Это цифровая коиия книги, хранящейся для иотомков на библиотечных иолках, ирежде чем ее отсканировали сотрудники комиании Google в рамках ироекта, цель которого - сделать книги со всего мира достуиными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских ирав на эту книгу истек, и она иерешла в свободный достуи. Книга иереходит в свободный достуи, если на нее не были иоданы авторские ирава или срок действия авторских ирав истек. Переход книги в свободный достуи в разных странах осуществляется ио-разному. Книги, иерешедшие в свободный достуи, это наш ключ к ирошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все иометки, иримечания и другие заииси, существующие в оригинальном издании, как наиоминание о том долгом иути, который книга ирошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использовапия

Комиания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы иеревести книги, иерешедшие в свободный достуи, в цифровой формат и сделать их широкодостуиными. Книги, иерешедшие в свободный достуи, иринадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, иоэтому, чтобы и в дальнейшем иредоставлять этот ресурс, мы иредириняли некоторые действия, иредотвращающие коммерческое исиользование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические заиросы.

Мы также иросим Вас о следующем.

- Не исиользуйте файлы в коммерческих целях.
  Мы разработали ирограмму Поиск книг Google для всех иользователей, иоэтому исиользуйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.

- Не отиравляйте автоматические заиросы.
  Не отиравляйте в систему Google автоматические заиросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного иеревода, оитического расиознавания символов или других областей, где достуи к большому количеству текста может оказаться иолезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем исиользовать материалы, иерешедшие в свободный достуи.

- Не удаляйте атрибуты Google.
  В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он иозволяет иользователям узнать об этом ироекте и иомогает им найти доиолнительные материалы ири иомощи ирограммы Поиск книг Google. Не удаляйте его.

- Делайте это законно.
  Независимо от того, что Вы исиользуйте, не забудьте ироверить законность своих действий, за которые Вы несете иолную ответственность. Не думайте, что если книга иерешла в свободный достуи в США, то ее на этом основании могут исиользовать читатели из других стран. Условия для иерехода книги в свободный достуи в разных странах различны, иоэтому нет единых иравил, иозволяющих оиределить, можно ли в оиределенном случае исиользовать оиределенную книгу. Не думайте, что если книга иоявилась в Поиске книг Google, то ее можно исиользовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских ирав может быть очень серьезным.

О программе Поиск кпиг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне достуиной и иолезной. Программа Поиск книг Google иомогает иользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый иоиск ио этой книге можно выиолнить на странице `http://books.google.com/`

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Ukrainski prykazky, prysliv'ia y tike ynshe
VII И. 4/10

УКРАІНСЬКІ

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

ПРИКАЗКИ, ПРИСЛІВЪЯ

2748

И ТАКЕ ИНШЕ

ЗБІРНИКИ О. В. МАРКОВИЧА И ДРУГИХ

Спорудив М. Номис

С.-ПЕТЕРБУРГ
В ДРУКАРНЯХ ТИБЛЕНА И КОМП. И КУЛІША
1864

Digitized by Google

PN6505
.S76U54

32044 6

Дозволено цензурою. С.-Петербургъ, 13 іюля 1864 г.

Digitized by Google

ОД ВИДАВЦЯ.

Збірник д. Марковича зклався з приказок и т. и., що шановний Опанас Василёвич сам назбірав, туляючись по разних світах и Украінах; що назбірали другі и своєю працею не поборонили ёму покористувацьця; що були надруковані по разних виданнях. Чиі з надрукованих приказок пішли до збірника, шановний читець побачить сам, в реєстрові покорочених меннів и в на́писах при сами́х приказках; там же вбачаюцця дечиі мення и тих, що, кажу, не поборинили дать до спілки своі збірники; затим, постачали Опанаса Василёвича приказками: Наум Пилип. Горобинський, Ил. Петр. Дорошенко, Мелана Овд. Загорська, Дан. Сем. Камінецький, д. Крушельницький, Дан. Ив. Лавріненко, Вас. Яковл. Мокринський, Петро Микол. Мокрицький, Ст. Дан. Ніс, Мих. Яким. Орловський, Хведор Тимохв. Панченко, Павло Яков. Паламаревський, Олена Ив. Підгаєвська, Ил. Павл. Примо, Натоль Свидницький и инші. Всёго-на́всёго приказок в збірнику д. Марковича, з одмінами, з півсотні тисяч, або й більш.

На моє прохання, слать мені, у кого маюцця, збірники, одгукнулись:

1) В. М. Білозерський дав: а) чийсь несвідомий збірничок (близько 600 №№), з написом «Харьків 1834 р.»; б) теж чийсь несвідомий рукопис—приказок Носовича; в) приказки, що постачав д. Кулішеві Микола Мих. Білозерський, частиною з разних книжок (176 №№), частиною записані по разних повітах Черніговщини (460 №№), и г) артикул. д. Шейковського про здоровкання и инше у Подолян.

2) Микола Мих. Білозерський прислав 2011 приказок и 345 загадок; з того усёго, 58 з книжок, а решт—записано в Черніговщині, Полтавщині, Київщині, Харьківщині и Чорноморіі: 1331 №№ самим д. Білозерським, а 967 дд. Білозерськими (В. М. и Ив. Ив.), Хвед. Трох. Богуславським, П. О. Кулішем, Олександр. Матв. Лазаревським, Оп. Вас. Марковичем, Олександр. В. Шишацьким-Илличем, п. Петром Огієвським и другими.

3) Г. А. Залюбовський прислав власного збору приказки: 127 книжкових и 585 записаних в Катеринославщині, в Новомосковському повіті.

4, 5, 6, 7, 8 и 9) Олександра Яков. Коніський, Вит Андр. Косовцов, Мих. Мих. Левченко, Дмитро Данил. Стороженко, Андр. Левк. Шиманов и Мих. Ригор. Щербак по кільки десятків, а дехто (напр. д. Коніський) и по кільки сотень приказок, записаних по разних місцях Украіни.

10) Всевол. Порхвир. Коховський — приказки и загадки, записані ім в Харківщині, в Озюмському повіті.

11) П. О. Куліш проказав в диктуру дещицю, що згадувала повно натоптана памъять шановного добродія.

12) Вас. Матв. Лазаревський дав передивицьця свій, досить багатий на приказки, наський збірослов.

84-B3594-1
1133

Digitized by Google

13) Д. Миловиденко—приказки з Валкського повіту.

14) Д. Руданський—298 приказок, записаних ім в пъятидесятних рокáх на Поділлі, въ с. Хомутинцях Винницького п.

и 15) Хвед. Ладимир. Яцімірський—приказки и загадки, що записані ім теж на Поділлі, в Новоушицькому п.

Опріч того, передивився я и з дебільшого повибірав надібки: з Куліщівських—Граматки, Записок о Южной Русі и Чорної Ради; з Кобзаря (1), Основи, Чернігóвського Листка, Збірослова Шейковського, Зілля Ревякина (Киев. Губер. Часоп. 1863 р. №№ 41 — 44); з дебільшого—з Чернігóвського Губерського Часопису, з Десять Кіп Казок д. Волковського (2); д. Коховський поміг вибрать з Квітки, Едуард Ив. Конге повибірав девідкіля з Полтавського Губерського Часопису; позбірав докупи, що позанóчувано у себе в шпарґалках, або що задéржала памъять од часів оних; притулив, що згадував и слав мені шановний Дан. Сем. Камінецький, передивлюючись виправщицькі листи,—и отто з того усéго напелешкалось на оцю книжку (3).

Приказки отті, як легко догадацьця кожному, достались мені неразом: дехто слав мені збірники, як я ще пересипáв збірник д. Марковича, а дехто тоді, як він уже був у мене готовий, приказки понумеровані, покажчик до їх зроблений, книжка почала друкуваться. Одтого и додатки в книзці: додаток одмін и додаток тих приказок, що в мене попереду не було. Поки збірник д. Марковича не був налаштований зовсім (се б то, поки приказки не були понумеровані и покажчик не був зроблений), — що прислано мені нового, можна було тасувать у шуршу; потім же, щò мені слали, треба було—або тулить в середину одмінами, коли були такі приказки, або робить в кінці додаток; як же книжка почала друкуваться, треба було робить и другий додаток— додаток одмін: до надрукованої приказки одміни в середину не притулиш. Що ж до третёго додатку, до приказок мені несвідомих, то и без ёго не можна було обійтись: де містить приказку, що ії ніколи не чув, або не догадуєсся, про що річ, а тим часом приказки шикуеш по *рéчам?*

Беручись за видання приказок, я не дбав, щоб книжка була охаючена, як звичме бувають такі видання у сильних, напр. німецьких, письмаків; щоб тут було и про культи, и про приказки старі и нові, сякі и такі: я добре відав, що для таких книжок треба не року-двох, а віку, та ще й не одного, а богатéх, а тим часом у нас, ради сёго, не зроблено праве нічогісінько. Я тільки одно мав на меті: щоб книжку видать яко мога скоріше и щоб з неї користи було яко мога більше. Про остатнє нічого балакать; поспішав же я ради того, щоб був способ користуваться приказками, або и лаштувать їх до справді хорошого видання—не одному, а кожному, хто забажає; щоб, хто збірає отті перли од народу, знав, що є вже, а чого нема; щоб було до чого тулиться и примірювать. Ради того: 1) я містив у книжку усе, що було в збірниках (загадкú, шéпоти, зацýрування, замовляння и д.): все комусь знадобиться! 2) шикував збіранину у такі лави, щоб не психологія була основою, або що инше письмацьке, а як, на мою думку, огýлові користніш—чи то з погляду одшукування в книзці, чого треба, чи полегкісті в читаннéві, запáмъятуваннéві;

---

(1) З незабутого Кобзаря я повибірав не тільки справжні приказки, од народу їм взяті, а и вірші, що їх письменний наш люд, а деякі навет и народ уже, вживають замість приказок. Мені здаецця, що вірші такі повинні стоять між приказками — як, приміром, приказки, що вживаюцця в які-небудь одні статі українського народу, або в які-небудь одні стороні України. Не знаючи сих віршів и що їх вживають вже замість приказок, не можна знать українського погляду на все, у всюсенькі ёго óбширі.

(2) Рукопис. Небіжчик Волковський (Ёсип) вславився на Правім Боці яко великий мистець розсказувать казкú, брехенькú и т. и. Ото він и записав їх десять кіп (600). На превеликий жаль, в рукопису нема перших 77 казок, и вони прислані мені (таки Оп. Вас. Марковичем) тоді вже, коли покористуваться ними як слід неможна було: більша половина книжки була вже надрукована. Одначе, що потрібніше, я, здаецця, усе повибірав.

(3) Хто ще працюватиме над наськими приказками, повинен, опріч иншого, перегледіть и Przypowiesci Polskie, przez Salomona Ryśinskiego zebrane (Krakow 1634 г.). Показую на їх, яко на таку книжку, що їх тепер дуже не густо (маецця в книгозбірі батька Тараса; подарував д. Щербак). Я сею книжкою не покористувався, бо довідався про неї тоді, коли вже не можна було покористуваться. Про другі ж fontes для наських приказок, див. досить простореньский рéестр д. Ёвхименка, Ос. 21 (XIII, 41).

Digitized by Google

3) містив одміни, що хоч чим-небудь примітні, хоч яким словом, навет вимовою слова, и 4) містив усе, як воно було записано, не вважаючи, що дещиця покаліче́не (1) — попісьмачене, поляшене, помоскалене — або що писання деяких слів не того штибу, який вживаєцця тепер в наських книжках: що наське-щире́ць, а що не наське — про те, думав я, по́рано расправлять; а що до писання — нехай йде! нехай виявляюцця усі місцёві вимови; колись усе те посуда́чять — може й книжковому дечому треба буде трошки поруйнуваць. Одноманітне я тільки писав: *хоч*, бо *хоч* и *хоть* у нас вживаюцця без розбору (*хоць*, де було записано, я скрізь зоставляв); скрізь писав *та*, *так*, *то*, не одрізняючи од *да*, *даж*, *до* — з тиеї ж причини; *тільжо* писав *тільки*, *мині*—*мені*, и инше таке. Од штибу такого я одхибнув тільки там, де приказка взята з якого старого рукопису, або я певно не знав, як вимовляєцця слово там, де вона записана.

Написи біля приказок, де або ким записані, або з якої книжки узяти, я робив нестеменісінько такі, які були у збірнику д. Марковича. Тільки там, де написів було дуже багато и де з їх видно було, або я знав и сам, що приказка вживаєцця, напр., скрізь по Лівобочні Україні,—замісць усіх написів я писав просто *Лів.* (Лівобочна Україна). Так же я робив и з написами по збірниках М. Білозерського и инших — даючи усюди перевагу *місцеві*, де приказка записана, перед мениям *людини*, що їх записала, се б то: де тільки в збірниках призначено було мення місця, я ёго скрізь ставив, а мення людини ставив тільки тоді, коли не було мення місця. Так я робив и з своіми приказками, коли певно не знав, де чув приказку, або де записав. В одному тільки я одступив од сёго порядку: біля всіх приказок з збірничків д. Залюбовського, Коховського, Миловиденка, Руданського и Яцімірського я писав не мення місця, а іх власне мення, и то ради того, що всі приказки у іх записані у одному місці: у д. Яцімірського—у Нові Ушиці, у д. Руданського в Виннищині и д. Додам ще, що коли в збірнику д. Марковича не було біля приказки ніякого напису, я ставив *Не* (місце несвідоме), а коли трапляло́сь се по инших збірниках, біля приказки я писав мення добродія, чий збірник. Покорочення ж меннів и разні призна́ки в написахта—такі:

А.	Азов.
Алек.	Александрійщина (в Харсонщ.).
Ал.	Александровщина (в Катеринославщ.).
Ар.	Арендаренко.
Арт. Шей.	Артикул Шейковського (див. вище—про Здоровкання у Подолян).
А. Вил.	Атеней Виленський.
Ах.	Ахтирка.
Бал.	Балта.
Бат.	Батурин.
Бер.	Бердичев.
Білг.	Білгородщина.
В. Біл.	Василь, Микола,
М. Біл.	
О. Біл.	Олимпій Білозерські.
Бод.	Бодянський.
Бор.	Боровиковський.
Бус.	Буслаєв.
Вал.	Валки.
Вас.	Васильківщина (в Київщ.).
Вед.	Ведмежа (Брацлавщ.).
Вел.	Величко.
Вин.	Виннищина.
Войц.	Войцицький (1833 и 1834 р.)
В.	Волинь.
Вор.	Вороніжщина.
Гад.	Гадиччина.
Гайс.	Гайсинщина.
Г.	Галиція.
Г. Бар.	Ганна Барвінок.
Гат.	Гатцук.
Гл.	Глуховщина.
Гол.	Голота.
Гор.	Городнянщина.
Гр.	Грайворінщина.

(1) Каліч и дуже частенько таки трапляєцця. Та й не див: багацько приказок, певно, записано не просто од народу, а з памъати, а памъять в такім разі робить наче той бик, що, мовляв, *куди навик, туди и тягне*; а може хто и тиеї думки був, що, мов, як же такому нечупарному, варзякуватому, та між пісьменні люде! Мовлячи огулом, з сёго бокку треба сторожко підступать до приказок, щоб не хибить и не вважать за наське таке, що воно зовсім не нашої парахвіі.

Digitized by Google

Грам.	Граматка (Куліша, 1857 р.).
Греб.	Гребінка.
Д.	Джуньків (Бердичовщина).
Дуб.	Дубно.
Ёвх.	Ёвхименко.
Ев.	Евинсдорхв (Радомисльщина).
Ж.	Житомирщина.
Закр.	Закревський (1860 р.).
Зал.	Залюбовський.
Зап.	Записки о Южной Русі.
Зас.	Заславщина.
Збр. Шей.	Збірослов Шейковського (Опытъ Южнорусскаго Словаря. 1861 р.).
Збр. Лаз.	Збірослов Лазаревського (Василя; див. вище).
Зв.	Звенігородщина (Київщина).
Зін.	Зіньківщина.
Ил.	Илькевич.
Ис.	Исаенко.
Казки	Казки Волковського (див. вище).
Камн.	Камінецький.
Кан.	Канівщина.
Кат.	Катеринославщина.
Кв.	Квітка (де виставлена лічба картки и д., то з видання 1858 р.).
К.	Київ.
Киш.	Кишинев.
Кл.	Климентій (рукопис XVII—XVIII ст.; д. Маркович мав ёго од небіжчика Шишацького-Иллича).
Кобз.	Кобзарь (де виставлені лічби—видання 1860 р.).
Кобр.	Кобрин.
Коз.	Козелещина.
Коніс.	Коніський (див. вище).
Кон.	Конотіпщина.
Кор.	Короп (в Кролевецині).
Кос.	Косовцов.
Кост.	Костомаров.
Котл.	Котляревський.
Кох.	Коховський.
Краш.	Крашевський.
Крем.	Кременець.
Кременч.	Кременчук.
Кр.	Кролевещина.
Кул.	Куліш.
Кулж.	Кулжинський.
Лаз.	Лазаревський (Олександра Михайл.).
Ласт.	Ластівка (1841 р.).
Леб.	Лебединщина (Харківщ.).
Лев.	Левченко.
Лип.	Липовець.
Лист. (1)	Чернігівський Листок.
Лит.	Литин.
Лів.	Лівобочна Україна.
Лох.	Лохвищина.
Л.	Лубенщина.
Макс.	Максимович (Мих. Олександр.).
Мар. В.	Марко Вовчок.
Мат.	Ісько Материнка.
Мг.	Мглин.
М. Марк.	Микол. Маркович.
Мик.	Миколаїв.
Мир.	Миргородщина.
Нем.	Немиров (в Брацлавщ.).
Н.	Ніжинщина.
Новг.	Новгород-Сіверщина.
Новгр.	Новоград-Волинський.
Новоз.	Новозибків.
Новом.	Новомосковськ.
Нов.	Новосілський (1857 р.).
Ном.	Номис.
Нос.	Носович.
Об.	Обобочна Україна.
Ог.	Огієвський (з Ніжинщини).
Олг.	Ольгополь.
Ос. (2)	Основа.
О.	Остерщина.
Ост.	Острогозьщина.
Павлв.	Павловський (1818 р.).
Павлг.	Павлоградщина.
Paul.	Żegota Pauli (див. Збір. Шей. XVII).
Пер.	Переяславщина.
Печ.	Печера (в Брацлавщ.).
Пир.	Пирятинщина.
Підл.	Підлясся.
Пов.	Повість о том, що діялось з Україною и д.
Пог.	Погара.
П.	Поділля.
Пол.	Полісся.
Полт.	Полтавщина.

(1) Лічба після *Лист.* показує: та, що в скабочках, картку, а перед скабочками — рок (1-ве — 1861 р., а 2-ге—1862 р.).

(2) Лічба після *Ос.*, перед скабочками, показує, за який місяць книжка, се б то: 1 Січень (1861 р.), 2 Лютий, 3 Березіль, 4 Квітень, 5 Травень, 6 Червець, 7 Липець, 8 Серпень, 9 Вересень (Жовтень), 10 Паздерник (Листопад), 11 Листопад и Грудень, 12 Січень (1862 р.), 13 Лютий, 14 Березіль, 15 Квітень, 16 Травень, 17 Червець, 18 Липець, 19 Серпень, 20 Вересень, 21 Паздерник. В скабочках же лічби показують: римська—лічбу, під якою артикул стоїть на палятурці Основи, а орапська—картку.

Digitized by Google

Полт. Час.	Полтавський Губерський Часопис.
Прав.	Правобочна Україна.
Прав. Ниж.	Правобочна Нижня (та, що и Ляхи звуть Україною).
Прав. Верх.	Правобочна Верхня.
Пр.	Прилука.
Пр. в Ст. Зб.	Приписка в Старому Збірнику (див. Старий Збірник).
Проск.	Проскурів.
Рад.	Радомисль.
Рев.	Ревякин.
Ров.	Ровно.
Р.	Роменщина.
Рост.	Ростов на Дону.
Руд.	Руданський.
Рус.	Русанов (в Остерщині).
Сич.	Сичівка.
Сівер.	Сіверия (північна сторона Черніговщини).
Скальк.	Скальковський.
С.	Сквіра.
Ск.	Скрізь.
Ском.	Сковорода.
Сл.	Слободи (південна сторона України).
Слон.	Слоним.
Слуц.	Слуцк.
Сн.	Снегірёв.
Сос.	Сосниця.
Ст. Зб.	Старий Збірник (рукопис початку XIX с., якогось коморника. Достався він д. Марковичові од д. Крушельницького; захоплює приказки Уманщини).
Ст.	Стародуб.
Сторож.	Стороженко (Дмитро Данилович; див. вище).
Стр.	Стрийковський.
Сум.	Суми.
Т.	Таганрог.
Тар.	Тараща.
Тат.	Татищев.
Тет.	Тетієв (в Таращанщині).
Тул.	Тульчин (в Брацлавщині).
У.	Умань.
Уш.	Ушиця.
Х.	Харків.
Х. Вид.	Харківс. Видання.
Х. Зб.	Харківський Збірник.
Хар. Зб.	теж (що я мав од д. Білозерського; здаєцця, се той же самий, що користувався ним Опанас Василёвич).
Хар.	Харсон.
Хат.	Хата.
Хор.	Хоролщина.
Час.	Черніговський Губерський Часопис.
Черк.	Черкащина.
Черн.	Черніговщина.
Чер.	Черняхів (в Київ. п.).
Чор. Рад.	Чорна Рада.
Ч.	Чорноморія.
Шей.	Шейковський.
Шим.	Шиманов.
Ш.	Шишацький.
Щ.	Щербак.
Юр.	Юринівка (в Новгородсіверщ.).
Я.	Ямполь.
Яц.	Яцімірський.
г.	губернія.
п.	повіт.
м.	містечко.
с.	село.

Де при приказці (напр. №№ 2855, 4826), або при одміні (одміна під ціхвірею 2 в № 4824) нема ніякого напису, або поставлено *id*, там треба розуміть напис, що и при передні приказці, або одміні; де напис стоіть в ламаних скабочках (напр. при №№ 4750, 4801 [Бр.], [Гр.]), треба уважать, що до приказок мались и одміни (з Бр. и Гр. в вимснених нумерах), але ті одміни нічим не примітні, ніякої користи не вбачалось друкувать іх; де в написах перед меннам повіту и т. и. стоять римські ціхвірі, то для того, щоб одрізнить кільки одмін з одного місця (напр. при № 2597 є Бр. и І Бр.—щоб одрізнить одну брацлавську одміну од другої брацлавської); де перед одміною маєцця кільки цяток (...), то, чи будуть ті одміни надруковані під приказкою дріботою, чи надруковані ик строці з приказкою, треба вважать іх яко кінець переднёї одміни чи приказки, та ще й так: коли в одміні маєцця яке слово, що маєцця и в передні одміні чи приказці (напр. № 2815, ик строці, маєцця в одміні слово *жінка*), то виходить, одміну сю так треба читать: «Коли моя жінка шельма и д.»; де такого слова нема (№ 2782, 3-я одміна)—так: «Приший-кобилі-

Digitized by Google

хвіст, а в кобили и свій є», або (там же, 5-а одміна): «Прилий-хвіст-кобилі: як одирвецця, то далеко опинецця»; де, в одміні, стоїть значок (»),—треба вважать, що в одміні сі нема слова, до якого значок поставлений (напр. під № 2823 в Лубенські и Илькевичевські одміни нема слова *блювати*). Одначе, мудрацію сю шановний читець швидко и сам розбере—прочитавши дві-три картки.

Думаючи про покажчик до приказок, я надумав так, щоб не тільки пошикувать, по азбуці, отте ватажжя, що стоїть, надруковане великими літерами, з початку кожного поділу в книжці, а теж: показать, які приказки з инших поділів можна лічить до того чи до другого поділу; поробить ватажжям и поставуть у ряд дещо инше, що́ валніше, але що в книзці, за приводом кого-другого, пішло яко рядовичі; поставить у ряд деякі примітніші слова и які передивившись по приказках, шановний читець покористуецця, чи то—що до нашого битопусу, до народнёго поглядсвіта и д. Зупиняло мене спершу у сі думці, що зробить як слід такий покажчик—то треба зглибить приказки (та ще богато и дечого другого) глибоко, треба передле́діть и перечитать дечого богато, а час не стоїть. Одначе, надумавшись, пішов—на що спромога. Для першої обихідки и такий знадобицця, а хто працюватиме, не помъякуючи, над приказками сам, той и сам собі зробить; хто діло добре розуміє — не коритиме мене, а хто коритиме—не я перший, не я и остатній.

Більше ще я вагався, беручись до праці, за писання: чи вдацьця мені до того, що воно у нас тепер найбільш вживаецця, чи може до того, що давно вже про ёго балакають, та якось ніхто не одважуецця. Вагався я так, вагався; а далі, погуторивши де з ким и набравшись духу, и—на відважне! мовляв... Чи тепер, чи в четвер, а теперішне писання треба буде поруйновать: скрізь тепер идуть до тиеї думки, щоб писать так, як вимова показуе, а не так, як показують словови́води; писанням по слововиводам, починають думать, кікого не навчиш слововиводам, коли воно не тямить їх звіткільинде, а що тим перешкода велика робицця письмаченнёві народа—то певка річ. Так починають, кажу, думать скрізь, так дегде починають вже и робить—так мусимо нехибне колись и ми зробить. А коли так, то лучче ж тепер, ніж в четвер, и найпаче нам, що и вся турбація у нас про те, щоб найбільшу полегкість прибрать для письмачення и освіти темного люду.—На чім покладаецця нове, те прибране, писання—колись трохи було вже про ёго в Черніговському Листкові; та не яке воно и грундзёване, щоб шановний читець не розборсав ёго сам, прочитавши картку-дві въ книжці: *є* становицця всюди, де тільки в словах чутно мъяким голос *е* (есть, є, мое, лле); *е* всюди, де той голос чутно твердим—як московське *э* (мене, еге! е! пише); *ция* и *цыя* замість *тия*, *тыя* (скверецця, дражниця); *рря*, *ття*, *ння* и д. замість *рье*, *тье*, *нье*, *рья*, *тья*, *нья*, *рье*, *тье* и д. (надвірря, поліття, верещання); *ъ* в кінці слів, *ф*, *в*. и *э*—зовсім геть; в середині слів усюди *ъ* в таких, приміром, словах: *пъятий*, *пяъний*, *звъязує*. Годилось би воно розборсать и такі, напр., речі, як наські *у* и *ув*, *з* и *с* и т. и.; але, мені здаецця, тут треба вже заждать, поки наука наську мову по суставчиках розбере; годилось би теж прибрать букви для *дж* и *дз* (джеджулицьця, джур, переіжджа, джога, дзенькать, дзёбать, дзявкать, дзёбом), бо се воно у нас не два при́голоси, а один-єдиний; та розпитавшись з добрими людьми, одпихнув таку думку: не всюди у нас є словолитні и, для́того, не всюди можна доставать потрібні літери; хто б може рад душею ити в ту ж тропу, та бракуе способу. Нехай и се на колись!

«Оже ся описав, или переписав, или не дописав, чтите исправляя», а мені, щиро прошу, вибачить. Найпаче прошу не поремствувать на мене, що є приказки два рази надруковані и що богато є таких, що треба б їх стягнуть до одного нумера, або що треба б зробить з одного нумера два-три; що одноманітних приказок частину я утокмачив до одного гурту, а другу до другого и д. Дещицю робив я тут нарочито—з разного поводу; найбільш же сталось се супровив моеі думки. Як збірник був уже зовсім налаштований до друку (приказки понумеровані, покажчик зроблений),—деякі приказки треба було викинуть або перенести до других гуртів, а деякі, нові, вставить в середину (з разного поводу треба було се робить): для́того, треба було, що поміжне, або збивать ёго докупи, або розводить у розні нумері. Але найбільш—сталось, що й розказать трудно и що добре пійме тільки той, хто над таким ділом сам працював. Не десять и не двадцять разів проходив я усі приказки, щоб не було оттого неладу... Набадураеш оце, переглядуючи, приказку, що позав-

Digitized by Google

чора або тиждень назад десь була (приказок сила, не день и не два треба, щоб перейти їх); почнеш шукать—и наскакуєш на таке, що десь сёгодня чи вчора було; робиш замітку, шукаєш дальш—знову на щось напрапив... Годин через три-чотирі так у тобе у голові помутиця од тиї плутанки по картках, що хоч кинь работу: тут же, карток через пъять-шість, або и в двох картках поруч, натикаєсся на однакові приказки и сёго не примічаєщ... кинь же роботу до завтрёго, або поки одночине голова—и казать нічого. Кажу, що розуміє добре се діло тільки той, хто над ним сам працював, а найпаче, коли у ёго була така страшенна сила приказок и одмін, доставались вони ёму не разом, збірники були пошиковані по азбуці, або иншим штибом, ніж у мене.

Кінчаючи своє слово до шановного читця, повинен додать, що як згадуватимемо, любе добродійство моі земляки, тих, що збірали отте диво и не поборонили дать ёго нам и добрим людям на користь,—памъятаймо теж и про шановних Михайла и Якова Матвіёвичів Лазаревських и Семена Даниловича Камінецького: тих двох, що з такою, правдиве наською, щиростю допомогли коштом спорудить книжку, а останнёго, що не ради користи якоі, а ради доброго діла працював над оттиею непоказною, але тяжко нудною виправщицькою працею: виправлять оттаке, як оці приказки, то не игрaшки!

Та и про те треба сказать ще, що щó є у оці книзці, то тільки частина того, що є у народа. Дехто слав мені десятків пъять-шість приказок, и траплялось так, що з тих пъяти-шести десятків три четі, навет пъять шестин або и девъять десятинок було таких, що в збірниках Опанаса Васил. и инших зовсім не було. В збірниках Опанаса Васил. и М. Білозерського найбільш приказки з Черніговщини—здавалось би, що ними уже все повидзёбувано по тих сторонах; одже Опан. Вас. слав мені потім черніговські приказки, д. Камінецький заноčував коропські — що зовсім нові були. Виходить, добродійство, роботи — аби тільки хіть! и найпаче на Правобоччі, и найпаче оттам, де, мовляв, «сама патока».

М. Номис.

Digitized by Google

Digitized by Google

Віра 1—4. — Бог 5—95. — Гріх 96—125. — Піст 126—131. — Говіть 132—139. — Молитва 140—161. — Церква 162—183. — Свято 184—192. — Чорт 193—198. — Пекло 199—201 — Чернець, піп и д. 202—230. — Ворожка 231—234. — Відьма 235—252. — Забубони 253—318. — Так годиниця 319—376. — Чує душа 377—381.

---

1. Хто за ВІРУ умірає, той собі царство заробляє. *Лаз.*

2. Невірний гірш Жида, або Турка. *Проск.*

3. Яка віра, така и охвіра. *Ил.*

—

Нема в світі над БОГА. *Кон.*

Над Богом нема нікого. *Зал.*

Без Бога ні (1) до порога. *Об.*

(1) не. *Бр., Бер., Кон.*; а ні. *Проск., Зв., Рад., Ст. Зб.*

Усі ми під Богом. *О.* — Усі під Богом ходимо. *Павл., Пир., Пр., Біл.*

Усе Божее, тільки гріхи наші. *[Кат.], К., Бер., Х.*

10. Як би не Бог — хто б нам поміг! *Проск.*

Кому Бог поможе, то все (1) переможе. *Рад., Грам.*

(1) то той. *Пир., Біл.*

З одним Богом на сто ворог. *Ш.*

Як Бог дасть (1), то и в окно подасть (2). *Рад., Лох., [Пир.], Пр., Н., Кр.* — Кому Господь має що дати, то дасть и в хаті. *[Бр.], Ном.* — Як Бог дасть, то й тут завдасть (3). *К., Л.*

Коли Бог (1) не годить, то й (2) огонь (3) не горить. *Рад., З.*

(1) Як Бог. *Бр., Проск., Рад.*; Бог. *Зв., Л.*, (2) и. *Ст. Зб.* (3) вогонь. *Проск.*; то й у печі. *Бр.*

Як Бог годить, то й мокре горить. *Яц.*

Як Бог не поможе (1), то й святі не оборонять. *Бер., Лох.*

(1) Як Господь дасть. *Бер.*

Як Бог не схоче, то хоч би десять голів мав, то нічого не зробиш. *Кан., [Рад.], Коз.*

Як Божа воля, то вирнеш з моря. *[Гат.], Ос. 7 (V, 43).*

19. Хто собі що обіцує, тое Бог ніцує. *Ст. Зб.*

21. У Бога все мога. *Ил.*

У Бога все готово (1). *Об.*

(1) готове. *Прав.*; напоготові. *Бер., Л.*

Волно Богу, що хотіти, то чинити. *Ст. Зб.*

Волно Богу, и звязавши в рай укинути.

Божа воля, Божа й сила. *Збр. Лаз.*

Він знає, що починає. *Зал.*

Без Божої волі и волос з голови не спаде. *Ил., Проск.* — Волос з голови не спаде (як того схоче Бог). *Ст. Зб.*

Не родить рілля, але Божа воля. *Кан., К.*

Хто ж в світі знає, що Біг гадає! *Гат.*

30. Бог те знає, а не ми грішні. *Зал.*

Божих сил не можна вгадать. *К., Кон.*

Біг усе дає, як сам знає. *Гат.*

Бог знає, що робить (1). *Бр., Зв., Рад.*

(1) ділає. *Ил.*

Біг суде (1) не так як люде. *Гат.*

(1) судить. *Не.*

Нам Бога (1) не вчить, як хліб родить. *Сов., Євх., Гр.*

(1) Нам жить: Бога. *К.*

Ніхто з Богом контракту не брав. *Проск.*

На Бога не дуже гримай. *Гайс.*, К., *Х.*

З Богом не бицьця. *Рад., Гор., Кон., Біл.* — ... Його святая воля. *Пир., Пр.*

До Бога з києм (1) не підеш. *Рад., З., Кон., Біл.*

(1) киём. *Бер.*

40. Силою в Бога не взяти. *Ст. Зб.*

З Богом не будеш позиваться. *Бр., Лох.*

Digitized by Google

Кого Бог любить, того й карае (1). *Бер., Пр.*

(1) навідує. *Бр.*; навіщає. *Нем.*, навіжджає. *Вед.*; наказує. *Полт., Кон.*

Каравши, Бог та й змилуецца. *Ст. Зб.*

Богъ дасть нуждочку, Бог дасть що и оздоровить. *К.*

Кого Бог засмутить, того и потішить. *Проск.*

Бог покорить, Бог и простить. *Ёвх., Не.*,

Бог хоч (1) не скорен (2), та (3) влучен (4). *Л.*

(1) Бог *Кан., К., Ст. Зб., Г. Бар.*; Хоч. *Зв.* (2) вскорен. *Зв., Л., Кон.*; скірен. *Кан., К., Г. Бар.*; скор. *Ст. Зб.*; скорий; втрапен. *Рад.* (3) але. *Кан., К., Ж.*; так. *Зв.* (4) улучен. *Зв.*; лучен. *Ж., Ст. Зб., Г. Бар.*; лучний. *Ст. Зб.*

Од Бога нігде не сховаесся («бо Ёго око и на воді, и на землі, и під землею... и зна, щó й зроблю». *З.) К., Л.*

Од людей сховаесся, а од Бога ні. *Ном.*

50. Бог знайде, хоч и в печі замуруйся (1). *Бр.* — ... хоч и під піччю. *Біл.*

(1) замазся. *К., Рад.*

Чи дасть Бог — не одмолиця, не одкупиця *Кон.*

Бог все бачить. *Л., Б.* — ... та не скаже. *Бер., Рад.* — ... а вже разом покарае на тім світі. *Бр.*

Бог не карае прутом. *Ил.*

Бог не трубить, коли чоловіка губить.

Що Бог навіне, того ніхто не мине. *К.*

У Бога всёго много. *Г., Прав.*

Бог багатий (1), то й нам дасть. *С., К.* — Той, що багатий, Той нам дасть. *Дуб., Пир.*

(1) У Бога багацько. *Пир., Біл.*

Бог старий господарь. *Бр.* — ... мае більше, ніж роздасть. — Більше Бог мае, як роздав. *Ил., Кан., К.*

Бог батько, государь дядько. *Збр. Лаз.*

60. Що Бог дасть, то не напасть. *Ил., Ёвх.* —... Біг покорить, Біг и простить. *Не.*

Що Бог дае, то все к луччому. *Кон.*

Що Бог не робить, то все на лучче (1). *Біл.*

(1) к луччому. *Н.*

На Бога надійся, а сам не плошай. *Ёвх.*

На Бога складайся, розуму ж тримайся. *Гат.*

Бога взивай, а руки прикладай. *Бр.*

66. Богу молись, а сам стережись. *Проск.*

68. «Дай, Боже!»—«Роби, небоже!» *Х., Л.*— «Поможи, Боже!» — «Роби, небоже, то й Бог допоможе!» *Вед.*

Роби (1) небоже, то й Бог поможе (2). *Рад., Пир., Кон., Біл., Зап. (I, 11), [Б., Коз.].*

(1) Працюй. *Нем.*; Трудись. *Проск.* (2) а Бог допоможе. *Нем.*; а Бог тобі поможе. *Проск.*

70. Боже поможи, а сам не лежи! *Зв., Бер., Л.*

Не все ж Біг даруе, про що люд міркуе. *Гат.*

Бог за працю міеть щось дати. *Ст. Зб.*

Бачить (1) Бог з неба, що кому треба. *К., [О., Грам.].*

(1) Знае. *Ил.*

Кого Бог сотворить, того не уморить. *Ёвх.*

Дав Бог роток, дасть и кусок. *О.*

Хто дав зуби, дасть и хліб до губи. *Ил.*

Бог — батько: як буде нас тримати (1), то буде й годувати. *Бр.*

(1) держати. *Грам.*

Який Бог (1) змочив, такий и висушить. *Бр., [Кан., Коз., Біл.].*

(1) Який. *Лит.*

Дасть Бог день — дасть и пожиток. *Прав.*

80. Що вбогий, що багатий — у Бога все рівно. *Рад.*

Бог нерівно ділить: же, щоб сами ділилися. *Нос.*

Чоловік мислить, а Бог радить (1) *Ил.*—... гадае, а Бог располагае. *Коз.*

(1) керуе. *Ил.*

Чоловік стріляе, а Біг кулі носить. *Ил., Кан., К.*

Чоловік крутить, а Бог розкручуе. *Кан., К.*

Коли сіно в стозі, то забув о Бозі. *Ил.*

Хто — коли тревога, то до Бога, а по тревозі забуде о Бозі — горе тому. *Зал.*

Коли зле гадаіш, чом ж Бога благаіш! *Гат.*

На Бога пеняеш, а сам кульгаеш. *Коз.*

З Богом нічого жартовати. *Ст. Зб.*

90. З Богом не з хлопцем жартовати. *Кл.*

Хто з Богом, з тім Бог. *Ил.* — ... Бог з ним. *Проск.*

Хто против Бога, то и Біг против нёму. *Ил.*

Як мога коло Бога. *Ст. Зб.*

Від серця до Бога напростець дорога. *Коз., Гат.*

Від серця до неба шляха не треба. *Гат.*

—

ГРІХ по дорозі біг, та до нас плиг. *Гат., Не.*

На гріх не спасесся. *Зал.*

Всяк чоловік не без гріха. *Зал.*

Чоловік, що ступить, то згрішить. *Ст. Зб.*

100. Чоловік не ангол, жеб не згрішив.

Гріх не личком завязати, та під лавку сховати. *Ил.*

Всякая неправда гріх. *Ст. Зб.*

Все мине, а гріх зістане. *Ил.*

Біг гріхом карае. *Гат.*

Хто чинить хоч добре, хоч зле в первий раз, не буде таковó, як не першиń. *Ст.. Зб.*

Digitized by Google

Незнай (¹) гріха не чинить (²). *Бр.*, *Л.*

(¹) Незнаёмость. *Нем.*; Невідомость. *Ил.*; (²) не творить. *Нем.*; не чине. *Леб.*

Хто чого не знае, тому то Бог прощае. *Коз.*

Як не прийме Біг гріхи за жарт, то буде, шелесту багато. *Ил.*

Гріх не йде в губу, та з губи. *Рад.*, *Пир.*

110. Кілько смаку, тілько й гріху. *Л.*, *[Бр.*, *Проск.*, *Лох.*, *Пир.*, *Кр.]*.

Не скілько смаку, тілько більш гріху. *Бер.*

В чім не маш смаку, не маш и гріху. *Ст. Зб.*

За тую криху́ — мало гріху́!

За сее Бог не повісить. *Ст. Зб.*

115. «Боже наш, Боже, коли того молока не гріх!» — «Брате (¹), коли немае!» *Б.*

(¹) Кажуть. *Л.*, *Кон.*

117. Гріх не гріх, аби Бог простив. *Не.*

Чи гріх, чи два, а вже не видержу! *Зв.*, *Л.*

Обернися, порося, на карася! *Кулж.*

120. Гріха боятись. *Ск.*

Гріхи спокутувати. *Гат.*

Скупитись гріха. *Кл*,

Гріхи отдалити. *Кл.*

Де гріх, там и (¹) покута. *Зв.*, *Проск.*, *Бер.*, *З.*, *Пир.*, *Н.*

(¹) Чий гріх, того. *Рад.*

125. Адам ззів кисличку, а у нас оскома на зубах. *Коз.*, *[Не.]*

—

128. ПОСТИМО, як Рахмани. *Ил.*

129. При пості добре відбути гості. *Проск.*

131. Як начнем постить, то нічого буде христить. *К.*, *Рад.*

—

ГОВІВ, Богу не вимовно. *Б.*

З дурного говіння не буде спасіння. *Коз.*, *[Пир.]*

«Коли ви будете говіть?» — «Тоді, як хліба не стане.» *Кон.*

Говіє, та у рот віє. *Ст. Зб.*

До Божу дару, з чортовими ногами! *С.*

Святе зверху! *Кр.*, *Л.* — Щоб святе було изверху. *Кон.*

Повозив попа в решеті (потаівся на сповіді). *Рад.* — Возить попа в решеті (*Пир.*: дурить кого; *Л.*: сповідацьця). *Пир.*, *Л.* — Будеш попа в решеті возити (дітей лякають, що отченашу не вміють: «гляди, як не вмітимеш, то будеш и д.»). *Бр.* — Попа возити. *Гат.*

Украв причастя (як не піде після причастя до вечерні). *Кр.*

—

140. За Богом МОЛИТВА не пропадае. *К.*

Разумний молицця, а дурень плаче. *С.*

Хто в Бога просить, тому й Бог дае. *Ёвх.*

До Бога з прозьбою. *Ил.*

Нема *оченаш*, нема хліба. *Кан.*, *К.*

Хто не уміе молитися, най іде на море учитися. *Ил.* — ... нехай на море поіде: там научицця молитись. *Ст. Зб.*

Через Святих до Бога. *Л.*, *Пр.* — ... через людей до цісаря (¹). *Ил.* — Через слуг до пана, а через Святих до Бога. *Ст. Зб.*

(¹) через добрих людей до попа. *Об.*; через слуг до пана. *Зв.*

Пошли, Боже, з неба, чого нам треба. *Об.*

Боже батьку! прийми гріхи наші в жарти. *Пир.*

Господи Исусе, я к тобі несуся. *Не.*

150. Господи помилуй—або дай що! *К.*—... помилуй та грошей дай. *Кор.*

Оце тобі Господи, оце мені! *Ном.*

Нехай мене Бог боронить (*або*: Сохрани мене, Господи) від лихоі напасти, від панськоі карности, від людськоі ненависти. *Бр.*

Боже, поможи, отут и положи! *Гр.*

Боже дай добре, та не довго ждати. *Ил.*

155. Прости, Боже, сей раз та ще десять разів: а там—побачимо. *Ном.*

157. Обіцяв Бог дати, тіко казав заждати. *Нем.*

Каже — не помилую! (як хто скаже: «нехай Бог милуе»). *Ном.*

Хоч кільки молися, з біди не вимолисся. *Проск.*

160. Богу молись, а до берегу гребись. *Збр.* *Лаз.*

—

162. Звін до ЦЕРКВИ скликае, а сам в ній не буває. *Ил.*

Єсли голова болить, то в церков иди. *Ст. Зб.*

По хрін та по редьку. *Кон.* — Уже дзвонять на хрін, на редьку. *Гр.* — З хріном борщ! *Ос. 5. (IX, 69).*

На псалтырь уже дзвонять, та нас не загонять. *Коз.*

Нехай дзвонять—іх на панщину не гонять. *Пир.*, *Кон.*

Куди ходім, то ходім, — аби не до церкви. *Кан.*, *К.*

168. Коли не прийду до церкви, то все паски святють. *К.*

170. Бог Богом, а люде людьми. *К.*, *Рад.*, *Кон.*

Треба неба, треба и хліба. *Проск.*

Чим то той Лазар Богу приподобився, що ёго увесь тиждень тнуть та й тнуть! (то селючка на Вербнім тижні говіла в манастирі, и чуючи в церкві: усе про Лазара, и сказала). *З.*, *Пир.*

Digitized by Google

Набожний — як Жид подорожній. *Бр., С.*

Те іде молиться, а те живиться (красти). *Зал.*

Набожний! як би такий кожний, то б увесь світ догори ногами перевернули. *Євх.*

«Проти чванькуватих.»

Святий та Божий! свічки поїв, а поночі сидить. *Кон., К., Євх.*

Як не по правді робить, та ще й виправляється.

Рукою (на молитві) махаєш, а думкою скрізь літаєш. *Кв.*

Постава свята, а сумління злодійське. *Ил.*

На Бога дивиться, а чорта бачить. *Бр.*

180. Борода, як у владики, а сумління як у шибеника. *Ил.*

Борода, як у пса, а зуби, як у собаки. *Ст. Зб.*

Показує дорогу, а сам в болото лізе. *Ил.*

Щодень Бога хвалить и що день людей дурить. *Проск.*

—

Коли те СВЯТО буде! *Проск., Л.*

185. У Бога щодня празник! *Лів.*

187. Сёгодня не празник, а ти нам не вказник.

188. Празник (1) — Иван Вражник! *Л.*

(1) От тобі празник. *Не.*

190. «А чом ви, хлопці, не орете?» — «Та, дядьку, свято». — «Яке свято?» — «Чересло й леміш знято.» *Зап. (I, 116).* — «Чи сёгодня свято?» — «Свято! леміш та чересло знято... будте здорови — піст, бачете! *Кон.*—Часом и в будень ліпше, ніж у свято—аби чого не знято. *Пр. в Ст. Зб.*

Три дні заходу, а день празнику. *Кан., К., Бер., [Пир.].*

Хто святові рад, то й до світа напъється (1). *Л.*

(1) пъян. *Б.*

—

ЧОРТ чорний, а біс рябенький. *Гр.*

Чорт не спить, але людей зводить. *Ил.*

Чорт и горами перевертає. *Проск.*

Хиба не чорт, щоб не спокусив! *Бр.* — Чорт кого не підмане! *Проск.*

Чорт ладану боїться. *Проск.*

Питався чортъ баби: «Що о Бозі люде говорять?»—«Славлять, величають!»—«А що о мені?»—«Якось вас дуже на зуби взяли!» *Ил.*

—

Що то за ПЕКЛО, що тепло! *Євх.*

200. У пеклі все тепло, а пойди в рай, то й дровами дбай. *Б.* — Як ити в рай, так и дров дбай; а як у пекло, так и так тепло.

До Бога важкий шлях, а до пекла приемсенький. *Гат.*

—

ЧЕРНЕЧА злоба до гроба. *Бал.*

Не одної матері діти (черці). *Кл.*

Не жені, и не дітям збірати (до черців и до Запорожців). *Кл.*

Чорна (1) риза (2) не спасе, а біла в ріх не введе (3) *Лів.*

(1) Чорная. *Ст. Зб.*; (2) одежа. *Кон.*; (3) и не погубить біла. *Ст. Зб.*

Як рибі без води, так черницю без манастиря. *Ст. Зб.*

Попів гудьмо, а попами будьмо. *Кан., К.*

Коли маеш сто кіп, то будеш піп. *В., Пев., Збр. Лаз.*—Як сто кіп, так и піп. *Ст. Зб.*

Піп — золотий сніп. *Кон.*

210. На те піп посватився, щоб по церкві крутився. *Проск.*

Піп у хвіртку, а чорт у дірку. *У.*

212. Піп жне з олтаря, а писар з каламаря. *Проск.*

214. Біда на престолі, коли нема нічого в стодолі. *Ил.*

216. Чиї ворота минеш, а попових не минеш. *Бер.*

Шерть-верть, бери чверть — вийшло рокове. *Ст. Зб.*

218. Попа одним обідом не нагодуеш. *Зе., Л.*

222. Гудимо попа, а піп як ягода. *Гр.*

Піп еси, а гріх еси. *Проск.*

Од попа з церкви, од попаді з хати. *Кон.*

225. Нема дурнішого од попа: люде плачуть, а він співае. *Пир.*

229. Не вміе й Богу бовкнуть. *Кон.*

—

231. У ВОРОЖКИ хліба трошки. *Ил.*

Ворожка з бісом накладае. *Кл.*

Хто ворожить, той душею наложить. *Ков.*

Не так буде, як ворожка шепче; а так буде, як Бог дасть. *Пир.*

—

Гірша ВІДЬМА вчена, як родима. *Л., Б.*

Сонце світить, дощик кропит, чарівниця масло робить. *Ил.*

Коли місяць в серп, то чарівниці ідуть на границі. *Ил.*

Та він щось зна. *Л., Кон.*

Відьмак и непевний. *Б.*

240. Упир и непевний усім відьмам родич кревний. *Б.*

Баба Яга—косцяная нога. *Нос.*—...костяна нога, с... жилана,... стражена. *Лист. (II, 234).*

Баба сім миль зза пекла (така зла). *Кон., К.*

Баба з пекла родом. *Ил.*

Що втну, не перетну (приговорка відёмська). *Макс.*

Digitized by Google

Коли б не тирлич, був би я твій панич (каже перелестник-чорт — любі дівчині, коли має проти ёго зілля тирлич при собі). *Нос.*

Терлич! приклич! *Нов.*— Терлич, терлич! мого милого (¹) приклич. *Кол.* — Терлич, терлич! десятох приклич; а з десятох—девятох, а з девятох—восьмерох, а з восьмерох—семерох; а з семерох—шестерох, а з шестерох— пятерох, а з пятерох —чотирох, а з чотирох—трох, а з трох—двох, а з двох—одного та доброго. *Кв. (II, 121).*

Примовляють так, варючи тирлич — приворотне зілля. Як дуже зілля кипить—милий поверх дерева летить; як не дуже — о половині дерева и так побъецця! Див. *Зап.* (I, 39). — (¹) сім хлопців. *Збр. Лаз.*

Чи убрів, чи наряжено. *Ст. Зб.*

Чи я вжила, чи я збрила, чи мені наряжено. *Сум.*

Заподіяно (¹). *Л., Пир.*

Чарами, то що.—(¹) Пороблено. *Пир., Л.*

250. Протір (¹) дано. *Л.*

Собаці дають злодіі, або так лихі люде. (¹) Проторга. *Пкр., Коп.*

На́вхрест у стіні вибито (розлучниця вибъе, от чоловік жінку и бъе). *Пир.*

Вдання (дання) гірше трутизни. *Бр.*

Бабськи ЗАБУБОНИ. *Лів.*

Щоб дійниця не текла, а хазяйка весела була; щоб хазяйка не засипала, до корови рано вставала; щоб корова стояла та багато молока давала (замочування дійниці в Петрівку, в перший понеділок). *Макс.*

Як сей дён назходить, то щоб до мене усі люде находилась, та мене сватали (примовляють дівчата, миючись зеленим лёном з тих зернят, що птиця упустила з рота на перехресті). *Кол.*

Нехай же іде Грек з винами, з пива́ми та в нашу квашу (кажуть, затерши квашу). *Черн.*

Як густо сей пояс вязався, щоб так и моі угорочки густо вязалась в огудині. *Макс.*

Побачивши червий цвіт на угірках або на гарбузах, примовляють так и перевязують червоною жичкою, з пояса вимикненою. Роблять се на царя Константина и Олени, 21 квітня.

Як густо сей личак плівся, щоб так и моі огурки густо вязались в огудині. *Макс.*

Коли йде пустоцвіт, то шукають личовського личака, волочять ногою на город и шнуряють на грядку, так примовляючи.

Як не може по світу голе ходити, щоб так не могли горобці соняшників пити. *Макс.*

Треба, з сією примовкою, оббігти голому, у ночі, грядки, трімаючи в руках поляницю-забудьку, що з усёго печева сама зосталася в печі забута.

260. Так вас всіх буду драти, як будете на просо літати (вбиваючи горобця, каже). *Войч.*

Дай же, Боже, час добрий, щоб моя капусточка приймалась и в головки складалась (примовляють за першою росадиною, на Івана Головатого, 25 травня, держучи ії в руці)! Щоб моя капусточка була из кореня кореністая, и из листу головистая (голову собі обіймаючи и бъючись у поли)! щоб не росла високо, а росла широко (присідаючи)! Щоб була туга, як коліно (посидівши и придавивши коліном)! щоб була туга, як камінець, головата, як горщок, а біла, як платок (посадивши вже росаду, накривши ії горшком, на горщок поклавши камінця, а поверх білу хустку). *Макс.*

Святий Андрію, на тобі конопельки сію; дай, Боже, знати, з ким буду весілля грати. *Збр. Лаз.*

Мишко, мишко! (¹) на́ тобі кістані зуби, дай мені залізні. *Л.*

Закидаючи, через голову, зуба, що випав.—(¹) Мишка, мишка! *Арт. Шей.*

Пересядься, морозе! (Як великий мороз, треба налічить 12 лисих, сі слова примовляючи за кожним: на дванадцятого лисяні мороз и пересядецца). *Кол., Ном.*

Не йди мороз ні на жито, ні на пшеницю, ні на яку пашницю. *Збр. Лаз.*

266. Ластівко, ластівко! на́ тобі веснянки, дай мені білянки. *Збр. Шей.*

Хто має *ластовиння* на виду, то, побачивши весною вперше ластівку, так примовляє, а потім умиваецца, щоб не було того ластовиння.

268. Молодик-молодик! в тебе роги золотії; твоім рогам не стоять, моім зубам не боліть! *Арт., Шей.*

Молодик-гвоздик! тобі роги красні, мені очі ясні. *Рад., Пир., Мар. В.* — ...тобі на уповня, мені на здоровъя; тобі круті роги, мені чорні брови. *Б.* — Місяцеві золотії роги, а намъ щастя и здоровъя; місяцеві на підповня, намъ на щастя и на здоровъя. *Бер.*

270. Сліпий родився, на небо не дивився; сліпий не баче, мене не займе. *Р.*— Сліпий уродився, сліпий и згинеш (примовляють «як кутюги сунуцця, ті собаки опадуть»). *Бр.*

А де ви тоді були, як Йсус Христос на Йордані христився? (кажуть на вовків, як здибає само у лісі: вовки повтікають). *Д.*

Сам Йсус Христос йде попереду, а я за Йсусом Христом позаду: що Йсусу Христу попереду, то мені позаду (як ночною добою

у пущі йде само. Мати казала: «Не бійсь, куди йдеш! скажи молитву цю,та й не бійсь!») *Смч.*

273. Чорте, чорте! (1) на́ твоє, оддай(2) моє. *Об.*—Верни (3) моє, візьми своє. *Ном.*

Як що загублять и шукають, то так примовляють.—(1) Чорт, чорт! *Б.* (2) дай. (3) віддай.

275. Чорток-чорток, не ламай кістюк! ти з води,а я в воду. *Пер.*—Чорток-чорток, не полічи моїх кісток! *Вас.*

«А що мати варила?»—«Борщ та полинь... от вам полинь, сама ти згинь!» (Русавки полинною боляцця.) *Макс.*

«От вам петрушка!» (кинуть русавкам петрушку у воду, промовивши сі слова, то вони почнуть зараз лоскотати). —«Ти ж наша душка!» (Русавки так дякують за петрушку). *Макс.*

От вам м'ята! (як сказать так русавкам, то вони: «Ти ж наша мати!» або: «тут тобі и хата!») *Макс., Л., Гр.*

Калі-буд-буд! дайте мені волосинку зарізати та дитинку («од русавок»). *Рад.*

280. Ух, ух! соломъяний дух! мене мати породила, нехрищену положила (ніби русавки Клечанними святками вигукують). *Макс.*

Люде йдуть з пасками, а я узуюся и уберуся, так як за пасками, и йду на город. *Вед.*

«То такі планитуваті есть, що всіко по планетах знає, коли на що сіяти.»

Не чисть мене до живого, то збавлю тебе од всёго злого (часник треба носить у кешені, вкупі з грошима. *Гр.*). *Вех.*

В кого діти мруть, то треба тому брати кумів встрічних. *Збр. Шей.*

Як кого нападе блуд, нехай згадає в який день було Різдво, візьме землі спід ніг и посипле собі на голову. *Збр. Шей.*

Надіть сорочку пазухою назад (од переполоху). *Чор. Рад. (218).*

Дівка не повинна істи усёго близнята — яблука там, чи-що, бо буде вагоніть усе близнятами: як трапиця ії таке близна, половинку нехай їсть, а половинку нехай оддасть кому другому. *Збр. Шей.*

Як синиця хто з номерних, то треба на часточку дать, щоб очей не дерло. *Коз.*

Як вилупляцця гусята або каченята, то, щоб здорові росли, гніздо и шкалярущу виносять на воду. *Ос. 10 (XVI, 48).*

Як піп вперше скаже (ще в притворі)«Христос воскрес», як Христа дочитаюцця, то, не отказуючи ёму «во истину воскрес»,—побажай чого:так и станетця. *Ос. 10 (XVI, 59).*

290. Ховаючи втопленика, поливають ёго водою—щоб дощ був. *Ос. 10 (XVI, 48).*

291. Під бороною з залізними або осиковими зубцями можна виховать пса віщуна—*ярчука. Збр. Шей.*

297. Э поховані над дорогами, то чумаки, то разні прохожалі: на їх могили жаден, хто йде або іде, полінце, скіпку, траву, або грудку землі кидають — буцім би то й самі помогали ховати. *Зап. (II, 288).*

Як покривають молоду (на Подолі скривать не водять в церков, а роблять се дома, завиваючи в намітку), садовлять на ослін, чи що, а під ослоном відро з водою, щоб здорові були, як вода. *Ос. 10 (XVI, 40).*

На воду виносять першу шкалярущу з писанок и крашанок: вона попливе до Рахманів и скаже їм Великдень. *Ос. 10 (XVI, 48).*

300. Щоб удалась капуста, то треба зачинать шукувать на сёмім дні, як молодик настане. *Зап. (II, 42).*

301. Швець копилом (1) перекинув. *Лів.*

Кажуть, як усі, в розмові, ущухнуть. — (1) хату. *Ном.*

303. Боіцця, щоб ёму заєць дороги не перебіг. *Ил.*

З порожніми відрами. *Пир., Л.*

Уповні перейшла. *Пир.*

Свербить, та й свербить долоня... Думаю—чого? *Кон.*—Свербить долоня проти чогось. *Пир.*

Хто волохатий, той буде багатий. *Ил.*

Буде дощ, бо Жиди волочацця. *Ил.*

Ластівки вилітають, годинну обіцяють. *Ост.*—...погоду обіцяють. *Ил.*

310. Як коси довгі, то и зіма довга. *Ком.*

Коса синиччя, що коло печінки, довгенька: як товща ии серцю, то зіма велика буде з осени; як товща ии хвосту, то навпослі; а як рівна коса—рівна зіма.

Як синиця бійка, то хтось прибъецця (приіде в гості). *Збр. Шей.*

Не на вмірущого! (Як у мерця очі незаплющені — на вмірущого, а заплющені — ні). *Ном.*

Як миша їсть вблот, так буде хліб дорог; а як гузир, то нема дорога. *Пир., Кон.*

Мошки, комарі, мухи и д. завелись з непелу, що запалив и по вітру пустив змій Кирило Кожемъяка. *Зап. (II, 50).*

Гива тим червива, що кілками з неї Христа мучили. *Ос. 10 (XVI, 52).*

316. Осичина тим трусицця, що на ії Скаріёт повісився; другі кажуть, що він на бузині повісився и тим вона не годиццця для постройки (в бузинку чорт живе). *Ос. 10 (XVI, 53).*

—

Digitized by Google

319. ТАК ТОДИЦЯ. *Л., Пир.*

320. Дай, Боже, на пожиток (як колють кабана. «Один дурень сказав: *Боже поможи*, так сміялись з єго, поки й вмер—не забули»)! *Рад.*

Кукуріку на свою голову (як курка заспіва, то вона віщує біду)! *Кон.*

На (1) свою голову (на навісний проклён, на собаку як вие и д.)! *Л., Пир., О., Кр.*

(1) Бреше на. *Гат.*

Тік (1) притік, починка (2) приволік. *Черк., Черн. [Зв. Бер., Б.]*

«Ото у нас Відохрищ, а другого дня Ивана Хрестителя, а на третій день Ивана Предтечі, а на четвертий — и втік, и притік, и починок приволік». *Бр.* Кажуть так, сідаючи за гребінь на проводах.— (1) Утік. *Ёвх.* (2) починок.

Бусень, бусень! на́ тобі голвоту, а ти мені жита копу. *Збр. Лаз.*

Примовляє дітвора, на Благовіщення, показуючи буслеві свячені хлібці.

Крои (1) сію. *Макс.*

Як побачять весною вперше ластівку, то так примовляють, кидаючи на грядку жменьку землі: там виросте хріп. —(1) Окріп. *Гр.*

Гуси, гуси! нате вам на гніздечко, а нам на здоровъячко (1). *Прав., Ниж., Лів., Арт. Шей.*

Примовляють, побачивши весною вперше диких гусей и кидаючи їм соломку, або-що. —(1) Гуси, гуси! вам на гніздо, а нам на тепло (або на добро). *Гр.*

Гусі, гусі! завъяжу вам дорогу, щоб не втрапили додому (дітвора на летучих диких гусей). *Нов.*—Гусі, гусі! колесом, червоним полсом! (щоб то дикі гуси, почувши їх, закрутилися на одним місці). *Нов. [Арт. Шей.].*

Патна дорога (як одлітають гуси дикі въ осени)! *Нос.*—Путём дорога!

На́ тобі, ластовко, на гніздо (те ж, як и гусям, кидаючи землею). *Макс.*

330. Оси, оси, які ви тупоносі! принесіть мені меду. *Б.*

Топчу, топчу ряст; дай, Боже, потоптати и того року (1) діждати. *Бр.*

Примовляють, топчучи весною ряст.— (1) году. *Кон.*

Щоб на той год діждати сону топтати (се б то, и з сном так, як з рястом). *Нов.*

Дощ, дощ, перестань: я піду на раштань (1), Богу молиться, Христу поклониться. *Арт. Шей.*

(1) в Хварастань. *Арт. Шей.*; Дощ, дощ, пропусти, я поіду в три кусти.

Не йди, дощику, дам ті борщику; поставлю на дубоньці, прилетять три голубоньці; та возьмуть та на крилонька, занесуть та в чужиноньку. *Pauł.*—Дощику, дощику! зварю тобі борщику, в новенькому горщику, поставлю на дубочку: дубочок схитнувся, а дощик линувся—цебром, відром, дійничкою, над нашою пашничкою (1). *Л., Макс.*—...поставлю на дуба, люни як з луба. *Арт. Шей.*—Иди, иди, дощику, зварю тобі борщику: чи на дощ, чи на сонечко? очини, Боже, оконечко!.. Дай, Боже, дощик — цебром, відром, дійницею. *Вас.*

(1) ...в зеленому горщику: сікни, рубни, дійницею, холодною водицею. *Коз.* ....в земному горщику, тільки не йди. *Коз.*...в маленькому горщику: тобі борщ, мені каша. *К.* ...наварю я борщику: будем борщик істи, перестанем кисти. *Бр.*

Бий, дзвоне, бий! хмару розбий! Нехай хмари на Татаре, а сонечко на хрестяне! Бий, дзвоне, бий, хмару розбий. *Макс.*

Коте, коте! вилий воду, на колоду, чи на грім, чи на дощ, чи на блискавку (1). *Л* — Годе, годе! вилий води — чи на дощ, чи на погоду. *Арт. Шей.*

«Як, купаючись, наберецця води в ухо, то стане на одну ногу, одповідню тому ухові, перехилить голову и скаче на тій нозі, примовляє». *К.*—«Скупавшись, як набіжить води в уха, кажуть так, хилячи голову то на той, то на той бік, уха долонями накривши. Коли на долоні сухо, до то на блискавку и зірниці». *Макс.* —Скільки мені трапилось бачить, то ених слів не примовляють, *як наберецця води в ухо*: тоді скачуть тілько на 'дні нозі, — от, як про *Київ* росказано. Сі слова примовляють, зкупавшись,—просто, щоб довідацьця, чи буде грім, чи дощ, чи блискавка; и в такім разі роблять, як каже д. Максимович. Коли на долоні сухо—на грім; коли мокро —на дощ; коли ні сухо, ні мокро, а блищить тільки,—на блискавку. *Ном.*—(1) на блискавицю. *Кан., К.*; чи на мене молодую, як на ластівку (дівчата гадають). *Макс.*

Сонечко, сонечко! виглянь у віконечко: твої дітоньки плачуть, істоньки хочуть. *Арт. Шей.*—Сонечко, сонечко! одчини Боже віконечко—подивимось, чи далеко Татаре йдуть. *Ном.* — Сонечко, сонечко! очини віконечко. *Нов.*—Сонечко, сонечко, скажи, віткіля Татаре йдуть. *Гад.*

Як почнуть хмарки набігать,—дітвора, піймавши *сонечко* (Божу корівку), перепускають ёго в руки на руку, примовляючи ті слова. Як що воно скоро знімецця и полетить—незабором сяйшно буде; як же висовуе тільки крилця, а не знімаецця, погода буде така, що застелицця оце на сяйшно, та и знову хмарки. *Ном.*

Пані свіргунський! ідіть, я буду орати, а ви будете поганяти (кричать хлопъята, найшовши нірку полёвого цвіркуна). *Арт. Шей.*

Digitized by Google

Комашки, комашки, ховайте подушки, бо Татаре йдуть. *Збр. Лаз.*—Мурашки, мурашки, поховайте подушки и д. *Арт. Шей.* — Муравъя, муравъя! он Татаре йдуть, ваших дітей поріжуть и ваші подушки заберуть. *Ос. 5 (V, 16).*

340. Гайку, гайку, дай гриба и бабку! сироїжку з добру діжку, красноголовця з доброго молодця (молодь вигукує, шукаючи гриби). *Пер., О.*

Морозе, морозе, иди кутї істи! *Л. (Н.)*

Будте здорови з колядою! *Кан., К., Дуб.*

Узвар на базар, а кутя на покутя (1). *Л., Ёвх.*

(1) а кутю на покутю. *Пир.*

Гоп коляда (дітя примовляють, кидаючи у міх коляду). *Підл.*

Просили батько й мати и я вашеці прошу на ці чесні дари (1) (примовляють, як принесуть *вечерю*—на Кутю). *Збр. Шей.*

(1) на цю святу вечеру. *Шей.*

Віншую вас з цим Новим роком, щоби вам вилізла кутя боком. *Збр. Шей.*

Сійся, родися, жито-пшениця, всіляка пашниця. На щастя, на здоровля, на той Новий рік, щоб було ліпше, як торік (посівальники). *Арт. Шей.*

Верба бъе, не я бъю (1), за тиждень Великдень. Будь великий, як верба, а здоровий, як вода, а багатий, як земля. *Л., [Пир.]* — Не я бъю, верба бъе — якая? святая. *Ис.*

(1) Верба хлёс, бий до слёз! Не я бъю, верба бъе. *Макс.*

249. «Христос воскрес!»—«Во истину воскрес!» (здоровкающця так на Великдень). *Ск.* — Дождалисьмо паски, а за тим а залі (1) дождемо и Божої ласки. *Ст. Зб.*

Є старосвіцкі вірші для христування: «Христос воскрес, рад мир увесь, діждалися Божої паски и д.» *Ном.* — (1) а далі. *Б.*

251. Нехай над ним (1) земля пером (2)! *Пр., О., Ёвх.*—Нехай ёму земля легка! *Бр., Нов.*

(1) ёму. *Бр., Б.* (2) пером стане, що добрий був. *Бр.*

Царство небесне (имъярек)! пером земля над ним! нехай со святими почивае та й нас дожидае! (примовляють, як ідять коливо). *Зап. (II, 286).*

Царство небесне, вічний покій переставшійся душі (кажуть, як почують, що дзвонять по душі). *Зап. (II, 285).*

Нехай з Богом спочивае (як скажуть, що хто вмер)! *Проск.*

Легко (1) лежать! *Прав., Ниж., Сл., Лів.*

(1) Хай легко. *Пир., Кон.*

Легко ёму лежать, пером землю держать. *Ос. 10 (XVI, 28).*

Хай вона нашим дітям сниця (добром помянув небожку)! *Г. Бар.*

Нехай вона своєму роду сниця (про любу людину, що далеко). *Пир., Пер.*

Дай вам, Боже, легко лежати и Христа в очі видати (на могилках на поминальниці). *Не.*

360. Колом ёму в спину (як що вмерло непевне)! *Нов.*

На Подолі хлопъята стукають довбешками в дзвінницю на Страсті, як дзвонять. *Ос. 10 (XVI, 49).*

362. На Подолі, на Діяніях, парубки розводять огнище, де-небудь не далеко од церкви. *Ос. 10 (XVI, 57).*

365. Дай, Боже, легенько вигикнути. *Бр.*

Нехай тобі легше! *Пир.*

Хто мене помъянув, щоб кий не минув (дуже гікнуло)! *Нос.*

Як би не зуби, та не губи, була б душа на дубі. *Рад.*

Як хто дуже гікне, жартують.

Так хтось згадав, що вчорашній борщ відригнувся. *Ёвх.*

370. На здоровъя! (як чхне). *Лів.*

На здоровъя, на сто літ свинней пасти! *Пир., Пер.*

На здоровъя! спичка в ніс! *Кон.*—Спичка в ніс! *Лів. [П., У.]*—...та пара (1) коліс, та шматок (2) осі, щоб крутило (3) в носі (4). *Зв., Бер.*— Спичка в ніс, болячка в спиняку, — поздоровляю, як скажену собаку. *Пер.*

(1) четверо. *Пер.* (2) половина. *Л.*; и и чотирі. *С., Р.* (3) крутили чорти. *С., Рад.* (4) день и ніч у носі. *Нер.*

Спичка в ніс, а вам лахва! *Пир.*

Ні вроку. Об. — Не вроку ім! *Пир., Б.*— Ну, ість! ні вроку (1). *Бал.*

(1) ні вроку тебе! *Бр.*

Дай, Боже, наперед лучче (як хвалиться, що, мов, пайдить)! *О.*

Великий рости (1)! *Прав. Ниж., Лів.*—...щасливий будь. *К., О.*—Нехай великий росте! *Кон., Х.*—....та щасливий буде (2)! *П., Прав. Ниж., В., Лів.*—Нехай ім Бог зростить. *Кон.*

(1) вирости. *Прив. Ниж.. П. В.* (2) та многолітний буде, щасливий. *Бр.*

ЧУЄ щось ДУША, та мені не каже. *Л., Ст. Зб.*

Снуецця мі перед очі—як вдень, так вночі. *Ил.*

И птиця не злетить (віщує лихо, буде лихо). *Пир.*

380. Се не перед добром! *Ном.*

Од Бога, так хвалить Бога, а од лихого, так нехай воно на собі обачить. *Рад.*

Digitized by Google

Світ 382—411. — Місяць (календарь) 412—529. — Неділя 530—543. — Од лёду до лёду (весна, літо и д.) 544—656.

Широкий СВІТ. *Пир.*

Глянеш по Божому світу! *Кон.*

Ніхто не знає о Божім світі. *Г.*

Кілько світа, тілько й дива. *Г.*, *П.*

Хто в світі не бував, той и дива не видав. *Ск.*—... той чуда й дива не видав. *Г.*

У Бога світа багацько. *Пир.*

Початок и не можна знать, відкіля узявся. *Ёвх.*

Ніхто не може світа пережити. *Кл.*

390. Мири вічностю ся здавня називають.

Як буде місяць чернець, то буде й світу конець. *Макс.*

Як ся зійде Стрий и Ломець (ріки), то буде світу конець. *Ил.*

Усе тіпь минуща: одна річ живуща—світ з Богом. *К.*

Нема тиі драбини, щоб до неба достала. *Л.*, *Пир.*

Як небесна височина, так морська глибина. *Ёвх.*

Що світа, то й мира. *Ил.*

Як світ великий, так різне на ним буває. *Проск.*—Буває різне на світі.

Що світ, так и люде. *Не.*

Що той чоловік в Бога за звір—не знаємо. *Ст. Зб.*

400. Чи шпак, чи хомъяк, чи перепелиця: що вона за птиця (про чоловіка)? *Пир.*, *Ч.*

Земля—мати. *Макс.*

Свята искра. К.

Чим Бог світлость доточив?—Огнем. *Збр. Лаз.*

И скотина розумна, даром що не говорить. *Пир.*, *Н.*

Срібло (¹) чортове ребро. *Бер.*

(¹) Сребро. *Рад.*

Орел летить найвишче, а хрін росте найглибше. *Лаз.*

Дорогий товар зпід землі йде (метал). *Ёвх.*

Божа пташка (бджола). *Хат. (184).*

410. Камінь росте без коріня. *П.*, *Л.*

Гнів Божій! *Пир.*

МІСЯЦЬ Лютень питає, чи обутий; місяць Марець з трояка бика ріг збиває. *Ж.*, *Слуц.*—Лютий питаєцця, чи добре обутий. *Збр. Лаз.*—Марець третяку бику ріг зломить. *Ст. Зб.*

Як прийде Марець, то обмерзне старцю палець. *О.* — Як настане Марець, так замерзне під тином старець. *Б.*

На Сорок Святих сорока сорок наличок в гніздо положить (9-го Березіля). *О.* — На Сорок Святих школяр несе вчителеві сорок бубликів (*або*: книшів и д.). *Ном.*

З Сорока Святих сорок морозів буде. *Макс.*

На Теплаго Олекси (17 Березіля) щука риба лід хвостом розбиває. *Пир.*

До первого грому земля не размерзаєцця. *Пир.* — ... не роствóрицця. *О.*

На Благовіщення (25-го Березіля) й птиця (¹) гнізда не въє. *Пир.*

(¹) не несецця й кубла не въє. *О.*

На благовіщнім тижні вдовин плуг. *Макс.*

420. Из благовісного теляти (¹) добра не ждати. *Пир.*

(¹) ягняти. *Макс.*

Благовісне яйце (¹). *Пир.*

(¹) коко. *Кр.*

Який день на Благовіщення, такий на Великдень. *Збр. Шей.*

Середохресна неділя; Хрестці (печуть и ідять хрести, а один ховають, поки пщеницю сіять). *Ном.*

Похвала похвалицця, а Вербна поставицця, а Біленька й побілить. *Бр.*

На Похвалу (¹) сорока яйцем похвалицця. *Макс.* — На Похвалу птиця похвалицця первим яечком. *Ёвх.*

(¹) На Похвальну суботу. *О.*

Прийде Вéрбниця (¹), назад (²) зіма вернецця. *Бр.* — Вербич (³), три кожухи табрич (⁴). *Лаз.*

Вербу ламлють—з того холодний вітер зриваєцця *Бр.* — (¹) Вербиця. *Лаз.* (²)». *Лаз.*, *Збр. Лаз.* (³) Як прийде Вербич. *Б.* (⁴) тербич.

Чистий четвер (на Білому тижні; вранці купаюцця). *Ном.*

К Великодню сорочка хоч лихенька, аби біленька, а к Різдву хоч сирова (¹), аби нова. *Лаз.*

(¹) сурова. *Бр.*, *Рад.*

Digitized by Google

На Великдень на радость стріляють. *Кл.*

430. От пробі — Великдень! а він зовсім не великий. *Ном.*

Ніби то баба так сказала. Шоб довідацьця, чи він справді великий,—у погреб залізла и там цілий день пряла починки: напряла, як и аби-коли.

Коли на Мартина (14-го Квітня) буде хороша година, то буде хороше на людей и на урожай. *Ёвх.*

На Мартина треба піти в ліс, знайти жолудик и подивицьця: як що він вохкий и є в нёму мошки, то сподівайсь якої пошести на людей.

Догодуй бджолу до Ивана (Верхопечерника, 19-го Квітня), то наряде тебе, як пана. *Ёвх.*

Годуй мене до Ивана, а я зроблю тебе пана (буцім, бжола казала). *Не. [Пр., Кон].*

Святий Юрий (23-го Квітня) по полю ходить [1], хліб-жито родить [2]. *Лаз.*

[1] ходив. *Збр. Лаз.* [2] родив.

Святий Юр звіра пасе (вовків). *Макс.*

Юрова собака (вовк).

На Юрьа ворона у житі сховаецця *Зе., Дуб., Пир., [Ёвх.]*. — На Юра сховаецця у житі кура. *Ёвх.*

Коли сховаецця в житі ворона (на Юрія), то буде урожайне літо; а як горобцю по коліна, то буде лихе літо. *Макс.*

Як піде дощ на Юрьа, то буде хліб и в дурня. *Р.*

Коли закує (зозуля) до Юрьа на голе дерево, то буде голодне літо; а як на лист, то буде поліття. *Макс.*

440. На Юрія сіна кинь, та й вила закинь. *З., Гл.* — До Юрія догодуй скотину, та й вила закинь. *Ёвх.* — До Юрьа сіна и в дурня, а на Миколу подавай та и вила поховай. *Рад.* — На Юрьа повинна бути паша и в дурня. *Дуб., [Прав. Ниж.]*.

У дурня до Юрьа, у розумного далі. *Коз.* — У дурня сіна стане до Юрьа, а у розумного до Миколи. *Ёвх.*

До Юрьа бъють дурня, а по Юрьі бъють и розумного. *Не.*

Коли на Громницю півень не напъецца водиці, то на Юрью він не наісцця травиці. *Бр., Кобр.*

На Св. Марка (25-го Квітня) ранній овес, а пізня татарка (арнаутка). *Ёвх.*

Почкай же, Маю, и ж и тобі придбаю! *Тар.*

Наче Березіль казав Травневі, що той довго не приходив; а примовляють так тоді, як Травень зовіс холодом.

Сухий Марець, мокрий Май — буде жито коби (як-би) гай. *Ил.* — Теплий Апріль, мокрий Май — буде хліб, як гай. *Б.* — Як мокрий Апрель, а сухий Май, то буде а клунях рай. *Ёвх.*

Май — волам дай [1], сам на піч утікай. *Кобр.*

[1] биду дай, а. *Збр. Лаз.*

Коли місяць [1] Май — кождий [2] собі [3] дбай. *Ст. Зб.*

[1] Прийде. *Л.*; Прийшов. *Рад.*; Як настане. *Бр.* [2] усяк. *Рад., Л.*; то тоді всяке. *Бр.* [3] для себе.

Як випадуть в Маі три дощі добрих, то дадуть хліба на три годи. *Макс.*

450. Хто в Маі звінчаецця, буде вік маяцьця. *Макс., Ёвх.*

На Гліба - Бориса [1] (2-го Травня) до хліба берися. *Прав.*

[1] На Петра. *Нем.*

До Миколи [1] ніколи не сій гречки, не стрижи овечки. *Л., Пир., [Збр. Лаз.]*

[1] До Дмитра *Бер.* (Миколи 9-го, а Дмитра 15-го Травня).

Св. Микола не поставить кола. *Кан., К.*

До весняного Миколи не можна купацьця, бо з чоловіка верба виросте. *Макс.*

Симона Зилота (10-го Травня; зілля збірають). *Ном.*

456. Переплавна (*або*: Права) середа. *Збр. Лаз.*

Преполовение; починають купацьця.

458. До Духа не кидайся кожуха. *Об.*—... по Святім Дусі та все в кожусі [1].

[1] а як прийде Дух, то й кожух. *Гл.*; а мине Дух, надівай другий кожух. *Нов.*

Розгари. *Збр. Лаз.*

На перший день на Клечанних святках дівчата плетуть вінки, а на перший день в Петрівку розплітають.

460. Русали (праве те ж, що и розгари). *Ос. 10 (XVI, 44).*

Навський, русалчин великдень. *Ном.*

В четвер на Клечанніи тижні. В сей день нічого не сіють и не садять — посхне. Дівчата печуть коржі и з ними (иноді з парубками, а иноді самі) идуть в поле, в жита, співають пісні. По житах дівчата ходять з розплетеними косами.

Петрівка — переднівок. *Бр.*

Петрівка на хліб катівка. *Кон.*

Хліб на Петрівку ощажай. *Ст. Зб.*

Після Ивана (Купала) не треба жупана. *Б., Збр. Лаз.*

Коли до Йвана просо буде [1] з ложку, то буде й в ложку. *Рад., Б.*

[1] до Ивана проса. *Ёвх.*

Петро, коли буде тепло? *Кон.*

Прийшов Петро — вирвав листок; прийшов Илля—вирвав и два; а прийшов Спас — бери рукавиці про запас; прийшла Пречиста — на дереві чисто; прийшла Покрова—

Digitized by Google

на дереві голо. *О.* — Прийшов Петро — вищикнув листок; прийшла Илля — вищикнула два, а прийшов Спас—держи рукавички про запас; прийшла Покрова—покриє не листом, то снігом. *Рад.* — Петро вищикне на дереві перший листок. *Ёвх.*

По Петру, то й по теплу. *Бр.*

470. Бабське літо до Петра тільки. *Рад.*

Зузуля мандрикою вдавилась. *Ном.*

Мандрики нечуть як Петру, з борошна, сиру и яець. Після Петра, чи об Петрі, зузуля перестає кувать, — кажуть *мандрикою вдавилась.*

Кумйцьця (гулять 29 и 30 Червця: 29 парубки и дівчата, а 30 чоловіки и жінки). *Збр. Лаз.*

473. Як на Макрини (19 Липця) буде дощ, то осінь буде мокра. *Ёвх.*

475. До Иллі хмари ходять за вітром, а з Иллі проти вітру *Л.*, *Ёвх.*

Як прийде Илля, так наробить у полі гниляи. *Б. [Пер., Коз., Збр. Лаз., Ш.]*

Після Иллі нехай рій сидить (1) на гіллі. *Коз.* — До Иллі гарні роі, а послі Иллі—хоч плюнь на їі. *Біл.*

(1) нехай висить. *Не.*; До Иллі рій під гіллі, а по Иллі рій. *Ил.*; Тільки до Иллі добрі роі, а по Иллі повісь роі.

На Гліба й Бориса (24-го Липця) за хліб не беруся. *Сн.*, *Ёвх.*

Св. Бориса, сам бережися (Паликопа). *Сн.* — Св. Борисе! сам бороніся. *Збр. Шей.*

480. Паликопи (27-го Липця). *Ном.*

Макотрус, Маковій (1-го Серпня; мак трусять).

До Спасівки мухи на пана роблять, а в Спасівку на себе. *Л.*, *Кор.*

Спасівка — ласівка; а Петрівка—голодівка. *Ёвх.*, *[Кр.]*.

Спас—то осінне свято. *Оп.*

Прийшов (1) Спас, держи рукавички (2) про запас. *Лів.*, *[Бр., К.]*. — Од Спаса та й рукавиці до паса. *Кобр.*

(1) Йде. *Л.*; Минув. *Н.* (2) кожух. *Ёвх.*

На Семена-Юди (1) (1-го Вересня) боїцця кінь груди. *Лаз.*

1) На Симеона-Юди. *Ил.*

Прийшла Пречиста (друга), взяла комара нечиста. *Ч.*

Прийде Пречиста — буде по дереві листу чисто. *Ёвх.*

Прийшла Пречиста розносе старостів.

490. Покрові натопи хату без дров.

Хто сіє по Покрові, той не має що дати корові. *Г.*, *Прав.*

Прийшла (1) уже й Покрова — заревла (2) дівка, як корова. *Бер. [Л., Біл.]*

(1) Прийшла. *Збр. Лаз.* (2) Прийшла Покрова—зареве. *Ёвх.*

Святая Покрівонько, покрий мені голівоньку. *Ном.*, *[Ёвх.]* — ... землю листочком, а голівоньку платочком. *Сл.* — ... голівоньку: не стёжкою, не квіткою, а чесною намітkою. — ... голівоньку: хоч ганчіркою, аби я була жінкою. *Кон.*— Покрів моя, Покровонько, покрий мою головоньку. *К.*, *Бер*

Покрова всю землю листом покрива. *Не.*— Покрова листом покриє. *Бр.* — Покрова усюсько похова. *Кобр.*

На Св. Луки (певно 18-го Паздерника) нема хліба, а ні муки. *Ил.*

Ох, Св. Парасковія (Параски и Парасочки 14 и 28 Паздерника)! дай жениха поскорія! *К.*

497. До Дмитра (1) (26-го Паздерника) дівка хитра. *Зв.* — До Дмитра (2) дівка хитра, а (3) по Дмитрі (4) хоч комін (5) витри (6). *Ос. 24 (XVIII, 107)*, *Збр. Лаз.*—До Дмитра—«а мишки, бо ти перескочу!», а по Дмитрі — «а кота, бо ти наздогну!» *Ил.*

(1) До Смитра. *Бер.* (2) До Митра. *Б.*; Лиш до Дмитра *Ёвх.* (3) а вже *Б.* (4) після Дмитра. *Бр.*, *Проск.*, *К.*, *Рад.*, *Пер.*, *О.*, *Б.*, *Кон.*, *Кобз.* (5) грубу. *О.*; ноги. *У.*, *К.*, *Рад.*; каглу. *Ёвх.*; хоче каглу нею. *Проск.* (6) обитри. *Рад.*; одуріе. *Пер.*; хитріша. *Кон.*; вже й не хитра? *Бр.*; то стріне собаку, та й питає: «дядюшка, чи ви не з святами?» *Кр.*; то стріне собаку та й питає: «чи не в старости ви, дядьку, идете?» *Кобз.*; куди йде ввечері, та стовп стоіть, то вона каже: «добривечір тобі, дядьку.» *Б.*

499. Кузьма-Демьян (1-го Листопаду)—Божий коваль. *Макс.*

500. Кузьма й Демьян, пошли памъять! *Не.*

У Пилипівку день до обіда. *Кон.*

Юрий (26-го Листопаду) мости мостить, а Микола гвоздем побиває. *Ст. Зб.*

На Яндрія (1) (30-го Листопаду) вложи руку в засув (2). *Г.*

Ворожба на Андрія на вівцях: як барана пійма через засув, — того року заміж. —(1) Андрія. *Гайс* (2) засов.

Варвара ночі ввірвала. *Полт.*, *[Б., Чер.]*.—... а дня приточила. *Лів.*, *[Бер., Ёвх.]*.

У Варвари так и ніч уворвали. *Черн.*

Варвара постеле, Сава погладить, а Микола стукне. *М. Марк.*

Варвара заварить, а Сава засолить, а Микола поставить кола. *Дуб.*, *Ж.* — Микола поставить кола. *Бер.* — Варвара заварить, Микола загвоздить, а на Гальки сідай в санки. *Збр. Лаз.*

Варвара мостить, а Сава гвоздить, а Микола крепить. *К.*, *Н.* — Сава мосте, а Микола гвозде. *Нов.*, *[Черн., Біл.]*. —Оце Микола поставить кола. *Рад.*

На Ганни - зачатія (9-го Грудня) почи-

Digitized by Google

нають бджоли мед істи *Ёвх.* — ... починають тічки бігать. *Ном.*

Вовчі тічки; бгають, поки на Водохрища не стрелють на ордані.

510. На Різдво — обіденця без паски, а про мак — буде й так, а без олію — не зімлію. *Ил.*

Різдво — яло би ся, а Великдень — не снив би ся.

Збираюсь колядувать, як вже й щедрувать пора. *К., Кр.*

На Новий рікъ прибавилось дня на заячий скік. *Ёвх.*

514. На Богоявленський празник стріляють— очищеніе од гріх миру извіщають. *Кл.*

516. Тріщи, не тріщи, вже минули Водохрещі. *Об., [Ёвх.].*

Дми не дми — не к Різдву йде, а к Великодню (ніби Циган так казав). *Ном.*

Не к Різдву йде, а к Великодню: уночі тріщить, а вдень плющить (¹). *Чигр.*

(¹) пищить. *Б.*

Поки три-пъять (неділь по Різдві) не мине, поти тепла не буде. *Ил.*

520. На Петра Вериги (16-го Січня) розбиваюцця (¹) криги (²).

(¹)розбивають. *Не.*; розбива. *К.* (²) лід.

521. На Стрітення зіма з літом пострічаюцця. *Пир. [Ил.].*

523. На Обрітення (24-го Лютого) обертаюцця птиці до гнізда хлібороби до плугів, *Ёвх.* —... обернуцця діти до хліба, а птиця до гнізда. *Кон., [Бр., Бер.].*

На пущення, як завъязано. *Об.*

Тому пущення, хто душі пустицця. *Ст. Зб.*

Масляниця — баламутка: обіщала масла й сиру, та не хутко. *К.*

Масниця—напрасниця. *Ст. Зб.*

Колодій (понеділок на масниці — од колодок). *Збр. Лаз.*

В Великім пості не ходи в гості. *Ил.*

---

530. Як НЕДІЛЯ, то й сорочка біла. *Ном.*

Середа — по коліна борода. *Зал.*

Середа?.. нехай не ходить наперед четверга (*або:* Середа, нехай не трапляецця наперед четверга). *Кр.*

Знае пес середу. *Ил.*

Середа — піст, не треба губи́ мастить.

В середу постила, а кобилу вкрала.

Четвер середу нагнав на лёду: як став тащить, аж лід тріщить. *Р.*

Якъ то ёго душа навернецця в пъятницю скоромне істи? *Евх.*

Хто в пъятницю засміецця, той в неділю буде плакати. *Бер.*

Співання в пъятницю, а снідання в неділю ніколи не минецця. *Кон.*

540. Чи зна пес пъятницю! *Ск.* — Пес пъятниці не знае. *Проск.*

Е, вже посуботіло (можно скором істи). *Бр.*

Субота не робота. *Л., Пир., Кон., Сл., Зал.* — ... помий, помаж, та й спати ляж. *Бр.*

У суботу (¹) вся работа. *Бр.*

(¹) Пришла субота, а за нею. *Ёвх.*

Од ЛЁДУ ДО ЛЁДУ (весна, літо, осінь). *Пир., Кон.*

Діду, діду,сій ячмінь! кидай сани, бери віз (ніби пташка на весні щебече). *Бер.*

Покинь (¹) сани візьми (²) віз. *Рад., Пир.* —... та й поідемъ по рогіз. *Л.*

Синиця (хто каже, овсянка) так на весні каже. — (¹) Телегіз! покинь. *Коз.*; Кидай. *Бр.* (²) бери.

Весною и в веребъя пиво. *Новг.*

Ярь (весна) наша отець и мати: хто не посіе, не буде збірати. *Ил.*

Весна днем красна. *Кон.*

550. Летить літо, як крилами. *Хор.*

Літом и мале піде, то вробить. *Бр.*

Літом и качка прачка. *У., Кан., К.* — ... а зімою и дівка шмаркачка. *Бр.* — Вліті и качка прачка, а взімі и Тереся не берецця.

Літом старець каже: «на ката хата, нам и на дворі тепло!» *К.*

Літом — сякий-такий буръянець, а хліба буханець, та й ситий чоловік. *Збр. Шей.*

Влітку день — год. *Зал.*

Літо на зіму робить. *Ст. Зб., [Кл.]*

Діти, діти! добре з вами вліті, а зімовати, то горювати (¹). *Кан., К.*

(¹) а зімою, то об піч головою. *Бр.*

Хто вліті гайнуе, той взімі голодуе. *Кл.*

Літом ніжкою (¹), а зімою ручкою (²). *Гад.* — Літомъ одгрібають ногами, а взім, брали б руками, та не будеть часом того часу. *Ст. Зб.* — Що одмітаемо в час літній ногами, тое з охотою б взімі и руками. *Кл.*

(¹) ногою. *Бр., Рад., Коз.* (²) ногою.

560. Трудно літом без корови, а зімою без кожуха. *Об.*

Прийде літо, то е розмаіто; прийде зіма, то хліба нема, и чоботи ледащо, и роботи нема що. *Г.* — Зіма! кожуха нема, чоботи ледащо и істи нема що. *Н., Ёвх.*

Грім такий, що хоч тури гони, так не почують. *Б.*

Господь золотою різкою сварицця (як грім з блискавкою, то кажуть так дітям, щоб не пустували). *П., Лів.*

564. Бозя сварицця. *Лів*—Бог гримаецця. *Збр. Лаз.*

566. Моргни, моргни, моргавко! дам тобі угірок и пупъянок (старець, угірки крадучи

Digitized by Google

у ночі). *З.* — Моргавко, моргавко, моргни ще! нехай я собі огірочка-пупъяночка знайду (поночі рвав угірки в кумовому огороді). *Нов.*

Зорі на дощ дмуцця та лупають. *К.*

Молоди встають, а Бог-дощу-мае. *Бр.*— Молóдицця-молодицця, та й дощ не піде (*молодицця* — як на перемінку: то дощ, то вискалицця). *Рад.*, *[Коз]*.

Оце день, так хмари й бродять. *Коз.*

570. Сліпий (¹) дощ. *Ск.*

З сонцем. (¹) Курячий. *Бр.*; Свинячий. *Коз.*

Коробом сонце, ситом дощ. *Нов.*

Як дощ, и сонце світить.

Дощ иде, як відром илле, а з стріх біжить, як цівкою. *Коз.*

Дощ лле, як з луба. *Ил.*

Дощ лле, як з бочки. *Бр*, *Пир.*

Лле, як з коновки. *Бр.*

Без лопати не можна з хати (дощ великий). *Зв.*, *Б.*, *Кон.*

Горобúна (*Сл.*: Горобинá) ніч. *Лів.*

Обмок, як вовк. *Зв.*, *Рад.* — ... обкис, як лис. *Бр.*, *Бер.*, *Руд.* — ... вовк, а змерз, як пес. *Лох.* — Измерз, як пес— измок, як вовк. *Ст. Зб.*

И руба сухого на ёму не осталось. *Пир.*, *Гр.* — Рубця не осталось сухого. *Гр.* — Нитки сухоі на ёму нема. *Лів.*

580. Оцей дощ глухий: не йде, де просять, а йде, де косять; не йде, де чорно, а йде, де вчора. *К* — ... не йде, де Бог велить и люде просять, а де вчора був. *Бр.*

Иди, дорщику, де чорно — ні, пійду, де вчора; иди, дорщику, де ждуть — ні, пійду де жнуть. *Черн.* — Біг каже: «иди, де просять», а дощ: «піду де косять». *Ст. Зб.*

Не треба Бога о дощ просити: буде він, як станем косити. *Ил.*

Нехай иде дощ! наловим риби, буде борщ. *Зал.*

Бог приспоряе й ранньою и пізнёю росою. *Б.*

Надь пала (шкодяива на хліб роса). *Пир.*

Так тихо, хоч мак сій. *Прав. Ниж.*, *Лів.* — Темно, хоч око викили; тихо, хоч мак сій. *Кр.*

И мишка не пробіжить. *Коз.*

А ні дзень, а ні кукуріку! *Ил.*

Ніч така тиха — ніщо ніщововкне. *Пир.*, *[Коз.*, *Кон.*, *Кр.]*

590. Темно, хоч очі повиколюй. *Пир.*, *Н.*, *К.* — Хоч око виколь! *О.* — ... так темная ніч. *Ст. Зб.*

Пек ему, моя мати рідна! поночі зовсім не бачу. *Зап.* (*I*, *146*).

Так місяшно (¹), хоч голки збірай. *Ск.*

(¹) Ніч така видна. *Ск.*; Видно. *Об.*

Казав Циган: «нум, діти, паску істи: вже не буде світ — вже буде тьма» (а він, бач, цілу ніч не спав проти Великодня — и ніяк світу не діжде). *Кан.*, *К.*

Ніч нікому не спріяе. *Ил.*

Молодик, як бик! *Ёвх.*

Ой місяцю-місяцю! світиш, та не гріеш — даремне в Бога хліб іси. *Зап* (*I*, *148*).

Ранок — панок. *Г.*, *П.*

Сонце ся в ложі купае, сонце спочило. *Ил.*

Дай, Боже, щó твоя воля, та колиб и годинка (що дощі поспіль йдуть)! *З.*

600. Так се сонце (осінне) світить, як Цигана мати жалуе. *Бр.*

Коли б хоч трохи вискалилось (сонце). *Пир.*

В погоду и смутний веселим бувае. *Кл.*

Хто вмер, той (¹) каятимецця (²). *Ёвх.*

(¹) то. *Проск.*, *Рад.* (²) буде каяцьця. *Проск.*, *К.*, *Рад*; каецця, що сонце вияснилось. *Зв.*

Пече такий пік. *Бр.*

Душно, так и парить (¹). *Пир.*

(¹) так пара и стоіть. *Пр.*

Так тепло, аж пар кості ломить. *Ил.*

Припекло на лежнюв, та и нам душно. *Ст. Зб.*

Пар кості (¹) не ломить. *Лів.*

(¹) костей. *Ст. Зб.*, *Гр.*

Господи, яка суха рата вдарила (¹)! *С.*

У Ляхів е: *сухі рати заплаціл* — проти того, як нічого істи; а в нас виходить, мов би проти посухи. — (¹) вдерила. *Коз.*

610. Піт из ёго як горох котицця. *З.*

Осінь на строкатом коні іздить. *Коз.*, *Кон.*

Въосенú, ложка води, а дві (¹) грязі (²) *К.*, *Л.*

(¹) а решето. *Кон.* (²) а цебер болота. *П.*

Въосенú дня година. *Проск.*

Въосенú и горобець багатий. *Пир.*

Въосенú и в горобця е пиво. *Н.*

Покинь віз, покинь віз, возми (¹) сані. *Бер.*, *Л.*

Ніби синиця так каже въосенú — (¹) Ховай віз, бери. *Бр.*

Вдень тріщить, а вночі нищить. *Б.*

Зімою сонце світить, та не гріе. *Ск.*

Зімне сонце, як мачушине серце. *Бр.*, *Коз.* — Зімное тепло, як мачушино добро. *Ст. Зб.*

620. Ні холодно, ні душно: як на святках у сіряках. *Збр. Лаз.*

Зіма біла, та не ість снігу, а все сіно. *Коз.*

Digitized by Google

Иди зіма до Бучина (¹), бо вже ти нам докучила. *Бр.*

(¹) Учина. *Не.*

Очаківська зіма. *Пир.*, *Л.*

Удень плющить, а вночі тріщить. *Чигр.*, *Пр.*

Лютий.

Сніг, мов з рукава. *Пир.*

Заверюха — треба кожуха. *Ил.*

Світу Божого не видно. *Гл.*, *[Ж.]*.

Охиза поіхала. *Л.*

Оце мороз, з очима! *Р.*, *Коз.*, *Ном.*

630. Козацький мороз! *Б.*, *О.*, *Пир.*, *[Рад.]*

Ото мороз, аж скрипить! *Б.*, *Коз.*

Мороз, аж скалки (¹) скачуть. *Пир.*, *Пр.*

(¹) искри. *Коз.*

Як у забій бъе мороз (день у день). *Коз.*, *Ст. Зб.*

Аж шпари зайшли — такий мороз. *Пир.*, *Коз.*

Оце гáшпари зайшли (як з морозу ввіде в хату и до теплоі печі руки притулить)! *Ном.*

Аж зорі скачуть (¹). *Бр.*

Мороз такий. — (¹). пляшуть. *К.*, *Рад.*, *Б.*

Аж дух захватуе. *Л.*, *Кр.*

Хоч вовків ганяй (холодно). *Пир.*, *Кр.*

Холодно, неначе перед Роздвом. *К.*, *Кан.*

640. Так холодно, що як би не вмів дрижать, то змерз би. *Зап.* *(I, 147)*.

Тепло, як за лихим паном. *Г.*, *П.*

Тепло, як Циганові під въятирникою. *Ном.*

Либонь якийсь навісний Циган заховався од холоду під въятирину, и виткне оце палець кріз вічко, надвір: «ух», каже, «як там холодно!»

«Холодно, вдягнувшися у ідно!» — «Іднаково в двое, як ледачі обое.» *Ёвх.* — ... одівшися у едно, а хоч и в двое лихое, то нічого. *Ст. Зб.* — Холодно, одягнувшись ув одно. *Рад.*, *Л.*

Бобром на ухо нажене. *Кл.*

Так замерзло, що хоч тури гони. *Ст. Зб.*

Мороз не велик, та стоять не велить. *К.*

Холод не свій брат! *Ск.*

Голодний поле перебіжить, а голий три. *К.*

Дрижаки (¹) істи (²). *Лів.*

(¹) дрижики. *Дуб.*, *О.*, *Кон.*, *Кр*, (²) ловить. *Кр.*

650. Овес у трёх кожухах, та вітру боіцця. *Пр*

Дриготиш, як зімою хорт. *Проск.*

Губи так бринять од холоду. *Б.*.

Змерз, як собака. *Пол.*, *Лів.*

Посинів, як той пуп. *Зал.*

Голе и босе й простоволосе — треба йти! *Бер.*, *Рад.*, *Л.*

Я дав би дві зімі за одно літо. *Зап* *(I, 148)*.

Ті года. (витопис) 657—679.—Старовина 680—688.—Тепер 689—699. — Украіна (землёпис) 700—750.— Гетьман 751—756. — Січ 757—672. — Козак 763—798.— Москаль 799—855. — Лях 856—884. — Жид 885—927. — Циган 928—939. — Німець 940—944.

Як поночі в сливи, так я в ТІ ГОДА дивлюсь. *Чигр.*

Адамови літа з починку світа. *Не.*

И повинна б всякая річ більшею бути, щоб міг такий великий дурень в світі жити (про колишніх велетнів). *Кл.*

660. Радимичане бояцця Вовчаго Хвоста.

З Нестора. Вовчий Хвіст, посланий колись Ладимирем на Радимичан, побив іх р. 984. З того часу повелась у Русинів сяя про них приказка. *Войц.*

Князь Борис все плуги ковав, та людям давав. *Макс.*

Романе, Романе! нічим живеш — Литвою ореш. *Пр. в Ст. Зб.* — Романе! лихим живеши, Литвином ореши. *Стр.* — Зле, Романе, робиш, що Литвином ореш. *Тат.*

Великий Князь Роман Ростиславович, звитяживши Литвинів 1173 р., впрягав бранців до плуга и ними викорінював нові місця. *Сн.* *(IV, 119)*.

Од Богдана до Ивана не було гетьмана. *Лаз.*

Богдан—Хмельницький, Иван—Мазепа. Перший гетьманував 1648—1657 р., а другий 1687—1709 р.

Висипався Хміль (Хмельницький) из міха, та показав Ляхам лиха. *Ал.*

Приймаемо тебе, Хмельницький пане, хлібом, сіллю и щирим серцем (одповідь Запорозців на слово до іх Хмельницького). *Кост.*

Digitized by Google

За старого Хмеля (Богдана Хмельницького) людей було жменя. *З.*

Бідний, бідний пане Степане! не попав, небоже, на Запороже, не найшов гаразд шляху (Степанові Потоцькому, щоб пропав в січі з Хмельницьким на Жовтих Водах). *Кост.*

Ей ти, діду Хвирлію, продай нам олію! (регіментарь ляцького війська під Збаражем).

Служив Москві, Иване, а вона ж єго гане. *Гат.*

670. Пане Вишневецький, а нумо виведи танчик понімецький! *Кост.*

У Вишневецького, лютійшого ворога козацького, нога була поранена; в облозі під Збаражем так до єго приколяли козаки.

Мазепа в Пілтаві подавився галушкою. *Кулж.*

Прославився на Вкраіні ще козак и Гонта, що сажав Жидів на кілля рядом поверх плота. *Вас.*

Отак Вовчок жене Ляхів повчок. *Зап. (I, 133).*

Славний козак Максим Залізняк — славнійшее Запоріжжя. *Вас.*

Знае об тім Головатий Антін: він нам голова, він наш и батько—він нам поголив голови гладко. *Ч.*

675. Ой ти мати, Катерино, що ти з нами изробила! що край гарний та веселий та й занапастила. *Ч.*

678. Веліла мати (Катерина II) й вал брати. *Зап. (I, 150).*

За царя Саса (Августа Саксонського) наїлись люде хліба й мяса; а як настав Понятовський, то все й пішло почортовському (з Понятовським крепацтво ще гірше притяло Правобережжя). *С.* — За царя Саса, тоді добре було: іж хліб, хоч роспережи паса. *С.* — За старого Саса, як було багато хліба й мяса. *Ш.* — За царя Саса, як носили пироги за пасом. *У.* — За короля Саса іж хліб та розвязуй паса. *Ёвх.*

—

680. Бере живий жаль (1), як згадаеш СТАРОВИНУ (2). *Ном.*

(1) за серце. *Збр. Лаз.* (2) старину.

Минулися тії рока́ (1), що роспірали пироги (2) бока́. *Л.* — ... а тепер уже й колом не розопреш. *Кан., К.*

(1) роки. *Проск., Пер., Б.* (2) роспірали. *Пер., Б.* (3) боки.

Де ся тії часи діли, що самі ковбаси до губи летіли! *Ил.*

Як жили наші діди, то не було їм зовсім біди: бувало глек варенухи наберуть, та сидючи пьють, та як ті мухи гудуть; а як нам прийшлося, жить довелося — усе лихо докупи сплилося. *Пир.* — Жили наші діди — не знали біди; стали жить онуки — набралися муки. *Лів., Прав. Ниж.* — ... та ще й наберуцця. *Сос.*

Було добро та давно, буде гаразд та незараз. *Збр. Лаз.*

Нового не запроваджай, старовини держись. *Ил.*

Не за нас стало, не за нас и перестане. *Об.*

Так за батьків було (*або*: Так батьки жили), так и нам треба. *Ном.*

Як діди и батьки наші робили, так и ми будемо. *Лист. (II, 6).*

—

ТЕПЕР життя панам та котам. *Лів.*

690. На все не гаразд стало, а найпаче, що Бог хліба не родить. *Пир.*

Що далі на світі, гірш біда наставае: убогий чоловік зовсім погибае. *Кл.*

Тепер правдою на світі не проживеш. *Лів.*

Така тепер у (1) світі правда. *Ёвх.*

(1) Оттака в. *Ёвх.*

Бувало стригало, а тепер голить. *Полт.*

Що рік, то и (1) прорік. *Пир.*

Теперешні порядки, звичаі, люде. *Орловский.* — (1) Тепер що рік, то. *Проск.*

Доброго чоловіка тепер (1) и з свічкою не найдеш. *Пир., [Ст. Зб.]*

(1) Такого чолвіка. *З., Л., Пир., Пр.*

Тепер розумніші яйця од курей. *Прав. Ниж., [Проск.].* — Мудріші тепер яйця, ніж курі. *Г.* — Тепер уже, простіть, яйця старіші, як кури. *П.*

Усе пішло (1) догори дном. *Лів.*

Повернув. *Рад.*; Перевернув. *Пр.*

Наші діди зазнали біди, наші внуки зазнають муки. *Проск.*

—

700. На ВКРАІНІ добре жити: мед и вино пити. *Не.*

Козацька мати. *Кост.*—Маю шаблю в руці: ще не умерла козацька мати (сказав Хмельницький, розпужавши шаблею Чаплинського з слугами, що зрадою напали на єго замість гесця).

Великая Руська мати (земля Руська). *Ил.*

Нема слободи, як на Україні.

Не далеко то Україна!

Гай-гай! добрий край, та лихая година з вами! *Б., [Бр., Пир.].*

«А це правда! Полиця така!» *Бр.*

Біда Україні: и оттоль горяче, и отсель болячо. *Вел. (III, 158).*

Digitized by Google

Панувала и я колись на широкім світі. *Кобз.*

Заіхав за Ду́най (1), та й додому не думай (2). *Лів.*, *[Ст. Зб.]*

(1) Поіхав за Дунай. *Прав.*; Забравсь за Дунай. *Кан.*, *К.* (2) не гадай.

На Поділю хліб по кілю, а ковбасами хліб (хлів?) загорожений. *Ил.*

710. Камъянець вінець: кругом вода, в (1) середині біда. *Кам.*

(1) як вінець: надокола вода, а в. *Збр. Шей.*

У Печері — лягай спать без вечері. *Печ.*, *Нем.*

Гайсин — с . . . син. *Бр.*

Недоляшки (так Гатьманці дражнять Подолян). *Ос. 10 (XVI, 44).*

Віштяки (На Подолі дражнять тих, що як Камъянцю—за те, що, поганяючи коней, гукають *віштя*).

Мадзури (Подоляне по Бугові дражнять своіх же братчиків, що катилицькоі віри).

Скирт ріка (в Галиціі) злу игру зигра гражаном. *Бус.*

«Як индѣ глаголеть: Скирт рѣка злу игру зигра гражаном, тако и Днѣстр злу игру зигра Угром.» *Нестор по Ипат. списку.*

Рогатин Богові побратим (містечко в Бережинськім обводі, над потоком Гнилою Липою; колись було заможне). *Ил.*

Львів не всякому здорів.

В Станіславі (обводове місто над Бистрицею, в Галиціі) кождий на своі страві.

720. В Луцку все не полюдску: навколо вода, а в середині біда. *Не.*

Чигиринці зпекли чорта в ринці, а Таращанці ззіли вранці. *Тар.*

Про Київ не жахайсь, Волиня пригортайсь, а Покутя тримайсь. *Гат.*

У Києві не женись, а в Ромні кобил не міняй *Кон.*, *[Х.]*.

Ромен вславився по Украінах своіми Циганами («Роменські», каже, «Цигане», як хоче кого налаять людьми въідливими и д.), а Київ тим, що хто женицця там з нашого брата захожого, то певно на хлёрці які. *Ном.* — коня не купуй. *К. Гад.*

Мсти́слав не одного стиснув. *Нос.*

Дніпро—батько. *Макс.*

Московські недоломки (Подоляне дражнять Гатьманців). *Ос 10 (XVI, 44).*

Золотоноша кругом хороша. *З.*, *Макс.*—... округи (1) вода, по середині біда. *З.* — ... хороша, а (2) в середині воша. *Л.*, *Пир.*

(1) кругом. *Пир.* (2) та *Ёвх.*

Золотоноша з золота, а Лубні з лубків — гній возить (Золотонісці кажуть Лубенцям, як сі глузують, що, мов, в середині воша). *Ном.*

Обізвавсь Яготин: «Ніжен мені побратим» а Ніжен каже: «е у степу Ромен, та й той мені не рівен». *Б.*

Яготин—м. *Пир.* п.

730. В Хоролі всёго доволі. *Ос. 7 (XVI, 1).*

Ворскла річка невеличка, береги ламає; хто в Полтаві не буває, той лиха не знає. *Х.*

Не пив Полтавськоі води. *Х. Вид.*, *Гат.*

Решетилівські вівці. *Пир.*, *З.*, *Л.*, *Хор.*

Решетилівка—м. *Полт.* п.

Ніжин більш од Носовки тільки одною хатою (Носовка справді дуже велике містечко). *Кулж.*

Греки-Македони пацюки солоні. *Н.*

Як переідеш Вересоч, так и ідь куди хоч (гребля там клята). *Н.*, *Б.*

У Попівці люде по копійці, а в Конотопі— по копі. *Б.*

У Попівці хліб по копійці, а у Перекопі хліб по копі. *Ёвх.*

«Здоров, брат! а виткіль ти?» — «З Печенюг (с. *Новг.* н.)!» — «А жінка е?» — «Є!» — «А дітки?» — «А як же!» — «А хлебець?» — «У-гу-гу!» (нема, убоге село). *Новг.*

740. Як приедзеш у Сураж, то візьме тебе кураж (бо й на харч скудно). *Мг.*

Сосниця роскошниця, великі вжитки (1): кругом (2) вода, а в середині біда. *Черн.*—... хороші вжитки: хто прийде в жупані, так піде без свитки. *Не* — ... роскошниця: есть де сісти, та нічого істи. *Б.*, *Кр.*

(1) роскошниця. *Сос.* (2) роскошниця: по бокам. *Кр.*

Ми люде торговие, народ промишленний (Любечан дражнять іх сусіде и Кияне. Забалакать при Любечанинові про торг козами обида). *Ос. 10. (XVI, 44).*

Бацькуни. — Падеgун. — Ліцвін.— Ліцьвяк. *Ном.*

Як наешся мезги (мъякенька кора, під товстою, на сосні) хвоёвой, та напъешся води моховой, то здоровъе мол возом пó животу покоциць (про Литвяків). *Збр. Лаз.*

Литвин бився з кимсь та росказував: «Він мене обухом, а я ёго лаптём, лаптём!... Та що ж би ви думали? мене повезли як пана, а він побіг як собака. *Чер.* — Він мене кеді чи не кеді обухом! а я ёго шасту та пошасту кашелём. *Кр.*

746. «Литвинку, хороше танцюеш».—«Треба, пане, тому лиху годити.» *Ст. Зб.*

748. З Литвина не буде Христянина. *К.*

Адес — пес, Пересип — злодій, Куялник — перевідник, а Балта — к...а. *Бр.*

750. Дон, Дон, а дома лучче. *Не.*

—

Digitized by Google

Без ГЕТЬМАНА (1) військо гине *З., Гл.*

(1) приводу и. *Проск.*; порядку. *С., Рад.*; голови. *Пер.*

Як череді без пастуха, так козакам без гетьмана. *Лаз.*

Про *пастухів* див. *Ос. 21. (XIII).*

До булави треба голови. *Рад. [Бер., 3].*

Аби б була булава, то найдеться голова. *Зал.*

Пропали пани гетьмани, а кобила порох зїла. *Б., Нов.*

«А хто такая, батьку, тая колегія?» — «А хто єго, синку, знає! мабуть сестра царицї, або жінка якого гетьмана.» *Збр. Лаз.*

—

СІЧ мати, а Великий Луг (1) батько. *Не.* — Наш Луг батько, а Січ мати — одде треба помірати. *Гат.*

(1) темний луг. *Не.*; великий Дніпр.

И на Січі мудрий Німець картопельку садить. *Кобз.*

«Шугу! шугу!» — «Козак з Лугу!» *Чор. Рад. (111).*

760. Чубатий иде — лихо за собою несе. *Лаз.*

Оттак! славу під лаву! *К.* — Вони свою славу кинули під лаву (сказано про Запорожців.) *К.*

«Чим грішен?» — «Малим родився, пьяним умер, нічого не знаю...» — «Иди душа в рай!» (про Запорожця). *Збр. Лаз.*

—

КОЗАК не боїться ні тучі, ні грому. *Бр. Рад.* — ... ні хмари, ні чвари. *Лаз.*

Зроду-звіку козак не був и не буде катом! *Чор. Рад. (348).*

Де козак, там и слава. *Гат.*

Козак та воля — заласна доля.

Степь та воля —козацька доля.

Коли козак в полі, то він на волі. *Зал.*

Козак, як не сало їсть, не Турка рубає, так нужу тужає. *Лаз.* — Козак—душа правдивая, сорочки немає — коли не пье, так нужу бье, а все не гуляє. *К.*

770. Не наше діло у ряжи (1) стрибати: наше діло козацькее конем з меренцем по степу гуляти (2). *Лаз.*

Не діло ёму коло свиниці. — (1) у ряси. *Ш.* (2)... діло у ряси стрибать. *Б.*

Козацькому роду нема переводу. *Ст. Зб.*

У нас, де край, там козак, а де байрак, там и сто козаків. *Кост.* — Де байрак, там и козак. *Скаль.* — Що край, то й козак. *Пов.*

Що село, то й сотник (за Хмельницького було). *Кост.*

Добрий козак баче, де отаман скаче. *Гат.*

Козак з бідою, як риба з водою. *Лів.*

Козак з біди не заплаче. *Ил., Ёвх.*

Козак журби не має. *Бр., Коз.*

Козак у дорозі, а надія в Бозі. *Б.*

Где три чоловіка козаков, тогда два третяго должни судити. *Статті Хмельницького.*

780. Місяць козаче (1) сонце. *Лів., Зв., [Т].* — Бурлацьке сонце. *Збр. Шей.*

(1) козацьке. *Пир.*; циганське. *Б.*

Нащо в Бога й день, як у козака місяць! *О., Коз.*

Козак — як мала дитина. *Б.* — Козаки, як діти: хоч багато — поідять, хоч трохи — наідяцця. *З., [К., Кон.]* — ... діти: чи мало то наідяцця, чи багато то поідять. *Кон.*

Козак, мати, подумати... та вражі люде не хвалять. *Ёвх.*

Птиця з птицею не набъецця, а козак з дівчиною не наживецця (мусить покинуть). *С.*

Козак, як голуб: знявся, та й полинув. *Ёвх.* — ... голуб: куди ні прилитить, там и пристане. *Б.*

На козаку й рогожа пригожа. *Гл.*

Умер козак та й лежить, та й нікому затужить. *Л.*

Горе тому козакові, нема сіна лошакові. *Б.*

Дожились козаки (1), нема хліба ні табаки. *Б., Гл.*

(1) Поляки. *Не., Збр. Лаз.*

790. Звання козацьке, а життя собацьке. *Ёвх.*

«Чув від козака, що росказуючи про станових и окружних, закончив ціми словами.»

Горе нашому козацтву, що и пудводника з возов пхають. *Ст. Зб.*

Ишов козак на Линію и вельми надувся — ишов козак из Линіі, як лихо зогнувся. *Лаз.*

Линію Украинскую почали дѣлать козаки и великорусскія войска, и четыре города по оной здѣлали, въ коихъ стали жить лантмилиціи.» *Южнор. Лѣтописи. М. Білоз., I, 93.*

Хохол більше нашого Богу упадає. *Рус.*

В Русанові, певно, народ—мішанина.

Твердий Русин. *Ил.*

Тверда Русь — все перебуде.

У Ляхів — пани, на Москві — ребъята, а у нас — брати. *Прав. Ниж.*

Ти козак, тільки купра не так. *О.* — Зовсім козак, та чуб не так. *Ёвх.*

Слава не поляже; не поляже, а роскаже, що діялось в світі, чия правда, чия кривда и чиї ми діти. *Кобз. (41).*

—

Digitized by Google

МОСКАЛЬ казенна вещ. *К., Пир., Б.*

800. Иде москаля так як трави. *Зап.(I, 146).*

801. Москалики,соколики,позаїдали ви наші волики; а як вернетесь здорови, то поїсте и корови. *Лів., Ёвх.*

803. Від москаля поли вріж та [1] тікай. *Л., [Полт., Пир., Б., Сн.]*

[1] урвавши поли. *Гат.*

Од чорта одхристисся, а від москаля не одмолисся [1]. *Зв.*

[1] не одибъесся. *Сн.*; не відхристисся не відмолисся. *Бр.*

З салдатом — не з своїм братом, не стягайсч. *Коз.*

Москаль не свій брат. *Зв., К.* — ... не помилуе. *Дуб.*

Москалеві годи як трясці, а все бісом дивиця. *Сн., [З., Ёвх.]*

Москаль з бісом порадились, та й на лихо понадились. *Гат.*

«Тату [1], лізе чорт у хату!» — «Дарма [2], аби не москаль.» *Бер., Пир., З.* — «Хто йде?» — «Чорт!» — «Добре, доню, аби не москаль.» *К.*

[1] Тату, тату. *Б.* [2] Дарма, хоч два.

810. Вижу, що чорт москаля ніс у хижу. *Гр.*

Для того и вуланчики, щоб запірали чуланчики. *Ал.*

Мабуть москаль тоді красти перестане, як чорт молиця Богу стане. *Пир.*

Коли чорт та москаль що вкрали, то поминай, як звали. *Гл., Гат.*

На вовка помовка, а москаль кобилу вкрав. *Крем., Л.*

Не за те москаля бъють, що краде, а за те, щоб умів кінці ховати. *Р., [К.]*

Ти, москалю, и добрий чоловік, та шенелія твоя злодій. *Ос. 6 (V, 2).*

Москаль викрутними перебуваецца (тім ж він скрізь погано лаецца). *Гат.*

Коли москаль каже *сухо*, то піднімайся [1] по ухо. *Лів., [Рад.]* — Не вірь, як скаже, що сухо, — то певно буде по вухо. *Проск.* — Як скаже москаль сухо, то піднімайсь по самі уха, то ще замочисся. *Л.*

[1] то держись. *Пир.*; то застрянеш. *Бр.*; то певно буде. *Проск.*

З Москалем дружи, а камінь за пазухою держи. *З., Л., Кр., Сн., [Пир.]*

820. З Москалем бувай, а камень в пазусі тримай. *Гат.*

Варив чорт з москалем пиво, та й солоду відрікся. *Збр. Лаз., Вас.* — З паном *хтось инший* пиво варив, та й молоту одцурався. *Пр. и Ст. Зб.*

Москаль тоді правду скаже, як чорт молиця стане. *Ёвх.*

Казав москаль *право*, та й збрехав браво. *Об., Ёвх.*

Собака брехне — москаль віри пойме. *Ёвх.*

Салдат світ прійде, та назад не вернецця. *Черн.*

«Щоб ти зозулі не чув!» (каже баба). — «Мнѣ и удодъ закуетъ!» (одріка москаль). *Ёвх.*

«А багато було людей в церкві?» — «Людей, мамо, не було нікогісінько, тілько самі за себе москалі — так що й голки не було б де встромити.. » *Волковський.*

Хоч убий москаля, то він зуби вискаля. *Пр., П.*

На грош амуниції, на десять амбиції. *К.*

830. За москалем панство: коло ноги ременяки — и все господарство. *К.* — Нащо мені женитися, нащо мені панство: коло куприв ременяки — то все господарство («то пісня така є»). *Рад.*

Москаль здавна вже панує, бо бач завше ... *Гат.*

Московське панування, то ..... жартування.

Про ідного москаля [1] війна буде. *Яц.*

[1] жовніра. *Ил.*

Козак з Дону, козак з роду. *Б.*

Я б тому бісовому тарабану хліба б не дав, за те що каже: «порубать хохлів, порубать хохлів!»; а ту маленьку сопілочку все б паляницями годував, за те що каже: «а за віщо їх, а за віщо їх!» *Гр.*

Москва слёзам не вірить. *Черн.*

Москаль на слёзи не вдаря. *Кох.*

«Нехай що хочуть роблють: я знаю, коли робитиму їм добро, то й вони колись охануцця.» — «Еге! не вважайте! Сказано: *«Москаль на слёзи не вдаря»*, то так и вони.»

Москаль як ворона, та хитрішій чорта. *Хар. Зб.*

Московське пожалування. *Ил.*

840. Москаль не велик чоловік, та ба! *Сн.* — Не великий москаль, та страшний. *Ёвх.*

Чорзнащо в лаптях, та й то москаль. *Ёвх.*

842. Москаль ликом чванитця й кожному під ніс з ним похаецця. *Гат.*

844. Москва на злидних збудована, та й злиднями годована.

Хоч добрий чоловік, та москаль.

Москаль козака як раз огулить, а москаля й чорт не одурить. *З.*

Звичне, московська напасть. *Проск.*

Бов, бов по московські брехні! *Ёвх.*

Digitized by Google

Москаль лихом вызваний, у лихах ходе, та й всіх у лихах воде. *Гат.*

850. Не приходиться (1) **москаля дядьком звати.** *К.*—**Не вадає москаля дядьком звать, а все** *дядюшка. Пир.*

(1) Знатимеш, як. *Гл.*; Годі. *Кул.*

Москаль зна (1), **та ще питаецца.** *Пир., Рад.* — Не вже б то москаль та дороги не знав? ума питає! *Черн.*

(1) дорогу. *Не.*

Московський підожди (1). *Х. Вид.*

(1) потрівати. *Ёвх.*

853. Московський час, як жидівський зараз (1). *Б.*

(1) як и жидівський— не перечекаеш. *Гат.*

—

856. ЛЯХ тоді добрий, як спить; а пробудиться, то біда. *Проск.*

Вражі (*або*: чортови) **Ляхи.** *Ск.*

Шляхтич з перевареної сирватки (сироватки), **шабелька на личку, перевеслом підперезаний.** *Ил.*

То ти такий шляхтич: по три акахвисти на день читаеш, а по чоловіку глимаеш. *Ст. Зб.*

860. Провадь и мене и до Вени, а не зробиш Ляха з мене! *У., Зв.*

Ляхи нам не пани, а ми їм не хлопці. *Ст. Зб.*

Ити до Ляхів — не їсти пирогів (паських пирогів Ляхи не печуть, а пирогами звуть вареві пироги — пироги варенухи). *Лаз.*

Мамо! закрий мені очі, нехай не дивлюся на того негідного Ляха. *Сн.* (из *В.*).—... **щоб мені на того поганого Ляха не дивитись.** *Ос. 2 (66), [К., Гл.].*

На один копил дідько всіх Ляхів строїв. *Макс.*

За наши гріхи надходять Ляхи (Нестор; так казали колись Русини, Українців предківъя). *Сн., Макс.*

Бъють не Ляхи, а наші гріхи. *Збр. Шей.* (из *П.*).

Хто Ляшка рубатиме, той козацьку клюгу знатиме. *Лаз.*

Не рад Лях, що по́ уху ляп, а він хоче и в другe (1). *Пер.* — ... **що взав по зубах, а він ще и ногами дрыгае.** *Проск., [Зв., Кан.].* — ... **що убити, та** (2) **ще й ногами дрыгае.** *Кан., К., [Бр., У.].* — **Не рад хлоп, що дістав в лоб, ще ногою дрыгае.** *Ил.*

(1) що по уху, а ще хоче по другому. *Рад., [Коз., Б.]*; що по уху лях, та ще й друге підставив. *Б., Сос.*; що раз ляп, а ще хоче и по другому. *Г.*; що по щоці ляп, та й другу підставив. *Бер.* (2) що повішали. *Уш.*

Знай (1), **Ляше, по Случ** (2) **наше.** *Зап. (I, 276).*

(1) Слухай. *Не.*; Одже. *Не.*; Оттак. *Конiський.* (2) Знай то Ляше, що Случ (вісь). *Нов.*

870. Тікай, Ляше, бо все, що́ на тобі, то наше. *Бер.*

Страхи на Ляхи. *Проск., Войц.*

Ся примівка од нас перейшла и до Ляхів, з часу Хмельницького справи. Див. зкидку на Куліговського в Prz. Nач. III. 59.

Трохи́, трохи́! посипались Ляхи. *Полт.*

Тих куркоідів, як Жидів, не живили. *Ч.*

Тепер уже Ляхам наші добили пухи́. *Б.*

«Ляше, ти блудиш!» — «Єднаково їздити.» *Кан., К.*

Доти Лях мутив, доки не наівся. *Бр., Зв., К., [Дуб.].* — *Л.* **доки ся не наів и не напив.** *Проск.*

Лях як їсти хоче, то свище. *Проск.*

Посунься, Ляше, най Русин сяде! *Г.*

Таки Ляхів гудьмо, але з Ляхами будьмо. *Тет.*

880. Що кому годиться: мужикові ціп, а Ляхові шабля. *Бер.*

Мабуть не наської роботи ся приказка: не тим вона духом дише. Або чи не до тиї хіба вона брехеньки, що Лях з хліборобом мали поединок? Біжить якийсь Ляшок — так видно якийсь шелихвіст. — «А нум», каже хліборобові, «на дуель!» — «Та я», каже той, «не знаю, що то воно и за дуель»! — «А ось», каже, «я тебе навчу!» вихопивши свою копистку, ну нею вихрить чоловікові коло голови: «стережи», каже, «уха!.. стережи носа!» так що тому и зовсім ніяково стало ... А далі — «стій же», дума, «гаспиде!», и той коло єго крутиться, а він тихенько розвязав ремінець у капиці (з ціпом був), одпустив бич од ціпилна геть... знову ремінець закріпив и, одскочивши назад. — «Еге», каже, «вража віро, та більше не приступиш!» а ціпом виробля млинка, аж свистить бич!... а як же той хоче, щоб наблизиться, то и лулусне... *Ном.*

Ляхові курка, а мужикови шабля. *Проск.*

Мужик свиню любить, а Лях курку. *Бер.*

Мужик нігде не змерзне, як в груди, Жид в пъяти, а Лях в вуса. *Збр. Лаз.*

Мошродзеі. *Ос. II (XX, 93).*

—

ЖИД брехнею живе, все з нас тягне. *Ос. 2 (189.)*

Жиде-Жиде, свине́ (1) **ухо.** *Гр.*

(1) свиняче. *Л.*

Псявіра (на Жида більше)! *Кул. Гр.* — **Псяюхо!** *Кул.* — **Псіюха!** *Гр.* — **Псій син!** *Гр.* — **Собачий син.** *Пир., Л.*

Digitized by Google

Жид-Єврей, повна с...а червей. *Л., Б.*

889. Жид-Жид катилик, загубив черевик, а найшов та й найшов, та нас...в та й пішов. *Ном.*

891. Ей вей Каламай, продав жінку за печинку, а сам ходить як бугай. *Проск.*

Жиди, Жиди! верніцца, та візмить свою тітку (лихоманку; кричать на проізжачих Жидів). *Рад.*

Гасидська Жидова. *Кул.*

Недовірок. *Кон.*

Иродове кодло. *Кул.*

Невіра невірою й буде. *Кам.*— Невіра завсігда невіра. *Пир.*

Над Жида нема крішого в вірі. *Не., [Євх.]*

Жид хату закладае, то моркотить (Богу все молицца). *Проск.*

Жид мовить: «Хрест не зопсуеть, ні направить». *Ст. Зб.*

900. Жидів, як собак. *Л., Нов.*

Усякому мирянину по семеро Жидовинів. *Не.*

Не хотіли Жиди істи манну — найже зайдить дідька (1). *Ил.*

(1) манни — нехай не ідять цибулю. *Кан., К.*

Горобці в очерет, а Жиди в кучки. *Н., Кон.*

Не займай Жида (1), не калій вида. *Зв., [Нам., Кан., К.].*—Не зачіпай Жида, бо велика (2) огида. *Проск.*

(1) гида. *Вед.* (2) готова. *Ил.*

Жида перехрести, та и голову одотни. *Гл.*

Кукіль з пшениці вибірати, Жидів и Лихів різати. *М. Білз:*

Жида вбий — сорок гріхів з душі. *Не.*

То жидівська напасть. *Проск., Л.*

Як у Жидів родини, то нема правдини. *Не.*

910. Жид ні сіе, ні оре, а обманом жие. *Проск.*

Жеби Жид був з неба, вірити му не треба. *Ил.*

Жид, як не обшукае, то навет и не пообідае. *Бр.*

Жид, як не збреше (1), то удавицця. *Бер., З.*

(1) не обманить. *Зв.*

Жид, и молячи, вчицця обманути. *Ил.*

Без одного ж Жида ярмарка буває? *Євх.*

Про (1) одного Жида ярмарок (2) буде. *Проск.*

(1) По. *Нов.* (2) ярмарок.

Жидівське а панське не пропаде. *Ил., [Проск., Рад.].*

Рабин умер, а книжка осталась. *Нов.*

Одважний Жид и в школі грішить. *Рад., Пир.*

(1) ба...ть. *Зал.*

920. Ай коза, ай коза! хоч розорвалась, та не подалась. (Жид казав, стоючи над своєю козою, що вовки розірвали). *Нов.*

На тобі, сину (1), рака, набухайся та молоти. *Г.*— На тобі гріш, купи рака, звари, та юшку иззіж, а рака продай, а мені гріш виддай (*або*: На тобі яйце та набухайся добре). *Євх.*

Був собі Жид багатий та скупий, мав він парубка. Той парубок докучав ёму істи, а Жид дае шага та й каже... *Євх.*—(1) Возьми собі, наймиточку. *П.*

Як біда, ми до Жида. *Нов.*

Докір тому, що при лихові вдаецца до шинку.

Як біда, то до Жида, а як мине біда—най дідько бере Жида. *Ил.*

Мені доводилось чувати, що таке кажуть над Жидами: ніби то якийсь з них так сказав замість «як біда, то до Бога и д.» *Ном.*

Способом, способом, двападцять Жидів насилу корець хмелю витаскали на гору. *Проск.*

Дурний гой (невіра; жидівське). *Проск.*

Жид Жидом завсегда смердить (про перехристів). *Не.*

Ні одного перехриста могилки не видно. *Нос.*

—

Не робив Жид на хліб, та и ЦИГАН не буде. *Ил.*

Ори-мели-іж. *Лів.*

Циган хліборобові роскавував, скільки ёму бідоланному роботи. «Меніа, каже, «дути!.. кувати!.. ухпалі робити!.. на базарь носити, хліб купувати, дітей гудувати!.. А тобі що?.. ори-мели-іж!» Часом сими словами жартують, як хто дорікае, що, мов, тобі так, а мені он-як!

930. Дай мені сили хоч комарову піжочку (Циган, як заслаб). *Зв., [Кон.]*

Щоб я до захода сонця дітей не бачив (Циган так божився)! *Кр.*

Щоб я умер, коли я неправду кажу! (А вже ж вимемо кодись усі!..) *Кон.*

Не гріши на Бога—порт дітя забрав! *Бр.*

Циган з великої жадібки сербонув шевського квасу, та поспитавши: шевця: «є в тебе діти?», як той одказав: «були та Господь забрав», — подумав, що то ой сёго квасу вони напіяли... та ото й каже: «Не гріши и д.».

«Моя матка між двома хлібами вмерла.» —«Чого ж так?»—«Бо одного не дочекала, а другий вже минувся.» *Бр.*

Digitized by Google

Тату, сала! мамо, люльки! (Циганчя, чуючи, що смерть приходить). *Я.*

Як не мають домів—щоб и щастя не мали (Цигане). *Кл.*

Ачхавéре під черевéре, щоб бахтірувала (кепкують з Циган, що ніби вони такъ поганяють коней,—або ще: «ачхáверди!» *Ном.*

Мъясало!

Жартують так з Циганъ. Чоловік кабана смалив, Циган и нарипився, дай та й дай ёму мъяса. Той дав ёму ковбатку.—Циган ще й сала. «Добре», каже чоловік, «дам и сала, тільки скажи одним словом *мясо и сало.*» Циган и почав и «мъясечко-салечко», и «мъясце-сальце» —ні! А далі «мъясало!» каже.

Оттак я ёму головку скрутив!

Циган внадився кудись обідать и вже приміча, що хазяйка, як покрає оце мъясо на тарілці, то луччими кришениками до чоловіка там, чи до дітей. От Циган и пішов на хитрощі: почав росказувать, що він горобця чи-що піймав,—«и оттак», каже, «головку скрутив!», та хіп за тарілку и крутнув іі луччими кришениками до себе...

—

940. НІМЕЦЬ каже, що постить все половину: вдень ість скоромно, а вночі постить. *К., Кан.*

З Німцем нехристь одшибає. Рус. — Німець на душі не лежить (див. замітку про Русанів № 793).

Понімецкий (1) вецький (2), а поруський (3) почви (4). *Пир.*

(1) Понімецьки. *Бр., Ил.* (2) нецьки, *Бр., Ил., Б.* (3) а похранцузький. *Бр.*; попольський. *Ил.*; а поруський. *Б.* (4) корито, *Бр. Ил.*; почовки. *Б.*

Ой дай, жінко, нагая — проучити Німчая. *Прав. Ниж.*

Вража (1) Німота! *Пр., Лох.*

(1) Врагова. *Л.*

Сильний 945—982. — Більший 983—1050. — Сила 1051—1128. — Пан 1129—1250. — Мужик 1251—1324. — Воля 1325—1342.

СИЛЬНОГО руку Бог один судить. *Ос. 10 (XIV, 27).*

Яких у нашого царя людей немає! *Кр.*

З добрим думцею князь високого стола додумаецця, а з лихим думцею и малого стола збудецця. *Сн.* (Данило Заточник).

Посел есть як осел: носить тое, що на него зложено буваеть. *Вел. (I, 158).*

Посланця (1) не (2) бъють (3), ні (4) рубають (5). *Рад., Кон.*

(1) Після. *Проск.*; Посла. *Руд.*; Пішлянця. *Бр.* (2) ні. *Бр. Проск.* (3) ні сікуть. *Ст. Зб.*; ні січуть. *Руд., Кр.* (4) не. *Зв., Кр.* (5) ні січуть *Проск.*

950. «Що то політика?»—«Нещирість!»— *Ил.*

Чим більші комірі, тим більший пан. *Яц.*

Благородні—хліба голодні. *Збр. Шей.*

Благородна, як свиня огородна (*або*: Благородний як кабан городний). *Лист. (II, 246).*

З стольця взоцхнуть (з уряду). *Б.*

Не місце чоловіка красить (1), а чоловік місце. *Проск.*

(1) Святить. *Ст. Зб.*

Який-такий уряд лучший, ніж проста служба. *Ил.*

Доти чоловік добрий, доки ёго десятником не наставлють (1). *Вин.*

(1) не нарядили. *Пир.*

Мишь в стіжку не згине. *Проск.*

Військового цапа за хвіст скубни: от тобі и рукавиця. *Ч.*

960. Ніхто не хоче з носом, а з приносом. *Нос.*

961. Не тикай (не кажи *ти*), бо мене цар ґудзиками обтикав. *Пир.*

963. Перша чарка, перша палка («то у службі» *Л.*). *Проск. [Л.]*

На двох стільцях сидить. *Ил.*

Дай, Боже, панувать—на золотіх креслах сідать. *Слон.*

Турма не дурна: без людей не бува (1). *Л., О.*

(1) не живе. *Ст. Зб.*; не пуста. *Гл.*

Турма красна, а чорт ій рад. *Не., [Гл.]*

968. Татова хата (турма). *Ж., Рад.*

970. Дай (1) кату плату. *Ном.*

Бурсацький жарт: ходить оце з джґутом поміж товариством (звісно, такий, що не боіцця здачі), и у кого є кабачки або инша *ґалда*, джґутом по спині... Либонь колись кати так робили, ходячи поміж народом перед тим, як кого ка-

Digitized by Google

тувать; тільки що у іх, звісно, не джгути були... Народ було, кажуть, терпить и дає плату, щоб не так дуже катував того, або ту...*Ном.*—(1) Давайте. *Лаз.*

Хто має викрути, не піде в некрути. *Г.*

Уже зайці пополошали (хлопці, тікаючи од некруцтва, розбіглись). *Бр.*

Пішли зайці пасти (у москалі). *Бр. [К.]*

Скоро взяв московську сумку, то й за (1) чортову думку (2). *Бр.*

(1) Коли надів ладунку, то уже и взяв. *Рад.* (2)... суму, то взяв и московську думу. *Слуц.*

На мнишки ладунки, на варениці лазунки. *Ж.*—... на вараниці лозанки. *Кон.*

«Лазунки ті ж варениці, а тут проти лазіння гріхом до хазяя у сімью.» *Бр.* «Ёму за бійки некруцтво, а ій за вередування різки—мов би й так можна прикладать.» *Пир.*

Од штика спину смика. *Збр. Лаз., Б., Не.*

Як повміраем, то тоді протупіі поскидаем. *К. [Рад.].*

Отаке здоровъя, а подушне дай. *Не.*

Сам Бог бачить з неба, що на подушне грошей треба. *Не.*

980. Дай, Боже, тім склянним на здоровъя. *Сл.*

Приніс чоловік недоімку панові, а пан и пита: «А скільки за тобою?» — «15 (рублів чи чого там).»—«Як 15?.. 30!»—хотів прибавить.—«Ні», каже чоловік, «15». Надів пан окуляри и подививсь у паперо: «Так», каже, «15».—«О, дай же Боже и д.»

Не впрохав нижнёго, не впросиш вищого. *Ёвх.*

Казна жалю не зна. *Кох.*

—

БІЛЬШОМУ більше й треба. *Проск.*

Коли мені сліпому курка, то тобі видющому й дві. *Л.*

Великому велика й яма. *Проск.*

Ти в нас сім з оком (сім пудів з оком? *Ном.*). *Ёвх.*

О, широкого поля ягода! нам нерівня. *Ст. Зб.*

Пішли наші вгору! *З., Пир., Пр.* — ... по два на вірёвку (1). *Р., Кан., К.*—Цигане, он твого батька повісили!»—«О! пішли наші вгору!» *Б.*

(1) до гори, по два на шибиницю. *Проск.*; по три на шнурок. *Бр.*; по три на вірёвку. *Зв.*; з турми на шибиницю. *Рад.*; по два на мотузку. *Ёвх.*; усподі утинають, а вгорі лятають. *Новг.*; в долині ріжуть, а вгорі латаюцця. *Проск.* вгору, аж вірёвки тріщать. *Ёвх.* — Д. Ёвхименко каже, що се проти тих, що з луччих поробились поганішими; так, — одначе кажуть, як буває и навиворот, найпаче перше прислівъя.

Велике дерево поволі росте. *Ил.*

990. Знай, миня, стійло. *Проск., Кан., К.*

Знай, коза, своє стійло. *Руд.*

Иди, де йдеш, та знай, коза, стійло. *Ст. Зб.*

Свиня в наритниках—так вже й кінь! *Ёвх.*

Знай, кобило, де брикати. *Шей., Ёвх.*

Знай, хто роком старший. *Ст. Зб.*

Молоди на гетманство. *Б., [О., Ст. Зб.]*

Кулик на місті соколинім не буде птичим господином. *Не.*

Чи може сова в сонце дивитися. *Ил.*

Клект орлячий зпід хмари чути. *Гат.*

1000. Сказав Сенека: «стій, свине, здалека». *Бр.*—Казав Сенека: «стій собі здалека, та потакуй». *Ил.*

Гернýс (1), Грицю, комисар іде. *Пир.*

(1) Гераус. *Нов.*

Коли не періг, то й не пирожися. *Кан., К., [Проск., У.]*

Коли пиріг, то й пирожися. *Бр.*

Игумену діло, а братіі зась. *Бер.* — Що игуменові (*або*: попові) можна, то братіі (*або*: дякові) зась. *Кох., [Пр.].*

Що вільно панові, то не вільно Иванові. *Ил.*

Хто старший, то не менший. *Лів., [Ст. Зб.].*

Хто, бач, вишник, той не король. *Ш.*

Сук не верба. *Проск.*

Що голова, то не хвіст. *Ил.*

1010. Старший Галич відо Львова (Галич стояв уже в 1140 р., Львов построіли в 1270 р.).

Старший Гриць, як Парася. *Бр.*

Не старша Химка (*Кон.*: од) Пархімка, *Не., [Кон.].*—Не старша віверь од Пархіма. *Збр. Лаз.*

Сторона рудаку, а сторона редці. *Нс.*

Сторона рудяку, сторона и гречці. *Б., [Кон.].*

Яйця курей учать. *Сл., Ст. Зб.* — ... не учать (1). *Лів.*—Довелося яйцям курі вчить. *Рад.*

(1) курку не учать. *К.*

Уха повище лоба не ростуть. *Л.*

Вишше лоба очи не ходять. *Ст. Зб., Нос.*

Грибок на бок: боровик іде! *Нос.*

Кінь коневі не рівний. *Проск.*

1020. Не сват ситник коробейнику. *Пир., З.*

Гусь свині не товариш. *П., Г., Пир.*

Кінь волу не товариш (1). *Пр., Лох.*

(1) не пара. *Коз.*; не рівня. *Дуб.*

Digitized by Google

Ситий голодному не товариш (1). *Шир., Л.*

(1) не брат. *К.*

Ситий (1) голодному (2) не вірить (3). *Г., У.*

(1) Сите. *Кон.* (2) за голодного. *Ст. Зб.*; по голодному. *О., Евх.*; голодного. *Бр., Проск., Бер., Л., Кон., Х.* (3) не спогадає. *Ст. Зб., Нос.*; не погадає. *К., О., Евх.*; не питає. *Л., Х.*; не знає. *Бр., Проск., Бер.*; не згадує. *Кон.*

Старець медвідникy не товариш. *Нос.*

Ситник бердникy не товариш. *Рад.*

Шильник бердникy не товариш. *Коз.*

Шорник свитникy не товариш. *Кр.*

Чешися кінь з конем, а віл з волом. *Ст. Зб.* — ... свиня з свинею. *Евх., [Ж].* — Чешися (1) кінь з конем, віл з волом, а свиня об тин (2), як нема з ким (3). *Зв.* — Віл до вола, кінь до коня (4), а свиня (5) в тин (6), коли (7) нема (8) з ким (9). *Бр.*

(1) Чухається. I *Кон.*; трися. II *Кон.*; Знайся. *Проск.* (2) в тин. (3) а свині, як ні з ким, так вона об угол. *О., Черн.*; а свині ні з ким, так з углом. *Кр.*; свині ні з ким, так вона об тин. I и II *Кон.* (4) Кінь з конем, віл з волом. *Бр., К., Павлв., Кон., Гат.* (5) а цуцра. *Гат.* (6) об. *Павлв., Гат.* (7) бо. *Бр., К., Павлв., Гат.* (8) немає. *Гат.* (9) а свині як ні об віщо, так об лісу. *Кон.*

1030. Пан з паном, а Иван з Иваном. *Ил.*

Де соколи літають, там ворони не пускають. *К., Кр.*

Куди орли літають, туди сороки не пускають. *Не.*

Орел не пристає з воробцями. *Ил.*

В свинивці родившись, між святими не обідать. *Не.*

З паршивою головою, та в тин лізе (1). *Зв., Бер.*

(1) та в дух лізти. *Кан., К.*

З (1) свинячим писком (2) та в пшеницне тісто.

(1)». Не. (2) носом. *Не.*; личем. *Коз.*; З свинячою мордою. *З.*

З свинячою мордою у бублишний ряд. *Кон.*

Нашому маляті лиш слинку ковтати. *Гат.*

Хто ся з отрубами змішає, того свині зсідать. *Ил.*

1040. Циган тим не поган, що з панами їсть. *Прав.*

Жартують, як бідний встряне між багатих або можніших.

1041. Як маєш кланяцьця лаптю, то лучче поклонись чоботу. *Х. Вид.*

1043. Така честь, як на собаці лико. *Евх.*

Забув він, коли телятём був. *Ил.*

Коли на медведя мала галузь (гілька) впаде, то бурчить (1), а як велика, то мовчить. *Ил.*

(1) На медведя як впаде мала галузка, то він кричить. *Проск.*

Задню пасе. *Шир., Л., Гр.*

Все всподі — не наверсі (1). *Шир.*

(1) не наверха. *Ил.*

У великому судні, та на самому дні. *Коз.*

Як звали мене (1) Грицьком, носив я (2) гроші мішком; як стали звати *пане Григорій*, то й став як гриб голий (3). *С., [Ст. Зб.]*.

(1) був. *Бр.* (2) то носив. (3) а як став Григорій, то став и босий и голий.

1050. Голова голові, а хвіст хвостові — не при вас мовлячи. *Ил.*

—

СИЛА на уданню належить. *Ст. Зб.*

Силою не дають — силою однімають. — Силою однять однімеш, а дать не даси. *Нос.*

Де розум не стає, там сила добуває. *Ил.*

Чия воля, того й сила. *Рад., О., Шир.*

Сила без голови шаліє, а розум без сили мліє. *Ил.*

Чи рада, чи нерада, — гайда громада. *Гат.*

Скрипи, а йди. *Бр.*

Не підеш по добрій волі, то підеш по неволі. *Ил.*

Як не даси з прозьби, то даси з принуки; а чого прозьба не докаже, то докажуть буки.

1060. Коли не хоч почесськи, то буде (1) попеськи. *Л.*

(1) то видением. *Пер.*

Хоч так, куме, сядь, хоч так сядь, та все сядь. *Л.*

Хоч догори нехай скачить, не буде по ёго. *Не.*

Як мисль, так мисль — таки буде Перемишль. *Ил.*

Стародавній галицький город над Саном. Славлять, що слова сі сказав цареві простий Русин, як той добірав менія городові.

Гнись не гнись, а в голоблі ставовись. *Кр.*

Скачи, бабо, хоч задом, хоч передом, а діла підуть своїм чередом. *Гол., [Кон.]*.

Хоч трусися, не трусися, а ти, гладка, віддасися. *Бр.*

Хоч нерад, то мусиш (1). *Бер.*

(1) та мусиш. *Л.*; та обіручки. *Рад.*

Хоч спор, хоч лайся. *Х.*

Вийде, Ляше, на (1) наше. *Бал.*

(1) Стане, Ляше, за. *Ст. Зб.*

1070. Дяче, не буде иначе! *Ил.*

Лишнёго нічого не вигадуй. *Ст. Зб.*

Як не ради, а не буде так, як ти хочеш, а так буде, як Бог дасть. *Проск.*

Як се Настя скаже, так и буде. *К., З.*

Digitized by Google

«Туди йти на вісту, туди.» *З.*

Див. № 9065.

Курі и на весілля не хочуть, та силою несуть. *Кр.*, *[Ёвх.]*.

Не рада (1) коза на торг, та (2) ведуть. *Лів.* — ... торгу, а кури весіллю, та мусять. *Ил.*

(1) Не хоче. *Зв.*, *Проск.*, *Лів.* (2) та силою. *Пир.*

Просили — не хотів, казали — мусів. *Ил.*

Поборов — та й випросив. *Павл.*

Або дай, або видеру. *Проск.*, *Руд.*, *[Ил.]*

Тини та роди. *Зил.*

1080. Оцюди лишень слухай (не по твоему буде, а он як! и д.). *Хит.*

Як кажуть, то й батька въяжуть. *К.*

Загад діло справує. *Ст. Зб.*

Орудує ними, як чортяка грішними душами. *Чор. Рад.* (226).

Нехай Бог скарає того, хто насідаєся на кого. *Ил.*

Силованими очима не можь ся довго дивити.

Силованим конем не вскач (1). *Гр.*

(1) не доробисся. *Ёвх.*; не наїздитись. *Бр.*

Силованим волом не доробисся (1). *Проск.*

(1) не наробисся. *Бр.*

Силою (1) колодязь копать (2), води не пить. *Кр.*, *[Б.*, *Ст. Зб.]*—... колодязя не копать. *З.* — Силою води не докопаєсся. *Ос. 3 (VI, 29).*

(1) Насильно. *Кон.*; Через силу. *Пир.* (2) насильного колодязя. *З.*

Против сили и віл не потягне. *Збр. Лаз.*

1090. Проти рожна не працёвать. *Ш.*

На рожен махати — з рогатим боротись. *Ил.*

И риба не плине проти бистрі води.

Віз там мусить, де єго коні тягнуть.

Пугою (1) обуха не пересічеш (2). *Прав.*, *[Нос.]*

(1) Пліттю. *Кан.*, *К.*, *Коз.* (2) не перебъєш. *Кан.*, *К.*, *Рад.*, *Коз.*

Против гори (1) піском не сипать. *Ёвх.*

(1) сили. *Л.*, *Кон.*

Сила солому ломить. *Пр.*, *Кон.*

Вода и камень довба. *Кр.*

Коли не здужаєш, не піднімайся. *Бр.*, *Л.*

З багатим не судися, а з дужим (1) не борися. *Ном.*, *[Кан.*, *У.*, *Черн.*, *Не.*, *Ёвх.*, *Лаз.]*— Цур ёму (2) з дужим бороцьця, а з багатим позивацьця! *З.* — Бодай чорт з багатим позивався, з дужим боровся! *С.* — З дужим боротись — смерть на умі. *Ст. Зб.*

(1) сильним. *Проск.* (2) Щоб не діждать. *Рад.*; Не дай Боже. *Кан.*, *К.*, *Пир.*

1100. Не дмухай против вітру. *Лаз.*

Бараце, не мути воду вовкові. *Ил.*

Против води пливе. *Ст. Зб.*

Язиче, язиче, лихо тебе миче! во мні сидиш, а мені добра не зичиш! *Нос.*

Язичку-язичку! маленька штучка—велике лихо робиш. *Ж.*

Що вимовиш язиком, то не витягнеш и колом. *У.*

Хто язик держить за зубами, то того нічого не кортить. *Бр.*

Мовчи, язичку, будеш'ів плотичку. *Ил.*

Помовчи, язичку, кашки дам. *Пр. в Ст. Зб.*, *[Прав. Ниж.*, *Л.]* — ... а не вмовчиш, чорта (1) ззіси. *Хар. Зб.* — Мовчи, язичку, будеш істи кашку. *Яц.* — ... а як не замовчиш, то будеш істи болячку (2). *Бр.*, *[Проск.]*.

(1) лиха. *Бр.*; трясця. *Кр.*, *[Рад.]*. (2) то кашки ззіси; а як не мовчатимеш, то чорта ззіси. *Кан.*, *К.*

Держи язик за зубами. *Ст. Зб.*—Іж борщ (1) з грибами, держи язик за зубами. *Лів.*, *[К.]*.

(1) пиріг. *Проск.*

1110. Мовчи, глуха, менше гріха. *Об.*

Мовчи, та мак товчи: мовчанка не пушить. *Ст. Зб.*

Мовчи та годуйсь! *Л.*

Мовчи та потакуй. *Ил.*

Іж зубами, а придержуй губами. *К.*

Говори та не проговорися. *Б.*, *[Сос.]*.

На час міста не умовчиш! *Бер.*, *Р.*

Мовчанка (1) не пушить (2), головоньки не сушить. *Ил* — ... не пушить, и черева не дме, та весь гнів тушить. *Не.*

(1) Мовчанка не дме. *Рад.* (2) нікого не пушить. *Ст. Зб.*

Хто мовчить, то лиха ся збуде. *Ил.*

Мовчене, де схочеш, то поставиш.

1120. Хто не вмовчів, той наковчів (?). *Не.*

За губу (1) в губу. *Зв.*, Б.

(1) та и. *К.*, *З.*, *[Рад.]*; бъють. *Ж.*; Ото за губу та й бъють тебе. *Бал.*

Язичок мельне та й у кут, а губу натовчуть. *Кон.*—Язик белькне та в кут, а спину виставлять, бъють (1). *Л.* — Язиком бовтне та не доведе, а по спині є. *Бр.*

(1) а по голові товчуть. *Кон.*

Говорить язик безкостий та договорицця до одного конця. *Рад.*

Млин меле, мука буде; язик меле, біда буде. *Кобр.*

Язик доведе до Києва и до кия. *Проск.*

Вкусись за язик. *Лів.*, *Пол.*—Укусись за язик, та й мовчи. *Бер.*—Прикуси язичок. *В.*, *Лів.*— Прикуси язика. *Кр.* — А хоч що обрехать, язика прикуси. *Нов.*

Великим панам трудно правду казати. *Ил.*

1128. Потурай ім, брате! *Козб.* (7).

—

Digitized by Google

1130. Не Біг ПАНІВ роде, а лихо їх робе. *Гат.*

Біс та ёго діти панують у світі.

Хто не звик правди поважати, той завше часий панувати. («На добре складано, та не так виведено, — я так не чула. Кажуть *з панством неправдувати*, чи *не з правдою панувати* — якось так, чудно.» *Бр.*,.

Пани в світі блукаюцця, та з правдою не знаюцця.

Пани правдою кепкують—проте ж в світі й панують.

Панам лихом кидати—не плугом орати.

Коли б панам гадалося, з чого лихо зкувалося.

Богу молицця, а чорту віруе (про панів кажуть). *Ёвх.*

Чи пани, чи люде? *Сл.*

То пани, а ми люде. *Ос. 15 (XII, 59).*

1140. А та палиця—пан називаецця: треба ii слухати. *Бр.*—Поставлять палицю—треба ii слухать. *К.*

«Чого чорт плаче?» — «Що панам люди не настаче!» *К.*—И чорт плаче, що люди не настаче. *Кр.*

Коли б не хлоп, не віл,—не було б панів. *Ил.*

Коли б пан за плуга узявся, то й світа б відурався. *Коз., Гат.*

Плугач оре и в праці рвецця, а панське черево отак аж дмецця! *Гат.*

Добра пані за рабами. *Ст, Зб.* — Добри пани за рабами, а раби за панами. *З., Кон.*

Пан на троні, а хлоп на ослоні. *Ил.*

Хиба ж е пани, яким гроші не милі? *Гат.*

Дай панові покуштувати, а він и гамкне. Давай пану но жупану.

1150. Дере, як з лика (панське здирство). *Я.*

Шляхта! гарна плахта. *Кан., К.*

Сёгодня пан, а завтра пропав. *Пр., Ёвх.*

Біда панам! таки-то нам. *Збр. Шей.*

Що панська хвороба, що наше здоровья. *Зал.*

Не дурень видумав паном бути. *Зас.*

Пан що хоче, те й робить. *Збр. Лаз.* — Пани, як дурні: що хотять, те роблять. *Пир., Ос. 15. (VI. 104).*

Трудно стати паном, ато все піде даром. *З., [Ст. Зб., Павлв.].*

Як би я був паном, то усе б на подушках лежав. *Войц.*

Пані на всі сані. *П., Прав. Ниж., Лів.*—... тільки хвіст волочицця. *Ёвх.*—Оце пані на всі сані, ще й ноги волочацця. *Бр., [Г.].*

1160. Пан на всю губу (1). *Бр., Пир.*

(1) На всю губу пані. *Лох., Пир., Пр., Ис.*

Паничу, я вас підтичу. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Ой паничу, паничу! я вас за чуб посмичу. *Кулж.*

Панич, що украв бич. *Ил., Ном.*

Панич не знав ніц, но (тільки) одно пісьмо, та й то му з голови встрісло. *Ил.*

Тепер настало панів — кинь на собаку, а пана влучиш. *Ном.*

Що збан, то пан. *Ст. Зб.*

Води збан, а сам пан. (на *П.*) *Збр. Лаз.*

Панів, як псів (1). *Зв.*

(1) собак. *Новг.*

1169. Більше панів, як псів (1). *Тар.*—... а мужиків и не видно ся за ними. *Бер.*

(1) курей. *Нов.*

1171. Нема добра в нашім селі, бо панів бага то. *Пер.*

Усе пани та пани, а нікому (1) свині пасти. *Чигр., [Руд.]*

(1) Все пани, а хто буде, вибачайте. *Ил., [Проск.].*

Все пани та пани (1), а на (2) греблю й нікого (3). *Лів.*—... а греблі нема кому загатити.

(1) Багато панів. *Проск., Руд., Ёвх.* (2) під. *Кр.* (3) й нікому. *Проск., Руд., Л., Пир., Ёвх.*

Три пани, два отамани, а один підданий. *Ил.*

Після смерті колёватора, зосталось шість хлопців и одна дочка, обійстья и трохи землі, и одним оден підданий. От раз іден з паничів тіх іхав візком и сам собі поганяв коня. Ёго здибае сусід и питае: «Чи пан сам уже й коня поганяеш? у вас же есть підданий.» — «Утік шельма!»—«А то ж чого?»—«Чорт ёго матір зна! по дню тілько на тиждень робив панщини кожному з братів, а в неділю, бувало, з панною сестрою до костела, — и утік, гунцвот!» *Волковський.*

Два кметі, пан третій. *Ил.*

Я вашець и ти вашець,—а хто нам хліба напашець? *Нос.*

«Чи ти пан?»—«Пан.»—«А чого ж у тебе порваний жупан?» *Зв., Кон.*

Панство в голові, а воші за комніром. *Ил.*

Два пани, одні (1) штани. *Руд.*

(1) на одні. *У.*

1180. Оце ладно! три пани, едни штани: котрий успіе, той и штани надіне. *С.* — Два пани, а едні штани: котрий раньше встав, той ся и вбрав. *Бр.*

Здаеся и пан, а штанів нема. *Проск.*

Пан в чоботях ходить, а босі сліди знати.

Digitized by Google

Проск.—Взутий, а слід босий. *Ёвх.*—В чоботях ходить, а босні сліди робить (1). *Ил.*—В чоботях кліше, а босої ноги слід пише. *Пир.*

(1) а босий слід знать. *Кан.*, *К.*

Пани повзувані, сліди ваші босі. *У.*

Коли сам пан коло брами (*або*: у воріт), то слуг в єго мало. *К.*

Казав пан, та и зробив сам. *Ил.*

Люде, хрестяне, а нуте!.. або я й сам. *Ном.*

То пан хороший, як багацько грошей. *Сл.*

Лучче держатись у багатого пана за клямку, як у бідного за столом сидіти. *Яц.*

Пани наші, пани голоколінці: ми у вас служим, а ви у нас хліба просите. *Бр.*

1190. Пани ж наші, пани голоколінці: як ми в шинок, то й ви наздогінці. *Рад.*, *Бер.* Пани моі, біда з вами: ми до корчми, а ви за нами. *У.*

Біда нашим головам за панами голими. *З.*

Двом панам тяжко служити. *Ил.*

Двом панам служить, а сорочки немае. *Бр.*

З панами, а свинями не знайся. *Гайс.*

З паном не будь за пан-брат. *Не.*

З паном не братайся. *Ст. Зб.*— ... жінці правди не кажи, чужої дитини не май за свою. *З.* — З паном не дружися, жінці не звіряйся, а чужих дітей не приймай. *Коз.*

З великими панами не заходити. *Вин.*—... панами не за панібрата. *Ил.*

З панами добре знаються, та не дай Бог цілуваться. *Гл.*

Панськее кохання — гірке горювання. *Ос. 18 (V, 42).*

1200. Панська ласка до порога. *Проск.*, *Рад.*, *Б.*, *О.*, *Кр.*, *Ст. Зб.*, *[Бр., Л.]*.—... а поріг переступив, то вже ласку утратив. *Бр.*

Панська ласка літом гріе, а на зіму кожуха треба старатися. *Ст. Зб.*

З панами не сідай істи, з панами и не говори багато: сказав слово, та й мовчи; хто що говорить, ти слухай. *Бр.*

З панським свого язика не рівняй; бо як довгий, то притнуть, а як короткий, то витягнуть. *Проск.*—... коли довгий, такъ прикорочають; коли короткий, так витягнуть. *Х.*

З панами не міряйся чубами; бо як довгий, то підстрижуть; як корокий, то витягнуть. *Пав.*

Ніколи з панами не міряйся (1) руками; бо як довгі—відріжуть, а короткі — вытягнуть. *Греб.*

(1) не рівняйся. *Ёвх.*

Не тримай з панами спілки; бо як твое довше, то втнуть, а як коротше, то натягнуть. *Ил.*

Лучче з медведем борікаться, ніж з паном рахуваться. *Збр. Лаз.*

В панські ворота широко ввійти, та узко (1) вийти. *Рад.*, *[Кон.]*.

(1) В панськім дворі брама широка, а вузка. *Проск.*

Прозьба панська рівно з наказом ходить. *Ил.*

1210. Пан шапку хоч и здійма, та в шапці правди нема. *Л.*

З паном (1) дружи (2), а за пазухою камінь держи. *Зв.*

(1) З панами. *Коз.*, *Кр.*, (2) живи. *Рад.*

Чеши дідька зрідка. *Прав.* — ... шоб не задернути. *Проск.*—... зрідка, нехай иде до дідька. *Ил.*

Не жируй з ведмедем, ато він тебе задавить. *Гл.*—Не грай, кітка, з медвідем, бо тя здавить. *Ил.*

Добрий пан, — тільки трейчи в морду дав. *Кулж.*

Пан добрий, як отець — взяв корову и скопець; а пані, як мати—казала теля взяти. *Г.*

Тоді пани добрі, як сплять. *Б.*

Добрий пан: ні бье, ні лае, та нічим и не дбае. *З.*, *[Бр., Ёвх.]*.

Пан—соломою напхан. *Ёвх.*

Жаба свище—пана істи кличе. *Проск.*

1220. Жаба на поріг, а панъ за стіл.

Жаба до покою, а кухар з рожною и з мукою.

Жаба кричить, верещить, а кухар на рожні до кухні її тащить.

1223. Пани переведуть, що й собака не істиме (про панські приправи). *Кан.*, *К.*

1225. Багацке и панське нігди не пропаде. *Збр. Шей.*

Як у воді не без чорта, так у великого пана не без Жида. *Зап. (I, 146)*, *[Кан., Пер.]*. — Як у болоті без чорта, так у пана без Жида не буває. Б.

В тім пани бракують, въ чім убогі смакують. *Гат.*

Слово панське не циганське. *К.*

Панське слово—велике діло. *Л.*

1230. Тепле ваше, пановку, слово. *Ил.*

Що то за пан, що въ єго ніщо не гине! *Б.*

З бороною—до гною, з шилом—до греблі, з макогоном — пазі бить (ніби такъ порядкують на панщину йти, бо нема роботи, бач, у пана). *К.*

Digitized by Google

Не треба роботи, коли й такъ родить. *Коз.* — На що й пахать, коли так родить (панам). *Бр.*

1234. Стрижи пана як вівцю, на ёму шерсть наросте. *Лів.*

1236. Хотів для пана, а й вишло для себе погано. *Кр.*

Пан далеко, а Бог високо. *Прав. Нмж., [Пол. Лів., Ст. Зб.].*— До Бога високо, до царя [1] далеко, — а ті панки, що хтять, те й роблять [2]. *Лів.* — ... далеко, а пани вертять, як хотять. *Ёвх.*—... далеко, та й загибай. *Не.*

[1] до пана. *Бр. Проск.*, [2] а підпанки що хтять, те роблять.

Не так пани, як підпанки [1]. *П., Прав. Нмж., Лів.*—Не так пан, як панинятка. *Лох., Пр., Ал., [Ст. Зб.].*

[1] полупанки. *Гад.*

Пани, як пани, та войти собаки. *Рад., Кр.*

1240. Лучче пани, як підпанки. *О.*—Лучче папу клапацьця, як підпанкам. *Бр., Зв.*

Стара пані все — то шие, то поре. *Ил.*

Я такого був пана, що царство небесне, та й годі. *Коз.*

Поздоров, Боже, нашого пана, то все гаразд буде. *Кр.*

Дивись! пан, а балакае, як люде. *Зал.*

Хоч би тебе, паночку, чорт узяв, то я тобі хліба з медом не дам. *С.*

Будуть пани дуцця, поки полопаюцця. *Ш.*

Минецця се їм [1] панство! *Пир.*

[1] А, чекай! минецця їх. *Бр.*

Хоч щука вмерла, то зуби не вмруть. *Л., [Пир., Пер.].*

Як дерево зітнуть, кожний тріски збірае. *Ил.*

1250. Пес здохлий не куса. *Ил.*

—

МУЖИК у землю дивицця, а на сім сажень бачить. *Пол.*

Мужик хитрий, як лисиця. *Л.*—... дурний як ворона, а хитрий, як лис. *Зв.*

Поки мужик купить, то сто раз злупить. *Чигр.*

Мужик [1] ворона, хитріше чорта [2]. *Л., З., Кр.*—Мужикъ хитріщней від чорта. *Проск.*

[1] дурний, як. *Зв.*; дурніщий як. *Лип., Бер.*; як. *Ст. Зб.* [2] а хитрий, як чорт. *Зв.*; хитріщий, як чорт. *Лип., Бер., [Коз., О.]*; а хитер, як хто инший. *Ст. Зб.*

На панську мудрость мужицькая хитрость. *Кобр.*

Мужика вдень обдери, а вночі обросте *Бр.* — Пан мужика вдень обдере, а мужик вночі поросте («краде в біди»). *Проск.*

Кіт лівний, хлоп мівний. *Ст. Зб.*— ... всюди поживицця. *Ил.*—Кіт нелівний, хлоп немівний—обоє ледащо.

Пан кладе печать, а мужик дума, відкіль [1] почать. *Л., Пир.*

[1] шука де б. *Кон.*; дивицця, відкуда. *Кулж.*

Пан гардий, хліб твардий, пивниця на кóлку—трудно ся поживити худому пахолку. *Ст. Зб.*

1260 За панською головою поливай маслом як водою. *Пол., Лів.*

З хама не буде пана. *Об.*—... а хоч буде, то поганий. *Пир.*—Таки хам хамом—не буде паном. *Зв.*—Из мужика—хама не буде доброго пана. *Мг.* («Се вони сами кажуть... сиросты природна останецця в суцці.» *Горобинський*).

Не буде з Ивапа пана. *Лів.*

Не дай, Боже, з Ивана пана. *Прав.*—... з кози кожуха, з свині чобіт. *Гайс., Ёвх.*—... пана, а з наймички господині. *Бр.*

Не дай, Боже, з хама пана. *Прав.*

Хлоп бодай панував, а сили не мав. *Ил.*

Не дай, Боже, свині роги, а мужику панство. *Рад.*—Не дав Бог свині ріг, а мужику панства: багацько б людей занапастили. *Пер.*

Як из діда багач, або из пана пан, так и простиня; а як з мужика пан, то и гординя. *Кон.*

Мужик багатий, як від рогатий.

Не буде з пса солонина. *Ил.*

1270. Мужика хоч три дні вари в росолі, а він еднак сиростю смердить. *Ст. Зб.*—... хоч у росолі вари, то все буде мужик. *К.*

Маж мужика медом, а він пахне салом [1]. *Зв.* — Смаруй хлопа лоём, а він смердить гноем. *Ил.*

Ёму годи, а він все таки дмецця. *Рад.*—[1] смердить тім таки.

Мужика хоч золотом обліпи, то він зостанецця мужиком. *Лох.*

Що мужик, то гадюка. *У.*

Хоч и надів жупан, все не цурайся свитки. *Ш.*

Хто не був ніколи підданим, той не буде добрим паном. *Г.*

Вважують (так робить), щоб и Біг ласкав, и батіг ласкав [1]. *Бім.*—Аби Біг ласкав, а батіг трискав. *Ил.*

[1] трискав. *Бр.*

Що малий пан вліпить, то и великий не відойме, *Ил.*—Малий пан вложить, великий не вийметь. *Ст. Зб.*

Digitized by Google

1278. Сто злотих (1) не гроші, а мужик не брат (2). *Гайс.*

(1) кіп. *Рад.*; акрбованців. *Кан., К.* (2) не пан. *Рад.*

1280. Не бити гадюки, то не взяти ві в руки (пан хлібороба). *Кан., К.*

Напився він не раз людської крові. *Проск., Л.*

Залив за шкуру сала. *Проск., Пр., Кон., Павл., [Бер., Коз., Ст. Зб., Макс., Сн., Павл.]*

У Максимовича про Ляхів, у Снегирева про Москалів.

Кров не вода. *О., Пр.*—Руда (кров) не вода *Гат.*—Людська кріпця не водиця, розливати не годиться. *Ил.* — Кров не вода, разливати (1) шкода. *Г. Бр.*—... не вода, річками не тече. *Кон.*

(1) проливати. *Бр., Рад.*; розливати ії. *Проск.*

На що варить одну кров! щоб пополам з водою... *К.*

Голова від Бога, а литка скарбова: бий, скільки влазицця. *Бр.*

Батіг не нитка не увірвецця, с....а не шклянка не розібъецця. *Руд.*

Що голова, то кість,—що литка, то мъясо. *У.*

Голова—кість, а зад, вибачте, мъясо: в голову цілують, а в зад бъють. *Ил.*

Мужик (1) жінку бье, коли істи хоче. *Ров.*

(1) Лях. *Рад.*

1290. Дай пан дурню корову, а не волю: корова хліб дасть, а воля напасть. *Лаз.*

Який пан — такий хам. *Рад.*

«Чого ти, зайчику, такий худенький?» — «Тим що всім питки подаю.» *Бр., Кон.*

Гне шию (1), як віл у ярмо. *Лів.*

(1) Гнецця. *Пир.*

И хилитесь, як и хилились. *Кобз.*

Панська воля — наша доля. *Не.*

Панська воля—панська й сила. *Кон., [Лох., Л.].*—Ваша сила—ваша й воля. *Ном.*

«Що ти, мужик, кидаеш мені (чи «на мене», бо той молотив) — то атлас!» — «Та то все, пане, з нас!» *З.*

Хлоп тільки в продажі мае ще вільность. *Г.*

Панської роботи (1) не переробиш. *Об.*

(1) ніколи. *Лох., Л.*

1300. Ми більше на холоді буваемо, та все горе добуваемо. *Ёвх.*

Сказано було, прирівнюючи панське життя до людського.

Біда тій курці, що на ній сокола заправляють на лови. *Ил.*

Чого пани наварять, тим ся піддани попарять. *Ил.*

Лин вилинае, а карася очешуть. *Ст. Зб.*

Пани (1) бъюцця (2), а в мужиків (3) чуби (4) болять (5). *Л., Кон., Пир., [Черн.].* — Хто бъецця, а в кого чуб болить. *Кр.* — Пани шкунтуюцця, а нашого брата ріжуть. *Кон.*

(1) Багаті. *Пир.* (2) скубуцця. *Зв., Рад., Кр.*; судюцця. *Нос.*; чубляцця. *Пир., Нов.*; крякаюцця. *Збр. Лаз.* (3) а у бідних. *Пир.*; а в простолюдців. *Гат.* (4) ліб. *Нов.*; лоби. *Рад.*; боки. *Ил.*; зуби. *Кам.*; чуприни *Проск., Збр. Лаз.* (5) трусяцця. *Нос.*; рвуцця. *Гат.*; тріщать. *Кам., Проск., Р., Пир., Пр.*; тріщить. *Нов.*

Вус! тихо сиди, як бороду голять. *Проск.*

Як би все витрищилось на мужика, що ёму буде, то вмер би з лиху. *Вас., К.*

Не питай, чий я,—не питай, що я. *Ил.*

Питався Лях: «Що ти постелив?»—«Ворок». —«Чим ти вкрився?»—«Вороком.»—«Що ти поклав під голови?»—«Ворок.»—А він ліз у мішок, то постелився и вкрився: й під головами, й під ногами—то все одно. *Бр.*

Панщáнні та поединкові: що на едній нозі капиця, а на другій чобіт.

1310. Ми народ невольний—де нам узяти! *Кон.*

Служка на служку, а пану трясця. *Пир.*

Вже двірської поливки хлиснув, а оброкового хліба покушав. *Ил.*

Цнота и покора не мае місця у панського двора. *Ил.*—... не живе у двора; а хто лжеть и крадне, поживицця сладне. *См. Зб.*

Сільська собака най ся між двірські не мішае. *Ил.*

Куди панська лая, туди й сучка моя. *Бр., Дуб.*

Дать куницю (викуп за крепачку, беручи ії за себе заміж). *З., Л., Кон.*

Мужича правда колюча, а панська на всі боки гнуча. *Котл.*

Хлопа корцен не міряють. *Ил.*

Що буде, то буде, а козак панщини робити не буде. *Кан., К.*

1320. Каліка не довіка, пан не до смерті. *Ил.*—Не звіка каліка, не до смерті пан. *Бр.*

Буде гарно на світі, як попу підсинать, а пана засипать. *Кр.*

Хоч хто мал—не топчи ёго в кал. *Ст. Зб.*

Хіба ж про те нам розум мати, щоб на кривду брата дбати. *Гат.*

Обніміте ж, брати моі, найменшого брата! *Кобз.*

—

Digitized by Google

Своя ВОЛЯ добра, та не пожитечна (на дітей). *Ст. Зб.*

Дай кому волю, а сам підеш в (1) неволю. *Л.*

(1) в собі. *Ил.*

Кождий блазен своїм строєм.

И вовк на волі, та й вне доволі. *Кол.*

Життя вольне, як собаці на привязі. *Пир.*

1330. Се пряме безвілля. *Кон.*

Вольні-вольні,—на все не довольні. *Кан., К.*

На волі — плачу́ доволі. *Кол.*

В пригоді—мисль о свободі. *Ил.*

Лацно на сім світі, що хотіти, те чинити. *Ст. Зб.*

Хоч свиня гола—та своя воля. *Вех.*

Лучче птиці на сухій гільці, чим ся в золотій клітці. *Б.*

В клітці є пити, їсти, и хороше сісти, та немає волі. *Ном.*

Ведмідь на ретязі говсто реве. *Лів.*

Неволя и плаче, неволя и скаче. *Рад.*,

1340. Хоч за три дні перед смерті волі побачить. *Рад., Пир.*—... смертю полегшає. *Кр.*—Коли б Бог дав, щоб хоч трома днями перед смертю полегшало! *Бр.*

«Коли та воля буде? чи вона втопилась, чи де поділась? Мо, її вже ніколи не буде?»—«Е, ні! вже як налупилось, то й вилупиця: колись таки дождемось!» *Коз.*

З корита їли та у волі жили — ніякого горя не знали. *Кан.* — Хоч з корита, та до сита. *Гат., [Гл.]*—. . а ви з блюдів, та худі (мов би Запорозці на столиці сказали великим панам). *Пир.*

Багатир 1343—1463.— Убогий 1464—1621.— Щасливий 1622—1717.— Роскіш 1718—1724.— Доля 1725—1738. — Нещастя 1739—1750. — Пригода 1751—1756.— Напасть 1757—1763.— Не найдить 1764—1847.—Перевівсь 1848—1870.—Пропав 1871—1953.—Лихо 1954—2151.— Біда 2152—2257.— Горе 2258—2235.— Каяття 2236 — 2251. — Жаль 2252 — 2258. —Журба 2259—2292. — Кривда 2293 — 2302. — В нещастю нема брата 2303—2366. — Плач 2367—2400.— Терни 2401—2445.

Такий БАГАТИР, що не знає, що то нема. *Л., Пир., Кон.*

До чорта грошей. *Л., Пир.*

Грошей, як у Жида. *Л., Пир., Н., Б.*—... вошей. *Нов.*

У нас грошей—и свині не їдять. *К., Гр.*

Там грошей и курі не клюють. *О.*

Хіба птичого (1) молока нема (2). *Зв., Рад., Пир., Кон. Бім.*).

(1) Пташиного. *Бер., Нов.*; пташачого. *Проск.*; птичёго. *Ил.* (2) не знайдеш. *Бер., Ст. Зб.*; забагає. *Ил.*

Добра такого,—не знає, в чому й сходить. *Ос. 19 (XIV, 29).*

1350. Притвора Бог (прибавля Бог). *Кон.*

Пошився він добре, не візьме ёго чорт. *Проск.*

Добре зібрав— з тіми накладав. *Пир.*

Сидить, як тур (1) у горах. *К.*

(1) щур. *Ном.*

Де в тебе нема грошей? козак хороший та нема грошей! *Л.*

Не взяв ёго враг! *Л., Пир.*

Не взяв їх чорт,—що вони мають.—*Бр.*,—Чорт ёго не взяв. *Рад.*

Чужа непроха (як що в себе є). *Рад., Л., Кон., Кр.*

1358. Ат, так собі копійка за душею есть. *Рад.*

1360. Забагатіти в Бога. *Гат.*

Бідні роскидають, а багаті збірають. *Л., Кр.*

Достаток чинить статок (або: Если в чоловіка хліба есть достаток, то в нёго в дому всякий бувае статок). *Ст. Зб.*

Достатечность показуе статечность. *Ст. Зб.*

Коли хліб, тоді й розум. *Рад., Коз.*

Багатий своїм плугом оре. *Зв., Дуб., Кон.*

Багацько не вадить. *Кр.*

Як густо, то й кбпно. *Руд.*

Коли густо, то не буде пусто. *Гр.*—Де густо, там не пусто. *Ил., Проск.*

Гуща (1) дітей не розгонить. *Ск.*

(1) Густа каша. *Коз.*

Digitized by Google

1370. Де можка лантух, тамъ торби не треба. *Кобз., Збр. Лаз.*

З повного легко браги: хоч убивае, не так знати. *Ил.*

Собака кудлатий — ёму тепло; пан багатий—ёму добро. *Л.* — Мужик багат—ёму ж добро; собака кудлат — ёму ж тепло. *Ст. Зб.*—Собаці кудлатому, а мужикові багатому. *Бр.*—Мужик багатий, а пес кудлатий, то все одно. *Проск.*

Що треба, то и есть. *Кон.*

Гроші—лакома річ. *Проск.*

На гроші нема пущіння. *Ил.*—«Може тобі грошей треба?» — «Та коли іх не треба? из іх ніколи немае заговін.» *К.* т.

О Боже, батьку! дай грошей шапку! *Зв., Бер.*

Гроші всюди хороші. *Руд.*

Не Біг гроші (1), та милують дуже. *Вас.*

(1) Гроші не знать що. *Кулж.*

Без грошей чоловік не хороший. *Ил.*

1380. Без грошей, як без рук.

1381. Добрий интерес, коли повний черес.

1383. Як у калитці е гроші, то й добре. *Кон.*

Тогді утіщеніе, як що у кишені е. *Ст. Зб.*—Утіщеніе, коли в кишені е.

Гроші не знать що, та спать не дають. *И.*

Червінець хоць маленький, але важненький. *Не., [Яц.]*—... важенький. *Проск.*

За гроші тільки рідного батька не купиш. *Кан., К.*

Не заростеть душа полином, аби гроші. *Ст. Зб.*

Чого гроші не зроблять! *Проск., Л., Пир.*

1390. Золотий обушок скрізь двері відчине. *Гат.*

Гроші и камень кують. *Ш.*

Копій камень довбе. *Гр.*

Копа камень довбеть. *Ст. Зб.*

Золота швайка мур пробивае. *Ил.*

Золото-срібло губу затикае.

Один руб—один ум, два рубля—два ума: скільки рублів, стільки гріхів (sic) *Не.*

Коли есть хліба край, то й під вербою рай. *С., Зал.*—Як хліба край, так и в хліві рай; а як хліба ні куска, так и в горниці туска. *Кон.*

Добре гудіти, коли е в чім шуміти. *Ил.*

Добре ся пестити, коли ся е де зміститн. *Ил.*

1400. Добре ся там пестити, де піч велика и е кочу варити. *Бр.*

Добре-то казати, як ся добре діе. *Проск.*

Щоб лиха не знати, треба своім плугом та на свої ниві орати. *Ил.*

Хто мае в торбі, той зсість и на горбі.

Добре господині, коли повно в судині.

Мудра (1) господиня, як е (2) скриня. *Зв.*

(1) Добра. *Рад.* (2) коли повна.

Разумна (1) жона, як стуга (2) пшона. *Л.*—... як одна стуга муки, а друга (3) пшона. *Бр.*—... як дві стуги муки, а третя пшона, четверта гороху, то вона й буде носить потроху. *С.*

(1) Мудра. *К., Бер., Л.*; Добра. *Б.*; У чоловіка умна. *Кох.* (2) ступа. *Бер., Л.*; повна сипанка. *Кан., К.*; бочка. *Кох.*; и з свого. *Л.* (3) як два міхи муки, а третій. *Проск.*—*Стуга*—діжка велика, усипок, бочка (*Б.*), лубъяна козубня, що сідухи носять на базарь бублики, буханці и д. (*Л.*).

Е, вже! тому низько в голові, в кого чисто в дворі; а тому лекше здихае, що двір вичищае (мае, після чого вичищать). *Бр.*

Тогді чоловік весело співае, як пъятериком поганае. *Проск.*

Кому добре діецця, той и співае. *С.*

1410. Кому добре, той співае; кому зле, той плаче. *Бр.*

Веселе дерево, весело й співае. *Не.*

Добре чорту в дудку грать, сида в очереті—одну зломить, другу виріже. *Вас., Тар., Кан.*—... одну зламае, другу собі виріже—а наше инше діло! *От. Записки 1863 р., Квітень, ст. 684, арт. д. Громеки про Козачку.*—Як чорт въ очерет улізе, то в котру схоче дудку грае. *Ил.*

Багатому й чорт не брат (*або*: не пара). *Л., Пр.*

Не лупне так ходак, як чобіт. *Ил.*

За багатими не тягтись. *Пр., О.*

Бодай ніхто не дождав з багатими знацьця. *Павл.*

Слабий з дужим не борись, голий з багатим не дружись. *Зв., К.*

Тому и світ великий, кому хліб даревний. *Ш.*

Багатому не дідько діецця, що біжить за возом та гріецця. *Кох.*

1420. Багатому чорт діти колише. *Зв., У., Л., Пир., О., [Кр.].* — Багатому чорт діти колише (1), а убогий и няньки не найде (2). *К., Кр., [Кан., Рад., Л., О., Коз, Лаз.].*

(1) дідько помагае діти колихати, *або* — усі діти колишуть. *Кох.* (2) а бідному то й няньки чорт не дасть. *Бер.*; а убогому и нянька не хоче. *Проск.*

Багатому й чорт яйце носе. *Нов.*—...носе.

Багаотму и чорт гроші носить.

Digitized by Google

За багачеми сам чорт з калачем *Яц.*

Добре багатому красти, а старому брехати. *Г., П., В.*

Багатого хвалють. *К., О.* — ... ще й хвалять. *Рад., Л.*

Коли ж гроші кажуть, то всі мусять губки позтулювати. *Гат., [Ил.].*

Багатому дурневі місце дадуть. *Проск.*

Дурень багатий, так и слово єго в лад. *Кон.*

Дурня багатого всі величають. *Проск.*

1430. Хоч у голові пусто, аби грошей густо. *Кон.*

З грішми дурня - невігласа почитують. *Збр. Лаз.*

Що багатий, а що дурний: що захоче, те й зробить. *Вас.*

Багач рідко в гаразді жие. *Ил.*

Грошей багацько (на світі), а щастя мало. *Проск.*

Що ті и гроші, як чортма нічого въ голові! *Кон.*

Що з тіх кубків, як повні сліз! *Л.*

Багачі не сплять ні вдень, ні вночі, а ідять калачі. *Проск.* — Багачі ідять калачі, але вони не сплять удень, а мало и вночі. *А. Вил.*—... калачі, не сплять ні вдень, ні вночі; а бідний борщу хлібне, та й удень засне. *Ш.*

Нащо мені тее серебро, коли жить не добро.

На чорта та худоба, як жить неподоба. *Б.*—Нащо й худоба, коли жить не вподоба. *Полт. п.*

1440. За гроші не купиш ні батька, ні метері, ні родини. *Не.*

Гроші то и роблять біду на світі. *Проск.*

Гроші—набута річ.

Гроші — слина. *Кл.*—... як слина. *Ст. Зб.*

И чорт багато грошей має, а в болоті сидить. *Ил., [Проск.].*

Срібло-золото тягне чоловіка в болото. *Г.*

Набрався чорт багатих, то убогих кидає. *Кан., К., [Ил.]*

Хто много має—той прагне більше. *Ил.*

Що б то й було, як би всі багатиі! то б и на Бога забули. *Рад.*

Багач гроші збірає, а чорт калитку шие. *Л., [Проск., Кан., К.)*

1450. Щастя (1) дочасне, а злидні довічні. *Сл.*—Багацтво дочасне, а лихо довішне (2). *Л., Пр.*

(1) Багацтво. *Бр., Зв.* (2) до часу, а бідность довіку. *Не.*

Багатий дрібно крає. *Бр., Рад.*

В добрі ся не знає и о біднім не гадає. *Ил.*

Взяв убогому поле, а багатому дав.

На що здорову голову під Євангелію класти!

На що в кірницю воду лляти! *Г., И.*—... коли вона и так повна! *Проск.* — Нащо в море воду лить, коли море повно! *З., [Бр.].*

В ліс дров не возять. *К., О., [Ил., Ст. Зб.].*

Хто в піря поростає, най на бідного памятає. *Ил.*

Єдно збірай, а друге давай.

В голови не положиш (добра, як вмреш). *Новг.*

1460. Неси (1), Боже, кудлатого (2), щоб було за що скубти. *Р.*

(1) Нанеси. *Кр.* Принеси. *Рад.* (2) мохнатого. *Рад., Кр.*

Побий того Боже, в кого багацько грошей. *Коз.*

Як летіла ворона до гори, то й кракала; а як на діл, то й крила опустила. *Войц.*

Богач а свиня по смерті скотина. *Ил.*

—

А що ж ми зробим, що УБОГІ: Бог багатий, то й нам дасть. *Рад., Пир.*

Голенький — ох, а за голеньким — Бог. *Ос. 7 (III, 13), Коз.*

Люде не мруть від голоду, але від хліба. *Ил.* — Від хліба люде мруть (як это скаже — хліба нема). *Прав.*

Чого нема, то й Бог не візьме. *Бр.*

Голий підперезався та й зовсім зібрався. *Руд.*

Єднако убогому нічого не мати. *Ил.*

1470. Так' о й бідному нігди нічого не мати.

Хоч голо, аби весело.

Менше на дворі, легше голові. *Бр.*

Голий иде — ворота узькі. *Рад.*

Порожня бочка гучить, а повна мовчить. *Об.*

Хоч голий, та гострий. *К., Рад.*

Хоч гол, так прав. *Л.*

Голому розбій не страшен. *Бр.* — ... не страшен. *Л., Ст. Зб.* — Голий розбою не боіцця. *Зв., Дуб.* — ... мокрий дощу не лякаецця. *Ил.* — Мокрий дощу (1), а голий розбою не боіцця. *Пир., Бр., [Проск.].*

(1) огню. *Бр.*; води. *Кан., К.*

Мокрий дощу не боіцця. *Бр., Зв.*

На голому, як на святому. *Зв.* — ... ні

Digitized by Google

чого не зищеш. *К.*, *Кр.* — З голого, як з святого. *К.* — ... не візьмеш нічого. *Ёвх.*

1480. Аби живи, а голі будем. *С.*, *Л.*

Тогді він буде багатий, як пес — рогатий. *Ил.*

Живе собі — ні втік, не піймав, а як Бог дав. *Не.*

Перебиває бики на барани. *Нос.*

Живе сяк так.

У мене стілько грошей, як у Жида свиней. *Не.*

У кишені гуде. *Пир.*, *Коз.* — ...аж гуде. *Зв.* — Вітер гуде в кишенях.. *Кул.*, *[Бер.]*.

Гроші зховані під дубом, накриті дубом. *Кон.*

Багатий! багато де-чого нема. *Л.*, *Нов.* — Багато де-чого немає. *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*

Багатий, як чорт рогатий. *Об.* — Багатий, як пес кудлатий. *Ёвх.*

Багатий, як Жид на блохи. *Проск.*

1490. Сім хат з хлівами, сім душ з свинями. *Не.* — Тоді (в селі) було сім хат из хлівами, а деветь душ из свинями. *К.* т.

Які там багаті! Один Бог багатий! *Ном.*

Козак (1) хороший, та (2) нема грошей. *З.*, *Пр.*, *Б.* — Хороший та без грошей. *Дуб.*

(1) пан. *Бер.* (2) тільки біда, що. *Бр.*

Багатий на латі. *К.* — ... та на дрібні слёзи. *Кобз.* (*132*). — ... на латки, та на дрібні слізки. *Лох.*

Багатий, маю три (дві?) стодилі: в одній мак, а в другій так. *Бр.*

Чірзік, чірзіса! скажу я вам, брацця, чорноморські чудеса: вітром оплітаєм, небом укриваєм. *Не.*

Ні плуга, ні ролі — виспився доволі. *Ил.*

Живе, як Нагаєць. *Кан.*, *К.*

Пробуваємо — немовлячи, Цигане (без землі). *Кл.*

И то не наш корх землі, що нам очі закриють. *Сл.*

1500. Оце хата! дві сохи, та соломи трохи, та й дітн почаділи. *К.*

У нашого свата всім одна хата. *Ил.*

А ні печі, а ні лави. *Г.*

Ні ножа, ні образа — ні зарізацьця, ні помолицьця. *Пир.*, *О.*

Ні кола, ні двора. *Об.*

Коло двора нечиста-ма й кола. *Кин.*

Миш в голову зайшла, закім зерно знайшла. *Ил.*

Ні писне, ні висне. *Пир.*

Ні шерстини (скоту). *Л.*, *О.*

И хвоста (*або:* хвостяги) нема у дворі. *Б.*

1510. И кішки (1) в хаті (2) нема. *Лів.*

(1) И кота. *Оп.*, *Зв.*, *О.* (2) за пецом. *Оп.*; в дворі. *О.*

И хліба шматка дасть-Біг. *З.*, *Кон.* —... нема. *Рад.*

Вони такі убогі, що землю держалном мірать, а худобу ложкою. *Кон.*

Голь нещадима. *Кон.*

Голий, як пень. *Прав. Ниж.*

Голий, як палець. *О.*, *Нов.*—... як пучка. *Пир.*, *Коз.*

Голий, як долоня. *О.*

Голий, як пляшка. *Ном.*.

Гол, як сокол. *Ис.*

Голий, як миш. *Кр.* — ...як руда миш. *Пр.*, *Б.*, *О.*—... як церковна миш. *К.* — Такі голие, як миші. *Рад.* — Голе. як миша. *Л.*, *Пир.* — ... гостре, як бритва. *Р.*

1520. Голий, як кістка («робила цілий вік панам, та мабіть ляжу, як кістка, гола»). *Пир.*

Голе, аж круз ребра видно. *Рад.* — ... аж ребра світяцця. *Пр.*, *О.* — ... аж світяцця. *Зв.*, *Л.*

Голий, як турецький святий. *Об.* — ... як святий. *Рад.*, *Ст. Зб.*

Голий, як бубон (1). *Об.* — ... а гострий, як бритва. *Т.*, *Збр. Лаз.* — Ти бо, Грицьку, який чубернастий: голий, як бубон, а гострий, як бритва. *Чигр.*

(1) бубен. *Ил.*

Голий, як бізун. *Проск.*

Голий, як бич. *Рад.* — ... а острий, як міч. *Кобр.*

Голий—як міч, гостий—як бритва. *Рад.*— Голий — як бритва, а острий — як меч. *Б.*

Голяк — масти, черва — світить. *Бр.*, *Прав. Ниж.* — Голиш — масти, чірва світить. *Зв.*

Нічим грудини прикрити (опріч сорочки Біг-ма нічого). *Пир.*

И боге и простоволосе. *Л.*, *Ст. Зб.*

И коса світяцця (нічим покритись). *Полт.*

1530. Сорочки на хребті нема *Л.*, *Б.*

Сам голий, а сорочка за пазухою. *Збр. Лаз.*

Руб руб кличе. *Пир.*

Digitized by Google

Видалисьмо голих, а на тих и шерсти ніт. *Ст. Зб.*

Сам голий, кінь у ёго безногий, сам собі друзяка. *Збр. Лаз.*

Голий, и босий, и голодний: пропаде, так як собака. *Бер.*

Вони люде злиденні. *Л., Кон.*

За злиднями (*або*: Через злидні) и світа не бачить. *Проск.*

Упросились (1) злидні на три дні, та чорт іх и довіку викинкає (1). *Л., Кр.* — Уключунця злидні на час, не вижевеш іх за год. *Коз.*

(1) Просились. *Бр., Рад., Пр.*; Як заведуцця. *Лох., Пр.*; Як уключунця. *Рад.* (2) вижеве. *Рад., Лох., Пр.*; іх викурить. *Ш.*; та й не збути. *Бр.*; а й не збутися довіку. *Бр.*; та й за три неділі не хотять одходити. *Сп. Зб.*

И холодно, и голодно. *Ст. Зб., Кулж.* — Приняли и холоду, й голоду. *Пир.*

1540. Куди пішов Лесь, то все весь. *Проск.*— Куди піде Лесе, то всюди увесь. *Ил.*

Нема що в коляду класти.

Казав Хома—чого (1) нема. *Бр., Бер.*

(1) сёго. *Лох., Гл.*

Гетьман (1) знає, що в нас нічого немає. *Кул.*

(1) Пан гетьман нас. *Б.*—Мовляла остання Борзенська сотничка Риба. *М. Білз.*

Недостатки гонять з хатки. *Гр.*

Поли крає (1), а плечі латає. *Не.*—Поли одрізуй, та плечі латай. *Ст. Зб.*—Так розбагатіла! поли деру, та спину латаю. *Кулж.*

(1) дере. *Бр.*; ріже. *Не.*

Остатки з хатки. *Нос.*

Там давно старці обідали (убож). *Проск.*

Духом Святим живе. *Л., Пир.*

Ото цвяхована гиря! *Гат.*

1550. Істи, та нічого. *Ст. Зб.*

Не івши ляж спати.

Пек-пеком! нема що істи. *Ил.*

Розуму багато, а грошей мало, — Багато ума, та в кешені катма. *Ном., Б.*

Яко наг, яко благ, яко нема нічого. *Ном.*

Був колись хазяін, а тепер бовкуном їздить. *Збр. Шей.*

Прийшов (1) нестаток, забрав (2) остаток. *Вин.*

(1) Приїхав. *Бр.*(2) пожив.

Яке твоє царство, така твоя й сила. *Ил.*

А ні я вівся, а ні я впився.

Наівся лихої нужди. *Проск.*

1560. Були коралі та пішли далі; були перли та ся стерли. *Збр. Шей.*

Бог дав, Бог и взяв. *Проск., Ст. Зб., [Гат.].*

Бог узяв (*або:* припав). *Пир.*

Шаг був один — и той пропав. *Пр. в Ст. Зб.*

Убогому мало що бракує, а захланному всёго. *Ил.*

В убогого все по обіді. *Бр.*

Сорока в ворони просить оборони (як убогий передъ убогим жалкуецця). *Кан., К.*

Бідному всюди біда. *Бр.*

Біда бідному! и вмерти не дають. *Проск.*

Боронь, Боже, нужди, то й розум загубиш. *К.*

1570. Працюеш, працюеш, до крівавого поту працюеш,—и Бог має чого. *Бр.*

Не займати голяка, бо ёго доля така. *Бер.*—... не така. *Рад.*

Убогого и галузья тягне. *Рад.*

Голого легко голити. *Ил.*

Трудно рану (виразку) гоїти, а не уразити.

Убоге не жне, а тміе. *Ж.*

Тяжко сіяти, коли ніщо орати. *Ил.*

На голого дрегота. *Бр., Проск.* — Все на бідного дрегота. *Ил.*

У голоти нема що молоти. *Бал.*

Злиднями не доробився. *Проск.*

1580. Мовлять, що не дармо той нічого не має,—а бідному нігде взять, він того не знає. *Кл.*

А трудів іх ніхто не погадає (бідних).

Шолудиве порося и в Петрівку змерзне. *Ёвх.*

Треба істи—хоч потрошку, а все треба. *С.*—Сира́ душа істи хоче. *Б.*

Всім зубам треба істи. *Бр.*

Душа не впир (1), того хоче, чого й мир. *Рад., Б., Черн.*

(1) не вупир. *Зв.*

И моя душа не повстянка. *Ст. Зб.*

Не шаповал (1) душу вложив (2). *Нос.*

(1) Не Циган. *Нос.*; И мені не шаповал. *Ст. Зб.* (2) вивалив.

Моя душа не з лопуцька. *Зв., [Кан.].* — И моя ж душа не з лопуцька, и хоче того, що й людська. *Ос., (272)., [К., Рад., З., Ёвх.].* — Хіба ж душа моя з лопуцька и не бажа того, що й людська? *Коз., [Чор. Рад. (374)].*

И наша губа не хвалиша: то ся би ззіла, як и ваша. *Ил.*

1590. Кождому хліб не горек. *Ст. Зб.*

Як ситий, то и в старості закритий; а як худий, то и в молодости огудий. *Ж., Слуц.*

Багацтво дме, а нещастя гне. *Проск.*

Хто має багацько, той бурчить; а хто не має, той мовчить. *Бр.*

Багатий шепче з кумою, а убогий з сумою. *Бус.*

Багач їсть калачі, а бідний и хліба не має. *Ил.*

У князя—хверязя, а в нас и учкур. *Коз.*

Digitized by Google

Жаль багатому корабля, а бідному коня. *Не., Нос.*

Кажуть, як у бідного втрата (звісно, не велика), и він бідкається.

Багатого за стіл сажають, а убогого и так випровожають. *Лох.* — ... саджають, а убогий и коло печі не сяде. *Бр., Рад.*

Хто багат, то всім брат. *Пр. в Ст. Зб.*—Хто нічого не має, того ніхто не знає. *Ст. Зб.*

В одному старому (*Черн.* и *Ст.*) рукописові XVII с. и у Климентія з сих двох приказок зроблена одна, та ще у Климентія з початку додано: «Бо и в лекціях пишуть: хто богат и д.» М. Білозерський каже, що така ж приказка є на одні книзці, друковані в 1690-х роках: написана приказка письмом кінця XVII с.

1600. Багатого и серп голить, а убогого и бритва не хоче. *Ил.*

Як бідний плаче, то ніхто не бачє; а як багатий скривиться, то всяке дивиться. *К.*

Хто має гроші, то всюди хороши. *Проск.*— ... а хто бідний, той нікому непотрібний. *Ж.*

Як умре багатирь, то йде увесь мир; а як умре харпак (1)—тільки піп та дяк (2). *Л., З.*

(1) харлак. *Збр. Шей.*; харлачок. *Бр., Коз*; харпачок. *Проск., Чигр., Черн., Сос.* (2) дячок. *id., Бр., Коз.*

Умер багатий — ходімо ховати, умер убогий—шкода дороги. *Ил.*

Порівнає гори з долинами, а багатих з убогими.

Багатий дивується, як убогий годується. *Бр.*—Багатий (1) дивиться, як убогий (2) живиться. *Рад., Ст. Зб.*—Багач ся дивує, чим убогий діти годує. *Ил.*

(1) Нехай багач. *Нос.* (2) худак.

Багатий бідного не знає. *Проск.*

Багатого покута—убогого бесіда. *Ил.*

Убогий чоловік на лихо не жадéн. *Л.*—... не жадний. *Бер.*

1610. Хоч чоловік убогий, та слово чисте. *Пир.*

Я твое багацтво переживу, а ти мого вбожества не переживеш. *Рад.* — Наші злидні ваше багацтво перебудуть. *Бр.*

Хоч у мене шуба овеча, та душа чоловіча. *Б.*

Ми въ кожусі, та при своем дусі, а в лисях, та в мислях. *О.*

Ми імо з корита, та досита—ви ж істе з блюда, та до худа (див. № 1341). *Б.*

Наші лати переходять панські шати. *Проск.*

До вбогого йди сорочки позичати, а до багатого ніколи не йди. *Бер.*

Не той убогий, що мало має, а той, що багацько жадає. *К., Б.*

Не той бідний, хто хліба не має, а той, хто душі. *Кан., К.*

То чорт бідний — що душі нема. *Пир.*

1620. Поможи, Боже, багачу к рогачу, а бідному в дітках. *Нос.*

Жартують, росказуючи про бездітного багатиря и сімъянистого бідного.

Хотіли вражі люде, щоб ми забагатіли, так не діждуть! *Ёвх.*

ЩАСЛИВИЙ, в сороці родився. *Павл.*

Хоч не почесний, але щесний. *Ил.*

Хоч риба й погана, та її доля кохана. *Ос. 6 (III, 41).*

Хоч сопливий, так щасливий. *Зал.*

А мені Біг та поміг. *Збр. Лав.*

Пішло в нитку. *Ном.*

Такий доюн, що куди! *Ном.*

Чий кінь, того и гроші (попередив у чому и користь од того має; жарт). *Нос.*

1630. Довелось (1) свині на небо дивиться! *Рад.* — ... неба побачить. *Гл.*

(1) Досталось. *Гр.*

Хвортуна ёму служить. *Не.* — Ёму хвортунить. *Ном.*

Чого хотів, того и достав. *Проск.*

Гуляє, як риба в морі. *К.*

Живи, та Бога хвали. *Об.*

Хвалить Бога! *Пир., О.* —... за все! *Л., Кулж.*

Благодарить Бога милосердного! *Пир., Кон.*

Як у Бога за дверми (1). *Зв., К., О., Пир., Л., Білл.* — .. за дверима. *Об.*

(1) за плечима. *Л., Лох., Б., Кр., Білл.*; за пазухою. *Л., З., Пир., Нов.* за надром. *О.*; під покришкою. *Мн.*; за кроснами. *Черн.*

Як у батька за пазухою. *Пр., Н.*

Життя ім, як у Христа за пазухою. *Кан., Л.*

1640. И не бідна головочка! *Г. Бар.*

Як у раю! *Бр., Л., Пир., Х.*

Заліз, як муха в патоку. *Проск.*

Упав в гаразд, як муха в сметану. *Ил.*

Упав в гаразд, як слівка в болото. *Ил.*

Упався в добро, як у тісто. *Ст. Зб.*

Ёго й шило голить. *Пир., [О].*

Убила баба лося, так їй довелося. *Рад.*

Оттак! (1) не бродячи качку піймав! *С.*

(1) Оттак я вигадав. *К.*

Як рибу в сак, половив. *Ил.*

1650. Ловися (1), рибко, велика й маленька (2)! *Л., О.* — ... бери, чорте, Дениса й Омелька. *Лип.*

(1) Берися. *Бр.*; Имайся. *Ст. Зб.* (2) малая й великая.

Тобі твоя доля робе. *Ёвх.*

Digitized by Google

Тобі, вовче, вовна пасти. *Ст. Зб.* — ... а овечки давить. *Пр. в Ст. Зб.*

Щасливому щастя. *Кан., К., Бер., Л., Жр., Ст. Зб.*

Чом ёму не спить, коли ёго доля не спить (1)! *Зв., Коз.* — Добре тому спить, кого доля спить. *Рад., З.*

(1) коли ёму Бог годить. *Бр.*

Уже ёму як везе, так везе! *Кон.*

Ёму б жить та Бога хвалить. *Кулж., Біл.*

Уродись та й удайсь. *Прав.* — Вродися й вдайся. *Проск.* — Коли уродився, то й вдайся. *Ст. Зб.* — Уродися — вдайся, а ні, то сапарайся. *Ил.*

Кому як на роду написано. *Ном.*

Щасливому сир на колоді. *Ст. Зб.*

1660. Як Настя, то й буде щаста («Приїхала молода!» — «А як зовуть?»—«Настя!»—«Як Настя и д.»). *Кон.*

Як твоя, доню, доля, то накупить чоловік и поля; а як бездільна, то продасть и подвірря. *Кон.*

Як вродилась щасниця, так поправиться и пъяниця. *Кон.* — Вже як щастя, то й пъяниця поправиться. *Дуб.*

Хоч би я за пана пошла: як моя доля така, то й пан скрутиться; а як моя добра доля, то пойду за пъяницю, то й пъяниця поправиться. *Рад.*

Як буде доля, то буде лёля. *Ил.*

Кому щастя, тому и доля. *Проск.*

Кому щастя, то й на киеві виплине. *Ил.*

Кому щастя, тому й півень несеться. *У.*

Кому йдеться (1), то й на скіпку прядеться. *Рад.*

(1) ведеться. *Рад.*; живеться. *К., Коз.*

Щасливому по гриби ходити. *Бр., [Рад.].* — ... а нещасному по́ лісу блудити. *Зв.* — З щастям и по гриби пойти. *Ст. Зб.*—Без долі й по гриби не ходять. *П., В.*

1670. З щастям по гриби ходить, з щастям в рибу бродить, а без щастя ні вон, а ні за поріг. *Ж.*

Не купуй лою, та купуй долю. *Не.*

Не родись багатий, а родись щасливий. *Л., Р., Кр.*

Не родись багатий та вродливий, а родись при долі та щасливий. *Коз.*

Не родися красна (1), та родися щаслива (2). *Бр., [Кан., К., Рад., Ёвх.].* — Не родись гарний, а родись щасливий; рости великий та будь багатий. *Ёвх.*

(1) вродливий. *Сос.*; хороша. *Кон.* (2) щасливий. *Сос.*; щаслива. *Кон.*

Не родись в платтячку, а родись в щастячку. *Ос. 6 (III, 41).*

Бог дасть долю и в частім полю. *Проск.*

Бог як схоче, так и из грязі поставить князі. *О.* — ... из грязю поставить князю. *Б.* — Из грязі у князі, из князі у грязі. *Л.*

Коли Біг дасть, то и в вікно вкинь. *Збр. Лаз.*

Коля на те піде, то й серед битого шляху поламаеся. *Ном.*

1680. Доля луччая Божая, ніж матчиная. *К.*

Дитинка спить, а доля ii росте. *Прав.*

Лежень (1) лежить, а Бог для нёго (2) долю держить. *Бр., Кан., К.* — ... а над ним Бог кряжить. *Ст. Зб.*

(1) Лежух. *Ил.* (2) ёму. *Яц.;*». *Проск.*

Лежухові Бог долю дае.

1684. До щастя! *Бр.* — Як до щастя! *Шир.* — Кому яке щастя! *Ном.*

1686. Не знайдеш, звідки на тебе впаде. *Бр.*

Не знаеш, де знайдеш. *Павл.*

Сёгодня пан, а завтра пропав. *Чор. Рад. (300).*

Щастя, як трясця: кого схоче, на того й нападе. *Бр., Проск., Павл., [Зв., Коз.].* — ... кого нападе, того й трусить. *К.*

1690. Не всім однако дано: одному ситце, другому решітце. *Я.* — Єдному Бог дасть ситце, а другому решітце. *Проск.*

Инший легко робить, та хороше ходить; а де-який робить, то й піт кривавий ёго 'бливае, а нічого немае! *Бр.*

Кому на добро идеться — каша в самому молоці, ище и грудку масла положить; а кому на горе идеться—велика дірка, та мала латка: и туди тягни, и туди тягни — не зиходиться. *Сич.*

Ёго й шило голило, а наша и бритва не бере. *Зв., К., Л., Пр., Б., Кр.* — Одному шила́ голять, а другому и бритви не хотять. *Ил.*

Чуже (1) й мило голило, а моя (2) й бритва не бере. *Рад.*

(1) Ёго. *Зв., К., Л., Пр., Б., Кр.* (2) а наша.

Одному на трісоцці прядеться, а другому й веретінце не хоче. *Кан., К., Л., О.*

Один гроші складае, а другий мітки шие. *Ил.*

Єдному Бог дасть сяк, а другому овак. *Проск.*

Хто плаче, а хто скаче. *Ж., Коз.* — Один плаче, другий скаче. *Ил.*

Половина світа (1) скаче, а половина (2) плаче. *Ск.* — Світ плаче, світ скаче. *Г.*

(1) Половину світа. *К., Шир.*; Півсвіта. *Біл., Гр.*; Один. *Пол., Л.* (2) половина, півсвіта, другий.

1700. Як не ладиться, то й в печі не горить. *Бр.*

Digitized by Google

Коли не ведеться, то й курка не несеться. *Бр.*

На чуже щастя не впасти (1). *К.* — ... кому добре, а нам зле. *Бр.*

(1) не мухою пасти. *Случ.*

В чужое щастя не вкупитися. *Ст. Зб.*

Не всім же панами бути. *Ёвх.*

Щастя переходя живе. *Нос.*

Худоба (1) переходя живе. *Ос. 10 (XIV, 38). Кон.*

(1) Добро. *Нос.*

В щастю не вміє чоловік статкувати. *Ил.*

На щастя вселяке май серце єднако.

Пархоме, в щасті не бригай: як більш нема, то й так нехай. *Ш., Збр. Шей.*

1710. З щастя не мруть. *Гат.*

Щастя на коліні не ломиться. *Ил.*

Добре ніколи не укучиться.

Нема щастя без заздрості.

В щасті не без ворога. *Кон.*

Щастя розум відбірае, а нещастя назад вертае. *Ил.*

Прибудь (1) щастя, а розум буде. *Зв., Кан., К., Проск., Рад.*

(1) Аби. *Л.*

Щастя мае роги, біда мае ноги. *Кобр.*

—

РОСКІШ творить біль: як приходить — смакуе, як виходить — катуе. *Ил.*

От уже того душа не в пні (часо ість и хороше ходить). *Б.*

1720. Пливае, як пампух в олію. *Ил.*

Плавае, як вареник (1) у маслі. *Пир.*

(1) пиріг. *Проск.*

Валяеться (1), як почка (нірка) в салі. *Рад.*

З роскоші сите. — (1) Обросла. *Рад., О.;* Жируеться. *Нос.;* Живе. *Кон.*

Чому козак не гладок! попоів та на́ бок *Б., [Лаз., Ч:].* — Чого козак гладкий? наівсь, заснув, та й нема гадки. *Гат.* — Наівся, напився, та на бок — та не буде чоловік гладок! *Ст. Зб.*

Як би хліб та одежа, ів би козак лежа. *Пир., [Рад., Б.].* — ... то козак би и вмер лежа. *Пр.*

—

З щастя та з горя зкувалась ДОЛЯ. *Гат.*

И кат пануе, та долі не бачить. *Ш.*

Єсть на світі доля — а хто ii знае? есть на світі воля — а хто ii мае? *Кобз.* (77).

Лихая доля и під землею надибае. *Проск.*

Доля карае й вельможного, й неможного. *Ш.*

1730. Бувае, що и вовк лежить горою. *Проск.*

Лихої долі не вгадаеш.— Не вгадаеш лихої долі (*або:* години).

Своеі недолі и копем не объідеш. *Нов.*

Моя доля та рубае дрова. *К.*

Бідному Савці нема долі ні на печі, ні на лавці: на печі печуть, а на лавці січуть. *Не., [С., Ж.].*

Лягай долі на своій долі. *Ш.*

Плаче твоя доля, та не зна чого. *Ёвх.*

Вибравись собі долю, як бандолю. *Проск.* — У нёго доля, як бандоля. — Дав ій Бог долю, як хвандолю. *Ил.*

У сусіда донёк сім, та й е доля всім — у мене одна, та й тій нема. *Ж.* — У кого дочок сім, то й доля всім; у кого одна, и тій долі нема (1). *Сос., [Л., Проск.].*

(1) та й та долі жадна! *Рад.*; а в мене одна, та й неладна. *Бр.*

—

НЕЩАСТЯ ніколи само не приходить. *Ил.*

1740. Нещастя в дітях — нещастя в літах. *Нос., Пол.*

Нещасна, як Подольська корова (що коровами там роблять). *К.*

Мое щастя таке, як тої курки, що качата водить. *Ил.*

Коли б чоловік знав свое нещастя! *Л., Проск.*

Коли б знаття, де упаду, то б соломки підослав. *Ёвх., [Бр., Кр., Гр., Ш.].*

То приказка, як Москаль летів з черешні: «Соломи», каже, «соломи!»; а як упав—«ні», каже, «не нада вже».

Як би знав, де найду, то б туди пішов; а як би знав, де загублю, то б туди не йшов. *Бр.*

Не знаеш, з которого боку зайти. *Бр., Пир.*

Пішло щастя в ліс по прутя. *Ил.*

Талану нема! *Л., Кон.*

Як не дав Бог талану змалку, то й не буде до останку. *К.*

1750. Хоч роби и розсядься, а як нема талану, то нема. *Прав., Л.*

—

ПРИГОДИ учать згоди. *Ил.*

Кожда пригода до мудрости дорога.

Давні пригоди боронять від шкоди.

Digitized by Google

Не ймайся за пригоду. *Кл.*— За сон и за пригоду не ймайся. *Ст. Зб.*

Чоловік без пригоди не живе. *Кон.*

Приходила оце Наумова олії. Каже: «Дитина зовсім опухла, умерає... Бога молимо, щоб воно умерло: їсти нічого, одежи немає... так оце ревизія буде писацьця—молимо Бога, щоб ёго приняв ... ні при чому світить, так оце олії прийшла: як буде кончицьця, так щоб при світлу скончилось...» — «А рокове и попу оддали?» — «Ні з чого! як буде старий говіть, так буде одроблювать попу: кілля тесать, або молотить... Оттаке-то! сказано: чоловік без пригоди не живе!» *Зап. С. Д. Ніс.*

Отак чумак дочумаковався. *Гат.*

—

Сяка-така НАПАСТЬ, та спати не дасть. *Пр., [Ст. Зб.].*

Від напасти и полу вріж, а втікай. *Ил.*

Напасть (1) не по дереву (2) ходить, а по тих людях. *Пир., [Л., Р.].*

(1) Лихо. *Бр., Гайс., Полт., Ст. Зб.* Біда. *Проск.* (2) по лісу. *Проск., Рад.*

1760. Від напасти не пропасти. *Об.*—... а від біди не втікти. *Полт.*

Від напасти не пропасти: я, пане, коня вкрав. *Бр.*

Без напасти не пропасти. *К., Бер., Пир.*

Без причини чоловік ніколи не живе. *Не.*

—

Коли НЕ ПАЙДИТЬ, то вже ж и не пайдить! *Ном.*

Поспитав вже я и пня, и колоди.

Кідаецця и сірою собакою, и білою собакою, та ради не дасть (убогий дуже, а щирий. *Рад.*). *Рад.*—Бъецця сірою собакою, нічого не вдіе (те ж). *Бр.*

Бив на ёго, як на три тузи. *Ном.*

Пошло паніі старій (в рукопису: «панюй старуй») на випадок. *Ст. Зб.*

Трахвилося, як сліпій курці бобове зерно,—и тим ся удавила. *Войц.*

1770. Удалося, як тій Солосі. *Нос.*

Не куе, а плеще (невдачі усе).

Коло рота мичецця, та в рот не попаде.

Отó я краще! *Пир.*

З гори пошло. *Ст. Зб.*

З рук идеть, а не в руки.

Отак наші галки бъють! ні з чим додому йдуть. *Кон.*

Попав пальцем в небо! *З., Л., Пир.* — ... стромляй дальше. *Пр.*

Не тикай пальца в небо. *Зв., Л.*

Як раз батька в лоб! *Нов., Б.*—... щоб не знав, куди соб. *Бал.*

1780. Попав кулею в пліт! *Кан., К.* — Не попав ні в тин, ні в ворота. *Б.*

Попав, як сліпий стежку. *Кр.*

Трахвив го в седно. *Ил.*

Як пугою по воді. *Л., Р.*

Зробив що ні до чого. *Р.*; «Ти ёму кажи, а воно — як пугою по воді: и ухом не веде.» *Л.*

Лучив корову, а попав ворону. *Нос.*— Цілив в ворону, та попав в корову. *Кон.*

Не туди стежка в горох. *Лів.*

Поправився из кулька в рогожку.

Поправився ухом об землю.

Поправився з печи на лоб. *Ил., Нос.*

Поправився з покутя на лаву. *Пир.* — ... під лаву. *Кр.*

1790. Утікав перед вовком, а впав на медведя. *Ил.*

З дощу та під ринву. *Ж., Кр.* — Трахвив з дощу під стріху. *Г., П.*

Зпід ринви та на дощ. *Пир.*

Від огню біжу, а в воду скачу. *Ил.*

З огню, та в полумъя. *Л.*—З вогню, та в поломінь. *Проск.*

Из ворон почали, а на сороки перевели.

Добувся, як Швед під Полтавою (протравши справу 1709 р.). *Макс., Ёвх.*

Добувсь, як під Очаковим. *Павл.*

Поживився, як сірко паски. *З.*

Поживився, як пес макогоном. *Кат., К.*

1800. Зловив зайця за хвіст! *Бер.*

Піймав куцого за хвіст! *Л., Гр., Ёвх.*

Пришов пізно, аж завізно. *Ст. Зб.* — ... прийшов рано, так не дано. *Ном.*

Прийшов по хвилі, — вже миски помили. *Ил.*

З чим пішов, з тим прийшов. *Ном.*

На тім же суку сів (невдача). *Нос.*

Наняв куцого без хвоста. *Сос.*

Трахвив на злий раз. *Ил.*

Збувся батько лиха: збувся грошей з міха.

Полегшало нашему батьку: де сиділа болячка, там двинадцять. *Кан., К.*

1810. Поліпшало батьку к смерті. *Нос.*

Згоріла хижка, згоріла книжка — нічим ворожить. *Рад.*

Кажуть (більше жартом), як невдача, и більше нічим орудувать.

Ишов, ишов дорогою, та и в яму впав; любив, любив хорошую, та й плюгаву взяв. *Нос.*

Жарт над невдачею.

Спасся, як медвідь. *Ил.*

Вхопив (1) шилом (2) патоки (3). *Л., [Проск., Бер., Пир., Кр., Біл.].*

(1) Лизнув. *Кан., К.* (2) пальцем. *Гат.* (3) меду. *Павлов., Гат.*

Digitized by Google

Пошов без подошов (замотався, вматчів, не випрохав). *Прав.*

Хлеснула біла Іорданки (невдача). *Сас.*

Вліз межи молот и ковадло. *Бр.*

По бороді текло (¹), а въ рот не попало (²). *Проск.*

(¹) тече. *Полт.* (²) не попаде. *id*; в роті не бувало. *Ст. Зб.*; а в роті сухо було. *У.*

Так доробився, як сіль на окропі. *Ил.*

1820. Щастя му з рук вилетіло, як птиця из сіті.

Опарився, як муха на окропі. *Проск.*

Ускочив по самие уха. *Ст Зб.*

Докатав до самого краю. *С.*

Хотіла баба видри, та насилу сама видралась. *Бр., Проск.* — ... вирви, та насилу сама вирвалась. *Ск.*

Сиділа дівка та й висиділа дідька. *У.*

Плив, плив (¹), та на березі й утонув (²). *Прав. Ниж., Лів.*

(¹) Плов, плов. *Ст. Зб.*; Переплив море. *Ил.* (²) утопився. *Проск., Пол., Б.*

Ловили, ловили, та й піймали сома. *С.*

Чхали, чхали, та на степу и ночували (не доіхали). *Кон.*

Ось, ліз-ліз, та й вворвався: чи не було ручок, щоб держався! *Ст. Зб.*— Ліз-ліз, та вворвався.

1830. Увірвався бас. *Ном.*

Увірвалась нитка. *Кв. (I, 249), [Бр.]*—Уже ёму уворвалось. *Рад.*

Увірвалось личко. *Бер.*—Вворвався лик. *К.*

Крутнувсь догори́ черева. *Гат.*

Запобіг лиха. *Пир.*

Маком сів (нема ходу). *Кр., Нові.*

Сів, як на лёду. *Ил.*

Підкосило, як косою. *Г. Бар.*

Як різцем одрізало. *Кон.*—... урізав. *Пр. в Ст. Зб.*—... и як руками одняв. *Ст. Зб.*

Минулась котові масничка! *Л., [Кулж.].*

1840. Запала й тому клямка. *Ст. Зб.*

Вже по всёму, вже клямка запала. *Ил.*

Запертий чмих. *Ном.*

Нема тиеі курочки, що несла золотиі яечка. *Проск.*

«Тонки, рижа!» (¹), а в рижоі и духу нема. *Чигр.*

(¹) рижий. *К.*

Дій его чести! *Л., Зал.*

Надав мені нечистий (*або:* Надала мені нечиста мати) встрять у се діло! *Ном., [Збр. Лаз.].*

Перед смертю не нажитися (¹). *Руд.*

А ми в школах було додаємо: «а перед екзаменом не навчитися». *Руд.*—(¹) не надишеся. *Нос.*

ПЕРЕВІВСЬ ні на се, ні на те. *Пр., Х.*

Звівся ні на що! *Ск.* — ... нінуди! *Нові.*— Перевівся ні на що! *Пир.*

1850. Зъіхав ні на що.

Лишився, як на билині. *Бр., Ст. Зб.*

Оббивсь, як билина (обсікся, нічого нема). *Гр.*

Були и в кози роги, та притерті. *Ст. Зб.*

Перейшла, як Уляна на лядськую віру. *У., К.* — ... у ляшську віру. *Х. Вид.*

Ростеклось добро усе, як слина по воді. *Пир., Кон.*

Усе росплилось (добро). *Г. Бар.*

Що було, то за вітром по воді потекло. *Збр. Лаз.*

Перевівся (¹) на циганський (²) пшик. *Б.*

(¹) Перейшли. *К., Пир.* (²) ковальський. *Пир.*

Душа (¹) в тілі, а сорочку воші ззіли. *Бер., Л.*

(¹) Сама. *Коз.*

1860. Воші сало ззіли, а гниди на посселю сіли. *Проск.*

Іли воші (¹), а тепер и гниди стали. *Л., Проск.* — ... ато вже, бачиш, пішли и гниди. *К.*

(¹) нужі. *Гат.*

Терпи душа в тілі, а сорочку воші ззіли. *Проск., Х. Зб., [Чигр., Ёвх.].*

Бувши конем, та стать волом! *Кон., Гр., [Ст. Зб.].*

Був волом, та став козлом. *Сл.*

То був волом, а тепер не хочеш зостацьця конем. *Х. Зб.*

Був колись оріх, а тепер свистун. *Кан., К.*

Бувись лісничим, а тепер нічим. *Проск.*

Зійшов ні в честь, ні в славу.

Ні въів, ні впив, а дрантям світить.

1870. Бувши та не буть, мівши та не міть! *Ст. Зб.*

ПРОПАВ, як здимнів. *Бр.* — ... здимів. *Зв.*

Пропав, як собака (¹) в ярмарку. *Об.* — ... як сірко в базарі. *Зв., Пр., Кр.*

(¹) пес. *Проск., Бер., Ж.*

Як в пекло кинув, так загинув. *Ил.*

Погибоша, каже, як Оборі без останка. *Бус. (з Переяслів. Літопису.)*

1875. Оце пропав — як з мосту упав. *Бр.*

Digitized by Google

1870. Шлєм від лопатки, та й до чорта раків! *Л.*

Бовть, як каменъ у виру! *Ёвх.*

Плюснуло, луснуло, та й нема. *Гат.*

1880. Розтеклися (1), як руді миші. *Л.* — Пропав, як руда миш. *Проск.*

(1) Розлізлись. *Р.*, *Гр.*; Погинули. *Дуб.*, *О.*

Розлетілись, як липове клиння. *Ил.*

Так пішло, як поза хмару. *Бр.*, *Бер.*

Так як прахом пошло. *Кр.*

Так як вода умила (встане — як вода умила! ніколи не сидить дома). *Ск.* — *А* ёго вже и вода вмила. *Ос. 18 (V, 38).*

Пропав козак з дудами. *Войц.*, *Ил.*

Пропав ні за собаку. *Л.*, *Пир.*

Пропав ні за цапову душу. *Л.*, *Пир.*, *Кон.*, *Р.*, *Гр.*, *Павл.*, *Х. Зб.*

Вхопила лунь. *Лів.*

И собаки не брехали. *Зв.*, *Рад.*, *О.* — ... як кожуха (1) вкрали. *Дуб.* — Пропав день, и собаки не брехали. *Кулж.*

(1) ек худобу. *Коз.*

1890. И хвіст мелькнув (*або:* И хвостом покрився). *Ст. Зб.*

Вовки ёго ззіли (нема, забарився). *Г.*, *П.*, *Л.*

Так як слиз. *Ск.*, *[Гат.]*.

Як у воду впав. *Ск.*

Як віл лизнув. *Ст. Зб.*

Як камінь у воду. *Ил.*, *Бр.*, *Підл.*, *Л.*, *Ст. Зб.*

Був батько, та одубів. *Ст. Зб.*

Був мед, та гості попили. *К.*

Був кінь, та зъіздився. *Об.*, *[Ст. Зб.]*.

Колись було добро (1), та давно. *З.*, *Пр.* — ... впъять буде, та нас не буде. *У.*, *[Кон.]*.

(1) добре. *Бр.*, *К.*, *Бер.*

1900. Було діло, та улетіло. *Зал.*

Було та загуло. *Об.* — Один був, та й той загув. *Лох.*, *Л.*

От тільки що моя тітка була, та вже й загула, як Поліський яструб. *Чигир.*

Що було, то зплило. *Лів.* — ... то за вітром поплило. *Пр.* — ... то за вітром по воді поплило. *Лаз.*

Димом пішло. *Лів.* — Димом догори пішло. *Рад.*, *Л.*

Пропало, як з воза впало! *Пр.*, *Х.*

Пішло за вітром. *Лів* — ... на вітер. *Пр.*

Зперед очей узято. *Л.*, *Пир.*

Як мітлою зметено. *Ст. Зб.* — ... змело. *Кон.* — ... замів. *Пир.*

Як би втяв. *Ил.*

1910. Як кат втяв. *Ст. Зб.* — ... встяв. *З.*, *Пир.*

Що пройшло, як у воду ввішло. *Ив.* — ... пішло. *Ёвх.*

Що з воза впало, то пропало. *Прав. Ниж.*, *Лів.*, *Сл.* — Давно пропало, що з воза впало. *Г.*, *[Бер.*, *Рад.*, *Ст. Зб.]*. — Упало — пиши, пропало. *Пол.* — Що впало, то пропало. *Проск.*

Що з горшка вибіжить, то не позбираеш. *Не.*

«Соб тиру, до ярма!» — огляпувся, та й нема. *Бал.*

Давно торба кошелем стала. *Нов.*

Излюдніло усе. *Л.*, *Кон.*

Пусто — и духу нікого нема! *Ск.*

Так пусто в селі, хоч голий біжи. *Об.* — Хоч голий біжи, то ніде нема нікого, не зачеписсся. *Бр.*

А ні лялечки не видно. *Л.*, *Кон.*

1920. Хоч запали! *Лів.* — ... то не лусне (*або:* так не трісне). *Кр.*, *Ст. Зб.*

Хоч пиши, хоч лиши. *Ст. Зб.*

А ні же, а ні на мотузочку. *Кулж.*

А не гаріля. *Дуб.*, *Рад*, *Гат.*

Ні пури, ні пилинки. *Гр.*

Нема й на сміх! *Бр.*, *Пир.*

Бог милував. *Пир.*, *Кон.*

Який нечистий! *К.*, *Рад.*, *Л.*, *Пир.* — Який біс (*або:* чорт)! *Л.*, *Пир.*

Прийшов — ні сицця, ні решіцця. *Ил.*

Зостались самі вишкварки. *Х. Вид.*

1930. Свищі в борщі (нема нічого: кажуть и не про борщ). *Ном.*

Те в лузі, а те в пиреплузі. *Ос. 20 (XIV, 112).*

У чорта в зубах! *Л.*, *Кул.*

Тут було, вертілося, чорт знав де ділося. *Гат.*

Ні слуху, ні духу. *Ск.*

Ні духу, ні хуху. *Ёвх.*

Ні слуху, ні пробслуху. *Л.* — Ні слуху, ні вісти. *Л.*, *Пр.* — Нема а ні слиху, а ні вісти. *Рад.*, *[Бр.*, *Зв.*, *Бер.*, *Пр.]*. — Ні чутки, ні вісточки, *Х.*

Ні гласу (1), ні послуханія. *Пир.*, *Нов.*

(1) Ні слуху. *Л.*

И слух запав. *Х.*

А ні слихом слихати, а ні видом видати (1). *Прав. Ниж.*, *Лів.*— И ні віду відати, и ні чутки не чувати. *Бер.* — А ні відом не відати, а ні чуткой не чувати. *Ил.*— Слихом не чули, и видом не бачили. *Проск.*

(1) а ні відом відати. *К.*

1940. Нема и чутки — як в яйці замер. *Ёвх.*

Сім літ (1) памъяти ніт. *Кан.*, *К.*

(1) літ — та й. *Пир.*, *[О.]*.

Еге! побігли вже кози в лози. *Лів.*

Digitized by Google

Пішов Тарас лозами. *Ст. Зб.*

Пиши письма через Бердичев (пропало)! *Менчиць (в Тар.).*

Пиши [1] — пропало! *Проск., Пир.* — Се б то, пиши — пропало! та й не знавши к чому річ. *Б.*

[1] Напиши. *Ил.*

Поминай, як звали. *Ск.*

Шукай [1] вітра в полі!

[1] Лови. *Кул.*

Митькою поминай! *Мт.*

И слід пропав. *Лів., Сл.* — ... простиг. *Прав. Ниж., Лів.*

1950. Рано пташка заспівала б, як би кітка не зїла. *Проск.*

Вийде, як камень из води. *Ёвх.*

И в світі, и в білому не пізнаеш (така переміна)! *Л.* — ... не вгадаеш. *Г.*

Що нема, то й негоже. *Прав.*

—

ЛИХО на вірёвоцці водить (*або*: ведуть). *К., Рад.*

«Де ти, лихо [1], ходиш?» —«Тебе [2] шукаю [3]!» *Кон.*

[1] лиху. *Ст. Зб.* [2] Тебе, пане. *id, Рад.* [3] слухаю. *В.*

Крутнувсь, та й лиха здобувсь. *Гат.*

Лихе швидко приходить, а поволі відходить. *Ил.*

Лихо приходить [1] пудами, а сходить [2] золотниками [3]. *К.*

[1] входить. *Черн.* [2] виходить. [3] хунтами. *Б., Черн.*

Не так скоро лихо вилізе, як влізе. *Не.*

1960. Лиха не шукай — воно само тебе найде. *Бр., О., [Бер., Пр.]* — Не шукай лиха—тебе само лихо найде: коли б так за добро, як за лихо! *Бр.*

Коли [1] лихо, то ще й вік довгий. *Л., [Нем., К., З.].*

[1] Коли Бог дасть. *З., Кон.; ». Вед.*

Скорий сам набіжить, а на плохого Бог нашле. *Прав.*—Швидкий сам добіжить, а смирного Бог донесе. *Біл.* — На смирного Бог нанесе, а ледаче й само наскоче. *Коз.* — На доброго Бог нанесе, а на лихе сам набіжиш. *Черн.* — На лихого Бог нанесе, а швидкий сам собі набіжить. *Коз.* — Швидке само на себе набіжить.

Не стямився [1], відкіль лихо складецця [2]. *Л., [Зв., Рад., Пр., Б.].*

[1] И не счуесся. *Павл.*; Не'обиздриш. *Кон.* [2] візьмецця. *Павл.*; біда приде. *Кр.*

Умій тілько одходить, а лихо то прийде. *Черн.*

И в погоду часом грім ударить. *Ил.*

Нема нічого без лиха. *Я.*

Щоб лихом жартувати, не треба панувати. *Гат.*

Хто лихом жартуе, той ж ёго куштуе.

Боіцця и той лиха, та не шануеть ёго. *Ст. Зб.*

1970. Не ходи, де лихо.

Від лиха коли вріж та втікай. *Проск.*

З лихого торгу хоч би з носом. *Рад., Л., Пир., [Ст. Зб.].* — ... хоч коли урізавши. *К.* — ... хоч пішки. *З., Пир, Кр.*

Лихо приключки шукае. *О.* — ... приклепки шукае. *Коз.*

Коли спить лихо—не буди ж ёго. *Ст. Зб.*

Встань, лихо, та й не ляж. *Пер.* — Встань, біда, не лежи (як прикидаецця давне лихо). *Нос.*

Сиди тихо, поки [1] спить лихо. *Бер., Пр.* — ... щоб не знало лихо. *Пер., Біл.* — Сиди тихенько, щоб не знало тебе лишенько. *Проск.*

[1] нехай. *Бр.*

Коли лихо, то сиди тихо! *Ёвх.* — Лихо, лихо! нехай буде тихо! *Бр.*

Добре [1] пушить, а лихо [2] сушить. *Лів.*

[1] Добро. *Б., Кон., Черн.* [2] горе. *Черн.*

Єслй на лихо чоловіку идеть, то юж совсім отнюд на біду и на великое лихо. *Ст. Зб.*

1980. Єдно лихо не докучить.

То не лихо, як одно, а два та три. *Гл.*

Не шукай моря—у калюжі втописся. *Пир.* — ... втонеш. *Ст. Зб.* — Не море топить—калюжа. *Ёвх.*

Ти хочеш на гору, а чорт за ногу. *Прав. Верх.*

Коли б так за добро, як за лихо (*або:* за біду). *Бр.*

Коли б так за лихо, як за бідv. *Бр.* — ... так до лиха, як до біди. *Бер.*

Не мини мене, мій батеньку [1], — не мине тебе и лиха година. *К.* — Не мене тебе, батенько, лишенько—и я тебе не мину. *Бр.*— Не минай мене, батінку! *Кулж.*

[1] Не мине тебе, батечку. *Рад.*

Як би знав, почбму коряк лиха! *Збр. Лаз.*

На лихо Бог дасть толк. *Б., Гл.*

Дасть Бог лихо, то дасть и розум. *Кон.*— Боронь, Боже, нужди, розум найдецця. *Рад.* — Не дай, Боже, нещастя, а розум буде! *К.*

1990. Лиха конем не объіхати. *Не.*

Сказало лихо—не буть добру! *О., Кон., Гл., [Б., Кр., Ёвх.].*

Digitized by Google

Кожна людина своє лихо носе. *Гат.* — Кожний в світі своє лихо має.

Де ж люде, там и лихо.

И в Відні люде бідні. *Войц.*

Хоч би сь глядів по всій Україні, добра не знайдеш. *Ил.*

Кождий має свого моля (1), що его гризе.

(1) Муля. *Проск.*

Нема такого дерева, щоб и на нёго птиця не сідала. *Проск., [К., Пр.].*

И червоніі чоботи мулять. *Ил.*

Усяке село в заметі. *Пир., Кон.*

2000. Як людина не міркує, а все ж в світі погальмує. *Гат.*

Лишко товар продае. *Не.*

Більмо окові нічого не шкодить, але не бачить. *Проск., [Ил.].*—Більмо оку не шкодить, тілько око не бачить. *Кан., К.*

Познаеш, откуль грімить. *Ст. Зб.*

Лихо не вморить, так спотворить. *О.* —... не вморе, а розцотворе. *Ах.*

Де лихо пристане, там и трава вяне. *Коз.*

Що миле, так и те запостиле. *Рад.* — ... то йде за постиле. *Черн.*

Лихо штани поре. *Пр. в Ст. Зб.*

Лихо, та не тихо: коло Махновки Цигане облегли.

Ледво лихо дозналося, где люде живуть.

2010. У лиха погрящця. *Х.*

Може Господь милосердний не все лихо раздасть, ище останецця. *К.*

Лиха година настала: бувало, як кого бьють, то и нас зовуть. *Ст. Зб.*

На все достатній, а на лихо не жадён. *Не.*

И живеш гидко, и істи бридко, як лихо чёпае (sic). *Б.*

Багатий на лихо. *Зв., Рад.*—... та на дрібні слёзи. *Пр.*

Лихо далося знати. *Пр. в Ст. Зб.*

Лихо погнало. *Инр.*

Лихо сноткало.

Пійшлось на лихо. *Бр., Л., Лев., Пр.*

2020. Лихом торговати. *Кл.*

На лихо здатись. *Гат.*

Насунулось лиха до бісового батька.

Лихо та ще з лихом. *Х.*

Лихо ж мені неопёченє! *Б.*—Лихо печене. *Пир.*

Ох мені лихо! *Бр., Пир., Л.*

Ні шити, ні пороти, здався, а яке лихо придалося. *Проск.*

И без того лиха ніяково. *Ст. Зб., Ном.*

Так тяжко добра дочекатися, як з камінія. *Проск.*

Нема ему чести ні від Бога, ні від людей.

2030. Не було добра з роду, не буде й до гробу. *Не.*

Не було добра замалку (1), не буде (2) и до 'станку (3). *К., Рад., Л., Инр., Пр.*

(1) из ранку. *Бр.* (2) чортматиме. *Кон.* (3) старку. *С.*; останку. *Бр.*

Не було нам гаразду, та й не буде. *Ил.*

Туди не підскочиш, туди не провалиться. *Кон.* — До Бога не підскочиш, в землю не пробъється. *Лаз.*—Туди високо, туди глибоко. *Кон., З., [Бр., Л., Кон.].*

Як піде добро в двір, то само йде; а як піде з двора, то хоч и ворота зачини, то не впиниш. *Ном., [Коз.].*

Йде-йде вгору, та як піде и з гори! *Ном.*

По шві му ся поре. *Г.*

Розживемось, халяви попікши! *Кор.*

Всёго наживеш и Кузьму батьком назовеш. *Б.*

Хіба ж таки и послідніший од усіх! *Пир., Кр.*

2040. Хіба ж наша мати вже й кози не стоіть. *Сл.*

Хіба ж мені не можна у своій хаті пісні співати. *К.*

За кума битий и в кума не бути! *Проск.*

Чи ми знаємо слінний народ! *Кон.*

Бідна моя головка! *Пир., И.* — ... головонько! *Лів., Сл.*

Люде до церкви з пасками, а мій батько в очерет за качками. *Бр.*

А Біг его святий знае, що він думае, гадае! *Гат.*

И вже у старої казки! бодай не казать. *О.*

Добрі зуби, що и кісіль (1) ідять (2). *Лів., [Ст. Зб., Гат.].*

(1) Хліб. *К.* (2) ймуть. *Рад.*

Добре говорить—кого не болить. *Ил.*

2050. Там нас люблять, де нема нас. *Гл.*

Где каша з маслом, там нас не маеш. *Ст. Зб.*

Там (1) добре (2), де нас нема. *Зв., Проск., Л., Пир., Пр.*—... а ми придем и другим попсуем (3). *С., Кр., Яц.*

(1) Всюди. *Ил.*; Усюди. *С., Кр., Ст. Зб.*; Всюди біда, лиш там. *Ил.*; Добре тут, добре йтам. *Б.* (2) гарно. *З.*; хорошё. *Лів., Сл.*; хороше. *Бер.*; гаразд. *Ил.*; добрб. *Ст. Зб.* (3) а где ми живем, то и людям попсуем. *id.*; а де ми побудем, то все попоганим. *Гл.*; а куди ми поткнимось, так и попсуемо. *Б.*

Видно, на роду так написано. *Л., Пир., Коз., [Ж., Рад., Черн., Ёвх., Зал.].*

Не до поросят свині (1), коли свиню смалюють (2). *Пир., Х., [Проск., Рад., К., Кр.*

Digitized by Google

Кон.].—... свині, як вовки свиню ідять. *Бр.*

(1) Не до поросят. *Кр.*, *Кв. (II, 90).*(2) колють. *Л.*, *Пр.*

Пішли мої літа, яко вітри круг світа. *К.*, *Коз.*, *Б.*

Не минула мене лиха година! *Проск.*, *Кр.*, *Котл.*

Господи, злізь та подивися! *Ил.*

Держись (1) берега (2), а риба буде! *Збр. Шей.*—... Олександрі. *Зв.*

(1) Держи. *Рад.*, *З.*, *Л.*; Бережи. *Б.* (2) берегй. *Рад.*

Тарах щастя в хату (несподіване лихо)! *Проск.*

2060. Шелеп щастя в хату! *Руд.*

Оттак, здорова живеш! *Пр.*, *Павл.*

Цінь, цінь, тарара! усюди діра, та нікуди вилізти (ніби синиця в клітці говорила. Кажуть, як приспівається що: біда, халепа, и д.). *Зв.*

Ну, що ёго казать! *Л.*, *Пмр.*, *Пр.*—Що ти будеш казати! *Павл.*

Хоч не питайся! *Пмр.*

Прогнівили Бога. *Кон.*

Хоч ти Божу Мати пій! *Бр.*, *Черн.*

Хоць до Бога реви. *Ёвх.*

Хоч сядь та й плач. *Ск.*—... та й годи. *Кр.*

Хоч плач, пане,—коса не бере! *С.*

2070. Мати Божа, та й годі! *Коз.*

Сохрань Мати Божа! *Бр.*, *Л.*

Крий, Божа Мати! *Пмр.*

Боже мій, світе мій! *Пмр.*

Хоч утікай.

Хоч що хоч роби! — Хоч що хоч, те й роби! *К.*, *Дуб.*, *Л.*, *[Зв., Рад., Пмр.]*.

Хоч живий в (1) яму лізь (2)! *Рад.*, *Пр.*—Живцем би в яму пішов! *Бр.*, *Рад.*

(1) Живцем у. *Зв.* (2) лягай. *Х.*

Лучче б свята приспівала *(або:* пригорнула)! *Кон.*

Хоч и в прірву! *Бр.*—... йди. *Л.*, *Кон.*

Хоч провалися в безодню! *Пмр.*

2080. Хоч кріз землю йди! *Бр.*, *Рад.*—.. провались! *Пмр.*, *Пр.*

Хоч сирової землі хватайсь! *Бр.*

Тільки и ходу, що з мосту та в воду. *Бер.* — Хоч (1) з мосту та в воду (2)! *Об.*

(1) Просто. *Ил.*, *Зв.*, *Л.* (2) в шум. *С.*; на бігущую воду. *Ил.*

Вже мені и в пеклі гірше не буде. *Об.*

Ні печаль, ні воздихание, но жізнь біс батька яка. *С.*

А вже ж тії кучері мені надокучили. *Чмир.*

Говорив би, та и слов ніт; плакав би, та и слёз ніт. *Ст. Зб.*

Тілько що з ніг не звалить (лихо, хороба и д.). *Кон.*

Забили мені баки, зсідять мене собаки. *Чмир.*

Тепер ії и кури заклюють. *Т.*

2090. Як так, то скоро нас и курі загребуть. *Р.*

Та вже нас и курі загребли. *Л.*

Зо всякаго села по скурвому сину. *Ёвх.*

Як горілку пъють, то мене минають; а як ся бъють, то від мене починають. *Проск.*

У макогонову-юшку убрела (всі нападаюцца). *Бер.*

Як горох при дорозі. *Л.*—... хто йде, то й скубне. *У.*, *Зв.*—Маецца (1), як горох при дорозі. *Зв.*, *Пр.*—... хто йде (2), то й скубне (3). *Л*, *[Бр.]*.—... йде не мине. *Сос.*—... за стручечок скубне. *Макс.*, *[Ёвх.]*.

(1) Живу. *Сос.*, *Макс.*, *Ёвх.*, *Не.*; Оттак. *Зв.* (2) не йде. *Гр.*; не зъоче. *Не.*; не хоче. *Проск.* (3) не топче. *Не.*

Як хмара на нас испала (лихо нагальне). *Бр.*—Як туча спала.

Ні ззість, ні зопъсть, ні хороше сходить. *Ст. Зб.*

Граду-тучі увійшов, а злих рук не увійшов. *Ил.*

Уродився на свою годину! *Ч.*

2100. И ворогові (1) сего б (2) не зичив (3). *Зв.*

(1) великому. *К.*, *Л.*, *Кон.*; своєму. *Рад.*, *Ст. Зб.*; мойму. *О.*, *Кон.* (2) свого лиха. *З.*; свого добра. *Рад.* (3) не бажаю. *Кулж.*

Великий світ, та нема де дітися. *Бр.*, *Черк.*, *[Проск., Лів.]*. — Велик світ, та нігде ся подіть. *Ст. Зб.*

Тяжко плити против води. *Ил.*

На що мені золото, срібло, як жить не добро. *Ис.*

А мні бугай виссав. *Ст. Зб.*

Три дні до смерти, та не як не доживеш. *Черн.*

О нашую то шкуру ходить. *Г.*, *П.*

И холодно, и голодно, а ще й додому далеко. *Зв.*, *Кон.* — ... и голодно, та йти! *Рад.*—... и голодно, и голо, и босо, та й додому далеко! *Л.*

Випав сак и тому бідному. *Ст. Зб.*

Не бачить світа, як сліпа курка зерна. *Проск.*

2110. Живий до Бога лізе. *Об.*

Не з добра побігла з двора. *Ст. Зб.*

Аби цвіт, а маку й ніт. *Рад.*

Digitized by Google

Жне не жне— паскудить (1) своїм світом. *Проск.*

(1) Роби добре, не паскудь.

Життя провадить собаче. *Проск.*

Живе, так як сорока на тину (1). *Прав. Ниж., Лів.*—... хто йде, сполохне. *Пир.*

(1) на колку, *або*: на лободині. *Кр.*; на лозі. *Кон.*

Не бачив гіркого, не бачить и солодкого. *Не.*

Не на сусі той до сих часів сидить (небеспешний ще од лиха). *Ст. Зб.*

Угадай, земляк, скільки миль до Витебську (питають кому прийшлось круто). *Нос.*

Труби, Грицю, в рукавицю. *Ил.*

2120. Пустив Бог Микиту (1) на волокиту. *Об., Ст. Зб.*—... то буде жити. *Полт.*—Як пустить Бог Микиту на проволокиту, то абиде умре. *Не.*

(1) Пустився Микита. *Гайс.*

На бідного Макара и шишки летять. *З., Л., Пир., Пр.*—... падають. *Коз., Сос.* — ... валяцця. *Зв., К.*—... сиплюцця. *Кон.*

Нещасному Макару́ нема талану. *Коз.*

Як вели медведя до меду, то вуха урвали; а як тягнули од меду, то урвали и хвіст. *Руд., [Ил., Проск., Кан., Войц.].*

И наш бог не вбог! *Ст. Зб.*

Не що бо й горе! *Кон., Л.*

Не що й лихо! *Л.*; *Кон.*

Не й що то й бо!

Наша й лядзька́я—не людзькая. *Ст. Зб.*

Е, вже наше життя, моя дитино (чужа дитина пита, як живе)! *Кон.*

2130. «Чого ти, мамо, боса?»—«Так довелося!» *Не.*

Так наша піч пече! *Лів., Ст. Зб.* — ... гневко! *Пр. в Ст. Зб.* — Так вже ёго піч спекла, так ёго паляничить. *Л., Кон.*

Таку Біг коляду дав. *Ил.*

Се неначе наслано. *Ном.*

Чи таке долище, чи таке дворище! *К.* — Чи по дворищу, чи по долищу. *Кон.* — Чи долищом, чи дворищом. *Бр.*

Під тобою лід ростає, а підо мною мерзне. *Пир.*

Пішло (1) уже мені з Петрового дня. *Проск., Кан., К., Л.* — ... як з петрівського дня. *Коз.*—Як пійдецця з Петрового дня, то буде щодня. *Л.*

(1) Пішлось. *Бр., Рад., Кон.*

До нашого берега ніщо добре не приплине. *Ск., [Ст. Зб., Нов.].* — ... не кізяк (1), то тріска. *Рад.*

(1) коли не г...о. *Л.*

Хрін ёго батька знає: у багатого повна піч, та горить, а у мене одно поліно, та й те не горить. *Кон.*— У людей (1) повна піч (2), та горить, а у мене одна ломака, та й та не горить. *Пир.*

(1) В куми. *П.*; У сусіди. *А. Вил.* (2) багато дров. *Л.*

Де коротко (1), там и рвецця. *Об., Ст. Зб.*

(1) тонко. *Об.*

2140. Побила (1) лиха година. *Ск.* — ... ота чужа нива, та позичений серп. *Кон.*

(1) мене. *Пир.*

Багато злого на єдного. *Ил.*

Оттепер — то в нас кобила порох поїла! *Чор. Рад. (344).*

Випить добру повну (набрацьця лиха, потерюхи). *Збр. Лаз.*

Маюся, як в терню. *Ил.*

Бъюся, як риба об лід. *Пир., Л.*

Тинаецця, як старець попід тинню. *Ёвх.*

Дожився до самого краю. *С., Л.*

За що мене Готподь карає! чи я уплів, чи я убрів, чи в середу ковбаску ззів? *Коваль, (Прав. Ниж).*

Бо благоденствуе! *Кобз.*

2150. А правда наша пъяна спить.

Кажуть, що з лиха вмреш — от же ні! *Пир.*

—

БІДА не спить, а по людях ходить. *Ил.*

Хто в біді — біду стерпить, а хто в гаразді — щоб ніколи біди не знав!

Біда біду породила (1), а біду чорт. *Пр.*— ... чортова мати *Бр.* — ... а біди чорт не візьме. *Ил.*

(1) родить. *Кан., К.*

Не то біда, що плаче, а то біда, що скаче. *Р.*

Не я скачу — біда скаче (1). *Бр.* — ... моя душа істи хоче, *Гор.*

(1) плаче. *Д.*

Трудно вийти з біди, як каміню з води. *Руд.*

Не так хутко згоіцця, як біда скоіцця. *Проск.*

Біда бідою іде и бідою поганяе. *Ёвх.*

2160. Одна біда тягне за собою и другу. *Пир.*

Як одна біда йде, то й другую за собою веде. *Не.*

Біда, та й за біду зачепилася. *Бр., Кан., К.* — Горе та ще й за горе зачепилось. *К.*

Digitized by Google

Біда біду трімає. *Бр.*

Біда за біду чіпляється — як у ланцузі кільце за кільце. *Сос.*

Біда біду перебуде — одна згине, десять буде. *Бер.* — Чорт (1) біду перебуде — одна мине (2), десять (3) буде. *У., К., Кан.*

Біс. *Зв., Проск.. Ст. Зб.*; Хрін. *Н., Рад.*; Враг. *Пир,* (2) одна згине, *Проск.* (3) друга. *id, [Ст. Зб.].*

Біда біду гонить. *К., Бат.*

Біда за бідою ходить. *Бр.*

Як біда уродилась, така и згине. *Ил.*

Біда на вкулачки товчецця (1). *Збр. Лаз., Кон.*

Великі недостатки. *Кан., К.* — (1) здибає. *id*; кулаками бъецця. *Бр.*

2170. Кого біда учепицця, того трімаецця и руками, и ногами. *Ил.*

Біда здибає легко, а трудно ії збутися. *Проск.*

Од біди не в воду. *Прав.*

Біди ні продати, ні промінять — и грім біди не забъе. *Бр., К.* — Біди ні продати, а ні промінати. *Бр.* — И грім біди не забъе. *Бр.*

Як Бог дасть, и в печі не замажесся. *Кон.*

Не в піч замазатись, та й не з мосту у воду. *Ст. Зб.*

Біда найде, хоч сонце зайде. *К., Рад., Пр., Не.*—... біда не спить. *Н.*

Воли, коні на оборі, а біда попереду очі. *Ил.*

Не клич біди до себе, вона сама прийде до тебе. *Проск.*

Не будім біди, коли спить.

2180. Біди не шукати. *Полт.* — Не шукай біди. *О.*—... сама біда знайде. *Дуб.*

Біда за плечима. *О., Гор.*

До біди сім верст. *Павл.*

До біди не далеко (1). *Об.* — До лиха не далеко. *Рад., З.*—... доскочить. *Л.*—До лихого не багато. *Ст. Зб.*

До біди ще три дні. *Пир., Сос., [Р.].*

До біди не довго. *Об.*

О біду не трудно. *Ил.*

На біду не багацько треба. *Зв.*

На біду, як с тії (1) перейдеш, — коли б так на добре. *Проск.*

(1) «С тіи (се б то, сидниці).»

Коли б так на гуру (гору), як на біду! *Бр.*

2190. Одна біда—не біда; от—коли дві, або три разом біді! *Не.*

Одна біда чоловікові не докучить. *Ил.*—... біда не докучить, а десять. *Проск.*

Біда нікого не красить. *Кулж.*

Біда не дуда: як стане дуть, то аж сльози йдуть. *Ст. Зб.*

Не так-то и встати, як впасти. *Проск.*

Як прийде, то втече. *Л., [Ст. Зб.].*—... то він сам до чорта (*або*: то вій з того місця) втече. *Бр., [Черк.].*

Допекло, так и утекло. *Кон.*

Кому біда докучить, той ся розуму научить (з вечистої книги Стародуб. Магистрату. 1692 р.).

Біда учить хліба. *Ил.*

Навчить біда попити, як нема чого вхопити. *О.*

2200. Коли дасть Бог біду, то й розум добрий. *Зв., Кон.*

Хто біду має, той багато знає; хто гаразд має, той мало знає. *Ил.*

Не знавши біди, не буде добра.

Хто не зазнав зла, не вміє шанувати добра.

Біда не знає приказу.

Що-що, а біда завше здибає. *Проск.*

Біда як схоче, то на гладкій дорозі здибає.

Гараздові не хоче, а біду мусить. *Ил.*

Гаразду знести не може, а біду терпить.

Піди до Кракова, всюди біда однакова; піди и за Карпати, то треба бідувати.

2210. Піди за Бескіди не збудесся біди.

Піди и за Карпати, то треба бідувати.

Піди до Кракова — всюди біда однакова. *Проск.* — Хоч и до Кракова — скріз біда однакова. *К., [Кор., Ст. Зб.].* — Од Чакова до Кракова — всюди біда однакова. *Сос.*

Не йде на ум ні їда, ні вода, коли перед очима біда. *Х.*

Смерть за плечима, а біді весілє. *Ил.*

Голові хлоніт, а біді весілє.

Біда біді на слободі.

Инший молод годами, та старий бідами. *Не.*

Хто біди не знає — нехай мене спитає. *Об.*

«Що у вас чувати?»—«Гаразд из бідою!» *Ил.*

2220. Иде біда (1)—відчиняй ворота. *Проск., Х. Вид.*

(1) Иди, бідо. *К.*

Біда, аки в Родні (у гирла Росі). *Нестор.*

Digitized by Google

Впав в біду, як курка в борщ. *Ил.*

Упав у тісну діру.

От біда — та й годі! — Лихо та й годі. *Бр., Л., Я., Гат.*

Біда боками прецця (відусіля). *Кон.*

З бідою, як з рідною мамою. *Проск.*

Куди мах, туди мах, то все біду по зубах. *Ил.*

—

Біда куца, а ГОРЕ чубате. *Б.*

То не горе, що горює, а то горе, що сміецця. *Р.*

2230. Як пійде горе зраня, то аж до смеркання. *Коз.*

Тілько тее не минецця, як горенько ймецця. *Рост.*

Хоч лучицця печаль на едну годину, запомнить и милу роди́ну. *Кл.*

На хврасунок добрий трунок. *Ил.*

Не поможе и трунок, як прийде хврасунок.

2235. Горе — море: пий ёго, не випъеш. *Коз.*—... всёго. *Гат.*

—

2237 По смерти нема КАЯННЯ. *Яц.*—... покаяння. *Ил.*

И вже! ка́яння нема. *Бр.*

Каяття пізно приходить. *Нос.*

2240. Є каяття (¹), та нема воріття! *Б., Пер.*

(¹) каяння. *Рад., К., З.*

2243. Як не покаесся—тобі буде могила, а мені кобила. *К.*

И ворогу своему закажу. *Л., Пир., Пр.*

И дітям своім закажу. *Л., Пир., Р., Гл.*

Не буду до віку, до суду! *Пир., Павл.* — И до суду не буду! *Коз.*

Ти землю ів — зарікавсь. *Кон.*

2248. Ти хрест писав (зарікавшись). *Кон.*

2250. Покаявся злодій у ягодах. *Кон.*

Зарікалась свиня... їсти: біжить, коли трое лежить,—вона всі трое и ззіла. *Ном.*

—

ЖАЛЬ, та не вернецця. *Ск.*

Жаль много можеть. *Ст. Зб.*

Жаль ваги (¹) не мае. *Лів.*

(¹) уваги. *Вел.* (*III, 175*).

За́чужа жаль. *Ст. Зб.*

Жаль батька (¹), та вон несуть. *Ст. Зб.*

(¹) Мил батько. *Пр. в Ст. Зб.*

Ой жалю мій, жалю, ох и жалю не помалу: упустив долю, упустив щастя, та вже й не піймаю. *Коз.*

Жалю́ по кісілю́! *Кох.*

—

ЖУРБА не матінка. *Ров.*

2260. Журба сорочки не дасть. *Ил.*

Журбою поля не переідеш. *Гл.*

Чого тебе за ухо бере (за серце)? *Нов.*

Якого дідька журицьця! *Л., Кон.*

Нема чого журитися: нехай той журицця, що велику голову мае. *Бр.*

Чого журицьця! нехай журяцця ті, що заміж идуть. *Лох., Пр.*—... та журицця, що віддаецця. *Бр.*

Не журися — якось то буде! *К.*

Не журись, та Богу молись. *Коз.*

Ото зажурилась! та така ходить, як тума́ (туман).

Тільки журицця!... як кобила, звернувши въ болоті. *Ил.*

2270. Не кажи «ох», кажи «гоц». *Ст. Зб.*

Хоч біда, то (¹) гоц! *Ил., Бр., Проск., Ёвх.*

(¹) горе, та. *Лип., К.*

Не зітхай (¹): чого нема, то й так нехай. *Бр.*

(¹) Не здихай. *Р.*

Не вздихай: не остатне ще знекли. *Ст. Зб.*

Вздиш,—коли любиш, то вздриш. *Гр.*

Як би не ох, то б давно здох. *Ёвх.*

Гей-гей (¹), та не дома! *Рад.*—... як би вдома, та ще й на печі. *Бер.*—...та ще й в просі. *Дуб., Рад.*— О-хо-хох та не дома. *Кон.*— ...як би дома та в господі. *Ном.* — ... одно зверху, а друге и д.

(¹) Гай-гай. *Прав. Ниж., Лів.*

Здихнув тяжко та важно, мов ковальський міх. *Пир.*

Під явором жовтий корінь: пісок ёго сушить (пісня е така; а въ приказці: кажуть про людину, що все чогось журицця—журливе змалку). *Бер., Лаз.*

Як у ёго дух держицця! *Л., Кон.* — Не знаю, де в мене и дух!

2282. Як не свій ходить. *Ил., Л.*

Став не свій. *Ил., Х.*—Став мов не свій. *Л.*

2282. Мов у воду опущена. *Лів.*—Опустилися, як на воду. *Бер.* — Лишилася, як на воді. *Бр.*

2284. Наче курчя впустив. *Л., Пир., Сл.*

Digitized by Google

Хожу, наче человіка згубив, або-що. *Хат.* (*165*).

Все мені, й сорочка не мила! *Ил.*, *Бр.*

Червяк серце точить. *Г. Бар.*

Вже (*або*: Нема) мені ні від місяця, ні від сонця. *Проск.* — Ні від сонця, ні від місяця. *Ил.*

Розживемось, як сорока на лозі, а тінь на воді. *Рад.*

2290. Ой смутку ж мій! *Бр.*, *Гат.* — ... чубатий! *Гат.*

Не забув смутку,—забув річи. *Ст. Зб.*

Лиха та радість, по котрій смуток наступає. *Ил.*

—

Чия КРИВДА, нехай того Бог скарає (1)! *Прав.*

(1) «А уже ж!» *З.*

Кривда людська боком вилазать. *Ил.*

Лучче кривду терпіти, як кривду чинити.

Хто кривдить людей, той кривдить своїх дітей. *Проск.*

Я з тобою не маю нічого на пеню.

Я не хочу напасти: нехай той из напасти не вийде, доки житеме. *Бр.*

Слова шкоди не нагородять. *Ил.*

2300. Не так (1) шкода, як невигода. *Ск.*

(1) Не така. *Бр.*

Шкода нікому не мила. *Кон.*, *Гл.*

Кождому кривда не мила. *Ст. Зб.*

—

В НЕЩАСТЮ нема ні БРАТА, ні свата. *Ил.*

Бідному ніхто не подарує. *Пир.* — ... не дарує. *Рад.*—... не дасть. *Кулж.*

Під лихий час и кум за собаку. *Кан.*, *К.*

Тоді любить и сват, коли добре має брат; а коли бідний, то забуде и брат рідний. *Ил.*

Поки багат, то поти й сват. *Пр.*

Поки щасте служить, поти приятель служить. *Ил.*

Де щастя упало, там и приятель мало. *Ил.* — Щастя упало, так и приятелів мало. *Бр.*

2310. При добрій годині всі куми й побратими. *Б.*—... а при лихій—чужі куми й побратими. *Ёвх.*—При добрій годині и куми побратими (1), а при лихій нема и родини. *Прав. Ниж.*, *Лів.* — Як добра година, то знайдецця родина; а в злій годині, нічог' по родині. *Ил.*

(1) всі побратими. *Коніс.*; побратими. *Коз.*

Поки мішки чують, поти шанують. *Г.*

Як я ся гаразд мав, кожний мене добре знав; а як став убогий, не приходять гості в мої пороги. *Ил.*

Як ся чоловік гаразд має, то и сусід буває.

Тоді сусід добрий, коли мішок повний.

Утри (1) мої смажині (2) уста, а сахарні и сам утру (3). *Ст. Зб.* — Не тоді лижи мені губи, як солодкі,—тоді мені лижи, як гіркі. *Бр.*, *[Проск., Руд., Збр. Лаз.]*.— Лижи мені губоньки, як гіркі; а як солодкі, то я й сам оближу. *Кан.*, *К.*, *[Бр.]*.—Тогді мені губи лижи, коли чорніі. *Ил.*

(1) Протри. *Рад.*, *Кон.* (2) смаженіі. *Ёвх.*; гіркині. *Рад.* (3) а сахарних чорт тебе й просе. *Ёвх.*

Полюби мене в черні, а вже в білі! *Х.*—... полюбить и аби-хто. *Полт.* — Ліби (1) мене в чорному, а в білому чорт тебе й просить (2). *Н.*, *Гл.* — ... Нехай мене— полюбить у чорній, а в біле приберуся, тоді я й сама не подивлюся. *Бр.*, *[Коз.]*. — Нехай люблять у чорному. *К.*

(1) Полюби. *Коз.* (2) и хто-небудь полюбить. *Б.*, *[Коз., О.]*; я тебе не прошу. *Рад.*

Поцілуй мене сёгодня, а я тебе завтра. *К.*, *Рад.*, *Гл.*, *Ст. Зб.*—... а як забуду, то й так буде. *Кон.*

Умри ти сёгодня, а я завтра. *Зал.*

Люби мене в середу, а в неділю, як я приберуся, то може на тебе й не подивлюся (*або*: то й на другу подивлюся). *Бр.*

2320. Поратуй мене в пригоді, а в добрім разі не потребуєм ратунков. *Ст. Зб.*

Тогді, як кличу, йди.

Хто зразу дав, той два рази дав. *Кон.*

Хто в біді дав, два рази дав. *Ил.*

Як лихо, то й братко. *К.*

Брат, що хочеть брать. *Ст. Зб.*

Як беруть, сто коней дають, а візьмуть — и одного не дають. *Ос. 3 (VI, 27).*

Як просють, и жнуть и косють. *Нос.*

Як лихо, то й «ходи Петрихо»; а як пъють та ідять, то на Петриху не глядять. *Руд.*

2329. Як ідять та пъють, так и кучерявчиком звуть; а попъють, поідять, — прощай шолудай! *Новг.*

Digitized by Google

2331. Добре дидькові, то й Бога забув. *Ос. 3 (IV, 8), Дуб., Пир.*

Як лихо, то й (1) до Бога. *Лів.* —... а як лихо минуло, тоді й Бога забуло. *Ном.* — Як тривога, тоді й до Бога. *Кр., [Кох.].*—... а як по тривозі, то й по Бозі. *Бр., Пр., [К., Проск., Рад., Руд.].*

(1) Коли не змога, так и. *Коніс.*

Як утопає, соломину дає; а як порятують, и топорища жалує. *Ст. Зб., [Пр. в Ст. Зб., Х. Зб., Ш.].*

Дообід ложка, а післяобід не треба. *Збр. Лаз.*

На кого біда нападе, то до Києва йде; а як біда минецця, то він и из Броварів вернецця (Бровари містечко на лівім боці Дніпра, Остерською п., менш як 20 верстов од Києва). *Кулж.*

Не завидуй худорбі — доведе Бог тобі. *Нос.*

Що собі не мило, и людям (1) не зич. *Ст. Зб.*

(1) и другому. *Нос.*

Не радуйся чужому лихові. *Л., [Ст. Зб.].*

Чужому лихові (1) не смійся. *Лів.*

(1) З чужої біди. *Бр.*

2340. Чуже лихо за ласощі, а своє за хрін. *Не.*

Чужая біда за играшку. *Пир., Л.*—... за сахар. *Бр.*—... за цукар. *Проск.*

Чуже горе—людям сміх. *Коз.*

Ніхто нічиёго болю не знае. *Проск.*

Чужий біль нікому не болить. *Ж.*

2345. Вола голова не боліла, коли корова теля родила. *Ил.*

2347. Кому користь, а нам хворість. *Ст. Зб.*

Граецця, як кіт з мишою (*або*: з мишкою).—Граеся, як миш з котом. *Проск.*

Дурню сміх, розумному слёзи. *Рад., Пр.* —... розумному ж досить. *Коз., Кон.*

2350. Людям сміх, а мені плач. *П., Пол., Лів.*— Кому біда, а людям сміх. *К.* — Чужа біда людям сміх. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Кішці (1) смішки, а мишці слізки. *Гр., Ёвх.*— Коту (2) жартушки (3), а мишці смертушки (3). *Рад.*

(1) Котові. *Пр.* (2) Кішці. *Нос.* (3) игрушки. *Ст Зб.*; жарти. *Коз.* (4) плач. *id*; смерть на умі. *Нос.*

Смішки з попової (1) кішки. *Л.*—... а як своя здохне? (2) *К.* — ... то й плакатемеш. *Пер.*

(1) чужої. *К., Л., Пир.* (2) з панової кішки, а у нас такої нема. *Ёвх.*

Кому весіля, а курці смерть. *Проск.* — ... нехибне. *Бр.*

Добре, чуже лихо міряти — змірай своє! *Хат. (163).*

Чужу біду на воді (1) розведу, а своїй и кінця не найду (2). *К.*

(1) на волосині. *Рад.*; руками. *Н.*; рукавом. *Коз.*; ногою. *Пир.* (2) а свою а ні як. *Рад.*; а своєї и ума не приложу. *Пир., [Н., Коз.].*

Свою біду на другого зведу. *Пр. в Ст. Зб.*

Лучче чуже ухо гризти, як своє. *Кан., К.*

Кінь знае, як му сідло долігае. *Ил.*

Ніхто не знае, чий чобіт муле. *Ёвх., Пир.*

2360. Що мені нині, то тобі завтра. *Проск.*— Днесь мені, а завтра тобі. *Ил.*

На кого Бог, на того й (1) люде. *Проск., Полт., З., Л., Пир., Н.*

(1) лихие. *Рад.*

Не так (1) Бог, як лихі люде. *Пир.*

(1) Не таков. *Ст. Зб.*

За кого Бог, за того й люде. *Прав. Ниж., Лів.*—За ким Бог, за тим и люде. *Ил.*

На кого ворони, на того й сороки. *Ил.*

На кого люде гомонять, на того й свині хрюкають. *Зал.*

Усяк готов, щоб погубить, та хто буде ратувати! *Черн.*

—

Буде ПЛАЧУ. *Пир.*—... до нехочу! *Б.*

Горе не умовчить. *Пир.*

Біда як дуда: куда йде, то реве. *Бр.*

2370. Тонкослізка! *О.*

На кулаку слёзи тре. *Кон.*

Слёзи, як перло! *Пир., Б.*

Плаче, як роба в неволі. *Ил.*

Заплач, дурню, по своїй голові. *Бер.*

А заплач, дурню, та дуже! *Зв.* — Заплач дуже, та дурно. *Л.*—А ну, ну! заплач, дурню! *Пр.*

Заплач, Матвійку, дам копійку. *Пр., [Сос.].*

По чім дурного знать? по тім, що плаче. *Рад.*

Росквасив губи, як капиці. *Ном.*

Слинить.

2380. Кисне, як солоний огірок. *Збр. Лаз.*

Скіглить, мов кривий цуцик. *Х.*

Завив, як вовк. *Ст. Зб.*

Голосить, неначе по мертвому. *Кулж.*

Digitized by Google

Кричить, як опарений. *Рад.*

Пробі (1) кричати. *Зв., Х.*—Пробу, рятуй. *Нов.*—Свалт кричить. *Бр., Дуб.*

(1) пробу. *Пир., О.*

Приплакала бабка увесь ліс, а по ій ні біс. *Нос.*

Кому біда, то й плач не поможе. *Ил., Збр. Шей.*

Плачся Богу, а слези—вода. *Пир., Л.*

Не вміеш пакати, а вміеш плакати. *Ст., Зб.*

2390. Плачем лиха не виплачеш. *Гат.*

Тогді будеш вить, як почнуть бить. *Нос.*

Не жаль плакати, коли є за чім. *Ил.*

Нехай тії плачуть, що нам зле зичуть.

Нехай ті плачуть, що заміж идуть. *Прав. Нж., Лів., Збр. Лаз., Ос. 3 (VI, 19).*

Кричи, хоч на гору вилізь! *К.*

Жінка плаче, діти плачуть, сам плачеш, а луччого не бачиш. *Кон.*

Плачеш, плачеш та й ухнеш. *Кон.* — ... чхнеш. *Мар. В.*

2398. Так, що тільки крівавіі не ллюцця. *Л., Кон.*

2400. Хто звечеря плаче, той вранці буде сміяцьця. *Збр. Лаз.*

—

ТЕРПИ душа, спасена будеш. *Зв., Лів.*

Терпи горе — добро буде. *Не.*

Терпи, козак (1), отаман (2) будеш. *Лів.*

(1) козаче. *Кр.* (2) отаманом. *Гайс., Пир., Б., Кон., Кр.*

Терпи, хлопче, козаком будеш. *Пир.*—... а из козака попадеш и в отамани. *З.*

Терпи, Грицю, хоч яка спека. *Р.*

Терпи, козак, горе — будеш пити мед. *К., Х. Зб.*

Терпи горе, пий мед. *Пир., З.*

Терпи горе—буде добре. *Рад.*—... добро буде. *Рад., З.*

Коли мука, торбу в руки, та по ягоди! *Черн.*

2410. Іж, коза, лозу, коли сіна немае. *Ил.*

Іж ячне, так як смачне. *Ш., Гр.*,—Приймай ячне за вдячне (1). *Ст. Зб.*

(1) яшне за дашне. *У.*

Лежи в піску, та іж луску. *Ст. Зб.* — ... туску! *Б.*

Зуби на полицю (ждать и голодувать)! *Ос. 5 (X, 7).*

Напийся води, коли взів півбіди. *Ил.*

Тягни біду за хвіст (бідуй). *Кан., К.*

Бідою біді не поможеш. *Черн.*

Жди, море, погоди. *Бр., У., Кан., К.*

Люде, посіявши, та ждуть. *Ст. Зб.*

На животі гнети инов.

2420. Мовчи та диш (1). *Ск.* — ... скажусь (2), що спиш. *Пер., Б.*— ... диш, коли горе пушить. *Коз.*

(1) дихай. *Бр.* (2) не кажи. *К., Рад.*

Скажи—лихо, та й молчи. *Зал.*

Лихо, та не мовчить. *Пр. в Ст. Зб.*

Мовчи з лихом. *Бр.* — ... аби збрилось. *Коз.*

Посиди, смутку, в кутку. *Ст. Зб.*

Гей! не з гора ж біди. *Гат.*

Вдарь (1) лихом (2) об землю. *Пир., Кон., Гл., [Зб, Лаз., Ч.].*

(1) Кинь. *Л., Пр., Х.*; А ну, гоп. *Проск.* (2) лихо. *Л., Пр.*

Я ту біду ще перебуду. *Проск.*

За потерпіння (1) дасть Бог спасіння (2). *Ск.*

(1) терпління. *Проск.*; терпіннячко. *Л., Гр.* (2) спасіннячко.

Терпен—спасен. *Ст. Зб., [Проск., Ёвх.].*

2430. Перемелецця лихо—добре буде. *К., Кан.*

Буде добре, як мине зле. *Ил.*

По сёму ще діти будуть, хоч и маленькі. *Б., Кр.*

Умрецця, так все минецця. *Черн.*

Божа воля! *Дуб., Пр., Л.* — Божа власть! *Л., Пир.* — Божа воля, Божа власть! *Дуб., Рад.* — Божа воля, Божа сила! *Пр., Жж., О., Нов.*—... що Бог схоче, те й зробить. *Не.*—Божа власть, —що схоче, те й дасть. *Б.*—А що ж робить! на те воля Божа. *Зв.* —Будь воля Божа! *Бр., Рад., Пир.*

Що Бог дасть! *Лів.*—... те й буде. *Рад. Пр., Кр.*

Треба бідувать до гробової дошки. *Проск.*

Що ж робить—треба жить! душа не пташка—не виженеш! *Кан., К.*

Що ж будеш робить! огню не підложиш. *Ш.*

Треба годить (*або:* запобігать) свої лихі годині. *Ном.*

Digitized by Google

2440. Гіркий світ, а треба жить. *Коз.*, *Гр.*

Що людям, то и нам. *Проск.*

Гірке житте, гірка доля—що ж робити! Божа воля. *Не.*

Яке Бог уродив, таке й жну. *Бер.* — ... таке треба жати. *Бр.*

Кріпицця, як диня на морозі. *Ил.*

Лехше хвалити, як терпіти.

Нема чоловіка без вади 2446—2456. — Гордий 2457—2559. — Хвалицця 2560—2628.—Упертий 2629—2671. — Наровистий 2672—2675. — Вередливий 2676—2736. — Въідливий 2737—2791. — Пеня 2792—2826. — Свинякувате 2827—2853. — Лихий 2854 — 2953. — Ледащо 2954—2968. — Хитрий 2969—3116. — Капость 3117—3122. — Невмосне 3123—3166.—Стид 3167—3207. — Природу (приро́жденне) тяжко одмінить 3208—3232.

НЕМА чоловіка БЕЗ ВАДИ. *Черн.*

Нема нічого без *але*. *Г.*, *П.*

В болоті не без чорта. *Не.*—... в сімъі не без пъяниці.

И межи капустою доброю буває багацько гнилих качанів. *Проск.*

2450. Є (1) люде, е и людища (2). *Ном.*

(1) Єсть. *Пр. в Ст. Зб.* (2) сеть и людище. *id.* и людиска. *Проск.*

Час часу рознь — и чоловік чоловіку. *Нос.*

Народ—як товар у череді: усякі е. *Вас.*

Де люде, там нуди. *Гат.*

Кривого дерева в лісі найбільше. *Г.*, *П.*

Хто в болото лізе, того ще й піпхнуть. *Г.*, *П.*

Люд вже здавна каверзує— з того лихо и плазує. («Щось чутися до цёго в миру́, та ніби прикладніше». *Бр.*). *Гат.*

—

ГОРДИМ Бог позбива (*або*: та збива) рог. *Ж.*

Горда душа в убогім тілі. *Ил.*

Чоловік гордий, як пузирь водний. *Ст. Зб.*

2460. Смирився паче вовка.

Блоха усе костричицця («гордують — от не токмо вельможні, а й так ду́рні лопуша́ні»). *Кон.*

Підняв морду так, що й кочергою носу не достанеш. *Б.*, *Бр.*

И через гріб плює (горде). *Бр.*

Через голови плює (горде, вихрить). *К.*, *Пр.*, *Пир.*

Куди ж тобі— як задрав ніс! *Пр.*

Завернув ніс. *Гат.*

Кирпу гнути. *Гат.*

Не дми ёго в ус (великий він пан). *Б.*

Ні зо о́всом (не приступиш—таке сердите, бундючне и д.). *Кон.*

2470. Ти до неї *косю-косю*, а вона и голову дере! *Ном.*—...*косю-косю*, так не *ко́сю*.

Не чув пупа на череві и той небожчик. *Ст. Зб.*

Колос повний гнецця до землі, а пустий догори стирчить. *Ил.*

Запишався, як кошеня в попелі. *С.*

Запишався (1), як (2) Берко в колоді. *С.*

(1) Бімбує. *Збр. Шей.*; Бач як помпе. *С.*; Се так чваницця. *Бр.* (2) як наче.

Пишаецця (1), як корова в хамуті. *Ном.*

(1) Чваницця. *Бер.*

Дере голову, як попова кобила. *Пир.*, [*Бер.*]

Через (1) губу не плюне. *П.*, *Прав. Ниж.*, *Лів.*

(1) И через. *К.*, *Л.*

Кива головою, неначе кобила в Спасівку. *К.*, [*Рад.*, *Зал.*]. — Кива, як кобила. *Бр.*

Чи дурень, чи пишен, чи в дурного зімував! *Ст. Зб.*

2480. Чи ялося свиням на росу ходити! *Пр. в Ст. Зб.*

Взявся під боки, та й думає, що пан. *Збр. Шей.* — Хвертом попід (1) боки взявся. *Проск.*

(1) у. *Гр.*

Ходить, як индик Переяслівський. *К.*

Похожає (*або*: Ходить), як пава. *Прав. Ниж.*, *Лів.*, *Зап. (I, 147)*.

Оце сіла — так як та рахмистриня. *Бер.*

Digitized by Google

Ото, яки великий пан. *Пир.*, *Н.*

Се він на одну пиху тільки зробив. *Не.*

Се тілько панська пиха.

Набрався панської юхи. *Ном.*

Величаєцця, як заяць хвостом. *Проск.* —Надарив Бог зайця хвостом!

2490. Завеличався, як Жид на родинах. *Ст. Зб.*

Величаєцця, мов попадя на весіллі. *Пр.*, *Лох.*

Величаєцця, мов сучка в човні. *Ш.*, *Х. Зб.*

Величаєцця, як куций бик в череді. *Проск.*

Величаєцця, як свиня в борлозі (1) (барлозі). *У.*, *К.*

(1) в болоті. *Зв.*, *Проск.*, *К.*, *Х.*, *Хар. Зб.*

Величаєцця (1), як порося на орчику (2). *Зап. (I, 147).*

(1) Росходивсь. *Ёвх.* (2) як свиня на орчаку. *Н.*

Величаєцця (1), як чумацька воша (2). *Не.*

(1) Звеличивсь. *Гат.* (2) нужа.

Величний, як жидівський патинок. *Пир.*

У хмару заходить (заносиця розумом, величаєцця; иноді нахід буває). *Ск.*

Дмецця, як жаба проти вола *Л.*, *З.*

2500. Дмецця, як жаба на лопуху. *Бер.*

Дмецця, як пузирь на воді. *Ст. Зб.*, *Гл.*

Надувся, як вош на мороз. *Ил.*

Дмецця (1), як (2) шкурат (3) на огні (4). *С.*

(1) Бодриця. *К.*, *Хар. Зб.*; Бадёриця. *Рад.*; Величасця. *Пир.*; Вертиця. *Кан.*, *Зап. (I, 147)*; Крутиця. *Кон.*; Шкверецця. *Рад.*; И гнецця и дмецця. *Гат.*; Пнецця. *Бер.*; Жецця. *Гр.* (2) мов. *Кан.*, *Пир.*, *Хар. Зб.* (3) шкураток. *Х.*; шкурлат. *Зв.*, *Проск.*; шкурка. *Бер.* (4) вогні. *Проск.*, *Бер.*; жару *Рад.*; жарках. *Гат.*

Надувсь (1), як лопух на огні (2). *З.* — И гнецця, и дмецця, як лопух на жарках. *Гат.*

(1) Дує ся. *Проск.* (2) вогні.

Дуєсся як легке в горшку. *Проск.*

Дмись не дмись, волом не будеш. *Коз.*

Нехай дмецця, аж розідмецця. *Бр.*

Хизуецця, неначе на пристяжці. *Не.*

Пнуцця, як грішні душі до пекла. *Кул.*

2510. Чваниця, як дурень латкою. *Гат.*

Чваниця, наче тая кобила, що віз побила. *Бр.*, [*Лох.*].

Штё та па штё! *Ном.*, [*Ос. 3 (X, 101)*].

Вдає, як кінь порожнёю торбою. *Ёвх.*

Як би ёму довгий хвіст, то сам би собі боки повідбивав. *Х.*, *Зб.* — Як би хвіст мав, то б усім людям боки пооббивав (сімоязишному так приказують). *Бр.*

(1) то б собі боки пообивав. *Рад.*

Я то не я (1), попова свиня. *Пр.*, *Н.* —... дайте корець браги. *Гл.*

(1) Не я то я. *Кон.*; Я не я. *Л.*; Не я, то. *Рад.* Не я, так. *Ал.*

Нема—як та попова свиня. *Бр.*—Нема понад попову свиню. *Проск.*

Нема над ню и над війтову свиню. *Ил.*

Ось то ми! *Лист. (II, 13).*

Нема в світі над ми! (1) *Ном.* — ... що надми-надми, та й пусти.

(1) понад нас. *Проск.*

2520. Наше тільки й добре. *Пир.* — Тільки наше й хороше. *Кулж.*

Наше все славно. *Ст. Зб.*—... наше и остро, наше и велико. *Пр. в Ст. Зб.*

Як би не ми, то б ви вдома не були (*або:* як би не ви и не ми, то б ми тут не були). *У.*

Без мене и хліб ся не зможе. *(Кам. п.). Рул.*

Знайте наших! *Кулж.* — Знайте нас! ми—кислиці: з нас квас. *Гл.*

Осе ж и я—що хорошее имъя. *Ст. Зб.*

Не пили, я к обідні йду. *Черн.*

Гетьте, йду! *Кр.*

Гумене, ну мене! бо я подорожня (як хто виставля себе дуже). *Зв.* — Гумене, гумене, я приїжджа. *Кр.*

Е, вона мосціва (пендючлива). *Кр.*

2530. Вашеський панич (що на *вашець* гне—гордовитенький).

И святи (1), й багати! *Черн. г.*

Ні приступу до іх!—(1) И сити.

И в казці не сказати, що він брідить. *Пр. в Ст. Зб.*

На що сяя чвань поросяча! *К.*

Хоч денежка в каптані, та на сто рублів чвані. *Гл.*

Тенетки нема на хребті, а ще бач! *Ном.*

Пихи на три штихи. *К.*

Злидні без пихи не живуть. *З.*, *Кох.*

Перше коло чобіт ходив, а теперки не знає, як в них ступати. *Ил.*

Digitized by Google

У свого батька и хліб зачиняв, а в нашого не хоче й хати. *Л.*, *Пир.*—Твій батько и хліб зачиняв, а ти не хочеш и хати причинити. *Пир.*

2540. Ні пава, ні гава. *Гат.*

Толкуй бала (¹), вона плахти ткала. *Ш.* — Балакай, бабо, дещо: вона плахти тче. *Не.*—Нехай вона плахти тче. *Гр.*

(¹) Толкуй. *Коз.*

Коли б не Опанас, не було б тут и нас. *Гл.*

Ні приступу! *Пир.*, *Х.* — Ні підступи до ёго! *Пир.* — Без ломаки (¹) до ёго ні приступ! *Л.* — Без друка й не приступу! *Кр.* — Без друка не приступай! *З.*, *Пр.* — До ёго не приступу без кійка! *Пр.*

(¹) Без дрюка. *Л.*

Куди вам! *Пир.*

Не томуй сонцем (не перебаранчай величаційся)! *Нос.*

Побраталась свиня з пастухом (як хто дме губу, щоб до значніших). *Кан.*, *К.*

Куди кінь з копитом, туди жаба з хвостом (¹). *Пир.*

(¹) з клішнею. *З.*, *Кр.*

Коваль коня кує (¹), а жаба й собі ногу (²) дає (³). *К.*, *Лох.*

(¹) Коня кують. *Проск.*, *Пир.*, *Кон.*, *Ст. Зб.*, *Ёвх.* (²) клешню. *З.*; лапу. *Бр.*, *Ёвх.* (³) наставляє. *Бр.*, *Проск.*; підставляє. *Зв.*, *Ст. Зб.*; тиче. *Кон.*; дере. *Пир.*

Ворона, ворона! и де ти літала, що в царський двір попала. *Новг.*

2550. Не літай, ворона, в чужії хороми.—Не літать вороні у панські хороми. *Ш.*

Не дивись високо, бо запорошиш око. *Збр. Лаз.*

Не несися (¹) високо, бо низько сядеш (²). *Збр. Лаз.*

(¹) Не літай. *Пир.*, *Зал.* (²) впадеш. *Пир.*; бо погано низько падать. *Зал.*

Високо літає, та низько сідає. *Зв.*—... летів, а низько сів. *Проск.*

Хто високо літає, той (¹) низько сідає (²). *Об.*

(¹) часом. *Яц.*; то. *Рад.* (²) сяде.

Як не летіло—та вдарилось! *Ш.*

Як упав, то й пропав. *Зал.*

На жито орали, та й гречки не має. *Черн.*, *Ос. 3* (*IV, 24*).

Не видали! *Пир.* — От не видали! *Пр.*, [*Бр.*].

Не вклонюсь багачу, бо сам хліб молочу. *Гат.* — Наплюю я багачу, коли хліб свій молочу. *Пол.* — ... багачу, свою копу молочу. *Гл.*

—

2560. Тее, що ХВАЛИЦЦЯ, то він лучче маецця, як тее, що не хвалиця. *Бр.*

Власна хвальба не платить. — Похвали з власної губи не поплачуе. *Ил.*

Ледачая хвала сама себе хвалить. *Бус.* (*Вор. г.*)

Гречана каша сама себе хвалить. *Лів.*

Хто ся сам хвалить, той злих сусід маіть. *Ил.*

Хвали чуже—своє и без похвáлок (¹) добре. *К.*

(¹) без похвалу. *Бер.*

Погана та дівка, що сама себе хвалить. *П.*, *Прав. Ниж*, *Лів.*

Робота сама за себе скаже. *Кр.*

Добре само ся хвалить, а злое похвали не годно. *Ил.*

Дочку мати хвалила — поки з рук звалила. *Ёвх.*

2570. Хороша дочка, як матка хвалить (як би хто збоку похвалив)! *Черн.*, [*Б.*].

«Чия справа?» — «Війтова!» — «А хто судить?» — «Війт!» *К.*, [*Ил.*].

Хвастливого (¹) з багатим не розбереш (²). *Пир.* — Багатого з хвастливим не роспізнаеш. *К.*

(¹) Хвастуна. *Ёвх.* (²) не пізнаеш.

У мене чого-того не купити. *Ил.*

В нас и без гостей так. *Бр.*

Мій верх и заткало (моє зверху). *Ёвх.*

Мъясом хвалиця, а воно и юшки не іло. *Бр.*

Тілько піръя, а мъясо чуже (хваста позиченим). *З.*, *Пир.*

Казав Циган: «Нема ні в кому правди тільки въ мені. *Л.*, [*Бр.*, *Прав. Ниж.*, *Проск.*, *Кор.*]—Нема ні в кому правди—тільки в мені трошки. *Рад.*

Тілько людей, що Хома в церкві. *Новг.*

2580. Умер Хома—й добра нема. *Не.*

Хвали мене, губонько, бо як не похвалиш, то я (¹) тя роздеру. *П.*, *В.*

(¹) роте, а ні, то. *Г.*; мя губко, бо *Проск.*

Про свято держав, та у буддень сказав. *Рад.*

Тебе и на собачі улиці хвалять. *Кон.*

Про тебе и в шпиталях шепчуть. *Кр.*, [*Кон.*, *Коз.*].

Що ти хвастаеш, и старці в шпиталях сміюцця. В старовину рідко де не були по селах шпиталі для слабих, убо-

*

Digitized by Google

гих, калік; держались вони громадським коштом. *Зап. о Мал. Я. Марковича, I, 1799.*

Тебе и та (свиня) хвалила, що по городу ходила. *Ил.*

Не одна баба город згородила («може дід хоть кілля бив». *Черн.*). *К., О.*

Хвіц-міц, не буде з того ніц. *Проск.*

Бачили такого штирка (живчика - хвастуна). *Сл.*

Біга (1), як (2) курка (3) з яйцем. *З., Л.*, [*Дуб., Бер., Кон.*].

(1) Носицця, *О., Ис.*; (2) неначе. *К., Рад.* (3) квочка. *Пр., Лох.*

2590. Розносивсь, як чорт з бубном. *Ёвх.*

Розносивсь (1), як з писаною торбою. *Лів., Сл.*

(1) Носицця. *Л., Кр.*

Носицця, як дурень (1) з ступою. *Прав. Ниж., Лів.*—...писаною торбою. *Ск.*—... писанкою. *Бр., Зв.*—...довбнею. *Зв.*—... латкою. *Гат.*—... баба з ступіром. *Ил.*

(1) чорт. *У.*; баба. *Проск., Ёвх., Збр. Шей.*

Носицця (1), як кіт (2) з оселедцем. *Проск.*, [*Бер., Рад.*].

(1) Возицця. *Ёвх.* (2) кішка. *Пр.*

Носицця (1), як кіт из салом. *П., Прав. Ниж., Лів.* [*Проск.*].

(1) Возицця. *Рад., Пр., Лох.*

Не видав Гриць нагавиць: то ся вбірає, то розбірає. *Ил.*

Тішицця (1), як Жид паршами (2). *Кан., К.*

(1) Цяцькаецця. *Ёвх.* (2) пархами. *Ёвх., Ил.*

Не вважайте, люде дорбі (1), що я швець: говоріть зо мною (2) як з простим (3). *Бр.*— Чуеш, говори зо мною, як з простим, а не думай того, що я швець. *Не.*

(1) Не вжахайтеся. *I Бр.*; Не потурай. *Бр. Проск.*; Не думай. *Коз.* (2) говоріть. *I Бр.*; говори. *Бр., Проск., Коз.* (3) з простим чоловіком. *I Бр., Проск.*; до простого. *Бр.*

Хто хвалицця, той каіцця. *Новг.*

Хвалящому и Бог не помагае. *Новг.*

2600. Не хвались, та (1) Богу молись! *Кор., Бат., Біл., Чор. Рад.* (*189*). —Не хвалися та (2) Богу молися. *Павл. Ст. Зб.*

(1) а перш. *Бал.* (2) перше. *Бал.*; тілько. *Бр.*, [*Бер*].; а. *Проск.*

Не хвались, идучи на торг, а хвались, идучи з торгу. *Прав. Ниж., Лів.*

Не хвались, як идеш в поле, а хвались, як идеш з поля. *К.*

Наперед (1) невода риб (2) не лови (3). *Ст. Зб.*—Не квапся против невода рибу ловити. *Бр.*

(1) Поперед. *Зв., Кр.*; Перед. *Кан., К.* (2) рибки. *Рад.*; рибкою. *Бер.*; рибою. *Ёвх.* (3) не имзти. *Пр. в Ст Зб.*: не лапай. *Проск.*; не хвались. *Ст. Зб., Ёвх.*; не хватай. *Рад.*

Не продавай вовка, аж го забъеш. *Ил.*

Не остри ножа, доки сь не зловив барана. *Ил.*

Не стріляй наперед. *Ст. Зб.*

Не кажи *гоц* (1), поки не (2) перескочиш. *Г., Лів., Сл.* — Не перескочивши річки, не кажи *гуп*. *Пол.* — Тоді скажеш *гоц*, як вискочиш. *Лів.*

(1) скок. *Сівер.* (2) доки не. *П., Прав. Ниж., Проск.*; аж, *В., Прав. Ниж.*; покуль не. *Сівер.*

По Божому гречка родить (як хто загадуе наперед...). *Пир.*

Товкач муку покаже (не хвались наперед). *Нос.*

2610. Ще не зловив, а вже скубе. *Проск.*, [*Ил., Ст. Зб.*]. — Не піймав, та скубеть. *Ст. Зб.*--Не скуби, поки не зловив. *Рад.*

Раз лучилось робаку на віку, та вже й га! *Дуб.*—Трахвилося хробаку раз на віну влізти въ моркву. *Проск.*

Дивися, який кінець буде. *Проск.* — Смотри кінця кожній справі. *Ил.*

Коли ще косовиця, а ми вже сіно возимо. *Ёвх.*

Де тее ще у Бога літо, а він вже (1) косу клепа. *Лох.*

(1) а він о Різдві. *Пир.*

Пъе на вовчу шкуру. *Г., П.*

Теля каже *будъ ласкав*, а тут уже и з довбнею. *Ш.*

Де ще у Бога теля, а він з довбнею вже носицця! *Л.*, [*Зв., Пр., Б.*]. — Теля де, а він уже из довбнею бігае (1). *Бер.*, [*Проск.*]. — Ище теля в пузі (2), а він уже и з довбнею. *Гр.*

(1) играс. *Рад.* (2) в гу..і.

Помаленьку, бо спинку зломиш! *Ном.*

А бо ще: «А не сідай, а не сідай!... бо спинку зломиш!» То Циганчята хвалились, як вони іздитимуть верхи на теляті, що колись буде; а старий Циган почув, та й почав їх чухрать, так приговорюючи.

Де той у Бога Великдень, а він уже из крашанками! *Не.*—...уже й з пасками. *Дуб.*—...човпицця. *Зв.*

2620. Хрестять люде, хоч ся ще не уродило *Ил.*—Тое христи, що родицця. *Ст. Зб.*

Не зарікайся всёго робити, тілько свого уха вкусити. *Ил.*

Буде й Лях, як Русин (каже чванливому)! *Б.*

Славні бубни за горами, а прийдеш

Digitized by Google

ближче—собача шкура. *Гл.*—...горами, а зблиска—шкуратяні. *Збр. Шей.*—Славен бубен за горами. *Ст. Зб.* — ... бубон за горами, а близько—як коробка. *Збр. Лаз.*

Не все то золото, що блищить. *З., Л., Пир.*

Твоя слава велика: сім сіл—один віл. *Збр. Лаз.* (з *Кобр.*).

Був колись дворянин, та чорт имъя переминив. *Нос.*

Як хто каже, що він колись був он-що!

И носе Солосі! *Нос.*

Як на досаду кому хвалиця чим, то так кажуть: и добре, мов, ёму!

Убий—та й виграй. *Рад.*—Уби, та й виграй—умри та й оженися. *Мат.*

Як що неправедно.

—

УПЕРТИЙ гірше свині. *Проск.*—Упарта, як свиня. *Бр.*

2630. Впарта (1) коза вовку користь. *Нос.*

(1) Упірна *Оп.*; Вередлива, *або*: Упряма. *К.*

Упряме теля вовку користь. *О., Ст. Зб.*

Упертий, як Русин. *Ил.*

Шия товста (непокірливий, ардат, ситий). *Нос.*

Чи бачив хто з чорта мъясо? чорта в укріп, а чорт утік. *Бр.*

Хоч гавкай на ёго — нічого не вдіеш! *Бр.* [*Пир., Б.*].

Хоць заріж, то не хоче! *Проск.*

Хоч кременем ухо ріж, так затявся! *Кан., К.*

Хоч камінь на шию, та в воду. *Ёвх.*

Хоч ёму кіл (1) на голові теши! (2) *Пол., Лів.*—...такий! *Кон.*—Хоч и кілля теши на голові. *П., Прав. Ниж., В.*

(1) клин. *Бр., Зв.* (2) городи. *П.*; бий. *Бр.*

2640. Хоч стріль ёму въ очі. *Зв., Л.*

Хоч из гармати стріляй (не почують, не злякаюцця, не послухають). *Пир.*

З гармат не злякать (Ії не то що,—з...). *К.* — Хоч стреляй у нёго («хоч що хоч! хоч стреляй у нёго, а воно тілько очі витрищить на тебе та дивицця: таке угорне — хрестянин такий — угорне таке...»)! *Бр.*

Еге! так як на пеньку став. *Прав.*—Як на пень зъіхав. *Пир.*

Хоць вогню до нёго прикладай (тверде, запекле таке)! *Проск.*

Вовка (1) в (2) плуг, а він (3) к чорту (4) в луг. *Пир.*

(1) Ёго. *Пр., Ёвх.* Ти ёго. *К.*, Чорта. *Р.* (2) веди в. *Рад.*; вернеш у. *Ёвх.* (3) а воно. *Пр., Ёвх.*; а чорт. *Р.* (4) дивицця у. *Рад.*; глядить у. *Ст. Зб.*; до чорта у. *Павлв.*; собі в. *К.*; у. *Р., Ёвх.*

Ёго к лісу, а воно к бісу. *К.* — Ёго тягни до ліса, а він лізе до біса. *У.*

Ти ёму плюй въ вічі, а він каже—дощ (1) иде! *Лів.* — Хоч води лий у очі, то скаже — дощ иде (2)! *Ст. Зб.*—Плюнь ёму в вічі, а він каже —«ще ж двічі». *Гат.*

(1) тепленький дощик. *Р.* (2)

Піп з крестом, а чорт з хвостом. *Ёвх.*

Піп своє, а чорт своє. *Об.*—Піп свое править, а той — убий ёго сила Божа—своє править! *Бр.*

2650. Піп у дзвін, а чорт (1) в калатало (2). *Бр.*—... в клепало, та й каже, що ёго голосніше. *Проск.*

(1) а дідько. *Бал.* (2) в соломъяник. *К.*

Бог Боговов, а біс бісовое. *Ст. Зб.*

Ёму те (1), а він своє. *Кулж.*

(1) Ти своє. *Пир.*

Хоч тюкай ёму, а він усе таки своє. *Кон.*

Хоч ёму губки (1) дай! *Зв., О.*—...а він все своє (2). *Б.*

(1) чорта. *Рад., Пр.* (2) меле. *Бр.*

Ёму слово, а він сто. *Кулж.*

«Стрижене!» — «Голене!» *Зв., Кр., Черн.*—Ти ёму *стрижено*, а воно тобі *голено* (1). *Пр., Л.*—«Стрижено!»—«Голено!» — «Але ж стрижено!»—«Ні таки голено!» *Бр.* — «Таки бо стрижено!» — «Таки бо голено!» *Проск.* — «А голено?» — «Голено!» — «А стрижено?» — «Стрижено!» *Пер., Ил.* — «Кошено!»—«Стрижено!» *Сл.* — Острижене (2), а не кошене. *Ёвх.*— Стрижене, а не смажене.

У жінки з чоловіком спорка вкоілась: він каже *голено*, вона—*стрижено;* вже він ії и бив, и чого не робив,—хоч щохоч! Ну, каже, коли так, — и повів ії топить; так и тут тиеї ж! А як уже вершки зплили, що не можна більш казать,—висунула руку з води и двома пальцями, мов ножницями: стрижено, мов,.. У Чернігові сливуть, що ніби се у р. *Стрижні* було и що ніби од того и мення ії пішло. — (1) смалено. *Пер.* (2) Голене.

Е ні, Галонько! *Кон.*

Ёму кажу *тату*, а він каже *кату! Л., Кр.*

Ій кажеш *овес*, а вона каже *гречка. Кон.*

2660. Як у вас, такъ и у вас кабан завъяз. *Кон.*

Затвердила сорока Якова, та все (1)

Digitized by Google

одно про всякого. *Лів.*—Поймала, як сорока Якова.

У панів.—(1) Якова. *Кр.*

З тобою ходити, як з туром водитись (як з бованом). *Бр.*

З тобою водиться, як з лихою годиною (на лукавого вола и д.). *З., Л.*

Як з биком бицься, а все молока не добицься. *Кр.*

Як з тобою толкувать, то треба ночувать. *Кр.*

З ним не виведе справи и той, що у болоті. *Збр. Шей.*

Не слуха, все своїм богом робить. *Бр.*

И мій батько до церкви не ходив, и я не піду. *Чигр.*

Що буде, то буде, а горілки пить не покину. *Кр., Ч.*

Спориця, як за батьківщину. *Гр.*

2670. И (1) до сто баб не ходи (спорливе налихо)! *Х.*

(1) Хоч и.

Злодія на шибиницю ведуть, а він ще каже, що не винен. *Проск.*—Злодія вішати ведуть, а він своїм ділом не признаєцця, та оправдаєцця, яко би невинен. *Ст. Зб.*

—

НАРОВИСТА, як кобила. *Зал.*

Хороша ягодка. *Нос.*

Вродила мама, що не прийма и яма. *Хар. Зб.*

И не говори накриво — вона зараз на цабе. *Кон.*

—

ВЕРЕДУЄ, як у греблі біс. *Гат.*

Мосіднзовови мухи в носі (вередливий). *Дуб.*

А ні вбий, а ні влий. *Ил., У.*

И так, и сяк, а все не так. *У.*

2680. Хоч гірше, аби инше. *Пир., Пр.*, [*Кан., К., Рад., Х.*].

Хоч того самого, аби в другу миску. *Б.*

Нехай книш, аби не паляниця. *Бер.*

Все недогода бабиній дівці! *Ил.*

Ёму як не те, такъ и в голови (1) низько. *Пир.*

(1) Тобі як не лаяцьця, так и в головах. *Ёвх.*

Дай того, чого нема. *Х.*

Най тобі ся того не бажить, чого ся дома не держить. *Збр. Шей.*

Хоць душею ригни, а дай. *Бр., Проск., Дуб.*—Хоч тхни, та дай. *Сл.*—... тхни, та роди. *Рад.*

Знає, та вередує (1). *Ст. Зб.*

(1) В рукописові перш було написано *вродує*, а потім поправлено *вередує*.

Телись, ялова, давай молока! *Кан., К., Ёвх.*

2690. Хоч ригни! *Л., Кон.*—...а ліз. *У.*

Хоч изза нігтя виколупни, та дай. *Ном.*, [*Кон.*].

Забажав неначе перед смертю. *Рад., Полт., Л., О.*, [*Бер.*].

Нічого (1) не роби, тільки (2) Пилипа жени. *Проск.*

(1) Ніхто. *Ил.* (2) лише.

Те наде, що воде. *Гат.*

З ним ні стій, ні погоди. *Ил.*

Е, сій дитині до схочу. *К.*

Як схоче, то й на гору повезе (1), а як не схоче, то и з гори не спустить (2). *Л., Пр.*—Як схоче то и на гору скоче. *Коз.*—...а якъ не схоче, то й з гори не звезе. *К.*

(1) потягне. *Бр., Ст. Зб.*; виде *Бер.*; злізе. *Рад.* (2) незьіде. *Зв., Бер., Х.*; не потягне. *Ст., Зб.*; не спустицца. *Рад.*

Як кого схоче, на ногах поставить, а кого з ніг звалить. *П., Прав. Ниж., Лів.*

Вам хоч голову пробий, то не вгодиш. *Зап.* (*I, 146*), *Кон.*

(1) розбий. *Пир.*

2700. Дав (1) яєчко (2), та ще й облупи. *С.* — Ёму облупи, та ще й (3) у рот положи. *Лох.*

(1) Дай. *Зв., Проск., Б., О., Сос., Кр., Гр.*; Дай лежню. *Рад.*; Подай. *Коз.* (2) ссчко. *Зв., Рад., Б., К.*; ісчко. *Кр.* (3) Облупи єйце, та ще. *Бер.*

Де піде Тера, все ій гірка вечера. *Ил.*

Не гнівайся жона, коли в комори міх пшона. *Ж., Бер.*

«Мало пирогів!» — «Та іж, сучий сину,—отам на печі!» — «Егс! я не хочу! я думав, що нема!» *Прав. Ниж.*

И раків не хочу, и *чого иного* не могу. *Ст. Зб.*

И каші не хочу, и по воду не піду. *Бер.*

Чи роби, чи ходи, а мені догоди. *Гат.*

Не хочу... дай сюда!.. не треба здаецця. *Ил.*

Бий кота, не бий кота! *Нос.*

Сип борщ, клади кашу, подай пить. *Не.*

2710. И вдома мене не лишай, и в поле не бери. *Бр.*

И не стямисся (1), відкіль вітер повіє (2).

(1) И не вгадаєш. *З., Коз.* (2) повіне. *Коз.*

Digitized by Google

Сім (¹) пъятниць на тиждень. *Прав.*

(¹) У тебе десять. *Євх.* (²) неділю. *Лів.*

На десяти голях не вішайся. *Ст. Зб.*

Де літував, там було и зімувати.—Де хто літував, той там и зімує. *Ил.*

Вода в решеті не встоіцця. *Бр.*

В ёго честь до завтра. *Черн.*

Да ви ладом кажіть (певно). *Л., Пир.*

Або хрести, або пусти. *Євх.*

Грай, або гроші вертай. *Зв., К., Пр., Гр., Руд.*—Або грай (¹), або гроші 'тдай (²). *Об.*

(¹) грайте. *Збр. Шей.* (²) вертайте. *id.*; віддай. *В.*; виддай. *Проск.*

2720. Або пий, або ся бий. *Ил.*

Або вішайте, або пускайте. *К., Кан.*

Або світи, або вон лети. *Ст. Зб.*

Чорти ёго батька знають, де він оре и куди ёму істи нести. *Черн.*, [*Гр.*]

Що въ Бога день, усе голову їсть. *К.*

Жує мені голову. *Ном.*

Ість (¹), як ржа залізо. *Лів., Ст. Зб.*

(¹) Так гризе, так гризе. *Рад.*

Воду з мене варить. *К., Пир.* — Вередливе, тільки воду варить. *Коз.*—Виварив з нёго воду. *Ш.*

Не тільки що, але и зелізо зъіздиця (*або:* зітреця). *Проск.*

Як по душі дере. *Л., Ст. Зб.*

2730. Як кожухом по печі. *Євх.*

Як по шиі пиляє. *Ст. Зб.*

Попотурчи, туркоте! *Б.*

Не пиляй мене тупим, та ріж гострим. *Рад., Л.*—Не ріж гострим ножом, заріж мене тупим. *Бр.*

Не пуши, головки не суши. *Ил.*

Не ворчи, як Бардак, ні на кого. *Ст. Зб.*

Воркотня, та не щодня. *Нос.*

—

Таке ВЪІДЛИВЕ, що возьми та прямо и наплюй ёму серед лоба. *Ос. 4 (III, 31).*

Не з біса хлопця, а якс уідливе (¹). *Ном.*

(¹) Зъідливе. *Бр.*

Свиня квічить, а в пліт лізе. *Ил.*

2740. Унадився, як свиня в моркву. *Прав. Ниж., Лів.*

Уівсь, як свиня в молот. *Лів.*

Як ти мені осточортіла. *П., Пир., Кон.*

(¹) очортіла. *Кон.*

Оце пристав! наче вош до кожуха. *Коз.*—Держицця (¹), як вош кожуха (²). *П., Прав. Ниж., Лів.*—Як вош до кожуха. *Кулж.*

(¹) Ціпляецця. *Гр.* (²) за кожух.

Причепився (¹), як репъях (²). *Лох., Пр.*—Мов репъяхом (³) взявся. *Проск.*—Взявсь, як репъях кожуха. *Євх.*

(¹) Взявся. *Бр., Ж.*; Ухопився, *Зв*; Упъявся. *Х.*; привъяз. *Павл.*; Держицця, *Пол., Лів.*; Ухвативсь. *Л*; Узявся. *Кр.* (²) репъяхом. *Бр., Л., Кр., Х.* (³) Так репъяхомъ и. *Збр. Лаз.*

Учепився, як гріх села. *Ил.*

Вчепився, як злидні бондара. *Проск.*

Чіпляецця (¹), як сліпий до плота (²). *Бал.*

(¹) Прилип. *Проск., Бер.*; вчепився. *Проск.*; привъязавсь. *Зв.* (²) до тину. *Бер.*

Привъязавсь, як москаль. *Кр.*

Пристав (¹), як смола. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*—Смолою причепився. *Бр.*

(¹) Привъязалась. *Кон.*

2750. Прилип до мене, як шевська смола до чобота. *Ос. 10 (V, 48).*

Прилип, якъ сліпий до тіста. *Ил., Павлов.*

Прилип, як до Гандзі Пилип. *Гат.*

Якъ пъявка впився. *Кр.*

Не здоровкайсь, коли ніхто тобі не кланяецця. *Бр.*

Лізе, як сатана. *Бр.*

Лізе в очі, як сновида. *Проск.*

Лізеш слётою. *Л., Пир., О.* — ...як слота. *Проск.*—Як слюта у очі лізе. *Ст. Зб.*—Не лізь в очі, як слюга. *Кр.*

«Слёта—мокрий сніг иде.» В Лубенщині, мокрий сніг (мовлячи огулом, непогодь)—*слёта, слётою* (зупинка над ё), а *слёта слётою*,—ніби щось инше. *Ном.*

Лізе (¹) в вічі, мов (²) оса. *Павл.* [*Проск., Х.*].—Лізе (³), як (⁴) оса. *Рад.*—Як оса. *Кон.*—Оце! так як та оса межи очі летить. *Бр.*

(¹) Сичецця. *Пир.* (²) наче та. *Зв.* (³). Налазить, *Бер.*; Присикавсь. *О.* (⁴) Уілася, як та. *Лів.*

Лізе сліпицею. *Пир.* — Так сліпмя и лізе. *Кр.*

2760. Що хоч кажи! *Пир.* — Що ёму казати (як лізе в вічі)! *Рад., Х.* — Ну що ёго казать! *Пр., Пир.*

Як сліпий овад! *Л., Пир.*

Став мені сіллю в оці. *Бр.*

Став мені хріном у носі. *Г., П.*

Алеж дався він (¹) в знаки! *Ном.*

(¹) Але вже він удався. *Рад.*

Він мені у печінках сидить. *Пир.*, [*Євх.*].

Усвиріпився ж мені — ніщо пекло сутані. *Бр.*—...ніщо трясця вранці. *Не.*

Допекла гірш од (¹) сироі кваші. *Л.*

(¹) Пропекло горш. *Ст. Зб.*

Канюкою сидить. *Ж.*

Ото канючить! *Пир., Л., Хор., З.*

2770. Пищить, як каня. *Ил.*

Digitized by Google

Не тра стару клопотати: стара знає, кому дати.

«Ти, Гандзю, сама знаєш,—на що ж мене ще питаєш?»—«Тим, не жичу тобі лиха,—роскажи, будь ласкав, зтиха!» *Бр.*

Нагадав (¹) козі смерть. *Ск.*—... а коза «мекеке!» (²) *Не.*

(¹) Згадав. *Бр.* (²) вона й мекетає. *Новг.*; а коза й мекече. *Гад.*; то й сам не рад будеш. *Лох., Пр.*; вона що ступить, то й треть. *Пир.*; що ступить, то й п..дь! *Л.*; а коза п..дь. *Зал.*

Як тії ж, так тії! *Пир.*

Як коржа, так коржа! *З., Л., Пир., Кр.* —... як спечемо, так и дамо(¹). *Лів., Павл.*

(¹) як спечу, то дам. *Бр.*; спеком, так дадом. *Нов.*

Таке уідливе. *Пир.*

Не стій (¹) над моєю душею! *Лів.*

(¹) Чого ти стоіш. *Бр., Л.*

Та вже сиди, не сиди, то нічого не випросиш. *Проск.*

Оце! як накупились! *Пир., Л.* — Ото накупились! *Л., Павл.*

2780. Оце! неначе та орда. *Ном.*

За людьми и хата не згорить (докучають). *Пир.*

Пришихвіст! *Гр.* — Приший-кобилі-хвіст! *Коз., Кр.*, [*Бр., Проск.*].—... а в кобили и свій є. *К., Рад.* — Приший-хвіст-кобилі (¹). *Лів.*—...як обирвецця, то далеко опинецця. *Л.* — Причепить кобилі білий хвіст. *Кулж.* — Причепи кобилі хвіст. *Ил.*

(¹) Кобилій. *Ст. Зб.*

Ходить, як корова за тилям. *Проск.*—... як теля з коровою. *Г., П.*

Як хвостик, позаду бігає. *Пир.*—Хвостиком біга. *Зв., Пир.*

Очепилась, як хвіст. *Бер.*

Стримлять, як більма, на очах. *Полт.*

Без Гриця (¹) и вода не освятицця. *Об., Руд.*

(¹) Юхвима. *Ст. Зб.*; нёго. *Л., Н., О.*

Де не посій, то вродицця (¹). *К.*, [*Бр., Зв., Проск., Бер., Пир., Б.*].—Тебе де не посій, то вродисся. *Л.*, [*У., Павл.*]. —Ти вродисся там, де тебе не посіяно. *Проск.*

(¹) виросте. *Рад.*

Кинь (¹) мене, Боже, де мене не треба (²)! *Зв., К., Л.*

(¹) Встіби. *Ил.* (²) де мя непотрєба.

2790. И чого б я ліз туди, куди не треба! *Ном.*

Не лазь там, де тебе не треба,—так тобі треба! *Проск.*

—

На кого ПЕНЕЮ лізе—гірш ножа ріже. *Кл.*

Лучче ж пенному сіло на шию зложити, ніж бідних людей правдивих зводити. *Кл.*

Пеня московська. *Г., Лів., Сл.*—Оце привъязка (¹), як московська пеня! *Б., Кр.*

(¹) Оце пристав. *Кр.*

За лучинку найде причинку. *Бр., Кр.*

Не з сива [сіва?], не з дива. *Гат.*

Відхрестився від дідька, а збудесся гріха. *Ил.*

Як гріх на душі! *Об.*

Куди ти, очмано, лізеш! *Проск.*

2800. Геть, сатано! *Кон.*

Одчепись без шага! *Пир., Л.*

Одчепись од мене—глянь на Бога. *Рад.*

Візьміть одчіпного! *Кон.*

Нападись (¹) на кого багатшого! *Л.*—... то й шаг дасть. *Кон.*, [*Лох., Кр., Ёвх*]. —... чи не дасть хто копійки, або шага. *Рад.*

(¹) Одчепись од мене та нападись. *Пр.*; Відчепися! нападися. *Пир., Зв.*; Надпади. *Кон.*; Нападіцця. *Кор.*

Відчепися, напаснику, я не була на празднику. *Ил.*

Од чорта одхристився, одмолився, а од ёго, дурня, и ломакою не одибъється. *Рад., Л.* — Від чорта бим ся відхрестив, а від тібе ні відхрещусь, ні відмолюсь. *Проск.*

А ні ёго відмолитися, а ні ёго відхреститися. *Ил.*

Нехай (¹) тобі сто чортів (²)! *Л.*—... и сіра свитка.—Нехай сто бісів твоій матері! *Кон.*

(¹) Хай. *Кон., Л.* (²) бісів. *Пер., Зв.*

Пусти чорта в хату, то він и на піч залізе. *Л. Пир.*

2810. И ладаном не викуриш. *Лів.*

Плюнь на мару! *Зв., Пир.*

На твоє лихо зроблю. *Кон., Л.*—Зроблю тобі на пеню. *Л.*

На злість моій жінці нехай мене бъють. *Ил.*

Добре на мою жінку: нехай мене бъють.

Коли моя жінка така, то нехай свині борошно ідять. *Рад., Пир.* — ...жінка шельма, нехай (¹) свині муку ідять. *Б.*

(¹) к...а, так нехай же. *Гр.*

Піду до церкви, але не буду молитися. *Ил.* — Піду вже, тату, до церкви, але чорта ззіси, щоб Богу молився. *Кан., К.*

Хазяйська курка комірницькій корові ногу переломила. *Бр.*

Не (¹) по коню (²), та (³) по голоблях (⁴). *Лів.*

(¹) Не може. *П., Прав., Нижн., Кан.,*

Digitized by Google

К.; Не міг. *Проск.*; Не можь. *Ил.* (2) по коняці. *П., Прав. Ниж.*; по коневі. *Проск.*; Не попався мене. *Бр.* (3) та попав. *Бр.*; то. *Ил.* (3) голоблях. *Бр.*; *Проск.*; оглоблях. *Пол.*; голоблі. *Сл.*, кульбаці. *Ил.*

Як нема на кого, то на жінку. *Зв.*

2820. «Хто винен?»—«Невістка!» *Бр.* —«Хто се?»—«Невістка!»—«Та невістки дома нема?»—*Кон.*—«Так плахта ії дома!»—Не невістка, так невістчина плахта. *Лів., Сл.*—Невістчина й плахта шкоду робить, бо невістки дома нема. *Л.*—Е, ніхто не зробив!.. Ен невістчина плахта вйсить—то вона зробила. *Бр.*

На того вина, кого вдома нема. *Руд.*

Не гаразд—жінка ледащо: не зварить, не спече, коли нема що. *Ил.*

Нічим (1) вовкові (2) блювати (3), так (4) ликами (5). *Пр.*

(1) Немає чим. *Ил.*, *Проск.* (2) вовк. *Ил., Прв. Ст. Зб.*. (3) смердіти. *Проск.*; с...ь. *Л.*, *Новг.*; вовка рвать. *Гл.*;». *Ил.*, *Л.* (4) то. *Ил.*, та. *Проск.* (5) ликом. *id.*; завертами (завертнями). *Новг.*

Нічим не візьмеш, так и ключчем. *Сос.*

Як на пеню. *К., Пир., Гл.*—Як на ту пеню. *Пир.*, — Так робиш, як мені на пеню. *Рад., Л.*

Або чорт, або Німець розбив. *К., Кан.*

—

СВИНЯ свинею. *К., Коз.*

Сіре, як той кнурь сірий товстий! *Ос. 4 (III, 28).*

Свині хоч золотое колце управ, а вона не пойдеть всадити лич у гумно, разві у що инше. *Пр. в Ст. Зб.*

2830. Свиня полудня не знає. *Нос.*

Свиня не віруе (1) в Бога—тілько в великого (2) стога. *Бал.*

(1) не вірить. *К.* (2) але в.

Клапоуху (каплоуху) хоч родзинками годуй, а все буде клапоуха. *Вас.*

Убравсь, як свиня в ворох. *Гр.*

Не знае ні шти, ні пори (*або*: ні віри). *Бр.*

Не будь так, як попова свиня.

Не будь тім индиком (1), що моркву рие. *С.*

(1) свинею. *Бр.*; тим. *Л.*

Куме, Андрію, не будь свинею! *Не*—... як же мені не бути, що мене люде знають. *Ил.* — Андрею, не будте свинею, коли вас люде величають.

Сховай кепство на господарство. *Проск.*

Не вдавайся з апостолами за стіл. *Ил.*

2840. Куда ти вбрався на стіл з постолами. *Кан., К.*

Позволь собаці лапу ни стіл покласти, то він и цілий втеребицця. *Кан., К.*

Посади (1) свиню за стіл, вона й ноги (2) на стіл. *Лів.*—Пусти пса під стіл, а він дерецця (3) на стіл. *Проск.*

(1) Ти. *Павл.*; Пусти. *id., Бр., Коз.* (2) вона й лапи. *Коз.*; так вона й лапи. *К.* (3) він и ноги. *Ил.*

Сидить, як чорт на грошах в болоті. *Проск.*, [*Ил.*].

Сопе, як ковальській міх. *Об.*

Розсілася як Решитилівська толока (Решетилівка м. в *Полт. п.*). *Полт.*

Як собаці в зуби сунув. *Л., Пр. в Ст. Зб.*

Як собаці в корито. *Ст. Зб.*

Роспустився, як циганська пуга. *Ил.*

Рот без заворот. *Ном.*

2850. И дітки звичай знають. *Сл.*

Пришита тобі шапка на голові? (що в шапці). *Бр.* — Шапка не пришита. *Ст. Зб.*

Скинь шапку—теща глуха буде. *К., Пер.*—...бо Бог у хаті. *С., Бр.*

В шапці правди немае. *Л., Коз.*

—

ЛИХИЙ (1) доброго не любить. *Ст. Зб.*

(1) Лихе. *Ил.*; Зле. *Бр.*

Як лихий чоловік, то не став и чорта.

Добрий пес луччий, як злий чоловік. *Ил.*

У злому зле й сидить. *Л., Б.*

Злий чоловік ні Бога ся не боіть, ні людей ся не стидить. *Сн.*

Не бійся чорта, а лихого (1) чоловіка. *Зв., Лів.*

(1) але злого. *Г.*

2860. Лихого чоловіка бійся, бо лихий чоловік переможе все. *Рад.*

Не звязуйся з лихим спершу, так и впослі бачить не будеш. *Коз.*

Од (1) ледачого (2) поли вріж та (3) втікай (4). *Рад., Л.*

(1) Від. *Бр.* (2) лихого. *Бр., Ст. Зб.* (3) врізавши. *Коз., Ст. Зб.* (4) втікати треба. *Ст. Зб.*

Лиха (1) искра (2) и поле (3) спалить (4) и сама (5) згине (6). *Рад.*

(1) Літа. *Зал.*; Зла. *Ил.* (2) Искра. *Ст. Зб.* (3) все поле. *Проск.* (4) спалила. *Ил.*; спале. *Зал.*(5) та й сама. *Ёвх.* (6) згасне. *Бр., Проск.*; счезне. *Бр.*; счезла. *Ил.*; склизне. *Зв.*; слизне *Зал.*; пропаде *Кон.*; погасне. *Ёвх.*

Ледачого не займай, сам себе не марай. *Пер.*

Ледачого держать — лучче не мать. *Коз.*

Digitized by Google

Од лихої тварі в світі не втічеш. *Ш.*, *Коз.*

Не можеш збути, як лихого шеляга. *Ст. Зб.*

Нема ліса без вовка, а села без лихого чоловіка. *Ил.*

Лихий лихом погибає.

2870. Ледачому (¹) всюди зле. *Бер.*— Ледащо, куда не повернецця, то всюди ёму зле.

(¹) Поганому. *Рад.*

Лукавому суком випре. *Кон.*

«Де ти, чорте, звик?» — «А в болоті!» *Прав.*—Де чорт любить? въ болоті! *Нов.*

На злеє не учи нікого: и сам догадаєцця. *Ст. Зб.*

Лихо коіти. *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*

Сила злого — два на одного. *Ст. Зб.*

Трудно, аби на добре вийшло, що из злих рук прийшло. *Ил.*

Не грій гадюки за пазухою. *Ст. Зб.* —...въ пазусі бо вкусить. *Л.*, *Пр.*—... гадини за пазухою, бо вкусить. *Зв.* — Гадини ніколи не грій за пазухою; бо як розигрієш, то вкусить. *Бер.*

Гадюка, хоч не вкусить, то засичить. *Рад.*, [*Бр.*].

Крий, ховай погане, а воно ж таки гляне. *Гат.*

2880. Ото злиденник! *Проск.*

Руки білі, а сумління чорне. *Ил.*

Мале щеня, та й те гавкає. *Ёвх.*

Не з доброї муки и той (вижу) зліплен. *Ст. Зб.*, [*Пр. в Ст. Зб.*]

Такий злий, аж в роті чорно. *Ёвх.*, [*Зв.*].

Добрий собака, аж за кочергу хапаєцця. *З.*, *Пр.*—... так аж за куцюргу хапає. *Бер.*

Та й зле (¹)! як зінське (²) щеня. *О.*

(¹) злюче. *С.* (²) жінське.

Я ёго знаю, як лихого шеляга. *Проск.* —Знаю, як мідний шеляг. *Черн.*—Знають ёго, як лисого. *Кан.*, *К.*

Ёго всякий знає, як (¹) облупленного (²). *Коз.*, [*Рад.*, *З.*, *Пир.*].

(¹) Я ёго пізнаю, хоч. *О.* (²) облупляного. *Бер.*

И пес за ним не вие. *Ил.*

2890. Ёму (¹) й муха на заваді. *Зал.*

(¹) Тобі. *Ёвх.*

Дав Бог, та й чорт не візьме. *Кр.*

Мухи (¹) в носі. *Нос.*

Непевний.—(¹) Багато мух. *Кулж.*

И погляд у ёго не людський. *Л.*, *Пр. в. Ст. Зб.*

Хоч сук (¹), та злий (²) дух. *Б.*, *Кон.*

(¹) сух. *Пир.* (²) лихий. *О.*

Єсть и въ тебе блохи, та нікому вигнати. *Ст. Зб.*

Е, чоловік! чорт заволік. *К.*, *Пир.*

Се ще тютя з поливъяним носом. *Нов.*

Зла личина. *Пир.*

Чуеш, в тобі дідько сидить. *Проск.*

2900. То Язя з пекла родом. *Ил.*

Єгипецька му́ма (про злих бабів). *Кр.*

Єгипецька баба. *Лів.*

Не медунку ведуть, та не медунка й в коноплях сидить (та злюща, а та ще гірша). *Рад.*

Хибнув у чорті. *Лип.*

Скира на чоботи, язик на підошви. *Ил.*

Не ждати з тебе (¹) пуття. *Пав.*

(¹) Не буде з ёго. *Пир.*, *Пр.*

Ой казали мені люде, що добра з тебе не буде. *Пир.*

Хоч у ступу всадіть, та пирогами годуйте,—все буде однака. *Зап. (I, 147).*

Великого роду, а псёго ходу. *Нос.*

2910. Ще-ще зпереда, а ззаду на чорта походить. *Проск.*

Підкував дядька, підкуеш и татка. *Рад.*, *Л.*, *Пир.*

Дав Біг душу, як в грушу!.. вòлів би козу, то б и молока дала. *Ил.*—Вложив (¹) Бог душу, як в (²) грушу. *Проск.*

(¹) Уклав. *Бр.* (²) як у.

Мав Бог дать душу, та дав грушу. *Зв.*

Уклав (¹) Бог душу, як у пня (²). *Бер.* —Утулив Бог душу у пень. *Л.*

(¹) Утеребив. *С.*;Уліпив. *Рад.*;Вложив. *Б.* (²) у пень *Л.*; у пень, та й каєцця. *С.*

Мав (¹) уродицьця (²) чоловік, та вилупився (³) чорт (⁴) *Пир.* — Мав вилупицьця чорт, та півні заспівали — вилупився чоловік. *Л.*—Мала вродитися сатана, та півні запіли, то вродилась дитина. *Бр.* — Мав уродицьця чорт (⁵), та кури запіли. *У.* — Уродився б біс, та півень заспівав. *Кон.*

«Про жінку, що єсть такиі чудниі діти родять». *Рад.* «Як таке зле, подоб. ре.» *Бр.*—(¹) Що мав. *Зв.* (²) родиць-ця. *Рад.* (³) то вилупився. *Зв.* (⁴) виродок. *Рад.* (⁵) Мав хтось иний родитися. *Ст. Зб.*

Так ёго мати зродила (¹), *Бер.*—З матері народився. *Кл.*

(¹) уродила. *З.*; народила. *Лох.*

Породила ненька. *Павл.*

Уродила мама, що не прийма й яма. *Кон.*, [*Пир.*, *Б.*, *Ст. Зб.*].

И мій батько такий мався, и я в ёго вдався. *Нос.*

Digitized by Google

2920. Пошився в собачую шкуру (*або:* в чорти). *Кан.*, *К.*—... въ псю шкуру. *Проск.*

Ти ходиш въ псій шкурі.

Єсть и в того сірого сукна клин. *Ст. Зб.*

Продав чортові душу. *Л.*, *Пир.* —Запродав чортові душі. *Ил.*, *Л.*

Псові очі, а чортові душу запродав. *Ил.*

Ей, то-тò ти дуже вже розпсотився. *Проск.*

Він так намоскалився, що и зпід живого пъяти ріже. *Х.*, *Ёвх.*

Юшки московської ухватив (баловства заживає). *Кон.*

Набравсь юхи. *Кон.*

Набрався у Юхима юхи. *Ёвх.*

2930. Це той пан, що в соломі спить, зубами ськаєцця (як кого собакою хотять назвать). *Кан.*, *К.*

Це той пан, що при місяці воші бъє.

Гадина в ёго словах дихає. *Л.*

Гадину за пазухою має. *Ил.*

Зо злості болять кості. *Б.*, [*Бер.*].

Злості повні кості. *Ст. Зб.*

Знать и того по писку, що добрих свиней плоду.

Не годен того, же го земля святая на собі носись. *Ил.*

Та по ёму, на тім світі хоч тин душею підперай, аби ёму тут гаразд! *Ёвх.*

Зібралося по ягодці (один од одного гірший). *Нос.*

2940. И той з пекла родом, ба ще три милі зза пекла. *Пр. в Ст. Зб.*

Така вже вдача собача. *Лів.*

Вовча натура. *Ск.*

Вовчу думку має. *Кон.*, *Л.* — Вовче думає. *К.* — Вовчое гадає. *Ст. Зб.* — Вовк, то вовче й думає. *Рад.*, *О.*

Вовча натура (1) в ліс (2) тягне. *Бр.*

(1) Вовка таки. *Нов.* (2) до ліса. *Проск.*

Скільки (1) вовка ни годуй (2), а він у (3) ліс дивицця. *Пир.*, [*К.*].

(1) Як. *О.*, *Новг.* (2) корми. *Новг.* (3) все в. *О.*, *Новг.*

Видно, яка удаль. *К.*

Ніхто чорта не сіяв, а родицця. *У.*

Бійся Бога! *Бр.*, *Кон.* — Бога бійсь, що ти робиш! *Кон.*—«Бога побійся!»— *Кон.* — Як таки Бога не бояцьця! *Кон.* — Треба ж таки и Бога побояцьця. *Т.*

Бога пошануйте! *Бр.*

2950. Глянь на Бога! *Бр.*, *Бер.*, *Кон.*, *Кр.*, *Біл.* — ... та посоромся людей. *Дуб.*—Глянь собі на Бога! *Ёвх.*

За те й Бог побъе. *Кон.*

Схаменіцця, будте люде, бо лихо вам буде! *Кобз.*

Умийтеся, образ Божий багном не скверніте. *Кобз.*

—

ЛЕДАЩО з цілого світа. *Кон.*

Ледащо—з віку ледащо. *Ёвх.*

Хоч покинь, таке ледащо! *Лів.*

Вбоіще таке—що хоч ти ёму що хоч! *Ном*

Крутиш своім світом, як пес хвостом. *Проск.*

З ёго води не вивариш. *Ш.*

2960. З тобою водицьця, як из тим ведмедем. *Ном.*

Золоті руки, а вражий писок (митець на все, та ледащо). *Ил.*

Куди ни (1) кинь, (2) то клин. *Пол.*, *Лів.*—... а наверх дірою *Бр.*—... то голову на плечі! *К.*

Ніби ото кравець вимощує. (1) Куди. *Бр.*, *Ст. Зб.*; а все. *Проск.*

Причаївся (лукавнує)! *Бр.*

Хлопець не що—піди ж (1) яке ледащо! *Зв.*, *Дуб.*

(1) Та піди. *Х.*

Ні швець, ні мнець. *Об.*, *Ст. Зб.*, *Павлв.* — ... ні чорзнаєщо (1). *Проск.*, [*Павлг.*]

(1) а казнащо. *Пир.*; чортвідьщо. *Кр.*; ні в дуду игрець. *Нос.*; ні в дуду грець. *Ш.*

Тілько на порі в Кричев (на негідного; десь був у тому Кричеві пороховий завод. *Нос.*). *Нос.*

Пустивсь берега (на все лихо пустився). *Пир.*

Ледачого и в церкві бъють. *Пир.*, *Кр.* —... бъють, нігде не минуть. *Бер.*

—

ХИТРОЩІ та мудрощі. *Ст. Зб.*

2970. Чоловічина! одна душа в чоботі, друга в животі, а третя по світу (шахрай). *Нос.*

Ти вже святий та Божий! *О.*, *Кр.*

То непевна, то хитра пташка. *Ил.*

Хитрий, як лисиця. *Ск.*

Хитрий, як біс (*або:* чорт). *Об.*

Хитрує, як вовк. *Бер.*, *Кан.*

Хитрує, як собака. *Бер.*

Крадецця, як вовк. *П.*, *Лів.*

Кавкає (1) як ворона, а хитрий як чорт (2). *Б.*—Хитрий як чорт (3), а дурний як ворона. *Бал.*

(1) Дурний *Кр.*, *Кулж.* (2) біс. *Кулж.* (3) гадюка. *Яц.*

Digitized by Google

Хоч дурний, та хитрий. *Лів.*, [*Бр*].

2980. А чого ж ви, люде добрі, мовчите? я за себе сказав. *Х.*—Усе я, та я — чом же ще ви не говорите! *Зв.*, [*Проск.*].

«А хто, пита хазяін свою работу, «по чарці?» — «Та хоч и я!» озиваєцця один.. Випив, покректав, втерся.» А хто по другі?» — «Та хоч и по другі я!» — «А хто по треті?» — «Та чи по треті, то и по треті!» — «А хто ж, будьте ласкаві, завтра у тік?» — «Та що це ви», каже до других, «усе я, та я и д.» — Притуляють сю брехеньку иноді до Цигана — разно росказують. *Нож.*

Хитрий—як чорт, дурний—як ворона, а упрямий—як свиня. *Кан.*, *К.*

Кум красно говорить, але кривий писок має. *Ил.*

Ангельські волоса, а чортова голова. *С.*

Голос, як сурмонька,—т'але ж чортова думонька. *Гат.*

Янгольский (1) голосок, а чортова думка. *К.*, [*О.*, *Проск.*, *Ос. 1 (111)*].

(1) Добрий. *Рад.*

Лестю б душу 'тдало, а чортова думка. *Л*

Слова твої ласкавиі, та чортова думка. *К.* — Сло́во (1) з маслечком, та чортова думка. *С.*

(1) Словце. *Б.*

Слова мъясниі, а пироги пісниі. *Ил.*

На словах, як на цимбалах. *Кон.*— ... як на варганахъ, а на ділі, як на балабайці. *К.* — На речах — наче на кобзі *Коніс.*

2990. Мъяко стеле, та твердо спать. *Лів.*, [*Ёвх*].—Мъягко постелити, а твердо спати. *Проск.*

Добре говорить, а зле творить. *Ил.*

Уже язик такий, як двуличная китайка. *Б.*

Двійна китайка. *Пер.*

Облесливий, як собака. *У.*

Без мила в душу (1) лізе. *Не.*

(1) в гу..о. *Ном.*

2996. Куда вітер, туди й він. *Бр.*, *Дуб.*

2998. Москаля верти (не води)! *Сн.*

Крутицця (1), як послід (2) в ополонці (3). *У.*, *Пир.*

(1) Вертицця. *Ст. Зб.* (2) тріска. *id*; г...о. *Л.* (3) полонці. *Ст. Зб.*

3000. Ёго и (1) в ступі (2) не влучиш (3). *Лів.*

(1) и чорт. *Зв.*, *Ил.* (2) в ступі товкачем. *Кр.*, *Новг.* (3) поймаєш. *Пир.*, *Новг.*, *Павлг.*; потрапиш. *Бер.*; потрахвить. *Ил.*; влучить. *Зв.*

Зробив (*або*: Був) Хома, та й дома нема. *Гайс.*

Въецця, як гадина, *Зап. (1, 147)*, [*Ил.*].

Вертить хвостом. *О.* — Крутить хвостиками. *Дуб.*

Вертицця, як чорт в боклазі. *Лаз.*

Він так як литовський ціп—и сюди, и туди. *Л.*, *Кон.*—Литовський ціп. *К.*, *Л.*

Крутить, як Циган сонцем. *Бр.*, *Проск.*, *Л.*

И нашому Богу, и вашому. *Кулж.*

Він ні нам, ні вам. *Проск.*

Поможи, Боже, и нашим, и вашим! *Кулж.*

3010. «Помагай, Біг, нашим!» — «А которі ж ваші?» — «Которі подужають!» *Кр.*

За тим (1), Боже, хто зможе (2). *Прав.*

(1) Поможи. *Кр.* (2) переможе. *Ил.*

Хто дужчий, той и луччий (1). *Лів.*, [*Лип.*, *У.*].

(1) ліпший *Ил.*, *Ст. Зб.*; прудший. *Рад.*

Двом богам ніколи не молицця. *Кан.*, *К.*

Перед паном Хведором, росходивса ходором (падаєцця, та ще не знать перед ким). *Прав.*

У свято звониш (догожає значним). *Ст. Зб.*

«Цигане, якої ти віри?» — «А тобі якої треба?» *Ном.*

«А біло?» — «Біло!» — «А чорно?» — «Чорно!» *Ил.*

Сюди гав—туди дзяв (и нашим, и вашим). *Ном.*

Бач, який викрутень! *Гат.*

3020. По кривому шляху поіхав. *Не.*, *М. Білз.*

Підлазить, як чорт під манастирь. *Проск.*

Ёго и в лозці не піймаєш. *Рад.*, *О.*, *Кр.*

И в корці води не піймаєш. *Б.*, *Гл.*

Ёго й в окропі не піймаєш. *Сос.*

Ёго и в ступі не влучиш. *Ном.*

Заступи чорта дверима, то він тобі окном. *Збр. Лаз.*

По правді роби, по правді й очі повилазять. *Ном.*

У тихому болоті чорти плодяцця (1). *Хор.*, *Л.*, *Пир.*

(1) водяцця. *К.*; живуть. *Не.*

Тиха вода людей топить, а бурна тільки лякає. *Зал.*

3030. Тиха вода греблю (1) рве. *Лів.*, *К.* — ... вода береги ломить (2). *Проск.* — ... а бистра тамуе (3). *Ил.*

Digitized by Google

(¹) греблі. *З., Пир., Пр.* (²) рве. *Черк., Бер., Л., Пир.*; завжди рве. *Бер.* (³) гатить. *Яц.*

Од тиха все лихо. *Нос.*

З тихеньких все лихо встає (¹). *Зв., Б., Лох.*

(¹) виходить. *З.*

Ходить, як овечка, а буцкає, як баран. *Ил.*

Телят боіцця, а воли краде. *К.*

Не кождий слабий, що стогне. *Проск.*

Не кожний спить, що хропить. *Ил.*

Знишка та зтишка. *Прав. Ниж., Лів.*

Зпідтишка мішки (¹) рве. *Лів.* — Так як та свиня: стишка (²) мішки рве. *З.*

(¹) греблі. *Зал.* (²) знишка. *Кон.*

Зпідтишка литки рве. *Ёвх.* — Мов собака изпідтишка. *Павл.*—Як ниця собака—знишку рве. *О., Коз.*

3040. Ник, як сучка в глек. *Гр.*

Гляне—молоко кисне. *Л.*

Зогнувсь в три погибелі (од лиха, або прикипецця). *Лів.*, [*Прав. Ниж., Пол.*].

Він там важний, де маленькі вікна. *Павл.*

Зашморгом сей дивиця. *Кон.*

Очима світить, а (*або:* Ет, в вочі світить, а поза очі) боком душу тягне. *Проск.*

Потайного собаки гірш треба боятися (*або:* горшей бойся). *Ст. Зб.*

Инший в ноги кланяецця, а за пъяти кусає. *Не.*

Чоловік нічого: так собі — маленька собачка. *Кр.*

Скулився, стулився... гі, пес! ще й хвіст піджав. *Ил.*

3050. Собачого трохи, та ще й потайний. *Пир.*

Добрий би був чоловік, та собаками підшитий. *Зв., О.* — Собаками підбитий. *Кон.*

Лисом підшитий, псом підбитий. *Ил.*

Жмецця, гнецця, — як кургузий дідько. *Гат.*

Искладний, як чортяка в мисочку. *С.*

На язиці мід, а під язиком лід. *Ил.*

Він и укусить, и меду дасть. *Зал.*

Ей, стережися тні омани, як вогню. *Проск.*

Та то ще, гледи, мрево! *Пир., Ал.*

Марево, паноче, увесь світ мороче. *Гат.*

3060. Були такі дурні, що нас дурили. *Кан., К.*

З своім хлібом пообідаеш (не обдуриш, шкода). *Нос.*

Добродію—не торбою! *Сос.* — Е, добродію! що з торбою! *Зв.*

А до Межибожа кіз кувати! *О.*

Межибож давно Четвертинських був.

В Тилигул (¹) до лями. *Гад.*

Запорозці обдурили так Текелія.—(¹) В Тилигул на заробітки. *Не.*

Мудрий Мазур! *Войц.* [*з Підл.*].

Кажуть на того, хто підходив одурити, та даром.

Пропив (¹) міх, то й на батька гріх. *К., Пр., Черн.*

(¹) Як украдено. *Рад., Кр., Ёвх.*; Як пропав, кажуть. *Пир.*

Мудрий! ззів куропатву, а каже, що одгризлась. *К., Кан.* — Мудрагель! куропъя (¹) ззів, а сказав, що сама вгризлася (¹). *Нов.*

(¹) куропатву. *Яц., А. Вил.* (²) ся вгризла. *А. Вил.*; та й каже, що відгризлася. *Яц.*

Дмитер хитер: ззів курку, та сказав—сама полетіла. *Ст. Зб.*

Хоминий чай (хвальш). *Кон.*

3070. Нявся, як на стіну дрався (хитрував, а то ще хитріше, перехитрувало). *Нос.*

На 'труту тільки плуйтка йде. *Коз.*

Лестки горшей отрутизни (*або:* Похлібство гірш тритизни). *Ст. Зб.*

Хитрощами недовго проживеш. *Проск.*

По (¹) сей дуб (²) миля! *П., Прав. Ниж., В.*

Більше не обдурять! — (¹) Знай по. *Ст. Зб.* (²) сего дуба. *Бр.*

Мудрий не дасцця за ніс водити. *Ил.*

Чоловік не дасцця, — лише раз з розуму звести.

Раз тільки козу на лід нагнати можна. *Г., П.*

Раз ошукаеш, а потім не вдасцця. *Проск.*

Ніякої обмани тут нема. *Пир.*

3080. Да ёго и на козі не пудъідеш. *Кр.*

Треба рано встати, аби ёго ошукати. *Ил.*

Яке маленьке, а не несе ложки за ухо! *Бр.* — Ложки за ухо не занесеш. *О., Пр.*

На мід, не на жорч, люде мух ловлять. *Ил.*

Стали думать та гадать, як би в шори убрать, а самим десь дальше мандрувать. *Не.*

Вивів ёго в поле. *Ил.*

Продав пса за лиса.

Пришви пришив. *Пир.*

Digitized by Google

Ману пустив (¹). *Зв.*, *Пр.*, *Л.*

(¹) напустив. *Полт.*

Підвів (¹) під манастир. *Лів.*—Так мене підвів, як дурну під манастир. *Бер.*

(¹) Підвів наче.

3090. Підвів під пень кашлять. *Руд.*

Ляси підпуска. *Х.*

В свої чоботи хоче ёго взути. *Бр.*

В постоли вбути. *Ном.*

Як узяли лестовочками підходить. *Пир.*

Продав кота в торбі. *Гат.*

Купив кота в мішку. *Бр.*, *Проск.*, *Гр.*

Зразу личко, а потім ремічке (потроху видурює и д.) *Ил.*

Манить — так як горобця на полівку. *Пир.* — Мани, та й мани — як горобця на полову. *Р.*

За ніс кого водити. *Ск.*

3100. Манить, як кота мишею. *Л.*

Дає собі по носі грати. *Ил.*

Накадив му під ніс (підійшов лестю).

Он тое править, як швець женився. *Ст. Зб.*

Сим-тим баба Ляха здурила. *Проск.*

3105. Убрав (¹) в шори. *Бер.*—У шори втяти. *Гат.* —

(¹) Убравсь. *Зв.*

3107. Так же до ёго штучно підійшов! *Ном.*

Підъіхав ёго так, що тільки ушима стрепенув. *Чор. Рад. (360).*

Пошив у дурні. *Х.*

3110. В мутні воді рибу ловить. *Кон.*

Собі на умі. *К.*, *Н.*, *Кр.*

Бог з вами, що знаю за вами, а що за мною—то мовчіть. *К.*

Моя хата з краю: я нічого не знаю. *П.*, *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*

Моє діло, як кажуть, мірошницьке: запусти, та й мовчи. *Кр.* — Наше діло мірошницьке: підкрутив, та й сів. *Рад.* — ... накрути, та й сядь. *Кон.*

Ні всюд, ні втуд, а все прибудь. *Проск.*

Хочецця так, щоб хитро-мудро (¹), та невеликим коштом. *Ном.*

(¹) Хитро-мудро робить. *Проск.*

—

То все на КАПОСТЬ. *Л.*, *Пир.*, *Кон.*

Блоха кусає, а за що, не знає. *Сл.*, [*Бус.*].

Чоловік сімья сіє, а чорт плевели. *Кон.*

3120. «Чорте, де йдеш?» — «Болото палити!» — «Не буде горіти!» — «Добре мені пакість зробити!» *Ил.*

Завъязав шутки ито му добре той! *Ст. Зб.*

Видав, як наче на заріз. *Бр.*

—

МОРДУЄЦЦЯ, як чорт в лотоках. *Зв.*, *Пир.*

Вертицця, як оюн в ополонці. *Лів.*

Вертицця, як сорока на тину. *Пав.*

3126. Вертицця, як чорт у бóклазі. *Збр. Лаз.*

3128. Звиваецця (¹), як пес в сливах. *Ил.*

«Як істи хоче, не зна що діяти, — веретúницця». (¹) Крутицця. *Бр.*: То-то вертúцця. *Проск.*

Крутицця, як посолений оюн. *Л.*, [*Ил.*].

3130. Крутицця, як медведик в млині (невеличке колесо, що зверху пада на ёго вода; а то ще є підсубіёк и гончак». *Кон.*). *Проск.*

Крутицця (¹), як сите (²) порося. *Рад.*, *Л.*, *Пир. Б.*

(¹) Мордуєцця. *Лох.*, *Пр.* (²) жирне. *id*, *Ил.*

Пірвався, як з мотикою на сонце. *Ил.*

Непосидущій як чорт. *Ёвх.*

Переіздка сваха. *Ёвх.*

Кинь на собаку, то й тебе вдариш. *Бр.*

Куди не повернесся—золоте вербъя (¹) росте (²). *К.*, [*Пир.*, *Пер.*].— Де піде, то все золоті грушки за ним ростуть. *Ил.*

Іноді так хвалять, а іноді — ганять. — (¹) золота верба. *О.* (²) золоті верби ростуть. *Бр.*, *Проск.*

Хидить, як дідько по пеклу. *Х.* — Шибаецця, як чорт по пеклі. *Ил.*

Ганя, як чорт по болоту. *Не.*

Товчецця, як Сивко в пеклі. *Гат.* — ... як Савка по пеклу. *Не.*

3140. Тевчецця (¹), як Марко по пеклу (²). *Кан.*, *К.*, *Л.*, *Пир.*, *О.*, *Нов.*, *Ст. Зб.* — Марко пекельний. *Не.*

(¹) Шатаецця. *Бр.*; Совaецця. *Бер.*: Човпецця. *Дуб.*; Працює. *Кр.*; Бъэцця. *Нов.*; Росходився. *Нос.* (²) по пеклі. *Бр.*, *Гайс.*, *Проск.*; в пеклі. *Бер.*, *Кр.*

От и пішов тарани ганять (стукать). *Б.*

Стука раз-пó-раз, мов ёго домовик душить! *Не.*

А що там—женився вже? *Л.*, *Пир.*— Оце чорт тебе женить! *Дуб.*

Як упустить и грякне дуже. Певно, од звичаю бить горшки на покрасу.

Digitized by Google

А що то? у горщечка голова заболіла? *Пир.*

Головою об (¹) стіну! *Кулж.* — Головою! *К., Л., Н.*

Як грюкне хто дверима. — (¹) та об. *Зал.*

Бий, ще батько купить (як що розбили). *Л., Лох., Пр.*

Бий, бий,—ярмарок не далеко. *Зал.*

Нехай горшки бъюцця—на гончарову голову. *Проск.*

Рвецця (¹), як дурний до образа. *Нов.*

(¹) Летить. *Ёвх.*; Біжить. *Збр. Лаз.*

3150. Як од гіллі одирвався. *Ск.* — Як з гіллі зорвавсь. *Кр.*

Гоне, як вітрів батько. *Ёвх.*

Біжить, мов з шибениці зірвався. *Пр., Кр.*, [*К., Пир.*]. — Видирвався, як шибенник від шибенниці. *Проск.* — Зірвався з шибениці. *Х. Вид.*

Вирвався, як Пилип з конопель. *Пир.* — Вискочив, як Пилип з коноплі. *К.* — Гульк, як Пилип з кукурудзів. *Кам., Я.*

Був шляхтич, в військових речах бравий, родом з Конопель Сандомирського краю, и звався Пилип. На якімсь сеймику він, не розибравши діла, вбовтнувся в річ без ладу, так що усі, розсміявшися, стали один по дному питать: хто то, хто то? А сусіди п. Пилипа й кажуть: «То pan Filip z Konopi!» З того часу и пішов той Пилип у люде, та й до нас дійшов.

Скаче, як дідько. *Ил.*

Поверх дерева ходить. *Нос.*

От побіг, мов скажений. *Лів.*

Тиснуцця, як до дари в церкві. *Ст. Зб.*

Товпляцця так (*або:* Пхаєсся), як до свяченої води. *Ил.*

Хапаецця, як попівна заміж! *Прав. Нж., Лів., Сл.*

3160. Оце роззявив двері, як теща рот. *Бр., Бер.*

Чого ти скакаєш, як собака? *Л.*

Не рвися, як собака на ретязі. *Пир.* —... на привязі. *Бр.* — ... на ланцюзі. *Л., Рад.*

Не шастайся, як миш по пастках. *Ст. Зб.*

Не шелести, як віник по хаті.

Бока нагрієш. *К.* — Ребра нагрієш. *Пр.* — Вгріється. *Л., Пр.*

Грай, грай,—будеш плакать! *Ш.*

—

Поганому (¹) виду нема СТИДУ. *Об.*

(¹) У поганому. *Ос.* ♀ *(189)*; Ледачому. *Р.*; У поганого (в Піжені на базарі сказала молодиця Жидівці, що та продала ії битий глечик замісць доброго). *Коніс.*

Де нема лиця, там нема встида. *Ил.*

Він и Бога не боіцця, и людей не стидицця. *Кр., Кон.*

3170. У іх драгунська совість. *К.*

Ёму такий встид, як тій кобилі, що віз переверне. *Проск.*

Нема тобі ні стйду, ні брйду. *Збр. Лаз.*

Соромота вийти за ворота. *Ст. Зб.*

Сором буде тобі за воротами. *Гр.*

Стидно й очі появити. *Чор. Рад. (356).*

Сором казати, а гріх потаіти. *Евх.*

Така вже біда, бодай вже та не казать. *Проск.*

Треба якось у очі дивитись. *Л., Ст. Зб.*

Не знаю, чим мені ити: чи плечима, чи очима («стидаецца»). *Бр.*

Ёму пробігла собака проміжь ногами (сором комусь—вигнали, абощо). *Кон. К.,*

3180. В очах чоловічки дороги ногами стали. *Кв. (II, 220).*

Сидить уже (¹), як собака (²) в човні. *Пир.*

(¹) Ні в сих, ні в тих. *Пир.*; Лупае очима. *Пир.*; Муля очима. *Л., Пр.*; Виляс. *Проск.* (²) як той пес.

Як порося впустив. *Рад., Лів.*

Як мила ззів (¹). *Бр., Нов.*

(¹) ззівши. *О.*; Як з милом. *Дуб.*

Носик під себе. *Коз.* — Він и ніс під себе. *Ном.*

Щилники тре. *К., Л., Пир., Ст. Зб.*

У сірка (¹) очей позича. *Зв., Л., Пир.*

(¹) сірого. *Ст. Зб.*; вовка. *К.*

Микуляє очима, як кіт на глині. *З.*

Позирає (*або:* Поглядає; *або:* Озираецця), як собака в ярмарку. *Л., О.*— Так гарно, як собаці в ярмарці. *Б.*

Не зна, на яку ступить. *Бр., Л., Пир., Сос., Павл.*

3190. Покраснів, як рак печений. *Нов., Кр.*

Пече раки. *Ск.*

Седить, як на жару. *Ил.*

Сидить, як сорока в сливах. *Чигр.*

Сидить, як за тином. *Гр.*

Як кіт в салі. *Ёвх.*

Схилив хвіст та під міст. *Рад.*

Циганський піт пройма. *Зв., Л., Б., Кон., Х.* — ... пробіра. *Кан., К.*

Трусицця, як Каін. *Пир.*

Digitized by Google

Коли сором—закривийся (одказує, як хто корить—«сором»). *Л.*, *Ст. Зб.*

3200. Коли стидаєсся, то крий решетом голову. *Ил.*

Соромився б, та нема кого. *Дуб.*

Як и сёго соромицьця, то ніколи й скоромицьця. *Кан.*, *К.*, *Ёвх.* — Скільки не соромицьця, пора скоромицьця. *Рад.*, *Коз.*, *Кон.*

Се світове. *Ск.*

Сором не нагодує. *Ст. Зб.*

З сорома́ очі не вилізуть. *Ст. Зб.*

Стид не дим, очей не виість. *Пр.*—... не викурить. *Коз.*

Добрі очі все перелупають. *Б.*, *Павл.*

—

ПРИРОДУ ТЯЖКО ОДМІНИТИ. *Ил.*

Який вродивсь, такий и вдавсь. *Рад.*.

3210. Який удався, такий и згинеш. *Чигр.*

Який вродився, такий и згине. *Проск.*

Яке в (1) колиску, таке (2) в могилку. *Ш.*

(1) З чім у. *Нос.*; таке и.

Синицю и на салі поклади, то синиця синицею. *Бр.*

Сова хоч би літала попід небеса, то соколом ніколи не буде. *Ил.*

Хто родився вовком, тому лисицею не буть. *Сл.*

Криве дерево не дужо випрямитись. *Нос.*

Крукові и мило не поможе (щоб не був чорний). *Ил.*

З лисиною родився, з лисиною и пропаде (1). *З.*, [*Новг.*]. — Як уплодицця лисим, то й пропаде з бісом. *Ш.* — Лисе уродицця, лисе и згине. *Бр.*, [*Кан.*, *К.*, *З.*]. — Як уродицця лоша (2) з лисиною, то так воно й пропаде. *Черк.*, [*О.*, *Ст. Зб.*]. — Конь з лисиною родицця, з лисиною и згинеть. *Ст. Зб.*

(1) и вмре. *Н.*, *Ёвх.*; и вмреш. *Мг.* (2) теля. *Рад.*

З чорної кішки білої не зробиш. *К.*

3220. На біса вилий цілий ліс, а все бісом біс. *К.*—Хоч вивози цілий ліс, то все буде оден біс. *Ил.*

Горбатого (1) могила виправить (2). *П.*; *Прав. Ниж.*, *Лів.* — Горбатого виправить (3) могила, а упрямого дубина. *Проск.* —И вже! не справить горбатого и могила. *Пир.*, [*Х.*].

(1) хіба вже. *Слуц.*, *Пир.*; вже. *Зв.* (2) спрямить. *Слуц.*; справить. *Лів.* (3) справить. *Кр.*

Пізно старого кота учить гопки. *К.*

Від чорта не буде добра. *Ил.*

Чорт все чортом буде.

Коростяве порося дармо чісати.

Гадюка и вмірає; а зілля хватає. *Коз.*

Ледаще ледащим и згине. *Проск.*

Сахару хоч повен віз, а віз усе солоний. *Коз.*

Ледачого нігде не спискає («не візьме ціба»). *Бр.* Лихе не згубицця. *Проск.*

3230. Лихого справить заступ та лопата. *Зв.*, *Збр. Лаз.*

Добре, то добре й буде, а лихе, то лихе й буде. *К.*

Доброго коршма не зопсує, а лихого и церков не поправить. *Ил.*

Плохий 3233—3274. — Спокій 3275—3323. — Завзятий 3324—3348. — Сердитий 3349—3509. — Звада 3510—3532. — Лаять 3533—3807. — Бить 3808—4139. — Биться 4140—4204. — Война 4205—4213. — Нестрашно 4214—4295. — Стережися 4296—4325. — Страх 4326—4403. — Утёк 4404—4422.

—

Такий ПЛОХИЙ (1), хоч у вухо бгай. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

(1) Смирний такий. *Р.*; Такий став. («сумирився»). *Пир.*

Я такий, як хліб мъякий. *Зал.*

Сметана на голові б встоялась. *Бр.*

Мяхкий, як подушка. *Ил.*

И водою не помутить. *Кр*

Ходить, як лин по дну (тихо). *Зв.*, *Рад.*, *Х.*

Живу тихо, без плюскоти. *Ст. Зб.*

3240. А, сякий-такий, сухий та немазаний (з ласкою, найпаче до дітей). *К.* —Сякий-такий, немазаний! *Пр.*, *Кон.*

Щоб я од вас лиця не одвернула. *Пир.*

Бог вам (1).... батько! *Кон.*

Ніби заведе на лайку, а скінчить божо. (1) Хай вам Бог. *Кон.*

Из курей та з гусей, та на твого тата, та на твою маму! *Бр.*

Бодай тебе квочка вбила. *Збр. Лаз.*

А щоб тебе взяла лиха ндрача! *Ном.*

Digitized by Google

Щоб ти не діждав — гречаноі паски істи! *Пир.*

Бодай ти—упився! *Ёвх.*

О, щоб ти упився и повалився! *Ст. Зб.*

Бодай же ти пропала—курка ногу стоптала! а не курка—горобець, наш Иванко молодець. *Гр.*—Бодай тебе курка вбрикнула, або добре рак урàчив. *Сторож.*

3250. А щоб же (¹) вас Бог любив! *Об.*

(¹) Хай. *Бал.*; Бодай. *Зв.*, *Пр.*, *О.*

Щоб тебе добра година знала. *Об.*

Нехай тебе чорт возьме. *Пав.* — «Нехай тебе чорт возьме!» — «Як мене возьме чорт, то Богові віддасть, а як тебе —то не 'ддасть нікому!» *Бр.*

А вбий тебе безроге теля! *Т.*

Бодай тебе волами возили, а мене хоч коростявою, та конячкою. *Ёвх.*

А щоб тобе Кузьма (¹) вбрикнув. *Лів.*, [*Кан.*, *К*].

(¹) Хома. *Кр.* (чи не *хома* тут треба, хомъяк? а там чи не *кузьма*—кузка, кузёмка? *Ном.*).

А щоб тебе муха вбрикнула! *Ном.*

Нехай тобі аби-що! *Ном.*

Нехай тобі ледащо! *К.*

Щоб тобі воша в потилицю! *Ёвх.*

3260. А щоб тобі копа літ! *Кон.*, *Б.*

А, матері твоій—индик печений! *Зв.*

А, матері твоій книш! *Пр.*

Матері твоій дуля. *Кон.*, *Пир.*

Матері твоій—сто карбованців! *К.*

Матері твоій московська бурулька! *Зв.*, *Н.*

А, матері твоій хрін! *Дуб.*

Копійка вашому батькові! щоб ви в жито головою! *Рад.*—Шоб тебе у жито головою! *Рад.*, [*Б.*].

А, батькові твоєму гарбуз печений! *Зв.*, *Л.*—... гарбуз, гарбуз, злий сину!

Гарбуз мамі, а татові дина! *Ил.*

3270. А, батькові твоєму жито родило! *Кон.*

Батьку твоєму хліб житній! *Рад.*

Батькові твоєму (¹) ковінька! *Зв.*, *К.*

(¹) А, матері твоі. *Ном.*

Батькові твоєму—добро! *Л.*

А щоб ти під вінцем стала! *Бр.*

—

Святий СПОКОЮ (¹), добре (²) з тобою! *Бр.*

(¹) покою. *Новг.* (²) гаразд. *Проск.* Святий мій покою, добре мні. *Ст. Зб.*; Мій милий покою, добре мені. *К.*

Су́мир у́мен. *О.*

Добра жилба, коли сварки нема. *Гат.*

Де незгода, там часто шкода. *Ил.*

Лучша соломъяна згода, як золота звада.

3280. Згода дім будує, а незгода руйнує. *Бр.*

Коли тихо, не буде лиха. *Прав.*

Худий мир гірше лихоі сварки. *Ш.*

Свар не сватьба. *Ст. Зб.*

Не вдавайся в сварку, бо будеш битий. *Ил.*

Треба ходити, як лину́ по дну. *Ст. Зб.*—Ходи, як лин по дну.—Ходи тихо, як лин по дну, що ні до кого не доторкаєцця. *К.*

За піччю сиди, та кашу іж. *Ст. Зб.*

Седи дома та мовчи (*або*: та не шкодь). *Черн. г.*

Чорзнащо — щоб и посудини не поганило. *Зв.*, *Кон.*— Як чорзнащо,—не чепать, щоб и посуди не запаскудить. *Рад.*

Не займай (¹) гною (²), не буде вонять (³). *Рад.* — Не чіпай посліду на дорозі, бо як торкнеш, буде смердіть. *Зв.* — Не воруши, бо завоняє. *Лох.*

(¹) Не воруши. *Пр.*, *Лох.*; Не чіпай. *Кон.*, *К.*, *Коз.*, *Н.*, *Гр.*; (²)». *Пир.*, *Н.*; калу. *Коз.*; г...а. *Кан.*, *К.*, *Гр.* (³) и вонять не буде. *Коз.*

3290. Не торкай, бо черва світить (тут и про масть черву, и про справжню черву, и про злість, злидні). *Пир.*

Не займай гида, не каляй вида. *Бр.*

Хвук на хвук як піде, то зобачиш, що з того нічого не буде. *Проск.*

И баран буцне, як зачепиш. *Ёвх.*

Кожне одбивасцця, як нападають.

З чортом не змагацьця. *О.*

Дай покій, Килино! *Гайс.* — ... засунь, нехай не віє. *Гайс.*, *Ёвх.*

Засунь, нехай не віє. *Кан.*, *К.*, *Новг.* — Нехай не віє. *К.*

Не все (¹) те (²) переймати (³), що на (⁴) воді пливе (⁵). *Гл.*, [*О.*].—Хіба то переймеш, що на воді пливе! *О.*

(¹) Чи. *Рад.*, *Пир.* (²) теє. *Пир.*, *Гат.* (³) перенять. *Рад.*; переймать. *Зв.*, *Пир*; спиняй. *Кан.*, *Коз.*, *Ш.* (⁴) по. *Зв.*, *Ш.* (⁵) по воді плине поз хати. *Гат.*

Без підпалу (¹) и дрова не горять. *Прав.* *Ниж.*, *Лів.* — Без піджоги и вогонь не горить. *Проск.*

(¹) піджоги. *Пол.*, *Лів.*, *Ст. Зб.*, *Кв.* (*I*, *235*); зажоги. *Чигр.*

Від жару й камінь трісне. *Бер.* — Против вігню и камінь лопне. *Коз.*—... огню и камінь лютує. *Ш.*

3300. Слово жестокоє (¹) воздвигає (²) гнів. *Ст. Зб.*

(¹) же́стоке, жорстоке (²) уздвигає, ставить.

Digitized by Google

Огня огнем не потушиш, а шукай води. *Лаз.*

Ласкáве (1) телятко (2) дві матки (3) ссе (4). *Лів.*

(1) Ласкавес. *Кр.*; Ласкавос. *Ст. Зб.* Ласкаво. *Гр.*; Добрес. *Кан., Рад.*; Покірливе. *Бер., Ос. 7 (VIII, 73)*; Покірне. *Бр., Кан., К., Л.* Смирне. *Яц.* (2) телято. *Вед.*; теля *Яц.* (3) мамі. *П., Проск., Яц.*; матері. *Бр., Ос. 7 (VIII, 73).* (4) ссеть. *Ст. Зб., Ос. 7. (VIII, 73)*; сце. *Гр.*; а бистре ні одної. *Зв.*; а бистре и ідної не йме; а буйне жадної. *Ил.*; а лихе жадної не виссе. *Проск.*; а погане, то й одниєї не виссе. *Рад.*; а як яке, то чорта и одну зоссе. *Л.*; сце, а злісливе а ні єдної. *Бр.*; буде сцати, а злісливе, то й одна не дасть. *Вед.*

Ладом усе можна. *Пир., Л.*

Покора стіну пробиває. *Ил.*

Покорної голови міч не йметь. *Ст. Зб.*

Не переорюй межі нікому.

Иное за жарт приймай. *Пр. в Ст. Зб.*

Орать клепкою (перекіром ити). *К.*

Коли не реч, то не переч. *Бал.*

3310. Не бурчи, та навчи. *Н.* — Не кричи, а лучче научи. *Бр.*

Як питаєцця, так на розум наведи. *К.* — ... а як не питаєцця, так и з того розуму зведи. *Рад.*

Хоч лясь, та тільки не цурайсь. *Гат.*

Нам батьківщини не ділить. *Л., Пир., Кон.*

Як би хто тепер народився, то Тишком назвали б (*або*: назвався б). *Не.*

Як тихо все.

Як би святиі дім перелетіли. *Ил.*

И кривим оком не погляне. *Ст. Зб.*

Сварка на воротях не висить. *Проск.*

Святий на святого часом скривиця.

И межи святими буває часом суперечка (1). *Проск.*, [*Пер.*].

(1) колотня. *К., Коз.*

3320. Нема теї хатки, де б не було звадки. *Збр. Лаз.*

Нема риби без ості (1), а чоловіка без злості. *Г.* — Риба не без кості, а чоловік не без злості. *Проск.*

(1) кості. *Бр.*

Горобець маленький, а сердечко має (1). *О.*, [*Дуб., Кр.*]. — Хоч який горобець не маленький, а серце має. *Гр.*, [*Б.*]. — Горобець малий та сердиця, ато щоб чоловік не сердився. *Пир.*

(1) а волове серце. *Ёвх.*; а сердиця. *Пир.*; та й то зло має. *Рад.*

Коні бъюцця, та лошят водять. *Кон.*

—

ЗАВЗЯТЕ (1), як панське щеня. *Зв., Лох.*

(1) біс его батькові. *З.*

Сей з зубами родився. *О.*

Еге! ся на обидві кована. *З., Л.*—... кута. *Рад.*

Не плюй, бо вона й сама чвіркне. *Зал.*

Баба з кованим носом. *Збр. Шей.*

Се така баба, що чорт ії на махових вилах чоботи оддавав. *Ос. 9 (VI, 69).*

3330. Становиця, як окунь проти води. *Ил.*

Ёму й чорт не брат. *Об.*—... не пан. *Ном.*

Хоч вріж, то не потече. *Ил.*

Хоч привъяжи, то одгризецця. *Ст. Зб.*

Се таке, що не вступить ні конному, ні пішому. *Кон.*

Не дасть собі в кашу наплювать. *Збр. Лаз.*

3336. Хоч насподі лежатиму, а в вічи плюватиму. *Пир., Б.*

3338. Та вже бим рачки ліз, а свого доконав. *Проск.*

Хоч поміра, а все таки пальцем кива. *Сл.*

3340. Тут уміра, а ногою ще дрига. *К.*

Лаяла, лаяла,—насилу ціле село перелаяла. *Л.*

Оттак, матінко, лихі люде! як напало на мене семеро перекупок, то ледві одгризлась. *Зап. (I, 147).*

Як напало на мене сім зарічанок, а я сама, то насилу відгризлась. *Ёвх.*

Напало (1) на мене сім сіл, та всім дала отпір (2). *Л.*

(1) Напалось. *Тар.* (2) сіл, а я сама, та всім отпір оддала.

Коли б сім собак, то б од усіх сімох одъілась. *Рад.*

Така, що постав сім терниць, то перебъе. *Бр.*, [*К.*].

Січе, як ціпом. *Ёвх.*

Гострий, як бритва. *Зап.* (*I, 147*).

—

СЕРДИТИЙ, та недужий, кізові (кал) рівня. *Н., Гр.*

3350. Без сили на даремний гнів. *Ил.*

Сердита собака вовкові користь. *Ил.*

Сердите не буває сито. *У.*

На гнів нема ліків. *Ил.*

Не давай серцю потолі, бо сам підеш до (1) неволі. *Збр. Лаз.*

(1) Не дай серцю волі, будеш сам у. *Пр. в Ст. Зб., Ном.*

Digitized by Google

Вскромить свое серце. *Кан., К.*

Не то сильний, що камінь верне, —тільки сильний, що серце в собі вдержить. *Пр. в Ст. Зб.*

Усе на храпок бере. *Павл.*

Сердитий, як собака. *Бр., Пир.*

О, як затрусить зеленин маком, так держись берега! (як розсердиця, найпаче господарь, и почне на всіх — «ну ж! та повертайсь! та ногами!»). *Ном.*

3360. Важким духом дише. *Чор. Рад. (68).*

Коли б то можна, то він би всіх поів. *Кул.*

Жалке(*або*:Сердите), як кропива. *Ном.*

Рогата скотина вдаецця, то всіх коле. *Бер., Рад.*

Комолий віл и булёю бъе. *Гат.*

Досада скребе, як кішка лапою. *Не.*

Ну, вже намурмосилась. *Зал.*

Оддув губи, як капиці. *Ёвх.*

Таке то гречане — аж репаецця. *К., Пер.*—Отаке-то! грецьке, то й порепалось. *Рад.* — ...свахо! як гречане, то й порепалось. *Прав. Ниж.* — ...воно гречане: ти ёго в піч, а воно и репаецця. *Гр.*

Дмецця, як легке в горшку. *Рад., Бер.*

3370. Сидить, як чорт у (¹) болоті. *Бр.*

«Так він сидить, очі вилупив... сказано, що неслухняне.» *Бр.*—(¹) Се сидить, наче сутапа в. *Бр.*; Засів, мов чорт в. *Проск.*

Напустила брова́, як пущик (¹). *Бр.*

Пущик, путькало—пугач.—(¹) брови, як сова. *Бер.*

Наступивсь, як чорна хмара. *Пр., Гат.*

Надувся, як півтора нещастя. *Ил.*

Надувся, мов кулик на вітер. *Л.*

Надувсь (¹), як индик. *Лів.*

(¹) Надувся. *П., Прав. Ниж.*

Надувсь (¹), як той сич (²). *П., Прав. Ниж., Лів.* — Надувся (³), як сич на дощ (⁴). *Прав. Ниж., Рад.*

(¹) Насупився. *Бер., Гат.*; Насупонився. *Пог.* (²) сова. *Бер., Пог.* (³) Того ти трусився. *Кан., Коз.* (⁴) вітер. *Кон.*; мороз. *Проск.*; негоду. *Кан., Коз.*; курі. *Пир.*; галушки. *Ш.*; сову. *Гор.*

Роздувся, як ковальський міх. *Нос.*

Про сердитого або чванькуватого.

Сидить, наче як туман. *Бр.*

Муха му сіла на ніс (*або*: Розгнівався: мухи му на ніс сіли). *Ил.*

3380. Як тебе муха вкусила! *Бр.*

Шаленая муха вкусила за ухо. *Нос.*

В халяву вступив (як смирне розсердиця). *Слуц.*

Як чорт на ёго зсяде. *О.*

От, мов нахідного! *Кон.*—Тож нахідна! *Пир.*

Сердиця, як би ёму пес ковбасу ззів. *Ил.*

Мов ёго окропом облив. *Кон.*—Як би го окропом спарив. *Ил.*—Мов варом обдало. *Пир., Пр., Х. Зб.*—Спарився як на окропі. *Проск.*—Як на окропі. *Гр.* (він так и осатанів, мов...).

Так як искра на нёго впала. *Бр.*

Як приску на ёго кинув. *Ном.*—...всипав. *Ст. Зб.*

Gедзель уразив. *Зал.*

3390. Уразив козла в gедзло (*або*: у gедза вразив). *Кр.*

Цапком став. *Кон., Зап. (I. 147).*

Дибка́ став. *Пир.*

Як стане цапа. *Хор.*

Мов та скаженюка. *Зал.*

Крутити носом. *Л., Гат.*

Закрутив носом, як тертого хріна понюхав. *Ил.*

Подивився (¹), як шага (²) дав. *Зв., Рад., Пр., Лох., Л., О., Ёвх.*

(¹) Оце глянув. *Бр.* (²) три гроші. *Бр., Зв.*; грош. *Кулж.*; пъятака. *Пир.*; сто копіек. *Бер.*; копійку. *Слуц.*

Дзизом дивиця. *Л., Ст. Зб.*

Дивиця, як собака на висівки. *Ёвх.*

3400. Приміг (¹) би очима ззів. *Прав. Ниж.*—Очима проймае!.. коли б міг, то очима б лизнув. *Бр.*

(¹) Примів. *Лів.*

Світить очима. *Бр., Зв.*

Оскілками дивиця (дзизом). *Збр. Лаз.*

Як глимне він на мене, так аж холод поза шкурою ходить. *Нос.*

Витріщився, як дідько. *Ил.*

Мурдуецця мов скажена пані. *Зал.*

Підскакуе як зінське щеня. *Ос. 10 (V, 27).*

Приска, неначе сукно мочить (шпуе). *Id.*

За парою и' світа не бачить (¹). *Лів.*

(¹) не видати. *Ст. Зб.*

Посиніла, як жаба. *Бер.*

3410. Роспалився, як оса. *Прав. Ниж.*

Роспалився, як жаба до каченяти. *С.*—Пнецця, як жаба до гусяти. *К., Бер.*

Оце! наче жаба до очей лізе. *Бр.*

Лізе в очі, як осока. *Кулж.*

Росходився, як московський постіл. *Черн.* г.

От, як розбаёрився. *Не.*—...розмаговрився, розмаёрився. *Хар. Зб.*

Digitized by Google

Росходилась, як квочка перед бурею. *Пр.*, *Лох.*

Як з грому напав. *Ст. Зб.*

Він на мене—не грім, не туча. *Кулж.* —И грім, и туча. *Кр.*

Напав, як сніг на голову. *Ш.*

3420. Накрив мокрим рядном. *Проск.*, *Б.*

Не дав и слова промолить.

Мокрою онучою очі забиває. *Ст. Зб.*

Оце колотить, наче чорт лозою. *Черн. г.*

Править, мов чорт болотом. *Б.*

Крутить, як чорт греблею. *Кр.*

Мутить, як під греблею біс. *Лох.*—... у греблі біс. *Ил.*, *Вас.*—...в греблі чорт. *Ст. Зб.*

Як дідько в греблі. *Гат.*

Крутить, як чорт дорогою. *Л.*, *Бр.*—...; як вихор на дорозі. *Лох.*

Веремія крутити. *Вел. (I, 68).* — Закрутив веремія. *Л.*, *Ст. Зб.*

Так колотить всіма, як вір водою. *Бр.*

3430. Мутиш, як той вір. *Проск.*

Мутить, як біс у віру́. *К.*

Мутить, як у селі Москаль. *Г.*

Наче сутана у камені шумить. *Бр.*

Приміг (1) би в ложці води втопив! *Збр. Лаз.*

(1) Примів. *Ёвх.*

Примів би вбив ёго. *Збр. Лаз.*

Приміг (1) би проковтнув. *Л.*

(1) Примів. *Кр.*

З одного двох би вчинив, або десять, гди б мог. *Ст. Зб.*

Да нас би иззіли не соливши. *Ис.*

Пристав з короткими гужами. *Пр.*, *Кр.*

3440. Як очей на спичку не повидовбує (дорікання). *Кон.*

Без ножа ріже. *Ном.*, [*Ст. Зб.*].

Без огню пече. *Ном.*

Без мила голить. *К.*

Ворчить як g..a (похова грижа). *Не.*

Роспустив морду, як халяву. *Чор. Рад. (376).*

Роззявив губу, як жаба на гусеня. *К.*, *Кан.*

Моркву скребе (1). *Л.*, *Гр.*

(1) струже. *Лів.*; скромаде. *Х.*

Скребнув редьку, що аж из хати втікай. *Х. Зб.*

И не дороби, и не договори («щоб не був дуже пащікуватий»). *Рад.*

3450. Верещить, як дідько. *Ил.*

Кричить укрик (*або:* криком кричить). *Пир.*, *Л.*

Кричить, на десяті улиці чутно. *Ном.*

Кричить, як ворона надъ курчям. *Проск.*

Кричить, мов з ёго чорт лика дере. *Пир.*—Кричить не своіи голосом, як би чорт з нёго лико дер. *Ил.*

Кричить, наче на печінки. *Бр.*

Кричить, як (1) на пуп (2). *Ск.*

(1) наче. *Ис.*; ». *Дуб.*, *Пир.* (2) на живіт. *Дуб.*, *Бер.*

Кричить, мов скажений. *Лів.*

Кричить, неначе за вола вхопили. *Рад.*, [*Бр.*].

Кричить, аж з шкури вилазить. *Гр.*

3460. Кричить не своім голосом. *Ск.*

Кричить ув одну душу. *Пер.*

Аж з душі вилазить (такъ кричить). *Кон.*

Що (1) гляне, то й (2) гряне (3). *Л.*, [*Рад.*, *Кр.*, *Ст. Зб.*].

(1) На кого. *Ст. Зб.*; Куди *Бр.* (2) того й; туди (3). гране. *Бр.*, *Квр.*

Оце як розгримався! *Коз.*

Визвірився (1), як на батька. *К.*, *Бер.*, *Гад.* — Кричиш, наче на свого батька (2). *Рад.* — Наскіпався (3), мов на батька. *Л.*

(1) Разкричався. *Проск.*; Чого ти кричиш, так. *Л.*; Оце кричить. *О.*; Грімнув. *Кр.* (2). тата. *Бр.* (3) Розкричався *Зв.*, *Пир.*

Прочитав молитву. *О.*

Була добра молитва! *Лів.*

Була ёму шаноба! *Пир.*, *Л.*

Нагонив холодцю. *Пир.*, *Л.* — Нагнав холоду. *Пр.*

3470. Перегнав на росу (напудрив добре). *О.*, *Ном.*

Господь з тобою, що се ти! *Ном.*

И нудно й весело (як досадно, або в нудні кумпаніі). *Зал.*

Сердилась баба на діда, а дід того не відав. *Кох.*

Почує, так послуха, коли має чим слухати. *Козб. (157).*

Як би з Богом став на річах («то б скоріше замовчав... або лучче було б, що багацько казать, — плакати перед ним»)! *Кон.*

Повипірала б я вас за старців. *Г. Бар.*

Свариця.

Тпрру, стій, моя мила, щоб ти воза не побила. *Збр. Лаз.*

Що я вам—на сміх здався, чи що? *Ном.*

У свій ніс не сопи. *Ст. Зб.*

3480. На твій (1) гнів не заплели (2) хлів. *П.*

(1) На. *Г.*; ваш. *Прав. Ниж.* (2) не загороженій *id.*: не запертий. *Г.*

Чия (1) б гарчала, а твоя мовчала. *Пр.*, *Коз.*—Чиє б гарчало, а чиє б и (2) мовчало. *Кр.*

Digitized by Google

Вже чия. *Пыр.* (²) а твоє. *Не.*: Вже чиє б бурчало, а ти б и. *Ш.*

Ми, як ми, але вони, як вони. *Проск.*

Начхать я хотів на твоє серце! *Ном.*

Дала не дала, а в морду не бий. *Ёвх.*

«Перше рожжвакай, що маеш робити, або казати.»

Нехай Бог боронить від скаженої миші. *Бр.*, [*Ёвх.*].

Поглумка над тим, хто лякає, що зробить те та те.

Щоб инде носа не втерто! *Чор. Рад. (64).*

Хоч и сволоч, та цареві в поміч; а ти пан, та баран (*або:* а ти пшик, та мужик). *Зал.*

Гі на тя! *Ил.*

Гі на тя, пек тобі, осина!

3490. Таки гір! *Кулж.*

Гір, семинаста. *Пир.*, *Кон.*—Гир, гир, та не вкусиш. *Не.*

Гир, малёваний! *Л.*, *Ёвх.*

Постой, не кричи—налий чарку, та й мовчи (кажуть жартом на того, хто кричить). *Кон.*

Не кричи дуже—панський двір близько, в пастухи візьмуть. *Нос.*

Лучче замовчиш, ніж закричиш. *Сл.*

Що ти кричиш, як нанявся! *Гр.*

Свиня міх дре, и сама реве. *Ил.*

Реве медвідь, а не знає чого. *Проск.*

Говорить можно, а лаяцця нічого. *Кон.*

3500. Труби на пса—на чоловіка звичайне слово. *Бр.*

Не черти, бо воза поламаеш. *Пир.*

Батькуеш, а гріх. *Пир.*

Відсадив ёго, як кота від сала. *Ил.*

Як з коня ссадив. *Коз.*

Остався він, як остуженний. *Чор. Рад. (362).*

Став, як опареный. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

Осадила, мов горщок од жару одставила. *Чор. Рад. (51).*

Пішов, як не стріпаний. *Л.*, [*Кр.*].

Пішов и пішов—мов мила ковтнув. *Ном.*

—

3510. Як зачинає ЗВАДА, не поможе и рада. *Бр.*

Зводи (¹) та переводи. *Кв.*

(¹) Як підуть зводи. *Пр.*

Є бунти и тут, як видим: все тілько сваритеся та бунтуетеся один з другим—не зна за що. *Ст. Зб.*

Полаялись за масляні вишкварки. *К.*—За масляні вишкварки не помирились. *З.*, *Л.*, *Пир.*—«За що позмагались?»—«За масляні вишкварки!» *Ёвх.*

Завелися, як той казав: багатий за багацтво, а убогий—бозна й за віщо вже. *Зал.*

Свариця за міх, а в міху нічого ніт. *Ст. Зб.*

За онучу збили бучу. *Проск.*, *З.*, *Б.*—...та й наробили таку бучу. *Ёвх.*

Ні з сёго, ні з того — бери за лоб один другого. *Ил.*

За Марка не була сварка, за Мися взялися. *Ёвх.*

Зуб за зуб стялися. *Пир.*—...затялися. *Г.*

3520. Заварив кашу добру. *Кон.*—Ну, так заварив кашу. *Ис.*

Наварив каши, та й не ззіси. *Бер.*

Наварив юшки—нехай хлищуть. *Не.*

Нарощиняв, а чим замісити! *Бр.*

Рощинив—забачите, що з того вийде! *Дуб.*

Я тобі казав, не зачіпай, бо не оберестисся. *Не.*

Се ще тільки (¹) цвіт, а ягоди (²) будуть. *Лів.*—...а ягід (²) ніт. *Бр.*

(¹) Еще то. *Ст. Зб.* (²) а ягодки. *Кр.* (²) а ягід ище. *Зв.*

Достанецця и вашим, и нашим. *Лів.*

Кожній (¹) свасці по ковбасці. *Бр.*, *Бер.*, *Лист. (II, 24).* — Всякій свасі по ковбасі. *Кр.*

(¹) Жадній, або—Кождуй. *Пр. в Ст. Зб.* (²) Буде кожній. *Зв.*, *Рад.*, *З.*, Достанецця кожній... *Л.*, *Пыр.*, [*Проск.*].

Буде усім по сім. *Лів.*—Усім по сім, а мені буде (¹) вісім (²). *Ш.*, *Новг.*

(¹) а одному. *Зал.* (²) а мені чотирі. *Сос.*

3530. Усякому по Якову. *Б.*

3531. Що (¹) дальше (²) в ліс, то більше дров. *Бр.*, *Бер.*, *О.*—Дальше в ліс, більше дров. *Проск.*, *З.*, *Б.*—Далі в ліс, більше труску. *Пол.*

(¹) Чим *П.*, *Зв.*, *К.*, *Дуб.* (²) Где далій. *Ст. Зб.*

—

3533. ЛАЙКА лаіцця, бо з дідьком знаіцця. *Гат.*

На всі заставки лає. *Х.*

Шпетить на всю губу. *Павлв.*

Лаять в батька и матір. *Ном.*—Погано (*або:* помосковському) лаять. — Матюки загинать.

Лає, скільки в пельку влізе. *Ном.*

Лає, на чім світ стоіть. *В.*, *Лів.*

Будь він такий, такий! *Кон.*

3540. Я з вас, сучі сини, зроблю те, щоб ви у трёх и кози не купили. *Коз.*

Плюнь собаці під хвіст (як хто з серця плює на річі чиі або-що)! *Зал.*

Digitized by Google

Якої лихої години (сидіть и д.)! *Л.*, *Пир.*

Та якого гаспида (приміром—индичився, прищився)! *К.*, *Л.*, *З.*, *Хор.*

От (¹), Господи прости! *Бр.*, *Пир.*,— Господи милостивий! *Пир.*, *Кон.*—А ні суди, Боже! *Ил.*

(¹) Ет. *Бал.*

А, лиха година! *Лів.*

З тобою почеськи, а ти все попеськи. *Пр.*, [*Бр.*]. — Зійшлись почеськи, а розійдемось попеськи. *Сос.*

Собача печінка. *Кон.*

Сучого виводу.

Стара суко! *Л.*, *З.*, *Кон.*

3550. О, се ще зілля! *Пир.*

Рудий шершень! *Бр.*, *Л.*, *О.*

Ах ти, ууде смердячий! *Проск.*

Причинний! *Кон.*

Чорт лисий (*або:* Лисий чорт)! *Пир.*, *Л.*

Бісова челядь. *Кул.*

Чортів жевжик. *Л.*, *Пр.*, *Павл.*—... дженджик. *Бр.* — Жевжик! *Пир.*, *О.*

Чорт яроі баби. *Нов.*

Д. Новосільський закидає, чи не Яга-Баба наша яра баба?

Гаспидський сину (хлопче, дочко и д.)! *Л.*, *Пир.*, *Кон.*

Гимонів син (Перський дука; Юдихва виявила ёго капості перед Ксерксом)! *Пир.*, *Л.*

3560. Чортови (*або*: бісови) діти. *З.*, *Л.*, *Пир.*

Чортова кров. *Кул.*

Чортова (¹) мацапура! *Пир.*, *Л.* — Иш, мацапурова невіра. *О.*

(¹) Бач яка. *Гат.*

Чортів кришеник. *Кул.*

Чортове кодло. *Л.*, *О.*, *Нов.*

Чортове насіння. *Об.*

Чортова сатана, бісова! *Л.*, *Рост.*

Гидолів син. *Л.*, *Кон.* — Гидолецька дочка. *Кон.*

От сібірні (сібірний и д.)! *К.*, *Пир.*, *Л.*, *Кон.*

Се ще чума Бендерська! *Нов.*

3570. Мазепа! *Войц.*

Лайка на мугируватих и непроворних людей. Чувать подекуди и в наших сторонах (праве теж, що й *мацапура*), а більш Москалі так дражнять наших, за гетьмана Мазепу. В Лубенщині й тепер ще можна чувати (росказує народ), що за часів царя Петра І розсердиця було Москаль на чоловіка та й ножякою, чи чим там: «Мазепа!», каже, або: «Мазепин дух!» А далі, кажуть, царь Петро дав указ—що, мов, хто залізецця душі з оттакої причини, и сам повинен наложить головою. *Ном.*

Махомет (розбійник)! *К.*

Иродів син! *Кон.*, *Л.* — Гиродів сину! *Бр.* — Яропудів сину! *Л.*

Лядський сину! *Л.* — Лядська дочко!

Чортова матір (понаставляла). *Пир.*

Бісбáтькаznащо! *Бр.*, *Л.* — Чортбáтькаznакуди! *Лів.*

А ирід ёго відає! *Ном.*

Лиха ёго година знає! *Л.*, *Пр.*, *Н.*

Ночник тебе уплодив! *О.*

Мовчи відьма—Каянська ти дочка. *Ш.*

3580. Лучче бим чорта зобачив, як тебе. *Проск.*

Все за всё, як би не той лисий чорт.

Я б и сказав тобі, та честь на собі кладу. *Л.*, *Ил.*

Сказав би веремію, та здумав, що говію. *К.* — «Ой ти крутиш веремію, а я б сказав, та говію.» — «Ти тепера схаменувсь, як святий піст минувсь.» — «А я дякові та паламареві поклонюсь, та нікого й трохи не боюсь.» *К.*

Сказав би словечко, та вовк недалечко. *Кан.*, *К.*

Говорив би, та рот замазаний (нічого, не можна казать). *Нос.*

Говори, говори, а чогось ти договорився. *Проск.* — Він договорицця до чогось. *Бр.*, *Кр.*

Говори, донько, — виговорився. *Ёвх.*

А як би ти язик прикусив! *Зал.*

Не говориш ти? не говори ж до Страшного суду! *Бр.*

3590. Не говориш ти до мене—не говори ж ти й до миру! *Бр.*

Без сквурвого сина не обийдецця. *Ном.*

Огнем граєш.

И костки моі струхнуцця в ямі. *Бр.*— То б уже й моя кість струхнулася. *Бр.*, *Пир.*

Нехай тільки руки зложу (*або*: зложить), заскавучиш ти, як цуцик. *Ном.*

Иди (*або*: мовчи) за добрá ума! *Кон.* — ... поки не лаяли. *З.*, *Я.*

Пропадеш, як собака в ярмарку. *Ном.*

А знав би ти (¹) морес! *Бр.*

Mores — прочухан, як хто прошпетицця.—(¹) А знав бись. *Проск.*

За тое Литва кошелями бъецця *Ст. Зб.*

Тоді вже не кажи, що *моя мати* рідна (буду бить и д.)! *Л.* — ... що *моя мати*. *З.*, *Кр.*

Digitized by Google

3600. Ей шануйся коли хоч, бо далебіг колись тму-мно-здо-тло спишу на спині. *Проск.*

Кому зкрутицця (1), а куцому (2) змелецця (3). *Бер., З., Л.*, [*Бр., Зв., У., Пер*]. — Кому зкуецця, а кому змелецця. *Рад., Кр.*, [*Проск.*]. — Кому змелецця (4), а тобі зкрутицця (5). *Пр.*

(1) и (2) ся зкрутить. *Ил.*, *Бр.* (3) и (4) ся змеле. (5) а тобі. *Гр.*

Нім тобі змелецця, то куцому зкрутицця. *Бр.*

Кому-кому, а куцому достанецця (1). *Ёвх.* — ... хвосту. *Нос.* — Кому-кому, то так собі жахнецця; а що куцому, то ні вже, не минецця. *Гат.*

(2) скрутицця. *Проск.*; буде. *Пр., О., Кр.*

Суча дочка, коли не вибатькую. *Кон.*

3605. Вилаю так, що тобі в пельку (1) не полізе. *Л., Павл.*

(1) в душу. *Л., Пир.*; в горло. *О.*

3607. Ой, дам я тобі перцю! *Проск., Кан., К., Л.*

Поподчую тім чаєм, що ворота пудпірають. *Кр.*

Не торкай, бо торкну. *Збр. Лаз.*

3610. Битий ходиш (ототот попобъють)! *Л., О.*

Научу я тебе в середу пишку істи. *Ил.*

Достанецця на горіхи! *Х., Павл.* — Та достанецця ж комусь на оріхи! *Пр., Лох.*

Достанецця на кабачки!

Треба му в сім пасом воду освятити. *Ил.*

Освятити кому воду у три батоги. *Збр. Шей.*

Як дам шкварки, то буде тобі жарко. *Зал.*

Шкуру здеру! *Пир.*

Мовчи, бо я тебе на кабаку зотру. *Зв.*

Тропарів з кондаками. *Л., Пир.* — Дам я тобі тропати. *К.*

3620. Хука усучу. *Х.*

Хоч пъять братів (пальців—поляпаса)? *Бр.*

Бить тебе, бить, та й кий положить. *О.*—... та й кіёк закинуть. *Пир.*

Бить би, бить, та нікому. *Ном.*

Знала б прасок добрий. *Кон.*

Хвіста підкосять. *Зв.*

Бережи нюха. *К.*

Будеть хрибту и череву. *Ст. Зб.*

Як одважить кіякою, то хліба більш не істимеш. *Чор. Рад. (273).*

Е, ти ще не бачив смаленого (1) вовка. *Л., Пр.*

(1) Смаляного. *Нов.*

3630. Знаю я, де козам роги втинають. *Проск.*

Туди тебе зашлють, де козам роги правлять (1). *Лів., Павлг.* — ... на дядьків хутір. *З.* — ... де волам роги правлють, а кіз кують підковами. *К.*

(1) справляють. *Пер.*; втирають. *Бр.*

Я тебе пережену на гречку. *Пир.*

В рукопису д. Марковича є до сиі приказки така замітка, з Пирятина: «Взято, здаєцця, од бджіл, як іх на гречку у порожні вуллі переганяють». Не перечу: може, воно й так: додам тільки, що колись у дяків и, огулом мовлячи, в школах, кара школярам за казінку, що не вміли пітиха и д.. — и така була: ставили на гречку навколюшки, и часами голими коліньми. *Ном.*

Як дам тобі бобу, то й крикнеш «пробу!» *Кр.*

Як дам тобі, то й зорі позбіраєш! *Пр.*

Як дам тобі, то и ногами вкриєсся. *Гат., Чор. Рад.* (*204*).

Як тобі дам, аж тобі в пъятах постигне! *Бр.*

Як мазну по морді, то й пасокою уміється. *Нос., Л.*

Як тобі дам, аж тобі дідунё присниця. *Бр.*

Такого духопелу (1) дам! *Кан., К., Л.*

(1) Таких духопелків. *Л.*

3640. Як дам тобі, тілько очима лупнеш. *Гат.*

Як я тобі дам, то будеш знати, по чім в Новім Костянтинові гребінці. *Бр.* —Буде знать, по чім в Тростянці гребінці. *Бр.*

За девъятими ворітьми гавкнеш (як оперіщу). *Л.*, [*Зв., Чигр.*].

Знатемеш ти Кузькину матір! *Ном.*

Почухався, де й не свербить. *Л.*, [*Проск., Кр.*]. — Почухрайся, де тя не свербить. *Ил.*

Тямитеме (1) до нових віників. *Зв., Лів.* — Памъятатиме до нивих віників и до судної дошки, покуль аж пороху на очі насиплють. *Ст. Зб.*

(1) Знатиме. *Лів.*

Буде він тямив, доки буде жив. *Проск., Л.*

Буде знати сёму масляну! *Пир.*

Хоча б ти шановав піч, та лаву, та себе прояву. *Прав. Ниж.*

Убъю та й на вишки скину. *Гат.*

3650. Амінь тобі буде! *Збр. Шей.*

А вже ж я тобі доіду кінця!

Digitized by Google

Шукай собі, або глибокої води, або високої гиллі. *Кон.*

Хай він своєму роду сниця — свиням та собакам (лайка за очі)! *Пир.*

Щоб тобі на світі добра не було! *Ж., Л.*

Щоб тобі лихом скрутилося! *Гат.*

Бодай ти з лихо не знав! *Ст. Зб.*

Напив бись ся лихої нужди! *Проск.*

Нужда б тя побила! *Ил.*

Най го злидні побъють!

3660. Щоб ти не розжився сякий-такий сину! *Кон.*

Щоб воно на свою голову вивіщувало!

Бодай їх мир не знав! *Кан., К.* — Щоб їх и мир уже не знав! *Бер., Л.*

А, щоб тебе люде не знали! *Бр., Л.*

Щоб тебе побив несвітський сором, як ти нас осоромив! *Чор. Рад.* (*379*).

Щоб ти скрізь сонце пройшов! *Б.*

Сонце би тя побило! *Ил.*

О, щоб їх вихром винесло! *Кон.*

Щоб тебе буря вивернула! *Черн.*

Щоб тебе взяло та понесло поверх дерева! *Л., Б.*

3670. Щоб тебе горою підняло! *Черн.*

Щоб тебе понесло по нетрях та по болотах! *Б.* — Щоб тебе нетри понесли.

Бодай ти не знав о собі та о білому дні! *Л., Коз.*

Бодай ти не знав, що сёгодня за день! *Коз.*, [*Бр.*].

Бодай тебе не минула Вересоцька гребля! *Н., Б., Кр.*

Щоб ти крачки там сів! *Бр.*

Бодай туди не дойшло и відти не прийшло! *Ст.* — Щоб ти туди не дійшов (¹) и назад не вернувся (²)! *Ёвх.*

(¹) не доіхав. *С., Кр.* (²) не вертався. *С.*

Щоб ти пішов круга світа! *Л.*—... світа, та гала світа. *Б.* — Ходив би ти з круга світа! *Проск.*—Женися, женися з круга и світа! *Б.*

А щоб ти ходив, як води ходять! *Проск.*

Щоб ти ходив, поки (*або*: доки) світа та сонця!

3680. Слава б тобі пропала! *Г., П.*

А, щоб ёму випадком випало! *Кон.*

Щоб ти и в старцях щастя не мав! *Бр.*

А щоб ти під царський вінець не підішла (не треба гіршого слова сказати дівці)! *Бер., Лох., Л.*

Щоб воно тобі запалось! *Гат.*

Щоб на тебе образи падали. *Чор. Рад.* (*379*).

Бодай кат споров! *Кл.*

Ото бъе — щоб тебе кат попобив! *Кон.*

Кат би справив тебе за твою натуру! *Проск.*

Щоб тебе кат сіконув перед великими вікнами! *Кр.*

3690. Щоб тебе не минули катівські руки! *Бр.*

Бодай ти дождав перед великими вікнами (стояти)! *Зв.*

Бодай тя пан Біг мав—в чужій комірі! *Ил.*

А щоб ти на добрий путь не зійшов! *Кон.*

Бодай вас на роспуття розвело, як ви (ведете,—що там мучите, чи що)!

Щоб їх путь погибла! *Бр., Л.* — Бодай ёго путь пропала навіть! *Не.*— Щоб твоя и путь заклекотіла! *Хор.*

А будь тобі непутно! *Збр. Лаз.* — А будь ти неладний (а, е)! *Ном.*

Щоб тебе Біг покарав! *Біл., Гат.*

Бодай їх невіра знала! *З., О.*

Бодай їх віра не знала! *Бр.*

3700. Щоб тебе піп не ховав! *Пир.*

Коли ти, бабо, рада, то нехай на тебе уся громада! *Кулж.*

Собі на безголовъя! *Кон.*

Нам на здоровъя, а тобі на безголовъя! *Ёвх.*

А, безголовъя та короткий вік на тебе! *Збр. Шей.*

Сорочки б своєї боявсь (як хто скаже: «а я тебе боюсь, або що?»)! *Бр.*

Побили б тебе їх слёзи! *Пир.*

Щоб тобі світ замакітвився! *Кон.*

Бодай здорова була та назад не встала! *К.*

Дай, Боже, тобі повен живіт здоровъя, — щоб дихать тобі було тяжко (*або:* нікуди було дихать)! *В. Біл.*

3710. Бодай же кінець ваш був мудний та гіркий! *Збр. Лаз.*

Куди ти, сліпий овад! *Гр.*

Хіба тобі повилазило?! *Ос. 2 (24).*

А що тобі—на потилицю вилізли? *Бр.*

Баньки ім бодай посліпило! *К.*

Бодай ёму повилазили! *К.* — Ото витрищив сліпні, а нічого не бачить—бодай тобі повилазили! *Проск.*

Дивиця, щоб ёму повилазили! *Зал.*

Хай тобі на язиці сядуть (певно, пранці, пузирі)! *Кон.*

Бодай тобі заціпило! *Лів.*

Digitized by Google

Щоб тобі руки покорчило (*або*: посудомило)! *Ном.* — ... та посудомило!

3720. Щоб ти на милицях пішов!

Так нехай ёму груди забъе (каже побите)! *Кон.* — Щоб ёму груду збило!

Щоб тебе пекло та варило! щоб ти не знав ні вдень, ні вночі покою! *Чор. Рад. (379)*.

Хай тебе за живіт візьме (як кажуть—взяв, вкрав)! *Л., О.* — ... візьме! щоб тебе взяла самка з пристрітом! *Бр.*

Щоб тебе завійна узила! *Кон.* — Нехай тебе завійна візьме! *Пир.* — Бодай тебе взяла завійниця! *Бр.*

Щоб тебе різачка (хороба) попорізала! *Пир., Кон.*

Вбий та трясця! *Бр.*

Держи, щоб тебе хиндя поподержала! *Кон.*

Хай тебе хиндя попотрясе!

Щоб тебе родимець побив! *Б.*—... убив. *Кр.* — ... взяв. *Нов.*

3730. Щоб на тебе причина вдарила! *Кон.* — Хай вона зпричиниццця! *Пер.*

А щоб на вас чума насіла, матері вашій чорт! *Кон.*

А сто крот болячок у твої печінки! *Збр. Шей.*

А сто дідьків у твої бебехи та печінки!

Бодай тебе грець вимивав! *Кон.*

А щоб ти скрутилось, прокляте!

А щоб ти не стишився!

Щоб тебе лють турнула! *Бр.*

Щоб тебе лунь вхопила! *Пир.*

Нехай тебе лизень злиже! *Не* — ... лизне. *Зв.*

3740. Щоб ёго смуток узяв! *Кон.* — Смуток би на тя темний та чорний упав—не до вас кажучи! *Ил.*

Побила б іх морока! *Пир., Л.*

Щоб тебе Чорний бог убив! *Войц.*

Щоб на тебе Див пришов!

Щоб на тебе пришла чорна година! *Войц., Л.*

Хай на вас лиха година! *Пир., Л.*— ... ссяде (*або*: вдарить). *Кон.*

Щоб тебе лиха година знала! *Об.*

Побий (¹) тебе лиха година! *Бр., Л., Пир.*—... та нещаслива. *Л., Пир.*

(¹) Побила б. *Л., Пир.*

Щоб тебе не минула лиха година! *Пир.*

Нехай тебе супротивник візьме! *Збр. Лаз.*

3750. Хай тебе візьмуть ті, що купами трусять! *Кон.*

Чорт (¹) ёго бери! *Пир., Л.*

(¹) Чорти. *Кул.*

Стонадцять чортів ёму в хвіст! *Гат.*— Хай тобі стонадцять бісів! *Л., Кон.*—... чортів. *Л., Пир.*

Сто копанка дідьків ёму в голову! *Гат.*

Бодай тебе той знав був, що трясе очеретами! *Проск.*

Чорт би тебе спік! *Кон.*

Чорт би вбив твого батька! *Л.; З., Пир., Хор., Полт.*

Чорт би мучив твого батька, сучий сину! *Кон.* — Чорти б перемучив твого батька! *Пир., Л.*—... та твою матір, сучий сину! *Л.*

Чорти б казив (¹) твого батька! *Л. Н.*

Як пустує дуже, кінь бісиця и д. —(¹) скакав, ламав, ходив, молотив и д. *З., Хор., Л., Кон.*

Нехай твій батько сказиця (кида роботу, обридло, и д)! *Пир.*

3760. Нехай твій батько скалиця (¹) (коневі хорому)! *К.*

(¹) сколеця. *Вин.*

Рви ёго батька (*або*: батькові)! *Кон.*

Не вдалося.

Чорти-пирись твою ма! *Гат.*

Мордовав би чорт твою маму! *Кр.* — Хай тобі (*або*: твою) маму мордує! *Бр.*

Сто бісів твої матері! *Л., Кон.*

Матері твої чорт! *Пир., К.*, [*Гат.*].

Кадук твої матері! *Чигр.*

Сто сот крот ёго ма! *Гат.*

Щоб ёму дихать не дало! *Лів.* — ... з ёго нащадком, накоренком! *Кон.*

Щоб не діждав ні Петра, ні Павла, ні дрібних святків! *Нос.*

3770. Щоб ти не діждав сонечка праведного побачити! *Ном.*—... на сонечко праведнеє дивитись. — Щоб над тобою світ не світав и сонце праведне не сходило. *Б.*

Щоб перша куля не минула! *Л., Сл.*

Хай ёго побъе те, що в хмарі гуде! *Л., Пир.*

А щоб ёго побила руда глина. *Лів.* —... та що з кручи пада. *Рад.*—... глина, що пада з хрестянина. *Бр.*—...

А щоб ти на осині (¹) повісився! *Л., Пр.*—Щоб ти повісився на осиновій голлі. *Рад.*

«То зъпъяна такъ уже погано лає: Юда христопродавець на осині повісився». *Рад.* — (¹) на гіллі. *Пр.*

Щоб тебе, окаянного, земля не приняла! *Чор. Рад. (379)*.

Щоб ти на Страшний суд не встав.

Digitized by Google

Пропав бись, не сив бись ся! *Ил.*
Щоб тебе вдушило та вдавило! *Б.*
Щоб ти лопнув! *Кон.*
3780. Щоб ти колом став! *Не.*
Бодай нагло зслиз! *Кл.*
А щоб ти головою наложив! *Кон.*
Щоб тобі дубовий хрест (смерть)!
А убий тебе Божа сила! *К., Л.* — Бий тя сила Божа! *Ил., Ж.* — Хай єго гнів Божий побъе. *Кон.*
Побий тебе сила Божа на гладкій дорозі! *К.*
Щоб тебе побило потемнило на путі, на дорозі и куди ти повернесся лицем своім! щоб тебе било, як горох при дорозі, та як птиця по дереву бъецця! *Б.*
Бодай єго корінь звівся! *Л.*, [*Нов.*].
Бодай єго кодло з накоренком перевелось! *О.*
Щоб тебе спискало! *Бр.*
3790. Щоб тебе положили на лаву! *Гр.*
Щоб тебе на марах винесло! *Ном.*
Щоб тебе сира земля пожерла! *Кр.*
Щоб ти в сирицю вбився! *Гат.*
Щоб єго земля (1) не приняла! *Л., Пир., Пр.* — Земля б єго святая не приймала! *Кл.*

(1) сира земля. *Л., Кр.*

Щоб під ним и над ним земля горіла на косовий сажень! *Пр.*
О, щоб над тобою земля затряслась, сякій та такий сину! *Кон.*
О щоб ёму ні дня (1), ні покришки! *В., Лів.*

(1) ні дна. *Кон.*

Щоб тебе понесло поза вітряками! *Б.*
Щоб тебе поховали на ростанних (1)! *Пир.*

Не на могилках, а от як вішалника.—(1) на ростоньках. *Ёвх.*

3800. А щоб курі загребли! *К.*
О щоб твою кість викидало з того світа! *Кон.*
Бодай тебе волами возили, а граблями волочили! *Кон.*
Вилаяв, як собаку. *Пир., Кон., Гр.*
Вибанітував (1) на всі бокі. *Л.*

(1) Вилаяв. *Ск.*

На собаці не хотів би слухати таких слів. *Ст. Зб.*
На злого человіка и собака бреше. *Гайс., Зв.*
Лайка—не бійка. *Ёвх.* — ... битва — молитва. *Проск.* — Лайки — байки, битва (1) — молитва. *Бр., Проск., Кан., К.* — ... байки, а бить—купить. *Рад.*

(1) а битва—щира. *Зв.*

Лайся-лайся, а БИТЬ — купить. *Б.* — Бити—купити. *Ст. Зб.*, [*Кр., Нов.*].
Він того не дума, що тепер бъють, як куплять. *Л.*
3810. Замірся, та не вдарь. *Бр.* — Замахнись, та не вдарь; россердся, та не вдарь. *Ёвх.*
Бити—не штука. *Пир.*
Бити не купити. *Ил., Л.*
Не бий, бо пробъеш. *Зв.* — Не пий — не пропъеш, не бий — не пробъеш. *Ст. Зб.*
Як так граць ця, то я й хатку поламаю. *Ёвх.* — ... то й хатку потеряєм (1). *Л.* — ... то я й палички позакидаю. *Зал.*

(1) покинем. *Рад.*

Пень, а не бий. *Ил.*
Не мій рук свербячих.
Що за що, а руки за пазуху. *Пер.*
Бреши, бреши,—та не кусайсь! *Ёвх.*
Язиком що хоч роби (1), а рукам волі (2) не давай (3). *Зв., Кр.* — Язиком що хоч кажи (4), а руки при собі держи (5). *Кан., К.* — Спор до слёз, а рукам простору не давай. *Нос.*

(1) хоч спину лижи. *Кон.*; або — мели скільки хоч. *Л.*; що хоч балакай. *Пр.*; скільки хоч говори. *Рад.*; можна говорити. *Бр.*; (2) потолі. *Рад.* (3) а руками не руш. *Бр.*; а рукам дай покій. *Ст. Зб.* (4) клепай *I Ил.*; Губою що хоч плети. *II Ил.* (5) трімай. *I Ил.*

3820. Не давай рукам волі. *Проск.*
Дай рукам волю, то сам підеш у неволю. *Лів., Сл.* — Не давай рукам потолі, бо сам будеш у неволі. *Рад.* — Не дай рукам волі, то й сам не підеш в неволю, та язика ще не роспускай. *К., Кан.*
Очима іж, а руками зась! *К.*
Хто на моє здоровъя важить, той (сам ёго) не має. *Бер.*
И на жалку (1) кропиву мороз буває. *К.*

(1) На жишкую. *Ст. Зб.*

Як би на кропиву не мороз, вона б всіх людей пожалила (1). *Кр.*, [*Шир.*].

(1) то б вона людей попекла. *Бр.*

Коли Бог не попустить, то свиня не вкусить. *Нос.* — Кого Бог не видасть (1), то свиня не зїсть. *К., Рад.*

(1) Як Бог не позволить. *Проск.*

Не дай Боже свині роги, всіх людей (1) поколе (2). *Зв.* — Коли б (3) свині роги, то б усіх поколола (4) (*або*: то б цілий світ виколола). *К.*, [*Бр., У., Проск., Р., Кр.*]. — Не дав Бог свині рог, ато б усіх людей поколола (5). *К.* —

Digitized by Google

Видів Бог, що не дав свині рог. *Нов.*, [*Гайс.*].

(1) весь мир. *Л.* (2) увесь би світ поколола. *Бр.*, *Р.* (3) Же би, вибачайте. *Ил.* (4) всі би люде виколола. (5) роги, ато б все стадо перекололо. *Нов.*

Не дав Бог (1) жабі хвоста, ато б траву усю потолочила (2). *Пир.*

(1) Не даром Бог не дав. *Гр.* (2) щоб трави не толочила. *Ах.*, *Гр.*

Роззявляє губу жаба проти вола, але го не ззість. *Ил.*

3830. Не дав Бог свині вгору глянуть. *Зал.*

Піди, псе, укуси мене, а по тому біди не збудесся. *Ил.*

Не гостри зубів, бо не будеш істи — ні, ти и не вкусиш. *Бр.*

Одступись, зелена жабо!

Заплюй ёму очі! *Кон.*

Сіль тобі в вічі, а камінь у груди. *Бер.* — ... а камінь в зуби. *К.*

Пек тобі, враже, хто тобі каже! *Ст. Зб.*

Чорте на (1) груш, тільки мене не воруш. *Лів.*

(1) На тобі, чорте. *Прав.*

Що ти на мене кидаєш, наче на Батурку! *Сос.*

Могила коло м. Олександровки Сос. п. Хто біля неї йде, що-небудь на неї кине. Було про неї в Этногр. Збор. Рус. Геогр. Общ., т. I, в ар. *М. Александровка* шановного панотця Василевича.

Батька в лоб! *Ном.*—... матір у цицьку, щоб не діждала істи паляничку (*або*: кисличку и д.).

Разно притулюють, найпаче дітвора як хоче влучить грудкою, або-що, и не попаде.

3840. Не давайся кожному вітрові повівати. *Ил.*

Хто стаєцця вівцею, того вовк ззість.

З малої хмари великий дощ буває. *Коз.*

З малої искри великий огонь. *Ил.*, *Кр.* —З маленької искри великий вогонь буває. *Проск.*

Пішов по лихо. *К.* — О, сам по лихо пішов. *Бр.*

Схотілось лиха. *Пир.*

Лихом ёму занудилось. *Кост.*

Буде честь носом об землю. *К.*, *Кон.*

Свербячі руки має и той. *Ил.*

Окуляри втерти. *Гат.* — ... треба на очі поставити. *Проск.* — ... під очі поставить. *Х. Вид.*

3850. Утерти кабаки. *Збр. Лаз.*

Збить паскудник. *Ос. 5 (VII, 31).*

Ляща в пику дати. *Гат.*

Ляпаса (1) дати. *Ном.*

(1) Поляпаса. *Ном.*; Ляпаса у пику. *Павлв.*

Почубеньів дати. *Ном.*

Потилишниками нагодувать. *Л.*

Загилити у потилицю. *Гат.*

Дати бухана. *Зал.*

Стусана дати. *Х. Зб.*, *Л.* — Тусанів надавати. *Х.*

Розуму до голови нагнати. *Г.*, *П.*

3860. Прочуханки дати. *Бр.*—Завдати прочухана. *Гат.*

Парла (прочуханів) задати. *Бр.*

Хлосту дати. *Л.*, *Пир.*—... завдати. *Гат.*

Дали хлёсту. *Р.*

Губки дати. *Гат.*—Дать губки (дулю). *Б.*

Олію видавити. *Гат.*

Зтрощити на дрізочки. *Рад.* — ... на гамуз. *Гат*

Не робіть старцям капости. *Л.*, *Павл.*

Не бий, бо й так (1) злидні ёго побили. *Б.*

(1) Давно вже. *Проск.*

Нехай на чужі руки переходить (нехай другі ёго провчять — злодія)! *Зв.*, *Н.* — Ет, пусти ёго! нехай він переходить на инші руки. *Бр.*

3870. Коня кірують уздами, а чоловіка словами. *Ил.*

На ледащого и кий положи, то все єдно. *Проск.*

На добре, як що такеє, посварись тільки, словами покартай ёго, а не бий. *Бр.*

Добрий доброго слова боіцця, а ледащо и побою (1) не боіцця. *Ст.*

(1) бою. *Пир.*; а ледачий и убою. *Хар. Зб.*

Як слово не поможе, то й кий не дошкулить. *Бр.*, *К.*, *Кан.*

Не боісся кива, не боісся кия. *Дуб.* — Добре боіцця кива, а ледаче не боіцця й кия. *Рад.*

Побий на бісові ліс, то все з біса буде біс. *Збр. Лаз.*

И побить, и полаять, та як є за що. *Кон.*

На битій дорозі трава не росте. *Прав.*

Хто годує, той и бье. *Пр.*, *Сос.*

3880. Кого люблю, того й бью. *Кон.*

Хто кого любить, той того чубить. *Л.* —... гудить. *Кулж.*—... згубить. *Рад.*

Бьють, не на лихо учять. *Ст. Зб.*

Добротиць, як ніць. *Ил.*

*

Digitized by Google

Махания за биття не рахуєцця.

Де страх, там и Бог. *Об.*—...як би то всі боялись Бога! *Пир.*—... там и Бог перебуває. *Проск.*

Клин клином виганяй. *Зал.*

Негріте залізо не зігнеш. *Ос. 20 (IV, 4).*

З ледачого (1) вовка хоч шерсті клок. *Ёвх.*

(1) З лихого. *Пир.*

Лихого нічого жалувати. *Ст. Зб.*

3890. На крутеє (1) дерево треба крутого (2) клина. *Бр., З.*

(1) кривеє. *Ил., Бр., З.* (2) кривого.

Раз, два не поможе, то десять поможе. *Ил.*

Ганьбою не візьмеш, так силою діймеш. *Коз.*

Собаку од ночі бий (*або*: бъють). *Ст. Зб.*

Доти ледащо січи, поки дух у нім учуєші. *Бр.*—Ледащо бий, поки душу в тілі чуєш. *Дуб.*

Уважай на душу, аби шкура витрімала. *Бр.*

Бита посуда дві небитих пережие. *Прав. Ниж.*

За битого двох не битих дають. *Лів.*, [*Бал., У., Рад.*]. — ... та ще й не беруть (1). *Лів.*, [*Проск., Бер., Рад., Кулж.*]. — За битих то дають двох. *Бер.*

(1) не хотять, *Зв.*; не хотять брати. *Бр.*

И десятому закаже (покараний) *Л., Р., Пир., Гл.*

Поки світ стоятиме. *Пир.*

3900. Поки світа й сонця (*або*: світу сонця). *Ск.*

Кішку бъють, а невістці замітку дають. *Не.*

Песика бъють, а левик боіцця. *Ёвх.*

Бійся, Левку, коли пса бъють. *Бр.*

Вівцю стрижуть, а друга дивицця. *Проск.*

Барана (1) стрижуть (2), а козлу (3) навішки (4) дають. *Л.*—Вівцю скубуть, а козам на віжки дають. *Ил.*

В Даурських степах й досі скубуть — не вміють стригти: по сёму знать, що Галицька одміна найстаріша.—(1) Козла. *Коз., Кр.*; Овечку. *Ш;* Вівці. *Бр., Проск., Яц., Нов.*; Одних. *Б.* (2) стригуть. *Ст. Зб.*; бъють. *Кр.* (3) барану. *Коз., Кр., Ш.*; козам. *Бр., Проск., Яц., Нов.*; а другим. *Б.* (4) на вістки. *Рад.*; на вешку. *Кр.*; знать. *Коз., Ш.*

На те Циган матку бъе, щоб ёго жінка боялась. *Літ.(I, 63), Черн., Нов.*

Єдного скорання десятём покаяння. *Ил.*

Єдного пригода — другого пересторга.

З чужого злого учися свого.

3910. Каяцьця на кому. *Прав. Ниж., Лів.*

Да вже ж я тебе не иззім. *Кон.*

Познає, коли будуть бити, а тим часом голодом морять. *Рад.*

Нехай бъють—олії не вибъють. *Пир., Л.*

Не шклянка, не розибъюся. *Черн., Черк.*

Як битимуть, то не лаятимуть. *К., Л.*, [*Бр.*]. — Лаятимуть, то не битимуть, а як битимуть, то не лаятимуть. *Л., О.*

Як будуть бить, то не будуть вішать, а як будуть вішать, то не будуть бить. *Рад.*

Як буде вішати, то не буде різати, а як буде різати, то не буде вішати: над смерть біди не буде. *Бр.*

Битимуть-битимуть, та й перестануть. *Пр., Л.* — А вже ж, не все битимуть: колись и перестануть. *Пир., Л.* — А вже ж не битимуть все ж! *Гат.*

Дай тобі, Боже, тілько гадки, абись о мні забув. *Ил.*

3920. Хоч бий, хоч лай, тільки через тин не кидай. *Л.*, [*Рад.*]. — Нехай би бив, ато й через тин перекинув. *Л.*

То Циган так сказав чоловікові, як той піймав ёго на крадіжці; як же перекинув — «О, спасибі», каже, «тобі, батеньку, що ти мене не бив и не лаяв, та ще й через тин перекинув—ато самому приходилось лізти!»

З гарячого часу збіг. *Ст. Зб.*

Чорта виховаєсся (не сховаєсся). *Л., Кон.*

Піймався в лабети. *Л., Ёвх.* — Попав у лабети (1) добре. *Кон.* — Попався в лабет. *Пир., Р.*

(1) в лапети. *Гл.*

Попав в сіло. *Кон.*

В куну запроторив. *Гат.*

Послав туди, де козам роги правлять. *Лів.*

Застукав, як сотника в горосі. *Ос. 13 (V, 14).*

А що ви робите, отче Ёсипе? *Кон.*

А тягніть Варвару на росправу! *Зв.*

3930. Прийдеш, Юрку, до порахунку (осін.). *Прав.*

Ходи, Петре, до війта! *Кор.*

Боісся, а лихо робиш. *Прав.*

Опіраєцця, як кіт на лёду. *Ст. Зб.*

Як правду сказавши—будуть бить звязавши. *Кан., К.*

Трутив, як сліпого з моста. *Проск.*

Не пхайте ёго, він и сам упаде. *Гл.*

Допік, мов горохом об стіну. *Ёвх.*

Дошкулив (1), мов пугою по воді! *Ёвх.*

(1) Накарбував. *Л.*

Digitized by Google

Дав пилі, як заєць кобилі. *Нос.*

3940. Забив, як ведмедя жолудь. *Л.*

Лихою шапкою заходились («ти та ти узяла»!). *Сос.*

Не з біса чоловік, а яка жаба дужа (*або*: а як дуже бъе). *Бр., Л.*

Не знає й той козацьких жартів. *Ст. Зб.*

От тобі й швець, — коли не хотіла доброго чоловіка мати! *Г.*

От тоби, Савка, булавка! *Гайс., Я.*

Ходив Савка розбійник з булавою, та и піймався. Кажуть на ледачого, як дограсцця до біди. *Бр., Я.* Як кінця не вивелось. *Гайс.*

Носив вовк овець — понесли вже й вовка. *Бр.*, [*Пир.*].

Дали зілля од похмілля. *Нос.*

Бий забій на него. *Кл.*

Души, як чорта в верші! *Пер.*

3950. Знай, по чому в Константинові гребінці! *Проск.*

Дурного по ногах, щоб присів. *Зв., Кан.* — А бийте (1) дурного (2) по ногах, щоб присів (3). *Л.*, [*Пер., Рад.*].— А бий дурного по ногах, нехай сховає ноги на неділю. *Бер.*

(1) Тютю. *Зв.*; Тарарах. *К.*; Цур. *Ёвх.* (2) дурня. (3) то він и присяде.

4952. Души вражу бабу за (1) цибулю. *З.*

(1) як. *Лох.*

4954. Бийте ёго добре киями, щоб знав, по чому ківш лиха. *Не.*

Бийся в груди, лайся в мать. *Ил.*

Бъють, так як жидівського гамана. *Проск.*—... як Гамона. *Ст. Зб.*

Ух, иззів обух! *Кр.*

Піймав смаленого вовка. *Пир.*

Без всяких обрізків. *Ст. Зб.* — ... з гряззю змішав безвинне.

3960. Зомняв (1) на (2) кабаку. *Пир.*

(1) Зтер. *Бр.* (2) мов. *Коз.*

Дав доброго диптю: одвохрив добре. *Кон.* —Одволожив. *Пир., Л.*

Одважив соли добре! *Чор. Рад. (27).*

Наївся буханів. *Зал.*

Стусана покоштувать. *Павлв.*

Бебехи одибъеш. *Кр.* — Бельбахи відібъеш. *Прав. Ниж.*

Пішло ёму по киі! *Бр.*

Варовався кия, та палкою дістав. *Бр.*

А що понюхав табаки? *Дуб., Б.*

Так ми ёму дали табаки понюхать: тепер стидно й між народ. *Кон.*

3970. Натер ёму перцю в ніс. *Гат.*

Не бий ёго в ніс (*або*: по носу), бо кров потече. *Л.*

А що иззів (1) облизня! *Лів.*—Облизня схапати. *Гат.* — Так ёму треба — піймав облизня. *Проск.*

(1) піймав. *Зв., Кр.*

А що иззів ляща? *Прав. Ниж., Лів.*

Помостив му медалі під ніс. *Ил.*

Лиски од миски! *Ном.*

Ляпаса злапати. *Гат.* —А що ляпаси иззів? *Лів.*

Пасокою умився. *Л., Пир., Ст. Зб.*

Розсвітив ёму свічку, аж з очей искри летять. *К., П.*

Оперезав на всю масницю. *Ст. Зб.*

3980. Як мъяло (1) облизав.

(1) макогін. *Бр.*

З товкача умивався. *Ст. Зб.*

Як загилив (1) по потилиці, так аж каганці в вічу (2) засвітились. *Ном.*

(1) заїхав. *Збр. Лаз.* (2) в вічах.

Потилишника покоштувать. *Ёвх.*

Набився (1), як голоі вівці (2). *Бр., Л.*

(1) Налупився. *Л.* (2) овечки. *З.*

Дався в тямки. *Пир.*

Слуха джмелів (1). *Бер., Пир.* — Дав ёму лупня добре — довго буде джмелів слухати! *Проск.* — Як учистив по пиці, та тільки чмелів слуха. *Х. Зб.* — Дочутись чмелів. *Гат.*

(1) чмелів. *О.*

Діяти, діяти, иде батько сіяти: бере матерь волочить, та нам ёго не учить. *Б.*

Губи та опенечки — заходився старий (1) коло ненечки: як став молотить, так аж піръя летить. *Не.*

(1) заходився папотець. *Лаз.*

Будеш мати весілля: тато маму віддає. *Бр.*

3990. Погладив проти шерсті. *Ёвх.*

Гладив-гладив за шерстю, та як почав и проти шерсті! *Ном.*

Ухопив за чесну гриву (за чуприну). *Пир.*

Схватив добре за Боже пошиття. *Проск.*

Волосом засвітила (очіпок злетів). *Хор.*

За косники та в поволочку. *Б.*

Попав, наче сліпий кобзу. *Б.*

Вчепився, як рак. *Проск.*

Тащить, як чорт Жида.

Бъе и ногами й руками. *Бр.*

4000. Мне, мов Семен швець шкуру. *Зв., Рад.*, [*Пир., Ёвх.*].

Душить, як вовк кобилу. *Дуб.*

Трясе, як хидня. *О.*, [*Коз.*].

Digitized by Google

Давить, як мороз бабу. *Прав. Ниж., Лів.*

Мнеть, як гостець бабу. *Проск., Х.*

Кусай мене, псе, поки кров не потече. *Ил.*

Кусь мене, вовче, бо я тебе не могу (¹). *Бер.*

(¹) бо в мене зубів нема. *Бер*; як ніхто мене не хоче. *С.*; ззаду, бо я зубів не маю. *Бр.*; хоць зубів не маєш. *Проск.*

Було не савити, не варварити, та на сорочку сурганити. *К.* — ... не савити, не варварити, ні амбросити, але куделю було кундосити. *Проск.*—... ино кудею термосити. *Збр. Шей.*

Оженився собі якийсь сирота, мав хатину и вдвох живуть. Дивиця він, а ёго жінка усе гуляє! «Чому ти, жінко, не прядеш?» — «Та сёгодня, чоловіче, Сави» — або Варвари, або якого иншого видума празника, сидячи гола на печі, а все таки не пряде. От и хвалиця чоловік сусідові, а той и одказує. «Постій», каже, «я ії перекрещу!», та так, як уже стемніло, убрався, у одну руку нагая, та й приходить туди в хату. «Добривечір», каже, «люде добрі!» — «Здорові були!», каже чоловік; «проходьте», каже, «дядьку, та сідайте!»—«Ні, чадо», каже, «я прийшов спитацьця, чом ви сёгодня нічого не робите?»Ажінка як була голенька, так з печі и зскочила. «А як же», січе, «робить, коли моя баба казала, щоб у свято нічого не робила?... а сёгодня якогось св. мученика!» — «То оце ти, небого», каже той, «домучилась так, що у тебе на хребті й сорочки нема?.. Е, треба ж тебе перехрестить!»—и як почне ії хвоіть, примовляючи: «Було не савити и д.», поки та,—що, мов, до суду и до гробу не буду празникувать. «Добре», каже той, пускаючи, «гляди! я», каже, «ще прийду, дохрестить, як що не поможе!» *Де не поможе*: помогло мов рукою зняло! *К., Канд.*

Добулась, мов сова на току. *Пир.*

Така в мене голова, як запаска стала (синя). *Пир.*

4010. Шумить-шумить березина, свербить-свербить середина. *Ст. Зб.*

Сповідали Иллюху від пъят до уха. *Х. Зб.*

Дали ёму помосковськи, аж ся лоб закурів. *Ил.*

Так ёго чинить! *Пир.*

Дали ёму доброі чиньби. *Ном.*

Прочухана дали. *Зв.*

Списав спину, що и курці нігде клюнуть. *О.*

Змірив го від ніг до голови. *Ил.*

Обідрав (¹), як Сидорову козу. *Пр.*— Набився, як Сидорової кози. *У.*

(¹) Облупив. *Зв.*; Надув. *Коз.*

Облупив, як кат Микиту. *Л., Р.*

4020. На всі боки випоров. *Л., Пир.*

Знівечив чоловіка (одкатував, погано вилаяв). *Л., Пир.*

Попінив чоловіка. *Ном.*

Бив-бив, та ще й друк кинув. *О.* — Бив-бив кием, та й кий кинув. *Коз.*

Оце наівся меду! *Бр.*

Почухався він добре. *Проск.*

Випив (¹) дві неповних. *Об.* — ... а третій недолитий. *К.* — Буде тобі два неповних (невдача). *Сос.* — Почув два неповних. *Ст. Зб.*

(¹) Дали. *К.*

Як притягли до хверта, то знав кузькину матір. *Лист. (II, 246).*

Здобувся добре, сіромаха (*або*: Добувсь, сердега). *Гат.*

Шкіру з него здер. *Ил.*

4030. Били, як кота. *Лів.*

Заколупив живота не помалу. *Ст. Зб.*

Зогнали трохи серце. *Чор. Рад. (74).*

Оскому зогнав. *Зв., Пир., Л.*

Хоч уже й заплатив, та уже и набився. *Кан., К.*

Оттаке-то на сім світі роблять людям люде. *Кобз. (76).*

З вас деруть ремінь, а з іх бувало й лій топили. *Кобз.*

Бодай мій ворог знав, що нині за день! *Ил.*

Напрасниця, обійди около! *Ст. Зб.*

Се вже напрасниця. *О.*

4040. Хіба тебе возом зачепили! *Кон., Ёвх.*

Бьють (¹) и плакать не дають. *Дуб., Л., Пир., О.*

(¹) И деруть, и бьють. *Рад.*

Поверх моей праці та ще мене бьють. *Бр.*

Бьють нас, и наша правда. *Руд.*

Чи я ёму межу переорав! *О.* — Межу переорав. *Ст. Зб.*

Виноватий як Христос перед Жидами. *Пир., О.*

Видить Бог, чий козел, а чий баран. *Проск.*

Бачить Бог мою кривду. *Б.*, [*Проск.*].

И горе мені, и добре мені — и бьють мене, и правда моя. *Бр., У.*—И добре мені, и зле мені—и бьють мене, и плакати не дають. *Проск.*

Нахопився—як накупився. *Ст. Зб.*

Digitized by Google

4050. Без суда й права. *Л.*, *Б.*, [*Ил.*, *Пр.*, *Кр.*, *Ст. Зб.*].

Так собі: ні сіла, ні пала (нагально). *Пр.*

Без дання причини. *Л.*, *Ст. Зб.*—... обезчестив. *Ст. Зб.*

Так як я вам винний. *Л.*, [*Кр.*].

Ні світила, ні кадила, як тебе смерть входила. *Проск.*

Ні сном, ні духом не виноват. *Л.*, *Кр.*

И муха говоруха. *Ст. Зб.* — ... об мені не буркне. *Пр. в Ст. Зб.*

За наше жито (¹) та ще нас и бито (*або:* побито, набито). *Об.*, *Руд.*, *Ст.Зб.*

(¹) сито. *Бер.*

З чужого похмілля голова болить. *Рад.*

Жінка сало ґамнула, та на кота звернула. *Бр.*—Пропало, пропало—коти ззіли сало! *Дуб.*

4060. Коваль зогрішив, а шевця повісили. *Ил.*

Баба (¹) винувата, що дівка черевата. *Проск.*, *Дуб.*, *Пир.*

(¹) Чім *С.*, *Зв.*, *Рад.*; Чи я з того. *Бер.*

Иногді бъють Хому за Яремину вину. *Не.*

Хто пив, а мене волочат. *Проск.*

Який біс женицця, а нам коровай плескать. *Ст. Зб.*

Кому Варвари, а мені голову обірвали. *Проск.*

Чий обід, а старцям лихо (¹). *Проск.*, *Пир.*

(¹) клопіт. *С.*

Хтось квасу наївся, а мене оскома напала. *Ил.*

Хто кислиці поів, а на кого оскома напала. *Зв.*, *Л.*, *Пир.*, *О.*

Хто виноват, а на мені окошилось! *Збр. Лаз.*

4070. Синиця шкоду робить, а журавель попадецця. *Рад.*

Горобці шкоду (¹) роблять, а синиця в спаш упаде (²). *Бр.*

(¹) спили просо. *Проск.*, *Кан.*, *К.* (²) а синицю злапали. *Проск.*

Побить, то й абихто знайдецця, — от иниче діло пожалувать! *Ном.*

Пригладь-голови не знайдеш, хіба пробий-голову. *Пир.*

Кров—не водиця, розливати не годиця. *Руд.*

На похиле (¹) дерево и кози (²) скачуть (³). *Ск.*

(¹) плохее. *П.* (²) и жаби. *Кр.*; и черепахи. *Чигр.* (³) лазють.

На сухее дерево и огонь пада. *К.*, [*З.*].

Через низький тин усі собаки скачуть. *Черк.*, *Черн.*

На лежачу березу кози скачуть. *К.*

Смирного й на тім світі бъють. *Ёвх.*, *Л.*

4080. Пішого сокола и ворони бъють. *Пр. в Ст. Зб.*

Песиголовець, людоід! *Л.*, *Пир.*

Песиголовець — певно циклопський нащадок. Воно чоловік з одним оком и людей їсть. Як пійма чоловіка, то запре в лёх и доти годує волоськими горіхами, що чикне мезиного пальця на ліві руці, то вже й кров не йде од жиру: тоді їсть. Там десь вони, ті Песиголовці, біля Криму, чи-що. *Ном.*

Ах ти людоід! *Кон.*

Живцем їсть.

Піду, куди очі. *Л.*, *Пир.*, *Кон.*—Куди очі понесуть. *Ст. Зб.*

Піду світ за̀ очі. *Л. Пир.*—Припадає світ за́ очі йти. *Бр.* — Тра йти в світ за́ очі. *Ил.*—Ити світ за очима. *Проск.* Світ за очима пойду. *Ост.*

Або води завідаю, або петлі на шию. *Кон.*

Я таки напъюсь на тебе холодної води (утоплюся на твою душу). *Коз.*, *Сл.*

Поки й живіття мого—не забуду! *З.*, *Пир.*

Побере іх хапко (чорт)! *Пир.*

4090. Сокира свого дорубаецця. *Л.*

В чіпці уродився, а на посторонку згине. *Ил.*

Прийдецця (¹) ниточка до клубочка! *Л.* —... та не змотаецця.—Чекайно, чекай! прийде нитка до клубочка, не вхитруєсся. *Пир.*

(¹) Постойте, прийдецця. *Пир.*

Вовк ловить, та й вовка як піймають! *Л.*, [*Проск.*, *Сл.*]. — Ловив вовк ловку, поки й [сам піймався. *Кан.* — Ловить вовк, ловить вовк, а як вовка піймають, то шкуру здирають. *К.*—Носив вовк козу, аж и вовка понесли. *Кан.*

Повадиця вовк в кошару ходити, поки ні одної вівці не буде (*або:* ходить, то й у хаті буде). *Пир.*

Піп людей хова—сховають и попа. *Л.*

Повадилось решето гречку переводить (що на ёго гречку точять). *Рад.*

Поводиця кухоль по воду ходить, поки ёму ухо одломлять. *Лох.*

Оступляцця цуцики в три ряди ґудзики. *Гл.*

Одізвуцця вовкові коровъячі (¹) слізки. *Проск.* — Побили вовка бараніі слёзи. *Пр. в Ст. Зб.*

Digitized by Google

(¹) Відольюцця вовку овечі. *Павл.*

4100. Підеш ти туди (*або*: Будеш ти там), де великі вікна. *Бр.*

Та я піду перед великі вікна. («То наші так кажуть—на панів до Государа.») *Рад.*—Як мені тут нічого справи не видасте, так я піду перед великі вікна. *Бр.*

Воля Божа, а суд царів. (¹) *В.*, *Лів.*

(¹) панський. *Рад.*; Гальченків. *с. Кулаженці Пир. п.* (В Кулаженцях був старий чоловік, Гальченко, и до ёго на розсудок ходили).

Трівай, це ёму рогом вилізе. *Павл.*—Воно тобі рогом вийде. *Кон.*, *Гр.*

Прийде и на пса колись зіма. *Ил.*

Прийде на нёго лиха година (підожди)! *Проск.*

Увірвецця! *О.*—Урвецця (¹) нитка! *Кр.*

(¹) Підожди, урвецця и тобі. *Х.*, *Рад.*

Боком вилізе. *Бр.*

Скоро іх Бог скарає на гладкій дорозі. *Проск.*

Нехай Госпідь скарає того, хто довів до того.

4110. Давно вже тебе чекає хвурдига. Вие, та на свою голову! *Рад.*, *Пир.*

Нехай сей раз и так буде, ато все так буде. *Пир.*

И не роби, и не вий (нема чого)! *Бр.*

Хто таки, простий чоловік, даецця в знаки! *Б.*

Пропало, як на собаці. *Л.*, *Н.*

Зійде, як вода з гуски. *Ёвх.*

Присхне, як на собаці. *У.*, [*Л.*, *Пир. Гр.*].

Зносиш (¹), як батьківщину. *Бр.*, *З.*

(¹) Понесе. *Кр.*

Тебе жаль, и на тебе жаль. *Рад.*, *Л.*

4120. Дурна клятьба господара шука. *О.* — Дурна клятьба об стіну головою. *Кр.*

Жіноцька клятьба дурно йде — так як мимо сухе дерево вітер гуде. *Сос.*

Чи Бог дитина дурнів слухати. *Яц.*

Бог не дитина слухати дурного галятина. *Руд.*—Хіба Бог дитина, щоб послухав Галатина («галатин придуркуватий».) *Ёвх.*—Бог не (¹) дитина слухати (²) дурного Литвина. *Проск.*, *Пир.*, [*Л.*, *Сос.*, *Нов.*].

(¹) не мала. *К.*, *Пир.* (²) не послухає.

Як би Бог слухав пастуха (¹), то б уся череда вигинула (²). *Бр.*

Пастух завжди лас: «а щоб тебе, а бодай тебе!»—(¹) чередника. *Зв.* (²) виздихала. *Проск.*; увесь товар виздихав. *Зв.*; то и єдної б товарини з поля не пригнав. *Нов.*; давно б погинуло стадо. *Ст. Зб.*

Торік була пожежа, а й досі ще смалятина чуть. *Пир.*, *Ков.*— ... була погориджа, ще й досі чути. *Бр.*

Укусивши, не зализеш (як перепрошує). *Нос.*

Не мила та хворостина, що по очях била. *Зал.*

Бог з вами (*або*: Бог из ним)! *Об.*

Извидить тобі Бог! *Бр.*, *Зв.*, *Кон.*— Бог з вами! хай вам Бог звидить! *Кон. Л.*—Нехай тобі Бог звидить и збачить. *Л.*, [*Зв.*, *Рад.*, *З.*, *О.*, *Бім.*]. — Звидить и заплатить. *Проск.*

4130. Нехай вас чапля розсудить! *Кр.* —Нехай вам звидить чапля! *Ном.*

Бог з ним! на тім світі оддасть пирожками. *К.*

Як вислюк хвицкне, в полицію не йти. *Бр.*

Накажи вас, Боже, хлібом та сіллю. *Кон.*

Як хто в тебе каменем, то ти в ёго хлібом. *Бр.*, [*Ил.*].—Хто до тебе з каменем, ти до ёго з калачем. *Лип.* — Я на ёго хлібом, а він на мене каменем. *Кан.*, *К.*

Хто старе поминає, той щастя не має. *Б.*

Хто старе помъяне, тому роспікши палець та в око. *Нос.*

Що було, то ся минуло. *Збр. Шей.*

Велика хмара, та малий дощ. *Ёвх.* — З великої хмари малий дощ буває. *Коз.*

Здибався хміль з цибулею; перше ся позневажили, потім ся повеличали. «Помагай Біг, гірка!»—«Бодай здоров, шалений!» — «Помагай Біг, смаковита!» — «Бодай здоров, веселий!» *Ил.*

—

4140. Чи будемо БИЦЬЦЯ, чи будемо мириться? *Збр. Лаз.*, [*Збр. Шей.*].

Чи нам братицься, чи щодня трапицься. *Коз.*

Наскочила (¹) коса на камінь. *Пол.*, *Лів.*, *Сл.*—... та камінь не подаецця. *Рад.*

(¹) Натрапила. *Мг.*; Трапила. *Сл.*, *Ст. Зб.*, *Збр. Шей*; Трахвила. *У.*, *Проск.*

Наскочила кулага на врага. *Рад.*

Наскочив чорт на біса! *К.*, *Л.*, *Лох.*, *Пр.*

Наскочив удовець на вдову. *Ёвх.*

Надибав свій свого. *Бр.*, *Ил.* — Трахвив свій на свого. *Ил.*

Digitized by Google

Живуть (1), як кішка з собакою. *Лів.* —Так любляцця, як собака з кішкою. *Прав. Ниж.*—Живуть з собою, як пес з котом. *Ил.*

—Жие, як кіт з псом. *Проск.*

(1) Живе. *Коз., Хар. Зб.*

Не помиряцця, як два коти над салом. *Коз.*—Два коти в однім салі не помиряцця. *Рад.*

Два коти в однім мішку (*або*: на однім салі) не помиряцця. *Прав. Ниж., Пол., Лів., Ос. 14* (*Вісті, 62*). —Два кота в єдином мішку не могут з собою жить (подлуг присловя людского). *Вел. II, 38*).

4150. Собака собаки не мине. *Кр.*

Міль моля (1) гризе, коли нема що (2). *Бр.*

(1) Муль муля. *А. Вил.* (2) не має що їсти.

Міль молю гризе, а молі чорт не бере (міль там найбільше, де є чортополох, та в сухе літо. *Рад.*). *Нос.* — Мільга мільгу їсть, а мільги й чорт не зїсть. *Кр.*

Їсть пес пса, коли нема барана. *Ил.*, (*Бр., Проск.*).—... коли ся їсти хоче.

Трудна згода, де огонь и вода (*або*: Олію з водою ніколи не погодиш).

Два когути, два дими, дві господині ніколи не погодяцця.

Очерет з лозою не помиряцця: хоч вітру нема, все лаюцця. *Б.*

Окунь з раком не помиряцця. *К.*

Як пороса з вовком (погодились). *Кл.*

Дітей не христить. *Лів.*—Хоч и полаємось, нам з тобою дітей не христить. *Коз.*

4160. Поборовся б як би малось сили. *Кобз.* (*44*).

А нуте, нуте—хто кому накруте! *Гр.*

Дай, Боже, вам побитись, а нам подивитись. *Збр. Шей.*

Хто кого нагне, той того набъє! *О.*

Нехай дурні бьюцця, нехай розумнішають. *Л., Б.*

Най бьютцця, колі міцні голови мають! *Збр. Шей.*

Де два бьютцця (1), третій не мішайсь (2). *Рад., Лох., Б. Павл.*, (*Бр., Проск., Бер.*).

(1) свариця. *Квм., Ёвх.* (2) не мішастцця. *Зв, З., Б.*; за калитку берецця. *Ил.*; третёму по носі дають. *Яц., Кам., Ёвх.*

Много зла коли на єдного два. *Ил.*

Роздрочились, мов бугаі. *Чор. Рад.* (*68*).

Отто гризуцця! й хвостів не зостанецця (се б то, одна 'дну зїдять — й хвості поїдять). *Ном.*

4170. Борецця, як рябець. *Зап.* (*I, 147*), *Кон.*

Оця—як брацця, як боряцця. *К.*

А вони добром бъюцця.

Пнецця, як жаба на купу. *Зап.* (*I, 147*).

Добре ёго приняв, що аж носом запоров землю. *Проск.*

Носа (1) вкрутити. *Гат.*

(1) У д. Гатцука *ніса*—певно, помилка.

Носа втерти. *Гат.*—Ох, и ёму колись втруть носа! *Кулж.* — Трівай, я втру ёму носа! *Павл.* — А що втерли носа? *Прав. Ниж., Лів.*

Цибульки б під ніс дати. *Гат*

Вкрутили (1) хвоста. *Пир., Гр.*

Вкоротили. *Х.*; А, вже підоткнули. *Бр.*

Цибульку дать під ніс. *Павл.*

Задав пинхву—нехай чха. *Л., Пр.*— Пинхву дав. *Кв.*—Задав пинхви.

4180. Завдати гарту. *Гат.*

Нагнав духу (страху) *К.*

Дали ёму духу (пропудили добре). *Пир.*

Зогнав на слизьке. *Л.*

Притяли ёму крила. *Ил.*

Задав бобу. *Бр., О.*

Дав ёму бобу залізного зїсти.

З гряззю змішав. *Нов., Ст. Зб.*

Гуру узяти. *Гат.*

Пропав ні за цапову душу. *Ном.*

4190. Наложив головою. *Пир.*

Нечистий ёго узяв (пропаде чоловік: утоне, абощо). *Кон.*

Там и чорту баран (кінець). *Х.*

Відданий хліб (добро за добро, зневага за зневагу). *Бер.*

На одвороті гречка родить. *Кон.*

У кочерги два кінці: один по мені буде ходить, другий по тобі (*або*: один на тебе, а другий на мене). *Л.*, [*Кон.*]. — У кия два конці: єдин буде по мні, а другий по комусь иншому. *Ст. Зб.*—Палиця два кінці має. *Проск.*

За писок в писок.

Не той (1) козак (2) що поборов, а той (3), що вивернувся. *Прав. Ниж., Пол., Лів., Ёвх.*—Той старший, хто на грудях посидить, а найпаче, хто вивернецця зисподу. *Ст. Зб.*

(1) и (3) то. *Л., Пир.* (2) дужчий. *Ст. Зб.*

Не то молодець, що за водою пливе, а то молодець, що проти води. *Кон.*

Щирий козак ззаду не нападаецця. *Кулж.*

Digitized by Google

4200. Лежачаго не бъючь. *Г.*, *П.*, *Лів.* — «Лежачого не бъють.»—«Ледачого то й бить!» *Ном.*

Таки тявсь, таки тявсь, а все ёму не подавсь. *Збр. Лаз.*

Хоч пика в крові, та наша взяла. *Бор.*, *Ёвх.*—... наше взяло. *Лаз.*

Ваші и батьки було бъюцця-бъюцця —та й трохи оддишуть. *Пир.*

Ось я вам напишу помирну! *Ном.*

—

На ВОЙНУ йдучи по чужу голову, й свою неси. *Ст. Зб.*

Військо иде, як мак цвіте. *Ёвх.*

Лучий дома горох, капуста, як на войні курка тлуста. *Ил.*

Хто не має зброі, най не йде в боі.

Куля не галушка — ії не проковтнеш. *Бр. Пир.*

4210. За честь голова гине. *Не.*

Шляхтич за гонор уха рішився.

«Ідіть скоріше—ваших бъють!» — «То не наші, то Ничипоренкови». *О. Біл.*

То ж то іх полегло! *Пр. в Ст. Зб.*

—

НЕ СТРАШНО ні тучі, ні грому. *Л.*, *Пир.*, *Кр.*

Як не дасть Бог смерті, то чорти не візьмуть. *Бр.*, [*Кр.*].

Оце ж бояцьця! де страх, там и Бог. *Нем.*, *Бр.*

Се ёму (*або*: Він мені) и за ухом не свербить. *Л.*

И ухом не веде! *Пир.* — Ухом веде. *Ст. Зб.*

И в ус не дме! *Нос.*

4220. И усом не моргне. *Пр.*, *Лох.*, *О.*

Боіцця, як вовк кози. *Слуц.*

Не чує по́луску (не боіцця нічого). *Ст. Зб.*

Хоч ся переволоче, та не утече. *Ил.*

Поти старець плохий (1), поки собаки не оступлять. *Рад.*, *Пр.* — ... а як собаки оступлять, то тоді й кия найде (2). *Рад.*—Доти старець плохи, поки собаки не обступлять — тоді ярміс найде и палкою обгоняєцця. *Коз.*

(1) рохман. *Ст. Зб.* (2) то він и огониццця. *Бр.*

Коли сова зъяструбіє, то више сокола літає. *Ил.*

Єдин кіт стада мишій не боіцця. *Ил.*

Вовк не такий лихий (1), як страшний. *Кан.*, *К.*

(1) недобрий. *Бер.*

Ведмідь (1) який (2), а й то кільце в губу (3) вправляють. *Л.*—Ведмідь здоровий, та кільце в носі. *У.*, *Сл.*, *Лаз.*

(1) Медвідь. *Рад.*, *Н.*, *О.* (2) дужчий. *Кр.*; який дужий. *Рад.* (3) кільця. *Кон.*

Страшен рак, та гдесь (1) инде очі. *Ст. Зб.*

(1) та в с...і. *Новг.*; та в г...і. *Л.*

4230. Страшен и вовк, та на ліс дивиця. *Ш.*

Вовка (1) бояцьця, в (2) ліс не ходить (3). *Б.*, [*Н.*, *О.*, *Новг.*]—Боявшися вовка, в лісі не бувать. *Ст. Зб.*—...та уже в ліс не йти. *К.*, [*Б.*].

(1) Як вовка. *Л.*, *Пир.*, *Пр.*, *Кр.*; Коли вовка. *Кон.*; Хіба вовка. *Зв.*; Чи вовка. *Рад.* (2) и; так й; так и; то й; та. (3) не йти, и без грибів бути. *Проск.*

Боятися попа, та в вівтарь не йти.

Не (2) такий чорт страшний, як ёго малюють (2). *П.*, *Лів.*, *Сл.*

(1) Чи то. *Проск.* (2) як намалёваний. *Кр.*

Який ти мені в вічю дрібний! *Ном.*

Вила острі, а єден кінець мають. *Проск.*

Не такі сосни ми рубали (не таких бороли). *Кан.*, *К.*

Не в такому наварювали, та вилали. *Лів.*

Не страши кота салом! *Ст. Зб.*

Ми сами з усами. *Пр.*, *Лох.* — ... тільки ніс не обріс. *Бр.*, *Зв.*

4240. Не бий мене в ніс, бо я сам біс. *Не.*

Ні кришечки, ні капельки (не боюсь). *Кон.*

Сирий не покуриш (се б то тютюн; кажуть про завзятих, leg и д.). *Л.*, *Пир.*, *Н.*, *Кон.*, *Кр.* — ... а варений не одуриш. *Л.*

Не дамся у кашу наплювати. *Бр.* — Не дав у кашу наплювать. *Гат.*

Не дам з себе насміятись! *Пир.*, *Павл.*—...ля (глянь?), який дурень, а й той буде сміятися. *Бр.*

Не вдаримо тваррю в грязь. *Гол.*

Бачили ми таких! *Кан.*, *К.*

Кусила така! *Пир.*, *Х.*, [*Л.*, *Ст. Зб.*].

Іду, іду не свищу, а наіду—не спущу. *Зв.*—Я іду не свищу, а хто займе — не спущу. *Коз.*

Стій — погоди, чекай — не втікай! *Проск.*

4250. Ой ти щука бистра, бери окуня з хвоста! *Новг.*

Digitized by Google

Хоч одвірки виймем, а з хати вийдем. *Б.*

Якого врáга бояцьця! *Л.*, *Рост.*

Де відвага, там щастя. *Г.*, *П.*

Не закривай ока хоч перед ким. *Ст. Зб.*

Думка пъє воду, а відвага мед. *Проск.*

Одвага мед пъє. *Зв.* — ... и (1) кайдани тре. *Не.*, [*К.*].— ... мед-вино пъє, одвага и кандали бъє. *К.* — ... коли не мед пъє, то кайдани тре. *Не.* — Одвага кандали тре—де відвага, там щастя. *Ил.*

(1) або мед пъє, або. *Полт.*

Одвага або мед пъє, або слёзи лле. *Зал.*

Одважилася б на три дні пекла! *Пир.*

Сміливий батька у лоб бъє. *Ст. Зб.*

4260. Як в ліс не йти, то й вовка не бояцьця. *К.*, *Б.*

Та вже ж, гарбуз капелюху не зверне! *Кор.*

Нуте, браття, або добути, або дома не бути. *Зап. (II, 137).* — Або добути (1), або дома не бути. *Кан.*, *К.*, *Рад.*

(1) здобути. *С.*, *Дуб.*, *Ёвх.*

Або рибку зісти, або на дно сісти. *Рад.*, *Збр. Лаз.*

Або (1) полковник, або (2) покойник. *Прав. Ниж.*, *В.*, *Лів.*

(1) и (2) хоч. *Пр.*, *Кр.*

Або (1) пан, або (2) пропав. *Об.*

(1) и (2) хоч. *Бр.*, *К.*, *Пр.*, *Кр.*

Або будемо на Русі, або пропадемо усі. *Кул.*

Або зелене жати, або нічого не мати. *Ил.*

Раз мати родила (1), раз и умірати (2). *Бр.*, *К.*, *Бер.*, *О.*, *Л.*, *Кр.* — Чи вмреш, чи повиснеш—раз мати вродила. *Гайдамацька пісня.*

(1) породила. *Зв.*, *Пр.* (2) гинути треба. *Г.*

Коли вмірать, то день терять. *Пол.*, *Лів.*—Коли вмірати, то умірати—то все треба день стирати (стеряти). *Бр.*, [*Л.*].

4270. Ідної смерти не минеш, другої не буде (гайдамацька). *Ёвх.*

Більше разу не вмреш. *Пр.*

Або зиск, або страта. *Бр.*, *Дуб.*, *К.*

Або виграв, або програв. *Проск.*

Куць (1) виграв, куць (2) програв. *Лів.* —Куць дав, куць узяв. *Зв.*

(1) Хіть. *Прав.*; Пусть. *Рад.* (2) хіть, пусть.

Та нуте! напусти, Боже, смілость! *З.*, *Кр.*

Раз козі смерть! *Бер.*, *О.*

Сім бід — один одвіт. *Пир.*, [*Проск.*, *У.*, *О.*].

Щасть, що Бог дасть. *Пол.*

Спиток (1) не вбиток. *Гл.*— ... спрос не біда. *Кр.*—Спрос не біда. *Пр.*, *Кон.*

(1) Попиток. *Збр. Лаз.*

4280. Знайшов не знайшов, а помацати можна. *Пер.*

Піймав не піймав, а погнацьця (1) можна. *Зв.*, *Рад.*, *Пир.*, *Рад.*

(1) а погнатись. *Бер.*; а побігти. *Л.*, *Ёвх.*

Утік не втік, а побігти (1) можна (2). *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*

(1) а потюпати. *Х. Зб.* (2) вільно. *Зв.*; не скілько побігти. *Кон.*

Купив не купив (1), а поторговаць (2) можна. *Л.*, *Пир.*, *О.*

(1) Купить не купить. *К.*, *Б.* (2) а поторгувати. *Бер.*

Чого (1) Бог не дасть, того и коваль не викує (2). *Ил.*

(1) Кому. *Войц.* (2) не накує. *id.*; не укує. *Ил.*

Лучче від разу ковтун з голови збути. *Ил.*

Що буде, те й буде. *Рад.*, *Л.*, *Х.*

Що було, то (1) бачили, а що буде, то побачим (2). *Лів.*, [*Ст. Зб.*].—...буде—побачимо. *Пир.*, *Кр.*, [*Кор.*]. — ... що буде, побачимо,—а буде те, що Бог дасть. *Пир.*

(1) то сьмо. *Проск.* (2) зобачим.

Що буде, то буде, а буде те, що Біг дасть. *Кор.*, [*Н.*, *Пр.*]. — Так буде, як буде—так буде, як Бог дасть. *Бер.*, *Л.* — Так буде, як Бог дасть. *Проск.*, *Л.*

Що буде, то буде, а голови не зірвуть. *Ёвх.*

4290. Чи раз, чи два—ідна біда. *Бал.*

Хоч гріх, хоч два, жінці человіка бити—нехай Бог простить. *Збр. Лаз.*

Раз у рік Великдень. *Руд.*

Один тому час, що батько (1) у плахті. *Кр.* — ... а мати щодня, та й дива нема. *Пир.*, [*Зал.*].

(1) Катря. *Б.*; мати. *Пир.*, [*Павлг.*]; сваха. *Не.*; невістка

Пустив на отчай Божий. *Ном.*

Раз не гаразд, в другий раз лучче. *Ном.*

Не бійся, та СТЕРЕЖИСЯ. *Ст. Зб.*

Береженого (1) и Бог береже. *Лів.* —... а козака шабля стереже. *Лаз.*—...береже, а небереженого и чорт не стереже. *К.*

(1) Стереженого. *Прав.*, *Ст. Зб.*

Бережись, як огню! *Кр.*, *Л.*

Бережи уха. *Л.*— ... щоб не вкусила муха. *Пир.*—... бо вкусить муха. *Б.*

Digitized by Google

4300. Не клади в огонь пальця. *К.*, *Кон.*
Не клади сіна подля огню. *Ст. Зб.*
З огнем не жартуй, бо то жижа. *Ном.*
—Не играй з огнем, бо опалисся. *Ст. Зб.*
Не (1) подивлюцця в зуби. *Пир.* — В зуби не заглядують. *Рад.*

(1) И чорти не. *Х.*

Не громадь, дудку, сіна, бо загрузнеш по коліна. *Ил.*
Оглядайся на задні колеса. *Бр.*, *К.*, *Кон.*, *Л.*
Ой не гони, угонщику! а хоч гони, то з оглядом. *Н.*
Василю, не бери на силу. *Ст. Зб.*
Не вірь собаці; бо (1) укусить. *К.*

(1) псові, бо тя. *Ил.*

Не вірь, то (1) звір, хоч не вкусить, то злякa (2). *Л.* — ... звір: вкусить. *Просх.*

(1) бо то. *К.*, *Рад.*, *Пир.* (2) злякас. *Зв.*, *К.*, *Рад.*, *Пир.*, *Пр.*, *Н.*, *Коз.*

4310. Не визивай вовка з лісу. *Збр. Лаз.*
Як є голова, то й носи здоров. *Гат.*
Нажився на світі! мабуть, болить у єго голова. *Х. Зб.*
И смілого пси кусають. *Ил.*
И небдя вовки ідять. *К.*, *Ёвх.*
Удалий, як проданий (*або*: забитий). *Нос.*
Чоловік поліз до Орловки, та й рішився своєї головки. *Новг.*

Од того й село прозване Орловкою. Було в Черниг. Губ. Від. 1854, здаєцця, року.

Можна, та осторожно. *Кулж.*
Потилицю нагріеш. *Рад.*—Карка вломиш (впадеш). *Бер.* — ... вловиш. *К.*
Политиш, як мъяч. *Л.*, *Пир.*
4320. Лузан візьме. *Кл.*
Згинеш, як руда миш. *Просх.*—Змерзнеш, як руда миша. *Бр.*—Розийдетесь, як руді миші. *Пир.*
Там ёму жаба и цицьки дасть. *Об.*
Там ёму й капут. *Бр.*, *З.*, *Лох.*, *Л.*, *Пр.*
Там ёму й лоск. *Кр.*
Пропадеш ні за копійку. *Л.*, *Пр.*, *Лох.*, *Кр.*

—

СТРАШЕ—ПЕРЕПОЛОШЕ! *К.*, *Л.*
Не міхом полохає. *Ст. Зб.*
То не з Грицем справа. *Ил.*
Тут не ладаном пахне. *Бер.*
4330. Се (1) не переливки! *Л.*, *О.*

(1) Е, бачу! *Пир.*; Е, бачу! се вже. *Л.*, *Пр.*; А вже ж. *Бр.*, *Л.*; Побачив, що. *Кон.*, *Л.*

Постеріг (1) лопатки в горосі. *Л.*, [*Бр.*, *Рад.*, *Б*].

(1) Пізнав. *Просх.*; Ти в мене взнаєш, або—я тобі покажу. *Б.*; Знатимеш. *Л.*, *Пр.*

Побачив Савчин дёготь. *Л.*—Будемо и ми знати, по чім Савчин дёготь продаєцця. *С.*
Догадавсь, та й вареники (1) в шапку. *Коз.*

(1) та пироги. *Бер.*, *Пир.*

Сміливий, як Жид. *Не.*
Смілий, як за плотом. *Г.*, *Пол.*
Аж ёму в литках застигло (*або*: Постигло му в пъятах). *Ил.*—У пъятах постиває. *Ст. Зб.*
Почув короля в жилі (притих з переляку). *Руд.*
Де й ділась ведмежа натура! *Кобз.*
Показався, та й сховався. *Ст. Зб.*
4340. Чого б ти з ляку не сказав! *Лів.*
У страха великі очі. *Прав. Ниж.*, *Лів.*, *Сл.*, *Ст. Зб.*—У страха очі по яблуку. *Нос.*
З переляку очкур луснув. *Ст. Зб.*
У ёго тенькає (серце). *Пир.*
Холоне серце. *Павлв.* —... у серці. *Гат.*
Душа въ пъятки зховалась. *Кулж.*
Таки є той біс, що й мене боіцца. *Л.*, *Пир.*, *Пр.*
Куме! солома суне! *Гр.*
Показалась за сім вовків копиця сіна. *Сл.*
Крий порога тривога, коло вікон залога. *Кон.*
4350. Дзидарі бъють (страх забірає). *Павлв.*
Ставився, як лев, а згинув, як муха. *Ил.*
Дома лев, а на війні тхірь. *Ил.*
Не той Лях в полі, який в коморі. *Гат.*
У лісі вовки виють, а на печі страшно. *П.*, *Лів.*
Жінка Ивася боялася, під припечок сховалася. *Ил.*
Ну ійбогу ж, поза кущем щось шелесть, шелесть! *Кр.*

(1) Не няли віри, що бачив сто вовків, так зменшував - зменшував, а далі ото й каже — чув, мов, що щось шелеснуло.

Що один, то один, а що два, то два: два завше не один. *Бр.*

Казав Жид, надівши яломок собі на коліно — побачив пенька біля дорогі и думав, що розбійник...

Digitized by Google

Ёсь сміливий: на лежачу березу в сам верх зліз. *Нов.* — Сміливий Ёсь: крізь засувку гучжа (цькує). *Ёвх.*

«Куди ідеш, Жидку?» — «На войну!» —«Чого ж так не рано?»—«Може, ще хоч одного убъю.» — «А як тебе хто вбъе?» — «Хіба я ёму що винен!» *Зв.*, *Рад.*, [*Бр.*].

4360. «Де ви мого батька піймали?» —«У коморі!»—«Е, у коморі! ви ёго у степ пустіть, та й піймате!» *Павл.* — «Твого батька в коморі піймали»!—«Еге, трясця матері твоій! випусти та й піймай!» *Зв.*, [*Б.*].—Пусти, батю, на поле! *Рад.* — «Цигане, твого сина в коморі поймали!» — «Е, в коморі!... Як би то в полі, та на добрім коні—то б то ёму було стидно!» *Кор.*

«Тату, я зловив Татарина!»—«То веди го сюда.»—«Не ведецця бо!» — «То держи го.» — «Не держися бо!» — «То пусти го.»—«Не пускаецця бо!» *Ил.*

Ви утрох, та злякались вовка, а ми усеми, та тікали від сови. *Ёвх.*

Тром, та кози боятися. *Ст. Зб.*

Не бійсь, коли я сміливий (як нічого гаразд и боятись). *Нов.*

Що два, то два! хоч коня одняли, та воза не дали! (гайдамаки одняли, а вони ще й хваляцця). *Рад.*

Молодець проти овець, а против баранів и сам баран. *Кох.*

Хто з ляку вмірає, по тім (1) свині дзвонять (2). *Лів.*

(1) Хто від страху умер, тому. *Г.* (2) по тім дзвонять. *Ном.*

Духу бояцця. *Ск.*

Як огню стережецця. *П.*, *Прав. Ниж.*, *Лів.*

4370. Жахаецця, як зо сну. *О.*

Оце жахаецця, як Жид Христа. *Зв.*, *Пр.*

Боіцця, як чорт свяченої води. *Дуб.*

Він так боіцця, як заяць бубна. *Проск.*

Не видала сова сокола, як уздріла, аж умліла. *Ил.*, [*Войц.*].

Хвіст підігнув. *Ёвх.* — А, вже підогнув хвіст! *Зв.*, *Дуб.*, *О.*, *Гр.*

Трусицця, як Жид над грішми (1). *Кон.*

(1) на ярморці. *Кулж.*; на г...і. *Хор.*, *Б.*

Трусицця, як осичина. *К.*, *Коз.*

З переляку душа аж опинилась. *Ном.*

У хвості була душа з страху и тогди. *Ст. Зб.*

4380. З переляку став такий, як крейда. *Збр. Лаз.*

Побілів, як Пилат. *Збр. Лаз.*

Білий як стіна. *Ск.*

(1) Побілів. *Гр.*

Побіліла, як полотно. *Х.*

Побіліла, як хустка. *Бр.*

Білий (*або*: Побілів), як смерть. *Проск.*

Злякався—аж у пъяти закололо. *Ш.*

Аж у животі похолонуло. *Прав. Ниж.*, *Лів.*, *Сл.*

Аж у душі похолонуло. *Л.*, *Пр.*, *О.*

Так як на мене жаром сипнуло. *Бр.*— Наче жаром всипало. *Зв.*

4390. Аж подевняніла! *Бр.*

Як деревъяна була. *Г. Бар.*

Аж сорочка пополотніла. *Л.*, *Пир.*— Так злякалась, що аж сорочка полотном стала. *Проск.*, *К.*, *Пр.*

Так я й отетеріла. *Г. Бар.*

Ні живий, ні мертвий. *Бр.*, *Л.*, *Сл.*

Боюсь и за тин вийти. *Г. Бар.*

И волос завъяв. *Лів.*—Аж волоси въянуть. *Ст. Зб.*

Зза плечей бере (острах, лихоманка). *Лів.*, *Сл.*—Узяло зза плечей. *Х.*

Так аж снігом сипле за шкуру. *Коз.*— За шкуру снігом мов сипнуло и волос шапку підсував. *Греб.*

Все може нагородитися: иноо страх ніколи. *Ил.*

4400. Ляк сили додає, а переляк видіймає. *Ёвх.*

Добре того страшить, же ся боіть. *Ил.*

Коли страшиш, сам не бійся.

Більше страху, як (1) переполоху. *Бр.*

(1) Страх більший від. *Ил.*

—

УТІК не славен, та пожитечен. *Ст. Зб.*

Як втік—як десяти побив.

Дивіцця ж, брацця, як я буду тікать, то й ви за мною. *О. Білз.*

Дай, Боже, ноги! *В.*, *Пол.*, *Лів.*, *Сл.* — Давай, Біг, ноги! *Н.*—... та й ногам лихо! *Кон.*

А ну ноги на плечі! *Л.*, *О.*, *Кр.*—... та й чухрай! *Пр.*—... та навдёри. *Ш.*

А нуте ноги!.. та не лускайте! *Пр.*

4410. Ага, до лясу! *К.*, *Пир.*—А що, до лясу утікать! *К.*—Дав долясу. *Ном.*

Дати лиги. *Кон.*

Дзусана дати.

Драла (*або*: Дмухача, Драпака, Дріпка) дати. *Гат.*—Дмухнути драла.—Дременув. *Пир.*

Спину показали. *Т.*

Digitized by Google

Пішли наші навтікача. *Проск.*

Вирвався, як заєць з конопель. *Г.*, *П.*

О то драпонув! аж потилиця лиска. *Зв.*

Пятами накивав, аж залопотіло. *К.*

Тільки чуприна маєрить. *Лів.*

4420. Курить, як чорт од какаріку. *Не.*

Покрився. *Пир.*

Куди видно (втікає)! *Гр.*

Добрий 4423—4464. — Прозьба 4465—4613. — Дарований 4614—4641. — Старець 4642—4666. — Скупий 4667—4802. — Завидно 4803—4859. — Добра надія 4860—4903.—Спромігся 4904—4912. — Підняв уші 4913—4931. — Про мене 4932—5007. — Хочу 5008—5074. — Не люблю 5075—5153. — Дурниця 5154—5560. — Який швидкий 5561—5606. Дурна надія 5607—5682.

ДОБРОМУ всюди добре. *Л.*, *Проск.*

Будь людям добрим угоден, будеш и Богу надобен. *Ст. Зб.*

Будь лагодним, будеш и Богу угодним.

Кинь хліб назад себе (1), а він стане наперед тебе (2). *Рад.*— ... за собою, прийде перед тобою. *К.*

(1) назад. *Бр.*, *Пир.*, *О.* (2) наперед.

Дуброму добре буде. *Дуб.*

«Чесному всюди честь.»—«Хоч и під лавкою.» *Руд.*

Хто шануєцця, и люде того шанувать будуть. *Ст. Зб.*

4430. Доброму чоловіку продовж, Боже, віку. *Ск.*

Доброму добра й памъять. *Не.*

Добрость помницця, а злость и луччей. *Ст. Зб.*

Добре довго памъятаєцця, а зле ще довше. *Проск.*, *Ил.*

Золото и в попелі видно (1). *Зв.*, *Л.*, *Лох.*—Золото и в болоті світицця. *Проск.* —Золото и в огню блищить. *Ис.*

(1) блищить. *О.*

Хто чисте сумлінне має, той спокойне спать лягає. *Ил.*

(1) лігає. *П.*

Щирому и Бог помагає. *Нос.*

Цнота й того гріє без кожуха у мороз. *Ст. Зб.*

На одні книзці, друковані 1594 р., написана (письмом XVII с.) приказка: Liepsza cnota wie złym kożuchu, niż niecnota w złotym łancuzku. *М. Білз.*

Добре з добрим и в стовпа постоять. *Рад.*

Не жаль з доброго коня и впасти. *Руд.*

4440. Покрасіти чоловік не покрасіе, а подобріти, як схоче, подобріе. *Проск.* — Покрасніти не покрасніе, а подобріти подобріе. *Ил.*

Коли люде до тебе добрі, а ти будь ліпший. *Ст. Зб.*

Не чини лихого, не бійся нікого.

Коли тебе шанують люде добрі, шануйся и сам. *Ст. Зб.* — Шануйся, коли я тебе шаную. *Бр.*

Мій добрую натуру, не приймеш карности на шкуру. *Ст. Зб.*

Лучче честь, ніж безчестя. *К.*, *Пр.*— ... чесно, як безчесно. *Бр.*

Моя цнота лучче од твого, пане, злота. *Бр.*, *Рад.* — ... лучче срібла-злота. *Ёвх.*—Цнота ліпшей од злота. *Ст. Зб.*

Лучче цнота в болоті, а як нецнота в золоті. *Ил.*

Батьком-матіррю не хвались, а хвалися честю. *Рад.*

Кого почитають,того й величають. *Бр.*, *Зв.*, *Рад.*

4450. Кому чість, тому хвала. *Ил.*

Добре (1) далеко чутно (2), а ледаче (3) ще далі. *П.*, *Прав. Ниж.*, *В.*

(1) Доброго. *Кр.* — ... чоловіка. *Бер.* (2) чуть. *Кр.*; чувати. *Бер.* (3) а ледачого.

Хороша чутка далеко чутна, а погана ще дальше. *Черн.*, *Ос. З. (VI, 28).*— Далеко йде хороша слава, а худая єще дальше. *Б.*

На воротях слава не висить. *Бр.*

Що по тій чісти, як нічого істи. *Нос.*

На собі сам честь покладай. *Ст. Зб.*

Благий та Божий! *Пир.*, *Павл.*

Догождає, як чиракові на роті. *Ил.*

Годить, як (1) болящці. *Зв.*, *Б.*— ...

Digitized by Google

як тій болящці лихій. *О.*—Я ій гожу, як сирота болящці. *Р.*

(1) лихій. *Дуб.*, *Бер.*, *К.*; гіркій. *Рад.*, *О.*

Добрее не надовго. *Л.*, *Ст. Зб.*

4460. Гріх и сказать (1). *Пир.*

(1) и говорить. *Кон.*; казать. *Пир.*

Таке добре, ино ёго до серця прикладай. *Ил.* — Таке, що хоч до ..... ёго прикладай. *Пир.*

Як сім баб пошептало (1). *Ст. Зб.* [*Бр.*, *О.*].

Добрий став.—(1) до него промовило. *Ил.*

Дав би и сорочку з себе. *Бр.* — Останню сорочку зніме, та оддасть. *Ном.*

Раз добром налите серце — ввік не прохолоне. *Кобз.*

ПРОЗЬБА мур пробиває. *П.*, *Прав. Нижс.*—... стіну перебъе. *Ил.*

Прозьба містце має. *Л.*, *Пир.*, *Ст. Зб.*

Чоловік не каменя (1) хоче. *Зв.*

(1) не каменю. *Н.*

Серце не камінь: таки все одно на другого оглянецця. *Гат.*

Люде не Татаре, дадуть кусок хліба. *Кан.*, *К.*

4470. Як таки—христіянство мати, та й хліба хуска не дати! *Збр. Лаз.*

До доброі криниці стежка утоптана. *Сл.*—... кірниці стежка утоптана. *Г.*, *П.*

Хто з язичком, той з пиріжком (хто уміе попросить). *Бер.*

Як тому не дати, хто вміе прохати! *Ст. Зб.*

Прийдіте (1) поклонімося. *Лів.*, *Сл.*—Колись и до нас прийде — прийдіте поклонімося. *Ил.*

(1) Придіте. *Кв.* (*I*, 235).

Прийде коза (1) до воза, та й скаже (2) мекеке! *Прав. Нижс.*, *Лів.*—... дай сіна! *Кон.*—... нема сіна! *У.* — Підождіть, прийде коза до воза сіпця просить. *Кулж.* — Прийде коза до воза. *Бал.*, *Проск.*, *Л.*

(1) Прийдуть кози. *Пир.* (2) и скажуть.

Притине носа и до нас. *Ст. Зб.*, *Л.*

Не зарікайся красть, а як Бог дасть (як хто скаже—не попрошу, мов). *Нос.*

Не плюй в колодязь (1): пригодиця (2) води (3) напицьця (4). *Ск.*

(1) в кірницю. *У.*, *Проск.*; в калюжу. *Коз.*, *Ст. Зб.*; в маленьку криничку. *К.*; у лужу. *Мн.*; у воду. *Ил.*, *Бр.*, *Кан.*, *Рад.*, *Коз.*; Не брудь криниці. *Гат.* (2) згодиця. *Бр.*, *Лів.*, *Павлв.*; прийденця. *К.*; трапиця. *Кан.*, *Коз.*, *Ст.Зб.*; доведенця. *Рад.*; лучиця. *Ил.* (3)». *Ил.*, *Бр.*, *Кан.*, *Рад.*, *Ст. Зб.*, *Павлв.*(4) напитися. *Бр.*, *Ст. Зб.*; напитись. *Ил.*, *Кан.*, *Коз.*; бо прийдецця и тобі напитися. *У.*; бо може коли прийдеся води напитися. *Проск.*; бо схочеш водиці. *Гат.*

Не ясла до коней ходють, а коні до ясел. *Лів.*—Ясла (1) до коней (2) не ходять. *Б.*, *Коз.*, *Кр.* — ... а (3) коні (4) до ясел (5). *Рад.*, *Пр.*, *Кон.*—Не йдуть ясли за волами, але воли за яслами. *Нос.*

(1) яслі. *Кр.* (2) за волами. *Проск.*; за коровами. *Гр.* (3) але. *Ст. Зб.* (4) а корови. *Гр.* (5) а воли за яслами. *Проск.* — Ся приказка вживаецця теж про дівчат и хлопців, що, мов, дівчата до хлопців не ходять. *М. Бѣлз.*

4480. Корита не ходять до свиней, а свині до корит. *Гр.*

Дитина (1) не плаче, мати (2) не чує (3). *З.*, *Пир.*, *Б.*, *Кон.* — Як дитя не плаче, у матері думки нема. *К.*

(1) Дитя. *Коз.*, *Кр.* (2) матка. *Рад.* (3) не знає. *Рад.*, *О.*, *Ст. Зб.*

Хоць яка біда, кожух до громади не буде кричати. *Проск.*

Як у себе не має — у людей просить. *Пр. в Ст. Зб.*

За що не хватись, все в люде покотись. *Бр.*, *Кон.*

Світу запобігти (помочі од людей). *Бер.*, *Пир.*

Из рук глядіти. *Кл.*

Запобігати ласки. *Бр.*, *Пир.*

Ласка не коляска: сівши не поідеш. *Ил.*

Як в людей буде, то и в нас буде. *Ст. Зб.*

4490. З миру (1) по нитці—голому сорочка. *Зв.*, *Пр.*, *Кр.*

(1) хати. *Пир.*

Не до стида, як сорочки нема. *Б.*

Хто не бере, тому легше. *Ил.*

Проханий кусок горло дере. *Пир.* — Просений кусок горло дере, бо тягне ёго відбути. *Бр.*—Прохатни кусок в горлі як колок. *Коз.*

Гіркий чужий хліб. *Зал.*

Стане кісткою в горлі. *Ск.*

Бог нам дав, и людям вділяймо! *Кл.*

Хто дає, той и має. *Бр.*

И над собакою повинно ласку мати. *Ш.*

Добра воля стане за учинок. *Ил.*

4500. Хто дасть, той князь, хто не дасть, той грязь. *Не.*

Опукою в ноги. *Л.*, *Пир.*

Не в службу, а в дружбу (як просять що подать, зробить). *Прав. Нижс.*, *Лів.*

Digitized by Google

Глянь на Бога! *Бр.*, *Л.*—На Бога дивіцця. *Кон.*

Я вас прошу так як Бога! *Кон.*, *Білг.*

Бога ради. *Пир.*, *Кон.*

Рятуйте, хто в Бога вірує, рятуйте! *Об.*

И така, и сяка,—тільки дайте. *Пир.*

Я вас буду згадувать (так просять, або дякують). *Л.*, *З.*, *Пир.*, *Кон.*

Встаючи и лягаючи буду згадувать. *Пир.*, [*Кон.*].—...дякувать (*або*: Бога за вас молить). *Ном.*

4510. Не впали б руки, жеб що поміг. *Ст. Зб.*

Бог Тройцю любить. *Об.*— ... а четверту Богородицю. *Коз.*—Бог любе Тройцю, а четверту Богородицю, а пятий Спас. *Ёвх.*

Просить чого третёго, найпаче тиі бідниці третю чарку.

Без Тройці й дом не строіцця. *Пир*, *О.*

Хоч півдулі, аби тілько під самую пику. *Кобз.*

«Побачу», казав сліпий! *Зв.*, *Пир.*, *Кон.*—Казав сліпий—«побачимо». *Кр.*

Обіцянка цяцянка. *Проск.*— ... а дурневі (1) радість. *Рад.*, *Пир.*, *З.*, [*С.*].—Обіцянка, а не данка, дурному радість. *Ил.*

(1) а дурному віпная. *Черн.*

Обіцанка дурням радость. *Кр.*

Казав пан, кожух (1) дам (2), та й слово ёго тепле. *З.*, *Л.*, *Кон.*, [*Пир.*, *О.*]. — Обіцяв (2) пан кожуха, та слово ёго (4) тепле (5). *У.*, *Дуб.*, [*Проск.*].

(1) жупан. *Ис.* (2) куплю, *Рад.* (3) Обіцявся. *Вас.*, *К.*; Обіцав. *Ст. Зб.* (4) хоць кожуха нема, коли слово. *Бр.* (5) гріє. *Вас.*, *К.*

По обіцянку треба швидкого коня. *Ил.*—По обіцанку на скорій клячі поспішайся. *Ст. Зб.*

Обітницям не радуйся.

4520. Хто рад обіцяти, той не має охоти дати. *Бр.*

Хто багато обіцяє, той рідко слова дотрімає. *Ил.*

Жди, татку, до лятку (квітка обітницям). *Ст. Зб.*—Чекай, татко, до лятка. *Нос.*

Казала та не завъязала. *Лів.*—Обіцяла та не завъязала. *Бр.*

Буде сім пъятниць на одну неділю! *Кан.*, *К.*

Як хто обіцяє, а уже колись не додержав слова.

Казаному кінця нема. *Кон.*

Золоті гори обіцяє. *Ил.*

Коли хочеш милостину дарити, так обійди трейчи кругом церкви: коли свого не побачиш, тоді и чужому дай. *Бат.*

Куди наше не й шло! *Дуб.*, *О.*

Куди кинь, то голим на плечі. *Ст. Зб.* — Куди кинь, туди кинь, то все голим на пъяти. *Ил.* — Голому на плечі. *Сос.*

4530. На, рудий, паски, щоб и ти святки знав. *Р.*—На, паски, щоб и ти знав, що сёгодня Великдень (хто дасть яку пустош ще й доладу). *Кох.*, [*Кан.*, *К.*, *Гр.*].

На, та знай мою добрість. *Ск.*—... ласку. *Бр.*—На—знай наших! *Мт.*

Нехай и коза знає, коли світає. *Ил.*

Хоч з перцем, та з щирим серцем. *К.*

Се вам не в жадібку. *Коз.*

Не так, як хотя,—так, як мога. *Ст. Зб.*

Из малого манастиря мала й милостиня. *Рад.*, *З.*, *Кр.*

Який манастирь, така милостина. *Кан.*, *К.*—Для малого монастйра мала й милостйна. *Б.*

Щоб себе не огулить и тебе не обділить. *Л.*

Діли та себе на огули. *Рад.*

4540. Як міг, так допоміг. *Бр.*

Приймай малеє за велике. *Ст. Зб.*

Бог дасть. *Об.*—Най Бог дасть. *Бр.*

Сам Бог бачить, що нема де взять. *Бр.*

Само ся дає, коли є. *Ил.*

Не штука дати, коли є звітки брати. *Бр.*

Дай, голоде, хліба (каже бідний, як у ёго чого просять)! *Руд.*

Позич, голий (1), сорочки! *Б.*, *Р.*

(1) у голого. *Рад.*

И собака чує, кто ii годує. *Зв.*, *З.*, *Б.*

И пес пізнає чоловіка. *Ил.*

4550. Дар за дар, слово за слово. *Бр.*

Хліб за хліб людям оддавай. *Ст. Зб.*

Легко (ёму) дихать! *Л.*, *Пир.*, *Кон.*

Нехай вам Бог нагородить и наповняє, чого ви в Бога жолаєте! *Бр.*—Хай вам Бог приповня! *Б.*, *Кон.*, [*Бер.*].

Хай вас Господь подержить на сім світі! *Кон.*

Пошли ім, Боже, многа літ! *Кон.*—.. на світі пожить!

Дай, Боже, многа літ!

Спасибі Богу за помогу. *Ёвх.*

Хай тобі Бог дає вік — и щасливий и добрий! *К.*

Нехай вам Бог дає щастя, здоровъя и вік. *Бр.*—... здоровъя й многі літа. *Дуб.*

4560. З рук наробитись, з ніг находитись, з очей наглядітись. *Ст. Зб.*

Digitized by Google

Щоб ти був багатий, як земля! *Бр.*

Бувай здорова, як риба, гожа, як вода, весела, як весна, робоча, як бджола, багата, як земля святая! *Ил.*

Година вам щаслива! щоб ви бачили сонце, світ и діти перед собою. *Бр.*

Щоб ти був здоровий, як вода!

Дай тобі, Боже, спішно й охотно робити; щоб твої думки були повні, як криниця водою; щоб твоя річ була тиха та багата, як нива колосом; пошли тобі, Мати Божа, на все гаразд! *Кох.*

Хай Бог дає на здоровъя! *Л., Кон.*

Дай, Боже, щоб и моім дітям так! *Г. Бар.*

Дай, Боже, дітками радуваться. *Кон.*

Дай тобі, Боже, и з росі и з води. *Бр.*

4570. Дай, Боже, разом двоє: щастя и здоровъя. *Прав. Ниж., В., Пол.*

Нехай вам Бог здоровъя прибавить в ручки, в ніжки и в животок трішки. *Кон.*

Боже вас благослови — и батькови, и материни молитви. *Пир., Б.*

Хай ваша душка буде між солодкими медами, перед пахучими ладанáми! *Не.*

Пошли ім Боже, чого вони в Бога бажають. *Л.*, [*Кон.*].

Дай, Боже, тобі з неба, чого тобі треба! *Бім.*

Хай Мати Божа пошле (1), чого в Бога просите! *Л., Кон.*

(1) Хай вам Бог дає, *або*—Дай вам те.

Пошли тобі, Боже, на сім світі панство, на тім світі вічнее царство. *Зап. (I, 146).*

Умій дать—умій и одходить.

Як був квас, то не було вас; а як настало квасило, то и вас розносило. *Ёвх.*, [*Рад.*].

4580. Так ви ж не виколядуете (не виканючите)! *Кон.*

Без мене и дірочки малої нікому затулить.

И кури б загребли, если б не ратував. *Ст. Зб.*

Це б то, бачиш, лепта удовиці. *Кобз.*

Не дай (1) и не лай. *Прав. Ниж., В.* — Дай не дай, а лаяти не лай. *Ст. Зб.*

(1) Лучче не дай. *Бр.*

Дай не дай, а в зашиёк не пхай. *Коз.*

(1) шию. *Ст. Зб.*

Дав, не дав, а в груди не бий! *Бр.*

Дасть не дасть (1), у голову не вдарить. *Ст. Зб.*

(1) Дать не дать. *Не.*

Лучче псу муха, як поза уха. *Ил.*

Хлібом кормлють (1), а стеблом очі колють. *Х.*

(1) Ложкою годують. *Кр.*

4590. Сховай собі на подзвіння. *Ёвх.*

Сховай собі та купиш скатирку руки вкрити.

Хай вам на полуду.

Щоб тобі така смерть (погане щось дав)! *Пр., Сос.*

Нехай вже сам себе поминає! *Кл.*

Поминай свого батька! *Ном.*

Нехай воно тобі нівцем перейдецця! *Збр. Лаз.*

Коли (1) наше (2) не в лад, то ми (3) з своім (4) назад. *П., Лів., Ёвх.*

(1) Як. *Бр.* (2) мое. *Бр., Рад., Пир.* (3) я. (4) собі посунем и. *Зв., Дуб., З.*

Сам Бог людям не вгодить. *Лів.*—Господь не вгодить, не то щоб одно другому вгодило. *Бр.*

Живому чоловікові ніхто не вгодить (1). *Проск., К.*

(1) не владить. *Черн.*

4600. Ще той не родився, щоб всім догодив людям. *Проск.*, [*Пир., Пр*]. —Той ище ся не родив, щоб усім догодив. *Бр.*

Один чоловік усёму миру не вгодить. *Л., Пир., Гад.*

Не будь солодкий, бо розлижуть (1); не будь гіркий, бо розплюють (2). *Бр., Кан., К., Ж.* — Солодкого проглинуть, гіркого проплюють. *К.* — Не будь ні гірок, ні солодок: будь гірок—проплюють, будь солодок — проглинуть. *Кон.*, [*К., Ст. Зб., Проск.*]. — Не будь солодким, бо проклюють; не будь (гірким?), бо проплюють. *Кан., К.*—Як будеш гіркий, то росплюють, а як солодкий, то злижуть. *Бр.*

(1) пролижуть. *К., Пир.*; злижуть. *Бр., У.* (2) проплюють. *У., К., Пир.*; ... самий мірний будь. *Бр.*

Ні дяки ні ласки. *П., В., Пол.*

Не сподівайся ж дяки від (1) приблудної псяки. *Гат.*

(1) Не жди дяки од. *Яц.*

Як напився, то до кірниці задом обернувся. *Ил.*

Нагрів в пазусі гадюку. *Проск.*—Вигрів гадину за пазухою. *Дуб.*

Лихо давши, лихо й не давши: поіхав козак не подяковавши.

Лопата—заплата, а Бог—нагорода.

За твое добро—кадук тобі в ребро! *Ил.*

4610. Бувай здоров, коли м' змолов.

Ти мене визволь, а я тебе виручу (отака подяка!). *Не.*

61 тут малий спасибіг. *Бр.* — Малий

Digitized by Google

з нёго спасибі. *Ил.*—Малая спасибі. *Ст. Зб.*

Не вдячним горе! *Кл.*

. —

ДАРОВАНОМУ один кінець. *Рад.*

Дарованим конем не іздити. *Бер.*—... не наіздився. *Зв., К.*

Дарованому (1) коневі (2) в зуби не дивляця (3). *Лів.*

(1) Даремному. *Ст. Зб.*; Дареному. *С., Н.*; Подареному. *Пир.* (2) коневі. *П*; коню. *Лів.* (3) не заглядають. *Г.*; не заглядати. *П.*; не заглядай. *Проск., В., Пол.*; не дивися. *Прав. Ниж.*; не гляди. *Ст. Зб.*; не глядять. *О.*; не дивись. *Б.*

З чужої торби хліба не жалують. *Бр.*

Що Бог дасть (1), то все в торбу. *Л.* — Що не попало, то клади в мішок. *Гр.*

(1) дав. *Ёвх.*; Що не найдеш, мій небоже. *Коз.*

За перебір дасть Бог витрешки. *К.*— За вибірки дасть Бог витрибки. *Б.*—... витришки.

4620. У чужому стаді не переберай. *Ст. Зб.*

До готового хліба знайдецця губа. *Ил.*

На готовий крам найдецца пан. *Б.*

До готової колоди легко огонь прикладать. *З., Пир.*—... добре вогонь розкладати. *Бр.*, [*Бер., Дуб.*]. — ... колоди огонь класти. *К.*—Добре то діло—до готової колоди вогонь прикладати. *Проск.*— Добре g лежачій колоді и огонь класти. *Рад.*—При готовій колоді не лінись огонь класти. *Ст. Зб.*

Не батько купив, не син іздить (чужого не жалує). *Нос.*

Подарунки (1) за Дніпром (1) без шпанів ходють (3). *Лів.*

«Колись не так мирно (людно) було, не так досадно, то й даровалося, и все,—а вже тепер!» *Бр.*—(1) Подарунко. *Прав. Ниж.*; Подарунок. *Л.*; Подаруй. *Нос.*; Дарунки. *Збр. Лаз.* (2) ». *Бр., Л.*; за Десною. *Кр*; на Луполові. *Нос.*; за Москвою. *Збр. Лаз.* (3) ходить. *Прав. Ниж., Нос., Л.*; бігають. *Бр.*—*Луполов* — задніпрянська сторона Могилева од Чаусівської и Черніговської брами, мення своє взяла од того, що живуть найбільш кожомъяки; *Подаруй* же — було прізвище одного міщанського роду в Могилеві. Один з сих Подаруїв, превеликий пъяница, обшарпаний, в канцуррі, швендяє було по Луполову и канючить милостині.

Ті вже повмірали, що даром давали, давно їх нема. *Лів., Сл.*—Умер той, що даремне давав. *Проск.*

Минулася барма, що давали дарма. *Ст. Зб.*

Ми без грошей нікому не граєм. *Не.*

Хто на сопілку дав, той буде на ній грав; а хто не дав—не буде грав. *Ил.*

4630. Купи та й лупи. *Прав. Ниж., К., Пол., Лів.*—Хто купить, той лупить. *Г.*—Що купив, то й злупив. *П.*

Извик на дурницю. *Павл.*

Ёму б усе дурничками. *Кулж.*—...дурнички. *Л.*—Хотіли б усе дурно. *Пир.*

На дурницю жити. *Гат.*

Всяк ласий на чужі ковбаси. *Ёвх.*

Продай за так гроші. *Пр., Кр.*, [*Бр.*]. —Купи за так гроші. — За так грошей. *Хор., Л.*

Коли б, Боже, воювати, щоб шаблюки (1) не виймати. *Гат.*

(1) Дай, Боже, воювати, та шабель. *Ст. Зб.*

А! спасибі в кишеню не ховають (*або*: не кладуть). *Бр.*

Де не дав гроша, так не пхай носа. *Ил.*

Вола дарують без ярма (кажуть, як подарують, та ще просять). *Зал.*

4640. Лучше даровати, ніж брати. *Ил.*

Дурний дає, а розумний бере. *Ил.*, [*Нос.*].

—

В СТАРЦІВ наука єсть: язика ся вчити. *Кл.*

Чорниш у комиш, білаш у кармаш. *Лист.* (*I, 287*), *Б.*— Білаш—иди в кармаш, а чорниш — біжи в комиш. *Сторож.*

Чи хархарить, чи хархасло? *Ном.*

З старчовідської мові: перше—ніби старці так кажуть про пшеничники и про житник, а друге—«Чи світицця, чи погасло світло?» Сими словами иноді кепкують над поганими старцями, натякаючи на того старця, що, лежячи з своєю жінкою десь під містком, під час ярмарку, питав у людей: «чи хархарить, чи хархасло?»—чи є сонце, чи вже ніч.

В старецькім тілі та панськая душа. *Сл.*

Торба мені жінка, кий у мене братом! *Краш.*

Не зарікайся бути в старцях. *Проск.*

Старець старцем, а повагу любить. *Ш.*

Розігралися сліпиі проти пъятниці святиі (д. Ёвхименко каже, що се про церкву Пъятницю Черніговську. Коло тії церкви місто, а ярмаркового часу круг неї увесь майдан—мов у казані). *Черн.*

4650. В старці пугою не вгнати, а з старців калачем не виманиш. *Кл.*, [*Ст. Зб.*].

Digitized by Google

Сім раз на день кием бити (ледащо-старця, коли здоровий, а хліба просить). *Кл.*

Не бий старого, если не бере чужого. *Ст. Зб.*

Старцю село не покутя. *Б.*

З лихого торбу, аби з носом (лихому не даруй ніколи и торбу знімі). *Кан., К.*

Старця нагодуеш, а торби ёго ні. *Пир.*—Старецькоі сунки нігди не наповниш. *Ст. Зб.*

Веди мене поводир, де пампушки печуть: там мене поцілують и пампушками нагодують. *Черн. г.*

Лучче би ся не раждати, ніж, родившися, світа не видати. *Кл.*

Сліпого Бог веде! *Коз., Кр.*

Сліпий лучче (1) ходить, як поводатирь водить. *У.*

(1) Сліпець сміліше. *Зв.*

4660. Сліпому нема гори: куди попав, туда й вали. *Кон.*

Сліпий лучче знае, як який поводатер. *Бр.*

Не святий, а сліпий. *Кр.*

Сліпі (1) не родяцця, а (2) робляцця. *С., Л., Кон.*—Каліка не родицця—робицця. *Ст. Зб.*

(1) Каліки. *Бр., Бер., Рад., Пер.* (2) а сами. *Рад., Пер.*; тільки сами. *Бер.*; тільки. *Бр., І Бер.*; але. *Бр.*

Сліпець, на млинець! *Зв., Кр.*—... «Не хочу.»—«На два!»—«Не бачу.» —«На три!»—«В торбу (1) при.» *Лів.* —«Сліпець, ззіж млинець!»—«Не вмію.» —«На два!»—«Не смію.»—«На три!» —«У міх при.» *Л.*

(1) Сюди. *Сос.*

Так ёму Бог дав. *Л., Кон.*

Гріх сміяцця: так ёму Бог дав: *Б.*

—

У СКУПОГО завжди (1) по обіді. *Ном.*

(1) Завсіди. *Ил.*; завше. *Проск.*

У людей шаг скаче, а в скупого руб плаче. *Не.*

Скупий складае, а щедрий поживае. *Бр.*

4670. Скупий збірае, а чорт калитку шие. *Кан., К.*

Тогді скупи, коли на дні, а не звершечку. *Бр.*

Лінивий двічі ходить (1), скупий двічі (2) платить. *Пир.*

(1) два рази робить, а. *Кон.* (2) два рази.

Скупий два рази тратить. *Ил.*— ... а голодний буває. *М. Білз.*

Не жалій ухналя, бо підкову загубиш. *Ёвх., Пир.*

У скупощах не кохайся. *Кл.*

Щедрий — на батьківські гроші. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Він глухий, як скажеш *дай*; а як скажеш *на*, то й чуе. *Ёвх.* — Не чуе глухий, як скажеш *дай*, а як же *на*, то чуе. *Ст. Зб.*

Та він такий, що й над копійкою трусицця. *Ис.*

Глухому пісню співати. *Не.*

4680. Ніяким богом недопросисся. *Ном.*

Щедрий, як (1) Грек. *З., Пр.*

(1) ніженський. *Кулж.*

Видно з низького тину, той щедрий. *Сл.*

В ёго посеред зіми лёду не випросиш. *Л., Кр., Новг.*—Щедрий! зімою лёду (1) не випросиш. *Бр., Зв.*—Щедрий! не випросиш и лёду. *Коз.*

(1) серед зіми снігу. *Пир.*

Змилувався Біг над раком (1), та в заду́ очі дав (2). *Рад.*—Змилувався (3), як Біг над раком. *Х.*

(1) на рака. *Ил.* (2) дав му в заду очі. *Ил.*; та дав ёму очі там, де не треба. *Ст. Зб.*; (3) Розжаловавсь. *Павлв.*

Скорійш в курки молока випросиш. *Ёвх.*

Захотів молока від бика. *Лох.*

Ім и на се зійшлось. *Пир.*

У такого и чорт ладану не достане. *Кан., К.*

А ні каменя, не дадуть голову провалити. *Ил.*

4690. Захотіли в жука та меду! *Коз.*

Найшов, де (1) Богу молицьця. *Зв., Рад., Лів.* — ... молитись, що й лоб пробъеш. *Бр.*, [*Кон.*].—Найшов (2) церковцю (2), де (3) Богу молитися (4). *Руд.*

(1) Знайшов до кого. *К., Л., Коз.* (2) Знайшов. *Ил.* (3) церков. *Проск.* (3) ». *Ил., Проск.* (4) молицьця. *Ил.*

Розжалобився, як вовк над поросям: відъів ніжки, та й плаче. *Ёвх.* — Так жалуе, як вовк поросяти: як ухватить, то вже боіцця пустить. *Рад.*—Тоді вовк над поросям змилувався, як ноги подъідав,—тепер: «біжи, біжи!» *З.*—Розжаловався (1), як вовк над поросям. *Бер.*

«То так и над нами буває.» *З.* — (1) Змилувався. *Пир.*: Зжалився *О.*

Гни-біда! *Пир.*

Дрижить, як Гуцул над дітьми. *Ил.*

Добрий, як собака. *У.*

Моторний, як собака чорний. *Ск.*

Добрий, як спить. *Б.*

Добрий! як спить, істи не просить.

Digitized by Google

Б., Пир.—Він добрій чоловік: як спить, то и істи не просить. *Кулж.*

Добрий горщик (борщик?), та малий горщик. *Руд.*

4700. Хорош коровай, та порепався. *Ст. Зб.*

Такий я добрий куций, як ти з хвостом. *К., Коз.*

Добрі люде: що положиш, то й не буде. *К., О.*

Та він чоловік добрий: од хліба, од солі (1) чорт ёго и оджене. *Сл.*

(1) Він чоловік добрий. до хліба, до солі допадецця, то. *Гр.*

Такий добрий, як чортового назімка хата. *Бр.*

Хороший (1) чоловік, та Березинець. *Черн.*—Славний чоловік, та Березинський. *Б.*

(1) Здаецця добрий. *Ш.*

Скупи́й не глупий. *Зв., К., [Бр.].* — ... а щедрий не мудрий. *Ст. Зб., [Ил.].*

Хто скуп—собі не глуп. *Нос.*

Хто не чує, той здоров ночує. *Б.*

Пусти сусіда в хату, та й сам в сусіди йди. *Л., Кр.* — ... та й волю ёму дай. *Зв.* —... в хату, а сам з хати вбірайсь. *Рад., Павлг.*

4710. Добре тому дати, хто не хóче брати; а той, хто бере, як по душі дере. *Збр. Шей.*

Візьми чорта на плечі, то й сам не рад будеш. *Зал.*

Як маеш сусіду пустити, то в сінях камінь положи. *Бр.*—Не держи сусіди в хаті, поклади на тім місці камінь: избъеш ногу, та знаеш, що на тім буде кінець.

Хто стаецця медом, того мухи зсідять. *Ил.*

На всякий чих не наздоровкаесся. *Зал.*—На всякий чих не на здрастуесся. *П., В., Лів.*

На кожний гук не одгукаесся. *Нос.*

И кума сóром, и хліба жаль. *Ил.*

Нема зайвини (не хоче дати). *Пир.*

А що ви мені? ні сіль, ні гречка! *Пир., Пр.*

Я тобі не брат, ти мені не сват. *Краш.*—Мені як и ти не брат, як и то не сват. *Кон.*

4720. Ти мені не Титяна, я тобі не Савка. *Не.*

А дзуски! *Лів., В.*—А дзус! *К.*— А дзузу! *Пр.* — А дзу! *Пр., Пир.*—Дзуски!... а по лапах! *Ёвх.*

А зась! *Лів.*

Поцілуй свого батька лисого! *Рад., Пр.*

Не дай (1) курці проса—нехай здохне! *Лів.*

(1) Не дам. *П.*

Не тягни чоловічої голови з грязі—самого утопить; а тягни кінською—самого витя́гне. *Нос.*

Не всякому по Якову. *Ёвх.*

Не для пса ковбаса. *Бр., Проск., Рад.* —... не для кіцьки (1) сало. *У.*—... ковбаса, не для Кузьми гроші. *Не.*

(1) киськи. *Бр.*; кота. *Кан., К.*

Є сало, та не для кота! *Бр., Проск., Чор. Рад.* (*92*).

Є Сало, та не можна достати: високо висить. *Бер.*

4730. Гудзь, пане, та не вам, — застебнувся б, та не дам. *Кременч.*

Не для Гриця паляниця. *Ил.*

Єсть в Хилка́, рога́тина, та не для кого иного. *Ст. Зб.* — Рогатинка єсть в Хилка, та в кошелику. *Пр. в Ст. Зб.*

З довгою рукою під цвинтать (1). *Лів.*

(1) манастирь. *Л., Н.*, Пъятницю (церква у Чернігові). *Ёвх.*; церков. *Зв., Пр., Кр.*; церкву. *Рад., Л., Б.*

Завтра з мішком! *Зал.*—... прийдеш. *Ёвх.*

Наставляй ширше! *Ном.*—... ато бач нікуди сипать.

Сёгодня з мішком, а завтра з торбинкою. *У*

Візьмем, руку вс...ши! *Ном.*

А ріжна не хочеш? *Зал.*

Шлёп ваші милості, зус ваші честі! *Зал.*

4740. Який хват до варенників! *Кан., К.*

Ище сіеі не пахали. *К.*

Дулю зсіж. *Дуб., Л.*

Дулю дать під ніс. *Павлв.*

А дзус, холодцю істи! *Ёвх.*

Чортового батька! *К., Лів.*—... візьмеш (побачить, матиме и д.). Чорта з два!—А чорта!—Вражую матір!

Прийшов з лісу—и иди собі к бісу. *Прав.*

Жирно буде. *Лів.*

Ти б може, тату (Иване, Петре, и д), й мед ів, та де ж ёго взять! *Л., Кр.*

Тогді будеш мати, як старий чорт візьмецця помірати. *Прав.*

4750. Дав би на молебень, та й собі потребен. *Рад., [Бр.].*

Отдай жунку, а сам у солумку. *Ёвх.*

Оддай (1) жінку, а сам свисти (2) в сопілку. *Бр.*

(1) Дай. *Проск.* (2) труби.

Digitized by Google

Оддай людям (1) жінку, а сам труби в кужілку (2). *С.*

(1) Дай кому. *Ил.*; Позич кому. *Кан., К.* (2) кужівку. *id, Ил.*

Судна діравого не наповниш. *Ил.*

Діравого (1) мішка (2) не насиплеш (3). *Об.*

(1) Дірявого. *Рад., З., Л., Б. Коз.*; Дюравого. *Проск.* (2) міха ніґди. *Ст, Зб.*; мішка ніколи. *Бр.* (3) не наповниш. *Рад., З., Л., Б., Коз.*; не наповнити. *Ст. Зб.*; не наситиш. *Бр., Проск.*

Діравого горшка не на хлеш. *Зв.* — Щербатого горшка ніколи не наповниш. *Рад.*

Чужих злиднів не наситиш. *Проск.*

Оддай нищим, а собі ні з чим. *Рад., Л., Пр., [Коз., Кр., Ст. Зб.].*

Прийде сто душ, та візьме сто груш, то мало що й останецця; а прийде сто душ, принесе сто груш, то буде мірка. *Бр., Рад.*

4760. Нюхачів багацько, та табаки нема. *Ил.*

Три вірви в шию и між кулаччя. *Кон., Кр.*—... в шию, та лантух кулаків.

Дав ёму куку в руку. *Ил.*

Поживився (1), як собака мухою. *П., Прав. Ниж., В., Лів.*—Вхопив, як собака муху. *Зв., Рад., Б.*

Кажуть більш, як хто ззість що нетривне, або-що. (1) Заживився. *К., Л.*; Покрепився. *Бр., Бер., Кор.*

Набрав, як убогий в торбу (здобувся)! *Ёвх.*

Годі вже, куме, тої ласки! *Проск.*—Годі, куме, честі! *Ил.*

Спасибі вашому батькові (не того ждало)! *Л., Пир.*

Тільки по губам помазав. *Ёвх.*

Сеї ласки я и в Жида дістану. *Лип.*

Такої (1) ласки можна и в Цигана запобігти (2). *Л., [К., О., Пир.]*...—ласки я и в Цигана добуду. *Б.*

(1) Сієї. *Пр.* (2) добути. *Ёвх.*

4770. Такої ласки дістану й в Параски. *Бр., Руд.*

В Комлика б досі випросив, що коло ёго попотупаеш. *Пир.*

И вже такі дари: сметанку избери, а сироватку дай. *Кон.*

Вбірай, сват, капусту: коли б тебе не принесло — свині поіли б (дає таке, що ні на віщо). *Прав. Верх.*

Дарма, нехай хріння вже беруть! *К.*

Гірко ззісти, жаль покинути. *Б.* — Тяжко нести, а жаль покинути. *Прав. Ниж.*—Тяжко брати, а важко кидати. *К.*

Я тебе нікому не дам бить—я сам буду. *Не.*

Хоч риби нема, нате вам кіш на рибу. *Бр.*

На тобі, Данило, що мені не мило. *Ил., Ном.*

На тобі, небоже (1), що мені негоже. *Ск.*—.... оце я тее тобі дав, що мині з носа упало. *Бр.*

(1) Боже. *Лів.*

4780. Нашим салом та по нашій шкурі. *Л., Пир., [Пер.].*—Тим же салом, та по тій шкурі. *Гайс., Сл., Ст. Зб.* — Моім салом та по мені и мажуть. *Кон.* — ... та мене й мастиш. *Бр.*

И понюхать не дадуть. *Ном.*

Зачиняюцця царські врата для нашого брата. *Зал.*

Тогді дали хліб, як зубів не стало. *Г., П.*—Що мені по хліб, коли зубів нема. *Ил.*

Давали, та не виймали. *Г.*

Давали (1), та з рук не пускали (2). *Лів.*

(1) Давас. *Ст. Зб.*; дас. *О.* (2) не пускає.

За тим ладом и вернувсь додому. *Пир.*

Як (1) прийшов, так (2) и пійшов. *Рад., Х.*

(1) Из чим. *Бр.* (2) из тим.

Звітки прийшов, туди й пішов. *Проск.*

Поіхала Гася, та й вернулася. *Ил.*

4790. Е, узяв, як дома! *Л.*

Щоб (1) чорт, та Богу молився! *Кр.*

(1) Схотіли, *або*—Захотіли, щоб. *Пир.*; Де ж ви бачили. *Бр.*; Де ви видали. *Рад.*

Захтів у діда випросити хліба! *Ил.*

Захотіли в старця кий однять. *О.*

Хотів у розбійника та ще й кий однять! *Кр.*

Хочеш ти в старця копійку однять. *О.*

У старця в торбі не поживиссся. *Зв., Ёвх.*

Хочеш бо ти в Цигана пугу видерти. *Бр.*

Кланятися чужим богам, мавши свої! *Проск.*

Чужих богів шукає, а своіх дома має. *Ил.*

4800. На що ти другого бога взиваеш, коли свого маеш?

Що тому богу молицьця, который не милує. *Пир., [Гр.].*

Оглухли, не чують! *Кобз.*

ЗАВИДНО, що в когось видно. *Ст. Зб.*

Що на людях видно, то и собі жадно. *Збр. Лаз.*

На чужій ниві все ліпшая пшениця. *Ил.*

В чужих руках завше більший шматок. *Проск.*

Бабина гривня всім людям дивна. *Ил.*— Бабине гривно (1) всім людям дивно. *Збр. Шей.*

(1) гримно. *Проск.*

Digitized by Google

Чуже коня—пання. *Нос.*

Кажуть, як хто од завидощів чуже хвалить.

Знає, що в людей в горшках кипить. *Ст. Зб.*—Вона зна, що у нас и у борщі кипить. *Ёвх.*

4810. Знають сусіди, що в багача в обіді. *Бер.*

Нема дивки на свої гроші, а чужі все важкі. *Черн.*

Чуже добро голодному страва. *Ш.*

Сові сонце очи коле. *Б.*

Чужа доля під бік коле. *Нос.*

Сріблo очі всякому коле. *Не.*

Гарна дівка, як засватана. *Прав. Ниж., Бал.*, [*Рад.*, *Б.*].—Засватана дівка всім хороша. *С.*, [*У.*, *К.*, *Бер.*].—Заручена дівка усякому хороша. *Коз.*

Зависливі очі, як у попа. *Кр.*

Очі-завидощі! *Ном.*

Попівські очі. *Л.*, *Кр.*

4820. За вами та й мене не видно. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

Заздрівому боком вилізе. *О.*

Людям на завúсь, а нам (2) на користь. *Бер.*

(1) в зависть. *Не.* (2) Тобі на завість, мені. *Ёвх.*

Завиднику пирожок, а жалоснику рожок. *Нос.*

Кому завидусмо, у того можна достать, а кого жаліємо,—ні

Собака на сіні лежить (1),—и сама (2) не їсть, и другому (3) не дає (4). *Л.*, *Ёвх.*, [*Проск.*].—Лежить собака на стерві, — и сам не буде їсти, и другому не дасть. *Бр.*, *Бер.*

(1) Лежачи. *Ст. Зб.* (2) ні сам. *id*; и сам. *Пр.*, *Гр.* (3) а скотові. *Пр.* (4) ні товарові не дає їсти. *Ст. Зб.*

И сам не їсть, и другом не дасть. *Ил.*

А ні нам, а ні вам.

Твов не заведецця ніде. *Ёвх.*

Та він би з рідного батька злупив. *Проск.*, *Білг.*—И з рідного батька здере. *Ёвх.*

За більшим пожонись, та й того рішись. *К.*

4830. Хто два зайці гонить, жадного не здогонить. *Ил.*, [*Кон.*].

Тобі хоч діжу з тістом, то все мало. *Л.*, *Ёвх.*—Хоч и діжу з тістом оддай, то ще буде клясти, що важко нести. *В. Білз.*

Хіба ще ёму хороби лихої треба! *Л.*, *Пир.*

Не будь ласий (1), як попівна замуж (2)! *Проск.*—Е, ца наче попівна заміж квапицця! *Бр.*

(1) Кваписся. *Кан.*, *К.*; Квапляіцця, хапаіцця *Гат.* (2) заміж.

Оце (хватає), наче собака мухи! *Коз.*

Так хапає, як собака рве. *Ёвх.*

Допався, як муха до меду. *О.*, *Павл.*

Добрався, як вовк до кошари. *Об.*

Укажи палець, а він руку просить. *Ил.*

Розлівся, як вош у коросте. *Ш.*, [*Проск.*].

4840. Тілько допусти ёго до коша, а сам не рад будеш. *Б.*

«Постой, бісова свиня! я тобі дам маку!»—«Ух, иззіла обух! коли б змогтись, та ще поволоктись—казав чоловік, маку дам.» *Кр.*

Коли мед, то й ложкою. *Бр.*, *Бер.*, *Лів.*, [*Зв.*]— Коли мед, так и ковшем. *Нос.*

Коли добре, то еще хоче ліпшей. *Ст. Зб.*

Гарне, та ще й з папкою. *Рад.*

Потрошку та з папкою. *Ном.*

Хорошого (1) потрошку. *Лів.*—... та ще й з папкою.—Смашного (2) потрошку, щоб животик не болів. *Пир.*—... щоб не занедужало. *Р.*—Не все ж разом: хорошого потрошку. *Лох.*, *Пр.*—Потрошку та з папкою. *Сж.*

(1) Гарного. *З.* (2) Доброго. *Зв.*; Гарного. *Р.*

Дайте мені, ще й дитині моій. *Кон.*

Обдре до шнирочки, до шерстиночки. *Кон.*

Вовк, що спіткає, то ззість (*або*: що споткає, то зъяде). *Кл.*—Як вовк: що стрів, то ззів. *Ст. Зб.*

4850. Землю поідала б, як би могла. *Кл.*

Всёго світа не забереш. *Проск.*

Вовкові барана з горла не видереш. *Ил.*

Хоче у вовка з зубів вирвати! *Пр. в Ст. Зб.*

Трудно вирвати, як псові з зубів. *Проск.*

Не дурний крук, пустúть из рук. *Бр.*, [*Проск.*].

Трудно вовку лапку. *З.*—... а там и зовсім лізе.

Хоч лапку вмочить! *Ёвх.*

Таківський з лоба! *Сос.*

Він тим не забагáтіє, а ми не завбожіем. *Лів.*, *Ст. Зб.*

—

4860. ДОБРА НАДІЯ. *Л.*, *Пир.*

На Бога надія! *Об.* — Наджа (sic) на Бога. *Бушиночка* (с. Бр. п.).

Сподіватись на Бога, на ёго ласку. *Гат.*

Я на то, як на свято. *Бр.*

Digitized by Google

З несподіваного часом и люде бувають. *Проск.*

Из несподіваного буває сподіване, а з сподіваного несподіване. *С.*

З ёго люде будуть (кажуть и не на людей). *Пир.*

Колись воно щось з того буде. *Проск.*

Як кущ розивъецця, то й козак розживецця. *Нов.*

То не козак, що отаманом не думає бути. *Полт.*

4870. Бог не без милости, козак не без щастя. *Пол., Лів.*—... не без долі. *Прав. Ниж., Лів., Ос. 7 (XVI, 5).*

Козак не без долі. *Л., Гат.*—...дівка не без щастя. *Об.*

Козак не без долі, риба не без луски, Бог не без милування, государ не без жалування. *Бр.*

Бути козі на торзі. *Ст. Зб.*

Знайде свадьба сорочку. *Б., Ст. Зб.* [*Л., Кр., Пр. в Ст. Зб.*].

Тоді буде й насіння, як буде весілля. *Ш.*

Аби моя голова здорова була, то все гаразд буде. *Ил.*, [*Коз., Ст. Зб.*].

Аби голова на въязях! *Рад.*—....а розум буде. *Кан.*

Є, й буде, й знаєм, де взять. *Пр., Кр.*, [*С.*].

Як будем живі, то будем и ситі. *Кон.*, [*Бр.*].

4880. Найду куму, аби було к чому. *Ш.*

Коли стало на хліб, то стане и на обід. *Бр.*

Стягнувсь на корову, то стягнусь и на вірёвку. *Пир.*

Стало на рибу, стане (*або:* вистарчить) и на юшку. *Проск.*

Як потягнувся (1) на юшку, то розстарайся (2) и на петрушку. *Бр.*

(1) Як вистало. *Бр.*, [*Лох*]. (2) то вистане.

Колись и на моім підвіръі буде болото (худоба, а од неі и гній). *Нов.*

Колись и в моє віконце засвітить сонце. *Л.*, [*Ил., К.*].—Колись таки дождемось сонця в оконце. *Сос.* — Колись и перед моім окном сонечко зійде. *Рад.* — Колись и перед моіми ворітьми сонечко зійде. *Бр.*, [*Х.*].—Єще и на моіх воротях сонце засвітає. *Ил.*

Колись и нас сонечко гляне. *Гат.*

Сонечко блисне, сорочечка висхне. *Зал.*

Не буде тогді в мене голова боліти. *Ил.*

4890. Коли (1) наклюнулось, то й вилупиця. *Пир., Гр.*—Уже яечко наклюнулось, то й курчатко незабаром вилупиця. *Сос.*

(1) Що. *С., Ст. Зб.*

Дождусь и я тіі години, що будуть по шелягу (1) дині. *З., Пр.*

(1) по шагу. *Б.*

Аби цвіт, а ягідки будуть. *Зв., Б.*

Буде й на нашому тижню свято. *Не.*

Буде й на наші улиці празник. *Л., Б., Пр., Павл.*, [*К., Рад., Н., О., Нов., Т.*].

Не все істи скором — колись буде й піст. *Бр.*

Колись и моя копійка не щербата буде. *Зв., Б.*

Перемелецця — мука буде. *Ск.*

Все тое перетовчецця, та перемелецця. *Ст. Зб.*

Немає злого, жеби на добре не вийшло. *Ил.*

4900. Лихо не без добра. *Г. Бар.*

Буде баба війтом! *Пир.* — Твоя баба війтом. *Ст. Зб.*

Не тепер,так (1) в (2) четвер. *Л., Пир.*

(1) то. *У., Ст. Зб.* (2) у. *Ст. Зб.*

Дайте мені набристи на стежку. *Ч.*

—

СПРОМІГСЯ дід на обід, а баба на кісіль. *Ил.*

Спомігся,як убогий (на?) кісіль. *Ст. Зб.*

Довелось (*або*: доведецця) (1) червяку на віку. *Зв., Рад., Лів.*—Червяку на віку доведецця и на жлукті пообідать. *Р.*

(1) Прийдецця. *Рад.*

Хто гарячого не бачив, той холодному рад. *Кон.*

Хто великого не бачив, той и малому дивуецця. *Пир.*

Лучилося сліпій курці зерно, та й то похожає. *Войц.*—Трахвилося сліпій курці пшеничне зерно! *Проск.*—Трахвиця (1), як сліпій курці просо (2). *Проск.*—И сліпа курка де-коли найде зерна. *Ил.*

(1) Трапилося. *К.* (2) зерно.

4910. Прибулося тещі зятніі діти колихати. *Ст. Зб.*

Сліпому Омелькі все копейки. *Нов.*

Хто новини (1) не видав, той и ветоші рад. *Л., Пир., Кон.*

(1) нового. *Кан., К.*

—

ПІДНЯЛА УШІ. *Л., Кон.*

Діждав рясту (1) топтати! *Л.*

(1) расту. *Ст. Зб.*

Digitized by Google

Як з води вийшла. *Х.*
Въосени літо. *Г. Бар.*
Мов чарами одвело.
Уже на ряст виліз (остербав). *Бр.*
Душа в мене вступила. *Ил.*
4920. Став на лад. *Пр., Кон.*
Став на стану. *Зв., Л.*
Суженому дівка. *Нос.*

Як удача кому в чому.

Огу́, мій хлопець (копательніший став, як дали хлосту або-що; або веселіший став чого и д.)! *Ном.*

Так як оплине́ (поправиця дитина, коли ходять коло ёго добре). *К.*

Як на коня ссадив! *О.*, [*Ст. Зб.*]. — Як на сто коней посадив (як руч за ним потягнуть). *Дуб.*, [*Ил., Бр.*].

Бог на ёго зглянувсь. *Пир.*

Мов небо ростворилося (полегшало в недузі, або-що). *Кон.*

И світ ёго піднявся вгору. *О.*

Як світ ёму свінув! *Кон.*

4930. Избулось, як не було. *Бр.*

Біда вмерла — и ноги задерла. *Л.*

—

ПРО МЕНЕ, Семене. *Ж., Кр.*

Мені все рівно — що кахоль, що пічка. *Х.*

Нехай твого батька журавлі, а мого чаплі. *Збр. Даз.*

Побачим того и ката. *Ст. Зб.*

Побачим, що буде з нас, — чи торба, чи мішок! *Зал.*

Нехай вже раз той горіх розгризу. *Бр.*

Щоб и моя душа не в пні (поласую)! *Б.*

Бачили ми вже вселяково: нехай ще й так побачимо. *Бер.*

4940. Нехай так, як піп скаже. *Ёвх.*

Про мене (1) — хоч вовк траву іж. *Ном.* — Про мене — нехай вовк траву їсть (*або:* нехай пси траву ідять). *Кан., К.*

(1) По моій голові. *Ст. Зб.*

Кат вас бери! *Пол., Дів., Сл.*

Хрін ёго бери! *Гр.* — Та хрін тебе побірай! *Рад.*

Нехай тее лихо буде тихо! *Дох., Пр., Кон.*

Мовчи (1) лихо — аби тихо! *Кр.* — Мовчи, аби тихо лихо! *Рад.*

(1) Нехай. *Нов.*

Не що дівці, як кросна ткать. *О.*

Волі маєте (як вам завгодно)! *Черн.*

Панська воля. *Бр., Рад.* — На панській волі (*або:* охоті). *Бр.* — Як панське зволення. *Б,*

Волен Бог, та и ти. *Ст. Зб.*

4950. Вільному воля. *Бр.* — ... ходячому путь. *С.*

Вольному воля, а бішеному в поле. *Пир.*

Вольному воля (1), спасеному (2) рай. *Об.*

(1) вольность. *Б.* (2) світлому. *Бр.*

Не сильно — вільно. *Ном.*

А не любиш — не цілуй! *Нос.*

Охочого не вняти. *Ст. Зб.*

Охота (1) гірше неволі. *Бр., Зв., З., Проск., Л., Пир.*

(1) Козацька охота. *Лаз.*

Хоч головою наложи! *Дуб.*

Як хто схоче, так и скаче. *Бр.* — Як схочь, так скочь. *Проск.* — Де схоче, то скоче. *Ст. Зб.*

Нехай собі, як хоче, сокоче. *Бр., Рад., Пр.* — Як схоче, так и сокоче. *Пр.* — Як хто схоче, так и сокоче. *Бер., Пир., Гр.* — Хто хоче, сокоче, а хто хоче, кудкудаче. *Бер., Рад., Л., Гр.* — ... сокоче, а я буду кудкудакать. *Не.*

4960. Як хто хоче, так по своему батьку плаче. *Нос.* — по своій матері и плаче (1). *У., Зв., Бер., Б.* — ...одні голосно, а другі тихо (2). *Черн.*

(1) сокоче. *Лип.* (2) чи тихо, чи голосно. *Бр.*

Хто хоче, по своему батькові плаче, а хто хоче, то й скаче. *Рад.*

Волно, кому хотіти, по своій матері плакать. *Ст. Зб.*, [*Кл.*].

Нехай ваше зверху буде. *Дуб.*

Нехай привъязав! *Нос.*

Нехай буде гречка! *Дів.* — ... нехай не буде суперечка. *Сос.* — ... аби не суперечка. *Бр.*

Нехай твоє мелецця — не вибірай. *Г., П.*

Нехай ваш (твій, ёго и д.) чорт (1) старший. *Бр., Кан., К., Ёвх.*

(1) біс. *Ст. Зб.*

Нехай руно (*або:* буде руно; *або:* ваше руно)! *К.*

Най буде бабі плескано! *Ил.*

4970. Нехай ваша річ напереді! (1) *Ск.* — Твоя річ спереду (2). *Л., Пир.*

(1) у началі буде. *Рад.* (2) напереді. *Пр. в Ст. Зб.*

Та коли б же (1) нашому теляті вовка піймати (2)! *Кр.*

(1) Дай Боже. *Зв. Рад., З., О., Гр,* (2) та вашого вовка зсісти. *Зв.*

4972. Хто (1) любить попа, а хто (2) попадю. *Рад., Пир.* — ... попа, хто попадю, а хто попову дочку. *Л., Кон.* — ... попадю, хто попову дочку, а хто и наймичку. *Зв.*, [*К*]. — Кому піп, кому попадя, а кому и

Digitized by Google

попова дочка. *Зв.*, *З.*, *Л.*, *Черн.* — Хто про попа, а хто про попадю. *Пр.*, *Сос.*

(1) и (2) Инший. *Проск.*; Иний, *Ст. Зб.*; Той. *Бер.*

4974. Захтілося—«запрягайте!», відхтілося—«випрягайте!» *Ил.*

Аби хіть була! *Пир.*—... от, як уже немає хоті (а не хіті? *Ном.*). *Пр.*

Минувши звоницю, хоч на шибеницю. *Пр. в Ст. Зб.* — Нехай йдеть во имя, голову ломя: минувши и д. *Ст. Зб.*

З Богом, Парасю (1), коли люде трапляюцця. *Об.*

(1) Марусю. *Ном.*; Параню. *Гайс.* (2) трахвляюцця. *id*; находяцця. *Б.*; лучаюцця. *Не.*; коли тебе люде хотять. *Ил.*

З Богом, Марусю, по морозцю! *С.*, *К.*

До милования нема силования. *Ил.*

4980. «Куме, пий пиво!»—«Грошей ніт!»—«Иди ж вон!»—«Слова ніт!» *Ст. Зб.*

А ёму й байдуже! *Кулж.* — Він собі байдуже. *Гат.*

Так дбає, як пес о пяту ногу. *Кан.*, *К.*

Так дбає, як пес о пятінку. *Г.*, *П.*

Тоє мені ні свербить, ні болить. *Ил.*

По моій голові, що хоч уже роби,—я вже не буду бачить. *Бер.*

Дуже мені тее в голові! *Пир.*

От мені велика турбація! *Ном.*—...великий клопіт!

Оце б ще надало!

Про мене, хоч головою об тин!

4990. Як умру, то хоч лісу підіпри. *Зал.*

И гадки немає! *Зв.*, *Пр.*, [*Рад.*, *З.*, *Л.*].—А ёму й не гадки! *Л.*, *Н.*—Я б и гадки не мав. *Л.*, *Сос.*—Ні думки, ні гадки не було. *Пир.*

«Старче (1), село горить!» — «А я за суму, та далі посуну (2)!» *Бр.*, *Зв.*, *Л.*, *Кон.*

(1) Діду. *Г.*, *Проск.*, *Бер.*; Старцеві кажуть. *Ёвх.* (2) а він за свою суму, та й далі посунув. *Бер.*, [*Проск.*]; а дід підперезався, та й зовсім зібрався. *Проск.*; я піду у друге. *Г.*; а мені що! я за суму, та й у друге суну. *Ёвх.*; а я, взявши сунку, далій посуну,—*або*: а я, взявши сунку, да пойду в друге село. *Ст. Зб.*

Мені Уляні й тут видно, що пряду на рядно. *Новг.*

Може—тобі журба! *Кон.*

Церква горить, а люде руки гріють. *Ил.*

Як наш брат Савка поів недогарки, так до повночі и мешкає. *Коз.*

Наш Антін не тужить (*Гр.*: не туже) об тім. *Бр.*, [*Гр.*].—Не журицця Антін об тім: батько вмірає, а він блини вминає. *Черн.*, *Новг.*

4998. Чорт не плаче, коли чернець скаче. *Ил.*

5001. Ох мені печаль (1) велика! *Зв.*, *Рад.*, *К.*, *Л.*

(1) сухота. *Рад.*

5003. Иде Иван красти—Боже єго щасти! утік — єго сила! а піймавсь — одбувай шия! *Ёвх.* — Иди красти: як украв — то сила, а як не вкрав — то шия. *Сич.*

Як не чує, то й не вадить (1). *Зв.*, *Рад.*, *Л.*, *Пир.*, *Ал.*, [*Бер.*, *Кон.*].—... як не бачить, то не болить. *Не.*—Як не бачиш, то не вадить. *Павл.*

(1) щоб так и не вадило. *Бр.*; не буде вадить. *Бр.*; то нехай не вадило. *Коз.*

Нехай буде ні по твоєму, ні помоєму, а побожому. *Ос. 12 (XV, 42).*

Нехай рие, роскопує, не своє шукає. *Кобз.*

Нехай, каже, може так и треба. *Кобз.*

—

Не ХОЧЕ, як коза сіна. *Прав. Ниж.*, *В.*

Не хоче, як кобила (1) вівса. *Бер.*, *Гад.*, *Гр.*, [*Пр.*, *Коз.*].

(1) кінь. *Рад.*, *Пир.*

5010. Не любить, як кіт сала. *Прав.*, *Ниж.*, *Пол.*, *Л.*, [*Бр.*].—Бридиця, як кіт салом. *Г.*, *П.* — Ласиця (*або*: Острить зуби), як кіт на сало. *Ил.*

Так ти не хочеш, як дід сороківки. *Бр.*

Лихо (1) Литвинка (2) нападе, як не дзєкне (3). *Павлв.*, *Лаз.* — Кортить Литвинка (4), як не дзєкне (5).

(1) Чорт. *К.* (2) Литвина. *Пир.* (3) щоб не дзєкнув. *Х. Зб.*, *К.*; щоб не дзявкнув. *К.*; коли не цвенькне. *Гат.* (4) Ляцвіну. *Ёвх.*; Литвина. *Кон.*; Литвинку. *Зал.* (5) щоб не дзєкнуть. *Ёвх.*; щоб не дзєкнув. *Кон.*; поки не дзявкне. *Зал.*

Кортить Литвинка (1) скоринка (2). *Л.*—... бабу скорина. *Ном.*

(1) старця. *Пир.* (2) шкоринка. *Рад.*; Маринка. *Не.*

Кортить Маринку, що не була, на ринку. *Кан.*, *К.*

Не спиця вовку під селом. *У.*

Противна, як старцеві гривня. *Л.*, *Пир.*, *Х.*

Се гірш, ніж — ходи істи. *Ст. Зб.*

Ждали, як свяченої паски. *Ёвх.*

Так мені вподобалась, як вовкові весільні пісні. *Ос. 7 (XVI, 1).*

5020. Припав му до смаку, як муха до меду. *Ил.*

Скучає, як собака за києм. *Павл.*

Digitized by Google

Жалує, як собака палку. *Ёвх.*

Аж слинка потекла. *Кулж.*—Аж слюнька в роті потікає.

Слинку ковта. *Кв.*, [*О.*].

Як (1) кобила до вівса. *Ёвх.*

(1) Ирже, як. *Бр.*

До жаги приспіло! *Гат.*—До аж-аж!

Карай, Боже, тім довіку кожного (1)! *Рад.*, *Слуц.*

(1) по вік тим. *Бр.*

Обома руками! *Ск.*

Прилип (1), як пъяний (2) до тину (3). *Рад.*—Берецця (4), як пъяний за тин (2). *Ст. Зб.*

(1) Причепився. *Проск.*, *Кан.*, *К.* (2) пъявка. *Проск.* (3) плоту. *Кан.*, *К.* (4) Держиця. *Не.*; плота. *Нв.*

5030. Тільки за дугу, тут уже й на возі.

Геть ёго,—та й сюди! *Бр.*

Геть ёго сюди! *Ос. 10 (VII, 60).*

Хоч кисло, хоч прісно—усе вали умісто! *Кр.*

Як за віточку! *О.*—... вхопився (1). *Ном.*

(1) взявся. *Пр. в Ст. Зб.*

И хвіст роспустив. *Ст. Зб.*

Він и лапки зложив. *Ёвх.*

И лапкй полизав («Вони й лапку туди полизали» — на сирітську хату. *Б.*) *Ст. Зб.*

Летять, як горобці на огонь. *Дуб.*

Нá (1) руку ковінька. *Лів.*

(1) О, це на. *Бор.*, [*Пир.*].

5040. Аж жижки дрижать (1). *Прав. Ниж.*, *В.*, *Лів.* — Аж литка дрижить. *Рад.*

(1) трусяцця. *Лів.*, *Сл.*

Аж трусицця (так пить хоче и д.) *Ном.*

Тобі туди йти, як з гори бігти. *Ёвх.*

Як попереду танцёвати. *Л.*, *Ст. Зб.*

Забажалось, мов перед смертю. *Ном.*

Як би твоє слово та Богу в уха! *Ос. 20 (IV, 24).*

Ждала, як Бога. *Зв.*, *К.*, *Пир.*, *Л.*

Силуйте бо мене! *Ном.*

Дай же, Боже, чутеє побачити!

Як кортить, то й Бог простить! *Яц.*

5050. До сёго (1) торгу и пішки. *Зв.*, *З.*, *Л.*, *Пир.*, *Кр.*, *Ос. 8 (III, 18).*

(1) Я к тому. *Ст. Зб.*; *К* сёму. *Кон.*

Не од тих грошей! *Ном.*—... не од тиєї речи! *Пир.*

Ласий, як до ковбас. *Ёвх.*

Ласий на ковбаси. *Рад.*

Ласий, як кіт на сало. *Кр.*

Ласий, як Циган на сало. *Бр.*, *Л.*, *Пир.*, *Б.*, *Кон.*, [*Проск.*].

Ласий, як собака на легке. *С.*

З нехочу кум у кума порося ззів. *Пир.*

Баба з нехочý ціле (1) порося ззіла. *Пер.*

(1) З нехочу кума и. *Б.*

Из нехотя ззів вовк порося. *Ил.*

5060. Из нехочý ззів три миски борщу! *Ном.*

Оце з того нехочý!

Коли ласовать, то ласовать—бий, жінко, ціле яйце в борщ!

Коли вживати, то вживати, — по дві єйці в борщ вбивати. *Бр.*

По много — по цілому грибу у борщ кидати. *Бр.*, *Ст. Зб.*

Кум не свиня, аби (щоб) яйце в борщі ззів. *Ил.*

Хоч на час, та навскач (1). *Сл.*, *Ёвх.*

(1) нàвиш. *Новг.*

Сип, жінко, перцю! нехай нам на віку хоч раз гірко буде (се б то, коли гірко жить, то гірко й істи). *Кан.*, *К.*

Лупи, козак, яйця по цілому на день! *Прав. Ниж.*

Хоч ср..а гола, так каша з молоком. *Зал.* (з *Пир.*).

5070. Хоч голий, та в поясі *Пир.*, [*Кр.*, *Гл.*].

Хоч голий, та в підвязках. *Коз.*, *Черн.*, *Х.*, [*Л.*, *Б.*].

Хоч куліш, та з перцем. *Пир.*

Хоч злидні, та (1) з перцем. *Кр.*, *Р.*, *Х.*

(1) аби. *Бер.*, *Мг.*; Злидні, та ще й. *Бер.*, *Пр.*, *Павлг.*

Дай, Боже, в старцях живши,та з перцем істи. *Коз.*

—

Чого НЕ ЛЮБЛЮ, того й в борщ не кришу. *Бр.*

Так любить, як порох у оці. *Ст. Зб.*

Люблять, як собака палицю (*або:* пес діда). *Ёвх.*—... пси діда. *У.*— ... з порожніми торбами. *Бр.*

Любить, як собака редьку. *Ск.* — Не любить, як собака редьки. *Рад.* — Обрид, як собаці редька. *Пр.*

Любить, як собака (1) цибулю. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

(1) пес. *П.*

5080. Любить, як вовк порося. *Черн.*

Квапився, як Жид молотити. *Кан.*, *К.*

Ти так (просиш, наймаєш и д.), як мороза кличуть обідать. *Л.* — ... на кутю. *Кан.*, *А.*

Digitized by Google

Крутити носом (¹). *Павлв.*, *Гат.*

(¹) пикою. *Гат.*; мордою. *Павлв.*, *Ёвх.*

Губу закопилив. *Ном.*

Чого ти рило своє квапиш? *Не.*

Коле в ніс. *Павлв.*—Коле шпилька в ніс. *Гат.*

Кисле,—в рот тісне. *Ёвх.*

Скривився, як середа на пъятницю. *Об.*, *Ст. Зб.*

Руками (¹) й ногами! *О.*

(¹) Куди тобі! руками. *Зв.*, *Пир.*, *Пр.*

5090. Коли коні ідять и нáбік глядять? як січку ідять. *Пр. в Ст. Зб.*

Не туди чирка носом кируе. *Нос.*—... носом сидить (не до шмиги балака). *Кан.*, *К.*

Не в тую дудку грають. *Войц.*

Хочецца, як голому на улицю. *Полт.*, *Х.*, *Сл.*, *Ёвх.*, [*Руд.*].

Як на рожен—не хочецця. *Кон.*

Йти, неначе у ярмо. *Гат.*

Се так, неначе як панщину робити. *Бр.*—Се неначе за панщину. *Павлг.*

И калачем го не звабить. *Ил.*

Тепер ёму так (до обнімання и д.), як грішникові до гарячої сковороди. *Чор. Рад. (290).*

Рад, як сирота трясці. *Ном.*

5100. Так рад, як торішнёму снігові. *Проск.*, *Бер.*, *Л.*, *Пир.*

Так тому рад, як би му пси обід ззіли. *Ил.*

Терпить го, як сіль в оці.

Сторонить від нёго, як вовк від сіті.

Жахаецця, як чорт хреста. *Тар.*, *Павлг.*

Боіцця (¹), як чорт ладану. *Об.*, *Ст. Зб.*

(¹) Тіка. *Пр.*; Утіка. *Пир.*; Сахаецця. *Рад.*; Жахаецця. *Павлг.*

Як болячка на носі (хто кому). *Л.*, *Кон.*

Сім літ го не бачив, бодай го був ніги не побачив. *Ил.*

Дідько ёго сюди приніс.

Наче на лиху личину принесло. *Сл.*

5110. Чорт несе. *Лів.*

Сёго чорт ёго ма и в думці. *Зал.*

И в головах сёго не покладай! *Ном.*

Та й не сниця нехай воно тобі!

Та таки а ні же!

И не близько (и слухати не хоче чого там)! *Кр.*

Хай тобі риба й озеро! *Кан.*, [*Кр.*, *О.*].

Нехай вам кіш та риба. *К.*

Нехай ёму хрін! *Зв.*, *Л.*

Нехай ім кукли и теремки (нехай граюцця, а я у іх більше не зостанусь)! *Пер.*

5120. Геть лишень до ката! *Гат.*

Нехай він скисне на путрю. *Кон.*

Нехай ёму осичина! *Бр.*, [*Пр.*, *Кр.*, *Ис.*].—... осинá. *Ном.*

Хай ёму прасунок (*або*: цур)!

Хай ій жаба! *Пир.*

Хай ёго батько сказицця (проклёни сі більше на скот то що, ніж на людей)! *Кон.*

Та нехай вони виказяцца, не займай іх!

Нехай на тебе каз найде. *Збр. Лаз.*

Цур тобі, пек тобі (¹)! *Ж.*, *Л.*, *Пир.*, *Пр.* —... осина тобі. *К.*, *Л.*, *Х.* — ... гірка. *Рад.* — Цур та пек тобі, сатано! *Проск.*—Пек та осина! *Ил.* — Цур ёму! *Об.*—... пек ёму! *Пир.*, *Н.*, *Кон.*

(¹) Цур тобі та пек. *Бер.*—... и пек. *Бр.*, *Бер.*, *Лип.*

Ну ёго, к сину! *Збр. Лаз.*

5130. Нехай ёму халепа(¹)! *Прав. Ниж.*, *Лів.*, *Сл.*

(¹) халеп, *Кон.*

Хай вам лихо! *Л.*, *Кон.*

Нехай ёму аби-що! *Л.*, *Кулж.*

Нехай воно ім сниця! *Ос. 2 (91).*

Як не дівка, йди до дідька. *Бр.*

Хай вона зпричиниця! *Пер.*

Будь воно неладно! *Л.*, *Кон.*—Будь він тричі недаден! *Л.*, *Пир.*

Будь воно тричі німцево! *Кон.*

Хай (¹) Бог (²) милуе! *Лів.*

(¹) Нехай. *Прав.* (²) Господь. *Бр.*

Нехай Бог одвертае! *Бер.*, *Л.*, *Пир.* — ... Господь відвертае! *Нем.*

5140. Нехай Бог боронить. *Пир.*, *З.*, *Х.*—Боронь Боже (*або*: Господи)! *Кон.*

Ховай Боже! *О.*— Крий Боже! *К.* — Нехай Бог криe. *Н.*

Щоб твій и дух не пах! *Пир.*, [*Рад.*, *Полт.*, *Л.*, *Пр.*].

Щоб я и не довідався! *Ном.*

Не буду сокири сталити. *Х. Зб.*

Мій и батько того не любив. *Г.*, *Ц.*

Я не требую: ні з помоччю, ні з немоччю. *Кон.*

Наші родителі за тим не гонителі. *Прав. Ниж.*

Волівбим пса за хвіст потримати, як у тебе дитину (лає недоброго кума). *Проск.*

Та який ёго собака піде (*або*: візьме, буде давать и д.)! *Рад.*, *Л.*

5150. Ото вже не люблю, як хто вмре, та ще дивицця. *Ст. Зб.*, *Бр.*, *Проск.*

*

НАРОДНА БІБЛІОТЕКА

Digitized by Google

Чого очі не видять, того серцю не жаль. *Г.*

Де мило—там очі, де болить—там руки. *Ил.*

Мокрого поліна вогонь не ймецця. *Бр.*

—

ДУРНИЦЯ, що батько сниця! *Л.*—... плюнь, бо то мара. *Б.*, [*Пир.*].—... сон. *Нов.*—...сниця; а мати ж—тая мара! *Б.*—... сниця—от як мати! *Ном.*

Се дурниця, що мара сниця, а перехрестись, та певно й спи. *Пер.*

Дурниця з маком паляниця. *Не.*

Роби теє, що піп каже, а не роби того, що він робить. *Руд.*

Вхопилась би без Петра, тільки шкода, що нема. *Бер.*

Хома купив, Хома й пъе, бо у Хоми гроші є. *Зв.*, *Рад.* — ... пъе, и нікому не дає. *Черк.*, *Х.*

5160. Хоч нема очей, так є ті ямки, що були баньки. *Не.*

Не той пиво пъе, хто варить. *Кл.*

Плюнь на раки, а юшку геть вилий. *Нов.*—Раки іжте, а южку вон.

Бодай здоров старий сподарь (згадує за очі). *Кон.*

Поздоров, Боже, вас. *Л.*, *Пир.*, *Кон.*—... добрих людей. *Пир.*—... вас, та й нас, коли вас! *Кан.*, *К.*

Поздоров, Боже, нашого пана, то все гаразд буде. *Рад.*, *Л.*—...то буде в нас все. *Бер.*

Поздоров, Боже, того, що світ Ёго. *К.*, *Проск.*, *Кон.*—... та и мене побіля Ёго. *Білг.*

Де ріки текли, там и будуть. *Прав. Ниж.*, [*Пол.*].

Не бити (1) кума, не пити пива. *Гайс.*, *У.*, *Проск.*, *Павлв.*

(1) Не бивши. *Кан.*, *К.*, *Ст. Зб.*

Не всім туди раком лізти, де зузуля кує. *Не.*

5170. Не коли колька, бо я не Полька; коли Русина, бо у Русина більша сила (щоб не ії кололо, а чоловічий род). *Бр.*

Шкода вже того и говорити—которої потрави не будеш варити. *Кл.*

Який бог звъязав, то нехай и розвъяже. *Ст. Зб.*

Зпантиличився, небоже! *Гат.*

Дасть Бог и від квасу окрасу! *Ил.*, *Бр.*

«Пусти, я чорт!»—«Дарма, що чорт: ззідять добрі люде з хлібом!» (а воно, гаспид, у вершу влізло). *Пер.*

Не вашої вдачи. *Ис.*

5177. У кого яка вдача. *Кон.*

5179. Сліпому не світять. *Б.*

5180. Мужик на мужика хоч бреше, та не вкреше. *Пр. в Ст. Зб.*

Дарма. *Гат.*—Даром. *О.*—Дармо. *Бр.*

Шкода́, не буде того! сількись, нехай буде!

Шкода́ казати. *Гат.*

Що хоч роби, а з того нічого не буде. *Проск.*

Не треба плахти, що и в запасці гарно. *К.*—Не треба запаски, коли и в плахті гарно. *Бр.*

Нащо Лесці намисто! *Бр.*

Батька в наймах не вжалуєш. *Хар. Зб.*—Не вжалувать (1) батька в наймах. *Зв.*, *Кр.*—... коли нанявся, то нехай служить. *Рад.*, *Л.*, [*Кр.*, *Ёвх.*, *Збр. Лаз.*].

(1) Не вжалуєш. *Кр.*, *Гл.*, *Ёвх.* Не жалуй. *Збр. Лаз.*

Не голодна корова, що під ногами (1) солома. *П.*, *Лів.*

(1) у стрісі. *Гайс.*, *Рад.*, *Б.*, *Черн.*, *Кр.*

Хвали попа, прикопавши. *Кр.*

Орав чорт вовком, та й хліб ів. *Кр.*

5190. Пес бреше на сонце, а сонце світить. *Ил.*

Пси виють, а місяць світить.

Собака (1) бреше, а пан (2) іде. *Ёвх.*—... собака ж собакою, а дворянин дворянином. *Ст. Зб.*

(1) Собачка. *Бер.*; Пес. *Збр. Шей.* (2) дворянин. *Нос.*

Собачі голоса не йдуть попід небеса. *Проск.*, [*Ил.*].—Собаче слово на небо не йде. *Б.*

Собака злая и на владику лає. *Нос.*

Собака и на святого гавка. *Ёвх.*

Дурний собака и на хазяіна бреше. *У.*, [*Шей.*].

Вільно собаці (1) и на владику брехати. *Проск.*

(1) псові. *Прав. Ниж.*, *Проск.*

Не святий, щоб не зогрішив; не чорт, щоб не спокутував. *З.*, *Пир.*

Є, то минецця; чого нема, то обійдецця. *Ил.*

5200. Обійдецця паска й без шахрану. *К.*

Обійдецця Великдень без гречаної паски! *Ил.*

Обійдецця в неділю (1) без свяченого.

(1) на Різдво. *Яц.*

Обійдецця циганське весілля без марципанів (1). *Бал.*, *Кан.*, *К.*, *Ёвх.*

(1) марціпана. *Пир.*

Digitized by Google

Нехай на Петрівку! *Не.*

Все тое будеть у морі. *Ст. Зб.*

Пе́реведецця на жуки та на блощиці. *Рад.*

Пропаще, як слюня. *Кулж.*

За тим хата не пустка, що дурень свище. *Б., Н.*

Найдеся купець и на діравий горнець. *Ил.*

5210. Не погане море, що собаки хлепчуть. *Бр.*, [*Кр.*, *Ст. Зб.*].—...не погані люде, що під приказом живуть. *Чигр.*

Кажуть, як, приміром, багатий оббро́іцця и йде на заробітки.

Не сто кіп за петрушку. *З.*, *Л.*

Не коси писати. *Ст. Зб.*

Аби те прислівъя! *Ном.*—Тільки для прислівъя. *Id.*, *Кон.*

Хоч не гарно, аби добре. *Бр.*, *Дуб.*

На наш вік ище буде. *Бр.*, *К.*, *Пир.*

Хотя б своє пожить. *Кон.*

Аби кінці з кінцями позводить. *Кон.*

Не печися утренею—утреня тобою печецця. *Ст. Зб.*—Не печалься утром, бо утро тобою. *Ил.*

Аби пень через колоду. *Гл.*

5220. Мені два віки не жити (каже старе). *З.*, *Л.*

Аби ближче до смерти. *Проск.*

Аби чудно! *Лів.*—Аби чудніше. *Л.*

Аби, бобо (1), рябо. *Об.*

(1) бабі. *Збр. Швей.*

Аби не лежачого (1) Татаре взяли (2)! *Пир.*, *Полт.*—Що робить, то робить, аби сидячого Татаре не взяли. *Нос.*

(1) не сидячого. *Бр.*, *Зв.*, *К.*, *Рад. Б.* (2) брали. *К.*; напали. *Ёвх.*

То (1) боком, то скоком. *Пр.*

(1) Не. *Бр.*

Так подоба, як сліпому дзеркало. *С.*

Навіщо сліпцеві дзеркало! він и у воду подивицця! *Ёвх.*—... він и в дощечку подивицця *Гл.*

Чи то можна Січ віддати ... за спасибі. *Збр. Лаз.*

Що буде, то буде, а більш копи лиха не буде. *Лох.* — Більш копи лиха не буде! *Об.*— ... хай з копу! *Пер.*, [*Б.*]. —... не буде, а рублем (1) чорт ёго відбуде. *Не.*

(1) а коли ж дві, то. *Гат.*

5230. Який був, такий був, аби хліба роздобув. *О. Білз.*

И в тата не своя хата. *Ил.*

Чого жалувати козі ліса! нехай ість. *Г.*, *П.*

Що за біда, що пъецця вода! *Ёвх.*

По тім не пъецця вода (то не велика ще біда). *Кр.*

Вік живи (1) та дурнем умри. *Сос.* — Скільки не живи, а все дурнем умреш. *Л.*, *Кр.*, [*Рад.*].

(1) живи вік учись. *Дуб.*, *О.*

Не все добре, що смакує. *Ил.*

Що ся стало, розстати не мусить. *Вел. (III, 135).*

Що було и не було: всёго перебуло. *Ил.*

Не рідному батькові, не за готові гроші. *Кон.*—... и не за ёго гроші. *Гл.*

5240. Не (1) надовго старий женицця! *Л.*, *Пир.*, *Ст. Зб.*, [*Зв.*].— ... хоч сам згине, хоч жінка покине. *Кан.*, *К.*, [*Бр.*, *Зв.*, *Ёвх.*].—... або вмре, або зкрутицця. *Проск.*, [*Рад.*].

(1) Чи, хіба.

Дармо з сухої криниці воду брати. *Ил.*

То, що не єсть, не писати в реєстр. *Проск.*

Чого нема, то й Бог не возьме. *Бр.*, [*Ил.*, *Ст. Зб.*].

Вари воду, вода й буде. *Лів.*, [*Ст. Зб.*]. — ... а вкинь круп, каша буде. *Прав.*, *Ниж.*, *Проск.*

Марево не варево (не нагодує). *Гат.*

У ялової корови молока не випросиш. *Ил.*

Збіраним коло́сём не напхаєш рота. *Проск.*

Малёваним (гарним) конем не далеко въідеш. *К.*

На ліченому коні (1) не наіздисся (2). *О.*, [*Ст. Зб.*].

(1) Ліченим конем. *Рад.*, *Полт.*, *Кл.*; На ліченій кобилі. *Крем.*, *Л.* (2) чортів батько наіздицця. *Кон.*; не далеко заідеш. *Крем.*, *Л.*, [*Сос.*, *Мг.*]; не наробитись. *Кл.*

5250. Через пень та колодою. *Н.* — Дармо колодку через пень валити. *Ил.*— Чи вже ж через пень колоду валити! *Проск.*

Пня через колоду не перекинеш. *Л.*

Через (1) силу и кінь не повезе (2). *Коз.*—Через пору и кінь не скочить. *Зв.*, *К.*, *Н.*—... через міру и свиня не ззість. *Пир.*, [*Л.*].

(1) Через. *Вед.*; Над. *Ил.* (2) не потягне. *Ил.*, *Вед.*; не ступить. *Нос.*

Ликом постернаку не викопаєш. *Ил.*

З пальця меду не добудесся. *З.* — ... не давицця. *Л.*

Нічим нічого не одбудеш. *Рад.*

З осичини не роблять коліс. *Г.*

Головою стіни не пробъеш. *Ил.*

З багна хліба не зпечеш. *Гат.*

Ботога з піску не уплетеш. *Ил.*

Digitized by Google

5260. Тяжко вовка за хвіст уймити.

Вовка за ухо не втрімати. *К.*

Ведмедя не налигаєш. *Ров.*

Який чорт вовком орав, такий з єго й хліб ів. *Зв., Ж.*

Вовком не орать. *Зв.* — Остатня річ вовком орать. *Ил.*

Навздогінці (1) не націлуваться. *Л.*, [*Ж., Рад.*]. — ... хоч як гладь, то все воно не гладко буде («сказано, як гримали на невістку, що́ недавно взяли и що швидко мала перебрацься назад»). *Кан., К.* — Хіба мені перерваться, та навздогін цілуваться! *Пир.*

(1) Наздогін. *З., Коз.*; Ганяючися. *Ст. Зб.*

Шилом моря не нагрієш. *З., Пир.*

Волом зайця не здогониш. *Ил.*

Не коні нам запрягати и не на возі (1) кластись. *Ст. Зб.*

(1) А не «на вози»? *Ном.*

Не усе ж то козак, що списа має. *Гат.*

5270. Єдин цвіт не робить вінка. *Ил.*

Єдна ластівка не робить весни.

Єдин кіл плота не удержить.

Що з пива за квас буде? шкода пива, шкода й кума! *Не.*

Коли б не було пива, не було б и дива. *Ил.*

Най буде и яка лисиця,— з цурки не викрутиться. *Лит.*

И Микити, и рокити (всі дават имуть гроші, як пристяжить). *К.*

Пізнає коза, коли полудня. *Ил.*

Хто схоче пса вдарити, той кия найде. *Бр.*

Пізнає свиня своє порося. *Проск.*

5280. Полюбить и мене, кого лихо не мине. *Коз.*

Не з києм ся вирвало, нікому в лоб не дало. *Ил.*

Де хліб-сіль іли, там будуть и істи. *Рад.*

Не ти перший, не ти й останній. *Л.*, [*К.*].

На Титяну поговір, що Тетяна вмерла: вона лежить на печі и ноги задерла. *Не.*

Піде Параска, як ії ласка. *Гайс.*

Знайшов би й десять, як би не Олеся. *Ш.*

Як (1) не стане, то (2) батько достане. *Бр.*, [*Ст. Зб.*]. — «Іж, брате, хліб, та на завтра оставляй!» — «Не стане, так батько достане.» *Черн.*

(1)». *Гад., Кр.*; Як хліба. *Б.* (3)». *Кр. Гад.*

Послідня в попа жінка. *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — ... а там хоч на шибеницю. *Пир., Хар. Зб.*

Так одказують, як хто скаже, що, мов, останнє; або примовляють так, даючи и д., що останнє.—(1) Остання. *К., Л., Кон.*

Годував Бог Андрушка (*або*: Михалка) и без того окружка (*або*: кавалка). *Проск.*

5290. Як би о голову йшло. *Ил.*

Знає (1) кіт (2), чиє сало ззів. *З.*, [*Гат.*].

(1) Чує. *Кулж.* (2) кішка. *id.*; *Кр.*

Чує кішка, де сало лежить. *Кв. (II, 54).*

Не прийдецця рахуба до чуба. *Кон.*

Коли не пропав в пелюшках, а вже в рядюжках не пропаду. *Рад.*

Не взяв чорт малого, а великого не озьме. *Ст. Зб.*

Вигосим сірого тура з луга. *Войц.*

Що має висіти (1), то не утоне. *Бр.*

(1) Що увисне. *Ил.*

Не вдавицця, так явицця (не де дінецця, прийде). *Новг.* — Явицця, коли не вдавицця. *Гл., Ст. Зб.*

Нехай иде своїм ладом. *Бр., Л.*

5300. Чую, чую, моі діти, що мені не животіти. *Гат.*

И я научуся на семій детині дівочити. *Ил.*

Маю я руки на тії муки. *Ил.*

Все тое буде в ладу, як у меду. *Ст. Зб.*

Аби хтіти, можна знайти. *Кан., К.*

Загоіцця, поки весілля скоіцця. *Зв., З.*—... до весілля. *Бал.*

Ще з того смерть не показує. *Бр.*

Не буде тобі смерті з того. *Проск.*

Песся мати не загине. *Ил.*

Лихий гріш не загине (*або*: Лихого гроша ніхто не украде). *Ил.*

5310. Не бійсь, не завадить. *Павл.*

Та враг тебе не візьме. *Л., Кон.*

Кат тебе не візьме! *Об.*—Не узяв іх кат. *Л., Х.*

Миршава голова мені не указ. *Дуб.*

Годі за гріш танцювати. *Яц.*

Побачить пятака, так схоче й не така. *Ос. 18 (V, 37).*

За́ново (1) ситце на кілочку. *Бер., Ж., Пр., Б., Кон., Кр., Ст. Зб.*—... а як пристаріецця, садять квочку (2). *Не.* — ... а як пристаріецця, то під лавкою. *Л.*, [*Зв., Рад., З., Кон., Гр.*]. — Новеньке ситце на клинці, а старе під лавою. *Бр.*

(1) Занова. *Пир.*; Взанову. *Проск.*; Но-

Digitized by Google

веньке. *О.*; Новеє. *Нос.* (²) а пристарієцця, так и сміття посять. *Б.*

Сліпий не баче, а храмий не скаче. *Зал.*

Дасть Бог світ, дасть и совіт. *Кв.* (*II, 56*).

Одрізаного не приставить. *Збр. Лаз.*

5320. Кажуть на вовка *гладкий*, а він тиждень не ів. *Кох.*

Багато казать, та нічого слухать. *Ном.*

Як приступе, так и в чорному полюбе. *Нові.*

Усе бредня,що люде кажуть. *Збр. Лаз.*

Багацько два гриби в борщ! *Проск.*, [*Бр.*].

Не в кождій воді мило роспустицця. *Ил.*

Дудка знає, нащо грає. *Яц.*

Чого чорт не придумає. *Проск.*

Чого наші не вигадають! *Ст. Зб.*

Не довелось (¹) свині на небо дивиць-ца! *Рад.*

(¹) Не вдалось. *Л.*

5330. Не щодня бридня. *Об.*— ... буває и піст. *Пир.*

Поминецця коту масниця! *Пир.*, *Кр.*, [*Рад.*].—... буде (¹) середа и пъятниця. *Кр.* — Не все коту (²) масниця: буде и великий (³) піст. *Пр.*

(¹) Не щодня (Не все. *Л.*, *Кор.*) котові масниця: буває. *Рад.*, *Л.* (²) Не щодня котові. *Пир.*, *Гл.* (³) буває. *id*: буде й. *Кор.*

Не все то Петра в середу. *Проск.*, [*Ил.*].

Не щодня попинятам (*або:* поповим дітям) Дмитрова субота! *Л.*

Не щодень Великдень. *Ил.*

Ет, захотіли!.. аби тихо лихо. *Зв.* — Аби лихо тихо! *Руд.*

Заманулось! *Ном.* — ... як серед зіми криги!

Ти вже Бога гнівиш. *Кр.*

Журиця, а чого ище треба? хіба лиха. *Пир.*—А більш чого? хіба лиха? *Кон.* —Ще лиха треба! *К.*, *Л.*

Хоч сорочку (*або:* кошулю) застав (як чого заманецця)! *Кл.*

5340. Забажалось козаку зеленого часнику (либонь, дівоцькоі краси). *Бер.*

Болячка солодка, — чого не залюбить! *Кон.*

Захотів вірви домагатись, як москаль медалі. *Бр.*, [*Нові.*].

Бач чого гирі забажалось — кісничків! *Л.*, [*Гл.*].

Забажалося (¹) в Петрівку (²) мерзлого. *Б.* — Захотілось мерзлого (³) в Петрівку. *К.*, *Лів.*, [*Яц.*, *Бер.*].

(¹) Новина брунькы: захотілось. *Б.* (²) Захотів о Петрі. *З.* (³) змерзлого. *Ёвх.*

Най ся тобі не бажить печеного рака! *Ил.*

Забажав печеної криги. *Л.*, *Гат.*

Тобі того бажаєцця, чого дома не маєцця. *Проск.*

Старцем жить, а з перцем істи. *Черн.* —Е, е! як у старцях жити, та з перцем істи! *Коз.*, [*Рад.*, *Б.*, *Ст. Зб.*].

У злиднів живши, хоче з перцем істи. *Кон.*

5350. Захотіла муха злого духа! *Ст. Зб.*

У кожної Олени сережечки зелені. *Лів.*

Як до дна доглядаць-ця, так за Дунай убіраць-ця. *Кох.*

На вербі груші, а на осиці кислиці не ростуть. *Хар. Зб.*

Викорениця, як вяла риба. *Збр. Лаз.*

Половъяний хліб не голод, а пачосня сорочка не нагота. *Збр. Лаз.*, *Ж.*

Колись-то й чорти дурні були. *Руд.*

Не вчи орла літати, а рибу пливати. *Яц.*

Але! ззіж мале, бо велике дороге! *Збр. Шей.*

На (¹) свої руки найду всюди муки. *Пер.* —Найдеш муки на свої руки. *Кан.*

(¹) Аби хотів, то на. *Рад.*, *Л.* [*Вас.*, *К.*, *Бер.*].

5360. Даром по бояром. *Ст. Зб.*

Довго ходила, мертво родила. *Не.*

Широкі ворота увійти, та узькі вийти. *Ст. Зб.*

Світить, а не гріє. *Бр.*, *Біл.*

Світить місяць, та не гріє. *П.*, *Лів.* —...тільки в Бога дурно хліб ість. *Кан.*, *К.* — Ой місяцю, місяцю! світиш, та не гріеш—даремне в Бога хліб іси. *Кан.*

Товста стіна, та не гріє. *Ст. Зб.*

Мало чого не буває (*або*: не живе)! *Л.* —...що пъяний скаче(¹). *Пир.*, [*О.*, *Сос.*]. —... не буває, що пъяний співає. *Чор. Рад. (73).*

(¹) сказав. *Бр.*

Е, не всім то в тебе вдатись! *Бр.*

Не кожна ж Ганна гарна. *Гат.*

Не все ж тее маім, про що гадаім. *Гат.*

5370. Не все тее зробицця, що на думці згодиця. *Пир.*, *Гат.*

Не так воно робицця, як нам хочецця. *Ос. 10 (II, 11)*, [*Кулж.*].

Еге! як би то так! *Кон.*, *Л.*, *З.*

Як би так малось, як не маєцця, так що б то було! *Кон.*

Ба! коли б то сліпий очі мав! *Зв.*, *Кан.*,

Digitized by Google

К.—Еге! що й казать, як би то сліпий очі мав! та ба! *Лох.*—Як би сліпий очі мав, то він би усе знав. *Бер.*

Чого б сліпачище хтів, як би пліт бачив! *Ил.*—Чого б и плакав (1) сліп, як би бачив світ (2)! *З.*, [*Бр.*, *Вас.*, *К.*].—Не потребував би поводира сліп, як би бачив світ. *В.* — Чи плакав би сліпий, если б стежку бачив. *Ст. Зб.* — Чого сліпий плаче? бо стежки не баче. *Г.*, *П.*

(1) Не плакав би. *Рад.* (2) коли б бачив слід. *Гл.*

Як би все те діялось, що кажецця, то чого б и хотіть! *Зал.*

5377. Коли б не пліш, и голо б не було. *Нос.*

5379. Як би не теє, то було б онеє. *Проск.*—... другеє. *Кан.*, *К.*, *Проск.*

5380. Як би не теє, та не онеє, та ще не дещо другеє. *Ном.*

Я б и гори покотив! *Л.*, *Пир.*, *Сос.*

И дурень стіпний кашу істи. *Гат.*

И дурень каші наварить. *Зв.*, *Л.*, *Кр.*—... аби пшоно (1). *З.*, *Л.*—... було. *Зв.*, [*Полт.*, *Пир.*, *Н.*, *О.*, *Кон.*].—... та сало. *Пр.*—Як би було з чого, то б и дурень каші наварив. *Л.*, *Пр.*, [*Рад.*].

(1) крупи. *О.*, *Новг.*

Купив би село, та грошей голо (1). *Лів.*—...купив би к тому ище и другоє, та не платив и за тоє. *Ст. Зб.*

(1) Мало. *Бр.*

Рада б душа в рай, та гріхи не пускають. *Об.*, *Ст. Зб.*

Рада б мама (1) за пана, так пан (2) не бере (3). *Л.*, *Пир.*, *Пр.*, *Б.*, *Кон.*, Х., [*Збр. Шей.*].

(1) Ганна. *Гат.*; ». *Рад.* (2) та пане. *Рад.*: та діяволський пан. *Л.*, *Р.*; не хоче. *Проск.*

Кінь з чотирьма ногами та спотикаецця! *Ном.*—... а то б то чоловік (*або*: а чоловік з двома).

Великий ріт у вола, а говорити не може. *Ил.*—У вола язик довгий, та говорить не може. *Кан.*, *К.*, *Збр. Лаз.* (з *П.*).

Є ложка, та в мисці нема. *Не.*

5390. Єсть риба в воді, та істі ії годі. *Бр.*, [*Проск.*].

Є (1) в глеку (2) молоко (3), та голова не влізе. *Ск.*, *Пр. в Ст. Зб.*—... розбить, та в корито налить—можна без ложки наістись. *С.*

(1) Видно. *Коз.*, *Черн.*; Ой єсть. *Бр.* (2) в горшку. *Бр.*; в гладущику. *Бер.* (3) Великий глек молока. *Бр.*

Носом чує, та руками не впойму. *К.*, *Кан.*

Бачить око, та зуб не йме. *Л.*, *Пир.*, *Коз.* [*О.*, *Ст. Зб.*].

Бачить очі, та ба! *Новг.*

Близько локіть—та не вкусиш. *Коз.*

Видно, та не під пеньком губка (видно, та достать трудно). *Ст. Зб.*

Ів би паляниці, та зубів нема. *Пир.*, *Збр. Лаз.*

Хотів би, та Хотін не дає. *Ст. Зб.*

Гарне и зличне, та не вічне. *Не.*—... и зляне, та не вічне. *О.*,

5400. Хороше, та не наше. *Пир.*

И у владыки два язики. *Ил.*

Солодкий мед, але пальців не обгризти. *Бр.*

Любить солодко, та морда коротка. *Ш.*

Не хочется за гарячий камінь брацьця, та треба. *Зал.*

Не рад би Лях за гарячий камень брацця, так оберемком треба. *Кон.*—... за гарач камень, та обіручки. *Рад.*

Як би той розум спереду, що тепер ззаду! *Прав. Ниж.*, *Лів.*—Коли б той розум був напереді! *Ст. Зб.*—... розум наперед, що потім назаді знайдецця. *Кан.*, *К.*

Як би знаття, що в кума пиття, то б (1) и дітей забрав. *Об.*

(1) то б сам пішов. *Пр.*

Ведмідь здоровий, та кільце в носі. *Збр. Лаз.*

Великий дуб, та дупленатий. *Коніс.*—... та дупловатий, а маленький, та топтуватий. *Збр. Лаз.*

5410. Рожа червона, та й тая блідне. *Коз.*

Красному й дурень рад. *Черн. г.*

Смирне щеня, та не надовго. *Коз.*

Де не думаеш ночі ночувати, то там дві заночуеш. *Ёвх.*, [*Зв.*, *Проск.*, *Рад.*, *Пер.*, *З.*, *Пир.*, *Коз.*, *Кр.*, *Ст. Зб.*].

Як би я мог!.. та не дав мені Бог. *Нос.*—Дав еси, Боже, тому, що не може; а я б и зміг, та не дав Біг. *Ил.*

Ех як би то!.. та що й казать? Кебети не маю! *Кобз. (43)*.

Аби пшоно (1), каша буде. *Лів.*

(1) крупи. *К.*

Без чорта болото не буває (як хто похваляецця, що кину, мов, служить). *Гл.*

Аби болото, а жаби (1) будуть (2)! *Об.*—... а жаба буде. *Руд.*

(1) а чорти. *Лів.*, *Сл.* (2) наскачуть. *Кон.*; найдуцця. *Коз.*

Аби озеро, а найдеся жаба, що буде

Digitized by Google

кракала (про пана и д., що страхають— з села, мов, зъідуть). *Проск.*

5420. Аби (1) було корито, а (2) свині будуть. *Полт., Б., Х.*

(1) Було б. *Рад., Збр. Лаз.* (1) та й у кориті що, то. *Ёвх.*

Аби гроші, а повітка буде. *Пир.*

Аби місяць на мене світив, а про зорі то й байдуже. *Бер., Пир.*—...а що зорі— дарма! *У., [К].* —...а звізди хоч и так. *Ст. Зб.*—...а зорі будуть. *Бр.*—...а зір не треба. *Кон.*—...а зорі хоч потухнуть. *Ёвх.*—...а я зорі й колом (1) побъю (2). *Рад., О., [Кон., Павлв., Сл.].*

(1) кулаком. *Пир.* (2) піхну. *Проск.*

Аби вуздечка, а кінь буде. *Проск., [Рад., Пир., Б.].*

Аби зуби, то хліб буде. *Об., Руд.*

Аби люде, а піп буде. *Ск.*

Аби коваль та ковалиха—а того буде лиха (мабудь, про діти). *Ж.*

Аби з рук, а з ніг хоч *хто инший* здійми. *Ст. Зб.*

Аби голова, а шолуді будуть. *Коз.*

Аби що до губи—будуть істи зуби. *Ил.*

5430. Аби хліб, а зуби найдуцця *Б.*—... будуть. *Проск.*

Аби були побрязкачі (1), то будуть и послухачі. *Ск., Руд., Павлв.*

(1) побренькачі. *Крем., Ст. Зб., Збр. Шей.*; побрязкач. *Кр.*

Аби б був послуха́ч, а постукач буде. *Бр., З.*

Дай, Боже, литину, а корова буде! *Руд.*

Аби душа в тілі, а сорочку хоч и воші зїли, то дарма. *З.*—Аби душа в тілі! *Пир.*—... держалась. *Зв.*

Цуцу в дружки, а бояре й сами прийдуть. *Л.*

Далеко (1) куцому до зайця!—... заєць стрибає, куций бігає, та не поймае. *К., [Рад.].*

(1) Куди. *Бал., Проск., Кр.*

Куций безхвостого не догонить. *Ил.*

Далеко пъяному до Киева! *Руд.*

Він и в слід єго не вступить. *Пир.*

5440. Пан всігди паном, а хам хамом (до вискочок). *Нос.*

Куди тобі грішному кісіль істи: ти й квашею замазався. *Ёвх.*

Куди тобі грішному за шаг танцювати! *Полт., Нов., [У., Кан., К.].*

Яке цікаве! *Прав.*

Довго пошито, та не зносиш. *Ст. Зб.*

Треба ёму ще сім літ свині пасти! *Кан., К.*

Хлопче, паси свиней, та тоді вже и людей. *Гр.*

Перехрести ніс, щоб великий ріс. *Рад.* —...ато кирпатий. *Ёвх.*

Ще тобі ніс не заострився (не час вмірать — не вчи, бо сам єси нетямущий). *Бр.*

Вибийте хвіст об тин (шкода, не сподівайтесь). *Котл.*

5450. Подковзнесся (не хвались, не зробиш)! *Кон.*

Не хватай... за бороду, ато одирвесся, то вбъєсся. *Збр. Лаз.*

Оженився б на тобі, так на руці перстень. *Полт.*

Куца гу́ба! *Ном.*

Єсть квас, та не для вас. *Зв., Лів.*

Бачить корова, що на повітці солома. *Нос.*

Не утнеш, Авраме, Исаака, бо порох замок! *Бр.*—Не втне Авраме Исаака! *Проск.*

Таких примовок *од народу* я нігде не чував по Правобочних Україні, а чував од паничів то-що. Кажуть, що ніби десь коло Бердичова, чи коло Радомисля (а дехто каже, що не тільки там, а и по инших місцях) на заїзнім дворі є малювання: праотєць Оврам з рушниці бере на око Исака, а зверху ангол— на панівку дзюрить. Внизу напис: «Не утнеш, Авраме и д.». *Ном.*

Не втнеш, отче Авраме, бо тупа сокира. *Яц.*

Не утнеш (1) Каін Абля, бо тупая шабля. *Бал., У.*

(1) Не утне. *У.*

Не утне Панько з копискою. *У.*—... Панько Оришки (1). *Ёвх.*

(1) шилом борщу. *Ил.*; тіста, бо ячміне. *Г., П.*

5460. Не кланявся дід бабі и не буде. *Кан., К., Л.*

Не кланявся дід бабі — я не стану й жабі (найпаче каже чоловік, як не хоче корицця жінці. *Рад.*). *Бр., [Рад.].*

5462. З шолудивою головою та в дух (в лазню б то)! *Збр. Лаз.*

5464. Єще на тое у великий звін не звонили. *Ил.*

Єще и той не поймав... за бороду. *Ст. Зб.*

Не пив Полтавської води. *Збр. Лаз., Гат.*

Рад би ёго піймати, та слизёк. *Ст. Зб.*

Де вже нашому теляті та вовка піймати! *Павлл.*

Куди тобі до Перекладовського! *Бр.*

Digitized by Google

5470. Куди кумові до коровая! *Ил.*

Не в тії (1) вбувсь! *Зв., Л.*

(2) Не в тії чоботи, *Бр.*; Не туди. *Рад.*; Куди. *Пр.*

Перебуйся назад носками. *Пр. в Ст. Зб.*

Батько ёго не говів! *Пир.*—Піди попереду висповідайся! *Л.*

Не говіла ёго мати (*або*: батько)! *Ном.* —... нехай попереду піде та одговієцця.

Не говіла твоя баба! *Ёвх.*—... трейчи на год. *Б.*

Не вмивався ти, щоб так сказать! *Кон.*

Піди, поганий, вмийся! *Пр., Павл.*— Куди вам! підіть лишень вмийтесь! *Дох.* —Піди тричі умийся. *Л., Бр.* — Нехай вона проти вас тричі умиецця. *Бер., Б.*

И в головах собі не покладай! *Ном.*

Не милися, бо не будеш голитися. *Бр.*, [*Зв.*; *К., Бер.*].

5480. Не з нашим шішланням! *Кон.*

Світ світом, не була баба війтом, та й не буде ніколи. *Кан., К.*

Побачиш, як своє ухо! *О.*, [*Дуб., К., Кан.*].— Ёму того не бачить, так як своіх ушей. *Кулж.*

Побачимо—як свою потилицю. *Пир.*

Хіба на моі груди землі насиплють! *Кон.*

Як вовку здихать, так сёму бувать. *Рад.*—Як вовку не здихать, так мені не бувать.

Як сова світ уздрить. *Войц.*

Як свиня на небо гляне. *Пр.*

Тоді це буде, як свині з череди йтимуть. *Ёвх.*

Як на долоні волосся поросте. *Об.*

5490. Як у куреці зуби виростуть. *Не.*

Як бабак свисне. *Павл.*

Заснулий на зіму бабак, з Березіля (на Ёвдокії) пробуркуецця до сонця и свище. *Макс.*

Як рак свисне. *Зв., Проск., Рад., Н., Ёвх.* — На Юрія (1), як рак (2) свисне. *Бал., Зв., Бер., Л.* — На Юрія о цій порі, як рак свисне на оборі. *Бал.*

(1) На Юра. *Г.*; На безрік. *С.*; На маленького Юрія. *Бр.* (2) у житі. *Л.*

Завтра, як сонце вгріє! *Кон.*

Нехай виясниця! *Ск.* — ... бо дуже нахмарило. *Лів.* — Ще рано — нехай-но перш виясниця. *Бр.*

Нехай ще сорока побіліє. *К.*—Не вся ище сорока біла (як хвалиця довести недоведоме). *Нос.* — «А, буду бити!» — «Е, ще сорока не побіліла.» *Бр., Гр.*

Не було в зайця хвоста, и не буде. *Ил.*

Вродився не христився, и умру не буду. *Ёвх.*

«Став я казати одному дорослому паламареві, чому він не вчицця пісьму хоч тепер, так він мені и одказав цією помовкою.» *Ёвх.*

Чому (1) чорт не орав, тому й (2) сіяти не буде. *Зв.*

(1) Коли. *У.*; Чім. *Б., О.*; Кому. *Уш., Бал.* (2) тім. *Б., О.*; то. *У.*

Не кракала ворона вгору (1) летючи (2), то наниз певно не буде (3). *Л.* — Не крякала ворона, як до гори летіла, але буде кракала, як з гори полетить. *Ил.*

(1) в гори. *К., Кр.*; до гори. *Проск., Кл.*; уверх. *Б.* (2) літучи. *Рад.*; Як летіла ворона в гору, не кричала *карр*! *Бр.* (3) а вже вниз! *Пир., Кор.*; а вниз уже й поготів. *Б.*; а на дол и поготов не буде. *Ст. Зб.*, [*Кл.*].; а вже з гори, то и крила отустила. *Проск.*; а вниз нічого и починать. *Гл.*

5500. Не кричали журавлі, як з вирію летіли—не будуть же кричать, як и назад летітимуть. *К., О.*

Соловей піснями (1) не сит. *Нос.*

(1) баснями. *Нов.*

От завгорив! *Ном.*

Не буде Галя, буде другай! *Об.*

Сердилась баба на торг, а торг того й не чує (1). *Пир.* — ... на торг, та й дуже, а торг ій и байдуже. *Пр.*, [*Кр.*].

(1) не віда. *Р.*; не знаєть. *Ст. Зб.*; не знав и не відав. *Пир.*; не тура. *Чигр.*

Баба (1) з воза (2)—кобилі (3) легше. *Лів.*—Баба з воза—велика зрада: на возі легше, кобила рада. *Кр., Лаз.*

(1) Тарах баба. *У.*; (2) з колес. *Нов.* (3) на колеса. *У., К., Дуб.*; колесам. *С., К., Бер., Рад., Б., Нов.*; коням. *Бал., У., Кр.*; конём. *Проск.*; возу. *Ст. Зб.*

Не видали попа в боярах! *Л.*

«Дайте істи!» — «Нігде сісти! *К.*

Не тебе беру, Тацю, — тільо твою працю. *Ил.*

Лотоцький! не думай, що ти граф Потоцький, бо ти вех (паламарь) села Бебех. *Збр. Шей.*

Лотоцький, родом з Бебехів, підскаржував на своє товариство. Приказка ся вживаецця в Подольскі семинарії.

5510. Не один пес Гривко. *Зв., Руд.*

Не (1) іден пес Левко. *Бр.*

(1) Чи то. *Кан., К.*

Чи ідна сорока білобока! *Збр. Шей.*

Не один Гаврилко, що в Полоцьку. *Нос.*

Digitized by Google

Не велика річ, що є в хаті піч. *Ил.*

Хоч куй, зозуле, хоч не куй: мені и удід закує. *Рад.*

Куліш не каша, пъять рублів не гроші. *К.*

Швець не купець, а коза не товар. *Г.*

Не сто кіп за рибку, не сто кіп утрати. *Бр.*

Иван не пан, а сто злотих нё гроші. *Ил.*

5520. Гаман не свято, трясця не хороба. *Кан., К.*

Не будуть за ним звони розбиватись. *Бр.*

«О!» — «И не о!» *Пир.*

Будь ласкав! *Ном.*

Я тобі не молюся, ти мене не помилуй. *Вел. (III, 329).*

Не вродив мак, пробудем и так. *Нос.*

Сім год (¹) мак (²) не родив, та голоду не було (³). *Л.*, [*Бр.*, *Зв.*, *Бер.*, *Пир.*, *Б.*]. — Не родив мак сім літ, не було голоду; не уродить и восьме, не буде голоду. *К.*

(¹) рік. *Бр.*, *Гл.*; літ. *У.*, *Проск.*, *О.*, *Гр.*; (²) біб. *Рад.* (³) та без того маку з голоду не вмірали. *Сос.*; та живі були. *Гр.*

Хіба я зроду (грошей и д.) не бачила! *Ос. 11 (V, 52).*

Хіба на світі одна вода! можна и абиде напицьця. *Пир.*

Хіба (¹) тільки світа (²), що у вікні! *Зв.*, *Л.*, *Н.*—... за вікном ище й більше (³). *Гр.*, [*Бр.*, *Бер.*].

(¹) Чи. *Проск.*, *Рад.*; Не. *Г.*, *Бр.*, *Бер.*, *Гр.* (²) сонця. *Г.*, *Рад.* (³) єсть ище и надворі. *Рад.*

5530. Світ великий (можна знайти пристановище)! *К.*, *Л.*—... було б здоровъя! *Гл.*

Сим літо ні пізно и військо не щербато. *Ст. Зб.*

Горіла (¹), маку не іла, — наілася, то й розсілася. *Бр.*

«Сваволя, то то так приказують». *Бр.* — (¹) Пика горіла. *Бер.*

Сорока горіла, бо пити хотіла. *Ил.*

Велике диво, що в церкві піп. *Бр.*

Диво (¹), що в пана жінка хороша! *Лів.*, *Павлв.*, [*Ст. Зб.*].—... бо все сахар ість (²). *З.*

(¹) Велике диво. *У.*, *Дуб.*, *Рад.*, *Лох.*; Не велика річ. *К.*, *Бер.*, *Ж.* (²) бо хороше водить. *К.*, *Бер.*; бо хороше ходить. *Ж.*; коли б я прибралась, то б и я така була. *Рад.*

Велике диво—опеньки! *О.*

Велике диво (¹) світило! *К.*

(¹) діло. *Пир.*

Не великее диво, що баба пуп завъяже. *Ст. Зб.*

Яке диво, що в сучки дівер. *Р.*

5540. Яка диковина! *Рад.*, *Кр.*

Яка диковина, що собака не кована! *Пр.*, *Лох.*

А що він за (*або*: От яка, не велика) ва́жниця! *Збр. Лаз.*

Ото яка цяця! *Зв.*, *Бер. Л.*

Велике свято, що Гриць в церкві. *К.*

Ото (¹) велике свято, що в церкві Клим! *Бр.*, [*Ил.*].

(¹) Не. *Гайс.*

Уже так, що в гарбузі смак! *Сос.*

Знайте нас, що ми голі, та в жупані ходим. *Коз.*

Не звикай у гостях, бо й дома захочеш. *Зв.*, *К.*, *Рад.*, *Пир.*, *Пр.*

Казала Хвеся, що обійдецця. *Ил.*

5550. И горілки не хочу, и лица (віжки) не дам. *Ил.*

Я краков не хочу — и собі не могу. *Нос.*

Буде з старця яйця, а з багатого (*або:* з сироти) болячки. *Пир.*, *Б.*

Досить з Ляха курки. *Кан.*, *К.*, *Рад.*, *Кон.*

Досить (*або*: Буде) єдного сонця на небі! *Ил.*

Високиі пороги на наші ноги. *Ил.*

Цар води не вніме. *Ст. Зб.*

Не жарене—не пахне. *Лів.*

Не ковбаса — не знюхаеш (наперед не вгадаеш). *Нос.*

Що буде, то буде, а в торбі хліба не буде. *Рад.*

5560. Не минецця, як бабі жнива. *Л.*, *Пр.*—... Великдень. *Не.*

—

ЯКИЙ ШВИДКИЙ! *Нов.*—Які скорі! *Пир.*

Оце нетерпляча бере! *Ном.*

Поспіеш (*або*: Та ще поспінете) з козами на торг! *Лів.*

Підожди срік, не вали з ніг. *К.*

Помалу (¹) — Миколу (²) звалиш! *Зв.*, [*Бер.*].

Як иде, та заточуецця. — (¹) Тривай лишень, Хомо. *Х.* (²) Микиту. *Павлг.*

Поволі, бо попа звалиш! *Бр.*

Помалу—Хіврю утопиш. *Не.*

Чекай ряду, дістанеш коляду. *Ил.*

Хіба тобі дощ за шию илле! *Рад.*, *Пир.*

Digitized by Google

5570. Не за шию каплеть. *Ст. Зб.*

Хіба на панщину гонять. *Кан., К.*

Прудко гонить — голову зломить. *Зв., Рад., Н.*

Що скоре, то ледащо. *У.*

Прудка ріка береги розмиває. *Нос.*

Хто скоро робить, то сліпі рожаюцця. *Черн.*

Швидкої роботи ніхто не хвалить. *Ёвх.* — Скороі роботи не хвалять. *Ном.*

Швидка робота — погана. *Л.*, [*Кан., К.*].

Швидка робота животу скорбота. *Нов.*

Швидка робота як нагла смерть. *Коз.*

5580. Скорий поспіх — людям посміх. *Нос.*

Хто спішить, той людей смішить. *Прав. Ниж., Сл.*, [*Г., Л., Ёвх.*].— ... а хто тихо ходить, той на ум наводить. *Зал.*

Не питають, чи хутко, але питають, чи добре. *Ст. Зб.*

Неразом (1) Краков будовався (2). *К.*

(1) Не відразу. *Пвч.* (2) збудовано, тільки потрошкій. *Id.*; будований. *Бр.*; будован. *Кр.*; Краків збудований. *Проск.*; Кряков город будуєцця. *Н.*

Киев не від разу збудований. *Ил.*

На один раз не зітнеш дерева. *Ил.*— За єдним разом дерево не звалицця. *Проск.*

Мало вкусиш, більше ковкнеш. *Ил.*

Тільки кусай, кільки можеш лигнути. *Бр.*

Менше вкусиш—борше лигнеш. *Проск.*

Се не так швидко, як на мертвого сорочку шить. *Пир.*

5590. По волі світа тому діецця. *Ст. Зб.*

Не хватайся, як попівна заміж! *Ст. Зб.* —... попівна хваталась, та й тепер сидить. *Рад.*

Спускайся з гори тихіше вниз, щоб ніхто голови не гриз. *Зал.*

За великим поженесся, та й мале втеряєш. *Зал.*

Зробили спішно, та коли б воно не вийшло смішно. *Чор. Рад. (318).*

Помалу ідь, а дальше заідеш. *Бр*—... далій станеш. *Ст. Зб.* — Тихше ідь, дальше будеш. *Лів.*—... станеш. *Коз.*

Хто хоче питлювати (борошно), мусить зачекати; а хто нáраз, буде зараз. *Ил.*

Хто зразу виграє, той на кінці не має що ставити.

Иди помаленьку, доженеш и стареньку. *У.* — Помалу, то и стару зловимо. *У.*, [*К., О.*].

Не хапайсь (1) поперед (2) батька в пекло (3). *Об.* —... нехай батько попереду. *К., Рад.*—... в пекло: може ще й син захватить. *Бр.*

(2) Не хапайся, Не хватайсь, Не спішись, Не попереджуй, Не сунься, Не суйся, Не лізь, Не пхайся. (3) вперед. *Нос.* (3) на шибеницю.

5600. Хто глибоко оре, той хліба не ість. *Збр. Лаз.*

Хоч не скоро, та здорово. *Кр.* —Хоч не хутко (1), аби добре. *Бр., Ст. Зб.*

(1) Хоч не скоро. *Рад.*

Не так ся бардзо діе, як ся бардзо говорить. *Не.*

Не так хутко дієцця, як хутко говориця. *Ст. Зб.* — Не так ся хутко діе, як говорить. *Кан., К.* — Не так швидко робицця, як мовицця. *Ном.*

Це наказали, що на воловій шкурі не впишеш! *Бер.* — Що він загадав тобі — на воловій шкурі не списати. *Ил.*

Лекше говорити, ніж зробити.

Що надто, того и свині (1) не ідять. *У.*

(1) кози. *Я*; то, вибачте, и безроги. *Ил.*

—

ДУРНА НАДІЯ. *Л., Пир.*

Надія в кут скрилася. *Ил.*

Уже не надолóжиш, уповаючи.

5610. На людей, як на Бога, а на себе, як на чорта (надію покладa). *Кан., К.*

Не тіш тещі коростовим зятем. *Ст. Зб.*

Ні позад себе, ні поперед себе. *К.*

Туди моєі ворон и косці (1) не занесе. *Л., Пир., Кон.*

(1) и кóсти. *З., Пр.*; кóсті. *Бер.*; кості. *Ст. Зб., Ил.*

Як світа не побачиш, конем не вскочиш. *Гат.*

Мала надія. *Пир., Л.*

Надвое баба ворожила. *Гайс., З.*, [*Пир., Пр.*]. —... або вмре, або буде жила (1). *Ил., Проск.*, [*З.*].

(1) або здобути, або дома не бути. *Бр.*; хоч сіна клок, хоч вила в бок. *К., Гл.*

Навряд, чи є в Кузьми (1) гроші! *Гайс., Бер., З., Л.*, [*Зв.*]. — ... хіба який чорт (2) підкинув. *Не.*

(1) чи будуть ик Кузьмі. *Рад.* (2) хіба хто. *Проск.*

Мабýть не буть козі на торзі! *Р., Пир*,—... а свині на ярмонці. *Б.*

Чи буде баба у решеті, чи не буде (на замисли великі)? *Ч.*

5620. Жданого жде (непевного діла). *Пир., Зал.*

Жде (Жди, Дождався), як віл обуха. *Об., Ст. Зб.*

Коли то того хто дочекаєцця! *Проск.*

Якого прасунка ждатимеш! *Л., Пир.*

Digitized by Google

Живого тата або мами дочекаєсся! *Проск.*

Дождався чортової матері. *Пир.*—Дочекався чортової мами. *Проск.*

Дождався (¹) до (²) синёго (³) порту. *Пир.*

(¹) Докатав. *С., Кон., А.* (²)». *Ст. Зб.* (³) до самого. *С.*

Ждали, ждали, та й ждання погубили. *К.*—... жданки розгубили. *Пир.* — ... поіли. *Нос.*—Жданики погубив. *Сл.*

Ждала-ждала, та й годі сказала. *Зал.*

Дождалися Великодня, та не їсти яець. *Кох.*

5630. Сейчас, та не зараз. *Пир., Л.* Жидівський *зараз! З.*

Підожди з руський місяць. *Лів.*,[*Проск., Ст. Зб.*]. — Попопамъятаєш московський місяць. *Ил.*

До Кімлицьких заговін. *Пир., Кон.*

На Юра-Івана, на Рахманський Великдень. *Ил.*

Як Хан (¹) долізе до Криму. *Х. Зб.*

(¹) Як. *Не.*

Сиди тут та здрій (¹) (неволею сижу). *Пир.*

(¹) склій. *Л.*

И голова посивіє (поки діждусь). *Пир.* — И голова так посивіє (як будеш перебірать, дівчат). *Пр., Лох.*

Надіявся (¹) дід на (²) обід, та без вечері ліг спати (³). *Ил.*, [*Кан. Вас.*].

(¹) Сподівався. *Ил., Проск.* (²) на бабин. *К.* (³) на чужий обід, та и дома не побідав и в людей. *Л.*

Надіявся дід на мід, та води не пив. *Бр.*—... та й без вечері ліг спати. *Проск.*

5640. Пождіть, діти, поки Біг на кісіль шкурку натягне. *Не.*

Постой, діду, не вмірай—киселика дождидай. *Проск., Х. Зб.*

Не вмірай, кобила, пожарі горять (коли то воно буде)! *Зал.*

Годі, Василю, бабити, бо чорт чепелик взяв! *Проск.*

Не буде риба раком. *Гат.*

Не буде баба дівкою. *Проск.*

Не буде з тої муки хліба. *Ил.*

Не буде з тої кози мъяса. *Кан., К.*

Не буде з тої кузки грошей. *К.*

З нёго вже не будуть люде. *Кулж.*—... не ждать людей. *Пир.*

5650. Не буде з сёго пива ніякого дива. *Лів.*, [*Бр., Ёвх.*].

Не буде з сёго пива квасу! *Лів.* — Побачимо, що з сёго пива за квас буде! *О.*, [*Бр., Ёвх.*].

Чого нема, то й не буде. *Рад.*

Коли не було (¹) на молоці, а на сироватці не буде. *Л., Кон.*—... а вже на сировацці (²)! *Б.*—... а на воді и давно не буде! *Гл.* —Не взяв на молоці, а на сировацці не візьме. *Бр.*

(¹) Не було добре. *Б.* (²) на сирватці. *Проск.*

Хоч ідь, хоч назад вернись! *У.*

Огляділась киця, як мокра гузиця. *Зал.*

У пустий слід хоч тупицею. *Л., Ст. Зб.*—В пустий слід сокирою. *Б.*

Огладівся, як наівся. *Ном.*

Пізно з козами на торг! *Б.*

Мертвого (¹) з гроба (²) не вертають. (³). *Лів., Сл.*—Мертвий з гроба не ворочаецця. *Рад.*

(¹) Мерлого. *Бр.*; Вмерлого. *Яц., Зв., Проск.*; Умершого. *Г., Проск.* (²) з гробу. *Г., Яц., Бр., Проск., Ст. Зб.*; од гроба. *Б.* (³) не несуть. *Ст. Зб., Б.*

5660. Слини з землі не підняти. *Проск.*

Внесе нечиста — не винесе й Пречиста. *Нос.*

Пройшло літо—не ходи в луг по калину. *Бер., Рад.*

Седи та грійся—плач, та втерайся. *Ил.*

Хоч лобом в стіну (¹) бийся, то не поможе (²). *Зв.*

(¹) об стіну. *Пир., Х.*; об тин, або—об плит. *Рад.* (²) не поможецця.

Бодай так не вадило, як не поможе! *Ёвх.*

Хіба б батько й мати з того світа встав. *З., Кон.*

Не поможе бабі кадило, коли бабу сказило (¹). *Об.* — Помоглось бабі кадило, що (²) бабу сказило! *Л.*

(¹) скривило. *Проск.* (²) як. *Пир.*; Кадило! *Пир., Б.*

Поможе, як умерлому кадило. *Бр., Проск.*, [*Яц.*].—Не поможе воронові мило, а мерлому кадило. *Ил.*

И *святий Боже* нічого не поможе. *Руд.*

5670. А ні свячена вода не поможе! *Бр.*—А ні свяченою водою не відхристится (*або:* Не скропиш того священою водою)! *Ил.*

Не поможе, милий Боже, восковая свічка. *Ном.*

Як візьмуть на мари та понесуть до ями. *Черн. г.*

До сто баб не ходи! *Збр. Шей.*

Забудь ласощі, паслін и цибулю, а за гірку твою працю візьми під ніс дулю. *Зал.*

Приходить наше до нас (старість, смерть и д.). *Л., Кр.*

Нім пироги будуть, то баба умре. *Ил.*

Digitized by Google

Поки бабуся спече книші, а у дідуся не буде душі. *Л.*

Поки (1) багатий (2) стухне (3), то убогий (4), опухне (5). *З.*—Поки гладкий охудне, то худий здохне. *Збр. Лаз.*

(1) Закім. *Проск.*; Зачім. *Ст. Зб.* (2) ситий. *id*, *Бр.*; тлустий. *Проск.*; товстий. *Кан.*, *К.*, *Л.*; (3) схудне. *Бр.*, *Проск.* (4) худий. *id*, *Кан.*, *К.*, *Л.*; голодний. *Ст. Зб.* (5) умреть. *id.*; згасне. *Бр.*; здохне. *Проск.*; то в худого й духу не стане. *Рад.*

Поки (1) сонце зійде, роса очі виість (2). *Ск.*

(1) Покіль. *Пир.*; Закім. *Проск.* (2) вибъе. *Бр.*, *Гл.*

5680. Поки (1) хвалько нахвалиця (2), будько набудецця (3). *З.*, *Л.* — Хвалько не нахвалиця, будько не набудецця. *Руд.* — Будько набудецця, а хвалько нахвалиця. *Полт.*, *Павлв.*].

(1)». *Бр.*, *Рад.*, *Сл.* (2) Чванько начваниця. *Бр.* (3) а битько набъецця. *Т.*

Чи буде, бабо, решето, чи ні, а обичайки не стане. *Ос. 20 (XIV, 114).*

Ще до того багато води втече. *Проск.* —Багато води до моря уплине. *Ил.*

Розум 5683—5703. — Битий жак 5704—5774. — Буваний 5775—5802. — Голова 5803—5810. — Забувсь 5811—5821. — Віщий 5822—5827. — Розмишлять 5828—5916. — Двічі літо не бува 5917—5935. — Потай 5936—5981. — Злі компанії 5982—6001. — Наука 6002—6105. — Приклад 6106—6109. — Рада 6110—6149. — Дурень 6150—6509. — Не знаєцця 6510—6583. —Роззявляка 6584—6651. — Лад 6652—6684.

Не дай, Боже, щастя, а дай РОЗУМ. *Бр.*

Не збірай сину худоби,—збери ёму розум. *Дуб.*, *Пир.*

Єдин мудрий стоіть за десять дурних. *Ил.*

Дога́на мудрого більше сто́іть, як похвала дурного.

Коли з розумним говорю, то ся розуму наберу, а 'сли з дурним, то й свій загублю.

Ум голови не йме. *Ст. Зб.*

Добро (1) лице з носом. *З.*, *Ст. Зб.*

(1) Май. *Бр.*; Мав бись. *Проск.*

5690. Головаті люде. *Пр.*, *Гл.*

Хоч и молодий ще, а старечий розум має. *Лист. (II, 24).*

Мудрий, як би всі розуми поів. *Ил.*

Знає чорне на білім, не сліпий.

Розумний по коліна в Библиі. *К.*

Всі пости и святі в пальцях викладає. *Збр. Лаз.*

Чудо творить и немілку човпеть. *Ст. Зб.*—Немілку човпеть.

На (1) ус мотає. *Зв.*

(1) Слуха та на. *Дуб.*, *Л.*, *О.*, [*Зв.*, *К.*, *Б.*]; Він сидить та на. *Бер.*; Ти говориш, а воно все на. *Рад.*

За умом гониця. *Ст. Зб.*

Повернув головою (гаразд подумав и надумав). *Пир.*, *О.*, *Ст. Зб.*

5700. Надогад (1) буряків (2), щоб (3) капусти дали (4). *Лів.*—Надогад буряків. *Л.*, *Х.*

(1) Наздогад. *Пир.*, *Гр.*; Навдогад. *Зв.*, *Рад.*, *Пир.*; Наобиняки. *З.*; Натяки. *К.*; Навманяки. *Бр.* (2) буряки. *З.* (3) а. *Бр.* (4) а капусти дайте. *К.*, *Л.*, [*Пир.*, *Кр.*, *Гл.*].

Дає натабе. *Ном.*

Замічай, куличок, куди чайка летить. *Б.*

Чорзна-хто кума бъе, та мені не доведецця (хотіли въязать, попобивши, так він вдарив, та кужучи и одвів). *Гр.*

—

О, то БИТИЙ ЖАК (меткий, тямущий)! *Сос.*

Тільки звізд з неба не зніма! *Кон.* — Як би можна, звізди з неба брала. *Кл.*

В голові му вилами укладали. *Ил.*

Голова, як маковка, а в неі розуму, як наклано. *С.*

Дивиця рідко, та густо бачить. *Л.*, [*Дох.*].

6 таки спичка в носі. *Гл.*

5710. Дарма що малий, а й старого научить. *Пир.*, *Р.*, *Н.*

Из раду и сёго не викидають. *Бр.* — Из десятку не викинуть. *Пир.*

Більше в нёго розуму в пъяті, як у тебе в голові. *Ил.*

И! ти, пане-брате, из самих спинок (такий розумний)! *З.*

Не в потилицю битий. *Ном.*—Не взя-

Digitized by Google

ла ёго врагова мати—не в потилицю битий.

Мене мати в голову не била. *Не.*

Зна, де вовк, а де лисиця. *Чор. Рад. (15).*

Ще й батька твого научить. *Ном.*

Знає все, як старий. *Л., Ст. Зб.*

Знає, де раки зімують. *Лів.*

5720. Цей и на літу хапа. *Ёвх.*

Угору (¹) плює, а в рот хапає. *Ос. 20 (XIV, 113).*

(¹) Через голову. *Л.*

Не буде пальця лизав. *Не.*

Занюхає ковбасу в борщі. *Ил.*

Мухами гудований (пронозувате). *Бр.*

Птиця з закованим носом. *Ёвх.*

Не заспить грушок в попелі. *Ил.*

Стриже и голить.

Такий, що в одно ухо влізе, а в друге вилізе. *Зв., Л.*

И в коло, и в мъяло (усюди годящий, або усюди пруть). *Пол.*

5730. Буряк не дурак: на дорозі не росте, а все в огороді. *Гр.*

Савка не дурак: не бъе жінку, та все мачуху. *С.*

Еге, наш соцький Мархвела не дурень (не дав себе окпить)! *Бр.*

Наша Парася на все здалася. *К., Пр.*

Бути тобі угадьком. *Ст. Зб.*

Як там був. *Х. Зб., Павлв.*

Бас гуде, скрипка грає, Иван (¹) мовчить, та все знає. *Зв., Я., Ёвх.*—Дудка не знає, нащо играє,—Иван мовчить, а все знає. *Не.*

(¹) дудка. *Кан., К.*; Хома. *Нв.*; Гнат, або—Язько. *Ил.*

У лісі родівся, нічого не знає (прикинувся незнайком). *Ст. Зб.*

Знає свиня, що морква. *Проск.*

Сова знає, де кури ночують. *Коз.*

5740. Сова спить (¹), та кури (²) бачить. *Зв.*, [*Пир., Руд.*].—Спить та кури бачить. *Кр., Ст. Зб.*

(¹) сліпа. *Лох., Пр.*; (²) курей. *Лох., Пр., Коз., Новг.*

Чує кішка, де сало лежить. *Лів.*—Хутко зачує кішка, де сало. *Бр., Рад.*

Як спить, то не їсть, а як їсть, то не дрімає. *Бр.*

Ти-то шелевило (вертячее сказать би шило)! *Проск.*

Шило голінное. *Ст. Зб.*

Пусти-вирвусь (шибеник, проноза.) *Зал.*

Така, що зуби й губи говорять. *Новг.*

Лихе, аж искри ёму скачуть. *Бр.*—Аж искри скачуть (¹). *Бр., К., О.*

(¹) скакають. *Рад., Л.*

Хват на всі заставки. *Пр.*

Він зпід землі видере. *Ёвх.*,

5750. Ускочив и вискочив. *Ст. Зб.*

Що стрів, то ззів. *Нос.*

Не говівши дару ковтнув. *Гат., Не.*

Не говів, та проскурку ів. *Рад.*

Хоч криво впряг, та поіхав так. *Рад.*

Звиваецця жвавій гадюки. *Збр. Лаз.*

Крутицця (¹), як дзига. *Л., Лох., Пир.*

(¹) Біга. *Кон.*

Швидкий, як мотиль. *К., Кул.*

Швидкий, и пуги не треба. *Кр.*

Проворний, як вітер у полі. *Кан.*—... так як вітер. *Бр.*—Як вітер въ полі. *Ж., Гат.*

5760. Такий жвавий, як біс уночі. *У.*

Жвавий, як рибка в ріцці. *Гат.*

Як на шрубах ходить. *Ёвх., Ном.*

Ходить, як по бритвах. *Ил.*

Аж шкура (¹) говорить (²). *Бер., Коз.*—И шкура говоре. *Павлг.*

(¹) На ёму шкура. *К.*; Шкура на нем. *Ст. Зб.* (²) ходить. *Дуб.*

Жвавий Савка, аж шкура на ёму говорить. *Пир.*

Вислизнувся, як піскарь з матні. *Ил.*

Якби з ока випав (такий жвавий). *Г., П.*

Дід за дугу; а баба вже й на возі. *Н.*

За (¹) вовка помовка, а вовк и тут (²). *Бр.*—За (³) вовка мовка, а вовк у хату. *К.*—Об вовка помовка, а вовк и суне (⁴). *Б.* — Про (⁵) вовка річ, а вовк (⁶) на встріч (⁷). *Коз., Кон., Кр.* — Про вовка помовка, а чорт пана несе. *Л., Лох., Пр.* —О вовку помовка, а вовк у кошарі. *Ил.* —О вовку говорять, а вовк тут же. *Ст. Зб.*—Гаду, гаду, а вовк суне. *Войц.*

(¹) На. *С., Пир., Кон.* (³) а вовк иде. *Ил., Б.*; сам иде. *Бр.*; и сам иде. *Бер.*; ось и в хату суне. *З.*; тут. *Бал., Проск.*; а він навстріч. *О.*; а він меже нами. *Кан., К.*; а медвідь изнишка. *Кон.* (³) Про. *Зв.* (⁴) сам иде, *або*—и йде. *Рад.*; помовка, тут же зараз и є. *К.* (⁵). Об. *Гор.* (⁶) а медвідь. *Ш.* (⁷) у кошарі. *Павлв., Х. Зб.*; а він на зустріч. *Ёвх.*

5770. Комар з дуба впаде, то скікне. *Бр.*

Ти мабуть на мечику літав. *Ёвх.*

Що швидко так звернувсь. Мечик—деревъяний ніж у терниці; на ёму б то відьми літають на Лису Гору и к світу вертаюцця.

Опинився, як Панас на тім боці. *Я.*

В один дух прибіг. *Кон.*—Духом прибіг. *Пир., Кон.*

Там такий, що все на кивах та на мигах. *Ном.*

—

Digitized by Google

Був (¹) у БУВАЛЦЯХ. *Лів.*—... знає, що кий, що палиця. *Кан., К.*—Бував в (²) буваличах. *Г., П.*

(¹) Бував. *Пир.* (²) він в. *Проск.*

Був на коні и під конем. *Дуб., К., Л., О., Кр., Гр.*—Бував на коні и під конем, на столі и під столом. *Ил.*

Був вовк в сіті и перед сіттю.
Перейшов вже скрізь сито й решето.
Зуби вже на сёму попроідали. *Л., Пир.*

5780. Не з одниєї печі хліб ів. *Пир.*, [*У.*].—Не єдної скоштував печі хліба. *Ст. Зб.*—А вже він хліба спитав з семи печей. *Мг.*—Не вчи вже мене плакати, бо я вже добре й сама вмію: не з ідної я печи хліба иззіла—я вже знаю віск и воскобоіни! *Бр.*

Собаку на сім ззіли. *Кр.*
Не першина сивцю война. *Ст. Зб.*
И шитее, и поротее знає. *Нос.*

Не питай старого (¹), а (²) бувалого. *Пир., Гад.*

(¹) або видалого. *Проск.* (²) та питай. *Рад.*; питай. *Б.*

Все на частім заживанню належить. *Ил.*

Собака не навчицця пливати, поки не наллецця води в уха. *Бр.*—Доти пес не навчицця пливати, доки ёму вода в уха не наллеицця. — Не навчицця пес плавати, доки му ся вода не наляє в вуха. *Проск.*

Спусти старця з села, прибуде ёму й ума. *Ёвх.*

Хто походить по світу, тої наберецця ума.

Чим пес старий, тим хвіст твердий. *Ил.*

Вовк старий не лізе до ями. *Г., П.*

5790. Старого горобця на полові (¹) не обдуриш (²). *Пр., Коз.*

(¹) на мъякинах. *Л.*; на мъякині. *Кон.* (²) не зловиш. *Кан., К.*

Старого лиса тяжко зловити. *Ил.*

Хто спарився на окропі, той и на холодну воду дмухне. *К., Кан.*—Хто на окропі спарився, и на зімну воду дує. *Ил.*

Опарився (¹) на молоці, та й на воду студить (²). *Л.*,[*К., Рад., Ёвх.*].—Як спарився на молоці, тади на сироватку будеш дуть. *Гл.*

(¹) Опечесся. *Зв., Пир.* (²) то й на воду будеш дмухать.

Налякав (¹) міх, щоб (²) й торби (³) страшно (⁴). *Л.*—Кого міх налякав, тому и торба не дасть спати. *Г.*, [*Кан., К.*].

(¹) Навчив. *Л.*; Накарав. *Рад., Пр.* (²) то. *Л., О.* (³) торбинки. *Б., Сос.* (⁴) боящця. *О.*; боязко. *Рад.*

Стріляная ворона хоч к бісу летить уже нехай. *Ст. Зб.*

Полоханий заєць и пенька боіцця. *Бер., Пр.*

Кого гад укусив, той и глисти боіцця. *Ил.*

Лякана (¹) ворона куща (²) боіцця. *О.*

(¹) Полохана. *О.*; Пужаная. *Б.*; Пугана. *Кулж.* (²) и тіш. *id;* и шня. *Б.*

Бита собака не боіцця палиці. *Кох.*

5800. Битому собаці киа (¹) не показуй. *Б., Ст. Зб.*

(¹) палиці. *Пир., Б.*

Битому и різку покажи, то він боіцця. *Проск.*

Десь который добре христив, що так далеко звертає. *Бр.*

—

ГОЛОВА — як торба: що знайдеш, то сховаеш. *К.*

Що з голови, то з мислі. *Проск.*
Мислі до суду не позивають. *Ил.*
Мислі в небі, а ноги в постелі.
Взяли мене думки та гадки. *Лів.*
Задумавсь, як собака в човні. *Пер.*
Згадав, ся зволив, та й удоволив. *Гат.*

5810. «Що старше від розуму?»—«Увага!» *Г., П.*

—

От и ЗАБУВСЯ—на ёго соснове листя! *Р.*

Так, наче заорало! *Бр., Зв.* — Забув, як заорав. *Проск., Ёвх.*

Ударив у губу, та й забув рахубу. *С.*—Як ударив в губу, то й розбив всю рахубу. *К.*

Дай, Боже, памъяти (¹)! *З., Л., Пир., Б.*

(¹) памъять. *Зв., Дуб., Гад., Л., Кр.*

На вмі вертицця, та не згадаеш хутко. *Ст. Зб.*

Крутицця мені на язиці. *Ил.*

Що минуло, то ся забуло.

Якось я багацько завъязав (узлик на памъятку), а як розвъяжу, то усім покажу. *Черк.*

Не знав, не знав, та як на те забув. *Бр.*

5820. Треба тобі дать забуткової (щоб не забував). *Кон.*

Дав памъятнього. *З., Л., Пир.*

—

Щоб був ВІЩИМ, то бим біди не знав. *Ил.*

Зроби з мене віщого, а я з тебе багатого. *Яц.* — Зроби мене віщим, зроблю тебе багатим. *Не.*

Digitized by Google

5824. А пророкові що? *Ил.*

5826. Велетню у світі недовго жити. *Гат.*

Велетні були здорові на зріст давні люде. — *Волоті* Нестора. В приказках д. Гатцука, вони — великого духу люде. Шкода велика, що, опріч приказок д. Гатцука, инших про велетнів нема.

Велетень в громаді, як правда в пораді.

—

Треба на все РОЗМИШЛЯТЬ, треба буть полізним. *Хор.*

На все вважай и на ус собі мотай. *Проск.* — Хто що говорить добрее, а ти на ус мотай. *Ст. Зб.* — Слухай, слухай, та на ус мотай, а під старость, як находка. *К.* —Замотай собі на ус. *Пр.*, *Павлг.*

5830. Питатися кума-розума. *Г.*, *П.*, *Прав. Ниж.*

Піти до голови по розум. *П.*, *Прав. Ниж.*, *Лів.*

До гори плюй, та в рот хватай. *Ст. Зб.*

Не силою роби, та розумом, не серцем, та обичаєм.

Мудрий не лізе під стіл. *Ил.*

Лучший розмисл, як замисл.

Не спитавшись (1) броду (2), не сунься (3) у (4) воду. *Л.*, *Пр.* — Не суйся прожогом у воду. *Гат.*

(1) Не питавши. *Нов.*; Не спитавши *Ил.*, *Бр.*, *Полт.* (2) перше броду. *Ил.* (3) не лізь. *Ил.*, *Нов.*; не ходи. *Кулж.*; не сикайся. *Полт.* (4) прямцем в. *Ил.*

Не розмовившись (1) з головою, до чогось инного не важся. *Ст. Зб.*

(1) Не розважившись. *Не.*

Не спитавши голови, не лізь до ніг. *К.*

В притузі треба знать усячину и дороги щоб не питацьця. *Кон.*

5840. Пошовши в мир, приймай и тістом. *Рад.*, *Пос.*

Чи хазяін ти, чи наймит, чи сімъянин и д., не вередуй, лагодом на все; або, взявшись за діло, пильнуй, щоб нічого не минуть—щоб свого дойти.

Не наперед людей, тілько попереду люде. *Ил.*

Де не можна перескочити, то треба перелізти. *Прав. Ниж.* —Де не перескочиш (1), там підлізь. *Г.*, *П.*

Де не можна перескочити. *Ил.*

Треба розумом надточити, де сила не візьме.

Де не стає вовчої шкури, настав лиса.

Не вважай на урожай, а гречку сій (*або*: Не питай на урожай — гречку сій, то хліб буде; *або:* Не вважай на врожай, а жито сій, то хліб буде). *Бр.* — На те не вважай, гречку сій. *Рад.*

За хлібом хліба доставай. *Ст. Зб.*

Не кидай живого, не шукай мертвого.— Покинь живе, та шукай мерлóго! *Рад.*,[*Бр.*, *Проск.*, *Л.*].

Коли тобі добре, коли ти мистець в які роботі и д., — не кидай.

Клин клином виганяють (1). *Кр.*, [*Нос.*, *Кулж.*]. Клин клина вибиває (2). *Кан.*, *К.*

(1) вибивають. *Г.*, *Сл.*; вибивай. *Ст. Зб.* (2) побиває. *Проск.*

Курка збіжжя розгрібає, а в сміттю зерно шукає. *Ил.*

5850. Не заливай нікому за шкуру сала. *Ст. Зб.*

Загубиш, то не смутись,—знайдеш, то не веселись. *Не.*—Найшов— не радуйся, а загубиш — не плач (1). *Бр.*

(1) а як загубиш — не тужи. *Не.*

Радость — не радуйся, а смуток — не смутись. *Рад.*

Хто звечора плаче, той уранці буде сміяться. *О.*

На те коваль (1) кліщі держить (2), щоб у руки не попекло. *Пр.*, [*Гайс.*, *Ст. Зб.*].

(1) Циган. *З.* (2) тримає. *Проск.*; кує. *Рад.*, *Коз.*; має. *Гор.*; держе. *Лох.*

На те Бог дав голову, щоб посторонок не ссунувся. *Проск.* — На це голова, щоб ся шнурок не зсунув. *Бр.*

На те в церкві колочки, щоб шапки вішать. *Пир.*

На те щука в морі, щоб карась не дрімав. *Ск.*

На те квас, щоб ёго пити. *Бр.*—Коли квас, чом ёго не пити? *Рад.*

Дивись, щоб не помилився, а опісля не журився. *Ёвх.*

5860. Не всякий раз крадь, та всякий раз бережися. *Коз.*

Гляди та й не прогледись, купи та й не прокупись (и до сватання). *Рад.*

Наперед не вирывайся, ззаду не оставайся, середини держися. *Лох.* — Наперед (*або:* Вперід) не вирывайся, а ззаду не лишайся. *Проск.*

Де ідять, там пхайся, а де бъюцця, звідтіль (1) утікай. *Пов.* — Де ідять, там тіснись; де гроші лічять, там не пхайся, а де бъють, утікай. *Бр.*

(1) там. *А. Вил.*

Як дають—бери, а бъють—біжи. *Черн.*

Добре все по мірі. *Ст. Зб.*

Живись — та під себе дивись. *Кон.*

Стрижи — не оберай. *Ил.*

Не крути, бо перекрутиш.

Digitized by Google

Масло каші не портить. *Бр.*, *Пр.*—Каші маслом не зопсуеш. *Проск.*,[*Лох.*,*Нос.*]

5870. Не давай сам на себе кия. *Ст. Зб.*

5871. Бога не гніви (1), а чорта (2) не дрочи (3). *Проск.*, *Бер.*

(1) не гнівай. *Дуб.*; проси. *Рад.*; бійся. *Кон.*; Богу молись. *Пр.*, *Гл.*, *Новг.*, *Ст. Зб.* (2) а злого. *Рад.*; и кого инного. *Ст. Зб.* (3) не дражни. *Руд.*, *Дуб.*, *Кан.*, *К.*, *Новг.*; не гніви. *Рад.*, *Кон.*, *Гл.*, *Ст. Зб.*; не гудь. *Пр.*; не сміши. *Збр. Лаз.*

5873. И чортові треба часом свічку запалити. *Ил.*

Треба и (1) принадобицьця. *Кон.*

(1) Добре й. *З.*

Куди хилить (1) вітер, туди й гілля (2) гнуцця. *Ном.*

(1) віє. *К.* (2) и люде. *Рад.*

Як заграють—так танцюй. Так танцюй—як играють. *Ст. Зб.*

Куди ноги, туди й голова. *Зв.*, *Дуб.*

Між попами піп, між дяками дяк, між вовками вий пововчи, між свинями хрюкай посвинячій. *Кон.* — Між вовками пововчи й вий. *Зв.*

До панів пан, а до мужиків мужик. *Пр.*, *Пир.*, *Кон.*

5880. Убрався між ворони, и крякай, як о́ни (1). *Л.*, [*Пр.*, *О.*, *Павл.*, *Ёвх.*].

(1) во́ни. *Л.*; ёни. *Новг.*; и они. *Ст. Зб.*

Тра знати, по чому локоть. *Ил.*

Не бери заліза въ руки, поки на нёго не плюнеш. *Бр.*

Хто по кладці мудро ступає, той ся в болоті не купає. *Ил.*

Въ часі погоди бійся великої води.

В добру хвилю чекай злої (*або:* по добрій хвилі лихую ждай).

Хто припоминає, той допоминає.

Не присувай соломи до вогню.

Не тятни пса за хвіст, бо тя вкусить.

Не клади псові пальців в зуби, бо вкусить.

5890. Не клади палця в рот, бо одкусить. *Пр.*, *Пир.*, [*Бр.*, *Проск.*, *Кон.*, *Рост.*, *Ст. Зб.*].

Не клади в рот руки без рукавиці. *Б.* — Не клади палця в зуби. *Ёвх.* — ... пучки у рот, бо укусиш. *Не.*

Між (1) двері палця (2) не клади (3). *Пир.*—Не стромляй палців між двері, бо прищикнуть (4). *Ном.*

(1) Межи. *Проск.*; Попуд. *Коз.* (2) пучки. *Пр.*, *Коз.* (3) не сунь. *К.*; не тикай. *Проск.*; не клади, бо придавлять. *Зв.* (4) розплющать. *Кан.*, *К.*

Не лізь, куди голова не влізе. *Пир.*

Нехай тебе не несе дідько, де людей рідко. *Бр.* — Не неси дідько, де людей рідко. *Рад.*, *К.* — ... а неси, де густо, то не буде пусто. *Не.*

(1) Не несе нехай дідько, где. *Ст. Зб.*

З сокирою не лізь туда, де пила не була. *Кременч.*—... де пила не втисне. *Не.*

Хто ходить поночі, шукає букової немочі (1).

(1) шукає немочі. *Ст. Зб.*

Лови рибку, де лопух є. *К.*, *Коз.*

Туди гладь, куди шерсть лежить. *Пр. в Ст. Зб.*

Курка кудахче в однім місці, а яйця кладе въ другім. *Ском.*

5900. Мани собаку, а з рук не пускай кіяку. *Ском.*

Намірся, та не вдарь (молодого учать, як жить). *Рад.*

Тричі міряй (1), а раз одріж (2). *З.*

(1) Три рази мір, *або* — Сім раз міряй. *Проск.*; Десять разів мірь. *П.*, *Сл.*, *Ш.* (2) вріж. *Проск.*; утни. *П.*, *Сл.*

Забий діру—собака не полізе. *Ст. Зб.*

Сокола з рук не пущай.

Не виводи вовка з ліса. *Ил.*

Не дивись, що малі собачкй, але пальцю бери добру. *Бр.*

Не дурний той вовк, що въ пусту комору заглядає. *Пир.*, [*Кон.*].

Не у́мен до двадцять, не жонат до тридцять, не богат до сорок — кругом дурак. *Ил.*

Не кайся рано вставши, молодим оженившись. *Рад.*, [*Ж.*, *Ст. Зб.*].—Не журися, що рано встанеш, и не журися, що молодим оженився. *Г.*, *Бр.*—Рано вставши, молодо оженившись и рано посіявши, не будеш каяцця. *Нов.* — Не кайся, рано вставши, — більше зробиш; а молодо оженившись — скоріше помочі діждеш. *Черн.*

5910. Не смійся над людьми нині, бо завтра люде над тобою будуть сміятися. *Проск.*

Не купив батько шапки, нехай ухо мерзне; а яку дав, то бережи, бо погано и без неї. *Збр. Лаз.*

Не купив батько шапки—чорт ёго бери (1)! нехай уші мерзнуть. *Кан.*, *К.*, *Нос.*

(1) шапки. *Кан.*, *К.*, *Б.*—Кепкують з тих, що все на других покладаются. *Нос.*

Не братайся з козаками мед пити. *Ст. Зб.*

Вікно три річи псуе: атрамент, сіль и молоду жінку. *Проск.*

Нема прудчого над очі! *Бр.* —Що есть

Digitized by Google

в світі найпрудшійше и насвідійше, як очі! *Пир.*

Лихая находка гурш крадіжки. *Пр. в Ст. Зб.*

—

ДВІЧІ ЛІТО НЕ БУВА. *Зв., Н., [Х., Коз., Ст. Зб.].*

Раз літо родить! *Бр., Гад.*

Весна раз красна. *Ск.*

5920. Лови рибку, як ловиццця. *Ёвх., Рад., [Бр.].*

Одчиняй двері, поки одчиняюцця; бо як и зачиняцця — не скоро одчиниш. *Ос. 10 (XIV, 33).*

Бери гриби, як есть. *Рад.*

Дери лика, коли деруцця. *Рад., [Зв., Проск., Ров., Дуб., З., Ст. Зб., Вел., Ёвх.].* — Тогді лика дери (1), коли ся деруть (2); тогді дівку, 'тдай, коли беруть. *Ил.* — Дери лика в той час, як даецця дерти. *Прав. Ниж.*

(1) Дри. *Войц.* (2) друть.

Не щодня можна сіяти, зберати. *Ил.*

Поти дерево гни, поки дасцця гнути. *Бр.* — Гни тоді дерево, коли гнецця. *Проск.* — ... як воно молоде.

Хапай, Петре, поки тепле. *Гайс.*

Коваль клепле, доки тепле. *Бр.*—Тогді коваль залізо кує, коли гаряче. *Г.*—Куй тогді жалізо, коли гаряче. *Зв.* — Куй залізо, покуль не загасло. *Кр.*

Тогді дівку віддавай, коли люде трахвляюцця. *Проск.*

Шов козак дорогою, а на колоді сиділа — «Е! дівчина, та пъятни ця.» А вона ёму: «Козаче, завтра субота буде, та дівчини не буде.» *Сл.*

5930. Пъятниця—вдруге не (1) трапицця. *Зал.* — Не гляди, що пъятниця: тогди бери, як трахвицця. *Ст. Зб.*

(1) Як. *Бр.*; кому не. *Бер., Пир., Х.*

Уживай (1) світа, поки служять літа. *Г., В.*

(1) Запобігай. *Зал.*; Запобігайте. *Ос. 6 (III, 18);* Поти вживати. *Г., В.*

Іж, поки (1) рот (2) свіж. *Зв., Кр., Кон.* —... а як помрецця, то (3) все минецця. *Рад.*

(1) Тоді іж, як. *Бр., Бер.* (2) язик. *Збр.* Лаз. (3) Пий, іж, поки рот свіж: умрецця. *Лів.*

Напиймося тут, бо в небі, не дадуть. *Проск.*

Пийте (1) жили, поки живи. *Пир., Коз.* — ... а як умрете (2), тоді лиха (3) зопъєте (4). *Б.*

(1) Ворушіцця ще. *Бр.*; Пъіть. *Рад.*; Іжте. *С.*; Тягніть. *Коз.*; Танцюйте. *Бер.* (2) замрете. *Ш.*; помрете. *Кон.*; помрецця. *Рад.*; пійдете до гробу. *Бр.*, [*С.*]; умрем. *Нос.* (3) чорта. *Ш., Коз.*; лихого батька. *О.* (4) то все те минецця. *Рад.*; то ззісте хворобу. *С., Бр.*; то й колом не впреш. *Нос.*; то тоді не ймете. *Бр.*; то не будете. *Бер.*

Гуляй, дитина, покіль твоя година. *Нос.*

—

ПОТАЙ Бога, щоб и чорт не знав (зробив потайно). *Рад., Кр.* — Потай-Біг! *Пир., Ч.*

Хата покришка! *Ск.*

Своя хата повинна буть покришка. *Нов.* — Хата як покришка: що зговориш, то в хаті повинно пропасти. *Бер.*

Як камень у воду, так жеби з твого дому не вийшло нічого непотребного. *Ст. Зб.*

5940. Смотри—мовчи, а своє роби. *Ил.*

Щоб (1) ні сич, ні сова! *Л.* — Утрись и запрись, щоб сич и (2) сова не знала. *Кл.*—Ні сич, ні сова (не знають). *Рад.*

(1) Щоб в нас ніхто не внав. *Бр.* (2) жеб ні сич, ні. *Ст. Зб.*

Нехай між нами сокірка пропаде («щоб лишилося в тайности»). *Бр.*

Чуй не чуй, бач не бач, а (*або*: Чи бачиш, чи не бачиш, то) мовчи. *Ил.* — Бачиш, не бачиш, а не бреши. *Проск.*

Чув—не чув, бачив—не бачив. *Нос.* — Чуй—не чуй, видь—не видь. *Ст. Зб.*

Тобі— нехай золотом уші позавішувані! *Ном.*

Не слухай, що балакаємо.

Замотати, завъязати, та й нікому не казати (кажуть більш на Циган, що нічого не докопацьця, як вкрадуть). *Кан., К.*

Не у всі дзвоніть. *Ном.* — Не во всі дзвони дзвонять. *Коз.*

Хоч відають, та нехай не видять. *Кл.*

Мовчок: розбив тато горщок, а мати и два, та ніхто не зна. *К., З.*

5950. Шито й крито. *Лів.*

А ні гич! *Г., П.*—Не гич! *Гат.*

Щоб з рота й пари не пустив. *Зал.*

О том ні слова. *Ст. Зб.*

Хто мовчить, той двох (1) навчить. *Рад., Пир., Коз., Ст. Зб.*—...а хто говорить, той договорицця. *Х. Зб.*

(1) десятёх. *Бр.*; десятох. *Д.*; десяти. *Зв.*; *Пр.*; сто. *Ил.*

Тільки ти будеш знать, та я, та Бог третій («А більше десятка не буде ніхто знать?» *З.*). *К.*

*

Digitized by Google

Побалакаєш, як у піч укинеш (ніхто не довідаєцця). *Пир.*

Ніхто не скаже, не перекаже. *Кон.*

Я б сказав, та гурки за пазухою. *Кр.*

Я б сказав, та піч у хаті. *Рад., Л., Пир., Гр.*, [*Коз.*]. — ... для твоєї речі не виносить печі. *Ёвх.* — У тім річ, що в хаті піч. *Бер.* — Мовчи, бо піч у хаті. *Л., Пир., О., Кр.* — Лишня пічка в хаті. *Кулж.*

5960. И стіни мають уха. *Ил.*

Знай та гадай — мудрому досить! цить та диш! *Ст. Зб.*

Мудрій голові досить дві слові. *Ил., Проск.*

Розумному досить. *О.*, [*Кр.*].

Надав чорт маком заговіть (скажеш, а те винесе). *Л., З.*

Був там, де тепер нема (не признаєцця). *К., Пр., Б.* — ... де нема вже. *Полт. г.*

Що Бог дав (не хоче признацьця)! *Бер.* —... на що тобі? *Рад.*

Що сказав—то сказав. *Ил.*

Я вже то забула, що вчора їла (не хоче про людей переносить). *Бр.*

Тобі не питать, мені не казать. *Ёвх., Л.*

5070. На пти (1), щоб дивувались (2) такі дурні, як ти. *Дів., Сл.*

Кажуть, як спита хто—на що, мов, робиш, або-що? — (1) На кпи. *Г., П., Прав. Ниж.* (2) щоб ся дивували. *Г.*

Хто не знає, так и не узнає. *К.*

Я так знаю, що часто й обід забуваю (не хоче чого вимлять). *Черн.*

Стара не віда, що вчора й обіда (не бійтесь, не скаже—забуде). *Коз.*

Без мого гріха (як не хоче виводить неправду). *Л., Гл.*

Про те перші знають. *Пир.* — Не знаю — питай перших. *Павл.*

Єдно око має більше віри, ніж два (що скажеш одному, те двом не скажеш). *Ил.*

Не питайся, бо (1) старий (2) будеш (3). *Ск.*

(1) Не питайся. *Ос. 20 (IV, 19).* (2) старим. *Кон.* (3) бо скоро зстарієсся. *Пир.*

Як багато будеш знать, то скоро зостарієсся. *Л., Коз.*, [*Пир.*].

Більш будеш знати, менш будеш спати. *Пир.*, [*Оп.*]. — Багацько знатимеш, менше спатимеш. *Ёвх., Оп.*

5980. Хто багацько знає, то мало має. *Проск.*

Чючу, періста! підслухала (як помічають, що хто підслухає)! *Л.*, [*Павл.*].

—

ЗЛІ КОМПАНІЇ и доброго чоловіка зепсують. *Проск.*

Лихий доброму (1) попсує. *Пр. в Ст. Зб.*

(1) доброго. *Бр.*

Послухавши жука, всігди в гною будеш. *Нос.*

З дідьком не сягай до одної миски. *Ил.*

Не гризи з дідьком оріхів.

Одна паршива овечка усю отару поганить. *Коніс.* — Паршива (1) вівця (2) все стадо спаскудить (3). *Кан.* — Др....вая корова все стадо об...ще. *Гр.*

(1) Одна паршива. *Зв., Пр., Оп.*; Єдна погана. *Проск.* (2) овця. *id.*; овечка. *Пвр., З.* (3) портить. *Зв., Пвр., З., Пр.*; заразить, або—занапастить. *Проск.*; запоганить. *Оп.*

З яким пристаєш, сам таким стаєш. *Кан., К.*

З яким придеш, таким сам останеш. *Ил.*

5990. З чим ся обходимо, тоє до нас лепне.

Хто з псами лягає, той з блохами встає.

Хто з псами пристає — навчицца брехати.

Хто в болото лізе, той ся покаляє.

Від диму закоптиссся, від води замочиссся, а часом и зовсім утописсся. *Бер., Пир.*

Хто вліз в будяки — хоч би и нерадий, то в їх уберецця. *Кан., К.*

Хто коло чого ходить, то ся тим и уробить. *Лип.*

Коло води ходивши, не можна, щоб не замочицьця. *Дів.*, [*Рад., Ст. Зб.*].

Коло воза ходивши, не можна не обмазацьця. *Ёвх.*

Тим бочка смердить, чим налита. *Пир., Білг.*, [*Проск.*].

6000. Чим горщок накипів, тим буде смердіти. *Бр., У., Проск.*

Чим собака закусить, того покинути (1) не мусить. *Ст. Зб.* — Хто чім закусить, терпіти (2) не мусить. *Пир.*

(1) Чого собака вкусить, покинуть. *Новг.* (2) той и покинуть. *Кон.*; Хто чого вкусить, то перестать. *Рад.*

—

Штука НАУКА. *Ст. Зб.*

Digitized by Google

Не учися розуму до старості, але до смерті. *Г.*, *Бр.*

Учись — на старість буде як нахідка. *Л.*, [*Кон.*].

Не кайся рано встати, а молодо учитись. *Бр.*

Як дуба не нахилиш, так великого сина на доброе не навчиш. *Ст. Зб.*

Нагинай гілляку, доки молода. *Ил.*

Чого Ивась не научиця, того и Иван не буде вміти.

Було б учити, як лежало поперек подушечки, а як удовж, то вже не поможецця (¹). *Л.*, *О.*—Тоді учи, як упоперек на лавці лежить, а як подовш ляже, то тоді вже єго трудно вчити. *Бр.*, [*Кан.*, *К.*, *Рад.*, *З.*, *Пр.*]. — Коли не навчила, як упоперек полу лежало, а тоді вже не навчиш, як уподовж полу. *Л.*, *Дуб.*

(¹) а вже як уподовж! *Б.*

6010. Хто не вчився, не буде знать. *Кл.*

Чого не вміє, не буде й знати.

Що вміть, так того за поясом не носить. *Б.* — Що вмієш робить (¹), то за плечима не носить. *Рад.*—Що знать, то за спиною не носить. *Пир.* — Науки не носить за плечима. *Л.*, *Пир.*

(¹) що знаєш. *К.*

Старі скажуть на глум, а молодим треба брать на ум. *К.*—Старий говоритиме на глум, а ти, молодий, бери собі часом на ум. *Ст. Зб.*—Старе скаже на глум, а ти бери на ум. *О.*, [*Бр.*, *Проск.*, *Кон.*].

Що знать, то все добре. *Кулж.*

Ученому світ, а невченому тьма. *Кон.*

Письменному книжка в руки. *Черн.*

До смерти учиця чоловік. *Ст. Зб.*

Знайко біжить, а незнайко лежить. *Рад.*

Ув умілого и долото рибу ловить. *Коз.*

Москаль підманив на таке рибальство чумаків, а другий тим часом рибу з возів покрав, та так и наловили долотом риби.

6020. Той хто тяме, не той, що тягне. *Гат.*

У невмілого руки болять (¹). *К.*, *Бер.*

(¹) не болять. *Рад.*

Того руки не болять, що уміють. *Кулж.*

Наука в ліс не йде. *Бр.*, *Зв.*, *К.*, *Л.*, *Коз.*, [*Гайс.*]. — Наука не йде в ліс, а (¹) в віс (²). *Ёвх.*

(¹) але. *Бр.*, *Ж.* (²) тілько в голову. *Бр.*

Наука не йде на бука. *Г.*, *П.*

На те коня кують, щоб не спотикався. *Проск.*

За сю науку цілуйте батька и матір у руку. *Кулж.*

Науки не од ліса забігти. *Ст. Зб.*

Не в череві учаця.

Люде стали знати, як стало хліба не ставати. *Сл.*

6030. Добре все уміти, але не все робити. *Збр. Лаз.*, [*О.*].—Дай, Боже, все уміти (¹), та не все робити (²). *Ст. Зб.* [*Бр.*, *Дуб.*, *Рад.*, *З.*, *Ёвх.*].

(¹) знати. *Л.*, [*Б.*]. (²) пробовати. *Кан.*, *К.*, *Бер.*

Нема муки без науки. *Ёвх.*, *Зал.* — Без науки нема муки. *К.*

Доки не намучиця, доти не научиця. *Бр.*

Не терши, не мявши, не істи (¹) калача (²). *Бр.* — не мявши, не буде калач. *Пир.*, *Кон.*

(¹) не буде. *Бер.* (²) калачів. *Проск.*

Давшися в науку, дай *що инше* на муку. *Ст. Зб.*

За невміння деруть реміння. *К.*, *Пр.*, *Б.*—... а з тебе и хвашію (стяга з лимарщини, вздовж шкури). *Зал.*

Медведя, коли вчять танцювати, то му на сопілку грають. *Ил.*

Не штука наука, а штука розум. *Кр.*

Вік (¹) живи (²), а дурнем умреш (³). *Рад.*—Цілий вік учись, цілий вік живи, а все дурний умреш. *У.*—Чоловік цілий свій вік розуму учиця, а дурнем умірає. *Нов.*

(¹) Скільки не. *Кр.* (²) живи, вік учись. *Дуб.*, *О.*, *Коз.* (³) умри. *Сос.*; а дурнем все таки вмірати. *Коз.*

Лучший розум прирождѐний, як наученний. *Ил.*

6040. Шкода' учить розуму. *Г.*, *П.*

Ворона за море літає, а дурна вертаєся. *Проск.*

З письменних все лихо встає (¹). *К.*, *З.*, *Л.*, *Пир.*

(¹) зло буває. *Кл.*

Письменний самий прескверний. *Збр. Лаз.*

Через письменних западецця світ. *Кл.*, *Ном.*

Як буде уміть писать, буде людей кусать. *Кон.*

Риба смердить (¹) від голови. *Сков.*, [*Ил.*].

(¹) псуецця. *Чер.*

Як би ви вчились так як треба, то й мудрість була б своя. *Кобз.*

Нехай Німець скаже — ми не знаєм! *Кобз.*

Digitized by Google

Не вчений, та товчений (¹). *С.* — ... та дрюкований. *С.*, [*Бр.*].

(¹) так провчений. *Рад.*

6050. Де чому училися, та дещо й знаєм. *К.*

И я колись під школою ночував. *Лів.*

Я був на росѣ, та навчився поросько̀му говора́ти: «Сену, запрягай кобилу белу—поїдем у ліс по дрова!» *Сл.*

Не святі горшки ліплять. *Об.*, *Ёвх.*—... ті ж люде. *Л.*, *Сл.*—... а такі грішні люде, як и ми. *Проск.*—... а такі ж люде, як би й ми грішні. *Ном.*—Чи то святі горшки ліплять! *Кан.*, *К.*, *Л.*

Як умієм, так и піем. *Яц.*, *Бр.*, *Бер.*, *Рад.*—Як зъуміла, так и спіла. *Коз.*, *О.*

Хто що вміє, той те й діє. *Х.*

На гривні вчений. *Пир.*

Що ти знаєш! я більше винен, як ти маєш (на того, хто поправля старшого и д.). *Ёвх.*

Хвилозохв, а кобили в хамут не вміє запрягти! *Ж.*—Учений, а кобили не заприже. *Збр. Лаз.*

Не вміє ні бе, ні ме. *Ст. Зб.* — Ні бе, ні ме не знає. *Лів.*, *Г.* — Ні бе, ні ме, ні бельмес. *Павлв.*—Ні бельмеса не знає. *Пир.*

6060. Пісменний, та не друкований (¹). *Кан.*, *К.*

(¹) дрюкований. *Кон.*

Не знав, та й забув. *К.*

Як поночі в сливи. *К.*

Од дощечки до дощечки, а по середині ні трошечки. *Л.*, *Н.*, [*Пир.*]. — Од доски до доски, а в середині ні трошки. *Пир.*

Од краю до краю, а в середині не знаю.

За титлу зачепивсь. *Лів.*, *Сл.*

Покой та покой, та дванадцять покоів, та *у*, та три палочки вгору—от тобі й *трру! Кан.*, *К.*, *Ном.*

Аз—били мене раз. *Збр. Шей.*

Аз—били мене раз; буки — набралися муки. *Збр. Шей.* — Аз — бив дяк раз; буки — не попадай дякові вдруге в руки. —Аз, буки — бери граматку в руки. — Аз, буки, глаголи́, повісили Васили, и драбинку несуть, за ка..чку трясуть. *Лист. (II, 246).*

Мурмулю чарнчи—подай, жінко, онучі. *Збр. Лаз.*

6070. Ижиця—дубець до с...и близиця. *Лист. (II, 287).*

Архивминіхокопотопомозапечеревімінікевич (в Лубенські повітові школі було колись учні вимовляють оце прізвище — звісно, «а ну, мов, хто вимовить!»). *Ном.*

Летів горобець через безверхий хлівець, ніс четверик гороху, без червоточку, без червоточини, без пачервоточини (теж було вимовляють, яко трудне для вимови).

Наш Карпо з своіми Карпининятами полукалукарпився (теж).

Ишов мужик из ярмарку по колоді через воду, тільки став він на колоду, бовть у воду! викис, вимок, виліз, висох, став на колоду та знов бовть у воду. *Збр. Лаз.*

«А знаєш?» — «Знаю.» — «А догадавсь?»—«Який біс!». *Кан.*

Бери, Петре, на розум! *Ил. Р.*

Пішла его псалтира на перець. *Ил.*

Пише, як сорока лапою. *Ном.* — ... сорока по тину. *Зв.*, *Бер.*

Написав, мов курка (¹) лапою. *П.*, *Прав. Нижс.*, *Лів.*—Се написав, неначе сорока. *Бр.*

(¹) як сорока. *Прав.*, *Нижс.*, *Л.*

6080. Написав, як чорт до Арехви. *Ном.*—... до Арехти. *Кр.* — Написав до Арехти! *К.*

Писав писака, читав собака. *Пр.* — Писала писачка, читає собачка. *Зв.*, *Л.*, [*Проск.*].—Писав писака: хто прочитає, тому стегняка (*або:* и той собака). *Кр.*— Як напише писака, то не розбере й собака. *Проск.*, *Л.*

Писав, писав, та *чім иним* запечатав. *Ст. Зб.*—... писав,—чім запечатав? *Ил.*

Як напише дурень, то не розбере и розумний. *Проск.*

Так пише, як мак сіє; прийде читати, як в розі не знає. *Ил.*

Не при нас (тобі, мені) писано. *П.*, *Лів.*

Спробовать пера и чернила, що в ёму за (¹) сила: так перо пише, як муха дише. *Ос. 10 (IV, 26).*

(¹) що в перові за. *Ном.*

Єжели будеш пісьменний, пильнуй и не отступай пісьма: бо ти од него одступиш на пъядь, а воно од тебе на сажень. *Ст. Зб.*

Лучче сороці без хвоста літати, ніж пісьменному уміти читати, та не уміти писати. *Дуб.*

Учений недоучений гірше, як простак. *Ил.*

6090. Школа—церковний угол. *Кл.*

В нашій школі, як на татарськім полі: есть где сісти, та нічого істи. *Ст. Зб.*

Digitized by Google

—Школа гола: є де сісти, та нема що їсти. *Ил.*

Школа всяким странним дім єсть вольний. *Кл.*

Школа дом вольний, а не своявольний. *Ст. Зб.*

Смажено, печено в смолі, не кажи, що ся діє в школі. *Проск.*

Приповість в школярів: не вкрав, але достав. *Кл.*

Школярської юхи набрався. *Ст. Зб.*

Єдна то бурса! *Ил.*

Субітки дадуть. *З.*, *Л.*, *Хор.*, *Пир.*, *Пер.*

Березовим пером виписувати. *Кл.*

6100. Прийде Май, (школярів) не займай, а Юль, хоч плюнь. *Пир.*—Як прийде Май, у книжку дуже заглядай (бо екзамени надходять), а як прийде Юнь, то и в книжку плюнь. *Кор.*

Шануй учителя паче родителя. *Ёвх.*

До нас в науку — ми навчимо! *Кобз.*

Просвітити, кажуть, хочуть — современними огнями.

И премудрих немудрі одурять!

Невчене око загляне ім в саму душу глибоко-глибоко.

—

Лучший ПРИКЛАД, ніж наука. *Ил.*

Старі крутяцця, а молоді учацця (*або*: Старі покрутились, а молоді навчились). *Р.*

Коли игумен за чарку, то братія за ковші. *Ёвх.*

Коло сухого дерева (1) и сире горить. *Ил.*

(1) За сухим. *Л.*, *Ст. Зб.*

—

6110. Що РАДА, то не зрада. *Рад.*, *Зап. (I, 65).*

(1) порада. *Ст. Зб.*

Як рада, то й порада. *К.*

Одна рада хороша, а дві ліпше. *Нос.*

Одна голова добре, а дві лучче. *Зв.*

Одна розумна (1) голова добре, а дві ще краще (2). *Л.* — Що голова, то розум, а дві ще лучче. *Кр.*

(1) Одна. *Зв.*; Один розум. *Пир.* (2) лучче. *Зв.*, *Пир.*

З порадою добре (*або*: лучче) бити. *Кон.*

Без ради й військо гине. *Бр.*

Хто людей питає, той розум має. *Ск.*

Надто знай, та ще питай. *Пир.*

Хто каже доладу, то ухо наставляй, а хоч и без ладу, то й тож не затикай. *К.*, *Кан.*

6120. Щоб часом дармо не блудить, чужого розуму питайся. *Ст. Зб.*

Послухай мене дурня, то будеш розумним (1). *Л.*, *Ос. 7 (V, 42).*

(1) дурного, то й сам розумним будеш. *Пир.*, *Пр.*

Хороше нарадив—так як умів. *Ст. Зб.*

Наче вуші підогнав (як хто дасть добру пораду). *Зал.*

Ей, миряне! шевці, кравці, крамарі, шапарі! сходіцця, сходіцця ради послухати, табаки понюхати! *К.*

Табаки понюхаймо и ради послухаймо. *Бр.*—Сядем на колоді, поговорим по пригоді, табаки понюхаєм и ради послухаєм. *Дуб.*, *Рад.*, *Л.*

«А що ви там робили?»—«Табаки понюхали, ради послухали — та й додому пішли.» *Зв.*

Де великая рада, там рідкий борщ (де довго радяцця, користи мало). *Ил.*

Буде правда, буде рада. *Гат.*

Той дає раду, хто знає правду. *Гат.*, *Коз.*

6130. Добрая тая рада, де щирая правда. *Ос. 19 (XIV, 29).*

Инша рада гірш як зрада. *Гат.*

Добре той радить, хто людей не зваджує. *Ил.*

Добра рада — як готові гроші, а ліхая — готове нещастя. *Бр.*

Були б гроші, а порада буде. *Ос. 19 (I, 14).*

Коли шукаєш ради, стережися звади. *Ил.*

Радься другого, а смотри свого.

Чужа голова—темний ліс. *Новг.*

У чужу душу не влізеш. *Кон.*

Нікому на чолі не написано, що він. *Ил.*

6140. Не один раз чоловік міняє на своїм віку. *Пир.*

Йди по другу голову. *К.* — ... щоб и тії збуцця. *Зв.* — Оце ще йде по другу голову! *К.*

Од того лиха не маю, що свій розум маю. *Пир.*

Людей питай (1), а свій розум май. *Проск.*, *Кан.*, *К.*, *Л.*, *Пир.*

(1) ся радь. *Г.*

Людей (1) слухай, а свій розум май (1). *Ск.*

(1) Людей добрих. *Рад.*; Других. *Ис.* (2) держи. *Рад.*; а сам уважай. *Бр.*

Не позичай у сусіда розума. *Г.*, *П.*, *Прав. Ниж.*

Digitized by Google

Послухай мене, то зза моєї голови на твоїй и волоска не стане. *Ёвх.* — За моєї голови на твоїй и волоска не стане. *Ил.*

Хай чорт як не скаче, то скаче, а ти гріха не берись (не набірайся). *Кр.*

Хороше нарадив—хоч покинь. *Ст. Зб.*

Не зматися ради. *Гат.*

—

6150. Хто ДУРНЕМ уродивсь, тому дурнем и вмерти. *Ос. 3 (X, 95).*

Як нема розуму від роду, то не буде и до гробу. *Ёвх., Бер.*

Дурне вродилося, дурне и згине. *Проск.*

Дурний и в Києві не купить розуму. *Ил.*

Як Мурин ніколи білим, так дурний розумним не буде. *Ил.*

Скоріш дурень одурить розумного, як розумний дурня на розум наведе. *Ос. 18 (VII, 55).*

Пуста голова а ні посивіє, а ні полисіє. *Ил.*

Дурна голова не полисіє. *Кр.*

Дурень и мъяло вломить. *К.* —... ломить. *Рад.*

Послухай дурного, то й сам дурним станеш. *Ном.*

6160. Дурень псові очі псує. *Ил.*

Дурним (1) закон не писан (2). *О., Кр.*

(1) Дурню. *К.*; Дурному. *Н., Пр.* (2) не писаний. *З.*

Дурному гори (1) нема. *Лів.*—...немає, а все низ (2). *Б.*

(1) й гори. *Рад.* (2) усе рівно. *Л.*

Дурному море по коліна. *Об.*

Дурному (*або*: Дурню) розум не завадить. *Ст. Зб.* — Тому не розум завадить. *Пр. в Ст. Зб.*

Дурний дурне й торочить. *Пр., Лох.*

Дурному дурне в голові. *Прав. Ниж., Бер., Пол.*

З панами рідко, и з дурнями ніколи не ставай. *Ил.*

З (1) дурнем пива не звариш. *Гад.*

(1) За. *О.*

З сліпим дороги не знайдеш. *Не.*

6170. З дурнем зчепитись — дурнем зробитись. *Гат.* — Звяжись з дурнем, то й сам дурнем будеш. *З.* — З дурнем зайди, сам дурнем будеш. *Проск.*

З розумним розуму (1) набереся (2), а з дурним и останній (3) загубиш (4). *Л.*

(1) ума. *К., Ш.* (2) набрацьця. *К.* (3) и готовий. *Ш.* (4) загубить. *К.*

Послухай дурня (1), то й сам будеш дурень (2). *Рад., Л., Пир.*

(1) дурного. *Бр.* (2) дурний.

Кого Бог хоче покарати, то перше розум відійме. *Крем., Нос., Грам.*, [*Проск., Б.*]

Антигона Сохвоклова.

Луччий піяк, ніж дурак: *Ил.*

Луччий мудрий, хоч лихий, як добрий, а дурний.

Лучче з розумним у пеклі, ніж з дурним у раю. *Зал.*

Чим мудрий встидаєцця, тим дурний величаєцця. *Г., П.*

Один дурень камень у воду кине, а десять розумних не витягне. *Кр.*, [*Зв., К., Ёвх.*].

Один дурень закине у воду сокиру, а десять розумних не витягнуть. *Яц.*

6180. Най сліпий камінь у воду верже, то и видющий не найде. *Ил.*

З дурнём знайдеш, то и не поділисся. *Проск.*—З дурнем ні найти, ні поділить. *Коз.*, [*О.*].

Лучче з розумним два рази згубити, як з дурнём раз найти. *Яц.*—Дай, Боже (1), з добрим (*або*: розумним) загубить, а з лихим (*або:* дурним) не найти. *Бр.*—Добре з добрим, а з сучим сином, найшовши, не поділисся. *Ком.*

(1) Лучче. *Кан., К.*; Бодай. *Пмр.*

До сіти впаде, хто з дурнем краде. *Ил.*

З дурним и в ступі не справисся. *Дуб.*

Дурному хоч кіл на голові теши, а він все своє. *Зал.*

Чорта (1) хрести, а він каже (2) *пусти. Прав.*—... а він в воду лізе. *Проск.*

(1) Дурня. *У.*; Дурного. *Проск.*; Ти ёго. *Бр.*; (2) кричить. *Бр., У., Проск.*; Чорт чортом: ти ёго хрести, а він кричить. *Кан., К.*

Півни на заріз несуть, а він каже: *какаріку!* («не знає своєї смерти»). *Рад.*

Ти ёму *Очнаш*, а він тобі *од лукавого. Лів.*

Дурня на голову тручай, а він на ноги паде! *Ил.*

6190. Дурнем бути—не дуба гнути. *Коз., Гат.*

Дурня де не посіеш (1), там и уродиця (2). *Бер.*

(1) сіють. *К.* (2) вродить.

Дурнів (1) не (2) сіють, не (3) орють (4), а сами родяцця (5). *Л.*, [*Пр.*].

(1) Дурня. *Ст. Зб.*; Дурнюв. *Рад.*; Дурних. *Зв., Полт., З.*; (2) и (3) ні. *Проск., Ст. Зб.* (4) пашуть. *Рад., Коз., Ст. Зб.* (5) плодяцця. *Лох.*; родять. *Коз.*; ростуть. *Рад.*; ся родять. *Проск.*; ся родить. *Ст. Зб.*

Digitized by Google

За дурними нічого в Київ іхати, вони й тут є. *Зв.*

Пізнати з мови, якої хто голóви. *Ил.*

Дурний носить серце на язиці, а мудрий язик у серці.

Дурний, коли мовчить, то за мудрого уходить.

Дурень (¹) думкою багатіє (²). *Ск., Лист. (II, 245).*

(¹) Дурний У. (²) багатий. *Рад.*

Сліпий, хто через решето не бачить. *Бр.*

Сліпий, хто дальше від носа не бачить. *Г., П.*

6200. Чорт тому винен, хто дурень. *Пр. в Ст. Зб.*

Дурного (¹) и в церкві бъють. *Рад., Л., Ст. Зб., Кулж.*

(¹) Дурня. *Проск., Коз., О., Кр.*; Дурвів. *З., Пр., Павл.*; Дурних. *Бр.*

Дурнём то и наробитися. *У.*

Добре дурня здурити. *Ил.*

Коли не вмів пирога зісти — ке ёго сюди (як хто прогàвить що, а друге покористуецця)! *Ном.*

Дурневі щастя. *Зв.*—Дурневі Бог щастя дає. *У.*—Дурням щастя. *Н.*

Щасливи дурень, нічим ся не журить. *Кан., К.*

Дурень нічим ся не журить: горілку пъе и люльку курить. *Ил.*

Дурневі и Бог не противицца.

Дурному (¹) и Бог простить. *Ск.*

(¹) Дурневі й. *Проск., Пр.*

6210. На дурню и Бог не зище. *Б.*

И Бог за дурним. *Не.*

Хто дурневі вибачить, має сто днів відпусту. *Ил.*—Дурном з кроку ступити, сто днів одпусту доступити. *Бр.*

Пошийсь у дурники, та й іж бублики. *Пир.*

Дурному удасцця, розумному ж трисця. *Коз.*

Не всім же в дурня и вдасцця. *Ёвх.*—Еге, не всім же в дурня и вдацьця! *Лох., Пир.*

Дурному дасть Бог щастя, та не дасть розуму. *Ёвх.*

Човпуть ёго, мов дурного. *Проск.*

Дурень на дурню сидить и дурнем поганяе. *Пир., Н.*

О, де ви такі розумні й понабірались. *Пир., О.*].

6220. Розумного батька дитина! *Ск.*—... діти. *Л.*

Дурень дурнем! *Проск.*

Безличний попів Гриць. *Збр. Шей.*

Дурний зверху. *Сос., Кр.*

Дурний Харько Макогоненко. *Ёвх.*

Уманський дурень! *Бер.*—... з чужого воза бере, та на свій кладе. *Прав. Ниж.*

Дурень ярмарковий. *Лів.*

Дурний, як Омелько. *Я.*

Дурний, як турецький кінь. *Ил.*

Дурний, як баран. *Пир.*

6230. Дурний, як пень. *Н., Кон.*—... як сосновий пень. *О.*

Дурний, як довбня. *Кр.*

Дурний, як сало. *Бр., Проск., Ис.*—... без хліба. *Бр.*—Розумний, як сало. *Кр.*

Ото дурний—як сак. *Бр., У.*

Дурний, як чобіт. *Проск.*

Дурний, аж гуде. *Кр.*

То-то сь розумний, аж крутисся! *Проск.*—Дурний (¹), аж крутицця. *Прав. Ниж., Лів., Сл.*

(¹) Дурне. *Л., Гр.*

Дурний, аж світицця. *Л., О., Кр.*—Дурне, аж світицця. *Лів.*

Дурне, аж носом баньки дме. *Пр.*

Дурне, аж очі ёму рогом лізуть.

6240. Розумний, як Хведькова кобила. *Прав.*

Розумний, як Беркови штани. *Збр. Шей., Б., О.*—... як Беркове теля. *Кр.*

Розумний, як Соломонів патинок. *Бр.*—Як жидівський патинок. *Сл.*

На (¹) цвіту прибитий. *Рад., Л.*

(¹) У. *З., Кон.*; Из *Пр.* (²) пришибений. *З.*; пришибено. *Х. Зб.*

Мішком прибитий. *Пир., Гор.* — Мішечком прикритий. *Кр.*—Мішком зза угла прибитий. *Л., Кр.*, [*Бр., Зв., К., Кон.*]. — Неначе изза угла мішком прибитий. *Пр., Р.*

Пошився у дурні. *Пир., Ст. Зб.*, [*Бр., Пр.*].—... у дурники. *Проск.*,

Стропився (здурів, загубив тропу). *Лів.*

Дурному він брат. *Бер., Рад.*

На дитячий розум перейшов. *Бр., Проск., Ил.*, [*Коз.*].

Перейшов на дівочий розум. *Прав. Ниж., Пол.*

6250. Младенці в голові (дур). *Кон.*

Нема гоя в голові. *Ос. II (XVIII, 40).*

Царка в голові немае. *К.*

Нема кишок в голові. *Ёвх.*

Нема клепки. *Пир.*—Клепки (¹) не достае. *Дуб.*—Третёї (²) клепки нема. *Бер.*—Третёї (³) клепки не достае (⁴). *Зв.*—Тобі клепки єдної в голові не достае: тобі треба клепку вставить. *Бр.*

(¹) Клепки в голові. *Нос.* (²) Девятої. *Х.*; Десятої. *Пир., Пр., Павл., Пр.* (³)

Digitized by Google

Десятої. *Зв.*, *Рад.*, *З.*, *Л.*, *Кр.* (¹) не стає. *Рад.*

Не повно ума. *К.*—Не зповна ума. *Бр.*

Не всі (¹) дома (²). *Ск.*

(¹) Нема всіх. *Проск.* (²) вдома. *Бр.*

Голова не до ради, а купра не до крісла. *Гайс.*

Голова не до ради, а паністара не до круля. *К.*, *Кан.*

Вітер свище в голові. *Ж.*

6260. Ловить білі метелики (бавиться, мов дитина). *Пир.*

В ві ще золотом уші позавішувані. *Л.*, *О.* — Золотом тому еще уши завішані. *Ст. Зб.*

У ёго в умцю за дурну вівцю. *Сл.*

Ума ні з шило нема. *Пр. в Ст. Зб.*

Дурніший од попа. *Пир.* — Хіба я (¹) дурніший (²) од попа! *П.*, *В.*, *Сівер.*, [*З.*, *Коз.*, *Кр.*].—Хіба ж то він дурнійший від попа. *Ёвх.*

Що співа над мерцем, як усі плачуть. — (¹) Чи вже я. *О.* (²) Оце вже таки, хіба и дурнійший. *Кр.*; дурніє. *Кр.*; дурній. *Коз.*; дурніше.

Нема в тебе толку — хоч запали, так не трісне. *Ёвх.*

Не маєш у голові тулку за дурну куртку. *Бер.*, [*Бр.*].—Нема в тебе толку и за курку. *Рад.*, *Пир.*

Ні з губи мови, ні з носу вітру. *Ил.*

Ні мови, ні слови. *Бр.*

Хоч село в голову клади. *Рад.*

6270. Дурний тебе піп христив. *Зв.*, *О.*, [*Бер.*, *Рад.*].—... що в воду не впустив. *К.*—... христив, що не втопив. *Мт.*

Що втне, то калач! *Пер.*

Дурень, дурень (¹), а в школі вчився! *Ос. 16 (IV, 14)*, *Проск.*

(¹) Дурний. *Пир.*, *Пр.*; Дурний. *З.*, *Л.*, *Пир.*, *Пер.*, *Н.*

Ото з тебе бемул (дурень)! *Збр. Шей.*

Алежто дурний, аж курицця! *Збр. Шей.*, [*Кан.*, *К.*].

Утеребив Бог душу, як у пень, та й каєцця. *С.*—Уліпив Бог душу, як у пня. *Рад.*—Утулив Бог душу у пень. *Л.*

Создав Бог та й ніс висякав! *Ном.*

Світ зійшов (¹), а ще такого дурня не знайшов.—... не бачив. *Проск.*

(¹) пройшов. *Гл.*

Ото дурний! а ще й битий! *Кобз.*

Дурний, дурний,—та й не журицця. *Б.*

6280. Від дурня чую, то ся не дивую. *Ил.*

Мовчи, так подумають, що ти розумний. *Кулж.*

Чи то ёму дав Бог мудрость. *Кон.*

Нащо голова на въязих (не так зробили)! *К.*—... на въязих? щоб не спала. *Бр.*

Познаєш Познанського! *Ст. Зб.*

Стидко-бридко Яремою звацьця (*або:* Яремі озвацьця), а Ярема—«гов!» *Б.*—... Яремою звати, та Ярема й гу! *Нов.*

Забув, що й на боргу. *Лист. (II, 182).*

З ним и остатній розум загубиш. *Ном.*

Думають-думають—ні вголос, ні мовчки. *Кобз. (154).*

Як суде, так и буде. *Кр.*

6290. Який ум, такий и товк. *Кр.*

Не козаковать Миколі, бо не буде у ёго коня ніколи. *Не.*

Таке цікаве, аж бульки з носа лізуть. *Ил.*

Чи не дав вам Бог на розум (полічити, поховати и д.)? *Л.*, *Кон.*

Що ж ти будеш робить! свого розуму не вставиш. *Кон.*

Який бо ти бевзь и справді! *Кобз.*

Цур тобі, який ти дурний! *Бр.*

(¹) Цур та пек. *Бр.*, *Ж.*

Ійбогу, овеча натура! *Кобз.* — Натура овеча. *Чир.*

Е, та й дурний же ти, панебрате! *Зв.* —«Та й дурний же який ти, панебрате!» —«Е, так великий!» *Л.*—«То-то ти дурний!»—«Коли здоровий!» *Бр.*

Ото дурень! був би ще більший, та вже нікуди. *Пир.*

6300. Цимбале, цимбале дурний. *Проск.*

Голова! *Лів.*—Ой ти, голово! *Кон.* — Овва! та й розумна ж голова! *Гат.*

Бецман! *Пир.*

Цвілі голови! *Кр.*

Безголова уся сімья. *Пир.*

Ах ти пришиблена курка! *Проск.*

Оглух (¹) царя небесного! *Кон.*

(¹) Охух. *Пир.*

Оце, сало (дурний)! *Бр.*

Дурне село. *Нос.*, *Л.*

Ет, маняк! *Б.*

6310. Покиньків (покидьків) брат. *Ёвх.*

Отто ще митутя: ні дома, ні тута (дурне и дома, и тута). *Зал.*

Ростом з Ивана, а розумом з болвана. *Пр.*

Голосний, як дзвін, а хоч довбнею вбий. *Рад.*, *О.*, *Б.*—... дзвін, а дурний, як довбня. *Пр.*, *Лох.*

Глянь (¹) на вид, та й кажи (²), що Свирид (³). *Рад.*

(¹) Подивись. *Кр.* (²) та й питай. *Кр.*; видно. *О.*; Глянувши на вид, то знать. *Рад.* (³). Давид. *Б.*, *О.*, *Кр.*

Digitized by Google

Видно ззаду (1), що Пархім (2). *Проск.*, *Павлг.*, *Зв.*, *Рад.*, [*Бер.*].

(1) й з рила. *Пер.* (2) Мартин. *Бр.*, *Пер.*

Видно й ззаду Супрунаду. *Гат.*

Як дурень — седи та дома гледи. *Коз.*

Дід твій—дрига: піймав жабу, та й каже—риба. *Ёвх.*

Дід твій лисий, а баба голомоза (*або*: куца). *Ёвх.*

6320. Ой ти тіменний! *Б.*

Крученний ти благовісний. *Сл.*

Наівся блекоти (Hiosciamus niger. L.). *Ном.*

Де він, неклепаний! *Пир.*

Оце як бач, то не товпач, бо скажуть —дурень дужий. *Не.*

Чирак великий, а гною мало. *Проск.*

Скорний, та (1) босий. *Г.*

(1) Хитрий, а. *К.*; Цікавий, та. *Нов.*, *Пир.* Цікавий, а. *Бр.*

Цікавий, а дурний. *Бер.*, *К.*

Цікавий козак, та босий. *Б.*

В очах мигтить, а (1) в голові свистить. *Проск.*

«Хоч би й я: одяглася, а довгу багато». — (1) Зверху блистить. *З.*

6330. Глудзу нема. *Гр.*

Глудзу натятись. *Гат.*

Зсунувся и глузду. *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*, *Сл.*—... як пес з соломи. *Проск.* — Стара з глузду зсунулась, мов собака з соломи. *Ёвх.*—Зъіхав з глузду. *Рад.*, *Пир.*, *Кр.*

Одбив глузди («хто вдарився на потилицю»). *Пир.*

Збився з плигу.

Збився з пантелику. *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*—... панталику. *П.*, *В.*

Дивиця, як чорт на попа. *Л.*, *К.*

Дивиця (1), як теля на нові двері. *Кан.*

(1) Дивуецця. *Гат.*

Витрещив (1) очі, як козел на нові ворота. *Сос.*, *Мг.*

(1) Вилупив. *Гл*

Дивиця, як баран (1) на нові ворота. *Збр. Шей.*

(1) віл. *Ил.*; корова. *Кр.*

6340. Великий, а дурний. *Бр.*

Велик пень, та дурень. *Ст. Зб.*

Великий дуб, та дуплинастий. *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*—... малий, та натоптуваний. *Коз.*, *Кр.*—... дуплинатий, порохнею напхатий. *Гр.* — Велик дуб, та дупнат. *Ст. Зб.*—Дуб, та дуплинатий. *Гр.*

Великий, як ломака, а дурний, як собака. *Ёвх.*

Високий, як дуб, а дурний, як пень. *Рад.*

Великий, як світ, а дурний, як кіт. *У.* —... як сак. *Проск.*—... як чіп. *Яц.*

Високий, як тополя, а дурний, як хвасоля. *Уш.*

Високий до неба, а дурний як треба. *У.*, *К.*, *Зал.* — Великий аж до неба, а дурний, як не треба. *Бер.*

(1) Високий. *Зв.*, *Бер.*, *Черн.*; Здоровий. *Пир.*; Виріс. *Зв.*; Велик. *Гл.*

Через пень, через колоду валить без уходу (здоровий, а дурний). *Нос.*

Хоч дурний, та високий. *Не.*

6350. Хоч дурень, аби велик. *Ст. Зб.*

Велика Педоря, та дурна. *Павлг.*

Великий татарський кінь, а дурний. *Ил.*

Голова велика, а розуму мало. *Ил.*, *Кр.*

Борода велика, а розуму мало.

Борода виросла, та ума не винесла. *Ст. Зб.*

И вродилась, и виросла, а розуму не винесла. *К.*

Борода як у старого, а розуму ніт и за малого. *Г.*, *П.*

Живіт товстий, а лоб пустий. *Ил.*

З великого розуму! *Пир.* — ... у дур заходить. *Л.*—... та в голову зайшов. *Об.*

6360. Ум за розум зайшов. *Л.*, *Кр.*— ... зійшов. *К.*—Ум за ум заорав. *Павлг.*

Оттакоі небувалоі! *Пир.*

Оттакоі пресвятоі (1)! *Л.*—... соли за копійку. *Кон.*—... пресвятоі ще й не було! *Чер.*—Оттакеє пресвятеє! *Зв.*, *Пир.*, *Пр.*

(1) трисвятоі. *Ном.*

Хоч тюкай! *Пир.*

Тютю на тебе! *Гат.*—... навісний (*або*: навіжений)!—Тютю дурний! *Кулж.*

Тю на твого батька! *Ос. 10 (V, 47).*

Тю, на твого батька віровка! *Ш.*

Плюй на свою голову! *Коз.*

Плюй на свій слід!

Навіжений, схаменися! *Проск.*

6370. На, дурний, сала! *К.*, *Коз.*

Цур (1) дурня! *Зв.*, *Пр.*, *Лох.*, *Л.*

(1) Цюр. *Сос.*

Цур дурня (1) та масла грудка (2)! *Л.*, *Пир.*, *Х.*, *Кв. (II, 92).*

(1) дука. *Не.* (2) грудня. *Пир.*, *Х.*

Цур дурня и паличка зверху! *Ном.*

Цур дурного, та в горох! *Рад.*

Цур дурня в борщ! *Ёвх.*

Цуцу добрий, не порви торби! *Ном.*

Цуцу, босий! не ходи в просі! *Дист. (II, 246).*

Digitized by Google

Ні се, ні те,—іжте хрестяне. *Збр. Лаз.*

З дурної голови та на людську. *К.*

6380. Чи ти здурів, чи збожевільнів! *Лист. (II, 287).*

Джиґ, Марушка,—з перцем юшка. *Не.*

Шик-прик! *Ном.*

Сік-пік на помело, коли води не було. *Ил.*

Сцик-брик на гвоздик! *Збр. Лаз.*

Круть, верть,—та й геть. *Гат.*

Прийшов, бдикнув,—та й далі пішов. *Збр. Шей.*

Вернись, куме, шило ззаду. *Ном.*

Митець голою паністарою іжаків бить! —Нема вдачі пикою іжака вбить. *Пир.*

З дуру, як з дубу. *Чигр., Пир.* — Сказавесь, так як дурний з дубу вірвався. *Бр.*

6390. Утяв Панька по штанах. *Зал.*

Не в ті взулась! *Ос. 20 (XIV, 113).*

Штурх (1) Панька в око! *Гайс.*—... а він (2) и так сліпий (3). *Id.*, [*Ст. Зб.*].

(1) *Либ. Ст. Зб.*; Утяв. *Бр.* (2) а Панько. *Ёвх.* (3) а воно и так сліпе. *Яц.*

Здоров, дурню, коли намагаєсся! *Зал.*

Добридень на Велидень, добривечір на Різдво! *Черн. г.*

Церкву обдірає, а звіницю побиває. *Ил.* —Церкву пожрив, а звіницю обдер.

Після гебля сокирою! *Нос.*

Дурню, купи перцю, коли велика мірка! *Нов.*

Купи, дурню, перцю—шахврану ті причинію. *Ил.*

«Світи, Гапко, дав Бог телятко!»—«Піди, Денисе, подивись, чи лисе!» Пішов Денис—собаку в хату втис. *Чигр.*,[*Ёвх.*].

6400. Дурний в дурного та й споведавсь. *Рад.*

«Що, дурню, робиш?»—«Воду міраю!» *У.* —Що дурню робиш—воду міраєш? *Проск.*

Небозі сонечко мрієцця,—воно ж зрадніло, та й справді грієцця. *Гат.*

Ворона літає, а дурень голову задирає. *Проск.*

Брехун бреше, а дурень віри йме. *Кр.*

Летопень (1) лепече, а дурнинь слухає. *Проск.*

(1) Лепетень. *Кр.*; Лопотун. *Кон.*

Рушив розумом, як здохле теля хвостом. *Ил.*

Рожжуй, та ще й у рот положи. *Пир., Кон.*, [*Зв., Бер., Коз.*].

Ёму треба так, як лопатою класти (не хутко розбірає діло). *Бр.*

Сліпій куриці усе пшениця. *Ш.*

6410. Напитав Сорок Святих и без Великого посту. *Проск.*

Дурному Гаврильці усе чорнобривці. *Коз.*

Гониться за лисицею, а стрілять зайця. *Гл.*

Молись Богу, та лягай спати. *Бр., Л.*

Перехрести мари, щоб не дремали (*або*: не брехали). *Кр., Б.*

Перехрестись та лягай спать. *Пол., Лів.* —Хрести пъяти та лягай спати. *Л.*, [*К., Бер.*].

На здоровъє кумі Олені, що хвіст довгий! *Гор.*

Доброго здоровьячка, пані Муйсіёва! *Кулж.*

Здоров, Терешко, в новуй сороцці! *Ст. Зб.*

Крути, Панько, головою! *Бр.*

6420. Дай курці гряду, а вона летить на банти. *Ил.*

Тягни, чорте, за попом. *Не.*

Що навіженому по розумі! *К.*

В очереті шукає сука. *Ил.*

Що дурний робить? плює та хапає.

Дурень воду носе, дурна Бога просе, гори хата ясно, щоб ти не погасла. *Сум.*

Оженився дурний (*або*: Оженився по весні), та взяв бісновату, та не знали, що робить—запалили хату. *Рад.*

Впав батько з гори — чорт ёго бери! *Проск.*

Брехавись, писку, Великдень близько! коноплі нетерті и діти обдерті (у д. Шейков. росказана и бреховка, відкіля взялась ся приказка). *Збр. Шей.*

Чудний, як бублик! *Лист. (II, 286).* —... що кругом объіси, а в середині нема нічого.

6430. Дурень и тому рад. *Бр.*

Богу невимовно—шага положила, а пъятака взяла. *К., Б.*

Нате и моі штани, нехай визоляцця! *Кр.* —...штани в жлутко. *Коз. п.* (у Козарі).

Нате й мій гріш на ладан, щоб и моє перед Богом курилось. *Полт. г.*

Нате и мій галун до церкви! *Бр., Кр.*

Нате вам пъятака, прийміте мене штурпака. *У., Ёвх.*

Нате и моіх пъять. *К.* —...щоб було десять. *Лів.* — На й моіх пъять грошей до складки, щоб було десять. *Бр.*

Нате й мій стовбун, щоб и я там був. *Пер.*

Нате й мій гріш, та купите дёгтю, бо и у мене паршива голова. *Ёвх.*

Нате и мій глек на капусту. *Зв., Л., Коз., Кр., Ёвх.*—... щоб и я Хівря (1) була. *Кременч., Л., Пир.*, [*Не*].

(1) Гапка. *Нв.*; Настя. *К., Пер.*; Відя. *К.*; Пріська. *Л.*; риндя. *Нв.*

Digitized by Google

6440. Нате й мій глек на капусту, щоб порожній не був. *Л.*

Нате и мій глек на сироватку, щоб и моя була масниця. *Л.*, *Гл.*

Тинди-ринди за три гроші. *Ил.*

Стріло-бріло, здоров ідеш! *Сос.*

Не приходиця в Середу Вшестя. *З.*, *Л.*, *Пр.*, *Гад.*, *Павл.*, [*Ёвх.*].—... а все в четвер. *Пир.*

Отакої соли за копійку! *Пир.*

6446. Ні се, ні те,—святи, попе, яйця! *Бер.*, *К.*

6450. Оглядівись, як наїлись. *Зв.*, *Пр.*, *Пир.*, *Збр. Лаз.*

(¹) Зпохватились. *Пир.*

Оглядівся Курта, як хвоста не стало. *Збр. Лаз* (з *Кобр.*).

Очнувсь (¹) монах, аж смерть (²) в головах. *Гр.*

Не вдалось поправитись, а через поправку на гірше вийшло.—(¹) Гай, гай. *Гр.* (²) Малах аж скула. *Нос.*

Очнувсь дурень у ягодах. *Рад.*—Одумався (*або*: очнувсь) (¹) дурень та в ягоди. *Б.* — ... та не впору.

(¹) Схаменувся. *Гл.*

Очнувсь дурень у Шведчину. *Кр.*—... та в Шведчину. *Кор.*—Як дурень в Шведчину.

Назад, ринда! *Кан.*, *К.*

З якої речі? *З.*, *Л.*, *Пир.*, [*Гат.*].

З якого дива, з якого вдання? *Гат.*

Після чого?! *Пир.*

Роди, Боже, з мішка та повмішка (ніби Литвин сказав). *З.*, *Л.*

6460. Дурному (¹) вічная памъять. *Ск.*, *Ст. Зб.*—... а нам на здоровъя. *Лів.*

(¹) Дурневі. *Ил.*, *Кан.*, *К.*

Божевільний Марку, ходиш по ярмарку: ні купуєш, ні торгуєш, тілько робиш сварку. *Ил.*

Лисиця од дощу під борону ховалась—не всяка, казала, капля капле. *Нос.*

Що піп, то й батько. *Проск.*, *Павл.*, *Б.*, *Ёвх.*, *Ст. Зб.*

Сім літ хробак в хріні зімував, а смаку не зазнав. *Ил.*

Зажурився, що в мене грошей нема. *У.* — ... незабавно и в тебе не буде.

Стережися того, що немає чого. *Ил.*

Ні сіло (¹), ні пало (²), дай бабо (³) сало (⁴). *Бер.*, *Пир.*, [*Бр.*, *Проск.*, *Рад.*, *Пр.*, *Кр.*].

(¹) сіла. *Ст. Зб.* (²) пала. (³) бабі. *Мил*; Боже. *Зв.* (⁴) сала. *Ст. Зб.*

Роди, бабо, дитину, а бабі сто літ. *Бр.* — ... будеш панянкою за годину. *Ил.*—... бабо, коли бабі з літ вийшло. *К.*, *Коз.*

Роди, бабо, ягоди! *Ёвх.*

6470. Так як кажуть за двінадцать миль кісілю! ні з сёго, ні з того приїхала до мене кума з Ніженя. *Зап. (I, 146).*

Куме, куме, дурний твій уме! за сім миль та в мед ити (на храм або до причастя). *Рад.*

За сім (¹) миль (²) кісілю істи (³). *К.*, *Л.*

(¹) двінадцять. *Кан.* (²) верст. *Пир.*, *О.*, *Павл.*; за сто верст. *Б.*; Дурний куме! за сім миль ідеш. *Рад.* (³) хлёбать.

За кавалок (¹) кишки (²) сім миль пішки. *Яц.*, *Руд.*

(¹) шматок. *Зв.*, *Бер.*; кусок. *К.*; для одної *Ил.* (²) тріпай. *К.*, *Бер.*; біжить. *Зв.*

Три дні ходу—до обід празника (про храмування). *Ил.*

Де храм, и я тамъ. *Ст. Зб.* — ... то и ми там. *Ил.*

Доладу, як ложечка по меду. *Л.*

Танцювали-танцювали, та й не уклонилися (кінця не довели чому)! *Бер.*, *К.*, *Кан.*

Усі раді, що у рябої теля. *Ном.*, [*К.*].

Закупила батька, щоб горілки не пив. *Кон.*

6480. Кукуріку мандерику. *Ил.*

На здоровъя козі, що хвіст довгий. *Лів.*

Моргни, сліпа, коржа дам! *Бр.*, *Лип.*, *Бер.*, *К.*

«То чекар, хлопчія та!... говорить на дівку.»

Не туди стежка в горох. *У.*—Пізнає, куди стежка въ горох. *Г.*

Сирено, масляно—корова ожеребилась! *Ст. Зб.* — Сиряно, масляно — на голові наклано. *Л.*

Сиряно-масляно, дай, Боже, на користь. *Ос. 20 (XI, 73).*

На твого батька лисого! *Пр.*, *Лох.*, *Пир.*—... лисого батька. *Л.*, *Пир.*

Цюцю дурний салабай! *Нс.*

Здоров живеш, що води напився! *К.*

«Здоров, дурню! де живеш?» — «Не знаю.» *К.*

6490. Хіба ёму розум завадить. *Ёвх.*

Пізнати дурного по сміху ёго. *Г*, *П.*

Дурному горя нема. *Пир.*

Не казав би то—мала, ато велика, та змалилась. *Л.*, *З.*, *Кон.*

Дурням диво! *Кр.*

Дурному на диво. *Пр.*, *Лох.*

Дурному и лубок цяцька. *Бал.*

Дурень червоному рад. *Зв.*, *Бр.*, *Кат.*, [*К.*, *З.*, *Л.*].

Digitized by Google

Дурень, дурень,—а в огонь не полізе. *Пир.*

Не хвались мудрий мудростію, ні сильний силою. *Ил.*

6500. Мудрим ніхто не вродився. *Г., В., П.*

И по премудрих часом чорт іздить. *Проск.*

И на мудрім дідько на Лису гору іздить. *Ил.*

Од великого розуму и роги поростуть. *К., Пр.*

Що тобі до того, як розуму нема ні в кого. *Проск.*

Дурень, та собі. *Ст. Зб.*

Кінь на четирёх ногах та спотикаецця. *Л.*, [*Зв.*, *Проск.*, *Дуб.*, *Бер.*, *Рад.*, *З.*, *Пир.*, *О.*, *Коз.*]. — ... ато человік не споткнецця. *Л.* — ... а чоловік на двох, та щоб не спіткнувся. *Бр.* — ... споткнецця, а мені на 'дному язиці, та не споткнуцьця. *Б.* — ... копитах та спотикаецця, а чоловік, єдним язиком говорячи, можеть помилитися. *Ст. Зб.*

Що робити з біди! тра в голову заходити. *Ил.*

Забив баки. *Сж.*

Памороки забив. *Сж., Павлв.*

—

6510. Теля НЕ ЗНАЕЦЦЯ на пирогах. *Бр.*

Знаецця, як Циган на вівцях, яка сива, така й сита. *Пер., О.*—... яка чорка, та й сита. *З.*

Розуміецця, як Мошко на перці. *Проск.*

Знає свиня — шановавши сонце святее, образи святиі и слухи ваші—що перець! вона каже, що то гречка! *Ил.* — Знаецця, як свиня на перці. *У., Проск., Кан., К.*

Такий знающій, як Циган до пасіки. *С.* — Знаецця (*або*: Цікавий), як Циган до бджіл. *Проск.*

У мене (каже Циган) три сини та всі три угадьки: як скажуть — один, що буде дощ, другий, що сніг, третій, що сяшно — як раз которий вгада! *Ном.* — Так и Циган угадував, що завтра буде хоч дощ, хоч сніг, хоч сяшно. *Л., Кон.*

Знаеш ти курячу цицьку! *Збр. Лаз.*— ... за курячу цицьку. *У.*—... пішку. *Ил.*

Він знає, що король обідає. *Ёвх.*

Як хто удає, що все зна.

Ніхто не зна, не віда, як хто обіда. *Полт. г.* — Ніхто того не відає, коли кума обідає. *Руд.* — ... що король обідає. *Ёвх.* — ... як хто обідає. *Сж.* — Хто відає, як хто обідає. *Нос.*

Ніхто того не відає, хто що робить насамоті. *Ёвх.* Трудно знать чужий дохід и росхід. *Нос.*

Зна вскус, як Жид у солоді. *Не.*

6520. Тямиш, як свиня в дощ. *Бер.*

Тямиш (*або*: знає смак), як свиня в опельсинах. *Лів.*, [*Сл.*]. —... въ опальцинах (*опальцини* тут—*що инше*, як мовляв. *Ст. Зб.*). *Л.*

Знаеш ти багато, уночі родившись! *Б., Кр.* — ... та ще и в погребі. *Рад.*

Знаеш ти батька твого лисого. *Ёвх.*

Знаеш ти свого батька, який був на шерсть! *Л.*

Знаеш ти діда свого дрыгу, що як умирав, то ногами дрыгав. *Ёвх.*

Знаеш (¹) ти свого дідька! *Л., Гр.*

(¹) Назвав. *Гр.*

Знаеш ти в гарбузі смак. *Сос.*

Тямиш ти, як ідять та тобі не дають. *Ёвх.*, [*З.*, *Рост.*].

Ти знаеш з носа та в рот. *Сж.* — Тямиш из носа в рот. *Л.*, [*Бер.*, *Лох.*, *Пр*]. — Знає—з носа кап, та в губу хап. *К.*

5530. Ти тільки знаеш, що з миски та въ рот. *К.*

Тямиш, як ряст колупати. *Гат.*

Що ти знаеш!.. жука та рака, та полёву бабку, догори плёвати та в рот хапати. *Проск.*

Роскажи батькові своєму лисому. *Кон., Пир.*

Роскажи своій першій! *Лів., Сл.*

Ще (¹) ёго батька навчать! *Пир.* — Ти кажеш, що не вмію, а я ще твого й батька навчу. *Бр.*—Навчи свого батька! *Рад., Л.*

(¹) Не вмію! ще. *Х.*

Знаем и без попа, що в неділю свято. *Бр., З.*

Знаю, що в Кузьми є гроші. *Ос. 1 (274).*

Знаю, що в Хіврі нема очіпка.

Я вже більше забув, ніж ти знаеш. *Л., К.*—Я вже те забув, що ти знаеш. *Пир., Кр.*

6540. Моя свиня більш знає, як ваш астроном. *Кан., К.*

То, може десь у степу, приіхали на ніч два паничі, и один з іх астроном. От вони и почали надворі слацьця — у хаті душно, та й бліх багато. «К, не стеліцця на дворі», каже шинкарь, «бо буде дощ! вже моя свиня не даром до хліва лізе!» Астроном подивився на зорі, та й каже: «Чорзнащо мелеш! брехня, дощу не буде!»—«Як собі хочете», каже шинкарь, «тілько я як замкну хату, то вже не пущу!» Лягли ті надворі,— а вночі де не возьмись хмара, та як ушкварить

Digitized by Google

дощ!.. «А що», каже шинкарь, пускаючи їх світом у хату — ато не пускав, «бачте, моя свиня и д.»

Знаєш ти за кобилячу голову. *Ном.*

Говорити було не мало, та розуму не стало. *Проск.*

Сиділа баба на печі, та й каже—але! *Полт.*

Хто тільки старує, а робить не долюбляє.

Геть собі, бо ти ні грач, ні помагач. *Кон.*—Ні грач, ні помагач. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*, [*Ёвх.*].

А ні граєш, а ні заважаєш. *Бр.*

И заводити не вміє. *Ил.*

Не дістане він язика.

Таке догідне, що тільки на смітник повикидать. *Пир.* — Хоч на смітник викинь. *Л., Кр.*

Здібний (1), як віл до корита. *Яц.*

(1) Такий спосібний. *Ил.*

6550. Жвавий, як ведмідь до карит. *Бр.* Ні живий, ні вмерлий. *Проск.*

Не варт и річи (*або*: и гича). *Гат.*

А ні до любові, а ні до житця. *Бр.*

Ні сюда Микита, ні туда Микита. *Ёвх.*

А ні до сака, а ні до бовта: дурень вічний. *Ж., А. Вил.* — Ні до сака, ні до бовта. *Кан., К.*

А ні до ради, а ні до звади. *Ил.*

З нашого Захарка ні Богу свічку, ні чортові угарка.

Ні Богові свічка, ні чортові (1) ладан (2). *Лів.*

(1) Лукавому. *Гр.* (2) ожог. *Кан., К., Рад., Пир., Черн.*; гожуг. *Лип.*; головешка. *Пол.*; огарок. *Бал., Проск.*; угарок. *Бр.*; кочерга. *Зв.*; каганець. *Пр.*; дудка. *Пир., Кон., Р., Кр., Гр.*—*Ожог* а в Лубенщині *ожуг*—держално в кочерзі або в хватках.

Не здався ні до чого: ні за ним, ні перед ним. *Проск.*

6560. Там то вже ні до чого не вдався! *Проск.*—Це ще вродився та вдався! *Ёвх.*

И кулик на воді, и музика на коні (невдалий). *Не.*

Не вміє шила заострити. *Ст. Зб.*

Не вміє коню (1) хвоста завязати.

(1) кінці. *Л.*

Ти-то спритний, як Матвій до куропатв. *Проск.*

Молодець, як печений горобець. *К., Пир., Ёвх.*

Ловить, як кіт шпака. *Полт.*

Так и в Києві роблять. *Ном.*

Як хто, поправляючи, загасить світло. Натяка на звичай у хлёрок, що їх у Києві за всі Украіни.

Хотів ся перекрасти, та собі очи виштуркав. *Ил.*

Не впусти (*або:* Упустив) рака з рота. *Ос. 10 (XIII, 20).*

6570. Умів там влізти, та не міг перескочити. *Ил.*

Ухватив, як панського самовару. *Кон.*

Бдом гайно збуває. *Кан., К.*

Не годно зробити, тільки збавити. *Бр.*

Ви б хотіли, щоб собака та млинці пік: він тістом поість (сказано на удову: де ж ій великі порядки завести!) *Коз.*, [*К.*].

Дай дурню товкач, він и вікна побъе. *Кр.*

Загадай (1) дурному (2) Богу молицьця, він и лоб (3) розібье (4). *Л.* — як затіеш дурня молитись, то и лоб собі розквасить. *Нос.*

(1) Пошли. *Полт.*; Нагадай. *Черн.*; Застав. *Проск., Лох., Пир., Пр., Б.* (2) дурного. *Полт., Пир.*; дурня. *Проск., З., Лох., Пр., Б.*; дурню. *О.* (3) голову. *Пир.*; икони. *Полт.* (4) побъе. *Полт., Черн.*; пробъе. *Проск.*

Пошли дурня по раки, а він жаб налапа. *Бер.*—... наловить. *Пир.*

Пошли дурнаго, а за ним другого. *Зв., С., Бер., Пир., Кр., Ст. Зб.*, [*Рад., Л., Пр., Коз.*]. — ... та й сам и третій иди. *Бр.* — Пошли дурня, й сам будеш дурень. *Не.*

Заставили чоловіка моркву стругати. *Бр.*

6580. Єсть и в тебе кибіть (1) на печі сидіть! *З.*, [*Пир.*].

(1) Кибіть. *Л.*; От кому кибіт. *К.*; кибіт. *Б.*

Кому кибіть — на печі сидіть, а кому не кибіть, то й з печі летіть. *Пир.* — Як кому кибіть на печі сидіть, а як кому кибіть під піччю. *Б.*

Як тяма є. *Пир., Кон.*

Чого бим ся брав до того, коли не тямлю. *Проск.*

—

РОЗЗЯВЛЯКА, чого ти тут стоіш! тут тебе вовки поснідають. *Кон.*

Не роззівляй рота, бо сорока влетить. *Ном.* — ... и вис....ця, то так поганопогано буде—пху!

Роззяв рот—сорока б му влетіла. *Ил.*

Ворона влетить! *Рад., Л., Пир.* — Не роззівляй рота, бо ворона як летітеме, так и влетить ище. *Б.*

Заворонився! *Л., Пир.*

Гаразд рот роззявив! хоч колесами їдь. *Бер., Л.*, [*Пр., Лох., Б.*]. — З колесами в рот не въіхати и тому! *Ст. Зб.*

Digitized by Google

6590. Роззяв рот, то влізе чорт. *Бер.*

Він ротом мух ловить. *Гр.*

От, роззявив (*або*: розджяпив) вершу! *Ном.*

Роззявив рот, як вершу. *Л.*

Ишла роззявляка, а їхав непроворняка (1), та мені дишлём в рот. *Бер.*—Їхала, мамо, розвора, та оглоблею мині (2) в рот. *К.*

(1) Я стою проворняка, а він розвірняка. *Бр.*; Я стою роздовняка, а він їхав розвірняка. *Ёвх.* (2) Ишла роззява, та оглобля. *Рад.*

О, бісова тісно́та! *Кр.* — А, сучого сина з ёго тіснотою! *Л.*—Оце бісів син поставив стовби по дорозі! *Дуб.*—Понаставляли тут верстів, що й розминуцьця трудно. *Пир.*, *Павл.*

Очі витрищив, як жиро́вий туз. *Ст. Зб.*

Випъяв очі—неначе ті баньки. *Коз.*

Ни витрещайся ні на кого, як коза на резника. *Ст. Зб.*

Вилупив (1) очі (2), як (3) баран. *Лів.*—... як баран дещицю. *Л.*, *Гр.*, *Зал.*

(1) Витрищив. *Ил.*, *Зал.*; Вивалив. *Гр.* (2) баньки. *Л.*, *Гр.* (3) як зарізаний. *Ил.*

6600. Чого ти білки витрищив! *Збр. Шей.*

Як ви дивитесь—просвіти вам очі, Боже! *Л.*, *Кон.*

Витри́шка ззів (продивився). *Бр.*

Роззуй очі. *Коз.*

Як оце він проморгав? *Пир.*

Сей хомъяк побаче! *Ёвх.*

Сам хомъяче, а мене и не баче. *Кременч.*

Сліпий не кожен бачить (кажуть на того, що прогледів и д.). *Нос.*

Густо дивиця, та рідко бачить. *Зв.*, *Рад.*, *Л.*, *Пр.*, *Кон.*

За великим носом нічого не бачить. *Зал.*

6610. Був у Римі та й папи не бачив. *Руд.*—В Римі бути й папи не видіти. *Ил.*—Бувши в Римі (*або*: У Римі (1) бувши) та папіжа не видати. *Ст. Зб.*

(1) В рукопису Старого Збірника стоіть: «У Кримі».

В лісі був, а дров не видів. *Ил.*

Мівши сокола в руках та випустити! *Ст. Зб.*

Зорі щитаєш, а під носом не бачиш. *Черк.* — З неба зорі хвата, а під носом не бачить. *Бер.*

Бачить під лісом, а не бачить під носом. *Ч.*

За гоню блоху бъе, а під носом ведмідь реве. *Пе.*—... жеве. *Ш.*

Люльки шукае, люлька в зубах. *Бр.*, *Павл.*

У воді стоіть, а води просить. *Пол.*, *Лів.*

На коні іде (1) и коня шукае (2). *Б.*, [*С.*, *Гайс.*, *К.*, *Проск.*, *Бер.*, *Рад.*, *З.*, *Пер.*].

(1) сидить. *Бр.*, *Руд.*, *Кр.* (2) питае. *Бр.*, *О.*; глядить. *Руд.*, *Бр.*

Він коня шукае, а кінь ёго. *Пр.*

6620. Коли не вовк, то дикий голуб. *Кр.*

Коли не тріска, так бревно. *Гл.*

Розгубився, як швець з копиллям. *Ном.* — Швець з копилом, пъючи, розгубився.

Болить бік девятий рік, та не знаю, в которім місці. *Сл.*, *Бус.*

«Чий ти?» — «Паньків дядьків.»—«А чого ти прийшов?»—«Та дайте нам походеньки, батько й мати просили.»—«Е, не знаю ж, чи вона у нас дома, чи оддали кому—попитаю у Усті... А, хлопъятко, віддали до Веприка, то ти иди отгуди на краю села, то там уже скажуть, чи ти знаеш, чого питаеш (кінця не розібрав. *Ном.*).»

Мудрий Лях по шкоді! *З.*, *У.*, *Бер.*, *Павл.*— ... як коня вкрали, то він тоді станю замкнув. *Бр.*, [*Зв.*, *У.*, *Яц.*]. — По шкоді Лях станю зачиняе. *Рад.*

Лисицю піймав. *Нос.* — Лиса́ зловити. *Ил.*—Вишукати лиса. *Вас.*

Полу опалив, гріючись.

Аж зірниці засвітили (так стукнувся)! *Бр.*

Аж засвітало!

6630. Аж искри посипались (з очей — так вдарили, або вдарився). *Ск.*

Аж вчорашній борщ вернувсь. *К.*

Так на лоб и стукнув. *Кр.*

Підковався на всі чтири ноги. *Ст. Зб.*

Упав так, що аж носом заорав. *Лів.*—... зарив. *Зв.*, *Бер.*, *Рад.* — Заорав носом. *Л.*, *Пир.*

Пъятака найшов. *Пир.*, *Р.*

Пішов би та й пъятака піймав. *Полт.*

Упав, як міх з воза. *Г.*

Як упала, так и блиснула на цілу хату (голим тілом). *Збр. Шей.*

Оце, замалом не впала! (Жартують, як хто впаде. Пішло од того, що одна панійка так сказала, упавши в танці, на весіллі. *Ном.*) *Л.*

6640. Здоров був, кулика вбивши (куликнувши, спіткнувшись, незнать де взявшись). *Пир.*

Digitized by Google

Скачи здоров! *Ск.*

Скачи, діду (1), трава видно! *Бр., О.*

(1) куме. *К.*

Держись за землю! *Лів.*—Тримайся за землю! *П.*

Вовка вбив. *Зв., О.*

Бевх! *Кон.*—Геп об землю! *Гат.*

Падай! *Пр.*— А чом ти не впав? *К., Пр.*

Як упаде.

Впуталась, як Настя в лапті. *К.*

Вбрався, як марасуда. *Ном.*

Умастився, як сутана (непроворне, нехибке, нехупавне). *Бр.*—Це умастивсь, наче сотана в болото. *Бр.* — Вробився, як чорт (*або:* біс.). *Пир., Л.* — Заробився, як чорт. *Пир., Л.*

6650. Укачався в щастя (в *що иное*). *Л., Ст. Зб.*

На потилиці очей нема. *Ёвх., Б.* — Назад очей ні в кого ніт, тільки у рака. *Ст. Зб.*

—

И той ЛАД погас. *Л., Кон.*, [*Пир.*]. —Який був лад, и той пропав. *Ном.*

Стріло-бріло. *Зв.*—Куди стріло (1), туди й бріло. *Л.*—Куди брело, туди й стріло. *Ж., Пол.*—Не вже так: куди стріло, туди й брело! *Пир.* — Іхала-бріла. *Пр. в Ст. Зб.*

(1) свіло. *Ст. Зб.*; здріло. *Ёвх.*

Ні (1) ладу, ні пóладу (2). *Бр., Л.*

(1) Нема. *Пир.* (2) ні переладу. *Х*

У нашому полку чортимає товку. *Кон.*

Субітним штихом на неділний торг. *С.* —Субітним штихож шие для посміху. *Ст. Зб.*

Молов батько не віючи, пекла мати не сіючи. *Б.*

Хто в ліс, а хто по дрова. *Бер., Пир., Х.*

Хто в горох, а хто в чечевицю. *Лів.* —Те в горох, а те в чечевицю. *Рад.*

6660. Той хоче гарбузів, а той гурків. *Не.*

Хто зван, той и пан. *Б.*

Хто на хвості, хто на голові, а хто на колесі. *Кон.*

Один не йде, другий не везе. *Ёвх.*

Єден (1) дивиця до ліса, а другий до біса. *Проск.*—Єдно к (2) лісу, друге к (3) бісу. *Кан., К.*

(1) Іден. *Бер.* (2) Іден g. *Зв.* (3) а другий g.

Збив з штиху и з пливу. *Ст. Зб.*

Рахуби не дам. *Бер., Л.*

Де багато баб, там дитя безпупе. *Кон.* — ... безносе. *Рад., О.* — ... беззубе. *Черн., Кр.*

Де багацько господинь (1), там хата неметена (2). *Проск.*, [*Рад., Гл.*].

(1) хазяёк. *Б.*; господинь. *Бр., Зв.*; Где дві господині. *У.* (2) не метяна. *Бр., Зв., У.*

Де багацько нянёк, там дитя каліка. *Сос., Мг.*—... дитя без голови. *К.*

6670. Так як на зарваній (1) улиці. *Л.*

«Як перехоже місце, що всяке топчецця,—хто що попав, те несе.» *Бер.* —(1) зарвáнській. *З.*; зарвенській. *Бер.*

На лёду дурний хату ставить. *Ил*

Дурню, дурню! борошно продаєш, а хліб купуєш. *Пер.*

Що б то був за швець, же б кождому на однім копиті робив. *Ил.*

Мордуєцця (1), як Омелькова (2) мати перед смертю. *Ёвх.*

(1) Змішався. *Ил., Збр. Маз.* (2) Тарасова. *Не.*

Біга, як Синякова чустря. *З.*

Бігае, як кіт загорений. *Г., П.*

Бігае, як солоний заєць. *Кон.*

Біга (1), як опарений (2). *Об.*

(1) Біжить, вискочив, кинувсь, схопився и д. (2) опечений. *Бр., Бер., Л., Пр., Б., О.*

Біга, як Настя в конопельки. *З.*

6680. Голова задумала, а ноги несуть. *Л.*

Куди голова задумала, то туди й ноги несуть. *Рад.*

За дурною головою нема ногам упокою (1). *Б.*— та й ногам лихо (2). *Г., Бал., Пол., Лів., Ст. Зб.*—... рукам и ногам біда. *Кан., К.*—Через дурний розум ногам лихо. *Бал.* — За дурної голови ногам біда. *Проск.*

(1) сопокою. *Яц.*; впокою. *Кр.* (2) біда. *У., Кон.*; горе. *Бер.*; невпокій. *Бр.*

Загнав дурня (дурно провіявсь, послухавши дурня). *Пир.*

Гляди, дядьку, порядку. *Ст. Зб.*—Коли ти дядько, то гляди порядку.

Digitized by Google

Правда 6685—6792. — Брехня 6793—6979. — Плітки 6980—7021. — Не правий 7022—7032. — Не розбереш 7033—7041. — Винен сам 7042—7102. — Причина 7103—7220. — Сила в чому 7221—7371.—Суд 7372—7473.

ПРАВДА и в морі не втоне. *Кон.*

Щирая правда всюди куток найде. *Ш.*

Хоч правду женуть люде, 'тале ж правда завше буде. *Гат.*

Правда не втоне в воді, не згорить в огні. *Рад.*, *К.*

Правда из дна моря виринає, а неправда потопає. *Кон.* — Правда зі дна моря верне. *Б.*—... виймає. *Ст. Зб.*

6690. Правдою цілий світ зійдеш, а нёправдою а ні до порога. *Ил.*

За правду бъють, а за неправду и діду пъють (карають на голову за неправду).

Хто любить світ, той любить правду.

Праведного чоловіка и Бог оправда. *Х. Вид.*, *Рад.*

Справедливого чоловіка то й Бог любить. *Бр.*

Дай, Боже, и поконать (*або*: смерті) по правді. *Кон.*

Хто по правді жие́, то й Бог дає. *Бр.*

По правді живи, по правді й вмреш! *Бр.*, *Рад.*, *К.*

По правді роби, по правді й буде. *Ёвх.*

По правді роби (¹), по правді й очі (²) повилазить. *Зв.*, *Рад.*, *Л.*, *Пр.*, *Кр.*

(¹) пий. *Ёвх.* (²) й очі з лоба. *Л.*, *Р.*

6700. На правду мало слів. *Бр.*

Правда розмислу не потребує. *Ил.*

Правда кривду переважить. *Бр.*

За правду ходить (*або*: Ходить за правду, не за щò!). *Бр.*

Не любить кривить душею. *Кон.*

Що б то й було, як би всі в правду жили! *Кон.*

Хочеш ти правди!... правда давно вже згоріла. *Бр.*

Собака, як ледачий, то ёго всі бъють; а як злий, то всяке, хто йде, то шматок хліба кине (так и доброму чоловікові доводиццця часом злим бути межи злими). *Кан.*, *К.*

Була колись правда, пожила—та й гайда. *Гат.*

Була правда,та позички ззіли. *Пир.*, *Р.*, *Кр.*

6710. Уже сім літ, як правди ніт. *Ил.*

Правда на дні мора спочиває. *Вас.*, *К.*

Отак пак! може, чи й не правда? *Л.*, *Кон.*—А то ж и не правда? *Бр.*, *Л.*

Сорока на хвості принесла (чутку, вістку). *Об.*

Мізиний палець мені тò-то (то, теє) повів (сказав). *Ил.*

З пальця не виссав! *К.*, *Кон.*

За що купив—за те й продаю. *Л.*, *Н.*, *Б.*, *Павлг.*

Як свої пъять пучок знаю. *Чор. Рад. (23).*

Що правда, то не гріх. *Об.*

Не приказка, але правда. *Ил.*

6720. Се не судьба (¹), а щира правда. *Бр.*, *Л.*,

(¹) судня. *У.*

Правда, як дві. *Ил.*

Перед очима діло. *Ст. Зб.*

Причина перед очима (нема що казати)! *Ск.*

Світле око (діло справедливе). *Пир.*—... хоч где найдеть. *Ст. Зб.*

Видно, як удень. *Пом.*

Мій батько не брехав, и мені не велів. *Кр.*

Хіба я на себе буду пеню (¹) волокти! *Пир.*

(¹) біду. *Гл.*

Хоч и позвать перед великі вікна (на суд за правду)! *Л.*

Не дасте мені збрехать (и ви мое слово ствердите). *Пир.*, *Кон.*

6730. Люби (¹), Боже, правду! *Об.*

(¹) А вже!.. люби. *Л.*, *О.*—Як скаже правду в вічі, або як сказав, та ремствують и д.

Хліб (¹) іж, а правду ріж. *Ск.*, *Яц.*

(¹) Хліб-сіль. *Сл.*

Правду мовивши, одного Бога бійся. *Ст. Зб.*

Скажи правду, та одного гріха бійся. *К.*, [*Б*].

Як би з Богом говори! *Бр.*

Не за̀ очі—в вічі. *Л.*, *Пир.*

За очі клевета, а у очі правда. *Ст. Зб.*

Говòрим на вовка, але за вовком щось треба сказать. *В.*, *П.*—Говорім за вовка, говорім и поза вовка. *Ил.*

Рубає коло сука, треба раз в сук. *Ил.*

Digitized by Google

На вовка помовка, а заєць попереду біжить. *К.*

6740. Правда очі коле. *Ск.*

Не любить правди, як пес мила. *Ил.*

Хто сам такий, то й на другого кладе знаки. *Прав.*

Смола к дубу не пристане (до безвинного вина). *Нос.*

Не ів редьки, не буде ригати. *Бер.*

Не іж цибулі—й вонять не буде. *Ш.*

Не їла душа часнику, не буде смердіти. *Бр.*, *К.*, *Рад.*, *Пир.*, *Гр.*, [*Лип.*, *Проск.*, *Ж.*, *Бер.*].—... пахнуть. *Зв.*, *Н.*, *Мг.*, [*Ст. Зб.*].—... вонять. *К.*, *Л.*, *Черн.*, *Гл.*

Землі ззім. *Лист. (I, 63).*

Бодай мені добра не було! *Ос. 6 (X, 76).*

Бодай я додому не дійшов.

5750. Дай мені, Боже, так по правді вік изжить и дітей роспорядить, як я по правді кажу.

Бодай б же я неділоньки святої не діждала, коли не правда (або якого иншого свята, вечора и д.). *Ном.*—Хай я не діжду Пречистої! *Кон.*

Хай я лопну. *Кон.*

Щоб я жила, що правда! *Бр.*

Щоб я так на світі була! *Бр.*

Хай у мене духу не буде! *Л.*, *Пир.*, *Кон.*

Нехай мені на полуду! *Кон.*

Та хай в мене стільки болячок! *К.*, *Л.*

6758. А щоб же я тричі Ляхом став! *Бр.*, *Зв.*, *Пир.*, *Ч.*—«А щоб же я тричі Ляхом став!»—«Стій, чоловіче, чи ти вже скрутився?.. не губи душі!» (1) *Сц.* (з *В.*).

(1) «Чоловіче, схаменись! помни на свою душу, не запропащай ii.» *Макс.*

6760. Щоб я до світа сонця не бачив! *Кон.*, *Пр.*

Щоб нас живих земля пожерла! *Кл.*

А щоб мене до вечора на лаві положили. *Проск.*

А щоб мене до вечора посередині хати побачили. *Проск.*, *Кр.*

А щоб надо мною ворони кракали! *Ёвх.*

Як ворона кракне, то хто-небудь умре.

Бог (1) мене вбий! *Об.*

«А гріх так божиться!.. а як убъе?» *Пир.*—(1) Боже. *Бал.*, *Л.*

Хай маню Бог побъе (*або*: убъе). *Пр.*

То так божиться, щоб не сказать мене: жарт.

Бодай мені очі повилазили! *Л.* — Бодай мені очі повилазять. *Кон.*

И знать не знаю, и відать не відаю. *Ном.*

И чуть не чув, и бичить не бачив.

6770. И сном и духом не знаю. *Ск.*

Сучий син буду! *Л.*, *Кон.*—Сучий син, коли неправда. *id.*—Суча дочко, принесу. *id.*

Турецький син буду, коли... *Ч.*

Присій Бога! *Нем.*—Присяг Богу! *Тул.*

Д. Маркович (*О. В.*) думає, що *присій*—мабудь те ж, що церковно-славъянське *присущий*: ніби *присий*.

Як и й Бог святий! чи я ж таки бачив! *Нем.*

Вір же Богові! *Бр.*, *Л.*, *Пир.*—Повірте Богу. *Кон.*

Накарай мене Боже! *Гат.*—Хай мене Бог накаже (2). *Л.*, *Кон.*

(1) Скарай, Покарай. *Ном.*; Накажи. *Пир.* (2) скарае, покарае. *Ном.*

Делебі! *Лів.*—Далібіг! Далібіжже! *Б.*—Далібійже! *Бал.*

Ійбогу! *Лів.*—Єйбогу! *Прав.*

Як Дух Свят! *Л.*, *Пир.*

6780. Як Бог на небі! *Бр.*

Великий Бог (1)—ейбогу! *Об.*

(1) Велике діло. *Рад.*; Велике слово. *Ном.*

Як світ світом (буде, правда, не минеця, брехня и д.). *Проск.*, *Ж.*—Як и світ світом, а Бог Богом. *Бр.*, *Л.*

Як сонце на небі! *Бр.*, *Рад.*

Не вірите мені, так вірте горшкові. *Руд.*

Хома ти невірний (*або:* Невірний Хома). *Ск.*

Зостався, як на цідильці (попався в брехні). *Кон.*, *К.*

Приткнув, як ужа вилами. *Ст. Зб.*

Не в брів, а в око. *Зал.*

Ёму забожицьця, так як собаці муху ззісти. *К.*, *Пр.*

5790. Богом свідчицця, а чорту душу запродав. *Ил.*

Не божись, бо кров з носа потече! *Л.*

Є повірря, що як убъе хто чоловіка и, не признавшись, прощатимецця з тим убитим, то у нёго, у убитого, кров піде з носа.

Сякий-Біг, такий-Біг! *К.*, *Кан.*, *Коз.*, *Кон.* [*Ст. Зб.*].

Росказує, що хтось божився—кепкує.

—

БРЕХНЯ в вічі коле. *Бер.*

Брехня покажецця. *Зв.*

Правда—як олива наверх вийде. *Ил.*—Вийде воно, як олива наверхá. *Проск.*—Вийде наверх, як олива на воді. *Ёвх.*

Брехнею не вибрешесся. *Пир.*, *Коз.*—... не відбрешесся. *Зв.*, *Пир.*

И під столом не вибрешесся. *Ил.*

Шила в мішку не сховаєш (1). *Об.*—

*

Digitized by Google

Шилця в мішечку не утаїш. *Нос.*—Шило в мішку не втаїцця (²). *Об.*, [*Ст. Зб.*].

(¹) не втаїш. *Лох.*, *Кр.* (²) не вдержицця. *Рад.*

Вдарь (¹) у стіл — ножиці обізвуцця. *Прос.*, *Руд.*

(¹) Торкни. *Ил.*

6800. Не ми, так люде знають. *Кулж.*

Хто раз збреше, другий раз не вірять. *Проск.*

Брехнею недалеко зайдеш. *Дуб.*, *Пр.*

Туди брехнею перейдеш, а назад трудно. *Бр.*

Брехнею світ прійдеш (перейдеш, пройдеш), та назад не вернесся. *Ск.*, *Гат.*—...а правдою и перейдеш, и вернесся. *Пир.*

З брехні не мруть, та більше (¹) віри не ймуть. *Об.*, *Павлв.*

(¹) та вдруге. *Кр.*

Брехнею хліба не їсти. *Бер.*

Не на брехні світ стоіть. *Ил.*

Милійша душка, ніж телушка. *Б.*, [*Ёвх.*].

Души не вбивай, правду виявляй. *К.*

6810. Аби душа чиста! *Бр.*, *Пир.*

Все в аренді—брехня не в аренді. *Ил.*

Вільно губці в своій халупці.

Хто уміе брехати, той вміе и красти.

Хто уміе красти, той вміе и брехеньку скласти. *Бер.*

Брехати—не ціпом махати. *Ск.*—...махати — и кпам можна. *Кан.*, *К.*

Брехня на столі, а правда під порогом. *Ил.*

Брехнею світ живе. *О.*, *Х. Зб.*

Брехливу собаку дальше чути. *Г.*, *П.*, *Прав. Ниж.*

Нема того дерева, щоб на ёму яка птиця не сиділа—нема того чоловіка, щоб хоч трохи не збрехав. *Зал.*

6820. Ганьбу дати. *Пер.*

Се ще вилами писано. *Прав. Ниж.*, *Лів.*, [*Ст. Зб.*].—... а граблями скорожено. *Пир.*—... гребено. *Б.*

Не все тому правда, що в пісні співають. *Ж.*

Не все то правда, що на весіллі плещуть (¹). *Бр.*, *Ёвх.*, *Черн. п.*, [*Проск.*].

(¹) ладкають. *Ил.*; співають. *Ил.*, *Кан.*, *К.*

Не все то правда, що и пишуть. *Проск.*—... що в книжці пише. *Ил.*

Не всякому духу вірь. *Ил.*—... віруй. *Ст. Зб.*

И сороцці не вір. *Зв.*

За свою пазуху не ручись. *З.*, *Л.*—Не ручись не то що за рідного батька, а за свою пазуху. *Гл.*—И за свою пазуху не ручись: часом що залізе. *Рад.*, *Л.* — За пазуху не имайся. *Б.*

За чужую пазуху не ручись. *Л.*, *О.*

Не ймайся ні за кого. *Ст. Зб.*

6830. Не вір нікому—ніхто не зрадить (¹). *Бр.*, *Рад.*

(¹) не зневірицця. *Ст. Зб.*; нікому не буде жалю. *Пр.*

Не увіриш, поки сам не зміриш. *Ил.*—Як звідаеш, то зміраеш. *Бр.*

Вір своім очам, а не чужим речам. *Проск.*

Щось ся псові припало, що бреше.

Не віттіль неділя зіходить. *Не.*

Була колись правда. *С.*, *Рад. Кр.* —... та заржавіла (¹). *Об.*

(¹) заиржавіла. *Л.*; зачерствіла. *Пр.*, *Кон.*; вдавнилась. *Сос.*

Та воно то так, та тільки трошки не так! *Л.*, *Ис.*

Воно то правда, та брехнею дуже пахне. *Кон.*

То пустії слова, але правди в них нема. *Ил.*

Каже—та не баче. *Ёвх.*

6840. У ёго всі кози в золоті (хвастае). *Б.*, *О.*, *Гл.*, *Гр.*

Бачить (¹), так як та сова уночі. *Б.*

(¹) Не бачить. *Пр.*

Е, се вже назад пъятами. *Б.*—... вже на попъятний двір. *Л.*

Перевернув догори ногами. *Зв.*, *Бер.*, *Пир.*

Сліпий не побачить, так видума. *К.*, *Бер.*, *Л.*, *Коз.*

Послухай що по селу ходить та бреше. *Л.*

Ти казане кажеш, а мій батько од людей чув. *Лів.*—... під корчмою чув. *Прав. Ниж.*—... а я те, що мій батько од старих людей чув. *К.*

Мати на кладці (¹) прала, то там и чула. *Зв.*

(¹) на ріцці. *Пир.*

Не вірь, мужу, своім очам—лише моій повісті. *Ил*

Присягались сліпці, що своіми очима бачили. *Не.*

6850. Тоді то було, як баба була дівкою. *Проск.*, [*Кан.*, *К.*].

Тоді я, паночку, гроші найшла, як заміж ишла. *Б.*—«Чи ти найшла, бабусю, гроші?»—«Найшла, паночку!»—«Коли ж ти найшла?»—«Як заміж ишла... в страсну пъятницю, як и тепер знаю... надворі хвижа та хурія, а я сиділа на постелі, а капуста в печі тороро, тороро... Тоді я, паночку, гроші найшла!» *Кон.*

Digitized by Google

Оце-то те: «як тепер знаю, що в страсну пъятницю вінчалась!» *Л.*

За рижого бога, за перістих людей (дуже давно. Рижий бог певно з кодла славъянських поганських божків). *Пер.*

За царя Горошка. *Бер.*, *Пир.*—... як було людей трошки. *Лів.*—...трошки; як сніг горів, а соломою тушили, як свині з походу йшли. *Кор.*—... Горошка, як лубъяне небо було, а шкуратяні гроші ходили. *Пир.* — За короля Горошка, коли людей було трошки. *Рад.* — ... Горошка, коли хліба не було ні трошки. *К.*—За царя Гороха, як було людей троха (¹). *Зв.*, *Пер.*

(¹) трохи. *Кон.*

То ще тоді діялося, як шкуряні гроші на світі були. *Закр.*

За царя Томка́ (¹), як була земля тонка́ (²). *Бр.* —... пальцем проткни, та й води напийсь. *Бр.*

Дуже давно.—(¹) То́мка. *С.* (²) то́нка.

За короля Сибка (¹), як була земля тонка, що носом пробъеш, та й води ся напъеш. *Ёвх.*

Кажуть тоді, як хто славить, що в старовину було лучче. Д. Ёвхименко дума, що Собко чи не Собеський.—(¹) Темка. *Ёвх.*

Не бачила очком, то не бреши и язичком. *Нові.*

Може воно колись и правда була, та тепер за брехню править. *Ос. 5 (XII, 72).*

6860. Собака (¹) брехне, а чоловік и віри пойме. *Бер.*, *Л.*, *Кр.*

(¹) Собака на вітер. *Кр.*

Так то й брехать, лиха не набравшись! *Коз.*

Треба брехні толок дать. *Коз.*

Не ти б казав, не я б слухав. *Пол.*, *Лів.*

Ваше слово з криллями (залітає в брехню). *К.*

Добре речеш, тілько (¹) в громаду не беруть. *Бр.*—Добре мовиш, та в громаду не ходиш. *Ст. Зб.*

(¹) та (сказано було в Бериславі чумаком поповичеві, як той хвалився, що який би з ёго пін був, коли б не вигнали з бурси). *Конiс.*

Моргай не моргай: покрали хлопці капці. *Бр.*

Не роби з губи (¹) халяви. *К.*—Не годиця халяву (²) з губи робити (пообіщав, та й не дає. *Бр.*). *Гайс.*, *К.*

(¹) писка. *Проск.* (²) халяви. *Бр.*, *Гайс.*

Не вірь губі, бо вона часом бреше. *Ил.*, *Кан.*, *К.*

Губа не заперта и в того! *Ст. Зб.*—... чоловіка. *Пр. в Ст. Зб.*

6870. Брехали твого батька діти. *Кр.*—... батька сини, та й ти з ними. *Об.*, *Гат.*—... твоі матки дочки, та й ти з ними мовчки. *Рад.*

Аж обридло слухаючи! *Збр. Лаз.*

Не бреши, бо я слухать не буду. *К.*—... я слухати не люблю: через лад уже брешеш. *Бр.*

Годі вже брехати тобі, бо вже й своя брехня докучила (*або:* оприкрилась, остогиділа, осточортіла, остила, надокучила)! *Об.*, *Ис.*—... иди вже на село дурити. *Бр.*—Не бреши, спасибі тобі, — и своя брехня набридла. *Зал.*—Тут и своя брехня оприкрилась, ато ще й він. *Лист.* (*II. 246*).

Своя брехня не докучила, ще й за чужими гониця. *Бр.*

Не бреши, бо мені брехня зуби переточила. *К.*

На село людей дурить! *О.*—... ми сами з міста. *Нов.*, [*Ил.*].—На село дурити, бо міщане знають! *Ил.*—Росказуй селянам, а міщане сами знають. *Бал.*

Коли б з села (¹) Иван, то б и віри поняв. *К.*—... ато з города, та ще й (напр. Лубень), то й віри не йму. *Ёвх.*

(¹) з Гайшина (с. *Пер.*, п.). *Пер.*; Циган. *Коз.*

Як з хутора, то б и повірили. *Кон.*

Прийшли (*або:* Приіхали) з Борозни (¹), та чорзнащо й зверзли. *Р.*, *Б.*

(¹) Борзни. *Коз.*

6880. Треба слухать, може и справді сонце не так сходить! *Черн.*

У чиісь сороцці та бреше! *Ном.*

У чиій сороцці ти брешеш? *Кон.*

Правда Сидорова! киселем млинці помазані, на паркані сушацця. *Пр. в Ст.Зб.*

Така правда, як вош кашля. *Проск.*, *К.*, *Х. Зб.*, *Збр. Лаз.*—... кашле. *Ил.*

Це така правда, як ти попада. *Ёвх.*

Оце тому правда була, шо вкусив заєць за хвоста вола! *Чигр.*

Така правда, як у рові вовк издох. *Л.*, *Пр.*, *Лох.*

Так то правда, як пси триву ідять. *Ил.*

Дідчая мати видала, щоб сова зайця имала. *Ст. Зб.*

6890. Наварила юшки без петрушки (скаже, та не докаже). *Ск.*

Наказав на вербі груш. *Об.*, *Ёвх.*, *Ст. Зб.*—Така правда, як на вербі груші. *К.*, *Л.*, *Лох.* — Показує грушку на вербі. *Ил.*—... грушки на вербі. *Проск.* — На вербі груші, а на осиці кислиці не ростуть. *Х. Зб.*

Digitized by Google

У нас такі ночували, та й сокиру вкрали. *Бер.*, *Рад.*, *Б.*, *Кон.*, [*Бр.*].

Не їсть (1) пан дяк гусей (2). *Павлв.* —... бо крадені. *Кон.*—... гусей, а шапка в пір'ї. *Сторожс.*—Казав пан дяк, що гусей не їсть, а повна стеля кісточок. *Зв.*, *Ёвх.*

Відкіля се прислів'я взяли—див. *Ос. 21 (XIII,32).* — (1) Боіцця. *Кр.* (2) гуси. *Гат.*

И тако скончашася Панькова чтенія! *Проск.*

Погорілець!.. хліб ззів, а солому спалив. *Г.*, *П.*

«Наповав ти коня?» — «Наповав.»—«А чом же в ёго морда суха?»—«А вона не достав!» *Нос.*

Правда, раки, лізте в вершу (1)! *Об.* —... в вершу — буде риба. *Р.*

(1) в торбу. *Кон.*, *Кр.*, *Нов.*

То чудо, кум, а не раки: одного рака повна торба и клішня вйсить (щось брехнуло шпарко)! *Нос.*

Невістка скаржицця, а на лиці не змарніла. *Г.*, *П.*

6900. Бреши, не бреши, а то зовсім неправда. *Проск.*

Сказав на гривню правди. *К.*

Стільки правди, як в шелягу сребра. *Кл.*

Стільки правди, як у решеті води. *Лох.*, *Збр. Лаз.*

Не щодня брідня — де-коли й правда. *Лист. (II, 4).*

Стар, як котюга, а бреше, як щеня. *Ст. Зб.*

Старий, а бреше як зза корча. *Проск.*

Брехав, доки зовсім не вбрехався. *Проск.*

До такої добрешись! *Ном.*

Цитте, Жиди, нехай рабан бреше! *С.*

6910. Тумань світа! *Бр.* — Туманити світу. *Ж.*

Смаленого дуба плете. *К.*

Плете дуба, як на палилі. *Ил.*

Та він не ступить без того, щоб не збрехать. *Л.*, *Ис.*—Що ступить, то збреше. *Проск.*, *Бер.*, *Лів.*, *Збр. Шей.*

Як не брехне, то й не дихне. *Об.*, [*Кулж.*].

Не ззість, доки не обреше. *Проск.*

Похóдило! *Л.*, *Пир.*

О, це ще правда! *Пир.*

Химинн курі! *Зв.*, *Л.*, *Сос.* — ... Мотрини яйца. *Мик* — ... курі гонить (1). *Б.*, *Сос.*—Він говорить мені за Химинн кури. *Проск.*—От и понесла Химинн гуси! *Сл.*, *Гр.*

(1) строіть, або підпуска. *Х.*; наказав. *Ёвх.*; плете. *Рад.*

6919. Здався Циган на свої діти. *Ск. Павлв.*

6922. Се друга казка! *К.*—Стільки казок! *Пир.*

Хвиндлі! *Бр.*

Еге, дудки! *Пир.*

Бреши на свою голову! *Зв.*, *Проск.*, *Рад.*, *Л.*, *Б.*

Поклепав правдою. *Ст. Зб.*

Нехай бреше—на душу легше. *Ёвх.*

Бреше—не вперше. *Рад.*, *Л.*

Які бойки! як з листу бере (добрий брехун)! *Черн. г.*

6930. Утнути мелуна (збрехать). *Зал.*

Це брехенька—моя ненька.

Брех стара на покуті! *Кон.*

Він гори ворочає (язиком). *Л.*, *Пир.*

Убрався в правду, як Татарин в зброю. *Ил.*

Губи в нёго, як халява.

Підпускає Москаля (до жінок домощуєцця, або бреше). *Прав. Ниж.*, *Лів.*

При якогось тумана! *Бр.* — Напустив туману. *Ж.*

Потилиця глибока (брехливе). *Зв.*, *Чигр.*, *З.*, *Л.*

Кулі лле (бреше, боіцця). *Лох.*, *Пр.*, *Павлв.*

6940. И в вічі не бачив, який (а, е) він (а, о)! *Ном.*

Не брав, не займав и д.; кажуть не про одних людей, а про хліб, напр., гроші и д.

Він бреше, а ти побріхуєш. *Лист. (II, 246).*

На вітер! *Ск.* — От ти говориш — на вітер пускаєш. *Бр.*—Аби говорило, а на вітер пускає! а вітер зном (sic) по всім світі несе. *Бер.* — Так говорить, як пустий вітер. *Бр.*—Оце то пустий вітер в полі!

Собака (1) бреше, а вітер несе (2). *Об.*

(1) Пес. *Бр.*, *Проск.*, *Кан.*, *К.* (2) носить. *Лох.*, *Пр.*, *О.*

Вітер віе, собака бреше. *Зв.*, *Б.*, *Гр.* —Вітер повіне, а собака брехне. *Ёвх.*

Чув, що дзвонять, та не знає де. *Лів.* —... в якій церкві. *Бр.*, [*Проск.*, *Рад.*, *Пр.*, *Ёвх.*].

Бреше та й дивиця, хоч би очі заплющив. *Черн. г.*

Бреше, аж не постережецця. *Зал.*

Бреше, як собака на висівки. *Рад.*, *Б.*

Хіба помилившись правду скаже. *Ёвх.*

6950. З брехні й кишки повились. *З.*, *Л.*

Брехун на всі заставки. *Пр.*

Digitized by Google

Бреше, як сам знає. *Зв.*, *Рад.*, *Кон.*

Що в Бога день, а він завше бреше. *Проск.*

Бреше, як шовком шиє.

Бреше, а за ним аж курицця. — Ото бреше! аж курицця. *Збр.* *Шей.*

В живі очі бреше. *Ил.*

Як пес, своєю губою здрехав. *М. Білз.*, *Чор.* *Рад.* *(172).*

Бреше, як собака. *Ск.*—... як попова собака. *Л.*, *Павл.*

Бреше, як собака на вітер. *Зв.*, *Пр.*, *О.*, *Гр.*

6960. Гав—та и зуби став. *Нос.*

Бреше, як циганський ціп. *Б.*

Уже він (уміє) з чорного біле зробити. *Ил.*

Хоч як, то виналюецця. *Бр.*, *Л.*, *Пир.*

На два криласи не можна співать. *Кан.*, *К.*

Не в одно (1) бреше. *Л.*, *Ёвх.*

(1) слово. *О.*

З ним и в ступі не потрапиш. *К.* — Ёго и в ступі не влучиш. *Ном.*

Богослов, та не однослов. *Зв.*, *Проск.*, *З.*, *Л.*, *Пир.*, *О.*, *Ст.* *Зб.* — Богослов двоєслов. *К.*

Бреше ж твоя губа! *Л.*, *Н.*, *Гат.*

Щоб тобі так жить! *Кулж.*—Щоб ти так на світі жив, як сёму правда. *Ном.*—... як ти правду кажеш. *Рад.*, [*Бр.*, *Пир.*].

6970. Бодай так пси траву іли по тій правді! *Ил.*

А щоб ти так по правді дихав! *Л.*, *Пир.*, *Чор.* *Рад.* *(70).*

Так би сь чув звони! *Ил.*

Так він собі царство Боже думав. *Кон.*

Бодай же ти так хліб у рот брала! *Леб.*

Бодай виіли комарі очі (тому, хто каже, що бачив, а бреше). *Лів.*

Щоб у тебе душа так була! *Кан.*

«Брешеш!»—«Червиву сучку почешеш!»—«Я граблями, а ти зубами!» *Кон.*

Хто бреше, тому легше. *Л.*, *Пир.*—... тому (1) легше, а хто віри не йме, того в сук (2) зогне (3). *Прав.* *Ниж.*, *Лів.*

(1) тому на живіт. *Кан.*, *К.* (2) в крюк. *Ёвх.* (3) то того надме. *Зв.*, *Рад.*; *Пир.*; тому очі на лоб пре. *Ёвх.*; нехай судорга зомкне. *Л*; нехай в с...у подме. *Кан.*, *К.*; а хто ні, тому три г..ні *id.*; а хто ся оправдує, того як гору вздує. *Бр.*; а хто правду каже, того крюком звъяже. *Збр.* *Шей.*

Я сказав на сміх (жартуючи). *Пир.*, *Л.*

—

6980. Ляда ПЛІТКАМ не ймай віри. *Ст.* *Зб.*

Не люби клеветы, не познаеш нищеты.

Людям губа не задёрта.

Сріблом ушей не завісиш. *Кул.*

Людям язика не завъяжеш. *Рад.*, *Кр.*—... не запретиш. *Л.*

У чужім язиці не запретиш. *Бр.*

Не можно всім губи затькати. *Ил.*—Людям губи не замкнеш. *Бр.*

На чужий роток не накинеш платок. *К.*

Великиі треба хусти, щоб завъязать людям усти. *Рад.*

Чужий рот не хліб,—не зачинити. *Не.*

6990. Рот не город—не загородиш. *Ш.*

Людзкоі брехні не переслухати. *Проск.*

Чи хто ёго переслухає, що люде говорять! *Ст.* *Зб.*

Коби сь впустив свої уха на торг, вчув би багато о собі. *Ил.*

Пусти уха межи люде, то чимало учуеш.

Хоч бись був чистий, як лід, а білий, як сніг, то тя обмовлять од голови до ніг.

Куцюба кудкудакала, помело єйце знесло. *Бер.*, *Рад.*

З ніг до голови осудили: сказано, и кістки живої не оставили. *Пир.*

Взяли в шик. *Кон.*

Виють тое вже и вовки в лісі. *Ил.*

7000. Ніхто не знає, лише лід, баба—и ціла громада.

Ніхто не буде знати—тільки сич та сова, та людей півсела. *Проск.*—Знає кум та кума, та людей півсела. *Бр.*, *Бал.*, *Л.*

В лісі дрова рубають, а до села тріски падають (проти пліток, брехень). *Ил.*

Ні з того, ні з сёго,—веретиння! *Пр.*, *Пер.*

Сорока летить, а собака на хвості сидить (проти бабъячих пліток). *Кр.*

Стрішному-поперешнёму роскаже. *Пир.*—И встрічному, и поперечному. *Кулж.*

Скоро з воріт, а тут и ріт. *Ст.* *Зб.*

Сорока сороці, ворона вороні (и піде чутка). *Л.*, *Кон.*, *Ст.* *Зб.*

Пішло личко по ремінчику (плітки, брехня). *Бер.*

Сам блудить, а других судить. *Ил.*

7010. Сами в гріхах, ак в репъяхах, а ще й людей судять. *Коз.*

Об мене словами, а об себе дзвонами (як що на мене говорить напрасно). *Рад.*, *Черн.*

Нехай дзвонють, поки охоту згонють! *Прав.*

Ще ми не встали, а вже люде за нас говорють. *Проск.*

Як ми людям, так люде нам. *Ил.*

Як ми о людёх, так (*або*: Ми о людях, а) люде о нас говорять.

Посудим людей раз, а люде десять раз. *Кон.*

Digitized by Google

Слово вилетить горобцем, а вернецця волом. *Ил.*

Правди на ніготь, а прибавицця на лікоть. *О., Кон.*

Раз навіку́ спіткнесся, та й те люде побачать. *Дуб.*

7020. Не дай подоби, уйдеш обмови. *Ил.*

Як нема невістки, то нема на селі звістки; а як стала невістка, то стане на селі звістка. *Бр., Рад.*

—

ПРАВИЙ (1), ЯК КОЧЕРГА. *К., Л.*

(1) Спрэвився. *Л., Пр., Б.*

Правий, як вірёвка въ мішку. *Л.*

Прямий, як свинячий хвіст. *Р.*

Прямий (1), як дуга. *Кр., [Л.].*

(1) Простий. *Пир., Пр.*

Чесний, як жидівська потилиця. *Не.* — ... як Беркови штани. *Зв.*

Найлучче ся своєю пъяддю мірити. *Ил.*

Не вмієш конці у воду ховать. *Кулж.*

Свої ж слова та ій у зіва́ (одбріхуе). *Б.*

7030. На (1) вовка помовка. *Кр.*—...а злодій (2) кобилу (3) вкрав. *Г., П., Лів.* —... а зайці кобилу ззіли. *Л.* — ... а заєць капусту ззів (4). *Пир.*—... а вовк за горою (*або*: у лісі). *Гайс.*

(1) За. *Проск.*; Про. *Павлв.* (2) Москаль. *Проск.*: заєць. *Ёвх.* (3) а заєць лошя. *Кр.* (4) порося ззів. *Л.*; а Циган порося вхватив. *Не.*

Піп людей карае, а сам лихо робить. *К.*

Вовк сливи поів — Гапон усом моргає. *Ш.*

—

Їх сам ЧОРТ НЕ РОЗБЕРЕ. *О., Кр.*

Хто ж (1) ёго знав без попа! *Пир.*

(1) Чорт же. *С., Л.*

Нехай розбіра на суботах! *Ном.*—Буде по суботах. *Л., Черн.*

Бугай реве и ведмідь реве — хто кого дере, и чорт не розбере. *К.*

И сам старий Циган не розбере. *Х.*

Без попа не розбереш. *Об.* — Вас и сам чорт без попа не розбере. *К., Л.*

Ви — як ті Цигане. *Ном.*

7040. Кат вас розбере! *Об.*

Чортове ткання (як чого не знайде, нитки в жмуті, якої треба, або-що). *Л., Пир.*

—

НІХТО НЕВИНЕН, сама я. *Ном.*

Ну, як би нещастя, — то така стать (ато дурний розум). *Кон.*

Не Боже карання — своє дурования. *Прав.*

Не Бог на смерть веде, сам чоловік иде. *Пир.*, [*Бр., Ёвх.*].

Не кінь наніс, сам молодець набіг. *Л.* —... але сам молодець наскочив. *Бр.*

Він сам собі руку січе. *Кулж.*

Само себе раба бъе, що нечисто жито жне. *К.*, [*Гр.*].

Собі дорогу перебить. *Ст. Зб.*

7050. Чорт ёго підвів, — а чорт того не знає.

Мужик з печи спав — ніхто ёго не спихав. *Пол.*

Зробив петлю на свою голову. *Бр.* — ... шию. *Пир.*

Іж, коли сам наварив. *Не.*

Наварив пива — випий же ёго сам. *Проск.*

Якого пива наварили, таке й пийте. *Бр.* —Якись наварив пива, так и випий ёго. *Проск.*

Хто каші наварив, той мусить и зісти. *Бр.*—Заварив (1) кашу, так и іж. *Не.*

(1) Запарив.

Скільки спекли, стільки ззіли. *Х. Зб.*

Иван зробить, Иван зість. *Ил.*

Гриць наварив, Гриць и пожив. *Проск.*

7060. Жни, коли посіяв. *Пир.*

Як посіяв, так и зібрав. *Проск.*—Що посіеш, те й пожнеш. *Коніс.*

Трусітеся рубці, дивитеся людці: як робимо, так ходимо; як дбаємо, так маємо. *Кан., К.*

Жеби пес робив, то б и в ходаках ходив. *Ил.*

Як би пес не сидів, то б зайця зловив. *Г., П.*

Було казати, що писати. *Ст. Зб.*

Коли б кізка не скакала, то б и ніжки не зламала. *К., Н., Ёвх.*, [*Бр., Я.*].

Як би не винен, то б и не винуватили.

Нехай на себе жалкує виноватий. *Х.*

Не хапайся дурниці—не будеш сидів у темниці. *Ил.*

Якою мірою міряєш, такою тобі одміряють. *К., Кан.*

7070. Лихому така и доля. *Проск.*

Як заробив, так и відбудеш (1). *Бр.*

(1) вибачиш. *Бр.*; одбуватимеш. *Ст. Зб.*; відвічать. *Рад., Пр., Х.*

Де гріх, там и покута. *Збр. Лаз.*

Терпи тіло: маеш, щось хотіло. *А. Вил.*

Бачили очі, що купували. *Э., Л., Кр.*

Digitized by Google

— Бачили очі (1), що купували—іжте (2), хоч повилазьте. *Ск.*

(1) чортови очі. *Кв., Ёвх.* (2) плачте. *Рад., Коз., Збр. Шей.*

Купили хріну, треба ззісти! плачте очі, хоч повилазьте: бачили, що купували — грошям не пропадать. *Кобз. (154).*

Обібрався (1) грибом (2) — лізь у кіш (3). *Бал.*, [*У., Кан., К.*].

(1) Назвавсь. *Л., Кон.;* Назвався. *Ст. Зб.*; Коли обравсь. *Ил.* (2) раком. *Ст. Зб.* (3) у кузоб. *id*; у кузуб. *Л., Кон., Кр.*; в кошіль. *Ил.*; у короб. *Гл.*; в борщ. *Ёвх., Руд., Яц.*; Коли піднявся грибом, так и лізь у коробку. *Збр. Лаз.*

Знала, нащо грала. *Ис.*

Знала кобила, нащо (1) віз (2) била (3). *П., Прав. Ниж., Лів., Павлв.* — Знав кінь, нащо оглоблі див. *Кл.*

(1) Чий. *Гат.* (2) оглоблі. *Прав. Ниж., Пол., Сл.* (3) побила *Гат.*; ламала. *Бр.*

Знала кобила, нащо віз била—щоб новий був; знала дяківна, чого заміж пшла —що треба робить. *Кон.*

7080. Любиш іздить — люби й саночки возить. *Лох.*

Ёму б можна озолотиться. *Л., Кулж.*

Поганому погана й честь. *Пир., Л., Кр.*—... й чість погана. *Бр.*

Скотилась баба з неба, так ій и треба. *Ёвх.*

Яку голову маіш, ту ж и носи здорова. *Гат.*

Яким мечем воював, таким и поліг (1). *Пир.* — Яким мечом махає, такою путтю й погибає. *Бр.*

Вмер з горілки, з знахарства.—(1) згинув. *Рад.*; погибнеш. *К.*

Хто не слухає тата, той послухає ката. *Пир., Х., Павлв.*

Не слухав батька-матері, нехай люде учать. *К., Гад.*

Не хотів (1) слухати (2) батька (3) — послухай собачої (4) шкури. *Кан., К., Рад.* —Хто не слухає вітця-матері, нехай слухає песёї шкіри. *Ил.*

Батога, тарабана.—(1) Не хтів. *Проск., Бер.* (2) Не слухались. (3) та матері, тата и мами, мене и д. (4) псёї. *Проск.*

Котюзі (1) по заслузі. *Бер., З., Кр.*— По заслузі котюзі. *Проск., Ст. Зб.*

(1) Котузі. *Бр., Лох., Б., Х., Кв.*; Катюзі. *Зв., Рад., Л., О.*

7090. Хто біжить, той и добіжиться. *Збр. Лаз.*

7092. Коли не хоче собача лапа на столі, то (1) нехай під стіл. *Збр. Лаз.*

(1) Не хотіла кошеча лапа шануваться на столі. *Б.*

Було б не купив з Микити, бо Микита и сам кеп. *Збр. Лаз.*

От (1) тобі (2) наука, не ходи надвір (3) без дрюка. *Л.*—... свиня звалить и віку умалить (4). *Гр.*

(1) Оце. *Рад., Л., Кон.* (2) Ото. *Пр.*; Оцце. *Пир.*; На другий раз. *Зв.* (3) в ліс. *Зв., Пир., Пр.*; щоб ніколи не ходив. *Кон.*; тпруті. *Л.* (4) свині зздять. *Рад.*

Оце тобі, бабусю, наука—не ходи заміж за внука. *Не.*

Наука не ходить по лісу, а по тих же людях. *Рад., Пир., Сос.*

Туди ёму й дорога! *Рад., Лів.*

Так тобі и треба! нехай тебе чорт туди не носить! *Л.*, [*Проск.*].—Нехай ёго чорт на глибоку (1) не несе. *К.*

(1) на вершину. *Бр.*

Собаці собача смерть. *Ск.*—... честь. *Об.*

7100. Ледачому ледача й смерть. *Кох.*

Яке життя, така й смерть. *Ил., Проск.*

Як робив, так и вмер. *Ст. Зб.*

—

БЕЗ ПРИЧИНИ смерть НЕ БУДЕ. *Бр.* —...и смерті не буде. *Проск.*—Без причини и смерті не маш. *Ст. Зб.*

И трясця не бере без причини. *Ил.*

И чирак даремне не сяде, хіба почешеш. *Проск.*

Який пастух, така й череда. *Я.*

Який піп, така ёго й парахвія. *Ёвх.*, [*Пир.*].—... такі й парахвіяне. *Сторож.*

Який піп, таке й благословення. *Об.* —Добрий піп, добре й благословення. *Рад.*

Який день, такий и пожиток. *Нос.*

7110. Який дудок, такий чубок. *Ил.*

Який Яків—тільки й дяки. *Гайс.*

Який Сава, така й слава. *Не.*, [*Бр., Гайс., Х. Зб.*].

Який пан—такий (1) крам. *Об.*

(1) такий ёго й. *Зв., Л., Павлв.*

Який пан, такий и жупан. *Зв., Пр., Коз.*

Яка исповідь, таке й розгрішення. *Ил.*

Яка ляпанина, така и хватанина. *Проск.*

Яка приправа, така и потрава. *Нос.*

Яка грушка, така й юшка. *Ил.*

Яка пряжа, таке й полотно.

7120. Яка прядка, така нитка.

Яке частування, таке дякування.

Яке поіхало, таке повернуло.

Яке (1) помагай-Біг (2), таке (3) й бу-

Digitized by Google

вай-здоров (4).—Який здоров, такий помагай—Біг. *Гр.*

(1) Який. *Бр.*, *Бер.* (2) добрядень. *Проск.* (3) такий. *Бр.*, *Бер.* (4) бодай-здоров. *id.*, *Проск.*

Яка пшениця, така й паляниця. *Г.*, *П.*

Яка хатка, така й паніматка. *Гр.*

Як люде дрань, то така іх Ордань. *Проск.*

Як гукають, так и одгукуюцця. *Рад.* — ... як зовуть, так и обзиваюцця. *Коз.* — Як у лісі гукнеш, так и одгукнецця. *Ш.*—Як зовуть, так и окликаюцця. *Ст. Зб.*

Як стукне, так и гукне. *Гат.*

Як Курту (1) годують, так Курта (2) и бреше. *Г.*, *П.*

(1) Рябка. *Р.* (2) Рябко.

7130. Як дуди (1) настроють, так дуди (2) грають. *Кан.*, *К.*, *Л.*

Дуда, або ще *коза*, робиця з телячої або козиної шкури—московська волинка. *Przysl. Woicic. (II, 18).*— (1) и (2) струни. *Бр.*; кобза. *Яц.*

Як нійшла пішком, так и прийшла з порожнім мешком. *Б.*

Як ні з чим в млин, так порожняком додому. *Вас.*—З нічим до млина, впорожні додому. *Кан.*, *К.*

Коли не йде, так и не везе. *Нос.*

Коли нерод, так и невмолот.

Який дід, такий єго плід. *Гат.*

Який батько, такі й діти. *Об.*

Який батько (1), такий син — викрали (2) з діжки сир. *Ил.*

(1) тато. *Проск.* (2) виносили.

Яке дерево (1),—такий клин (2), який батько—такий син. *Бр.*, *Р.*

(1) Яка колода. *Проск.*; Який мелник. *Ил.* (2) млин.

Який корінь (1), такий и одросток. *Черн.*

(1) кущ. *Нос.*

7140. Яке дерево, такі й одростки. *Черн. г.*

Який пуп, такий и одрост. *Кулж.*

Яка щеп, така яблуня. *Г.*, *П.*

Якова нива, таково и насіння. *Пр. в Ст. Зб.*

Яке зілля, таке й насіння. *Бер.*, *Рад.*, *Лів.*

Яке коріння, таке й насіння. *Лів.*

Яке насіння, таке й коріння. *Проск.*

З доброго плота добрий кіл. *Г.*, *П.*

Зо злої трави не буде доброго сіна. *Ил.*

Од доброго коріня добрі й окоренки. *Кон.*

7150. Од доброго коріння добрий и нагонець одійде; од доброго батька—добра й дитина.

Дурна мати—дурні діти. *Проск.*

Сова не приведе сокола. *Кан.*, *К.*, *Пир.*—Не уродить сова сокола—нно таке, як сама. *Ил.*, *Кон.* —... тільки таких, як сама. *Войц.*

З тлустого мъяса тлуста и юшка. *Ил.*

На добрій землі, що посієш, то и вроде. *Ш.*—... на добрі зуби, що вкинеш, то и ззість. *Бр.*

Добрі зуби и камень істимуть. *Бер.*, *Б.* —... перегризуть. *К.*, *Л.*, *Пир.*

Хорошіі коровайниці хорошій коровай бгають. *Збр. Лаз.*

Як добрий став — риба буде; а сточе став—болото буде. *Бр.*, *Кан.*

Доброму вору все в пору. *Бр.*

Поганому (1) животові (2) и пироги (3) назаваді (4). *Ж.* —Доброму животові то й кій не вадить, а підлому, то й пироги вадать. *Бр.*

(1) Плохому. *К.*; Слабому. *Г.*; Лихому. *Нос.*; Ледачому. *Гл.*, *Ёвх.*; Ледащому. *Проск.* (2) На плохенький животок. *Ш.* (3) и вареники. *Нос.*; и хліб. *К.* (4) вада. *Кон.*; завадять. *Г.*, *Проск.*, *Кон.*; вадять. *Рад.*, *Гл.*, *Нов.*, *Ёвх.*, *Ш.*; вадить. *К.*

7160. Ледаякого бортника и мед ледачим пахне. *Ст. Зб.*

Дёгтар и смердить дігтем. *Чор. Рад. (209).*

Де господарь не ходить, там нивка не родить. *Бал.*

Хто сіе густо, то не буде пусто; а хто сіе рідко, в того вродицця дідько. *Бер.*

Хто хочеть збірати, мусить добре засіяти. *Ил.*

Хто сіе, той віе; хто не сіе, той скліе. *Збр. Лаз.*

Хто вітру служить, тому димом платять. *Ст. Зб.*

Сіе вітер, вітром жати буде. *Ил.*

Дідька посій, дідько и вродицця. *Ил.*

Заволоком—уродицця, як нароком. *Кон.*

7170. Наори мілко та посій рідко, то й уродить дідько. *Ёвх.*, [*К.*, *Проск.*, *Ж.*, *Рад.*].—Засій рідко, уродицця дідько. *К.*

Хто сіе (1), той ся надіе. *Ж.*

(1) оре, сіе. *Ил.*

Хто посіе, той пожне. *Рад.*

Кто рано посіе, рано й пожне. *Ст. Зб.*

Хто оре, той пов.

Хто паше, той пляше. *Рад.*, *Ст. Зб.* —... з мешками пляше. *О.*

Яке посієш, таке и пожнеш. *Зв.*, *К.*, *Л.*

Digitized by Google

Хто голен, той не голоден. *Зв.*—... той не холоден. *Нов.*

Добре роби, добре и буде. *Ск.* — ... а як зле зробиш, то зле й буде. *Бер.*

Добре роби, доброго й кінця дожидай. *Бер.*, *Ком.*

7180. Як хто живе, так ёму Бог и дае. *Проск.*

Без праци не будуть калачи.

Не взявшись за сокиру, хати не зробиш. *Х. Зб.*

Не надсівшися, не вмерти. *Ст. Зб.*

Поки не упріти, поти не уміти (*або*: не уздріти). *Ил.*

Печені голуби не летять до губи. *Г.*, *Лів.*—Нікому сама птаха в руки не вскочить. *Ил.*

Як (1) ручки зароблять, так (2) ніжки (3) сходять. *Пир.*

(1) Що. *Пер.* (2) то. (3) хребет. *Рад.*

Як робиш (робить, робимо и д.), так и ходиш. *Об.*

Як (1) ноги (2) в гнойку (3), то й губа (4) въ лойку (5). *З.*, *Ёвх.*—Де гноёк, там и лоёк. *Б.*

(1) Хоч. *Рад.*, *Пир.* (2) гною. (3) лою. (4) рука. *Коз.*; чобіт. *Пир.* (4) душа. *Рад.*, *Коз.*; чуб. *Пир.*

Хто товче, той хліб пече («Бодай ніхто товченого хліба не діждав ні істи, ні пекши!»). *Ш.*

7190. Хтівши гаразд мати, треба ухом землі приймати. *Ил.*

Роби, роби, то й матимеш; посій жита, то й жатимеш. *Не.*

Як не наповажився, то и не буде з того нічого. *Проск.*

Хто добре уйме, той добре несе. *Ил.*

Хто борше (боржіше?) насипле, той борше змеле.

Всяка птичка своім носиком живе. *Ёвх.*, [*Ст. Зб.*, *Кл.*].

Як заробиш, так и вибачиш (як на біду, на сварку наскочить, що вилае хто). *Бр.*

Хто торка, тому відчинять. *Збр. Лаз.*

Хто трудиться, той журиться (до серця приймае). *Ком.*

Треба прясти, щоб рубъям не трясти. *Лів.*

7200. Хто тріма взімі пецуха (пічкура), то мае літі пастуха. *Ил.*

Хто як постеле, так и виспиться. *Ном.*, [*Проск.*].—Як постелеш, так и спатимеш. *Ст. Зб.*, [*Бр.*, *У.*, *Зв.*, *Рад.*] — ... як заробиш, так и одбуватимеш. *Ст. Зб.*

Рівніш згладиш, тісніш ляжеш. *Ос. 20 (IV, 12).*

Де не горить, там ся не курить. *Ил.*

Що платить, з тим на торг учащають. *Ил.*

Сплющий пес не угонит зайця.

Під лежачий камінь и вода не біжить. *Л.*, *Нов.*—... не лае. *Пир.*—... не підтече. *Проск.*

Вовка ноги годують. *Ск.*

Затим вовк не линяе, що в кошару часто никае. *Вал.*, *К.*

Вовк через посли не пище. *Войц.*—... не тне. *Ил.*

7210. Вовк, лежачи, не утне.

Як пес робить, так пес в чоботях ходить.

Хто бъе, той пробъе. *Прав.*

Як марно нажив, так марно й піде. *Л.*, *Б.*

Як не гримить, то й не христиця. *У.*

Де люде ходять, там трава не росте. *Ил.*

Де грім гуде, там можне щось (*можне*-пожежа. *Коз.*). *Ш.*

Добре вогонь горить, як є чим підпалити. *Яц.*

Не було снігу, не було и сліду; став сніг, став и слід. *Кан.*, *К.*

Ти мені ковбаси не даси, а я тобі кишки а ні кришки. *Руд.*

7220. Як ви нам, так и ми вам. *Кулж.*

—

НЕ В ТІМ СИЛА, що кобила сива. *Л.*, *Пир.*, *Гр.*—... а в тім, що не везе (1). *Ск.*

(1) що вона везе. *У.*, *Пир.*, *Р.*, *Ёвх.*; що віз перевернула. *Бр.*; побила. *Кан.*, *К.*

Ні в тім річ, що в хаті піч: то біда, як нема! *Бр.*

Не в тім хороша, що чорноброва, а в тім, що діло робить. *Пир.*, *Лох.*

Не то воші, що в колоші, а то, що в онучі. *Б.*—... та й бий идучи. *Збр. Лаз.*

Не то кінь, що в болото увезе, а то, що з болота вивезе. *Кр.*

Не то біда, що не пъецця вода, а то біда—пъецця вода. *Коз.*

Єще то не біда, як есть хліб та вода. *Ст. Зб.*

Єще то не біда, що по въязи вода: тое горш проняло, що и копидла поняло.

Ще не біда, що без риби середа. *Ёвх.*

7230. Не то дорого, що есть де купити,—то, що нігде. *Ст. Зб.*

Не то талан (1), що лежить, а то, що біжить. *Черн.*

(1) товар. *К.*, *Гр.*

Не то черви (1), що ми імо, а то, що нас ідять (2). *Пол.*, *Лів.*

Digitized by Google

(¹) червак. *Бр.*, *Лип.*, *Бер.* (²) їсть. *Лип.*, *Бер.*; буде їсти. *Бр.*; будуть їсти. *Б.*, *Кр.*

Не то гарне, що гарне, але то, що ся кому подобає. *Яц.*

Не те (¹), що мете, а те, що зверху йде. *Бр.*, *Лів.*

(¹) Се не те. *Пир.*, *Ос. 6 (III, 18).*

Не на те козак (¹) пъе (²), що є (³), а на те, що буде (⁴). *Бр.*, *Зв.*, *Кан.*, *К.*, *Рад.*, *Збр. Лаз.*

(¹) чоловік. *Б.* (²) бъє. *Пир.*, *Пр.*, *Р.*; гуляє. *Бр.*, *Зв.* (³) що має. *id*; що нема. *З.* (⁴) що Бог дасть.

Не той тато, що сплодив, а той, що вигодував. *Проск.*—...що до розуму довів.

Не той злодій, що украв, а той, що сховав. *Рад.*, *Лох.*, *Пр.*, *Коз.*, *Лист. (I, 62).*—... переведе. *Бр.*

Не за те бито, що ходила в жито, а за те, що дома не ночувала. *Рад.*, *Пир.*

Не тим наші діди поголіли, що солодко пили та їли, а мабуть на їх гроші прах прийшов. *Пир.*, [*Ч.*].—Не тим поголіли, що сласно їли, а тим, що не гляділи. *Л.*, *Кон.*

7240. Не тому прісно, що не кисло, іно тому, що не рощиняно. *Ил.*

Не тому плачу, що мама вмерла, а що нога змерзла. *Збр. Лаз.*

Не тоді мені неділя, як сорочка біла, а тоді, коли мала час узяти. *Бр.*

Не шень-пень, не гороховая каша. *Нос.*

Жартуючи, боронять честь, свою або чужу.

Через то и хліб не родить, що свиня у плахті ходить. *Новг.*

Не дивно пиво: дивнійші люде, що ёго пъють. *Ёвх.* — Пиво не диво: диво добрие люде. *Ст. Зб.*

Не пиво диво,—дивнійший сік, що раз у рік. *Б.*

Не пиво диво: дивній слово. *Б.*

Не ста́ріють літа, тільки тарапа̀та. *Проск.* —... літа, але торопата. *Бал.*

Не палкою, так шапкою. *Прав.*

7250. Не штука вбити крука: зловино живого. *Бр.*—...але живого злапати. *Проск.*

Не жаль пива, та жаль дива. *Б.*

Не противсь (¹), що забродивсь,—аби халяв не покаляв. *З.*

(¹) Не бридись. *Кох.*

Не боіцця вовк собаки, але ёго звяки (¹). *Кан.*—Собаки не боязко, та звяги (²) ёго. *Рад.*

(¹) звяги. *Нос.* (²) дзвяги. *Кан.*, *К.*

Бійся не того собаки, що бреше, а того, що ластиця. *Гайс.* — Не бійся тої собаки, що гавкає. *Кв. (II, 213)* —... бреше. *Не.*

Котрий пес багато бреше, той мало кусаецця. *Ил.*

Звягливого не бійся, а кусливого. *Нос.*

Не так боюся я ёго, як ёго дурного розуму. *Бр.*

Не велике бъе, а дуже. *Зв.*

Не дуже бъе, та сміле. *Рад.*—Не дужий бъе, а сміливий. *Бр.*

7260. Не страшно женитись, а страшно попа єднать. *Гад.*, *Новг.*

Не що-щó, але а щò що? *Проск.*

Не старе мре, а поспіле. *Рад.*, *Лох.*, *Пир.*, *Коз.*, *Збр. Лаз.*, [*Кон.*]—Не вмірає віковий(¹), тільки часовий. *Бр.*, *Грам.* —Не вмірають старі, тільки часові. *Проск.*

(¹) Уміра не слабий. *Збр. Лаз.*

Не старість — так сталось. *Коз.*

Хто сивий—не мудрий: лиш старий. *Ил.*

Борода не робить мудрим чоловіка.

Не копитові кобила, а копит кобилі. *Збр. Лаз.*

Не пахіття, а політти. *Гр.* — Не пахіття, а па́ліття. *О.*

Не поле родить, нива. *См.*

Не земля родить, а літо. *К.*, [*Ёвх.*].

7270. Не проси у Бога дорщу, а проси урожаю. *Ёвх.*

Не то добро, що принесеш, а то, що наживеш. *Коз.*, *О.*

Хоч на краі, аби в раі. *Ст. Зб.*

Не гляди — біла, аби била. *Новг.*

Чи обідала, чи не обідала, аби рід одвідала. *Прав. Ниж.*, *Лів.* —Обідав, не обідав, аби відвідав. *Бр.*

Хоч обідала, хоч не обідала, аби живіт завідала. *Б.*, *Черн.*

Де був, то був, аби дома ночував. *Об.*

Хоч не гладко, аби міцно. *К.* — ... кріпко. *Кон.*

Хоч за копійку, та на тарілку, а за шаг, та у ведро. *Б.*

Хоч чорт неси, аби яйця. *Ёвх.*—Нам хоч чорт, аби яйця ніс. *Пир.*, *Кр.*, *Х.*, *Л.* — Хоч дідько нехай злетить, аби мені яйця. *Ст. Зб.*—Хоч біс, аби яйця ніс. *Зв.*

7280. Байдуже паски, аби порося. *Проск.*

Де сісти, то сісти, аби що зісти. *Бр.*, *К.*, *Ш.*

Чорт бери шапку, аби голова була ціла. *Бр.*—Кат бери и шапку, аби б голову додому донести. *Кв.*

Чий бугаёк постриба̀в, аби телятко наше. *Кр.*

Нащо мені куми — були б пироги. *К.*

Digitized by Google

Дарма ярма, аби воли були. *Ёвх.* — Дарма воли, аби ярма були. *Б.*

Не щитай корову по удою. *Ис.* — Як щитать корову по удою, так вона сама того не стоіть. *Б.*

Лучче око золота, ніж камінь олова. *Ил.*

Лучче істи хліб з водою, ненуж буханець з бідою. *Гат.*

Лучче погано іхати, чим хороше йти. *Кр.*

7290. Лучче з добрим найти, як з кепським поділитися. *Проск.*

Лучче живий хорунжий, ніж мертвий сотник. *Котл.*

Луче соломъяний дід, як золотий син. *Бр.*, *Бер.*

Лучче маленька рибка, як великий таркан. *Пол.*

Лучче одна свічка перед собою, ніж дві за собою. *Ил.*

Луччий нині горобець, як завтра голубець.

Лучче синиця в жмені, ніж журавель в небі. *Кон.*

Лучче соловъя в рот, ніж журавля в год. *Кон.*

Не сули журавля в полі, та давай синицю в руки. *Черн.*

Як мать сліпу кобилу водить, так краще пішки ходить. *Пир.*, [*Кон.*, *Ёвх.*].

7300. Як мать з кислим (¹) молоком, то лучче з водою (²). *К.*, *Л.*

(¹) поганим. *Рад.*; підлим. *Бр.* (²) з водою. *Бр.*, *Зв.*

Як мать ногам кланяцьця, так лучче голові. *Прав. Ниж.*, [*Бал.*, *Рад.*].

Як маєш кланяцьця лаптю, то лучче поклонись чоботу. *Гл.*, *Ах.*

Волю (¹) голові до ніг упасти, як хвостові кланятися. *Вин.*

(¹) Волися. *Бр.*

Як мать погано орать, то краще й в поле не ходить. *Збр. Лаз.*

Як погано (¹) орати, то лучче (²) випрягати (³). *Зв.*, *Х. Зб.*

Як погано чоловік з жінкою. *Рад.* — (¹) ледачим. *Пр.*, *Кр.* (²) випрягти (³) воли. *Рад.*

Як на сухóземлю, то нехай лучче в мішку стоіть. *Бр.*

Як з лихим квасом, то ліпше з водою, аби не з бідою. *Прав.*

Маю висіти за одну ногу, волію за обидві. *Ил.*

Безпечніше—батька привъязати. *Пир.*

7310. Хоч соха, а глибоко оре. *Сл.*

Ліпш гаразд, ніж не гаразд. *Ст. Зб.*

Рожок—та з табакою.

Хоч бік голий, то каша з молоком. *Пир.*, [*Бер.*].

Чорна корова, біле молоко. *Ил.*

Тихо ходить, та густо місить. *Нос.*

Мішок, та не завъязан. *Ст. Зб.*

Хоч рябо на виду, так маслаки доладу. *Кон.* — Хоч тарани на виду, але маслак до ладу. *Нос.*

Хоч не в лад, та широко ступає. *Ёвх.*

Хоч смердить,—коли смак має. *Ил.*

7320. Хоч в орді, та в добрі. *Полт.*, *Ёвх.*

Хоч погано баба (¹) танцює, та довго. *Сл.*, *Ёвх.*

(¹) дівка. *Рад.*, *Пир.*

Молоде орля та вище старого літає. *Не.*

Понура свиня, а глибоко риє. *З.*, *Б.* — ... корень копає. *Рад.*—Понурая свинка глубей корень копає. *Ст. Зб.*

Воронá маленька (¹), та ріг великий (²). *Зв.*, [*У.*, *Рад.*, *Ст. Зб.*].

(¹) Маленька галка. *Гат.* (²) та великий писок має. *Проск.*; а великий кусок мъяса ковкне. *Ил.*

Здаецця й мала пташка, та кигті гострі. *З.*, *Пр.*

Мале щеня, та завзяте. *Ёвх.*

Кулик не велик, а все таки птиця. *Кр.*

Мал золотник та важок. *Пр. в Ст. Зб.*

Маленьке, але важненько. *У.*—... важкеньке. *Ил.*

7330. Хоч мале, та натоптуване (¹). *Л.*

(¹) натоптане. *Зв.*, *Х.*; натопкуване. *О.*

Хоч мале, та узлувате (¹). *Лів.*, *Мат.*

(¹) возлувате. *К.*

Малі тілом, та великі духом. *Коз.*

Не великий чорт, та великі яйця несе. *Пр.*, *Л.*, *Хор.*, [*Ёвх.*].

Видно (¹) пана по халявах (²). *Пир.*

(¹) Знати. *З.*; Пізнати. *Проск.* (²) халявам. *К.*, *О.*; халяві. *Бер.*; халявкам. *Ёвх.*—Давній пан польский носив цвітні чоботи—сапъянці. Служки, доношуючи після своіх панів стареньку іх зобуву, пришивали до неі, для одміни, чорні пришви, а халявами вицвічалися. *Войц.*

Видно (¹) пана (²) по походу. *Лів.*

(¹) Знать. *Зв.* (²) Ляха. *Рад.*, *Кор.*, Хому. *Не.*

Видно, що Ганна млинці пекла, бо й ворота в тісті. *Ёвх.*

Чорт (¹) би дятла знав, коли б не довгий (²) ніс! *Нос.*

(¹) Кат. *Ст. Зб.* (²) не свій. *id*; не ёго. *Нос.*

По роботі пізнати майстра. *Ил.*

Видно між ложками ополоник. *Не.*

Digitized by Google

7340. Видно, до дно. *Пир.*, *О.*

Видно пана и під ціновкою. *Л.*, *Кр.*

Попа видно и під ціновкою. *Л.*, *Зал.*

Пізнати сову по лёту! *Проск.*—Видно сокола по полёту, а сову по погляду. *Гл.*

Пізнати ворону по піръю. *Г.*, *П.*

Не заведе (¹) так нес, як вовк. *Бр.*

(¹) Не завие. *Проск.*; Не затрубить. *А. Вил.*

Бачу, що в хижу, та дверей не найду. *Гл.*

Пізнати вовка, хоч в бараній шкурі. *Ил.*

Слова—полова, а праця—диво. *Гат.*

Люде, як люде: були б ми добрі. *Ст. Зб.*

7350. Коли б мі гриз чобіт, то б и не жаль, а то ходак, та й ще не так. *Ил.*

«Люблю, мамко, Ивахна!» — «Коли б тебе любив Ивахно—жесь нічого доброго.» *Ст. Зб.*

Туди ввіти—широкі ворота, а відтіль—вузькі. *Зал.*

Дитина каже, що бита, а не каже, защо. *Пир.*, *Збр.* *Шей.*

Гору хвали, а низ ори. *Кох.*

У нелюбоі куми не смашні й пироги. *Коз.*

Добрий жець не питаєцця, чи широкий затінець. *Ил.*

Добрее ковадло не боіцця молотка.

Єден кулак стане за десять. *Проск.*

И малиі камінці роблять синці. *Ил.*

7360. Хромого пса легко догонити.

Де густа рука, не треба и друка́.

Як добре плече, так и тупиця січе. *Коз.*

Так от-чого зозуля ковала (так он з якоі се причини)! *Зв.*, *Пир.*, *Греб.*

Не в чім не реве, аж дома (¹) нема! *Об.*, *Ст. Зб.*, *Ис.*

«Бо чоловік до Жида одвів, а на завтра пита, чи ти ходила до корови?» *У.* — (¹) лисоі. *Р.*

Не чим так дуже бо̀ляче! *Збр.* *Лаз.*

Не в чім штука. *Рад.*

Не по чім (¹) и бъе (²), як не по голові! (³) *Кан.*

(¹) Не де. *Бр.*, *Зв.*, *Чигр.*, *Проск.*, *Рад.*, *Павлв.*; Куди. *Руд.* (²) бъеш. *Бр.*, *Проск.*, *Рад.*, *Павлв.*; бъецця. *Зв.*, *Чигр.* (³) лисині. *Л.*

Ото-то и горе, що риба в морі! *Кр.*

З того хліб імо (як хто ганить ремество яке, або-що). *Ном.*

7370. Така вже планида надійшла. *З.*, *Л.*, *Пир.* — Така ма́ла планета надійти. *Бр.*

Така година надійшла.

—

СУД не затяга, та суд и не отпуска. *Кон.*—Суд не заклика, та й не випуска. *Зал.*

Без суда суд буває. *Ст. Зб.*

Не знайду на свічку, а на позов—як біс дасть.

Осудися перш вдому, та на право йди.

До справи двох, а по справі (¹) один. *Кан.*, *К.*

(¹) двох хваляцця, а від справи. *Бр.*, *Бер.*; На суд идуть, так у двох хваляцця, а з суду йдуть, так. *Не.*; До пана йдуть, то два хваляцця, а од пана, то. *Рад.*

Хто хоче що справити,—треба ся забавити. *Ил.*

Добра справа не потребу́є суду.

Суд скваплнвий рідко буває справедливий.

7380. Лучче до попа, як до суда. *Бр.*

Бог дасть судця, а чорт (¹) розсудця. *Бр.*, *Зв.*

(¹) а чоловік.

Піро страшне не в гусака, а вже тоді, як у дяка. *Ш.*

Що написано (¹) пером, то (²) не виволочеш (³) волом (⁴). *Лів.*

(¹) Заведе. *Ёвх.* (²) ». *Прав. Ниж.*, *Коз.*; того. *Ос. 15 (XII, 55)*, *Л.*, *Пр.* (³) не виведеш и. *Кан.*, *К.*, *Пол.*; не вивезе. *Коз.*; не витягнеш и. *Проск.*, *Ёвх.*; не вивезеш. *Прав. Ниж.* (⁴) не вирубаєш топором. *Л.*, *Пр.*

Єдні руки право пишуть, єдні и мажуть. *Ил.*

Бодай ніхто добрий не діждав (¹) позиватися. *Полт.*

(¹) ніхто не дочекав. *Проск.*

Поли вріж, а втікай од позвів. *Кулж.*

До права треба мати два мішки: оден грошей, а другий бачности. *Ил.*

Идеш до суду, то треба—прийдіте поклонімося.

У суд иди, віз битих людей вези и віз грошей,—и все діло пропаде. *Гл.*—Набий віз людей та повези у суд віз грошей, то й прав будеш. *Коз.*

7390. Загина крючки. *Пр.*, *Х.*

Пише и дере, а гроші бере. *Проск.*

Там, де великі вікна, багато світла, а мало правди. *Ил.*

Золотий ключик до кождих дверій придасцця.

Коза з вовком тягалася: тільки шкурка зосталася. *Гат.*—...тільки паністара зосталася, та ще хвіст, та язик: простяглась, та й лежить. *А.*

Суха ложка рот дере. *Кан.*, *К.*, *Лів.*, *Ёвх.*, [*Бр.*].

Digitized by Google

Сухий кусок (1) горло (2) дере. *Рад.*

(1) кавалок хліба, то. *Бер.* (2) то й в роті. *Бр.*

Треба пудмазати, жеб не рипів. *Ст. Зб.*

Де не мажуть, там дуже (1) скрипить. *Не.*

(1) Не помащено, то й. *Ёвх.*

Хто мастить, тому віз не скрипить. *Проск.*

7400. Хто маже (1), той и іде. *Об.*—Не помажеш (2) — не поїдеш. *Ёвх.*—Помаж, так и поїдеш. *Сос.*

(1) Мастить. *Яц.* (2) Як не помастиш, то и. *Проск.*

Масти голову, поплювши в руки. *Ил.*

Де треба руки гріть, там треба и огню. *Ос., 3 (X, 97).*

Заваривши кашу, не жалуй масла. *Проск., Кр.*

Рука руку мие. *Прав. Ниж., Лів., Ст. Зб.* — ... щоб (1) білі були. *Пол., Лів., [Пр. в Ст. Зб.].*

(1) аби. *Бр., Проск.*

Не поможе нічого: треба червоної шапки перепросити. *Проск.*

Не хорів, не болів, и грошi сь узяв — щоб ти їх вистогнав («от, який сіпака нападецця»)! *Бр.*

Чорти ёго знає, що це за пан сидить за верцадлом, та ще й лаецця («а він порядок знає, що не можна б там лаяцьця»)! *Сл.*

Хапаннём не дать дітям своім ні щастя, ні долі. *Проск.*

То такий дерун, що з Христа зняв би.

7410. Чужая, знать, за пазуху вош и тому залізла. *Ст. Зб.*

Прийшов гарбар, та все загарбав.

Дере з живого и з мертвого. *Кулж.*

Печи й дери. *Не.*

Що ступить, то лупить. *Бр.*

Прийде до ладу, так и я вкраду. *К.*

Як хто одмагаецця, що ніколи не квапився на хапунці.

Хто хоче полюбить суддю грошо-заплода, про ёго роспитай панів, а не простого народа. *Збр. Лаз.*

Зробіть справу (розсудіть судом). *Пир.*

У свідка очі, як у дідька. *Ил.*

Свідки право судять. *Кл.*

7420. Свідкі первая чарка и первая палка. *Гл.*

Хто хоче свідком бути, треба хрестик цілувати. *Ил.*

Давно той присяг, хто за чужее посяг, (я чув так: «Давно той простягся, хто за чужеє присягся». *Ном.*). *Ст. Зб.*

Хто ламає слово, той віру ламає, той душу ламає, той Бога ламає. *Ос. 1 (281).*

Віч на́ віч. *З., Л., Кон.*—Стать очі на очі. *А.*

По нитці и клубка можна найти. *Кан., К., [Ст. Зб.].*—По нитоцці дійдеш клубочка. *Пир.*—Ниточка доведе клубочка. *Полт.*—По ниточки голки шукають. *Новг.*—По нитці голки доходють. *Пир.*

Виноватого Бог найде (1). *Пир., [Гл.].*

(1) суде. *Павлг.*

Не взявшись за невинного, не будеш міти винного. *Ст. Зб.*

Як би по́клепом не пішов, так и пропало б. *Кон.*

Хто ся оправдуе (а зовсім винний), того як гору вздуе. *Г., П.*

7430. Як не признаєсся, то потріскаєсся (давня запорозька примовка). *Ч.*

Як признався—розквітався. *Лох.*

За признання Бог прощає. *Гл.*

Одже воно и по правді! *Кон.*

Не буду душі вбивать, буду правду казать. *К.*

Що ж, виноват! ів гуси. *К.*

Нігде правди діти. *Прав. Ниж., Пол., Лів., Сл.*—... треба сказати. *Бр., Л.*—Нігде дітись. *Х.*—... треба правду казати. *Пол.*

Нічого гріха таіти. *Л., Пир., Х.*—Нігде гріха діти. *Проск., Л., Пир.*

Сказав—признав. *Бер.*

Злапати на гарячому вчинку. *Гат.*

7440. Один (1) Бог без гріха. *К.*

Тут здасцця багацько с винних.— (1) Тут один. *Ном.;* Єден. *Проск.*

Як тя видють, так тя пишуть. *Ил.*

Не горлова справа. *Бр.* — Не горлове діло. *Кр.*

Упався в ставку, або те ж в суспицію. *Ст. Зб.*

Не ходи до суду, бо хліба не буде. *Полт. п.*

За́раз не вішають, а поперед розсудять. *Гл.*—За раз не вішають. *Ил.*

Помилка за хвальш не йде. *Л.* —...не буває. *К.*

Чия шкода, того й бъють. *Бер.*

Хто в ділі, той и в одвіті. *Рад., Кр., Гл., Х.*

Тое винно—що есть. *Ст. Зб.* — ... а хто втік, той и прав. *Гл.*

7450. Хто втік, той и прав. *Рад.*

Чия шкода, того й гріх. *Сж.*

Чия згуба, в того й (1) гріха повна губа. *Зв., [Бр.].*

(1) а в тебе ж самого. *Кр., Бер.*

Не платить багатий, а винуватий. *Ёвх.,*

Digitized by Google

[*Проск.*, *Кан.*, *К.*, *Рад.*, *Черн.*]. — Поплатиця не сват, а той, хто винуват. *Лів.*

Чий би бугай не скакав, а теля наше. *Кон.*, *Гр.*—Чиі бики, а моі телята. *Ст. Зб.*

Хто коня купить, бере и уздечку. *Ил.*

Чия гребля, того й став. *Пир.*, *Ст. Зб.*

Кому дрова, тому й тріски; кому горшки, тому й миски. *Пир.*

Чий кінь, того й віз. *Ск.*

Чий берег, того й риба. *Лів.*

7460. Не прав вовк, що козу ззів,—не права коза, що в ліс пішла. *К.*—Не право теля, що в ліс пішло — не прав и вовк, що й теля ззів. *Нов.*

Не наш віз, не наш и кінь. *Проск.*

Коза наша й мясо наше. *Збр. Лаз.*

Одчіпного дать. *Кон.*

Карай, та назад оглядайся. *Бр.*, *Ст. Зб.*

За єдного винного сто невинних гине. *Бр.*

Виноватого кров—вода, а невинного—біда. *Пир.*

Кров буде вóлати до Бога о помсту. *Збр. Лаз.*

За одного невинного сто душ погибне. *Гл.*

А и над виниим добрó б часом ужалити. *Кл.*

7470. Безвинному жаль завше много може.

З одниеі липи двічі лика (1) не деруть. *Бер.*

(1) В літо два рази з липи лик. *З.*

З одного вола (1) двох шкур (2) не деруть (3). *О.*, *Ст. Зб.*

(1) чоловіка. *Ил.*, *К.* (2) шкір. *Проск.* (3) не дерти. *Ил.*, *К.*

Винного двома батогами не бъють. *Ил.*

Хвалить 7474—7523. — Погано 7524—7660. — Багато 7661—7693. — Трохи 7694—7716. — Легко 7717—7725. — З лихою годиною 7726—7736. — Худко 7737—7714. — Далеко 7715—7759. — Дуже 7760—7763. — На все є час 7764—7781. — Давно дієцця 7782—7801. — Новинка 7802—7810. — Дивуєцця 7811—7916. — Неоднакове 7917—7950. — Однакові 7951—8121.

ХВАЛИТЬ, як би медом мастив. *Бр.*

Як по душі маслом. *Ёвх.*

Як салом ёго помазав. *Ст. Зб.*

Хвальба сорочки не дасть. *К.*, *Проск.*, *Бр.*

Перехвалить на один бік. *Л.*, *Пир.*—Перехвалити на другий бік. *Ёвх.*

Добро не дядина! *Ном.*—...,... и хочецця. *Зал.*

7480. Коли, куме, добре! *Пр. в Ст. Зб.*

Хоч варила, не варила, аби гаразд (1) говорила. *Пол.*

(1) добре. *Сл.*

Чому не Маруся! *Чор. Рад. (243).*—... як би (1) шанувалась (2). *Об.*

(1) аби. *О.*, *Кр.*, *Сос.* (2) аби шанувалися *Коніс.*

Як миле щастя. *Ном.*

Чому не так! *О.*, *Сос.*—...як би дали пъятак! *Лох.*

Батькова дитина. *П.*, *Прав. Ниж.*, *Лів.*

Гарний, як искра. *Бр.*

Хороший, як глемъязовський бублик! *З.*, *Пир.*

Глемъязов — м. *З.* п.

Хороше черевики шие. *Ст. Зб.*

Медок солóдок, а патока й пòтім. *Кох.*

7490. Доладу усе зроблено. *Пир.*

Пахучое то есть якоесь зілля! *Ст. Зб.*

Таке добре—нехай мені Бог дае таке життя! *Бр.*

Добре діло карасі: не поіси, так продаси. *Н.*

Добра то річ, що є в хаті піч. *Лів.*, *Павлв.*, [*Прав. Ниж.*, *Ст. Зб.*].

Коли б твоя знала, що моя йграла, то б твоя плакала. *Ст. Зб.*

И дома, и заміжжю. *Л.*, *Пир.*

Дома и на полі. *Павлв.*—... и в полі.

Гаразд тобі, сиди ж собі. *Ил.*

Раз (1) та гаразд (2). *Лів.*

(1) Хоч раз. *Пол.*, *Б.*, *Кр.*; Здибав раз. *Проск.* (2) гораз. *Пол.*; гараз. *П.*, *Прав. Ниж.*

7500. Ой, ой! там сама патока! *Кан.*

Мовив Шляхтич, боячись щоб козачка 1855 р. не сягнула до Черкащини и Чигринщини.

Увага не блага. *Нос.*

Digitized by Google

Купила Олена сережечки зелені: як уділа у вуха—славна була дівуха! *Не.*

Укріпив, ак Бог черепаху. *Кох.*

Живе, лиха (1) прикупивши. *Л., Пир.*

(1) лихо. *Черн.*

Живе тітка за дядьком! *К.*

Живе дівка за парубком! *Л., Коз., Кр.* —... лиха (1) прикупивши. *З., Л., Б.*—...за парубком, як за скурвим сином. *К., Л., Кон.*

(1) горя. *Зв., Рад., О.*

Живе баба за дівером, лиха прикупивши. *Рост.*

Вийде шите за пробите. *Проск.*

Як уродиця лобода—и то не біда. *Коз.* —Як е лобода, так и не біда. *Кон.*

7510. Невпірому пану буде гоже й сее. *Коз.*

Хоч не пишно, аби затишно. *Кан., К., Л., Гр.*

Нехай стара въязне—більше мъяса буде! *Кобз. (159), Р., Л., Кон.*

Не скільки дива, аби тільки більше пива. *Бер.*

Пошло за вбитую. *Ст. Зб.*

Ніщо бабі по єдвабі! *Ил.*

Ладна баба без єдваба.

В затінку стане за дівку. *Лип.*

Добре буде, як захолоне. *Ст. Зб., Л.*

Вашими (1) устами та (2) мед пить! *Л., О., Кулж.*

(1) Дай Боже вашими. *К., З.*; Та коли б же. *Кр.*, [*Зв.*]. (2) тілько б. *Зв.*

7520. Коли б твое (*або*: ваше) слово та Богу в уші! *Нос.*—З уст твоїх та Богу в уші. *Ст. Зб.*

Мені з уст, а тобі за пазуху шусть! *Ил.*

Дав би то Бог! *О., Л.*—Коли б то Бог дав! *Пир., Л.*—Немов би дав Бог! *Р., Л.*

Нема над рибу линину, мъясо свинину, ягоду сливину, а дівку Марину. *Ил.*

—

ПОГАНО, Титяно! *Об.*

Погано вража баба скаче, та ще й довго! *Гор.*

Погано пан пише. *Зв., Пир., Кон.*

О, який же се поганий (*або*: хороший) голос (не по душі, або по душі мені кажеш)! *Ном.*

Бочка меду, та ложка дігтю. *Не.*

Справа (1) коло дядькового (2) воза! *П., Прав. Ниж., Лів.*—Та й справа ж коло дядькового воза! а коло мого й такої нема. *Ёвх.*

(1) Справа, як. *Пир., Р.* (2) батькового. *Пир.*

7530. Не до чмиха. *Гат.*

Не до шмиги. *Бр., Пир.*

Не до цуги! *Ном.*

Аж пальці знать. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Курям на сміх. *П., В., Лів.*

Шиворот на виворот (у панків). *Лів.*

Через десяте-пъяте. *Зв., Л., Пир., Х.* —...в пъяте. *Лів., Сівер.*—Пъяте через десяте. *Бр.*

На злах (1) лободах. *К., Л., Пир., Р.* —...на курячі ніжці. *Л., Пр.*

(1) На глах. *Прав. Ниж., Лів.*; На слах. *Кр.*

Казна-як! *Лів., Сл.*

Як за копу звона. *Пр. в Ст. Зб.*

7540. Як за денежку пистолет. *Лів.* ... пистоль. *Не.*

З воза вбитись (там такі каралі, що з воза повбивались. *Коз.* Такий уже майстер—про оптекаря—из воза вбився. *Сос.*). *Коз.*

Як лихому на щкоду. *Проск.*

Як циганська кобила: день біжить, а три дні лежить. *Бал.*

Як біжить, то й дрижить, а як упаде, то й лежить. *Не.*

Добра кобила! день біжить, три дні лежить; море перескочить, хвоста не замочить (кажуть, як хвастає кіньми). *Ёвх.*

Така корова—аби людська помова. *Бер., Кон.*

Аби оснівка—потканнячко солімка. *Коз.*

Не лізе, не тече,—само ся волоче. *Ил.*

Ні пъецця, ні ллецця, ні в чарці не остаецця. *Зал.*

7550. Нема що в тріски зберати. *Ил.*

Приложи шаг (1), то й бублик купиш. *Л.*, [*О.*].

(1) копійку. *К.*

Таке гарне, як ти дівка (лае молодицю). *Бр.*

Таке добре (*або*: красне), як моє життя. *Бр.*

Хороше, та рідко шито. *Ст. Зб.*

Хорош, як бабин Ярош.

Стань, подивися—плюнь та й оступися (як побачить гидке, а хвалене). *Ёвх.*

Казав парубок — дівка нічого, а вийшло казнащо (*або:* чорзнащо).

Рвецця, як бздини (дермо таке). *Збр., Шей.*

Одна одну ловить рідко,—(напр.: щерби багато, а галушок трохи). *Зал.*

7560. Дунь та й плюнь! (Нічого більше

Digitized by Google

не вradиш! Узято з того, як у хрест вводять). *К.*

И шаг пропав, и дитина дурна. *Ном.*

Тільки що Савці свитка (благеньке, нічого з ёго не зробиш)! *Зал.* — Як раз Савці (1) свитка! *Зв.*—... та тільки рукавів нема (2). *Л.*—От тобі, Савка, й свитка! *Б.*

(1) на Савку. *Бр.* (2) тільки трохи куца. *Не.*

Коли б тая пшениця добра була, то б еі и там змололи (покрали б). *Ил.*

Так доділа, як свиня штани наділа. *Б., Пр.*

Тоді б тебе бачити, коли свою потилицю. *Ил.*

Горить, як сліпий дивицця. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

Теперь удружив мені, посадив на кал! *Х. Зб.*

Утяв за шаг бога («И то буває!.. коли ж так!»). *Кр.*

Утяв по саму завъязку. *Л., Х.*

7570. Утяла мама милая (*або:* Улила милуна), що й на світ стидно. *Л.*

Милая печуть из тіста, весною.

Утяв галки! *Зв., Рад., Х., Ст. Зб.*

Наварив пива—начинив дива. *Сл.*

Наварила галушки, та нікому й істи. *Зв.*

Хватив изза дуба. *Ст. Зб.*

Вихватився (*або*: вискочив), як на щолопок. *Гр.*

Вискочив (1), як голий (2) з маку. *О.*

(1) Вихопився. *Ил.* (2) голий козак. *Ил., Нов.*

Зробив людям на сміх. *Л., Павл.*

Замкнув вовка межи вівці. *Ил.*

Вскочив в мак (недоладу що зробив). *К.*

7580. Наладив дід хижу для бабки: то лазили кошки—стали лазить собаки. *Кр., Ст. Зб.*

Добра, як з курки молока, а з верби петрушки. *Бр.*

Из ёго добра, як з козла молока. *Зв., Л., Кр.*—...з козла—ні вовни (1), ні молока. *Л.*, [*Рад., З., Б., Кон.*].—З козла ні вовни (2), ні молока. *Ст. Зб.*

(1) и (2) шерсті. *О., Проск.*

Не з того боку зайшов. *Зал.*

Добром город городить. *Кулж.*

На мідяні гроші славі добувати. *Зал.*

Так сяк, на косяк, неполюдскій. *О.* — як так, аби неполюдскій. *Ил.*

З ряжу не зробиш Парижу. *Проск.*

Вези овес й до Парижа, а не буде з вівса ряжа. *Бер.*

З попелу галушки не вдіюцця. *Кулж.*

7590. Покинь лук, коли пусто рук. *Ст. Зб.*

На плохенький животок и пироги вадять. *Збр. Лаз.*

Ти ёго медом масти, а він дяблем воня. *К., Кан.*

Шкода псові (1) білого хліба. *Проск.*— Шкода собаці булки: не зсість, тілько покаляе. *Бр.*

(1) Пожалься, Боже, собаці. *Ном.*

Худоба за очима, а чорзнащо перед очима. *Б.*

Из свинячим личем та в пшенишне тісто. *Коз.*

Шкода мого Красного Поізду! *Ст. Зб.*

Шкода заходу! *Зв., Рад., Л.*—Дурний захід. *Бр., Л.*—... тільки захід. *Л., Рад.*

Шкода й воску псовати. *Ст. Зб.*

Шкода лою, світи водою. *Не.*

7600. Шкода и лою на лемішку. *Гр.*

Плюнь на раки—верша видно. *Пир.*

Жалься, Боже, чого доброго! *Прав.*

Хунта клаків не варт. *Бр.*

Курчяти не варт. *Бр., Кон.*

Не варт и печеної цибулі. *Проск.*

Не варт и рожка табаки. *Войц.*

З піръям не стоіть. *Л., Кулж.*

Зробив з дуба спичку. *Кох.*

Зробив з леміша пшик. *Кох.*

7610. Оттак, тату, зробив ковальский пшик. *З.*

То од Цигана з науки син прийшов и хвалився нею батькові, а більш нічого и не вмів.

Звів на Гришков войлок. *Ст. Зб.*

Пшик собачий и вийде. *Кон.*

Зроблять з лемеша швайку. *Кобз. (154), Кох.*

Нехай чорт у дядька служить! роби, роби, та й сучим сином не зови. *Пир., Кр.* — Бодай чорт у дядька служив! *Л.*, [*Евх.*]. — ... а до дядини (1) за платою ходив (2). *Бер.*—... ходив: служив, служив, ще того дочекався, що сукиним сином назвався. *Бр.*

(1) тітки. (2) а в дядини істи просив. *Рад.*

Ні риба, ні мясо. *Проск., Л., З., Пир., Пер.*, [*Пр., Р.*]. — ... и в раки не годиться. *Пир.*—... ні мъясо, а щось наче гриб. *Коз.*

Ні пес, ні баран. *Г., П.*

Ні брат, ні сват. *Лів.*

Ні дар, ні купля. *Ил.*

Ні юшки, ні петрушки. *Ил.*

Digitized by Google

7620. Ні гріха, ні спасіння. *Х. Вид.*, [*Проск.*, *Пир.*, *Пр.*, *Черн.*].

Ні слави, ні памъяти. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

Ні спору, ні ласки. *Бр.*, *Рад.*

Ні сирий, ні підпечений. *Бер.*, *О.* — Не сир, не впікся. *К.* —... не підпікся. *Рад.*—... не підпечен. *О.*

Ні пришити, ні приліпити. *К.*

А ні пришити, а ні прилатати. *Ил.*

Ні занять, ні донять (доточить). *Сл.*

Ні куе, ні плеще. *О.*

Ні мече, ні цілиця (ні дає, ні не дає). *Нос.*

Ні гріє, ні знобить (*або*: Ні знобить, ні гріє). *Лів.*

7630. Ні бере, ні кладе. *У.* — Ні кладуть, ні беруть (с. Сококотяжинці; з поводу накраєних нових садиб). *Бр.*

Ні тпру,' ні ну. *Пир.*

Ні вкинь, ні в лий. *Бр.* — А ні вбий, а ні влий. *Ил.*, *У.*

А ні сак, а ні бовт. *Дуб.*

Ні втік, ні піймав. *Л.*, *Б.*—... ні нагнав. *Сум.*

Від одного втік, а другого не здігнав. *Ёвх.*

Од одного берегу одстав, та (1) до другого не пристав (2). *Л.*

(1) Від берегу відстав. *Прав. Ниж.* (2) одиплив, к другому не приплив. *Пр.*, *Кр.*

Ні тієї стіни не достав, ні 'д тієї стіни не одстав. *Кон.* — Оце зостався: ні тієї стіни не достану, ні тієї—хоч у той куток головою бийся, хоч у той. *Бер.*

Ні самому поглядіть, ні людям показати. *Нос.*

А ні злому кари, а ні доброму похвали. *А. Вил.*

7640. Прийшов ні за чим, пішов ні з чим: нічого и питать — шкода час терять (1). *Пр.*—... шкода й питать, тільки ноги болять. *Ёвх.*

(1) шкода ноги топтать. *Пр.*

Ні взад, ні вперед. *Ил.*

Ні в кут, ні в двері. *Г.*, *П.*

Ні в тин, ні в ворота (ні куди не годен). *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*

Ні попові, ні наймитові. *Л.*, *Пир.*, *Кр.*, *Ёвх.*

Ні Богу, ні людям. *Проск.*, *Пир.*—Ні собі, ні людям. *Білг.*

Ні до Бога, ні до людей. *Ил.*—... ні до третёго чорта. *Зал.*

Ні до ліса, ні до біса. *Бр.*

Ні до села, ні до города—той же вжиток. *К.*, *Кан.*

Став на стану—ні к лавці, ні к столу. *Нос.*

7650. Ні к селу, ні к городу. *Лів.*, *Сл.* —Ні до села, ні до міста. *Бр.*

Ні шість, ні пять. *О.*

Ні в пять, ні в десять. *Кан.*, *К.*

Ні в три, ні в чотирі — ні в 5, ні в 9. *Ил.*—Ні в 5, ні в 9. *Бр.*

Ні сюди, ні туди. *Ил.*

Ні сюди, ні туди—ні саньми, ні колесами—ні зімою, ні літом. *Ст. Зб.*

Ні в сих, ні в тих. *Прав. Ниж.*, *Лів.*, *Сл.*

Ні сяк, ні так. *Бр.*

Ні се, ні те. *Ск.*—... ні з чим пиріг. *Гр.*, *Сл.*

Ні те, ні се, ні третє чорзнащо. *Пир.* —... ні чорзнаєщо. *Бр.*

7660. Ні се лій, ні се масло. *У.*

—

БАГАТО, як трави. *Кул.*

Як у зайця ломів. *Кл.*

Буде сёго добра в три коліні! *К.*

Буде й голому поза пазушшю. *Проск.*, *Л.*, *Б.*

Хоч греблю гати. *Ск.*

И хату можна закидать. *К.*

Е, там буде чим Кузьмі награцьця!

Буде ще й батька женить. *Пир.*

У нас у самих свині не ідять: *Кр.*

7670. И нам обіцав еще дати. *Ст. Зб.*

Більше, як шмат, більше, як много! *Ил.*

Хоч ногою заткни. *Черн. г.*

Сёго дива—аби хіть! *Лист. (II, 280).*

Дочорта (багацько)! *Л.*, *Пир.* — Добіса.

На воловій шкурі не списав би. *Ёвх.*

На собаку кинь, а Ивана піймаеш (1). *Лох.*, *Полт.*

(1) вдариш, попадеш. *Пр.*

Народу, як дим иде (багато)! *Лів.*

Хмарою йдуть люде. *З.*

Як плав пливе. *Лів.* — ... військо иде. *Ст. Зб.*

7680. Так як орда иде (багато). *Кон.*

Тіснота така, що й кием не протиснеш. *Т.*

Тісняцця, неначе хліб у печі. *Коз.*

Найшло, як по воду святую. *Новг.*

Як чорт пугою нагнав. *Ёвх.*

И курці носом нігде клюнуть. *Зал.*

Так що Боже (такого клопоту, страху и д.)! *Лів.*

Кучугура й три оберемки (багато). *Л.*, *Рад.*, *Пир.*

*

Digitized by Google

Тьма тьмуща. *Об.*

Набравсь (1), як Май (2) груш. *Зв.*, *Л.*, *Ёвх.*, [*Бр.*, *Бер.*].

(1) Наівся. *Рад.*,*З.*; Допався... до. *Гр.* (2). Мень. *Рад.*; Мань. *Ст. Зб.*; Маль. *Гр.*—Мань був Жидок, хотів груш накрасти; чоловік піймав ёго, вибив и викинув за тин. *Даниленч.* «Набравсь, як Май груш» кажуть, як хто набере чого багато и за пазуху, и в полу и д. *Л.*, *Бер.* Май, кажуть, такий чоловік був. *З.*

7690. Через лад (надто, через міру). *Пир.*, *Л.*

Передав куті меду (переборщив, багато чого налив и д.). *Прав. Ниж.*, *К.*, *Л.*

Стругав - стругав, та й перестругав. *Ил.*

Дуже вже переборщив. *Ном.*

—

ТРОХИ, як комар наплакав. *Кан.*, *К.*

Як кіт наплакав. *Об.*

Из мишачу бідницю. *Кор.*

Миль-миль, як у Петрівку ягода (денегде побачиш). *Х.*

Тільки світила, тільки и кадила. *Проск.*

Се моя соха й борона. *Новг.*

7700. Тільки свічі й воску. *К.*, *Л.*, *Пир.*, *Кр.*, *Гр.*—... воску и ладану (*або*: світла и кадила). *Ил.*

Кілько воску, тільки й свічки.

Тільки пекла й варила. *Об.*—Тільки й пекла, що варила. *Кр.*

Увесь Хвесь. *Ном.*

Що там и грошей тіх (и груш тіх, и того паперу и д.)—хвороба! *Новг.*, *Ном.*

Що там—жмінька іх була! *Пир.*—Було людей з жменю. *К.*

Як в зайця хвоста! *Ст. Зб.*

Як коза поскочила. *Кон.*

Як пилинка в морі.

Як лёду (узяв так трохи). *Пир.*

7710. Багацько, як у голомозого (1) чуприни. *Збр. Даз.* — ... у лисого волосся. *Дуб.*, *К.*

(1) на лисому. *Пир.*; у голого. *Пр.*

Багато, як за гріш маку. *Ёвх.*

Багацько, як за шаг часнику. *Л.*

Як шилом борщу. *Проск.*

От и вся недовга! *Пир.*

За шаг казки.—Немного и сеей за чех казки. *Ст. Зб.*

З Антонову слёзу.

—

ЛЕГКО, як з роси и води. *Кам.*, *Бр.*

Як дурному з гори. *Пир.*—... збігти. *Коз.*—Легко, як дурному з гори бігти. *Л.*—Як дурний з гори. *Зв.*

Як пъяному з гори котицьця (так легко). *Зал.*

7720. Як трава на гостру косу (впала). *Мар. В.*

Не хворівши (1), не болівши. *Рад.*, *Бр.*

(1) Не горівши. *Б.*

Чім чорт не жартуе! *Ёвх.*—... не шутить. *Кон.*

Сёго як води! *Лів.*

Чого доброго, а—и д

Як пить дасть. *Пир.*

З родом и плодом. *Кон.*

—

З ЛИХОЮ ГОДИНОЮ. *Л.*, *Кон.*—... та з нещасливою. *Рад.*, *Л.*

Як плугом оре. *Сл.*

За малим-малим богом та переміг. *Черн.г.*

Як паршивого голити (так легко зробити). *Проск.*, *Кан.*, *К.*

7730. Чуприну нагрієш (далеко, важко). *Лів.*, *Сл.*

Пальцем не перекивать (далеко, довго). *Лох.*, *Пр.*, *О.*, *Ёвх.*—Не пальцем перекивать. *Л.*, *О.*

Бо то не грушку—вкусити Марушку. *Ил.*

Третім (1) нападом (роблю и д.). *К.*, *Бер.*, *Л.*—Трёма нападами. *Л.*, *Пир.*

(1) Другим, четвертим и д. *Ном.*

В ряди-годи. *Пир.*, *Л.*

Ні вічно, ні судно не скаже! *Кон.*

Поки Бог віку протягне. *Лів.*, *Сл.*

—

ХУТКО, як оком измигнуть. *Пир.*

Ото летить, аж земля стугонить (1). *Нов.*—Так біжить, аже земля дрижить. *Бр.*—Аж земля гуде. *С.*

(1) гуде. *Кон.*

Поспішаецця з (1) козами на торг. *Пир.*

(1) як з. *Гл.*

7740. И час не змигнецця. *Бр.*, *Л.*

В один мет. *Пир.*

Хіба він за горами? *Ск.*

Не в човні, на́ березі (от-от! зараз). *Кон.*

По пошті на волах. *Нов.*

—

ДАЛЕКО, як оком сягнеш. *Л.*—... заглянеш. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

Миля козацька (довга). *Бр.*

Як на воловий рик (міра далині). *Коз.*

Як шпихом докинуть (близько так). *Пир.*

Digitized by Google

На кінці язика. *Л.*, *Пир.*, *О.*—... де нові ворота и собака рабий. *Бр.*—... собака рябий, погреб у яму впав. *К.* — У кінці язика можна допитацьця хоч куда. *Бр.*

7750. Не доходя минаючи. *Л.*, *Ис.*

У ржі, на межі, на кривій березі. *Не.*

Судою-тудою поза вколицею. *Черн.*

Из Черепівки та на Нову греблю. *Сл.*

У-строці (комора на причілку хати — у-строці). *К.*

Де Рим, де Крим! *Кан.*, *К.*, *Краш.*— Де Крим, де Рим, а де попова груша! *Не.*—... Рим, а де Балабанівка. *Оле.*

На трапку. *Л.*, *Пир.*

«Де ніж?»—«На трапку!» Як хто не зна сёго трапка и запита: «На якому трапку?»—«Де трапицця!» *Ном.*

Побіг рябою (білою, холодною, гострою и д.) дорожкою. *Лів.*

Як питають, де (що-там), и скажуть, що воно рябе, холодне и д. «Чи не бачив вола?»—«Якого?»—«Рябого.»—«Побіг и д.» *Ном.*

Від кінця до кінця. *Ил.*

Як Решетилівська толока (про що широке). *Зал.*

—

7760. ДУЖЕ—аж кричить (хоче, треба). *Зал.*

На всі заставки хватає. *Ск.* — Пустив (1) на всі заставки. *Ст. Зб.*

Дуже, скоро—їсть, робить, говорить и д.— (1) Бере. *Гор.*; Оце попер. *Р.*

Оце вжарив! аж небові жарко. *Л.*, *Пр.*

Як сніг сипле. *Кон.*, *Л.*

—

НА ВСЕ Є ЧАС. *Л.*

Порою сіно косять. *Нос.*

Часом з квасом, порою з водою. *Об.*

Иноді (1) густо та пусто, а иноді (2) рідко та мітко. *Бер.*, *Л.*

(1) и (2) Инколи. *К.*

Як коли—густо, а коли—й пусто. *З.*, *Л.*, *Пир.* — Разом густо, а разом пусто. *К.*, *Пир.*

Час на часу (1) не стоїть. *П.*, *В.*

«Волися різкою дитину вдарь, а лайкою не лай, бо час и д.» *Бер.* — (1) на часі. *Кан.*; на час. *Зв.*

7770. Кусає комарь до пори. *Проск.*

До пори (1) збан (2) воду носить. *Дуб.*, *Рад.*, [*Бр.*, *Ст. Зб.*].—Поти (3) збан воду носить, покуль ухо не вворветь (4). *Ст. Зб.*, [*Проск.*]..—... доки ухо не ввірвецця; а як ухо ввірвецця, то й збан розібъецця. *Бр.* — Пішов глечик за водою, та й головку там положив. *Полт.* — Не доки глечикові по воду ходити! *Л.*, [*К.*].

(1) До часу. *Бр.*, *Ст. Зб.* (2) жбин. *Кан.* (3) Доти. *Бр.* (4) До пори глек воду носить—покіль ухо одорвецця. *Б.*

Під год, так и хліб родить (як до году). *Л.*, *Кон.*

Дорогé нечко к Великодню. *Ст. Зб.*

Не в час даеш хліба густа (луста?), коли зубів в губі пусто. *Ил.*

Дорогий шаг до сповідця, а після сповідця не вельми. *Черн.*

Дорога ложка до обіда. *Пир.* — ... а пообідавши, то и під лавку. *З.* — ... а післяобід хоч и за вікно (1). *Л.*, [*У.*, *Рад.*].

(1) а післяобід до вечері хоч и під лавку. *Гл.*; хоч кинь. *Кр.*; а післяобід під стіл.

Не тепер по гриби ходити: въосени, як будуть родити. *Ном.*, [*Ст. Зб.*].

Не тоді хортів (1) годувать, як на влови (2) їхать (3). *Л.*, *Кон.*—Їхати на полювання, тóді хорти годувати. *Проск.*

(1) пси. *Кан.*, *К.*, *Ст. Зб.*; собак. *Бр.*, *Зв.*, *Л.*, *Новг.*, *Павлг.* (2) на улов. *Пир.*; на ловлю. *Зв.*; на полювання. *Бр.* (3). йти. *Бр.*, *Зв.*, *Пир.*, *Новг.*, *Ст. Зб.*

Не тогді коня сідлати, як треба сідати. *Проск.*, [*Ил.*].

7780. Не тогді коневі вівса, коли він дивиця до пса. *Ил.*, [*Проск.*].

Не тогді меча шукати, коли ся треба потикати. *Ил.*

—

А що вже ДАВНО ДІЄЦЦЯ (чи рано ще)? *Л.*, *Пир.*, *Коз.*

Не світ, не тьма (рано). *Пр.*

Ще й на світ не благословилось. *Ном.*

Ні світ, ні зоря. *Кр.*

Ще чорти навкулачки не бились. *Хор.*, *Л.*, *З.*, *Пир.*, *Кон.*

Білий уже день. *Кулж.*

Що в Бога день. *Ск.*

Ніч ніцьку. *Л.*, *О.*, *Кон.*

7790. Зіма зімська. *Кон.*, *Коз.*

День денський. *Лів.*

Цілісінький Божий день.

Уже тому третій день, як я прила мичку вдень. *Бер.*, *Л.*

Каже, як не пряде довго. *Л.* Каже, як прийде з кужелем одна до одниєї на оденки. *Бер.*

Під пъян вечор. *Ст. Зб.*

Було у головці. *Кв.*

Тоді колодки тягали (на масниці в понеділок. Хто не оженився, тому въяжуть

Digitized by Google

жінки колодку, а він одкуповується). *Кон., Гр.*

В свинний голос. *Л.* — Зробиш, та в свинячий голос. *Б.*

Як світ, побідавши (поідете ид.). *Нос.*

Про мъяшкурного, або, жартуючи, кажуть гостям, як вони з світом думають іхать.

И на сей день (пішов, пропав). *Ск.*

7800. Поки суд та діло (1). *Лів.*

(1) та право. *Л., Н., О.*

Ще и кіт не женився. *Ёвх.* — Ище и кіт не валявся. *Нов.*

Ще й заводу нема, ще й не починали.

—

И НОВИНКА то така—бодай не чуть! *К., Л.*

Не всякому слуху вірь. *Коз.*

Еще ся не уродить, а вже по світі ходить. *Ил.*

Люде—собаки. *Бр., Проск., Кан., К., Пир., Кр.* — ... вони скажуть, що й на вербі груші ростуть. *Ос. 20 (XIV, 113).* — ... собаки — чого не набрешуть! *Рад., Л.*

Люде зложуть и смоляну кобилу. *Нос.*

Дзвін десь виливається. *Л., Кон.*—Десь дзвін великий лили и пустили таку поголо́ску. *Хат. (191).*

Див. *Ос. 21 (XIII, 37).*

Нема й не буде,—тільки загадують люде. *Нов.*

«А, добрі горобці в молоці!» — «Чи ти ж ів?»—«Ба, ні! козав басистий, що бачив цимбалистий, через дірочку як Жиди іли!» (про тих, що кожну новинку хвалять). *Кан., К.*

7810. Що говорять, то й виговорять. *Бр., Л.*, [*Рад.*]. —Що бають, то вибають. *Збр. Шей.*

—

ДИВУЄЦЦЯ, як сич на сову. *Гат.*

Аж об поли вдарився. *Зал.*

Зираюцця, як на тура. *Г., П.*

Хто дивує, нехай и собі так правує. *Кл.*—Хто дивить, нехай собі так чинить. *Ст. Зб.*

Недивним річам не дивуйся.

Не тільки пива, кільки дива. *Рад., Пр., Гад.* — ... пиво, скілько диво. *Бр.*

Диво мотовило! *Пир.*—... що по полю ходило! *Ном.*

Диво—на березині бруньки. *Кр.*

Диво не решето: багацько дірок, та нікуди вилізти. *Ёвх.*, [*Л.*].

7820. Диво, як сито, а чудо, як решето. *Ил.*

Диво не диво, що кобила (1) здохла (2); але хто дав псам знати (3). *Бр.*

(1) кінь. *Г.* (2) на полі. *Проск.* (3) що ззіли ії.

Добре баба говорила, що не буде без дива.

Наварила дива!

Диво йме, та й годі! *Гат.*

Що не пиво, то диво.

Оце мені не́ з диво (дувується)! *Пир.*

Чудний, як (1) бублик. *Л.* — ... кругом объіси, а в середині нема нічого. *Ном.* — ... круг объіж, а середину кинь. *К.*, [*Ч.*].—Чудній бублика. *Коз.* — Таке чудне, що чудній бублика. *Черн.* — Як не чудний, а все чудніш бублика не буде. *Кр.*

(1) Смішний, як втрое. *С.*

Чудеса в решеті. *Об.*

Чудосія на Водохрещі. *Гр.*

7830. Чудеса на колеса: самі котяцця! *Кон.*

Ого! чудеса! вербовиі колоса! *Черн.*

Чудо не раки! де вони зімують? *Кан., К.*

Чудо, а не наші! и в дощ молотять. *Ар.*

Що за хрінова мати! *Ном.*

Що за катова мати! *Пир.*

Моя годино (жаль, диво и д.)! *Лів.* — ... годинонько!

Ой мамко любко! *Бр.* — Моя мамочко! *Пир.*—Ох, моя матінко! *Пир.* — Моя ж таки та й матіночко! *Л.*—Ох, моя мати рідна! *Л.*

Дувуєцця, жахаєцця, жалкує.

Боже (Господи, Господи Боже) твоя воля (як багато и д.)! *Об.*

На ёго прасунки. *Кон.*

7840. На лихоі години! *Кон.*

Щось непевне! *Пир., Л.*

Мов заморочено. *Кон.*

Морока ёго зна! *Лів.*

Оце, убий тебе куцюба! *Бр., Зв.*

От и знай! *Пир.*, — ... мовляв, ти з ним! що хоч, те й роби. *Кон.*

Ото ж річ! *Гат.*

От тобі раки!

А ні посла, а ні хісна. *Ил.*—Нема ні хістна, ні посла. *Проск.* — Ні осла, ні посла. *К., Кан.*

От и встереглись! *Пир., Н.*

7850. От тобі, Гандзю, книш! *Кон., К.* — ... Гапко, книш. *Не.*

Digitized by Google

От тобі й рарати, чорте (1) чубатий! *К.*

Рорати—катилицька одправа; сказано на панію, що заклякла, поки доіхала. (1) Маєш рурати, дідьку. *Ил.*

От тобі, бабо, й Юрія! *Не.*

От тобі, чорте, шпак (чого забуде)! *Прав.*

От тобі кукли и теремки! *Ст. Зб.*

От тобі й на! *Лів., Сл., Гат.* — ... був та нема. *Лів.*

Оттак, сіють мак — нехай буде й так! *Сос.*

Оттака ловись! *Л., Пр., Р., Кр.*—... хоч дрібна, але свіжа. *К.* — ... ловись, яка влізла. *Ёвх.*

Оттака халепа! *Пр., Х.*

Оттак наробив халепи. *Сос.*

7860. Оттепер ні до торгу, ні до жінки! *Кр.*

То ласий був чоловік, розвъязав горщок з сметаною, везучи її: воли смикнули, сметана й розлилась.

Біс та й не батько — що більш знає! *Ст. Зб.*

Така то вже оказія! *Я.*

Шургічь у піч! *Кулж.*

Ище, мовляв, не вспіли того дива одгулять (вессілля), уже й... (побилися). *Кон.*

Туди бий, а туди потече (кров). *Ил.*

Смуток її зна! *Кон.*

Батькові ёго хвороба—як воно й буде.

Бог то святий знає, що з того буде. *Проск., Л.*

Бог ёго знає! *Об.* — А Бог ёго зна! *Пир., Л., О.*—Госпідь ёго знає! *Кон., Л.*—А я знаю? *Бр.*

7870. Кати (1) ёго батька зна! *Л., Кон.*

(1) Чорти. *Л., Пир., Кон.*; Чорт. *id., З., Хор.*; Дідько. *Н.*; Дідько святий. *Ил.*

Урагова (1) ёго мати зна! *Л., Х.*

(1) Вража. *Л., О.*

Не чуть и на миру. *К.*

Не видано й на миру не казано (такого страшного, або-що). *Кр.*

Не думав и в головах не покладав. *Кон.*

И вво сні не снилося. *Ст. Зб.*

У казці тільки казати, та в чуда писати.

Ні здумати, ні згадати, ні в приказці сказати. *Пр. в Ст. Зб.*

Як бачиш, так и пиши. *Л., Ст. Зб., Кулж.*

Сказав ёму *кеп єсь*, а він и зуби стяв. *Рад.*

7880. Наперед би смерті на себе сподівався! *Ст. Зб., Л.*

З доброго дива сталося. *Пир.*

Треба сесе (сеє) в комині записати! *Г., П.*—Оце ви сказали те, що хоч у комині записать. *Гр.*

Хоч сядь, та й руки склади. *Ск.*

И сміх, и біда, и людям сором казать. *Ст. Зб.*—И стид говорить, и гріх потаіть. *Гл.*

И в свої хаті не вільно. *Не.*

Наробили предки, що—померли од редьки. *Кон.*

Що вже вони ради дадуть! *Кон.*—Не дам собі ради. *Бр.*—Немає ради з тім.

Як же воно буде? жінка там, а я тут! *А. Вил.*

7889. Оставайся лавка з товаром. *Зал.*

7891. Шик-пік, аж не гра! *Гл.*

Ник, аж там бик. *Б.*

Тиць, аж и (1) Гриць. *Бр., У., Пир.*—Тиць-тиць, де був Гриць. *Ил.*

(1) попів. *Проск.*

Певно, всі собаки в рові повиздихали. *Ном.*

Певно, собака в рові утонув!

Мабуть у лісі щось велике здохло! *О., Ёвх.*—... у лісі вовк здох, або ведмідь. *К.* — Десь великий вовк у лісі здох. *Черн.*

Діждав (1) гречаної паски. *Ст. Зб.*, [*Бр., Бер., А. Вил.*].

(1) Дочекався Грицько. *Ил.*

Се ёму не пе́рвинка (*або*: не первина́). *Л., Пир.*

Не першинка, ні з чим до млинка. *Бр.*—Не первина́, ні з чим до млина, з порожнім мешком. *Рад.*

7900. Пішли наші істи каші. *Гол.*

Пішли наші в толоку! *Проск.*

Прийшов хтось, та взяв щось, бігти за ним, а чорт ёго зна за ким! *Гр.*

7903. «Сидоре, Сидоре, до дари́!», а Сидору й не дали. *Б.*—Поперли, як Сидора до дари́. *Ст. Зб.*

7905. Що я буду робити! не хоче Хівря любити: треба ій губу набити (*або:* Що буду робити, що не хоче мене Хівря любити!). *Чигр.*

Оце кучма! мати Каленика привела, та не знаем, як звати. *Прав.* — ... як зовуть. *Рад.*

Се біда! мама Гриця. *Ил.*

Ждали Петра, як Бога, а він у пъятницю! *Ёвх.*

Ні (1) читати, ні писати, а хотять за (2) короля обібрати. *Ст. Зб., Руд.*

(1) Не вміє ні. *Збр. Лаз.*; Не вмію. *Бал., Ёвх.* (2) мене. *id.*; ёго. *Збр. Лаз.*

Digitized by Google

Чи чорт видав, щоб ведмідь щебетав. *Лох.*—...оджe щебече! *Ном.*

7910. И світ настав, та ще рак не свистав. *Г., П., З.*—Тепер такий світ настав, що й піп засвистав. *Черн.*

И світ стоїть, та ще сёго не було! *Бр., Лох., Пр.*—... сёго не чули, не бачили. *Пир.*

Бач, невбачай та й попав. *Збр. Лаз..*

Не було в куми запаски, аж гледи — кума в плахті похожає. *Ос. 17 (VIII, 8).*

Уже воно щось є: коли не вовк, то бурая (1) сука. *Прав. Ниж.*

(1) сірая. *Лів.*

Обійшовсь, як Сахно в церкві. *Пир., Л., Ст. Зб.*

Той Сахно обійшовся ніби тим, що чогось задумався в церкві, чи здивувався, та й свиснув. Чув Лубенщині. *Ном.*

Власне гайно—шановавши слухи ваші — ні смердить, ні пахне. *Ил.*

—

Одна мати рожає, та НЕ ОДИН обичай дає. *Ст. Зб.*

Єдні дідьки бояцця хреста, а другі батога. *Ил.*

Що дід, а що Жид, а що й Запорожський козак. *Макс.*

7920. Що дар, то дар, а що купля, то купля. *Ст. Зб.*

Ті каптани, та не ті кармани. *З., Збр. Лаз.*—Той каптан, та не той карман. *Черн.*

Що у воді, то риба, а в піряхъ та в шерсті, то мъясо. *Ил.*

Що (1) сіре, то й вовк. *Проск., Бер., Рад., Лів.*

(1) Що не. *Павлг.*

И жаба риба, бо в воді сидить. *Ил.*

Болото болотом, а чорт чортом. *Б.*

Не того кіста книш. *Л.*

Похожий, як сова на яструба. *Кан., К.*

Далеко, як небо від землі. *Г., П., В.*

Прирівняв кішку до собаки. *Ёвх.*

7930. Прирівняв свиню до коня, та шерсть не така. *Ёвх.*

Походила (1) свиня на коня! *Л., Пир.*—... тіки (2) шерсть не така! *Л., [К., Рад., Кон.]*.—Е, прировнялась (3) свиня до коня! *Бр., Л.*—Куди рівняцця свині до коня, коли шерсть не така! *С.*—Пришла свиня до коня та й каже: «ось бо й я румак!»; а кінь одказав: «и ніженьки коротенькі, и ушеньки клапоньки, и сама як свиня». *Сн.* (з *В.*).

(1) Походить, похожа. (2) оно. *Бер.* (3) Пришла, пришлась. *Бер., Рад., К., Кон.*; Не доросла. *Ил.*

Прирівняли послід (1) до оладка! *Бер., Пир.*

(1) г... о. *Л.*

Та рожа, та не та кожа. *Черн.* з.

Не все те повіть, що по ріцці пливе! *Зв.*

«Павле, кобила плавле!» — «Брешеш, Антоне, то ж вона тоне.» *Кр.*

Замішався, як полоник межи ложками. *Проск.*—Мішаєцця, як жіночий ополоник. *Павлг.*

Бери вище! *Проск.*

Про *бери вище* див. *Збр. Шей.*, або *Лист. (II, 182).*

Кожний Ивась ма свій лас. *Гат.*

Кожда голова свій розум має. *Ил.*

7940. Що голова, то розум. *Об., Ст. Зб.*

Що кум, то й ум. *К.*

Що хатка, то инча гадка. *Ил.*

Що село, то й піп. *Дуб.*

Що сторона, то новина. *Збр. Лаз.*

Кождий край має свій обичай. *Ил.*

Що вік, то иншій світ.

Що вісь, то иншая пісня. *Кл.*—...що край, то инший обичай. *Збр. Лаз. (з Г.).*

Що чоловік, то й обичай. *К., Ст. Зб.*

Що город, то норов (1). *Лів.* — ...що голова, то й розум (2). *Ном., Кон.*

(1) народ. *Кон.* (2) що чоловік, то й обичай. *К.*

7950. Що город—то й гонор. *Рад.*

—

ОБОЄ РЯБОЕ (1). *Об.*

(1) ребое. *Ст. Зб.*; рабове. *Кр.*

Одним миром мазані. *Л., Пир., Павл., [Ст. Зб.]*.

Ворон ворону (1) ока (2) не виклює (3). *Кан., К., Рад., Л.*

(1) Ворона вороні. *Пир., Кон.*; Сокол соколу. *Кр.*; Крук крукові. *Бр., Проск.*; Чорт чортові. *Евх.* (2) очей. *Коз., Ш., Ос. 1 (312).* (3) не клює. *Ст. Зб.*; не видовбає. *Ш.* не виколе. *Проск., Кон., Ёвх.*

Собака собаки не рве. *Зал..*—...собаці хвоста не одкусить. *Кор.*

Чорт бісу потягає (1). *К.*

(1) За чортом потягне. *Ант.*

Біс у чорта (1) сповідався—той кивнув, а той (2) догадався. *Рад.*

(1) Чорт перед чортом. (2) один моргнув, другий.

Хапко съ хапком знаєся. *Проск.*

Злодій злодія зараз пізнає. *Ил.*

Чорт біса (1) пізнав та й на бал (2) позвав. *К., Кан.*

(1) чорта. *Проск., Нв.*; (2) пиво. *Проск.*; та и в пиво. *Нв.*

Digitized by Google

7960. Чорт біса изпід купи бачить. *Черн.*, *Новг.*

Пізнав свій свого. *Не.*, [*Ил.*].

Свій своика вгадає здалека. *Проск.*

Рибак рибака пізнає здалека. — ...рибака бачить здалека: хоч воно й не риба, а хвіст видно. *Б.*

Лисий лисого, здалека бачить. *Проск.*

Кулик кулика бачить здалека. *Пр.*

Грач грача здалека бачить. *Кон.*

Чумак чумака бачить здалека. *Ш.*

Одна мати родила, одну й смерть давала. *Рад.*

Як Хомка, так ёго и жонка. *Ст. Зб.*, [*Коз.*]. — Який дідько з Хімка, така ёго жінка. *Ил.*

7970. Який чорт Шишка, така ёго й жінка. *Нов.*

Який дідько печений, такий и варений. *Ил.*

Який іхав (1), таку (2) стрів (3). *Лів.*

(1) ишов. *Коз.*, *Кр.* (2) такий. *Збр. Лаз.* (3) здибав. *П.*, *Прав. Ниж.*, *Збр. Лаз.*; віз. *Бр.*, *Полт.*; зачепив. *Сос.*

Який іхав—такий поганав. *Рад.*, *Пр.*

Як там не мед, так там не масло. *Збр. Лаз.*

Зійшовся Яким з таким. *Ил.*

Зібралося два Юрьі, та й обидва дурні. *Бер.*, [*Рад.*].

З того сукна и рудзики. *Л.*

Єдного плота коли. *Г.*, *П.*, *Прав. Ниж.*

Одного тіста книш! *Павл.*, *Ал.*

7980. Той же Савка, та на других санках. *Кр.*

Так же з одного яйця вилізли — и та, и ся. *Хор.*

Родом кури чубаті (всі одного кодла— и про людей). *П.*, *Прав. Ниж.*, *Рад.*, *Нос.*

Пес псу брат. *Ил.*

Один другого не переважить, хоч на одній гілляці повісь. *К.*

И ти не дуже-то хваткий, и я не швидка. *Пир.*

То добра, а то ще й лучча. *Бр.*

Добрий та на доброго наскочив: один другому не видасть. *Л.*

Не бачить сова, якая сама. *Нос.*

Мовчи сяка, бо й ти така. *Бр.*, *Чигр.*

7990. Такий я добрий голий, як ти без сорочки. *Не.*

Єден за вісімнадцять, а другий без двох двадцять. *Ил.*

Такий квас, як и в нас. *Проск.*

Така кваша, як би й наша. *Р.*

Що дід, що баба, то єдна рада. *Бер.*, [*Рад.*].

Сокира остра, мотика ій сестра. *Ил.*

Та ж уздечка, що на коня, що на кобилу. *Збр. Лаз.*

Кожне стадо не без паршивої вівці, кожне село не без скурвого сина. *Руд.*

Насміявсь кулик болоту, та й сам туди ж у (*або*: у тую ж) воду. *Коз.*

Насміялась (1) верша з болота (2). *Бр.*, *Гайс.*—...коли оглядиця (3), аж и сама в болоті (4). *Пир.*, *Гл.* — Верша въ болоті гомоніла, а й сама там сиділа. *Коз.*

(1) Сміялася. *Лох.*, *Л.*, *Р.*; Насміювалась. *Ил.*; Сміється. *Проск.* Глумилась. *Гат.*; Не покривиця. *Руд.* (2) болотові. *Р.*; болоту. *Рад.*, *Пир.*, *Коз.*, *Гл.* (3) оглядиця. *Павлв.*; оглянулась. *Лох.*, *Коз.*; аж гульк. *Гат.*; а подивиця. *Білг.* (4) на купі. *Коз.*; та й сама в болото впала. *Кр.*; бо й сама в болоті. *Руд.*

8000. Сміється верша з сака, бо й сама така. *Бр.*

Сміється горщок над котлом, а обидва чорні. *Проск.*

Насміявся полудивий голомозому. *Нос.*

Насміявсь голенький стриженому.

Сліпий невидющого водив, та обидва в яму повпадали. *Ил.*

Сліпий хлому (хромому?) доганяє.

Горнець котлові доганяє, а обоє смільні.

Не смійсь, барило, само кухвою станеш. *Лох.*

По синку шапка (Приписка: «по собі ногу простирать.»). *Ст. Зб.*

По Савці свитка. *Н.*—...по пану шапка. *Кр.*

8010. Хто з ступою, а я з товкачем. *Кон.*

Який кінь, така и кульбака. *Ил.*

Яка пуга, така й слуга.

Против ставу гребля. *Черн.*

Луччі пошли до луччих, а ми до твоєі милости. *Лів.*

Яке співання, таке и читання. *Проск.*

Один біс по тітку іздив. *Ст. Зб.*—... біс, що по бабі іздив. *Ном.*

Скільки не літай, а все прийдецця на землю падать. *Ёвх.*

Одна дяка, що за рибу, що за рака. *К.*

Що раз батька в лоб, що два. *Кан.*, *К.*, *Лів.*—Хоч раз батька въ лоб (1), хоч два (2), то все єдно (3). *Прав.*

(1) по уху. *Кр.* (2) десять. *Пол.*, *Сівер.* (3) ровно. *Кр.*

8020. Хоч так, хоч замінявши. *Л.*, *Пир.*, *Б.*, *Кон.*—...запитавши. *Кан.*, *Кон.*

Все один чорт, що собака, що хорт. *Ёвх.*

Чи в камінь головою, чи каменем в голову. *Г.*, *Ш.*

Digitized by Google

Чи совою в пень, чи совою в дуба, а все сові буба (1). *Пос.*—Хоч пень об сову (2), хоч сову об пень, а все сові лихо. *Пир.*

(1) сова буде. *Зв., А. Вил.* (2) пнем по сові. *Новг.*

Все однако—що Яким, що Яков. *З., О.*

Одниково ніяково, однаково дякувати. *Ст. Зб.*

Ні втять, ні взять.

Або так, або сяк. *Ил.*

Идем-пер-идем (idem per idem) Кузьма з Демидом. *Н.*

З одної діжи и хліб, и пироги. *Бр.*— З того хліб, з того и пироги. *Рад.*

8030. По парі, по парі,—а ззаду два. *Ил.*

Коли не викинув (1), то випхав. *К.*

(1) Як не витрутив. *Бр.*

Куди вороні літати, то *що иное* клювати. *Ст. Зб.*—Куди вороні не літать, то все клювать. *К.*

Де сороці не літать, то все одно. *Ёвх.*

Як з Прокопом, так и без Прокопа. *Кан., К.*

Не києм, то палицею. *Бр., Проск., Рад., Павлв.*—Не києм—ломакою. *Гат.*

Хоч круть-верть, хоч верть-круть. *Кр.*

Однаково не причащатися.

Ті ж штани, та назад узлом. *К.*

Ті ж гості, та в ту хату. *З., Пр., Кр.* — Самії тії гості та й до хати йдуть. *Бер.*—Той же гость та в тую хату. *Ст. Зб.*—...бо внадився. *Пр. в Ст. Зб.*

8040. Не здох кінь, тільки Бог убив. *Не.*

Не вмер—болячка вдавила. *Об.* — ... лихо вдавило. *Гат.*—...та галушка вдавила. *Бр.*

Не вмер бачка (1), вдавила болячка. *Х. Зб.*

(1) дячки. *Кон.*

Не вмер Данило—болячка вдавила. *Лів.*

Не вмер Гаврило—галушка вдавила. *Гор.*

Хоч правду говори, хоч бреши, — все вибъю. *Бр.*

Дій швидко—так бридко, дій тихо—и так лихо. *Ил.*

Иди швидко, и так бридко—иди тихо, и так лихо.

Швидко иди — ти доженеш лихо, иди тихо—тебе дожене лихо. *Пир.*

Иди худко—біду доженеш; иди помалу —біда дожене, а все від біди не втечеш. *Яц.*, [*Руд.*]. — Иди швидко, то біду наженеш, а иди поволі, то біда тебе нажене. *Бр.*,[*У., Кан., К.*—...иди помалу, біда на тебе насяде. *Проск.*

8050. Не довернесся—бъють, перевернесся—бъють. *Пол., Лів.*

И сюди (1) гаряче (2), и туди (3) болячче (4). *Ск.*

(1) и (3) там. *Рост.* (2) гарече. *Ст. Зб.* (4) болече.

И добре роби біда, и зле роби біда. *Проск.*

Скоре само набіжить на біду, а на тихого найдецця. *Б.*

На весіллю всі свати, на хрестинах всі куми. *Ил.*

Вночі всі коти бурі, а всі корови сірі.

Що червоне, то красне; що солодке, то добре.

На одній сіножаті и віл пасецця, и бузько жаби ловить.

Човен човном, а байдак байдаком по єдной воді правлять. *Пр. в Ст. Зб.*

З одного дерева и хрест, и лопата. *Ск., Руд.*—...хрестові ся кланяють, а лопатою нечисть відкидають. *Проск.*

8060. Прійшовсь таки сей до того! *Пир.*

Як одно обличчя.

Так як з ока випав (вилитий—батько, мати и д.). *Бр., Кон.*

Вилились як з воску, в матір. *Кул.*

Вовче горло, а попівське око. *У.*

Попівські очі, а панська кешеня. *Кан., К.*

Чорт знайшов вершу, и, не знаючи, що воно таке, почав воду набірать... набере, то воно й виллєцця. «Це», каже, «хоч попівські очі, хоч панська кешеня; бо тих нічим не наситиш, а панської кешені ні чим не наповниш».

Попівське вибираня, а жидівське *зараз*, то все єдно. *Проск.*

Панський *сейчас*, як жидівський *зараз*. *О.*—Жидівський *зараз*, а панський *почекай*. *Рад.*—*Сейчас*, як жидівський *зараз*. *Новг.*

Миша у стозі, а піп у селі ніколи не загинуть. *К., Полт.*

Добре в світі жити попові, лікарові, та котові. *К.*

8070. Коли б то можна бути через зіму котом, через літо пастухом, а на Великдень попом. *Ж.*

Попові (1) та котові нема й лучче. *Бр., Прав. Ниж., Пол., Лів.*—...а котові— то лежаний хліб. *Бер.*

(1) Панові. *Тар.*

Дурню шапки не здимають, а чорту ріг не збивають. *Коз.*

Бог любить праведника, а чорт (1) ябедника. *Проск., Рад., Пр.* — Бог любить

Digitized by Google

праведних, а чорт грішних; Бог праведників, а чорт ябедників. *Не.*

(¹) біс. *Л.*; пан. *Ст. Зб.*; судда. *К., Кр.*

Дере коза лозу, а вовк козу, а вовка мужик, а мужика пан, а пана юриста, а юристу чортів триста. *Прав.* — ...а мужика Жид, а Жида пан, а пана юриста, а юристу чорт. *Ёвх.* — Пан дере з Жида, з пана юриста, а з юристи — по триста. — Дере коза лозу, а вовк козу. *Кан., К.*

Без Бога світ не стоїть, без царя земля не правиться (з книги). *М. Білз.*

8076. Цар далеко, а Бог високо. *Ш.* — Бог високо, а царь далеко. *Проск.*

8078. Що пъяний ззість, а малий зносить, то пропало (не памъятає). *Нос.*

Пъяні а діти и нéхотя правду скажуть. *Не.*

8080. Сонний, як пъяний, а пъяний, як дурний. *Ст. Зб.*

Хорого пуст язик, пъяного молитва.

Баба сужена, а кума люблена. *Бр.*

Козака мати родила, а мужика жінка, а черниця паніматка. *Ст. Зб.*

И баба з хлопцем и біс — в єдном цеху ходить. *Кл.*

Старому та хорому годи завше, як малому. *Гат.*

Питалися дідька, чим би хотів бути, — «окономською кобилою, мелника куркою, або панською мамкою». *Ил.*

В гостях добре істи и пити, а вдома спати. *Проск.*

Орел, віл и невіста одним духом живуть: нічого доброго не чинять, коли їх не бъють. *Ил.*

Сміх конський, сон жоноцький. *Ст. Зб.*

8090. Свинка а жінка єдин мають нрав.

Жінки та коня нікому не давай. *Л.* — Коня у позику (¹) не давай (²), жінки у приданки (³) не пускай. *Ёвх., З., Збр. Лаз.*

(¹) на чужі руки. *Рад.* (²) не позичай. *Зв., К.* (³) в придане *id;* у весілля. *Рад.*

Жінці правди не кажи, чужої дитини не бери, з панами не братайся. *Бал.*

Брат любить сестру багату, а чоловік жінку здорову. *П., Лів.* — ...хорошу. *Кан., К.*

Не вірь ніколи жінці, коняці и собаці. *Ёвх.* — Кобилі и жінці не вір. *Бер.* — Жінці не вір у домі, а кобилі в дорозі (¹). *Гайс., Кан., К., Рад., Мг.* — ...бо кобила хоць каже — не перекину, а таки перекине. *Бр.*

(¹) Не ймай коню віри в полю, а жоні в двору. *Ст. Зб.*; Не вір коню в полі, а жінці у дворі. *Кл.*

Люльки а жінки ніколи не позичай. *Ил.*

Що бішена кішка, що понеділкова жінка (¹), що чоловік з Боришполя — все одно. *Ос. 10 (XIX, 129).*

Бариш поль — містечко *Пер.* п. — (¹) Що пъяна жінка, що скажена кішка. *Пер.*

Не статечная приязнь вовку з бараном, так християнові з бусурманом. *Літоп. Самовидця.*

Що чорт, що Жид (¹), то рідні брати. *Рад.* — Жид, Лях и собака — все віра однака. *Бер., Пр.* — Католик а Жид, то все єдно. *Проск.* — Що Жид, то пес.

(¹) що Жид, що Лях. *Пр.*

Ксёндз, Жид, та собака — усе віра однака. *Кост.*

Кажуть, один гайдамака, за Хмельницького, повісив над вівтарем ксёндза, Жида и собаку и отакий напис зробив.

8100. Невіра а собака, то єдна присмака. *Проск.*

Вовк хований (з рук вигодований), приятель перепрошений, син прибраний, а Жид хрещений, то все не певні. *Ил.*

З ворога примиренного, з Жида хрищеного, з вовка годованого добра не буде! *В. Білз.*

Два Жиди и дві невісті зроблять ярмарок на місті. *Ил.* — Три баби а два Жиди зроблять ярмарок. *Кам.*

З кози худоби, а з Ляха слуги ніколи не буде. *У.*

Злодій на костилях, як Лях в кайданах. *Не.*

Не змерзне мужик в груди, Жид у пъяти, а Лях у вуха. *Бр.*

Не дай, Боже, бугаями орати, а Лях ами збірати! *Кан., К.*

Польскій міст, Лютерській піст, Турецьке набоженство — то все блазенство. *Сн.*

З дитиною на відпуст, а з лихою долею на весілля. *Ил.*

8110. Козяний (¹) кожух, вербові (²) дрова, — смерть готова (³). *В.* — Вербові дрова а козиний (⁴) кожух, то й випре дух (⁵)! *К.*

(¹) Козячий. *П., Бр.;* Козиний. *Рад.* (²) осикові. *П.* (³) и (⁵) готова біда. *Бр., Проск.* (⁴) козячий. *Проск.*

На огонь дров не набересся, а на піт сорочок. *Лох., Кон.*

Бабина дівка, а окономів кінь — усе гладоньки. *Ил.*

Коня не бий, слуги не проклинай, жінки не дражни, — коли хоч, щоб статковали. *Ил.*

Digitized by Google

Купуй сукню (1) шиту и хату криту. *Ёвх.*, [*Ст. Зб.*, *Проск.*, *К. Кон.*] — ... та и не турбуйся. *Бр.*

(1) свиту. *Рад.*, *Гр.*

За сиженна — нема іженна, за спання — нема коня, за хляки — нема дики. *П.*

Що сомина, що свинина. *Пр.*

Бджола мед носить не для себе, вівця шерсть носить не для себе, старий женицця не для себе. *Пир.*

Вівця — як бджола. *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*

Коняка, собака, — то шкура єднака. *Бр.*

8120. Пес сліпий, а дяк старий, то все єдно: як забачить бадилину, та й бреше. *Проск.*

Сохраняй нас, Боже, од пана Кастяна, од вербових дров, телячого кожуха, заячої шапки и свинячих постолів. *К.*

У пана Кастяна був хлопець, що ёго и добре убірали, але ж бив ёго пан дуже: жили в степових місцях, де дров, опріч вербових, инших нема, — то топить-топить, холодно... пан и бъє. От терпів так бідака, терпів, а далі взяв та й утік на Басарабію. Живе вже він там довгенько, діток має; и як оце молить іх, то й додасть на кінці: «Вибав нас, Боже, од пана Кастяна и д.» Колись лучилось и панові Кастянові бути в Басарабії и як раз ночувать у того чоловіка; коли слуха таку молитов... «Звідкіля ти, як, що?» Той и росказав. «Ге», каже гість, «та я той, самий!» — «Ну, коли так», одказує, «нехай тобі Бог не памъятає! Будьте моім любим гостем, та не робіть так!» Одначе все таки и потім навчав дітей так молиться. — Оченаш сей не всюди однаковий — як до місця. По Київщині додають ще в кінці: ... «Перогівського празника и Краснянськоі греблі.» (Перогів и Красне — містечка на Поділлю).

Жить 8122—8127. — Здоровъя 8128—8148. — Хвороба 8149—8239. — Смерть 8240—8338. — Лікарі 8339—8352. — Шептуха 8353—8424. — Гарна 8425—8491. — Бридкий 8492—8570. — Замашний 8571 — 8599. — Виріс 8600 — 8625. — Тілисте 8626 — 8637. — Молоде и старе 8638 — 8725.

ЖИТЬ — не вола кормить. *Ос. 7 (XVI, 14)*, *Зал.*

Вік не вилами перепхати. *Проск.*

Вік извікувать (1) — не пальцем перекивать (2). *Лох.*, *Пр.*

(1) зжить. *Б.*; прожити. *Руд.*; ижжити. *Бер.* (2) перекивати *Руд.*; пальцем не перекивати. *Бер.*

Вік прожить (1) — не поле перейти. *К.* — не море переплисти. *Вал.*

(1) пережить. *Пир.*

Як ведецця, так и живецця. *Ёвх.*

Що на світі прожилось, так як во сні издалось. *К.*

ЗДОРОВЪЯ всёму голова. *Рад.*, *Б.*

Не просімо хліба у Бога, а просімо здоровъя. *Сос.*, [*Бр.*].

8130. Як у чоловіка нема здоровъя (1), то він и клоччя не варт хунта: тогді ёго в гармату, та й стреляй за хату. *Бр.*

(1) безунда. *Не.*

Ёго и (1) довбнею не вбъеш (2). *Об.*

(1) ще й. *Л.*, *Кр.* (2) добъеш. *К.*

Слабий, як у четверо (1) мотуз (2). *Ёвх.*, [*Проск.*].

(1) у восьмеро. *Лит.*, *С.*, [*Бр.*]. (2) мотузок. *Лит.*

Мій хворий мужичок, то як бурачок; а я здорова, та як морква. *Нос.*

Такий хворий, що волосся попухне. *Ёвх.*

В Петрівку на лёду розчахнувся (як хто вдає хоробу). *Кан.*, *К.*

Хворий лежить та без памъяті хліб ість. *Ёвх.*

(1) На гарячку лежить, а. *Пер.*

Третій день як лежить, а девъятий хліб не влежить.

Голова болить, а хліб як на огні тріщить. *Бр.* — Живіт болить, а хліб горить. *Б.*

Двох недужих сіли, та й хліб зсіли. *Ил.*

8140. Живіт болить, мабуть (1) на піч кортить. *У.*, *Бер.*, *Гр.* — «Живіт боліти!» — «На піч кортіти!» *Д.*

(1) Як хто каже — живіт болить, то того. *Рад.*

Живіт болить — живота хоче. *Ном.*

Забула, що недужа, та в солому спати пішла. *Коз.*

(1) та й пішла швидко. *Гр.*

Нездужає, що ведмедя б за ухо вдержав. *Чор. Рад. (238).*

Digitized by Google

Такий слабий, що тільки під хвіст перцю, та й на тік. *Гат.*

Ой, жінко, не здужаю!.. Як би ти мені зварила вареників... Та не вари сорок, бо не зїм... а звари тридцять девъять, та великих... може б я зїв, та чи не одужав. *К.*, *Кан.*

Як я молодою бувала, по 40 вареників їдала; а тенер хамелю, хамелю, насилу 50 вмелю. *Кр.*— ... а тепер силу-силу иззіси 50. *Кон.*

Здоровий хороби сподівайся, а хорий— смерти. *Ст. Зб.*

Глянь на вид, та й питай здоровъя. *Бр.*, [*Гр.*, *Ст. Зб.*].—... вид, здоровля не питай. *Бр.*

—

ХВОРОБА нікого не красить. *Нос.*

8150. Хвороба коли не вморить, то скривить.

Хоре, коли не вмре, то роспестицця. *Ил.*

Хорому чоловікові все не мило. *Л.*, *Н.*, *Ст. Зб.*

В немочі всёго захочецця. *Ст. Зб.*

Не смерть страшна, а недуга. *Не.*

Скрипливе скрипить, а здорове лежить. *Нов.*

Скрипливе ([1]) дерево и дужого ([2]) переживе ([3]). *Б.*, *Бер.*, *О.*, *Хар. Зб.*]. — Хрипливе дерево два віки живе, а здорове й одного не переживе. *К.*

([1]) Скрипуче. *Коз.* ([2]) и здорове. *Прав. Ниж.* ([3]) и добре перестоіть. *Коз.*; довго на світі живе. *Коз.*; здорового перестоює. *Ст. Зб.*

Скрипуче колесо довше ходить. *Проск.*

Щось недобре зробилось (занедужав). *К.*

Ухватило, як попа за живіт («Попа найлучче хвата за живіт, як жінка вмірає» *Л.*). *Зв.*, *Л.*, *Х.*

8160. Хватило, як лихе за душу (*або*: Вхватило, як лихе душу). *Бр.*

Як згоріло. *Зв.* — занедужало, як згоріло (разом). *К.*, *Л.*

Згага з пліч бере. *Ст. Зб.*

Короста не проста: на кого схоче, на того й нападе. *Лів.*, *Пол.*, *Збр. Лаз.*, [*Прав. Ниж.*, *Бр.*, *В.*]. —... ні велика, ні мала, як на дубові кора. *Ном.*, [*Б.*].

Добре діло коростицьця: чухай, чухай — ище хочецця. *Бр.*

Дерецця на стіну. *Пир.*

Скаженє, хрань Боже, лише сліпе заразливе. *Ил.*

Дъяволово ткання (про недугу на очі). *Кон.*

Очі, як у кроля, червоні (кволицця на очі). *Кон.*

Карає Бог старині кості за гріхи в молодості. *Ил.*

8170. Ото біда, що ні людям показать, ні самому подивицьця. *Л.*, *Пир.*

Як виразка в соромъязному місці, або що.

Чижі й не співають, та ні їсти, ні спати не дають. *Нос.*

Як би до того кашлю та болячка ще! *Проск.*

Кров дзюрить, булькотить з спини. *Зап. (I, 146).*

Лихорадка як почне терти, та як почне и одтирать! *Кон.*

Серцем душу пре (серце так болить).

Надсадить печінки (поруха).

Не дає очима дивитися (голова болить дуже).

Як цуркою крутить.

У голові, як у млині. *Лів.*

8180. Так болить, що як би не вмів стогнать, то вмер би. *Зап. (I, 147).*

Ухопив доброго чмеля (учадів). *Т.*

Мов кропивою попік. *Ном.*

Горить так як у перці (шкура). *Кон.*

Хай Бог милує, як ножем ріже.

Жйли, як курчята клюють.

Неначе огонь паше. *Кон.*, *Кр.*

Аж мороз по мені сипле ([1]). *Кон.*

([1]) мене бере. *Рост.*; мене подирає. *Коз.*

Так з рота поломъя и паше. *Л.*, *Кон.*

Так дух мені и займа.

8190. З сирого душу преть. *Ст. Зб.*

Так волохи (волосся на руках и д. — в лихоманці) и повставали. *Л.*, *Кон.* — Так сироти (ніби пухирці по тілові—теж в лихоманці) й повставали.

Так мене жар ухопив.

Аж зорі злічиш (як недуга надавить). *Рад.*, *Черн.*—Всі зорі полічив. *Б.*

Зкорчився, як циганський батько. *Лист. (II, 245).*

Скривився, як середа на пъятницю. *Руд.*

Як з хреста знятий. *Бр.*, *Л.*, *Кон.*

Як з того світа встав. *Об.*

И половини тебе не стало. *Коз.*

Не здужа й скіпки піднять. *Х.*, [*Бр.*].

8200. Так як з гробу встав. *Бр.*

За комаря сили не маш. *Ст. Зб.*

Од вітру валиецця. *Пр.*, *Л.*, *Ст. Зб.*

Хоч за вітром пусти. *Пр.*, *Бр.* — ... пускай, як ту полову. *Пир.*

Змарнів, як полова. *Гат.*

Упав на лиці (змарнів). *Пир.*

Digitized by Google

Тільки ёго тінь. *Кон.*—...ходить. *Лів.*

Там такий, тільки ёго одна снага. *Коз.*, *Кон.*

Не живе, тілько дні тре (1). *Нос.*

(1) оживає. *Коз.*

На тонку пряде (скоро вире—нагадує Парки). *Л.*, *Пир.*, *Кр.*, *Гр.*

8210. Світові не рад. *Л.*, *Пир.* — Він світу рад.

Ёму тепер не милий світ. *К.*, *Л.*—Ёму вже світ, ёму тепер ніщо не мило. *Пир.*, *Н.*

Нема з ёго цвіту (здоровъя, або розуму). *Пир.*

Передом січе, а зад волоче. *Черн.*

День біжить, а три дні лежить. *Нов.*, *Проск.*

До якогось часу живе. *Ном.*—Живе до котрогось часу. *Проск.*

Ні живе, ні гниє.

Так свій вік пхає, як з моста та в воду. *Нем.*

А я така, що тільки снасть моя була (худа). *Г. Бар.*

Живе, як без лою (1) каганець. *Бр.*

(1) Живе, як без сала. *Коз.*

8220. А ні смерті, а ні попусту (кажуть про недугу, напасть и д.). *Кан.*, *К.*, *Ж.*

Тільки живий та теплий. *Лів.*—... живий та божий. *Збр. Лаз.*

На ладан дише. *Лів.*

Уже я поправлюсь, мабуть, попові в калитку.

От вже приходить Хам ид нам (як старе занепаде и не сподіваецця очунять — так само собі приказуе). *Бр.*, [*Бал.*].

Скоро вже коржики будуть. *Пир.*

Се б то, вире затого. Коржики роздають за душу, під церквою або в хаті, найпаче дітям. *Пир.*, *Л.*

Не поможе міцний Боже: тілько треба сажень землі, штирі дошки, з неба спасення трошки.

Тебе и св. Петро не загріє. *Ил.*

Мабуть вже ёму рясту (1) не топтати. *Зв.*, *Пир.*, *Л.* — Не буде більше рясту топкать. *Б.*—Оттоптав вже ряст (2). *Л.*

(1) расту. *Бр.*; ряску. *Л.*; раску. *Рад.* (2) ряску. *О.*

На Божій дорозі. *Бр.*, *Л.*, *Павл.*

8230. Ох уже иде путь мені на світі не буть. *Кр.*

З себе дише. *Лів.*

Силка маленька, жилка тоненька. *Пр. в Ст. Зб.*

Вже жили не клюють (1). *Пир.*

(1) не клюкають. *Рад.*

Доходились ніжки, доробились ручки. *Не.*

Ёго тіло не дасть уже тіні. *Ил.*

Пропіла пташка. *Ст. Зб.*

Пішла душа на виринки. *Гат.*

Уже я вчора постеріг, що батько к чортовій матері (1) дивиця. *Не.*

(1) g дідьковій нені.

Єдною ногою в гробі стоіть, а ще злое творить. *Ил.*

—

8240. СМЕРТИ не одперти. *Ос. 6 (III, 17)*, [*Рад.*].

Тілько то й правди на світі, що смерть: вона не знае, хто бідний, а хто багатий. *Збр. Лаз.*

Наша смерть за плечима та за чужим карманом. *Зал.*

Смерть—неминующая дорога. *Ст. Зб.*

Всім нам там бути.

Як народисся, то треба й померти. *Сл.*

Як не живеш, а усе ж труни не минеш. *Гат.*

Від смерти и в печі не замажесся (*або*: не заховаесся). *Зал.*

И святитель не поможе, як искажуть «*Святий Божсе*» (як кінчацьця дійденця). *К.*

Най жаба голову здійме, то и царь не поставить. *Ил.*

8250. Від смерті а ні відхреститися, а ні відмолитися.

На смерть нема зілля.

Смерть лесті не знае.

Смерть не справник—не послухае. *Бр.*

Коли вмреть, там же впреть. *Ст. Зб.*

Смерть не переберае. *Рад.*, *Ил.*

Смерть не вість несе. *Ст. Зб.* — ... старим.

Сей світ позичений. *Ил.*

Сей світ покрашений цвіт. *Б.*

Сей світ (1), як маків цвіт. *Пир.*, [*Бр.*]. —...день цвіте, а вночі опаде. *Кулж.*— ...цвіт: як то на тім буде! *Лів.*, *Сл.*, *Мар. В.*

(1) Світ. *Ж.*

8260. Чоловік на світі, як банька на воді. *Г.*, *Прав. Ниж.*

Чоловік, як муха. *Ст. Зб.*—Чоловік (1) так як муха: сёгодні живе, а завтра вире (2). *Лів.*, *Пол.*

(1) на світі. *Г.*, *П.*, *Прав. Ниж.* (2) нині жие, а завтра гниє.

Такий наш вік: ниньки живеш, а завтра гниеш. *Яц.* — Сёгодня жив, а завтра згнив. *Пир.*, [*Бр.*, *Рад.*, *Ст. Зб.*]. — Учора жив, а сёгодня зогнив. *Д.*

Digitized by Google

Як умер чоловік, то як не бував. *Ст.Зб.*

День мій—вік мій.

Вік наш, як година.

Такий вік, як у зайця хвіст. *Рад.*

Вік один, другого не буде. *Г. Бар.*

Думка (1) за горами, а смерть за плечима (2). *З.*

(1) Дума. *Пир.*; Думки наші. *Проск.* (2) за плечами. *Проск., Кон.*

Думка за морем, а смерть за плечима. *Кан., К., Рад., Пир., Б., Кон.*—Гадка за морём, а смерть перед носом. *В.*

8270. Думка ген-ген літає, а смерть за плечі хапає. *Гат.*

Вечера на столі, а смерть за плечима. *К.*

Жили-жили, та чорзнаде й ділися. *Зв.*

Уродився, оженився, та й вмер. *Ил.*

Життя наше, як паутина. *Проск.*

Пройшли літа из світа, як лист из дерева. *Не.*

Літа упливають, як вода. *Ил.*

День за день, а ближей к смерті. *Ст. Зб.*—... за день, ніч за ніч, и к смерті ближче.

Час за час, а ближей к вечору.

Без числа тем людей за день помреть, а без числа тмами теж родяцця.

8280. Де не почуеш, а все «той—небіжчик, той — небіжчик»—и нам треба колись вмірати. *Рад.*

Нехай мруть, та (1) нам дорогу труть. *Пр., Н.*—... а ми сухарів насушим, та й за ними (2) рушим. *К., Кон., Б.*

(1) Мруть. *Рад., Бр.* (2) та й собі. *Кр., Кор.*

Мруть люде—и нам буде. *Бер., Пир., [Бр., Проск.]*.

Безправної и безсмертної землі нема (1). *Ном.*

(1) не маш. *Ст. Зб.*

Смерть не горе, а страшне велике море. *Пир.*

Смерті не треба шукати — сама прийде. *Ил.*

Смерті не буде (*або:* не буває) (1) без причини. *Бр., Кон.*

(1) нема. *Ил.*

Смерть причини жде: умре, та й вивернецця. *Оз.*—... вивиниця. *Н.*

Не буде нас по нас. *Г.*—Після (1) нас не буде нас. *П., Прав. Ниж., Пол., Лів.*—... будуть люде, та не ми. *Пир.*

(1) Помрецця, все минецця: після. *Пер.*

Умер, та й всёго збувся. («Е, спасибі за ласку!»). *Проск.*

8290. Ми візьмем з собою штири дошки и землі трошки.

Вмерати — не на вози збиратися.

Хто вмер, то в ями (1), а хто живий, то з нами. *К., [Бр., Ёвх.]*.

(1) в нави (русалки). *Ст. Зб.*

И дубцем в могилу не заженеш, а з могили и калачем не виманиш. *Не.*

З ліску дождесся, а з піску ніколи. *Нос.*

Видима (1) смерть страшна. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

(1) Видюща. *Проск., Б., Хар. Зб.*; Відома. *Пр.*; Видна. *Збр. Лаз.*

Душа рогата — тяжко скónати. *Бр.*

Мила душа кождому. *Ст. Зб.*

Душа не сусід: ii не випреш. *Кан.*

Душі не вихрянуть (1). *К., О.*

(1) не виплювати. *Ст. Зб.*

8300. Так не хочецця вмірать! Чи ми ж кому приклóнимося? чи ми обідець исправим, чи ми чужого чоловіка нагодуем, коли ми такі бідні! *Зап. (I,147)*.

Горе тому, що земля на ёму. *Пир.*

Дай Боже вмерти, та не під плотом. *Дуб.*—Не дай Боже звалитися під тином! *Гр.*

Дай, Боже, з який час лежати, а не нагло помірати. *Ил.*

Боже, як прийде час умерти, не допускай довго лежати — кажи прийти смерти! *Не.*

На тім боці (про покойних родичів, найпаче про дітей)! *Бр., Кон., Гл.*

8306. Під зéмлею. *Пир., Кон.*

8308. Чудачка! як умерла, то й ногами не дрúгае. *Н.*

Умер та й ноги задер. *Прав. Ниж., Пол., Лів.*

8310. Дуба дав. *В., Лів.*

Правцем поставило. *Кон.*

Здох, як пес — кром душі святої. *Ил.*

Одляпався (*або:* Вже одляпався)! *Кон., Пир.*

Взяв ёго дідько за старий (1) довг. *Ил.*

(1) Узяв и того чорт за свій давній. *Ст. Зб.*

Так як (1) згоріло! *Бр.*

Скоро вмерло.—(1) Так и. *Пир.*

Не горіло, не боліло. *Л.*—Не горівши, не болівши. *Зв.*—... як з лука спрягло. *Ч.* — Не горів, не болів: зразу околів (про наглу смерть злого). *К.*—... не болів, як з лука спряг. *Ст. Зб.*

Либонь и до гробової дошки щастя не дочекався. *Проск.*

Натерпівся досить и на сім світі.

Обоє вмерли, мов за руки побрались. *Ёвх.*

8320. Умер та й дивицця! *Прав. Ниж., Лів., Сл.*

Digitized by Google

Гость милий, та хліба жаль. *Нос.*

Дзвонять по душі. *Ск.*

О умерлім добре вогори (говори?), а ні, то мовчи. *Ил.*

От, умерла, а слово ії не вмерло. *Кон.*

Тут отпіли, а там одъіли. *Ст. Зб.*

Даром, що умер... то що, що умер... якось буде, що умер... *Не.*

Чоловіче Миколаю, де я тебе поховаю? Поховаю на могилі, щоб по тобі вовки вили. *Пир.*—... поховаю під столом, та накрию постолом; поховаю під лавкою, та накрию халявкою. *Ном.*

Поплач, кумо, над моім чоловіком! *Х.*

Нехай по ім плаче земля та вода, а не я молода. *Сл.*

8330. Через ёго яму на другого гляну. *Рад., Л., [Бр.].*—Одну милу в яму, на другую гляну. *К.*

И жив не любила, и вмер не тужила; и на лавці лежить, и не буду любить. *Бр.*

З тоски та з печалі в голову зайшла, та вже десятёх найшла. *К.*

Єдин муж в діл, а другий в дім. *Ил.*

Жива—не мила, умре—не жаль. *Ст. Зб.*

Не плач за жінкою—буде другая. *Ил.*

Умерла—нехай лежить скверна! *Л.*

Жива умерла—и друга будеть, аби здоровъя! *Ст. Зб.*

Бог за жінку, а чоловік за дівку. *Бр.* — Бог за одну, а чоловік за другу. *С., Рад.*

—

ЛІКАРЯМ чи поможись, чи не поможись, а калиточка (1) развъяжись. *К., Рад., О.*

(1) а калитка. *Коз., Кр.*; а вузол. *Бр.*

8340. Хто ся лічить, того біда цвічить. *Ил.*

Чи поможе, чи не поможе, а ти дай, небоже! *Бр.*

Чом ви людей не питаєте (так радять хворому, щоб до ліків вдацьця)? *Пир., Л., Кон.*

Кому на лік, тому на лак. *Ил.*

Пошле Бог вік, то дасть и лік. *З.*—Як дасть Бог (1) на вік, то найдецця (2) и лік. *Бр.*—Кому на вік, тому й на лік.

(1) Як піде. *Проск.* (2) то дасть и на. *Рад.*

Хто здоров, той ліків не потребуе. *Бр.*

Коли Бог не велить, то нехай не болить. *К., Лох.*

Бодай ті ліки пропали навіки. *К.*

Божої сили не вбоімось (за мір). *К.*

Така вже пошість (1). *Лів.*

(1) пошерсть. *Ном.*

8350. Рук своіх (1) не підложиш. *Коз.* — Се таке, що під ёго рук не підставиш. *Пир.*—Не руки пуд него підложити. *Ст. Зб.*

(1) Під ёго рук. *Пир., О., Кр.*

Що гостець полюбить! *Бр.*

Як плугом одъорав (одрятував). *Макс.*

—

Я баба ШЕПТУХА од злого духа. *Л., Кон.*

Я при тобі—дух при тобі; я од тебе—дух из тебе (про бабів кепкують).

Не я говору, сам Господь говорить: я з словами, а Бог з помоччю (баби, шепчучи од пристріту). *Рад.*

На (1) тебе все зле-лихе (2)! *Л., Пир., Кон.*

(1) Нехай на. *Новг.* (2) зле лихес.

Сіль тобі та печина! *Зв.*—... з лихими очима. *Коз., Кон.*—Сіль тобі (1) в вічі (2) та печина в зуби (3). *Пер.* — Сіль тобі в вічі. *Зв.*— ... камінь у груди, печені кошенята в зуби. *Ном.*

(1) ворогам. *Ст. Зб.* (2) у очи, а. *Ст. Зб.*; в гочи. *Бер.* (3) в груди. *Бер.*; камень гарячий у зуби. *Ст. Зб.*; камінь у зуби, печина у груди. *Кон., Т.*

Цур очей поганих. *Пир.*—Цураха поганим очем. *Г.*

Цур та пек лихим очам! *Проск.*

8360. Цур мене, далій мене! *Пр. в Ст. Зб.*

За морем ёму вечеря (вовкові, чоловікові и д., що не треба б іх сюди). *Зв., Л., [Пир.].*

В добрий час поговорить. *К.*—... поговорити, а в лихий помовчати. *Лів.*, [*Бр.*]. — Дай Боже в добрий час говорити, а в злий помовчати. *Ст. Зб.*

Не протй-ночі (1) згадуючи. *Лів.*—Цур ёму, не против ночі згадуючи! нехай він помъянецця на кінську балабушку! *Бр.*

(1) Не против ночі. *Г.*

Не в мою міру (не до себе рівняючи). *Пир., Кон.*

Не до вас рівняючи. *Ном.*

Не при нас кажучи. *Об.*

Не при хаті згадуючи. *Гад., Павл.*

Не тут казано. *Прав.*

Не зле вимовлячи! *Дуб.*

8370. Нехай ся пріч каже! *Ил.*

Шануючи Божого дару (за хлібом). *Нос.*

Шанувати сонце, місяць, зорі, хліб святий и ваші слухи. *П.*—Шанувати сонейко святеє, и день білий, и вас, яко кречних. *Г.*—Шанувавши ковбиці, лавиці, куцюбу, помело, пікну лопату, ступу й перехрестя, и вас, яко кречних. *Ёвх.*

Ковбиця — куток на покуті, над ла-

Digitized by Google

вою; *перехрестя* — на чім ходить ступір у ступі.

Крім церков святих! *Пир.*, *Л.*—Опріч святої церкви! (щоб город, село — запалось, вигоріло и д., опріч...). *Л.*, *Кон.*

Опріч празника святого! *Х.*

Прости, Господи! (як припало сказать що недобре, тілько до правди). *Пир.*, *Кон.*

Богу милосердному не вимовно. *Кон.*, [*Дуб.*, *Л.*, *О.*].

Богу не вимовно — свічку купила, панахиду поставила та й усі гроши розошлись. *Рад. К.*

Нехай сей день свят буде (як у свято про роботу кажуть). *К.*

Нога за ногою неси все зле лихе за собою. *Рад.*

8380. З хати димом, з двора вітром! *Бр. Рад.*—... неси все зле лихе за собою (баби примовляють). *Рад.* — Нехай иде з чадом та з димом! *Бр.*, *Рад.* — З димом, з чадом з нашої хати (вийшло неладне). *Гр.*, [*Ст. Зб.*].

Нехай иде на ліса, на болота, на нищькіі лози. *Рад.* — ... на сухіі очерета, на широкий лист. *К.* — Иди на очерета, на ліса, на болота. *Бр.*—Нехай воно йде собі на сухий ліс. *Ёвх.*

Дух святий з нами (1)! *Лів.*

(1) при нас. *Зв.*, *Рад.*, *Бер.*, *Пир.*

Дух святий при хаті (1). *Кон.* — ... и при нас. *Зал.*

(1) при трапезі.

Иди собі—Дух з нами! *Бер.*

Цур—наше місце свято! *Прав.*

Нехай Бог милує всякого хрещеного та й попа віженого. *Зв.*, [*Кон.*].

Нехай Бог одвертає (1) всякого (2) хрещеного! *Зв.*, *Х.*, *Б.*, *Кон.*, *Кр.*

Побачив вішалника. *Кон.*—(1) милує. *Бр.*, *К.*, *Пр.* (2) кожного. *Рад.*, *Бер.*,

Нехай Бог милує (*або*: Господь сохранить) усякої віри! *Нем.*

Не дай, Господи! *Кон.*

8390. З очей. *Л.*, *Пир.*

Лихі очі. *Сж.*

Урічливі очі. *Л.*, *Пир.*

Чи нам из людей сталося — од уроків, понашому! *Кон.*

Не уроком, не уроченьки. *Ил.*

Від уроків и Бог не заховає. *Ш.*

Уроки на сороки. *Ст. Зб.*—... а пристріти на іх діти (1). *Рад.* — Пхю, пхю! уроки на сороки, а помисли на коромісли. *Квз.*

Як хто урече. — (1) на сороки та на бабини діти. *О.*

Умилась помиями, щоб не боялась уроків. *Бр.*

Се од пристріту. *Кулж.*

Од *остуди* коралі носять. *Ос. 10 (XVI, 48).*

8400. Хустку, чи що-там, що єю обтирають писанки, — ховають и підкурюють од бишихи, як штрика в усі и д. *Ос. 10 (XI, 50).*

Свячена лоза и котики—ліки од трисці, а скотові — як обидме. *Ос. 10 (XI, 49).*

Посадити в кіз (в тепле нутро убитої скотини—дитину од сухоти). *К.*

Волос виливати. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

Щоб не *тоя* и не *одолан* (одкасник), то б и ходило (пошерсть, мір), як пан (над Прутом вважають ті зілля, та ще бідрич, за добрі од мору). *Войц.*

Будеш мати бідрич, то тобі не зробить ніц.

Як упаде дитина, з колиски або-що, то те місце заливають водою, щоб не боліло. *Ос. 10 (XVI, 48).*

В Жилний (Чистий) четвер купаюцца від чорної хороби; на Русали (Розигри)—щоб не було посухи (купаюцця в одежі и других кидають в воду); на Водохрища купаюцця від корости, а вмиваюцця — щоб румяною бути (кладучи в воду калину або коралі). *Ос. 10 (XVI, 47).*

Виплинь, бабко, дам тобі яшко (примовляють, взявши за вію и піднявши в сей спосіб віку, — як запорошицця око). *Збр. Шей.*

Ой, гульк, вода! бусь, вода! Креши пню, жени біду (замовляють так од переполоху).

8410. «Ячмінець!» — «Брешеш!» (тричі так: одно каже, а в кого ячмінець на оці—одказує; потім, хто каже *ячмінець*, тричі плює). *Ном.*

Мене баба и прачем обмолотить (на ячмінець на оці). *Бр.*, *Зв.*, *Сос.*

Кури, кури рябенькі! в вас голови маленькі, а у роженого й хрещеного раба Божого N велика голова. Скрикніть ви сон из усіх сторон на рожденного и хрещеного раба Божого N (від ночниців). *Арт. Шей.*

Іхав Юрій на білім коні, білі губи, білі зуби, сам білий у біло одягся, білим підперезався и за собою три хорти веде — один білий, другий сірий, третій червоний: білий злиже більмо, сірий слізу, а червоний кров (примовляють, промиваючи очі, хорі, Юровою водою). *Збр. Лаз.*

Digitized by Google

У мене, на Вкраіні, є записане шептання од більма. Починаєцця воно так: «Михайло, дархайло, три пси лютих: один білий, другий сірий, третій красний; білий (дальш не памъятаю)». *Ном.*

Як стане шептуха коло уха, не буде тобі, мамо, довіку кожуха. *Ёвх.*

Як Бог поможе, то й баба поможе. *Рад.*

Баба з річчю, Бог з поміччю. *Б.*—Баба (*або*: Лікар) з лікарством, а Бог з помоччю. *Кон.*—Бог з помоччю, а баба з руками. *Ш.*

При бабах и смерть солодка (що обминють, положать). *З.*

Прийде сто баб, та принесе сто лих. *Пир.*

Сто баб — сто болячок. *Руд.*

8420. Сто баб — сто лік. *Бр.*

Прийде сім баб, та скажуть сім немочей (1). *Л.*—До сто баб піди—сто немічей скажуть. *Ёвх.*—Сто баб—сто немочей(2).

(1) сто баб, скаже сто немощей. *Пол.*
(2) немочів. *Бер.*; слабостів. *Проск.*

Прийде сім баб, та скаже сім рад. *Рад.* [*Бр.*].

Що зілля, то баба; що баба, то лік. *Бер.*

Сто літ живе (баба), а двісті копає. *Пир.*

—

ГАРНА, як квітка гаёва. *Пир.*— Хороша, як вітка. *Прав. Ниж.*

(1) квітка в полі. *Гат.*

Біленька, як нитка. *Леб.*

Личенько біленьке, як у панятки. *Збр. Лаз.*

Як зірниця зійшла (таке гарне ввійшло). *Бр.*

Рожа и межі кропивою зістане рожею. *Ил.*

8430. Дівка, як ягідка. *Ёвх.*

Молода й хороша, як ягодка. *Мар. В.*

Червона, як ягода. *Об.*

Червоне, як калина. *Ск.*

Таке хороше, як калина. *Бр.*

Дівчина, що в лузі калина. *Гат.*

Червона, як рожа. *Ск.*

Весела, як ясочка. *Пер., Пир., Кон., Гр., Зап. (I, 147).* — Дивиця, як ясочка. *Коз.*

«Та так-то дивицця на мене бабусина тиличка (бачте, любима, та скот ii бив), як ясочка... як не пробъе мене очима: от тільки б заговорить».

Чорнобрива, як ясочка. *Лів.*

Брова колесом. *О.*—Брови на шнурочку. *Коз.*

8440. Одна брова стоіть вола, другій и ціни нема.

Очі чорні, як терен. *Бр.*

Гарна, як сіно в годину. *Гл.*

Гарна, як бондарівна. *Збр. Шей.*

Мов гатьманського роду. *Ос. 10 (V, 62).*

Вона так и пряде (очицями), як... *Гр.*

Гарне, як мак городній. *Пир.*—Гарна дівка, як маківка. *Гр.* — Цвіте, як маківка.

Така, хоч видивись. *Кан.*

Там-то хороша, хоч малюй (*або:* хоч пиши). *Бр.*

Така гарна, як пані намалёвана. *Ил., Ёвх.*

8450. Гарна, хоч з лиця води напицьця. *Кон.* — ... хоч води напийсь. *Зап. (I, 147).*—Гарна молодиця, хоч води напицьця. *Об.*

Краля така, що тільки *гм!* та й годі. *Чор. Рад. (124).*

У нас дівчата такі, що сюди дивись! *Пир.*

Хоч на підошву глянь, так баришня гарна. *Зал.*

У неі очіпок штопненький, тілько вже постарів, клочечко видно; и вона не проста—в Харькові була по наймах. *Гр.*

Молодиця—подивицьця. *Ном.*

Молодиця (1), як тихее літо. *Леб., Мар. В.*

(1) Дитиночка. *Пир., Коз.*

Дівка—як тополя. *Зап. (I, 147).*

Дівка хороша: сережки завішані (1). *К.*

(1) сережками завішана. *Зв.*

Красавиця, що зпід стола (1) кусаецця (кажуть, як хто хвалить гарну, але злу дівку). *К., Кан.*

(1) під лавкою. *Нос.*

8460. Не взяв ёго чорт на писок (не шпетний). *Проск.*

Хлопець (1) не що—так, чуб лепський. *Пр., З.*

(1) Хоч сам. *З.*

Хлопець молодий, як барвінок. *Зап. (I, 147).*

Хороший — як кров з молоком. *Нов.*

Сокол не парубок. *Зап. (I, 147).*

Орел не козак! *Чор. Рад. (7).*

Струнький, як хвоінка. *Ров.*

Хороший, хороший! був би ще кращий, та вже нікуди. *Рад., Б., Х., [Бер.].*— Оце ж то хороший! ище б був кращий, коли нема де. *Бр.*

Станом струнький (1).

(1) хороший. *Пир.*; високий. *Гад.*

Digitized by Google

Дитиночка, як линочок. *Пир.*

8470. Веселий (*або*: Стрибкий), як живчик. *Гат.*

Веселий, як горобець. *Гр.*

Хлопець, як живое срібло. *Ил.*

Де врода (¹), там и сила. *Яц.*, *Дуб.*, *К.*

(¹) Де стан. *Ст. Зб.*

Як хороший, не жаль грошей; а як поганий, копну ногами. *Ил.*

Не дивися на уроду, лише на пригоду.

Біг до вроди розуму не привъязав.

Хороший чортам на гроші. *Об.* — ... чорту на гроші, поганий—Богу коханий. *Нов.*—Ви хороші, та на чортови гроші, а ми погані, та Богом кохані. *Лаз.*

З краси не пити води. *Прав. Верх.*

Красоти в вінку не носить. *Рад.*

8490. Краси на таріліі (¹) не крають. *К.*, *Кан.*, *Бр.* — Красоти на таріліі не краяти: аби з нею господиня була. *Бр.*

Оженився собі чоловік, уже й немолоденький, а так в средніх літах. Ото через якийсь там час по весіллі приїхала до його здалека рідня, що ще не бачили його другої жінки—а це та було в неділю вранці. Ввійшли вони, поздоровкались. Як подивилася котрий на жінку, тільки плечима стисне, бо тяжко погана була. А той хазяін, Семен, чи як його: «Ходім», каже, «до церкви». От, на дорозі, гості ёму и кажуть, на що ти, мов, таку погану взяв. «Е, най», каже, «ходім лишень до церкви, потім балакатимемо!» Вертаючця додому, сідають обідать — може, звісно, випивши й по чарці; постановили й борщ... Аж пахне борщ! їдять, и хвалять не нахвалюцця! От Семен тоді й каже: «На те я ii», каже, «и взяв! бо краси...» (*або*: бо краси на таріліі не подаси). *К.*, *Кан.* —(¹) на тарелі. *Г.*

Хоч під лавою полежу, та на хорошого поглежу. *Б.*

—

БРИДКИЙ, як хибчи (вади). *Гат.*

Бридкий, як паплюга.

Гидкий, як поплазка.

Оце у́род — побий ёго сила Божа! *К.*

«Глянь та подивись!» (один каже, хвалить)—«Плюнь та й одступись!» (одказує другий). *Руд.*, [*Ёвх.*].

Подивись (¹) у воду на свою уроду. *Лів.*

(¹) Поглядн. *Прав. Нижс.*; Глень ти. *Г.*; Поглядися, козле. *Ст. Зб.*

И в ярмарку ніхто не вподоба. *Б.*

Уродицця ж дріпа, мов червива ріпа. *Ш.*

8500. Гляньте на ёго уроду, чого він стає: сім гривень таких сотня. *Кох.*

А ні з плечей, а ні з очей (непоказний). *Бр.*

Скажуть на дівку: «що се таке потороча!» *З.*

И дівка б на дівку завернула, та ба! *Черн.*

Скривився, як Циган на ярмарці. *Б.*

Молодець не згірше старої баби. *К.*, *Кан.*

Делікатний, як панський хорт. *Проск.*

Вигляда, як Ядвінга (понуро). *Войц.*

Ядвинги—первожительці Підляського краю. Див. про іх у Войцицького Przysłowia narodowe. III, 162—171.

Не виглядай, не визирай, а дальше ховайся. *Не.*

Хороша, як свиня в порошу. *Бер.*, *Б.*, *Пир.*

8510. Хороший (¹), як свиня в дощ. *Ск.* — Як (²) свині в дощ (³). *Л.*

(¹) Славний. *О.*, *Б.*; Гарний, як попова свиня. *Бер.*; Оце убрався. *Бр.* (²) Пристало, як. *Гр.* (³) в дорщ. *Кр.*

Хороший, як собака на морозі. *Кулж.*

Создав Бог, та й (¹) раскаявся. *Кр.*

(¹) ніс висякав. *Л.*; каецця. *О.*

Се ще! уродила, та (¹) й не облизала. *Прав. Нижс.*, *Лів.*

(¹) й тебе мати, та. *Кон.*

Це ще родився та вдався. *Ёвх.*

Породила (*або*: Вродила) мама, як у́рода. *К.*

Як вигляне в окно, то три дні собаки брешуть! а одна як придивилась, то и сказилась. *Л.*, [*Коз.*].

Скривився, як ковальський міх. *Не.*

Кива головою, мов сухий опенёк. *Пр.*

Кова́не порося (на чоловіка дзёбаного, з ряботинням). *Пир.*

8520. Рябе, як на небі зірниці увечері. *Бр.*

У ёго на виду чорт сім кіп гороху змолотив. *Ном.* — На ёго виді горох дідько молотив. *Ил.*

На рябому хліб сіють (¹). *Бім.*

Як кепкують з рябого. —(¹) и хліб родить. *Ш.*

Зелена, як жаба. *Прав. Нижс.*, *Пол.*, *Лів.*

Рудий, як собака.

Чорноброва, як риже теля. *Гр.*

Из ста рудих два худих, а из ста чорних тілько два покорних. *Коз.*

Чорний (¹), як Циган. *Л.*, *Пир.*, *Б.*, *Нов.*

(¹) Білий. *Н.*

Білий, як Орап. *Пир.*

Digitized by Google

Білий, як циганський сир. *С.*

8530. Білий (1), мов (2) циганська литка (3). *Зв.*

(1) Чорне. *Л.* (2) як. *Кр.* (3) голінка.

Чорний, як гуси. *Не.*

Хліб чорний, та моторний. *Н.*

Чорний мак, та смашний, а біла редька, та гірка. *Нос.*

Чорна—моторна. *Бр.*—Хоч чорна, та моторна, а біла дуже ніжна. *К.*

На чорні землі хліб родить (як кепкує, що чорне тіло, або-що). *Прав. Ниж., Лів.*—...а на білій собаки та вовки лапами гребуть. *Сос.* — На чорнім ся хліб родить, а білім що? *Ил.*—На чорнім хліб родить, а на біле гайтусь ходять. *Збр. Шей.*

Луб лице, очі тріска.

Низький на очи (близорукий). *Пир.*

На одно (1) аки сліпий, а на друге и зовсім (2) не бачить. *Ёвх.*

(1) Єдно. *Ил.* (2) а на друге.

Називаецця з єдним оком—пів-чоловіка. *Кл.*

8540. Ах ти курача сліпота! *Проск.*

Моргни чорна (1), дам коржа. *Бр., Бер.*

«То чекар, хлопчія та, говорить на дівку». *Бр.*—(1) сліпа. *Лит.*

З сліпого, глухого, німого найлуччий чоловік. *Ил.*

Ніс, як за сім гривень сокира (1). *Лів.*

(1) як сокира. *Рад.*

Кірсата пъятниця (на курносих так кажуть). *К.*

На Спаса дивицця, а Богородицю бачить (на зизоокого). *Бр.*

Лис, зиз, кутернога: як удасцця що доброго—велика ласка пана Бога. *Проск.*

Коли б не зуби, то було б гайно з губи. *Кан., К.*

Безглузда, як синиця. *Л.*

Сухий, як скіпка. *Л.*, [*Бер.*].

8550. Худий, як дошка (*або:* скіпка). *Бр.*

Худий, аж ребра світяцця. *Дуб., Л., Пир.*

Мішок з половою. *Кулж.*

Борода честь, а вуси и в кота есть. *Черн.*, [*Лаз.*].

Як Волошин («у нас такий панич, як и д.»: чорнявий, з волоссям на виду). *Кон.*

Чуткий, як утка. *Гр.*

Глухий, як тетерук. *О.*

Чи ти зпід Глухова (глухий)? *Лів.*

Говори до гори (як не чуе, а своє править). *Гл.* —...пане Грегоре, а гора таки дурна. *Ил.*

Ти ёму про Тараса—він тобі півтораста. *Кр.*

8560. «Здоров, Тарасе!» — «Хлів плету!»—«Боже поможи!» — «На свині!»—«Але ж дурень!»—«Спасибі!» *К., Кан.*

«Здорова була, кумо!» — «На базарі була!» — «З празником поздоровляю!» — «Головку купила!»—«Чи ти, кумо, глушка?»—«Та були ушка, та різник одрізав.» *Полт.*

«Помогай-Біг, Гапко!» — «Огірки полю!»—«Боже поможи!»—«Ба, ще пупъянки!» *С.*

«Помагай-Біг, Гриню!» — «Копаю, пане, глину!» *Бр., Руд.*, [*Я.*].—...« Дурень ісь, Гриню!»—«Буде на всю зіму!» *Гайс.* — «Добридень, Гриню!»—«Копаю, пане, глину!»—«Що ти робиш, Гриню?» — «Я вже накопав.» *С.*

Глухий (1) не почуе (2), так видума (3). *З., Зв.*, [*Кр., Б.*].

(1) Глухе. *О.* (2) не дочуе. *О., Коз., Ст. Зб.*; не вчуе. *Пр., Кон.*; хоч не вчуе. *Л.* (3) пригадае. *Ст. Зб.*; вигадае. *Ил., Проск.*; приложить. *Пр.*; прибреше. *О., Коз.*

Глухий не дочуе, то вгадае. *Пир.* — так допитае. *Не.*

Глухому, як дурному: бовтне, як козел у воду. *Кон.*

(1) Глухе, як дурне. *Рад.*

Добре глухому—не скаже нікому. *Ил.*

Глухого а німого справи не допитаесся.

У поганому тілі погана душа. *Пр., Л.*

8570. Не поможе ні мило, ні вода, коли така врода. *Бр.*

—

ЗАМАШНИЙ хлопець (при силці). *Пир.*

Повноліций (1), як місяць. *Кан., Зап. (I, 147).*

(1) Повновидий, *Бр.*; Повний. *Ж.*

Повний, як угірочок. *Л.*, [*Пир.*].

Щоки—як кавуни. *Чор. Рад. (21).*

Дитина, як ряжок (здоровеньке). *Пир.*

Зуби, як ріпа (славні). *Кон., Гр.*

Кругленька, як цибулька. *Гр.*

Коса, як праник. *Пир.*

Здоровий, як лось (парубок. *Кл.*). *Сос.*

8580. Маленький, як у чорта назімок. *Бр.*

Дитина! литка (1) як у Литвина. *Зв., Пир.*

(1) а паністара. *Л., Зал.*

Худенький, як різницький стовпчик. *Л., Кат.*

Товстенький, як пенёк. *Коз.*

Digitized by Google

Прездоровий, як дубовий пенёк! *Б.*

Такий червоний, як рижо́к (рижик). *Рад.*

Кремезний, як рижок (напр. дідугань). *Кр.*

Баба, як тур. *Ил.*

Такий з ёго Севрадим! *Ном.* — ... з ёго Сасимін. *Кон.*

Ус балабанський, чуприна черкеська,— не уважай, мосці-панно, же хвортуна кепська. *Ос. 10 (XIV, 32).*

8590. Пика, як у Комлика. *Ном.*

Пика, хоч пацюки бий. *Пир.*, *Кон.*, *Ш.*

Морда, як не лусне (¹). *Л.*

(¹) не трісне. *Ёвх.*

Лоб—відро ціле. *Пир.* — Є такий лоб, як відро. *Рад.*

Там такі вирла (великі очі). *Пир.*

Шия, хоч обіддя гни. *Об.*

Там рука (¹), як макітра. *Пир.*

(¹) Губа. *Пир.*; кулачище. *Ном.*

Здорова, як корова. *Лів.*

Здоровий, як бик. *Шей.*

Ходить, як бугай (здоровенне, пихтій и д.). *Проск.*

—

8600. ВИРІС з сидячого кота. *Дуб.*, [*Рад.*, *Л.*].—Виріс (¹), як кіт навсидячки. *Ёвх.*

(¹) Завбільшки. *Шим.*

Як з мішка показать, так и скажуть: «дядьку, йди косить!» *Сос.*, *Кр.*

Про дитину, що пора б уже у науку, а кажуть—мале.

Через год и в плуг можна («Скільки дитині?»—«Два!»—«О, через год и д.»). *Пр.*

Підростеш, як скібка в руках! *Рад.*

Вбився в ріст, як заєць в хвіст. *Л.*, [*Ёвх.*].

Підбічний хлопець (що ще коло боку у мами спить). *Пир.*

Так, хлопъя невеличке.

Се ще бабин дурник. *Нов.*

Маленька собачка повік щеня. *Ш.*, [*Ёвх.*].

Росте, як из води. *Г.*, *П.*, *Прав. Ниж.*—... йде. *Пол.*, *Лів.*—... из води пішов. *Проск.*, *О.*

8610. Росте, як утя на воді. *Б.*

Росте, як на дріжджах. *Ил.*

О, сей ріс у великому лісі, та ще й при воді! *Пир.*, *Ч.*

Ріс, як мокрого літа. *Проск.*—Мокрого літа ріс. *Ст. Зб.*

Мабуть у мокре літо родився, що такий високий вирос. *Ёвх.*

Високого зросту. *Лів.* — На виріст не високий. *Кон.*

Високий, як дуга. *Ил.*

Хлоп — як дуб.

Великий, як світ. *Бр.*

Довгий, як жертка (¹). *Ном.*

(¹) жердь. *Ров.*

8620. Довга, як Дремайловська гребля. *Н.*

Дримайловка. *Черн. г.*

Довгий, як хвоя. *Ров.*

Довгий (¹), як чапля. *Пир.*

(¹) Високий, а, е. *Пр.*; Довгоногий. *Л.*, *Гр.*

Цибатий, як журавель. *Л.*, *Гр.*

Оце виріс з Поліського злодія. *Об.*—Виріс, як Поліський злодій. *Бер.*, *Ёвх.*

Великий (*або*: Довгий), мов Пирятинська верства. *Ном.*

—

Бач, ТІЛОМ ОБРОСЛО, як кабан годований. *Киш.*

Обдувсь, як барило. *Зв.*, *Пр.*

Товстий, як бочка. *Пир.*, *Полт.*, *Л.* — Там бочка горілчана!

Гладкий, аж з шкури прецца. *Лів.* — ... аж шкура тріскаецця. *Рад.* — ... аж шкура тріщить. *Бер.*, *О.*

8630. Гладка така, що и миш не одержицця. *Кон.*

Розъіхалась, як верша. *Об.*, *Павлв.*—... в болоті. *Зв.*

Така, як кадовб. *Л.*, *Пир.*

Мов кабани годовані, пикаті, пузаті. *Кобз.*

Там така, що бублика ззіси, поки кругом обийдеш. *О. Білз.*

Сунецця, мов горохова копиця. *Збр. Лаз.*

Треба шести підвести. *Сл.*—... а пъяти підняти. *Гр.* — ... шести аби звести. *Ил.*

Сопе, як з мішка. *Пр.*, *О.*, *Павлв.*

—

МОЛОДЕ золоте, а СТАРЕ гниле. *Ил.*

Старі, старі! сидіть би вам на печі та жувать калачі. *Ос. (20 IV, 19).*

8640. Сивись (сивий есть), як циганський король. *Проск.*

Не торішнёго літа.

Такий старий, що аж порохня сиплецця. *Збр. Лаз.*

Digitized by Google

Така стара, що зуби вже попрідала. *Коз.*, *О.*

Така стара, що аж в паністарі зацвіло. *Ном.*

Вони не так старі, як давні (найпаче — про старунів, що люблять старувать). *Зал.*

Старий, як ведмідь. *Гл.*, *Нов.*

Старий, як світ. *П.*, *В.*

Давній и той, як росказує. *Ст. Зб.*

Тілько годок, як в решеті дірок. *Бр.*

8650. Старий, як чорт. *Л.*, *Пир.* — ... як біс. *Мир.*

Як би тодішній собака, то давно б (¹) здох. *Зв.*, *Пр.*, *Гр.*

(¹) собака, коли ти, то б давно. *Бр.*

Старий, як (¹) собака. *П.*, *Лів.*

(¹) як попова. *Падал.*

Старий, як лубъя. *Кон.* — Старе лубъя. *Л.*

Молода (¹), як у (²) Спасівку (³) яглиця. *Л.*, *Пир.* — Який він гарненький, як у Петрівку яглиця. *Сос.* — Яглиця, у Спасівку яглиця. *Пир.*

(¹) та хороша. *Зін.*; та зелена. II *Ёвх.* (²) на. I *Евх.* (³) у осени. II *Ёвх.*; у Петрівку. *Бр.*, *Кон.*, *Кр.*, *Гл.*

Ся вже пасок з тридцять ззіла! *Кор.*

На ледачій землі и трава не росте (про лисого). *Кр.*

Тімъя ще не заросло (на лисого). *Л.*

Из долиною (лисе тімъя). *Лів.*

Голова, як пляшка. *Ном.*

8660. Голий такий, як пляшка. *Чигр.*

Лисий, як макогін. *Л.*, *Ёвх.*

На дорозі колос, на пустій голові волос ніди не виросте. *Ёвх.*

Господи благослови стару бабу на постоли, а молоду на кожанці (старих менш жаліють. *Рад.*). *Кон.*

Старе, а завъяле. *Бр.*

Старий, а як скаже, та прикаже, то й молодий не справицця. *Кон.*

Старий, а не росте (дурень). *Ил.*, *Проск.*

Старий, а ще ростеш (дур в голові). *Гр.*

Не клади старому пальця в рот. *Л.*

Старий, а храмає. *Ил.*

8670. Старий, та дурний. *Н.*

Старе, аж трусицця, а дурне, аж крутицця. *Зв.*, *Чигр.*

Старому жениться (¹) — и ніч коротка (²). *Л.*

(¹) Як старому женитися. *Бр.* (²) то й ніч мала. *Бр.*, *Бер.*

Старій бабці добре и в шапці. *Нос.*

Жартують, як старе зробить що незвичайне або не доладу.

Старій бабі и на печі ухаб.

Старе, як гнила колода — нікому не потрібне. *Кон.*

Старий говорить-городить, та на правду виходить. *Нос.*

Чому чорт мудрий? бо старий. *Ил.*

Слухай старих людей, то чужого розуму набересся й свого не загубиш. *Полт.*

Старого чоловіка для поради держи. *Ст. Зб.*

8680. Старики з правої руки. *Нос.*

Старим треба давать старше місце.

Старий старе гадає (*або*: думає). *Проск.*

Старість не (¹) радість. *П.*, *Прав. Ниж.*, *Лів.*, *Руд.* — ... горб не (²) користь. *Коз.*, *Кр.* — ... не радість: що вздрить, то випросить. *Руд.*

(¹) не велика. *Ст. Зб.*, (²) молодість. *Пир.*

Ох!.. чи пак гоц! *Ном.*

Жартують старі, що, мов, ніщо в їх ще не болить. Кажуть, як, приміром, сиділо и встає: заболить що — «Ох!», каже; а потім ніби згада, що треба молодиці — «чи пак гоц!»

Старий, що вробив, то Бог дав, а що ззів, то пропало. *Ст. Зб.*

Багатому красти, а старому брехати. *Слуц.*

Старому брехать не ціпом махать. *Не.*

Не дивуюся молодому, ато тобі старому. *Проск.*

Що старе, що мале, що дурне. *Гр.*

Що старе, то мале.

8690. Старе, як мале. *Пир.*, *О.* — ... що уздрить, то й просить. *Бр.* — ... мале: що побачить — «дай мені!» *Нов.* — Старий, як малий. *Ст. Зб.* — ... що забачить, того й просить. *Дуб.*, *Бер.*, *Кр.*, [*Проск.*].

Старе, як мала дитина: як не лапне, то й не засне. *Ч.*

Як волосся сивіє, то чоловік дуріє. *Кан.*, *К.* — Волос сивіє, а голова шаліє. *Ил.*

Сідини в голову, а чорт в бороду. *Пр.*

Чоловік старіє, а чортяка під бік. *Кон.*

И старому собаці дригають жили в. *Ил.*

И в старім пецу часом чорт палаєть. *Проск.*

И в старій печі дідько топить. *Ил.*, *Бус.*

Стар, та яр. *Ст. Зб.*

И стар, та не валашан.

8700. Из старих, все лихо встає. *Б.*, *Кон.* — Из таких то все лихо поднимаєцця (на святців). *Ис.*

Хто старий, той и луччий. *Збр. Лаз.*

Бодай старого чорт вчив! *Зал.*

Digitized by Google

Старі, як малі: хоч трохи дай, то поідять, хоч багацько дай, то поідять. *Рад.*

Стар любить сквар, а молод холод. *Нос.*

Кажуть старі, туличись, де б тепліше.

Дай, Боже, иззамолоду кості істи, а на старість мъяке глидать! *Рад.* — ... змолоду кістки гризти, а на старість мнясце істи. *Х.*

Колим був молод, не ів мене голод. *Ил.*

Що молодше, то й солодше. *Лів., Збр. Лаз.* —... що старое, то твердое (*або:* Що краснійше, то смачнійше; що старо́е, то гідно́е). *Ил.*

Молода була—дурна була; стара стала, дурна стала. *Ёвх.*

Кажуть молодицям, як вихваляюцця, що замолоду на все були здатні.

Як були ми молодими, то ходили по дубині, у червоних запасках и сиви́зна на висках. *Ч.*

8710. Коли молод бував, пуд колінця голубця вибивав; а як стар став, всёго того перестав. *Ст. Зб.*

Або ти старий, щоб тебе просив? *Бр.*

Старий собака, та не батьком же ёго звати. *Нос.*

Щоб ти не зросло більше—таке и зникло (як налае старого). *Рад.*

Материне молоко не обсохло! *З., Л., Пир.*

Як же мені знать, который мені год! як родився, то без памъяти був; як ріс, то розуму не мав; а як уже до розуму дійшов, тоді б то й лічить, та багацько літ уплило. *Зап. (I, 147).*

Зелено́сть — буйно́сть, а молодо́сть — дурно́сть. *Рад.* — Зелено — буйно, молодо — дурно. *К., Коз., Кон.*

Молодість буйність, а старість не радість. *Ил.* —...буйність, а буйність—дурність. *Ст. Зб.*

Молода брага хмельна́. *Б.*

Молодому бредня за́ честь. *Ст. Зб.*

8720. Молодий—дурний. *Ил.*

Хто не був молодим, той не був и дурним. *Коз.*

Молодого кров гріе. *Ст. Зб.*

Молод терпіти голод.

Що ранне, то не погане. *Бр.*

З молодого як из воску: що хоч, те й виліпиш. *Зал.* — З малого, як з воску: все зліпиш. *Ос. 4 (III, 35).*

Кохання 8726—8785. — Роспуста 8786—8844. — Женитися 8845—9018. — Чоловік и жінка 9019—9166. — Діти 9167—9283. — Син 9284—9310. — Дочка 9311—9330. — Рід 9331—9417.

КОХАЙТЕСЯ чорнобриві, та не з Москалями. *Кобз. (65).*

Мене все безносі цілують. *Нос.*

Так мене, мамо, хлопці люблять, що за кулаками світа не бачу. *Зв.*, [*Бр., Черк., Кон.*]. — За кулаками від хлопців дівка світа не бачить. *Прбск.*

Коли б літа вернулися, то б и хлопці горнулися. *Р.*

8730. Вірному коханню и Бог не противник. *К., Кон.*

Добре тії Ляхи роблять, що не кохаюцця: побравшися за рученьки та не женихаюцця. *Прав. Ниж.*

Бджола летить на любий цвіт. *Б.*

Серце з перцем, а душа з часником (кажуть, жартуючи, хто вже дуре липне; а частіш—як страва буде серце). *Бер.*

Козак на коні іздить, а дівчина родиця, та й козаку згодиця. *Б.* — Дівчина родиця, а козак на коня садовиця. *З.* —Хлопець воли гонить, а дівчина ще ся не вродить, а ёго догонить. *Ил.*

Сніп з бородою, а козак з молодою. *Черн.*

У нас така приповедінка: де парубок, там и дівка. *Ил.*

Накинуть оком. *Л., Пир.*

У око запала (уподобалася). *Ч.*

В кого чорний усок, тому риби шматок; в кого сива борода, тому юшки шкода. *Кр.*

8740. Хто з чорними бровами, иди за дровами; а хто з рижою бородою, иди за водою. *Кр.*

Й не ходи по полю, й не топчи куколю, и не лупай очима, я не твоя дівчина. *Черн. г.*

Сонце въ віконце пече-припікае, паробок на дівку глядить-поглядае. *Нос.*

Жартують над закоханим.

Digitized by Google

Куди серце лежить, туди и око біжить. *Бр.*

Серця не вмієш. *Пир.*

Болить серденько, та плакать стиденько. *Коз.*

Серце не камень. *О.*

Любить ії, наче кошечим мізгом нагодовала єго. *Кан., К., Коз.*

У любий місяць уродилась. *Ж.*

Закохався (1), як чорт в суху вербу (2). *Об.*—Бъецця, як чорт коло сухої верби. *З.*

(1) так вірить. *Проск.* (2) грушу. *Зв., К.*

8750. Перепався, що не видався. *Ст. Зб.*

Любила так, що в нёму й душі не чула. *Коз.*

Я б ёго духом (здохом) притягла. *Пир.*

Дух за ним ронить (*або*: И дух ронить). *К.*

Що б я могла ся до тебе шпилькою пришпилити. *Ил.*

Моє сердечко, моя птичко дорогая! *Кон.*

Люби як душу. *Хор., Пир.*

Хто вірно кохає, той часто вітає. *К.*

Як не бачу—душа мре, а побачу — з душі пре. *Зв., Х., Новг.*

До любої небоги нема далекої дороги. *Мар. В.*—Нема злої дороги до своїі небоги. *Ил.*

8760. З милою ссісти купити істи.

Птиця з птицею не набъецця, козак з дівчиною не наживецця. *Збр. Лаз.*

Ой ти, хлопче, ненароком, коло мене тресся боком.

Закохали вражі люде, що й нам не буде. *З.*

Кив морг на ёго, дума—дівка ёго, дума—піде за нёго. *Лів.*

Геть, згинь, пропади, — и до мене не ходи. *Гат.*

Ай ґвалт! сама в хаті, не дам ради кошеняті! *Бр., У., Зв.*

Коли мишей боісся, на воротях повісся («Вийди до мене!»—«Боюся.»—«Коли и д.»). *Гр.*

Держи менє, Йване! *Зв.*

Коли любиш, люби дуже, а не любиш, не жартуй же. *К.*

8770. Коли мене, любиш козаче! *Пр. в Ст. Зб.*

Не могла звабити калачем, а потім тяжко було відбити бичем. *Ил.*

Хоч кохання не зрадиця, та череві завадиця. *Гат.*

Поглядає, як вовк на ягницю. *Чор. Рад. (90).*—Дивиця, як вовк на козу. *Нос.*

Як дасть обнятися, то дасть и поцілуватися. *Нов.*—Як ся дасть обняти, то ся дасть и поцілувати. *А. Вил.*

Дівочий стид до порога: аби пересягнула, так и забула. *Рад.*

Почервоніє, як мак. *Х.*

Дівчатам сторожа не поможе: як захоче хто ледаче зробить, то піде по тріски, та й наробить смішки. *Кан., К.*

На козаку не буде знаку. *К., Рад.*—А що! на козаку нема знаку, нехай дівка 'дбуває. *З.*

Як би не мала поля за бовдура, а козака за дурня (то облишив дівчину. Як би не перебірала изперва, то б опісля не жалкувала). *Пир.*

8780. Доходився, що й хвоста збувся. *Пол.*—Добігався, що й хвоста збув. *Л., Пир.*

Хто любить ревне, жаліє певне. *Ил.*

Росстанє з милим смерті ся рімнає.

Ліпш би не знатися, неже зараз и розстрятися. *Ст. Зб.*

Вилетів кугут на ворота, заспівав: *кукуріку*! вже ж я тебе, моя мила, не забуду довіку. *Бал.*

Як сів медвідь на сідало та й крикнув: *кукуріку*! не покидай мене, моя мила, отнині й довіку. *Гр.*

—

РОСПУСТНЕ життя в молодости приносить хоробу на старині кості. *Ил.*

Утіхи на годину, а біди до смерті.

Що тіло любить, тоє душу губить. *Ст. Зб.*

Од мене, бабо, одкоснися, и не тільки на яві и вво сні не снися. *Кл.*

8790. Перейшов (1) на Ицькову суку. *Кан., К.*

(1) Вийшов. *Ил.*; Зійшов. *Проск.*; Звівся. *Пир.*

Губи насалить та й навчиця. *Зал.*

Блажен муж, до школи не дуж, до церкви слизько, до дівчат близько. *Гл.*

Хмизом, низом, пуд вербами. *Кл.*

Не поберігши тіла, и душу погубиш. *Ил.*

Ёму десь кислиці сняцця. *Хар. Зб., Проск.*, [*Рад., Б.*].

Сняцця комусь кислиці, та не знає к чому (кислиці бачить у сні — теж и протиплачу). *Ёвх.*

Бісики пуска (як підлабузнюєцця до жоноти). *Новг., Полт.*

А, жоночий дядько! *Кулж.*

Бабський празник. *Пир.*

8800. Підпускає Москаля (до жоноти при мощуєцця, або так бреше). *Зв., Пир. Полт.*

Digitized by Google

Хто дітей христить, той добра не мислить. *Кан., К.*

За *дзінкув* татко мамки не цілує. *Бр.*

Христос воскрес, кумо, цілуваться нумо! *Даз.*

Чого в хижу, як усе в хаті! *Л.*

Раз кахикнула, трох Ляшків прикликнула; вдруге кахикну, пъятёх прикликну. *Бр.*

И до плуга и до рала, и до хлопців дала драла. *Кон.*

Трошки дівчат (1) псує. *Ном.*

(1) Нічого—то дівки. *Яц.*

З голови дівка, а далі не знаю. *К.*

Дівка, як дівка, та сорочка узька. *Ст. Зб.*

8810. Дівчина, як дівчина, а черево як дідчина (діжчина?).

Скакає в гречку. *Л.*, [*Ст. Зб.*].

У гречку скочив та и вворвав. *Ст. Зб.*

Скакав, та не уклякнув.

Як би він ні жив, та жив, аби в чужу гречку не вскакував. *Хар. Зб.*

Не скакай у чужу гречку, бо лихо (1) тобі буде. *Лів.*

(1) біда. *Бр.*

Чужая жона — здоровъе чиєсь. *Пр. в Ст. Зб.*

Два коти до єдной мишки не помістиця. *Ст. Зб.*

Як против солнця води не напитися, так з чужою жоною, або з мужем чужим не нажитися.

На смітнику женився. *Пир.*

8820. В кропиві шлюб брав. *Ил.*

Скочила через мост з молодшим. *Літ. Самовидця* (про жінку славетного Дорошенка).

Побігала з Лиськом. *Кон.*

У горох ускакнула. *Гр.*

В чоботях ій чоловік умер (не було ніколи чоловіка). *Ил.*

Уже тобі не вінок носити. *Підл.*

Тепер же пропав мій віночок. *Бр., Зв.*

8827. Росчесав ій косу до вінця (извів). *Ил.*

8829. Господи допоможи перше на хрестини, як на коровай. *Ил.*

8830. У нашої Катерини весілля и родини.

Самосійка дитина. *Пир.*

Безкоровайний (син). *Кон.* — Безкоровайчук.

Простіть—придбане.

Не байстрюкові гріх, а батькові. *Гат.*

Байструк, то росте, як струк. *Кан., Зап. (I, 147).*

Пішла душа по руках (найбільш кажуть, як що піде по руках, так що, пожалуй, и пропаде ще. *Ном.*). *Пир.*—...та й чортові досталась (1). *Бр.*

(1) та й у пеклі стала. *Л.*

Душа до него спати ходить. *Ил.*

Усі пси тебе брали. *Збр. Шей.*

Агуш на банта, агуш на сідало (в Камъяницю кричять так на міських хлёрок).

8840. У—не без ухватки. *Зал.* (из *Пир.*).

Кошечая любов и меж тини. *Ст. Зб.*

Хіба я така, що за мене пъятака. *К.*

Ирже, наче жеребець на стані. *Б.*

Дала мати, чим обдувати. *Ст. Зб.*

—

Нема кому ні обіпрать, ні облатать: треба ЖЕНИТИСЯ. *Пир.*

Трясітеся рубці, дивітеся молодці: хоч сорочки не маю, женитися думаю. *Черн.*

Хто рано одружиця, той вік не натужиця. *Не.*

Не страшно женитись, а страшно журитись. *Бр.*

Се (1) не на рік, а на цілий вік.

(1) Зробив. *Ж., Ш.*

8850. Пху на землю, закім ся оженю. *Ил.*

Заміж ити (1)—не дощову годину перестоять. *Л., З.* — Зашлюбитись не дощик перечекати. *Гат.*

(1) Се. *Кон.*

Жінка не черевик: из ноги не скинеш. *Черн.*

Оженицься—не напасть, та щоб, женившись, не пропасть. *Ш.*

Не квапся женитися, бо ще тобі жінка стане костію в горлі—ії Бог сотворив з кості. *Проск.*

Оженися, не журися—піде тобі рукою: жінка піде за борщем, а ти за мукою. *Проск., Бер.*, [*Кан., К.*].—Не давно ся оженили, не пішло рукою: пішла жінка за пшоном, а я за мукою. *Бр.*

Женись—перемінись (*або*: Жениця—перемініця). *Зв., З., Новг.*

Моя дорога — до чиёгось порога; моя стежечка—до чиёгось сердечка. *Зап. (II, 206).*

Голубець гу́кає, як парі шукає. *Г., П.*

Жадна пташка без товариша не пробуває в лісі. *Не.*

8860. Усякої тварі по парі. *Зал.*

Кожна птиця знайде свого гриця. *Ил.*

Пху, нежонатому кпу! *Кан., К.*

Як молодий старшому скаже *пху*, то той и одказує так. А молодший, як що

Digitized by Google

вміє: «а жонатому», каже, «жінка наплює.»

Нежонатому пху, а жонатому й жінка в очі наплює. *С.*

Поможи, Боже, нежонатому (1), а жонатому й жінка поможе. *Лів.*

(1) Нежонатому помагай Біг. *Прав. Ниж.*

Не дай, Боже, два рази женитись, а три рази селитись (1). *Коз.*

(1) трейчі женицьця, трейчи селицьця. *Ис.*; часто селицьця и часто женицьця. *Гл.*

Яку ёму кару дати? оженити ёго, то він буде знати! *Ёвх.*

Спарувать, та й чорту подарувать. *Кр.*

Аби дубки, а берізки будуть (аби парубки, а дівчата будуть). *Рад.*

Аби хлопці, а дівчата будуть. *С.*

8870. Сёго цвіту по усёму світу (дівчат). *Об.*, [*Ст. Зб.*, *Ёвх.*].

По сім за (1) цибулю (жоноту так цінять). *Пир.*

(1) На. *Гр.*

Дівка як верба: де посади, там приймецця. *Об.*, *Чор. Рад. (157).*

Аж ре́гне (1) заміж. *Дуб.*, *Л.* — ... та ніхто не свата. *Б.*

(1) прагне. *Дуб.*, *Кр.*, *Новг.*; пробу. *Кр.*

Так вони й рябцём (заміж дівчата). *Кон.*

«Пішла б ти замуж?»—«Та би ся пішла!»—«Маєш ти що?»—«Та би ся знайшло.»—«А робила би?»—«От, розговорилистеся!» *Ил.*

«А робив би?»—«Нехай-но!»—«А ів би?»—«Дай-но!»—«Оженив би ся?»—«Ого!»—«А сорочка де?»—«Мовчи!»

Чиясь доля плаче! *О.*

Ти свою долю у неділю проснідала, а в пъятницю проспівала. *Ёвх.*

Из чорною головою у батька добре, а з білою не так. *Б.*

8880. Нехай вороги ідять булки, а ти, дівко, думай думки. *Рад.*

Ні пес з хвостом (за себе не візьме). *Л.*

Заговіла—бодай батеньку (1) хата згоріла (не вийшла заміж)! *З.*

(1) татові. *Зал.*

Сидить дівка до сивої коси, и замуж не піде. *Бер.*

Світить волосом (дівує). *Пир.*

Сидітемеш до сіди-коси. *Ёвх.*

Стара пані и старе вино за все добре, але не стара дівка. *Ил.*

Коли молодий з старою оженицця, то так є, як би молодії неуки коні до старого воза запріг.

Старій кобилі не брикацьця, сивій бабі не цілуваться. *Збр. Лаз.*

Личко дівку віддає. *Яц.*

8890. Сиди, грибе, поки (1) тебе лихо (2) здибле (3). *Пир.*, *Кон.*

(1) заким. *Проск.* (2) біда. *Бр.*, *Бер.*; хто. *Проск.*; хтось. *Б.* (3) здиба. *С.*

О, сиди, дівко, хтось тебе здибає. *Проск.*

Сидітемеш Грина (а не *грипа*? *Ном.*). поки тебе чорт згиба. *Ёвх.*

Ой щоб менша під корито не підвернула! *Кулж.*—Підверне під корито. *Л.*, *Пр.*—Під корито сховати. *Бр.*

Як підростає менша дочка и сподівающця, що краща буде за старшу и скоріше заміж піде.

О, ще буде паску гнітити (не віддасця того року).

Хоч нема ззісти, аби було з ким сісти. *Б.*, *Х.*, [*Ил.*, *Бер.*]. — Хоць є що ззісти, та нема з ким сісти. *Бр.*, *Бер.*

При своій небозі добре и в дорозі. *Ил.*

Хоч у попел кусок умочу, та солодко ззім (хоч з потом зароблю). *Б.*—... кусочок умочи та ззіж, то добре. *Рад.* — Хліб у попел умочу, та ззім. *Сл.*

Хоч у одній лёлі, аби до любові (1). *З.*, *Л.*, *Пир.*, *О.*, *Б.*, [*Рад.*].

(1) ув одній лёльці, аби до любовці. *Бр.*

Хоч не силна, аби двір закрасила. *Збр. Лаз.*

8900. З доброі ріллі ори плугом, а хліб буде (не бійся до вбогої залицяцьця, аби добра). *Коз.*

У свого батька и рай, и мука. *Рад.*

Карай (*або*: Не карай), Боже, віком—карай добрим чоловіком. *Бр.*

У батенька високи ворота, а у мене коли б ище вищі. *Кон.*

Хоч ледачий, аби комір (1) стоячий. *Ном.*

(1) комьяр. *Коз.*

Хоч хліба ні куса, аби без уса (то, певно, не хоче йти за попа). *Пр. в Ст. Зб.*

Хоч через долинку, аби у частинку (щоб у прийми не приймали. *Бр.*). *Бр.*, *Пир.*

Коли не година молодця, то не хочу голубця (старого—сивого, як голуб). *Г.*, *П.*

Сиди до сивої коси, а за ледащо не йди. *С.*, *Бр.*

Лягла не клята, встала не мнята (ніхто ні лаятиме, ні битиме, як дівуватиме). *Бр.*—Встану не мнята, піду не клята. *Рад.* —Устане не мнят и не клят. *Б.*

8910. З доброго коня не жаль и впасти (1). *Зв.*, *Кан.*, *К.*, *Проск.*—Лучче з доброго коня впасти, ніж на поганому іха-

Digitized by Google

ти. *К.* — Не жаль, що з коня спав: голову зломив, та з доброго. *Бр.*

(¹) не жаль впасти и убитися.

Не жаль утопитися у чистій воді. *Ил.*

Хоч далеко, та дихати легко. *Пир.*

Близько, та ходить слизько—далеко, та ходить легко. *Зал.*, [*Ос. 6 (III, 37)*].

Хоч сова, аби з другого села. *Прав. Ниж.*

Хоч долі, аби у своїй волі. *Кон.*

Милость (кохання) о голоді не сита. *Ил.*

Краснеє личко серцю непокій.

За гарного піди, гарне й лихо буде. *Ос. 10 (V, 71).*

Старий віл борозни (²) не псує (³). *П., Прав. Ниж., Лів.*—И старий борозни не псуєть. *Ст. Зб.*

Про старого, як женицця и д. — (¹) кінь. *Черк.* (²) ніколи борозни. *Нос.* (³) не запсує. *Нос.*; не попсує. *Бр.*; не портить. *Кан., Пир., Черк.*

8920. Нужда в вікно, а любов в двері. *Кох.*

Тогді любва бере, як достаток є (*або*: гроши есть). *З.*

Доки не поберуцця, люблящця; а як поберуцця, то судящця. *Проск.*

Хоч *ох*, та вдвох. *Нос.*

Нім мать у двох плакать, то лучче одному. *Пир.*

Бог тому дасть, хто ровню понив. *Кл.*

Про мене, синку, хоч и свинку. *Бр., Рад., Л.*—... аби була невістка. *Кр.*

Хоч каплоуха, та до двора сторожка́ (плоху́та, але хазяіновите, пазовите). *Рад.*

Хоч відьма, аби хлібна. *Ёвх.*

Сницьця будуть тобі кисличкы (як женився на такій, що неладна). *Гр.*

8930. За кого оддать—аби не одстать. *Ш., Коз.*

Хоч за пенька, коли нема синка. *Бр., Бер., Б.*—... панка. *Зв., Рад.*

Не за пенька, як (¹) нема синка. *Ёвх.*

(¹) Не пойти за пенька, коли. *Ст. Зб.*

Хоч кривоніс, аби Бог приніс. *Кан., К.*

Хоч за вола (¹), аби дома не була. *Коз.*

(¹) Се так избула. *Бр.*

Хоч без зубів и о еднім оку, аби сёго року. *Ил.*

Хоч за старця, аби не остацьця. *Рад., Новг., Ёвх.*

Гуляй, доню, піднявши лёлю (без посагу хочуть віддать). *Пр. в Ст. Зб.*

Гуляй, доню, піймавши долю. *Не.*

Молись, дівко, Богу — та й в дорогу. *Коз.*

8940. Иди на штирі вітри, а на пъятий шум. *Ил.*

Не шпир голови, коли заміж бажаеш. *Коз.*

Силою пхаєте (заміж). *Кл.*

И не бийте мене, и не лайте мене: коли я вам докучила, віддайте мене. *У.*

Не прибрана, не готова,—йди душа и такова. *Бр., Б.*

«Чом за ёго не йдеш?» — «Стидко та бридко: Яремою звецця!» *Ёвх.*

Соломъяний парубок, а золоту дівку бере. *Бр.*, [*Ил., Проск.*].

Достанецця стиду-бриду цілувати повновиду. *Збр. Шей.*

А що зробиш, як судьба Божа. *Зв., К.*

Суженого и (¹) конем не объідеш. *Проск., Коз.*

(¹) Суженого-ряженого. *К.*; Суженої й. *Кул.*

8950. Сужене — не розгужене. *Проск., Коз., Ст. Зб.*, [*Бр., Лип.*].—Як буде судене, то не буде розгудене. *Нем.*—Кого Бог судить—чоловік не розгудить. *Рад., З., Б.*, [*Л.*].—Хто сужений та не розгужений. *Б.*

Що написано на роду, того не объідеш и на лёду (¹), *Л., Б.*—Що кому написано на роду, то й конем не объідеш. *Ёвх.*

(¹) по лёду. *Нв.*

Нудьга за біду дочку оддав, а халепа на весіллі грав. *Б.*

Иде гнида за Демида, світилкою жаба, сваха черепаха. *Сл.*

Одні пучки голі (без віна). *Пир.*

Не плач, небого, що йдеш за ёго: нехай плаче він, що бере лихо у (¹) двір. *Бер.*

(¹) біду в. *Бр.*

Поберімся, небого: в тебе мало, а в мене и того. *Ил.*

Постав хату з лободи, та в чужую не веди. *Бр., Ш., Ёвх.*

Сорочки нема, а женитися гадає. *Ил.*

Не оженився, поки тя не обрешуть.

8960. Поти дівка не оддасця, поки не осудять. *Руд.*

Тільки що задумаеш свататись, то й станеш зараз брехати: без брехні ні жоден чоловік не сватався. *Кв. (II, 55).*

Бодай сватальнику добра не було! *Ст. Зб.*

Не збірайся и в свати, як до вінця не вести. *Коз.*

Свасі перша чарка й перша палка. *Ном.*, [*Кулж.*].

Любую сваху на воз сажати. *Ст. Зб.*

Добра дівка — як старости йдуть, тоді мете. *Ил.*

*

Digitized by Google

Бабина куриця на моїм подвіррі кублиця (свати закидають). *Дуб.*

Як би на вашій леваді та мій вітряк (до сусіда сватаєцця). *Пр.*

А що ми люди чесні и без худої науки, то от вам хліб у руки. *Кв.*

8970. Нашому слову кінець, а ви зробіте нашому ділу вінець (кажуть свати). *Х.*

Чи оддасте, чи нехай ще підросте? *Ос. 20 (IV, 13).*

Сучого сина собаки забили баки; в сучого сина хаті помилився. *Не.* — ... собаки — не дають говорити навет. *Бр.*

Як вертаєцця з сватальників ні з чим. *Нв.* Як бідний піде до багатих и не віддадуть. *Бр.*

Шкода ходу до поганого роду (як парубок сватає дівку и не хоче рід. *Бр.*). *Г., Бр.*

Та й ти там халявки попік? *З., Кон.*

В рукописові означено, що ся приказка про невдачу, як сватаєцця; а мені здаєцця, що вона про щось инше: *присмалювать литки, халявки* — вчащать до якої дівки чи молодиці. *Ном.*

Десятую уже он пасеть (десяту свата). *Ст. Зб.*

Гарбуза дати (ззісти, втяти). *Гат.* — А що взяв (¹) гарбуза? *Прав. Ниж.* — Піднесли печеного гарбуза. *Х.* — Ёму гарбуза дали. *Гр.* — Коли б вам гарбуз не покотився! *Ил.*

(¹) схопив. *Лів.*; достав. *П.*; потяг. *Пол.*; притяг. *Л.*; иззів. *Пр.*

Дав ёму віна въязочку сіна, и куль соломи, и міх полови. *Ст. Зб.* — Дам тобі віна три вози сіна, и сучку байрáк и семеро собак, и того вола, що дома нема. *Б.*

Нащо нам гроші, коли ми сами хороші! *Бр., Л., Кр., Гл.*

З віном дівці не сидіти. *Ст. Зб.*

8980. Віно або вовк иззість, або згине само. *Бр.*

Воли, коровй даю, а долі не вгадаю.

Кіт гуде — в нас весілля буде! *П., Прав. Ниж., Сл.*

Як заручився, так и діло святе. *Ш.*

Хоч заручена, аби не звінчана. *Бер.*

Для подиву дівку продають. *Ст.*

Кому весілля, а кому бездільля. *Рад., Бр.*].

Прощайте пороги, що моі походили білі ноги! *Зв.* — Бувайте здорові жили пороги! *Кан., К.*

Ні стуку, ні грюку — повезли як суку. *Пол.*

Кажуть, як весілля було без музик.

Робила, не робила — аби двір закрасила. *Пир.* — И воза не возила, та двір украсила (кажуть про дівку, що вийшла цнотливою). *Ёвх.*

8990. Одрізана скиба од хліба (вийшла заміж). *Л., Пир., Ос. 20 (XIV, 102).* — ... вже ії не притулиш. *К.*, [*Бр.*]. — Відрізана скибка до хліба не пристане. *Ёвх.* — Раз хліба одрізав. *Зв., Ж.*

За дубовие зайшла двері (у *Кл. зза дубових дверей* и про ченців: затвор). *Ст. Зб.*

Не борони, батю, узяти за хату.

Не поборони, батеньку, хоч за возом побігти! *Лист. (II, 246).*

Забувай (¹) батькови нарови, а бери моі. *О., Н.* — Покинь нарови батькови та материни, а бери чоловікови. *Бр.*

На весіллі, як везе вже додому молодий молоду, обійде округи воза з кієчком и каже. — (¹) Покидай. *К., Пр., в Ст. Зб.*

Як за стіну засунулась (усе сидить дома). *З.* — ... заступила («як пішла заміж, як и д.» *Сос.*). *Рад.*

Як була я у батенька, так була чубатенька; а як стала у свекрухи, то й об'їли чуб мухи. *Коз.*

Игде родилася, а игде пригодилася. *Нос.*

Коли дівці сходить на вінці, то збабіє.

До весілля дівка гарна (*або*: мила), а там хоч покинь. *Коз.*

9000. Сам чорт не пізна, яка з дівчини вийде молодиця. *Ос. 11 (XIV, 23).*

Поки дівка не відасцця, то и псові води подасть; а скоро ся віддасть, то и собі не хоче.

Дівка — як огонь, невіста — корогов.

Як гарна молодиця, то гарно подивиць-ця. *К., Кан.*

З гарної дівки гарна и молодиця. *Пр.* — ... гарно завертиця, любо подивиць-ця. *Зв., Рад.*, [*Ж., З., Б.*].

Дівкою повна улиця, жінкою повна піч. *К.*

Оженився на чотирі вітри, а на пятий шум. *Ил.*

Не мав лиха, так оженився. *Пр., Коз.*

Оженився, то вже и (¹) зажурився. *З.*, [*Зв., Рад., К., Пир., Збр. Лаз.*]. — Не женився — не журився; оженився — зажурився. *Ил.*

(¹) та всім. *Бр.*; всім. *Ст. Зб.*

Козак оженився, неначе упився. *Б., Коз.*

9010. Сів зажурився, що з милою оженився. *Проск.*

Женився — зажурився, продав жінку за сопілку, а сам ходить, як бугай.

Оженився, як на лёду обломився. *Б.*

Ні продати, ні промінати: лучче було не брати. *Бр.*

Оженився навісний та взяв біснувату;

Digitized by Google

не мали (1), що робить—підпалили (2) хату. *Збр. Шей.*

(1) дурний та взяв глупувату; та не знали. *Ном.*; дурний та взяв дуркувату; та не знали. *Кр.* (2) запалили.

Вступив у закон, як собака в цибулю. *Пир., Б.*

Уступив у закон, як свиня в молот. *Ст. Зб.*

Забув, що оженився. *Г.* — ... та (1) й пішов в солому спати. *Бр., Бер., Рад., З., О.*, [*Ст. Зб.*].

(1) Оженився та. *Л., Коз.*

Закон принявши, не пособачи жити. *Ёвх.*

—

ЧОЛОВІК и ЖІНКА то одна спілка. *Бр., Рад.* — Найлучча (1) спілка — чоловік та жінка. *Бр.*

(1) Добра. *Зв., Ж.*

9020. Муж то жона—то одна сатана. *Зв., Рад., Л.*, [*Бр., Проск.*].

Без вірного друга великая туга. *Б.*

Куди голка, туди й нитка. *Об.*, [*Ст. Зб.*]. — ... куди чоловік, туди й жінка. *Кан., К.*, [*Бр., Рад.*].

Чорт (1) сім (2) пар постолів стоптав, поки їх докупи зібрав (3). *Новг.*, [*Проск.*]. —Чорт тридцять пар лаптів стоптав, поки піп таку пару підобрав. *Новг.* — Хоч чорт лапті подрав, та докупи зібрав. *Кр.* —Не мало чорт ходаків сходив, закім їх позносив. *Ил.*

(1) Дідько. *У.* (2) сімдесят. *Кан., К.*; сто. *Зв.* (3) сходив, поки докупи зніс. *У.*

Зібрав Бог пару — Карпа й Хвеську. *Черн. г.*

З ким жити, того не гнівити. *Проск.*, [*Ст. Зб.*].

Боже, Боже, що та жінка може! як її взяти, то лучче, як мати. *К.*

З жінкою любої-милої рибки піймаєш! *Ном.*—... а з матіръю лиха з два.

Без жінки, як без кішки. *Зал.*

Поки баби, поти й ради. *Зв.*, [*Бр.*].

9030. Поки жива бабуся, я нікого не боюся. *О.*

Добра жінка мужові своєму вінець, а зла кінець. *Проск.*

Перша жінка од Бога, друга од людей, а третя од чорта. *Дуб., О., Пир.*

Смерть а жена від Бога призначена. *Ил.*, [*Проск.*].

Жінка лозинка: куди схоч, похилиш. *Гат.*

Жінка, як торба: що положиш, те й несе. *Лох.*

Жінка, як жилка: коли схоч, потягнеш. *Гат.*

Жилка з мосяжного дроту, чи *жилалка*? *Ном.*

Хати и жінку все треба покривати. *Ил.*

Бабам звізд з неба не знімать, хоч и догори лежать. *Черн.*

Жіноча річ коло припечка. *Об., Чор. Рад. (325)., Гат.*

9040. Хоч жінка свинка, так грошей скринька. *Кон., Новг.*

Жінка хоч корова, аби здорова. *Л., Х.*

Жінка без мужа и пити (1) недужа. *Ш.*

(1) и жити. *Коз.*

Як сорочка біла, то й жінка мила. *Бр., С., Рад., Коз.*

Старий стару хвалить, що добрий борщ варить, а молодий свою гудить, що не зварить, та зпаскудить. *Кан., К., Пер.*

Того добра годинка, в кого жінка Маринка. *Х.*

За першої небоги щодень були пироги. *Збр. Лаз.*

Як небо прихилила до ёго (друга жінка, добра). *Пир.*

Де ти була, де я зріс,—а нас чорт докупи зніс. *Проск.*

И так багато всякого лиха, а Бог ще жінок наплодив. *Пр., Н.*

9050. Тепер баб по сім за цибулю. *Кон.*

У жінки (1) волос (2) довгий (3), та ум (4) короткий. *Рад., Пр.*, [*Ст. Зб.*]. — Жінки довге волосся мають, а розум короткий. *Ил.*

(1) *и. Зв., Бер., Б.*; баби. *Бр., Проск.*; баб. *Коз.*; У жінок. *Ёвх.* (2) волосся. (3) довге. (4) розум. *Б., Ёвх.*

Де дідько не посіє, там ся баба вродить. *Ил.*

Вразькі баби. *Кл.*

Запічняя баба. *Вас.*

Баба тоді и хвабра—як на печі. *Ос. 5 (XII, 73).*

Біда бабу породила, а біду чортова мати. *Ос. 21 (XIII, 34).*

В староі яхидної баби десять чортів сидить, та ще й на дванадцять сідала гуляють. *Ос. 9 (IX, 70).*

Чому Бог не сотворив Еви з ноги Адама? щоб жінка по корчмах не бігала; чому не з руки? щоб мужа за лоб не дерла; чому не з голови? щоб не була розумнійша од мужа,—але з ребра, щоб ёго пильновала и ёму вірно служила. *Сн.*

Іще сорока не (1) побіліла, щоб жінка чоловіка била. *Б.*, [*Кан., К.*]. — Отоді жінка буде старша, як сорока побіліє. *Гр.*, [*Бр., К.*].

(1) не зовсім. *Кон.*

Digitized by Google

9060. Як баба била, то й на той світ не встанеш. *Ёвх.*

Там макогін блудить, де макітра рядить. *Ил.*

Де голова блудить, там хвіст рядить.

Горе дворові, де корова росказ волові.

Горе тобі, воле, коли тебе корова коле. *Прав. Ниж.*, [*Проск.*, *Лох.*].

Иван носе плахту, а Настя булаву. *О.*

«За Шкуропадського». *О.* Гетьманував Скоропадський 1708—1722 р., а Настя, жінка єго, по роду була Марковичівна.

Отто-то, що била жінка чоловіка, та ще и пішла позивати. *Л.*, *Кон.* — Била жінка чоловіка, пішла позивати: присудили чоловіку ще жінку прохати. *К.*

«Чи не бъе лиш тебе жінка?» — «Жінка побъе та свиня ззість — усе рівно.» *Кр.*

Не хвались жінкою в сім день, а в сім літ. *К.*, *О.*—... та похвалися в сім год. *Б.*—Не хвались семого дня, а похвалися семого году.

Не вірь жінці, як чужому собаці. *Пол.*, *Лів.*, *Ил.*

9070. А ні на селі, а ні в місті не вірь невісті. *Ил.*

З бабою и дідько справу програв.

Де чорт не зможе (1), туди (2) бабу пошле (3). *З.*, *Павлг.*, [*Проск.*, *Кан.*, *К.*].—...там баба поможе. *Зв.*

(1) не йме. *Бр.* (2) там. *Бр.*, *Новг.* (3) посила. *Пр.*; пішле. *Бр.*; пошли. *Новг.*

Баба а чорт то собі рідня. *Ил.* —... то все едно. *Проск.*

Бабу и чорт не змудрує.

Треба довго калатати, щоб бабу ошукати. *Ил.*

Жінці всей правди не одкривай. *Кл.*—Не кажи жінці правди. *Ис.*

Щоб жінку пізнать, треба бо буть хитрим. *Пир.*

То й не жінка, як сім раз на день не обманить чоловіка. *Ёвх.*—Ще добра жінка, як сім раз на день обдурить. *З.* — Добра жінка дванадцять раз на́ день одурить, а як яка, то и без числа. *Кон.*

Шахврану не перетреш, а жінки не перепреш (на своєму поставить). *Ил.*

9080. Жінка и камъяну гору пересіче. *Коз.*

Жінки, як сороки. *К.*, *Ст. Зб.*

В баби язик, як ло́патань. *Проск.*

Як дві бабі та гуска, то ввесь базар. *К.*

Дві бабі — торг, а три—ярмалка. *Сос.*, *Гл.*

Сім баб—своє підторжя. *К.*, [*Л.*].—Де баб сім, там торг зовсім. *Кон.*

Де дві баби да три жаби зберуцца умісті, не переспорить їх чоловіка й двісті. *Кон.*, *Н.*

Без одного Жида (1) ярмарок буде. *Кан.* —Коли б єдин Жид, то був би ярмарок. *Бр.*

Як зберецця жіноти дві-три.—(1) Коли б одного Жида вмішать, то й. *С.*

Ночна зозуля денну перекує. *Нос.*

Як заставить покурячій, Сидір кудудакає. *Лів.*

9090. Не одна жінка мужа змуровала. *Кон.*

За городом левада, де збіралась громада: жінка мужа продала, за три копи без шага. *Ш.*

Чоловік за цоріг (1), а жінка за пиріг. *Ск.* — Син за поріг, а мати з печі та за пиріг. *Бр.*, *Рад.* — Скоро за поріг, а він за пиріг. *Ст. Зб.*

Мати безпечніша у сина, ніж у зятя. *Бр.*; не боіцця свого дитяти. *Рад.*—(1) батіг. *Г.*

Ти, чоловіче, іж борщик, а я буду миясце, бо мене дитина ссе. *З.*, *Кон.*,[*Бер.*].

Чи моєму чоловікові ще лиха треба? чи пруску варю—юшка за ним; чи яйця варю—юшка за ним. *Р.*

На що тому жінка молода, кого и стара за чуприну водить! *К.*

Люби (1) як душу, а труси (2), як грушу (3). *Бр.*

(1) жінку. *Ил.*, *Пр.*, *Р.*, *Павлг.*, *Ст. Зб.*; дитину. *К.* (2) тепи. *Бр.*, *Л.*; а товчи. *Рад.*; а товчи злую. *Ст. Зб.*; а тріпай. *Ил.*; шубу.

Серцем люби, а руками тряси.

Коли жінку почав бить, то й будеш бить, а не начинав, то й не начинай. *Сл.*

За все гаразд, за все добре, що жінка маленька: він побъе й полає — вона веселенька. *Кон.*

9100. А я свою жінку попобив так, аж тіло почорніло—то давай плакать, поки аж побіліло. *Чигр.*

Чого сидиш надулася, чом в чоботи не взулася! *Бр.* — ...сюда-туда попід лави: нема чобіт, лиш халяви.

Цить, моя мила, щоб ти воза не побила (як розрепетуецця жінка). *Зв.*, *Н.*

Як чоловік жінки не бъе, то в неї утроба росте. *Ил.*—... то жінка сохне. — ... то вона як колода гніе. *Проск.*

Ти мене за чіп, а я тебе за воронку. *Ил.*

За Панасом Панасиха. *Пог.*

За добрим чоловіком и чулинда жінка. *Ш.*—... а за дурним и попівна рабинька. *Нос.*

Digitized by Google

Чоловік винен, що жінка ледаща. *Проск.*

Лучче чорта затрімать, ніж ледачу жінку мать. *Кан.*

Діжи не перемісити, а жінки не перебити. *Прав. Ниж.*

9110. Липше залізо, у воді варити, ніж псую личину жену злу учити. *Ст. Зб.*, [*Кл.*].

Хоч попобив—та й попоів. *Рад.*

Не лихо журить и чужа сторінка, та невдала жінка. *Не.*

Нащо мені казна, коли жінка без ума. *Новг.*, *Ш.*

Одпусти, Боже, гріха, в кого жінка лиха: и моя недобра. *Ст. Зб.*

Ой добрії люде будте, другу жінку добудте: ся як ворог зародилась. *Пир.*

Сусіди, сусідоньки, не бачили моій жінки? Моя жінка знакомита: підтикана ззаду свита, на ніжку налягає, ще й на плечях горбок має. *Бр.*

Муж крамар, а жона крамарка: він из двора, а у жінки ярмарка. *Сл.*

Жінка княгинька, а хата не метена. *Ил.*, *Гат.*

Чи вона в мужа не жона, не бояриня була. *Ст. Зб.*

9120. Побий того Боже (1), в кого жінка хороша! *Ш.* —... и багацько грошей. *Ил.*

(1) Господи, вбий того до смерти. *Сл.*

Де муж старий, а жінка молода, там рідко згода. *Ил.*

Ой мені бачиццяа, що жінка клячиццяа. *Гат.*

Ой горе тому, хто має жону! втоптана стеженька до ёго дому. *Вас.*

Біда, в кого жінка бліда,—у кого червона як калина, то й тому лиха година. *Бер.*, [*К.*, *Л.*].—... бліда; а в кого румъяна, то кажуть, що пъяна. *Ил.* —... бліда; а друга, в кого румъяна, кажуть завжди пъяна, або всім кохана. *Збр. Шей.*

Жінка покине! *Х.*

«Оце пекла — бодай катівських рук не втекла!»—«Та цить, дурний, то жінка!» —«Ну, нічого! як захолоне, то добре буде!» *С.*

А ну, лубъя, йди сюди (старий до старої, а стара иноді одказує: «Бач, як тепер, то и лубъя, а колись то и *голубъя*». *Ном.*). *Гр.*

Жінко, вставаймо! говорять люде за нас — говорімо й ми про людей. *Бр.*

Не кашляй, бо всі вдома. *Бр.*

9130. Не кашляй, бо шлях близько — якийсь чорт догадаецця. *Бр.*

Коли ти мені муж, то будь мені дуж; а як не гриб, то не лізь у козуб.

Хоч чоловікам и не онеє, та коли жінці, бачиш, теє... *Котл.*

Безплодне дерево з раю викидають. *С.*, *Бр.* — Сухо дерево у пень вибивають, а безплодне з раю викидають. *Нем.*

Телиця яловая. *Ил.*

Муж жені закон.

Поки пліші, поти книші. *К.*

Поки (1) діда, поти (2) й хліба. *Проск.*, *Рад.*, *Л.*, *Кр.*

(1) Покіль. *Б.* (2) потіль.

Поздоров, Боже, мого старого та й мене біля ёго: сам рано встає—мене не будить до кужеля лянного. *Зал.*

Біда мені без діда—хлещу борщик без хліба. *Рад.*, *Б.*

9140. Добре було при діду: щодня рибка к обіду. *З.*

Нема діда, нема й хліба; нема хліба, нема й оченашу. *Руд.*

Поки Василя, поти весілля. *Не.*

Хоч мужичок з кулачок,—так мужняя жона. *Ст. Зб.*

Сякий-такий, аби був—аби хліба роздобув. *Бр.*, *Пер.*, *Коз.*

Хто перший, той лепший. *Ил.*

У мене Хома—й добра нема. *Ш.*

За твоєю головою запропастила свій вік молодою. *Проск.*

Коли б тому такий вік довгий, як у мене чоловік добрий: він мене ні бъе, ні лає—нічого мені не дає. *Бр.*

Ні бъе, ні лає, та ні про що не дбає. *Ос. 14 (IV, 60)*, [*Рад.*].

9150. Наказав мене Бог — наказав чоловік (1). *Гор.*

(1) з таким чоловіком. *Бр.*

Завъязаний світ (заміжжям). *Ск.* — Світ собі завъязала. *Г.*, *Лів.*

Відставила борщ без мъяса, сама сіла більше часа... Ой лихо, що зробила—що пъяницю полюбила! летить миска до порога, нещаслива моя доля. *Бр.*

Одна в світі голова, то б и думки не мала. *Коз.*

Не кажи, сестро, чоловікові усеї правди—кажи тільки по коліна. *Бр.*, *Дуб.*

Не показуй чоловіку стегна. *Рад.*

Свій пан побъе и пожалує («то як люблений чоловік»). *Пир.*

Од милого пана не болить (1) и рана. *Бр.*

«То за чоловіка». *Рад.* (1) Від свого пана мила. *Ил.*

Милого друга мила и пуга. *Гл.*

Digitized by Google

Він мутить ею, як чорт піском, або водою. *Коз.*

9160. Як попогониш горобці раз-у-раз... (втікатимеш одъ пъяного-будеш знать!). *Кон.*

Дались у (¹) знаки чоловіка кулаки. *Пир.*

(¹) мені на. *Сл.*

Бий и лай, та все (*або*: та ще й) дбай. *Б.*—Лай та собі дбай: твоя пазуха ближче.—Нехай лає та собі дбає.

В мужа краду, и перед нёго кладу. *Ил.* —Хто у чоловіка украдé, то й перед чоловіком покладе. *Бр.*

Послала жінка чоловіка каглу (¹) затикати, та й каглинка вбила.

«Такий там чоловік великий був!» *Бр.* Так одказує жінка, як хто ій, що, мов, чого йдеш сама — послала б чоловіка! *Бер.*—(¹) Пішов чоловік кагли. *Бер.*

Чоловікам на лопату Бог сили наклав, та ще й притоптав, а жінкам на вила, та й то струсив. *Л.*, [*Бр.*].

Збірались іхать у ярмарок чоловік и жінка, та й сіли обідать. «Іж ти, чоловіче, юшку, а я курку—аби швидче.»—«Добре!» Пообідали: «Ну, сідай же ти, жінко, на воза, а я верхи,—аби швидче!» Сіли; чоловік висмикнув дугу, жінку покинув, а сам на ярмарок поіхав. *Кр.*—Повертались з ярмарку додому — аж загрузли. «Ти сідай, жінко, на воза, а я на кобилу, щоб скоріше дома буть!»—та й поіхав, чи так налякав ій. *З.*

—

ДІТИ чужа користь. *Лів.*—... а найбільш того дочки. *Г. Бар.*

Горе з дітьми, горе й без дітей. *Об.*

Хто дітей не має, той горя не знає. *К.*

9170. Добрі діти на ноги поставлять, а лихі и з ніг звалять. *Лів.*, [*Бер.*].

Добрі діти батькам вінець, а злі—кінець. *Бр.*, *Кон.*

Нащо ліпший клад, коли в дітках лад. *Ож.*

Хто має пасіку, той має мід—хто має діти, той має сирід. *Ил.*

Липше годувати, як поминати.

Перші коти за плоти.

Перше щенята за плот кидають. *Ст. Зб.*

Першу дитину в буряи закидають (першечки діти рідко підростають). *Кан.*, *К.*

А як не росте и одна дитина, то на старісті трудна година. *Збр. Лаз.*

И вже! мого цвіту по усёму світу (всиротіла мати скаже)!.. *Не.*

9180. Як умре мала дитина, то добра година; а як умре дружина, лихая година. *Зап. (II, 289)*, [*Бр.*].

Аби дружинка, дасть Бог дитинку. *К.* —Була б жінка, а діти будуть. *Б.*, *Кр.*

Подумай женицьца, то й діток копаца. *Ш.*

Раз—сточки, а вдруге—сини та дочки. *Зал.*

Діток повен куток. *Об.*

Обложився дітьми, як дід онучами. *Ил.*

Дасть Бог дітки, дасть и на дітки. *Об.*

До зубів наісися, а до дітей наспися. *Нос.*

Щаслива година, коли заспить вечерю дитина. *Бр.*

Тоді мама біду знає, коли малую дитину має. *Ил.*

9190. Тоді мама дурна, коли дитина мала. *Г.*, *П.*

Малі діти не дають спати, а великі дихати. *Л.*, *Бр.*

Добра дитина половину діла одніме, а як яка, то й більш. *З.*, *Б.*, *Кон.*

Соловей співа, поки дітей не виведе. *Ёвх.*

Мала детина—не висписся, більша детина—не наісися. *Ил.*

Від малих дітей голова болить, а від великих—серце. *Проск.*

Мала дитина—мала болячка. *Бр.*

Малі діти—мале й лихо (*або:* малий клопіт). *Л.*, [*Зв.*, *Рад.*].—... діти побільшають, лихо погіршає. *Кон.*, [*Бр.*, *Зв.*, *Пир.*]. —... а як побільшають, то й погіршають. *Ёвх.*—Більші діти, більший клопіт—менші діти, менший клопіт. *Проск.*

Маленьке—миленьке, побільша—погірша. *Кон.*

Дітей годувать, як камінь глидать. *Збр. Лаз.*, [*Проск.*, *Рад.*, *З.*, *Пир.*].

9200. Дітей годувать—свій вік каратать. *Ж.*, *Слуц.*

Дітей годуй, а сам торби готуй. *Проск.*

Яких сотворили, таких и майте. *Ёвх.*

Одно, та й те не людно. *Прав. Ниж.*, *Лів.*, [*Рад.*].—... не ладно. *Нові.*

У людей діти—любо поглядіти. *Прав. Ниж.*, *Пол.*

Добра дитина ще й придбає, а наша, що є, то й те поросиускає. *Пр.*, *Лох.*, *Л.*

Одне око, та й те передране (одна дитина, та й та, не як люде). *Л.*, [*Рад.*].

Дитина, що ся поступить, то лупить. *Ил.*

Дитину серцем люби, а руками гнети.

Ледача та дитина, которої батько не вчив. *Пир.*, X.

9210. Коли дитини не научиш в пелюш-

Digitized by Google

ках, то не научиш в подушках. *Лів.* — Не навчили в пелюшках, а вже в подушках! *Б.*

Гарна мазана паляниця, а не дитина. *Ос. 10 (IX, 94).*

Тільки мазаний пиріжок гарний. *З., Л., Кон.*

Мазаний пиріжок. *Л., З., Полт.*, [*Бер.*].

У дитини заболить пальчик (1), а у мами (2) серце. *Проск.*, [*Рад.*].

(1) пучка. *Зв., Б.* (2) матері.

Дітки плачуть, а в матері серце болить. *Чигр.*

Матері кожної дитини жаль: бо которого пальця не вріж, то все болить. *Зв., Рад., Л.*, [*Бр.*]. — Цього пальця уріж — болить, и цього пальця уріж — болить, и цього уріж — всі однако болять: так и в матері дітки—нарівно жалко. *К.*

Якого цальця не вріж, то все рівно болить. *О.*, [*Зв., Л., Руд.*].

Якого пальця не вріж, то все равно болить. *О.*, [*Зв., Л., Руд.*].

Пусти дітей по волі, а сам будеш в неволі. *Ш.*

Мені дитини жаль и на дитину жаль. *Кан., К.*—И на дитину жаль мені, и за дитиною. *Бр.*

9220. Єсть у мене діти, та де їх подіти. *К.*—Діти-діти, де вас подіти! *Руд.*

В одній руці пальці (1), та не однакові. *Ил.*

(1) На 'дній руці пучки. *Пир.*

Одного батька, та неоднакові (1). *Кон.* — Одніі матки не однакові дітки. *Рад.* — Єдного тата діти, а не єдної натури. *Проск.*

(1) та не рівні. *Пир.*

Викохав дитину в добрую годину. *Кл.*

Дітки за тріски, а матерки за кіски. *Кр.*

У матері пазуха дерецця, дітям ховаючи, а у дітей пазуха дерецця, од матері ховаючи. *Сос.* — Мати подере пазуху, дітям ховаючи, а діти від матері. *У.*

Любо й ненці, як дитина в честі. *К., О., Коз.*

И мені б зáчесно було, як би у дітей було. *Бр.*

Який талан матці, такий и дитятці. *Пир.*

Гіркий світ: тато и мама осліп, а діти помацки ходять. *Ил.*

9230. Чого ви лаетесь! хіба (1) вас поле засіяно! *Прав. Ниж., Пол., Лів.*—... спориться! десь вам поле засіяне! *П., В.*

(1) сваритеся! чи. *Бер.*

А вже ж ти доходила! така стала, як кобила. *Чигр.*

Щось у тебе буде: хоч мотиль, хоч бабка («Ой, Варко, щось у тебе и д.» — стара бабуся на заваготнілу). *Коз.*

Діти такі—як кукіль. *Кон.* — Діти, як кукіль, маленькі. *Гр., Л.*

Качаецця, як бубник голеньке. *Коз.*

Що-то мати! що-то діти! *Руд.*

Як ластівка з ластівъятами. *Х.*

Коли та корова своє теля лиже. *Ил.*

Дивіцця на ёго сёгодня, бо завтра не дотовпитесь. *Ёвх.*

Цілуй, чоловіче, дитину, бо на ярмарку не дотовписся! *Р.*

9240. Чужі діти череваті, й головаті, и богацько ідять, а вже моі—як паненята. *Ёвх.*

Людям як болото, а матері, як золото. *Дуб.*

Дивицця, як кошеня в (1) каганець. *Л.*

(1) кіт у. *Бер.*

Гребе, як кішка лапою (діти з миски). *Рад., С.*

Скаче, наче скакелюха. *Бр.*

Пнецця (1), як жаба на купину (2). *Гр.*

(1) Скаче. *Л.*; Лізе. *Зв., Рад.*; Надулась. *Гл.* (2) на купу. *Кан., Б., Гл.*; на помік. *Бр.*; на корч. *Рад., О.*

Уже прийшли яничаре (як прийдуть діти и пустують). *Б.*

Накочувола сарана. *Кон.*

Дітям Бог подушки стеле. *К., Пир.*— ... а старому хоч би соломки підослав. *Ёвх.*

Як дитина падае, то Бог подушку підстилае; а як наш брат (старий) упаде, то або на драбину, або на граблі. *Кан., К.*

9250. Німий язик (худоба, Німець, дитина, пан; напр.: «Там така пісня!.. що вже пан, німий язик, та й той плакав!»). *Пир., Л.*

Ти ж мій узличок (на дитину)! *Кон.*

Мій ти кокотень маленький! *Г. Бар.*

Цить, не плач! дасть мати калáч! *Х.*, [*Бр.*]. — Не плач, дитя, не плач! принесе батько калач, медом помаже, тобі покаже, а сам иззість. *К.* и *Полт. п.*, [*Бр., Кр.*].

Цить-цить: мати принесе московську бурульку. *Пир.*

Батьків багато, а мати одна (1). *Л.* — Лягай (2), дитя, спати: десять батьків, а една мати. *Бр.*

Батьків, щоб струнчить, доволі, а ма-

Digitized by Google

ти, щоб пожалувать, одна. *Л.* — (1) а єдна мати. *Зв., К.* (2) Е, е, е! а ну. *С.*

Гойда, гойда, гойдаша! и кобила и лоша! кобилу продамо, а лошята й так не дамо. *Лів.*

Дайте бабі кіселя, щоб и баба весела; дайте бабі рибки, стане баба дибки. *З.* — Дали бабі рибки, стала баба дибки. *О.* (як дитину ставлють дибки, щоб уже ходило. *З.*).

Дівчина ягода! який у тебе кристаль під носом—як московський патрон. *С.*

Ой гуць гуці! сорочечки куці; будем робити, щоб приточити (гуцаючи дитину). *Пир.* — Скочила з пе́нька, плахта рябенька: ой гуц гуца! сорочечка куца — треба робити, щоб надточити (кепкують з гулящої дівки). *Кр.*

9260. Труси мене, парубче, щоб намисто бряжчало! (Приговорюють, чукикаючи дітей—ніби на великого у танці десь сказала). *З.*

А що мені по конях, по волах (1), коли в мене гуцюцю на руках! *А. Вил.*

(1) мені по волах, по коровах. *Бер.*

Леле́, діду, леле́, бабо! леле́, Коваленку!... та понесім погуляти дитину маленку. *Ном.*

Приспівують, гуляючи з дитиною (звичче, на колодках або на призпі).

Ду-ду-ду́, ду-ду-ду́, вродилася на біду.

Бавлять дітей, співаючи так в дудочку з очерету, папера и д.

«Ладки ладусі!» — «А де були?» — «В бабусі!» — «А що іли?» —«Кашку!» — «А що пили?» — «Бражку! Кашка мъякенька, бражка пъяненька, бабуся добренька, Галюся маленька!» (приговорюють, бъючи ладки).

Я коза ярая, півбока драная, півбока луплена, за три копи куплена, топу-топу ніжками, сколю тебе ріжками, під піч хвостом підмету (з казки; приговорюють ростопіривши палці на руках — ото б то роги козині! при остатніх словах коза коле під боки—лоскоче).

Сорока, ворона, на припечку сиділа, діткам кашку варила, ополоником мішала, діток годувала... оцёму дам, и сёму дам, и сёму дам, и сёму дам—а сёму не дам! сей бицман, дров не рубав, води не носив, хати не топив—шуги, шуги полетіли на головку сіли!

Забавляють так: попереду дитині ніби поплює на долоньку, та и клює туди пальцем (кочергою), приговорючи... Як дійде, що «оцёму дам», усім палюшкам кашки дає, почавши од мизиного — се б то, загорта іх... «А цёму», каже, «не дам» — великому... трясе ёго, аж поки шуги скаже... Тоді сорока-ворона летить (руками тріпа) и сіда на головку дитині.

«Зайчику, зайчику, де ти бував?» — «У млині, у млині!» — «Що ти видав?» — «Сім міхів горіхів.» — «Чом ти не вкрав?» — «Били мене кравчики, перебили пальчичи, біг через тік, ніжки попік — скаву, скаву!» (співають, взявши, собі або дитині, голову в руки и хитаючи ії).

«Купіть сало!» (візьме більше меншого на спину и ноги ёго придержує, та й *продає сало*. А другі купують: плещуть *ззаду* долонями, питаючи:) — «А чи сите сало, чи солоне?»

«А куку!» (каже дитина, бавлячись). — «А тютю!» (одказують). *Лист. (II, 167).*

9270. Ле́ле, лелечко мені. *Л., Пир.*

Москаль ззість (лякають дітей). *Л., З., О., Коз.*

Оддам коробейникові, Москалеві, щетинникові, старцеві (теж). *Ном.*

Баба в торбу візьме. *Збр. Шей.*

Тікай, панич (1) уші одріже. *Кон.*

(1) Москаль. *Пир.*

Ззіж мене, вовку (*або:* Вовку, возьми мене, та й ззіж! *або*: Що тут робити! возьми, вовку, та й перерви мене)! *Бр.*

Дай чолом! (на дитину, щоб повитала: плеснуть долонею по долоні, и потім, повернувши руку на спинку, поцілувать). *Лів.*

Не надівай очіпка, бо будеш вовка бояцьця (кажуть дітям). *К.*

Не жартуй з огнем, бо вписяється (кажуть дітворі, як граюцця огнем). *Ном.*

Безштанько, безштанько—курячий дядько (дражнять дітей, як не хочуть надівать штанів). *Збр. Шей.*

9280. Хто (1) з краю, то (2) у Божім раю, а я (3) в середині (4), то у Божій скрині (5). *Бр.*—Хто в середині — в едної радиині, хто з краю — у Божому раю. *Лист. (II, 246).*—В середині—смак березовий, а з краю у Божого (6) раю. *Ш.* — З краю — у Божому раю, в середині — в золотій одежині, а в куточку — замазав сорочку. *Н.*

(1) Ти. *Пр.*; ». *Зв.*, *Бер.*, *Гор.*, *Рад.* (2) ». *Зв.*, *Бер.*, *Рад.*, *Гор.*, *Пр.* (3) а хто. *Пр.*; а. *Зв.*, *Бер.*, *Рад.*, *Гор.* (4) в серединці. *Пр.* (5) у золотій скринці. *Пр.*; у замазаній одежині. *Гор.*; в чорній радині. *Бер.* *Рад.* (6) у самому. *Не.*

Гиря-мокутиря собаки дражнила; со-

Digitized by Google

баки за нею, вона з козубнею; собаки за литку, вона в калитку (дітвора дражниться, як котре гиряво острижено). *Ном.* — Гира мокóтя сидить моркотя. *Б.* — Гиря-мокутиря понімецькій говорила, потурецькій закидала. *Гр.* — Срия-мия!... бовть! не йди в поле, бо ззість вовк. *Збр. Шей.* — Стрига-мокотира, біб молотила; собаки за ею, вона з чеплією: дайте коритча, обороницьця. *Кр.*

Баран-баран-дук! *Лист. (II, 231).*

Пречиста в головах, янголі при боках, Исус Христос при мні, при моєму вмі, при моєму сні. Янголи-хранителі! храніть мене сіі ночи упівночі (дитяча молитов на ніч). *Сос.*

—

Як СИН родиться, то й угли радуються. *Кон.*

То ж мій синок, моє здоровъя! *Пир.*

Один син не син, два сини півсина, три сини—ото тільки син. *Черн.*

Як двоє у батька дітей, то як єдно; а як єдно, то як ні єдного. *Ст. Зб.*

Батьків син (хвалять). *О.* — ... сину (просить, або дякує). *Кон., Л.* — Е ні, батьків сину (навчає лагодом). *Пир.*

Доброму сину не збірай, а ледачому не оставляй. *Кон.*, [*Бат.*].

9290. Не збірай сину худоби, збери ёму розум. *Кон.*

Од дурного сина каяття не бачить. *Пир.*

Пропав батько з дурними синами. *Ил.*

Коли є один син (ледачий), то й того убий. («Хай Бог милує! як то забивати! Хоч же й ледащо, а може з ёго люде ще вийдуть». *Бр.*). *Кон.*, [*Б.*].

Боязливого сина мати не плаче. *Ёвх.*

Рости, сину, хоч дурний, аби великий. *Бр.*—... щоб люде боялись. *Вин.*

Пий, синку, та не похмиляйся. *Ёвх.*

Пий та людей бий, щоб знали, чий син (се б то: сучий, сучого сина и д.). *Проск., Полт., Кон.* — Де дають, так пий, а де не дають, так пóсуд бий, — щоб знав, який син сукин син. *Б.*

Син, як син, та синиха лиха. *Ст. Зб.*

Син мій, а розум у ёго свій. *Кон., Ёвх.*

9300. З рук глядить батько у сина — на біду ёму пішло. *Ст. Зб.*

Батькова кобила—худа... у двір везе, а синяя—борздая... з двора имчить.

Захотілось моєму діточку перед смертю тричі люлечки пихнути,—я ёму роскурила и подала. Він тричі люлечки пихнув, тяжко-важко здихнув, душу Боженьку віддав. Як прилетіли три янголи—такі білі, такі білі, як уголь. Як схватили ёго душечку, як помчали по очеретам, по болотам. *Од маёра Мандрики, у Києві.*

Які сами (1), такі (2) й сини. *Об.*

(1) ми. *Рад., Пр.* (2) такі наші.

Яблучко од яблуньки недалеко одкотиця (1). *Рад., Л., Кр., Гр.*, [*Бр. Кан., К., Пр., Черн., Кон., Х.*]. — ... од яблуньки не відкотиця; а хоч відкотиця, то хвостиком обернецця. *Бр.* — Недалеко відкотилось яблуко від яблоні. *Ёвх.*

(1) одскакує. *Новг.*

Тернина грушок не родить. *Ил.*

Не паде грушка далше від листя.

Часом и межи крапивою росте кійло (полія).

Нема впину вдовиному сину. *Ёвх.*

З единака—як не пес, то собака. *Бал.* —З единака рідко що добре буває. *Проск.*

9310. Чи батьків синок, чи материн мазун. *К.*

—

ДОЧКИ чужа користь. *Л.*

Дочки оставляють без сорочки. *Нос.*

Дочку тримай в дому, ще й заплати кому, щоб взяв біду з дому. *Проск.* — Мий, чеши, стрій, ховай, а потім заплати кому, щоб взяв біду з дому. *Ил.*

До сім літ чеши, по семи літех стережи,—ще заплати кóму, щоб взяв лихо з дому.

Коли хочеш з доні молодиці, то держи в іжових рукавицях. *Коз.*

Роби, дочко, так не будеш ликом кожуха шить. *Л., Кон.*

Ти думаеш, доню, що вмреш? не бійсь!.. вставай, та сорочку пряди. *Б.*

Шість дівок—свої вечорниці. *Рад., К.*

Сім дочок — свій таночок. *Л., Пир., Кон.*

9320. Спи, доню, нехай тобі доля росте. *Г., П.*

У кого дочок сім, то й щастя всім, а у мене одна, та щастя нема. *Ёвх.*

Яка неня (1), така й доня. *Ил.* — Яка мати, така дочка. *П.*

(1) мама. *Прав. Нижг., Пол., Лів.*

Яка мама—така сама. *Ил.*

Що то вже — одиначка: баловниця у матері. *Кон.*

Як одна, то й нема талана. *З.*

З бабиного сина и дочки нічого людяного не буде (людського). *Ил.*

*

Digitized by Google

Сини принесуть, а дочки й угли рознесуть. *Ос. 20 (XIV, 103).*

Годуй синки—готуй сунки. *Ст. Зб.*— ... та готуй сунки; годуй дочки, та будеш ходить без сорочки. *Рад.* — Готуй синки, готуй и сунки (1); готуй дочки, будеш без сорочки. *Сос.*

(1) сумки. *Зв.*

И у сина гірка година, а у доньки прибуде бідоньки. *Ил.*

9330. Жени сина, коли хоч — коли можеш, давай доч.

—

До свого РОДУ хоч через (1) воду. *Прав. Ниж., Лів.*

(1) хоч по шию в. *Рад., Пер.*

Нема в світі, як родйна! *Кон.*

Своєго доправляйся, роду не чужайся. *Ст. Зб.*

Кров не вода: треба оступиться. *К.*

Нещаслива година, як лиха родина. *Бр.*

У дітей високі пороги, а в родичів бодай ще вищі були. *Ил.*

Такий рід, хоч на лід. *Б.*

Багато роду (1), та нігде пообідать. *Л., Рад.* — Роду без переводу, а пообідать нігде. *Ёвх.* — Рідні край Божа мати, та ні в кого обночувати (1). *Ш., С., Кон.*— Великий рід, та нігде голови прихилити. *Сос.*

(1) родичів. *С., Зв., К., Пр., Б., Сос.* (2) переночувати. *Коз.*

Тілько й рідні, що лапті одні. *Гл.*

9340. Рідня до півдня, а як сонце зайде, сам чорт нікого не найде. *Нос.*

Тогді почуєцця, як своя вош укусить за потилицю (як хто з роду зкривдить, потерюхи чи почубеньків дасть и д.). *Пир.*

Нема роду (1) без ви́роду. *Проск., Ил.* — В роду не без уроду (2). *Х.*

(1) в роду. *Бр., Кан., К.*; Рід не. *Проск.* (2) В сім'ї не без у́рода. *Коз.*

У роду не без переводу. *Х.*, [*Л.*].

У нашому роду нема (1) переводу. *Х.*

(1) Та у нашого роду не буде. *Рад.*

Рід ёго на кішки переводиця. *Кор.*

Василь (1) бабі сестра у первих. *Ёвх., Пир., Пр.* — ... через улицю бондар. *Кон., Кр.*

(1) Ёхвим. *Ш.*

Ми 'смо свояки: ёго мама и моя мама на едній воді хусти прали (*або*: мій батько и ёго батько коло одної печи грілися). *Ил.* — Родичи через тин потичи. *Кр.* — Кумина хата горіла, а твоя тітка руки нагріла — от ми и родичи. *Ёвх.*

Рідня до півдня, а до півночі...

Родина — кумового наймита дитина. *К.*

9350. Дідового сусіда молотники. *Кр.*

Пень горів, а він руки нагрів, та й став ёму дядьком. *Нов.*

Десята вода (1) на кисілі. *Пир., Л.*

(1) шкурка. *Ном.*

—

Шануй БАТЬКА та Бога — буде тобі всюди дорога. *Лів., Сл.*

Отець — як Бог. *Кон.*

Діти батька не учять. *Зв., Пир.*

(1) не судять. *Павлг.*

Отець побатьківськи побъе, побатьківськи й помилуе. *Ил.*

В мене батьків — сім байдаків, а восьмий нагружаецця коло Дніпра. *К.*

—

МАТИ ж наша, мати, де тебе узяти? *Пир.*

Матір не купити, не заслужити. *Ос. 6 (III, 18).*

9360. Нема тіх яток, що продають рідних (1) маток. *К.*

(1) де продають батьків та. *Рад.*

Нема у світі цвіту цвітійшого над маківочки; нема ж и роду ріднійшого над матіночки. *Сл.*

Нема в світі правди — тільки рідна мати. *К., Пер., Пр., О.*

Жінка для совіту, теща для привіту, матінка рідна лучче всёго світу. *Лів.*

Як мати рідненька (1), то й сорочка біленька (2). *Бер.* — Сорочка біленька — є мати рідненька. *Зв., Л.*

(1) рідна. *Бр.* (2) біла.

У кого матка, у того и головка гладка. *Рад., Кон.* — У кого̀ ненька, в того и (1) головка гладенька. *Ст. Зб.*

(1) Поки є ненька, то й. *Бр.*

Поти ягнятка скачуть, поки матір бачуть. *Гр.*, [*Бер., Пир.*].

Нас родила, нам же ся и пригодила. *Пр. в Ст. Зб.*

Що тато, то не мама. *Бр.*

Куля мине, а материне (1) слово не мине (2). *Пир., Кон., Ёвх.*

(1) материне. *Бр., Проск.* (2) не минеця ніколи. *Бр.*

9370. Нещасний рік, як умре пророк (батько або мати умре). *К.*

Digitized by Google

Як умре дитина, то мала щербина; а як тато або мама, то велика яма. *Ил.*

Як в старе в хаті, то б убив, а як нема, то б купив. *Рад.* — ... то бив би, а як нема, купив би, та нігде. *К., Пир.*

Батькова та матчина молитва из мора викидає, а проклёни в калюжі топлять. *Рад.* — Проклён батьків не на ліс сухий иде, а на голову падає. *Ш.* — Отцева й материна молитва зо дна моря рятує, а прокліи у калюжі топить. *Зал.*

Шти отця-матір, будеш довголітен на землі. *Вед.*

Всёго можна купити в місті, та отця та матері не дістанеш. *Бр.*

Усе купиш — матері, батька не купиш (1). *Пир., О.* — Не знайдеш батька та матері, а всёго знайдеш. *Ст. Зб.*

(1) Лише тата и мама ні. *Ил.*

—

МАЧУХА пасинку на волю давала: хоч — лёлю купи, хоч—голий ходи. *О., Коз.*

Горілка не дівка, а мачуха не мати. *Ил.*

Що воно за родина, як мене не родила. *Пир.*

9380. Нехай мачуха и лучче гледить, та все таки на матір лучче повірають рідну, ніж на мачуху. *Бр.*

Жалує діток, як мачуха. *Пир.*, [*Коз.*].

Чеше, як мачуха. *Ёвх.*

Мачушене добро, як зімнє тепло. *Кон.*

Ище мачоха не забилася в голову. *Ил.*

Лучче людям робить, ніж мачусі годить. *Л.* — Лучче під чужу роботу робити, ніж мачусі годити. *Бр.*

Рідна мати брехуха, то мачуха справедлива: як скаже «*я тобі дам*», то вже дасть!.. а мати *и щоб тебе, и бодай тебе*, а сама и — *ох! коли б, Господи, не сталось чогось дитині з моєї дурної речі. Пир.*

—

Собака гавкне, а БАБА й з печі пурне (що чупурненько у неї у хаті). *Бр.*

Що бабине, то не таке, як людське. *Ил.*

—

ДЯДЬКО не батько, а ТІТКА (1) не мати. *Рад., О., Б.*

(1) *або*: дядина. *Б.*

9390. Дядько (1) не батько. *Рад., Л.*— ... дай ёму дулю. *Гл.*

(1) Хай що хоче каже, а дядько. *Пир.*

Лучче, як небож у дядька служив; а як дядько у небожа, так ого-го! *Ёвх.*

Пішов до дядини — наївся кавъядини; пішов до тітки — вмотався в намітки. *Бр., Бер.*

«Хто він такий?» — «Рідної тітки сучий син!» *Кон.*

Стрійна-вийна (тітка-дядина) — біс не родина; зять и невістка — чорт не дитина. *А. Вил.*

—

БРАТ (1) — собі драп, СЕСТРА—собі несла. *Збр. Шей.* — Сестра собі несла, брат собі рад (2). *С.*

(1) Е, свої! брат. *Бр., Ёвх.* (2) драп. *Бер.*

Брат собі рад. *Дуб., Рад.* — Брат тобі рад («частійше брати не любляцця, як чужіі; та як ненавижуть 'дин другого, то здорово ненавидять — то й кажуть: «рад тобі, як брат»). *Кан., К.*

Брат — то не батько, сестра — то не мати. *Хат. (171).*

Не рад брат брату, а ёго шмату. *Нос.*

Брат брату сябер (непріятель уже). *Рад.*

9400. Дім брата — не своя хата. *Ш.*

Брат мій, а розум у ёго свій. *Гр.*

Нас двоє, як у лобі очей. *Пир.*—Так двоє вас, як дві гоці в лобі. *С., Бер.*— Двоє нас, як гочій в лобі. *Бр., Бер.*

Як брат брату не поможе, то що вже чужиі люде! *Дуб.*

Сестра — то була мала, ато, од братового добра, аж в землю вросла. *Не.*

Сестра любить, коли брат багатий. *Коз.*

—

Як би в мене ЗЯТЬ такий, я б ноги мив, та юшку пив. *Ч.*

З чужого чортяти не зробиш свого дитяти. *Бал., Нов.*

Пріймаці (примакові), як собаці: собака у пріймах був, та й хвоста збув. *Б.* — У приймах собака (1) був, та й хвіста збув. *Пир., Гр.*, [*Л., Коз., Ш.*].—Цуцик в переймах був, та хвоста збув (вовкулака. У Макаревича, в Збірнику д. Метлинського, ціла поема про се). *Ёвх.*

(1) У приймах. *Зв., Л., Х.*; На весілі. *Рад.*

Зять хоче (1) взять. *Л.* — ... шурин очі жмурить (2), не хоче дать. *Ёвх.* — Тесть любить честь, а зять любить взять— а шурин очі жмурить, щоб не дать. *З., Л.*, [*Б.*]. — Зять любить взять, а тесть любить честь. *Проск.*

(1) що хоче. *Ст. Зб.* (2) очі прижмурив. *Кон.*

Digitized by Google

9410. Ні втять, ні взять — лучче собака, ніж зять. *Не.*

Нема ворога́, як зять. *Дуб.*

Ні з пса солонини, ні з зятя дитини. *Не., Ш.*

З сином позмагайся, та й на печі зоставайся, а з зятем позмагайся, то й з села вбірайся. *Ёвх.*, [*Рад.*]. — Из сином сварись, та й за стіл берись, а з зятем сварись, за поріг берись. *Гл.* — Коли син виганя з хати — на піч укладайся; коли зять стане ворчати, то двері хватайся. *З.*

9414. Коли б у мого зятя високіі ворота, а в мене ще вищі (то я б іх запомогла — теща казала — а вони мене не запоможуть). *Рад.*

—

9416. Хто повідає—ні єдного разу ТЕЩИ не бив, то той натім світі буде зайці пасти. *Ст. Зб.*

Як есть, то есть — лучче собака ніж тесть. *Пер.* — ... а все лучче собака, як тесть. *Бр.*

Родина 9418—9428. — Наш брат 9429—9436. — Свій 9437—9480.—Знаюцця 9481 — 9487.— Сусід 9488 — 9491. — Кум 9492—9501. — Брацтво 9502—9510. — Прія́тель 9511—9544. — Ворог 9545—9562. — Привик 9563—9568. — Чужі лика 9569—9606.

Лучче НА РОДИНІ кістьми полягти, ніж на чужині слави натяти (поняти). *Гат.*

Світ тобі не покаже (1), як у нас. *Пир.*

(1) Нема на світі. *Гайс.*

9420. Ой гай, зелений гай! чужая країна, не веселая година! *Пир.*

В чужий край не залетай, щоб крилечка мати. *Коз.*

Чуже чужим и пахне. *Гр.*

На чужій стороні и жук мъясо и стару бабу молодицею звуть. *Нос.*

На чужій стороночці поклонисся и вороночці. *Б.*

Не вздихай! не одному тобі чужая сторода — и нам не всім своя. *Ст. Зб.*

Погана птиця, що своє гніздо паскудить. *Бр.* — Ворог то не птах, що в своє гніздо каляє. *Ил.* — Добра птица свого гнізда не каляє.

Отечество на язиці, а в серці облуда. *Ил.*

Отечество так любить, так за ним бідкує! *Кобз.*

—

НАШ БРАТ — Савка! *Ёвх.*

9430. Понаський-спаський (1). *К., Рад., Л., Пир.*

(1) Понаськи-спаськи. *Кон.*

Не нашого пера пташка. *Чор. Рад. (211).*

Не з нашого криласу. *К., Кан.*

Не нашого села прихожане. *Пр.*

Не нашого полку, иди собі к вовку. *Пир.*—... сорту, иди собі к чорту. *Б., Л.*

То люде не нашої й хати. *Коз.*

Не нашого (1) поля ягода. *Прав. Ниж., Лів., Пр. в Ст. Зб.*

(1) Не того. *Кон.*; Чужого. *Пер.*; И я того. *К.*

—

СВІЙ своєму не ворог (1). *Ст. Зб.*

(1) сват. *Зал.*; ока не виколупить. *Л.*

Свій своєму поневолі брат. *Пр., Пир.* — ... поневолі сват. *О.*

Свій свому завсіди рад. *Ил.*

9440. Звичайне тримає: як пан за паном, мужик за мужиком, а Жид за Жидом. *Проск.*

Свій хоч не заплаче, то скривиця. *Бр., Кан., К.*, [*Проск.*]. — ... скривиця; хоч не скривиця, то висміє. *Ил.*

Кажуть, недобре жили з собою два брати, Ляхи. От вмер один, а другий прийшов, подививсь та й каже: «Браце, браце! як ми постаріли!»—заплакав та й пішов.

Свої люде, не Татара, — не дадуть загибати. *Ил.* — Люде не Татаре. *Ст. Зб.*

Свій своєму лиха не мислить. *К.*—... як побачить на су́хому, то в болото тисне. *Л.*

Свій своєму все таки (1) тиць лиха в груди. *Л.*

(1) своєму хоч коли. *К.*

Digitized by Google

Своє ліпше чорта: хоч повалить, та не давить. *Кон.*

Свій коли не вкусить, то ущипне. *К.*, [*Кон.*].

Хоч свій, та гірше чужого. *Л.*, *Кон.*

Свої собаки поїлися. *Ст. Зб.*

Де пси свої гризуцця, там чужий не мішайся. *Проск.*

9450. Нехай чорти побъюцця й помиряцця, а нам, рідним братам, нічого туди мішацьця («То старший стенувсь розборонять там—трохи чи не батька з матіррю; а менший, на рідство обичний, розумно то так озвався»). *Зв.*

Свої чорти: посвариться, побъюцця, та и помиряцця. *Проск.*, *Л.* — Свої собаки: покусаюцця та й перестануть. *Л.*, *Ёвх.*

Свій з своїм січися, рубийся (¹), а чужий не мішайся. *Ст. Зб.*

(¹) чубаюцця. *Ж.*

В своє, а не в чуже місце (як хто з своїх попався...)! *Прав.*

Свого ледачого не хвали, а чужого доброго не гуди. *Об.* — Чужого не гуди, и своєго не хвали. *Б.*

Кождий Циган свої діти хвалить. *Ил.* — Хвалицця Циган (¹) своїми дітьми. *Сл.*

(¹) як Циган. *Ил.*

Кожний Циган свою кобилу хвалить. *Прав.*, *Нос.*

Циган своє за тин тягне, та ще хвалить, що добре було. *С.*, [*К.*].—...на улицю тягне, а все хвалить. *Пир.*

Кожний кулик своє болото хвалить. *Об.*

Кожда лисиця свій хвостик хвалить. *Ил.*

9460. Хвалицця сова своїми дітьми: каже, що нема кращих дітей, як совини (*або*: каже, що найкращі, а вони найпоганші). *Бр.* — И сова хвалить свої діти. *Проск.* — И сова каже, моі діти найкращі. *Руд.*

Хробак (¹) вліз в хрін та й думав (²), що вже нема лучче (³). *Проск.*

Хто дуже своє хвалить. — (¹) Робак. *Кан.*, *К.* (²) думає. (³) що немає солодчого коріння.

Кому як болото, а мені так як золото. *Бр.*

Кому, як мара, ёму яз зоря. *Бр.*, *Кр.*

Людям (¹) як повітка, а мені як квітка. *Гл.*

(¹) Кому. *Кр.*

Людям таке як постіл, а мені таке як сокіл. *Бр.*

Знати своє добро и в калюжі. *Б.*

Своє золото и в попелі можно пізнать. *Л.* — ... и в попелі видно. *Ёвх.* — ... зяє. *Гл.*

Що кому мило—хоч би половина згнило. *Ил.*

Мій мені мил: при мні ёго не бий. *С.* — При мні мого не бий. *Ил.*

9470. Жалко за своє. *Кон.*

Хто про що, а я про Параску. *Ёвх.*

Хто до кого, а я до Параски. *Гр.*

Хто про що, а він про Наливайка (гетьманував 1594—1597 р.). *Ереб.*

Хто про Хому, а хто про Яремý. *Зв.*, *Рад.*, *Пог.*, *Ёвх.*, [*Кр.*, *Сос.*].

Кому що, а курці просо. *Прав. Ниж.*, *В.*, *Ёвх.*—...в думці. *П.*—Голодній курці просо на думці (¹). *Бр.*, [*Рад.*]. —Курці и сниця просо. *Прав. Ниж.*, [*Проск.*, *Лів.*]. — Що курці сниця? просо; а що дівці? молодець. *Бал.*

(¹) сниця. *Проск.*

Нашій кумі все просо на умі. *Бал.*

Голодні кумі (¹) хліб (²) на умі. *Ск.*

(¹) Голодному. *Дуб.*; Голодному чоловіку. *Ст. Зб.* (²) пироги. *Коз.*, *Б.*; їжа. *Б.*

Кому що, а Хведорі (¹) пряжа. *Б.*

(¹) Ходорі. *Б.*

Кождий своє знає. *Ил.*

9480. Всяка пташка своє гніздо знає. *Проск.*

—

ЗНАЮЦЦЯ (¹), як лисі коні. *П.*, *Прав. Ниж.*

(¹) Познались. *Нов.*

Як родрода—так знакомих: де пойду, то випхнуть. *К.*

Хоч би ти мене набив, то б я тебе пізнав. *Кон.*

Для мене (*або*: для тебе) усе зроблять по свідомости. *Пир.*

Він мене знає, як чоботи на своих ногах.

Дай Бог знацьця, в кого гроші. *Не.*

Дай, Боже, з людьми добрими знатися. *Ст. Зб.*

—

Не купи хати (¹), та купи СУСІДА. *Пир.*

(¹) села. *Л.*, *Лох.*

Коли біда, не йди до Жида—лише до сусіда. *Ил.*

9490. Через тин та и в манастир (до сусідства хорошого). *Пир.*

У сусіди а ні коня не купуй, а ні жінки не бери, бо будуть утікати. *А. Вил.*

—

Digitized by Google

КУМ из кумою повинні жити, як з рідною сестрою. *Проск.*

Кого люде за люде мають, з тим ся кумають. *Ил.*

Добре кум, где коровай. *Ст. Зб.*

«Де кум?»—«Де коровай.» *Ил., Войц.*

Кумай не кумай, а своє думай. *Б.*

Умерла дитина, та й кумство пропало. *Ил.*

Не хочеш страти,—не сунься ні в куми, ні в свати! *Збр. Лаз.*

Родйнки и мерлйнки не глядять лихої годинки. *Збр. Лаз.* (из *Кобр.*).

9500. Налагодив стару та й по кумів иду. *Ст. Зб.*

У хрест увести (охрестить). *Пир., Б.*

—

Добре БРАЦТВО краще багацтва. *Л., Грам.*

Чи є що краще, лучче в світі, як укупі жити! з братом добрим добро певне познать, не ділити. *Кобз. (239).*

Брат за брата жити. *Кл.*

У нас нема *се моє, а се твоє, Чор. Рад. (127).*

Сватання не братання. *Дуб.*

Побратався собака з горобцем. *Кон.*

Побратався, копу видячи. *Ст. Зб.*

Не братайся, з ким телят не пас. *Ст. Зб.*

9510. Розбратýй братý. *Збр. Лаз.* —... сережки в водý. *Кр.*

—

Не так тії сто братів, як сто ДРУЗІВ. *К.*

Не май сто кіп, як сто другів. *Ст. Зб.*, [*Кл.*]—... рублів, але май сто друзів. *Бр.*, [*Кон.*].—Не май и сто рублів, як одного друга. *Ёвх.*

«Давня приповість.» *Кл.*

У друга вода солодча вражеського меду. *Ёвх.*

Де любов, там сам Бог пребуває. *Кл.*

Для милого друга и вола з плуга. *Руд.*, [*Бр.*].

Для милого дружка и сережка з вушка. *Кр.*

Своєго вколупив би здоровъя для милого приятеля, если б можно. *Ст. Зб.* — Приміг би серця вколупнув та дав. *Л.*

Чи чорт ёго взяв, що ёго всі люблять. *Ст. Зб.*

А ні лопата, а ні мотика іх не разлучить. *Ил.*

9520. Один дух! *Новг.*

Як праве ухо (у йновірності великі. *З., Пир.*

То ёго праве око. *Бр., Гайс.* — Як праве око. *З.*

Ти ёго правая рука. *Бр.*

Прилип як гайно до тріски. *Кан., К., Л.*

О, вони між собою не розмита вода. *К.*

Я б жив з тобою (1), як риба з водою. *Л., Пир.*

(1) Живе. *О.*; Се так жиють. *Бр.*

Ми з тобою, як риба з водою. *Новг., Ст. Зб., Кулж.*—... риба на дно, а ти в гайно. *Л.*, [*Кр.*]. — ... на дно, а я у ліс. *Полт. Час.* (1862 р.).

В пригоді пізнавай приятеля. *Ил.*

Не посварившись з ким (1) перш, не міти приятеля (2). *Ст. Зб.*

(1) Не померзенившися. *Ст. Зб.*; зичливого.

9530. Для приятеля новòго, не пускайся старого. *Ил.*

Другу дружи, а другого не гніви. *Ёвх.*

Дружи, а за пазухою камінь держи. *Дів.*

Коли хоч приятеля позбутися, то му позич грошей. *Ил.*

Хоч потерять приятеля, а ворога нажить,—гроши ёму позич. *Прав.*

Коли друг, так и любочка («ото вже грошей заходить»). *Нос.*

Здаєцця и друже, а гадючку впустив. *К.*—... а гадючку вкинув. *Гат.*

Ой дружба, дружба! гірка твоя служба! *Бр.*

Глек брехні назбірали та й розбили (через брехні посердились). *Коз.*

Глек розбили.

9540. При тобі не густо, и без тебе не пусто. *Нос.*

Ідіть (1) з Богом, а ми зостанемось (2). *Л., Лох., О.*

(1) собі. *Б., Кон.* (2) підем.

За батьком на шлях (1). *О., Кр.*—... там твоя й мати (2). *Л.* — ... на шлях, ворін драть. *Зв., Н.*—З батьком на (2) шибеницю. *Лаз.*

(1) на вірёвку, на шлях, на шибеницю. *Павлв.* (2) там и матір найдеш. *З., Кон.*; *я* й торбу дам. *Рад.* (2) на шлх на. *Зв., Пир.*

К чорту помаленьку (туди и дорога)! *Л., Пир.*

Дай, Боже, меж людьми буть любви! *Леб.*

—

Через ВОРОГИ тяжко до пекла дістатися. *Ил.*

На ворога и собака бреше. *Бр., С.*

Digitized by Google

Важкий (1) ворог, як у себе дома та у своїм роді. *Коз.*

(1) Лихий. *Ш.*

Як ти тішився, вороги смутяцця! *Ил.* — Як ти смутився, вороги ся тішять.

Поти не будеш ворога мати, поки єго своїм хлібом не нагодуєш. *Кан., К.* — Не напоївши, не нагодувавши, ворога не наживеш. *Рад.* — Не накорми, не напій — ворога не побачиш. *Л.* — Не на годуй єго хлібом, не буде тобі ворог. *Сл.*

9550. Ворогу дай хліба и соли. *Б.* — Дай хліба а солі ворогові — хоч як скаженому псові. *Ил.* — Ворога напій, накорми, ще й на дорогу дай. *Кон.*, [*К.*, *Бат.*]. —... накорми, ще й дорогу покажи. *Рад.* — Ворога не гніви: напій, накорми и на дорогу хліба-соли дай. *Сос.*

Ворогу все оддай, а сам так останься — аби дальше од лиха. *Черн., Сос.*

Ворога напій и нагодуй (1), а ворог ворогом таки буде (2). *Бер.* — Напій и нагодуй: ворог ворогом! ти ёму хліба й соли, а він камінь за плечима: *Бр.*

(1) напій, накорми, ще за пазуху дай. *Б.* (2) ворогом таки.

Ворога хлібом та сіллю карай. *Ос. 2 (16).*

От всіх сторін скубуть. *Ст. Зб.*

Рие та й рие на мене. *Пир.*

Як почав на мене ямку гнать, як почав, та и вкопав. *Гл.*

Е, вже на мене зуби гострять (1). *Пир., О.* — Е, острять вороги зуби. *Бр.*

(1) гризуть добре. *Рад.*

Часник гризуть на мене (лихе щось у їх на думці проти мене). *Пр.*

Щоб міг, то він би ніж в мене встромив. *Бр.*

9560. Приниг би, у лозці води (1) утопив. *Зв., Л.*, [*Пир., Б., Пр. в Ст. Зб.*]. — Він такий на ёго добрий, що в лозці води утопив би. *К.*

(1) Примів би в лозці. *Рад., Павлв.* — Див. ще № 3434.

Мені так між ворогами, як тій криниці між дорогами. *Не.*

Не копай другому (1) ями, бо сам (2) упадеш (3). *Зв.* — Хто під ким (4) яму копає, то (5) в ню впадає (6). *Проск.*

(1) під другими. *К.*; ні під ким. *Рад., Проск.*; «*Лип., Бер.*; на чоловіка. *Нос.* (2) попереду. *К.*; в ню. *Проск.* (3) в яму. *Рад.* (4) на кого. *Бр.* (5) то сам. (6) попереду сам в неї впаде. *К.*

—

Усякий кулик до свого озера ПРИВИК. *К., Пер.*

«Де живеш, куличе?» — «В болоті» — «Там же погано?» — «Я привик.» *Кон.*

Чого (1) бик навик (2), того (3) реве. *Бер.* — На що бик навик, на тое и налігає. *Ил.* — Чім бик навик, тім буде й ревсти. *Бр.*

(1) Як. *Ёвх.*; До чого. *Гайс.* (2) удень. *Нос.* (3) так и. *Ёвх.*; то й в череді. *Гайс., Проск.*; того и уночі. *Нос.*; того й. *Зв.*; то идучи з поля. *Л.*

Собака як привикне за возом бігать, то ёму й нудно, як не побіжить. *Кон.* — Привик (1) собака за возом бігти, то й за санками побіжить (2). *Пир., Черн.* [*Зв., У., Л., Кр., Гр.*]. — Привикнеш! привика собака за возом бігти, так и ти! *Коз.*

(1) Як извикне. *Рад.* (2) и за саньми потюпає. *К., Пр.*

Привик (*або*: Пристав), мов собака до різниць. *Зал.*

Нащо ёму обрік, коли він не ів ёго цілий вік! *К.*

—

Не мишайтесь між ЧУЖІ ЛИКА. *Л., Х. Зб.*

9570. Коли не Кирило, то не пхай там рило. *Нов.*

Коли не піп, то не микайся (1) в ризи. *Прав. Ниж., Дів., Сл.* —...так и в шати не одячайся. *Сторож.* — Не піп — не сунься в ризи: не сунь голови, куди не влізе. *Руд.*

(1) не мичся. *Ст. Зб.*; не сунся. *Бал., Проск., Дуб., Кр.*; не супсь. *Пир.*; не суйся. *Лох., Пр.*; не сикайся. *Полт., Л.*; не вбірайся. *Б., Пол., Сів., У.*; не лізь. *Пир., Б.*

Коли не періг, то й не породжися; коли не тямиш, то й не берися. *Збр. Шей.*

Швець знай своє шевство, а в кравецтво не мішайся. *Кв. (I, 151)., Дів.*, [*Ёвх.*]. — Коли сь швець, пильнуй свого копита. *Ил.*

Коли (1) не коваль, то й (2) рук (3) не погань. *Ск.*

(1) Як. *Яц.* (2) так и. (3) кліщів. *Лох., Ёвх.*

Знає то купець та продавець. *Ст. Зб.*

Знає майстер, що робить. *Бр.*

Про те зна швець та кравець, що він буде кроїть. *Рад., Кон.*

Не до тебе (1), галочко, річ. *Л., Пир.*, [*Р.*]. — Не до тебе річ. *К., Рад.* —... мовчи. *Пр.* — Про тебе, діво, й мова. *Ёвх.*

(1) Не з вами. *Кр.*; Не про вас. *Пир.*

Не твоє діло, Самійло! про те Гапка зна. *Р.*

Digitized by Google

9580. Не Самійло—не моє діло. *Нов.*

Не до тебе пилося. *Ил.*—Не до тебе пъють, не кажи «здоров». *Прав.*—... не кажи «дай Боже здоровля». *Проск.*

Усякий (1) Веремій про себе (2) розумій. *Рад.*, [*Зв.*, *Пр.*].

(1) Кожний. *Л.* (2) про своє. *Ном.*

Кому яке діло, що кума з кумом сиділа! *Пр.*, *Лох.*

Що кому до того, коли матка любить кого! *Нос.*

Не суди—себе гляди. *Ст. Зб.*

Гляди (1) себе, то й буде з тебе. *Лів.*, [*Прав. Ниж.*, *Яц.*, *Ст. Зб.*].

(1) Знай. *Проск.*, *Кр.*, *Ёвх.* Знав би. *Пир.*

Не замітай чужої хижі — смотри, чи твоя заметена. *Ил.*

Не тикай пальцем в небо. *Об.*

Не тикай пальця туди, куди тобі не треба. *Бр.*

Пилнуй носа свого, а не кожуха мого. *Ил.*

9590. Лучче б глядів свого носа, ніж чужого проса. *Рад.*

Не тобі замішано. *Гр.*, [*Ст. Зб.*].

Не пхайся, де тебе не треба. *Бр.*

Не берися не за своє діло. *Збр. Шей.*

Знав то дуда, що йграє. *Ст. Зб.*

Як ся має, як ся знає,—так ся повертає. *Гат.*

Кому-кому (1), а куцому зась (2). *Л.*, *Пир.*

(1) Кому, як кому. *Бр.* (2) засі.

Не наше діло попа судить. *Ёвх.*—Не нам попа судить, нехай його Бог (1) судить.—Не нам судить пана—чорт його судить. *Лаз.*

(1) судить—чорт його осудить. *Збр. Лаз.*

Не наше діло—попове, не нашого попа—чужого. *К.*, [*Нов.*].

На другого примова, а о собі ні слова. *Ил.*

9600. На чужі галеці (1) викидали (2) всі палиці, а на свої ні одниї (3). *Л.*

(1) чужую галицю. *Зал.* (2) перекидає. *Рад.* (3) нема й одниєї. *З.*; а на свою и одної не найдеш. *Зал.*

В чужім оці и порошину бачиш, а в своїм и бревно не примічаєш. *Кр.*

Чуже бачить під лісом, а свого не бачить (1) під носом. *П.*, *Прав. Ниж.*, *Пол.*, [*Зал.*]. — Свого не бачиш під носом, а чуже під лісом. *Прав. Ниж.*, *Проск.*, [*Ил.*].

(1) а своє гніє. *Ёвх.*

Не в свої штани убрався. *Прав.*

Не в свої сани вліз (1). *Зв.*

(1) не сунсь. *Бр.*

В чужий манастир (1) з своїм уставом не ходи (2). *О.*

(1) чужу церкву. *Дуб.* (2) не носись. *Пир.*; не суйся. *Пр.*, *Лох.*; не лізь. *Дуб.*

В чужий черевик ноги не сажай. *Зв.*, *К.*, *Л.*, *Збр. Лаз.*

Своя хата 9607—9635. — Своє 9636 — 9696. — Моє 9697—9745. — Потреба 9746—9833. — Прибуток 9834—9878.—Жить з завтрём 9879—9938. Дбать—9939—9968.—Догляд 9969—9974. — Спрят 9975—9981. — Праця 9982—10037. — Клопіт 10038—10087.

СВОЯ ХАТА — своя правда. *Ёвх.* — ... своя стріха — своя втіха. *Кул.*

Чия (1) хата, того (2) и правда. *Ск.*

(1) Моя. *Бр.*; Ваша. *Прав. Ниж.* (2) моя, ваша.

В свої хаті — своя й правда, и сила, и воля. *Кобз.*

9610. На чиєму возі сидіть (1), того й волю волить (2). *Пер.* — ... возі (3) сидиш (4), тому (5) й пісню (6) співай (7). *Об.* — ... возку сижу, тому й правду кажу. *Рад.* — На чиїм возі ідеш, тому и ласку твори. *Б.* — ... коняку сиди, тому й пісеньку пой. *Нов.*

(1) ідеш. *Рад.*, *Пир.*; сидиш. *К.*, *Кон.*, *Ёвх.* (2) чини. *К.*; чиниш. *Рад.*; чинить. *Пр.*; воли. *Л.*, *Пир.*, *Кон.*, *Ёвх.* (3) возку. *Рад.*; ідеш. *Г.*, *Л.*, *Коз.*; сижу. *Рад. З.*, (4) того. *Г.*, *Гайс.*, *У.*, *Проск.*, *Бр.*, *Л.* (5) пісеньку. *Г.*, *Рад.*, *Л.* (6) грай. *Кон.*; пісш. *Г.*, *Коз.*; пію. *Рад.*; пій. *Бр.*, *К.*

Свій дім не ворог: коли прийдеш, то приме. *Ил.*, [*Проск.*].

Не пізно до свого дому и опівночі. *Ст. Зб.*

Лучче дома, ніж на празнику. *Ил.*

В гостях добре, а дома лучче. *Прав. Ниж.*, *Лів.*, [*Проск.*, *Нос.*]. — ... як

Digitized by Google

не хороше (1), а дома лучче (2). *Ёвх.* — Всюди гаразд, а вдома найліпше. *Ил.*

(1) Як в гостях не гарно. *Пол.*; У гостях бойно. *Коз.*; Добро в гостях. *Ст. Зб.* (2) ліпше.

Де, де, — а дома найлучче. *Проск.*, [*Руд.*].

Бодай умерати, и в свій горщок зазирати. *Ил.*

Що на своім сміттю, то не згине. *Ил.*

Кождий когут сміліший на своім сміттю. *Ил.*

Кождий пес на своім сміттю гордий. *Ил.*

9620. Хоч у рідного тата — але не моя хата. *У.*

В чужій хаті й тріска бъецця (1). *Пир.*, [*Проск.*]. — На чужім подвіррі (2) и тріски бъють. *У.*, *Нов.*

(1) скіпка бъе. *Зв.* (2) подвіррю. *Ил.*

Хата чужая, як свекруха лихая. *Ил.*

Чужа хата гірше ката. *Проск.*, *Сл.*

Бодай ніхто не дочекав в чужім кутку сидіти. *Проск.*

Своя хата й (1) своя воля. *Бер.*

(1) Свій дім. *К.*

Чужа хата — велика досада. *Бр.*, *Л.*

Бодай не ходить у чужу хату!

Дома й стіни помогають *Ёвх.*

В своій хаті и угли помагають. *Рад.*, *Коз.*, Б.

9630. В свої хаті и тріска помагає. *Кр.*

В своім дворі й (1) тріска бъе. *О.*

(1) В своій хаті и. *Кан.*, *К.*

Своя мазка ліпш чужої світлиці. *Ст. Зб.*

Бодай и пес свою хату мав. *Ил.*

Так моя добра хата, як твоя кімната. *Ил.*

Своя хата покришка. *Проск.*, *О.*, *Б.*, *Сос.*, *Ст. Зб.*

Ієакові гарно було у Бога, а просився до дому з неба; вигріб собі десь місце під корінем и каже: «Своя хата и д.». *Горобинський.*

—

СВОЄ взяв та й прав. *Ил.*

В своім добрі всяк хазяін. *Кулж.*

За свій гріш усюди (1) хоріш. *Зв.*, *Рад.* — Коли в кого грош, то всюда хорош. *Ст. Зб.*

(1) всюди. *Бр.*, *Проск.*; кождий. *Ил.*; абиде. *Б.*

Своє на ніжки (1) ставить, а чуже з ніг валить. *Л.*

(1) на ногах. *Бр.*; збива, *або* — під ноги топче. *Л.*; то й з ніг валяє. *Бр.*

9640. На своім коню, як хочеш, ідеш. *Нос.*

Хоч не красне, але власне. *Ил.*

Чи сіре, чи чорне, та все своє добре. *Пир.*, *Коз.*

Мило мені, бо за моі гроші. *Проск.*

Своя семеряжка (1) не важка (2). *Б.*, *Кр.*

(1) семряжка. *Кан.*, *К.*, *Ст. Зб.*; сермяжка. *Кр.*, *Нов.* (2) ніколи не важка. *Л.*; не тяжка. *Пир.*, *Нов.*

Аби своє, та не взяте (як купить що, та не буде само хвалить, а каже). *Бр.*

Не наш (1) кінь, не наш (2) віз, не нам и іздити (3). *Бер.*, *Пр.*

(1) и (2) мій. *Кан.*, *К.*, *Ёвх.* (3) не наше й діло. *Кр.*; не мені на ёму й іхати. *Ёвх.*; не моє й загрузло. *Кан.*, *К.*; не наше й зачепило. *Б.*

Не сунь носа до чужого проса. *Бал.* — В чуже просо не тич носа. *К.* — Не сіяв проса, не тикай носа. *Ёвх.* — Не мішайся в чужее просо. *Ст. Зб.*

На чужий коровай очей не поривай. *Лів.*, *Сл.* — ...не поривай (1), а свій май (2). *Рад.*, *Кр.*, *Гл.*

(1) не роззівляй. *Коз.*; рота не роззівляй. *Л.*; не зривай. *Ил.*, *Проск.*; (2) дбай. *Коз.*; а собі дбай. *З.*, *Л.*, *Кон.*; и о собі дбай. *Ил.*, *Проск.*; а рано вставай та собі учиняй. *Л.*, *Кр.*

На чуже пшонце укріпцю не приставляй. *Рад.*, [*Коз.*].

9650. Не хапайсь пісні співать — повагом! бо не ти ії виклав. *Не.*

Не гостри зубів на чужее. *Ст. Зб.*

Чужий кожух не гріє. *Ил.*, *Ёвх.*

Чуже не гріє. *Руд.*, *Нос.* — ... ні знобить, ні гріє. *Ст. Зб.* — Чуже добро не гріє нас. *Проск.*

Чужим потом не нагріється. *Бер.*

Чужим пивом весілля (*або:* гостей) не одбудеш. *Кр.*, [*Не.*].

Чужа яішня не вішня. *Ж.* — ... не довговішня. *Кр.*

Чужим (1) добром (2) не забагатієш. *Бр.*, *Зв.*, *Рад.*, *О.*

(1) Краденим. *Кулж.*; З чужого добра. *Рад.*, *Пр.*, *Лох.* (2) не спожиевш. *Коз.*; не розживесся. *Пр.*, *Лох.*, *Кулж.* не запоможесся. *Рад.*

З чужого добра не строіть двора. *З.*

В (1) чужі кошарі (2) овець (3) не росплодиш (4). *Л.* — Чужа кошара (5) овець не плодить (6). *У.*

(1) На. *Бр.* (2) загороді. *Л.* (3) товару. *Пир.*; скотини. *Л.* (4) не наплодити. *Бр.*; не плодить, *або* — не наплодиш. *Пир.*; не розплодить, *або* — не розведеш. *Л.*

Digitized by Google

(5) отара. *Сл.* (6) не множить. *Збр. Лаз.*; не множаеть. *Сл.*

9660. На чужому коні не наіздисся, у чужому доброму не нахвастаєсся. *Б.*

На чужому коні далеко не поідеш. *Гр.*

Просеним конём не наробитися. *Бр.*

Чужим волом не дорóбисся. *Ил.*

Чужими руками добре гада ловити. *Г., П.*

Чужими руками (1) жар (2) загрібать (3). *Лів.*

(1) добре. *Зв.. Проск., Бер., Рад.*; добре тільки, *або* — тільки. *Бр., Б.*; та *Новг.*; (2) огонь. *Г., Бр., Ст. Зб.*; вогонь. *Провк., Х. Зб.* (3) загрібати. *Проск., Ст. Зб., Х. Зб.*; загортати. *Бр., Бер.*; брати. *Г.*; а своім золото брать. *Б.*

На чужиі ручки найдуцца (1) онучки. *З., Л.*, [*Бр.*].

(1) позбірали. *Рад.*

Чужі руки легкиі, та непожитечні. *Ил.*

Чужа сила — осина. *Нос., Пр. в Ст. Зб.*

Чуже добро — чужі й слёзи. *Бер., Рад. Пир., Кр.* — ... добро — під очіма (1) мокро. *Бр.*

(1) попід очі. *Проск.*

9670. И вже! як чужими пирогами та свого батька поминать! *Пир.*, [*Зв.*].

Чужого не займай, а свого не покидай. *Пол., Лів.* — ... не возьми, свого не покинь. *Бер.*—Свого не даруй (1), чужого не бери (2).

(1) не забувай, а. *Руд.* (2) не забірай,

Не руш чужого. *Не.*

Чуже переступи, та не займи. *Лів.*, [*Бр., Бер.*].

Не бери, где не положив. *Ст. Зб.* — Не ходи, куди не просили; не бери, чого не положив. *Полт. г.*

Не бери (1) чужого — не бійсь нікого. *Лів.*

(1) Не чіпай. *Пол.*

Не лізь в чуже, жеби сь не втратив своє. *Ст. Зб.*

Чуже візьмеш жмінькою, то чорт твоє міркою. *Тар.*

Чуже святе—своє найпресвятіше. *Ил.*

Чуже миле, своє наймиліше.

9680. Чуже красне, своє найкрасніше.

Своє святое — чуже найсвятійше.

Лучче своє личко, як чужий ремінець. *Ил.*

Лучче свої воші бити, ніж чужі гроші лічити. *Бр.*

Ліпшей своє малоє, неже чужоє великоє. *Ст. Зб.*

Лучче (1) своє (2) латане, ніж чуже (3) хватане (4). *Прав. Ниж.*, *Лів.* — Хоч латане, але (5) не хватане. *Бр.* — Лучче своє лохматне, чім чужее прохатне. *Коз.*

(1) Краще. *Коніс.* (2) моє. *Ст. Зб.*; Нехай буде. *Кан., К.* (3) аби не. (4) хапане. *Проск., Рад., Л., Пир., Ёвх., Коніс.*; катане. *І Кан., І К.* (5) Хоч латане, та. *Пир. п.*

Чуже добро ребром (1) вилізе. *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — ... добро бере за ребро. *Нос.*, [*Зв.*]. — За чуже добро вилізе ребро. *Ил.*

(1) боком. *Провк.*; Чужа праця боком.

Хто чуже бере, того Бог побъе. *Ос. 2 (244), Зал.*

Чуже личко ремінцем платицця (1). *Лів.* — За чуже личко и ремінцем не відбудеш (2). *Зв.*—Візьми (3) личко, а ремінець даси (4). *Бр.*, [*Нов., Ёвх.*]. — Затративши личко чужоє, ремінцем мусіш оддати. *Ст. Зб.*

(1) наточи. *Рад.*; оддай. *Кон.*; точять. *Коніс.* (2) то свій ремінець даси. *Бр.*; свій ремяичик давай. *Кан., К.* (3) чуже. *Проск.* (4) а віддай свій ремінець. *Проск.* та й ремінцем не одбудеш. *Кон.*

Чужая користь. *Макс.*

9690. З чужим и насеред села росставайся. *Ил.*

З чужого коня серед дороги злазь (1). *Проск.*

(1) и серед калябури вставай. *Ил.*; коника и в грязі зсідають. *Нос.*

З чужого воза хоч серед калюжі (1). *Л.*, [*Бр., Рад., Пир., Б., Х. Зб., Ст. Зб.*].

(1) и посеред болота. *Кон.*; хоч и посеред грязі вставай. *Полт., Гл.*; посеред болота злізти мусить. *Кан., К.*; и в грязі злазять. *Коз.*

На чиему току молотить, тому й хліб возять. *Бод.*

В чужій церкві не паламарюй. *Прав. Ниж., К., Лів.* — ... церкві свічок не поправляй. *Рад.*, [*Ст. Зб.*].—...а в своій валяй. *Черк.*—...церкві свічок не тушять. *Кон.* — ... не поправлять. *Б.*

Забравсь у чужу солому, та ще й шелестить. *З.*, [*Ил., Павлв., Проск., Рад.*]. — Єсли влізеш в чужую солому—не шелести ж. *Ст. Зб.*

Добре ширітись (1) в чужім. *Бр.*

(1) шуміти. *Ил.*

—

Ліпшей МОЄ, неже наше. *Ст. Зб.*

Наше не пропаде, як попівське (1). *Л.*, [*Ст. Зб.*].

(1) так як попове. *Бр.*

Digitized by Google

Хоч, мовить, гріха вкушу, а своєго не облишу. *Ст. Зб.*

9700. Най того опанує, хто свого не пилнує. *Ил.*

Чи взяв, чи не взяв, аби за моє стало (*або:* аби за своє взяв). *Проск.*

Чия основа, аби моє поткане. *Ст. Зб.*

Як так (1), аби за моє стало. *Ил.*

(1) То сим, то тим. *Проск.*

Оддай (1) и сало, аби за моє стало. *Бр.*, [*Кан.*, *К.*, *Ёвх.*].

(1) Бабо, давай. *Проск.*

Поздоров Боже—твоє нам згоже. *Гат.*

Валяй наша чужу. *С.*, *Кон.*

(1) Бери. *Кан.*, *К.*

Діду, дай мені пугу,—а тебе, про мене, нехай пси зсідять. *Ж.*

Все бери—а мене лиши. *Ил.*

Коло мене, аби не на мене. *Ил.*

9710. Брат мій, а хліб із свій. *Лів.*

Живи за брата, а торгуйся за Жида. *Л.*, *Х. Вид.*

Любімося (1), як брати (2), а рахуймося, як Жиди. *Ил.*

(1) Жиймо. *Бр.*, *Бер.*, *Рад.*, *Ёвх.*; Живімо. *Б.*; Живи. *Ст. Зб.* (2) Браття. *Бр.*, *Бер.*; люде. *Б.*; брат за брата. *Ст. Зб.*

Свій не свій, у горох не лізь. *Проск.*, *Л.*, *Павлв.*—Кум не кум—не лізь у горох (1). *Ст. Зб.*, *Ёвх.*—... не псуй лопаток. *Нов.*—Брат не брат, а шкоди не роби (2): не лізь в горох, не псуй лопаток. *Бр.*—Не лізь у горох, не псуй лопаток. *Кан.*

(1) а в горох не лізь. *Ёвх.*; Сват чи брат, а. *Збр. Швй.*

Сват не сват, а мого не руш нічого. *Бр.*

Свій не свій, а у город не лізь: *Л.*, [*Кон.*].

Брат братом, сват сватом—а гроші не рідня. *Ш.*

Хоч ми собі брати, але наші кишені не сестри. *Ил.*

Кожда ручка собі карлючка. *К.*, *Кан.*

Кожна рука к собі крива. *Ил.*

9720. Коли рука собі крива—бодай усохла! *Не.*

Кожна ручка собі горне. *Бр.*, *Зв.*, *З.*

Ручка хоць крива, а (*або*: Хоць крива ручка, то) собі горне. *Проск.*

То чорт не рука, що собі не дба. *Пир.*

Кожна ручка собі панночка. *Дуб.*

Своя рука владика. *Проск.*, *Пир.*, *Бім.*, *Бор.*

Чорт не рука, що собі не прияє (1). *Рад.*

(1) щоб собі не прияла. *Нов.*

Своя пазуха ближче. *Зв.*, *Пр.*, *Л.*, [*Кр.*].

Сими словами теж оддають, як хто кого налає—собі, мов, візьми. Або ще й так кажуть: «Твоя пазуха ближче!» *Кор.*; або ще и так: «Твоя пазуха ближче—хай у твою пазуху!» *Бр.*

Всякому своя сорочка ближче до тіла. *Т.*—Своя сорочка ближче к тілу. *К.*, *Коз.*

Сорочка до тіла ближче. *Зв.*—Сорочка ближче, ніж жупан. *К.* — ... як свита. *Проск.*—... ближче к тілу, чім каптан. *Кр.*, [*К.*]. — Ближча сорочка, неже хвартух. *Ст. Зб.*—... сорочка тілу, як рідная тітка. *Ил.*

9730. Своя губа ближче. *Проск.*

Всякому своє рило мило. *Кр.*, *Нов.*

Кожний свою гепу чуха. *Гат.*

Всякий чорт на своє кòло воду тягне. *Нос.*—Тягне воду на своє коло. *Ил.* — На свій млин воду обертає.

Чий кінь угруз, того руки глибей ходять. *Ст. Зб.*

Чоловік (1) собі не ворог (2). *Прав. Ниж.*, *Проск.*, *Лів.* — Хто собі ворог! *Лів.*, *Кулж.*

(1) Каждий. *Ст. Зб.* (2) не є собі ворогом. *Ил.*

Всякий (*або*: кождий) за себе дбає. *Проск.*

Кождий собі рад.

О, та й добрий кожен для себе! *Прав. Ниж.*, *Лів.*—... кождий собі! *Г.*, *П.*, *В.*

А все таки мазаним до себе. *Пир.* — Всяке б хотіло, щоб до ёго мазаним. *Кан.*, *К.*

Се б то, мазаним боком—книш, напр., пиріжок и д.

9740. Курка що гребе, то все на себе. *К.*

Всяка курка не дурна: не од себе, а все до себе. *Пир.*

Віл гребе, та сам на себе. *К.*—... и сам на себе персть мече. *Ил.*—Сам бик землю борікає и на себе кидає.

Кождий дідько в свою дудку грає. *Ил.*

Кожен жучок своєю доріжкою тягне. *Ж.*

Не мігем тобі, ледві собі. *Ил.*

—

ПОТРЕБАМ кінця не маш. *Ст. Зб.*—Потребі нема кінця. *Яц.*

Треба хліба, треба (1) и до хліба. *Пир.*, *Б.*

(1) Дай, Боже, хліба, дай. *Бр.*

Нащо купив? треба; нащо продав? треба, — и требові кінця не буде. *Кон.*, [*Проск.*]. — Нащо продаєш? бо треба; на-

Digitized by Google

що купив? бо треба, — бо потребі ніколи кінця нема. *Бр.*

Те купуєш — без чого не пробудеш. *К.*

9750. До кого долігає, там рукою сягає. *Ил.*

Що в кого болить, той про те й говорить. *Кон.*

Що кому рупить, той про те и лупить. *Л.*, [*Кр.*].

Що кому треба, той про те й теребить. *Кр.*

Кому кортить, тому й болить. *Рад.*

Де болить, там и торкнеш. *Кан.*, *К.*

Де (*або:* Де у кого) не свербить, там ся не чухає. *Ил.*

Що не свербить, то не кортить.

Не минецця, як козі на торг. *Зв.*, *Бер.* — ... на торг. *Пир.*

Погана пуга личана́ (1), а й без неї тяжко (2). *Бр.*

(1) личàна. *Л.*; личяня. *Рад.* (2) гидко. *Л.*; погано. *Рад.*; ніяково. *Ст. Зб.*

9760. Не рад старець сунки на собі носити, та мусить. *Кл.*

Хоч поганий кївш, да без ёго гірш. *Коз.*

Тім зубом треба істи. *Бр.*

Хоч не для Исуса, так ради хліба куса. *Кр.*

Біля гряниці не впада будувать світлиці. *Ч.* — На гряниці не треба світлиці. *Ёвх.*

Верти (1) не верти, а (2) треба умерти. *Лів.*, [*У.*, *Бер.*, *Ёвх.*]. — Як не мудруй, не мудруй, а вмерти треба. *Проск.*

(1) Крути. *Зв.* (2) Крути не крути, то. *Рад.*

Дармо, треба бренькнути (*або:* Ту треба побренькати). *Ил.*

Гірько істи, та жаль покинути. *К.*, *Кан.*, *Гр.*

Купили хріну, треба істи. *Кобз.*

У нас *нетреба* був, та вмер. *Зал.*

9770. Кому кого надобе (1), той того найде в кадовбі. *Б.* — По надобі, то найдеш и в кадовбі. *Хат. (171).*

(1) у надобі. *Б.*

Хто схоче собаку вдарить, той кія найде. *Бр.*, *Проск.* — ... вдарити псюку, знайде дрюка. *Кос.*

Нужда мовчати не вміє. *Ил.*

Навчить біда (1) з салом (2) коржі (3) істи. *Л.*, *Пир.*, *Павл.*

(1) лихо. *Зв.*, *З.*; нужда. *Н.*; горе. *Рад.* (2) ». *Рад.*, *Н.*; з маком. *Гайс.*, *К.*, *Кон.* (3) Калачі. *К.*, *Н.*; каші. *Рад.*; кашу. *К.*; хліба. *Новг.*

Нужда всёму научить. *Кулж.*

Навчить біда попити, як нічого ся вхопити. *Яц.*

Нужда закон ломить. *Ил.* — ... изміняє. *Рад.*, *Пир.*, *Новг.* — ...переміняє. *Пир.*

Нужда й камень довбе. *Коз.* — ... точить. *Черн.*

За нужди (1) козак женицця, по неволі дівка заміж иде. *О.*, *Коз.*

(1) Изза горя. *Рад.*

За гòра козак стару обнімає, бо молодої немає. *Рад.*

9780. Скачи, пане, як чорт хоче. *Черн.*

Скачи, враже, як (1) пан каже. *П.*, *Прав. Ниж.*, *Лів.*, *Сл.* — ... на те він багатий. *З.*, *Л.*, *Пир.*, *О.*

(1) Роби, враже, що. *Бер.*, *Х.*; Танцюй, враже, як. *Яц.*

Спитаєсся пня и колоди, як прийдецця до чого. *К.*, *Кон.*, *Л.*, [*Рад.*].

И за соломину хопицця, хто топицця. *Нос.* — И за соломинку хватаєцця. *Гр.*

Як тописся, то й за бритву вхописся. *Гайс.*, [*У.*, *Ил.*, *Ёвх.*]. — Тонучий и бритви хопицця. *Вел. (III, 127).*

Познаеш, як чорний віл на ногу наступить. *Ст. Зб.*

Знатемеш, коли лиха (*або:* дідька) матимеш. *Гат.*

Як прийде зла година, треба знать, по чім кївш лиха. *Не.*

Навчить біда плакати. *Бр.*, *Бер.*

Навчить біда ворожити. *Л.*, *Пир.* — ... як нема що в рот (1) вложити. *Бр.*, [*З.*, *Л.*, *Лох.*, *О.*, *Нос.*]. — «Коли ти, бабусю, ворожити стала?» — «Тоді, мій голубе, як хліба не стало!» *Ёвх.*

(1) Писк. *Проск.*

9790. Горе навчить вгору дивитись. *Не.*

Навчить горе гледить у мòре. *Ёвх.*

Відпусти, Боже, коли тра борше (боржій). *Ил.*

Відпусти, Боже, гріха, коли пригода лиха. *Ил.*

По неволі (1) пан (2) у жупані (3), бо (4) свитки (5) нема (6). *Л.*, *Б.*

(1) Не в чім. *Зв.*, *Н.*; не з добра. *О.*, *Кр.* (2) пані. *Рад.*, *Гл.*; пані ходить. *Пир.* (3) носить жупан. *Черн.*; у жупані ходить. *Зв.*, *Н.*; надіва жупан. *К.*, *Кр.* (4) що. *К.*, *Рад.*, *Гл.* (5) сіряка. *К.*; кожуха. *Проск.*, *Рад.*, *Гл.* (6) чорт-має. *id* и *О.*; катма. *Ёвх.*

Тогді в мене христини, як єсть що в хустині. *Ст. Зб.* — Коли у хустині, то й христи. *Пр. в Ст. Зб.*

И квасницю гробак гризе. *Ил.*

В степу и (1) хрущ мъясо. *Бал.*

(1) Все риба, и. *Ил.*

Digitized by Google

На безлюдді и дяк чоловік. *Нос.*

На безвідді (*або*: На безлюдді) и рак риба. *Бр.*—На безлюдді и Хома чоловік (1). *Гр.*, *Ёвх.*, [*Ст. Зб.*].—На безрибъі и рак риба, на безлюдді и Хома чоловік. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

(1) люде. *Кор.*; пан. *Ж.*; дворянин. *Гайс.*, *Бат.*

9800. Позагублявши (1) сокири, добре и топориско. *Ж.*

(1) Позагибили. *Проск.*

Коли нема пшона, давайте круту варить. *Гр.*, *Сл.*—... молоть. *Гр.* — Круту молоть. *К.*, *Т.*—Давайте круту варить, бо рідкої ні з чого. *Л.*

И сукманка не мамка, як хліба нема. *Бр.*—... коли ся їсти хоче. *Ил.* — Сукманка не мамка, й ти гиляй не валяй (гільтяй не виляй?)—пан їсти хоче. *Ст. Зб.*

Як не доїси, то и святого (образ) продаси. *Гл.*

Не дай, Боже, напасти, то й чорт гроші дасть. *Пир.* — ... нещастя, а гроші мусиш найти. *Бр.*

Аби лихо (1) — гроші будуть. *Прав. Ниж.*, *Бр.*, *Бер.*, *К.*

(1) Дай, Боже, біди. *Ёвх.*, [*Проск.*, *У.*,

Голод мучить, а нужда краде. *Рад.*, *К.*, *Б.*

Ошуком злидні перебуваюцця. *Гат.*

Треба, як болячки на лоб. *Пир.*

Так треба, як більма в оці. *П.*, *Сл.* — ... більмо у воко. *З*—... більму у гоко. *Вер.*

9810. Треба, як пятої ноги собаці. *Нос.*

Треба, як пъятого колеса. *Ст. Зб.*— ... до воза. *Проск.*, *Л.*, *Пир.*, *Х.*, *Павлв.* —... як пъяте колесо. *Пр.*— Приходиця, як пъяте колесо до воза. *Кон.*

Так тобі треба, як мені лиха. *Бер.*

Тое му так потрібно, як лисому гребінь, сліпому зеркало, глухому музика. *Ил.*

Ёму так треба, як мені ні. *Л.*, *Лох.*, *Пр.*—... як мені не треба. *Ном.*

Так нужно, як волосся в паністару. *Ном. Не.*

Як есть, то розійдецця, а нема, то обійдецця. *К.*

То так потрібне, як дзюра (1) в мості. *Яц.*

(1) діра. *Ил.*

Рости псу трава, коли мого коня нема! *Бр.*, *Прав. Ниж.*—...коли кобила здохла! *Проск.*

Коли пропав віл, пропадай и батіг! *К.*, *Коз.*

9820. Взяв чорт батіг, нехай бере и пужално. *Бр.*

Взяв чорт корову, нехай бере и теля! *П.*, *Прав. Ниж.*, *В.*

Чорт взяв Ивася, нехай же візьме и колиску. *Проск.*

Пропав кінь, и узду кинь. *Сл.*, [*К.*, *Л.*].— ... нузду кинь. *Зв.*, *Коз.*, — Взяв біс коня, нехай и уздечку бере! *Коз.*

Знявши голову, по волоссяи не плачуть (за Искру и Кочубея. Див.: Укр. Нар. Пѣс., *М. Макс.*; Пред. и Пѣс. Урал. Коз., Руск. Вѣст. 1859 г., Апр., кн. 1).

Нехай не буде від Бога гріху, від людей сміху. *Бр.*

То буде на більший гріх та на сміх. *Бр.*

Перед Богом гріх, а перед людьми сміх. *Проск.*

Од Бога гріх, а од людей сором. *Л.*, *Пир.*, *Ст. Зб.*, [*Кон.*].

Що непотрібне, то и в горнець не класти. *Ил.*

9830. На що питать, коли не закушать. *Б.*

Кобила за ділом (1), а лошя без діла (2). *Ск.*—... біжить. *Бер.* — Кобила за зіллям, а лошя з весіллям. *М. Білз.*

(1) до діла. *Бер.* (2) за безділлям. *Лох.*, *Пр.*, *Кон.*, *Кр.*, *Р.*; и так. *Ст. Зб.*

Корова за ділом, а теля без діла. *Пир.*

Не все тее на ноги становить. *Кл.* — Не треба все на ніжки ставити. *Ил.* — Не все часом, що на ніжки став.

Не про все розводить мову.

—

З ПРИБУТКУ (1) голова не болить. *Бр.*

(1) прибилі. *Нос.*

Що більш, то ліпш. *Ст. Зб.*

Живий живе й гадає. *Об.*, [*Ил.*, *Ст. Зб.*].—... думає. *З.*, *Новг.*—Живе чоловік, живе и думає. *Сос.*

Живому чоловіку все потреба. *Ст. Зб.*, *Кл.*

Живому багацько и треба. *Не.*, [*Ил.*, *Х. Вид.*].

Голова місця шукає. *Г.*, *П.*, *Лів.*, [*Ст. Зб.*]. — ... а щось инше батога. *Кан.*, *К.*

9840. Риба шука де глибше (1), а чоловік, де лучче (2). *Зв.*, *Лів.*, *Ёвх.*

(1) глибей. *Рад.* (2) луччей.

Не буде пес голої кості гладати. *Ил.*

На голу кістку и сорока не впаде. *З.*

Digitized by Google

—... и ворона не впаде: там падає, де чує струп. *Бр.*

Нащо курка гребе? на те, щоб щось вигребти. *Кан.*, *К.*, [*Г.*, *П.*, *Проск.*].

Тримайся того порога, перед которим замарався. *Проск.*

Тім рогом чешися, котрим достанеш. *Бр.*, *Проск.*

Бий сороку й ворону, добъється до ясного сокола. *К.*, *Сл.*

Чує кішка, де миша є. *Зв.*, *Пир.*, *Коз.*, *Кр.*

Чує муха (1), де струп. *Ск.*, *Ст. Зб.* —... там и сідає. *К.*

(1) воша. *Коз.*

Коло живої кості мъясом мусить обрости. *Нос.*

9850. Квокче курка, що яйце знесла. *Кулж.*

Буде чим руки погріть. *Зв.*, *Дуб.*, *Лів.*

Заробив на сіль до оселедця (нічого). *Бр.*

Більш смороду, ніж потіхи. *Руд.*, *К.*

Більше смутку (1), як радости. *Зв.*, *Рад.*

(1) смутости. *Бер.*

Не тільки тії браги, кільки тії звяги. *Ном.*, *Пр. в Ст. Зб.*

Єдним богацё не прибуде. *Ил.*

Довго прясти та ткати, а почне краяти, так и мало чого. *Ст. Зб.*

Іду, іду,—ні коліс, ні сліду. *Гр.*

Сиділи (1) три дні та й висиділи (2) злидні. *Рад.*, *Кон.*

(1) Ходили. *Проск.*, *Пир.* (2) виходили.

9860. Риби не наудив, а лусту спудив. *Н.*, *Черн.*

Добро ся палить, та нічого не варить. *Ст. Зб.*

Там нам ні кують, ні мелють. *Л.*, *Павл.*

Де наше не пропадало! *Лів.*

Все иде в так, пішло на пси. *Ил.* — Все иде в так, иде в віпсу. *Ном.*

Корову трімає, а хто другий молоко ззідає. *Ил.*

Як той Жид казав: «нащо мені риба без хвіст? нехай моя наймичка ззість!» *Нов.*

Кінці з кінцями не стіка́юцця. *Ном.* — Кінці не зтикаюцця. *Л.*, *Зв.*—... не сходяцця. *О.*—... не стикають. *Бр.*, *Проск.*, *Рад.*

Користи за два шаги, та й ті щербаті. *Гат.*

Чим тут воєвати. *Ст. Зб.*

9870. Ні за віщо (1) рук зачепить. *Ном.* — Ні за що й зачепицьця. *Лів.*

(1) Нема об що. *Бр.*

Пішов дід на жебри (старцювать), та не мав в що хліба класти. *Ил.*

Ти бо хочеш (1) упасти, та й не забицьця! *Об.*, [*Ёвх.*].— ... з лавки упасти, та й тілка не забить. *Рад.*

(1) з печі. *О.*, *Кон.*

Не мавши статку, не буде й упадку. *Ск.* — Мавши статок, терпи и впадок. *Гл.*

(1) стадку. *Рад.*; спадку. *Кон.*, *Т.*

Де борошно, там и порошно. *Зв.* — Коло борошна порошно. *Гат.*

Чоловік не посіє, не розсипавши, а собака не ззість, не покачавши. *Ш.*

Добре собаці (1) й муха. *Л.*, *Ёвх.*

(1) псу. *Г.*, *П.*; псові. *Проск.*

На голій кості нема що гризти. *Ил.*

Скочила, перескочила, та хвостик помочила. *Нос.*

Кепкують над тим, хто каже, що от як ёму попайдило, але ж чого то коштує!

—

Треба ЖИТЬ З ЗАВТРЁМ. *Не.*

9880. Добра́ и бридня, та не щодня. *Ст. Зб.*

Постережуть бридню хутко.

По достаткам (1) ноги простягай. *Рад.*, *Кон.*

(1) По одежі. *Пр. в Ст. Зб.*

По своєму ліжку простягай ніжку. *У.*

Так горнуцця, як удягнуцця. *З.*—...одягнуцця. *К.*, *Рад.*

Не до жиру—аби живу. *Пир.*

Треба (1) жить, як набіжить. *Проск.*, *Бер.*, *Пир.*, *Коз.*, *Сл.*, *Ёвх.*

(1) Так. *З.*, *Л.*

Жий, як можна. *Проск.*

Сяк-так, аби вижити. *Ил.*

Де просто, там янголів зо сто. *Н.*

9890. Захотів пишно!.. аби затишно! *Ст. Зб.*

Аби душа сита, та тіло не наго.

На віку у сёго переведецця. *Л.*, *Пир.* — Но довгім віку усёго доведецця. *Пр.*, *Р.*

Усёго на віку доведецця, — й на жлукті пообідать. *Кон.*

На віку, як на довгі ниві. *Об.* — ... усёго трапицця (1). *Пир.*, [*Бр.*, *Не.*]. — ... всяково трапицця, всякого хліба изкоштуецця—и твердого, и мъякого. *К.* — На довгім віку, як на добрій ниві. *Не.*

(1) різно бувас. *Проск.*; є всёго — є доброго, й зле. *Бер.*

На довгім віку доведецця и в глеку.

Digitized by Google

Л., *Кон.* — Трапицця на (1) віку варить борщ (2) и в глеку. *Нов.*

(1) Доведецця на довгім. *З.* (2) кашу.

Є, спасибі Богу, хліба з душу, грошей з нужу—та й буде з нас! *Ёвх.*

В своїм (1) селі буде й сіі. *К.*, *Лох.*

(1) сім. *К.*

Буде з нас—не діти в нас; а діти будуть, то сами добудуть. *Р.*

Кравець крає, як ёму сукна стає. *У.*

9900. Де можна в торбу, там лантух не потребен. *Рад.*

Не сягай через крупи до пшона. *Ил.*

Пане, бери черевик на патик. *Проск.*

И послі обіда ложка пригодицця. *Ст. Зб.*

Треба хліба и на післяобіда. *Об.*—... и після обіда. *Проск.*

Верни часом дном, та и дітям оставляй. *Ст. Зб.*

Коли 'сь в свободі, гадай о пригоді. *Ил.*

Зірко до зірка (1), то буде мірка. *З.*, *Кон.*

(1) Зеренце до зеренця. *Бр.*, *Проск.*

Курка по зерню клює, та сита буває. *Полт. г.* (у панків). — ... по зерні клює, и то наідаецця. *Ос. 11 (XVIII, 70).*

Будь мудрий: натягай маленьку латку на велику дірку. *Бр.*

9910. Гроші не полова. *Ст. Зб.*

Хто не береже грошей, той іх не стоіть. *Кулж.*

Хто за шеляго́м не стоіть, той сам ёго не стоіть. *Ст. Зб.*

Хто не стоіть о гріш, той и шеляга не варт. *Ил.*

Хто за грош не стоіть, той сам гроша не варт. *Кан.*, *К.*

Хто шага не береже, той не варт копійки. *Збр. Лаз.*

Гріш копи стереже. *Не.*

Осмак копи стереже. *Ст. Зб.*

Копійка руб береже. *Кон.*

Из копійки рублі робляцця. *Пр.*

9920. Всякі гроші хороші, та бережи іх про чорний день, та про лиху годину. *Рад.*

Держи копієчку про чорний день. *Зв.*, *З.*, *Л.* — Копійка на чорний день. *Н.*

Копійка любить, щоб ії щитали. *Пр.*— ... щоб щитацця. *К.* — ... щот. *Бр.*

Люде знайшедши та лічать. *Ст. Зб.*

Гріш круглий — розкотицця. *Руд.*

В мене (бідного проти тебе багатиря) шаг — та рубом. *З.*, *Л.*

Се вже ми, як той Німець, що на шаечку воздух вішає. *Гр.*

Запас біди не чинить. *Ск.*, *Ст. Зб.*— ... и істи не просить. *К.*

Розумний чоловік заздалегідь готує. *Гат.*

Хоч иду в гостину, то беру хліб в торбину. *Бр.* — Идеш на 'дин день, а хліба бери на тиждень. *Б.*

9930. Нехай лежить: воно істи не просить. *Кон.*

Нехай тое лежить — не хліба попросить. *Ст. Зб.*

Нехай про зузулю. *Б.* — ... зезулю: прилетить зузулька, так и ій треба. *Сос.*

Издасцця про лиху годину. *Сос.*

Щоб вовк був ситий и баран цілий. *Ил.*

И кози ситі (1), и сіно ціло (2). *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*

(1) И коза сита. *Б.* (2) ціло. *Пр. в Ст. Зб.*

Вовк ситий и коза (1) ціла. *Войц.* — И вовк ситий (2), и кози цілі. *Проск.*

(1) и вівця. *Ил.* (2) сит. *Ст. Зб.*

Що це—за жидову душу горить? *Бер.*

«На що то свічка горить?» — «За пана цапа!» *Б.*

—

ХТО ДБАЄ, ТОЙ МАЄ. *Ск.* — Хто дба, той ма. *Ёвх.*

9940. На ловця (1) и звір біжить. *Об.*, *Ст. Зб.*

(1) стрельця. *Бер.*, *Лох.*

Трудяща копійка годує довіка. *Лів.*, *Грам.*

Бог за працю має щось дати. *Бр.*

«Поможи, Боже!»—«А ти не лінуйсь, небоже!» *Рад.*

«Боже-Боже!» — «А чого небоже?» — «Істи, Боже!» — «Роби, небоже!» *Збр. Шей.*

Хто робить — голий не ходить. *Руд.*

Як би все вовк лежав, то вже б досі и здох. *Зал.*

Будеш дула, будеш іла,—не будеш дула, не будеш іла. *Ил.*

Хто чого шукає, то и знайде. *Ил.*, [*Ёвх.*].

Хто жив, той сит. *Ст. Зб.* — Аби живі, а ситі будем. *Кор.*

9950. Як дбаеш,так и маеш. *Бр.*, *Проск.*, *Л.* — Що дбаеш, те маеш. *Зв.*

Хто робить, той ся доробить. *Ил.*

Як робеш, то й матемеш. *К.*

Де не положив, там не возьмеш. *Бр.*— Де вже, не положивши, знайдеш. *Коз.*, *О.*

Хто не важить, той не має. *Проск.*, *Бім.*

Digitized by Google

Треба думать та гадать, чим кишки напихать. *Кон.*

Нема в світі ручками та пучками. *Б.*, *Кон.*

Взявши клочок та додать ручок. *Кон.*

Рівніш згладиш, тісніш ляжеш. *Ос. 20 (IV, 12).*

Рук добре доложить. *Коз.*

9960. Шатайся за ділом, як муха в укропі. *Ст. Зб.*

Рук остáв робячи!

Шелесть, та й єсть. *Прав.*

«... гайдамак з самого початку прийшло з Січі в Мотренин манастир тілько три... Демъян Гнида... Лусконіг... а третій Шелест.» *Зап. (I, 293).* В Київ. Губер. Часописи 1853 чи 1854 р. було теж про сёго Шелеста; ище там доводить, що оце прислівъя про ёго и приложено.

Запряла пучками та надбала ручками. *Збр. Лаз.*

Полюби гіркенько, а тоді буде солоденько. *Х. Зб.*

Роби кревно и ходи певно. *Збр. Лаз.*

Зароби кревно, та и ззіж (1) певно (2). *К.*, *Рад.*, *Л.*

(1) та й пропий. *Рад.*, *З.*, *Б.* (2) та й не бійсь нікого. *Ёвх.*

Загорюй снажно, та й іж смашно. *Ном.* — Загоруй смажно, та й іж смачно. *Б.*

Гірко зароби, солодко ззіж. *Бр.*, [*Г.*, *Тар.*].

—

Де оком не ДОГЛЯНЕШ, там калиткою доплатиш. *Проск.*

9970. Не продереш очі, то продереш калитку. *Кан.*, *К.*

Пильнуй (1), як ока. *Пир.* — Гляди (2), як ока в лобі *Зв.*, *Бер.*

(1) Доглядай. *Х.* (2) Стережи. *Г.*, *Бр.*

Хазяйське (1) око товар (2) жúвить (3). *Л.*, *Б.*

(1) Панське. *Проск.*, *З.*, *Пер.* (2) коня. *id*, *Б.* (3) тушить. *З.*, *Пер.*; тучить. *Проск.*, *Б.*

Луччe одно око своє, ніж чужіі обі. *Ил.*

Пасе очі (з ока не зпускає). *Пир.*

—

СХОВАЙ, що не вадить. *Ил.*

Далеко сховавши, ближче найдеш. *З.*

Лихий (1) спрят та й доброго спокусить. *Бр.*, *Рад.* — Злий сховок и найліпшого попсує. *Ил.* — Худе положення доброму спокушення. *Нос.*

(1) Худий. *Черн.*, *Б.*; Злий. *Ст. Зб.*

Далеко лежало, мало (1) боліло. *Л.* — Не близько лежить, мало болить. *Нос.* — Близько лежить, живіт болить.

(1) не вельми (се б то—не рідня). *Б.*

Сторожа лучче ворожі (1) *Новг.*

(1) ненуж ворожа. *Ёвх*; лучча ворожа. *Новг.*

9980. У новій скрині (як що не в спряту: валяєцця під лавою, або-що). *Кор.*

Шукай у старій скрині. *Бр.*, *Зв.* — В старій скрині, під лавкою. *С.* — Сховав у стару скриню. *Бр.*

—

Щирая ПРАЦЯ мозолёнаная. *Нос.*

То сяке, то таке ділo. *Пир.*

Хоч кожух мняти, аби не гуляти. *Ном.*

Свекор не давав невісцці їсти, що лега була; и як прийшов батько в гості, вона ото ёму й каже,—ато, мов, не дадуть вражі люде и пообідать. Є довга брехенька про се.

Роботи — до сéмоі (1) суботи. *Ст. Зб.*

(1) сёмоі. *Л.*

Бери, Лесько, хоч не легко. *Ил.*

Хоч ногу за ногу, а таки иди. *Ст. Зб.*

Тягни, кобило, хоч тобі не мило (робить, робить, та само собі и приказує). *Ж.*, *К.*, *З.*

Ідь, кобило, хоть єсь три дні не іла. *Ил.*

9990. Очам страшно, а руки зроблять. *Бр.*

Богу молись, зачинай не бійсь. *Проск.*

Нехай сей день святицця. *П.*, *Лів.*

Разом за Божиім росказом. *Ст. Зб.*

Господи помагай з ночвами на Дунай! *Кон.*

Дай, Боже, час и пору добру (як починають роботу). *Бер.*

Піднімайте, свині, хвости, бо глибоко морем брести. *Пир.* — Піднімайте хвости, бо глибоко брести. *Пер.* — ... бо далеко брести. *Ном.*

Уставайте козли, задирайте хвости. *Ст. Зб.* — ... та біжіть у лози! *Сос.*

Гей нуте, косарі, ви косарики мої! *Ном.*

Гей нуте, косарі! Хоч не рано почали, та багацько утяли. *Зв.*

10000. Очиняй, пане, ворота—іде твоя робота. *Кон.*

Вези батькова куца! *Л.*, *Б.*

Як самотужки гренджолята везуть, або-що.

Боже поможи! *Об.* — ... Спасибі за добре слово — отут и положи. *Бім.* —

Digitized by Google

Магай Біг! *Лів.* — Помагай Біг! *Об.* — Магайбі! *Лів.* — Помагайбі! *Об.* — «Здорови, Боже поможи!» — «Здорови, Боже й вам поможи!» *Л., Кон.* — Нехай вам Бог помогає! *Пир., Н.*

За початком діло становицця. *Ст. Зб.*

Добре начало половина діла. *Н.*

Кінець діло хвалить (1). *Ск., Ст. Зб.*

(1) ріша. *Х. Зб.*; вінчає. *Кулж.*

Конець — и вінець. *Г., П.*

От тобі (1) віз и перевіз! *У., Пир.*

Оце тобі все діло зробив! От тобі на! и д. — (1) Маєш. *Ил., Проск.*

Честь Богу, хвала, и вам на здоровъя! *Кон.*

И конт ёму (и ділові кінець)! *Збр. Лаз.*

10010. Воно таки на діло закандзюбилось. *Пир., Л.*

Дай, Боже, щоб робилось, — аби не псувалось! *Б., Л.*

Не вже ти симиділуха? *Ёвх.*

Се як віл у ярмі: коли не випряжеш — не випряжецця. *Кон.*

Мовчки, як віл робить, похнюпившись. *Кул.*

Везе, як борозенний. *Бр.*

Захекався (1), як віл в борозні (2). *Бер.*

(1) Задихався. *З.* (2) борозенний. *Л.*

Працює, як чорний віл. *Г., П.*

Напинає пупа. *Кул.*

Из шкури виринає — так робить! *Бр.*

10020. Наліг, як на вільхову довбню. *Р.*

Наліг як Циган на ковадло (1). *Пир., Пр., Полт.*

(1) на точило. *Л., Полт.*

Стараецця, що піт крівавай ёго 'бливає. *Бр.*

Аж очі ёму рогом лізуть. *Кон.*, [*Павл.*].

Ніколи — й носа втерти. *Л., Пир., Ст. Зб., Кв.*, [*Бр.*].

Працюем до синёго поту. *Рад., Кр.*

Узялися за діло, як воші за тіло. *Ст. Зб.* — Узявсь (*або:* принявсь) за діло, як вош за тіло. *Б.*

Кублицця (1), як квочка з курчятами. *Лох.*

(1) Клопочецця. *Пр.*

Кому до поту, а кому в охоту. *Коз.*

Робиш, робиш: ні за тобою, ні перед тобою (1). *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — Роблю, роблю: ні поперед мене, ні позад мене — не дороблюся до гробової дошки. *Бр.*

(1) ні наперед тебе.

10030. Чоловік не камень, щоб не став. та не 'тдихав. *Пол., Лів.*

Тоді одпочинемо, як помремо. *Л.*, [*Ст. Зб.*].

Од діла голова біла. *Бер.* — Так багато діла, що аж голова біла. *З., Пир.*

Доробився хліба, аж зійшов на діда. *Ил.*

Дувся, дув, поки здоровля ся не збув. *Проск.*

Щоб ся до гробової дошки не доробив. *Бр.*

Касіл — чорт мене насіл! *Ном.*

Жартують, як побачять якого мудрого косаря, що йде з косовиці и ледві ноги волоче — вморився. — Кажуть, якийсь Москаль, зайшовши в наші сторони, забажав піти на косовицю... Забажав и пішов, та ще не абияк, а дві косі взяв: аж бородою трусить, чимчикує в поле! а коси тільки «цок, цок» — по косі на кожному плечі! «Куди ти, Москалю», питають, «так поспішаєш?» — «Касіть, касіть!» каже. — «Нащо ж ти дві косі взяв?» — «Ет!» — дурні, мов, хахли! «Одна», каже, «вмориця, другу візьму!» Покосив день — може бідоласі не раз и лопаток давали; вертаецця — ледві ноги тягне, коси ззаду волоче, зачепивши одну за 'дну... «А де се ти», питають, «Москалю, був?» — «Касіл, чорт мене насіл!», и голосу не одведе...

Тут теши та теши, а там треба пуп напъять. *Зап. (I, 147).*

Рівняє роботу теслярську до косарської.

—

З КЛОПОТУ голова болить. *Л., Пир.*

З клопоту великого подуріли. *Пир.*

10040. Зібралися тучки в кучки (усі клопоти зійшлись докупи). *Нос.*

Має тілько гадок, що пес стежок. *Ил.*

Думка думку пошибає (1). *Бр., Л., Ст. Зб.* — ... журицця, що нічого не має. *Ил.*

(1) гонить. *Ил.*; побиває. *Черн. г.*

И думок не стане. *Л., Кл.*

Голова від клопоту тріщить. *Ил.*

Так багато діла, що аж голова тріщить.

Аж очі випадають (так голова болить, — або од сліз, од смутку). *Рад.*

До потилиці мізок повертати. *Кул.*

Сидить, наче у гаю (невеселий, захлопотаний — в кумпанії сидить). *Чор. Рад. (121).*

Як треба, то хоч у щимкй голову положи, то не здумаеш (*або:* то нічого не вижмеш). *Гр.*

10050. А Боже Юрку, натягни на кісіль шкурку! *Нем., Ёвх.* — Натягни, Боже, шкурку, поки мати з церкви прийде! *Рад., Р.*

Діти надъіли, та, боявшись матері, отто и приказували. *Бр.*

Тинди-ринди, завтра Великдень! *Зв.*,

Digitized by Google

Пр. — ...завтра празник. *Бер.* — Тинди и ринди. *Кулж.*

Шити (¹)-білити, завтра Великдень! *Об., Ст. Зб.*

(¹) Мити. *Збр. Лаз.*

Дівки, беріть в руки хвуки (веретена), завтра Великдень! *Проск.*

Кидай печене и варене! *Л., Пир.*

Бігти за ним, та не знать за ким. *Л., Пир.*

Прийшов хтось, узяв щось — бігти за ним, чорзна за ким. *Л., Пир.*

Засмикали, як Циган сонце. *Коз., Ном.*

Циган пішов на заклад, що буде косити до західсонця; але, притомившись добре, и почав ёго благати и репетувати, щоб мерщій заходило. *Кос.*

Не мала баба клопоту, та купила порося! *Ск.*— ... порося у квік (¹), а баба у крик. *Бр.*—... баба в крик, порося у квік. *Ил.*

(¹) порося квік. *Проск.*

Не мала (¹) дівка лиха, так Каленика привела (²). *Коз.*

(¹) Не знала. (²) вродила.

10060. От не було на молодиці, та сталось на старици! *Гат.*

Не мав лиха, так оженився! *Коз.*—... та оженився на свою голову! *Бр.*—Оженився на свою біду. *Кон.*

Купив собі біду, та на свої гроші. *Полт.*

Не видав хтось кислого, та в рощину впав. *Ст. Зб.*

И то, й долото (як оговорюються, що ім треба багацько діла робить). *Гр.*

Круть-верть (¹), в черепочку смерть. *Об.*

(¹) Шерть-верть. *Пир., Х. Зб.* (²) в черепочці. *Проск.*; під черепочком. *Пр., О., Н.*

Сидить, як на ножах. *Ил.*

Біга (¹), як опарений (²). *В., Лів.*

(¹) Кинувсь. *Лів.*; Кинувся. *Б., Бер*; Схопився. *Прав., Пр., О., Павлг.*; Схватився. *Прав., Гр.*; Вискочив. *Дуб., О., Нов* (²) опечений. *Бр., Бер., Пр., О., Гр.*

Шатаєцця (¹), як муха в (²) окропі. *Лів.*

(¹) Вертицця. *Прав. Ниж.*; Кидаєцця. *П.*; Крутицця. *Г.*; Швидкий. *Проск.* (²) на. *Г., Проск.*

Біжить, як швець з чобітьми на місто. *Бр.*—... на торг. *Г.*

10070. Вертицця, як швець в ярмарок. *Ил.*

Ганяють, як солоного зайця. *Ёвх.*

Сидю, як на вогні. *Бр.*—Сижу, як на пожарі. *Рад.*

Гаразд — коли б витрімати. *Ил.*

Без соли солоно, без круп густо. *Ст. Зб.*

Не до соли! *Лів.*

А вже мені не до солі, коли грають на басолі! *Гайс.*

«Сіль сиплецця з кишені, сіль!», кажуть чумакові, а він гаса.—«А вже», каже и д. Про се прислівя. *Збр. Шей.* инаково трохи росказує (див. карт. 34).

Тепер мені не до соли, коли батько вмер! *З., Л.*

Ишла дівка з торгу—сіль несла. Прийшла на весілля та й танцює — а сіль таки у торбі за спиною. «Дівко, чого ти танцюєш—твій батько вмер?»—«Тощо ж, що вмер, то що ж, що вмер!» —«Хіба ж тобі ёго не жаль?» — «Де в біса не жаль, де в чорта не жаль!», а сама все таки танцює... «Он», кажуть, «сіль сиплецця!» — «Тепер», каже, «мене до соли, коли батько вмер!»

«Твій батько вмер!»—«Постій трохи, дотанцюю!» *Ёвх.*

Ёму тепер не до того. *Л., Не.*

10080. Прийшлось Иванцю к ідному кінцю. *Прав.*

(¹) ченчю к одному. *Коз.*

Попався (¹), жучку, панові в ручку. *Бр., Прав. Ниж., Пол., Лів.*—... тепер мовчи. *З., Пир.*

(¹) А, попавешся. *Бал.*; Попавісся. *Проск.*

Застукали, як Головка в базарі. *Не.*

Змішались, як у бразі гуща. *Чор. Рад. (308).*

Циганський піт проймає. *Ном.*

Ні сюди, Господе, ні туди Господе. *Зал.*

Удізла баба (¹) у нерет: ні назад, ні наперед. *Рад.*

(¹) Заскочив. *Пир.*; Попався. *Черн, г,*

Що робить—чи покинуть, чи любить! *Ёвх.*

Digitized by Google

Господарь 10088—10111. — Степ 10112 — 10115. — Хліб 10116—10180. — Сіно 10181—10186. — Скотина 10187—10256. — Птиця 10257—10268. — Ліс 10269—10272. — Прясти 10273—10276. — Хата 10277—10298. — Млин 10299—10301. — Огонь и вода 10302—10310. — Наймы 10311—10406. — Ремесло 10407—10469. — Місто и село 10470—10492. — Купля 10493—10599. — Міньба 10600—10610. — Міра 10611—10614. — Борг 10615—10661. — Запис 10662—10668. — Умова 10669—10677. — Сам 10678—10682. — Бурлак 10683—10689. — Сирота 10690—10716. — Вдова 10717—10727. — Гурт 10727—10774.

ГОСПОДАРЬ, як черак. де схоче, там и сяде. *Проск.*

Знае господин, хто чого годе́н. *Ил.*

10099. Хазяіна и Бог любить. *Коз.*

Хазяіна й собака знае.

Що то за господар, що своєго доброго, не глядить. *Ст. Зб.*

Добрий хазяін изберe, а поганий розгребе. *Кон.*

У доброго хазяіна и кішка господиня (1). *Лів., Сл.*

(1) и свинка господинька. *Гл.*

Не в дорогу вдавайся, а в хазяйстві кохайся.. *Ш.*

Без хазяіна и двір (1) плаче. *Б.* —... двір плаче, а без хазяйки й хата. *Рад., Б.* —... двір, а без хазяйки угли плачуть. *О.*

(1) и товар. *К., Л., Павлг., Ст. Зб.*

Без хазяіна чужі руки — кочерга. *Ос. 2 (32).*

Без хазяйки хата не метена. *Дуб., Ж.*

Хазяйка в дому́ покрова всёму. *Ёвх.*

10100. Привикай до господарства змолоду—не будеш знав на старість голоду. *Ил.*

Хазяін (*або*: хазай) на всю губу. *Бр.* —Газда цілою губою.

Так окукобилась, мов та горличка. *Г. Бар.*

У хаті в ii, як у віночку; хліб випечений, як сонце; сама сидить, як квіточка. *Зап. (I, 145).*

Дождовався (sic) заєць у́са—сам кормиця. *Ст. Зб.*

Иде з своім двором. *Ил.*

Одчиняйтеся врата (*або*: ворота и) для нашого брата. *К.*

Як розживемся, так и в пастухи наймемся. *Нос.*

Шуткує хазяін, як хвалять порядок в хазяйстві.

Не то господарь, що збереть господарство,—то, що готовое задержить. *Ст. Зб.*, [*Кл*].

Господарь—що свині попродав. *У.*

10110. В хазяйстві все знадобицця. *Кулж.*

Діди строють, а баби гноють. *Ёвх.*

—

СТЕП, поля!... роскіш моя! *Ч.*

Де добрий край, там и під ялиною рай. *Прав.*

Степ—як дим (округи степ и степ — як дим). *Пир.*

У полі дві волі. *Лів.*

—

ХЛІБ усёму голова. *Ск.*

Хліб святий — дар Божий: карай нас, Боже, ним до віка. *Ил.*

Хліб (1) роги й ноги. *Бр.*

Хліб є—все є.—(1) У хліба *Бр., Проск.*

Як хліб буде, то й все буде. *Об.*

10120. Хліб и на ногах поставить, и з ніг звалить. *Бр.*

Хліб убірає, хто ёго має. *Кон.*

Хліб розбірає, хто ёго не має.

Хліб роби, хліб и іж. *Рад., Б.*

Хліб іж, и коло хліба ходи, и хліб роби (щоб було у тебе). *Бр.*

Нема то ремесло, як леміш та чересло. *Ил.*

На новосілля берись, а за чепігу держись. *Ёвх.*

На слободу берися, а хліба держися. *Збр. Лаз.*

Умірать ладься (1), а хліб (2) паши (3). *Б.*

(1) збірайся. *Коз., Гор.*; готуйся. *Сос.* Пріч рядися. *Рад.* (2) землю. *Гор.* (3) сій. *Рад.*

Надія в Бозі, коли хліб в стозі. *Ил.*

10130. Як жито в оборозі, то надія в Бозі.

Digitized by Google

Як на току молотиця, то и в хаті не колотиця; а як на току не молотиця, то и в хаті колотиця. *Бр.* — Як у клуні не молотить, то в хаті колотить. *Зв.*

«Хліб святий усёму голова!» *Бр.*

У хліба ноги коротенькі; а як побіжиш, то и довгими не наженеш. *Х. Зб.* — У хліба коротенькі ноги, та не наженеш (кажуть, прибігши до кого хліба позичать. *Рад.*). *Рад.*

Ми собачу долю імо, а колись колос йшов аж до землі. *Пир.*

Див. *Хат.* 195 к.

Роди, Боже, и на трудящого, и на крадючого. *Ос. 3 (VI, 10).*

Усе тее пригодиця, що на полі кореницця. *Коз.*

Бриця в пашні помішниця. *Макс.*

Як будуть ріжки, будеш істи пирожки; а як уродить метлиця, то буде й хліб синиця. *Коз.* — Як есть в хлібі ріжки, будуть и пиріжки. *Кон.*

Як уродить в житі метелиця, так буде хліб и паляниця; а як уродить житець, так и хлібу конець. *Б.*

Як в житі кукіль, то хлібові покій; а як звонець, то му конець *Ил.*

10140. Кукіль—то полёвого дідька робота. *Макс.*

Коли цвіте біб, тогді тяжко о хліб; а як мак, то не так. *Ил.*, *Войц.*

Коли суниця красна, не сій овса напрасно. *Нос.*

Коли ся риба ловить, тоді хліб не родить. *Ил.*

Де оре сошка, там хліба трошка. *Проск.*

Укинь мене у болото, а я тебе уберу в злото (ніби ячмінь так промовляє, як ёго сіють: тим ёго и сіють скоро сніг з землі). *Бр.*— Топчи мене в болото, то буду як золото. *Кан.*—Казав ячмінь: «кинь мене в грязь, то будеш князь». *Л.*—Кинь мене в кал, я одіну тебе в жупан. *К.*

Навожи, надрожи, а жито зийде. *Ил.*

З гречки и проса — и каша, и паша. *Б.*, *Кон.*

Просо вітру боіцця, а дощеві кланяецця. *Не.*

Між дорогами орать — так як на печі. *Кон.*

10150. Така люба рілля, що дитина виросла б, коли б посадив. *Зап. (I, 146).*

Давай нивці, то и нивка дасть. *Лів.*

Пісок не родить, та з хліба (¹) не зводить. *Коз.*

(¹) з сімен. *Новг.*

Рання сійба хоч не вродить, то и з хліба не зводить. *К.*

Присівку жде. *Ст. Зб.*

Осень каже: «я урожу»; весна каже: «а я поглежу». *Кобр.*

Як ще Господь колосом налле. *Пир.*

Нам Бога не йти позивать, як хліб родить. *Р.*, *Сос.*

Як не буде густо, то не буде й пусто. *Бер.*

Пашня в полі, як лава. *Пир.*, *Гр.*

10160. Жито, як стіна. *Л.*, *Кон.*, *Гр.*

Жита такі, що й гуж не пролізе. *Кон.*, *О.*

Жито красуецця. *З.*, *Л.*, *Пир.* — ... квітуе. *Ж.*, *Пир.*

Усатий ячмінь. *Макс.*

Лоском лягло (хліб, трава и д.). *Бр.*, *Л.*, *О.*

Хоч покотись, усюди голо. *Ск.*

Стебло стебла (¹) кличе. *Бр.*

Рідке.—(¹) стебло. *К.*, *Л.*

Сніп на сто кіп, а хазяіну на сто літ. *Сос.*—Поміг Бог нажати сніп; коли б Бог поміг нажати сто кіп, а хазяёві на сто літ. *Бр.*

Кажуть, нажавши перший сніп, вийшовши вперше жати.

Сніп од снопа, як чорт од попа. *Б.*

Лапала, лапала, и дитина плакала: налапала копу, без сорока снопів. *Бр.* — ... зарання додому пришла, ледві дверей найшла.— ... и дитина плакала: налапала двадцять без сімнадцяти, три од дороги украдено. *Кр.*

Рідке жала.

10170. Півто́ра то́ра—тіко, як и вчора (скільки нажали кіп?). *Бр.*, *Кр.*

Що ёго у-свед зжавши! *Пир.*

Швидче жніть до обніжка, там стоіть пирогів діжка. *Не.*—... та й до борозни, бо й там трохи. *Збр. Лаз.*

Як діждемо літа та нажнемо жита, поставимо в копи та вдаримо в гопи. *Ос. 6 (III, 35).*

Хто маe, то нехай прибірае; а хто не маe, то нехай заробляе (про хліб, літнёго часу). *Бр.*

Копи одтикать. *Л.*, *З.*, *Хор.*, *Кон.*

Чекайте, ціпи, прийде на вас осінь! *Біл.*, *Проск.*

Коли побив бич, то став могорич. *Збр. Лаз.*

Він не тільки немолочений, и на тік неволочений (пропав хліб). *Зв.*

Нещасливость світа —збавилося літа; прийшла зіма, то й хліба нема. *Ил.*

Digitized by Google

10180. Нивко-нивко! верни мою силку. *Збр. Лаз.*

—

СІНО румове (добре, неболотне). *Кон.*

Один жемчуг—сіно!

А то хватай, куме, в міх (як прийде літо, а граблів нема).

Дай, Боже, на сіно гній, на скот лій, а хазяїну на здоровъя (приговорюють за порцією, як сіно привезуть для скоту). *Кр.* — На скотину лій, а на сіно гній. *Кон.*—На сіно гноёк, на товар лоёк (як дожне ниви, або докосить и зложить). *З., Пир.*—На волики лоёк, а на нивку гноёк, а на мою спинку верни, Боже, силку. *Рад.*

Лицька борода (трава, що, косячи, не захоплюють косою—*грива*). *Збр. Шей.*

Овсяниця, просяниця — все то товару корис. *Ст. Зб.*

Так рідко посходив (часник), наче нечистий кіллям потикав. *Коз.*

—

Божа СКОТИНА. *Ном.*

Скотина—то ворог. *Руд.*

10190. Пошануй (1) худобу раз, а воно тебе десять раз (2) пошанує. *Бр.*

(1) Пожалій. *У.*; Побережи. *Пир.* (2) тричі. *Ос. 7 (V, 34).*

В дорозі, у гостині, памятай о худобині. *Ил.*

З рукава вигодуєть. *Ст. Зб., Хат. (196).*

За добрим товаром зовуть и паном. *Кон.*

Худа худоба свого хования. *Ил.*

Хто не має худоби, не знає хвороби. *Коз.*— ... а в нас худоба, то есть и хвороба. *Рад.*

Товар не потвар. *Ст. Зб.*

В одних руках худоба не живе. *Кон.*

Як снасть псуенця, то чоловік ума береця; а як худоба пристане, то розуму не стане. *К., Кан.*

Такого кодла. *Лів.*

10200. Перепа́лись, як хороба. *Бр.*

Іж гній, та бери лій (як купують худобу). *Кон.*

Щоб тебе з кодла звело! — Щоб твоє кодло звелось! *Новг.*

Ах, ти, гладкий (на скотину)! *Кон.*

А щоб ви—ходили (хотів налаять, та пожалував)! *Бр.*

Вовки б тебе не зарізали (лає й жалує)! *Черн.*

Без вола хата гола. *Бер., Збр. Лаз.*

В кого віл та коса, в того й грошей киса. *О.* — ... в кого ж немає вола, в того паністарочка гола. *Б.*

Як би ёму воля, то б він які роги покохав! *Коз.*

Як товста шия у бика, так тоненька в мужика. *Кох.*

10210. Сім пар волів — хоч обдери. *Прав. Ниж*

Бичок-третячок за маковий пирожок. *Збр. Лаз.*

За каплею молока та хіба вбить (1) бика. *З.*

(1) та так бити. *Л.*; та бить. *Рад.*

Пропала корова, нетреба и здоровъя. *Збр. Лаз.*

Тільки пара хвостів осталось (пара товаряк). *Пир.*

Як кінь пристане—ніж гостри; а як віл пристане—из снасти. *Б.*—Як віл пристане, так віз масти, а як кінь пристане, так ніж гостри.

Сінним конем а соломъяним волом не далеко заідеш. *Нов.*

Волові дай полови та жени поволі, а коневі вівса, та жени, як пса. *Ос. 10 (VI, 52).*

Гей возом за волами, та й поти годі! *Кон.*

Даси коневі полови, будеш робив поволі. *Ил.*

10220. Босий кінь (некований). *Л., Гат.*

Коник, як горох! *Пир.*

Ей ви, жароіди (на лінивих коней)! *Л., Кр.*

Чи *вістиме*, чи *конешне* (питають, жартуючи, чи кобила, чи кінь)? *Бат.*

Бісами добрий кінь! *Ч.*

И хвіст дугою. *Пр. в Ст. Зб.*

Криця не лошиця! півкорця ззість, а мірки не довезе. *Бр.*—Біжить—дрижить, упаде—лежить. *Кр.*—Як біжить, так дрижить, а упаде, так лежить — криця нелошиця! *Ш.*

Так з ніздер поломъя и паше. *О.*

Кінь исказився (зірвався). *Кул.*

Женить би вас, щоб не брикали. *Кулж.*

10230. Кінь молодий в гроші йде, а старий виходить. *Ил.*

Продай білу: уночі гарно шукать. *Пир.*

Глаголи́ читає (без корму стоіть). *Пир., Л., Коз.*

У клячі грива довга, та ум короток. *Ст. Зб.*

Кобиляча голова дурніша за курячу. *К.* —... курочка таки, де ходить, а на сі-

Digitized by Google

дало йде; а кобила, де ходить, там и ночує.

Не вірь кобилі в дорозі, бо серед болота скине. *У.*

Не тільки кобилі не вірь — не вірь и кобилячій голові: хоч знайдеш на дорозі, та ще таки зануздай. *Рад.* — Кінську (1) голову (2) найди, та й ту зануздай(3). *Об.* — Кінську голову на дорозі найдеш (4)— ховстай та бий. *Бр.*

(1) Кобилячу. *Пр.* (2) на дорозі. *Бр., Проск.* (3) загнуздуй. (4) Кобилячу голову, як в дорозі, то.

Лошя вовчий підпалок. *Ил.*

Живеш вимъям увесь, то воно все й показуєцця. *Хор.*

Дійниця—коровъяча му́ка. *Не.*

10240. Здорова скачи, од вовка втечи, на той год рунце принеси (кажуть, розмутузовавши обстрижену вівцю и бючи ії тим мотузом). *З.* — Пуд (під) кущ по руно! од вовка втічи, а руно принеси! *Рад.*

Держи свиню—держи пару волів; держи другу—держи дві парі волів. *Кон.*

Веху вхопив (шкодливе для худоби зілля). *Л., Пир.*

Дав коню вівса, а він дивиця на пса (здихать хоче, загодував). *Бр.*

Уже на ёго (слабу товаряку) давно собаки (1) часник товчуть. *Бр., Лів.*

(1) вовк. *У.*; вовки. *О.*

Наставилася вовкові в зуби (дума здихати). *Войц., Л.*

Так: ні горить, ні болить, — и здиха (худоба під упадок). *Кон., [Зв., Кр.].*

Забачимося в кушніра на жертці. *Проск.*

Не злюбив собі місця. *Ил.*

Нехай ёму гнила колода! *Нов.*

Побажання на такі речі: «Коли б вовк лошяти не ззів!»

10250. Уже тое реве, що по волу бере (вовк). *Ст. Зб.*—... по тилиці бере. *Вал.*

В Валках кажуть, що се про дзвін. Ніби десь піп так зробив, що хто не прийшов в церков—давай вівцю; бачить, що се не бере, — телицю: ніби відціля воно и взялося.

Соловей, що коні душить. *Кан., К.*

Вовка треба оженити. *Г., П.*

Старая собачка панськая брехачка. *Ст. Зб.*

А чіп! *Коз., Х., Гр.*

А вон! одкинув хвоста, як батько весілля! *С., О.*

В Петрівку мухи роблять на панів, а в Спасівку на себе (в Спасівку дуже кусають—на себе, в Петрівку ні — на панів). *Ёвх.*

—

Синиця не ПТИЦЯ. *П., В.*

Бо шкідливе дуже... Прядево достигає—наляжуть и ген чисто зопъють. *Бр.*

Горобець на все удалець. *Гр.*

Воробець на себе смерті не має. *Ил.*

10260. Жив-жив-жив! *Ном.*

Лають так горобців. Ніби як мучили Христа на хресті, Жиди подумали, що Він вже умер и покинули мучить. Так горебець ніби прилетів и почав: «жив-жив-жив»,—вони знову стали мучить.

«Иволга, иволга! свиню ссала, порося вкрала!» (кажуть иволзі). — «А ти кобилу!» (ніби каже иволга). *Збр. Лаз.*

Півень крізь ніч за своім хазяіном побиваецця. *Пер.*

Курі сокочуть (1), у міх не хочуть. *Ск.*

(1) кокочуть. *Вед.*

Без когута хата шута. *Ил.*

Як дома кури, так у лісі тетеря. *Нов.*

Сіла курочка, сіла-сіла курочка, сіла! сяк перещупують, кличуть). *Л., Кон.*

Кудкудак за пъятак, кукуріку за копійку. *Гр.*

Индик-дик, индик-дик! надув кишку, ззів в затишку, бур-бур-бур! *Пир.*—Индик-дик, спустив кишку на покришку, бур-бур-бур! *Л.*

Дражнять так индиків.

—

Що в ЛІСІ родицця, то в дворі згодиццця. *Ст. Зб.*

10270. Як не впинить ліса, буде в самого біса. *Б.*

Коло бука великая мука. *Ил.*

За кусок заліза дам собі зуба винять (так воно потрібне у господарстві). *Бр.*—Дивись желізного кілка, а не срібного. *Г., П.*

—

Дівки, не ПРЯДІТЬ: виросте лопух — буде сорочка и хвартух. *Проск.*

Спішку, спішку! побіжи під ткацьку стрішку, там тчуть и прядуть, мені починок дадуть (як прясти сідають). *Б.*

Сюди смик, туди смик — мій починок, як бик. *Гр.*

Чи багато мотовил, деяке на комору закинь. *Кон.*

—

Digitized by Google

ХАТА рогата (діла по всіх кутках). *Нос.*

Своя хата—як покришка: всёго переведецця. *Б.*

Хата не ворог: коли не запалиш, то не згорить. *Ёвх.* — Дом не ворог: коли запалиш, то (1) згорить. *Хар. Зб., Пир.* — Домівка не ворог. *Ог.* — ... коли запалиш, тоді й згорить. *Б.*

(1) Своя домівка не ворог: коли не запалить, так. *Б.*

10280. Наша хата з Богом не спорить: як надворі тепло, то й у нас тепло; як на дворі холодно, то й у нас холодно. *Ёвх.*, [*Проск.*]. — Наша горниця з Богом не спорицця. *Гр., Нос.*

В хаті, як у загаті. *Ил.*

Хата на курячі ніжці. *Л., Кр.*

Хаточка там така, як кучочка. *Бр., Черн.*

Живеш, як у решеті: відки вітер подме, то повні хати. *Кон.*

Тепло (1), як у вусі. *Л., Зап. (I, 147).*

(1) там тепло, тихо. *Рад.*

Треба хати холодити! (гонить вітер по хаті — от як панночки, ходячи юрбою. *З.*). *Пр.*

Чолом стоіть хата. *Кон.*

Строіть, як собака хату. Як змерзне зімою, каже: «Построю хату!»; а літом, як душно, каже: «Великої треба — ляжу против неба». *Рад.*, [*Бр., Кр.*].

Як літом собака хекає, виваливши язик, то то, кажуть, він проказує: «на ката хата, на ката хата!»; а як потягаєцця у соломі, випростуючи задні и передні лапи и позіхаючи на всі заставки, — ніби каже: «оттаку-оттаку собі хату поставлю!»; як же узімку муркає з холоду, лежачи на морозі скрутившись у клубок, — отто «хоч оттакесеньку», мов, «хатку». (Див. № 553). *Кор.*

А ну, синку, роскидаймо хлівець та нарубаємо дрівець. *Зал.*

10290. Пекарня дух любить. *Ст. Зб.*

Угли обрубай, а хату отоплюй.

На старе сміття вертайся. *Ил.*

Пахне пусткою в хаті. *Ном.*

Макогін хазяін у хаті. *Збр. Лаз.*

Кочерга до печі хазяйка — вона своє діло зна, жар загріба. *Збр. Лаз., Гол.*

Хрест святий, куцюба псяві ра. *С.*

Ковганка салу переводчиця. *Б.*

Без ножа, як без рук. *Ст. Зб.*

—

МЛИН — чесна храмина. *Кл.*

10300. Млин — корчма. *Кл.*

Млинок Божий дарок. *Кр.*

—

ОГОНЬ и ВОДА добрі служити, але лихі панувати. *Ил.*

З водою та вогнем не жартуй. *Проск.*

Вода як візьме, другому дасть, а вогонь, то пропало. *Проск.*

Огонь свитий мстицця, як ёго не шануеш. *Г., П.*

Од злодія угли остануцця, а од огню не зостануцця и угли. *Ст. Зб.*

Против огню нехай не лютуе. *Коз.*

Біда, а гріх гасити. *Бр., О.*

Огонь не кляча. *Ст. Зб.*

10310. Де вода, там и біда. *К., Кан.*

—

СЛУЖБА не дружба. *Ил.*

В службі треба ухом землі приймати. *Бр.*

Хто не служив, той и біди не знає. *Проск.* — Хто у службі не бував, той и нужди не видав. *Пр.*

Чужую кучу віючи, вочи завсіди запорошиш. *Нос.*

Чужу хату топить — свої очі сліпить.

Нагодують калачем, та и в спину рогачем (1). *Ном.*

(1) кирпичем. *З., Л.*—В Лубенщині и Золот. я щось не чував (од народа) *кирпичем*. Тут або помилка, або се не од народа записано. *Ном.*

Рік не вік. *Бр.*

Як міеш буть злим господарем, то волюй буть добрим челядником. *Ст. Зб.* — Лучче буть гарною наймичкою, ніж ледачою хазяйкою. *Б.*

Чоловік там рідко умірає, де ся рождає,—але голова місця шукає.

Сидіти на бурку. *Збр. Шей.* (з *Кам.*). — На бурку жити. *З., Пир.* — Жие на бурку. *Гайс., Бр.* — Бурхòвий чоловік. *Нем.*

Без служби. То Ляхи живуть, яконовн: сёгодня тут, а завтра як доведецця.

На бубон грать (про лакиз-блюдолизів що пучками вимазують тарілки). *Черн.*

На здобитки, підвъязавши литки. *Л.*, [*Рад.*]. — На заробітки, піднявши литки. *Пир., Кр.* — Підніму литки, та на заробітки. *Б.* — Підвъязуй литки, як идеш у здобитки. *Ст. Зб.*

В Лубенщині більше кажуть в жарт, як питають—куди йдеш. *Ном.*

У строках стать. *К., Кан.*

И в ката, аби плата. *Бр.* — Най у ката, аби була заплата. *Ил.*

Плата и у ката, аби харч добра. *Бер.* — ... хороша. *Рад.*

Хто служить з ласки, тому милосер-

Digitized by Google

днем платять (*або*: тому стає хріном хліб панський; *або*: то мішок плаский). *Ил.*

Тягне лямку. *Пир., Кон.*

Соломъяним слугою ніхто не доробився. *Ил.*

Треба робить, то треба й істи (як хто погано годує челядника). *Зал.*

10330. Накорми, тоді (*або*: Зобуй, зодягни, та) й кием потягни. *Бр.*

Не давши (1) оброку, не бий по боку. *Бр.*

(1) Не дай. *Бер.*

Дай коневі (1) вівса, та й жени (2), як пса. *Зв.*, [*Рад., Кр.*]. — ... а волові дай полови, та й жени поволі. *Ёвх.* — Коневі дай вівса, а волові соломи, та й їдь поволі. *Ил.*

(1) вволю. *З., Пер.*; сіна й. *Кон.* (2) бий. *Кан., Коз.*

У попа був наймит та виїхав косить. «Мішок, що в тебе є?» — «Хліб та цибуля.» — «Спать!» Піп и послав на підслухи, и як довідався, як наймит розмовля з мішком, шле наймичкою другий: «Мішок, що в тебе є?» — «Ковбаса, сало, палянниці, книші.» — «Косить!» *Гр.* — «Торбо-торбо, що в тобі є?» — Хліб та цибуля.» — «Нумо спать!» — «А як сало?» — «Будемо робить.» *Лаз. Збр.*

Не слуга в постолях ходить — купи чоботи. *Б.*

Наймитови хоць з коліна вилупи, а купи. *Проск.*

Наймися, наймитку, в мене, а я у попа — для луччої харчі. *Кан., Ёвх.* — ... а я піду до попа, бо в попа лучча харч. *Бр.*

Попівський хліб роспирає челяді бік. *Проск.*

Хто везе (1), того й підганяють. *Прав. Ниж., Проск., Лів.* — Коли везе, то на нёго більше ще підкладають. *Сл.*

(1) йде. *Рад.*; іде. *Бер.*

Дурний слуга без помочі, а полковник без війська. *У.*

10340. Гриць за волами, Гриць и за дровами. *Проск.*

Я и товкач, и помело (и винен, и роби—все я). *Об.* — Я—як той товкач: що загадають, те й зроблю. *Бер.*

Одному не розидрацьця. *Л.* — Єдному не роздиратися надвоє. *Ст. Зб.* — ... не роздертися надвоє. *Бр.*

Одним волом хліба не доробисся. *Бр.*, [*Ил.*]

Сіли на шию. *Пир.*

Так що ж я буду робить — хіба никони ловить? *З., Л., Кр.* — «Що ёго робить?» — «Никони ловить!» *Л.*

А чого ж ми підем—чортів сліпить? *О.*

Не запріг, що нукаеш. *Пир.*

Служба вільность не тратить. *Ил.*

Сій и ори, а на свободу ся бери. *Проск.*

10350. Один хліб придаецця (кажуть про того, що часто найми або службу міня). *Нос.*

И псові в едну дюру наскучить лазити. *Проск.*

Не од калача тікають, а од бича. *Пир.*, [*Лип.*]. — Не втікає пес (1) від колача (2), тільки від бича (3). *Проск.*

(1) мужик. *У.* (2) калача. *Бр., У.*, (3) що бъе. *Бр.*

Хліб не бъецця. *Нос.*

Не йдуть од хліба — идуть од кия. *Об.*

Собака не втікає од хліба, а од кия. *Кан., К.* — Собака од хліба не утіче. *Ш.*

И пес дурно не бреше. *Ил.*

На добрим місці и камінь обростає. *Кан.*

От тобі хамут и дуга: я тобі не слуга. *Ст. Зб.*

Нехупава подякувала (з того пішло, як з служби зійшла молодиця за слово *нехупава*). *Бр.*

10360. Иди, ринде, де-инде: там тебе (1) не знатимуть и риндею не зватимуть. *Лів.*

(1) Ходім, ринде, куди-инде, де нас люде. *Ёвх.*

Не то добрий, що в доброго год вибуде, але то добрий, що в злого. *Нос.*

Яка плата, така й робота. *Кр.* — Соб, бицю, коло (1) плота — яка плата (2), така и робота. *Ил.*

(1) до. *Проск.* (2) заплата.

Яка (1) харч, така й робота. *П., Лів.*

(1) Цабе, куций, у ворота, яка. *Р.*; Гала коло болота, яка. *Рад.*

Яка плата, така й дяка. *Прав. Ниж.* — ... подяка. *Г.*

Три дні молотили — шеляг заробили. *Бер., Л.*

Служи, та на себе й зложи, а розгорни поли, та й иди голий. *Гайс., К.*

Живши-живши та й идеш завивши. *Нос.*

Там ся ліниво працює, де пожитку не чує. *Ил.*

Тяжко працовати, где нічого взяти. *Ст. Зб.*

10370. Робити, то є що, а заробити, то нігде. *З.*

На сей роботі не забагатієш, а загорбатієш. *Кулж.*

Не даром тобі людзка праця боком лізе.

Digitized by Google

На чужий труд ласий не будь. *О.*, *Коз.*

Набиток злий не спірний. *Бал.*

Лихий набиток не дійде третіх рук. *Ил.*

Що легко прийде, то легко піде. — Легко прийшло — легко пішло. *Бр.*

Чужая праця боком вилізе.

Шасть батька в напасть, а діти по наймах. *Ст. Зб.*

По господині наймит. *К.*

10380. Оттак, хлоп, ми всю ніченьку прогуляли!.. и нагулялись як!.. так пани чаї та шпунти пъють, а ми в пригрубнику знай люльки плюндримо. *Сл.*

Не жалій хазяіна: іж картошку з лушпиною. *Кон.*

Наняв куцого без хвоста. *Сос.*

Служба службою, а дружба дружбою. *Кон.*

Од кого хліба іси, за того й Бога проси. *Черн.*

Чий хліб іси, під того й дудочку скачи! *Не.*

Нанявся—продався. *П.*, *Сівер.* — ... скажуть дверима скрипати, то скрипай. *Бр.* — Нанявсь, як продавсь. *Лів.* — ... як продався. *Прав. Ниж.* —... роби, як віл. *Б.*

Хоч не іжно (1), так уліжно. *Бр.*—Чи доіжно, чи долижно тобі (питає наймичка наймичку). *Шим.*

(1) не въіжно. *Б.*

Господарь слузі не викає. *Ил.*

Хто кому стрік — всёму дощотик.

10390. Вода без плати біжить. *Пир.*

День діла, три дні харчі. *Л.*, *Пир.*

Годувать — не год годовать. *Збр. Лаз.*

Іж, що дають, а роби, що кажуть. *Ил.*

Кому в го́ди, а нам в гло́ди. *Ст. Зб.*

Як служиш, то нічим не тужиш. *К.* — Хто служить, той не тужить. *Сл.*

Не поміч, а неміч. *Л.*, *Пир.*, *Кон.*, [*Бр.*, *Бер.*]. — Більш немочі, як помочі (про дітвору). *Л.*, *Пир.*

Хто три роки служив у панів, а три у Жидів, того би лиш повісити. *Ил.*

Лінивого одішлесся, а сонливого добудисся. *Зал.*

Не вередуй робітником, бо лінивого збудеш. и д.

Старий хліб лучче, як новий. *Проск.*

10400. Місто свяге не буде не заняте. *Ш.*

Смащне не валяецця, а хороше не волочецця. *Коз.*, *Новг.*

Узяв вовчий пашпорт. *Зв.*, *Л.* — Дали вовчий билет (вигнали). *О.*

Яка робота, така й плата (1). *П.*, *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*, *Ёвх.* — Яка кроква, така й лата — яка робота, така заплата. *Ил.*

(1) заплата. *Проск.*, *Ст. Зб.*

Самі старші, самі менші. *Ск.* — Самі, мовляв, и старші й менші. *К.*, *Л.*

Казав пан та й пішов сам. *Руд.*

Біда бідному и без наймита. *Ил.* [*Зв.*].

—

РЕМЕСЛО не за собою носити. *Ст. Зб.*

Доброе ремесло чорт любить. *Пр. в Ст. Зб.*

Більше ремесла, більше здиднів. *Проск.*

10410. В ремесника́ золотая рука. *Ст. Зб.*—..., та ба! *Пр. в Ст. Зб.* — ... та кальний рот.

Що майстер, то й пъяница. *Бер.*

Було ремесло, та хмелем заросло. *Проск.*

Вже моє рукомесло буръяном поросло. *К.*, [*Кулж.*].

Майстер майстрю не укажчич. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

Всяк маштак (1) своє зна. *Л.*

(1) мастак. *Збр. Лаз.*

Майстер зна, що кобилі робить. *Зал.*

Знає кулик своє болото. *Нос.*

Ділника й діло боіцця. *Нос.*

Що вхопить, то вробить. *Ст. Зб.*, *Кл.*

10420. На що гляне, так тобі и вчеше. *Збр. Лаз.*

А, матері ёго ковінька! бач як воно штучно! *Ном.*

Коло церкви жиеш, то з церкви треба жити (кожен ремесник з твого ремества). *Бр.*—Служачи о́лтарю з олтаря (*або*: коли вівтару служиш, з вівтара) и живися. *Ст. Зб.*

Хто чім орудуе, той на тім и сидить.

З того ситий и пъяний. *Ст. Зб.*

Без приправи (*або*: пристрою) й блохи (1) не убъеш. *Ёвх.*

(1) и мухи. *Коз.*; и воші. *Новг.*

До завою треба строю. *Проск.*, *Ёвх.*, *Яц.*

До всякого діла треба способу.

Поки пан маляр бога змалюе, то чорта ззість. *Чигр.* — Поки бога змалюем, то чорта звоюем (1). *Бер.*

(1) ззімо. *Бр.*, *З.*, *Пир.*

Кинь на собаку, а маляра улучиш. *Борисівка* (*Гр.* п.).

Зробив (1) дядя, на себе глядя. *Об.*, *Ст. Зб.* — Робив, на себе дивив. *Г.*

(1) Змалёвав. *Зв.*, *Пр.*; Купив. *Кулж.*

10430. Так хороше зліпив (ліповщик), як душі не вліпив. *Ст. Зб.*

Digitized by Google

Коваль кує, ковалиха в коршму йде.

И дметь, и куеть, и за ковадло хватаеть.

Стук - грак, та й (1) пъятак (коваль). *Бер.*—Стук-пук, та й є. *Бр.*

(1) Стук-гряк, та й свіжий. *Б.*

От тобі, ковалихо, лихо — що у кузні тихо. *Ст. Зб.*

Шие (1) та поре, та все ниткам горе. *Об.*— Що гиря робе? шие та поре и д. *Кос.*—Єдна шие, друга поре. *Ил.*—«Шиеш, дівонько?»— «Шию!» — «Чи будеш же пороть?» — «Зараз, тільки ниточки дошию.» *Бр., З., Л.* — «Доню, коли будеш пороть?» — «Тоді, мамо, як ниточки дошию.» *Кос.*

И письменний люд ткачі, всяк нехай розуміе: що старий и малий *отченаш* в них вміе. *Кл.*

Швець, що ступить, то збреше. *Проск.*

Шевська політика. *Кл.*

Шевська чесна граматика.

10440. Шевці—святці («так ся они називають»).

Немаш над шевство ремесла чеснішого («мовлять»).

Стук-гряк, та й пъятак (бондарь). *Рад.*

Склеів чорта з рогом. *Кон., Л.*

Як тее зовуть, що мужики довбуть? *Збр. Лаз.*

Сякий - такий майстер, та трісочки й є! *Б.*

На мелника вода робить. *Г.*

«Що ти приніс?» — «Мед.» — «Тобі сипать наперед!.. а ти що?»— «Лій!» — «Ти трошки постій!.. а ти що?« — «Горілку!» — «Е, бери скоріше ківш и мірку!» *С.*—...«В мене горілка!»—«От тобі ківш и мірка!» *Кр.*

Летів крук,—щоб наловили жаб та гадюк (жартують, як стрінуть, що ідуть риби ловить). *Кор.*

У рибного ловця недовгі рукавця. *О.* —... а хто ii скупае, недовші мае.

10450. Сам Бог з рибалок апостоли вчинив. *Кл.*

Вудка (удка) мокне, а рибак сохне. *Бр.*

Въюни десь затали (зайшли за води). *Ш.*

Шинкар — як не вірить, так обголюе. *К., Коз.*

Шинкар пъяницю любить, а дочки не оддасть. *Бр., Рад., Кр.*

Кухара, мовлять, під порогом положити, ежели би мів себе голодом уморити. *Кл.*

Ой чумаче, чумаче, життя твое собаче! *Ном.*

Вони не вчені, нічого не знають, чвалями ходять, а бісів проводять. *Гайс.*

Щаслив чумак, коли воли добрие мае — то и за підрад не гадае. *Рад.*

«Чумаче, де твої гроші?» — «То в возі (1), то в перевозі.» *Л., Б.*

(1) у взвозі. *Ном.*

10460. На чумака й дерево похилилось. *Кон.*

Як снасть ломиця, то чоловік строіця; а як віл пристае, то й здоровъя не стае. *Рад.*

Віз ламаецця — чумак ума набираецця. *Зал.* — ... а як віл пристае, то ума не стае. *Кременч., Пир.*

Кий у степу чумакам хазяін. *Не., Збр. Лаз.*

Горшки хоч сім раз перекинь, то все з баришем. *Не.*

До бані, до бані, на простор до бані! *Лист. (П, 231).*

Пастух за ворота — кімса в ёго коло рота. *Б.*

Кімса — хліба шматок *(Б.)*. В *Ост.* п.—грудка засохлої землі, що став нею, од дощу, першим разом зліплений чоловік: пішла вона на нечисту силу, а чоловік ново був зроблений.

Сопілка вівчареві втіха. *Не.*

Як сніг упаде, то й пастух пропаде; як сніг ростане, то й пастух встане. *Вас., К.*

Воли тому пасти, не медведі водити. *Ст. Зб.*

—

10470. До МІСТА по гроші, а на СЕЛО по розум. *Ил.*

Базар Бог показав. *Кон.* — ... хоч за полушку, та поживиш душку; а в селі хоч пъятак, то сиди так. *К.* («И вже!» *Бер.*).

Купи море перескочить и хвіст не умочить. *Бал.*

Купить—як пса облупить. *Ил.*

На ярмарку й на торгу—що хочу, те й роблю. *Лох., Р.*

Бодай багацько бачив, а не мав за що купити. *Бр.*

В місті, як у тісті, а без грошей нема чого істи. *Збр. Лаз.*

Без грошей до міста (1), без солі додому. *Бр.*, [*У.*].

(1) на ярмарок. *С., Бер.*

На місті так: куп, та й луп. *Бр.*

З кошиком та з грошиком. *Ст. Зб.*— Усе з грошиком то кошиком. *Л., Сл.*

10480. И устілку купи (у місті). *Сл.*

Без грошей в город — сам собі ворог. *Пир.*, [*Проск.*].

Digitized by Google

Купне—щупне. *Бр.*

Чого не купити, того и не жаловати.

В місті добре тілько кому-небудь калач купувати, а не що друге. *Проск.*

Купи людям калач, а не вгоден, то й сам зїж. *Рад.*, [*Бр.*, *Кон.*, *Черн.*, *Нос.*]. —... хоч плач. *Ёвх.*

По місту ходячи, розинків не продавай (рота не роззявляй). *Пр. в Ст. Зб.*

Не продереш очей, то продереш калитку. *Прав.*, *Кон.*

Церкви та палати... и ні однісінької хати. *Кобз.*

Як село, то й голо: в одній хаті мак, а в другій так. *К.*

10490. Як у болоті не без дідька, так у селі не без горілки. *Кон.*

Міське (1) телятко, а (2) сільське (3) дитятко. *Лип.*, *Кан.*, *К.*, [*Проск.*, *Коз.*, *Ст. Зб.*].

(1) Городське. *Рост.*, *Ёвх.* (2) розумніше, як. *Бр.* (3) степове. *Ёвх.*—А селяне кажуть иноді: «Сільське телятко и д.». *Ном.*

Слобода—лика и вода. *Ст. Зб.*

—

КУПЛЯ руки пече, а ПРОДАЖ гріє. *К.*

Нема торговиці без жидівського головиці. *Проск.*

Купив би, та купила немає. *Збр. Лаз.*

Купити, чи не купити, а могорича треба ся напити. *Ил.*

Заочного (1) купця пугами бъють. *Рад.*, *Кр.*

(1) позавичнёго. *В. Білз.*

Кота в мішку торгує (як торгує, не бачивши товару). *Кан.*, *К.*—... не торгують. *Руд.*

За очі тільки яйця купувати. *Л.*

10500. У базарі (1) два дурні: один дешево дає, другий дорого просить. *Прав. Ниж.*, *В.* — ... один дуже дорого просить, другий дуже дешево дає. *Полт. Час.* (1862 р. 262). — ... один купує, другий продає. *Черн.*

(1) В торгу. *Кон.*

Пара пъятак. *Ёвх.*

Восім, милості просим! *Кон.*

Поганому за шостак. *Ил.*

Заправив (1), як (2) за (3) батька. *Кан.*, *К.*, *З.*

(1) Загнав. *Л.* (2) Як Циган. *Л.*, *Лох.*, *Пр.*; як дурень. *Об.* (3) за рідного *Кан.*, *К.*

Чи був в тебе батько зроду (дорого заправило и д.)! *К.*

Ласий на гроші, як кіт (*або* Циган) на сало. *Гат.*

Од смерти! *Ос. 20 (XIV, 114).*

«По чому десяток?» — «По два злоти.» —«Од смерти!»

Шум, що не можна, а кишеня покорна. *Ил.*

Бариш дурному товариш.

10510. Хіба сало ідять, що такі дорогі (про коралі, про горіхи и д.)? *Бр.*

Проси, як найбільше, а бери — що дають. *Г.*, *П.*, *Прав. Ниж.*

Хвали руку, а товар видно. *Об.*

Старе (1) хвали, та з двора гони (2). *К.*, *Коз.* — ... а молодого гуди, та у двір бери. *Нос.*

(1) Старого. *Пер.* (2) веди. — Кажуть, як купають коней, або-що.

Отця причепа — три гривні (чи скільки там). *Ном.* — ... за три гроши. *Бр.*

Шаг? щоб він тобі рубом став! *Лів.*

Ні за те, ні за се, та й дай шаг. *Кор.* — ... гріш. *Бр.*

Дорога риба, та погана юшка. *Ёвх.*

Для дороготови и батька продати готови. *Ров.*, *Рад.*

Жид каже «ти не знаєш, що купуєш» — и справді, Жид, замість доброго, дрантя продає. *Проск.*

10520. Першого торгу не кидайся (1). *Об.*, *Вел.* —... а другого не очікуй. *Бер.*

(1) не пускайся. *Ил.*, *Л.*

По ярмарці лихий торг. *Ил.*

За більшим пожонись, та и посліднёго рішись. *Лів.*

Продажне — заважне. *Бер.*

Дай, Боже, купити и спродати и гроші додому принести. *Пир.*

Чи зиск, чи трата—една заплата. *Проск.*

От же тобі шостак, та нехай буде так. *Гор.*

Заправив, та и не взяв. *О.*

Які ви дешеві. *Кулж.*

Дорога тілько голова на въязях! *Пол.*, *Лів.* — ... а се не дорого. *Л.*, *Пир.*

10530. И то гроші! *Ив. Аксаков.*—... та трохи. *К.*, *Рад.*, *Лів.* — ... нехай тобі Бог більш дає. *К.* — И се гроші, та ваші, не моі.

За ёго такі гроші можна и в середу взять. *Пир.*

Е, так мені буде холодно (торжиця). *К.*

Дешеве мъясо собаки ідять. *Руд.*

Дешевим конем не іздити. *Бер.*

Дешева рибка, погана юшка. *Дуб.*, *Зв.*, *З.*, *Б.* — Дешевої риби и юха дешева. *Пр. в Ст. Зб.*

Digitized by Google

Дешеву юшку надвір виливають, а дорогу поідають. *Рад.* — Дешева рибка — юшка вон. *К.*, *Коз.*, *Кр.*

Дорога рибка—добра й юшка. *Бр.*, *Л.*

Дешево, та гнило — дороге, та мило. *Рад.*, *З.*, *Коз.*, *Кон.*, *Нов.* — Що таке то гнило — що дороге, то мило. *Проск.*

Лучче пъятак передачи, аби до вдачи. *П.*, *Лів.*

10540. На доброму нема передачи. *К.*

Спасибі в кишеню не кладуть. *Х. Зб.*

В торгу нема гніву. *Проск.*

Не вийшов цінувать, а вийшов продавать. *К.*

Своєі ціни не установиш. *Пир.*, *Ст. Зб.* — ... не уставиш. *Кон.*

Сват не сват, аби добрий чоловік. *Зв.*, *Л.*, *Кон.*, *Ст. Зб.* — ... ходи у хату. *Нов.*

Почин дорогший од грошей. *Ном.*, *Ш.*

Добуваєм (добували, добуває й д.), як города (1), а збуваєм, як ворога. *К.*, *З.*, *Л.*, *Б.*, *Ст. Зб.* — ... як нема, коли б була; а як є, так сяк и так. *Кон.*

(1) ворона. *Пер.*

Набув як сокола, а тяжко збути як осла. *К.*

Продати й сам продаси, а купити й з батьком не купиш. *Бр.*, *Рад.*, *Ж.*

10550. Продай та й кайсь. *Бр.*, *У.*, *Проск.*

Тепер продам, а сама зімою гиґи́ буду істи. *Коз.*

«Паноче, чого в вас такий малий лікоть (міра)?» — «Тю, дурний! в мене в млині ківш більший!» (а в того ткача та и млинок був). *Гр.*

Купець, як стрілець. *К.*

Не товар платить, а час. *Коз.*

Година (1) платить, година (2) тратить. *Ил.*

(1) и (2) час. *Проск.*, *Нос.*

Набереся, як дід за козу. *Пр.*

Виграв (1), як Хома (2) на вовні. *Пир.*, *Коз.*, *Кон.*, *Лаз.*

(1) Заробив. *Гл.* (2) Костюк. *Кор.*

Оце виграв, як Хома на булках! *Гайс.*, *Черн.*

Виграв, як Дудек (1), на костёлі. *Бр.*, *Вас.*

(1) Дудку. *Руд.*, *Нос.*—Був, кажуть, такий пан Дудек, що на всі гроші, які мав, костёл ставив, щоб з ёго разом и користь мати, и доброі слави запобігти, а костёл, недобудований, згорів.

10560. Виграв, як Шлёма на оренді. *Слуц.*

Вийшов (*або*: Підголився; *або*: Виграв), як Заблоцький на милі. *Бер.*

З Войцицького повістки на сю приміжку видно, що п. Заблоцький дуже падкий був на гандель и не з розумом ёго провадив. Один раз закуплене мило розмив на Вислі, а вдруге навіз у Вроцлав місто, де тоді робилось багато и доброго мила, на безцінок. Розказують ще, що підмочене у Вислі мило зібрав, розпустив на миління, злив в бочку — бочка лопнула, и на милінню не вскурав.

Міщане — що лавки в місті трімали, а тепер чи й лавкй у хаті є. *Нем.*

Покуль будуть бариші, у баби не стане душі. *Рад.*

Мені то прісно, що не кисло. *Ил.*

Тілько зиску, що в писку. *К.*, *З.*

Торговав кирпичем, а остався ні при чем. *Кр.*

Добрий товар пояси: що продаси, то и поіси. *Ст. Зб.*

Три дні ходу, а до обіда ярмарку.

Ти пішла на ярмарок, а люде піч розберуть. *Б.*

10570. «Чи був на базарі?» — «Був!» — «Що ж ти купив?» — «Козу!» — «Що дав?» — «Сім кіп.» — «А за що продав?» — «За пъять кіп.» — «Ня що ж так багато втратився?» — «Нічого, що багато, втратився,— аби свіжа копійка!» *К.*

Шкурка за вичинку (1) не стане. *Лів.*, *Нов.* — Не стала (2) шкіра за виправку. *Ил.*—Шкура вичинки не варт. *Збр. Лаз.* — Оддасть шкурку за виправку (3). *Б.*— Стала шкурка за вичинку. *Об.* — Шкурка за вичинку. *З.*, *Л.*, *Пир.*, *Пер.*

(1) за чиньбу. *Кл.* (2) Стане. *Проск.* (3) за вичинку. *Кр.*

Більша утрата, як дохід. *К.* — Більший росхід, ніж прихід. *Ил.*

За морем вовк три гроші, та руб перевозу. *Руд.* — За морем телушка полушка, та руб перевозу (1). *О.*, *Кр.*, *Коз.*

(1) та перевоз дорог. *Пр.*, *Н.*... труден. *Коз.*, *Кр.*

От побаришовав: ні стовпа, ні борошна. *Коз.*

В которий день не нажив, так прожив. *Сл.*

Без ями гребля, а без накладу зиськ не буде. *Ил.*

Хоч нема бариша, так слава хороша. *Л.*, *Кон.*

Без бариша голодна душа. *К.*

За полушку — ні в борщ, ні в юшку.

10580. Дасть Бог купця, а чорт розгудця. *Бр.*, *Проск.*, *Ст. Зб.* — ... розсудця. *Кан.*, *К.*

Digitized by Google

Що наша копійка! кровъю обкипіла! *К., Пир.* — Крівава наша копійка! *Бр., Рад.*

Нам (крамарям) як не божицьця, так и (1) не розжицьця. *Кон.*

(1) не забожицьця, так и в світі. *Б.*

Личко (1) товар продае. *Кан., К., Рад.*

(1) Лице. *Ст. Зб.*

Хвалячи продати, а гудячи купити. *Бр.*, [*Кан.*].

Торг в торг: я ёму даю и д. (почали торгуваться. *Ном.*

Голова в голову (все огулом). — Голову в голову перелічити треба. *Ст. Зб.*

И руки прибили. *Кон.*

На ціні зійшлись. *С. Д. Ніс.*

Такий віс, сякий, сухий, немазаний. *Кулж.*

Без добавки и борщ не смашний. *К.*

10590. Придаток не стоіть за даток. *Ил.*

Здай душі оддали («ні за віщо, дешево»). *Пир.*

Споживайте, коли вам Бог судив. *Бр., Л.*

Побрали гроши, як за перець (взяти за що добрі гроші)! *Кон., Ш.*

Убив добру (1) грінку. *Л.* — Грінка ёму упала. *Бр.* — Поняв грінки. *Рад.*

(1) Поймав. *Ст. Зб.*

Оттак наші сіромахи Жидів обманюють: виніс сім мішків из погреба глини, та шажка й луп! *Сл.*

Купив чорта з рогами на свою шию. *Пир.* — За свої гроші купив чорта на свою шию. *Лів.*

Набрались діди біди, поки набули, а внуки муки, поки збули. *Кон.*

Се бач ёму по піръю. *Ш.*

«Віткіль?» — «З Ромна!» — А «що?» — «Воли.» — «А по чім?» — «Без пъяти.» *Не.*, [*Гр.*].

Панство то-що, кепкують так з народу, що він не любить широко розказувать.

—

10600. МІНЬБА одному панує. *Ил.*

Хто міняе, той не маe. *Бр., Я.*

Міньджуни. *Л., Кон.*

Мінджуе, як Циган кіньми. *Б., Ёвх.*

Як Циган—міняецця. *Н.*

Міняли тихо, та вимінялн лихо. *Пир., Б.*

Проміняв шило на мило. *Об.*

Промінав шило на мотовило. *З., Пир., Пер.*

Проміняв (1) шило на (2) швайку. *Лів.*

(1) Вимінав. *Бр., Зв., Проск., Кон.*; Заміняв. *О.*; Перевів. *Б.*; Звюв. *Ст. Зб.* (2) за. *Бр., Зв., Проск., Л.*

Проміняв вовки на собаки. *К.*

10610. Виміняв (1) ремінець на личко. *Зв., Бер.*

Проміняв. *Б.*

—

Держи віру, держи й МІРУ. *Рад., Б.*

Шинкарь мусить поправді мірить горілку. *М. Біл.*

Що міра, то й віра. *Г., Яц., Ст. Зб.*

Без міри нема віри. *Ил.*

Коли будеш мірним, то будеш и вірним. *Ст. Зб.*

—

БОРГ умер, зачекай не жие: хто не маe грошей, най не пъе. *Ил.*

Віра померла. *Ж., Слуц.*

Як станеш усім боргувати, то прийдецця без сорочки ходити. *Збр. Шей.*

Позичка босоніч ходить. *Нос.*

Не позичай — злий обичай: як віддае, то ще й лае. *Ил.*

10620. Не штука роскинути, а штука збірати. *Бр.*

Не маш тички для позички. *Ст. Зб.*

Дай руками, а не виходиш и ногами. *Проск., Лів., Ёвх., Ст. Зб.* — Беруть руками, а дають ногами. *Коніс.*

Довжник весело бере, а смутно віддае. *Ил.*

Латвіше брати, ніж повертати. *Гат.*

Коли прийде віддавати, то нема що дати. *Ил.*

Поки зберемо, то й останне здеремо! *Рад.*

По два рази пси дражнити. *Кл.*

Усюди не без заідів. *Ш.*

Як позичае, то всі богй викладае; а як віддае, то в батька-матір лае. *Бр.*

10630. Як позичають, так ёго батька лають; а як отдають, так свого. *Рад.*— Як позичае, свого батька лае; а як оддае, то ёго. *Пир., Черн., Гл., Кор.*

Як бере—очі дере, як оддае — батька дере. *Ш.*

Хто за віру, а хто за міру. *Кор.*

Відбереш в песій голос. *Проск.*

Віддасть на безрік (ніколи). *Збр. Шей.*

Взяв на час, та и в добрий час. *Хар. Зб.*

Из (1) Миколи (2) та й ніколи. *З., Л.* —... из Митути та ні тути. *Ном.*

(1) На. *Зв., Бр.*; Од. *О., Гор.* (2) Об Миколі. *К., Рад., Кон., Кор., Гл., Павлв.*

Оддасть на тім світі уголлям. *Л., Т.* —... уголцями. *О.*—... огульками. *Кор.*

Бодай так рак світ бачив (як сей гроші оддасть)! *Бр.*

Від лихого довжника бери и полову. *Бр.*

Digitized by Google

10640. Від злого давця бери и капця. *Ил.*

Давній довг лучче находки (1). *Гл.* — Як хто довг оддасть, то як находка. *Ст. Зб.*

(1) так як находка. *Пир.*

Як ся напомни, то лучче подарувати. *Проск.*

Той мені винен и той мені винен: як би віддало, купила б село. *Бр.*

Бог з тобою! росчитаємось на тім світі. *Гл.*

Пропади ти з колядою. *Нос.* —... оддай мій міх. *Проск.*

Каже теж, як без заробітку рад хоч своє вирвати.

Лучче мати, як позичати. *Ил.*

Собі май, та и мені не дай. *Кл.*

Що винен, оддати повинен. *Руд.*

Бувши виниим, треба буть и платним. *Ст. Зб., Гл.*

10650. Коли даха, то (1) и взяха. *Ст. Зб.* — Будеш дахарь — будеш и взяхарь. *Бус.*

(1) Будь даха, будь. *Ш.*—... даха, так будеш. *Б.*

Як взяха, то й (1) оддаха. *Кан., К.*

(1) Будь узяха, будь. *Б.*

Позичене (1) не ззідене (2). *Бр.*—... все треба віддати. *Яц.*

(1) Пожичене. *Яц., Проск.* (2) не ззиджене. *Яц.;* не ззідзене. *Проск.*

Голод му́тить, а довг крутить. *Бал.*

Довг довгий, а прийде час, що стане короткий. *Рад.*

Душно, як два правять, а третёму нічого дати. *Ст. Зб.*—Десять править, а едному нема що дати. *Бр.*

Напъяв на цугундер. *Пир.*

Загряз в довги по самі уха. *Ил.*

Мій батько нікому невинен! у того позичить, а тому 'тдасть. *Зв., Рад.*—Сорочку викупив, а сукман заставив. *Ил.*

Бодай той здоров був, що мені винен (1). *А. Вил.* — ... а той, що я винен, щоб умер. *Рад.*

(1) що моі гроши забрав. *К.*; той жив, кто винен. *Ст. Зб.*

10660. Держі гіру—держи віру («не все за гроші — більше зарібку матимеш». *Бр.*). *Бр., Н.*

Хто ручиця, той мучиця. *Ск., Ст. Зб.*

—

Неграмотному чоловіку тільки в голові пиПИС є. *Коз.*

Пиши, иЗеп ши, а все роскотиця. *З.*

А Не штука сати, коли є дати. *Ил.*

Слово вітер, а пісьмо грунт. *Кан., К., Нос.*

Пісьмо очі коле. *Ск.* — Пісьмо Святе очі коле. *Ст. Зб.*

Єдно пиши, а друге лиши. *Ил., К., Кан.*

То не в число! *Пир.*

—

УГОВОР паче грошей. *Зал.* [*Гл.*].

10670. Хто од слова одскочить, коло того шкура обскочить. *Л.*

Мовивши слово, треба бути паном. *Ст. Зб.*

Він пан своєму слову. *Бер.*

Що скаже, те й свято (слухаюцця и додержує слово). *Чор. Рад. (28).*

Добре слово стоіть за завдаток. *Ил.*

Не давши слова—держись, а давши—кріпись. *Зв., Кр., Нов.*

Лучче не обіцяти, як слова не держати. *Ил.*

Слово святе. *Нос.*

—

САМ, як (1) билинка в полі. *Бр.*

(1) Стоіть, як. *Збр. Шей*

Сам-один, як палець. *Бр., Пир.*

10680. Сам душею. *Цир.*

А він, так як скітник, в другій хаті сам. *Кон.*

Одни очи и плачуть, и сміюцця. *Нос.*

—

БУРЛАК свічки до церкви не всуче. *Ил.*

Бурлак сам горить, як свічка: як до роботи, як до охоти. *Рад.*

Одною рукою воли поганяеш, а другою слёзи утираеш. *К.*

Вік пробурлакувати. *К.*

Гайдамаці, як собаці (безрідному бурлаці). *Б.*

Жидівський попихач. *Кул.*

Я наче той попихач: куди пхнуть, туди и йду. *Рад.*—Се вже за попихача обібрали: куди не піпхнуть, туди й поточисся. *Бр.*

—

10690. Не то СИРОТА, що роду нема, а то сирота, що долі не має. *Ил.*

Отець вире, то півсироти дитина, а мати, то вже цілая сиротина. *Кл.*

Горе сироті и бородатому. *Нов.*

Люті сироті бородатому, а голомозому й горш. *Ст. Зб.*

Там, де сирота зістатися має, лучче, аби камінь виріс. *Г., П.*

На сиротах и світ стоіть. *Бр., Проск.*

Сироті хоць з мосту та в воду. *Проск.*

Digitized by Google

Ніхто того не відає, як сирота обідає. *Б.* — ... а всяк тое бачить, як сирота плаче.

Ніхто не баче, як сирота плаче. *Полт.*, [*Пир.*].—...а як заскаче, то всяк побаче. *Р.*,[*Бр.*, *Рад.*, *Пр.*, *Гл.*, *Руд.*].

Як (1) сироті женитися, то й ніч мала (2). *Прав. Ниж.*, *Лів.*

(1)». *Зв.*, *Бер.*, *Коз.* (2) день малий.

10700. Тоді сироті неділя, як сорочка (1) біла. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

(1) лёля. *Новг.*

Тоді сироті Великдень, як білая сорочка. *Павлг.*, *Ст. Зб.*, [*Проск.*, *Павлов.*].

Чужа ласка сироті Великдень. *Коз.*

За сиротою Бог. *Ст. Зб.* — За сиротою (1) Бог з калитою. *Об.*

(1) Над сиротою. *П.*, *Лів.*

Бог сиріт любить, та щастя (1) не дає. *Кр.*

(1) долі. *Кан.*, *К.*

З хати (1) по нитці—сироті свитина (2). *Коз.*, *О.*

(1) миру. *Новг.* (2) сорочка.

Довариця сироті в жіноті. *Коз.*, *Збр. Лаз.*—Буде з сироти й болячки. *Б.*

Сирота и горбат, и череват, и много ість. *Ст. Зб.*

Сирота, а писок, як ворота. *Проск.*

Сирота, а губи як варста (?). *Ил.*

10710. Що сирота, то й пустота. *О.*, *К.*

Сирота так, що ёму наведецця на розум. *Хор.*

Як иде сирота — зачиняй ворота. *Ш.*

У сироти два роти: одним ість, а другим бреше. *Ил.*

Поможи сироті, виколе ті (тобі) очі.

Сирота сироту скребче, щоб було животу легче. *Пр. в Ст. Зб.*

Чи буде ж таке сиріцьке, як чоловіцьке. *К.*

—

Живи ВДОВА на подолі, та й плач свій вік обо гіркій долі. *Сос.*

Біжить вовк, пита ёго Бог: «Куди ти, вовче, біжиш?»—«До вдови за поросям.» —«У неї ж одно.» —«Дак щоб не було й того.» *Кон.* — «Вовче, вовче, куди йдеш?»—«По вдовине порося, бо у вдови тільки одно.» *К.*, *Коз.*—У вдови, вовче, одно порося — иди, щоб и того не було. *Коз.*

Сова—удовина голова. *Бер.*, *Рад.*

10720. На пъятій неділі вдовиний плуг вийде (а усёго 4 неділі в місяці). *Ёвх.*

Червоного очіпка не брати (удова, що бажає удруге одружиця, надіва червоний очіпок в буддень и в свято. *Г. Бар*). *Лів.*

«Як ти живеш?»—«Як ти вдовиця: сама на печі, а ноги на полиці.» *Кулж.*

Сива, як вівця, а не йди за вдівця. *Бр.*

Кого лихо не мине, той візьме и мене (казала удова про заміжжя). *Ёвх.*

Як була сім рік удовою, не чула землі під собою; як пошла я за скурвого сина, пропала моя худобонька й сила. *Кон.*

У вдови хліб готовий, але не всякому здоровий. *Ил.*

10727. В удови два нарови. *З.*—... а у вдівця нема й кінця. *Рад.*, *Ёвх.*

—

10729. У ГУРТІ, то й смерть не страшна. *Бер.*—На (1) миру́ (2) смерть красна (3). *К.*

(1) При. *З.* (2) При компаніі. *Проск.* (3) добра.

10731. В гурті (1) и каша (2) ісцця (3). *Прав.*, *Ниж.*, *Бер.*, *Лів.*—У гурту ісцця спірно и каша. *Кл.*

(1) Між людьми. *Б.*; У гурту. *Пе.* (2) й куліш з кашею. (3) смашна. *Пмр.*

Гурт зробить, гурт и ззість. *Проск.*

Святився б гурток, коли б не чортова ззіжа. *Бр.* — Святилась гуртова робота, та чортова ззіжа. *Полт. г.*

Миром и Богу добре молиця. *К.*, *Пр.*

Миром добре Богу молиця — нехай би сам помолився. *Зв.*

Громада великий чоловік. *Ск.*, *Ос. 3 (XV, 9)*. — ... а єден Лях всіх бъе. *Проск.* —... чоловік, та дурний. *Кан.*, *К.*

Поздоров, Боже, громаду, — а Бог буде аби-коли. *Б.*

Більша громада, як одна баба. *Я.*

Більший чоловік громада, як пан. *Ил.*

10740. Що громада скаже, то й пан не поможе.

Громада одного вспоможе. *Руд.*

10742. Копа́ переможе й попа (*копа́*—судня громада сільска из кільканадцяти сіл, з XVI ст. полеглая. *Ивангишев*, Рус. Бес. 1857 р.). *Б.*

10744. Коли двоє кажуть *пъяний*, то лягай спати. («То вже вір сёму — чого ще ти коцюбився! то ж не один хто сказав — громада вирекла»). *Ск.*

Два третёго (1) не ждуть (2). *Лів.*, *Ст. Зб.*

(1) Як двоє, то єдного. *Бер.*; Семеро одного. *Кр.*, *Ст.* (2) не чекають. *Проск.*

Digitized by Google

Де сила (бягацько), там и міц. *Ил.*

Дружній череді вовк не страшний. *Пир.*

Отаманом артіль кріпка. *Не.*

Голос людський — голос (1) Божий. *Ст. Зб.*

(1) голос буває. *Вел.* (*I, 310*); Голос народа—глас. *Кр.*

10750. Хто людей не слуха, той Бога не боїцця. *Бер.*, *Х.*, [*Ст. Зб.*].

Нехай буде, як скажуть (1) люде. *Пр.*, *Пир.*

(1) так буде, як осудять. *Бр.*

Добре тому ковалеві, що на обидві руки кує. *С.*

Добре ріці з потоками. *Ил.*

З помоччю річки течуть, а без помочі не потечуть. *Коз.* — З помоччю и ріки течуть. *Ст. Зб.*

Добре тому, хто вдвох. *Ш.*, *Збр. Лаз.*

Що два, то не один. *Збр. Лаз.*

Один, як ні одного (як би нічого, як нема нікого). *К.*

Де на двох вариця, третій поживиця. *Ил.*, *Гайс.* — Де два їсть, там третій ся наість. *Дуб.*

Добре ся там діе, де два оре, а третій сіе.

10760. Спілка двох годує. *Бр.* — Шулька (?) двох годує. *Ил.*

Де купка, то не болить пупка. *Бр.*— Де людей купа, не болить у пупа. *Ст. Зб.*, [*Кл.*].—Як роблять укупі, так не болить у пупі. *Кон.*

Як жнуть укупі, то не болить у пупі. *Ос. 2* (*XVIII, 243*), *Рад.*, *Б.*

Товариство з ким мати. *Кл.*

Хто од товариства одстане, нехай од того шкура одстане, як на вербі на весні. *Пир.*

Хто став в ряду, то держи и (1) біду. *Ш.*, [*Новг.*].

(1) Сіли в ряду, то тягни тую й. *Бер.*, *Коз.*; Живи в ряду и терпи. *Кр.*, *Кор.*

Чи Левон, чи не Левон, а з ряду не вон (як хто до чарки, або до так до якої парки товариської не пристає). *Нос.*

Що бабі (1), то й громаді (2). *Пол.*, *Лів.*, *Сл.* — Що громаді (2), те й бабі (1). *Пр.*, *Павлв.*—... то й бабиному сину. *Нос.*

(1) и (4) бабці. *Кл.*, *Проск.* (2) и (4) громадці.

Що громада, то и я. *Ёвх.*

Де колія, там и я. *У.*

10770. За компанію (1) и Циган (2) повісивсь. *Лів.*, [*Бр.*, *Зв.*, *Проск.*, *Кремен.*]. При компанії дав ся Циган повісити. *Ил.*

Войцицький росказуе дві брехеньки. Одна, що Русин, Лях и Циган промишляли непевним ділом и, ждучи на себе цурки, надумали попробувать ii: умовились так, що Русин, як нікуди більш буде терпіти, ногою дрижне. Лях рукою махне, а Циган засвище. От тих можна було порятувать, так Циганові як захопило дух — губи не схотіли свистать... — Друга, що двох Циганів, на крадіжці піймали и пан одного хотів пустить; але як вони один на одного не хотіли говорити, то іх обох и повісили. — (1) Для кумпанії, або — За кумпанство. *Кок.* (2) и *Жид. Л.*, *Пр.*, *Б.*

Нехай и моя копійка не буде щербата! *Бер.*

Сидиш в ряду—пій коляду. *Бр.*—Коли сидиш в ряду—давай коляду. *Ил.*

Що у людях ведецця, то й нам не минецця. *Рад.*

Хоч и ошукаюся, та там, де всі люде. *Бр.*

Недбалиця 10775—10897. — Дуріе 10798—10813. — Курíть 10814—10838. — Лінивий 10839—11028. — Мандріво ка 11029—11053. — Злодій 11054—11124. — Зарізать 11125—11127.

НЕДБАЛИЦЯ гірше пъяниці. *Проск.*

Лучче пъяниця, як недбалиця. *Ил.*

Батьків хліб не на́вчить. *Ст. Зб.*

Дурному синові и батьківське багацтво не в поміч. *Зал.*

Свого доброго та не жалувать (як хто свою одежину нехтуе, скот нівечить и д.). *Ном.*

10780. Пожалься, Боже, собаці білого хліба!

Не топа (1) й не вара. *Кон.*

Про жінку.—(1) Ні мола. *К.*

Ні до печі, ні до речі. *Новом.*

Се Химка хазяйка. *Кох.*

Химка й хазяйка, та лопати нема.

Як з собачого (1) хвоста сито. *Бр.*, *Прав. Ниж.*, *Рад.* — Не буде з песёго хвоста сита. *Ил.*

Господарь такий кепський, майстер и д.—(1) псёго. *Проск.*

Digitized by Google

Як би собаки побачили, то б три дні брехали («на таку невдалицю!... недбалицю!» *Рад.*). *Рад., Кр.*

Стало на юшку, та не стало на петрушку. *Рад.*

Дав Бог теля́, та не дав хліва. *Бер., Рад.*

Сім закут, одна свиня. *Нов.*

10790. Господиня: три городи, одна диня. *К., Рад.*— ... на ввесь город ідна диня. *Ёвх.*

Вимету разком, та вивезу возком. *Л., Б.*

Господиня Magda по припечку гайда. *Ёвх.*

Знайте мене перепічайку, що на воротях тісто. *У., Б.* — Знать мою матір, що хліб пекла, бо на воротях кісто. *Л.*

(1) матінку. *Рад.* (2) тісто. — Див. № 7336.

Оттак не було: пропила помило! Повернуся по хаті — біда буде лопаті. *Зал.*

Скажуть на вас, дівчата: «от які там неклéсні!» *А.*

Де хата не метена, там дівка не плетена. *Ил.*

Хто має, той не дбає. *Нос.*

Жартують над недбалицею-убогим.

—

ДУРІЄ, бо ёму ся добре діе. *Г., П.*

То з жиру дуріють. *Пр.*

10800. Худий пес не сказицця — ино ситий. *Ил.*

Собаки з жиру казяцця. *Ном.*

Овса шкапа ззіла, так и віз побила. *Коз.*

А, ідять вас мухи! *Бр., Зап. (I, 79).*

Ёму усе дурниця (1) в голові. *Ном.*

(1) дурощі. *Ном.*; блазенство. *Збр. Шей.*

Не спускайся (1), Грицю, на дурницю (2). *Кан., К.* — ... бо (3) дурниця тебе зрадить, що й ворожка не порадить. *Бр., [Проск.].* — ... на дурницю, тільки сам біжи. *Бер.* — Ой Грицю, Грицю, Грицю, не вдавайся у дурницю, бо дурниця тебе зрадить, що горілка не порадить (приспівують у танці). *Рад.*

(1) Не лакомся. *I Ил.*; Не вкидайся. *Вас.* (2) на паляницю. *II Ил.*

Баламутить своім світом (сяк-так). *Збр. Шей.*

Він увесь привод дає. *Збр. Лаз.*

Ведмедів зпинають. *Ном.*

Як не вміє з кіньми, найпаче з неуками, що зпинаюцця диба.

Козонько, не бороню тобі ліса, — але як тебе вовк ззість? *Проск.*

10810. Чому не (1) дуріть (2), коли приступає. *Бр., Зв.* — Оце тобі приступило! *Нов.*

Проти великих панів. *Дуб.* Проти багатих. *Бр.* У бенкеті. *Дуб.* До голови. *Зв.*—(1) Дóбре. *Зв., К., Проск., Дуб., Ж., З.*; Втогди. *Бр.* (2) шаліти. *Бр., Ж.*

Баловство ніколи до добра не доводить. *Ном.*

Де ти був, як собаки казились? *Бр.*

Було сказицьця, як тобі було три годі, а тепер шкода!

—

Добре КУРИТЬ. *К., Л.*

Диво, які роскоші, та чи є в кешені гроші! *Гат.*

Кождому добрий, собі — злий. *Ил.*

Як з платка́ вивінув.

Як у тань тане. *Л., Коз.*

Кидає, як в безодній колодезь. *Рад., О.*

10820. Се то ёму худобина мулить. *Ш.*

Се ім золоту гору, та й ту рознесуть. *К., Л.*

Не так чоловік мішком, як жінка горшком рознесуть з дому. *Рад.*

Гроші пішли до роскоші. *Прав.*

Кутки випорожнять (худобу розносить). *Кон.*

Пустити на хух. *Гат.*

Збувся тато клопоту: жито змолотив, и гроші пропив. *Проск.* — Збувся тато лиха: все жито змолотив. *Бр., Кан., К.*

Своє ззів, та й на моє зіхаєш. *У.*

Мочаючи вимочаєш. *Ст. Зб.*

Пустого міха не надуть, коли пораз дірки йдуть. *Гл.*

10830. Доки єсть, то й шелесть. *Бер.* — Як єсть, то шелесть (1), а як скупо, терпи, губо. *Г., П.* — Коли єсть, то шелесть, а як нема, то сквересть. *Ил.*

(1) Шелесть, як єсть. *Бр.*

Скільки єсть, тому й честь. *Сл.*

Як єсть, то й свиням честь. *Ск.* — ... то й паністарі честь, а як нема, то й ротові катма. *Ном.*

Зразу їли логазу, а як ся запомогли, без вечері лягли. *Ил., Проск.*

Прийшло махом и пойшло прахом. *Рад.*

Перевів на циганський (1) пшик. *Ном.*

(1) Звюв на. *Ст. Зб.*

Шенці-венці, чорт у кишенці! *Л., Пир., Павлв.*

«То шевчики такі є, надригóнчики,— як у місті, ol» *Бр.*—(1) лихо. *Об.*; злидні. *Пир., О.*; вош. *К.*

Як ся приобріло, так ся иззіло. *Ил.*

—

*

Digitized by Google

ЛІНИВИЙ в своїй хаті змокне. *Ил.*

Як їсть, так нагрієцця; а як робить, так измерзне (лініве). *Полт. г.*

10840. У лінивого слід по золотому. *Збр. Лаз.*

Лінивим находитися, а ледачим наробитися. *Проск.* — Ледачим наробисся, лінивим навшлесся. *Кан., К.*

Сонливого добудисся, лінивого дошлесся. *Нос.*

Швидкий місця не загріє, а сидящий на єднім місці згине. *Проск.*

На однім місці и камінь обростає. *Ск.*, [*Ст. Зб.*]. — Лежачи, и камінь мохнатіє. *Ил.*

Дожидай долі (а сам не роби), то не матимеш и лёлі. *Кор.*

Через сидінни не впало в лежіння. *Бр.* — Через сидження не міг запопасти в лежання. *Ил.* — За сидження нема ідження. — За лежнею ніколи посидіть. *Чнр.*

Хто празника питає, так паністару латає. *Б.*

Ледача шкапа скрізь припинки має. *Гат.*

Свиня у барлозі, а птах у дорозі (кепкують над ледою). *Ёвх.*

10850. Ой, мати, хочу їсти, та боюся в погреб лізти; та боюся, щоб не впала, щоб капуста не пропала. *Кр.*

«Чого ти, наймитку, так рано встаєш?» — «Та я то обуванням, то одяганням (1) надолужу.» *Бер., Л.* — «Рано єстесь встав, наймитку!» — «Я тое», мовить, «обуванням надолужу.» *Ст. Зб.*

(1) то обуваннячком, то одяганнячком, та й. *Зв.*

Як до череди гнать, то й пъятки болять. *К.* — До череди рано вставать, боки болять. *Гр.*

«Тит, ходи молотить!» — «Голова болить!» — «Так ходім їсти!» — «А где ж моя велика ложка?» *Ст. Зб.* — «Як тебе зовуть?» — «Михайло!» — «А робити хоч?» — «Нехай-но!» *Зв.* — ... «А борщу?» — «Не хочу!» — «А пирога?» — «Хоч би й два!» *Не.*

Або ти, тату, у ліс ідь, а я дома зостанусь; або ж я дома зостанусь, а ти, тату, у ліс ідь. *Ёвх.* — Уже бач, тату, хоч ідь у ліс, я дома буду; хоч я буду дома, а ти ідь у ліс — все кому-небудь та треба їхати. *Павл.*

Є ще сім одмін сиєї приказки — які усі, більш-менш, похожі на виписану вище першу одміну; тільки що: в двох одмінах (*Прав. Ниж.* и *Б.*) річ иде про тата и воли («або ти, тату, гони воли и д.»), в двох (*Кр.*) про тата и ночліги; в одні (*Пир.*) про тата и дрова, в одні (*Рад.*) просто про дрова, а в одні (*Пр.*) про маму и воду.

«Синашу, піди стовчи пшона на кашу!» — «Ох, мамо, ноги дуже болять!» — «Синашу, иди їсти кашу.» — «А де ж моя, мамо, ложка велика?» *Сторож.*

Як би хотів Хома, так би робив и дома. *Бр.*, [*Проск., Ил.*], — ... Хома добра, не ходив би нігде, робив би він дома. *Зв.*

Коли почав орать, так у сопілку не грать. *Не.*

Жеби вовк не сидів за горою, був би за другою. *Ил.* — Жеби вовк лик не драв, то б за горою став. *Ст. Зб.*

Як прийшли жнива, то й жінка крива. *Рад.* — Як прийшла косовиця, то и жінка кородиця (1); прійшли жнива, ходить жінка як нежива; а як прийшла Покрова, то и жінка здорова. *Пир.*, [*Бр.*].

(1) В рукопису д. Марковича стоїть *коробиця*; я поставив *кородиця*, як мені доводилось чувати. — ... то жінка ходить, як телиця. *Рад.*

10860. Жать удень душно, а вночі кусаюцця комарі. *Ст. Зб.*

Подивись, онучко, чи не кличе хто жати? *Ёвх.*

Не сама пряла, а кума помагала. *И.*

Рано встали, та мало напряли. *Гр.*

«Иди, коте!» — «Иди хвосте!» *Прав. Ниж., Пол., Лів.* — «Біжи, вовче!» — «Біжи, хвосте!» *Сл., Л.* — «Піди, вовчику!» — «Піди, хвистику!» *Гр.* (кепкують з того, що посилають, а воно на других зкидаецця).

Усе на єго стикає. *Пир.*

Три святі в хаті (як трое в хаті и за холодну воду не візьмуцця). *З.*

Гуляю та силку збіраю. *Б., О., Кр., Ст. Зб.*

Гуляй тато — завтра свято. *Нос.* — Гуляй гиря — три дні свята. *Коз.*

Замуж хоч зараз, а робить не прибить. *Гл.*

10870. Без попа й не почнеш (1). *Б.* — Що ж, треба попа, щоб почав. *Л.*

Як не починають роботи, іжі. — (1) не обидесся. *Кр.*

Тобі од скуки тільки ловити мухи. *К., З.*

Аж, ёму тільки байдики бити. *Осоковець Коз. п.*

Робить, так в чомусь локче. *Ном.*

Ів би кіт рибу, а в воду не хоче. *Ил.*

Жак — полежак («а за сіткою вже не ляже спать»). *О.*

Лежить, як пес на стереві. *Проск.*

Digitized by Google

Лежить, як галушка. *Бр.*

Лежить, наче камінь на душі. *Бр.*

Одкидав сурелі (*або:* гуркала). *Нир.*

10880. Сидиш, як засватаний. *Проск., Л., Бім.*

И кішці (1) хвоста не завъяже. *Л., Гр., Ст. Зб.*

(1) И коту. *Прав. Ниж., Лів.*

Собаці хвоста не завъяжеш. *К.*—Та ти сёгодні собаці хвоста не завъязав. *Бр.*

И за холодну воду не візьмецця (1). *Ск.*—А ні за холодну воду!

(1) не пріймецця. *Рад.*

Сидить сиднем — щоб ти каменем сів! *Проск., Дох.*—Сів бись там камінем. *Проск.*

Сидить даремне день при дневі.

Як до діла, так и сіла. *Лів.*

Сиди, небоже, а Бог бачить. *С., Бр.*

Посидь, сусідко, — ще трошки видко. *Бр., С.*

Стій Векло (1), бо ще не смеркло. *Л.*

(1) Сиди, Текло. *К.*; Підожди, Векло. *Кос.*

10890. Як прялось, так спалось, а як перестала прясти, то не хочецця й спати. *Кр.*

О!.. стягтись та поволоктись: казав чоловік, маку дам. *Л.*

Кажуть, як оце сидить, а треба куди йти. И то з того взято: «аби змогла на ноги стати, то волочецця знову». *Бр.* — Див. вище № 4841.

Ей, нуте! беріцця, як пъяний за тин. *Р.*

Трімає, як мертвий рукою! *Ил.*

Берецця, наче не своіми руками. *Зал.*

Чи кеді, чи не кеді! *Ном.*

У неї у всёму робота мъяка (неспірна, лінива). *Б.*

Що за робота—шахи та махи. *Ш.*

Так робить, як чорт летить и ноги повісив (*або:* спустить). *З., Л., Хор.* — ... летить и крила теліпаюцця. *Л.*

Робить—як собі (1) на лихо. *Л., О.*

(1) батьку. *Пр., Кр.*

10900. Робить, як собі на безголовъя. *Л., Пр.*—Зробив собі на безголовъя. *Бр.*

Робицця, наче у воловім вусі. *Черн. г.*

Як за напасть. *Бр., Проск., Л.*

Косить би косив, та коли б чорт косу носив. *Нос.*

Єдно минути, друге звинути. *Ил.*

Він би робив, та в'єго рукава болять. *Л.*

Восковиі руки міє. *Ст. Зб.*

Де з маслом каша, там милость ваша; а де треба з узлом, туди нас з *чимсь иным*. *Нос.*

Тобі так хочецця робити, як старому псови в заверюху брехати. *Проск.*

Як мокре горить. *Ск.*—... так нехутко робить, гадить. *Ст. Зб.*

10910. Така робота, що удень спить, а вночі кукурікає. *Лит., Бр.*

Ні гульня, ні робота. *Л.*

То робить! так як два з третёго кпиця. *Бр.*

Ні куеш, ні мелеш.

Заліз, як собака в солому. *З., Л.*

Цень-цень, аби день, аби вечір близько. *Ж.*—Тень-тень, аби збути день. *Бр.* —Хіба вже, таки, що стень телепень, та и йдете на ввесь день. *Кон.*

Аби день переднювати, а ніч переночувати. *Бр.*

Аби день до вечора! *Ск.*—... а діло в порозі. *К.*

Тень-телень, добрий день. *Пр.*

День и ніч—сутки пріч. *Прав.* — Ніч не мати, а день не батько. *Б.*

10920. День не стоіть (роби скоріше). *Коз., Л.*

Час не стоіть. *Бр., Л.* — ... а роботи світ. *Ёвх.*

Ніч не стоіть, а світло коштує. *Яц.*

А, грудьми б тобі робило (лає за нікчемну роботу)! *Бр.*

Витришки ловить. *Л., Пр., Кр.* — ... купувать. *Зв., Нир., О., Кон.* — Іде на ярмарок витришки купувати, *Проск.*

«Що роблять?»— «Gави ловлять.» *Л., Лох.*—Він граків ловить. *Кулж.*

Гав ловив та витришки продавав. *Зал.*

Шукае учорашнёго дня. *Об.* — ... що добрий був. *Л., З.*—Жалкує за вчорашнім днем. *Ёвх.*

Шука (*або:* Пішов шукати) пустого вітра в полю. *Проск.*—Ловить вітрі. *Бер.* — Гонить вітрі. *Пир.*

Пішов по канун, та там и втонув. *Ном.*

10930. Зайшов, чорт ёго и з собаками не найде! *Прав. Ниж., Пол., Лів.*— ... не знайде! *Л., Павл.* — И з собаками не найдеш. *Л., Кон.*

А що, в кума був? *Дуб.*

Якого чорта він там сліпить (гаецця десь)? *Л., Ш.*—Що він там—чортів сліпить, чи що? *Л.*

Де ти поза Уманню ходиш (іздиш, ходив и д.)?! *Ном.*

Пішов по масло, та й в печі погасло. *П., Пол., Лів.*—Пошли дурня по масло, то и в печі погасне. *Л.*

Сів и прилипів, як ик смоляній лавці. *Пол.*

Ходив три дні, та виходив злидні. *Ном.*

Пошов посол, та й упав у росол. *Нос.*

Digitized by Google

Байдики бъе. *Лів.*—Байди збивати. *Ж.*

Баглай напав! *Рад.* — Баглаі напали. *Ном.* — Баглаі в паністару налізли.

10940. От, баглаі бъе (вигання? див. *Лист.* 1862 р. 245). *З.*

Собак бъе. *Лів.*

Тинаєцця, як злодій по ярмарку. *Ёвх.*

Ходить, як кручена курка. *К.*

Ходить, як приблудна (1) вівця. *Проск., Л.*

(1) блудна. *Ил.*; наче кручена. *Бр.*

Ходить, як припутень (сновидає). *Кон.*

Ходить, як дурень по ярмарку. *Кан., К.*

Так як сёгодня (1) привезений. *Ёвх.*

(1) Ходить, як. *Ном.*

Виляе, як собака. *Рад., Пир., Кр.*

По за́тінках ховаєцца. *Л., Пир., Кон.*

10950. Поза ха́хольками тинаєцця. *Л., Пир., Гр.*

Ховаєцця, як собака від мух. *Об.* — Боіцця, як собака мух. *Рад., Л.*

Трецця та мнецця. *Л., Ст. Зб.*—Тремни—мники (Тре мнимники?)! *Коз.*—Трихи та мнихи. *Л., Сос.*—... нема оддихи. *З.*

Яка ти не́мна (непроворна)! *Кан., Л.*

Ханьки мнеш. *Х.* — ... бо діла нема. *Л., Х. Зб.* — Комі мнеш, а роботи нема з тебе, жануесся. *Не.* — Ходиш, а жодної з тебе роботи нема. *Бр.*

А сховав-бись ся під штири дошки! *Проск.*

Ялозний чоловік. *Гат.*—Бач, яка ялоза!

Сидить, як морква в грядці. *Пир.*—... морков у гряді. *Ст. Зб.* — ... як гриб. *Id., Б.*—... як кулик на болоті. *Проск.*—... як чорт на купині. *Бр.*— ... під купою. *Л.*—... як качан в городі. *Гат.*—... як квочка. *Id.*—:.. на яйцях. *Бер., Рад., Б.*—Сів камінем. *Ил.*

Мудруецця, як сучка перед перевозом. *Нос.*

Зобрався, як швець на торг. *Проск.*

10960. Мнеть, як сліпий торбу. *Ст. Зб.*

Закиль це та те, то й «Святий Боже» заспівають. *К.*

Поки прибереся (1), то бояре й мед попъють. *Л.*

(1) Закім прихахулися. *Кон.*

Вибіраєцця, як за море стріляти. *Бр.*

Вибіраєцця, як чайка за море. *Бер., Пир.*

Збіраєцця, як (1) на обід. *Павл.*

(1) як убогий. *Ном.*

Збіраєцця, як убогий на кісіль. *Об.*

Збіраєцця, як свекор пелюшок прать. *З.* — Убрався як свекор пелюшки прать. *Л.*— ... як свекор в пелюшки. *Б.*

Невістка каже, що нікому пелюшок прать, а він: «Та постой», каже, «дочко, ось я піду!», та все на печі совається. *З.*

Идуть, неначе в мед (помалу). *К., Рад.*

Лізеш, я (замісць *як*) кишка. *Проск., Кр.*

10970. Ходив рак сім год по воду, та прийшов додому та став через поріг перелазить, — розлив, та й каже: «отак чорт скору роботу бере!» *Л.* — ... та й каже: «така скора робота!» *Бр.*

Совайся, Ничипоре! *Кор., Гр.* —... по гарячій сковороді. *Пир.* — ... Совається, як Ничипір по горячій сковороді. *Не.*

Є цілий ніби акахвист (певно робота колишніх *студе́в*), де почитує: «Совайся, Ничипоре, совайся!» Він частенько було трапляецця по збірниках наших старих панотців. *Ном.*

Поки найде, то и сонце зайде. *Пр.*

Казав Хома: Душа моя, де ти забарилась? У собачинім (sic) хвості та в ковтуни збилась. *Пир.*

А підніми лишень клиши! *Пир., Н.*— ... клешні! *Л.*

Не волочися, як Борисів бик. *Ст. Зб.*

Не волочися, як Хведькова корова.

Не волочися, як солоний заєць.

Ёго (1) по смерть добре (2) посилать. *Прав. Ниж.*—... то нажицьця можна. *К., [Коз., Ст. Зб., Ёвх.]*.

(1) Такого. *Руд., Кан., К.*; От годиця. *Л.*; Тебе тілько. *Зв.* (2) по смерть. *Рад., Л., О.*; Тебе б тільки. *Полт.*

Пішов, як багачеві (*або*: бідному) по смерть. *Ил.*

10980. За море по зілля пішов. *Ил.*

Улита йде— коли то буде. *Зал.*

Ходить, як бендюжна (хлёрка). *Збр. Шей.*

Як хвіст волочецця. *Пир.*

Буде ходив, поки світа та сонця. *Проск.*

Поки дайде, так и сонце зайде. *Черн.*

Пішов, як рак по дріжджі. *Ил.*

Волочецця, як волоцюга у плуга.

Волочесся, як голодне літо.

Ой ти то ходиш! як валёк. *Проск.*

10990. Ходиш, неначе як гріх без душі. *Бр.*

Ходить, як (1) неначе три дні хліба не ів.—Ходить, неначе не івши. *Пр., Лох.*

(1) Оце ро́бить. *Зв., Дуб.*

Ходе неначе ступа. *Павл.*—Справжняя ступа. *Пир.*

Звиваецця, як муха в мазі. *Ил.*

Digitized by Google

Такий жвавий, як Жид молотити. *С.*

Жвавий, як рак на греблі. *Гат.*

Жвавий, як опецёк.

Проворний, як ведмідь за горобцями. *Л.* — Швидкий, як ведмідь за перепелицями. *Павлв.* — ... до перепелиць. *Проск.*

Проворний, як лопата. *Не.*

Швидкий, як віл у плузі. *Пр.*

11000. Швидкий, як черепаха. *Зв.*, *Проск.*

Зачепився за пень, та й стоїть цілий день. *Об.*

Насилу Бог дав силу! *Л.*, *Пир.*, *Кон.*, *Яц.*, *Руд.* — ... и кобилу сиву. *Ном.*

Нам як женитися, то й ніч мала. *Ст. Зб.*

Нехай (1) на манастир. *Ск.*

Каже, як не молиться, або, молячись, минає: те ж само и у всякому ділі, як мина що. — (1) Подробиця не хай. *Кор.*

Одкладає, як Лях свято. *Кан.*, *К.*, *Рад.*

По римському законові свята можна переносити на другі дні.

Одклад не иде у лад. *Кон.* — З одкладу не буде ладу. *Черн.*, [*Пир.*].

Тільки сир одкладаний гарний. *А.* — Одкладний сир добрий. *Зв.*, *Рад.*

Що маєш робить, то зроби сёгодня, а що маєш ззісти, то ззіси взавтра. *Проск.* — ... бо тільки іден сир відкладаний добрий. *Бр.*

На страсній неділі весілля не справляють (одкладає). *Пир.*

11010. *Нехай* недобрий (1) чоловік. *Лів.* — *Нехай* та тривай то недобрі люде. *Не.*

(1) поганий. *Бр.*, *Рад.*

Нехай, нехай, та й зовсім занехаєш. *Л.* — ... зусім занехай. *Бр.*

Губою говори, а руками роби. *Ил.*

День неначе (1) год. *Н.*, *Л.*

Можна багато вробити. — (1) як. *Коз.*

Не журись, та ділом поспішай. *Х.*

Коли взявсь за гуж (*або*: за уж), не кажи, що недуж. *Об.*, [*Ст. Зб.*]. — Недуж — не берись за гуж. *Зв.*, [*Бал.*].

Де руки и охота, там спора (*або:* скора) робота. *Ил.*

Не візьмесся за роботу, робота сама не зробиться. *Бр.*

Всяке діло хоче, щоб коло ёго панькали. *Ном.*

Иди (*або*: Біжи ж) ногами. *К.*, *Л.*

11020. Та біжи мені бігóм, щоб одна нога тут, а друга там! *Збр. Лаз.* — Біжи ж мені та на одній нозі. *Б.*

Вчи лінивого не молотом, а вчи голодом. *Ос. 10 (XIII, 20.)*, [*Зал.*].

З рук падеть все: так часом не хочеця ні за що принятися. *Ст. Зб.*

Кому діло докучить — тот ся розуму научить.

Акт книги *Ст.* Магистрату 1692 р.; пісьмо кінця XVII с.

В нас поциганськи: не хоче робити — не силуй, істи не хоче — бий. *Гайс.*

Бог з празником, а чорт з роботою. *Кр.*

Лучче на печі лежати, ніж від ранку до вечору страждати. *Збр. Лаз.*

Піч мати. *Нов.*

Ох піч моя, піч! колиб я на тобі, а ти на коні — славний би козак був з мене! *Кон.*, [*Шим.*]. — Пецко, матко! гдибись ти на коню била, а я на тóбе, цоб то за слічна вóйна бúла (казав жовнір, добившись в заверюху до якоісь хати и забравшись на піч). *Казки.*

Хто любить піч, тому ворог Січ. *Кременч. п.* (Калебарда).

Чув од дідизного козака; розказував, з великою повагою, про лежебоків. *Коніс.*

—

11030. МАНДРІВОЧКА — рідна тіточка. *Ос. 14 (IV, 65)*, *Зал.*

Де хатка, там и (1) паніматка. *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*

Що хатка, то й. *Лист. (II, 13).*

Де хліб-сіль-каша, там домівка наша. *Пир.*, [*Коз.*].

Тільки домів (1), як у зайця (2) лонів (3). *Бр.* — В него домов, як у зайця ломов. *Ст. Зб.* — В мене домув, як у собаки ломув.

(1) У нёго (у вбогого бурлаки) стільки дворів. *Кор.* (2) у собаки. *Пир.*, *Кон.* (3) ланів. *Кор.*

Присягаю зеленому гаю: як гай розівъецця, то й служба минецця (не хоче служить, у ліс ёго тягне, на волю). *Бр.*

Як розвернецця на весну лист, то підемо всі в свист (втічемо). *Кан.*, *К.*

Оставайся, мамо, в лузі: вже тепера ми сами друзі. *Ш.*

Чи не поволочиш ти вовчого хвоста (чи не думаєш ти йти)? *Кан.*

Уродився (1) на вовчі слёзи. *Кр.*, *Х.*

Пішов, утік. — (1) Создав Бог. *Кр.*

Замочить лапті (пійти в мандрівку). *Н.*

11040. Из доброго миру пішла. *К.* — Ніхто и не бив, и не лаяв: так пішла, з доброго миру. *Рад.*, *Л.* — Не знать чого пішов — из доброго дива! *Ч.*

Пішов з блеску світа (не знать, чого й куди). *Кон.*

Digitized by Google

Пішов у світи́ (докучило бути, и пішов у світи). *Бр.*, *Лип.*

Пішов з пустим міхом на порожні клуні. *Сл.*

Побіг, як собака за возом. *Б.*, *Пр.*— Як собака за возом, біга. *Ёвх.*

Пъятами накивав. *Ск.* — ... закивав. *Х. Зб.*

Потя́г, як Тарас лозами. *Зал.* — Мандрує на довгі лози. *Конис.*

Ломаку під руку, та й лети́! *Кон.*

Ёго й з собаками не збігаєш (*або:* не набігаєш, не знайдеш). *Зал.*

Пъятами кивае, бо діла немає. *Рад.*

11050. Доти ходив, доки не наложив головою. *Проск.*

Лучше было (sic) сидіть дома! *Пр. в Ст. Зб.*

Не грай, не блукай — будеш чоловіком. *Пир.*

Прошки роблять без сорочки. *Нос.*

—

ЗЛОДІЙ на злодію іде и злодієм погоняє. *Нов.*

Инший такий є, що «в мене», каже, «світліше око попросить», а другий — «а в мене світліше вкрасти». *Зап. (I, 147)*, *Кан.*

Хазяін бережецця, а злодій давно ёго береже. *Кр.*

Красти вільно, та бъють більно. *Нос.*

Не руш нічого и не бійсь нікого. *Лист. (II, 214)*.

Хто краде, то не живе той в довгі літа. *Кл.*

11060. Як прийде злодій — так заніз догоня, а притика осажує. *Збр. Лаз.*

Чути далеко злодія. *Бр.*

Непроторенний злодій. *Ил.*

Майстер читати, писати й з горшків хватати. *Не.*

Изпід стоячого підошву випоре. *Кон.*

Цуп-луп, та й в кешеню. *Пир.*—Цуп та луп, сховав у кишеню. *Бр.*

Цяця, цяця! та й в кешеню. *Руд.*

Шути-шути, то й угадай. *Зал.*

Паньку, Паньку! чи не вмочив ти в мій спуст свою баньку? *П.*, *Прав. Ниж.*

Взяв він за своє—буде тямив. *Проск.*

11070. Добулася наша мати—буцім то на ярмалку. *Ёвх.*

Була не була, а як вош изняла. *Хар. Зб.*

Купив, та насилу втік. *Полт.*

Руками дивиця, а очйма ла́па. *Сл.*

Того шукає, що не положив. *Ил.*

Ворожила не ворожила, а од тебе не одходила. *Нос.*

Ворожила, доки не вложила. *Проск.*

Баба ворожила, та й головою наложила. *Проск.*, *Бус.*

Найшов, як дома взяв. *З.*

Найшов сокирку за лавкою. *Об.*, [*Ст. Зб.*].—Знайшла сокирку за лавкою: я положила, а ти знайшла. *Бер.*

11080. Вже воно ёго (1) не втікло. *Ск.*

(1) ёго рук. *Л.*

Ухопив, та не втюк. *Ст. Зб.*

Пошов, набравши подошов.

Умочив руку́ в гречаную муку.

Як увійде в комору, то хоч би гадюка лежала, то зогнав би та вкрав. *Кон.*, *Зап. (I, 148)*.—Хоч би гадина там сичала, то візьме. *Нов.*—Хіба б гадюка там сичала. *Ос. 1 (281)*.

Майстер до чужих кайстер (кайстра — торба). *Ёвх.*

Що побачила, то й ii. *Прав. Ниж.*, *Пол.*

Ні з чим не розминецця. *Лів.*, *Сл.*

Знає від огню (краде). *Кан.*, *К.*

Візьме хоч з огню. *Л.*, *Нов.*, [*Ёвх.*]—Из огню вворве. *Кр.*

11090. Підголив так, як без мила, *Зв.*

Обідрав (*або*: Обголив) на (1) білку. *Рад.*

(1) як. *Кр.*

Обідрали, як молоденьку липку. *Кв.*

Обідрали до голої кості. *Л.*

Обібрали до нитки. *Кр.*, *Гр.*

Брав не пишався, верни не встидайся. *Збр. Шей.*

Хатнёго (1) злодія (2) не встережесся (3). *Зв.*, *Л.*, *Б.*, [*Бр.*].

(1) Домового. *Ил.*; Домашнёго. *Проск.*, *Ст. Зб.*; В хаті. *Бер.*; Свого. *Зв.*, *Дуб.* (2) ворога. *Зал.*; не вбережесся. *Б.*; не встережеш. *Рад.*, *Б.*; не встерегтися. *Ст. Зб.*

На злодію (1) шапка горить. *Прав. Ниж.*, *Пол.*, *Лів.*, *Сл.*—... а він собі хвать за голову! *Л.*

(1) Злодієві и. *У.*; злодієві. *Лів.*

Хто порося вкрав, у того в у́шах пищить. *Пол.*

Злодію отпустить сили, то прибуде ума. *Гл.*

11100. Злодієві одна дорога, а тобі десять. *Руд.*, *Л.* — Ім одна дорога, а нам скільки. *Н.*

Миш не одну має діру до ями. *Ил.*

Хто вміє красти, то вміє и сховати. *Проск.*

Замок (1) для доброго чоловіка. *Ст. Зб.*

(1) Замок не для злодія, а. *Нос.*

Digitized by Google

Вовк и ліченє (1) бере (2). *Зв., Дуб., Рад., Б., О., Ст. Зб., Войц.*

(1) и личені вівці. *Ил.*; и щитане. *Сос.* (2) хапає. *Бер.*; вхопить, *Б.*; візьме. *Сос.*

Не поможи тобі, о святий Боже! *Проск.*

Е, ось він дугою косить (краде). *Б.*

Крадене не йде в користь. *Коніс.*

Ноги померзли (забере злодій на оберемок—«прощай, ноги померзли!») *Кон.*

«Тату, не лізь з постолами на престіл!» — «Нічого, сину, аби душа була чиста!»

«То мов би злодії церкву драли, та щось не про наших так кажуть.»

11110. Роди, Боже, на всякого долю! а піймаєм (на крадізці), то здіймем и лёлю. *Кор., Л.*

Як сіють у полі, то приказують: «Роди, Боже, и на трудящого, и на продящого, и на крадящого!» От, як піймають кого, подорожного, в горосі або сніп овса візьме коневі, то той и одказує: «ти ж, як сіяв», каже, «приказував—роди, Боже, на всякого долю». *Кам.*

Не дать душі пропасти — треба вкрасти. *Ос. 2 (244).*

Хоч украв, аби добре сховав. *К.*

Грошам лиця немає (укравши, легко перевести).

11114. А покозацькій: хоч вкрав, то мовлять, що добув. *Кл.*

11116. Поки коні водив, то й Бог годив; а як став ,воли, то воли в лихо ввели (злодій так управдавсь). *Кр.*

Тяжко там украсти, де газда (хазяін) сам злодій. *Ил.*

Не піймавши (1), не кажи, що злодій. *Л., Пр., Р., Гат.*—Не кажи сь, що злодій, бо ще сь не піймав. *Бр.*—Не кажи «злодій», поки за руку не схватив. *Ил.*

(1) Не побачивши. *Зв., Рад., Пир.*; не попавши. *Гл.*

Як не зловив, то й до пана не позивай. *Бер.*

11120. Нехай над ним ворони кракають! *Л., Б.* — Щоб на тебе ворони кракали! *Коз.*

Бодай тебе за серце взяло! *Бр.*

Ніч мати. *Ск.* —...все покрие. *Проск.* —...мати, не дасть погибати. *Кан., К.*— Ніч—як мати. *Коз.*

Чи вже мені будуть вікном двері? *Бр.* —Не первое окном з хати утікати. *Ст. Зб.*—Окном двері

Ідної смерті не минеш, а другої не буде (гайдамацька). *Ёвх.*

КИСИМ ГОЛОВА (1) (*Л.*: Кисим башка)! *Хор.*

Ніби комлицька, арменьска и д. похвалка, пострашка,—як и *сікир башка, сіким голова*. Кажуть теж — що, мов, убив.—(1) башка. *Л.*

Уклав (1), як сіно в годину. *Пер.*—Уклав у копи. *Ном.*

(1) Улолокав. *Л., Пер.*; Убрав. *Коз.*

Душі залізтися. *Ном.*

Одежа 11128—11248. — Охайность 11249—11285. — Сон 11286—11356. — Дорога 11357—11440.

Шануй ОДЕЖУ в дворі, вона тебе в людях. *Пр. в Ст. Зб.*

Пошануй одежину раз, вона тебе десять раз. *Об.*

11130. Чоловіка по одежі стрічають, а по уму випроваджають. *Ос. 19 (XIV. 29).*

Шовкова плахта не к будню, а к святу. *Коз.*

В будень постарецьки, а в неділю попанськи. *Ил.*

Талувать, нехтувать одежину. *Ном.*

Ні плечей, ні очей (сорочка, що прокупився на ii). *К., Л.*

Там рукава, як під корою (такі густі шитки в дівочих сороччаних рукавах). *Кон.*

Вітром підбито. *О.* — ...а морозом підшито. *Пир.*

Зробив—на собаку мале, на кішку (1) велике. *Л.*

(1) кота. *Пр.*

Теперь треба не в овсину, а в просину шить (не рідко). *Кон.*

Сім раз відрізали — довга; сім раз лицёвали — нова. *Прав.*

11140. Це наче хоч лопаткою ёго витни. *Бр.* — Хоч лопаткою вріж. *К.*

«Бува, як и тепер от повелось, куцо ходять: одежину якусь нахопить, що аж глянути чудно.» *К.*

Куди оберни, то все діра наверхà. *Ил.*

Digitized by Google

Чоботи каші (¹) просять. *Н.*

(¹) істи. *Л.*

Латка на латці. *Бр.*, *Пир.* — ... та й Латиш. *Б.*

На свиті стільки лат, як на селі хат. *Ёвх.*, *Макс.* — На чугаї в убогого стільки лат, як у місті хат. *Бр.*

Постолики-соколики. *Новг.*

Хоч трапичка, та тахвтичка. *Б.*

Лучшая кошуля, ніж какабат. *Пр. в Ст. Зб.*

Поки́ль кожух не вивернеш, він все здається чорним. *Сос.*

Дерецця — на нове берецця. *Об.*, *Ст. Зб.*

11150. Пан дере — та багатий. *Зал.*

Нарядив когось, як хвуркальце. *Пр. в Ст. Зб.*

Де щипочка, там дірочка. *Зв.*, *Лох.* — Що щипочки, то й дірочки. *Кулж.* — Де вщипнецця, там подерецця. *Лів.* — Щипочки, щипочки, на завтре дірочки, а з сёго та в краще. *Рад.* — Щипочки рибочки, там и моіх дві ниточки. *Л.*

Приговорюють, щипаючи, як хто надіне нову одежу.

Дай, Боже, здорово сходити, а на друге заробити. *Ил.* — Дай, Боже, из сёго та ще в краще! *Пир.*, *Л.* — Здорови носіть, а скачучи деріть. *Рад.*

Добрий стрій — піднесися та стій (як одежі). *Проск.*

Ну, повернись — підніми руки — лети к чорту. *Ном.*

Жартують, як примірлють кому нову одежу.

Широке буде и узьке. *Ст. Зб.*

Великий чобіт на нозі, а малий під лавкою. *Збр. Лаз.*

Голодний день просидиш, а голий ні з міста. *Не.*

Иде зіма, а кожуха нема. *Ил.*

11160. Без кожуха береть сукруха. *Ст. Зб.*

Вітер каже: «гу-гу-гу! сім свит продму!»; а кожушана латка лежить тихесенько в кутку та й каже: «а мене не продмеш!» Тоді вітер, розсердившись, каже: «Мовчала б уже там, коли тебе ніхто не чепає — тут не за тебе річ!» *К.*

Кожушана латка за рідного батька. *К.*, *З.*, *Л.* — ... як рідна матка. *Бр.*, *Рад.*

Кожух та свита, то й душа сита. *К.*

Шори та вбори. *Сос.* — В шори, та в вбори, та в наритники. *Л.*

А як мені збіратись! встав, оперезався та й зувсім зібрався. *Бр.*

Я казав «спиш», аж ти обувається. *Ст. Зб.*

Одягається, як попів челядник. *Ёвх.*

Десь тут було моє безголовья (шапка). *Збр. Шей.*

До лиця околиця. *Б.*

11170. Сам одягний — таки зовсім, як міщанин. *Збр. Лаз.*

Убери (¹) пень, буде подобень. *Г.*, *П.*, *Кан.*, *К.* — ... хорошень. *Ил.*

(¹) Прибери. *Ж.*

Вбери й пенька, то стане за Панька. *Бер.* — ...за панка. *Бр.* — ..за синка. *Проск.*

Прибери пня, то й пень гарний. *Бер.*, *Рад.*, *Черн.*, *Ст. Зб.* — ... то (¹) покращає. *Лох.*, *О.* — ... почепурніє. *Кр.* — Прибери пня, дай ёму имня — и з нёго буде чоловік. *Ил.*

(¹) Причепури пень, так и той. *Коніс.*

Як вберецця й дід, то буде побід. *Бр.*

Преберецця, аж світ увесь стрепенецця. *Гл.*

Не пізно хороше ходити. *Руд.*

Ковнір по уші, жилетку надув (джиджулицця). *Мі.*

Хоч поганий, та в жупані. *Коз.*

Убрався в жупан, и дума, що пан. *Ном.*, *Ил.*

11180. Убраний, як пан. *Кон.*

Цур тобі, пек тобі, як запишався, що в новую свиту прибрався! *Пр. в Ст. Зб.*

«Козак, не дражни моіх собак!» — «Нехай сюди не спинаюцця, а сюди не кусаюцця (у неї перстні на руці, а в ёго червона стёжка гарна в застіжках и нові чоботі витяжні — одно 'дному показують, а собаки — аби, бач, чим замутицця).» *Пр.* — Козак: «проведи, дівко, од собак, щоб отут не кусались (показує на полосату шаравару), а сюди не спинались (на груди, а на грудях стёжка).» *Кр.* — Козак: «Чом се хата не метена (показує ногою по хаті, а шаравара пістрова мотаецця на нозі)?»; а дівчина: «Чи все ж мені та мені (показує рукою по хаті, а на всіх пальцях перстні)». *Кр.*

Як душі не вложив — так парядив хо́роше. *Ст. Зб.*

Вистроілась, як лялечка. *Пир.*, [*Бр.*].

Ич — мов тееся під лопушком! *Ном.*

Найпаче жартують над маленькими панночками, як вони приджиджуляцця в свої брилики.

Убрали, як на смерть. *Пав.*, *Л.*

Як ся убрав, так го урочили. *Ил.*

Не пади, по́роше, на мое хороше. *Пир.*

Щоголь — поросячі ноги. *Нос.*

Digitized by Google

11190. Хоч голий, та в поясі. *Ёвх.*

На нозі сапъян рипить, а в борщі трясця кипить. *Л.*, *О.*, *Кр.*, *Х.*, *Ёвх.*—Чоботи скриплять, а горшки без сала киплять. *К.*, *Збр. Лаз.*

Голе и босе, а голова в вінку. *Бр.*

Оце захималась (од *Химка*: погано голову завъязала). *Черн. г.*

Хто хоче мати дзидарки, повинен мати хвільварки. *К.*, *Лаз.* — На дзидарки треба мати свої хвільварки. *Проск.*

Прийти можна до наготи, як тілько держатись моди. *Кон.*

Хоч голий, та пишний. *О.*, *Ст. Зб.*

Гучно, бучно, а в пъяти зимно. *Ил.*

На задніх колесах невідь-що, аби на передніх. *К.*

Хоч ідала, не ідала, аби хороше виходила. *Кон.*

11200. Знайте нас, що ми голі, та в жупані ходим. *Не.*

Краснеє піръя на відвуді (на удодові), але сам смердить. *Ил.*

Як корова зализала (про зализаного). *Пир.*

Хороший, як свиня в болоті. *У.*

Не показуй пугачові дзеркала, бо він знає сам, же красний. *Войц.*, *Ил.*

Гляди, сорока вхватить. *Гр.* — Сорока скаже (1), що сир (2), та й ухопить. *Пир.*—Ворона скаже *сир-сир*, та й ззість. *Пир.*, *Н.*

(1) подумає. *Л.*, *Черн.* (2) скаже *сер*, *сер*. *Кр.*; Е, ти дахуєсся! скаже сорока, що яйце. *Бр.*—Кажуть, як хто дуже вибілюецця. и д.

«Такий білий, що аж лебеді вхватять.» — «На чорнім хліб ся родить, а на біле гайтусь ходять.» *Збр. Шей.*

Пристало, як свині наритники. *Ёвх.*— Як свиня в наритниках. *Лів.* — Така подоба, як свині в хамуті. *С.* — Як свиня в оброті. *Кулж.*

Не припадає, як свині сідло. *Коз.*, *Кан.* — На свиню хоч сідло надінь, все конем не буде. *Зал.*

Як корові сідло. *Лів.* — Як на корову сідло. *Прав. Ниж.*, *Лів.*

11210. Оце нярядились, як теля в мішку. *Бр.*, *Б.*

Чепурицця, наче на весілля. *Коніс.*

Хто ходить у картузі, так у того чорти в пузі. *Б.*

Не хвастай, що в тебе сто рублів в. *Ч.*

Як у кого одна колоша в халяві, а друга поверх. В Лубенщині про такого кажуть, що то курв...ь. *Ном.*

Перевісить ёму соломъяне перевесло через плече: буде, як золоте. *Бр.*

Прибрався, як піп на службу. *Не.* — Нарядився, як піп в рясу. *Бр.*

Убрався, як чорт на утреню. *Об.*

Прибрався, як чорт на Водохрище. *Об.*

Вбіраюцця вмазаним навер. *Кан.*, *К.*— Вкаканим наверх. *Л.*

Оце надулась: наперед пъятами обулась. *Не.*

11220. Не туди й штани ёму стоять. *Бр.*

Чорт не чорт, а люде не такі. *К.*, *Л.*, *Пир.*, *Нов.*

Всі люде, як люде — один чорт в яломку (як хто, не як инші, вберецця). *К.*, *Кан.*, *Л.*

Зробив з дядька чорта: високо підстриг, а він к чорту и дивиця. *С.*

Без шапки, як злодій. *Бр.*, *Л.*, *Кон.*, *Збр. Лаз.*

Сховай на свято руки! *Збр. Лаз.*

По чому продаеш грудину (*або*: Виставив грудину напродаж)? *Л.*, *Кулж.*, *Кат.*

Шляхтич ти Кобиляцький, що одна нога в чоботі, а друга в лапці, (Кобиляки *Орш.* п.). *Нос.*

Питай гуски, чи зябуть нужки. *Ст. Зб.*

Чоботи пасови, як на псови (босий, як пес). *Ёвх.*

11230. Ноги собі скалить, а чоботи на кію носить. *Ил.*

Боско через увесь вік босий бігае. *Кр.*, *Н.*

И пси босі (на невбутого). *Шей.*

Цуцу, босий! *Ном.*—...не толоч проса.

Босини справляти (про босого). *Збр. Шей.*

Голий, як мати (1) народила. *Дуб.*, *Пр.*, *О.*

(1) на світ. *Л.*, *Ил.*

Так як огарь обідрався. *Кон.*

Огарь — пенёк осмалений.

Тікай голий, бо обдеруть! *Пир.*, *Пр.*, *Нос.*, *Нов.*—... бо обідруть тя. *Ил.*

Замість *тікай*; кажуть теж и про бідного.

Козак муха — без кожуха. *Я.*

Из дранки — в перепіранку. *Л.*

11240. Одна рубашка—та перепірашка. *Кон.*

Що вечора, що ранку, то й надінеш новодранку. *Пир.*

Плечі голі. *Бр.*

Прибрався к святу в новую лату. *Ст. Зб.*

На...,..... на твій подобень.—Чи подобень на долобень. *Бр.*, *Проск.*

*

Digitized by Google

Як дурне та вистроіцця гарно, або вийде на люде.

Пізнають хлопці и в драні (1) сороцці. *Л.*

(1) калній. *Ил.*

Сёго ніхто не зніме, а кращого не дасть. *Л., О.*

Не писаній рукава скачуть, 'но сите черево. *Ил.*

На пану шовчок, а в животі щолчок; а у мене хоч свита, та душа сита. *Т., Кон.*

—

Людям чини шайность, а коло себе май ОХАЙНОСТЬ. *Ст. Зб.*

11250. Хоч в семрязі, аби в добрі звязі. Хоч не ошатно, та здатно. *Гад.*

И цар города латає («ато нам свого доброго не латать»). *Рат.* [*К.*].

Хоч убогий, та хендогий. *К.*—Хоч будеш убогий, аби сь був хендогий. *Ст. Зб.*, [*Яц.*].

У наших хозяёк та по сто сорочок, а в мене одна, та й та біла щодня. *Бер.*

Трясця тім багачам, що багато сорочув; а в мене одна, та біленька щодня. *Ёвх.*

В нас коло посуди чисто ходють. *Пер.* —Чистенько коло посуди ходить. *Пир.*

Хоч на воді (1), аби на сковороді. *Кан., К., Д.*

(1) без масла. *Кан., К.*

Пороху не дасть пасти. *Ст. Зб.*

Попрочищано, попромітано—хоч каши покинь. *Б.*

11260. Хуста поперем, як три дні панщини відбудем (тяжко). *Бер.*

Марусю, дусю, мийся, чешися! *Бр.*

Промий чоло, чи не дасть Бог чого. *Ил.*

Невмивака—попова собака. *Пир.* —... гепáка. *Л.*

Незя волосом світить — надівай очіпка (покриткýй, або начосів не напускай). *Рад.*

Шевця не маш — сам чобіт заший, коли розірвався. *Ст. Зб.*

Треба з хусткою ходити (*або*: Ходи з хусткою).

Витовчи ніс, бо вже було би убогому Жидові помастити віз. *Проск.*,

Чепурненька—як мазничка. *Гр.*

На голову стрій, а коло заду, пробачте, з лопатою стій. *Ил.*

11270. Одна на мені, друга в помелі. *Пир.* — У мене одежі-одежі! одна в помелі, друга на мені—от и всі. *Кор.*

Ходить, як деркач (нема на ёму путящої одежини). *О., Коз.*

Такий чистий, як жидівський памтоховець. *Проск.*

Так зателепався, як Жид. *Ил.*

Чотирох свічок спалила, закім Грипя умила, а пятий каганець — такий Грицько поганець. *Ил.*

Живуть як свині в калу. *Ил.*

Наче гуси ночували (нечепурно). *Л., Ёвх.*

Убрався, як марюка. *Зал.*

Курить, як чорт дорогою. *Об.*

Рук не полощи. *Пр. в Ст. Зб.*

11280. Коли свиня в болоті, то мовить, що красна. *Ил.*

Нам не чепурицьця: аби старий це покинув. *Ёвх.*

Стара не покине, молодих сам не хочу. *Ном.*

Нам не чепурицьця—аби по світові волочицьця. *Ёвх., Кох.*

Ведмідь ніколи не вмиваєцця, то він здоров про те. *Бр., Зв.*—... та товстий. *Рад., Л., Пр. в Ст. Зб.*

Лазня въ калу стоіть, та людей миє. *Ст. Зб.*

—

СОН миліш у сёго. *Зал.*—Що єсть наймилійше и найкрасійше од сну! *Пир.*

Як хто прийде будити, тому голову набити. *Зал.*

Одне око, та й те спать хоче. *Рад.*— И єдно око спати хоче. *Ст. Зб.*

Спати не воєвати.

11290. Хто спить—істи не просить. *Руд.*

11291. Хто спить, той не грішить. *Кулж.*

11293. Хто по обіді не оддише, того Бог хазяіном не пише. *Нов.*

Хто пізно лягає, той щастя не має. *К.*

Ніч своє право має. *Проск.*

Коли сплять, не мішай. *К., Б.*

Сон переломить. *Кон.*

З сном як з волом борися, а рано вставать не лінися. *Ст. Зб.*

З спання не купить коня, а з лéжи не справить одежи. *Кон.*

11300. Сном не доробисся. *Проск.*

За спáннём та лежаннём и сорочки не будеш мати.

Як хочеш багацько мати, то треба мало спати.

Хто спить до дня, то й виросте бредня. *Збр. Лаз.*

Хто спить до слонца сходячого, той ен

Digitized by Google

увойде пекла горячого. *Вечиста книга Стародуб. Магистрату 1679 р.* (напис збоку).—... до сонця сходящого, той не втіче огня горящого. *Б.*

Хто пізно встає, у того хліба не стає. *П., Сл.*

Не кайся рано вставши, а молодо оженитись. *Кан., К.*

Хто рано встає, тому Бог дає. *Ск., Ст. Зб., Павлв.* — ... Бог щастя дає. *Ном.*

Як би поспав до обід, так приснився б ведмідь. *Б.*

Рання (1) пташка (2) зубці (3) теребить (4), а пізня (5) очиці (6) жмурить (7). *Л.* — ... пшеничку клює, а пізня очки дере. *Нов.* — ...пісні співає, а пізня очи протирає. *Кон.*—Ранні пташки росу пъють, а пізні слізки ллють. *Бр.*

(1) Ранна. *Проск.* (2) птичка *К., О., Кр., Гл.*; Ранні птацки. *Ил.* (3) зуби. *Ил., Бр., Зв., Бер.*; зубки. *Рад.*; носик. *К.*; носок. *Кр., Гл., Нос.*; піс. *Проск.*; роток. *Х. Зб.* (4) набиває. *Гл.*; пробірає. *Рад.*; прочища. *Кр., Х. Зб.*; чистить. *Проск.*; утирає. *К.* (5) а пізна. *Проск.*; а пізні. *Ил.* (6) вочиці. *Нос.*; очи. *Ил., Бр., Проск., О., Ст. Зб.*; гочі. *Бер.*; очки. *Зв., Рад.* (7) продирає. *Бр., Зв., Рад., О., Кр., Ст. Зб.*; промиває. *К., Бер., Гл.*; протирає. *Проск., Нос., Х. Зб.*; *Ил.*

11310. Чобіт мулить ногу, подушка мулить в голову. *Збр. Лаз.*

Цигане будуть сниціця (як хто не вечерявши спать лягає). *Кр., Л.*

Душа спати не ходить. *Бер.*

А спатки така, що мати її родила до сна. *Бр.*

Извикли коти очи жмурить, голови ховать. *Кл.*

Ховаюцця очки в мішочки (видно, що спать хоче). *Кр.*

Дерецця горло — чи би спало, чи би жерло. *Ил.*

Як би Бога не боявся, то й на двое б перервався (позіхає). *Не.*

Оце зіхає!... нехай сам здихає. *У.*

Не треба ні на кого позіхать—закривать треба рот. Не треба теж ні на кого потягацця—умре той: треба потягацця на піч або на грубу. *Ном.*

А в солому! *Л., О.* — А надвір! *Дуб.* — Чіпа, чіпа! в солому спати. *Гр.*

Жартують, як хто дуже позіхне.

11320. Так окунів ловлють (дріма). *Лів.*

Знай, Никони ловить. *О.*—Піймав Никона. *Ст. Зб.*

Ні послать, ні в голови. *Нос.*

Долі дві волі — и рука и нога спить. *Ос. 5 (XII, 72).*

Як мъягко сциця! наче теща послала. *Кон.*

Виспать коваля и бондаря (довго спати). *Б.*

Спить, як би шовком шив. *Ил.*

11327. Спить, як після маківки. *Прав. Ниж., Лів.*—... як маківку випив. *Бр.*—Маку наївся. *Бр.*

11329. Заснув, як баран. *Бер.*

11330. Мов пан, оддиха (більш на собак кажуть). *Кон.*

Хропе на всі заставки. *Лів.*

Лежить, як камінь (оспалий). *К.*

Одвернув, як Циган ренджиgло (одвернув паністару). *Кон.*

Виспався, та не вилежався. *Ст. Зб.*

За сон не ручися (можна и угрішиця). *Л., Пир.*

«А що се ти, так не звичайно, гріх (діло було за вечерею)!»—«За сон, хазяін, не ручись!»—«Так ти ж не спиш.» —»Так буду.» *Камн.*

Ні на волос не спав и ні на маково зерно: хоч зшивай очі. *Ст. Зб.*

Так вже й спить, як полоханий заєць. *З.*

Спить, а Химини кури бачить! *Пер., Ном.*

Ніч Божа («Ой gвалт! ніч така Божа — не виспалась!»). *Бер.*

11340. Ніч матка—висписся гладко. *Ск.*

Пужка джиgушка, вставай дівка Марушка. *Ш.*

Иноді жартують так, натякаючи, що, мов, з жонотою треба иноді и примусом.

Пора втавать та хліба доідать. *Сос.*

Ти мене торкнеш, я тебе збудю (як хто просить рано збудити). *Бр.*

Валяецця, як свиня в барлозі. *Зв., Л., Пир., О.*

Сон—мара. *Б.*—... а Бог—віра («то приказка давня»). *Бр.*

Нехай св. Ёсип на все добре переносить (як що недобре приснициця). *С., Кан., К.*

Що думаєш, те й сниця. *Бр.*

Що на яву бредецця, то и во сні верзецця. *Л.*

Як снецця, то и верзецця. *Гат.*

11350. Не думай, то и не снитимиця. *Лох., Л., Пир.*

Куди ніч, туди й сон (те, що насниця). *Бр., Ст. Зб.*

Спицця, то й сниця. *Бер.* — ... я як

Digitized by Google

пріснецця (1), то й все минецця. *Бр.* — Спицця—сницця, свінецця—все минецця. *Ст. Зб.*

(1) а прочнецця. *Рад.*

Як є горе на душі, то и зо сну жахаєсся. *Ш.*

Каждий свій сон росказуе. *Ст. Зб.*

Инший сон—як у руку дасть. *Лів.* — Як у лоб дасть. *Рад.* — Сон змутить: як у руку дасть. *Ст. Зб.*

Як у око вліпив (угадав, про сон и д.). *Кр*, *Л.*, *Павлв.*, [*Ст. Зб.*]. — Сон, як у руку. *О.*

—

ДОРОГА чхаецця. *Коз.* — «Чхаецця!» — «Дорогу чуеш.» *Л.* — ... почуеш.» *Рад.*

Се мені дорога кладецця. *З.*, *Л.*, *Пир.*

Заіхав собі, та ні куе, ні меле. *Зал.*

11360. За морем, як за горем. *Кан.*, *К.*

Живи з сороками з воронами, що в ирей не ходять. *Пр. в Ст. Зб.*

Ярёма, Ярёма—посидь лучче дома. *Х. Вид.*

Ай гай! куме, куме! сиди з лихом дома, та й не рипайсь! *Пир.*

«Не ідте у понеділок— важкий день!» — «Земля важча, ніж день.» *Коз.*

Іхать-іхать, та в зубах (1) віхоть. *Ст. Зб.*

(1) Кажуть, як хто раз-в-раз *іхать*, а ніщо не налаштовано у ёго, біга як дурне. *Ном.*—... (1) та десь инде. *Л.*

Иди сідай на віз. *Ном.*

Жартують, як діти, або жінка, просять куди іхать, а не можна, або не хоче.

Покóсом та в паністару носом. *Ном.*

Жартують, як хто скаже, найпаче з дітвори—«поідемо, поідемо!»: не поідете, не сподівайтесь.

Господи благослови! дай, Боже, час добрий (як рушають у дорогу). *Л.*, *Сос.* — Господи пострічай. *Пир.*, *Кон.* — Господи Боже, щасти и пострічай. *Рад.* — Щасти, Боже! *Лох.*, *Пир.*, *Пр.* — Хай Бог щастить—даруй, Господи! *Кон.*

З Богом на биструю воду. *Ил.*

11370. Нё!.. з долини в долину та на свою Украіну (поганяйлівське)! *Кон.*

Піщки нема замішки. *Кан.*, *К.*, *Лів.*

Умні люди пішком ходють, а дурни ідють. *У.*

Пішечком з мішечком. *Зал.*

Подорожнёму и Бог вибачае. *К.*, *Кан.* — ... простить. *Лів.*, *Руд.*

«А що це ти, бабо, робиш? тепер піст.» — «Подорожнёму, шинечку, чоловікові не гріх!»—а вона вийшла на дорогу, та й плямка собі салце. *Ном.*

Чоловік знае, коли виізджае, а не знае, коли вернецця. *Проск.*

Додому широкі ворота, а з дому узькі. *К.*

Коли зібрався, за нами не бався. *Прав.*

Хліб в дорозі не затяжить. *Ил.*

Хто хліб носить, той не просить. *Ст. Зб.*, [*Ил.*, *Ёвх.*].

11380. Подорожнёму хліба не давай, бо люде дякують за дощ, а він лаецця. *К.*, *Кан.*

Що за сон, як в головах шапка! *Ёвх.*

Не тоді спати, як товариш шапки шукае. *О.*, *Новг.*, *Ш.*

Товариш мовний в дорозі стоіть за віз смаровний. *Ил.*

Тогді дорога спішна, коли розмова потішна.

У доброго коня не довгі верстви. *Кос.*

В дорозі всёго трапицця. *Л.*, *И.*

Хто часто в дорозі, був під возом и на возі. *Ил.*

Піч тучить, а дорога учить. *Прав.*

Дорога біжить. *Бат.*

Час би то. *Ис.*

11290. Шлях не спить. *Прав.*, *Л.* — Шлях не гуляе. *Бр.*, *Рад.*

Народу богацько—не бійсь и д.

Ночлігів з собою не носють (як хто просицця на ночліги). *Пол.*

Де будуть шанувать, там будемо ночувать. *Пир.*—Як будуть частувать, так и ночувать. *Коз.*

Толкувать—ночувать! підмазать—треба іхать. *Пир.*—Толкувати — ночувати! підмажем, та й поідем. *Пер.*

Свято поле, мазницю взявши. *Полт.*—Посвящай поле мазницею. *Гр.*

Хто коня годуе, той дома ночуе. *Коз.*

Хто путае, той ногами не плутае. *Б.* — ... ногами плутае, а хто въяже, той певно спать ляже. *Рад.*, *Кон.*—Хто въяже, то й спать ляже. *Б.*

Яловий міст (це іздять). *Пир.*

А за лёду де був? тепер кажеш «перевези!» *Крем.*, *Л.*

Шануй гори, мости: будуть цілі кості. *Бр.*, *Зв.*, *Проск.*

11400. Вставать треба, ідучи через мости, жеб були цілі кости. *Ст. Зб.*

Ідь не брідь. *Пр. в Ст. Зб.*

Стала роса (піт на коневі). *Кон.*

На коня впасти (скочить). *Гат.*

Digitized by Google

Хто колує (1), той дома не ночує. *У., Проск.*—Хто просто іде, той дома ночує, а хто объіжджає, той в лісі блукає. *Кр.*

(1) объіжджає. *К.*

Навпростець (1) тільки ворони літають. *Пир.*—... а люде по дорозі ходять. *Пер.* — Ворона (2) прямо (3) літає, та ніколи дома не ночує. *Ёвх.*

(1) Напрямець. *Ш., Хар. Зб.* (2) Ворони. *К.*; Ворон. *Б.* (3) напростець. *Б.*; навпростець. *К.* (4) не буває. *Пир.*; не ночують. *К.*

Хто простує (1), той дома не ночує. *Бр., Зв., Ёвх.*—Хто колує (2), той дома ночує. *Л.* —... а хто дуже простує, той в дорозі ночує. *Ил.*—Хто кругу не боіцця, той далі становицця; а хто навпрошки, той чортам роги править (*або:* той швидче дома становицця). *Коз.*

(1) опрошкує. *Збр. Лаг.*; вопрошкує. *Ёвх.*; іздить, ходить—навпростець. *(Пол., Пир., Б., О.)*, навпрошки. *(К.)* просто *(Рад.)*; Хто кружає, той дома спать лягає, а хто простує. *К., Коз.* (2) кругом іздить. *Ос. 5 (XII, 71).*

«Куди твій батько поіхав?» — «На ярмарок!» — «А коли вернецця?» — «Як поіде на объізд, то сёгодні буде, а як поіде навпростець, и завтра не буде!» *Сл.* — Як поіхав кругом, так сёгодня буде, а як навпрошки, то хіба завтра. *Ос. 5 (XII, 71).* — Як поідеш в объізд, то будеш и на обід, а як напростець, то увечері. *Х. Зб.*, [*Зв., Б.*].

Пішов батько напростець: не скоро вернецця. *Павл.*

Волю коловати, як просто іхати, а бідувати. *Ил.*

11410. Далеко, та легко, а близько, та слизько. *Зв., Л., Коз., Сл., Ёвх.*

Там тебе и Матвій посніда («Чи можно сюди іхать?»—«Ось поідь! там и д.»). *З., Кон.*

Ідьте, сердечко, навпрямець, а там живеть Андрій Швець, а там — круто соб — живеть Кулива Вакуленкова: ii чоловіка торік взяли в москалі... а там проваллячко, а за проваллячком — гульк — по городу ходить сива кобила, а на призьбі лежить руда собака: ото, сердечко, й отаман живеть. *Зап. (I, 148).*

Не доходя минаючи, де рябі ворота, а новий собака. *Зв., Чир.*

Язик и до Кракова доведе. *Рад.*

Язик Киева доведе. *К., Бер., Ст. Зб.* — ... и кия. *Кор.* — Язик до Киева доводить. *Коз., Кр.* — ...и до кия. *Зв., К., Ил.*

Язик на конець світа заведе. *К., Кан.*

Сюди виль, туди виль — аж за пять миль. *Ст. Зб.*

Гей, верни, Касян, круто!
Вертай, Грицько, бо у церков заіхали. *Коз.*

11420. Не вхопив тропи. *Кон., Л.*

Хто питає (1), той не блудить. *Об.*

(1) дороги. *Рад.*; Хто питаєцця. *Ст. Зб.*

Блуд мене допитався. *Ил.*

Видно й хати, та далеко чухрати (1). *Л.* — Бризько видати, далеко цибати (2). *Нем.*

(1) махати. *Л.* (2) дибати. *Бр.*, [*О., Новг.*]. шкандибать. *Ис.*; стрибать. *Рад., Л., Мг.*

Близенький (1) світ! *Об.* — Не близько! *С.*

(1) Блигомий. *Р., Л., Кон.*; Близомий. *Л.*; Не близький. *Лох., Сос., Новг.*

Далеко, та треба іхать. *Пр. в Ст. Зб.*

Очам видно, та ногам обридло. *Ёвх.* — ... обидно. *Коз.*

Навзаводи побіг. *Лів.* — На всі заводи побіг.

Жене, як дідько вітрй. *Гат.*

Поспіша, як Жид на шабаш (1). *Об.*

(1) шабас. *Зв., Рад., Л.*; сабаш. *Бр., Бер.*; *К., Л.*

11430. Поки сонце зайде, то и чорт не знайде. *Бр., Лів.*

Скільки ідеш, та все в однім місці. *Л., О., Ст. Зб.*

Скільки вбъеш, стільки въідеш. *Об.*

Санна ізда — ангельська ізда, але дідчий виворот. *Г.*

Як буде полоз вогкий, то буде и кінь мокрий. *Кр.*

Тепер іхать (*або:* ити)—ворога карати (грузько, темно и д.). *Пир., Л.*

Хоч боком котися (рівно, сухо и д.). *Л., Кон., Ст. Зб.*

«Що везеш?» — «Олово!» —«Бідна ж твоя голово!» *Ст. Зб.*

Сопи гора, аби не я. *Б.* — Сопи гора, сопи, та й не вилізеш. *Лип.* — А що гора сопе? *К.*

Іхала Хима з Ірусалима: тарахкотілка теркоче, а коник бігти не хоче. *Бр.*—... білою кобилою: тарадайка торкоче, кобилка бігти не хоче. *Гайс.*—...возок скрегоче, Хима ся регоче. *Ил.*

11440. Обидралися в дорозі, и так, пане, з дому виіхали. *Ст. Зб.*

Digitized by Google

Горілка 11441—11790. — Гість 11791—11951. — Хліб-сіль 11952—12406. — Тхорить 12407—12415. — Пить 12416—12430. — Гостинець 12431—12433.

Спершу ГОРІЛКА людей розважала, а тепре сама засумувала. *Гат.*

Пий, та ума не пропий. *Ск.*

Пий (1) винце, та знай дільце. *Б.*

(1) Пий, дівка. *Кон.*

Пъяний свічки не поставить (1). *Б.* — ...а звалить (2)—звалить. *Бр.*, [*Зв.*, *Рад.*, *Бер. Б.*, *Кон.*, *Новг.*].

(1) не погасить. *Б.*; не приліпить. *Проск.* (2) и готовую. *Ст. Зб.*

Пъяному и кози в золоті. *О.*, [*Ст. Зб.*].

Коли голова не по тому, най ся мають ноги на бачності. *Ил.*

Дай, Боже, пить, та не впиваться; говорить, та не проговорицьца; на печі спать, а на покуті дверей шукать. *Кон.*

Хто по повні випиває, той під тином (*або*: під плотом) спочиває. *Ёвх.*

Не допивай, не доливай — не будеш пъяний. *Бр.*, *Вас.*

11450. Хто багато пъє, сам себе побъє. *Ил.*

Пий та не впивайся, між чужими людьми вистерігайся. *Кл.*

Пий та не вий, то знай; а пудпивши, бунтів жадних не починай.

Коли пъяний, то лізь в болото, а не зачіпай. *Ил.*

Хміль не вода—чоловіку біда. *Ст. Зб.*

З хмелём треба з розумом жити. *У.*

Хміль до лихого людей зводить. *Кл.*

Добре тому пить, чий хміль спить. *Не.*

Добре тому пить, хто хмелю не боіцця.

Голодному на умі хліб, а пъяному хміль. *Слуц.*

11460. На готовий хміль хоч води злий, то опъяніеш. *Ёвх.*

Сім год баба похмілялась, та з похмілля й умерла. *К.*, *Л.*, *Ёвх.*

Не доведе Семена горілка до добра. *Кон.*

Горілка не дівка, а Семен не дурень. *Ил*

Горілка не дівка. *Бр.*—... не треба ій цілувати — з ума зведе й сама пропаде. *Бр.*, *Бер.* — Горілка не дівка, здоровъю злодійка. *Проск.*—Горілка, як та дівка—хоч кого підведе. *Черн.*

Од пива болить спина, а од меду голова. *Не.*

Як є на мед, тоді пий пиво; а як є на пиво, тоді пий воду. *Кон.*

Добра вода, бо не мутить ума (*або*: Блаженна вода, немутяща ума). *Ил.*

Прощай, розуме, як з горілкою (1) зустрівся. *Ш.*

(1) з чаркою. *Коз.*

Сёрбне чоловік чарку — як исказицця. *Не.*

11470. Як упъецця, так як изказицця. *Л.*, *Коз.*

За чарку, то й за сварку. *Бр.*—За цюю чарочку збивають сварочку. *Черн.*

На підпитку нема спинку. *Гат.*

Як не бить, то й не пить. *Рад.*

Пъяний гірше скаженої собаки. *Л.* — ... скаженого пса. *Проск.*

Сказано: пъяний, що дурний. *Бр.*

Там такий дурний у горілці, що лихо (задиршливе, як упъецця). *Ном.*

Від пъяного поли вріж, а втікай. *Проск.*

Пъяного моленіе—хварисейське хваленіе. *Кл.*

Пъяного молитва—як хорого піст. *Ст. Зб.*

11480. Пъяного молитва, як умерлого битва. *Кл.*

Пъяний на все зізволяє. *Ил.*

Пъяному гори немає—усе рівно. *К.*

Пъяному море по коліна. *Об.*

Як пъян, то копитан (1); а як проспався, то й свині (2) збоявся. *Бр.*, *У.*, *Проск.*, *Рад.*, *Кан.*, *Коз.*, *Збр. Лаз.*

(1) пан. *Прав.* (2) вівці. *Бр.*

11485. Вибачай, дурний, пъяному. *Я.*

11487. Що у тверезого на умі, то в пъяного на язиці. *Об.*

Digitized by Google

Не бий, не печи—тільки язик намочи. *Б.*—Не бий, не волочи—у горілці язик намочи, усю правду скаже.

Ходи, кума, до мене, випьем у мене. *К.*

11490. Буде пъяна рука и нога. *Л.*, *Цер.*

Хоч коні путай («так много есть там напитків». *Пр. в Ст. Зб.*). *Ст. Зб.*

Хто має, той наливає. *Пир.*

Хто пъе, той кривиця; кому не дають, той дивиця. *Рад.*

З пісні; дальше вона так: «а ми будем пить, и Бога хвалить, и за нас, и за вас, и за нашу неньку, стареньку, що навчила нас горілочки пити—гаразд, гаразд».

Пило б и ледащо, як би було за́ що. *Бр.*, *Рад.*

Добре дуть, як дадуть! *Лів.*

Чоловік постіл, тягни ёго за стіл (одному дає горілку, чи що, а другого не сажає, то друге и каже...). *Рад.*

Солодкий медок, та ба! *Ст. Зб.*

Солодок медок, та по шажку в роток.

Медок солодок, а язичок дере. *Ил.*

11500. Що пропито, в тім не ходити. *Бр.*

Прийшов нестаток, випив остаток. *Яц.*

Тут горілка кап, а там хап (з кишені). *Ст. Зб.*

Людям дарма життя, аби було пиття. *Збр. Лаз.*

Нема й шаноби, як нема горілки. *Коз.*

Ти до ёго, а він до тебе. *К.*

Поміль суд та право, ми діло поправимо, та по дві похилимо. *Коз.*—Поки суд та діло, давайте по чарці. *Гл.* — ... так випьем. *Пер.*

Будем пить з каганця та й чарочки до денця. *Ил.*

Випьем по половинці, щоб було легко нашій дитиці! *Пир.*, *Збр. Лаз.*

Випьемо лиш, щоб дома (*або:* жінка, діти) не журились. *Полт.*, *Л.*, *Зал.*

11510. А нуте, Самарці, потягнем по чарці (в Новомосковську). *Ос. 20 (IX, 14).*

Пий та хвали, що б не дали. *Р.*

Пий до братовóї, бо я голови слабоі. *С.*

Пий до кума, а до куми завтра випъеш. *Кан.*

Чоловік не скотина — більш відра не випъе. *Лів.*, *Чор. Рад. (291).*

Як ті пъяниці щодня пъють! добре, що ми попривикали. *Об.*

Чи не дора нам березу везти? *Б.*

Чи не *вести*? бо в колядках передній вожака *березою* звеця на Поліссі. *О. Мар.*—Кажуть гості, як випить хотять.

Кумки та кумки, та випъемо по румки: и як підем на той світ, там румок ніт. *Черн. г.*

А нуте из *білих ручок! Чор. Рад. (48).*

Тра горло промочить. *Пир.*

11520. Ке нам чого-небудь такого, для чого чарки роблять. *Ос. 20 (IV, 20).*

Чарочка моя кругленька, як я тебе люблю, що ти новненька! *Зал.*

Чарочка чепурушечка, пъе Сидоровна душечка.

Ну, пий, стара: гості будуть та й поідуть, а ми з тобою вік зжили. *Ос. 5 (XII, 73).* — Гості будуть, та й поідуть, а ми все дома. *Рад.*, *Пир.* — ... а ми з тобою зостанемся. *Пир.*

Перший килішок, як по лёду, другий, як по меду, а третій не питай, лише давай. *Ил.*

За сії речі дайте нам горілки гречі. *Збр. Лаз.*

По сі мові та буваймо здорові! *Чор. Рад. (52).*— ... та будьмо здорові. *Сж.* —... будьте здорові. *Кулж.*

Кажуть за чаркою, а теж—кінчаючи про що розмову и прощаючись, встаючи од столу и д.

По о́дній (1) не закушують. *Л.*, *Кон.*

(1) По перші. *Л.*, *Пир.*

Випийте по другій, щоб на одній не скакали. *Коз.*

А ну лиш: чоловік на одні нозі не ходить, а на двох. *Ос. 5 (XII, 73).*

11530. Дайте другую — прогнать тую. *Ст. Зб.*

Випий три, та й уси (1) протри. *Ос. 5 (XII, 73)*, *Кон.*

(1) ус. *К.*; *Л.*

На трёх же не іздать.

По чарці, по парці, та впъять по пъять. *Рад.*—... та всім по сім, та по стакану́, та й станем на стану. *Пир.*, *Л.*

«Чи наливать ще пулш (більш)?»—«По три дай, та тоді питай!» *Кон.*

По старинному обряду—пъють дві изряду.

Перед обідом не вадить, а по обіді загладить. *Ил.*

Що потравка, то поправка. *Рад.*

По отченáші напиймося по чаші. *Ил.*

Поставивши тарілки (1), по чарці (2) горілки. *Ил.*, [*Нос.*].—... поставивши ложки, напиймося трошки. *Проск.*

(1) ложки. *Кон.*; До тарілки. *Не.* (2) Поклавши тарілки, став на стіл. *Сж. Зб.*

Digitized by Google

11540. По нашому українському (1) звичаю (2) треба пить горілку (3) до чаю. *Пир.*

(1) бурлацькому. *Пир.*; По наському. *Кон.*; По старому. *Ёвх.*, *Кулж.*; По руському. *К.*, *Ш.* (2) обичаю. *Кон.*, *Кулж.* (3) по чарощі. *Евх.*, *Кон.*, *Кулж.*; треба пить горілку и істи сало. *Пир.*

Скільки води не пий, а пъяним не будеш. *Проск.*

Випийте на потуху! *Лів.*

На потуху випийте чвертуху. *Кон.*

Пиво не диво, а дайте горілочки. *Проск.*

Пивши пиво, та воду пити! *Ст. Зб.*

Кому не стане, того за лоб.

Та нічого поститись, коли єсть игде міститись (як не пъе у частованні). *Прав.*

По Марусин поясок (в чарці поясочок). *Л.*, *З.*, *Хор.*, *Ш.*

Випиймо (1) до дна, щоб не було ворогам добра. *Кон.*

(1) Не випив. *Бер.*

11550. Пий до дна, щоб очі не запали. *Л.*, *Коз.*

Випивай до дна, щоб велика росла. *Лох.*

Випивай до дна: на дні молодні дні. *Рад.*

Випъем по повній, бо наш вік не довгий! *Зв.*, *Пир.*—... щоб наш вік був довгий. *Л.*, *Пр.*

Випийте: казала Жидівка, що добра. *Пир.*

Випивай, щоб на ворку не оставалось. *Коз.*

Издави хоч пляшку (то пити просить так, не одступає). *Кон.*

Та випий!... нубо, хоч подерж, хоч у руках! *Л.*, *Кон.*—Та візьміть хоч в руки. *Л.*, *Пир.*

Хто не випъе до дна, той не мислить добра. *Кан.*, *К.*, *Б.*

Хоч у губу візьміть: може з отрутою дасте (гість хазяінові, як той частує)! *Л.*, *Кон.*

11560. Торкни в губу (частуючи, каже, як хто не бере чарки). *О.*

Випивай, щоб дід не ворчав. *Рад.*

Випивай, щоб на слёзу не оставалось. *О.*

Од порожнёї стидно, та 'д повної жаль (пускать гостей). *Коз.*

Гостю налив чару, а сам випив пару. *Кон.*

Кому чарка, кому дві, кому нема й одної. *Рад.*, *Пир.*

Душа міру знає (найбільш, як пъють горілку не з чарки, а прямо нахилки). *Об.*

Приймa душа и з ковша. *Рад.*, *Б.*

Хто кого мине, най ногу вивіне (в частованнёві, або так в приязному якому ділові). *Ил.*

Зоставля на кучері (не допиває). *Дуб.*

11570. Дирявий рот (як пъе и потече). *Кулж.*

Хто пъе, тому наливайте, а хто не пъе, тому не давайте. *Бр.*

До кого пъеш, тому й здоровъя кажи. *Б.*

Померщим душам царство небесне! батькам, матерям, братам, сестрам, діткам маленьким... нехай легко згадаецця нашому сватові (*або*: кумові), а нам пошли, Боже, вік и здоровъя, щоб цей празник одпровадить, Нового году (*або*: Водохріщ и д.) діждать легенько и веселенько в мирі-покої из вами здоровими. Будьте здорові, будьте здорові!.. а будь здорова стара, діти (примовля за першою чаркою)! *Ос. 15 (XIV, 88).*

Щоб Господь родив пшеницю и всяку пашницю, щоб діждали жать, и спожинать, и людям честь воздавать (хазяйна). *Ос. 15 (XIV, 89).*

Будьте здорові, будьте здорові! будь здорова, стара! даруй, Боже, благо й веселе! даруй, Боже, щастя, долю, хліба вволю, а хліба найбільш! а до хліба посилай, Боже, капусту, буряки, огірки — щоб діждали садить и поливать, а після в добрім здоровъі поживать (за другою чаркою).

Роди, Боже, хліб, а до хліба опеньки (се б то — мъясо), щоб до стожка ходили (до мъяса пъють).

Приспоряй, Господи, Божу росу, щоб коровки доілись (до молока).

Будьмо! *Лист. (II, 20).*

Щоб нашим ворогам було тяжко! *Чор. Рад. (52).*

11580. Будьмо живи, щоб з наших ворогів повитягало жили! *Б.*

Щоб вороги мовчали й сусіде не знали. *Ос. 20 (IV, 24).*

На здоровъя тому, а хто ворог кому («бо нищий, як випъе чарку від кого, то слабий буде або-що»)! *Бер.*

За здоровъя всіх, забравши в мік; хто слабенький, той зверху! *Ёвх.*

За ваше здоровъя! *Пир.* — За наське здоровля! *Бр.*

Будте здорови! *Кон.*—... на здоровъя!

Будте здорови — скачіть на здоровъя. *Кр.*

За здоровъя наше (1), та в горлячко ваше (2). *Кулж.*

(1) ваше. *Ном.* (2) наше.

Digitized by Google

Будте здорови, в кого чорні брови! *Зв.*, *Рад.*, *Збр. Лаз.*

Будте здорови, як бурі корови, а я буду пить, як черкаський бик. *Кон.*

11590. Будьмо здорови, як сіри корови, а наш бик и так звик. *Рад.*, *Б.*—...уповні звик. *Б.*

Будьмо здорови, як наші корови! *Лів.* —... тобі, сволоче, не розвиваться, а нам молодим не упиваться! чарочка у роток, а здоровъячко в животок! *Пир.*

Від краю до краю усім добра желаю! *Ёвх.*

На безголовъя тому, хто говорить про куму! *Бр.* — ... тому, а хто любить куму! вам на зависть, а ій на користь.

Здоровенькі будьмо, та себе не гудьмо. *Б.*

Из ваших рук, щоб діждали онук (свати, пъючи). *Прав. Ниж.*, *Лів.*

Дай же, Боже, діждати— яйцями товкати! *Бер.*—... ковбасою запихати, христос-воскрес казати. *Бр.*

Пошли, Боже, з неба, чого нам треба. *К.*—... хліба й сала, молока й меду. *Ёвх.*—Подай з неба, чого треба. *Б.*

Дай, Боже, чого хочецця! *Зв.*, *Рад.*

Боже, дай гоже (*або:* А ну лиш! гоже дай Боже)! *Кор.* — Дай, Боже, щоб усе було гоже! *Пир.*, *Черн.*

11600. Роди, Боже, овес, ячмінь и гречку, хоч всёго потрошечку; роди, Боже, лён и коноплі на ввесь християнський мир. *Кр.*

Роди, Боже, на всякого долю! *Рад.*

Дай, Боже, того часу діждать: хай Бог хліб родить та скотину плодить. *Кон.*

В кого в руках, в того й в устах. *Коніс.*

Доброму за добрость, а злому за злость! *Ст. Зб.* — Нехай піде лихому на шкоду, а нам на добро! *Не.*

Дай, Боже, щоб молоді любилися, а старих щоб и колом не розважити. *Бр.*

Нехай вам все добре! *Об.*

Царство небесне ім! *Лів.*—Нехай царствують.—Царство небесне померши душам. *Бр.*, *Бер.*, *К.*, *Л.*, *Кон.*—... а нам пошли, Господи, вік и здоровъя (1). *К.*, *Л.* — Померши царство, а нам на здоровъя. *Прав.*—Померши царство небесне, вічний покой. *Л.*, *Пир.*, *Кон.* — Дідам, бабам, батькам, діткам!... а померши дай, Боже, царство.

(1) а нам ще прожити. *Бр.*, *Бер.*

Пошли вам, Боже, здоровъя, та з неба дощ, та хліб, та цвіт, та всячину! *Пир.*

Нехай ёму легенько згадаецця! *Лів.*, *Сл.*—... де він у світі повертаецця (1). — Коли жив, нехай ёму легенько згадаецця; а як умер, царство ёму небесне. *Лів.*

(1) обертаецця. *Зв.*, *Н.*, *Кон.*, *Кр.*

11610. Хай ёму так (1) икнецця (2), як собака з тину (3) ввірвецця (4). *Лів.*

(1) легенько. *Бр.*, *Зв.*, *Рад.*, *Гад.*, *Ал.*, *Павл.* (2) гікнецця. *Бр.*; кнецця. *Р.* (3) з плота. *Бр.* (4) як камінь об камінь трецця. *Р.*

Нехай ёму легенько икнецця (1)! *Л.*, *Кон.*—... икаецця, де там він повертаецця. *Пр.*, *Павл.*

(1) гікнецця. *Бр.*; кнецця. *Кр.*

Нехай ёму так легенько икнецця, як павине пірья об воду торкнецця (*або:* черкнецця). *Пир.* — ... икнецця, як пірина об пірину черкнецця. *Б.*

Живи здоров та багат! *Ст. Зб.*

Жила б, багатіла, та з переду горбатіла. *Б.*

Здоров, трам,—випью я и сам. *Ил.*

Здоров, сволоче, коли ніхто не хоче!

Прощай, розуме, завтра побачимось! *Бр.*, *Проск.*, *Пир.*

Чарочка коток, котися в роток! *Рад.*

Я такий чоловік: як візьму, то й випью. *Пир.*

11620. Щоб наші діти так вибрикували (бризкаючи з чарки недопите в стелю). *Л.*, *Кул.*

Роди, Боже, жито, пшеницю, а в запічку дітей копицю. *Збр. Лаз.*

Скільки на кожусі стручків, стільки дитині рочків (*або:* баранців).

Напився як у лісі, а народу як у церкві (коли не скаже за чаркою якого теплого слова). *Кр.*

Польське пиво (добре). *Пер.*

Гарна горілка, коли не з шинка. *Гат.*

О, це Брусилівська! *Рад.*, *Бер.*

Новомлинка—води половинка, а коропська — суща (про горілку. Короп вславився нею праве скрізь по Лівім Боці). *Кон.*

Святий понеділку, не сварись на мене, що я пью горілку. *Черн.*

Гірько випить, а жаль покинуть. *Кан.*, *К.*

11630. Погано пъецця — тільки у чарці не зостаецця. *Б.*

Ні пъецця, ні остаецця. *Ст. Зб.*

Коли б сёго добра та хоч ще піввідра. *К. т.*, *Б.*

Пошукаймо указу, щоб напитись по дру-

Digitized by Google

гому разу; та як не перервемось, так и по третёму напъємось. *Рад.*

Оце тая запеканка?.. як би ще! *Кр.*

Як випили варенухи, то й загули, як мухи. *Кон.*

И гуляли вони собі день як золото, другий як срібло, третій як мідь, хоч и додому ідь. *Зап. (II, 53).*

Ноги кажуть «ходімо додому», головонька каже «ходім до покою», калитка плеще «напіймося ище, я все поплачу». *Сл.*

Що на дворі дієцця, у світлиці забудеш. *Не.*

Як не бъється, а к вечору напъється. *Коз.*

11640. Де пъють, там и ллють (1). *Ск.* — ... без шкоди не буває — аби здорова наша голова. *Не.* — ... и ллють, там же и бъють. *Ст. Зб.* — Де пъють, там и бъють. *Л.*

(1) розливають. *Кан., К.*

Чуєш, кумасю, щипочко, кришечко, кров бурякова, прищепа тютюнова (то як жіночки горілку пъють). *Сл.* — Кров бурякова, а душа часникова. *Бр., Рад.*

Як пили, то гумоніли (гомоніли), а до рощоту, то й поніміли. *Ст. Зб.*

Коли б вихорів, виболів, що у мене вихлив! *Нос.*

Безодноі бочки не наллеш. *К., Рад.*

Хай ii зола пъе (з ii горілкою)! *Кон.*

Напивбисься шевськоі золи! *Проск.*

Бодай ёго пъявки пили. *Кон., Кр., Ш.*

Гладить дорогу. *Лів.*

Дав Бог упитись, та не дасть проспатись. *Кл.* — ... упитись, а пъяний не хоче спати положитись.

11650. Випило залишне, нехай одниме. *К.*

Коли ж горілка проіде з милю, — не буде вже в неі першого хмілю. *Гат.*

И хміль пропав! *Лів.* — Де той хміль дівався!

Злякався добре.

Він пъе, та ума не пропъе. *Ёвх.*

Пъяний-пъяний, а об угол не вдарицца! *О., Коз.*

В болоті не без чорта, в сімъі не без пъяниці. *Кон.*

У пъяниці коли не очі сині, то спина в глині. *Л., Ёвх., Ш.*

Дивицьця на пъяницю — все одно, що причащацьця в Велику пъятницю. *Пир.*

Гапусю, усип мені осьмусю. *Кон.*

Бодай тіі пани жили, що гуральні становили: як би не ся чімируха, то я б згинув, так як муха. *Бр.* — Як би не та сивуха, згинув би козак, як муха.

Дався козацтво само мало винниці, и ёму б ні за що панам за іх дякувать: пріслівъя недавніх часів.

11660. Жид а винниця мати не дасть загибати. *Ил.*

Принеси хоч за губою. *Кон.*

Добре ёму й понюхать (пъяниці горілки). *К.*

Добре пъяниці и капля (1). *Рад., Л., Коз., Кр., Ст. Зб.* — Як пъянипя, то й каплі рад. *Коз.* — Пъяниці и капля дорога. *Кр.*

(1) крапля. *Зв., Проск., Дуб., Бер.*

Добро́ Мацьку (1) й плітка. *Бр.*—Добра́ Мацьку и плотка—добра пъянйці капля. *Ст. Зб.*

(1) Марку. *Ёвх.*

Пъяниці брязь-брязь! буде бігти через грязь. *Збр. Шей., Коз.*

Додержуй корчми. *Ст. Зб.*

Где пиво чуй, там ночуй.

Пиття — пожиття. *Ил.*

Се зілля кожде вживає. *Л., Кон.*

11670. Хто коршму (1) минає (2), той щастя не має (3). *Яц., Бер.*

(1) шинок. *Рад., Б., Х.* (2) зазнає. *Зв.* (3) не знає.

Корчма розуму учить. *Бр.*

Хто пъе, тому Бог на пиво дає. *Ст. Зб.*

Блажен муж — до церкви недуж, а до корчми — чім дуж. *Зв.*

Що корчма, то стій; що корчь, то блій, — кріпись, а далі ступай. *Ил.*

Як би не діти, то би добре було в корчмі сидіти. *Проск.* — Же би не діти, лише би в корчмі сидіти. *Ил.*

Не пить — вмерти, и пить — вмерти; так лучче пить и вмерти. *Пир.*

«Хоч не з добра, а з наруги людськоі пішла ся витадка, але ж навіки дурна, біс ёго батькові!» *Пир.*

Тільки и нашого, що ззів та випив. *Бер.*

Люде пъють, так честь та хвала; а ми пъем, так стид та біда. *Не.*

Пъяне, хоч дурне, забува го́ра (горе), а тверезе — як замкнуто. *О.*

11680. Пий, дядьку, горілку — смутку забудеш! *Хар.*

То недужого питають, а здоровому наливають. *Смуц.*

Не з добра чоловік лишню чарку випъе. *Б.*

Не то пъяний, що наперед пада, а то пъяний, що назад пада. *Рад., Пир.*

Digitized by Google

Не то пъяниця, що пье, а то, що випиваєцця. *Новг.*

Не вино, лиш пъянство проклято. *Кл.*

Хоч пъян, аби упрям. *Ст. Зб.*

Пъяниця—проспиця, а дурень—ніколи. *Об.*

Тверезому можна з пъяним жити. *Кл.*

Годі вже дома пити — ходім в шинок. *Полт.*

11690. Коли не напивацьця пъяним, то лучче пить воду. *Ёвх.*

«Иш, як він здобрів до неї!»

Не лий! того кури не визбірають.

Пъяний собі розум відбірає, а Бог ёму изнов дає. *Кл.*

Пив не наживо, на смерть. *Пир.*, *Кон.*

Не-минай-корчма, не-пролий-капла. *Зв.*, *Чигр.*

Та він би маму свою пропив. *Проск.*

«Коли б я не на печі, та не в руках дитина, я б тобі дала осьмухи! уже четверту тягне, стара собака!» — «Не слухай стара!» *Пир.*

Зажирлив очі (упився дуже, або захарлав що). *Пр.*

Як пье, то не проливає; як бье, то добре влучає. *Ил.*

Спився, як Беля.

Король Угорський кінця XII с., що син ёго панував років зо два в Червоні Русі, доки не пропудили ёго геть.

11700. И зстарівся, воюючи, по корчмах ночуючи. *Ст. Зб.*

Ходить до чопа (до шинку). *Б.*

О, вони не пъяниці! мабуть и хліб умочають вже в горілку. *Гр.*

Пье и пье, нема ёму просипу. *Л.*, *Кон.* — ... и вгáву. *Ном.*

Що в Бога день, а в ёго очі, як баньки. *Проск.*

Тут така, що в горілці усе б и мокла. *Коз.*

Пье, як в лазні на піч лье. *Кл.*

Чорно пье. *Ил.*

Не пролива! *Х.*

У свою голову пье. *Кв.*

11710. Безодня (1) бочка. *Ном.*

(1) Бездінна. *Ров.*

Гуля́ бабуля, поки на хребті кошуля. *Не.*

Се не панського (1) роду — пье горілку, як воду. *Зв.* — ... а горілочка, як дівочка: зведе хлопця, як дідочка. *Полт.*

(1) Доброго. *Бр.*

И чарка нова, та горілки нема: хилю, хилю — не тече, коло серця пече. *Лаз.*

И ти тут, и я тут — а хто у нас дома? а хто у нас порубає солому на дрóва? *К.*, *Кан.*

Пъяна баба співала.

Утопив свій маєток в животі. *Ил.*

Пропив світ за три гроші. *Проск.*

Де копачі копали, там и гроші пропали (де заробив, там пропив). *Рад.*

Лучче пропить, ніж дігтю купить. *Б.*

Лата на лату сади, а копійку на горілку держи. *Нов.* — Латку на латці сажу, шаг на горілку держу. *Пир.*

11720. Заробив на хребет та и в губу. *Ст. Зб.*

Аби в трунок, а на плечах дарма! *Бр.*

Горілку пий та жінку бий — нічого не бійся. *Збр. Лаз.*

Церкву обдирає и кóрчму латає. *К.*, *Кан.*

Де в Бога коршма, а в того церков (пъяниця, як кликано до церкви, а дорікали коршмою). *Ил.*

«Михайло, ходім до церкви!» — «Нехай-но!» — «Михайло ходім до коршми!» — «Махаймо!» *Руд.*, *Гайс.* — «Тит, ходім молотить!», так він каже — голова болить; «ходім до корчми горілки», то він и біжить (див № 10853). *Рад.*

11726. Як до церкви, то й ноги болять (1), а як до корчми, то й в боки взявся (2). *Дуб.*

(1) не здужає. *Бр.* (2) помаленьку йде.

11728. Піп каже: «идімо до божниці», а пъяниця каже: «идімо до коршмиці». *Проск.*

Господи вишній, чи я в тебе лишній?.. чи я коли в церкві бував, чи я коли шинки минав? *Кр.*—Господи, за що мене караєш? чи я коли в церкву хожу, чи я коли корчму мину, чи я те не вкраду, що лежить недоладу? *С.* — Боже ти мій, за що ти мене караєш? чи я жінки не вбиваю, чи я церкви не минаю, чи я в корчмі не буваю?... Так ні ж! де пъють, то там мене минають, а де нагай, та ще й з узлом, там я перший. *Прав. Ниж.*

11730. Куняє й наливає, наливає — випиває, випиває и куняє,—свого віку козацького доживає. *Збр. Лаз.*

Лихо горлом влізло. *Прав.*

Убив чмеля. *Гр.*

Убив муху. *Лів.*

Бачив вже шклянного бога. *Л.*, *О.* — Він геть таки склянного бога держицця. *Коз.* — Стекляного бога поцілувати. *Ёвх.*

Мені не раз доводилось бачити у міщанства нашого (по разних городах), що

Digitized by Google

під пъяну руч, найпаче по весіллях, вживають замісць пляшки—скляне Прияпове добро. Як тепер памъятаю, років коло тридцятка назад, в Переяслові, я зустрів на улиці весілля, що ходили з добриднями; все те було дуже вже на підпитку; хто в скоки, хто в боки—нестеменна бакханалія! а один з добридників частує (и музик, и жінок, а часом хто й з непохожан трапицця): смокчуть з Прияпа... Росказую про се—може воно кому на що знадобицця, хто захоче добрацьця рахуби про того *скляного бога*, хоч певно не од сёго він узявся у нас. Додам ще, що по селах мені нігде не доводилось не тільки бачити, а навет и чути про скляного Прияпа. *Ном.*

Такий, як ясочка.

Саме в красу. *Пир., Кон.*

У пъяти вступило. *Л., О., Ст. Зб.*

Оре носом. *Л., О.*

Залити очі. *Л., Кон., Ёвх.*

11740. Пъяний, як чіп. *Л., О.*—... чопок. *К.*

Пъяний, як земля. *Бер., Рад., Л.*

Ложки до рота не донесе. *Л., Пир.*

Пішов меж милі та меж любі, та й вкинув у голову. *Пир.*

Напився так, що аж очі побаклучились. *Кон.*

Пъяний, як ніч. *Ск.*

И вночі, и вдень завше ёму ніч. *Проск.*

Набражився, як пъяниця. *Коз.*

Пъяний, аж валяецця. *Лів.*

Пъяний, як швець. *Проск*

11750. Хоч возьми та й викрути. *Бр., Л., Пир.*

Підгуляв, що й з копитів збився. *К., Кан.*

Добре цівкою смикнув. *Л.*

Напала брага на врага. *Гр.*

Він такий, що й стежки не бачить (пъяний чи так дурний). *О.*

Ходить такий, як квач. *Кон.*—Пъяний, як квач. *Л.*

Язика не поверне, неначе він ёму повстяний. *Х.*—Язик, мов повстяний. *Лів.*

Хоч ёму зуби вибери. *Бр., Л.*

Підтоптавсь. *Чор. Рад. (380).* — Підтомилась (*або*: Підтупалась). *Ном.*

То сторч, то боком (дійшов). *Кон.*

11760. Чмілі гудуть. *Бр., Прав. Ниж., Лів.*

Гуде, як у повітчика в голові (що все пъяний). *З.*

Напились до положенія риз. *Пир., Черн.*

Голова в піръі, борода в коччі (в клочі), а душа в гайні. *Кан., К.*

Аж чуприна курить (так випив). *Бр.*

Заліг, як собака в грубі (як лежить з горілки). *Рад.*

Взявся пъяний за тин, як за пона трясця. *Пр. в Ст. Зб., У.*

Бач, як качки заганяє. *Бр., С.*

Мисліте пише (виписує). *Полт., З., Л., Пир.*

Отак чорт пъяних бере! *Л., З., Хор., Ёвх.*

11780. Світ як банька, а люде як мухи. *Кам.*—... перед ним літають. *Бр.*—Світ, як світ, а люде, як баньки. *Проск.*

Не добача—пъяний, або слабий.

Як випъєш дві-три, то неначе замакітриця світ. *Пир.*

Як кием набито в корчмі людей. *Ст. Зб.*

Там (в шинку) їх розмаітих. *Бр., Кон.*

Хто в коршмі служить, тому в броварі платять. *Ил.*

Де Біг церкву ставить, там дідько коршму.

В коршмі нема пана.

В шинку такий закон: за панібрата. *Кон.*

Тут пити, та не тут спати: треба ёму кием дати и кожух зняти. *Ст. Зб.*

Взяти на вишник. *Гат.*

11790. Де добре пиво, не треба й віхи. *Ил.*

—

Собака бреше, а ГІСТЬ іде. *Не.*

Дощ идеть, а гость ідеть. *Ст. Зб.*

Сорока скрекоче, гості каже. *Дуб.*

—... скрекотала, гості (1) казала. *Рад.*

—... скрікоче (2), гості будуть. *Ёвх.*

(1) гостей. *Нос.* (2) скрегоче. *Бр., Л* —Такою примовкою стрічають несподіваних гостей. *Нос.*

З поля вітер — будуть гості. *Л.*

Не в чім котка лапу лизала—аж гостя казала. *Ст. Зб.*

Кішка вмиваецця—проти гостя. *Пир., Л.*

Искра до покуття спахнула (гості будуть). *Пир., Кон.* — Искра з печі скакнула. *Ном.*

Хтось поспіша.

Як похлепнецця за іжею.

Пришли, Боже, гостя — аби добрий. *Бр.*

11800. Принеси, Боже, здалека родину, то ми и в буддень (1) зробимо неділю. *Ос. 2 (194).*

(1) в будні. *Коніс.*

Доброму гостю и (*або*: Як гарний гість, то й) так ради. *К.*

Любого гостя весною частують медком, а въосени молочком. *Дуб.*

Digitized by Google

Милий гість не часто бував. *Бр.*

Як би він прийшов, то и борщу не треба. *Коз.*

Коли б дав Бог гостя, то б и ми пожившились коло гостей. *Бр.*—Принеси, Бог, гостя, то и ми напъємося. *Проск.*—Дай, Боже, гостя в дім, то и я напъюсь при нім. *Ил.* — Нанеси Бог гостя, то и хазяіну добре. *Збр. Лаз.*, [*Сос.*, *Ст. Зб.*].— За гостями та й нам добре. *Ном.*

Неси, Боже, в чоботях, дамо личаки (хто пізненько в двері добуваецця). *Прав.*

«У нас хата на помості, просим брата в гості!»—«И тут тіі сидять, що добре ідять!» *Чигр.*

В рукопису д. Марковича так стоіть: «У нас хата на помості; просим брата в гості, и тут тіі сидять, що добре ідять.» Своіми зупинками я надав таке розумій, з яким мені лучалось чувати. *Ном.*

Хоч заглянь у хату. *Чор. Рад. (291).*

Хоч наплюй у хату! *Л.*, *Кон.*

11810. В чім зван, в тім прибувай. *Пр. в Ст. Зб.*

Закрився очима й плечима. *Прав.*|*Ниж.*, *Лів.* — Заверпяся плечима в світ за очима. *Ст. Зб.*

Забувсь, відкіля и двері відчиняюцця. *Лів.*

Не цурайсь хліб-солі. *Кулж.*

Меже людьми треба бути людьми. *Ил.*

Нехай буде хоч при людях, коли не на люде. *Бр.*

З головою не жить, а з добрими людьми. *Кон.*

Риба рибою живе, а люде людьми. *Ил.*

На куций бенкет—хоч на неділю. *Лів.*

Будемо гоститися: то у вас, то в тебе. *Бр.*

11820. Чи ся врачимо, чи не врачимо, — нехай ся хоть побачимо. *Ил.*

Святилося—через долинку та в гостинку. *Збр. Лаз.*

Шуми до куми! *Ил.*

Запряжу бугая: куди люде, туди й я. *Рад.*—... запряжу я другого, сідай, жінко небого. *Кон.*

Стукотить, грукотить... «А що там?»—«Кобиляча голова лізе!» *Ёвх.* — Стукотить, грукотить кобиляча голова. *Л.*

Ти знай, кому сказать *мамай-бог*, або *добридень*, а кому *день добрий* (луччому—*день добрий*). *Рад.*

Здорові були и Богу милі (як кого довго не бачили). *Шей.*

Дай, Боже, час добрий. *Сж.* — ...пору добру. *Рад.*—Час добрий. *Кон.*

Добридень *Об.* —День добрий. *Г.*, *П.*, *Пол.*, *Л.*

«Помагайбі!»—«Бодай здоров!» *Ст. Зб.*

11830. Слава (*або*: Богу) Ісусу Христу (замісць здоровкання)! *Бр.*

З святим днем будте здорови. *Нов.* — Будте здорови з сим днем. *Л.*, *Б.*

Будте здорови з тим, що сёгодня. *Пол.*, *Лів.*

Здоров, куме-Науме! *Я.*

Здрастуйте! Чи кріпкі, чи міцні? *Кон.*

На пса уроки, на кота помисл (1). *Ил.*

Стрівши несподівано приятеля.—(1)... вроки, на бігуна помисл. *Ст. Зб.*

Добривечір вам! чи ради ви нам (кажуть веселі гості, увіходячи)? *Прав.* — ... як ради будете, то й горілочки купите, то й спасибі вам. *Кон.*

А я слідом за дідом. *Пир.*, *Нос.*

Як увіде, а там рід, або товариство.

«Слихом слихати, видом видати!» (кажуть милому, та нечастому гостю).—«Давайте присну ноги посипати!» (каже гость). *Ёвх.*

Слихом слихати, видом видати! *Дуб.*, *Пр.*, *О.* — А, слихом слихати! *Л.*, *Пер.* — ... в вічі видати! *Л.*, *Пир.*, *Пр.*, *Б.* — ... видати—чи по волі (1), чи по неволі? *Зв.*, *Пир.*, *Кр.*

(1) а чи по добрій волі. *Бер.*

11840. «Питайте нас, чого ми прийшли до вас!» — «Скажете!» *Кон.*, *Л.*

Вам наші голови. *Гат.*

Як бачились в горосі та й досі. *Об.*

Що там чувати коло вашої хати? Бик чи привик, телиця чи веселицця? *Ил.*

А як ся кінь хамутний має? *Войц.*

Ніби на Підлассі, в якійсь Мостовій, приятелі так витаюцця.

«Як ся маєте?» — «Посередині: як вчора, так нині.» *Ил.*

Чи ще ви живи, чи душею не наложили? *Б.*

Не питай «як ся маеш», — подивись, то пізнаеш. *Ил.*

Перебиваемся, то сім, то тім боком. *Л.* — Перебиваемся то сяк, то так. *Пир.*

«Як поживаеш?»—«А так собі—то боком, то скоком.» *Пир.*

11850. «Я думав, що тебе нема.»—«Е, ледачого Бог не візьме!» *Бр.*, *К.*

«Ну, як же поживаеш?»—«А що мені діецця! живу помаленьку, з ноги на ногу.» *Ном.*

Жив, та горбат. *Ст. Зб.*

Digitized by Google

Жив-жив, та побачився.

Вода з водою зійдецця, а чоловік з чоловіком. *Ил.*

Гора з горою не зійдецця (1), а чоловік з чоловіком зійдецця (2). *Ск.*

(1) не сходицця. *Бер.*, *Кр.*, *Кулж.* (2) чоловіком як раз. *К.*

Розцілувавсь, як Жид на шабаші. *Ёвх.*

Смокче (1), як уж жабу. *О.*

(1) Жує. *Рад.*

Сядьмо на колоді, поговорім о пригоді. *Ст. Зб.*

Сідайте, щоб усе добре сідало! *Лів.*

11860. Сідайте (1), щоб старости сідали. *Об.*

(1) в нас дівка є. *Бр.*

Сядь, нехай поли не вісять. *Бер.*

Сідайте, щоб рої сідали. *Бр.*, *Кон.* — Щоб рої роїлись и старости садились. *Б.*

Сади, Боже, все добре! *Кр.*

Сідайте (1) в ряд, щоб Бог був рад. *Бр.*, *Збр. Лаз.*

(1) Сядьмо. *Пир.*, *Сос.*

Сядь коло порога, то будеш на покуті; а сядь на покуті, то будеш коло порога. *Бер.*

На покуті—не піп, так кутя, або дурень без пуття. *Об.*, *Ёвх.*

Дорогі гості, а нічим приймати. *Бер.* —... потчувать. *Павл.*

Прийшов гість, та на голу кість. *Бр.*

Пора до двора. *Об.*—... сходить місяць и зора. *К.*— ... двора, а додому час. *Ст. Зб.*

11870. Пора з двора.

Скільки ни сидіть, то все треба йти. *Ном.*

Як ми сидітимемо, то наш и коровай не зійде (як кажуть—посидіть би). *Рад.*

Треба йти до господи, щоб не було б шкоди. *Б.*

Шукайтесь за гостей. *Л.*, *Пир.*, *О.*, *Ст. Зб.*—... бо ми ще не переставали красти. *Рад.*

Люде добрі, хата тепла. *Лів.*—... кабаки доволі (1). *Ном.*

Чого їхать, чом не зостацьця? — (1) їсти та спати. *Гр.*; ну и зімуй. *Зал.*

«Гуляйте!» — «Гуляли б, та хліба не брали.» *Лів.*—... а ви б дали, так у вас діти мали. *Кр.* — ... не брали, а ви свого не дасте. *Б.*

«Стій, Уляно, бо ще рано!»—«Стояла б, так хліба не брала, а ви свого не дасте.» *Пир.*, *Кон.*

Бувайте здорови (прощаецця)! *Пир.*, *Кон.*

Здорові будте и нас не забудте, бо и вас нема чого хвалити. *Прож.*

11880. Забачимося на жидівського Юря. *Прож.*

Дай, Боже, на тім світі побачицьця. *Н.*

Бувайте здорові, мої чорноброві! кліпайте очима (плачте), коли ласка ваша. *Збр. Шей.*

На добраніч, усі блохи на ніч! спать до півночі, витрищивши очі. *Ном.*

Ідіть здорові, колисьте змололи, — а ми пустим нáраз, та й за вами зараз. *Шей.*

Най вас Бог щасливе провадить и в найбільше болото посадить. *Шей.*

Пішого до воріт, кінного до коня. *Б.*

А що це кум кума провожав? *Павл.*

Як довго прощаюцця. То, кажуть, провожаючи кум кума у метелицю, обидва померзли.

Було що їсти й пити донехочу́. *Рад.*

Було що їсти й пити, тільки принуки не було. *Войц.*, [*Ил.*].—Усе було гаразд, тільки примусу не було. *Кор.*

11890. Так то від своіх и вирвацьця. *Павл.*

Гарні гості, та не в пору. *Кон.*

Лучче в боцці, неже в чужій головці. *Пр. в Ст. Зб.*

Хорошні (1) гості, та в середу (2) трапились. *К.*, *З.*, *Кр.*

(1) Дорогі. *Дуб.*, *Коз.*; Добрві. *Рад.* (2) пъятницю. *Зв.*

Гість непрошений не дуже бувае тучений. *Ил.*

Де не просять, там кием виносять. *Бр.*, [*Прав. Ниж.*, *Ил.*].

Непроханий гість гірше Татарина. *З.*, *Л.*, [*Зв.*].

Незваному гостю місце за дверми́. *Я.*

Прийшли непрохані, то й підем некохані. *Л.* — ... неметені, підем нескребені. *Л.*, *Пр.* — Прийшов непроханий (1), піде недякуваний (2). *Рад.* — Пришов незван, пошов неслан. *Ст. Зб.*—Як пришов незваний, так и иди неотсиланий. *Гл.*

(1) непросені. *Бр.* (2) недякувані.

Принесе біс кума—та не буде ложки. *Ст. Зб.* — Прийде кумець на обідець, а лижки не буде. *Ил.*

11900. Якій гість, така ёму й чість. *Об.*

Сяде курка й без пòклада. *Бер.*, *Коз.*

Сідайте — на чім стоіте. *Л.*

Просимо їсти, та нігде сісти. *Кр.*

Є що й їсти й пити, є по чому й походити, тільки ні на чому гаразд гостей

Digitized by Google

посадити. *Кон.*— Єсть що істи, та ні на чім сісти. *Лів.*

Знають гості и самі, що вони нудні,— ато чого б вони калантáрили (проти клекоту збитнёго). *К.*

Посидать-посидять, та й далі пійдуть. *Л.*, *Кр.*

Бери, чорте, гостя, а муайку посля. *Не.*

З ложкою—до стола, на дурницю — до села. *С.*

Гарні (*або*: О, любі та милі) гості, та в двері не потовпляцця. *Зв.*

11910. Шануйся, як вон ведуть. *Ст. Зб.*

Прошу на выступці. *У.*, *Л.*

Ото Бог, а то (1) порог. *Пр.*, *Пир.*

(1) Оттут Бог, а тут. *Кулж.*

Пороги оббивати. *Л.*, *Гр.*, *Ст. Зб.*—... одбивати. *Нос.*—... перебивати. *Бр.*

Дармà верба, що груш нема — нехай и не родять; не бувають гості — нехай и не ходять. *Кр.*

Нехай до ёго піп з кадилом прийде, а не я. *Кр.*

«Так просили, так не пускали!...» — «Куди?»—«В хату!» *Кулж.* — Прохали, та в хату не пускали. *Ёвх.*—Так нас не пускали—до хати... а так приймали, так приймали—все з стола... та ми посиділи на покутті—знадвору—та й додому пішли. *Кажи.*

Як тато псів накупив, то чорт до ёго не приступить (кажуть, як не раді ім в гостях). *Бр.*

Положили Савку на голую лавку. *Нос.*

Як хто жалкуецця, що погано витали, то так жартують.

Хоч не нагодували, аби запрохали. *Кан.*, *К.*

11920. Іх гудьмо и в них будьмо. *Бр.*

Коломию (1) гудьмо, а в Коломиі будьмо. *Ил.*

Стародавнє місто при Пруті, нині об водове.

На проханого (1) гостя багато треба. *Ск.*, *Кулж.*

(1) жданого. *Л.*

Гості першого дня—золото (1), другого—срібло, а третёго — мідь, хоч додому (2) ідь. *Пир.*, *Кр.*, *Нос.*

(1) злото. *Проск.* (2) хоч и к чорту. *Рад.*

Гость до трёх дней. *Л.*, *Ст. Зб.*

Сиділи до сії неділі! *Нос.*

Різдвяні гості. *Ном.*

Кажуть про гостей, що довго гостюють. Приїхав до чоловіка на Різдво зять з дочкою, та й сидять и сидять: вже й Водохрища пройшло, масниця наближаецця, а вони додому и не думають. От чоловік той и прибрав ярміс... Одного ранку снідають, а отаман під вікно: «а чи нема», каже, «в вас різдвяних гостей?» — «Та ні, нема!.. а хіба що?» — «Та таке й таке діло — указ прийшов!» — «Ні, Бог милував, нема... Ну», каже, «діти», як отаман пішов собі, «треба вам втікать!», и нараяв, що він іх в мішки позавъязує и вивезе з села, ніби просо сіять іде. Так и зробив; тільки на тім ще не окошилось: перестрів отоман и, все таки допитуючись різдвяних гостей, добре разів кільки потяг ціпурою по мішках, найпаче, де був зять... Брехенька ся довга, и тесті чмутовиті иноді дуже добре росказують іі своім зятям, як ті загостюецця...

Аби з чим-небудь за стіл завести, а зза стола й сами вийдуть. *К.*

Ситого гостя добре годувать. *Рад.*

Щоб було на горілку и на тарілку. *Рад.*

11930. У багацтво не вдаряє, а чим має, тім витає. *К.*, *Кан.*

Чужий лоб скубши, треба й свого наставити. *Бр.*, *С.*, *Зв.*, *Кан.*, *К.*, *Мир.*

Хоч застався, а постався. *Ск.*, *Ст. Зб.*

Для гостя, для податків.

Як дома пироги, то й в гостях пироги. *Ёвх.*

Коли сусід, як мідь, тоді проси ёго на обід. *Ил.*

Хто на чужий обід ся спускає, той з голоду вмерає.

На чужий обід иди, а свою ложку з дому бери. *Бр.*—... иди, та з своею ложкою. *Пр.*, *Кон.*

Своёго в гостях не забувай, а чужого не займай. *Ст. Зб.*

Гостя подорожного прійми, бо так обреше всюди, що и очей нігде показати. *Проск.*

Гість лави не засидить, ліжка не залежить. *Ил.*

11940. Клади перед людей хліб на столі, будеш в людей на чолі. *Ст. Зб.*

Де люблять (1), там не учащай. *Проск.* —... де не люблять (2)—не бувай. *Лів.*, [*Бр.*, *Рад.*, *Ил.*].

(1) просять. *Бр.* (2) не просять — зовсім.

У гостині остатній починай істи, а первий переставай. *Ил.*

Гість—невільник. *Ос. 2 (190)*, [*Ст. Зб.*, *Кон.*]. — ... ляже, хоч у перину положять. *Бер.*— ... як невільник: де посадять, там и сидить. *Проск.*

Digitized by Google

Гость хазяінові не указчик. *Зал.*

Гості обідом привъязані. *Слуц.*

Гостям а ні вон (не можна вийти, негода). *Рад.* — Живому чоловікові не за поріг. *Кр.*

Де чують, там и ночують. *Нос.*

Гостям сміх, а хазяям слёзи. *Бр.*

Гірка гостина, коли лиха година. *Ил.* — Не мила и гостина, коли з дому з сваркою вибираєцця. *Проск.*

11950. Кого болять кості, той не думає в гості.—Гості объідять кості. *Кр.*

Де все гостина, там голод не далекий. *Ил.*

—

«ХЛІБ та СІЛЬ!» — «Імо та свій!» *О.*

—... а ти в порога (1) постій.» *Лів.*

(1) а ти не маєш, то. *Бр.*

Теща жива! *К., Пер.* — Ну, ще твоя теща не вмерла! *З.*

Поспів на обід.

Хто пізно (1) ходить, той сам собі шкодить. *Об., Ст. Зб., Яц.*

(1) нерано. *Лів.*

Два третёго не чикають. *Руд.*

Опізнився козак, так будеш и так. *Збр. Лаз.*

Пришов рано—аж не дано. *Ст. Зб.*

Просимо імо, а як прийдете до стола, в чоло ложкою дамо. *Шей.* — ... як прийдеш, то в лоб (1) дамо. *Бр., Зв., Л., Кр.*

(1) дулі. *Рад.*

«Час обідать!»—«Просимо!» — «Нехай Бог благословить!» *Бр.*—«Наповняючи!» —«Просим обідать (*або*: Просимо милости)!»—«Спасибі!» *Рад.*—«Просимо обідать!»—«Нехай Бог наповняе!» *Зв., Кон.* —... Бог дає повне все.» *Бр.*

11960. У доброї господині нема ніколи по обіді. *Ил.*

Лихий передобідок и найліпший (1) обід попсуе.

(1) Мале снідання великий. *Ст. Зб.*

Поснідай трошки—на обіді менш зъеси. *Коз.*

Один хоч иззіж вола, то все одна хвала. *Рад.*

Первий кус усёму голова. *Х. Зб.*

Первий шматок ззіси у смак, а другий уже не так. *Ёвх.*

Стіл кривий (коли не поставлено). *Пир.*

Уміла, кумо (1), варити, та не вміла давати. *Л., Кон.*

(1) Вмілисте, кумцю. *Руд.*—А та подала порося, як Циган вже наівся. Кажуть, як подадуть ласу потраву, як уже добре підхарчились. *Ном.*—В десять кіп казок се з довгої брехеньки. Циган пішов косить до чоловіка та й почав увилювять, так той ёму и одскородив: раз те, що цілий день голодний мусив косить, а за вечерею подали ковбасу, як уже Циган наівся. Циган и сказав ото.

Добра кваиька, та нема лоньки, хіба буду пальком. *Л.*

Хоч не багато (1), та на тарілоцці. *Коз.* — В мене так: хоч рак, та на тарілці. *Кон., Лев.*

(1) трошки. *Бр.*; за копійку. *Р.*

11970. Не іж в шапці, бо твоя жінка буде мать дурного чоловіка. *Не.*

Хтось буде шанувати: коли не зруч, то навкидя. *Л., Пир.*

Каже, похленувшись.

За ідним присідом вечёра з обідом. *Бр.*

«Гаряче!»—«Студи, дураче—під носом вітер.» *Зал.*

Не бійсь, (ложки) до вуха не понесеш, а до губи. *Бер.*

Як скажуть—темно істи.

Начинайте, тату,—мати ість. *Гр.*

Перекуси, та батькові даси. *Ст. Зб.*

То слабого питають, а здоровий, що пійме, то зможе. *Бр.*, [*Проск.*].

Гостик за стіл, а лишній — хоч и від стіл. *Нос.*

Савка в кут, коли гості суть. *Ил.*

11980. Іжте гості, а ви, діти, джа (1)! *З.*

(1) ша. *Нос.*; нуте! *Зв.*; а ти, жінко, джа! *Л.*

Іжте гості, а мати наісцця и коло хати. *Збр. Лаз.*

Будем істи, та не всі. *Сж.*— ... «Хіба вас дома не буде?» *Ном.*

Чоловік заколов кабана, порається вже коло ёго в хаті, коли входить Циган: «Сала, пане господарю...чи то пак, добридень!»—«Добридень, сідайте у нас.» —«Ах, то-то істимемо, пане господарю!»— «Не знаю, чи всі.» — «Хіба вас вдома не буде?» *Казки.*

Кожному старцю по ставцю (деревъяна тарілка). *Збр. Лаз.*

Кажуть з серцем, як сімъя не вкупі ідять.

Сядьмо, старий, в парі, щоб гречка родила. *Зал.*

Пословиця говорицця (1), а хліб ісцця. *С., Кан., К.*

(1) Мова мовицця. *Кан., К., Пир.*; Мова ся мовить. *Проск.*

Говори, та годуйсь. *Зв., Л., Пир., Н.*

«На вареника та помъяни чоловіка Ка-

Digitized by Google

ленника!»—«Чорт би твого батька з Калеником, попік руки вареником!» *Л.* — «На, дідусю, пампушку, та помъяни дочку Марушку!»—«Бодай чорти твого батька з Марушкою, попік руки пампушкою!» *Кон.*

Мене ззіж, сковородку ззіж! *Ном.*

Жартують иноді над хазяйкою, як коло миски добрі мельники, не надасть страви... То якийсь Москаль, в Таганрозі чи-що, задумав сластёни пекти и продавать. Коли и натрапив на якогось заробітчанина: «ти», каже, «заплати мені—коповика чи що, а я тебе сластёнами нагодую».—«Сількись!» И почали, — той пече, а той їсть: як напече оце ваганки, то той згребе обома руками, видавить олію, та и в рот... Звісно, скільки можна чоловікові так ззісти, та ще як вимутюрхався добре! так що Москаль, пік-пік, та ото й каже...

От, іж, дурню, а не бреши. *Проск.*

11990. Іжте, та в очі не лізьте. *Л.*, [*Нос.*].

Іж, свине, мъясо. *Кон.*

Іж, дурню, бо се з маком. *Зв.*, *Проск.*, *Гат.*

Іжте, добродію, суху рибу, а на сиру вибачайте. *Ост.*

Лигай потапці, впустивши в юшку. *Пир.*

Іж язик, та не ходи до музик. *Кан.*, *К.*

Кажуть дівчатам, як у страві буде язик — се б то, не вдавайсь в гулню щоб не оббрехали языками.

Сёрбай, не дбай: хоч рідке, аби багацько. *Ил.*

Сёрбайте, хлопці, юшку, а риба насподі. *Ёвх.*

Се скидає на ту бреховеньку, як один чоловік обід ставив: вирубав ополонку, поклав хліб, ложки, старців посадовив... іжте, мов, люде добрі, щербу, а там и рибка насподі. *Ном.*

Іжте, діти, ситу—на дні патока буде! *Сос.*

Сёрбай (1), Мартине, мати ще підкине. *Зв.*, *Пр.*, [*Бер.*].

(1) Лигай. *Бр.*; Тріпай. *С.*; Потягай. *Лаз.*

12000. Сёрбай (1), Андрюшка (2), юшку. *Кр.*—... мала мати свиням дати, та ти нагодився. *Л.*—... юшку: мясо дороге, на три копійки мало дають. *С.*—... юшку, а я буду мясце, бо мене дитина сце. *Бр.*—... юшку, на дні рибка есть. *Коз.*, *Черн.*

(1) Хлёбай. *Бр.*, *Л.*; Хлищи. *Коз.*, *Сл.*; Тріпай. *С.*; Хлебчи. *Черн.* (2) Андрюшко. *С.*; Андрушка. *Коз.*: Андрюшку. *Бр.*, *Черн.*

Іж, бо равно собакам (1) викину. *Л.*, *Б.*

(1) свиням. *О.*

Іж, Левку (1), хоч и глевко. *Л.*, *Кон.*

(1) Бери, Левко. *Ст. Зб.*

Поживай (1), Хведьку, то хрін, то (2) редьку (більш нічого). *Ном.*, [*Бр.*].

(1) Приймай. *Уш.* (2) мід и.

Поминаючи мак, іжте й так. *Рад.* — Споминайте мак, та наістеся й так. *Бр.*

Іж та вдавись та на кольку зопрись, а з кольки на грушу—розчепірив чорт твою душу. *К.*, *Кан.*

«Іж, кумасю, хліб хоч позичений!» — «Та дарма, кумочку, мені ёго не віддавать!». *Ёвх.*, *Рад*, [*Ст. Зб.*].—Іж, куме, хоч позичений. *Л.*

Оце їсть! так як горобець. *Пир.*

Не косарі ви (гостям, що небірчі до іжі)! *Пир.*

Не зийде твій коровай (тому, хто одстає з іжею). *К.*, *Кан.*

12010. Ззіж гарбуза, а подивися на вербу, знову буде кортіти. *В.*—Гарбуза наіжся, а на вербу подивися, то й станеш голоден. *Г.*

На ласий (1) кусок найдецця (2) куток. *Ск.*

(1) На ласний. *Бр.*; Сласний. *Нос.* (2) найде.

З насилу люде розживаюцця. *Рад.*

Черево не дерево—подасцця. *К.* — ... розійдецця. *Ёвх.*

Хоч живіт розсядецця, та дар Божий не зостанецця. *Зв.*, *Л.*, *Пир.*

Добрі жорна все перемелють. *Пир.*, [*Кл.*].

На добрий камінь, що ни скинь, то змеле. *Ск.*

Що Литвину шкодить, то Русину помагає. *Проск.*

Всяк пан своему животу. *Гл.*

Торкни в губу. *Ном.* — Торкай, тату, в чортову губу. *Кр.*

12020. Не вірь губі, положи на зуби. *Ил.* — Губі нігди віри не май (*або*: Не треба віри доймати губі, бо як в неї торкнеш — аж захочеш). *Ст. Зб.* — Не вірь губі: покоштуй, то захочецця. *О.*

Нум їсти гостинець, щоб наш гість не старівся. *Пер.*

Іжте, умочайте, на друге вибачайте. *Пир.*—Іжте, гостоньку, пийте, мачайте, а рештою вибачайте. *Проск.*, *Нов.*, *Ёвх.*

«Та кушайте, панове гості!»—«Та вже, дядьку, тут тиі сидять, що добре ідять. Уже за ухо не понесемо, а просто в рот.»

Digitized by Google

Б. — Тут тні сидять, що добре ідять. *Ст. Зб.*

Я тобі хотів би неба прихилити! *Проск.* — Рад би неба прихилити, та не хилиця. *Зв., Бер., Рад., Л.*

Як неспромога почастувать гостей. *Рад.*

Ну, прошу вибачить, пробачте, гості моі: не скупость, така (1) спроможность. *Ос. 15 (XIV, 89).*—Поживіцця, люде добрі! не скупость, тільки така сила!... на що мали, на то приймали. *Бр.*—Не скупость, але лихая сила. *Ил.* — ... така зможность. *Кр.*

(1) Вибачайте, добрі люде! наша щирость, та не. *Рад.*

Не зможлись на євангелію, цілуйте псалтирію. *Криски (Кр. п.).*

Перво сказано попом села Покошич до мирян після грабіжки лядської села й церкви (Од *Гаврила Оболонського*).

Вся причина перед очима (як подадуть страву, припрошує). *Рад.*

Кий на кий вадить, а хліб на хліб не вадить. *Об.*—Хліб на хліб не вадить.

Хрест на хрест не вадить, а кий на кий вадить (як хто перехристицця уже, а ёго просять ще істи). *О.*

12030. Не вставай изза обіду, — ще в печі долото жарене. *Коз.*

Годі, куме, істи, бо не буде на пироги місця. *Ил.*

Іжте борщ, капусту, бо пироги несуть *(несуть* и *не суть).*

Нехай Господь наповняє до віку! вже вдовольнились. *Ос. 15 (XIV, 89).*

Очі зглянуцця, та живіт не пристане. *Ст. Зб.*

Рад би очима істи, та в пельку не лізе. *Ёвх.*—Очі б іли, а губа не хоче. *Г., П.* — Ів би очима, та душа не приймае. *Проск.*

Не йде на душу. *Пир.*

Черёз душу ім. *А.*

Як завъязано. *Ст. Зб.*

Чи все те спожить, що в чужій хаті лежить. *Нос.*

12040. Усёго хліба не переіси. *Збр. Лаз.*

Хоч вочам стидно, та животу зачісно (звичайний гость жартуе). *Нос.*

Упився від тука цией господи. *Гат.*

Є в нашого пана свата, ще й буде. *Кан., К.*

Скільки ни сидіть (1), то не заспіваеш. *Л.*—Іж, покиль заспіваеш. *Гр.*

(1) Скільки іж.

Доки іж, то не забагáтіеш, тільки зачереватіеш. *С.*

Дотя гость и мав, доки не полигав. *Нос.*

Поти гості сидять,—не наідяцця. *Гр.*

Сиди, бабко, як сиділа. *К.*—... а баба й сидить до послідньго *Бр.*

Як хто пересидить за столом усіх.

Ніхто тебе в куми (*або*: танцювать) не візьме. *Зал.*

Як за іжею *захристять.*

12050. Нуте бо вже: за Бога, та в шинок (жартують, як пора зза столу уставать). *Кр.*

Так хапались, що й вечерять не нялись. *Коз.*

Не здякуюсь. *Пир.*

Покорно дякувать. *Зв., Бер.*—... спасибі благодарствую. *Пир.*

Спасибі! *Об.*—Спаси біг! *Прав.*

Велик спасибог. *Ст. Зб.*

Дай, Боже, наперед більше (хліба чи чого хазяіну и д.)! *Бр.*

Поздоров, Боже, того, — ми в кого. *Нос.*

Роди, Боже, и на камені. *Рад.*

Спасибі Богу (1), усім святим, и вам — за хліб за сіль (2). *Кон.*

(1) Матері Божі. *Ном.* (2) и тобі хазяіне, и тобі хазяйко, и вам діти.

12060. Хай вам Христос приспоря, чого ви у Бога просите! *Кон.* — Нехай Бог приспоря. *Дуб., Б., Кон.*—Приспори вам, Господи! *Пир.*

Син небесний нехай вас пострічае! *О.*

Спори (1), Боже, хліба-соли и всёго доволі. *Кон.*

(1) Дай. *Бр.*

Нехай вам Спаситель помагае. *К.*

Хай вам Бог поповняе! *Кон., Бім.* — Хай вас Бог не оставить, чого ви в Бога просите! *Кон.*—Нехай вам Бог нагородить и наповняе, чого ви в Бога желаете! *Бр.* — Нехай вас, добродію, Бог щанує и вашу честь. *Не.*

Господи пострічай, Духу Святий! *Не.*

Пошли вам, Боже, на сім світі панство, на тім світі вічнее царство! *Кул.*

Богу хвала, що ся душа напхала. *Ил.*

Спасибі ні за що, дай, Боже, ніччим оддячить (жартують, дякуючи за хліб-сіль, — звісно, у своіх або-що). *К.*

Спасибі за рибу, а за раки нема дяки. *Л., Коз., Б., Ос. 3 (VI, 18).*

12070. Спасибі козиному рогу, козиній головці, и вам пани-молодці. *Бр., Р., Кон.*

Digitized by Google

Спасибі Миколі, наівся доволі: хлестав-хлестав, та й голодний став. *Бр.*

Спасибі Богу и мені, а господареві ні: він не нагодує, так другий нагодує, а з голоду не вмру (запорозька). *Кул.*

Спасибі за закуску — що ззів курку й гуску. *Кр.*

Спасибі за обід (1), що наівся дармоід. *Кр.*

(1) Біг заплать. *Бр.*

Спасибі за полудень, що наівся, та й голоден. *Кон.*

Спасибі за росіл, а хліб свій, та и сіль. *Ст. Зб.*

Спасибі за хліб, за сіль, за кашу, за милость вашу! не тут би був, де инде; не се б ів, що иншe—голодни б не сидів: наівся, як бик; перепався, як смик; голодни, як собака; на пузі хоч вош убий. *Кр.*

Благодареники за варенники. *О.*—... а галушок и в вічі не бачив. *К.*— ... варенники: каші не ів, борщу не (1) бачив. *Пр.*

(1) борщу чорт ёго й. *Ном.*

Спасеть Бог твою душку на колючу грушку, на пень боком, на спичку (1) оком. *Об.*

Чекарь так дякує після іжі, як нема старших, и найпаче, як у кожного був свій хліб: пустота!—(1) на шпичку боком, на кілочок. *Кан., К.*

12080. Нехай вас Бог благословить и стара Комнацька, що в небі. *Бер.*

Ні за що! *Об.*—Богу дякуйте!—...Господеві! *Б.*—Вибачайте! Богу дякуйте! *Бр.* —Дякуйте Господеві! *О.*—Спасибі й вам! дай, Боже, здоровья за ваше приятельство! *Кон.*

Що Богу, то Богу, а що людям, то людям. *У.*

Кажуть, як хазяін одкаже «Богу дякуйте». Є бреховка, що у хазяіна одного з гостем и до бійки дійшло за се «Богу дякуйте». Хазяін «та ні за вішо ж кажу—Богу дякуй!», а той: «то що Богу, то Богу, а то таки й тобі»; а далі: «а то й тобі, скурвий сине!» и д.

Нема звідкіль, нема за́ що (жарт на подяку). *К.*

Не се прохали! *Кр.* — ... вибачайте. *Ил.*

На те просили, що в рот носили, — звиняйте! *Новг.*

Своя сила в рот пошла (на подяку за хліб-сіль). *Нос.*

На що нас Бог споміг, тим и приймаєм. *Бр.*

Чим богати, тим и ради. *Прос., К., Гр., Ст. Зб.*

Яка заможність, така й скупость. *Ёвх.*

12090. Чии хата має, тим и приймає. *Бр.*

Чим хата багата, тім и рада. *Нос.*

Вашим даром, та вам же (1) чолом. *Кулж.*

(1) та до вас. *Б.*

Ще й завтра подякуєте (як ні за що горазд). *Кр.*

Дай, Боже, здоровъя поки (як дякують, а він дума, що ні за що)! *Кр.*

Паси, та й наше займи. *Бр., Л., Кон.* — Паси, та зараньше пригонь. *Кр.* — Займи и нашу на пашу, нехай попасецця. *Лів.*

Жартують, як скаже «спасибі».

Голоде, дай істи! *Бр.*

Голодному завсіди полудня. *Ил.*

Голодному и вівсяник добрий.

Голодному не попадайсь під руки. *Кулж.*

12100. Голод и бреше, и краде. *Нос.*

Голод мутить. *К., Пер.*

Сіль мутить, а голод краде. *Б.*

Довг мутить, а голод краде. *Кан., К., Рад.*

Голод усёго науче. *Полт.*

Голодний и кия не боіцця. *Ров., Рад.*

Голодних и муха поводить. *Ил.*

Голодному лиш прибірати, а не перебірати. *Бр.*

Голодному здаецця кожен хліб за булку. *Пир.*

Голодно́му — кожда страва добра ёму. *Ил.*

12110. Як не підъеси, то й святих (1) продаси. *Коз.*

Се б то: при великі нужді и голоді, чоловік иноді мусить и таку святощ, як образи́, продати.—(1) святого. *Ш.*

Голод не тітка. *Дуб.*

Голодному хліб на думці. *Пир.*— ... на гадці. *Ил.*

Спанням голоду не перебудеш.

За іду нема встиду. *Яц.*

Не в россадную істи, як нічого. *Ст. Зб.*

Не ходиця о наідок (1), але о покушання (2). *Ш.*

(1) в наідок. *Бр.* (2) о скоштунок. *Ж.*

Чим не наісися, тим не налижесся. *Ил.*

Не тілько іди, кілько біди.

Раз душі догодить. *Л.*— ... не десять раз.

12120. Не івши—легше, поівши—лучче. *Ёвх.*

Хоч посолонцювати оселедцем (но горілці)! *Бр.*

Digitized by Google

Тільки нашого, що в душу вложено. *Пр. в Ст. Зб.*

Іж гірко, кисело, солоно: умреш, а не згнієш. *Ил.*

Роби до пóту, а іж ув охвоту: *Ст. Зб.*—... у пóту та іж в охоту. *Б.* — Іж до поту, а роби аби не змерз. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Як хто їсть, так и робить. *Бер., Збр. Лаз.*, [*Бр., Ил., Ст. Зб.*].

Поволі, добре и д. їсть, поволі и д. робить.

Скатертина душа ненажерлива: хоч скільки годуй, то не нагодуєш. *Збр. Лаз.*

Миска пори не знає: скільки лий, то все буде їсти. *Не.*

Варили не варили — давай їсти. *Ст. Зб.*

Як будеш угоден Богу, то не будеш и голоден. *Проск.*

12130. Голодний, як собака. *Лів.* — ... пес. *Г., П.*

Їсти — аж живіт до спини тягне. *Ст. Зб.*

По животу мов коти лазять. *Пир.*

Трусиця, як мокре щеня. *Пр., Лох.* — Охляв, як в дощ щеня. *К.*

Аж шкура трусиця. *Рад., Л.*

Аж шкура болить. *Об.*

Їсти, аж плач! *О.*, [*Ст. Зб.*].

Пси му за ухом вилють. *Ил.*

И ріски в роті не було. *Л., Пир., Пр., О.*

Нащесерце. *Л., Пир.* — Нащосерце. *Лів.*

12140. Уночі не ів, так ёму чемері затягло. *Коз.*

Прийде голодний, то и ззість холодний. *Бр.*

Наш піддячий любить борщ гарячий, а голодний їсть и холодний. *Тар.*

12143. Дома (1) за дітьми, а в місті за старцями (2). *С.*

(1) не ззіси. *Бер.* (2) за дідами.

12145. Ти собі хоч мишку піймай. *Ёвх.* — Велика й мишку собі пійма. *Ном.*

Як роздають що, найпаче гостинці дітям.

Дано тобі кісточку: хоч лижи, хоч надальше бережи (жінка чоловікові). *К., Ж.*

«Що варили?»—«Капусту та цибулю, а тобі дамо дулю!» *Пир., Лаз.*

Горошку потрошку. *Зв.*—... потрошки. *Бр.*

«Що варили на вечерю?» — «Шару юшку: пошарите, та й спать ляжете!» *Л.*

12150. «Що ти обідав?»—«Сома: посумував, посумував, та й пішов». *Бр., Л.*

«Дай, мамо, вечерать!»—«Підожди, долото вкипить, то будеш вечерать!» *Зв.*— Підожди, долото ще не вкипіло. *Пир.*

«Що ти вечерав?»—«Скрутні! покрутився-покрутився, та й спати ліг.» *Бр.*

Варили ягли, та й так спать лягли. *Лів.*

Яклить—канючить, докучать просячи; *ягли*—полядському пшоно.

Були драглі, та спать лягли. *Збр. Лаз.*

Ухопив (1), як собака обметиці. *Л., Пир., Пр., Б., О., Ал.*

Не наївсь (та й язика прищикнув. *Бер.*).—(1) Ухопився. *Бер.*

Не ів — зомлів (1), наївся — звалився (2). *Бер., Рад., Ст. Зб., Ис.*

(1) обмлів. *Бр.* (2) россівся. *Бр.*; розболівся. *Ил.*

Лях співає, як їсти хоче, а мужик жінку бъе, а Жид борухи відмовляє. *Бр.*

Іж и пий хоч трісни—ніхто тобі ложкою очей не поротиме. *Чор. Рад. (161).*

Унас позапорозький. *Л., Кон.*

12160. Позапорозький не перебірають. *Кл.*

Я не органистий—не перебіраю. *Нос.*

Капуста не тлуста, а Матвій не гордий. *Ил.*

Наша невістка — що не дай, то тріска. *Гр.*

Хто переберає, той перебере. *Ил.*

Хто перебірає, той голодом перемірає. *Рад., Коз., Кон.*

Козак не гордун. *Бр.* — ... що оборве, то й в кавдун. *Лаз.* — Козак не гордує: що попав, те й мордує. *Не.* — Не гордун: що дістав, то ковкнув. *Ил.*

Пшенишне, гречишне—верни вмісто. *Б.*

Муха не портить брюха (як ії ззіси). *Ёвх., Зал.* — ... тільки надме. *Не.*

Моя душа кривая — усе приймає. *К.*

12170. Хоч не смачно, але багацько. *Нов.*

Попоїв, що попало, аби кишка не бурчала. *Коз.* — Аби чим кишку напхать, щоб не кавкала. *Кр.*— ... щоб не бурчало у животі. *А.*

И отесу можна в кишку затягнуть, аби не дурчала. *Ис.*

Хоч вовна (1), аби кишка повна. *Лів.*

(1) полова. *Пир.*; Хоч клоччя, хоч вовна. *Бр., Кан., Пир., Кр., Сос., Павл.*

Собачина! гадючина!.. Або очі не бачили? *Ёвх.*

Мені не багацько треба: соли друбок, хліба шматок, та горілки чарка. *Кон.*

Digitized by Google

В нас просто: борщ, каша, третя кваша. *К.*

Хоч не рибно, аби юшно. *Ст. Зб., Нов.*

Аби душа пріч не пошла *Р.* — Аби душа не в пні. *Б.*

Укинув у пельку (нашвидку хамнув трошки, або випив). *Пир.*

12180. Наша душа наісцця и з ковша. *Л.*

Наші діти не пустодомки, приберуть всі обромки. *Гн.*

В рукописові було *обромки*, та хтось поправив на *обломки*.

Мельникй до готовоі муки. *Проск.*

Дарма, що в черепку,—аби куриця жарена, куриця варена. *Кон.*

Робити—хоч кием бити, а істи — хоч рачки лізти. *Бат., Кон.*

Ілo б ся сласно, а робити страшно. *Ёвх.*

Хотя й голий, аби ззісти добре. *Бр.*

Коли б не пили, не іли, то б в золоті (1) ходили. *З.*

(1) хороше. *Рад.*

Сёгодня хоч цілого вола ззіж, а завтра захочецця. *Ёвх., Ст. Зб.*

Що прожив, то добре—що ззів, то пропало. *Кор.*

12190. Ів би й більше, та гроші треба. *З., Коз.*

Гарне, та трохи. *Л., Кон.*

Бідна головка, що не ів більше!.. а я утрусь, та й ину.

Лигай, як Мартин мило! *Бр., Пир., Павля.*—Налигався, як Мартин мила. *Зв., Бер., К., Л., Кр.*

(1) Налопався. *Ёвх.*; Налупивсь. *Кр.*; Схватив. *Гайс.*

Везе батькова куца! *Рад., Л., О., Кр.*

Нічого, пайдить, бреде — про разне кажуть. А той батько, щоб менш зъіжі, попритинав ложки: собі держална, а дітям черпачків... Так ото діти и кажуть.

Заходились, мов коло батькової чуприни. *Пир., Кон.*

Кислий — та въ рот тисне. *Зал.*

Допався, як дурень до мила *К.*

Певно з брехеньки про дурня, що хотів поласувать *мидами*, та накупив *мила*— не тямив добре росказать крамареві. Далося ж те ёму *мик-мик* (так він у крамаря питав мидів) добре у тямки!.. Иноді в брехенці, замісць *дурня*—Мартин (див. № 12193). *Ном.*

Допався (1), як кіт до сала. *Проск.*

(1) Добрався. *Гат.*

Допався (1), як віл (2) до браги. *Дуб., Пр., Б., Кр.*—... корита. *Зал.* — ...до калюжі *К., Бер., З., Л.*

(1) Довалився. *Сос.*; Набрався. *Рад.* (2) миня. *Бер., Новг.*

12200. Допався, якъ свиня до браги. *Ёвх., Яц.*

Допався, як ужака до молока. *Дуб., Зв., Лох.*—Суслить, як уж молоко. *О.*

Глитає, мов попів мурло. *Кв.*

Сей кусок як умережиш, так и піч перележиш. *Б.*

Як сарана! *Лів.* — От сарана! *Бр.* — Гірше саранчі. *Проск., Л.*

Оце ість! аж поза ухами (1) лящить. *Зв., Лів.*

(1) у вушах. *Проск., Пир.*

Лупить, аж ніс гайдука скаче. *Ёвх.*—... гайдука танцює. *Ш.*—Ніс гайдука скаче. *Гат.*

Ість так, аж ніс гнецця. *Рад.*—... угинаецця. *Б., Кр.*—... ходором ходить. *О.*

Ість не в себе. *Лів.*

В розорву ість. *Проск.*

12210. Він одно—трубить (ість багато). *Л., Пир., Кон,*

Як кат измив (повиідали все, що поставили). *Бр.*

Иззів, як за себе кинув (миттю). *Лох., Пр.*

Ото ж мені вилизав. *Бр.*

Злизав—та й не лисий!.. *Ёвх.*

Сир иззів, а на масло давить. *Кан., К.*

Мацьку, зъіхав хліба багацько. *Бр.*

«А я вже перехватив!» — «Як?» — «Та ззів окраець хліба, та дві паляниці, та два решета (1) гнилиць.» *Сл.*

(1) та решето. *Гр.*

Сёго-того по макітерці, та й годі з мене! *Руд.*—Того-сёго півмакітри. *Кулж.*

Кусочок з воловий носочок та мъякушки з шапку. *Л., Черн.*

12220. «Що це ти, бабо, ополоником іси?»—«Десь, сподару, діти корець занесли.» *Кр.*

До рота добрав (ложку), та в миску не ввійде. *Л.*

Ненажир напав. *Пир.*

Напав нежид, нігде и хліба кусок не влежить. *Збр. Лаз.*

Се в его істовець (хвороба така, до великоі іжі; часом и жартують). *Пир.*

Ідам тебе ість.

Чи ти ж согрішив, що троха вкришив. *Ст. Зб.*

Хіба ріжна ще захотів? *Х.*—...рожна ще дати? *Кр.*

Тепер ти вередуеш: будеш ти істи печену редьку. *З.*—Того не ісиш, того не ісиш: ще ти на своім віку то ззісш печеную редьку. *Бер.*

Digitized by Google

Не про то говорять, що багато ідять, а про то, де воно ділось. *К.*—... що багацько ідять! а де воно діваєцця, не зліз зъ неба святий істи. *Бр.*

12230. Очима пива не випъеш. *Проск.*

Стіл хліба не поість. *Коз.*

Все іси та іси — щоб не спав з туху. *Кон.*

Рибу іж, та рибалку не зжіж (не багато бери, бо рибалка з риби живе). *Пир.*, *Кон.*

Хто ласо ість, той твердо спить. *Не.*

Не дуже вмочай, бо осліпнеш (про вареники). *Ос. 4 (III, 33).*

Поволі, хлопчику, раз хліба, два рази борщику. *Бр.*

Сласная іда — животу біда. *Нос.*

Який ти пшеншний (як хто пшеншне любить або-що)! *Ном.*

Не пшакай (*або*: Не булькай).

Як хто просить, або-що — пшеншного, булки.

12240. Пшеншники доведуть, що й хліба не дадуть.

Хто багато ість и пъе, той в розум не тне. *Ил.*

Не кивай, не моргай, а кишок оставляй. *Збр. Лаз.*

Більше днів, як ковбас. *Яц.*, *Руд.*

Налопався, як Цыган сиворотки (сироватки). *Ёвх.*

Усолодився, як червак у хріні. *Ил.*

Наівся по саму завъязку. *Рад.*, *Л.*, *О.*

Як колода з живота! *Л.*, *Ст. Зб.*

Як наівся за ёго здоровъя! *Ст. Зб.*

Нарепкався (1), як свиня браги. *Л.*

(1) Накепкався. *Коз.*

12250. Напузався, як менёк. *К.*

Пуп-пуп, наівся круп? *Лист. (II, 288).*

Жартують з дитиною, як воно напученькаецця.— То чоловік вола вкрав и нагодував сімъю мъясом. От приходить хазяін того вола, а нікого нема дома, тільки дитина на припечку; сидить не оддишецця — обрепкалось. Чоловік ото й каже так; а воно—«ні», каже, «не круп, а бичинки.» — «А де ж та бичинка?»—«Он», каже, «у сірка» а сірко на погребі, и в погребі ві... В Десять Кіп Казок трошки инаково росказано. Украденій був кабанець и геть то вже, и прийшли трусить, а дитина сказала: «Бге, крупець! може и мъясця!»—«А де ж ви взяли мъясця?»—«Батько такого великого півня принесли на плечах, що аж угиналисъ! а такого сала з нёго нарізали в куски и сіллю пересипали!»—«А де ж тее сало? и д.»

Наівсь, хоч під лавку підкоти. *Пр.*

Жіночко, діточки, кути мене з світу зжене! *Пр.*

Наівся, наче дурний на обіді. *Б.*

Иззіла до капельки, до крішечки; щоб не боліли кишечки.

И мало наілись, и багато поіли. *Ёвх.*— мало іли—худо зжіли *Ст. Зб.*

Добро, наівшися, та мерти голодом. *Пр. в Ст. Зб.*

Не то що наівся, и в пазуху набрав. *Пир.*, *Гр.*

Коли наівсь, проси Бога, щоб не розсівсь. *Кон.*

12260. Треба трошки полежать, щоб сало завъязалось. *Ш.*

З душі ніхто не вийме. *Ст. Зб.*

Тобі так хочецця істі, як голодному тее. *Ном.*

«Іж!»—«Я не іж—я так надувся!» *О.*, *Коз.*

Сита кішка, коли сала не ість. *Ёвх.*

Щипа, як кумова сучка по цибулі. *Збр. Лаз*

Не ів, тільки побабрав-побабрав. *Збр. Шей.*

Барложицця, як свиня в солоді. *Лох.*

Іли, як пани, а накидали, як свині. *Чуп.*

Помотав, похватав, як собака стерво. *Проск.*, *Х. Зб.*

12270. Собака (1), не покачавши (2), не зжість. *Об.*, *Ст. Зб.*, *Ёвх.*—Не зжість пес, поки не поваля, а кіт, поки не заворкоче. *Бер.*

(1) Свиня. *Коз.* (2) не повалявши. *Бр.*, *Бер.*, *Пир.*

Курка не зжість, доки не розграбає. *Проск.*—Курка хоч у пашні ходить, а все розгрібає. *Кон.*

Хліб серце укріпить. *Кл.*

Як окраєць на столі, так и душка веселій. *Коз.*

Через сей хліб и брат не брат, и сестра не сестра,—тільки по закону щитаецця. *Б.*

Хліб (1) та вода, то нема голода. *Бр.*, *Пир.*

(1) сіль. *Дуб.*, *Проск.*, *Бер.*, *Рад.*

Хліб та вода, то козацька іда. *Лів.*

Оце тобі хліб и ніж: бери, ріж и іж. *Не.*

До оружжа! до хліба та до ножа. *Ил.*

У нас Украіна: треба собі самому хліба украіти. *Ил.*

12280. Бог (1) ламав (2), та й нам давав. *Об.*, *Ёвх.*, *Ст. Зб.*

(1) Исус. *Н.*; Христос. *О.* (2) Сам Бог хліб лупав. *Проск.* — Кажуть, як припадає без ножа хлібом ділицьця.

Сяке-таке гречане, мъяке,—як зачерствіе, так и не вкусиш. *Пер.*

Digitized by Google

Отаке то гречане! ти (¹) ёго в піч, а воно й репаецця. *Сл.*

(¹) Оттаке воно гречане з яшним. *Ч.*

Такий хліб удався, що кіт би за шкуру сховався: закалець на палець. *Бр.*

Пекла — бодай катових рук не втекла! місила — бодай трясця трусила! *Кр.*

Спекла Луця: не схоче (¹) істи й цюця. *Прав. Ниж., Нов.* — Зробила Луцька, що не іла цюцька. *Кон.*

(¹) Наварила Муця, що не буде. *Проск.*

Закалець на палець. *Б., Л.*

Чи діжа здіжилась, чи хазяйка сказилась. *Ёвх.*

Хліб глевкий на зуби легкий. *Кр.*

Іж прісняки, закім будуть кісляки. *Ил.*

12290. Добрий хліб, коли нема калача. Коли не стане хліба, так грінки грій. *Ст. Зб.*

Отак покозацькій: нема хліба, істи пляцки. *Ил.* — Лихо не козацка: нема хліба, а ні пляцка.

А де той хліб, що вчора ззіли (¹)? *Лів.*, [*Ст. Зб., Ёвх.*]. — «А де, тату, той хліб, що вчора ззіли?» — «Під стіл упав, шукай під столом (*або*: Коти занесли, найдеш другий). *К.*

«Так то сміялись, що хліба було вволю!.. по сім копіёк продавалось за пуд, за цариці. Та стоіть було тижнів два, та повезе у хуторі на винниці (були од Старих Рогаток до самоі Пре́варки; вислі на лугах були, та й ті повништожалися)». *К.* — (¹) що вчора лежав, а я сёгодня ззів? *Бер.*

Хліба ні скірочки! *Кон.*

Хліба немного, а я и до того. *Бр.*

Скачу, як хліба зобачу. *Бр.* — Дай хліба — поскачу діда. *Зв.* — Скачи діда за кавалок хліба. *Бер.* — «Дай хліба!» — «Поскачи діда.» *Бр. Лів.*. — ... — «Скачу, скачу діда, за скоринку (¹) хліба.» *Л., Пр., Ёвх.*

Остатні слова співають, скачучи на одні нозі — ото й є *скакать діда*. — (¹) до шкуринки. *Бер.*; діда, дай, бабо. *Зв., Кр.*

Сміх мене обгортає, що до борщу хліба немає. *Бр., Лип.*

Що до чого, а хліб до борщу. *Лів., Ч.*

Борщ всёму голова. *Новг.*

12300. Де страва, там и Бог. *Б.*

Лакома ложка для всякого (страва). *Кон.*

Коли б чім борщ оженить (каші нема). *Рад.*

Не карай мене, Боже, нічим, як у мене борщ ні з чим. *Бр., Рад., Р., Ст. Зб., Збр. Лаз.*

Пустяки вареники з маслом! світ то мій (¹) борщ: хоч поганий, та добіса. *Кр.*

(¹) Нема в світі, як той. *Б.*

Сип борщ, клади кашу, — люблю, діти, матір вашу (хазяй каже). *Бр.*

Хрущі в борщі, а жаба в юсці. *Б.*

Двоє рідких (потрав), третій борщ. *Бр.*

Без штуки и борщ не смачен. *Ст. Зб.*

Як насипчасто, то и накипчасто. *Бр., Зв., Л., Кр., Ст. Зб.*

12310. Хоч ненасипчасто, то накипчасто. *Рад., З., Нов.*

Не додаси (потраві) — не доіси. *К.*

Наварила борщу, та й не вихлещу. *С.*

Нісчимний борщ, неначе пійло. *Коз.*

Хоч на собаку вилий. *Бр., Прав. Ниж., Лів.* — ... то й собака скрутицця. *Прав.*

Страва погана, найпаче борщ.

Хоч голову мий! *Бр., Зв., Дуб., Л., О.*

Страва — неначе митель чи луг.

Каша — мати наша, а борщ — полежака, лежить дома, як собака (од москалика чута). *Зал.*

Каша розгониха наша (по каші кішець обіду). *Нос.*

Каша — наша, батьків — борщ. *П., Прав. Ниж., Проск., Ил.*

Борщ без каші удовець, а каша без борщу удова. *Не.*

12320. Борщ та каша добрая паша. *Ст. Зб.*

Добра каша: крупина за крупиною гониця з дрючиною (*або:* з дубиною). *Кр.* — Крупа крупу гонить, а крупу и чорт не догонить. *Бр., Проск., Ст. Зб.*

Крупник кулішові брат. *Проск.*

Од кулішу ніг не поколишу. *Коз.*, [*Кон.*].

Куліш, куліш! изнеси вас біс! вам побиця, нам подивиця. *Коз.*

Юхи даром не лають. *Ст. Зб.*

Іхав Грек з винами, з пивами, та й перевернувсь у нашій кваші (кажуть, як хто хвалить квашу). *Черн.*

Прирівняла Божий дар до галушок! *Кон.*

Чотирі горшки, та все галушки. *Коз.*

Галушки та лемішка, а хлібу перемішка.

12330. Кісіль зубів не портить. *Рад., Л., Б.*

Киселева іда до порога хода. *Рад.*

Паляни́ця — як пух, як дух, як милеє щастя. *Б.*

Беззубому паляниця, поки не застине. *Коз., Кон.*

Ів би паляниці, та зубів чортма. *Лаз.*

Паляниця хлібові сестриця. *Не.*

Digitized by Google

А вас, книші, поважаємо: як є в віщо, то вмочаємо, а ні в віщо—вибачаємо. *Зал.*

Все одно, що книш, що пиріг. *Л.*, *Ил.* —... дай же пиріг. *Л.*

Пироги не вороги, усе хліб святий.— И пироги той же хліб: все то дар Божий. *Ст. Зб.*

Пироги обідові (¹) вороги. *Л.*, *Пр.*

(¹) борщеві. *Л.*, *Кон.*; варениках. *Л.*

12340. Пиріг животові не шкодить. *Проск.*

Вже й дрова, и вода — коли б сир та мука, то б и варенників наварила. *Рад.*, *З.*

Раховавши сир, масло, то й пирогів не їсти. *Бр.*

Сметаною варенників не спортиш. *Л.*, *Пир.*

Як варенники, то й дух вон. — ... дух випав. *Кан.*, *К.*

Рятуй мене хоч вареником! *Л.*

Ріж мою душу варенником до подушки. *С.*, [*Бр.*]. —Пори мою душу варенником (божня така)! *Ёвх.*

Постійте, варенники (¹)—прійде на вас масниця! *Зв.*, *Рад.*, [*Бр.*].

(¹) Чекайте пироги. *Проск.*

Аби рот не гуляв. *Л.*—... так варенником заткнути. *С.* — Маківкою рот заткни, аби не гуляв. *Дуб.*

Варенники доведуть, що и хліба не дадуть. *Зв.*, *Пир.*, *Б.*, *Кр.*

12350. Були на масниці варенники, та в піст на вербу повтікали. *Зв.*, *Збр. Лаз.*

Ви же варенники, ви же великомученики: ви ж у великих вокропах кипіли, ви же велику муку терпіли!.. а як ми вас побідéм, то всіх поідем. *Бр.*—Варенники, мученики (¹), в окропі кипіли, велику муку терпіли. *Б.*

(¹) побіденики. *Зал.*

Варенники побіденники! сиром боки позапхувани, маслом очі позаливани, — варенники побіденики! *Кул.*

Жеримóвки. *Ном.*

Поставили москаля на постой. От хазайка и наварила варенників—звісно, хамінок перепалось швендаючи, треба підгодувать. Покоштував москаль — смашне: «Ай—да!» каже, «а як», каже, «іх звуть?»—а він іх зроду и в вічі не бачив, й які вони... А хазяін—може чим захлопотаний був, а може й сердитий, що, мов, манія —«Жери», каже, «мовчки!»—«Гм!» дума москаль... На другий день варенників нема, на третій теж —не щодня ж брідня. «А що ж», пита москаль, «нема жеримовчков?» *Ном.*— В *Сім Кіп Казок* трошки инаково се росказано. Москаль пізно вернувся, голодний, просить їсти. «Отам», каже господиня, «в печі у ринці, то достань собі сам.»—«Та я, може, перекину!»—«Бери-бери, воно не розіллється.»—«Як же його їсти?»—«Бери в руки та й іж!»—«А що воно се таке?»—«Ат, жери там мовчки!» — «Гарні твої жеримовчки! жаль тільки, що трохи».

Варенники, пироги (¹), — помъяни нас Господи! *Кр.*

(¹) шуляки. *Пр.*

Наш брат курбет хліба не втреть, а бублики лупить, як хто купить. *Ёвх.*

Ззівши калач, берися знов до хліба. *Бр.*

И калач той же хліб. *Пр. в Ст. Зб.*

Из води та з муки пече баба шуляки. *Б.*

Жінка голубочка пече млиниці з полубочка, а мужик, щоб здоров, більш муки намолов. *Кр.*

12360. Не при хаті раки згадують. *Пир.*

Риба, свинина—не потребує вина. *Ил.*

Рибка без хліба бридка. *Збр. Лаз.*

Таке мнясо пси ідять. *Проск.*, *Ил.*, *Яц.*

И друк у голову кладуть, як печуть (про печене курчя). *К.*

Сало здір покусало. *Лаз.*

Из сала не велика слава, тільки ласощі. *Об.* —...слава, та й без ёго погано. *Нов.*

Як би я був царем, то сало б ів, сало пив. *Ст.*—... то все б ів мед та сало. *Б.*—... то вкрав би пуд сала (¹) та и втік би. *Кул.*

Ніби Циган так казав.—(¹) сто карбованців. *Ном.*

Як би паном мені бути, то я б сало з салом ів. *Лів.*

Що, як би ковбасі та крила!... луччої птиці не було. *Л.*, *Нов.*

12370. И сало потáло и ковбáсам лихо стало. *Ст. Зб.*

Божа роса (молоко, масло, сир). *Кон.*

За Божую росу (молоко) не беруть грошей. *Б.*

Молочка?.. не подоіли бичка! *Кон.*, *Л.*

Сира не можна красти, бо за зубами знати. *Не.*

Для масла ще ся (¹) корова не напасла. *Руд.* — «Дай масла!» — «Ще корова не напасла». *Ном.*

(¹) Масло. *Бр.*

12376. «Дай, мамо, масло!»—«Упечі погасло! *Не.*—Масло в печі погасло. *Кр.*

12378. Сіль—омаста, масло—окраса. *Ил.*

Не досолить—не доість. *К.*

12380. Нема долі без солі. *Дуб.*

Недосіл (¹) на столі, пересіл (²) на голові (³). *Л.*, *Гад.*, *Коз.*

Digitized by Google

(¹) Недосіль. *Ил.* (²) пересіль. (³) на чолі. *Бр.*, *Евх.*; на хребті. *Ил.*

Солоне, як ропа. *Лів.*, *Збр. Лаз.*

Не солоне, як трава. *Ск.*

Не дасть того добра ро́дина, що зла городина. *Ил.*

Ой, недобрий хтось тер хрін! *Кулж.*

Хрін каже «я добрий з мясом», а мясо каже «я и без хріну добре». *Проск.*

Ота хрінова мати (редька). *Гр.*

Редьку істи з панами, а спати з свиньми. *Проск.*, *Кр.*, *Хар. Зб.*

Хрін та редька живіт упушили—мед та горілка все те потушили. *Полт.*

12390. Не іж, робаче, цибулі, бо буде й тобі, як на тім світі осаулі. *Кан.*, *К.*

Горох людська примана. *У.*

Горох (¹), капуста—хата не пуста. *Ил.* —Луста та капуста—в животі не пусто. *Рад.*

(¹) Борщ та. *Бр.*

Ріпа—утіха жінці. *Збр. Лаз.*

Медок у роток, а вощу у церкву. *Ш.*

Сахарю кус, а соломи віз. *Евх.*, [*Кр.*, *Ст. Зб.*].

Грушка — минушка. *П.*, *Прав. Ниж.* —... буде, та й минецця. *Нов.*

Сливка—слинка (не тривне). *Бр.*

Калинова вітка, як рідная тітка. *К.*

Душу проквасить (чим кислим). *Ном.*

12400. Сиаку, як в печеному раку. *Г.*, *Прав. Ниж.*

Аж Киев видно. *Зв.*, *К.*, *О.*

Кислицю вкусив.

Аж Москва видно. *Дуб.*, *Б.*

Аж зорі побачив. *Бр.*, *Дуб.*, *Рад.*

Гірке, як полинь. *Ск.*

Коли б не дірка в роті, ходив би у злоті. *К.*, *З.*, [*Евх.*, *Кон.*].

Коли б не (¹) губка, була б и золота шубка (²). *Кан.*, *З.*, *К.*, *Л.*

(¹) Як би не чортова. *Проск.* (²) була б шубка. *Проск.*, [*Рад.*].

—

НАПРУДИЛАСЯ гадова свинота — бодай тобі репнуло! *Ш.*

Як тхір. *Ном.*

Слабкий на втори. *Збр. Лаз.* — Бабка на утори слабка. *Кул.*

12410. Тур-тур! матері в каптур, батькові в бороду, щоб не вмер з голоду. *К.*

Матері в очіпок, а батькові в шапку! *Гр.*

А ну до хверта (як хто вгрішицця)! *Ном.*

Сидить — зажурився!

Нема гіршої біди на світі, як зімою про себе!

Не сідай за вітром — бо буде вонять; не становись проти вітру — бо обмочиш шеріньку.

—

ПЪЄ, як по оселедці. *Бр.*, *Л.*

Ет, дудлить. *Пир.*, *Л.*

Ой біда, пъецця вода! а пъяниця божицця—не буду пить нікогда. *Кр.*

Не пийте з відра, бо буде жінка вірачкувата. *Кулж.*

12420. Каламутна вода, як кісіль, як джур. *Ил.*

Де вода, там верба. *Бр.*, *Зв.*—Де верба, там и вода. *Об.* — Там криниця, де вербиця. *Бр.*

На Божу воду земельки здобути (на колодязь). *Пир.*

Як з шкури не вискочив, такъ хотів пити. *Ст. Зб.*

Здорови пили! *Кон.*

Здоров пив, Татарину! *З.*

Татарин пив, а Литвин на дереві сидів, та ото й каже — ёго и взяли... А другий сидів під мостом, и як почав Татарюга накидать тому аркан на шию: «Круці головою, Цимох», кричить, «не давайсь», — и ёго взяли. А третій десь далі сидів: «глянь», каже, «чи є голова, чи ні?.. здаецця я видав — як ідав, та бородою кивав... одначе не знаю, чи була, чи ні...»

Здоров пивши, ніс утопивши. *З.*, [*Зв.*, *Бер.*, *Рад.*, *Б.*].—Здоров пив, ніс утопив, хорошу дівчину полюбив. *Кан.*, *Л.*—...утопив, раком став, води не достав. *Кр.*

Будьте здорови, пивши! *Хат. (168).*—Доброго (¹) здоровъя, пивши. *Пир.*, *Н.*

(¹) Добре. *Л.*, *Кон.*

Здорови були та Богу мили! *К.*, *Коз.*

Дай, Боже, здрастувать! *Кон.* — Дай, Боже, здоровъя! *Пир.*, *Кон.*, *Л.*

12430. Обпився, як паук. *Зв.*, *Рад.*, *Л.*

—

«Якого ти мені, тату, ГОСТИНЦЯ купив?» — «Московську бурульку.» *Л.*, *Кон.*

Фиди-миди. *Зв.*—... мило. *Пир.*

Притулюючи до *фиди-миди* ще *мило*, натякаютъ на ту притичину, що розказана вище під № 12197. *Ном.*

«Де ти взяв?» — «На дорозі од зайця одняв.» (кажуть дітям, даючи гостинці). *Лів.*

*

Digitized by Google

Співи 12434—12464. — Музики 12465—12475. — Танці 12476—12558. — Гулі 12559—12577.— Вдови 12578—12588. — Карти 12689—12592. — Курить и нюхать 12593—12618. — Сміхи 12619—12842. — Річ на двоє 12843—12855.—Річ 12856—13100. — Прислівъя 13101—13164.

Було так СПІВАТИ (охочо, за́молоду), як кашу з маслом їсти. *Бр.*

Геть (¹), грибе, нехай кобзарь сяде! *Прав. Ниж.*

(¹) Оступися. *Г., П.*

Ніхто не загадує по сій стезі́ці (співать кобзарю думку). *Сос.*

Він стільки пісень знає, що й на воловій шкурі не списав би. *К.*

Може він таку пісню знає, що як би заспівав, то й волос би завъяв. *Зап. (I, 146).*

Як заспівають, мов тебе на крила підіймають. *Ос. 20 (XIV, 115).* — Як заспіваю було, так єго (батькова) душа в небо росте. *Б.*

12440. Уже дівчата закували (пісень на про́весні). *Кон.*

Задрав на Рики. *Ёвх.*

Кажуть так (*Новг.*) тому, хто співа не в лад. Риков—село біля Новгородка.

Затягнув на шестий глас. *Лаз.*

Гуде, як бугай в болоті. *Лів.*—Ревнув, як бугай. *Бр., Лох., Л., Пр.*

Як заспіває, то наче у Печерському самий більший дзвін. *Не.*

Ревнув, мов у маточину. *Л., Кон.*

Співають співаки — щоб вас побрали собаки! *Ш.*

З таким голосом під Білоусом вовк корову драв (кажуть на ледачого співаку. Білоус річка й село під Черніговим, по правий бік Десни). *Черн.*

Виє, як собака. *Рад., Пир.*, [*Бер., Х.*].

Співає, як під лавкою (не голосно, не гарно). *Кулж.*

12450. Співа, як порося в тину. *З., Кр.*

Кургиче, як свиня в дощ. *Збр. Лаз.* — Пищить (квічить, кувіка и д.), як порося в дощ. *Ном.*

Вона співає, як муха в глечику. *Гр.*

Не співай, бо будеш плакать. *Коз.*

Був голосок, та позички (¹) взіли! *Кобз. 44), Зв., Пир.*

(¹) та коти. *Рад.*

Яка (²) така пісенька, лучча, ніж сварка. *Бр.*

(¹) Сяка. *Полт. Час. (1852 р., 262).*

Коли вмієш пісні, так и пісні пригоже; коли вмієш плакать, так и плач пригоже. *Ст.*

Пісня скла́дами славна. *Кон.*

Пісня до правди доходе. *Черн.*—...приходить. *Бр.*

То не пісня, та то правда. *Рад.*

12460. Казка — брехня, а пісня—правда. *Руд.*—В пісні правда, а в казці брехня. *Бер., К., Б.*

Це не казка, а билиця. *Збр. Шей.*

Нема приповідки (¹) без правди. *Бр.*

(¹) приповістки. *Ил.*

Болить горло співати дармо. *Проск., Ст. Зб.* — ... дурно. *Ил.* — Даром співать — горло болить. *Пир.*

Се ж тільки піп та півень такі дурні, що до світа співають. *Коз.*—То піп дурний—нащéсерце зіпає. *Пир.*

МУЗИКА, що затирлигав, то и пролигав. *Бр.*

Коли б не скрипка та не бас, то б музика (¹) свині пас.

(¹) Коли б не бас, то б и (так кажуть и про співаків, найпаче в семинаріях). *Кор.*

Весело ремесло музицтво... легким хлібом забавляють. *Кл.*

У музи́ки ушиццця. *Б.*

Залізти між людей у музиках.

Утяв (¹) до гапликів. *Лів., Ёвх.*—...аж гудці сміюцця (²). *К.* — Утну, синку, до гапликів. *Коз.*

Не про музики тільки кажуть. — (¹) Удрав. *Пир., О., Р.*; Узяв. *Рад.* (²) аж палці знать. *Зв., Пир.*

12470. Був у нас добрий грач, та загнали дівки в (такий добрий був). *Кан., К.*

Digitized by Google

Пізнає й грача, не партача. *Ил.*

Скрипка без струн, а музика. *Руд.*

Бутум-бутум-бас! а хто буде свині пас? *Збр. Шей.*

Басистий не має де сісти. *Збр. Шей.*

Скрипка плаче и сліз не має. *Збр. Лаз.*

—

ТАНЕЦЬ не робота: хто не вміє, то стромота. *Ил.*

В танці два кінці: або сам упадеш, або тебе втрутять—а все набъється. *Бр.*

Аби танцёвати умів, а работи и лихо навчить. *Ст. Зб.*

За скоки обибъю и щоки. *Збр. Лаз.*

12480. Сорочка цвінтаром смердить, а ще б танцювалось. *Кан., К.*

За танці—и батька б оддала! *Ном.*

Оттакої чеберячки! *Лів.*

Корбу крутить, лира грає, бабка кричить, дід гуляє. *Я.*

Пек (1) его матері, як завелося: и старе, и мале у боки взялося. *Лів.*

(1) Цур. *Ёвх.*

Обідранці пішли в танці, голобоки пішли в скоки. *Ном., Нос.*

А ні ївши, а ні пивши, скачи, дурню (1), ошалівши. *Дуб., Рад., Збр. Лаз., [Бер.].*—... скачи здурівши. *Гл.*

(1) дурний. *Зв.*

Скачи, чорте, пшона дам. *Пр. в Ст. Зб.*

Скачи, дурню, батько вмер. *Пир.*

Розибрало, мов вовка опеньки.

12490. Носиця, як Катря в постолях. *Рад.*

Гуля, як собака (1) на привязі (2). *Зв., Чигр., Р.* — Погуляв, як собака на вервецці (3). *Б.*

(1) Розгулявсь, як сірко. *Мг.* (2) и (3) на вірёвці. *Пр., Б., Кр., Ив.*

Скаче (1), як (2) теля на упоні (3). *Г., П.*

(1) Розгулявся. *Черн., Ш.*; Гарцює. *Проск.* (2) буцім. *Ш.* (3) на мотузі. *Проск.*; на посторонку. *Ил.*

Гарцює (*або*: радуецця), як москаль на вірёвці. *Рад.*

Стриба, як цап на городі. *Гат.*

Ганя (1), як куций бик (2) по череді. *Бер., Рад., Б.*

(1) Біга. *Л., Лох., Пр., Б.* (2) як куций. *Б.*

Гуля, як сірко у ярмалку. *Ёвх.*

Так обертнем хата и ходить. *Не.*

Я забула, що я хора: як танцюй, так танцюй. *Бр.*

Що буде, то буде, а ти, бабо, грай! *К.*

12500. Грай, риби дам! *Л., Гр.*—Грай, риба буде! *Гр.*—... три вози йде, а хто его зна й де.

Грай, Петре, а все шумка. *Ил.*

Гуляй, душа, без кунтуша, лиха прикупивши! *Проск., Пир., Кон.* — ... без кунтуша, шукай (1) пана без жупана. *Бр., Войц.*

(1) люби. *Ёвх.*

Гуляй, душа, у роскоші — відвічаю! *Павл.*

Гуляй, душа, в тілі, коли сорочку вощі ззіли! *К.*

Гуляй душа в тілі, поки кості цілі. *Ил.*

Нехай наше лихо скаче. *Р.*

Розступіцця, Подоляне, нехай гиря (1) погуляе. *Л., Гр., Хар.*

(1) гіра. *Кон.*

Нуте, хлопці, нуте всі! нуте погуляйте! ідні скачте, другі плачте, а треті співайте. *Бр.*

Як був собі Сава, та не ів сала, та все паляниці, не любив дівок замішлівок, та все молодиці замишляниці. *Кан., Кон.*

12510. Чи ви пани, чи ви Ляхи, а ми Запорзці: памъятайте, вражі сини, шо ми вам не хлопці. *Прав. Ниж.*

Пристань, пристань до вербунки, будеш істи з маслом булки; будеш істи, будеш пити, довбешкою вощі бити. *Збр. Лаз.*

Бодай наше Побережжя! хоць нагайка плечі зріже, козак нігди не заплаче, завше скаче. *Гайс.*

Тут Побережжя подністрянське.

И по хаті ти-ни-ни, и по сінях ти-ни-ни; вари, жінко, лини, ти-ни-ни, ти-ни-ни! *Кобз. (162).*

Гуку-пуку за таляр, а чоботи за шостак. *Ил.*

Оттак двом рак, третёму юшка. *Кон.*

Сіяв гречку, а уродив мак. *Бал.* — ... нехай буде так.

Гала-драла, гоца-драла. *Ил.*

Ой заграйте цимбали, щоб ніжечки дрижали. *Х.*

Заграй дудничку — танцюй дурничку. *Збр. Лаз.*

12520. Грай, Юръю, танцюй дурню! грай на муку́, поки пшоно натовку: мені мука, тобі пух—щоб виперло з тебе дух. *Л.*

Штани моі шаравари, а ще й дома двоє. *Л.* — «Штани ж моі сині, дома двоє в скрині (каже хвастун, танцюючи)!»—«Так скинь же моі, вражи сину, коли в тебе є своі (каже его товариш)!» *К., Кан.* — «Ой гоп, штани-шаравари, а ще двоє й

Digitized by Google

дома!»—«Та кидай же, сучий син, мої!»—«Постой, дядьку!» *Не.*

Ишла баба гомонуха, гаман загубила; а я йшов та знайшов—мене мати била. «На що тобі, мій синочку, сей гаман издався?»—«На табаку, на тютюн, щоб не розсипáвся.» *Кр.*

Як гуляв, так гуляв—ні чобіт, ні халяв. *Ил.*—... поки додому дійшов, то й підошов не найшов. *У.*

За Тетяну сто кіп дав (1), бо Тетяну сподобав; за Марусю пятака, бо вона вже (2) не така. *Бр.*

(1) копу дам. *Л.* (2) бо Марусю.

Оттак чини, як я чиню, люби дочку аби-чию, хоч попову, хоч дякову, хоч хорошу мужикову. *Кобз. (191).*

Опанас воли пас, а дівчина (1) бички; постривай (1) не втікай, куплю черевички. *Пир.*

(1) Опанас свині пас, Катерина бички; почекай. *Я.*

Ой чук поберемся, та будем панувати, ти будеш свиней пасти, а я заганяти. *Лист. (II, 246)*, [*Збр. Шей.*].

Гарбуз товче, латку латає и на Івана поглядає. *Кр.*

Ой там на долині жуки бабу повалили, и сорочку зняли, прочуханки (*або:* висіканку) дали. *Збр. Лаз.*

12530. Танцюй, ковалихо, буде тобі лихо; танцюй не журись, матері твої біс. *Ос. 3 (VI, 18).*

Ой жур, мати, жур! ліпший Русин, як Мазур. *Ил.*

Очерет, осока, чорні брові в козака. *Лів.*

Танцювала Романиха з Романом, загубила чтирі гроші з гаманом. *С.*

Танцювала Пендюриха з Пендюром, загубила калиточку з тютюном: буде тобі, Пендюриухо, лихо, загубила калиточку тихо (найпаче дітям приспівують до танців, або гуцаючи). *Ном.*

Ишла баба дубнячком, зачепилась гапличком: сюди смик, туди смик—одчепися мій гаплик. *Кр.*

Як би таки або так, або сяк, як би таки запорозький козак! як би таки молодий, молодий, хоч по хаті б поводив, поводив. Страх мені не хочецця, з старим дідом морочицьца. *Кобз. (163).*

Ой жаль шевця, та не вернецца: набрав підошов, та и к чорту пішов. *С., Рад., Кон.*

Я робити добре вмію: піч топлю, руки грію; руки грію плечі пару, не йди, Грицю, або вдару. *Вас.*

А терниця тарах-тарах, чоло мене в синіх штанах; як я таки захотіла, так терниця полетіла (в Піченюгах). *Не.*

12540. Ой ти ткач питкоплут, а я бондарівна; піди геть, відчепись, я тобі не рівня. *Збр. Лаз.*

Катерина та Демъян посварились за буръян: Катерина Демъяну́ не попустить буръяну́. *Лів.*

Нащо мені музики—в мене свої язики: я заграю, поскачу, и нікому не плачу. *Ос. 3. (VI, 19).*

Ой так, та не як — де урода, там и смак. *Ил.*

Як я була дівочкою, до мене ходили з горілочкою; а як стала молодицею, перестали ходить и з водицею. *Нос.*

Як була я молодиця, цілували хлопці в лиця; а тепера стара баба, не цілують, хоч би й рада. *К., Кан.*

Як була я молодою преподобницею, повісила хвартушину над віконницею. *Збр. Лаз., Кобз. (196).*

Як була я молода, була в мене врода; а тепер на виду и в зеркалі не найду. *К., Кан.*

Била Хима Ёвдокима по череву днищем. *Лів.*

Била Хима Ёвдокима, пішла позивати; присудили Ёвдокиму ще Хими прохати. *Б.*

12550. Ой чук-брик! з рогом бик, а Хома из двома. *Лів.*—... бик—хвалить Бога, що привик. *Бр.*

Ой я свого чоловіка нарядила паном: сорочечка по коліна, підвязана валом. *Збр. Лаз.*

Ти пъеш, мене бъеш, и не знаеш зáщо; ходімо ми до попа, котре з нас ледащо. *Бр.*

Пропила верюгу (дерюгу? *Ном.*) на Мусіёву наругу, а Мусій кучеряв ту дерюгу викупляв. *Лів.*

Ой бичка, бичка, — яка мати, така й дочка. *Коз.*

Ти зза Дніпра, а я зза Десни (жіноча приспівка під пъяну руч). *Кан., К.*

Ой дід бабці та купив капці, та короткі були, та втяв пальці. *Проск.*

Як пошила, та й наділа—кажуть люде, що доділа. *Ёвх.*

«Е, та й гидко ти танцюєш, бабо!»—«Е, так довго!» *Л.*, [*Бр.*].

—

ГУЛІ не одного въ лапті обули. *Рад.*

12560. Ей стережися тих вечериць, як мати тебе від вогню стерегла! *Проск.*

Digitized by Google

Юлиця охітниця, та до сліз доводить. *О.*

Улиця безумниця —хто по тобі ходить. *Лів.*

Любощі а вечорниці заведуть до шибиниці. *Проск.*

Кричи не тужи, за три милі гулять біжи. *Гол.*

Нехай гуляє молодь! більш копи лиха не буде. *Ил.*

Коли миші кота не чують, то собі безпечно герцують.

Три дні не живився, а красно дивився.

Очі — яма : як наївся, тогді досить. *Ст. Зб.*

Чи чіт, чи лишка? *Ск.*

12570. На тобі циганство и панство, коня вороного, ще й хвайду до того (примовляють в грі *сорока*). *Збр. Шей.*

Цур дучки. *Л.*—... на чотирі пучки, на пъятий мизинець! *Кор.*

Зацурують дучку, як гуляють хлопці у glёga, чи в масла, чи в свинки: одіходить чого од дучки и зацурує; а не зацуряє, той, що пасе, займе дучку, а ёму вже пасти. *Камн.*

Цур паліччa! *Л.*, *Пир.*, *Х.*

У *плаза* и *д.*

Хто баби не веде, того трясця (1) нападе. *Лів.*

Ціці-баба, чи *кіці-баба*.—(1) короста. *Бер.*

Панас, Панас, кинься до нас! *Гайс.*, *Р.*

Як граються діти в піжмурки, то оттаке гасло, щоб шукав; а той одказує: «Кобле, Кобле! ховай же ся добре, бо я хортя маю,по полі пускаю: як піймуть, роздеруть—я винен не буду.» *Гайс.*

Кому Хома, кому нема: *Рад.*, *З.*

Теж в *піжмурки*.

Мотуль, мотуль, на́ тобі сім дуль! *Ном.*

Дитяче.

Ключка, ключка, хто бдить?

Теж. Бавляцця, крутячи ключку між долонями: до кого повернецця носком — «а», кажуть, «се ти!»

—

Дурна, пане, твоя ОХОТА. *Р.*

Риба та зайці приведуть у старці. *Ш.*

12580. Будуть изъ Армени тії часть імѣти (на тім світі—хто псів злих держить). *Кл.*

Хто в псах кохаецця, сам ёму рівниецця. *Ил.*

Прощай, ряба кобило! через тебе з світа йду. *С.*, *Проск.*

Що за чорт стрелял! *Кон.*

Один чорт був, та и того вбито (1). *Л.*, *Кор.*—... одтягни, щоб не воняв. *Сос.*

Як почують, що десь стрельнуло. — (1) та и той загув. *Ш.*

Пук—гривня з рук; дим густий, борщ пустий. *Коз.*

Дим густий, борщ пустий, мъясо вгору, піръя вниз. *Коз.*

Чортове піръя и мъясо занесло. *О.*,*Кор.*

Посип соли на хвіст (то й піймаєш: кажуть найбільш про зайця). *Ном.*

—

КАРТА хміль любить. *Нос.*

12590. Лучче з розумним свині пасти, як з дурним в карти грати. *Кан.*, *К.*

Люби игру, люби й прогру. *Ш.*

Не буду дивицьця, нехай козириця. *Збр. Лаз.*

—

Не заходи з дідьком у ЗАКЛАД. *Ил.*

Боже борони йти в заклад. *Пир.*, *Черн.*

Спор, як хоч, а в заклад не бийсь. *Кр.* — До сліз хоч спорся, а у заклад не йди. *Л.*, *Пир.*

Заклад не йде в лад. *Б.*

Один усе закладався, та и без штанів остався. *Пир.*, *Л.*

Син з батьком закладавсь, та въ ямці оставсь. *Кон.*

Собаки закладались, та хвостів позбувались. *Ном.*

—

12600. Хто не КУРИТЬ люльки и не НЮХАЄ табаки, той не варт (1) и собаки. *С.*, *Рад.*

(1) не стоіцця. *Л.*—В Каменнім Броді (Зв. п.) и круг ёго,не курить ніхто в світі.

Коли ти курець, май свою (1) люльку й тютюнець. *Полт.*

(1) Добрий курець має.

Без люльки, як без жінки. *Л.*, *Ст. Зб.*

За люльку й батька б проміняв (про запалёного люлешника). *Ном.*

Покуримо люльки, щоб дома не журились. *Бр.*, *Лів.*

Люлька не курицця, мабуть дівчина (1) журицця. *Збр. Лаз.*

(1) жінка. *Павлг.*

Кури, кури люлечку, мій сизий голубочку! хоч буду запрядать, та буду тютюн купувать. *Пер.*

«Дай люльки!» — «А робить не гульки?» *З.*

Digitized by Google

А нуте, синки, за люльки, нехай паска постоїть (¹). *Лів., Ёвх.*

Жартують з люлешників, як беруцця вони за люльки. — (¹) а поросяти чорт не вхватить. *Рад.*—... не візьме. *Б.*

Підкурив, як Гайдай сову. *Пер.*

Сидів колись під копицею в дощ, а сова на копиці. От Гайдай все курить люлечку та курить, а сова все пъє димок та пъє, а далі биркиць—и упала!

12610. А ну, чи вмивалась? *Ном.*

Се б то, дівчина: загадує так парубок, беручись кресать. Як що од разу викреше—вмивалась.

Кресь—та й есть. *Л., Пир.*

Кресь-кресь! бодай ти, дядьку, одного не діждав, другого не випровадив. *Збр. Лаз.*

Кресав Денис, та й на гіллі повис. *Бр., Рад., Збр. Лаз.*

Хто нюхає табачок, то гетманів мужичок. *Ном., Не.*

Табака гарна, терла жінка Ганна; стара мати вчила її мъяти; дочки ростирали, у ріжки насипали. *Кв. (I, 132).*

Як литовська дітвора, табаку вживає. *Ст. Зб.*

Як швець дубом шкури пересипа (так нюхарі сушять собі мізок табакою). *Кл.*

Кубе, давай дюхи потабачимо! *Сл.*

Добре нанюхався!

—

СМІЙСЯ, сёгодня твій день настав. *Л., Ёвх.*

12620. От уже сёго душа не скаже, що в пню жила (на веселого)! *Зв.*

Говоріть гоже та боже, щоб наша кваша вдалася. *Лів.*,[*Зв., Кан., К., Ст. Зб.*].

Спиня в якому ділі балакливого сміхупа.

Ідіть, квашу варіть, ато ви поніділи. *Кон.*

Щоб ти з носом був (веселому вигадькові). *Пир.*

Щоби ся збув! за тобою кишки пірвати. *Бр.*

А, щоб твій батько стямився! щоб тебе та бодай тебе! *Пир.*

А щоб ти скис. *К.*

Хоч як, то викпицця. *Бр.*

Мертвий би, здаецця, зареготав. *Ном.*

Аж за боки брався (реготав так). *Дуб., Пир.*

12630. Аж кишки порвали. *Ск.*

О, вже зараз рот до ушей! *Ном.*

Оце хлюпощецця!

Заливаецця, як пан сироваткою.

И тся сміецця: щось веселе ззіла. *Бр.*

Россмівся так красно, як би пекла не хотів. *Ил.*

Вищирив зуби, як циганські діти до місяця.

Вищирив зуби, як паристая свиня. *Бер.* — ... як печене порося. *С.* — ... як печену редьку. *К.* — ... як зінське (¹) щеня. *Бер.*

(¹) земське (земське, бо в землі живе. *Рад.*). *Рад.*

Скалиця, як собака на висівки (се б то, як попоівши іх, ясни собі зубами обтира). *Кор.*

Скалить (*або*: Вискалив) зуби, як собака. *Лох., Пр., О.*

12640. На кутні сміецця. *Пир.*

Вам усе йграшки! *Л., Пир.*

Ет, скалить зуби!.. зубоскал! *Пир.*

Чи сміесся (¹), чи дороги питаесся. *Зв., Лів.*

(¹) кпиш. *Бр., Ст. Зб.*; кписся. *Рад.*

И хихи́чки той же сміх. *Пр. в Ст. Зб.*

Ти кажеш на глум, а люде беруть на юм. *Лів.*

Ідять тебе блохи та кусають (на скалозуба). *Пир.*

Між людьми чесними зубів не продавай. *Не.*

Зачмутувала кумася коло свого Йвася. *Гат.*

Жарт місце має. *Пр. в Ст. Зб.*

12650. Шути та оглядувайся. *Ёвх.*

Не сміхом, сватця, не сміхом. *Не.*

Колись засміесся на кутні. *Зв., Рад.*, [*Павлв.*]. — А, сміесся!.. бодай ти сміялася на кутніі зуби! *Бр.* — На кутні бодай засміявся! *Ёвх.*

На кутні сміяцця — плакать, або сміяцця з примусом, так що й рот перекривиця, кутні зуби видно.

Грай-грай (¹), глечичку (²), а підеш без ушка (³). *Б.* — Шути, збанок, доки вухо не вирвецця. *Проск.*

(¹) Шуткуй. *Лох.*; Кипи-кипи. *Ёвх.*; Жартуй. *Гат.* (²) глечичок. *Лох., Гат., Павлв.* (³) поки ушко видірвецця. *Лох., Ёвх., Павлв.*; поки не луснув. *Гат.*

Не шутки бураки. *Ст. Зб.*

У вас шутки бураки, а в нас ядять. *Ст. Зб.*

Смійся, смійся, а зуби держи на полиці (ато повибиваю, мов). *К.*

Жарти на сторону, а (¹) хвіст набік. *Л.*

(¹) Жарт на сторону и. *Ст. Зб.*; Діло не діло, а. *Гр.*

Жарти, жарти (¹), а хвіт набік. *Проск.*

(¹) Шутки, шутки. *Ёвх.*

Digitized by Google

Не з Микити кпити. *Прав.* — Не кпити з Микити, бо Микита сам кеп. *Бр.*

12660. Коли кпиш, то не смійся. *Бр.* — Жартуй-жартуй, та не смійся. *Пр. в Ст. Зб.*

Смійся, поки будеш плакати. *Бр.*

Смійся-смійся, а за смішки плачем одвітиш. *С.*

По сміху плач наступає. *Ил.*

З жарту и біда часом буває. *Ст. Зб.*

Жартувала баба з колесом, та спиця застряла. *Пр. в Ст. Зб.*

Шалость до добра не доводить. *Кулж.*

Сміялися твого батька діти, та з ними и ти. *Ш.*

Засмійсь, Матвійку, дам копійку. *Рад., З., Л., Н., Б., Кон.*

Засмійсь, Терешку, дам денежку. *Б.*

12670. Смійся, смішку (сміюне), дам тобі кишку. *Бр.*

Засмійсь, аби чудно. *Л.*

Смійся, дурню, доля буде. *Коз.*

Сміється, що дурний. *Пр., Н.*

Раденький, що дуриенький. *Ск.*

Сміється наймит, а нічого не тямить. *Зв.*

Тішиться, як би го бузько носом иськав. *Ил.*

Рад дуреиь, що пиріг великий. *Нос.*

Сміх не реготи, пійшла баба в переверти. *Ёвх.*

Сміх мене брав, як батько вмірав, та ногами дригав! *С.*

12680. Радуйся, Хвесе, кіт сало несе! радуйся вельми, бо вже перед дверми! *Коз.*

Радуйся, лисий Остапе! цебер Савку родить (радуйся по пустому, коли дурень). *Кан., К.*

Втіха, як, з порожнёго міха. *Бр.*

Сміх! нам регочеться, а ім и не хочеться. *О.*

Сміється, своёго не приложивши. *Ст. Зб.*

Сміється, кому не йметься (віри, або й біди). *Нос.*

З другого ся насміває, а за себе забуває. *Ил.*

Смішки з попової (1) кішки, а як своя здохне, то й плакатимеш. *Не.* — ... то й жалко. *Ном.*

(1) з чужої. *Коз.*

Не смійсь рабі (1) — буде й тобі. *Коз., Гл., Мг.*

(1) раба рабі. *Кр.*

Хто сміється, тому не минеться. *Лів., Ёвх.*

12690. Вам смішки, а мені ні кришки. *Л., Пир., Сос.*

Тобі сміх, а мені плач. *У.* — ... на вмі. *Бер.* — Вам сміх, а мені ледве (1) в час («ледве жив»). *Бр.*

(1) а мені саме. *Ст. Зб.*

Не треба з тим жартувати, що болить. *Ил.*

Не смійся, Иванку, з моёго припадку. *Збр. Даз.*

Дай, Боже, жартувати, аби не плакати. *Бер., Рад., Л., Пр.* — ... не хоровати. *Бр., Ст. Зб.* — Та нехай люде сміються — аби не плакали. *Вас.*

Хоч смішно, аби затишно. *Кулж.*

З посміху (1) люде бувають. *Об.* — З посміха буває потіха. *Проск.* — З кого ся насміхають, з того люде бувають. *Ил.*

(1) з посмішок. *Кон.*; з поганих. *Л., Пер.*

На глузи (1) підняли. *Л., Кон.*

(1) На сміх. *Пир., О.*

Чим кривіще, тим смішніще. *Лип.*

Просвітку не дають (*або:* не має). *Бр., Лів.*

12700. Хоч нічого істи, та весело жити. *Коз.*

Антін козу веде, Антонова коза не йде. *Пир., Гр.*— ... веде, бісова коза не йде: він ії віжками, вона ёго ніжкою; він ії дугою, вона ёго другою; він ії уздою, вона ёго... *Ном.* — ... веде; він ії бъе, а вона не йде. *Я.*

Андрій задерій, задрав ніжку,... кішку. *Л.*

Андрій за всіх мудрій: продав халупу, а сам уліз. *Пр. в Ст. Зб.*

Гарасим, по (1) кобилі голосив. *Л.*

(1) той що по. *К.*

Кирило (1), набий мені барило. *Л., Коз.*

Дражнять так Кирила, жартують з ёго менння. — (1) Гаврило. *Ном.*

Кіндрат свині брат, кобилі дядько, а собаці сват. *Гайс.* — .., брат, а кабана вуйко. *Кам.*

Клим-Клим-Клим! *Ном.*

Як музика підкручує кілочки и бренька струни, то ніби вони так промовляють: жарт. Так же жартують и з менна *Клим.*

Мино, Мино! не вчепи галушок (не виверни галушок: сторожкіше будь). *Час. (1859 р. № 8).*

Миколо, Миколо! сидів би ти дома, та точив веретена! *Не.*

12710. Марку (1), пильнуй замку. *Ст. Зб.*

(1) Коли ти Марко, то ти, Марку.

Digitized by Google

Микито, чи ти то? *Ном.* — ... я, жінко-небого!

Науме, Науме! дурний (1) твій уме! *Гр.*

(1) добрий. *Лох.*

Опанас свині пас. *Ном.*

Пилип до стіни (1) прилип. *Дуб.*, *Пр.*

(1) до гайна. *Л.*

Ой Семене, Семене! ходи, серце, до мене (1). *Л.*

(1) иди сядь коло мене. *Пр.*

Савка-булавка покотив булку та вбив курку. *Ном.*

Тимошу, убий вошу.

Юрку, Юрку, наплюй в дюрку. *Уш.*

Юрку, спечи курку. *Ст. Зб.*

12720. Якове—свиня тобі дякує! *Гайс.* — ... а кабан лає, що помий немає. *Ном.*

Піду на гори—роздам своє горе. *Кох.*

Пастух свинопас, держи хліб про запас. *Ст. Зб.*

Одкликнувся Олесь, та й сам гдесь. *Гайс.*

Вернішся та найміцся—до вечера шаг заробите. *Л.*, *Пир.*

Жартують, молодь найпаче, як хто піде.

«Світи вже!»—«Світи очима поза плечима». *Бр.*, *Лип.*

Нічим світить.

«Он дивиця!»—«Нехай дивиця — не пожившиця!» *Лів.*

«Чи вона жеребна?»—«Жеребна! тільки хвіст та ребра». *Ном.*, [*Євх.*].

Що на серці, то на серці... а що у животі, то чого там нема! *Х. Зб.*

«Синку!»—«Синку, чи впасеш свинку?» *Гр.*

12730. Ох, не побий плоскони, а побий лёв! *Л.* — ... та побий матки на чотирі шматки. *Кон.*, [*Б.*].

Як хто скаже *о-хо-хох!*

Оце штучка: загни пальці, та й карлючка. *О.* — Не великая штука: загнув палець, аж кручка. *Ст. Зб.*

Як хто скаже—*оце штучка*, або просто, жартуючи, як що штучне побачить, або зовсім нештучне. — (1) палець. *Рад.*; пучку. *Н.*, *Кон.* (2) ключка. *Н.*, *Зв.*

Жаба—то твоя баба. *К.*, *Л.*

Як хто скаже *жаба*; а то ще е й забавка, дитяча, де так кажуть.

Не до пари-пари, зсідять Татари. *Зв.*

«Гарбуз!»—«Твій (1) батько загруз!» *Рад.*, *Л.*

(1) що й. *К.*

Слава Богу, як бик дома! *Пер.*

Як хто подурному скаже *слава Богу.*

«Що ти робиш?»—«Гусям ярмо, а тобі гайно». *Кон.*

«Що ти робиш?» — «Віку доживаю!» *Кр.*

«Рано!»—«Рано — кому не дано.» *З.*, *Пир.* — ... а кому дано, тому не рано. *Євх.*

«Мужик!» — «Накакав тобі на язик!» *Ном.*

12740. «Здрастуйте!»—«Не застуйте!» *Пир.*, *Кон.*

«День добрий!»—«День добрий з ким добрим, а з вами не парадна година!» *Шей.*

«Здоров!»—«Не таких як ти боров, а тебе й нічого!» *Кан.*, *К.*, *Лист. (I, 254).*

«Не хоче!»—«Хай зсість сороче.» *Зал.* — ... або вороняче солодче. *Ном.*

«Ох!»—«Не люби двох!» *Ос. 3 (VI, 21).*

12745. «Дай пирога!»—«Візьми вола за рога!» *Ном.*

12747. «Де ти був?»— «Баньки дув, та надув та й тобі приніс.» *Зал.*

«А за чим?»—«Прислав вітчим.» *Зал.*

«Де воно лежить (шука чого)?»—«На трапку!» (а як хто не зна сёго жарту и пита: «На якому трапку?» — «На тому, що як натрапиш, то там и лежить!») *Ном.*

12750. «Дорога.» — «Дорога до самого Бога.» *Ном.*

«Подай кухля!»—«В кухля голова опухла.» *Об.*

«Дай мені води!» — «Иди лишень до верби!» *Л.*, *Кон.*—«Де вода?»—«А там, де верба.» *Л.*, *Гр.*

«Подай води!» — «Не води — хвіст відірвеш!» *Збр. Лаз.*

Сороки колодязь перевернули. *Бр.*, *Л.*

Нема води, горілки. «Чи то против жінок, що вони изійдуцця то так, як ті сороки, скрегочуть». *Бр.*

«Дай огню!»—«Дай ногу загну.» *Ном.*

«Хліб погорів!» — «Не журися—не будеш поів» (поіти). *Ил.*

«Постой!»—«За постой гроші платять!» *Л.*, *Н.*

«Звідкуля ви?»—«Не з куля, а просто з соломи!» *Кан.*, *К.*—«Звітки ти?»—«Я не з відки, а я з доброї горілки.» *Бр.*

«Бабусю!» — «Хиба я пуп гризла, що ви зовете!» *Кон.*

12760. «Не спиця — хліб сиця.» — «Устань, прибери зпід голови.» *Б.*

«Де ви родились такі?!»—«Проти неба на рожку.» *Кр.*

Digitized by Google

И ми люде добрі, и наша мати не синиця. *Ил.*

Все що хрін, то ложкою (надісь, жарт на *що мед* и д.). *К.*, *Кан.*

Нехай на тебе индики брешуть! *Ёвх.*

Як би в мене була золота солома, я б вас, каже, визолотив! *Гр.*

Розмишля хвостом. *Ном.*

Се б то, маха—скотина.

Спасибі за хату, и на хаті тепло. *Б.*—... за хату и надворі тепло.

Чудак покійник, що рибу крав! *Кан.*, *К.*

Як рибалка удабне у свого товариства риби—вона ёму не буде ловицьця. *Нов.*

Хазяін старший, та не бреше. *С.*, *Зв.*, *Х.*—... а ти обзиваєсся худший. *Гр.*

Кажуть на собаку, як сунецця.

12770. На того бреши, чий хліб іси.—*Об.*—... а мого хліба не іси, то на мене не бреши. *Бер.*

Кажуть на чужу собаку (або й на людину), як бреше.

Єсть там в полі коній много: як злапаеш, то поідеш. *Войц.*

Коли йдеш до вовка на обід, бери й нас з собою. *Ил.*

На що й голова, коли розум! *О.*

Глянь! бридкий, та й не журицця. *Не.*

Оце у мене серце бъецця — як телячий хвіст. *С.*

Що тобі Бог дав—чи дівчину, чи дитину? *Пир.*

Три дні, як не краду (як питають, чи не бачили чого). *Л.*

Слухайте, бояре, що князь бреше (весільна). *Бр.*, *Лів.*

Сокол з місця, сова на місце. *Ст. Зб.*

12780. Одна сорока з плота, а десять на пліт. *Бр.*—Сорока з кола, а десять соколів на ii місце. *Проск.*

Чорт колодочку положив, а Бог чоловіка посадив (один хлопець лежить, а другий, жартуючи, сідае, та й приказуе... «Та ні бо», той одвітуе, «Бог колодочку положив, а чорт чоловіка посадив»). *Кан.*, *К.*, *Л.*

Не псуй лёду, та пускайся на дно. *Руд.*

Не знаеш, чим удавицьця! поклади два палці в рот. *Бр.*, *К.*, *Л.*, *Пир.*

Трудно дівку силувати, коли парубок не хоче. *Ж.*—Трудно парубка силувати, коли дівка не хоче. *Бер.*

Не рад пес, що вбитий, ще й ногами дрыгае! *Проск.*

Такий мені пан: у соломі спить, а зубами ськаецця. *Гайс.*

Гетте з богами — станем з тютюном. *Ёвх.*

Замісць *гетте*.

Назад з корогвами: нема мерця дома, пішов косить (¹). *Б.*

Замісць—*назад*,як за чим пришли, та немае.—(¹) бо чортмае мерця. *Кан.*, *К.*

Назад, Дорош, з копійкою, нехай мати шаг дасть. *Кр.*

12790. Назад, сучко, санки (а не віз)! *Ёвх.*

Втікайте з хати, бо буду веретеном махати. *Проск.*

Збірайтеся, старці, обід буде. *Ёвх.*

Тягни рядно на двох одно! *Ном.*

Хапай бики, бо процесія йде! *Прав.*

Данило, хапай точило! *Вас.*

Ручка в точилі звецця *кордою*.

Хватайся на рижого. *Ст. Зб.*

Співай, дядьку,—вона дóвга. *Коз.*

Бий бриндзю в діраву діжу. *Бал.*

Махай нехай косять! *Зв.*, *Рад.*, *Л.*, *Пир.*, *Кон.*, *Х.*, *Гр.*

12800. Міняй, свату, сліпу кобилу на косату. *Ил.*, *Бр.*, *Лип.*

Міняй бики на воли, аби дома не були. *Нов.*, *К.*

Рубайся дерево, кривее и правее. *Ст. Зб.*

Сюди, люде, вовки бити. *Бал.*—Панове громада, біжіть вовка бить! *Пр.*

З брехеньки про вовка и лисицю. Кажуть в жарт замісць — ось-де він! ось вдіть подивіцця, що я наймов!

Мерзни, мерзни, хвостику! *Ном.*—Мерзни вовчий хвосте. *Ст. Зб.*

Мороз давить бабу, мороз давить бабу! *К.*

12806. Два мішки й торба! *Кр.*—Е,я такий, що мішки шию! *Кр.*

То був такий кравець, що прийшов до добрих людей у село та й назвався кравцем, а ті ёму й раді. Напоіли, нагодували, а там и сукно унесли. Подивився кравець на сукно, на вікно; перегорнув сюди-туди, та й каже: «Два мішки й торба!» —«Е, ні, будте ласкові—нам з сёго юпку та свиту!»—«Е, я такий, що мішки шию!»—та й бувайте здорові!

12808. «Коли батька бъють?»—«Як снопи подають!» *Зв.*, *Кон.*

«Ай дуб!»—«Та й зелений!»—«А щоб ти на ёму повісився!» *Зв.*

Узялись до гарячого борщу батько з двома синами. Покуштував один син—гарячий. «Ай дуб », каже; покуштував батько: «Та й зелений!», каже; а третій тим часом заслухався, про що це вони балакають, та не покуштувавши,

Digitized by Google

цілу ложку въ рот: «А щоб ти», каже, «тату и д.», Ато ще кажуть, що ніби се так сини батька підневідили, — и в такім разі, замісць «а щоб ти тату и д.» кажуть: «А щоб ви на ёму, синки, повисли!» є про се брехенька и в Десять Кіп Казок.

12810. «Який, тату, борщ холодний!» — «Ай холодний!.. Сину, одного тебе маю, бодай и того не мав.» *Л., Павл.*

«Чого ти плачеш?»—«Батько вмер!»—«Одчого?»—«З голоду.»—«Хіба хліба не було?»—«Та був, та ножа не було врізати.» *Л.*

«Ох, моя матінко! снився мені батенько!»—«Цур ёму, доненько! поминацьця хоче.» *Ёвх.*

«Діду, Сидоре, собак боюся!»—«А з костуром, бабко!» *Прав. Ниж.*

Певно з тиєї брехеньки про бабу, що не знала, чим діда поминать. «Ой діду, діду», голосить над ним хворим, «чим я тебе буду поминать!» — «Сухарями, бабко! сухарями, любко! сухарями, Пархомихо, сивая голубко!»—«Та де ж я, де візьму тих сухарів!»—«Попід віконню, бабко и д.»—«Ой діду-діду, так я ж собак боюся!»—«Из костуром, бабко и д.» *Ном.*

«Ой лишечко! пана *щось* ззість.»—«Ах ти ж прокляте! нехай лучче пан тебе ззість!»

Через ваші вівці та й в кошару не йти (*або*: не можна и в кошару заглядати). *Бр.*—Через бабини телята не можна и в двір заглядати. *Ил.*—Хіба для твого теляти (1) та й в горо̀д не заглядати (вовк каже чоловікові на питання: «Чого ти, вовче, заглядаєш?»). *Рад.*

(1) Овва! через твої телята. *Казки.*

«Ей, синку, будем бицьця!»—«Тпру!»—«А що?»—«Що ж, бицьця, так и бицьця.» *Кр.*

Так мама казали. *Ил.*—Так казали старі люде, дівчата. *Ах.*

Дурні люде! кажуть, батько вмер, а хто ж мене тоді битиме? *Пир.*

У всіх матері дурні; тільки моя розумна—що гріх и сказати. *Ёвх.*

12820. Мому татові вже стало лекше: перше плював на землю, а теперь вже на бороду. *Проск.*

«А скільки ти, бабо, піймала горобців?»—«Оце, синку, тільки оцёго піймаю, то ще девъять зостанецця, щоб було десять!» *К., Кан.*

«А встань, синку, та покури люльки!»—«А вже ж матку за череп хватило: чи покуриш, чи не покуриш, а молотить потурить!» *Черн.*

Що на тому ярмарку—видимо-невидимо! чуть не двадцать пъять. *Гр.*

«Тату, на ярмалці усі лошат погубили!»—«А ти?»—«Я свого попереду!» *Кр., Кор*—... цілий день ходили коло воза, та вже ввечері!» (та насилу вже вкрали). *Черн.*

«Ой, чи не підвихнули чого з воза москалі, що ти й приїхав, все мовчиш?»—«Цілий день ходили коло воза—та вже ввечері!...»

Уберися, жінко, в кожух, бо я бити буду. *П., Г.*

«Тпру, воли! давай, жінко, гроші лічить! давай,—сюди-туди руб, сяк-так два; за копу теля, за три копі сіна—и гроші усі...Е!..»: поїхав. *Сл.*—«Тпру, воли! давай, жінко, гроші лічить!»—«Та що тобі, чоловіче, так здалось, щоб все гроші лічити!.. копу за сіль, копу на сіль, и за копу солі купували; копу з кумом пропили — и гроші всі!»

«Сідайте, бабко, підвезу вас!»—«Не маю, шинку, часу!» *Бр.*—«Сідай, бабо, підвезу тя!»—«Нема часу, треба йти!» *Проск.*

Уліз червяк у хрін, та й сидів; а як виліз из хріну у моркву, та й каже: «коли б я був знав, що морква солодка, був би давно я виліз». *Бр.*

12830. Жінко, я бачив ведмедя,—та так стрінувся з ними нос к носу, та так мене совість взяла! *Гр.*

Правда, що ми ходили де́що и гуторили про̀що; тільки коли я хоч що або або̀що, то нехай мені чорзнаєщо — от що, а не то що! а ви ще кажете, щоб я там що̀-що, або або-що... *Збр. Лаз.* — То правда, пане, що ми йшли прощо и говорили дещо, але коли ми що на що по що, щоб нас Бог—чортзнаєщо! *Казки.*

В однім селі шкода зробилась, коней покрали, а ночліжники бачили, що такі то коло тих коней ворожили и щось нишком балакали. Пан їх на допрос — так вони ото й кажуть. *Казки.*

Господи прости, був я на страсті, купив свічечку за копіечку, понюхав — медом пахне, так я й ззів. *Не.*—Одмінила свічечку за копіечку; сіла під тином, понюхала—пахне медком... и ззіла. *Л.*

Не дай, Боже, з кози кожуха, а з свині чобіт; избави, Боже, від Барської (1) греблі; избави, Боже, від Кулаківського (2) справи. *Ос. 10) XVI, 50).*

З бурлацького оченашу.— (1) Бара-

Digitized by Google

місто. (²) пан з поповичів; вславився тим, що не по правді справи розвязував.

Опанас свині пас, курі крав, у міх клав, курі сокочуть, у міх не хочуть (¹). *К.*

(¹) не хочуть; мішок рвецця—щось кудись прецця. *Ном.*—Теж з бурлацького оченашу.

Я в Бога мйна (нікого не займаю). *Б.*

Муйсій, живо при! *Я.*

«Monsieur, je vous prie!» просив поранений Француз свого підвідника, щоб віз поволі; а той, на мення Мусій, ото так зрозумів ёго прозьбу...

Соловей у лісі реве, а ведмідь щебече. *Не.*

Нім дитина запіла, когут духа спустив. *Ил.*

Оступіцця, сторчаки!.. оттак, як бачите, стовбичять. *Гр.*

12840. Помагай—Біг! повна піч людей! позичте дрябілястого Павла, поіхати пельками по бика. *Кон.*

«Добривечір, кума! ти не телила моіх бачок?» — Телила, телила! під моім ночом стогували, моі брехи засобачили, я в гледочку пощелила (в щілочку погледіла), аж там ядунята гарчять (вовки ідять уже телят); я за гук (гукать), та й туди, аж воно вертом перечеревенілось, дригами—нож, нож (дригає ногами)! *Кр.* —«Сестривечір, добрички! чи не телячили моі виді?»—«А яка ж твоя видя?» —«Під сіреньким черевеньке, на лисинці лобок, на шиі китичка, на мотузоцці хвостик.»—«Телячили, сестричко, телячили! захвостила задерю, поочеретила геть до бігу—и д.» *Лист. (II, 200)*, [*Збр. Шей.*].—... чи не телячали моіх видень (¹)?»—«А які твоі видні?»—«На лисинці лобок, на мотузоцці шийка (²).»—«Під нашим стогом стогували (³), тюччя затючали, я за сокіраги, вони задрали лози та побігли у хвости (⁴).» *Сос.*

(¹) чи не видали моіх телят? (²) на лобку лисинка, на шийці мотузочка. (³) стояли. (⁴) я за сокиру; вони задрали хвости та побігли у лози.

Дати чернечого хліба. *Ном.*

—

ЦЯ РІЧ НА ДВІЧІ. *Гат.* —На двічі річ. *Зв.*

12844. Канальська робота (тяжка, бридка, и роботи на каналах). *Кул.*

12846. На твоі, пане, шиі воля (воля и зоб). *Нос.*

За водою підеш, то й не вернесся (треба казать *по воду*). *Л.*, *Шир.*

Коли б дощ не шов, то б и поіхав (жартує, що каже *на дощ шшов*, а не *падав*). *Ст. Зб.*

Медвідь пиво варить (Гуцули в Карпатах на якусь Чорну гору кажуть, як диміє). *Войц.*

12850. Кришка на світі чоловіка тримає (*кришки* не впав, *кришки* не впився и д.—*кришка* чоловіка тримає). *Руд.*

Замішаю не вам, а свиням. *З.*, *Б.*

Що пес збреше, то ми все думаємо, що вашець добродзи. *Проск.*

Помолов—тому руку, тому ногу. *Коз.*

За ціп, та на тік. *Лів.*

Се б то, *зацін*—мовчи.

Бігла собака у Петрівку через лід (Петрівка—и піст, и село є таке). *О.*

—

РІЧ изнять (почать мову). *Сос.*

Мать з ким гуторку (*або*: Буть з ким на ре́чах). *Б.*

Вміти, не вміти,—треба говорити. *Бр.*

Красная мова находить добриі слова. *Ил.*

12860. Який розум, така й бесіда.

Мудра голова не дбає лихиі слова.

З доброі губи добре и слово. *Ск.*

Добро доброе и говорити. *Ст. Зб.*

Слова до ради, руки до звади. *Ил.*

Нащо та й шаноба, як добреє слово. *Ос. 6 (III, 42).*

Рана загоіцця, але зле слово ніколи. *Ил.* —... а слово ні. *Войц.* — ...слово иное вовік не загоіцця. *Ст. Зб.*

Вода все сполоще, лиш злого слова ніколи. *Ил.*

Слюни не підіймеш, а слово назад не вернеш. *Нос.*

Слово не горобець, назад не вернецця. *Проск.*— Слово не горобсй: вилетить—не піймаєш. *Пр.* — Вже слово не вернеся. *Проск.*

12870. Сказаного и сокирою не вирубаєш. *Зал.*

Будь добрим вислухачом, будеш добрим повідачом. *Ил.*, *Проск.*

Говорить—не горох молотить. *Лів.*

Що маєш казати, то попереду рожжуй. *Пер.*—Перше рожжуй (¹), а тоді и кажи. *Л.*, *Кр.* — Нім що скажеш, то перше рожжуй. *Кан.*, *К.*—Рожжуй слово, та тоді и говори. *Рад.*, [*Ст. Зб.*].—Як маєш що казати, то перше рожжвакай. *Бр.*

Digitized by Google

(¹) рожживакай. *Проск.*

Жуй—та вон плюй. *Ст. Зб.*

Прошлої річи не жалуй, а не згодним річам не імай віри. *Ст. Зб.*

Більше роби та менше говори. *К., Коз.*, [*Бр., Рад., Пер., Пр.*].

Слухай багато, а менше говори. *Ил.*

Побільше іж, а поменше говори. *Л.*, [*Бр., Зв., Рад., Ст. Зб.*].—Більше іж та думай, тільки менше говори. *Черн.*

Не діло багато говорити. *Бр.*

12880. Хто багато говорить, той мало творить. *Ил.*

Котра корова багато реве, то та молока мало дає. *Ил.*, [*Кан., К.*].

Не мели, як пустий млин. *Ст. Зб.*

Така вже у ёго говірка. *Збр. Лаз.*— ... гуторка. *Кор.*

Кинув слово, як в маточину. *Ил.*

За вашим шептом нашого крику не чутно. *Пр. в Ст. Зб.*

За вашим торгом нашого ярмарку не чуть. *Лів.*

Лемінт такий (*або*: Глухе таке), що хоч тури гони, то не почує.

Тебе й за кадубами чутно. *Б.*

Говорить, як з бочки. *Об.*

12890. Пищить, як дідько в градовій хмарі. *Ил.*

Кокотить, як Бойко жовточеревий. *Ил.*

Забубонів, як старий дяк. *Збр. Лаз.*

Наче пороснув як горохом у стіну (з оприском, шпарко забалакав). *Бр.*

Засипав, як горохом в бочку (дрібно балака, або—бреше). *Гр.*

Засипала, як маком дрібненько. *Гр.*— Розсипаєцця дрібній маку. *Нос.*

Торохтить, як вітряк. *Кон.*

Як горох розсипає (гарно балака, співає; виразно чита).

Хоч хрести малюй. («Усе-все росказує, що не почує; оце таке, хоч хрести малюй»). *К.*

Стіпний на докладки. *Гат.* — ... вигадки.

12900. Там як скаже, та прикаже!.. *Кон.*

Як у рот не кладе (гарно чита).

Мов по зорях читає. *Ном.*

Як в уста не кладе (вітає хороше и д.). *Б.*—Говорить, як у рот кладе. *К., Пир., Лох.*—Як за руку веде и як в рот кладе. *Ст. Зб.*

Говорить, так як з пісьма бере. *А.*

Росказує, мов из книжки бере. *Ос. 10 (XIV, 28).*

Скаже слово, так як витвердить. *А.*

Як ріпу гризе. *О.* — ... так гладко говорить. *Ст. Зб.*

Ото сказав, як ножичками відрізав. *Проск.*

Сказав, як гвіздком прибив. *Лох., Пр., К.*, [*Кон., Ст. Зб.*].

12910. Що не скаже, неначе звъяже. *Кулж.*—Сказав, як звъязав. *Нос.*

Сей чоловік, що не скаже, наче топором. *Кон.*

По составцях розбірає. *Ст. Зб.*

Як у око вліпив. *Ск.*

Так слова ёго чисті, як день білі. *Сл.*

Щебече, як ластівка. *Кан., К.*

Тихо, як мак сіє. *Л., З.*

Списала вона мені як на долоні своє життя. *Ос. 10 (V, 63).*

Масної бесіди чоловік. *Ил.*

В кого калитка товста, у того мова проста. *Черн.*

12920. Хоч и яшна луста, та пшеничне слово. *Гл.*—Не клади яшної лусти, а клади пшеничне слово. *Нов.*

Морочив-морочив, поки сказав. *Рад.*

Як кожухом по плечі повюв. *Пр. в Ст. Зб.*

Балака—як колядує. *Р.*

Як мертвий говорить. *Ст. Зб.*

Говорить, як не живий. *П., В., Лів.*

Говорить, як спить. *Ил.*

Говорить, як на му́ках.

Говорить, так як трі дні хліба не ів. *Бр., Пир.*

О, він нелепетливий Савочка! *Зв.*

12930. Язик, мов в постолах. *Ос. 3 (X, 88).*

Язик, мов повстяний. *Кв. (I, 56).*

Галушкою вдавився (як хто перепинець в мові). *Пир.*

Говори до стовпа, а стовп стоіть. *Ил., Л.*

Розмова моя люба та мила! ти мовчиш, а я слухаю! *Ёвх.* — Він мовчить, а ми слухаєм. *Ст. Зб.*

Мовчить, наче води набрав у рот. *Чор. Рад. (117).*—Як води в рот набрав. *Пир.*

Ні пари з уст (¹). *Ж., Пир., Коз.* — И пари з рота не пустить. *У., Пр.* — Навет и пари не пустиш з себе. *Бр.*

(¹) з рота. *Зал.*

Заціпило ёму язик. *Ст. Зб.*

Мовчить, як сорока в гостях. *Кан., К.*

Мовчить, як стіна. *Л., Пир., Кон., Зап. (I, 147).*

12940. Як овечка, не скаже ні словечка. *Гр.*—... не мовить ні словечка. *Ст. Зб.*

Німа, як риба. *Г., П.*

Ні чичирк, и дух притаів. *Ос. 2 (24).*

Digitized by Google

Индик хоч не співа, та багацько дума. *Пир.*

Милая моя розмова! *Пр. в Ст. Зб.*

Гудуть, як бджілки. *Мар. В.*

Розговорився, як свиня з каченям. *С.* —... з гускою. *Рад., Пир., Кр.*

Бали та бали, а день далі. *Коз.*

Галу-балу, а свині в ріпі. *Ил.*

Балу́-балу́ (1), а пси в крупах. *Бер., Збр. Шей.*

Шляхтичі забалакались в коршмі, а один віз крупи.—(1) Гаду-гаду. *Вик.*

12950. Кума з кумою тирири—свині мо́рков порили. *Ил.*

Розмова (1), як з кобилою в болоті (2). *Бр., К., Кан.*

(1) Розговорився. *Сос.* (2) в грязі.

Говори, як об стіну горохом. *Лів., В.* —Тобі товчи, як горохом у стіну. *Гр.*— Хоч горохом об стіну, а він все своє. *Ёвх.* — Як горохом о стіну (1). *Ст. Зб.* —Горох на стіну кидає. *Ил.* — Горохом об стіну. *Кулж.*

(1) до стіни. *Проск.*

З тобою говорить (1), тільки (2) гороху наївшися (3). *Х. Зб., Павла.*, [*Ст. Зб.*].

(1) розговоритися. *Бр.*; балакать, *Гр.* (2) так лучче. *Кулж.*; треба. *Бр., Гр.*; то треба. *Проск.*; *Ил.* (3) наістися. *Бр., Проск.*; наістись *Гр., Кулж.*; наївшись. *Ил.*

З тобою (1) розмова, як з вітром полова! *Гат.*

(1) З дурним. *Полт. Час.* (1862 р. 158).

Розмова, як пня з пицятком. *Ил.*

До тебе говори, так як до того пня. *Бр., Проск.*

Говорить, мов блекоти об'ївся. *О., Гр.*, [*Дуб.*].

Не від реве: твоє здоровъячко каже (кепкування з того, хто спорить недоділа). *Нос.*

Говори до неї, а в неї Маковеї. *Ил.*

12960. Толкуйся (*або*: Толкуй), як Головко в погребі! *З., Л.*

Чий ти, Грицю, пан? *Не.*

Говори, Грицю, *богородицю*. *Ск.*—... а я буду *оченаш*. *К., Ёвх.*—... так буде скоріше (1). *Руд.* — ...*богородицю*, а я буду (2) *вірую*. *Б.* — Співай, Грицю, *богородицю*, а ти ж, Петре, харгакуй. *Гат.*

(1) так буде легше для нас. *Збр. Шей.* (2) а він читав. *Пир.*; а ти Андрію. *Проск.*

Говори, Петре, з хвостом. *Ил.*

12964. Товкуй, Савка, з паном. *Н.*

12966. Толкуй, Захар, з бабою! *Ёвх.*

Дурному перевазія, а умерлому кадило, то все едно. *Проск.*

Теревені точить. *Пир.* — ...запустив. *Кон.*—От и поніс теревені! *Сл.*

Баляси точить. *Лів.* — Баляндраси точить. *Пир.*

12970. Здався на витрибеньки. *Бер., Пир., Х. Зб.*—Стіпний на витребеньки. *Гат.*

Десь у ёго язик поза (1) ушима мотається (2). *О., Кр.*, [*К., Х.*]. — Аж язик поза ухами літа. *Л.*

(1) Довгий язик, аж за. *Кулж.* (2) поза ухом въється. *Кр.*

Язик як на кокороті гуляє. *Б.*—Губа, як на коловороті гуляє. *Г.*

Він ёму зуби заговорить (перебалака ёго). *Пир.*

Єдна голова, та десять язиків. *Рад.*

Из рота перехоплює (річ). *Ном.*

З губи мені вийняв. *Ил.*

Торох! роди, Боже, горох! (кажуть, кепкуючи, як хто недоладу перебаранча балакать). *Прав. Ниж., Лів.*

Ти бо вже, коли говориш, то говори одно; ато разом хочеш буть и за попа, и за дяка. *Чор. Рад. (140).*

Говорить у пересипку.

Плутать розмову, розмовлять про разні речі, не доводячи нічому кінця. *М. Біл.*

12980. Не до тебе річ! *К., Рад., З., Л.*—... мовчи. *Пр.*—Не про тебе річ ся говорицця. *Бр., Л.*

Не твоє мелецця — засипане Velingonове (як хто вбовтнецця в річ без ладу). *Л.* — ... мелецця — чекай. *Бр.*

О, в ёго рот до ушей. *Кр.*—Має губу від уха до уха. *Ил.*

Ото ротата (зікрата, пащекувата и д.) —на все село. *Л., Кор.*

Лепече, як той пустий млин. *Проск.*— Меле, як пустий млин. *Ст. Зб.*

Меле, меле, та муки не веле. *Ст. Зб.*

Язик без костей: що збриде (1), то й лепече. *Ш.* — Нема кості в язиці — можь брехати владиці. *Ил.*

(1) набриде. *Коз.*

Не тямить голова, що язик лепече. *Ст. Зб.*

Язик в роті—мели, що хóті. *Нос.*

Ти уже чого не наплетеш своїм безкостим язиком. *Кон.*

12990. Язик не помело. *Кон.*

Слова не полова. *Г., П.*

Мели (1), коли не завізно. *Рад., Пир.*

(1) Набалакайсь. *Пир.*

Digitized by Google

Мели, коли мелеця. *Бр.*

Він говорить багато, та все чорзнащо. *Ч.*

Наговорись, Петре, з сином: сёгодні новий день настав. *Б.*—... Петре з гузом: сёгодні твій день настав.

Набесідовала, наговорила,—взяла мазницю, за медом пішла. *Не.*

Аби губи не гуляли! *К.* — Лепечи, що хоч, аби губи не гуляли. — Аби язик не гуляв. *Л., Пр.*

Говорила сама в хаті, бо ні з ким було. *Б.*

Говорить, що слина до губи принесе. *Г., П.*

13000. Говорить три дні, а все про злидні. *Бус.*

Там такого наговорив, що и класти нікуди. *Кон.*

Наговорив стільки, що и в шапку не збереш. *Ил.*

Оце наказав! три мішки гречаної полови, та усі три не повні. *Не.* — ... та усі и славні.

Що то плести, коли не знаю що! *Кон.*

Що й казати, як нічого слухати! *Ёвх.*— Ти кажеш, та нічого слухать. *Кон.*

Казать, та нічого. *К., Л., З.*

Хтів бим щось сказати, та не знаю що. *Проск.*

Шкода того и говорити, що не варити. *Ст. Зб.* — Що й говорить, чого не варить! *Пир.*

Будеш те говорить, що будемо завтра варить. *Кон.*

13010. Говори! *Бр.* —... здоров! *К.*

Говори, говори — нісенітницю. *Проск.*

Гай, гай! забалакав! *Гр.*

Верзи, верзиця, покіль верзицця. *Гат.*

Курзю-верзю — горохова каша. *Кр.*

Корзу-верзу—кошелі плету! *Ном.*

Курзю-верзю—дайте (¹) на кутю гречки! *Ёвх.*

(¹) Курзу-верзу, Борисе,—дай. *Кан., К.*

Курзу-верзу, Борисихо, дай куті на гречку! *Ос. 3 (VI, 19).*—... на кутю гречки, а я тобі за те попасу овечки. *Лев.*

«Курзю-верзю!» — «Горох молочу!» *Пир., Кр.*

Говори Харкі́в Макого́ненки. *Прав. Нижг.* —Поніс Харків Макогоненків! *Сл.*

Харько Макогоненко, що був сім літ вовкулакою; Харько Макогоненко-Калюбаренко-Демко, що матері око виколов. *Макс.* (*Рус. Бес. 1857 р.*).

13020. Тири-ри, бабонько, дам пъятак. *Ёвх.*

Тири, тири, бабонько, я твій жених! *Кан., К.*

Тир-тир (¹) зузуляста! *Кулж.* — Тир, зузуляста: з піръям здохла! *Сос.*

Як жіноцтво позходилось и даром лементує. — (¹) Кір. *К.*

Тир (¹)! батько впир, мати відьма (*або:* матері-трясця). *Кр.*

(¹) Тир-тир. *Гл.*

Ой гур, Марку, по ярмарку (на дурне слово, або дурне діло). *Рад., З., Л.*

Наказала й наговорила: вибий об пліт, щоб було, як дріт. *Рад.*

Блеяй, блеяй, пане Свириде,—зобачим, що з того вийде! *К.*

Кидаеш словами, як пес хвостом. *Бр.*— Так кидаеш словами, як пес хвостом махає.

Бесіди багато, а разуму мало. *Бр.*

Плете банелюки. *Ил.*

13030. На галай балай. *К., Рад., З.*—... на балай. *П., Прав. Нижг.*—На гала, на бала («без резонту»). *Пир.*

Що скаже, то (¹) півтора людського. *Бр., Л., Пир.*, [*Кр.*].

(¹) Наговорив. *С., Пр.*; У єго все з. *Ст. Зб.*

Кат має и підошев (споре, а не доведе). *Проск.*

Таке говорить, що собака з маслом не зсість. *Пир.*

Чорзнащо верзе. *Лів., Сл.* — ... каляка. *О.*

Навмани Лазара співати. *К.* — Навманяки Лазара співаеш. *Бр.*

Бовть, як козел у воду. *Рад., К., О., Кр.*, [*Л., Б., Кон.*]. — ... як віл у калюжу. *Х.*

Бовть (¹), як дурень у воду. *С., К., Л.*

(¹) Бултих. *З.*

Бовтнув, як жаба въ болото. *Ж.*

Не рожжував! *Пир., О.*

13040. И се слово не мъякинка. *Нос.*

Не віл, шановавши слухи ваші, предить—то́ человік говорить. *Ил.*

Одлив кулю! *Кулж.*

Наказав три мішки гречаної вовни. *Ёвх.*

Набалакав и в торбу (¹) не збереш. *Л., Пр.*, [*Бр.*].

(¹) Лантух. *Л.*; міх. *Рад.*

Наросказував міх, торбу и три оберемки. *Кон.*— ... міх ще и в торбу не зберецця. *З.*

Наказав аж з коробку буде. *К., Х.*

Що на́ рот налізе — блевузнить (*або:* патякає, *або:* вернячить). *Ст. Зб.*

Digitized by Google

Говори з ним понімецькій. *Бр.*, [*Кан.*, *К.*].

Так пристає, як горох до стіни. *Бр.*, *Рад.*

13050. Уже б та молодичка насікла-нарубала.

Багато говорить.

Хіба Бог видить, що дурень бридить. *Рад.*

Його як послухать, так и Бога нема. *Кулж.*

Цить, Ивасю, панів не переслухаеш. *Ил.*

Толкуемось про ялові гуси, що на пеарню (1) літають, та потроху молока носють (пропало що, не вернеш). *Х. Зб.*, *Час.* (*1857 р. № 14*).

(1) на пекарню. *Ш.*

Така ваша загадка, що нема й розгадки. *Пир.*

Шуточка та рогулечку й привела (овечка баранця). *Б.* — ... та й рогулечку привела.

Кумедне щось сказано. *М. Біл.*

З пустого в порожне (1) переливає. *Кр.*, *Проск.*, *Пир.*, *Черн.*

(1) З порожнёго в пусте. *Кан.*, *К.*

Після тієї та знов тієї! *Пир.*

Не війтова дочка, та до речи говорить («Ото не до речи, коли так уже хвалить.» *Рад.*). *Нос.*

13060. Як би її вчили брехать, то вона б и побріхувала. *Р.*

Говорив покійничок до самої (1) смерти. *К.*—Говорила небіжечка до самої смерти, а все доладу (2) чорзнащо. *Руд.*, [*Ёвх.*].—Говорила небіжченько (3) до смерті, а як вмерла, то ноги задерла (4). *Ил.*

(1) Говорила покойна до. *Л.* (2) Говорила покійниця тітка до смерті, та. *Зв.*, *Пир.* (3) покійна *Ч.* (4) то слова не допитаєсся.

Сиділа-возилася небіжечка бабка, говорила-бесідувала до самої смерті; а перед смертю взяла мазницю та піщла по мід. *Збр. Шей.*

Язик у тебе як Литовський ціп: раз по снопу, а раз по току. *Б.*

Що не складно, то не ладно. *Ил.*

Не доладу-ладу, поцилуй кобилу. *Ном.* — Не доладу-ладачку, поцілуй Бардака й Бардачку, и мене, грішненького, в ґепачку. *Кор.*

А ні ладу, а складу. *Ил.*—Не доладу, не допрікладу. *Л.*, *Дох.*, *Пир.*, *Б.* — ... ліпше собачого викладу. *Збр. Лаз.* — ... ліпше те, що я викладу. *Кор.*

Тю! з дупла того дуба сич вилетів (на дурне слово)! *Кох.*

Приплів калядá, щоб дали капусти. *Ёвх.* — Прикліп коляда. *Б.*

Стринь, бринь — кічка з воза (як хто скаже нісенітницю яку—так аби сказать)! *Кор.*

13070. Дід о хлібі, а баба о хвінках. *Ил.*

Ти ёму образи (1), а він тобі лубъя (2). *Кан.*, *К.*, *З.*, *Пир.*, *Кох.*, *Павлв.*, [*Проск.*, *Бер.*, *Б.*].

(1) образки. *Руд.* (2) лубки.

Я ёго кладу на полицю, а він паде на лавицю. *Г.*

Ёму про коня, а він про вола. *Кул.*

Я о цибулі, а він о часнику. *Ил.*

Ёму кажи *тату*, а він каже *кату*. *Ос. 8 (III, 22).*

Начне про воли, кінчає про голуби. *Кв. (II, 56).*

«Козле, що ти брúдиш?»—«Я що вижу, то й брижу!» *К.*

Як балака, и само не тяжить и д.

Притулив, як сліпого до тина. *Бр.*

13079. Притулив (1) горбатого до стіни (2). *Проск.*, *Рад.*, *Л.*, *Коз.*, [*Зал.*]. — Так уже воно притуляецца (3), як горбатий до стіни. *Л.*—Як горбатий до стіни. *Коз.*

(1) Приліпив. *Г.*, *Прав. Ниж.*, *Ст. Зб.* (2) к стіні. *Ст. Зб.* (3) Не притулицця. *Л.*; Приміраецця. *Бер.*

13081. У городі бузина, а в Киеві дядько. *Об.* — ... тим (1) я тебе полюбила, що на пъяті (2) перстень (3). *Л.*, [*Бал.*, *Полт.*, *Пир.*].

(1) за тим. *К.* (2) на руці. *Бер.*; на небі. *Кулж.*, *Нв.* (3) місяць

Я иду, а мені бабуня сняцця. *Бр.*

Наклали діда дриду. *Р.*

Собака б ёго слухав! *Пир.*

Поспоминали тії (*або*: Споминай) предки, що померли од редьки. *Б.*

Згадала (1) баба дівич-вечір (2). *Пир.*

(1) Здумала. *Ст. Зб.*, *Кон.* (2) вечор був. *Кон.*

Нагадала собі бабка, як дівкою була. *Ил.*

Згадала баба дівера. *Пир.*—Згадала (1) баба дівера (2), що добрий (3) був (4). *Кон.*, *Ёвх.* —... дівера, що замолода (5) діяла. *Черн.*

(1) Здумала. *Сос.*, *Б.*; Спомянула. *Черн.* (2) свекора. *З.* (3) собака. *Б.*; хороший. *Сос.*; баба діда, що хороший. *Кр.* (4) що тричі на день бив. *Час.* (*1859*, *№ 33*). (5) ззамолоду. *Б.*; змолода. *Кр.*

Digitized by Google

Добрий був покійничок! *Л.* — Кождий небіжчик добрий. *Ил.*

13090. Згадала баба порося, що хорошеньке було, та й плакати стала. *Лох.*

Не тепер споминки. *Бр.*, *Проск.* — Не нині з споминками. *Г.*

Договорились до синёго пороху. *Лів.*

Чи сміти говорити, чи хватати помовчати. *Ст. Зб.*

Мовчи, хирний! *Л.* —...хірний! *Пир.*

Мовчи, коли пісьма не знаеш. *Ил.*, *Нос.*

Хто мовчить, той більше знае. *Кон.*

Не петрівський (1) день. *Лів.* — Тепер не петрівський день (2), щоб (3) по двічі (4) казати. *Пр.*, [*Кор.*]. — В Петрівку, як день більший. *К.*—Нехай на Петрівку (5). *Ёвх.* — Петрівчаний день. *Бр.*

(1) не петрівній. *Л.* (2) Сёгодня не Петрів день. *Ёвх.*; Тепер не Петрівка. *Полт.* (3) Не петрівський день. *Зв.*, *Бер.*, *Рад.* (4) по десять раз. *Рад.* (5) як дні побільшають. *Кор.*

«Як?»—«Я не дяк — десять раз говорити: я скажу раз, але гаразд.» *Ил.*

«Що ти кажеш?» — «Те, що чуеш!» *Ном.*

13100. Полетіло, та на вербу сіло (як не вчує и пита—що?). *Лів.*

—

К слову иде и ПРИСЛІВЪЯ. *Гр.*

Милий брате! *Пр. в Ст. Зб.*

Сестро; сестрице; сестричко; сеструню (чужа на чужу). *Прав. Ниж.*, *Лів.*

Масю; Машко (ласка до жінки и до чоловіка). *Пир.*

Добре то люде повідають. *Ил.*

Як кажуть, то й правда. *К.*

Як сам здоров знаеш. *Об.*

Багато (1) казать (2), та нічого (3) слухать. *Лів.*, *Ст. Зб.*

(1) Багацько. *Пир.* (2) говорить. *Лів.*, *Сл.* (3) гаразд. *Пир.*

Мовляв: кийсь, або якийсь. *Ил.*

13110. Мовляв той, гей той казав.

Як той казав. *Нос.*

Коли миш голови не одкусить. *Чор. Рад.* (*66*).

Хто живий діжде (1). *Л.*, *Пир.*, Х.— ... того году, Біг знае! *Рад.*

(1) жив дожде. *Пир.*

Як дочекоемо! *Бр.*

Из пісні слова не викидають. *Проск.*, *Т.*—... худа, добра,—все одно, люде все одні. *Р.*

(1) викидать. *Лів.*; викинути. *Ст. Зб.*; викидай. *Зв.*; викидаецця. *Х.*

Без сорома казка. *Об.*, *Ст. Зб.*

Не вам кажучи. *Лів.*, *Сл.*

Не прудком кажучи. *Ил.*

Простіть, не к вашей честі. *Кон.*— Не к вашей честі. — Шануючи хліб святий и честь вашу. *Бр.* — Шануючи вашу честь. *Зв.*, *К.*

13120. Прошу, простіть за правду! *Кулж.*

Прошу, будьте ласкови, не во гнів вам. *Кон.*—Проше пана. *П.*, *В.*, *Пол.*

В розмові з паном.

Не у гнів сея слово. Х.—Вибачайте у сім слові. *Пир.*—Простіть за слово, що сказав. *Бр.*

Нехай здорова буде! *Ос. 1* (*110*).

Бідна моя головонько! *Збр. Шей.*

Чатки-зачатки, де моі початки? *Бр.*

Часом забуде, з чого казку починать.

Був собі дід та баба. *Ст. Зб.*

Як був собі, та не мав собі, та пішов собі, та витесав нетесаного тесана. *Лист.* (*II, 246*).

Був собі бай, зніс копу яй: всім по яйцеві, а тобі зносок (як не хоче казки казать). *Збр. Шей.*

Кажу-кажу казки, через перелазки. *Ном.*

13130. Був собі дід та баба, та полізли на граба.

Як був собі чоловік Сажка, на ёму сіра семеряжка, на голові шапочка, на пістарі латочка,—чи хороша моя казочка? *Збр. Шей.*, *Лист* (*II, 246*).

Буль, буль (1), и я там був, мед горілку пив, по бороді (2) текло и в роті не бувало (3). *О.*

(1) Барильце буль, буль, а Ивану сім дуль. *Кр.* (2) Из барильця буль, буль, а Иванцю сім дуль, по бороді. *Б.* (3) а в рот не попало. *Новг.*

Мъягкий, як пампух. *Бр.*

Пахуще (1), як мъята. *Пир.*

(1) Пахнюще. *Бер.*

Такий міцний, як (1) з клочча батіг. *Об.*

(1) Таке кріпке, мов. *Лох.*, *Пр.*

Кріпкий, як мацак. *О.*

Крутий, як криве дерево. *Ил.*

Сухий, як перець. *Бр.*

Гладкий, як слимак. *Дуб.*

13140. Густе, як патока. *Пир.*

Густе, як паслін. *Бр.*

Круглий, як місяць.

Як сонце грае. *Ган. Б.*

Ясний, як сонечко. *Бр.*

Свіжий, хорошій, як сироіжка. *Пир.*

Digitized by Google

Такий красний, як 'го з воску ульяв. *Ил.*—Як з воску виліпив. *Ст. Зб.*

Білий, як в Марці сніг. *Бер.* — ... як сніг. *Ж., Л., Б., Кр.* — ... як липина. *Леб.*

Як сироїжка білий. *Кон.*

Як кришталь біла.

13150. Чистий, як крига *Л.*—...лід. *Бр.*

Чиста, як слёза (*або*: вода). *Прав. Ниж., Лів.*

Чорний, як галка. *Бр.*

Синій, як буз. *Пир.*

Як калія (1) синій. *Л., Кон.*

(1) сопуха. *Пир.*; сажа. *Л.*

Жовтий, як жовток. *Бр.*

Зелене, як рута. *К., Лів.*

Зелений, як муріг. *Б.*

Червоний, як жар. *Ск.*

Красний, як кармазин. *Сл., Л.*

13160. Шуре-буре-попиляте (ні сякого, ні такого коліру). *Збр. Шей.*

Тричі рябенькє. *Ном.*

Мокрий, як хлющ. *Пир., Л.*

Гарячий, як вогонь. *Бр.*

Холодний, як присок (таке холодне, що мов аж гаряче). *Бр.* — ... як крига. *Бр., Л., Н.*

Приказки и д., несвідомі видавцеві 13165 —13372.

А ні на нитку, а ні на вирітку. *Ил.*

А правда добре присівісь хвалди. *Проск.*

А щоб кумове не пропало! *Сл.*

Бджола з дупла, а свиня з хліва. *Ёвх.*

Бити нікого, а взяти нічого. *Ст. Зб.*

13170. Біжить Уляна з троплями, страха батька Куприяна. *Не.*

Бодай дідько очі вибрав! *Вас.*

Болячки напереді, а там чиркй, а там бородавки, а там и пошла (не розибрав слова. *Ном.*). *Сл.*

Бувши день, будеть и ноч, а бувши ноч, будеть и день. *Ст. Зб.*

Бъе бриндзу.

Вже горло засхло—куди що йшло. *Г., П.*

Вибачайте, серце, що не писанка, але біле яйце. *Бр.*

Викрутився сіном. *Кон.*

Вилітіло як мак, а учинили як шпак. *Ил.*

Висписса в човні (*або*: в дубі). *Ст. Зб.*

13180. Вистріхнув ёго на блазня. *Ил.*

Вид козика до ножика, а від ножика до коника.

Відпала му від рота цицька.

Від рогу до рогу, хто кого ошукае,

Він на вечерні був и в кадило дув. *Кос.*

Воза докласти. *Гат.*

Вони піръя пригоріле нюхали. *Кон.*

Вторлива Ганна —то въяне, то гарна. *Гат.*

В четвер прийшла, та й гриби найшла. *Рад.*

Говорить—як би в нёго купити. *Ил*

13190. Де піде лис, то всюди увие.

Дідькові очі промив.

Діло хороше, а чорт луччий. *Пр. в Ст. Зб.*

Добрий чоловік—добра карта, лихий—не поможе карта. *Кон.*

Довгому угадати! *Ст. Зб.*

Догадалась!.. взяла хліба в торбу, та пішла в чуже село. *Бр.*

Догори очима, до землі плечима. *Шим.*

До кума тра розума. *Ил.*

Ей, то-то добре мені цуциня писки облизало! *Проск.*

Єдин трімае печеню, а другий рожен. *Ил.*

13200. Є розум над розум. *Г., П.*

Журавель, та в очі гледиця. *Пр. в. Ст. Зб.*

Журавов крик. *Ст. Зб.*

Забудте лиха, а послухайте баби—моєі сувори. *Бр.*

Заплатив по обух! *Кр.*

За пташкою у сині вітати. *Гат.*

Заспівай собі о липовім клинню та о білій березі. *Ил.*

Застибись, як зозуля.

З другої бочки зачинае.

З корінням й чорт гречку рветь на перевесло. *Пр. в Ст. Зб.*

Digitized by Google

13210. З пустої пригоди вовк задрав вівцю. *Кос.*

З старецького сина и бублик добрий газда. *Ил.*

И бороду вкапав сметаною. *Ст. Зб.*

И гроші побрали, и отгрому немає. *Ш.*

Иде мужик дорогою, а віз дубровою. *У.*

Ізліз дід на пень: чорт діда розпер. *Черн.*

Из млина вискочив з ковшем. *Пр. в Ст. Зб.*

И кістку зняв. *Ст. Зб.*

Пр. в Ст. Зб.: «слово въ слово».

И мні матй не дасть. *Ст. Зб.*

И немитуй (немитій?) помагайбіг скажеш. *Гл.*

13220. Ирви тісто (було ще тут слово *з коріням*, але затерто), та в молоко кидай. *Ст. Зб.*

И роги покотив.

И Солоха не запорóха.

Й курка не ходить. *Ган. Б.*

Іла сімъя, а тепер и товчуть, та не дають. *К.*

Камся (камня?) б задів, коли б примів. *Ст. Зб.*

Клин му в голову забив. *Ил.*

Коівшися, та й замерзне. *Ст. Зб.*

Коли з очес, то з удов. *Пр. в Ст. Зб.*

Коли коні ідять січку, держи и насічку.

13230. Коли не корова, не надівай сідла. *Б.*

Кропива заклюнулась у вишняку, так треба вибавить. *Коз.*

Куди кухті до патини! *Ил.*

Куди не кинсь, то по уші в смолі. *Гр.*— Куди ся не кинуть, так по уші в смолу. *Сл.*

Лізь, кажуть тобі, на віз! *Не.*

Ліс изрубай, а все та ж борода (старого не навчиш?). *Час.* (*1857 р. № 12*).

Ляда біс чоловіка удре. *Ил*

Максимового повку. *Пр. в Ст. Зб.*

Мамекинський старець. *Новг.*

Ми сядемо на місті, та купимо істи. *Ст. Зб.*

13240. Мишка згіраєть и кушкою. *Пр. в Ст. Зб.*

Між двома сокірка (1) згинула. *Ст. Зб.* —... пропала. *Пр. в Ст. Зб.*

(1) Меже двома своіми сокира. *Ил.*

Мужик мужика заміняв за бика. *Проск.*

На зломану шию. *Ил.*

На кінський великдень.

Напер на мня, як дуч на теля.

Наряжав на рядку. *Ст. Зб.*

Нахватився до моці, та обі оці.

Наша и везла.

Не бачили, не чули — бо плели мачули. *К.*

13250. Не будь, бичку, на обривочку. *Ш.*

Не до носу. *Ёвх.*

Не дри ж мене, приступаючи. *Ил.*

Не гряне, то кане. *Ст. Зб.*

Не єдно в берді.

Не кусай, не стежи и не лежи. *Ил.*

Нема мочі — сама сила. *Вал.*

Неначе Ганна без соли. *Ёвх.*

Не обертай кота хвостом. *Ил.*

Не проси — тілько моноси. *Ст. Зб.*

13260. Не той ище носок, щоб глидів у пісок.

Нехай дурня играв! *Сл.*

Нехай и тее здобріе. *Ил.*

Нехай на сухім хоть. *Пр. в Ст. Зб.*

Не хапанка на Иванка. *Ил.*

Ні до-лугу, ні до-сугу. *Час.* (*1857 р. № 13*).

Ні, рябко, бабко. *Кон.*

Ніхто не вийме, як уліпить. *Ст. Зб.*

Ніхто собі не винні 'смо, йно добре слово. *Ил.*

Ніхто сороці зпід хвоста не випав.

13270. Ногу ногу підпірає.

Обмила незаплата. *Ст. Зб.*

Огнем та мечем.

Од неділі до неділі, щоб всі люде погледіли. *Гл.*

Однаково зелено жати. *Ст. Зб.*

Ото ж на мене вагою сіло! *Гат.*

От, стикаеся (1), як той пес. *Проск.*

(1) стікаєсся? *Ном.*

Парася, Парася! медку напилася. *Бр.*

Перезувся в січку. *Ил.*

Перехристись, та влізь в болото.

13280. Підийшов Бог в нем—постерегла нечистая сила. *Ст Зб.*

Підтя ніхто не мастить. *Г.*

Пішла кішка по ряду. *Коз.*

Поглядім по возах. *Ст. Зб.*

Познаеш пішого (*або*: голого) з сагайдаком.

Покинь сокиру, озьми довбню.

Попритинали скрізь, не треба—віжками. *Пир.*

Послідня кочерга! *Ст. Зб.*

Потанці-потанці, вліз чорт у лапці. *Слуц.*

Поти добро, поки мокро. *Ил.*

13290. Почув гуску. *Ст. Зб.*

Прийшла до коморі—ні хліба, ні солі. *Кр.*

Прийшов, як сліпий до хвіри. *Ил.*

Приложи руку, бо рука не кума.

Digitized by Google

Присвоіла ніякаясь справа дубець. *Ст. Зб.*

Пристав нові дверці до старої лазеньки.

Приходиця іхати въ Кричев. *Нос.*

Продай, Кулинка, красочку за шапочку. *Збр. Лаз.*

Прорізав зуби. *Ст. Зб.*

Просив у пъятницю з олією млинця. *Пир.*

13300. Пустися серце. *Гат.*

Пустю синицю хоч на пшеницю! *П.*

Рів та вмер. *Ст. Зб.*

Рогатину подай сюди—рогатина у коморі лежить. *Пр. в Ст. Зб.*

Своя шляхта! *К.*

Седи в хаті, не рипайся! *Ил.*

(Се та) хорома, що кулі іллють и ворін бъють. *Ст. Зб.*

Сито на ёго тілько.

Сів та й запів.—Сіла та й запіла. *Пр. в Ст. Зб.*

Сіла твоя казка в попа в перелазка, и в кутку на прутку. *Ст. Зб.*

13310. Скорій відминого пива. *Пр. в Ст. Зб.*

Сокира, мотика, топорець—сорока, ворона, горобець. *Ил.*

Сонце за гору, а він в дюру. *Яц.*

Стрибаецця, покіль бісом штрикаецця. *Гат.*

Стук-стук! до порога тук! (чута од панів). *Полт. г.*

Сук на сук. *Ил.*

Схилився по поліно, та стовк собі коліно.

Така вже в мене сторія. *Бер., З., Кр.*

Таки Пархом не ворогом. *Я.*

Твоя голова не позолоти! *Проск.*

13320. Твоя кобила вгрузла. *Ст. Зб.*

Ти ж зозуляста, чи не сіменяста. *Гл.*

Тільки єсть поки поймаєш, стілько вловили. *Сос.*

«Тут, туре, грузько!» — «Сів би, та калко.» *Ст. Зб.*

Увірь мене тварь, що той пузирь лихтарь. *Кос.*

Уздриш вовчу звізду. *Ил.*

Укрутив хворостину. *Ст. Зб.*

Умий кожух, а не помоги. *Ил.*

У него натура, як у тура. *Ил., Войц.*

У орла дві голови, а ти мене не хвали—нехай люде збоку похвалять. *Чигр.*

13330. У пічурці родивсь. *Пир., Павльв.*

Усім паністарим упиряка. *Б.*

Усходився—еще и діти не сплять. *Ст. Зб.*

Ухопив місяця зубами. *Кос.*

Хай у постолях гречка родить. *Кох.*

Хапало в хапиці, хапиця ж по пиці. *Гат.*

Хватай муку в міх. *Ст. Зб.*

Хінцю, Химцю! прошу у дружки! *К.*

Хорош и той під тура. *Ст. Зб.*

Хоч далеко, та треба ходить по тим! *Пр. в Ст. Зб.*

13340. Хоч до неї вмийся. *Бр.* — Не вмився до неї. *Ил.*

Хоч ми не піймаєм, то дідько. *Не.*

Хоч трава й шовковая, коли моєго коша не маш! *Ст. Зб.*

Хоч уріж (*або*: хоць утни). *Бр.*

Хрустнуло, як оріх, шустнуло, як у міх. *Ст. Зб.*

Хто напорошив, той розголосив. *Руд.*

Хто скляний дух має, най на чужого каменем не кидає. *Ил.*

Циба—риба, зусь—гусь. *Зал.*

Цитте, жаби, я ваш пан. *С.*

Цілий вік з торбою не сварися. *Проск.*

13350. Цу́пить та тягне—волики йдуть. *Б.*

Чаро готове. *Лів.*

Червячками и той живиця. *Ст. Зб.*

Чернецький хліб, показацький иззіж. *Ёвх.*

Чиє времення, того й погода. *Ил.*

Чи з портом на тобі сорочка? *Ст. Зб.*

Чи (1) опиханий, паноньку, ячмінь? *Ил.*

(1) Ци. *Закр.*

Чи ти ів у Джюнькові солоні жуки? *С., Бер.*

Чоловік не Гапка. *Бер.*

Чому, жінко, хатй неме́тени? *Ст. Зб.*

13360. Чорт ёго бери з кісткою, аби мені испік був! *А. Вил.*

Чужому не радуйся! знай лад надогад. *Ст. Зб.*

Щоб ви разом роги покотили. *Бр.*

Юхи подсип, коли єсть. *Ст. Зб.*

Я зара́з вискочу: я така не утолиха. *Сл.*

Як журавлі у небі. *Гр.*

Як кого схоче—на рогах поставить. *Б.*

Як козак в Лузі. *Гат.*

Як мак у полі.

Як не буде Ивана, то не буде пана. *Ил.*

13370. Як по міді пішов. *Ст. Зб.*

Як рак з кошеля випав: так багачеві таляр з калити, або з капшука.

Як тяп та ляп, та й иззіла ввесь караб. *Не.*

Digitized by Google

Додаток 13373—14340.

Не все до Бога: треба й до розума свого. *Вал.*

Бог не гуляє, та добро міняє: од того одбере, а тому ’ддасть. *Бр., Рад.* — ... добро розділяє: у одного візьме, а другому оддасть. *Не.* — Бог, сказано, зроду не гуляє, все вилами перекидає: один наїсця, другому подасть. *Ил.*—Господь милосердий ніколи не спить: у того щастя одбірає, тому дає. *Зап. (I, 148).*

Пришов піст—підогнув собака хвіст. *Кул.*

Вишептавсь, як рак в торбі. *Шим.*

«Скажи мені, дядьку, який сёгодня празник?» — «Та кажуть, що баба діда дражнить». *Сторож.*

Люде плачуть, а чорт скаче. *Конiс.*

Попову корову и вовк пізна та не візьме. *К.* и *Полт. г.*

13380. Як немає закопаних грошей, то він—вбогий піп. *Кос.*

Піп з нёго так и верне. *С.*

Бійся попа, як той ладану. *Вал.*

Як перейде дорогу—щастя не буде, хіба одплюється. *Об.*

Золись-золись! на більш не надійсь (як золять плаття). *Б.*

Як золять плаття, то виходять надвір и кличуть: «цуцу, білий!»—щоб біле було. *Юр.* (*Час. 1855 р. № 21*).

Шуги, на попові курі! а на наші не лети, тобі очі засліпи (на шуліку діти кричять, мати посила). *Кр.*

Журавлі, журавлі! колесом, колесом; ваші діти за лісом, за лісом (щоб журавлі закрутилися на однім місці и запустились додолу). *Кор.*

Журавлі прилетіли й полудень принесли (пізно з вирію прилітають, як уже такі дні стають, що опріч снідання, обіда и вечері, треба робочому чоловікові ще й полуднувать. Перестають полуднувать од Покрови). *Кох.*

Ой дощечку, накрапайчику, накрапай! чорну хмару на Нехаєвку (за Коропом, ик Сейму) наганяй, наганяй. *Кор.*

13390. Икавко-икавко, де була? у Києві; що їла? кобилину; де діла? покинула—покинь и мене (од икавки так проказують, не перехоплюючи духу). *Кор.*— Ишло через 12 ланів; один каже «лан, лан», другой каже «лан, лан», третій каже... дванадцятий каже «лан, лан» (те ж). *Л., Кор.*

Пливи-пливи, колода, на білі города, та перекажи баткі, маткі, що моя чушку (свині) пасеть, чорну сорочку несеть (кидаючи деревьячку у воду, приспівують, ламаючи язик на татарський штиб). *Час.* (*1859 р. № 6*).

Цур—моє! *Зв., Лох.*—Цур не ділиться! *Л., Ёвх.*

Мати водиця!... ух-ух, мати водиця (як купають дитину, або й само як купаєцця, а вода холоднувата—примовляють). *Ном.*

Кàлі, кàлі! *Л.*

Як купаєцця дітвора и котре хоче надівать сорочку, кричять так, хапаючи на березі грязь и кидаючи нею в того.

Побреду я по кісточки, щоб любили невісточки; побреду я по коліна, щоб головка не боліла. *Прав. Ниж.*

Примовляють, як, зкупавшись и надівши сорочку, знову уступа в воду, щоб ноги пополоскать.

Не сідай верхом (на собаку): підку́рить—не виростеш. *Л.*

Як дитина, бавлячись с собакою, сяде на неї верхом. Кажуть теж «певно собака *підкурила*», як хто не великого зросту.

Чи буде лад, чи не буде: в якому у мене усі дзвинить? *Кр.*

Стережися того, кого сам Бог назначив. *Ил.*—Не даром ёго Бог назначив.

Обчеркнуть курячим зубом (чарами обмарить, заподіять). *Час.* (*1857 р. № 13*).

13400. Як дівка зле вимішає лемішку, або мамалию, и в ній є мука, — набрати тої муки и насипати під бігун—дівка не віддасця. *Збр. Шей.*

Качки оскубуюцця—дощ буде. *Шим.*

Як уперше гримить грім, треба спиною що-небудь (найпаче стіну) підперти—щоб спина не боліла, як настане літня робо-

Digitized by Google

та. *Л., Кор.*—... треба піднять що важке. *Юр.* (*Час. 1855р. № 21*).

Як иде гряд, викидають надвір сковороду и кочергу, щоб перестав.

Як дзвони гудуть сумно — скоро хтось вмре.

Коли над хатою пу́гає пугач, або сич—біду віщує, и найпаче пожежу.

Курка як заспіва — віщує смерть кому з господарства.—Таку курку (в Черніговщині, та, здаєцця, и скрізь) хапають, де вона заспівала, и міряють нею, ніби локтем або аршином, до порога: що припаде до порога — чи голова, чи хвіст, чи ніжка—одрубують. *Час.* (*1859 р. № 8*).

Коли родяцця більш хлопчики, ніж дівчатка — война буде. *Юр.* (*Час. 1855 р. № 21*).

Хто перве з молодих вступить до церкви, або у кого первого свічка в руках потухне—те попереду и вмре.

Дарую тебе додільною (без підточки) сорочкою (як скаже так у понеділок молоді яка баба, що ворогуе на ню та й знае до того, то для молодої се погано—то баба насила на неї коросту). *Кох.*

13410. Хто на Великдень пъе за обідом воду — ніколи не пообідае без води. *Юр.* (*Час. 1855 р. № 21*).

У кого вийде яка звада на Новий рік —цілий рік звидитимецця.

Коли въосени́ літа багато паутини—на той рік урожайне літо буде.

Коли на Водохрища риба табунами ходить—на рої добре буде.

Коли у якого господаря буде пакіл, що пробивають ним лід на тім місці, де на Водохрища святитимуть воду, то такому господареві пайдитеме у господарстві и найпаче у пасіці.

Коли на Багату кутю буде зоряно, то буде урожай.

Як хто продае жалкуючи, не піде куплене в руку.

Коли свербить долоня — гроші хтось дасть, а очі—плакатиме.

В остатню квадру, жінота ні за віщо ні садитиме нічого, ні сіятиме, ні солитиме угірків.

Хати закладають там, відкіль віе теплий вітер (?).

13420. Щоб не трапилось лихо, як хтось перейде дорогу, або стріне: перевъязують нояс на сороцці узлом назад; а коли чоловік іде — кидае під колесо цурупалок, переіжджа ёго, и потім, розламавши, шпуряють назад.

Куплену шкапу вводять в двір задом и назавжди становлять там, де вперше стане вона сама.

На Юрія стрижуть стригунів, а на Хлора и Лавра (18-го Серпня) — ні за що кіньми не роблять, навет оброті не надіне: почитують сей день кінським святом.

Збірають з страви скалки жиру и заговорюють тим свиней, що годуватимуть на сало: товсте сало буде.

Як поідять кутю, сімъя сідае на покуті (на сіні, де стояла кутя) и квокчуть —щоб квочки сідали и лупили курчят; потім сіно те кладуть в кучку, де сидітеме квочка.—В Лубенщині квокчуть, як несуть кутю на покуття. Див. *Ос. 5* (*IX, 62*).

Но Водохрища починають учить коней и молодих биків. *Юр.* (*Час. 1855 р. №21*).

В Черніговщині, як бувае весілля, дарують батюшці заквічану калиною курку. *Час.* (*1859 р. № 8*).

Иноді труну заквічують калиною (певно, у дівоти тільки). *Час.* (*1857 р. № 12*).

Домовики ніччю іздять на конях. *Юр.* (*Час. 1855 р. № 21*).—... и що в гривах у коней роблицця иноді якісь завъязки — то домовики стремéна собі роблять. Иноді, кажуть, прийди вранці до коня—мокрий, як з води витягнутий: ото домовик іздив. Щоб не іздили домовики, цапів в станях держять, або чіпляють стрелену сороку: іздитиме домовик на іх. *Ном.*

Бог людій не бракуе. *Ил.*

13430. Бабини животи (болота, грузкà рудà). *Пир.*

Марево мріицця, неначе діицця. *Гат.*

Перва Пречиста любить паляничку мъякеньку, а Дру́га—сорочку біленьку. *Б.*

Весна—навісна. *Ах.*

Подай дощу—сорочку спущу. *Б.*

Дощів батько (гряд).

Лід кріпкий, хоч гармати коти. *Кор.*

Та там, бачте, и кутить, и му́тить, и з верху йде, и спід землі рве, а тут таки побожому тягне. *Сторож.*

Циган забравсь до хліва коней красти, коли біжять хлопці, горобців ловить; Циган у въятір, та як побачили ёго, ото й каже (див № 642).

Віщував календарь, та в помийницю впав. *Ном.*

Жартують, як хто скаже, що календарь віщуе, непогодь там, чи-що.

О чадо! не звірами ти єси ззідено, а руками чоловіческими тебе збавлено. *Сос.*

Казав Яков своім синам, як вони донесли ёму, що Ёсипа ніби звір иззів.

Digitized by Google

13449. За Хмельницького Юрася пуста стала Україна звелася, а за Павла Тетеренка — не поправиця й теперечка. *Макс.*

То свята старовина. *Кох.*

Великий Иван, що з дуба впав. *Коз.*

У мене був брат Великий Иван, що з дуба впав. От чоловік був!... оттака голля була, а він узявсь, так и зломалась — упав. З того часу ёго прозвали *Великий Иван, що з дуба упав*—так и до смерти зостався. *Олиш., м. Коз. п.*

В Олику—по лика, в Клевань—по діда, в Деражню—по горшки (перші двоє—містечка, а то—село на Волині). *Лев.*

Тростенець (Волинь) Полісся кінець.

Як в Києві на дзвініці чинці в дзвони дзвонять, так в Полтаві перекупки на місті гуторять. *Сторож.*

Ex cujus (Kioviae) promontorio multa alia videri loca—*vulgatum est Roxolanorum proverbium*. Архив Калач., *Michalonis* (XVI ст.) *Fragmina, 60.*

Ромен город на горі, по дві дурниці на дворі. *Шим.*

Добре подякували Ромнові заіжджі ярмаркові гості!..

З Вересочі повилазили очі. *Б.*

Село *И.* п.; див № 736.

Понірці—дурні вівці. *Кон.*

Красняне (Краснополяниці), народ хитруватий и рощотний, глузують так з Понірців (с. Понори Кон. п.), що вони люде прості, хлібосольні; Понірці ж глузують з Краснян,—що вони мошки кличуть істи до себе на храм (се б то, храму не справляють, а храм їх на весняного Миколи, як мошки багато). *С. Д. Ніс.*

13450. Покошичи (с Кр. п.) роскошичи: хто прийде в жупані, то пійде без свитки. *Кр.*

Городня—голодня. *Черн.*

В Суражі все люде вражі. *Шим.*

13453. Де голова не лізе, туди москаль и влізе. *Б.*

13455. Ні вже, як хто скаже, що «як у нас у Расеі!» (гарно б то так), так слини в рот набери та й ковтни.

13457. Жиди, Жиди-кателики, не нашої віри: у середу, у пъятницю сироватку їли. *Б.*

Жид, пан и Німець усе поверне в нівець. *Черн.*

Жид-Жид, бодай ти зник! *Вал.*

13460. Ні, жидівського духу не відхристиш.

А ну, пане, й мене так! *Кор.*

Пан хотів пошкутувать з голодного Цигана: «що», каже, «найсамперв зробиш поросяті (а воно жарене на столі), и я тобі зроблю,—а тоді вже й істимемо». Циган, не довго думаючи, за хвостик... поцілував та ото й каже. *Камн.*

«Німцю, поцілуй мене онкуди!»—«*Was, was?*»—«Еге, мене!» *Полт., Камн.*

Знай свиня своє лігво. *Вал.*

Старої корови пузир. *Кор.*

Як мале та просторікує. *Камн.*

Великої кошари свиня. *Кор.*

Рад не рад, а будь готов.

Могущого чоловіка з десятку не викинеш. *О.*

Царське діло и ніч не спать. *Час. (1857 р. № 15).*

13469. «На Русі будеш!» — «Уже на Русі.» *Б.*

Вийти на слободу, зпід арешту; оправдиться. Се, певно, давнина, *невільницьке. М. Біл.*—У голодний год колись був у Берестовці козак Мороз, багатир. Люде пухнуть з голоду: спухне, як скло; виїде на сонечко, сяде, шкура на тварі репне, то вода так и тече. От він наварить казан кулешу відер у 30 та хліба напече та й зазиває: ідіть старе й мале, іжте,—та так годував усе село з весни аж до жнив. «Іжте», каже, «добрі люде, годуватиму вас, поки й на *Русь вийдете* (поки хліба нового дождете)». *Вийти на Русь*—од часів Запорожжя, де хліба не сіяли. «Та вже пристарівшись на Русь ити мушу, ачей попи відпоминають мою грішну душу» —стоїть в написові під парсуною Запорожця. *Кул.*

13471. «Бач, які для вас хороми строюпця (казав пан простому чоловікові).» — «Ит, добродію, такі будинки та для нас! це б для вашої милости.» *Вал.*

Як будеш з правдою кохацьця, то небудеш и паном звацьця.

«Хто дурніший — чи пани, чи прості люде?»—«Пани сами по собі дурні, а ми сами по собі.» *Кох.*

13474. Добрий був пан: Бог ёго узяв та чорту подарував. *Кор.*

13476. Як би влітку на панщину не ходила, так сказали б, що на себе недуг натягала.

Як беруть за нас гроші (дурно), так випадком и випадуть.

Чоловік без волі, що кінь на припоні. *Кат., З. п.* (Глимъязов).

Хоч рачки, та на волі. *Кох.*

13480. Як мир (миряне) похилився — горбатим зробився. *Кос.*

13481. Не бачила, як и кропиви росли. *Б.*

Сиділа у заперті.

13483. Багатий, та біснуватий. *Кул.*

Digitized by Google

13484. Грошi добрий робiтник, але поганий господарь. *Кос.*

13486. Гине, як риба з водою. *Ил.*

И кому на добро иде, то так иде, як рiкою гуде; а як на нещастя иде, то як гуде. *Кр.*

Що в нашого Левка́ вже торбинка легка (з казки). *Д. С. Нiс.*

Я вiк прожив на злах лобода́х, або — як сорока на тину. *Б.*

13490. Убогий такий, що як гнида вире, то нiчим поховати. *Кул.*

Такий убогий, що й кошеняти нiчим з запiчка виманити.

Нi хлiба куска, нi соли дробка, нi страви ложки, нi води корця́. *Б.*

У його грошей, як у жаби пiр'я. *Кос.*

Лиха година, як убогий втрате корову, а багатий дитину (див. № 1620).

Бiдне сороцi раде, а багатий й кожуха цураєцця. *Полт. Час.* (*1861 р. № 32*).

Не сяка́, не така бридня, та й стiй до пiвдня. *Б.*

То Божа воля, чи щаслива, чи нещасна доля. *Полт. Час.* (*1862 р.*).

Не дай, Боже, бiди, то и в кашi палець зломиш. *Лев.*

Вiд роскошi кудрi (кучерi) въюцця, вiд журби сiчуцця.

13500. Одже тугук та й годi. *Ил.*

Бог на́пусть напустив. *Б.*

Пiшло у шию! *Новг.*

Сказано там, де кажуть: «де коротко, там и рвецця».

Извив корого́в та й пiшов. *Б.*

Не по правдi жив, а далi—умер, звiвся, зъiхав з села. *С. Д. Нiс.* — Извiв корогов и д. — зiбрав юрму та й повiявся. *Ном.*

Пiймав карася з порося. *Не.*

Жартують, як багато сподiвався, а мало оббiрає. *Конiс.*

Пiймав зайця за *крашанки*. *Ном.*

Заробила Гапка бiсового батька. *Кан.*

З усього мира та на мою гирю. *Лев.*

Держав дві корові, а тепера дві вороні (усе пропало). *Б.*

Згинув, як марцёвий снiг. *Дуб.*

13510. Був та нема, та поiхав до млина. *Ном.*

Був з маком, та став з таком (нi з чим, порожнiй). *Кор.*

Як лизень злизав.

Кружало, де лежало (було та збрело). *Щ.* — ... де *тайно* лежало. *Не.*

Взяв, як чорт Жида. *К.*

Повезли, як козу на ярмарок. *Бр.*

Не знаю, що в криття, що в рукава. *Гл.*

Хоч лопни, а риба не ловиться.

Не держались на горi, а пiд горою не вдержимся. *Кох.*

Бажала муха злого духа—так и я (наймита, чоловiка и д.) такого.

13520. Просив—не дає, випросив — не бере. *Вал.*

«Дяче, дяче, чого твоя сiмья плаче?»—«Не всiм же спiвати.»

Бiдой бiдi не поможеш. *Черн.*

Бiда за бiдою: купив коня, та й той (*або*: аж вiн) з мадою. *Щ.*

Життя, як собацi на перелазi. *Ах.*

Мов рожень ёму в очi. *Кулж.*

Нетеча дала занять! *Кон.*

Кисне, як кваша (рюмсае). *Час.* (*1859 р. № 8*).

Наплакав, як кiт на сало. *Пр., Лох.* —... кiт сала. *Бр.*

Кисла Оришка (тонкослiзка)! *Кор.*

13530. Терпи до загину. *Кобз.*

Кожний добродiй має свою милицю (Chaque homme de bien a sa jambe de bois). *Кос.*

Гонор такий, що куди тобi! *Ном.*

Гола—як кiстка, гостра—як бритва, а дмецця—як шкураток на огнi. *Ах.*

Чоботи новi, а пiдошви голi. *Не.*

Глузують з такого, що не має нiчого, а нiс дере. *Конiс.*

Дайте санчят хвастi пiдомчать (як хто хвастає). *Б.*

Не хватай муки в мiх без вiтру.

Нема лiпшого чоловiка над мене, нема гiршого то над мене. *Ил.*

Який почесний! а як натее, то прошу понюхать! *К., Кан.*

Як летiв, то й ропотiв; як упав, то й пропав. *Зал.*

13540. Я тобi казав не тпрутяй в казан, а ти не послухав та й повен набухав. *Кор.*

Не клопочись и не роби туроси. *Б.*

Не́три ёго несуть.

Чекає, як каня дощу. *Бр.*—Чигає, як каня на дощ. *Ил.*

У Лядських письмаків, *каня*—у кого хмара, у кого хижа птиця.

Цур тобi, сатано, вiдчепись! пристав, як на сповiдi. *Вал.*

Наволокти́ пеню.

Обвинуватить по дурному кого. *Б.*

Як лихий на шкоду. *Ст. Зб.*

Росклався на покутi, мов святий турецький. *Сторож.*

Digitized by Google

Гребе, як кінь копитом. *О.*

Якось там звеличав. *Б.*

Син батькові—не «тату», чи як инако сказав, а менням наменив.

13550. Хто худий—на три милі обійди. До всякої масти козир. *З. п.*

Гудить.

Протпрутяв віру (не вірять більше). *Кор.*

Укрий, Покрово, од духа злого и (чоловіка) такого («Добрий, сестрице, у тебе чоловік!»—«И, укрий и д.»). *Кох.*

За святим ділом та чортовими ногами. *Кор.*

Лиха твар все переможе. *Коніс.*

За чужую крівавицю купив у церкву плащеницю. *Кр.*

Зложилось се прислівъя про одного секретаря Пу..ка, що дуже драв, кажуть, з людей, але був собі набожний и купив таки справді плащеницю.

Душа чорна мов у ченця ряса. *Вал.*

Вродилось ледащо не на що. *Коніс.*

Ні, хлопці! єго пора в Московію послати — там з єго буде пан (про ледащо). *Вал.*

13560. У вічі — як лис, а за очі — як біс. *Б.*

Дивицця лисицею, а думає вовком. *Полт.* и *Черн. гг.*

Вивертає пику, неначе Німець (ради користи уміє буть и таким, и таким). *Кон.*

Маною вродицця, а доброго ні в копійку. *Сл.*

Потайна собака (на чоловіка). *Ном.*

До вовчого мъясива собача підлива. *Кос.*

Монахи, що не дають промахи. *Шим.*

Він вміє піймати вовка за вуха (покористуваця чим). *Кос.*

Лисице, лисице! та й довгий же твій хвіст.

Так він до вас берéцця,—як не знає чого! *Сос.*

13570. Панська підлизуха. *Ном.*

Чумак чумака таранею допіка, а сам у єго з воза потягує чабака. *Сторож.*

Як бачить, так и рáчить (тоді годить, як у кого що є). *Б.*

Сюди хрестом, туди хвостом (таке-то яхидне).

Робити золотий місток до ворога. *Кос.*

Тхори тому, що носа не має. *Ил.*

Моє діло теляче: наілася та и в хлів. *Гл.*

Москаля підвів. *Лів.*

Я не до вас—я до Дунаю: водиці напъюсь та й додому піду. *Б.*

Вовк добірався до гусей, коли пастух... так той ото й каже. Жартують, як хто вдає, що того в єго и в думці нема, а тим чáсом воно певно є.

У голові мов у пеклі — нічого не видно. *Вал.*

13580. Утяв швагу (зробив кому пакость, але не на вбиток, а на посміх)! *Кор.*

Казали—минецця, а воно тільки настає. *Шим.*—Казали—минаєцця, а воно сáме приступає. *Ном.*

13582. Вертицця, як шило в паністарі. *Зал.*

13584. А як би там око було? *Ном.*

Глувують з дурної жалоби, що, мов, шпурнув чим, або так дуже ударив. В «Десять Кіп Казок»є про се и брехенька.

Вòдить очима наче здòдій по ярмарку. *Б.*

Шик-пик—не в сіх, не в тих, в сапъянòвих. *Б.*

Скраснів, як искра. *Лев.*

Не до стида, як сорочка лиха.

Якого уродила ненька, такого прийме й земелька. *Сторож.*—Якого привела мама, такого привитає й яма. —Який вийшов зпід пелени, таким останусь и до труни.

13590. Дай тобі, Боже, щоб ти тихенько гомонів, а громада б тебе слухала. *Кох.*

Менши кокот, менше клопот. *Гл.*

Наплюй ти ій в вічі, та скажи: «одкасьнись од мене й од лиця мого». *Б.*

Так и лізе, як чвора́. *Б.*—Бігать чворою (*або*: слéтою).

Слідом бігать.

На єго такий—Божий кий (сердитий). *Н.*

Война посеред гайна. *Б.*

Три музики грало и всі три виграло (спорились и не згодились — кожний по-своєму прав). *Кон.*

Так лаецця, що чистій на землі буде, (ніж) як він вилає. *Б.*

Без огню варить кого (докорять чим).

Оце вже й почали пéндюра водúть (лаяцця).

13600. Світчив єго, світчив. *Ном.*

Лаяцця прúкладно. *Б.*

Задам я тобі бурду. *Збр. Шей.*

Гляди лиш! так полетиш, як *хтось* на лопаті. *Л.*

Не бачить би ёму Красного Колядина! *Ч.*

Ну, знав би він до нових вінників.

Е—дурні наші! *Полт. п.*

Звичайна лайка.

Нікчемний ваш рід! Нікчемного ви роду! Изроду нікчемні! Та що вже з нікчемних! Нікчемні собі у затишку. *Кох.*

Digitized by Google

Як дам тобі, так світ за 'вчинку здасця. *Не.*

Старосвіцька. *М. Біл.*

Тут тобі й пуп розвъяжецця. *Ч.*

Пропадеш, як гнила колода. *К.*

13610. Що, жив! горобець каже *жив-жив-жив*; а як поймають, то й не живе. *Бр.*

В три-шия тебе прогнать. *Л., Кон.*

Кота ще треба пошанувать (палицею), щоб він сюда не вникав. *Н.*

Кнут не ангел—душі не вийме, а правду скаже. *Час (1857 р. № 12).*

Жалко, що не помічено, де записано! *Ном.*

Ювелірник—латирник. *Черн.*

Лайка.

Клепачівський злодій (як хто вишком візьме, або просто вкраде). *Л.*—Оце Чевильчане (уідливе, або—усе рознесли, розхватали, на обіді або-що).

Клепачі и Чевильча (сс. Л. п.) з давних-давен вславились по Лубенщині злодійством. За мові памъяти ще дiялось, що чумаки було ганяють їх батіжжям в Луб. по ярмарку: піймають на крадіжці, дёгтем обіллють, обсиплють піском, та й почнуть скрізь по ярмарку—тільки й кари їм було.

Красилівська мàсниця. *Б.*

Дражнять Красилівців (с. Борз. п.) що років 50 вони перший тиждень посту замість масниці гуляли и іли скором. *М. Біл.*

Струць задесéнський. *Б.*

Дурень, як Задесенець чи Литвин. *М. Біл.*

Маня́. *Б.* — Пíрка.—Байда́.

Дражнять жінок або дівок—«манею» и «піркою» вертливих, а «байдою» здорових неповоротних. *М. Біл.*

Листопадная ма́ня. *Черн.*

Лаялись жінки.

13620. Стара гаргàра (*або:* gаркгара, gерггера). *Б.*

Сердита, лаюча баба.

Щоб таки́х густо сіяно, а рідко схòдило.

А щоб тобі піп приснився! *Вал.*

Щоб тобі віку, як у кози хвіст! *Лев.*

А щоб ти попав на Серпяжин шлях (біля Каніва).

А щоб ти пішов під девъяту палю! (?). *Час. (1859 р. № 33).*

Щоб тебе норйці сточили. *Б.*

Щоб тебе понесло на папороть-могили тя́ на Щокотин слід.

Років 50 тому в Оленовських гаях (Б. п.) вовки ззіли багатого козака Щокоту́; жінки найшли ноги. *М. Біл.*

Нехай тобі болячка з гріши́й, окрім хреста. *Б*

Що на старих грошах були хрести. *М. Біл.*

Хай ти піди навпаки́ сонця. *Б.*—...піди вовками та тічками.—... піди очеретами та болотами.

13630. Нехай тому луком душу випре (як дорікають, що лукавнуєш). *Кор.*

Щоб тебе кров гаряча пила (за пъяництво)!

Щоб тобі ні втіщицьця, ні врадовацьця!

Не буде тобі ні добра, ні житла! *Б.*

Щоб тебе правцем поставило! *Кор.*

Треба простить, або прохворостить.

Потіль бить (чоловікові жінку), покіль материну шкуру зніме, а чоловікова нарасте. *Б.*

Треба б ёму ижицю прописать. *Кор.*

Напали, як чорт на попа. *Гл.* — Ухопився, як чорт за попа. *Рад., Л.*

Верболіз бъе до сліз (школярів). *Вал.*

13640. Скігліть скільки хочте, тільки нас не морочте. *Сторож.*

На мені тількі піч не була (такий битий). *Б.*

Забив забузани. *Лів.*—Забузан забив. *Пр. в Ст. Зб.*—Забузан нікого не забий. *Ст. Зб.*—Забіти за бузан (заткнуть за пояс кого). *Ёвх.* (*Час. 1859 р. № 8*).

Пійшов ёго плуг орати (по ёго сталось). *Б.*

На відважне батька в лоб. *Проск.*

Берись, синку, за свою свитинку. *Хор., Пр.*

Хвалено тих, що твердо стоять за свою батьківщину. *Коніс.*

Не бери голою рукою. *Бр.*—Голою рукою не займай (*або*: не чіпай). *Ёвх.*

Бог на нас дивицця (лихо спіткало: гряд, сухоліття и т. инше). *Кох.* — Бог на тебе дивицця (як каже або робить не по правді).

Крутý молоть (бояцьця кого). *К. г.*

Бігае, як упісяна миша (перелякалась) *Б.*— ... упісяний таркан. *Кор.*

13650. Ковалики в паністарі кують (страшно).

Сміливий, як Святий Петро. *Кос.*

Завзятий як перець, покіль не вийде на герець. *Хар., Зін. п.* (Опошна).

Ховаецця, як зозулька по кропиві. *Н.*

«Вона й ховаецця—бабусина тиличка —як зозуля по кропиві, а то скот ii бив!» *Коз.*

З тебе дух, а з мене переполох (каже переляканий тому, хто перелякав). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

*

Digitized by Google

Тікають не од бича, а од калача (вздогон кажуть, як хто тіка: жарт). *Кох.*

Сотворіте милостину, господа милости́ві. *Черн.*

Кажуть старці.

Дасть Якову—дасть и всякому. *Кон.*

Грошовитий подай-Бог—щоб сам чорт не знав. *Ёвх.*

Спасибі! нехай вам Біг силу верне. *Б.*

Кажуть тому, хто поміг зробить що.

13660. Обувшись в моі чоботи та мене й лає.

Готовенькe и кішка иззість. *Час. (1859 р. № 33).*

Напірай на стриб та й на добрий! *Кор.* —**Плаз та ще й добрий.** *Ном.*

Бач, ковбасу почув, а верби й не почув. *Кор.*—**Бач, млинці й почув и д.** *Ном.*

Є довга брехенька про старця и ёго поводатиря. В разних місцях вона разно росказуецця. В Коропщині, як росказує д. Камінецький, так, що поводатирь був ледацюга, а старець—ничого собі; поводатирь раз нишком ковбасу став істи, а той почув, та й дав почубеньків—так той и одскородив ёму: прийшли раз до бурчачка, а за бурчачком верба: «плигайте», каже, «паноче, бурчак»; той плигнув, та об вербу головою. «Бач», каже, «ковбасу и д.». А вдруге, поводатирь зовсім забажав сліпого збуцьця та підвівши до річки, й каже: «напірайте на стриб и д.»; той розбігся, обперся на костуряку та й булькону́в серед річки. Але мені більше подобаецця, як росказують сю брехеньку в Лубенщині. Там старець злющий и раз-в-раз бъє костуром хлопця; мав нюх такий, що йдуть оце степом, нанесе повітря: «стій», каже, «чую млинці, або ковбасу там», и почне носом водить и нюшить; и як почує—костуром того, «оттуди», каже, «веди»; як трапляся рівець або що—звичме питав: «чи півплаза, чи цілий плаз?»; як перескакував вже—«гургуц!»—каже. Терпів-терпів бідний поводатирь, та й набрався розуму—на вербу ото навів; бо ні втекти було не можна, нічого. Захоче було оце втекти, або посом таки почуе, або так, та й дожене; та ще й бігти дуже не буде: винюха чи вислуха, як и де біжить, та як шкабуртне костур, то гаспидів свид так и заплутаецця поміж ногами; прибіжить та й насяде, як шуляк куропъя. *Ном.*

А сорочка—чи не міх, чи не міх? а підвъязка—чи не завъязка? *Кор.*

Бувають такі старці, що один у хаті бавить господарство кобзою, а другі пораюцця по хижах та по коморях. От раз, ті напелешкали всякого збіжжя—нема мішка, нікуди ховать; поводирь приходить у хату та й каже нишком тому, що грав,—а він отто и почав приспівувать до танців: «А сорочка и д.» *Камн.*

В ёго и зза нігтя кров не піде (скупе). *Час. (1859 р. № 33).*

Пожалував вовк кобилу: оставив тільки хвіст та гриву («так от и нас пожалували»). *Кох.*

Кожух лежить, а дурень дріжить. *Б.*

Хиба можна у нежи́вого бога хліба випросить.

Од мертвих бджіл меду не істи.

13670. Не прикладав муки, не простягай руки.

Хоч кваша, та не ваша. *Кор.*

Гу́бки! *Б.*

Кажуть з серця, як хто чого просить. Перепалену губку дають крученим собакам. *М. Біл.*

Дано псу мъясо,—хоч іж, хоч надальше остав. *Н.* (*Час 1853 р. 383 карт.*).

Як хоч, мала: хоч біжи, хоч тюпай. *Лев.*

Нехай завидують гірше, щоб прибуло більше. *Б.*→**Завидуй гірше, так уродить більше.**

Коли багато свині *гайна*, так вона ще рие.

Нехай кріваве забирае (крівавицею добуте).

Так рябцем и вхопить. *Кон.*

Уже́! купив за шаг—ледві пре! *Б.*

13680. Взяв, як (¹) своє. *Ив.*

(¹) Пре, мов. *Проск.*

Ет взяв!.. як вовк вівцю. *Бр.*

Нехай же воно велике росте, а великим здохне. *К., Хар.*

Кажуть з заздрості, як гарна худобина у чужого чоловіка, або ворога. *Щ.*

На наш крам найдецця пан. *Б.*

Хоч у пекло, аби тепло. *Коніс.*

Чого тужить, що батько лежить! як Бог поможе, то й матку положе (як бідкаецця незнатьзачим). *Нов.*

Не те в Кузьми на умі. *Не.*

Так як на́золоті. *Б.*

Як кому що кортить, та не признаецця. *М. Біл.*

Як би так хотілось, як не хочецця (ото так дуже не хочецця робить, чи-що). *Кор.*

З вашої руки куль муки. *Сл.*

13690. Хоч би уже лупилось курчам, я вилупилось чечітка. *Кан., К.*

Прецця, як віл на рогатину. *Пр. в Ст. Зб.*

Як торішнёго снігу (жаль, забажалось, боюсь)! *Ск.*—**Як літошнёго снігу.** *Коз.*

Се вже (*або:* молодим, старим, мені и д.) **и Бо́г звелів.** *Л., Рев.*

Будь воно турецьке! *Б.*

Digitized by Google

Азась, мурий нехрещений! цеглу іж, а не хліб печений. *Сторож.*

Оце б ще надав чорт діла! *Кор., Л.*

Поступись, небоже. *Гат.*

З печи кошеня учаділо. *К.*—Послі чого се? кошеня вчаділо! *Гл.*

Не пив води Дунайськоі, не ів каші козацькоі. *Не.*

13700. Ім міх, а нам рядно. *Ст. Зб.*

Як завидує кому, або похваляє, то друге так одріка: жарт—дурниця, мов! *С. Д. Ніс.*

Не горіло, не боліло,—давай бабо хоч поліно. *Б.*

Співатиме півень, чи ні, а день буде. *Кос.*

Чи буде решето бобу, чи не буде (не на певне не хоче йти). *Ст.*

13704. Сказав Забіла: не буде діла (колись первий пан на Коропщині—що з ким хотів, те й робив). *Кр.*

13706. Сиріч кобза! на Лисій горі ярмарка. *Кр.*

Се рябоі бичок. *Ч.*

Не до нашоі шиі ті комірі шили. *Кр., Гл.*

Не по нашому піръю.

Знають усі чудотворці, яки ви богомольці. *Гл.*

13710. Ів би Москаль сало, та ба! *Б.*

Не всі ті пиво пъють, що варять. *Лев.*

Се вже не шпачки! *Кор.*

Чоловік навідав гніздо шпаченят и, збіраючись до торгу, вечорком пішов, щоб то видрать и назавтра в торгу продать. Саме коло осокорини, де було гніздо, стрів его старець и пита, куди йде. «Піду шпачків видеру, завтра у торгу продам.»—«А де вони?»—«А ось на сёму осокорі.»—«Е, ні (Грицьку там, чи Потапе) не роби сего—гріх, усяка тварь дітей своіх любить и дуже вбиватимецця по дітях». Уговорив чоловіка, пішов той додому, але ніччю передумав: «хоч гріх, хоч два—видеру: яку гривню вторгую, соли куплю». Уранці пішов чоловік, сів під осокором и роззуваецця, щоб то лізти на дерево. Коли пастушята и питають: «Що се ти, дядьку, будеш робить?»—«А що? полізу на дерево—шпачків видеру».—«Е, шкода! старець чутьзоря приходив и видрав». Почухав чоловік голову, з тим и пішов. Через якийсь час прийшлось ёму еднать старця—сина женив. «Добре діло», каже той, «нехай Бог помага!.. А кого ж», пита, «думаєте брать?» — «Е, ні,» одріка, «се вже не шпачки!» *Камн.*

Аби до нового (хліба) стало. *Кох.*

Як би усі ковалі, то й на ковалів би плювати. *Лев.*

Тільки в торгу и мъяса, що козина паністара.

Була б шия, а хамут буде. *Гл.*

Аби груба, то пес буде. *Казки.*

Сказав один чоловік, як економ страхав громаду, що, мов, покине, коли не будуть слухняні.

Поки є люде, поти се буде («Хіба ще воно не вивелось?»—«Поки є и д.»). *Вал.*

Пішла раз—не гаразд, не одважусь в другий раз. *Коніс.*

13720. Е, як би та як би, та виросли на голові гриби, то був би огород. *Х.*

Добре сулиш, та не гарно міриш. *Кремен.*

Сказав чумак Жидові, як той, даючи хороші гроші за воли, ставив—поборгувать іх (од Водохрищ) до Великодня. *Коніс.*

Хіба я тобі загадав море випити! *Кос.*

Гаразд дзвонити попереду як миряне зійшлися.

Хто бабі не внук. *Гл.*

Кого ми хочем, так нас не хочуть. *Б.*

Як язиком, то й ложкою. *У.*

Що буває, те й минає. *Полт.*

Любить, як пес дідька. *Коніс.*

Йде опір (опинаецця). *Пир.*

13730. Натягаецця, як пес до роботи. *Ил.*

Жене—аж коліном пре. *Б.*

Не всі бо заразом. *З.*

Хтось сідав на коня, та ніяк не сяде. От він и молиця: «ах, Господи, поможи! Мати Божа, поможи! всі святі поможіть!», та як натужжиця—та й опинився на другім боці. Тоді повернувся—«не всі бо», каже, «заразом!» *Камн.* В *Десять Кіп Казок* маецця теж ся брехенька, тільки там притулена вона до Мазура: «пс всисци з бо разом се бежце», каже. *Ном.*

Чорт скорих бере. *Л., Кор.* — Поспішних чорт хапає. *Кор.*

«Я тобі поможу.»—«Поможеш, як заець кобилі.» *Не.*

А ні в студеній воді не умиесся. *Ил.*

А він ловчить, та тільки плечима ниже. *Не.*

Прийшов збоку, та взяв строку. *Кон., Ст. Зб.*

Бачив и горох, и чечевицю. *Коз.*

Сказано про чоловіка, що кілька рази був під судом. *Коніс.*

По два доюни 'дбувать (поспівать и в одно, и в друге місце). *Б.*

13740. Продасть и викупить и гроші пощитає (битий жак). *Кор.*

Як по уху вдарило. *Ст. Зб.*

Наівся забудьків (усе забува). *Ном.*

Чинь мондре, а патри конца (давнее примовъе). *Вел. (I, 170).*

Digitized by Google

Як є, так жму, а нема, так жду. *Гл.*

Розживився, як знайдеся. *Вал.*

Прийшов Циган до чоловіка—три дні нічого въ рогі не було, сімъя сидить голодна—а там жінка хліб з печі виймає, борщ на припечку булькотить... «Кипи-кипи», каже, «борщику, будем тебе істи» —«Будем істи», одказує хазяін, «та не всі.»—«Хіба ти не хочеш?» Коли Циганчя прибіга; бачить, на лаві хліб паруе... а попросить сором. «Идіть», каже, «тату, обідать.»—«Иди—обідайте, я з добрими людьми побалакаю». Циганчя не йде, кличе вдруге, втретє... И як ухопить Циган хліб, як шпурне ним в Циганчя... «Нічим мені тебе, гаспидова дитино!»—а Циганчя за хліб, та додому (Див. № 11982).

Тоді треба старе руйнувати, як є з чого нове будувати. *Кременч., Коз.*

Одповідь на раду перемінити старих сторожів. *Коніс.*

Нікому не вір, то ніхто й не зраде. *Ах.*

Один день розорився, та навіки хазяіном зробився. *Гл.*

Не в дорогих кунах (по карману). *Б.*

13750. Що піймав у руки, те и держи.

Треба ставити дзвіницю посеред села. *Кос.*

Треба одійти од ями, щоб гаразд ії перескочити.

Двічі молодим не бути. *Рев.*

Ховаецца, як кіт из салом. *Б., Бер.*

Довго у ступці (иготі) цибуля воня. *Кос.*

Зробити що, як самому знать. *Дів.*

Дать навід (навчить, що робить). *Б.*

Нашого пономара ніхто не перепономоруе. *Кр.*

Летів ворон через безверхе дерево.

13760. Не клюй курка крупку, не кури Турка люльку.

Не купити ума, як нема. *Кох.*

И була б дурна — так вже тричі дурна (не доладу щось зробила — за те ото й сказано).

И спереду чоловік, и ззаду чоловік, а увесь — як на сміх (про дурня). *Вал.*

Верба товста, та пуста. *Пир.*

Під носом косовиця (ус виріс), а на розум не орано. *Кон.* — Під носом косить пора, а в лобі й орать ні на що. *Кор.*

Як дурень (1) з печі. *К., Л., Пир., Б.*

Схопився, вискочив, бовтнув и д. — (1) дурний. *Зв., Пр., Кр.*

Шубовсть — як чорт у воду! *Гр.*

Тенде ренде з маком. *Гат.*

Вилетів, як горобець из стріхи. *Бр.*

13770. Неначе миш вискочила з борошна. *Кулж.*

Проспавши день та ввечері (коли згадав або взявсь до чого)! *Кр.*

Из порожнёго та в нісчимне.

Ой іхав я серед мора дробинастим возом; оглянувся перед себе, повна люлька раків.

З одного чорта утяв два (поправляючи помилку, знову помилився). *Кос.*

Він дуже розумний: решетом у воді зірки ловить. *Полт. Час.* (*1862 р.*).

Знає він кошечу загребу. *Вор.* 1.

Женицьця пробі, а хліба врізать не вміе. *Не.*

Про тих, що вдають з себе старіших, ніж справді вони є. *Коніс.*

Недавно осліп, а нічого не бачить. *Полт. Час.* (*1862 р.*).

Убравсь (1), як муха в патоку. *К.*

(1) Заліз. *Пр.*

13780. Завъяз, як собака в тину. *Зв., З., Кр.*

Увъяз, як пес на ланцуху. *Ил.*

Забравсь, як чорт у вершу. *Бр.*

Кублицця, наче курка на яйцах.

Зарився, як свиня в багні. *Вал.*

Примостивсь, як сорока на колу. *Ёвх.*

Висиш, як пес коло ятки. *Провк.*—... як пес на голяці.

Хоп муки лопаткою: віи задивився, а я й дві («ото опікся, або-що»). *С.*

Двоє кукало, а одно полетіло (як що впаде, або-що). *Б.*

Граецця (*або*: Водицця), неначе з хлопцем. *Кулж.*

13790. Моргнула, як кругловида (свиня) в двері. *Бр., К.*

Як хто загляне, та й назад.

Вигляда, мов криса з крупнів. *Ёвх.*

Заглядае, як сорока на голу кістку. *Пр.* — ... в кістку. *Проск.*

Прийшов, як огню вхопив. *Сж.*

Прийшов скоро,—и ні сюди, ні туди, та й пішов.

Умниця, хвалить вся улиця. *Кр.*

Благовісний, мов в Петрівку теля. *Вал.*

Чи не приступило тобі, хворобний (чи не сказився ти)! *Новг.*

Пішла по селу добувать киселю. *Коніс.*

Він угадуе свята, як вони вже минули. *Кос.*

Почав «за здравіе», а звів «за упокой». *Коніс.*

13800. Слава тобі, Боже наш! вінчаецця чупендас. *Кор.*

Та вона вівця! *Гр.*

Баньки виставив, мов жаба (витрішкуватий). *Вал.* — Очі, як у жаби. *Ном.*

Digitized by Google

У тебе уса (sic) великі, пухлі тіі аж до уха, а ти того не знаєш, що я. *Б.*

У іх два верхи у хаті. *Кох.*

Волають подорожнёго чоловіка в хату спочити. «Чи один верх», питає, «у вас у хаті, чи два верхи?» — «Один.» — «Ну, коли один, так прошу приймати.» Але увійшовши у хату, незабаром помітив, що жінка чоловікові не корицця — за шапку: «Я», каже, «вас питав, чи не два верхи у вас у хаті? Там, де два верхи, я ніколи не останусь, хоч би як притомився.»

Невісток багато, а хата неметена. *Полт. Час.*

Всі кинулись туди — и міх, и трава. *Ном.*

Така правда, як Бог казав буселю. *Кос.*

Межи Ляхи и Чехи. *Сн., Бус., Сенковський.*

Бозна-куди и як; з Нестора.

Од ёго як од Жида правди. *Кох.*

13810. Хай я душі пущусь (коли пустила бичка). *Б.*

Щоб у мого ворога духу стільки; щоб у мого ворога зірку стільки, як у мене худоби.

Нехай мене в обліжні поло́жить.

Щоб я трейчи Німцем став. *Греб.*

Коли дзвонють, то видно празник (не думай, що брехня — щось є и правди). *Кр.*

Уже слово не прийдецця як-небудь. *Кон.*

Знаю, як свою руку. *Бр.* — ... як своіх пъять палців. *Пир.*

Не забуду я тобі смерті, хіба би мені на грудя насипали землі. *Проск.*

Гріють зуби на сонці (сказано про жіноту, що весною, в свято, посідали під тином и скрекочуть собі). *Казки.*

Я тобі кажу, а ти таки колядуеш коляду бісову (брешеш). *Б.*

13820. У ёго язик у роті, а не у кишені. *Кос.*

Гусей підпускати (збрехать, плітку пустить). *Час. (1859 р. № 7).*

Сю ніч баба Ліщиха, на піч лізучи, оцце говорила. *Лев.*

Такого наговорив, що и в головах низько. *Лев.*

Двоє білих, трейте сніг. *Ис.* — ... а третій, як сніг. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Хоч ти хрести іж, не повірю. *Кор.*

Ой там на базарі собаку привъязали! *Кул.*

«Хіба ти бачила?» — «Люде казали!» — «Ой там и д.» — дурне мелеш!

Чуємо, що бовка дзвін, та не знаємо, де він. *Сторожк.*

Адже дзеркало показуе пику, якої саме не баче. *Кос.*

Такий вірний, як лічба жидівська: писне́ мов би то й раз, а перелічиш, так все два або й три. *Сторожк.*

13830. Чули, як говорили, що бачили, як іли. *Кул.*

«Смашна каша!» — «Хіба ти ів?» — «Ні не ів.» — «А почім же ти знаеш?» — «Чули, як говорили и д.»

Цвіркун на видоці не цвірчить. *Зін. п.* (Опошна).

В вічі боіцця правду казать, а за очі то й брехні вигадуе. *Коніс.*

Окром базарю ніхто не знає. *К.*

От уже й пустила туросу́ (поговір, бре́хні, плітку). *Б.*

Нехай про мене люде шепчуть: пристріт не нападе.

Добрі вісті не лежать на місці. *Не.*

Чув у Києві у лаврі од прочан. *Коніс.*

Виновата хата, що привела Гната. *Б.*

З тих-то річей так и сталось (од того-то...)

З лихої години. *Г. Бар.*

За своею лихою годиною (позабувала пісні). *Кон.*

13840. Гарна дівчина, та женихів нема. *Коніс.*

То не майстер робить, то посудина робить. *Бр., Пир.*

Не велика курява, та багато людей губить. *Час. (1857 р. № 13).*

Хоч и риба потерушка, та хороша юшка. *Лев.*

Чоловічество повелівае, а пан тисяцький ні.

Така вже справа. *Кулж.*

На те гнути. *Гат.*

Рідко, та ідко. *Дуб.*

То то й диво, що гірке пиво. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Красна ложечка не метаецця, та й під лавою не валяецця. *Гл.*

13850. Затим ходим у портухи, що розносили вовну мухи.

В Москву з грішми, з Москви з вішми. *Коз.*

Чув у Кобижчі од 80-літнёго діда: одповів на раду — вдацьця з справою проти пана. *Коніс.*

Свяге діло — королéвське! *Б.*

Чи карася, чи порося, аби б наістись («та давай, жінко, чи карася и д.»). *Кох.*

Хороша, коли б трохи довша (пісня). *Кр.*

Дарма верба, що груш нема! аби зеленіла. *Нові.*

Те ж гайно, та й порідшало. *Лів.*

Digitized by Google

Стріло (¹) бріло, аби (²) було. *Б.*

(¹) Цвіло. *Пир.* (²) Боже дай. *Кр.*

Хоч на личану справу. *Зв.*, *Чигр.*—Хоч ликами шитий. *Ст. Зб.*

Роздобудьтесь—придьте, чи-що.

Вибрала дя́дя, на себе гля́дя. *Б.*

13860. Припадає, як Жиду короста. *Гл.*

Не годиться й до Редька́ на обід. *Б.*

Заплющ очі та й покинь. *Л.*, *Кам.*

Золоте залізце (нікчемне, чортвіщо). *Кат.*

Ні сте́йки, ні гейки (ні стоїть, ні йде). *Б.*

Схапав на живу нитку (поспіхом зробив). *Кор.*

Якось на́кось, а все бач не так. *Час. (1857 р. № 15).*

Ні попу, ні наймиту. *Б.*

Сяка́-така межи́ситка (ні се, ні те).

По всёму світу сёго добра багато є. *Полт. т.*

13870. «Багато там роботи?»—«На одного хахла буде на день (багато).» *Кох.*

Такого дітей, що й гілля не здержала б (як би завісив). *Б.*

Набравсь, як лин мулу. *У.*, *Пир.*

Тут хіба тільки батька та матері нема (а то все є). *Щ.*

И стус и брус, и качалка й рубель, три повісмі конопель, три копиці кошениці, московъячі рукавиці, ще попова шапка, — то все буде слабка. *Збр. Лаз.*, *Ном.*

Гоняція, як хмари. *Бр.*

Узився на кремпіль добре. *Кон.*

Аж кріз палці тече. *Щ.*

Тількі за малим богом не зроби а (за малим ділом). *Б.*

Ёму (украсти и д.), як раз плюнуть. *Об.*

13880. Наче руками (вітер, доля и д. — що забірає од нас, не маючи рук). *Ск.*

Закрине, як решето. *Пир.*, *Л.* — От вже сказать! як решетом накрить. *З.*

Так-то й одбуть, лиха не набравшись. *Б.*

Швиргома́ докинуть. *Н.*

Возів (сіна) 12-ть таких увезе, що тільки достанеш швиргома докинуть.

Не спиниш, мов воду з лотоків. *Гат.*

Не вспіє гирява дівка й коси собі заплести (як ми вернемось додому). *Сторож.*

Бере, як багатого за живіт (кажуть, як добре плуг бере и д.). *Рад.*, *К.*, *Хор.*. *Б.*

Бере, як віл на роги. *Бр.*

Ухопив, як вола за роги. *Гат.*

Попер, як сірий корову. *Р.*, *Л.*

13890. Гепнуло (¹), мов довбнею. *Пр.*

(¹) Геп. *Х.*

Трясеція, як молоде теля. *Ил.*

Иде, як вода на лотоках.—... як вода з каменя.

Аж луна пішла. *Пир.* —... йде. *Нов.*— Аж залунало. *Бер.*

Миуть, як шевці шкуру. *Бр.*—Крутить, як швець шкурою. *Ил.*—Тягне, як швець шкіру, аби більша була. *Проск.*

Вовки свиню, поросята лёжу ссуть и д.

Гудеть, як гудок (*або*: гук). *Ст. Зб.*

Гуде, як вода з лотоків. *Бр.* — ... в лотоках. *Гр.*—Як вода з лотоків. *Бр.*

Любимосьмо приймати, як се — теперь приймаймо, як Бок дає. *Проск.*

Поти попадя княгиня, поки піп не згине. *Гл.*

Хіба десь будеш брати на страшній неділі шлюб? *Нем.*

13900. Так рано встала, що аж на порозі розсвінуло. *Кр.* — ... встала, що й півень на смітнику заспівав.—Рано встав—на порозі освів. *Ст. Зб.*

Так рано з досвіток идеш, що сорока починки полічить (сорока рано скрекоче—починки лічить досвічанок). *Кр.*

Збігаюцця, як на солонище. *Ил.*

Не ходив, не ходив мій батенько, та як пішов, то й двері (¹) на плечях приніс. *Л.*

(¹) ворота. *Пир.*

Дивного хвелю чоловік. *Ил.*

Став, як укопаний. *Г.*, *Лів.*

Аж потилицю почухав (невдача и д.). *Кр.*

Похожий ведмідь на копи́шника (злотого—од *копа*; кажуть, як прирівнює що, зовсім непохоже). *Х.*

Які сами, такі й сани. *Коз.*

Од свині не будуть ведмежата, а ті ж поросята. *Кор.*

13910. Чорт біса витягне из ліса. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Як словом, так и ділом. *Рад.*, *Пир.*— Тут словом, а тут ділом. *Ст. Зб.*

Що кому чля! *Дуб.*

Іхав Лях (пан) верхи, а геть зпереду чоловік, а назустріч піп. Здибавшись з попом, чоловік взяв благословення и поцілував у руку; пан, здибавшись, одвернувся и догнавши чоловіка: «вòлал бим», каже, «kogo drygego поцалóваць, а нежели тégo пóпа в ренке!» —«Що, пане, кому чля!» *Казки.*

Як Жид убогий, свиня худа, жінка пъяна—нема гірше. *Кох.*

Рости перш угору, вгору, а послі вниз: так уже Бог дає. *Б.*

Зазна́вши крупно́го й мъягкого.

Поживеш дальше, так побачиш більше.

Там то тиеш, аж в шкіру не влазиеся. *Проск.*

Digitized by Google

Дай, Боже, в добрім здоровъі поболіти (кажуть тому, хто удає з себе хворого). *Кор.*

«Голова болить!» — «То паністарі легше». *Л., Кат.*

13920. Бог віку прибавив, а од смерти оддалив. *Б.*

Заздалегідь обрикотицьця (зробицьця хорим) хочеш. *Коз., Час. (1853 р. № 41).*

Хіба треба у недужого питати, чи бажає він здоровля мати. *Кос.*

От я зіму вилежала—хай огонь у печі лежить. *Б.*

Такий сильний чоловік, що можна вбити. *Щ.*

Вона цвістиме-цвістиме, та й умре. *Б.*

Хирітиме—хирітиме, та й умре.

Дивись, яка ситінка в очах. *С.*

Од пристріту, знахарка бере шклянку чи кухлик води, кида туди жарину, витира хорого сіллю, шпує тиею водою и дає й хлиснуть ії. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

Як болить живіт и приступає до серця, розбовтýють мезиним пальцем з правші (конечне сим, а не другим пальцем) сіль у воді (у чарці чи-що) и пъють.

Як напише Бог смерть на родý, то не обійдеш и на лёду. *Б.*

13930. Истка кістка—викопаний батько. *Г., П.*

Попи ёго поховали, а ми тільки оплакали. *Б.*

Плачте очи хоч довіку по доброму чоловіку.

Горбастий цвинтарь у молодого лікаря (багато могилок). *Кос.*

Там народ (парубки и д.) один в одного—як перемиті. *Ном.*

На те мати уродила, щоб дівчина любила: чорні очі вліпила. *Кр.*

Шия, як на мотузоцці (худа, тонка). *Ном.*

Руки, як копистóчки (худі, окостуваті).

Сліпий, кривий, рудий та красний самий опасний. *Н.*

З рудих нема святих, та и з чорних чортма добрих (руда сказала чорнявому). *Кох.*

13940. Марýся безýся. *Б.*

Дражнять усіх, щó зголюють уси, або не мають іх. *М. Білз.*

Лоб Сиволозький. *Б.*

Дражнять Сиволожан (село Борзен. пов.), що високо підголюющця, та й усякого, хто так робить. *М. Білз.*

Розумна голова багато волосу не держить. *Кох.* — ... а даєцця ёму лисина у шість вершків.

Чмихає, як овечка. *Л.* — Пиршить, як овечка. *Пир., Н,*

У мене син—такий варя́г (здоровий, високий). *Ст.*

Там велетень такий (височенний, здоровенний)! *Ном.*

Здоровий, як лут (?). *Кон.*—Лут з ёго такий.

Оце лохвицька рахта (високе. Що воно за рахта така?). *Р.*

У ёго у штанях уже діти пищять. *Час. (1857 р. № 15).*

Пицура (пика) решетом не накриеш, за три дні не обгепаеш. *Кор.*

13950. Гамела (оцупок такий, нестелепа)! *Кон.*

Балдя (нестелепа, непроворяка; в Чернігові є Балдинські гори)!

Старе виставляє себе, що не скоро їсть; а воно ком-ком, що б було двом, то воно само прибере. *Б.*

Великі роблять без грошей те, що малі не втнуть за гроші. *Кос.*

Старость не приде з добром: коли не з кашлем, то з горбом. *Гн.*

Сама старість хороба. *Рев.*

Горобець молодець, а ластівка краще. *Коніс.*

Аби б тільки обложити, а було б коло чого ходити. *Ст. Зб.*

Ого, напрутив! так бунчукóм (*або:* бунчукá) и стоіть. *Б.*

До вінця як идеш, то про смерть не думай. *Коз.*

13960. Рипúть (*або:* хрипить) у грудях —не буть мені в людях. *Б.* — Як рипúть у грудях, то не буть и в людях.

Боже мій, Боже мій! стороною дощик иде-поливає, а на мою роженьку и немає (казала дівка). *Сос.*

У кого горшки та неповниі, а в нас из верхом; в кого женихи шолудивіі, а в нас из плішом. *Кр.*

Хоч и багата, аби пішла за нашого брата. *К. п.*

Як задумав батько женицьця, та й привъязав до паністароі коритця. *Б.*

Свадьба на воротях не живе. *Ш.*—Велике весіля на воротёх не вúсить. *Проск.*

На жлукто споткнулась, на корито впала; вийшла за пъяницю, на віки пропала. *Кр.*

Свою жінку зпід полú можна забрать. *Б.*

Digitized by Google

Дід бабу дрюком: ёму меду гу́ком (багато).

Що козак, то пъятак, а из баби — гривня; затим баба дорога, що ii коротка нога.

13970. Жінка хіба те утає, чого не знає. *Коз.*

Коли жінка каже—лихо, не зачінай ii стиха.

Ишла не любля и живу терпля. *Кр.*

Чоловік буде возить добро додому возом, а жінка з дому кірчиком (так чоловік не настачиця). *Кох.*

«А що, важка то робота (до білоголових)?» Подумав—«Ні», каже, «коли б була важка, то пани б нас примушували, ато сами».

Як розповъеця, так гéтьте! я йду. *Б.*

Баба — Шкрёбиха, Хівря — Рейедзуля (лякають так дітей). *Збр. Шей.*

Он піп иде: будеш плакать — язик одріже, а щось залатає. *Кор.*

Матірки лякають дітей; за те ж, як прийдецця до сповіді, не збудуцця хлопоту.

Он рева яблука розсипала (кажуть дітям, як плачуть). *Щ.*

Не йди в горох, бо там залізна баба сидить. *Кр.*

На дітей, щоб не ходили в горох. В Лубенщині найбільш залізною бабою страхають, щоб в яку пущу не ходили —в ліс, в стінки и д. *Ном.*

13980. Господи помилуй, дід бабу покинув; дід пішов по гриби, баба по опеньки, дід свої посушив, бибини сиренькі (дітей тішить). *Кр.*

Ой діти моі, діти моі! любо б на вас глядіти, ой коли б ви були всі в совіті.

Сини моі карасіри, коло серця посіли.

Як у батька три сина, так буде в ёго спина синя; а як у матері три дочки, так буде без сорочки. *Кох.*

Коли мати гайтуе, то й дівка. *Кон.*

Так що ж, що родила! так нехай изсість. *Вал.*

Тільки й родні, що в Киеві Химка. *Гл.*

Ковалів Гарасько та Химині Парасці у первих Юхим. *Лев.*

Куминої свахи наймичка.

Вона ёму Василевому тітка, а він ій через вулицю бондарь, по Тупишиці гончарь, а попросту — як там хочете: (брат у других и д.). *Кох.*—Вона ёму через вулицю бондарь, в первих Юхим, по Тупишиці гончарь; вона ёму Василевому тітка, кумовому молотникові зять.

13990. Як батька покинеш, так и сам загинеш. *Коніс.*

Одна мати вірна порада. *Коз.*

Нашого тіста книш. *Полт. Час.*

Из ногтя зріс у мене (на очах). *Коз., О.*

Своя сімъя не важка. *Коз.*

Мазь пополам (нерозмита вони вода). *(Час. 1859 р. № 8).*

Привик, як чорт до купини. *Бр.*

Сидів якийсь чорт у такім смердячім болоті, що як заворушицця, то аж бульби зпід купини виринають. Жалко одному чоловікові стало хамінка, нараяв ёму перекучувать у друге місце—хороше, веселе. Послухався чорт; коли іде чоловік, так через тиждень чи-що, біля того бóлота—знову дме той бульки. «Та там же веселіш!»—«Та воно веселіш, та я, бач, змалечку тут привик.» *Казки.*

На чужому полі не матимеш волі. *Полт. п.*

«Чому ти, дядьку, не посіяв отут просо, а ячмінь?»—«Е, чому! не мій обліг, а панський,—а на чужому полі и д.» *Коніс.*

У чужі хаті худоби не збереш! *Кох.*

Навіщо бадёритись чужою свитиною. *Кос.*

14000. У нужді и піп прощае. *Час. (1857 р. № 15).*

На копійку ноги не зобъеш.

Ніхто шага не підкине, щоб на нозі ніготь збив.

За користю біжу ристю. *Кр.*

Задихався, як воза віз. *Рад., Лох.*

Навстòячки, навлежачки—заробила серéжечки. *Збр. Лаз.*

Оттепер, Микито, ні сюди, ні туди! *Кор.*

Якась пані, не дуже то багата, хотіла зовсім поводиться попанському. От раз наіхали гості, вона и кликнула якогось Микиту, що рубав там дрова, чи коло волів порався, и звеліла розносить чаі; а щоб Микита не помилявся, кому попереду и кому позаду, раз-в-раз смикала за поли—не сюди, мов, не туди. Носить Микита чаі... а далі пані якось за очкур смикнула, а він гаспидів був зашморгом... Остався Микита з чаями посеред хати, мов кінь зпутаний... та повернувшись до паніі: «Оттепер», каже, «Микито и д.». *Камн.*

Попався, як (1) сучка в дучку. *Х.*

(1) Так попавсь сердега, мов. *Сторож.*

Ой, не втерплю—заспіваю. *Кор.*

Се, бач, у казці про собаку и вовка, як собака попитував вовка за те, що той став ёму у пригоді и ввів у панобу у господаря. Завів він вовка під піч и туди носив ёму усякого питення и ідення и горілóк усяких; а як підпив трохи вовк, та й каже: «Ой не втерплю

—заспіваю». И як уже не вдержував ёго собака—заспівав таки, и бідолашного вбили. (див. додаток до № 5019).

Хазяйство мовчить, та шийку тончить. *Н.*

На батькивський курінь. *Гр.* — На отцевський курінь. *Кон.*

14010. У ёго в двòрі—як у віночку; ув олійниці—що в иншої баби у хаті не так чисто, а у хаті—тільки перехристицьця. (Див. № 10103). *Кох.*

Пішов на вкраіну, на степи́, на вольні землі. *Б.*

Хто хліб пахае, того Бог кохае. *Коніс.*

Пшени́ця—дурни́ця: у трох молотить, а одному істи. *Б.*

Хто робить замочки, той ходить без сорочки; а хто робить лемеші, той ість книші.

Дощу—земля, а нам—хліб.

Крешуть, мов блискавиця (серпи у добрих жніи). *Г. Бар.*

Винничка—всёму половинничка, млиночок—всёму віночок. *Лев.*

Славно кòсить, славно й жне, того в ёго й гроши є. *Б.*

Пішов на косовицю з собачкою, а вернувся з клисачкою. *Вал.*

Ишов чоловік на косовицю и ніс за спиною здоровенний міх хліба й сала, а собачка за ним. «Куди ти, чоловіче идеш?», пита ёго стрічний.—«На косовицю.»—«А собаку нащо ведеш?»—«Чого не доім, собаці віддам.» Вертаєцця вже без собачки. «А де був?»—«На косовиці.»—«А собаку де збув?» — «Хліба не стало, так иззів.»

14020. Усю околію зібрать та й косить. *Кон.*

Треба вставать та накинуть свитину на спину, та попòрать скотину. *Б.*

Що ступа́, то копà.

Кінь пішов на банта (издох). *Збр. Шей.* —... на бантину. *Л.*

У кота шерсть хорошая, та рот проклятий; а в собаки рот хороший та шерсть поганая. *Б.*

Овад роси боіцця: уранці на росі я каптан замочу.

Комар боіцця сонця; він каже: на сонці я розтоплюсь (ситий такий).

Какаріку! пішла баба по горілку! козаки йдуть, гурки рвуть, а на дині поглядають. *Кр.*

Ворона улітку, хоч и що добре запопаде на спожиток, то все кричить: «гайно! гайно!» а узімку, як живицьця уже нічим, то вже хоч и нікчемне попаде, хоч кизяк мерзлий, усе кричить: «Ха-арч! ха-арч!», або: «ка-алач! ка-алач!» А сорока цехлить коло неі та все питає: «чи кисле? чи кисле?» *Камн.*

Ракша клюшниця од вирію (ранше всіх летить у вирій и після всіх вертаецця). *Кох.* —Другі кажуть, що соя клюшниця. *Зап. (II, 36).*

14030. Черінем сіли. *Ном.*

Оце єйце! неначе писанка. *Кр.*

Зозуля наковала (зозулини черевички). *Новг., Макс.*

Лісок, як щітка. *Пир.*

Гливи такі, як кулак. *Кон.*

Дереˊчі поконотіпській, а понашому довжикòві ягоди. *Кон.* (с. Понори).

Деречі и довжикові—ягода буйніша, у сушку не годицця, бо витікає. *С. Д. Ніс.*

Така хата тепла, що зпотієш дрижачи́. *Б.*

Хату руки держать. *Л.*

Гаряче, як у лазні. *Бр.*

Тепло, як в бані. *Ил.*

14040. Як у кузні. *Пир.*

Як у пеклі.

З покутя узятись. *Гат.*

О котрой печі правлють, и сами не знають: піч бо именуецця печаль. *Кл.*

Ого, жарку! можна й Жида зпекти. *Б.*

Палає (1), як у гуті. *О., Кр.*—... як горен. *Лів.*

(1) Горить так. *Бр.*

Горить, як за умерлого душу. *Прос.*

Попікся, як дід пампушкою. *Пир.*

Там води—горобцеві по коліна. *Павл.*, [*Дох., Пир.*].—Старому горобцю по коліно. *Пир.*, [*Черн.*].—Такого води, що нігде горобцю и лап помочити. *Пир., Сос.*

Так глибоко, що жабі по око. *Бр.*

14050. Якби в службі добре, то за ва нами не похватився б. *Б.*

В тебе служити, мов у Жида. *Вал.*

Жид наймав наймичку: «Ти з мене», каже, «голоцко, не багацько бери—в мене не багацько діла.» — «Як так?» —«От бац: встань ранком, підмети хати—та й сядь; винеси сміття—та й сядь; подій коров—та й сядь»—та й сядь, та й сядь, и ліку нема. «А як уже зробиш, що я казав—обідати... Страва для тебе буде хороша: чи звариш конгопки — юшка твоя, раки—юшка твоя, яйця — юшка твоя... А що ж мало, що три переміни на обід? дез більш готовлять для батраків?»

Наймит першого року каже: «десь господарські воли зайшли»; на другий: «чи не бачили де наших волів?»; на третій, то вже: «от десь моі воли пропали! шу-

Digitized by Google

каю сам, й хлопців розіслав—й найти не можна». *Казки.*

Хто чужого не жаліє, так и свого не иміє. *Б.*

Роби на чужому, так и матимеш на своєму.

А що, чи вмієш уже свиню в коноплі загнать? *Кор.*

Так питають учня, що учиця шевству,—се б то, чи вміє дратву сукать и в дратву щетинку заправлять.

У ярморок поганого нічого нема: усе хороше. Зовсім стару шапку продає: купи, каже, шапка добра! *Не.*

Товар не ведмідь—грошей не поість. *Б.*

Де б те золото дівалось, як би не вгоралo?

Як отдать за ві гроші, то скажуть — крадена. *Пир.*

14060. За півдарма продав. *Казки.*

За ко̀пу, як би доброму хло́пу. *Б.*

Перебивать руки (як у за́клад идуть, або стокмляцця у продажі, то *перебивають* або *розбивають* таким *руки*: вони одно одного держа́ть за руку, а третє розніма іх, ніби розбива—умова ото повинна бути твердою, свідок є. *Ном.*). *Казки.*

Могорич—любовна річ. *Коніс.*

Продав грунт вічними ча́сами (навіки). *Б.*

Як бере—очі дере, як оддає — батька дере. *Час. (1857 р. № 15).*

Сирота—ні паністароі, ні живота. *Б.*

Сироту лають и бъють и плакать не дають. *Кр.*

Громада, громада! гайня́на іх рада. *Б.*

Один гори не наскачеш. *Коніс.*

14070. Добре дуріти, поки припадає. *Лев.*

Пішов день на бугаі (извівся подурному). *Б.*

Очи пороть (о волокливих ченцях: «аби де по городах людям очі пороть»). *Кл.*

Сюди ник, туди ник—та й день невелик. *Лев.*

А я знаю, що він діє: коло печі гепу гріє. *Щ.*

Гарно наша Гапка жито жне, що и серпа в руки не бере. *Кр.*

Поле краде, а ліс бачить. *Б.*, *Ст. Зб.* —Ліс краде, а поле бачить. *Пир.*, *Коз.*— Поле бачитъ, а ліс чує. *Пр. в Ст. Зб.*

Пішло поле в ліс (¹). *Бр.*—Пішов ліс в поле. *Проск.*

(¹) в гай. *Гат.*

Поле плаче, а ліс скаче. *Коз.*, *Черн.*

Не мій поля за бовдура, а ліса за дурня. *Пр. в Ст. Зб.*

14080. Як мать женицьця, так лучче по чужих живицьця. *Б.*

Там ёму саксага̀н (капут). *Не.*

Не жне, не косить, а жупан носить. *Б.*

Обідраний, як Швед.

Під час Шведчини (в 1708 и 1709 рр.), маніхвест обіцяв Українцям нагороду, хто ловитиме Шведів. Народ ловив и в сей способ перевів праве дві третини іх віська, и Шведи до такої нужди прийшли, що отто выросло и прислівъя. *Молодик (1844 р. 192 карт.).*

«Оце хо́ха (одяглась кумедно, найпаче голову чудно захимала)!»—«Натеє тобі хоха! не твоє ість и не в твоє одягаєцця.» *Ном.*

Жарт. Кажуть и просто: про те, мов, я знаю, зась тобі.

В дорозі и батько брат. *Лев.*

Дав чорту на кручок (поіхав не по прості дорозі, а покривулив). *Кор.*

Лежить, відкидавши ноги, як куник після яйця. *Кох.*

Залежався куций в соломі. *Кох.*

Горілка така вода, що з убогого зробить багатим, з сліпого видющим, а з сла̀бого сильним. *Б.*

14090. Порожню пляшку хоч закинь. *Кох.*

Взяли б квартугу, та сіли б кошем, та й пили б. *Не.*

Кутком десь сісті. *Гат.*

Коли хоч, так нум ора̀цію ки́рить (пить горілку). *Б.*

Покажіть путь, як горілку пъють. *Об.*

«А згуляєм, брате, в переваги!»—«Згуляєм.» (и почали частуваця горілкою). *Не.*

И вже, не сто̀їть и на світі жить, коли й горілка вже замерзає. *Р.*

Росказують, що въ Смілому, що в Роменщині, старий козак забажав перед смертю горілки. «Ох, трудно мені, дітки! дайте мені чарочку горілки, чи не одлигне, хоч трохи.» Діті внесли. «Підождіть трохи, тату, нехай одтане.» — «Хіба замерзла?»—«Замерзла.»— «И вже, не стоіть же и на світі жить, коли й горілка вже замерзає!», повернувсь на другий бік та и вмер. *Камн.*

Сидять вони, и дзвіничка на столі, и теє —од мене та до вас. *Ном.*

Нехай отрута сидить тута. *Б.*

Одъіздне. *Пр.*

14100. Овдію, Овдію! пъеш цілу неділю, а я тобі, Овдію, та й нічого не вдію. *Кр.*

Він живе з десятої чарки (з шинку не виходить). *Кох.*

«Наш брат коли удвох-утрёх, то й пъють собі, а коли один — ніяково пить самому, поштує, хто траплця на той час.»

Digitized by Google

Як хто своє добро прогайнує, то й ходить в шинок, чи не прийде випить хто один.

Перебрать халіме́русу (улицьця). *Б.*

Добре набравсь (напився через міру). *Кор.*—Набрав добру хуру (теж).

Оце в роті (на похмілля), наче гуси переночували. *Ном.*—... наче валка чумаків переночувала.

Хоч и кажуть, що горілка серце веселить,—чого ж від неї ледачої голова дуже болить? *Сторож.*

У гості—до довгохвості (до чортяки). *Щ.*

У Ляхів (*або:* У панів), що поріг, то й переправа (що пани переступають поріг, просячи одно 'дного наперед ити). *Кох.*

Знаєте нас самі́х,—знайте и меж людьми. *Ил.*

Юрка одного впустили, а вся хата загорілася. *Нос.*

Як трапиця нежданий або непрохани́й гість, що усю бесе́ду начудує, або покаламутить.

14110. Так привітають, як в уста не кладуть. *Б.*

Спасибі вам, що ми прийшли ик вам. *Кох.*

На одно́м столі хліб (те ж, що московське «столуются вмѣстѣ»). *Час.(1857 р. № 13).*

«Вставай, тату, вечерять!» — «А хліб же є?»—«Ні нема.»—«Вечеряйте ж, дітки, я розіспавсь.» *Кор.*

Умивайся, молися та за хліб берися. *Збр. Шей.*

Мала́ю, мала́ю (*малай* хліб з горохового борошна. *Кор.* Див. № 7570), я тебе за хліб не маю (казав Циган, як добре жилося!) *Кор.*

Без хліба не до обіда. *Час. (1859 р. № 6).*

Як діжа не місиця, то сімья бісиця. *Кр.*

Як скажи: дзус! так и сяде, як брус (хліб, кісто). *Л., Б.*

Дзёбом сіло (тісто, галушки). *Л.*

14120. Сип борщ, станов кашу—чи поїдо́ бо ми? *Кр.*

Дала борщу такого (поганого), що аж туман з моря котиця. *И.* — ... що аж дим схоплюється. *Ном.*

14122. Кримська каша (се б то, добра каша. Д. Ніс чув од чумаків з Лютеньки, Остер. п.).

14124. Солодке, як патока. *Кон.*

Наївся—як бик, перепався — як свиня, голодни—як собака (див № 12077). *Час. (1857 р. № 13).*

Богу приёму. *Ном.*

Оце дудлить! аж у горлі клекотить. *Ном.*

Аж з кінця капа (хочеться чогось). *Л., Щ.*

Усе висікує іх (пісень)—січе сіх дрібни́чок. *Б.*

14130. Як поведуть тії трубачі, так аж шапки з голів підіймаються.

Розгулявсь, наче голий по маку́.

Росходився як..... в гостях. *Полт.*

Кресать в жижку. *Б.*

Танцюючи пъятою чіркать об жижку.

Се ж так молоді роблять: за кобзу та й по покуті (скакають по лаві).

Товчу-товчу мак, за ступою дяк. Чого мати плачеш? чи мати побила, чи миш укусила? Як повернеться по хаті, буде лихо лопаті; вісить пуга на круку, буде жінці и дяку. *Кр.* — Нехай так, за ступою дяк; ти, дяченьку, постережи маченьку, а я піду в хатоньку, поцілую бабоньку, тричі-двічі-раз.

Козу водить. *Кулж.*

У неділю по шевлію, в понеділок по барвінок, а в вівторок снопів сорок, а в середу по череду, а в четвер по щавель, а в пъятницю по дяглицю, у суботу на роботу. *Кр.*

Це так літом радосно, так вишукують причини піти.

Раз-два булава, три-чотирі почепили, пъять-шість хліб ість, сім-восем сіно косе, девъять-десять гроши вісить.

Котилася торба, з великого горба; у тій торбі хліб-паляниця, кому доведеться — тому жмурицця. *Кр.*

Загадують,кому жмурицьця(в піжмурки). Роблять се так: становляться в коло и хто-небудь почина проказувать сі слова, показуючи за кожним,по ряду, на других; на кого випаде слово *жмурицьця* той и жмурицця. В Лубенщині ще й так проказують; «Одіян, другіян, тройцан, перецан, настап, набран, сім коней попутав; котилася торба и д.— ховацьця-жмурицьця». Здаєцця, я нічого не минув в оттих «одіянах». *Ном.*

14140. Ходить квочка коло колочка, водить діток коло квіток, вона каже: клоп! *Кр.*

«Діти втішаюцця курмй, то сами собі передражнюють іі: дітям не заволяє дітей своіх ловить, так вже ій на жаль.»

Курочка, златопірочка! по двору ходить, писклят водить, хахол надимаєть, пана (мужа б то іі) утішаєть.

Діти: вловить, та й гладить, примовляє

Digitized by Google

А де ти (Меласю, чи там хто) гу! сховайсь у ліс, а я в траву (дівчата в лісі перегукуюцця).

«Кумо, кумо, де твій кум?» — «На Дону! а твій?» — «Утонув.» — «Нум плакать!» — «Нум!» — «Нум!» — «Нум!» и д. *Л.*, *Кр.*

Дітвора бавицця — передражнюють жаб, як вони весною кукають.

«Як тебе зовуть?» — «Як крупи деруть.» — «А крупи як деруть?» — «Ломакою, а тебе зовуть собакою.» *Ном.*

Діти пустують. Остатні слова, після *ломакою*, обоє поспішаюцця щоб їх сказать — щоб собакою не воно було, а друге.

Сидить баба на ізу, розвернула ковизу: лізте раки четвертáки на базарь повезу. *Л.*

Московка ребá поіхала по дрова и сокирка тупа, та и зустріла попа; напекла блинців, назвала кравців, а кравець за блинець та и побіг у танéць, (*або*: та и побіг у хлівець, а баран за дуду та и дженицьця буду). *Кр.*

Цур цурачка — гостра болячка (зацурують, щоб чого не взито). *Кор.*

Ой поідем на влови, на влови, товаришу мій! *Ном.*

З пісні; мисливі люді примовляють, виряжаючись до поля.

Собака жайворінка ловив та и господаря загубив. *Кос.*

14150. Присядь, бабо: пани ідуть. *Б.*

14152. «Ой діду, діду, я к тобі іду!» — «Ой як же!» — «Я твою шию к плахті пришию!» — «Оттак же!» *Кр.*

«Кось, кось, кось!» — «Неси *свого моя* ось!» *Кат.*

Незвичайний парубок примовляв, як дівка кликала коня. *Щ.*

«Двісті.» — «Двісті та не в однім місті.» *Л.*, *Час. (1859 р. № 7)*.

«Хліб гніє!» — «Слава Богу, що гніє! гніє, бо є; от тоді погано було б, як би гнисти нічого було (Цимбал Иван; див. № 14192).»

Мели, Денисе, погода тягне. *Лев.*

Говори, Климе, нехай твоє не гине. *Прав. Ниж.*, *Проск.*, *Б.*, *Ил.*, *Ст. Зб.* — ... нехай твоє лихо згине. *Рад.*

(1) твоя. *Павлв.*; и твос. *Час (1857 р. № 12)*.

Лазарь, що по печі лазив. *Щ.*

Максим — кобилячий син. *Ном.*

14160. Мартин — головою об тин. *Час. (1859 р. № 8)*.

Олексій, муку сій, печи паляниці, клади на полиці! *Кр.*

«Що таке?» — «Коли ж таке — печене мъяке, що аж порепалось.» *Лев.*

«Справді?» — «Спряв би, та в нитку не йде.»

«Хто?» — «Хтокало!»

«До мене и муха не пристає, а вас так и обсипають.» — «Од злого духа (од лихого чоловіка) летить и муха.» — «Ні, *на* злого духа летить и муха.» *Кох.*

Так вже Бог дав, що в аршині чотирі четверті (пъяді). *Ах.*

Се було ще тоді, як я сякав у рукав. *Кох.*

14168. Будем на весіллі, так виверием горщик з борщем («Я вам сама подякую: будем...»). *З.* — Як будеш ти заміж ити, то юшку оберну. *Б.*

14170. Чи оце той, що обротьку вкрав? *Крига* (м. Сум. п.).

У когось оброть украли, и як ні докопувались, не дійшли злодія. Всіх задёр взяв, піп вмішався и звелів зібрацьця всім парахвіянам. Зійшлись. «А що ж», пита піп, «усі зібрались?» — «Усі!» — «А той тут, що обротьку вкрав?» — «Тут!», каже злодій... Як зберуцця оце чого люде и кажуть, що всі, то питають жартуючи: «А той тут и д.».

Один чоловік прийшов до сліпої баби, а ії не було в хаті. Увійшла, шука полуна ёго натрапила. «Хто ти такий?» — «Костюк, бабко!» Вона переступила, він пересяде — «Хто се такий?» — «Костюк, бабко!» — и так аж десять раз. Вона як закричить: «Ой пробоньку! повна хата Костюків!» Забралась у боб, та розбила лоб, та из бобу та и кричить — пробу! (в Десять Кіп Казок теж є про Костюків сих). *Кр.*

Я ёму, знаеш, так и так, так и так, а він мені тее й тее, тее й тее — и, ет, пху! *Казки.*

«Лицьвинку Божий!» — «Ці сам Божій!» — «То, Лицьвинку ж, ти чортів!» — «Еге, нехай и чортув, аби не твуй!»

Брень-брень шапувал, напсётив-навонив, у кишеню наховав (дітвора передражнює шапувала). *Л.*

14175. «Саво, Саво! прислав тобі чорт сало!» — «Геть из ним! я з чортами не братаюсь то й сала ік не хочу.» *Кох.*

Еден, крадучи у ночі на бантині у Сави сало, уввірвався и гепнувся серед сіней. Сава почув та й пита — хто, мов, тамі; а злодій ото и звинув так. «Ну», каже, «коли не хочеш, так двері одчини та підсоби винести сало.» Той сердега ще й підсобив...

14179. «Де ти була?» — «В церкві.» — «Хіба служба була?» — «Була: стояла в куточку — вуси напрутила, мов таркан.» — «Та ні,

Digitized by Google

обідня чи була?»—«Була и Обідня, стояла попереду всіх: старезна вже, стоіть та головою хита (пані була Обідня).» *Вал.*

14180. «Як тебе зовуть?»—«Хуторська Одарка.»—«Роззявляй же рот.»—«Набірай лиш.» *Кор.*

Розмовляла так перед во́здушком.

14182. Не кажи бо, батюшко, медку, а кажи люлечки—воно й роззявить роток. *Кор.*

То батько про свого хлопця сказав, як ёму перед воздушком—звісно, як дітям ла́скавенько: «а роззяв», мов, «роток, медку дам».

Такі як и наські, тільки уші довгі. *Кор.*

В однім селі, де зроду не бачили таких, знаєте, зна́ючих, пішла чутка, що іхатиме якийсь. От один з орачів, що були на полі, — бачять, курить дорою берлин: «а побіжу», каже. И побіг—и аж плюнув, що, мов, дурно пробігався. «А що?», питають, як вернувся, «бачив?»—«Та бачив же!»—«Ну, який же він?»—«Та такі», каже и д. А то пан якийсь іхав, и певно медолянин з ним був, у віконце виглядав. *Камн.*

Коли хто в розмові, чванячись, все *я* та *я*, або *ми* та *ми*, то ёму кажуть: «ви сви...».—«Ні!», каже, догадавшись,—и виходить *свині*. *Хар.*

Глеком ім дихать! *Коз.*

О, хтось ззаду є (замісць згадує, як икота). *Ном.*

Сказав, що знав (недоладу сказав, або не догадався). *Кор.*

Годі просторікувать! *Л.*, *Кор.*

Та не замовлийте зуби—не болять (кажуть, як хто хоче звести річ на що инше). *Кох.*

14190. Загубила сорока хвіст (сказаному не довів кінця).

Шумить, як Батурин. *Б.*

Там бач вода шумить. *М. Вілз.*

Чуй, світе мій премилосердий!

Є в рукописах оповідання Ивапа Цимбала, кашовара запорозького (умер на 121 році); в оповіданнёві сёму, в разних місцях, є отті слова—ніби як от в казках почин.

Іж хліб з сіллю и з водою, живи правдою святою. *А. Тонкошкуренок.*

Приказки, починаючи з оциеі, достались мені до рук, як уже Покажчик даний був до друку—тим він іх и не захоплює. *Ном.*

Не розумний тим Денис, що великий має ніс.

Не велика Стеха пані, тим що сіла в панські сани.

Де лихая жінка в хаті, там добра не сподіватись.

Не тільки собака бреше, буває й чоловіку з брехні легше.

Лучче істи хліб з золою, та не жити чужиною.

Хто вже звик чужим жить, той нездужає робить.

14200. На дурного не гукай, а скоріше утікай.

Не всякого пана пізнаеш без жупана.

Брехня лупатий чоловік, та не довгий ii вік.

Не тоді до млина, як вітру нема.

Розумна дитина в батьківській свитині.

Коли хочеш що казать — перш поміскуй, як почать.

Коли праве діло, то говори сміло.

В порожні хаті сумно й спати.

Не смійся, кума, що дурень Хома, бо всі люде кажуть, що й ти без ума.

На що тобі й жінку брати, як нема своеі хати.

14210. Цитьте, нехай *тая* попасецця. *Честоховський.*

Як сів на коня та вдарив в потибеньку та й поіхав поманенько.

З чобітьми и ускоче, и вискоче (такий пронозуватий та хитрий).

Люльку дме та дме (?).

Удрав Панько Оришку *тимсь* під мишку, аж засміялись.

14215. Не свисти, и муха не бъе вечір (?).

14217. Розвелась голота коло болота.

Хоч трісь, а пись.

Хоч лу́сни, а му́сни (мусиш, повинен).

14220. Ходиш, наче усі шляхи погубила.

Нема чого дивувати — така була й ii мати!

Затявсь у волову шкуру (упрямий?).

Оце змурував спаса!

Менджує словом, як Циган кіньми.

Слизький, як циганська дитина.

Таке́ діло (добре) Бо́гові замісць ладану.

Не будеш мій син, ні я тобою боліла!

14228. Гапка-лапка, козина головка: не боіцця ні собак, ні сірого вовка (дражнять Гапку).—Гапка-лапка, пішла на долинку, принесла дитинку. «Оце тобі, татку, за твою науку: сядь собі у за́пічку, колиши унуку».

14230. Оце тонкий та гінкий! як би зад усох та голова опухла, то й зайця догнав би.

Не доля́ду-ладу, поцілуй собаку ззаду.

Лучче дітки хоч голенькі, аби живенькі.

Таке слизьке, таке слизьке, що й обома не вдержиш.

Digitized by Google

Та це (*або*: Еге) нароком, коли ґудзь (*або*: мордуля; *або*: синяк) під оком.

Куди тебе бенéря несе (*або:* понесло)?

За сю пісню — книшів шість, перéпуст грошей и капшук горілки (примовка).

Жидівочка Рохля під припечком здохла; а Жид з переляку ухопився за гепаку (*або:* а в Жида з переляку порепалась гепака), та й носиця и не знає, що робити: чи на тину почепити, чи в помиях утопити, чи обід зготувати — Жидівочку поминати.

На́ тобі на кутю гречки.

Куца — за всіх лучча.

14240. Гей, куца! бодай тобі хвіст одпав!

Куди сон, туди й ніч.

Козак козаком — навіки вікóм.

Ой далеко-далеко до города Київа, а від Київа аж до Полтави, а з Полтави аж до Варшави.

Як безталання, то й безділля.

Оглядівсь Циган, та в ягоди.

Поклони горбів не роблять.

Михайло-бурхайло вівці пасе, Оришка-безкишка істи (*або:* обід) несе.

Куди не кинь, то упилась (?).

Будем з горем боротися, поки ми ёго подулаєм, або воно нас поборе.

14250. Уродаю (вродливому?) то й у свитині пригоже.

Видно сучку в ретязі.

Осміхаєцця, мов цуцик на ретязі.

Баче лиска, відкіль блиска: хвостом має — хмари не розмає.

Покот-покотило, горох мрлотило.

Од ворога сховаєсся, як у землю вкопаєвся.

Надув губи, мов *тая* на вітер.

Нічого собаці робити, то хвіст лиже.

Окрутнувся и не счувся.

Росташувавсь, мов Жид у ярмарку.

14260. Оце той кисет, що чорт яйця несеть.

14262. Сердицця, аж мініцця.

Там тебе ждуть — з двома дрючками, за дверима, на порозі.

Ходе по волі, як пес на прикові.

Пішла голота на вигадки.

«Душно!» — «Скинь кожушно.» *Не.* — ... та полізь *Ном.*

Цитьте, діти, та мовчіть та нікому не кажіть: кішка здохла, хвіст обліз; хто заговоре, тому рот загороде; хто писне, тому груди стисне, а хто засміецця, тому не минецця — той иззість (як діти пустують, то щоб утихомирились). *К.*, *Хар.*

Не баче сліпець, де шляхові кінець; а як захоче, зайде, море перескóче, край світа знайде. — ... сліпець, де світові, кінець; на розум зайде, край світа знайде.

Знай, свине, пъятницю.

14270. Як сів на коня, то й доля (*або:* мати) моя. *Кан.*

Ото заробив на часи! *Ч.*

Я крайній на дірці, на черзі.

Ні здужа, ні подужа. *Щ.*

Хи́рява баба — як гирява макітра.

Будь здоров из милим Богом из усім родом.

Чорт лика дере (як тріскаєцця и задираєцця шкурка на пальцях, коло нігтів). *Л.*, *Кат.*

Я з тебе (*або:* тобі) дух випустю. *Кат.*

Cui-cui, а куцом egit (школярська).

Omnis culex suum болотум lavdat (id).

14280. Наклав-наклав, напаскудив, ледві сопе.

«Сказав!» — «Щоб тебе сказило (*або:* Щоб ти сказився).» *Хар.*, *Кат.*

Слово *сказав* переверта.

Чорт дёготь гонить (про жіночу менструацію). *Хар.*

14283. Спився из круга-світа.

14285. Хоч не влад — широко не замітай. *В. Білз.*

Помаленьку, брате, на корито впадеш. *Не.*

Не той пан, що надів жупан, а той, що в ёго щире серце. *Не.*

Хто міняє, той *чимсь иним* воняє (од *Камн.*) *Кор.*

Бісови шелегейдики!

14290. «Не радуйся, синку, чарці!», навчає було мене покійна мати — так и й досі ii слухаю: як дійде до рук чарка, я скоренько ii випъю и віддам зараз — ні трохи ii не радуюсь... хай ій цур (приказував один старенький, що и геть-то полюбляв ту ледащицю)!

14292. Пішов уже жебрувать (просить у того, у другого, у третёго).

Не к тобі річ (як хто, розмовляючи з ким, угрішицця, то ото приказує так, ляпнувши себе ззаду).

Стрільної баби онук (така то рідня!).

«Де воно (шука чого)?» — «Десь лежить!»

14296. Се ще мамій (мамин мазун)!

14298. Сцикля-маля! пішла до коваля, наілася сірки — *помочила* всі дівки; сіла на колодці — *помочила* всі хлопці (дражнять, як хто убу́рюєцця).

Швець, мнець, копилець — набрав підошов та й к чорту пішов (дражнють шевців. Див. № 11082).

14300. А щоб вас — тьма (багато; налаять хотів, та роздумався).

Digitized by Google

Дай, Боже, щоб пилось та ілось, а робота й на ум не йшла!

Душно, як один парить, а два на голові й на ногах сидять (як хлосту дають).

Буває, що и на полі рожа виростає. *Мордовцев.*

На слові скоре, а в ділі горе.

З нудьги та поідемо в Деньги (село).

Коли з топленої хати йде, то й дверей не зачиняє.

Готова дуга й удила, не достає тільки возочка та кобили.

Роби добро—не кайся, роби зло—сподівайся.

Проти дня брехня, проти ночі правда.

14310. Ище то не біда, як у просі лобода; а оттоді біда, як ні прісця, ні лободи.

14311. Од біди не одмолився, а од лиха не вирвеш.

14313. Хто вище злізе—дужче пада.

Гарно, гарно співаєш!.. а як перестанеш, то ще лучче буде.

Збіраєцця (на що там), як старець на свічку.

Загубив ключі од заду (як ригає).

14317. Проти лиха на пригорку, де пень бреше на колодку («я живу проти лиха и д.»).

14320. Сидить Циган и сніда: в одні руці сало, в другі хліб; хліба багато, а сала трохи. От він, щоб сало не вивòдилось, хліба вкусить, а сала—понюха.

14321. Як оженився я, дав мені тесть в придане торбу з сьомá перегородками: на хлібі й на вúхліб, на пшоно й на вúпшоно, на сіль й на вúсіль... Та дав ище кобилу — таку, як положить на віз сім мішків порожніх, то ще з гори й біжить.

14324. «Ти бісового сина дочко по десять разів на день іси! и хліба тобі не настачиш.» — «Де ж таки по десять разів!.. всёго по тричі.» — «А пощитай сяка-така!» — «Снідала-обідала — раз іла, полудновала-підвечіркувала — два іла, вечеряла-повечіркувала — три іла.»

«Що, Цигане, з мъяса добріше?» — Шкюрочка, пане!»

«Чи добрі, Цигане, бджоли?» — «Хто іх зна, чи вони добрі, чи ні! а що мед, то тяжко солодкий.» (Див. № 6514).

Була в мене половина, та не в моій хаті: він бо ії убирає, він же по ій ходить; а як треба поладити, тоді мене зове.

Шкода перемішувати тісто, виннявши з печі.

Понюхав пирога, та не вдалось покуштувать.

14330. Чорт миром хоч мутить, а в болоті любить жить.

В мене нема на роздачу: я й сам собі не настачу.

14332. За шага хтось уші нашмага (?).

14334. Хоч и котолуп, та гроші має.

Тари та бари, завтра Варвари.

На конюшні извиняють (се б то, як пірчять и утеє? *Ном.*).

Не займай біса, то лихо; займеш, то й двоє.

Дівчата ростуть, як собача лобода, а хлопці—як камінь.

14339. «Кажи казки!» — «Не смію.» — «Кажи приказки!» — «Не вмію.» *Морд.* — ... «Кажи небилиці!» — «Небилиці? добре! (як дальше—гаразд не памъятаю: здецця отте кажуть иноді, що під № 13127). *Ном.*

Одміни.

7.—... а з Богом—хоч за море. *Час. (1859 р. № 6).*

11. Як Бог поможе, то все буде гоже. *Б.*

47. Бог довго жде, та й кріпко карає. *Вал.*

78. Бог измóчить, Бог и висушить. *Б.*

82. Чоловік думає, а Бог ýмає. *Алекс.*

116. —... у міх, та під лавку, а сам за сметанку. *Лев.*

176. Святий та Божий чоловік кожаний. *Вал.* — Ох ти святий та немазаний! — Святий та Божий: свічку ззів, а очима світить. *Кор.*

193. ... а біс риженький. *Вал.*

239. Відьмак и непевний—усім відьмам родич кревний. *Б.*

240. Упир и непевна — усім відьмáм родичка кревна. *Б.*

270. Сліп родився, сліп—не бачив. *Кор.*

Digitized by Google

—Сліп родився, на Бога не дивився; сліп не бачe — мене не займе. *Новг.*

289. Знахарі и знахарки, замісць «во истину воскресе», кажуть: «по болоту ходжу, чаёк деру», або що инше, що думають заподіять чарами. *Кор.*

299. Шкарярущу таку (а теж и кісточки з свяченого баранця, поросяти и д.), коли нема близько бігучої води — вкидають у піч, щоб згоріло. *Кор.*

301. Дурень уродився. *Камн.* — Чорт уродився. *Кан.*

340. Помагайбі, гаечку! дай гриба й бабочку, сироіжку з діжку, хрящика з ящика, красноголовця з хлопця. *Кор.*

В Коропі, замісць «ходім по гриби», кажуть «ходім по губи». *Камн.*

341. Мороза кличуть куті істи, вибігши з хати, з качалкою, або з мъялом, бóсо. Добігши до воріт, треба тричі шибнéм ударить у іх, приказуючи: «Морозе, морозе и д.» Робиця се ніби для того, щоб не поморозило чого в полі, весною або осінню. Кличуть мороза — дітвора, шутём. *Кор.*

347. Ходить Илля на Василля, носить пугу житяную—куди махне, жито росте. Роди (¹), Боже, жито, пшеницю, всяку пашницю. *Кор.*

(¹) Василова мати пішла щедрувати—роди. *Л.*

349. Христос воскрес та в лисинку, дайте ейце и писанку. *Кр.*

Молодь пустує. А то ще чоловікові трапилось цілу ніч и цілий день на Великдень шукать волів—кудись забігли. Набадуравши вже надвечори, так іх привитав на радощах... мої волики!за вами, чортами, та я ще й досі паски не ів». *Камн.*

394. Нема тоеі дробинки, щоб до неба долізти. *Не.*

411. На сарану кажуть. Див. *Вел.*(*III*, *87*).

412. Лютень казав: як би в батькових літах,—бику-тритяку роги вирвав би. *Вал.*

413. В Марець ще замерзне старець. *Кор.*

421. Хазяйки дуже стережуцця, щоб благовісним яйцем не підсипать квочки, чи щò там, и дляτого помічають ёго, щоб не помилиця; бо, кажуть, з таких яець вилуплюющця уроди: з двома головами, з чотирьма ногами и д. Як хто вкоіть,що недоумкувате — грімають: «И, ти вже! благовісне коко!» *Кор.*

427. До східсонця охаючують хату и сами вимиваюцця, або и до річки йдуть. *Юр. (Час. 1855 р. № 21).*

456. В Переплавну середу переплівають (хто мистець плавать) річку, щоб судорга не змикала ноги, як плаватиме. *Кор.*

457. *Божі онучі* розводяцця на полоці —нестеменно, як *налисники* московські. *Кор.*

461. В Юринівці (*Новг.* п.) на Клечаннім тижні дівчата не роблять, а *проганяють русалок*: ходять у ліс, варять там разну потраву, и найпаче яєшню, и пъють горілку. *Час.* (*1855 р. № 21*).

471. Соловейко вдавився ячмінним колоском, а зузуля мандрикою (соловей перестає співать, як ячмінь почина колосицця). *Час. (1859 р. № 12).*

493. Свята Покрівонько! покрий мені та голівоньку—хоч кленовеньким листочком, хоч біленьким платочком. *Б.*

497. До Дмитра дівка хитра, а після Михайла, хоч за попихайла. *Лев.*—... хитра, а після Дмитра баба хитра. *Б.*

521. Стрічаюцця на Срітення зіма з літом, щоб поборолься, кому йти наперед, кому вертацця назад. *Кор.*

524. На запуски, як завъязано. *Коніс.*

566. В *Сім Кіп Казок* се Циган так казав, крадучи уночі угірки. А господарь почув, за кий та й чекає блискавиці, и тільки що блиснуло—як лусоне ёго! «От», каже Циган, «и блискавиця вже вірвалась!» Але чоловік лоп ёго за чуприну! «Ой батечку, голубчику! бий мене и що хоч собі робя, тільки мене через пліт не перекидай, бо мене й до шатра не приймуть!» Див. № 3920.

570. Коли йде дощ крізь сонце, кажуть—то чорт жінку бъе и дочку заміж віддае. *Кос.*

576. Як уперше йде пóвесні дощ з громом, виносять и кладуть на дощ пікну лопату, а иноді и пікну діжку. *Кор.*

Д. Камінецький, що про сей звичай записав, каже, що він не знає проти чого се. В Лубенщині, де на дощ викидають помело и кочéрги, и викидають не тільки весною, а и абиколи, — роблять се, щоб дощі йшли. *Ном.*

581. Кажуть, що дощ завсіди ходить до Бога й питає, куди ёму йти. Госпідь каже: «Иди, де просять», а дощ каже: «Туди, де косить? знаю, Господи, знаю». *Казки.*

590. Темно, хоч в око встрель. *Гулак.* — ... стрель. *Л.*

Digitized by Google

635. Оце мороз! аж руки у шпару позаходили! *Кор.*

642. Грівся Циган у нереті, та й зубами стука. *Ш. (1853 р. № 41).* — Нагрівся, як Циган в неретку (показуючи кріз очко, казав: «се ж то тут холодно, а як же там!»). *Кор.*

694. Колись бувало, що зривало; а тепер—здёргуе. *Б.*

740. Як ідеш у Сураж, то й бери свій хураж. *Черн.*

743. Падзідун, дзекало. *Кор.*

А Литвини наших дразнять *секалами, секало*, що кажуть *се*, а не *ета*, як мовляють Литвини. *Камн.*

797. Ти козак, тільки паністара не так. *Б.*

801. Виросло під час потерюхи з Турками, за царици Ганни Ивановни: вісько на зімівлю приходило на Украіну и брало, що ёму треба. *Час. (1859 р. № 8).*

850. Не приходиця Цигана дядьком звать. *Коніс.*

867. Хто Ляшка́ рубатите, той козацьку жизь (?) знатиме. *Не.*

875. «Ляше, ти блудиш!»—«Чорт ёго матір бери! еднаково мені цілий день іздити, бо то за повинность.» *Казки.*

880. Що кому годиця: шляхтичові шабля, мужикові свиня. *К.*

Стрів шляхтич, везучи до торгу свиню продавать, хліборобa, що́ найшов шаблю. Подобалась шляхтичові шабля, —и сяк ii приміряє, и так... «Продай», каже, «шаблю!», а грошей катма. — «А що ж з тебе взять?», каже мужик, «хіба свиню даси?»; а далі, певно помітивши, що той замъявся: «та», каже, «и на гаспида тобі шабля!», може й ще що додав—уразив шляхецький гонор. «Co komu należy», одтяв шляхтич, «szlachcicowi szabla, chłopowi świnia — bierz sobie świnię». *Камн.*

883 и 8108. У мужика чорт сидить в грудях, у Ляха в ухах, а у Жида, то в пъятах (що не мерзнуть—той в груди и д.). *Казки.*

890. Щоб, пане, ваші оці очі Бог на світі подержав, а родимі—щоб повилазили! *Час. (1859 р. № 33).*

«Нате, пане, оці гроші, а за той рік віддав.»—«Ні, не віддав.»—«Ні віддав.» —«Подай окуляри!»; подивись у запис —«Правда, віддав!»—«Щоб, пане и д.»

906. Сказав Гонта.

925. Дурний гóю! продав кабак (гарбуз) замісць лою! *Щ.*

Так казав Жид тому чоловікові, що обдурив ёго, продавши застиглий лій, а в середині, замісць лою, гарбуз.

930. Дайте мені з комареву ніжечку, з Антонову слізочку. *Кор.*

Циган так просить салця (милостини), як дадуть одного хліба. *Камн.*

933. Не жалкуй, куме, на Бога — од квасу діти померли. *Кул.*

У шевця повимірали діти, а Циганкум прийшов: «чи нема, куме, чого напитись?» Той з свого жалю: «он», каже, «квас, напийся.» Той сёрбонув шевського квасу та й каже.

939. Циганка від Цигана втекла до кума, а кум саме обідав; посадили и ii, а ій сёго й треба. Коли и Циган біжить бити Циганку. От его вгамували и посадили обідать; та покраявши поросятину, поклали що краще з свого боку. От Циган и каже до Циганки: «Ну, суко, добре ж, що ти сюди втікла, ато б я взяв та и звернув би тобі въязи оттак!» *Кул.*

950. ... «Нещирість!»—«Спекуляція?» —«Циганство!» *Ил.*

967. Турма велика и кріпко збудована, та чорт ій рад. *Кор.* — Кріпка турма, та чорт ій рад. *Вал.*

974. В Лубнях на базарі два козаки радились, чи оддавать своіх синів в науку у школу, що далеко од Украіни, та отто й пристали на тому, що, мовляв, як надів оттаку сумку, то візьме оттку й думку. *Коніс.*

983. Мъяковбасало. *Щ.*

Так відгадував Циган, як подорожній чоловік сказав ёму, що він дасть їсти, але перш нехай вгадає, що у ёго в мішку.

1020. Ситник коробейнику не товариш. *Кор.*

1029. Чухайся кінь з конем, віл з волом, а ти з прóстим козаком (так казав один поважний панотець, піймавши у коморці дочку з козаком). *Щ.*

1043. Така честь, як собаці в ярмарок. *Кор.*

Або всюди ганяють, або хазяін до воза привъяже. *Камн.*

1046. Нехáй тебе задні візьмуть. *Щ.*

З казки про Йвася и відьму.

1074. Не хоче курка на вечорниці, та несуть. *Вал.*

1089. Через силу и кінь не повезе, через міру и свиня не зсість. *Кор.*

1117. Мовчанка не пуше, та живота не руше. *Гл.*

1125 и 11415. Цимбал Иван (див № 14192) росказує, що як вигнав Бог людей з раю и одні почали добре працювать, а другі байдики бить и однімать од працёвитих

Digitized by Google

добро, то Бог оддав лєд працёвитим у вічну неволю, и щоб було їх чим страхать, дав киі, вирубані у Ёго саду. Отті киі стали у людей, як вони по світу розійшлись, ніби бе́рла, и од такого то кия и мення Києву пішло, «а у людей», додає оповідання, «пословиця ведецця: язик до Києва и до Кия доводить.»

1141. — ... що панам вбрання не настаче. *Х.*

1168. Паноти що свиноти, и нашого таки брата що-Бог-дав. *Кор.*

То ніби хтось, нерозумний певно, росказував, що так багато було на ярмарку.

1174. З Десять Кіп Казок.

1177. Який таки з тебе пан, коли одягся не в жупан! *Стороже.*

1254. Чоловік, ловлячи рибу, витяг пляшку; одіткнув—вискочив чорт... Разні капості робив той чорт чоловікові, та ще й кпить: «не мужик ти», каже, «а ворона.» Стій же, дума чоловік, — и пита чорта, як, мов, ти туда умістився у пляшку? «Ось як!», каже, и вже в пляшці... Чоловік скоренько заткнув пляшку, перехрестив затичку та знова в воду.. Див про се: *Час. (1857 № 12).*

1304. Що старші робять, то молодші одбувають. *Дуб.* (Widok przemocy и д. Бродовича).

1362. Статок робить достаток. *Ил.*

1509. Адін той хвостічок у дворе, да й той у бездні той (на панщині) стирчить. *Мг.*

Со заіжджому росказувала бабуся про убогі вжитки сина: «Яна (синова жінка) гибеєць, ён (син) у вавкавеньку встряв (приставлено паньску лёдовню копать); адін той и д. (ні на чім, бач, и хворосту привезти, щоб зварить що)». *Камн.*

1526. Гольпак масті и д. *Лев.*

1545. Пан служив десь, и ёму прислали з дому всячини. «А як же справляєцця там новий єконом?», пита чоловіка, що привіз.—«О, то-то, пане, несецця!» — «Ну що ж? як?»—«Все, пане, знизу поли підрізує та й плечі латає.» *Казки.*

1548. ... живе, а чортом дише. *Кор.*

1561. Бог узяв та чорту оддав. *Кор.*

1563. Був шаг та в кишені ростерся. *Кор.*

1619. То чорт *бідний*, а чоловік *убогий*. *Кор.*

1663. Як на щастя иде, так и пъяниця справицця, а як на нещастя, то й піп скрутицця. *Кр.*

1677. Й князі бувають у грязі. *Мордовцев.*

1847. Шукай вітра на облозі. *Коніс.*

1852. Оббився, як кремъях. *Кор.*

1858. .....

То був коваль такий мудрий, що взявся лемеші чоловікові ковать, та багато заліза у віпсу повернуб, перепалив. «Ні», каже, «чоловіче, скую, тобі сокиру!» — «Та чи сокиру, то й сокиру!», каже той. Куе-куе коваль: «Ні», каже, «не сокиру, а серп!» А далі вже—швайку, а далі й пшик: розпік залізця шматочок, що зосталось, та в воду—«от тобі», каже, «и пшик!» *Камн.*

1880. Перевівся на руді миші. *Кор.*

1894. Як віл злизав. *Кор.*

1933. Коло носа въецця, а в руки не даецця. *Кор.*

1983. Ти хочеш угору, а чорт за ногу—підожди! *Кор.*

2019. Пішло вже на лихо та на погибель. *Кор.*

2023. ... та ще з лишком. *Мар. В.*

2037. ... халявки продавши. *Кор.*

2041. Хіба ж уже й співать не можна? *Кор.*

Мачуха дала на сніданя дітям чогось ласенького, а пасинкові нічого. От, той боіцця попросити, та тільки мугиче собі, співає: «я б и хліб ів, я б и хліб ів».—«А пранців не хочеш?» гримнула мачуха.—«Хіба ж уже й співать не можна?» *Кор.*; є про се и в *Казках.*

2069. Хоч ти, пане, лопни-кричи, а кобила не везе. *Кор.*

2082. Як такого ходу, то лучче з мосту та в воду. *Мордовец.*

2184. — ... ззідять ії злидні. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

2212. Од Києва до Кракова всюди біда однакова. *К.*

2258. Буде жалю по кісілю, ми и кваші наімося. *Кос.*

2267. «Буде тут плачу́ й голосу!», казав Циган. — «Чого се так? — «Як мій батько вмре.» *Кор.*

2346. Син то такий був розумний, росказував, як єконом піймав їх коней в просі. «Єконом крикнув на осаулів, ті и вхопили батька, як чорт грішну душу, и розтягли, як лиса. А єконом ёго батогом цьвох, цьвох! а батько як зачав корчити лице, та ногами пацати, та кричати покозячи, то мене аж сміх брав; а як потім узялись до мене, то так, брацця, бъе дошкулно, що коли б були не держали, то сам був би не вилежав.» *Казки.*

2385. Наівсь бобу та й кричить пробу. *Кор.*

Digitized by Google

2462. — ... що й закаканою паличкою не дістанеш. *Хар.* — Без кочерги й не приступу. *Кор.*

2491. Пишаецца, як попівна в гостях. *Щ.*

2522. Як би не ви, та не ми, то б ми тута не були, горілочки б не пили; ато ви тут, и ми тут, и всі наші діти тут, горілочку з нами пъють. *Кр.*

2578. Нема ні в кім правди, тільки в ремінним поясі та в залізні прязці. *Ч.*

2580. Про тебе, Хома, и в світі нема. *Кр.*

2586. Не одна вдова го́род збудувала. *Кр.*

«Ото помочі як не бува, та само не вробить, не сила ёго.»

2617. Лошя в гузі, а вже й обротьки плетуть. *Кр.*

2637. Упартий—треба черепком уха різать. *Кор.*

2647. Ти ёму—в вічі, а він каже «свята роса.» *Кор.*

2656. Про «стрижене, а не кошене» див. Отеч. Зап. 1856 р. № 4, арт. А. Пипина «О русскихъ народнихъ сказкахъ.»

2721. Або вішай, або додому пускай —мені треба на ярмарок іхать. *Камн.*

2820. «Хто винен?» — «Кума!» — «Также ii в хаті нема?» — «Так плахта ii висить, —будем ii бить!» *Кр.*

2837. Два ку́ми вертались з ярмарку через одно село и вже тее... «Тпрр!», зупиня один шкапу. — «А чого?» — «От мені ще треба до людей вступити.» — «Е, куме, Андрію, та не будте ж бо ви свинею!» — «Овва! як же мені не бути, коли мене люде знають.» *Казки.*

2965. ... ні мнець, ні направка. *Кор.*

3114. Циган и мірошник залицялись до одниеі дівчини. Циган каже, «як підеш за мене, то будеш як пані: я буду кувати, то й істимемо хліб»; а мірошник каже: «иди лучче за мене: мов ділo мірошницьке—підкрути та й сядь, а коряки бери!» — «Бач», каже Циган, «він и сліпий: ось понеси молоть, то підкруте, полапа борошно та й сяде.» Дівка пішла на той спиток; справді, підкрутне оце, полапа, та й знову тні ж (кохав дуже дівчину и бажалось дуже догодить). Нерозумна подумала, що справді він сліпий и пішла за Цигана. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

3126. Пумпу́е, як чорт. и д. *Кат.*

3140. Сновидае, як Марко по пеклу. *Коніс*

3146. Бий дрібніше—більше буде! *Кор.*

3151. Д. Ёвхименко дума *(Час. 1859 р. № 7)*, що вітрів батько—*Стрибог.* — В лубенські околиці про вітра таке росказують. Там у Мгарському манастирі (здаецця на хорах—гаразд не памъятаю) було, а може й тепер є, якесь обличчя страхо̀винне, ніби з кільцем в губах (на стелі, ліповщицька работа). Кажуть, що ото *старий вітер* з закованими губами. Що тепер вітрі є, то, кажуть, молодь шастаецця; старий же тільки иноді в щілинки поміж губів дмуха — и отто бурі бувають. Як би ёму губи роскувать и він дмухонув на ввесь рот — все б поздував на світі, гори з долинами порівняв, кінець світові був би... Одже, кажуть, колись таки ёму роскуюцця губи. *Ном.*

3153. Вирвався, як з конопель. *Проск.*

3275. Милий мій покою, и я з тобою. *Кор.*

3237. И водою не замутить. *Кор.*

3347. Січе и руба (розсердившись, скоро говорить). *Кор.*

3349. —... гайнів брат. *Кор.*

3541. — ... під хвіст, а не на святу землю. *Л., Кат., Хар.* — Плюй на свій слід, та на свої руки, та на свої ноги. *Кор.*

3552. Ракша вонюча. *Кат.*

3557. Чорт буроі (*або:* дикоі) баби. *Кор.*

3579. Про *Каянську дочку* див.: *Час.* (1857 р. *№* 12).

3603. В Десять Кіп Казок є довга про се брехенька. Вовк хотів ззісти попового наймита, а той ёму хвоста відірвав и втік на дуба; вовк зкликав других вовків и почали риштування робить, щоб то до наймита добрацця: куций ліг на землю, на куцого другий вовк и д.; наймит ото сказав так, — а куций тоді як шмигоне зісподу, так усе риштування й гепнуло об землю.

3625. ... вкрутить. *Павлв.*

3627. Достанецця хребту й животу и треті паністарі. *Кор.*

3667. Щоб тебе вихрами та бурами винесло. *Кор.*

3674. Щоб ти не минув Вересоцькоі греблі та Хоменкових рук! *Н.* — ... и ніженського суда.

Хоменко, кажуть, був злючий становий.

3690. Щоб тебе кат не минув. *Кор.* — Щоб ти ката (*або:* катівських рук) не минув.

Digitized by Google

3705. Щоб на тобі сорочка тряслась! *Кор.*

3734. Грець тебе побивай! *Ч.* — Щоб вас греці мордували.

3736. ... не стішився. *Кон.*

3738. Щоб ти лопнув, щоб ти тріснув, щоб ти луні нагнав. *Кор.*

3756. Душив твого батька! *Нов.*

3779. Щоб ти лопанки нагнав. *Кор.*

3801. Щоб твоя кість непрощена була. *Кор.*

3804. Вибештував, буде з ёго! *Кор.*

3838. Було те ж: *Час.* 1854 р. карт. 77, и 1857 р. № 15.

3857. Буханцями нагодувать. *Кор.*

3905. Барана стережуть, а козлу намината дають (sic). *Лев.*

4011. Сповідаецця Маруха од пъят до уха. *Кор.*

Се черніговці глузують з степовиків (Полтавців), що в їх колись було церков мало, и чоловік год у сорок не бачив, и які вони. Багато про се є прикладок—от хоч би й ся (Полтавці такі прикладки прикладають Харсонцям, Катеринославцам — степовикам. *Ном.*). Послали молодицю, що взята з степів, говіть, а вона и церкви зроду не бачила. Прийшла вона до пустого вітряка: «Чи се», каже, «церков?» — пастух сидів під вітряком. —«А на що тобі?» — «Та таке й таке діло», висповідати, мов. — «От я», каже, «висповідаю!» — и почав ii батогом вздовж: «сповідаецця», каже, «Маруха...» (спитав, що звуть Марухою), так що бідна молодиця, прийшовши додому, «и сама», каже, «не піду, и дітям закажу». *Кам.*

4044. Між ними чорт межу переорав. *Кор.*

4097. Повадиця глечик по воду ходить — там ёму й головку положить. *Кор.*

4100. Скажеш—не моя мати, як приведуть перед зелені вікна. *Вал.*

4103. Підожди, воно тобі випадком випаде. *Кор.*

4229. А чому в раки там очі, так про се росказують. Як сотворив Бог усяке живе творення, то зразу всім наділив и очі, а раку якось и забув. От рак и повзає собі без очей, а Бог згадав про ёго та й несе ёму очі: «Рече, на тобі очі!» А той, одно те що розсердився трохи, а друге те, що, дума, може, й без них можна обійтись, и каже: «Уткни іх *оттуди*!» — Бог и вткнув. *Кам.*

4250. «Окунець-молодець, повернись передом — поговоримо з тобою!» — «Коли ти щука бистра, поговоримо з хвоста.» *Кор.*

4294. Пустив на отчай душі. *Кор.*

4346. Се росказують про зайця, що як осточортіло ёму погане життя—що чоловік обіжає, орел хапає и сова навет дере—«Піду», каже, «утоплюсь, усі мене обіжають — я послідущий на світі!», и побіг до річки. А жаба плич од ёго в воду. «Е, годі ж топиться», думає собі, «є той чорт, що й мене боіцця — я не послідній на світі.» *Кам.*

4357. Ей, чоловіче, а ні важся! бо що два, то два, а не еден, а собака третій... гуджа — гавх! *Казки.*

На лушню шапку надів... а щоб дуже боялись ті пеньки, ще й третёго пригадав — гавкав.

4466. — ... доступ має. *Кор.*

4461. — ... хоч в ухо ёго бгай. *Кор.*

4511.... Спас, а шосту про запас. *Кор.*

4516. Панська обіщанка дурню радість. *Н. (Час. 1853 р. №23).*

4562. Будь здорова як вода, багата як земля, щаслива як зоря, плодлива (плодюча) як свиня. *Р.*

4567. Так у Києві роблять: недогарки поідять, а сами поночі сидять (див. № 4996). *Б.*

4570. Се старий чоловік так привитав молоду господиню після весілля, перед чаркою: «разом двоє», каже, та й зупинився; молода господиня засоромилась — тоді він додав: «щастя и здоровъя». *Бер.*

4584. Іден шляхтич, як не було нікого в костёлі, молився св. Антонёму: «Свенти Антоні, чи даш, о цонь проше?»; а закристіян, що нарочито заховався за вівтарь, — «Чего?» каже. — «Пенендзи, свенти Антоні!» — «Не дам!» — «Чему ж то, свенти Антоні?» — «Бось кеп!» — «Свенти Антоні! даць не далесь, о цо просілем, а кпаць не кпай, бо естем шляхциц, мам шабле и своей се крживди помщє!» *Казки.*

4677. Немає більше глухого од такого, що не хоче слухати. *Кос.*

4693. Бісова зни-біда (лайка на худорлявих — дитину то-що). *Кор.*

4761. В три вірви. *Л.* — ... вирви. *Гат.* — Заробив три вірви в шию, а четверту наздогінці. *Не.*

4768. ... и в Жида запобігти. *Кор.*

4866. Воно вилюдніе — и добре буде. *Кор.*

4938. На вже, полатай душу (поласуй). *Кор.*

5019. Собаці (звали ёго Куртою) вовк в пригоді став: умовились, що вовк вхопить у хазяіна дитину на жнивах, а Курта одніме, то хазяін знову Курту шануватиме (ато зовсім старого Курту женуть

Digitized by Google

з світа); умовились, — и зробили так, и знову Курті шаноба. Щоб оддячить за се, Курта разно задоволняв вовка, а далі и під піл нишком заховав ёго, під весільний час у хазяіна (вовкові, бач, забажалось побачить людське весілля), нагодував ёго там добре, горілки ёму вкрав (и того вовкові забажалось). Як напився той горілки, и ёго охота забрала до співів; Курта чогось овихнувся — він и заспівав... (Див. № 14007). *Казки.*

5027. Сим, Боже, й карай! *Л.*, *Кор.*

5069. — ... гола, аби своя воля. *Кор.*

5093. Накасавсь, як голий на улицю. *Лев.*

5145. — ... и мені того не велів. *Кор.*

5228. ... віддати москалеві за спасибі: *Збр. Лаз.*

5236. Не все добре, що смакують; не все погане, що бракують. *Кор.*

5302. Як візьму у руки — набереся муки. *Лев.*

5344. Оттака новина, бруньки три копійки решето. *Час.* (*1859 р. № 33*).

5401... два язики: єдним Бога хвалить, а другим людей дурить. *Проск.*

5406. Подай мені, Господи, той розум, що в Москаля навпослі. *Кох.*

5451 и 5465. ... Бога. *Ст. Зб.*

5560. Обридло, як (¹) бабі жнива. *Ном.*

(¹) Остило, так як. *Б.*

5702. Чай примічай и д. *Кор.*

5713. Пошитий из самих чортових (*або*: жабячих) спинок. *Щ.*

5751. Не хоріла, не боліла, та проскурку ззіла. *Кор.*

5821. — ... памъяткóвого. *Кор.* — Треба б чубковоі на памъять.

5823. Як би чоловік знав, чого не знає, то й мав би, чого не має. *Полт. Час.* (1862 р.).

5845. — ... сій жито — хліб буде. *Пир.*, *Коз.*

5872. Один чоловік ставив свічечки в церкві и, дійшовши до св. Михайла, приліпив ёму одну, а куцанові другу. «Не ліпи», кажуть, «там!» — «Мені наказував батько—и того, мов, не гніви, и того не дражни». *Казки.*

5909. Не кайся рано вставши и замолоду оженившись: рано встанеш — багато діла вробиш, молодим оженившись — дітей до розуму доведеш. *Кул.* (опов. *Маёр.*).

6023. Наука в ліс не йде, а з лісу виводить. *Кор.*

6033. Нема муки без науки, нема науки без муки. *Полт. Час.* (*1862 р.*).

6069. — ... жінко постоли й онучі. *Кор.*

Ніби то чоловік навчився так од школярів (майстрував в школі, чи-що) и, прийшовши додому, орудував жінкою. *Кам.*

6109. В 1789 р. приказку сю сказав Сидір гуменний (с. Ситница Луцького п.) після слів: «добре б вирізать Жидів, хоч и Ляхи не добрі». *Widok przemocy u d. Brodowicza.* Теж говорив и Богдан Хмельницький 1648 р.

6156. Дурна голова ні и д. *Кор.*

Каже лисий, як шкунтують, що, мов, голомозько,—и тоді ёму одказують: «На ледачі ниві трава не росте, а тільки собаки какають».

6352. Здорова, як нагайська кобила. *Кор.*

6354. Борода до пояса, а розуму ні волоса. *Хор.*, *Пр.*

Говорено було про недотепних парубків. *Конiс.*

6364. ... на тебе, навісноголовий! *Кор.*

6365. ... батька дурного и матір навіжену! *Кор.*

6368. ... слід та на свої руки, та на свої ноги. *Кор.*

6372. ... грудку на прикуску. *Мордовцев.*

6382. Шик-пик — и нема нічого. *Кор.*

6384. Сцик на гвоздик, нехай зеленіе. *Кор.*

6394. Добридень на Великдень, будьте здорови з Новим годом! *Кул.*, *Кор.*

Як хто недоладу що скаже.

6418. «Здоров, Терешку, в новій сороцці, що мати з рядна пошила!»—«Еге з рядна, та з достатків: то мати наумисльне такі товсті нитки виводили, бо у нас сёго року дуже коноплі були народили.»—«А чого ж вона така куца?» — «Бо така витекла.» *Казки.*

6490. — ... замішає. *Л.*, *Кор.*

6548. Годяще — на віник та на смітник. *Кор.*

6558. Ожугом звецця теж, або ще й частіш (напр. в Коропщині, як каже д. Камінецький), держалко те и без кочерги або хватів, або и просто палиця, коли ними перемішують огонь и вони обпалились на кінці.

6574. Як мать собаці млинці пекти, так він и тістом поість. *Б.* — Загадав собаці млинці пекти! він и тістечком проглине. *Кор.*

Digitized by Google

6589. Ото роззявив пастку! з колесами їдь — не зачепився. *Кор.*

6563. Способен волам хвости крутить. *Мордовцев.*

6602. Витришків ло́вить. *Кор.*

6646. Падай скорійше — заразом одбудеш. *Кор.*

6647. Так гарно, як Насті в постолях. *Мордовцев.*

6689. — ... моря виратовує, а неправда в калюжі топить. *Кор.*

6764. Щоб над тобою ворони кракали. *Кор.*

Як на кого кажуть: «украв, украв!» він одмовляється: «щоб над тобою ворони кракали». Ворони збираються и кракають цілим стадом над падлом, — и ся примовка значиця: щоб ти нагле згиб и зтлів непохований, як падло. *Камн.*

6804. Крутячи-вертячи світ перейдеш и д. *Час.* (*1857 р. № 12*).

6857. За царя Панька, як була земля тонка. *Мордовцев.* — За царя Хмеля, як була людей жменя.

6923. Хвиглі пускає. *К.*

6966. Ёго и в ступі товкачем не влучиш. *Кор.*

7057. Що змолотив, те и зівів. *Кор.*

7219. Я тобі кресала давала, а ти мені ковбаси не даси. *Кор.*

7500. Ой, вей! там самий цимес. *К.*

7523. Нема над рибу линину, над мъясо свинину. *Зв.*, *Б.*, [*Проск.*, *Кам.*, *К.*, *Пир.*, *Р.*]. — ... над мъясо солонину, над ягоду сливку, над попову дівку. *А. Вил.*

7542. Як батьку на лихо. *Кор.*

7543. Як жидівська кобила и д. *Кор.*

7674. До гаспида (*або*: До гаспидового батька). *Л.*, *Кор.*

7687. Купа й гура и три оберемки. *Кор.*

7709. Оце удо́нили, як лёду (трохи уділили). *Кор.*

7716. Дайте з комареву ніжку, з Антонову слізку (*або:* ... ніжечку... слізочку). *Кор.*

Так Циганки сала просять.

7754. Ми прийшли и стали собі так при строці (у церкві). *Казки.*

7757. Побіг по синёму шляшку, по синій стежецці. *Зв.* — Понесли гарбуз свинячою стежкою (свині ззіли). *Х.*

7809. «Це таке солодке, як цукор.» — «Або ти ів цукор?» — «Мені росказував цимбалистий, а ёму говорив басистий, що як вони у Жидів грали весілля, то Жиди іли, — и такий, каже, солодкий, що аж страх!» *Казки.*

7896. Мабуть щось велике в лісі здохло!.. чи не заєць, або миш? *Щ.*

7910. Сталось щось надзвичайне, дико́винне — таке, чого ніколи не буває, як не буває, щоб свистав піп.

7915. Обійшовся, як Сахно в Кара́тулі. *И. Мачуха.*

Каратуль село *Пер.* п. То чуман був Сахно, був в Каратулі на ярмарку. Спродавшись, загуляв так, що и в голові замакітрилось, и якось одбився од своіх. А далі й пішов іх шукать, та й ушелепався у церков — а там саме одправа йшла; не розчовпав гаразд, де и що́, — «гей», каже, «а де наші!» Ёго и випхали з церкви.

7931. Рівня́ ягня проти коня. *Мордовцев.*

8103. Дві гуски и дві бабі; два Жиди и дві жабі, — то кажуть, що гірше ярмарку. *Казки.*

8134. У коліях (Під колінами. *Ном.*) нудно, волосся попухло. *Кор.*

8588. Такий бурдодим! *Кор.*

8624. З Паліёвського злодія. *Кор.*

8625. Випросталась, як семисотна верства. *Кор.* — Ото випросталась, як аршин проковтнула.

Семисотні верстви були за цариці Катерини. По старих шляхах вони ще й тепер иноді є: дубові, високі. *Пирятинська* верства теж семисотна, — се б то верства, що вони стоять по старому шляху з Переяслова у Лубні.

8682. — ... радість: що кашлянеш, то й ропнеш. *Щ.*

8796. Як сниця кислиці — плакатиме. (*Час. 1859 р. № 12*).

8835. — ... струк, а ти, як болячка (одказує той, що ёго подражнили байстрюком). *Кор.*

9185. Первих кошенят не хвалять. *Полт. Час.* (*1861 р. № 32*).

9265. — ... луплена, за копу куплена, сежу на печі, держу муштук на плечі: хто ввіде — ріжками заколю, ніжками затопчу, бородою вон вимету. *Кор.*

9267. — ... «Що ти видав?» — «Міх мукй, міх мукй!» — «Чом ти не вкрав?» «Там були кравчики, перебили пальчики, насилу я втік, та не бабин тік; баба вловила, в міх усадила, деркачем била — скуги, скуги!» *Кор.*

9268. «По гòршки, по горшки (як гончарі кричять)!.. купіть горщок (до кого підходячи — нестеменно, як «сало продавать»). — «Не треба, свистун (з діркою б то)!» *Кор.*

9299. Син твій, а розум у мене свій (одказує дорослий син, як батько дорі́ка,

Digitized by Google

що, мов, не слухаєш, своїм трибом идеш). *Кор.*

9483. Хоч би ти мене побив, я б тебе не пізнав. *Кор.*

9297. Бий та й дрібно, щоб знали чий син. *Кор.*

9528. Давна приповість: «Под час пригоди дознати приятеля». (Лист Ёсипа Бобриковича 1635 р. Див. Могилев. Губ. Часоп. 1860 р. № 78).

9753. Що кому требить, той те и теребить. *Мордовцев.*

9763. То єден старенький панотець толкував одному панові, од чого то є такі инші зажирливі. «То, бачте, єден йде для Йсуса, то має Бога в серці, а владика вложить руки на голову, то й чортові нігде нема приступу; а другий не для Йсуса, але для хліба куса и д.». *Казки.*

9956 и 9963. Из пучок та з ручок живе. *Кор.*

10057. В *Казках* (Див. № 11967), як ото чоловік притюжив уже косить Цигана, а тут ще істи не несуть, голодний: «Ах», каже, «коли б вже несли! бо диви-но, вже сонце як сядає»—та й рукую на ёго, щоб сідало... а чоловік и собі рукою, буцім одверта сонце. И так, що пройдуть ручку, то знову на те сонце... «От», каже Циган, «и сонце вже засмикали, а господиня істи не несе и д.».

10320. На бурку жить (як набіжить) погано. *Час. (1857 р. № 13).*

10346. Ище не всіх чортів висліпили—підемо сліпить. *Кор.*

10384. Чий хліб іси, тому й гній (кал) носи. *Кор.*

10495. Купив би, та купило притупило. *Кор.*

10793. Познавайте мою матку на місті, що в неі хвартух у тісті. *Час.* (*1857 р. № 14*).

10820. Пъє козак, пъє, — бач худобонька є. *Час.* (*1857 р. № 14*).

11046. Потягсь, як Тарас у лози. *Полт. Час.*

12000. Була у чоловіка жінка — лиха, дурна, лежибока та ще й чепурицьця любила: не рад бідний був и дитинці, що у іх найшлася. Коли пронеслась чутка, що орда підступає; зібрався чоловік, щоб зъіхать у друге місце, и ввішов у хату перехамнуть. А жінка ото ёму й каже: «для поспіху, мов, ти іж борщ, а я мъясце, бо мене дитина ссе». Прийшлось іхать вже; завів чоловік кобилу в голоблі и, для того прислівъя тільки, позакладав іх кінцями в ужі. «Сідай», каже, «бо вже орда під селом, а я для поспіху верхи сяду»—скочив на кобилу, махнув батогом, и був такий, та й нема! *Казки.* (Див. №№ 9093, 9166).

12080... табаку продає. *Бер.*

12577. Як напсётить.

13622. Нечистий так сницця, народ дума. *Л.*

14183. не бачили владики.

Digitized by Google

1. Кого Бог ніколи не побачить? (такого як сам). *К.*

Чотирі орли одно яйце знесли (апостоли и евангелие). *Ном.*

Прохали два вірних одного невірного: дай нам те, що лучче царства небесного (Йосип и Никодим у Пилата тіла Христового). *Павл.*

Стоїть хлівець повний овець, меже ними товстий баранець (церква). *Збр. Лаз.*—... ними один буркутонець. *Полт.* — Повен хлівець овець та між ними один баранець. *Б., Черн.*—Стоїть хлівець, а в тім хлівці повно овець, а між ними один баранець. *Коз.*

Межи трома дорогами одно високе стоїть (id). *Бер.*

Повна піч паляниць, по середині киш (id). *Полт.*; (місяць та зорі). *Закр.*

Вийшов дід у сімдесят літ, виніс унучку постарше себе (піп чашу). *Х.*

Ревнув віл на семеро сіл (дзвін). *Ном.* —Рикнув віл на сім сіл. *Збр. Лаз.*—Крикнув вол на сем гор, собралися дітки и не одної матки. *Мг.*—Чорний віл та до Бога рів. *З.*—Сиві воли до Бога ревуть. *Збр. Лаз.*—Сірі воли до Бога ревли. *Час. (1859 р. 167 карт.). К., З., Пир.*

Кахнула (1) утка, на морі (2) чутка (3)—збіглися дітки, не одні матки (4) (id). *Ном.* —Крикнула вутка—на все село чутка. *Мг.*

(1) Крикнула. *К., Б., Черн., Кох.*; Крякнула. *Полт.* (2) за морем. *id;* Закахкала утка аж за морем. *З.* (3) чутко. *К., Полт., З., Пир.* (4) дітки до одної клітки. *К.*

10. Зійду на міст, потягну за хвіст — воно зареве (id). *Х.*

У Києві дрова рубають, а у Протасівку (1) тріски літають (id). *У.* — По тім боці дрова (2) рубають, а сюди (3) тріски літають. *Л.*, [*Дуб., О., Ил., Ст. Зб., Полт., Гайс.*].

(1) а на весь мир. *Полт.* (2) Въ другім селі *Яц.*; В городі дуба. *Кр.*; Ой у селі дрова. *Коз.*; В дворі дрова. (3) за городом. *Кр.*; за селом *Коз.*; за двором.

Прийшов чернець, положив яйця в углець: нехай киплять, поки прийду опять (id). *К.*

Меже двома горами бъюцця барани золотими рогами (id). *Г.*

Сім миль мосту, на восьмій стоїть явор— на весь світ славен (Великий піст и Великдень). *Коз.*—Сім верст мосту, на край мосту червона калина. *Час. (1859 р. 168 карт.).*—Сім миль мосту, а на кінці ёго квіточка зацвіла. *Бр.*—... на конце мосту дивина, на тій дивині цвіт (1) на весь світ. *Полт.* — Лежить місток сім верст, а в кінці стоїть хрест. *Черн.*

(1) та край мосту красний цвіт, а за тим мостом цвіт, радуемуся. *Г.*

А без чого світ не буде? (без землі). *К.*

Куди воно? додому; відкіль? з дому; чого? само не зна, от так! (сонце). *Кат.*

Стоїть дуб-стародуб, на тім дубі пти-

Digitized by Google

ця-вертяниця — ніхто її не дістане, ні царь, ні царица (id). *Кат.*

Стоїть дерево серед села, а в каждій хатці по гіллиці (id). *Г.*

Не соломі ходе, та не шелестить (id). *Збр. Лаз.*

20. Серед моря-моря стоїть червона коморя (id). *Кох.*

За лісом, за пролісом червоне плаття (id). *Полт.*

За лісом, за перелісом золота діжа горить (id). *Яц.* — Ой за лісом за пролісом золота (1) діжа (2) сходить. *З.*, [*Бр.*, *Кат.*]. —За лісами, за горами золота діжа киснe. *Г.*

(1) червона. *Ласт.* (2) гора (місяць). *К.*

Серед двора-двора, лежить червона сковорода (місяць). *Кох.*

Іде лісом—не шелестить, іде водою—не плюскотить (id). *Яц.* — Лісом иде—не тріснe, водою иде — не плюснe. *Г.* — ... не хлюснe. *Бр.*—... не хлюпнe. *К.*—Водою иде—не хлюпнe; очеретом—не шелеснe. *К.*

Лисий віл (1) через (2) ворота (3) дивиця (id). *Б.*, *Сос.* — Лисий кінь у ворота загляда. *К.*, *Не.*

(1) бугай. *З.* (2) скрізь. *Б.*, *Сос.* (3) через тин. *К.*, *Нв.*; крізь забор. *Полт.*, *Хар.*

Пришов бик та в ворота—мик (id). *Б.*

Лисий віл через болото рів (id). *Полт.*

Поле не зміряне, бидло не злічене, пастух рогатий (небо, зорі, місяць). *Збр. Лаз.*

Розстелю (1) рогожку, посиплю горошку и положу лустку (2) хліба (id). *Б.*— Постелю рогожку, посію горошку и положу окраець хліба. *Мг.*—Торох-торох! по печі горох и окраець хліба. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

(1) Постелю. *К.* (2) окрайчик.

30. Цап, цап по полю басує, з цапенятами гарцює, поти буде гарцювати, поки вовк не стане спати (місяць и зорі—поки ніч). *Не.*, *Х.*

Іхав Яшка Семеряшка, за ним бджоли гу-лю-лю! (місяць та зорі). *Х.*

Приїхав гість та й став на поміст, роспустив коні по всій оболоні (id). *Х.*—Приїхали гості, роспустили коні по всёму світу. *Не.*

Іхав по горі Волох, розсипав по горі горох; стало світати, нема що збірати (id). *Збр. Лаз.*, *Бр.*, *К.*—Торох-торох, на печі горох й кулидочка хліба. *Коз. (Час. 1853 р. № 41).* — ... торох! посипався горох. *Вор.*

Старий брох, розсипав горох, не вмів позбірати, та став дня чекати; як дня дочекав, горох позбірав (зорі). *Збр. Лаз.*

Вийшли Німці на наші сінці: вузлики знать та не можна розвъязать (id). *Не.*, *К.*—Наіхали Німці під наші сінці, роспустили коні по всёму полю (місяць та зорі). *Полт.*

У білому полі попутані коні, узлики знати: нельзя розвъязати (зорі). *Х.*—По чистому полі и д.,та не розвъязати (вітер). *Б.*

Приіхали комисари увесь світ обписали (зорі). *Мг.*

За лісом, за прилісом (sic) золотні клубки висять (id). *Алек.*

Іхав чумак та й став, бо волів потерив (хмари закрили зорі). *Не.*; (закрили місяць). *К.*

40. Чорненькее маленьке ввесь світ поваляє (ніч). *Черн.*

Чорне (1) сукно лізе в вікно (ніч). *Коз.*

(1) Сіре (ранок). *Полт.*

Сірий бик у вокно—ник (світ світає). *Б.*, *Черн.*

Лисий віл усіх людей звів (день). *Не.*, *Х.*

Чорна корова усіх людей поборола, а біла корова усіх людей позводила (ніч та день). *Кр.*, *Полт.*—... корова людей коле, а біла воскрешає. *Б.*—... корова покололa, а біла позводила.—Чорная корова усіх людей покололa (ніч). *Не.*, *Полт.* —... зборола, а білий віл усіх людей звів (ніч та день). *К.*

Що без рук стучить? (грім). *Бр.*

Стуку-груку бабу... наівшися постерпаку (id). *Черн.*

Стукотить-грукотить..... чорним волом-бовкуном (id). *Б.*—... гуркотить, як сто коней біжить. *К.*

Видано-невидано, якого накидано! то Святий кидав, що було хороше ёму проіхати (id). *Х.*

Ревнув (1) віл на сто гір, на тисячу городів (грім). *К.*, *З.*, *Кр.* — ... за сто гір, за сто річок, за сто пічок, за сто миль (id, а теж и дзвін). *Коз.*

(1) Крикнув. *Полт.*

50. Шило-мотовило попід небесами ходило, из панами говорило, из князями розмовляло (блискавка). *Б.*

Як був маленьким — у кутку сидів, а виріс — пішов косити (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Сидить півень на вербі, спустив китиці (1) до землі (дощ и сонце?). *Б.*

(1) крилля (дощ). *Кр.*; коси (сонце). *К.*, *Коз.*; (звід біля колодязя). *Б.*

Зоря-зоряниця по церкві ходила, клю-

Digitized by Google

чі загубила; місяць зійшов, ключі найшов (роса). *Кр.*, *Б.* — ... зоряниця, красная дівиця, ключі потеряла, сонце вкрало, місяць світе. *Х.*

Сиві кабани усе поле-поле залягли (туман). *Вор.*

Летить птиця без крил, без ніг; зварив кухар без огню, иззіла пані без рота (сніг). *Б.* — Летіло без крил, упало без ніг, варив повар без огню, іли пани без рота. *Хар.*

Сивий віл випив води повен двір (мороз). *Полт.*—... діл. *Г.*

Прийшов хтось, та взяв щось: бігти за ним, та не знаєм за ким (вітер). *Ос. 21 (XIII, 38).*—... щось, пійшов би я за ним, та не знаю за ким (огонь). *Кан.*, [*Даст.*]; (пожежа). *К.*, *Полт.*—... хтось, приніс щось; пішов туди, не знаю куди (ранок). *Хар.*—Бігти за ним, та не знаєш за ким (вітер). *Полт.*

Летів птах на дванадцяти ногах, та одно яйце зніс (рік з 12 місяцями). *Коз.*

Дуб-дуб довговік, на ёму 12 гиллів, на кожній гіллі по 4 гнізді, а у кожному гнізді по 7 яець и кожному имъя е (рік). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*—Стоіть дуб, а в дубі 12 гілляк, а в каждій гіллі по штирі гнізді, в каждім гнізді по сім птах. *Г.*

60. Триста галок, та пъядесят чаёк, та пътнадцять орлів одно яйце знесли (id). *Час. (1859 р. 168 карт.).*

Двічі родиця, а раз поміра (птах). *Полт.*

Живу, а не роджуся, и трояково годжуся (птах—яйце, мъясо, пірья). *Бр.*

Летів птах, на воду бах; води не змутив, сам не полетів (піряна). *Збр. Даз.*

Біла куриця зпід печі дивиця (яйце). *Б.*—Біленькі курочки з підпіччя глядять (зуби). *Мг.*

В одні барилі (В однім барилі? *Ном.*) та дві пиві, а барило без дна и без чопа (яйце). *З.* — В барилочки два напиточки: нема чіпочка, нема дірочки. *К.*—В однім барилці двоє пивець. *Полт.*

Котилось барильце — без чопця, без рильця (id). *Черн.*—Лежить барильця—ні дна, ні рильця. *Мг.* — Котилася бочка—без дна, без колочка. *Коз.*—Котицця барильце—без чопка без воронки. *Полт.*

Без воронки, без дна, повна бочка вина (id). *Яц.*—Ні дірочки, ні конця — повна бочечка винця. *Черн.* — Без дірочки, без денця, повна чарочка винця. *Мг.*—Повна бочка вина, та воронки нема. *К.*, *Б.*, *Сос.* —Без обручів, без дна, повна бочка вина; щоб ії поправить, на те майстра нема. *Бр.* — Стоіть бочка вина, без дірки без дна. *К.*

Діжечка-макотірочка — нема ні денця, ні задірочки (id). *Б.*

Пуд води, пуд іди, пуд солі: істиметь и присолювати будеть (id). *Х.*

70. Впала боденька з гори—нема такого майстра, щоб ії направив (id). *Яц.*

Поле лубъяне, само костяне, вийде живе (короб, яйця, курчята). *Черн.*

Родився—не хрестився, у лазні не парився, на весь світ прославився (півень). *Мг.*

Сидить дід над водою з червоною бородою (id). *Яц.*—... хто йде, то й вщипне (калина). *З.*—Стоіть (1) півень над водою з червоною бородою (2) (id). *З.*, *Бр.*—... хто йде—не мине, за борідку (3) ущипне (id). *Час. (1859 р. 168 к.).*—... над водою та й киває бородою (id). *Б.*, *Коз.*, *Кр.*; (очерет). *З.*

(1) Сидить. *Алек.* (2) головою. (3) Сидить дід над водою та й киває бородою; хто йде (горох). *Б.*

Пішла панна до міста, на ній суконь триста (курка). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

У вдовиної дочки сімсот сорочок; як повіне вітер, так и тіло знать (id). *К.*—А в наших панночок по сімдесят сорочок: вітер повіне, тіло видно. *Полт.*

Сидить пана (панна чи пані?) на орґани, личком підперезана (курка на яйцях). *Х.*

Сидить баба на ганах (?), на дванадцяти ногах (id). *Полт.*

Ой за лісом, за пролісом талалай кричить (гусак). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Біле, як сніг; надуте, як міх; лопатами ходить, а рогом ість (гуска). *Коз.*—Що то за звір, білий як сніг, лопатами и д.? *К.*

80. Сидить баба на кию, дожидає сина-сивирина из Білай-города (гуска на яйцях). *Збр. Шей.*, *К.* — Сидів тур на турах, на дванадцяти горах, кличе сина лебедина зза Китай-города. *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Сидить півень серед моря, кричить: какаріку! (селех). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

А що плава сіреньке по морю? (утка). *Час. (1859 р. 168 карт.).*

Сива латка, чорна латка, на березі скаче (ворона). *Збр. Даз.*

Чорне — як крук, біле—як сніг, просте—як стріла, криве—як коса (сорока). *Г.*

Чинжирочка невеличечка, а пиндик оттакий (id). *К.*

Дорога розлога, на дубі ярмарок (граки на дереві). *Вор.*

Digitized by Google

Чорне мотовило попід небо ся вило (ластівка). *Яц.*—Шило-мотовило попід небом ходило. *Коз.*—... попід небесами (1) ходило, понімецьки говорило, потурецькі закидало (2). *Полт., З.*—... ходило, потурецькій говорило, понімецькій закидало (3). *Б.* — Шило-вило мотовило, попід небеса ся вило: в літі співає, на зіму нас покидає. *Г.*

(1) Шило-вило мотовило попід небо (каня). *Г.* (2) и (3) заводило. *Г., Б.*

Сто літ наче живе — що таке? (горобець). *Гр.*

Тарасова дочка Тарасом трясла (1), 700 сорочок на собі несла (риба). *Яц.*; (курка). *Бр.* — ... до води несла (качка). *К.*

(1) Тарасова дочка. *Полт. Час. (1861 р. № 32)*; Шуварова сестра, шуваром шила (риба). *Г.*

90. Їхала пані в срібному жупані; як уїхала в сад, не вернулась назад (риба, волок). *Збр. Лаз.*

Приїхали гості, закинули гармати: дім крізь ворота втече, а гість хазяїна за лоб виволоче (ловить рибу). *Гн.*

Кинув не палицю, убив не галицю, скублю не пера (1), їм не мъясо (id). *Яц.*, [*Кр.*].—Кину я не палець, убъю не галець, оскубу не піръя, иззім не мъясо. *Нов.*—Иду не берегом, кину не деревом, ниу не куръе, скубу не піръе. *Г.*

(1) не палку, убъю не галку, щиплю не пірря (щука). *Вор.*

Ні голий, ні в сороцці (ятір). *Полт.*

Хата—не хата, вікон багато: єсть куди влізти, та нікуди вилізти (id). *Мг.*

Живе чорне, умре красне (рак). *Сос.* — Хто по смерті красний? *Черн.* — Хто в баню иде чорний, а з бані красний? *Полт.*—Що найкрасніще по смерті? *К.*

Без крові, без серця, по столу несеця (id). *К.*

Чорну гадюку візьму я в руку — вона не вкусить (оюн). *К.*

Безкосте, безребре (1), хоч яке море (*або:* річку) перепливе (пъявка). *Лист. (II, 246).*—Бескосте, безмозке, усе море виплаває. *Б.*

(1) Безмозке. *Б., Коз.*

Бугай безкостий перепливе Дунай безмостий (id). *Збр. Шей.*

100. Безкостий Марко, перепливе море шпарко (id). *К.*

Чорна куриця під тином кублицця (гадюка). *Б.*

Серед лісу-лісу (1), лежить прут (2) заліза (id). *Кох.*—Посеред ліса лежить прут заліза—хто найде, обмине. *Бр.*

(1) ліса-ліса. *Хар., Вор.* (2) шмат. id; скрутень *Х.*

За лісом, за пролісом рябенька крайка лежить (id). *К.*

Ні взяти, ні втяти, ні на віз положити (уж). *Алек.*

Без рук, без ніг, черевате, пузате, на кишки багате, одним хвостиком вправляє (ополоник водяний). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Ситий кусок під тином скаче (жаба). *Полт.*

Маленьке-чорненьке по полю скаче (ящірка). *Х.*

Штири тики, два патики, семе за махайло (рогата худобина—ноги, роги, хвіст). *Бр.*—... замахайло. *Г.* (Сем.). — Чотирі чотирки, дві ростопирки, семий вертун. *Вор.*

Як був мал—у чотирі дудки грав, а як підріс—гори й долини підніс (віл). *Збр. Лаз.* — ... а як вмер — перед музиками грав. *Яц.* —Як уродиця—у штире труби грає; виросте—гори перевартає, а по смерті у коршмі гуляє. *Бр.*

110. Два костюки, два лопухи, чотири ходóри, девъятий Матвій (корова з двома рогами, двома ушима, чотирьма ногами, й хвостом). *Б.*

Чотирі чотиринички, пъята шинкарочка, шоста підставочка (корова, ричка и дійниця). *З.*

Чотирі панночки в одну дучку плюють (id). *Черн.*

Чотирі браття стріляють до одного пня, а не могуть вистрелити (id). *Г.*

У рикулі штире кулі, а у гиги—дві (у корови 4 дійки, а в кобили 2). *Яц.*—У рогульки чотирі дульки, а в гиги дві. *Б.*

Хто плаче без голосу? (кінь). *Черн.*

Сімсот свище, чотирі плеще, два чує, два бачить (хвіст, копити, уші, очі). *Збр. Лаз.* —... плеще, а два на сторожі. *Б.* (осел). *Мг.*—...богоносець.

Родився не кстився, а був христоносець (осел). *К.*—... не христився, а до смерти не молився, и був богоносець. *Бр.*

За горою, за крутою вовки шкуру мнуть (свиню поросята ссуть). *Б.*—За лісом, за пролісом Жиди (1) шкуру мнуть. *Коз., Черн.*

(1) шевці. *Полт.*; вовки. *У.*

Лежить під хворостом та й крутить хвостом (кабан). *Л., Х.*

120. Виса висить, хóда ходить, виса

Digitized by Google

впала, хода взіла (свиня та яблуко). *Збр. Лаз., Коз., Полт.* (свиня та жолудь). *Х.* —... взість. *Черн., Кр., Гл.* — ... взяла (свиня та яблуко). *Г.* — Хода ходе, виса висить: хоче хода вису взісти. *Вор.* — Виса висить, хода ходить, Бога просить, щоби виса впала (кіт та сало). *Г.*

Иде попита коло плота, питаєцця шелепеті, чи є понура вдома (вовк, собака, свиня). *Яц.*—Прийшла тотота (1) під наші (2) ворота, пита лепеті (3), чи дома понура (4). *Ном.*

(1) темнота. *Не., К., Х., Полт. Час. (1861 р. № 32);* подота. *Б.*; тота. *Черн.* (2) Прийшов тота під. *Не.* (3) халéба. *Гл.* (4) пита лепетиці, чи дома довгомордиця. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Прибігли штрикú-брикú, ухватили далдý-балдý; почули мъякúники, казали гречаникам: «сідайте на вівсяники, доганяйте штрики-брики, віднімайте далду-балду» (вовки, свиня, собаки, люде, коні). *Збр. Шей.*—Пришла сурдá-бурдà та украла щикú—брики, та й почули микитники, дали знать житникам; житники садяцця на òслики та ганяють сурду-бурду и одбивають щики-брики (вовк, вівця, собаки, люде, коні). *Черн.*—Пришов халдá-балдà, узяв стрикú-брики; почули пòйники: «вставайте житники, беріть овсяників, заганяйте халду-балду, одніміте стрики-брики», (вовк, коза, собаки и д.). *Гл.*— Ячмінники дали знати житникам: «гей ви житники! сідайте на вівсяники, доганяйте шурду-бурду, видирайте стригу-бигу» (вівця и д.). *Бр.*—Підбігла лепета: «вставайте житники, сідайте на вівсяники, доганяйте шурду-бурду, однімайте штрики-брики». *Вор.*

Скунда скаче, ринда рие (свиня и сорока). *Нс.*

Прийшли бари та забрали дари (вовки овець). *Збр. Шей.*

Прийшов цар земський до царя будимира та й питає: «де чирік кучумпір (1)?» А той ёму відвічає: «на високім мурі спочиває, а як звітте буде скакати, мусиш добре утікати» (миша, півень, кішка). *Збр. Шей.*

(1) а де кучумпір? *Бр.*

Бігла Уршулька через Гриньків двір, питалась Гринька, чи є Илько дома (id). *Яц.*

Бігла чечітка поуз наші ворітка, питаєцця співакá: чи дома ваш ченчик? (id). *Кан.*

Ixав пан пупід землею та питав у пана гаргарна: «Чи дома твій пан понурий?» —«Був на білогородку, та поіхав на чиногородок» (id: був у хаті, та побіг на піч). *Кр.*

Питалась пивидна свірка: чи є хапко дома? (миша та кіт). *Г.*

130. Іхала пані вкрай горóда, питалася в дзунзара: чи дома порубай? (миша, жук, кіт). *Мг.*

Біг пес через панський овес, доганяйте пса, щоб не поколотив овса (собака и миш). *К.*

Летів птах через Божий дах: «тут моє діло на огні згоріло» (бджола, церква, віск). *Збр. Лаз., Яц., Бр.*—... птах на чотирьох (1) ногах (2), сів на могилі: «Боже мій милий! тут моя сила огнем сіла (3)». *Б.* —Летів Адам через Божий храм: «Боже, Боже! тут моя сила горить». *Мг.*

(1) на восьми. *Коз.;* о шести. *К.* (2) птах через Божий дах. *Полт.* (3) тут моє діло огнем сіло. *Коз.*

Летіла тетера, не вчора тепера; упала в лободу, шукаю не знайду (бджола). *Полт.*

Ліву-лізу по білім залізу — були мене царськні собаки ззіли (id). *Черн.*— ... по новім залізу — царські собаки заідять. *Нов.*—... по чорному залізу—од царських собак не одибъюся. *Сос.*—... по білому залізу—там мене райські собаки заіли. *Коз.*— ... залізу; ще б ліз, так боюсь царевих собак, бо дуже кусаюцця. *Полт.*

Сімсот соловъят на одній подушці сидять (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*— Сім соколят на одні постелі сплять (гніздо). *Кр.*

Сіреньке літа, сіреньке гуде, а жовтеньке носить (бджола и óбнажь). *Час. (1859 р. 168 карт).*

З примудроі птиці печені не зпечеш, а з примудрого цвіту вінка не зплетеш (бджола, житній цвіт). *К.*

Піду я до гетьмана; нападуть на мене гетьманови собаки—а ні одбицьця, ні одмолицьця, піти в річку та и втопицьця (рій). *Б.*

Коло вуха заверуха, а в вусі (1) ярмарокъ (2) (улень). *Полт.* — По спині (3) дорога, коло пупа тревога, між ногами ярморок. *Х.*—На голові ярмарок, на животі шарварок, меж ногами гвалт (макогін та макітра). *К.* — Округ ярмарок, в середині шарварок, та в дірку цморг (улень)! *К.*

(1) а в середині. *З.* (2) заверуха, коло носа завилося (огудина на вігрках). *Полт., Х.* (3) Через живіт (скрипка). *Черн.*

Digitized by Google

140. Повен пень черешень, та нікуди вибрать (улень). *К.*

В піч положу—мокне, на воду положу—сохне (віск). *Черн.*—Що на огні перецця, а на воді суниця? *К.*

На огні умре, на воді оживе (id).

Летить—вие, сяде—рие (жук). *К.*

Тисяча тисяч бондарів роблять хату без углів (мурашки). *Збр. Лаз.*

Сидить дівка в теминиці, пше чіпець без инці (паук). *Збр. Лаз.*

Був собі Ян забіян, за ідним махом 700 душ забіяком (жменя в мухи). *Яц.*

Летів птах на (1) восьми ногах, сів на могилі: «Боже мій милий (2)! ти дав мені волю над царями й князями, та не дав волі, що (3) в морі» (комарь). *Коз.*—... на семи ногах, сів на могилі та й каже: «Боже мій милий! яку ти мені волю дав над панами, над царями; тільки не дав волі, щоб плавав я у морі». *Полт.*—... не дав волі над щукою у морі. — Боже мій вишній, чи я в тебе лишній? дав мені царя в городі, та не дав риби в воді. *Черн.*

(1) об. *З.* (2) сів на морі, сам собі говоре: «Боже мій, Боже! Боже мій, Боже! (3) що риба.

Хто мене вбъе, свою кров пролле (id). *К.*—Летів птах на восьми ногах: «Боже мій милий! хто мене и д.». *Коз.*

Чорненьке маленьке хоч яку колоду переверне (блоха). *Л., Яц., Б., Коз.*—...маленьке, що найбільшу колоду рушить. *Г.*—...маленьке увесь світ жагнуло. *Б.* — Менше від бджоли, а найбільшу колоду перевернне. *Г.*

150. Летів птах з шістьма ногами, сів собі на вербі и просив Бога: «дáвись мені, Боже, власть на панів и на Жидів, на королів и на царів,—дай же мені и над тими, що в воді!» (id). *Яц.*

Повна хата тетерят, та нікуди й не летять (сучки в дереві, лавах, столах). *Б.*; (кілочки). *Алек.*—Повна хата воробъів нагнала. *Черн.*—...горобців, та нікуди вилетіть (гарбуз). *Черн.*

У лісі росте, з лісом рівняецця, світа не бачить (осердок в дереві). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Біла-білява перед Богом стояла: «Боже мій милий! мое тіло рубають, мою кров пъють» (береза). *Коз.*

А що вище в лісі? (колок— в тину, в лісі). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Виросло въ лісі деревце ні на пъядь, ні на цинелоток: з нього два столики, два човники и чашечка воду пити (жолудь). *Яц.*—Поіду в ліс, вирублю теліш; из того теліша изроблю два човни, два столи, шило и покришку *Черн.* — Пойду в ліс, вирубаю дубинку—не в корх и не в пъядь; и зроблю два столи, два човни и на діжку віко. *Новоз.*—Два столи, два човни, пъята мисочка. *Час. (1859 р. 168 карт.).*

В одним гнізді та чотирі звізді (горіх). *Б.*

В маленькім горщичку кашка смачна (id). *Черн.*—... смачненька. *Мг.*

Дід бабу нагнув, вовночку продув, солоденьке викусив (id). *Х.*

Из дерева виросло, а з кишені вилізло (id). *Полт.*

160. Серед ліса-ліса, висить красна шеміка (калина). *Х.*

Не три ж ти мене, не мни ж ти мене; излізь на мене та й накепкайся (вишня). *Коз.*—Не три мене, не мни мене; нагни мене та й наізся. *Сос.* — ... злізь та й напёпайся (натёпайся?). *Полт., Вор.*

Камінне серце, а винний смак— чому то так? (вишнева ягода). *Яц.*—Червоний корінь, винний смак, земля го зродила—чому так? (ягода). *Г.*

Стоіть панна на пагурку в червоній каптурку—хто йде, то поклониця (полуниця, суниця). *Збр. Лаз.*

Чорна росколина, беруть хлопці з комина (гречка). *К.*

Пири-пири—не роспирецця, пусти на воду—то й роспливецця (полова). *Бр.*

Заріжем вола: голову одріжем и ззімо, кожу обдерем—продамо, а мъясо валяецця—и собаки не ідять (коноплі). *Новоз.*

Ixав пан копитан, став, дівчини попитав: «щó за кости лежять, що собаки не ідять?» (костриця). *Сос.*

Без вікон, без (1) дверей, повна хата людей (гарбуз). *Яц., Збр. Лаз., Б.*; (вігрок, кавун). *Полт.*—Стоіть хатка без вікон без дверей, а в тій хатці повно людей. *Б.*—Повна церква людей, та ні вікон, ні дверей.—...людей, та немає дверей.

(1) Не вікон, ні. *К.*

Мій брат Кіндрат через землю прійшов, мішок грошей найшов (гарбуз). *Не., Збр. Лаз.*

170. Жила птичка пустодом, звила гніздо за двором (id). *Х.*

Під піччю галгази, а хто зна—не кажи (id). *З.*

Старець старця тягне через лісу за (id). *Б.*

Ліз Мартин через тин, на тім боці паністароі забувся (id). *Кр.*

Digitized by Google

Без рук, без ніг, та на тин лізе (id). *Х.*

У нашого Данила сім саженей жила (гарбузовий огуд). *Полт.*

Красно, ясно в землю вросло (буряк). *Мг.*

Баран у хліві, а роги на дворі (id). *Х.*

Ходить панич по долині в червоній жупанині, та все каже—гопки! (id). *Полт.*

На городі з бураками, накрившися лопушками, просить хліба, солі (редька). *Бр.*

180. Біла куриця під тином кублицця (id). *Ном.*

Жовтенька куриця (¹) під тином (²) кублицця (морква). *Кох.*; (гарбуз). *Гл*

(¹) Жовта куриця (морква). *Л.*, *Б.*, *Коз.*; курочка. *Полт.* (²) під плотом. *Коз.*

Дівка в коморі, коси надворі (id). *Полт.*

Біле, як мука—не мука; хвіст має, як миш—не миш (ріпа). *Г.*

Вишла (¹) Марушка в чотирёх (²) кожушках, та ще плаче, що (³) змерла (цибуля). *Полт.*—Маленька Марушка у семи кожушках, та ще каже—холодно. *Б.* —Сидить Марушка семикожушка. *Коз.*— На одній Катюшкі семеро кожушків. *Черн.* —...Марушка в семи кожушках: хто на неі гляне, той и заплаче. *Час. (1859 р. 168 карт.).*

(¹) Сидить. *К.* (²) шести. (³) та й ще.

Вийшов віл за сто гін, виніс на собі 30 шкур (часник). *Яц.*

Лапик на лапику, а й (¹) голки не було (капуста). *Черн.*, *Мг.*— Лата на латі (²), та зроду голка не була. *Коз.*

(¹) Багато латок. *Час. (1859 р. 168 карт.).* (²) Латка на латці. *Полт.*, *Х.*

Латка на латці, в середині—гризь (id). *Черн.*

Крутòсто, вертóсто, на ём кошуль зо сто (id). *Збр. Лаз.*

Росте під хворостом догори хвостом (вгірок). *Збр. Лаз.*, *Б.*, *К.*—Під хворостом яйце з хвостом. *Бр.*; (ріпа). *Хар.*

190. У старця на мотузочку *тіі* (вгірок). *Кох.*

Солений макляк у штанях закляк (солоний вгірок). *Кох.*

Покладу тверде, вийму мъяке (¹), из кінця—кап, кап (id). *Кон.*

(¹) зовъяло. *Хар.*

Стоїть при дорозі на одній нозі, голова мала, а в ній тьма (мак). *Г.*

На городі тичка, на тицці капличка, а у ні більше ніж сто (id). *Бр.*

Стоїть стріла серед двора (¹), а в ті стрілі сімсот и дві (id). *Коз.*, *Б.*, *Кр.*; *Полт.*

(¹) села. *Ном.*

Церковця маленька людей повненька (id). *Яц.*—Стоїть церква без верха, у ій людей без числа. *Х.*

Під ідним (¹) ковпаком 700 (²) козаков (id). *Яц.*

(¹) одним. *Полт.*, *Б.*, *Мг.*, *Кох.* (²) 70. *Кох.*

Сімсот воєвод, на стрільці горòд (id). *Коз.*

Повна діжка (¹) круп, а наверсі струп (id). *Коз.*

(¹) бочка. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

200. Стоїть палка, на ій галка (ґалка?), могу присягти, що в ій до тисячі (id). *К.*

Малий малишка зкинув бочку на вишку (id). *Полт.*

Стоїть пані в сарахвані: вітер повіне, то й лист опаде (id). *Час. (1859 р. 168 карт.).*

Стоїть півень на току, в червоному колпаку (id). *Х.*

Молодий кричить, що не стричить, а старий стогне, що не зогне (id). *Х.*

Одно каже—побіжім, друге каже—полежім, а трете каже—похитаймось (вода, земля або мох, очерет). *Коз.*, *Б.* — Одно біжить, друге дріжить, третее Богу молицця (вітер, земля, дерево). *Сос.*

Бочка на бочці, а виход изверху (очерет). *З.*—Бочка на бочку, бочка на бочку, а зверху лисичий хвіст. *У.* — Бочка на бочці, а зверху вовчий хвіст. *К.*

Стоїть дід (*або*: цап) над водою, коливає (*або*: кива) бородою (id). *Полт.*

Хто вище Бога? (очерет, а *Бог*, чи *Буг*, чи *Біг*—річка). *Яц.* — Що над водою найвище? *К.*

Стоїть лісочка, на тіі лісоцці ні сучечка, ні болячечки, тільки на вершку квіточка (сітняг). *К.*

210. З води росте, в воду й дивицця (лепехà). *Час. (1859 р. 168 карт.).*

Прийшла зелена, я ій дана — и свербить, и болить, и ще хочецця (пропива пожалила). *Бр.*

Що цвіте без цвіту? (папороть). *Г.*, *Полт.*

Без рук, без ніг на дерево дерецця (хміль). *З.*

Ноги на морозі, кишки на дорозі, а голова на весіллі (id). *Збр. Лаз.*

Що росте вище лісу? (id). *Черн.*

У лозі, у трапезі, стоїть Німець на одні нозі (гриб). *Збр. Лаз.*—У лозі на одній нозі. *Мг.*—Стоїть при дорозі на одній нозі. *Кр.*

Digitized by Google

Поміж двома дубами лежить теля (id). *Б.*

Біла головка, красна шакочка (сироіжка). *Сос.*

Що без коріння росте?(камінь). *Г.*, *Бр.*, *Полт.*

220. Стоять росохи, на росохах мішок, на мішку млинок, сопун, клипун, лісок, а в тім ліску куропатви бігають (чоловік). *Яц.* — Суть то росохи, на росохах кадабець, на кадавбці драбинка, на драбинці гирка, а на гирці жердя, по тім жердю дикі пташки літають, але крилець не мають. *Г.*—Стоять вили, на вилах короб, на коробі махали, на махалах зівали, на зівалах шмаркали, на шмаркалах зеркала, а на зеркалах ель. *Черн.*

Що то за звір, що рано ходить на чотирох ногах, удень на двох, а увечері на трох? (id). *К.*

Ой на горі гай, під гаєм мигай, під мигаєм (¹) сапай, під сапаєм хапай (волосся, віі, ніс, рот). *Полт.*, *Коз.*— Густий ліс, чисте поле, два соболі, два стекла, труба, бомба и в тій бомбі лепетайло (волосся, лоб, брови, очі, ніс, рот, язик). *К.*

(¹) під мигаєм лупай (очі), під лупаєм. *Кр.*

Між ельничку, між березничку свиня гніздо звила (голова з волоссям (¹). *Мг.*

(¹) Певно—нужа в голові. *Ном.*

Маленьке, костяненьке, хоч з якого лісу густого скот вижене (гребінець). *Х.* —Цярь Костянтин гонить коні через тин. *К.*—Костян-деревъян (¹) через гору свині гнав. *Кан.*, *Б.*, *Полт.*—Проміж лісом гуляє, свиней виганяє, а сам того не чує й не знає. *Час. (1859 р. 167 карт.).* — Кістяний Марко через гору свині гонить. *Бр.* — Ігнатко безпъятко з гори свині турить. *Полт.*

(¹) Зубатий костян. *Х.*

Пъять братів лазять по хаті горобців драти (пальці, голова, нужа). *Х.*

Чотирі чотирнички, пъятий батурничок, тягнуть шинкарочку з березничка (id). *К.*

Що саме найпроворніше и найшвидчіше? (очі). *(Час. 1859 р. 167 карт.).*

Кругленьким, маленьким до неба докинеш (id). *Збр. Лаз.*

229. Двома узликами все поле засію (id). *Хар.*, *Полт.* — Два вузлики маю, все поле засіваю. *К.*—Два вузлики все поле освітять. *Не.*

231. Що мужик на землю кидає, то пан в кишеню ховає (шмарки). *Яц.*,[*Х.*].—Що в пана в кармані, то в мужика на мосту. *Мг.*

Лежить колода серед болота, не згние и не заржавіє (язик). *Коз.* — ... ні згніє, ні потоне. *Полт.*—... болота, усе гние—не згние. *З.* — ... посередині болота й досі ще не згинула. *Черн.*, [*Коз.*, *Ласт.*].—... серед городa, та ніколи не висихає. *Б.*—Посеред села лежить колода ціла; ні гніє, ні висихає, и все таки потрібна. *Бр.*—Гніє-гніє, та й не перегніє. *Л.*

Ой за білим частоколом талалайко скаче (язик за зубами). *Кан.*—За білими березами талалайко (¹) свище (²). *К.*, *Полт.*, *Х.*—... плеще. *Хар.*

(¹) Соловейко. *К.*; талалай. *Кр.* (²) скаче.

У нашого дядька білих курей грядка (зуби). *Полт. Час. (1861 р. № 32)*, *К.* —... дядька квасолі грядка, та вся біла. *Бр.*

Коло прорубні сидять білі голубні (id). *Х.*

Лука заглянув (¹) в погребець — два ряди яєць (id). *З.*—Маленький погребець повен яєць. *К.*, *Полт.*, *Х.*, *Вор.*, [*К.*, *Л.*].

(¹) Загляну *я. Б.*

За лісом, за пролісом біле (¹) плаття висить (²) (id). *К.*, *Б.* — ...біла береза стоіть. *З.*

(¹) шнур. *Ласт.* (²) білії хуста висять. *Г.*

Біленькі щенята зпід печі брешуть (id). *Черн.*

239. У хлівці два ряди баранців и всі біленькі (id). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

241. Руденьке-маленьке хоч якого пана з коня зсадить *(що инше)*. *Л.*,[*Б.*, *Черн.*, *Кр.*]. —Чорненьке-маленьке хоч и д. (блоха). *К.*

Бери мене, бо я подорожня; а з притиском, бо сирота; а скоро, бо додому йду (душа). *Зв.*

Що старше від розуму? (увага). *Г.*, *П.*

Без рук, без ніг, без тіла, без душі — однако рву серце и рвати мушу (досада). *К.*

Ні риба, ні баран, на блюді не бував, много у ёго ідав (дитина). *Сос.*

Серед хати сало висить (дитина в колисці). *Черн.*

Прийшов густь из гостей, ззів барана без костей, густь ситий и баран цілий (дитина и цицька. *Кобр*). *Збр. Лаз.*—... гість без вістей, я ёму гуску без костей: гість наївся та й пішов, гуска ціла осталася. *Полт.*

Живая-живушечка на живій колодоцці живе мясо ість (id). *Черн.*

Маленьке, кругленьке, на столі не бувало, а весь мир згодувало (цицька). *Г.*

Digitized by Google

250. Двадцять красних, 30 сильних, 50 мудрих, а сто дурних (літа чоловіка). *Г.*

Що люблю — не куплю; чого не люблю — не продам (молодість и старість). *Не.*

Шило-мотовило попід небесами ходило; до нас прийшло, по нас пішло (смерть). *Б.*

В чім полови немає? (id). *К.*

Бігунці біжать, ревунці ревуть, сухе дерево везуть (мертвяк). *Полт.*

А що в світі найминліше и найкращіше? (сон). *Час. (1859 р. 168 к.).*

Ишло два ченці, жало два женці; питають два ченці: «Чи брат из сестрою, чи муж из жоною (1)?» — «Ні брат из сестрою, ні муж из жоною, а ёго мати та моій матері свекруха була» (батько та дочка). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

(1) Иде чоловік, а вони минуть. «Боже поможи! як муж из жоною, то дай, Боже, спішно; як брат из сестрою, дай, Боже, смішно.» *З.*

Ишов брат из сестрою и муж из жоною, та нашли трое яблук и всім по цілому впало (чоловік з жінкою и з шурином). *З.*

Прийшло притупало: позичте нам шелихвоста, будемо різати полковника, бо приіхав князь (позичати ножа, різати півня, бо старости прийшли). *Полт. Час. (1861 р. № 32), Бр.*

Бі нікое создание между трома горами; клеветници ёго окружиша, оно благословъяше іх сімо и овамо (старець, торби, собаки). *Бр.*

260. Хто вмер а не родився? (Адам). *Яц.*

262. Ні се, ні те, та всякому треба (менна). *Коз.*

Що горить без полумъя? (гроші). *Не., К.*

Що ходить по миру без ніг и без торби? (id).

Приіхали гості, сіли на помості, завъязали узел, та не розвъяжуть (id). *Коз.*

Що росте без дощу? (процент). *Яц.*

Баба лежить, а в іі слёзить (стріха, каплі). *Полт.*

Два стоіть, два лежить, пъятий ходить и шостого водить (одвірки, главень и по ріг, двері, чоловік). *Б.* — Два стоять, два лежать, пъятий ходить, шостий водить. *Кр.*; (двері, шпуги, сами двері, чоловік). *Черн.*

Що́ у хаті на пòхваті? (двері). *Б., Х.* —... найпохіпніше? *Бр.*

270. Иде — дід бабу за руку веде (id). *Г.*

Меж двома дубами висить шкура з зубами (id). *Б.*

Дід бабу туркоче, бабі ся не хоче; дід бабу за тіло, бабі ся схотіло (засув). *Яц.*

Круть-верть, під черепочком (1) смерть (завертка в дверях). *Л., Б.*; (рушниця). *Кобр.*; (оюн). *Черн.* — ... у черепочку смерть (риба). *Мг.*; (закрутка у хлібі). *Полт.*

(1) у черопочку (завертка). *Б., Коз.*; а в черепочку (id). *Кр.*; (свердел). *Не.* — Про закрутку у хлібі див у д. Сементовського.

Чорненький собака весь дом стереже (замок). *Черн.*

275. Вийшла пані на Ордані, путає коні на долоні, узлик — та не розвъяжеш (id). *Новг.*

280. Хто більш сорома терпи́ть? (поріг). *Час. (1859 р. 67 карт.).*

Що на дірці стоіть? (вікно). *К.*

Що без очей плаче? (id). *Бр.*

Поміж двома дубами бъються котя лобами (id). *Черн.*

284. Чотирі четвериики, пъята пъятериика, шосте гостре, сёме просте (id). *Полт.*

287. Чотирі сестрички прийшли з вечерничок — як полягали, так и досі сплять (лави). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Під одною кришою чотирі паничі (угли в хаті). *Б.*

Стоять коні на пригоні (на припоні?): ні пъють, ні ядять, всі ситі стоять (стіни). *Алек., З.*; (ясла). *Кат*; (груба). *Л.* —... а все гладні стоять (стіни). *К.*

290. Сімдесят поросят, усі рядом лежить (1) (сволоки). *Кох.* — Сімсот соколят на одні долоні лежать (id). *Бер.* —... на одній подушці сплять. *Х.*

(1) одну матку ссуть. *Хар.*

Одно каже «світай Боже», друге каже «не дай Боже», а третє каже «мені все ідно, як вдень, так и вночі» (постіль, двері, вікна). *Яц.* —... все одно, що вдень, що вночі» (вікно, двері, сволок). *К., З., Б., Коз., Сос.* — ... трейте каже «мені все равно — як день, так ніч» (вікно, двері, лава). *Черн.* — Одно просить: світай, и д... друге просить: смеркай Боже; третє мовить и д. (вікно, двері, піч). *Г.*; (... двері, стіни). *К.*

Півень співа поки зазарання, а далі спить, аж потім (груба). *Х.*

Біжить вовчок — смоляний бочок (заслонка у печі). *Мг.* —... присмалений бочок. *Час. (1859 р. 167 карт.).* — Лежить бик, осмалений бік. *Х.*

На стіні лучок, на печі старичок, держить бабу за чорний клочок (верх).

Сидить півень над кручею, затикув па-

Digitized by Google

ністару онучею(верх, заткало). *Збр. Лаз.*— ...дуну онучею (труба над бовдуром). *Черн.* —... горло онучею (кагла). *К., Полт.*

Жию, не жую, а ім та пожираю: вся жисть моя у тім, а з голоду умираю (огонь). *Бр.*

Красненький пітушок на жердоцці скаче (id). *Мг.*

Красненький кочеток на нашестці біжить (id). *Не.*

299. Червона корова чорне тела лиже (полумия и челюсти). *Бр.*

301. Мати товстуха (1), дочка красуха (2), а син кучерявий (піч, огонь, дим). *Збр. Лаз., Кох., Коз.*—Матка товстуля, дочка красуля, а син кучерявий. *Коз.*— Чотирі чотирочки, пъятий Захарочко, мати гладуха, дочка красуха и д. (труба, бовдур, піч, огонь, дим). *Б., Кр.*—Мати товстуха, дочка красуха, син беребір та й пішов надвір. *Коз.* — Мать товста, доч красна, а син хоробор по піднебессю пішов. *Мг.*

(1) гладуха. *Полт., Б., Кр.*; грубуля. *Бр.* (2) товстуля.

Нім ся батько народив, то син по світі ся находив (огонь и дим). *Яц.*, [*Г., К.*]. —Отець лежить в повиттю, а син пішов по світу. *Г.*

Летів горобець через хлівець та все вгору хур-хур (дим). *З.*

Без рук, без ніг, на гору лізе (id). *Збр. Лаз., Яц., Бер.*..—... дерецця. *К.*— ... на хату дерецця. *Х.*—...та без ніг, та полізе вгору. *З.*—...без ніг на під виліз. *Г.*

Сидить півень на осиці, підняв угору осиці (id). *Б.*

Чорисе маленьке ні в землі не гние, ні в воді не тоне (уголь). *Коз.*—Що в воді не тоне, а в землі не гние? *Черн.*

Но полі ночував; як упав, ніхто костей не збірав (id). *Г.*—... не лизав.

Під стогом вовки дохнуть (углі тухнуть під горшком). *Черн.*

Мету-мету—не вимету; несу-несу—не винесу (сажа). *Кат.* — ... пора прийде, само вийде (на долівці сонце). *Х.*

310. Хвітю, хвітю! повна скриня аксаміту (сажа в комині). *Збр. Шей.* — Хитю, хитю и д. *К.*

А що у хаті без води росте? (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Що росте до гори? (id). *Черн.*

Чого за гріш повна хата? (світла). *Бр.*

Само голе, а в середині сорочка (свічка). *Коз.*, [*Черн*].—Сама панна нага, а в середині и д. *Черн.* — Голий стоїть, за пазухою сорочку держить. *Час. (1859 р. 167 карт.).* — Сама гола, а сорочка у пазусі; перед Богом стоїть и всі їй кланяюцця (свічка у церкві). *Б.*

Прийшов безмозкий (1), вийв без ложки (каганець). *Збр. Шей.*—Безкосте, безмозке, та й їсть без ложки. *Б.*

(1) Прийшло безмозке. *Полт.*; Безмозкий. *Хар.*

Чорний волóк випив води ставок (id). *К.*

Сидить півень над водою з чірвоною бородою (id). *Б.*

Сидить Кирило, замазав рило (id). *Б.*

Стоїть Гаврило замазанее рило (підсвіташ (1). *Черн.* — Сидить Гаврило и д. (каганець). *Х.*

(1) що роскладують огонь — замісць лучини. *М. Біля.*

320. Чотирі чотиринчки, пъятий ростопирничок (колиска). *Мг.*

В лісі росло, листок имілó (1); тепер носить душу и тіло (id). *Г.*

(1) и листя було (закаблук). *К.*

Тіло дома (1) лежить, а шкура (2) до води біжить (подушка и напірник). *Яц.*

(1) Стерво. *Бр.*; Корова. *К.* (2) а сорочка. *Пер.*; тела. *І К.*

Безруке й безмозке, а щонеділі сорочку надівае (id). *Коз.*

Без рук, без ніг—сорочки просить (id). *Гл.*—... проха *К.*

Хоч дмись, хоч не дмись, а на тебе злізу (id). *Кох.*

В лісі росло, в стані кохалося, дівкам и молодицям на руках колихалося (обичайка и сито). *Яц.*, [*Бр.*].—Між ніньми родиццця, між людьми робиццця, між руками колихаецця. *Коз.*—У стані плодилось, а в лісі родилось, а на руках скаче. *К.* — В лісі рубаецця, в стані кохаецця, на руках хитаецця. *К.*—В лісі росло, на полю ся пасло, на грідці схло, на столі ся трасло. *Г.* — В стані ся кохало, на руках сивало: хто буде знати, буде добре казати.

Сива кобила по полю ходила; з поля прийшла, по руках пійшла (сито). *Х.*

Попід коні лягае, до сусіди бігае (id). *Г.*

Що у хаті нетесане? (павутина). *У., З., Б., Кат.*—... у руках недержане? *З.*

330. Коли б не дідів чучук, то б бабина чучела по коліна заросла (віник, хата, сміття). *Черн.*

Шаталося, моталося, під припечком заховалося (віник). *К., Полт.*

Шае, шае, під порогом спать лягае (id). *Х.*—По землі бігае, під лавою лягае (у д.

*

Digitized by Google

Сементовськаго, розгадка — *мітла*: певно помилка). *Г.*

Ходить по хаті, ходить по лавці, часом и по столі, а спить на смітті (id; у д. Сементовського теж *мітла*). *К.*

Стоіть панич у порога, личком підвъязався (id). *К.*; (сніп). *З.* — Ходить панна в зеленому шарахвані, мотузочком підперезана (віник). *Полт.*

Куций Степанко скрутився, звертівся, та й по хаті скаче—чик, чик! (віник). *Черн.* — Скручений, звъязаний (¹), по хаті скаче. *Зб. Лаз.* — Підсмикане, підтикане, та й гайда по хаті. *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

(¹) Безкостий Макар. *Кох.*; Скручене, зверчене. *К.*; Підперезаний Степанко. *Полт.*

Глежу не наглежусь, а все смерти боюсь (дзеркало). *Черн.*

Ходить и говорить, та не ість (дзиґарі). *Пер.*

Крутиця вертиця, нікого не боіцця, ходить весь вік, а не чоловік (id). *Гл.* — А що то за штука, що цілий день стука? ні дума, ні гадає, хвостиком виляє, все собі мугиче, та чужий вік ліче. *Не.*

Лізе баба з горища — повна паністара палічча (драбина). *Кан.*

340. Животом пре, ногами тре, а руками що хоче, те й робить (ткач). *Ном.*

Болòбан біжить, болото дріжить, попереду мерзне (човник, начиння, полотно тчецця). *Б.*

342. На припечку рубежі, під припечком рубежі; а хто знає—не кажи (кросна). *Черн.* — На печі чичижи́, а під піччю поножи́; а хто знає—не кажи (?). *Черн.*

345. На березі сижу, скрізь клен глежу и діда за бороду скубу (прясти на гребіні). *Мг.*

Пъять овець стожок підъідає (пучками прядуть). *Сос.*

Ходить квочка коло колочка та все — квок, квок (витушка)! *Полт.*

У нашого парубка з обох боків зарубка (id). *К.*

Де найбільше хрестів? (в клубку). *Яц.*

350. Синеньке, маленьке, кріз тим кишечки тягне (голка з ниткою). *Х.*, *Кох.*

Біжить свинка—золотая (¹) спипка, портяний (²) хвостик (id). *Мг.*

(¹) оливъяна. *Хар.* (²) залізний.

Залізний вовк, конопляний (¹) хвіст (id). *Черн.* — Залізна кобила, мотузяний хвіст. *Бр.* — Залізне поросятко, портяний хвостик—хоч яке море перепливе (²). *К.*

(¹) звъузд (?), а сірий. *Коз.* (²) конопляний хвостик. *К.*, *Полт.*

Синеньке, маленьке усе поле жагнуло (голка). *Б.*

354. Біленьке, синеньке, увесь світ одіває (id). *Х.* — Синенька-маленька ввесь світ одіє. *Черн.* — Ясненьке-маленьке, катзнаєяке, а вісько так зодягне. *Коз.*

356. Куценьке безхвостеньке всю церкву сходить (id). *Бер.*

358. Куций собака на воду гавка (праник). *К.*

За лісом, за перелісом бабина (¹) сучка бреше (терниця). *Збр. Шей.*

(¹) за пролісом сухоребра. *Лист. (II. 245)*; за пролісом безчерева. *К.*, *З.*; за пролісом без живота. *Коз.*

360. Миже двома дубами кламцає баба зубами (id). *Яц.* — ... клаца вовк зубами. *Полт.*, *Хар.*

361. И в вас, и в нас порося завъязло ступа. *Кр.*

363. Тара тута-тута, а зад у Смоленскі (ступа). *Черн.*

Ходить Циган по долині та все каже: гоцки, гоцки! (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

366. Є у нас такий бан, ращо у нёго сорок ран (ковбиця). *Г.*

367. Ходе пані по майдані личком підперезана (мітла). *Сос.*

369. Мій брат комендант попід землю ходить, червінці находить (плуг). *Яц.*

370. Два голуба попід землею ходять (сошник). *Черн.*

Дюрава верста все поле закрила (борона). *Яц.* — Діраве радно все поле закрило, Бога просило, щоб ся зазеленило. *Г.*

Трахта-барахта (id). *К.* — Трахта-плахта по полю скаче. *Кат.*, *Полт.* — Плахта-тарахта все поле збігає. *Г.*

Попова тилиця по полі вертиця; ні ість, ні пъє, и додому не йде (а везуть — борона). *Бр.*

Кривеньке, маленьке, збігало поле всеньке (серп). *Збр. Лаз.* — ... маленьке (¹), все поле збігає (²). *Яц.*, *К.*

(¹) чорненьке. *Бр.* (²) все поле вискакає (*або*: хоч яке поле вискочить). *Б.*, *Коз.*; усе поле вибігає (серп и коса). *Черн.*; збігає и з жінцями обідає (серп). *Бр.*; спурляє. *Г.*; хоч яке поле перескочить. *Полт.*

Сутула горбатий, на зуби багатий (id). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

Загадáю загáдку, закину за грáдку: нехай моя загадка до літа лежить (хліб посіяний в полі). *Черн.* — ... та на летце

Digitized by Google

лежить (посіять жито). *Мг.* — ... та рік и жди. *Час. (1859 р. 168 карт.).*

Скільки на небі зірок, стільки на землі дірок (стерня). *К.*

Меж двома дубками бъються Жиди ярмулками (ціп). *К.*

Меж дубинки та ліщинки шматок шкуратинки (капиця у ціпові). *Черн.*

390. Прийшли чернички на вечернички; як полегли спать, так и тепер сплять (жертки на овині). *Нов.*

Не живу и не гуляю, а сім бід знаю и від ножа умираю (хліб—сіють, молотять, мелють, розчиняють, місять, печуть, ідять). *Бр.*

Без жил, без суставів, а на ноги встав (квашня). *Збр. Лаз.*

Везуть на чотирёх колесницех, яко о́трока, и вивозять ёго на торжище; и біяще ёго в ребра, испитують ёго добродітелі (горщик). *Коз.* — Біяша ёго в ребра и спиташа ёго правди; умроша и не погребоша. *Гор.*

Из землі создан, яко Адам; ввержен в пещ огненную, яко три отроці; на колесницу возведен, яко Іосихв; от чрева ёго всі ми питаёися; а умроша (¹) — не погребоша (id). *Гор.*

(¹) отроці; взяша мя на колесницю, везоша на торжище и продаша мя, создавшіі мя, яко прекрасного Ёсипа; з чрева мого всі наситишася, а по смерти костей моіх. *Бр.*

Сидить дід під лавою, замазався сметаною (id). *Полт. Час. (1869 р. № 32).*

Чернець-молодець по коліна в злоті (горщик на жару). *Б.*—... в золоті стоіть. *Ж., Вор., Кр.*—... у златі; як упав, та й пропав, и пси стерва не їздять. *Бр.*

Сйвки-присйвки! приіхали гості з Носівки (горщик то в піч, то з печі). *Б.*

Умер Адам, ні Богові, ні нам; ні душа до неба, ні кості до землі (розбитий горщик). *Збр. Лаз.*

Ходив-ходив ходоман, усіх дітей годував; як упав, так пропав — ніхто ёго не сховав (id). *Б.*—Ходить-ходить хоходар, усіх людей годував; як упав, так пропав —ніхто ністків не збірав. *К.*—Ходун ходунай, весь мир годував: впав, пропав, ніхто й костей не поховав. *Полт.*—Був собі пан якодан, весь світ годував: прийшлось ёму помірать, та й нікому поховать. *Черн.*—Годун годунець, сто душ годував: як упав, то й пропав, ніхто костей не сховав. *К.*

399. Тйхоно, йхоно! поліємо в піч, похопаймось; у кого краще — поміняймось (сковорода и чаплія). *Черн.*

У тебе чорне, як жук, у мене товсте, як друк (id). *Черн.*

Отака куконочка (показує долонею—оттака куконочка вбільшки), оттакий кукунець (показує руку по лікоть) (id). *Черн.*

Сорока летить, а собака на хвості сидить (id). *Черн.*

Що то за загáдка, що під яйцями глáдка? (сковорода). *Черн.*

Отака танана, отакий тиру-тирутянь (макітра и макогін). *У.*

396. У одні чоботині скаче по долині (макогін). *Бр.*—Ходить холоп (хлоп?) по долині, в одній чоботині, а все поле—гуц, гуц!

398. Що треба для обіду? (ложка). *Полт.*

Сюди бган, туди бган, та ще зверху й помазáн (книш). *Лист. (II, 246).*

400. Повен пень головень (галушки). *Х.*

У чім три кінці? (у вилах та у вареннику). *Полт. Час. (1861 р. № 32), Бр.*

Залізний ток, свиний перескок, а (¹) грецький посад (сковорода, сало, млинці). *Нов.*—... тік, свинячий перескік, а гречаний пóсад (сковорода, смалець, млинці). *Час. (1859 р. 67 карт.).*

(¹) тук, свинячий пересинук. *Кр.*

За лісом, за пролісом бочка крові мокне —в найбіднійшій хаті мусять ю мати (квашені буряки). *Г.*

Маленьке, чорненьке, все поле оббігало, у пана обідало (перець). *Полт.*—... весь світ оббіга, у пана обіда, а часом у нас. *К.*

В воді росте, в воді кохаецця, а кинь у воду—злякаецця (сіль). *Час. (1859 р. 168 карт.), Б., К.*—... росте, та води боіцця. *Хар.*

Півень каже—кудкудак, курка каже—так!... (чоловік істи просить, а жінка каже—чортового батька). *К.*

Під одним брилем чотирі попи (стіл). *Б.* — ... ковпаком чотирі пани. *Мг.* — Чотирі панночки та під одним брилем. *Коз.*—... поли під одним брильком. *Черн.*

Штире Жиди під ідним капелюшком (стілець). *Яц.*

Стоіть дуб, на дубі липина, на липі конопля, на коноплі глина, на глині капуста, а в капусті свиня (стіл, миска, борщ и д.). *Г.* — Є у нас бучок, а на бучку яворець, на явірці конопка, на конопці глинка, а на глинці млячка, а в ній хвостачка. *Г.*

410. Коло ями-ями бъються хлопці ки-

Digitized by Google

ями (коло миски люде з ложками). *Б.* — ... сидять діди з киями. *Полт.*—Коло одноі ями всі з киями. *Черн.* — Коло ями з куцабами. *Мг.*—... кузубами. *Черн.*

Сиканки мчуть, деревъянки везуть, Мартин обертає, ніхто не угадає (ідять). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*

412. Криву-кривулечку через тин та в уличку та в багатий двір (id). *К.*

414. Що без диму горить? (горілка). *Бр.*

Літом не кисне, зімою не мерзне, перед обідом не сушить, посля обіда потушить (id). *Не.*

Стоіть божок на трох ніжках; король каже—«потіха моя!», краля каже—«погибель моя!» (пляшка, тіло, душа). *Чор. Рад. (83).*

417. Був я у матки-полуматки, ночував на страхах-полях, клав я огонь из чернери землі, ів я тінь-молоко (був у мачухи, ночував на кладовищі, клав огонь из хрестів, що на могилах, пив сироватку). *Коз.*

419. Між двома дубами бъюцця барани лобами (олійниця). *Б.*

420. Игнат дупленат (¹) (*або*: Сидить Игнат), при землі незнать (погреб). *Кр.* —Игнатко при землі незнатко (лёх). *Полт.*, Х.; (темник). *К.*; (плуг). *Вор.*

(¹) мохнат (темник). *К.*

Стукотить, гримотить, як сто коней біжить; треба стати, погадати, що тим коням істи дати (млин). *Бр.*, *Збр. Лаз.* — Стукотить, грукотить, сто (¹) коней біжить (id). *Пер.*, *К.*

(¹) наче як (грім). *З.*; як сто (id). *Не.*; пара (id). *Б.*

За лісом, за перелісом два кабани гуде (млини). *Яц.*

Трах-тарарах, город на горах (id). *Хар.*

Кру́тицця, вертицця—не знає, де діцьця (вітряк). *Кан.*—... вертицця, тільки берега держицця (водяний млин). *К.*, *З.*, *Алек.*

Мій брат Кундрат, на горах, на водах, на желізі, на телізі, на рачачій нозі (id). *Г.*

Брат брата січе, біла кров тече (жорна, млинове каміння). *Збр. Лаз.*

Є у нас такий кінь, що під себе мече гній (жорна). *Г.*

Ко мні, растущу у землі, прииде сівня Адамова; обрубаста мі руці и нозі, возложиша на главу мою вінець и омрачихомся ми світ (млинове каміння). *Бр.*

Бігла чечітка поперед ворітка; вийшов чечик (¹), дав ій мечик, а вона й стала (вода на лотоках). *Полт. Час. (1861 р. № 32).*—Біжить чечітка в нові ворітка и д. *К.*, *Полт.*, *Х.*, *Хар.*—Бігла чечіточка крізь нові воріточка: хто знає, той припинить. *Полт.*

(¹) черчик. *Бр.*

430. Що біжить без повода? (вода). *Г.*, *Полт.*

Без дишля, без дуги: куда захочем, туда й поідем я и ти (човен). *Черн.*

Біжить свинка, вирізана спинка—оглянецця назад, и сліду не знать (id). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

Біла кобила попід небесами ходила; оглянулась назад, та й сліду не знать (id). *Б.*

Іде віз без коліс и за ними дороги не знати (id). *Яц.* — ... без коліс, а дорога без піску, а батіг без ляску (човен, вода, шіст). *Кон.*—... без траску. *Г.*—... без коліс, за ним сліда нема и батіг без хлёста. *Бр.* — ... без коліс, и батіг без хлясту. *К.*

Іду-іду, ні дороги, ні сліду; бичем поганяю, на смерть поглядаю, а Біг надо мною (id). *Збр. Лаз.*—Іду-іду, сліду ніту; назад озирнуся, смерті (¹) боюся. *Черн.*—Іду-іду, ні коліс ні сліду: обернуся и д.

(¹) смертоньки. *Коз.*

Сутула горбатий, на силу багатий: сто коней не повезе, скільки він на собі понесе (байдак). *Збр. Шей.*, *К.*

Од чого гуска пливе? (од берега). *Не.*

Одно каже—стіймо, друге каже—идімо, третє каже — Богу помолімось (гребля, річка, очерет). *Сем.* — ... третє каже—похилімось. *К.* — Одно каже — біжім-біжім, друге каже—лежім-лежім, третє каже—похитаймось. *Л.*

«Швидка-прудка, куди йдеш?»—«А тобі, стрижене-мижене, нащо?» (вода и очерет). *К.*

440. Серед села вбито вола: до кожноі хати кишку видати (колодязь). *Яц.*—Насеред села зарізано вола, в кождій хатці по бакатці (кірниця). *Г.*—Кінець села забито вола, до каждоі хижки тягнуцця кишки (річка).

Глибоке провалля, а в проваллі чорне́ньке (колодязь). *Час. (1859 р. 167 карт.).*

442. Чотирі стоіть, пъятий поле, шостий неспособний виганяє в поле (id). *Черн.*

444. «Стуко́тни, грукотни, куди ви йдете?»—«Смалене, палене, на що вам те?» (відра и сволок). *Полт.*; (відра и горшки). *К.*

Два пси задрали носи (відра). *Полт.*

446. Через море куций хвіст (дужка). *Черн.*

448. Ліз карасик через перелазик за в воду плюсь (кухоль). *Л.*

Digitized by Google

449. Що в хаті цілують? (id). *Полт.*

451. Вдень колесом, вніч як уж: хто угадає, буде мій муж (W dzień kołem, w nocy jak wąż: kto zgadnie, będzie moy mąż) (пояс). *К.*

453. Топчуцця разом — один на порозі, другий на дорозі (чоботи). *Збр. Лаз.*

455. Двоє просят, а чотире хвостика (лапті). *Черн.*

Плету хлівець на четверо овець, а на пъяту окроме (рукавиця). *Б.*—... на пъятеро овець. *Х.*

Мацу́-мацу по лавицю, обмацаю мохнатицю—шусть голиша (id). *Черн.*, [*Гр.*]. —Лапу-лапу по ласлиці, налапала мохнатиці. *Бр.*—... мохнатицю, вложив голиш. *Полт.*—Війшов у хату, ухопив мохнату, та вложив голо́, щоб тепло було. *Х.*

Така я велика, що й кінця не маю; лежу собі тихо, нікого не займаю; тільки мені добрі люде и день, и ніч (¹) топчуть груди (дорога). *Не.*—Лежить Га́ся, простяглася; як устане, неба достане. *Л.*, *Б.*, *Яц.* — Довга гася, простяглася; коби встала, то би неба достала. *Г.*

(¹) Яся. *Б.*; Вася. *Черн.*, *Мг*; Лася. *Коз.*, *Кр.*; Ляся. *Коз.*; Лася-Лася. *Бр.*

Чого до стіни не приставиш? (id). *Полт.*

460. Чотирі идуть, дванадцять несуть; як платити треба, един ся каже (віз). *Г.*

Брат брата вік доганяють, та ніколи не догонють (колеса у возі). *Черн.*, [*Х.*].— Чотирі брата все біжуть, а нігди-нігди здогониццяя. *Г.*

Біжять Жидки на випередки: один другого не дожене (id). *К.*

Четверо яблучок котяцця: одно другого не дожене (id). *Х.*

Два старших барани двох менших доганяють: ті не утечуть, ті не доженуть. *Полт. Час. (1861 р. № 32)*, [*Бр.*].

Чотирі чотирниці бігли на вечорниці; одна одну здогоняє, та не здожене (id). *Коз.*

Бігли два пси, позадерали носи (санки). *Полт.*—Біжать два пси, позадерали носи, а из іх крів капа. *Хар.*

Два брати бігуть, один одного не перегонять (полоззя в санях). *Мг.*

Одкину стегнище, одкину й другеє, а вийму живеє (голоблі, кінь). *Збр. Лаз.*

Як лежить—вишій кота, а як встане—вишій коня (дуга). *Збр. Лаз.*—... менше коня, встане—вище коня. *Кр.*

470. Більше від коня, менше від свині (кульбака). *Г.*

Лізу-лізу по залізу на мъясную гору (осідланий кінь). *Черн.*— Лізу по зелізу, на мъясну гору злізу. *К.*

Біла рілля, а чорне насіння—треба розумного, щоб ю розсіяв (письмо). *Яц.*—... насіння: хто вміє—посіє, хто зна—й одгада. *Ос. 19 (XIV, 30).* — Білеє поле, чорне насіння: хто ёго знає, той розуміє. *Пер.*, *Б.* — ... насіння: хто знає, то й сіє. *Коз.*—... мудрий буде, хто ёго посіє. *Рад.* — Поле не оране, сімня не міряне; хто сіє, той розуміє. *Бр.* — Білоє поле, гусь на нем оре, чорне насіння, мудрий го сіє. *Г.*—По білому полю чорним маком сіяно. *К.* — Мудрий мудрець гуссю ореть. *Черн.*

Голову стяли, голову виняли; дають пити, велять говорити (перо). *К.*, *Збр. Лаз.* — Зріжу голову, вийму серце; дам води пить—и буде говорить. *Час. (1859 р. 167 карт.)*.—Мертве росте в тілі, а помочи—що хоч говори. *Х.*

Без душі, без тіла, за сто миль залетіла (лист). *К.*

Мовчить, а сто дурнів навчить (книжка). *К.*

Три душі грали и всі три виграли (музики). *Час. (1859 р. 167 карт.)*.

Веселе дерево весело співає, кінь над бараном хвостом махає (скрипка). *Збр. Лаз.*—... кінь на барана хвостом кива. *К.*

Що плаче, сліз не має? (id). *К.*

Лежить, мовчить; а в руки візьмеш—закричить (id). *Мг.*

480. У лісі зтято, на дриветні взято, на руках плаче (id). *Г.* —У лісі рубаєцця, на колодці робицця и д. *Б.*— У лісі родицця, а на холоді робицця, у руках плаче (скриня) (?). *Кон.*

Коло носа повилося, по череву—гайда (id). *Черн.*

Летить орел, дише огнем, під кінець хвоста чоловіча смерть (рушниця). *Полт. Час. (1861 р. № 32)*.

Лізу-лізу по білому залізу—на кінчику хлоп! (id). *Час. (1859 р. 167 карт.)*.

484. Одно дмецця, друге трецця, третє по смерть іде (id).

487. У лозі на одній нозі Свирид крупи дере (свердел). *Новг.*—... нозі крупи деруть. *Б.*—Що в берлозі та в дермозі скаче Свирид на одній нозі. *Кр.*

Чорний віл хоч яку стіну прохвище (id). *Б.*

489. Не ість, не пъє, та крупами теє. (id). *Б.*

492. Иде чоловік у ліс—дивицця в село; иде чоловік до села—дивицця в ліс (сокира). *Г.*

Між двома дубами завъязло теля зуба-

Digitized by Google

ми (id). *Кан* — ... порося зубами. *К.*; (пилка). *Полт.*

Бери—квічить, клади—квічить, миши (лиши?)—мовчить (ланцюг). *Г.*

Драншина хоч яку купу звалить (коса). *Коз.*

Корова сива гори позбивала; прийшла домів та й заричала (id). *Г.*

Ходить пані по майдані; куди гляне—трава въяне (id). *Б.*

Чотирі чотирнички, пъята бандурочка, шостий простий, сёмий острий (коса з грабками). *К.*

Пливе (¹) щука з Кременчука — куди гляне, трава въяне (коса косить). *З.*, *Л.*, *Б.*, *Коз.*—Щука бряне, ліс въяне, на тім місті город стане (коса, трава, стіг сіна). *Не.*

(¹) Летить *Б.*

500. Діти батька родили (стіг сіна). *Черн.*

Нащо борошно в млині падає? (на купу). *Яц.*

Що ті козі буде, як іі сім літ мине? (на восьмий поверне). *Яц.*

Хрипить—шипить, ніколи не замерзає. (?). *Б.*

Шкуратяний лучок, димовая стріла; у пъяти стріляє, а в ніс попадає (?). *Не.*, [*Б.*, *Гл.*].

505. Ріжуть мене ножакою и бъють мене ломакою; за те мене оттак гублять, що всі мене дуже люблять (хліб). *Не.*

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА

Digitized by Google

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

ПОКАЖЧИК

(до приказок (*)

Ачхинать 370—3, 4179, 714, 11357.

Баба 130, 241—3, 53, 430, 70, *97*, 1065, 196, 647, 824, 2386, 541, 86, 92, 656, 9, 901, 2, 3104, 328, 9, 952, 4003, 4, 121, 901, 5013, 58, 223, 481, 504, 5, 60, 619, 67, 81, 6543, 8088—90, 6, 103, 417, 789, 98, 9, 854, 71, 9038, 9, 49—58, 60, 9—77, 9—87, 10738, 67, 12409, 665, 78, 805, 13913, 69.

Баба залізна 13979.

Багатир (1343—463), 80, 208, 307, 1099, 225, 67, 8, 474, 592 — 608, 11, 6, 20, 998, 2138, 53, 306 — 14, 559, 72, 4810, 5552, 678, 84, 823, 908, 7217, 453, 8685, 921, 8, 9040, 113, 20, 290, 486, 502, 10372—7, 798—802, 979, 11247, 35, 302, 613, 4, 12012, 919, 66, 13371, 483—7, 94, 5, 886.

Багато (7661 — 93), 800, 900, 1165, 8, 346, 7, 2022, 159, 82, 4, 6218, 9, 69, 7018, 10746, 921, 12437, 13001, 2, 44—6, 869—74, 7.

Байда (?) 13618.

Беруда 13951.

Берег 160, 1826, 2058, 137, 967, 3030, 359, 7459, 636, 743.

Битий жак (5704—74), 8472, 813, 13566, 736—40.

Бить (3806—4139), 868, 975, 1280—9, 2012, 93, 4, 240, 1, 3807, 4585—8, 776, 5302, 432, 680, 799—802, 20, 1, 63, 4, 6088, 9, 278, 390, 7088, 212, 38, 361, 5, 7, 447, 64 — 6, 8, 9, 71 — 3, 8045, 50, 144, 9059, 60, 96—100, 3, 11, 59—62, 10352—5, 11021, 698, 12028, 9, 512, 48, 9, 52, 826, 42, 53, 13635—43.

Вицьця (4140—204), 1099, 5863, 92, 7258, 9, 9448—52, 12816.

Віда (2152—227), 159, 321, 699, 775, 6, 1717, 60, 975, 9, 85, 2228, 71, 369, 87, 414 — 6, 25, 7, 4693, 931, 5822, 6507, 7226—8, 88, 8049, 53, 340, 9056, 773, 5, 88, 9, 12664, 13405, 98, 522—6.

Більший (983—1050), 4449, 54, 7301—3, 39, 50, 4, 953—5, 8058, 9, 10807, 13463—5.

Бог (5 — 95), 3, 132, 40, 2, 3, 6 — 55, 7, 60, 70, 9, 85, 98, 201, 34, 315, 18, 64, 93, 563 — 5, 80, 778, 1129, 30, 237, 464, 5, 91, 637, 9, 82, 962, 88, 9, 2011, 124, 174, 200, 434, 608, 66, 3007, 13, 4045, 122, 3, 680, 798—801, 72, 5165, 6, 72, 6276, 693, 4, 6, 782, 853, 7091, 440, 728, 8075, 6, 221, 9, 10050, 90, 728, 49, 50, 11345, 734, 13373, 4, 485, 668, 878, 14118.

Борг (10615—61), 2140, 326, 7, 5247, 6296, 8291, 314, 9533—5, 11932, 12103, 14065.

Брата в нещастю нема (2303—66), 85, 6, 9338, 40, 10718.

Брацтво (9502—10), 1323, 4, 2303, 10, 24, 8092, 9710—2.

Брехня (6793—979), 797, 823, 48, 931, 2, 5992, 6404, 14, 7803—8, 8685, 6, 961, 10582, 638, 713, 1115, 12100, 460, 770, 13807, 9, 19—36.

Бридкий (8492 — 570), 797, 1624, 5, 4440, *693*, 5280, 678, 6314, 482, 7317, 556, 8983, 47, 10503, 11178, 203, 1277, 4.

Бувалий (5775—802), 1751—3, 2116, 97, 201—3, 6049, 278.

Бурлак, гайдамака (10683—9), 780, 4268, 70, 8099, 9662, 11034, 5, 124, 540, 727, 9, 12070, 833, 4, 14181.

Варяг 13944.

Вдова (10717—27), 419, *2586*, 4145, 583, 9308.

Вередливий (2676—736), 975, 1079, 4619, 20, 8046, 7, 50, 2, 12227, 8, 38, 9, 13541.

Вечорниці 9318, 12560, 3.

Вирій 11361, 14029.

Виріс (8600—25), 3942, 5408, 9, 6298, 312, 40—7, 9—58, 7252, 324—33, 59, 9233, 13194, 396, 914, 44—8.

Відьма (235—52), *289*, 360, 1585, 2892, 3579, 606, 5705, 71, 6502, 7841, 8928, 10282, 13023, 310, 31, 51, 409, 706.

Вийт, підпанок и д. 1237—40, *545*, *2346*, 517, 71, 931, 4901, 5481, 732, 8086, 112, 13059, 844.

Віра (1—4), 748, 897, 1854, 3016, 699, 8097—100, 388.

Вітер 402, 26, 75, 1947, 2055, 3151, 5759, 6942 — 4, 59, 7166, 7, 8380, 940, 9006, 10928, 11136, 61, 428, 794, 13419.

(*) Щоб не загараздрювать книжки, цихвіря в сему Показчикові не скрізь повною виставлена, напр.: в *Бог* (після 3, 132) поставлено: 40, 2, 3, и д.; сі 40, 2, 3 и д. треба вважать за 140, 142, 143 и д. Треба ще додать, що де цихвіря похила, то там приказки треба шукать в *Додаткові одмін*.

Digitized by Google

Віщий (5822—7), 377—80, 3661, 12435, 6.

Владика 180, 226, 5194, 7, 401, 9725, 12986, 14183.

Влови (12578—88), 83, 4956, 5789—91, 5, 6, 8, 6564, 7250, 590, 778, 9940, 10963, 11337, 14148, 9.

Вода и огонь (10302—10), 14, 48, 160, 274, 5, 90, 2, 3, 8, 9, 304, 5, 48, 62, 403, 4, 27, 54, 6, 564, 732, 1097, 4300—2, 562, 4, 9, 5038, 528, 56, 887, 6688, 895, 7227, 300, 7, 486, 8111, 237, 329, 406, 7, 9, 13, 9278, 562, 10279, 883, 11068, 467, 797, 854, 12275, 6, 418—22, 755, 847, 67, 13158, 393—5, 405, 927, 8, 14044—9.

Война (4205—13), 751, 833, 3771, 4636, 5531, 782, 6116, 447, 934, 9, 7085, 679, 781, 8130, 316, 9369, 10339, 547, 11028, 480, 12511, 13306, 436, 652.

Воля (1325—42), 766—8, 1290, 727, 950—2, 5, 6, *5069*, 7885, 8050—3, 915, 12846, 13478—82.

Ворог (9545—62), 12, 152, 1714, 2244, 4038, 143, 8102, 357, 880, 9513, 10547, 11096, 549, 79—82, 13574.

Воронка (231—4), 1811, 5128, 38—41, 616, 9789, 979, 10805, 11075—7, 12746.

Вздливий (2737—91), 4580, 5339, 9524, 13542—4, 93.

Гамела 13950.

Гарна (8425—91), 1674, 5, 5248, 410, 7223, 317, 8407, 889, 917, 8, 9003, 4, 11147—4, 84, 206, 12543, 13145, 6, 933—44.

Гетьман (751—6), 663—6, 9, 71, 996, 1543, 2142, 8444, 12614.

Гість (11791—951), 129, 221, 311, 529, 1897, 2312, 29, 574, 4716, 5548, 638, 769, 6470—5, 7123, 274, 481, 8039, 87, 9613, 4, 929, 10191, 888, 9, 91, 11451, 503, 4, 23, 64, 74, 12021—3, 5, 46, 7, 740—2, 14099, 106—11.

Глухий 4677, 9, 706, 8542, 55—68, 9813.

Говів (132—9), 3157, 583, 5002, 473—5, 752, 3, 6400, 71, 7115, 775, 903, 8017, 11657, 13544, 14180, 1, 2.

Годинця так (319—76), 8967—71, 85, 94, 9992—5, 10002, 167, 84, 201, 40, 9, 74, 11110, 573—602, 4—18, 20—2, 825—55, 8—64, 9—86, 952—4, 8, 9, 12033—47, 59—67, 81—94, 424, 7—9, 13393, 5.

Голова (5803—10), 17, 71, 82, 177, 753, 4, 1017, 55, 4565, 7939, 40, 8268—70.

Борода 180, 1, 364, 531, 5451, 65, 6384, 5, 7, 7265, 8553, 693, 734, 9, 40, 10185, 13219, 35. Брови 269, 6788, 7223, 8438—40, 525, 726, 40, 11882, 12532. Вид, лице 266, 3167, 8, 5083, 5, 403, 532, 689, 6315, 867, 7317, 595, 8061, 460, 536, 54, 72—4, 90—3, 633, 10708, 9, 11588, 13198, 949. Волос 27, 279, 307, 2085, 983, 6524, 8134, 91, 524—6, 78, 692, 3, 879, 84, 907, 96, 9051, 281, 11264, 438, 553, 69, 13499, 938, 9. Голова 27, 284, 1285, 7, 8, 2264, 5428, 707, 12, 5, 855, 6156, 250—4, 330—3, 53, 680—2, 7367, 10529, 13226. Губа 5084, 429, 53, 746, 813, 6267, 812, 67—9, 935, 57, 68, 82, 6, 7188, 452, 774, 8547, 12019, 20, 35. Зубы 181, 263, 8, 4303, 5424, 9, 30, 89, 746, 79, 875, 7774, 8547, 76, 643, 935, 9187, 12020, 636, 40, 2, 52, 6, 12647, 973, 13298, 818, 14189. Лисий 264, *349*, 2887, 3218, 4723, 5377, 6156, 7, 319, 486, 523, 33, 7367, 710, 964, 8003, 556, 656—62, 9813, 12214, 681, 13942, 62. Лоб 1016, 7, 4139, 858, 6632, 8593, 11262, 958, 13941. Нос 2465—7, 4174—6, 239, 40, 476, 5083, 6, 447, 8, 689, 709, 6023, 238, 67, 92, 529, 609, 13—5, 34, 791, 8543, 4, 933, 12206, 7, 623, 13251, 60. Очі 269, 1017, 3180, 5160, 78, 67, 915, 6160, 239, 596—603, 51, 99, 722—4, 35, 6, 40, 67, 88, 93, 7074, 5, 8441, 5, 586—42, 5, 6, 94, 935, 9206, 402, 813, 10046, 11134, 550, 12034, 5, 41, 568, 13196, 228, 92, 417, 935, 8. Потилиця 4318, 417, 5483, 714, 6333, 651, 938, 7026, 565, 10047. Рот 2477, 884, 4621, 5952, 6529, 85—7, 9—94, 984—90, 7029, 749, 8542, 568, 11570, 12986, 9. Ус 2468, 4219, 20, 39, 5697, 826, 7032, 8553, 89, 739, 905, 13765, 803, 940. Ухо 1016, *2687*, 4217, 8, 99, 913, 5482, 728, 6123, 513, 983, 93, 4, 7190, 8106, 542, 55—68, 9813, 10285, 12205, 13397. Чуприна 5991—5, 4285, 419, 7188, 264, 710, 30, 8004, 461, 599, 11764, 12195, 13941. Шия 5003, 8595, 13243, 936.

Голод 648, 1023, 4, 289, 4812, 5526, 7177, 8706, 23, 9475, 7, 802, 3, 6, 10653, 986, 91, 11021, 158, 459, 950, 12086—113, 29—43, 65, 262, 410.

Гордий (2457—559), 175, 1042, 4211, 13532—4.

Горе (2228—35), 788, 91, 1996, 2162, 368, 402, 6—8, 9790, 1, 11353, 69, 12721.

Горілка, хміль, пъяница, пиво и д. (11441—790), 169, 92, 256, 547, 615, 83, 700, 922, 63, 1190, 654, 897, 2233, 4, 522, 668, 720, 3066, 232, 813, 4255, 6, 7, 511, 2, 73, 4980, 5029, 159, 61, 8, 273, 4, 360, 407, 38, 550, 639, 50, 1, 913, 32—4, 6165, 74, 207, 846, 7054, 5, 121, 235, 45—7, 51, 513, 9, 49, 72, 719, 94, 5, 816, 25, 959, 8078—81, 718, 886, 9152, 296, 7, 378, 655, 855, 10084, 178, 411, 90, 6, 744, 75, 6, 94, 814, 53, 92, 962, 11836, 92, 929, 12050, 121, 75, 87, 230, 326, 61, 89, 418, 544, 52, 5, 89, 758, 13208, 77, 310, 46, 631, 711, 848, 913, 66, 14017, 63, 89—105.

Городина 281, 461, 6243, 990, 9715, 10790, 12384, 13418.

Біб 1769, *2385*, 3633, 4185, 6, 9281, 10141, 13703. Бурак 5700, 30, 8133, 11575, 641, 12654, 5. Гарбуз 4261, 5546, 6527, 660, *7757*, 8976, 12010, 528, 734. Горох 610, 1785, 2095, 4207, 331, 6072, 374, 483, 659, 7243, 8421, 635, 823, 9713, 10221, 11842, 12148, 391, 2, 872, 93 4, 7, 952, 3, 77, 13014, 8, 49, 738, 979. Диня 2444, 4891, 10790. Кабачки 3613, 4875. Кавун 8574. Капуста 261, 300, 2449, 4207, 5700, 6439, 7030, 10850, 957, 11575, 12032, 147, 92, 13068. Картопля 758, 10381. Квасоля 6346. Кріп 325. Мак 481, 510, 86, 1111, 835, 2112, 3559, 4206, 841, 5156, 507, 25, 6, 32, 707, 964, 6084, 7576, 9, 711, 856, 8259, 446, 533, 776, 9361, 10141, 211, 891, 11327, 992, 12004, 348, 517, 895, 916, 13172, 368, 511, 768, 14131, 5. Морква 2740, 836, 3447, 5738, 6589, 8133, 10957, 12829, 950. Паслін 5674. Петрушка 277, 4884, 5211, 6890, 7581, 619, 10787. Постерпак 5253. Редька 164, 1013, 3448, 5078, 6744, 7886, 8533, 12003, 228, 387—9, 637, 13085. Ріпа 8499, 576, 12393, 907, 48. Рожа 5410. Сочевиця 13738. Соняшник 259. Угірки 257.8, 566, 5958, 6660, 8562, 73, 11575, 13418. Хрін 164, 407, 2138, 65, 340, 763, 3226, 4774, 943, 5118, 6464, 7075, 834, 9461, 768, 12003, 245, 385, 6, 9, 763, 829. Цибуля 219, 3952, 4139, 76, 8, 5079, 674, 6745, 7605, 8577, 871, 9015, 50, 10333, 12147, 265, 390, 13074, 755. Часник 282, 5340, 6746, 7712, 8733, 9558, 10187, 244, 11641, 13074. Чечевиця 6659. Ягниця 8654, 14137.

Господарь (10088—111), 58, 254, 1404, 5, 4155, 682, 5163, 96, 6668, 7125, 62, 8865, 9061—4, 972, 103, 10318, 79, 88, 783, 4, 90, 11056, 293, 960, 12220, 13406, 14, 84, 14008—10.

Гостинець (12431—3), 12021, 92.

Гра 970, 1842, 3814, 4819, 5039, 119, 756, 7854, 9257—69, 80—2, 319, 12641, 716, 13391, 4, 14138, 9, 43.

Digitized by Google

Гребля 274, 1173, 2676, 3030, 425, 7665, 8013.

Гречь 3774.

Гріх (96—125), 9, 30, 148, 205, 23, 514, 866, 907, 1396, 2745, 97, 8, 5098, 198, 385, 6147, 718, 7010, 72, 440, 51, 2, 670, 8073, 9699, 10990, 11221.

Гроші 979, 1147, 87, 358, 74—96, 422, 6, 30, 1, 4, 5, 9—45, 602, 843, 923, 2103, 311, 843, 67, 87, 4446, 7, 668, 807, 11, 91, 5011, 6, 51, 309, 15, 431, 18—20, 6056, 134, 635, 6, 804, 5, 901, 2, 7539, 40, 85, 715, 8978, 9512, 716, 7, 910—25, 10207, 470, 840, 11113, 12514, 24, 13371, 417, 84, 907, 14001, 2.

Губка 2654, 3864, 5396, 13672.

Гулі (12559—77), 459—61, 72, 3166, 5935, 6493, 11867, 8, 13503, 14136, 7, 40, 1, 2, 14144—6.

Гурт (10728—74), 1400, 5894, 6170, 81—3, 14069.

Артіль 10748. Громада 169, 228, 1056, 3701, 4482, 5827, 6865, 7000, 9091, 10736—41, 67, 8, 12803, 13590, 14068. Двоє третёго 10744, 5, 11955. Дружна череда 10747. Колія 10769. Компанія 10729, 70 Копа 10742. Купа 10761, 2. Мир, люде и д. 3590, 662, 3, 5840, 7872, 3, 10705, 29, 31, 4, 5, 43, 6, 9—51, 73, 4, 13480. Поміч 10752—7, 9. Ряд 5568, 711, 10765—74. Снізка 1206, 9019, 10758 — 60. Складка 5436. Товариство 10763, 4, 11382, 3, 837.

Давно дієцця (7782—801), 852, 3, 6850—7.

Далеко (7745—59), 7018, 27, 697, 731, 8625, 11138, 336, 9, 85, 651, 12283, 564.

Даровання (4614—41), 2304, 5864, 7618, 920, 10644, 816, 12463, 13661.

Дбать (9939—68).

Двічі літо не буває (5917—35), 4292, 8288, 11517, 53, 13753.

Дерево 439, 68, 88, 93, 4, 564, 989, 1997, 2454, 3216, 5925, 6007, 243, 738, 819, 7138—40, 9, 50, 186, 13137.

Бабка (гриб) 340. Боровик 1018. Верева 4010, 78, 7751, 818, 8868, 9280, 11516, 13206. Вузина 316, 13081. Бук 1059, 5896, 6024, 10271. Вруньки 5344. Верба 348, 454, 3136, 5353, 6891, 7581, 805, 31, 8110, 21, 401, 749, 93, 872, 10764, 11914, 12010, 350, 421, 752, 13100, 764, 855. Гай 340, 8425, 9420, 10048, 11034. Гива 315. Глива 14034. Граб 13130. Горіх 1866, 3612, 4937, 5986, 9267, 13344. Гриб 340, 1018, 49, 109, 669, 70, 5064, 324, 922, 7076, 615, 777, 8890, 9131, 10957, 12435, 13188, 720, 980. Груша 2912, 3, 3136, 837, 4759, 5353, 726, 6891, 7118, 732, 55, 805, 9096, 305, 6, 11914, 12005, 79, 396, 13855. Губи *340*, 3988. Деречі 14035. Довжикові ягода 14035. Дуб 368, 5409, 770, 6006, 190, 342, 4, 89, 743, 911, 2, 7574, 608, 8310, 584, 617, 868, 991, 12809, 13067. Дубнячок 8709, 12535. Дуброва 13214. Зозулини черевички 14032. Калина 5662, 8407, 33—5, 9124, 12398, 13426, 7. Кислиця и яблуко 125, 286, 94, 2524, 3839, 4068, 5353, 6891, 8408, 795, 6, 929, 9304, 12217, 399, 401—3, 13978. Кілок 360, 10272, 13414. Красноголовець 340. Липина 1881, 7471, 11092, 13147, 206. Ліс (10269—72), 2868, 4746, 868, 5737, 6023, 7, 611, 4, 58, 64, 7003, 96, 127, 647, 8294, 381, 612, 9373, 527, 11623, 13235, 14033, 76 — 9. Лоза 4156, 8074, 381, 9997, 11046. Оленьки 3988, 5536, 8518, 11576, 12489, 13980. Опеньцин 6521. Осина, осина 316, 60, 3489, 774, 4377, 5122, 8, 256, 353, 6891, 8110, 9668. Пень 2914, 6230, 75, 341, 4, 8023, 583, 4, 9259, 12620, 955, 6. Рижик 8575, 85, 6. Садовина 483. Сливи 657, 1644, 3128, 93, 6062, 7032, 523, 12397. Сироїжка 340, 13145, 8. Сосна 4236, 5811, 6230. Суниця 10142. Терен 2144, 8441, 9405. Тополя 6346, 8457. Хвоя 8446, 621. Хрящик *340*. Яблуня 7142. Явор 2278. Ягода 2673, 939, 4892, 6453, 69, 7697, 8430—2, 9258, 436. Ялина 10113.

Див 3743.

Дивуецця (7811—916), 385, 6, 1756, 5534—41, 6337, 494, 5, 7245—7, 50, 1, 348, 63—5, 513, 67, 72, 11040, 12731, 13902—6.

Добрий (4423—64), 81, 696, 1457—9, 3231, 2, 872, 3, 5, 4468, 823, 5982, 3, 6175, 7245, 11604, 12862, 13193.

Догляд (9969—74), 7239.

Догонять 4457, 8, 598—602, 713—5, 5874, 6660.

Доля (1725—38), 766, 7, 1624, 51, 4, 8, 61, 3—5, 9, 71, 3, 6, 80—3, 2134, 4814, 8948—51, 81, 9320, 10690, 845, 12672, 13497, 521.

Дорога, (11357—*440*), 67, 96, 173, 284, 97, 303, 778, 1679, 828, 2528, 4108, 305, 488, 674, 5066, 256, 68, 413, 505, 50, 92, 5, 754, 68, 802, 39, 6058, 162, 595, 6, 662, 3, 7025, 78—80, 221, 8, 89, 458, 529, 655, 830, 1, 973, 8108, 57, 229, 616, 62, 759, 896, 9566, 610, 91—3, 10191, 205, 22, 358, 808, 14, 11106, 64, 98, 207—9, 68, 648, 938, 12445, 643, 65, 750, 951, 62, 13214, 383, 420, 773, 10085, 6.

Досвітки 13901.

Дуже (7760—*8*), 625, 5040, 9971, 10019, 101, 13875—7, 86—97.

Дуремь (6150—*509*), 141, 91, *301*, 1427—32, 5, 776—81, 2061, 349, 74, 5, 7, 472, 510, 82, 92, 3149, 4122, 3, 660, 5208, 35, 382, 3, 411, 685—7, 6038, 83, 575—8, 7043, 257, 576, 718, 8072, 80, 212, 566, 666, 7, 70, 1, 88, 714, 10505, 934, 46, 11475, 687, 868, 992, 12254, 486, 8, 519, 20, 90, 672—4, 7, 712, 35, 98, 9, 811, 6—30, 2, 54, 967, 13037, 51, 261, 449, 761—75, 83—801, 14187.

Дуріє (10798—813), 14070.

Дурниця (5154—*560*), 114, 87, 990—1045, 56—77, 80, 1, 320, 412, 80, 1, 744, 2049, 316—21, 3061, 4115—8, 5091, 111—5, 7334—46, 442, 54, 595, 10634, 5—12789, 90, 9, 13108, 575, 685, 6, 95—727.

Дяка 85, 6, 376, 2324 — 35, 877, 4509, 48, 9 — 77, 603 — 13, 37, 7111, 21, 219, 20, 8025, 115, 801, 12052 — 95, 13659, 60.

Жаль (2252—*8*).

Женитися (8845—9018), 255, 62, 86, 98, 350, 450, 89, 92, 3, 6, 7, 503, 15, 22, 723, 83, 1316, 624, 60, 812, 25, 2265, 394, 491, 3143, 683, *4570*, 816, 74, 5, 922, 5203, 40, 305, 60, 435, 52, 508, 861, 908, 9, 23, 8—30, 6823, 7026, 79, 95, 260, 71—3, 596, 864 8054, 91, 109, 273, 491, 672, 819, 20, 9491, 655, 778, 10699, 721—6, 96, 869, 80, 962, 11003, 9, 211, 595, 6, 605, 14, 860, 2, 12778, 13086, 337, 400, 8, 9, 26, 777, 899, 959—65.

Жид (885—927), 2, 173, 308, 18, 672, 853, 73, 83, 928, 1226, 345, 484, 9, 2474, 90, 7, 596, 3956, 98, 4045, 64,

Digitized by Google

335, 57—9, 71, 6, 768, 5081, 506, 631, 6241, 2, 251, 512, 9, 909, 7026, 543, 689, 809, 919, 8054, 66, 7, 74, 98—103, 6, 9087, 440, 89, 711, 2, 866, 937, 10260, 397, 494, 519, 95, 688, 994, 11234, 67, 72, 3, 429, 554, 605, 14, 60, 856, 80, 12157, 544, 13356, 457—60, 514, 809, 29, 60, 913, 14044, 51.

Берко 2474, 6241, 7026. Ёсь 4358. Ицько 8790. Мошко 6512. Соломон 6242. Шлёма 10560.

Животина всяка 8860.

Бабак 5490. Бабка 9232. Бабка полёва 6532. Вдмола 409, 32, 77, 509, 4562, 5780, 6514, 7160, 8117. 8, 732, 11862, 12394, 945, 13168, 413, 4, 669. Блощица 5206. Вугай 2104, 7036, 283, 454, 8107, 8, 599, 11823, 14071. Ведмідь 220, 1045, 338, 790, 813, 2123, 960, 3498, 940, 4228, 338, 5262, 408, 769, 6036, 550, 615, 7036, 896, 909, 8143, 646, 785, 10808, 997, 11284, 308, 12830, 7, 49, 13907, 9, 14057. Вівця, баран 452, 503, 733, 1101, 2605, 3033, 293, 946, 84, 4046, 94, 9, 153, 92, 366, 852, 5987, 6229, 62, 97, 339, 511, 99, 7578, 616, 997, 8097, 117, 8, 773, 9282, 366, 659, 934, 10240, 723, 944, 11104, 329, 484, 12815, 940, 13017, 56, 210, 681, 801, 943, 14146. Віл, бик 318, 412, 43, 7, 595, 1022, 9, 44, 142, 268, 863 — 5, 94. 2345, 493, 631, 4099, 168, 479, 686, 5267, 388, 622, 6339, 549, 886, 7017, 285, 454, 72, 675, 744, 7, 892, 8057, 88, 122, 598, 919, 34, 81, 9063, 4, 261, 515, 65, 663, 742, 85, 819, 10014—7, 206—212, 5—8, 41, 2, 332, 43, 901, 75, 99, 11116, 298, 589, 90, 843, 963, 12077, 188, 99, 219, 437, 95, 526, 50, 4, 735, 45, 94. 801, 40, 958, 13036, 41, 73, 6, 250, 425, 887, 8, 14022. Вовк 220, 71, 2, 434, 5, 509, 78, 638, 1101, 328, 652, 730, 90, 891, 2383, 460, 604, 15, 30, 1, 45, 823, 68, 942—5, 75, 7, 3186, 584, *603*, 29, 946, 58, 4001, 6, 93, 4, 9, 158, 221, 7, 30, 1, 60, 310, 4, 48, 62, 692, 836, 49, 52, 3, 6. 941. 71. 5015, 9, 59, 80, 103, 89, 260, 1, 3, 4, 320, 78, 468, 85. 716. 69, 77, 89, 844, 77, 905, 7, 6412, 584, 620, 44. 737, 9, 887, 999, 7030, 2, 207—10, 345, 7, 94, 460, 578, 896, 914, 23, 8064, 74, 97, 101, 2, 237, 535, 772, 980, 9275, 7, 81, 934, 6, 46, 10205, 37, 40, 5, 9—52, 402, 573, 718, 47, 809, 58, 68, 11087, 8, 104, 411, 12447, 89, 12772, 803, 4, 15, 13210, 325, 79, 561, 5, 629, 66, 81, 14007. Гадюка 2877, 8, 932, 3, 78, 3002, 226, 4606, 5755, 97, 9536, 664, 11084, 12174, 407. Ганст 5797. Дзмміль 3986, 8181, 11732, 60. Дуч 13245. Гедзель 3389. Жаба 1219—22, 2500, 47, 8, 3409, 11, 2, 46, 828, 9, 33, 942, 4075, 172, 322, 5124, 418, 9, 61, 713, 6318, 577, 8057, *103*, 249, 523, 953, 9086, 244, 5, 11857, 12306, 732, 13038, 348, 473, 802, 14049. Жук 843, 4690, 5206, 924, 6532, 9423, 744, 10081, 12529, 13357. Заєць 303, 513, 972, 3, 1292, 800, 1, 2488, 9, 3939, 4373, 416, 830, 5267, 436, 7, 96, 796, 6677, 739, 886, 9, 7030, 64, 205, 662, 706, 8121, 267, 604, 9267, 416, 10071, 104, 977, 11033, 337, 12433, 579, 88, 13505. Зінське щеня 2885, 3406, 12637. Іван 6388, 9635. Кінь 318, 486, 611, 723, 70, 1019, 22, 9, 89, 863, 5, 2513, 47, 8, 3851, 4479, 518, 725, 808, 925, 5009, 90, 248, 9, 52, 387, 423, 55, 614, 776, 82, 6025, 228, 352, 506, 63, 618, 9, 26, 7046, 78, 225, 455, 8, 779, 80, 930, 1, 96, 8011, 41, 89, 91, 4, 112, 3, 5, 9, 363, 843, 86, 910, 49, 51, 9261, 481, 91, 640, 61, 2, 818, 10215—7, 9—35, 7—30, 2, 6, 332, 534, 802, 48, 11116, 208, 385, 95, 6, 403, 91, 844, 12570, 796, 13073, 229, 44, 421, 2, 5, 78, 14023, 153. Кішка 336, 689, 1257, 510, 839, 950, 2348, 51, 473, 593, 4, 3100, 87, 95, 4030, 59, 147 — 9, 226, 38, 727, 8, 5010, 54, 291, 2, 331, 655, 741, 6345, 563, 6, 676, 7092, 580, 695, 801, 930, 8055, 69, 70, 1, 96, 357, 600, 747, 66, 817, 41, 982, 9028, 185, 243, 4, 345, 847, 10094, 498, 864, 74, 81, 11137, 314, 718, 795, 6, 835, 12132, 98, 264, 70, 83, 454, 566, 680, 7, 771, 13258, 82, 491, 528, 612, 61, 98, 754, 76, 14024. Кобила 8, 226, 723, 55, 1816, 44, *2069*, 142, 264, 9, 476, 8, 511, 672, 782, 3171, 939, 4001, 615 — 7, 5009, 25, 249, 642, 6240, 427, 541, 7030, 78, 9, 221, 66, 73, 99, 543 — 5, 806, 996, 8086, 94, 888, 9231, 456, 831, 988, 9, 10223, 6, 31 — 6, 416, 11002, 824, 12582, 704, 6, 27, 800, 951, 62, 13065, 320, 666. Коза, цап 504, 742, 1075, 263, 652, 853, 64, 87, 941, 2040, 773, 3077, 80, 390, 540, 630, 1, 4018, 46, 75, 93, 189, 221, 76, 363, 475, 532, 873, 5008, 232, 72, 517, 63, 618, 47, 58, 6338, 481, 598, 740, 7066, 394, 460, 2, 582, 707, 39, 8074, 104, 10, 307, 566, 9265, 758, 935, 6, 8, 97, 10556, 809, 11445, 12070, 494, 701, 833, 13036, 77, 428, 515, 715. Комарь 314, 487, 5770, 6975, 7694, 770, 8201, 14026. Корова 254, 471, 560, 1741, 2345, 475, 783, 4479, 639, 882, 5187, 246, 433, 84, 808, 7286, 314, 64, 546, 8055, 597, 981, 9063, 4, 237, 61, 821, 10213, 38, 9, 976, 11202, 9, 589, 90, 1, 843, 12375, 447, 881, 13230, 379, 464, 94, 508, 707, 889. Кріль 8168. Лев 3902, 4351. Лисиця 578, 1252, 2973, 3052, 5275, 716, 91, 844, 6412, 62, 627, 9459, 13190, 560, 1, 8. Лось 1647, 8579. Лошá *2617*, 7030, 3831, 10237, 13422. Миша, криса 263, 313, 587, 958, 1506, 19, 880, 2348, 51, 2, 3100, 63, 485, 4226, 321, 7696, 8068, 591, 630, 767, 817, 11101, 12165, 566, 13112, 240, 649, 770, 91, 14135. Мотиль 756, 6260, 9232. Міль 1996, 4151. Мошка 314. Мурашка 339. Муха 292, 314, 482, 683, 1642, 3, 821, 2687, 890, 2, 3379—81, 4066, 299, 351, 588, 713, 63, 834, 6, 5020, 350, 724, 6086, 591, 789, 8261, 996, 9847, 76, 960, 10068, 256, 903, 71, 951, 93, 11288, 635, 59, 773, 80, 12196, 68, 452, 13519, 779, 850, 14165. Овад 2761, 3711, 14025. Оса 330, 2758, 3410. Осел 947, 4132, 7848, 10548. Порося 2495, 533, 3131, 82, 4158, 692, 5059, 80, 279, 7030, 8519, 10058, 11098, 189, 12450, 1, 637, 13090, 504. Пъявка 2759, 11647. Робак 9796, 12390. Сарана 411, 9247. Свиня, набак 310, 20, 570, *880*, 1021, 9, 39, *89*, *168*, 72, 94, 263, 6, 630, 2251, 865, 480, 94, 515, 6, 7, 46, 85, 629, 739—41, 830—7, 42, 981, 3038, 947, 826, 7, 30, 4261, 868, 480, 562, 773, 841, 5252, 79, 329, 420, 87, 8, 606, 18, 738, 877, 981, 6513, 20, 1, 40, 854, 7024, 94, 244, 323, 564, 95, 669, 797, 930, 1, 8090, 116, 21, 509, 10, 627, 32, 9016, 40, 67, 996, 10241, 789, 832, 49, 11203, 7, 8, 275, 80, 344, 484, 12000, 1, 200, 49, 67, 8, 70, 88, 407, 51, 66, 73, 526, 7, 90, 637, 706, 13, 20, 9, 833, 4, 51, 946, 8, 50, 13168, 391, 422, 63, 5, 676, 784, 90, 909, 13. Слёта 2757. Слимак 13139. Сліпиця 2759. Сновида 2756. Собака 126, 81, 250, 70, 91, 322, 533, 40, 78, 651, 3, 1043, 165, 8, 9, 269, 329, 488, 766, 98, 9, 872, 2114, 86, 382, 492, 583, 841, 2, 82, 5, 9, 920, 1, 4, 30, 1, 58, 76, 94, 3039, 40, 6, 8 — 52, 128, 61, 2, 79, 81, 6, 8, 351, 8, 99, 953, 4077, 98, 104, 15, 7, 47, 50, 3, 308, 13, 498, 530, 548, 9, 88, 604, 95, 6, 727, 63, 824, 34, 5, 54, 941, 82, 3, 5021, 2, 56, 77 — 9, 101, 48, 90 — 8, 210, 78, 308, 412, 36, 7, 510, 1, 39, 41, 781, 6, 8, 99, 800, 8, 88, 9, 900, 3, 6, 91, 6001, 81, 160, 332, 43, 99, 574, 707, 41, 71, 89, 818, 33, 61, 888, 943, 4, 8, 57—9, 70, 7, 7004, 63, 4, 92, 9, 205, 11, 53 — 6, 345, 60, 580, 93, 612, 6, 76, 778, 80, 805, 94, 5, 914, 30, 54, 84, 8021, 94, 8, 9, 100, 19, 20, 311, 413, 506, 11, 535, 606, 51, 2, 95, 712, 827, 38, 81, 972, 7, 9015, 69, 281, 309, 408, 10, 2, 7, 48, 9, 507, 46, 66, 7, 619, 33, 772, 810, 64, 76, 10041, 91, 133, 253—5, 88, 351, 5, 6, 780, 5, 6, 800, 12, 76, 82, 908, 14, 30, 41, 8, 51, 8, 73, 11044, 8, 137, 229, 32, 2, 63, 319, 30, 474, 610, 765, 91, 835, 917, 12001, 77, 130, 3, 7, 55, 176, 265, 9, 70, 85,

Digitized by Google

314, 63, 446, 8, 580, 1, 99, 600, 38, 9, 706, 69, 70, 85, 6, 90, 813, 52, 949, 13027, 33, 84, 198, 276, 375, 85, 96, 524, 64, 5, 7, 717, 28, 30, 80, 1, 6, 14006, 24, 149. (Вардак 2735, 13065. Босно 11231. Гривко 5510. Головко 10083. Кудла 14181. Курта *5019*, 6451, 7129. Рябко 7199. Сивко 3139. Сірко 12491, 6). Сонечко 337. Таркан 7293, 9094, 13649, 14179. Теля 420, 1044, 2616, 7, 31, 783, 971, 5463, 8, 6242, 337, 99, 406, 78, 510, 7091, 283, 454, 60, 8121, 9237, 509, 821, 10778, 859, 11210, 492, 12775, 815, 41, 13245, 576, 795, 891. Тур 562, 645, 1353, 2662, 5296, 7813, 8587, 12887, 13328, 8, 38. Уж 6787, 10161, 11857, 12201. Тхір 12408. Хомъяк 6605, 6. Хрущ 9797, 12306. Цвіркун 338, 12204, 13831. Червяк 1526, 2611, 3290, 4906; 7232, 9461, 12245, 829, 13352. Черепаха 4075, 6464, 7503, 8953, 11000. Шершень 3551. Щеня 7326, 8608, 9186. Ясочка 8437, 8, 11735.

Жить (8122—7), 2055, 440, 5235, 908, 6696, 7, 7094, 101, 80, 248, 504, 8243—8, 57—78, 9892—5, 13914—6.

Журба (2259—92), 45, 602, 777, 2424—7, 3740, 5338, 852, 6206, 7, 465, 7866, 11160, 12730, 44, 13499.

Забубони (253—318), *456*, 576, 909, 2133, 4, 48, 666, 74, 852, 3382, 4091, 111, 35, 560—7, 917, 5082, 6244, 714, 7370, 1, 429, 30, 769, 8225, 8, 353 — 413, 747, 8, 982, 9277, 8, 932, 10141, 3, 248, 9, 74, 306, 11088, 98, 311, 6, 8, 46, 55, 7, 8 64, 8, 508, 9, 49 — 51, 3, 5, 61, 2, 620, 8, 791, 3 — 8, 859, 60, 2, 72, 953, 71, 84, 12009, 21, 49, 235, 350, 419, 26, 53, 84, 577, 604, 5, 10, 21, 68, 89, 768, 812, 13383—7, 9—93, 5—428, 625, 14147, 51.

Забувсь (5811—21), 259, 6286, 13741, 2.

Завзятий (3324—48), 961, 4201, 7323—6, 9699, 13593.

Завидно (4803—59), 1713, 13675—82.

З завтрём жить (9879—938), 558, 5845, 6, 7766, 8008, 12242, 3.

Загубив, нахідка 273, 5851, 916, 6181, 2, 7290, 853, 11078, 9, 12749, 13392.

Заклад (12593—9), 1629, 14062.

Залізо 263, 91, 2726, 8, 5927, 10272, 13863.

Замашний (8571—99), 5408, 6348, 7358, 60—2, 9165, 13949—51.

Запис (10662—8), 1921, 45, 5242, 93, 813, 7, 6666, 7383, 675, 882, 12437, 13829.

Зарізать, кисим голова (11125—7), 3945, 4186, 9—92, 323, 506, 794, 5290, 6791, 7467, 8249, 14081.

Звада (3510—32), 2669, 6461, 7216, 9510, 28, 38, 9, 11452, 71, 3, 911, 2, 12455, 541, 864, 13411, 596, 6.

Здоровъя (8128—48), 4924, 11464, 608, 13, 4, 847—52, 13917.

Земля 284, 329, 48, 401, 8, 564, 2077, 80, 1, 247, 937, 3775, 94 — 6, 4561, 2, 850, 6747, 61, 856, 7928, 8329, 10980, 11364, 741.

Зілля 455, 3550, 947, 6243, 7144—6, 491, 8212, 51, 8, 423, 4, 9831.

Бадилина 8120. Буръян. 9181, 10413, 12541. Барвінок 8462, 14137. Видрич 7405. Билина 1851, 2, 10678. Блекота 6322, 12957. Будяк 5995. Вех 10242. Гвоздик 6384. Кійло 9307. Кропива 3362, 824, 5, 8182, 429, 820, 9307, 13231, 481, 653. Лобода 7509, 37, 8957, 13489. Лопух 5897, 10273, 11185. Муріг 13157. Мъята 278, 13154. Очерет 4156, 6423, 8381, 12532. Осока 12532. Пулинь 276, 1388, 12404. Репъях 2744, 4010. Рогіз 546. Рожа 8429, 36, 13961. Рута 13156. Раст 331; 4914, 8, 6531, 8228. Сон 332. Тирлич 245, 6. Тоя и одолан 8404. Хвіялка 13070. Хміль 4139, 10412. Чорнобривці 6411. Шевлія 14137. Щавель 14137.

Зла личина 2888.

Злиденник 2880.

Злидні 844, 1450, 536—8, 79, 610, *2184*, 537, 746, 3659, 868, 4757, 5073, 349, 9807, 59, 10409, 836, 936, 13000.

Злодій (11054 — 124), 174, 250, 566, 749, 810—7, 2250, 671, 3066, 869, 941, 5003, 291, 860, 946, 6095, 183, 225, 626, 764, 813, 4, 7030, 137, 58, 237, 415, 957, 8, 8077, 105, 624, 85, 9671—82, 5 — 8, 806, 977, 10134, 304, 728, 942, 11224, 12100, 2, 3, 777, 824, 5, 31, 13585, 615.

Знаємі люде (9481—7), 2887, 8.

Золото 209, 408, 563, 728, 1394, 445, 2103, 624, 3136, 4434, 46, 7, 5945, 6261, 840, 7081, 287, 393, 8538, 946, 9241, 80, 462, 7, 10145, 821, 11214, 445, 636, 923, 12187, 405, 6, 765, 13319, 574, 687, 863, 14058.

Икавка 365—9, 11609—12, 13390.

Ідам 12225.

Кадук 3766, 4609.

Камінь 410, 819, 20, 1097, 878, 95, 951, 3299, 433, 835, 4134, 467, 689, 712, 7206, 8357, 10357, 844, 84, 11332, 12058.

Каня 2768, 70; 13543.

Капость (3117—22), 2356, 13580.

Карти (12589—92), 1007, 767, 3290, 5597, 6596, 13193, 551.

Каяття (2236—51), 2621, 3898—910, 4477.

Клопіт (10038—87), 543, 2054, 62, 118, 215, 23, 3189, 6508, 9, 670, 7242, 8, 11758, 13649, 14005—7.

Князь 946, 1596, 677, 4500, 9118, 9, 12778.

Козак (763—98), 1, 630, 72—4, 701, 52, 835, 46, 67, 1319, 54, 492, 723, 4, 885, 2403, 4, 6, 3927, 43, 4197, 9, 262, 4, 97, 607, 868—72, 956, 5068, 170, 269, 340, 913, 29, 6291, 328, 655, 7235, 91, 576, 746, 8083, 465, 734, 5, 61, 70, 8, 9, 9009, 434, 778, 9, 10339, 11028, 114, 82, 238, 99, 659, 730, 956, 12166, 276, 92, 390, 512, 32, 13237, 84, 353, 91, 699, 958, 69, 14027.

Колір.

Білий и чорний 261, 4380 — 5, 8413, 26, 7, 441, 526 — 35, 11206, 12914, 13147 — 9, 52, 557, 824. Блідий 9124. Жовтий 13155. Зелений 8523, 13156, 7. Зузулястий 13022, 321. Рудий 8524—6, 740. Рябий 7951, 8412, 520—2. Тричі-рябенький 13161. Синій 4009, 12521, 39, 13153, 4. Сірий 8413. Строкатий 611. Червоний 5411, 6497, 8056, 413, 32, 3, 6, 585, 9124, 13158, 9. Шурий-бурий 13160. Шарий 12149.

Коляда 342, 4, 512, 1541, 2132, 4580, 5568, 10645, 772, 12923, 13068, 819.

Кохайтеся (8726—85), 245, 6, 784, 1199, 2274, 4479, 979, 7351, 9475, 11712, 12509, 63, 605, 744, 13956.

Король 679, 1007, 4337, 6257, 8, 854, 7, 7908, 8451, 640, 13852.

Digitized by Google

Кривда (2293—302), 4047, 6702.

Кум (9492—501), 283, 566, 1061, 594, 2042, 305, 10, *820*, 37, 982, 4159, 347, 716, 65, 880, 980, 5057, 8, 65, 148, 68, 273, 407, 70, 703, 830, 6387, 471, 518, 642, 898, 7001,284, 355, 4811, 913, 41, 8054, 82, 328, 561, 801, 3, 9476, 7, 583, 713, 10183, 862, 931, 11363, 489, 513, 7, 93, 641, 822, 33, 87, 99, 967, 12006, 31, 49, 265, 618, 48, 50, 13167, 97, 293, 988, 14143.

Куманії алі (5982—6001), 13755.

Купля, продам и д. (10493—599), 738, 42, 915, 1037, 253, 872, 972, 2601, 867, 3086, 96, 6, 4283, 622, 8—30, 5, 7, 8, 5014, 50, 159, 209, 39, 384, 504, 17, 618, 58, 861, 81, 902, 6, 124, 226, 716, 993, 7074, 5, 113, 61, 204, 30, 1, 78, 455, 618, 739, 860, 89, 90, 920, 8103, 498, 504, 9239, 375, 575, 748, 9, 10063, 231, 470 — 87, 924, 6, 42, 6, 11072, 12496, 823—5, 7, 86, 13024, 189, 416, 21, 45, 585, 683, 721, 14056—64.

Курить и нюхать (12600—18), 317, 789, 935, 3618, 850, 960, 8, 9, 4242, 760, 6124—6, 207, 616, 7312, 606, 8095, 9302, 11641, 875, 12080, 522, 34, 787, 822, 13583, 760, 73, 14182.

Кутя 341, 3, 5, 6, 5082, 7694, 11866, 12253, 13016, 7, 415, 24

Лад (6652—84), 698, 1232, 13804—6, 8.

Ладан 197, 2810, 4329, 573, 688, 5105, 667, 8, 6433, 558, 7698, 700, 8222, 12967, 13184, 382, 597.

Лайна (3533—807), 332, 3341—7, *674*, 4021, 2, 81, 2, 130—5, 584, 90—7, 5686, 717, 6720, 7253—6, 614, 22, 879, 916, 8713, 4, 9162, 540—3, 10202, 351, 629—31, 923, 55, 11120, 1, 645—7, 12652, 854, 13171, 597—634, 14065.

Ласка 4467, 8, 98, 765, 8—70, 7622, 10702.

Ласощі 5674, 10486, 12432.

Ледащо (2954—68), 904, 1962, 2050, 2, 862, 4, 5, 70, 3227, 9, 871, 3, 5, 88, 94, 4451, 7100, 592, 951, 2. 6, 9—61, 4, 9, 70, 2, 3, 5, 6, 83—7, 9—91, 8—8007, 877, 908, 10841, 11494, 12552, 13558, 9.

Легко (7717—25), 2181, 3, 5—9, 7406, 13878—81.

Лизень 3739, 13512.

Лиха тварь 2866, 5109, 13555.

Лихий (2854—953), 87, 180—3, 381, 1962, 2362, 3230—2, 889, 5412, 871, 983, 6175, 7070, 82, 347, 542, 957, 83, 6, 7, 8239, 9556, 11604, 13193, 452, 546, 50—7.

Лихо (1954—2151), 705, 1015, 834, 2183, 390, 421 — 3, 30, 3281, 655, 6, 954, 4944, 5, 8022, 3, 41, 5 —53, 9554, 786, 7, 805, 11682, 731, 12506, 13500, 1, 18—20, 4—6.

Лихою годиною (7726—36), 1380, 2028, 10930, 13882—4.

Ліхарь (8339—52), 2584, 5249, 8069, 251, 13402, 927, 8, 33.

Лічний (10839 — 11028), 349, 607, 1682, 3, 891, 4672, 5178, 284, 480, 919, 6663, 7062, 356, 8115, 51, 10388, 12184, 6, 14071—5.

Лічба 17, 105, 242, 64, 6, 86, 9, 93, 5, 9, 300. 25, 6, 31, 2, 71, 779, 901, 7, 86, 1251, 3, 70, 8, 538, 738, 941, 2165, 82, 4, 91, 326, 625, 55, 70, 712, 3, 808, 940. 3260, 4, 342 — 6, 97, 437, 529, 614, 5, 42, 732, 3, 52, 3, 64, 7, 891, 907, 4166, 258, 77, 348, 62, 3, 462, 651, 759, 925, 5107, 36, 7, 211, 29, 301, 445, 516, 8, 9, 26, 673, 85, 902, 54, 6178, 9, 212, 54, 436, 64, 8, 70—4, 624, 710, 21, 58, 9, 7016, 358, 465, 8, 651—3, 88, 8019, 74, 132, 7, 332, 418—22, 4, 500, 21, 6, 805, 9023, 57, 68, 78, 85, 6, 318, 9, 21, 52, 511, 2, 889. 989, 10167, 9, 90, 397, 595, 745, 936, 91, 11129, 30, 306, 461, 524, 7—35, 12564, 780, 13000, 3.

Лузая 4320.

Лунь 1888, 3738.

Люде 34, 49, 54, 71, 82—4, 94, 8—100, 70, 94, 396, 8—400, 1992 — 2000, 9, 350, 61 — 6, 3321, 4035, 725, 6853, 4, 7806, 946, 8, 9, 8260, 1, 79, 11128, 30, 503, 13429.

Лут 13946.

Лють 3737.

Лях (856 — 84), 664, 7, 8, 70, 3, 789, 96, 855, 906, 1069, 308, 854, 2128, 622, 3104, 573, 4211, 353, 5170, 405, 553, 6626, 758, 7334, 5, 851, 8098, 9, 104 — 8, 731, 805, 10185, 736, 11005, 28, 227, 624, 12157, 61, 510, 13804, 456, 808, 14107.

Манастир 206, 3021, 89, 4536, 7, 733, 9490, 605, 11004, 12444.

Мандрівочка (11029—53), 1884, 936—43, 2110, 7238, 76, 8294, 14076—9.

Маня (?) 13618, 9.

Мара 2811, 5154, 5, 7213, 9463, 11277, 345, 921.

Марасуда 6648.

Маркотравить (10814—38), 4754—7, 9117, 11715, 6, 13488, 973.

Марево 3058, 9, 5245, 13431.

Міньба (10600—10), 723, 8020, 12800, 1.

Міра (10611—4), 5863, 7069, 287, 328, 10588.

Місто и село (10470—92), *2586*, 745, 6269, 308, 873, 6 — 8, 7648, 50, 947, 9, 50, 97, 10547, 62, 11144, 70, 252, 12143, 391.

Місяць (календар) (412—529), 261, 2, 323, 4, 91, 1582, 2136, 478, 5204, 344, 491, 2, 631, 4, 6100, 321, 7697, 796, 852, 907, 8135, 407, 13, 654, 747, 10256, 636, 859, 12855, 13097, 147, 415, 18, 22, 32, 619, 795.

Мяни (10299—301), 2609, 3130, 4897, 8, 966, 5596, 7132, 8, 89, 94, 761, 899, 8179, 938, 9267, 743, 10446, 7, 913, 11359, 884, 12015, 6, 155, 82, 853, 80, 96, 980, 4, 5, 92, 3, 13216, 510, 884, 92, 6, 14017.

Мое (9697—745].

Молитва (140—61), 51, 65, 6, 8—70, 85, 7, 269, 72, 793, 859, 1137, 2267, 600, 806, 971, 3467, 8, 4572, 691, 4801, 5497, 524, 872, 6188, 576, 622, 8081, 9143, 283, 373, 11478—80, 727, 9, 12832, 962, 13376, 709.

Молоде и старе (8638—725), 58, 138, 61, 345, 61, 76, 523, 63, 4, 782, 1038, 681, 2217, 771, 3222, 5013, 220, 40, 434, 645, 91, 710, 8, 84, 8—91, 925, 35, 73, 7, 8, 6005—9, 3, 107, 57, 642, 846, 50, 1, 905, 6, 32, 7083, 95, 248, 62—5, 321, 2, 53, 507, 15, 6, 25, 774, 8078, 9, 84, 5, 117, 431, 586, 7, 600 — 2, 5 — 7, 729, 886, 919, 9248, 9, 57, 423, 10058, 693, 11174, 552, 12220, 529, 45—7, 65, 817, 28, 13020, 1, 86—8, 90, 267, 620, 724, 952—5.

Море, річна и д. 18, 145, 395, 1048, 455, 597, 982, 2078, 9, 285, 417, 4754, 5167, 205, 10, 66, 574, 682, 836, 57, 6041, 163, 685, 9, 711, 7098, 157, 368, 456, 9, 545, 679, 708, 8013, 58, 125, 269, 84, 361, 9357, 73, 791, 996, 10472, 573, 753, 4, 958, 63, 4, 80, 11360, 9, 483, 12844, 13179, 372, 91, 430, 722, 73, 14121.

Морока 3741, 7842, 3, 12921.

Digitized by Google

Мосяль (799—855), 669, 726, 96, 973—7, 1744, 2512, 748, 94, 926, 7, 98, 3170, 265, 414, 32, 536, 771, 4012,5006, 228, 342 ,515, 632, 6019, 52, 595, 921, 36, 7030, 302, 8726, 800, 9254, 8, 71, 2, 4, 10036, 11988, 12353, 402, 31, 825, 13456, 559, 77, 710, 851, 74, 14146, 75, 9.

Мужик, раба (1251—324), 880—3, 1142, 4 — 6, 69, 74, 5, 84, 9 — 93, 235, 372, 2378, 538, 5180, 440, 879, 6074, 7048, 51, 416, 951, 8074, 83, 106, 9440, 12157, 525, 688, 739, 13214, 42, 473, 6, 7.

Музики (12465—75), 1885, 2590, 623, 719, 965, 84, 9, 3996, 4373, 628, 9, 752, 3, 5092, 326, 736, 876, 6300, 544, 5, 61, 7077, 130, 495, 809, 91, 966, 9234, 594, 766, 10076, 321, 857, 11052, 907, 95, 12483, 500, 1, 18 — 20, 42, 707, 13596, 706.

Надія 63—7, 1767.

Надія добра (4860—903), 778, 1243, 5163—6, 74, 7235, 13683.

Надія дурна (5607—82), 157, 8, 234, 2899, 921, 2670, 3074, 4026, 625—8, 79, 5237, 41, 6291, 13518, 734, 5.

Найми, служба (10311—406), 146, 921, 56, 2140, 3879, 4494, 5186, 210, 349, 59, 417, 31, 2, 780, 6202, 7614, 44, 974, 8012, 104, 7, 13, 9866, 10685, 851, 11167, 12675, 724, 13484, 867, 988, 14050—4.

Напасть (1757—63), 60, 152, 847, 908, 1084, 2094, 298, 9804, 10378, 10902.

Напрасниця 88, 2793, 5, 6, 804, 5, 4038—40, 2—71, 5320, 7353, 428, 65—8.

Наровистий (2672—5), 2696—8.

Наука (6002—105), 414, 5235, 693 — 6, 829, 914, 25, 79, 80, 6106, 17, 8, 272, 540, 613, 824, 929, 67, 7035, 87, 94—6, 184, 383, 7906, 8792, 9209, 10, 11063, 673, 778, 12104, 904, 5, 13095, 637, 9, 757—60.

Наш брат (9429—36), 13992.

Небо 73, 147, 270, 394, 5, 4813, 927, 5193, 705, 6854, 7083, 928, 12024, 439.

Блисканва 336, 474, 563, 6. Грім 336, 474, 562 — 5, *576*, 1965, 3772, 4214, 7214, 6, 13402. День 430, 501, 4, 13, 55, 613, 781, 3672, 3, 7787, 8, 91, 2, 8372, 10919, 20, 12914. Зорі 567, 636, 3634, *4562*, 5422, 705, 6613, 28, 7785, 8193, 372, 428, 520, 9463, 11869, 12902, 13325, 415, 775. Місяць 237, 267—9, 300, 592, 5, 6, 780, 1, 2288, 931, 5191, 364, 422, 8372, 572, 10060, 11869, 12636, 13142, 333. Ніч 504, 5, 77, 86 — 94, 5896, 7783, 6, 9, 8055, 10919, 29, 11122, 295, 339, 40, 745. Ранок 597. Світ 4563, 928, 9, 5318, 529, 7783, 4, 5, 98. Сонце 236, 334, 5, 7, 568, 70, 1, 98, 600, 18, 9, 998, 2288, 3152, 655 — 7, 9, 770, 4563, 886 — 8, 5190, 493, 4, 554, 679, 6513, 760; 83, 880, 8372, 10057, 13143, 4, 629. Хмари 335, 475, 567—71, 2096, 8, 498, 3372, 772, 4138, 7672, 12890, 13875.

Невмосне, мордуецця (1323—66), 1962, 76, 2788—92, 9, 999, 3004, 972, 4318, 5743, 7044, 90, 12666, 13581—4.

Недбалиця (10775—97), 7062, 336, 9118, 10289, 13850.

Неділя (530—43), 747, 2148, 319, 712, 3611, 951, 4524, 893, 902, 83, 5088, 202, 331, 2, 929, 30, 6444, 536, 656, 751, 834, 7035, 229, 42, 907, 8096, 195, 544, 878, 9985, 10531, 708, 11132, 364, 629, 800, 93, 13188, 273, 99, 457, 14137.

Не знаюця (6510—83), 2043, 5448, 6056—65, 75, 85, 10782, 95, 13776, 7, 803.

Незнай 106, 7.

Не люблю (5075 — 153), 1046, 2466, 7, 3257, 8, 395, 6, 933, 4534, 5021, 2, 7335, 563, 614, 9409, 11015, 12743, 84, 13542, 694, 728—30.

Нема 1914, 7—53, 5652, 7619—21, 13503, 9—17.

Нема без вади (2446—56), 7440, 997, 9342, 3, 13531.

Неодинакове (7917—50), 987, 9—1040, 685, 90—9, 12541, 13907, 12.

Не найдить (1764—847), 988, 1046—8, 700, 2035—7, 12788, 13383, 487, 500—7.

Неправий (7022—32), 176, 2671.

Не розбереш (7033—41), 7425—7.

Не страшно (4214—95), 2434, 5, 642, 4114, 5004, 313, 516—20, 7259, 12105, 726, 13644, 5.

Нещаста (1739—50), 1493, 592, 715, 989, 3373, 8317, 8, 9321, 70.

Німець (940—4), 670, 758, 2826, 5137, 6048, 8108, 9250, 81, 926, 13048, 458, 62, 562, 813.

Войко 12891. Велетні 659, 5826, 7, 13945. Вірмен 12500. Волошин 8554. Грек 256, 735, 4681,12326. Гуцул 4694, 12849. Єгипецький 2901, 2. Комани 4771, 5633, 8590. Латин 11143. Литвин 258, 662, 743—8, 3005, 598, 4123, 5012, 3, 6459, 8581, 12017, 425, 616, 13063, 14173. Мазур 3065, 12531. Мурин 6154. Нагаєць 1497, *6352*. Обрі 1874. Орап 8528. Орда 2780, 7320, 680, *12000*. Песиголовець 4081. Радимичане 660. Рахмане 128, 299, 5634. Татаре 335, 7, 9, 4361, 469, 5224, 6091, 352, 934, 9442,11896, 12425, 733, 13391. Турин 2, 769, 1522, 6228, 772, 8108, 9281, 13547, 694, 760. Хан 5635. Хранцуз 12836. Чернеський 8589. Чехи 13808. Швед 1796, 14083. Ядвинга 8507. Яничаре 9246.

Новинка (7802—10), 2680—2, 5048, 6713, 4, 7021.

Ночини 3578.

Нужда 44, 1559, 69, 989, 3657, 8, 8920, 9476—9, 772, 4, 6, 7, 8, 806, 14000.

Нуша 769, 1859—62, 2461, 96, 502, 743, 895, 3118, 259, 4639, 5991, 6615, 884, 7224, 410, 8953, 9341, 683, 847, 96, 10026, 425, 836, 11071, 883, 12077, 504, 11, 646, 7117, 13490.

Обіцянка 19, 1228—30, 4514—26, 6867, 7294—8, 348, 423, 670, 10670—7.

Одежа (11128—248), 257, 8, 85, 94, 327, 428, 58, 65, 8, 84, 5, 530, 60, 1, 620, 6, 43, 8, 786, 951, 61, 1041,*141*, 263, 97, 414, 68, 527—32, 45, 60, 96, 612, 3, 5, 75, 719, 869, 2036, 7, 283, 372, 534, 5, *78*, 95, 839, 40, 3382, 705, 941, 50, 4342, 517, 874, 912, 5070, 1, 93, 174, 5, 226, 7, 322, 41, 55, 444, 71, 2, 547, 713, 825, 911, 2, 6069, 234,41, 3, 329, 90, 1, 418, 32, 537, 627, 47, 826—8, 81, 2, 988, 7026, 62, 3, 114, 86, 7, 224, 42, 4, 302, 13, 34, 50, 552, 15, 6, 41, 58, 62, 4, 664, 913, 21, 77, 8038, 106, 10, 1, 4, 21, 399, 407, 510, 663, 709, 9023, 185, 259, 77, 9, 364, 644, 727—9, 94, 802, 10567, 609, 700, 1, 21, 851, 11039, 64, 621, 719—21, 12186, 7, 410, 1, 69, 80, 5, 502, 14, 21, 3, 6, 8, 35, 9, 51, 7, 9, 833, 922, 30, 13052, 159, 66, 334, 55, 84, 5, 409, 20, 32, 708, 850, 14082, 3.

Од лёду до лёду (погода, рік) (544—656), 236, 7, 64, 5, 90, 308—10, 32—7, 41, 412, 3, 5, 7, 22, 4, 6, 31, 8, 43—7, 9, 58, 65, 7—70, 473—5, 84, 5, 90, 502, 6—8, 16—21, *2647*, 4003, 293, 562, 9, 683, 5082, 100, 271, 336, 569, 70, 662, 79, 884, 917—20, 6462, 515, 937, 7214, 6, 9, 34, 69, 70, 709, 17, 63, 77, 90, 8456, 613, 4, 10060, 155, 76, 551,

Digitized by Google

908, 88, 11034, 5, 136, 59, 380, 608, 802, 946, 12133, 8, 414, 40, 51, 782, 848, 13147, 64, 389, 401—3, 12, 33—8 509, 43, 14015.

Однакові (7951—8124), 875, 1050, 194, 6, 226, 63, 6, 424, 32, 63, 9, 77, 566, 84—90, 689, 729, 54, 2209—12,336, 7, 60, 441, 667, 919, 39, 3870, 4142—58, 268, 9, 77, 529, 36, 7, 872, 933, 5908, 9, 6167, 425, 6, 594, 619, 63, 7106—51, 460, 8688—91, 703, 867, 9009, 14,23, 4, 33, 7, 67, 227, 903—6, 22, 3, 622, 11475, 9, 80, 657, 786, 7, 900, 12534, 13908—13.

Охайность (11249—85), 5476, 7, 9, 6649, 50, 68, 8510, 10791, 11188, 13784, 805.

Пан (1129—250), 226, 46, 52, 66, 9, 482, 641, 89, 821, 917, 51, 2, 3, 65, 1005, 30, 40, 127, 255, 6, 8—67, 75 — 7, 80—4, 90, 1, 5, 6, 9, 302—5, 11, 3, 7, 20, 1, 72, 615, 88, 704, 68, 967, 2069, 352, 481, 4, 5, 7, 8, 530, 50, 930,1, 3324, 405, 87, 94, 902, 4265, 446, *516*, 7, 622, 45, 730, 808, 5096, 165, 92, 386, 419, 40, 519, 35, 71, 769, 879,6167, 468, 571, 661, 7113, 4, 334, 5, 41, 416, 510, 26, 8009, 65, 7, 71, 3, 4, 7, 86, 92, 121, 404, 27, 49, 886, 904, 31,9250 74, 440, 724, 80, 1, 94, 902, 72, 10000, 81, 193, 254, 6, 397, 739, 40, 11119, 32, 50, 72, 9, 80, 248, 60, 330, 440, 84, 659, 712, 86, 12066, 268, 368, 88, 502, 10, 27, 70, 8, 633, 786, 814, 52, 964, 5, 13053, 121, 369, 458, 61, 72 — 7, 559, 70, 14060, 107, 50.

Пасха 168, 281, 349, 510, 93, 1798, 2045, 330, 619, 3246, 4530, 5018, 200, 1, 7280, 897, 8655, 894, 12608.

Пекло (199—201), 242, 3, 1873; 2083, 509, 766, 900, 40, 3137, 9, 40, 4258, 5098, 599, 6176, 9545, 11304, 12635, 13579, 684, 14041.

Пеня (2782—826), 2297, 6727, 7463, 13545, 6.

Перебір 4614—20, 12160—83; 227, 8.

Перевівсь (1848—70), 988, 1555—8, 60—2, 899, 4080, 13508—11.

Перехрестя 251, 5, 2248, 3694, 799, 5104, 7918, 8059, 372, 12898.

Пить воду (12416—30), 2414, 4478, 605, 5233, 4, 6488, 617, 7226, 9581, 11467, 12751—4, 13410, 14127.

Підняв уші (4913—31), 988, 4462, 6113.

Піст (126—31), 109 — 13, 5, 6, 9, 34, 5, 7, 90, 529, 32 — 7, 40, 1, 2148, 3202, 583, 895, 5088, 332, 695, 6410, 7229, 8096, 108, 882, 11479, 547, 12350, 14375, 616.

Планита 281, 7370, 769.

Плач (2367—400), 141, 538, 2193, 1410, 4111, 3, 5853, *8796*, 9270, 788, 12453, 6, 661—3, 91, 13378, 417, 527 — 9, 640.

Плітки (6980—7021), 1997, 3511, 4452, 5323, 6720, 36, 7375, 723, 4, 803—8, 8959, 60, 9128, 583 — 7, 9, 90, 7, 9—602, 10356, 13818.

Плохий (3233 — 74), 1962, 3028 — 34, 304, 5, 4075 — 9, 128 — 37; 859, 963 — 70, 10204; 5, 12623 — 6, 764, 13590, 1.

Погано (7524—660), 4704, 7082, 9203, 13857—68.

Потай (5936—81), 1103—26, 2420—3, 3584, 5, 10949, 50, 12748, 9, 61, 854, 13094—6, 754, 8.

Потороча 8502.

Правда (6685—792), 692, 3, 798, 2248, 578, 3027, 4060—71, 6128—30, 795, 804, 9, 16, 7433—7, 41, 8241, 9362, 10338, 56, 11678, 12458—60, 2, 13115, 472, 810—7.

Праця (9982—10037), 65, 8—70, 2, 213, 542, 3, 51, 80—2, 1570, 750, 2567, 5302, 59, 602—5, 7162, 81—203, 5—12, 315, 48, 8927, 9316, 10180, 362—73, 7, 581, 853, 11014—18, 12124, 5, 478, 844, 76, 14003.

Прибуток (9834—78), 3115, 6, 7204, 14001, 155.

Привик (9563—8), 2872, 6001, 13996.

Пригода (1751—6), 3908, 5839, 9528, 793, 906, 11858, 12693, 13210, 496.

Приятель (9511—44), 358, 2308, 9, 8097, 101, 13995.

Приклад (6106—9), 5877, 10807.

Природу тяжко одмінить (3208—32), 235, 2645, 941—5, 13589.

Причина (7103—220), 5151, 3, 854—8, 7101, 2, 13837—9.

Прислівья (13101—32), 5213, 8362—78, 82, 13101, 14192.

Казна 2047, 532, 6922, 7715, 876, 12460, 1, 13116, 25, 309. Приказка 6719, 7877. Биланця 12461. Пословиця 11985. Загадка 13055. Приповідка, приповістка 8736, 12462.—Андрій 2837, 12702, 6, 962. Андрушко 5289, 12000. Антін *930*, 4997, 7716, 935, 12704. Борис 10975, 13016. Варвара 3929. Василь 4307, 5643, 6068, 9142, 346, 13989. Весна 10689. Вересній 3428, 583, 9582. Віват 6439. Гаврилко 5513, 6411. Гаврило 8044, 12705. Галя 5503. Галонька 2657. Ганна 5368, 86, 7336, 12615, 13187, 257. Гандзя 2752, 72, 7850. Гапка, Гапуся 1, 399, 439, 7850, 8562, 9579, 11658, 13358, 506, 14075. Гапон 7032. Гарасько 13987. Гараська 12704. Гася 4789. Гнат 5736, 13836. Грина 8892. Гриць 8563. Гриць, Грицько, Григорій, Гришко 1001, 11, 49, 523, 2119, 405, 2595, 787; 4328, 781, 5544, 6222, 7059, 611, 893, 7, 906, 8558, 861, 10340, 805, 11274, 419, 12535, 8, 961, 2. Данило 4778, 8043, 12795. Давид 6314. Денид 8028, 953. Демьян 12541. Денис 1650, 6399, 12613, 14156. Дмитро 3068. Дорош 12789. Йвдоким 12548, 9. Йвхим 2787, 929, 9346, 13987, 9. Йсип 3928. Захарко 6557, 12966. Иван 1005, 30, 362, 3, 5003, 519, 736, 6008, 312, 877, 7058, 676, 8768, 9065, 12528, 13132, 369. Иванець 10080, 13132. Иванко 3249, 12693, 13264. Ивась 4335, 6008, 7938, 9822, 12648, 13053. Ивахно 7351. Ілляшха 4011. Каленик 7906, 10059, 11987. Карпо 6073, 9024. Касян 11418. Катерина 8830, 12526, 41. Катря 4293, 12490. Килина 3295. Кирило 9570, 12705, Кіндрат 12706. Клим 5545, 12707, 14157. Кузьма, Кузьма 2038, 3255, 643, 4027, 727, 5617, 6537, 7667, 8028, 13686. Куликка 13297. Купріян 13170. Лаварь 14158. Левко 3903, 5511, 12002, 13488. Левон 10766. Лесь 1540. Леська 5185, 9986. Лисько 8822. Луця, Луцька 13285. Мадда 10792. Макар 2121, 2. Максим 13237, 14159. Маринка, Марина 5013, 4, 7523, 9045. Марко 1170, 3140, 518, 6461, 11664, 12710, 13024. Мартин 6315, 11999, 12193, 14160. Маруся 4977, 8, 7482, 11261, 548, 12654, 13104, 940. Маруха *4011*. Марушка 6381, 7732, 11341, 987. Матвійко, Матвій 2376, 6566, 11411, 12162, 668. Мацько 11664, 12216. Минята 2120, 4019, 5276, 565, 6534, 7093, 12659, 711, 14005. Микола 5565, 6291, 8327, 12709. Мина 12708, 835. Мись 3518. Митька 1948. Михайло, Михалко 5289, 8413, 10853, 11725. Мотря 6918. Мусій 12553, 836. Муця 12285. Наєта 1073, 660, 6439, 647, 79, 9065. Наум 11883, 12712. Ниніи 40845, 11321. Ничипір 10971. Овдій 14100. Одарка 14180. Олексій 14161. Олександра 2058. Олена 5351,

Digitized by Google

6416, 7502. Олеся 5286. Олесь 12723. Омелько 1650, 4911, 6227, 674. Опанас 2542, 5772, 9105, 12526, 74, 713, 834. Оришка 5459, 13529. Остап 12661. Павло 7935, 12840. Памько 5459, 6320, 2, 419, 625, 894, 11068, 172. Парася 1011, 4770, 977, 5285, 733, 9471, 2, 13277, 987. Пархім 1012, 709, 6315, 13318. Педора 6351. Петро 3931, 5158, 926, 6076, 7904, 12501, 962, 3, 95. Пилип 2693, 752, 12714. Пріська 6439. Проків 8034. Роман 12533, 13470. Савка 1734, 3139, 945, 4332, 4720, 996, 5731, 65, 7112, 562, 980, 8009, 9429, 11918, 79, 12509, 681, 716, 929, 64, 14175. Самійло 9579, 80. Свирид 6314, 13026. Солоха 1770, 2627, 13222. Семен 4000, 932, 11462, 3, 12715. Сидір 4018, 6883, 7903, 9089, 12813. Супрунада 6316. Тарас 1943. 6674, 8559, 60, 11046. Таця 5508. Текла 10889. Тера 2701. Тереся 552. Терешко 6418, 12669. Тиміш 12717. Тит 10853, 11725. Титяна 4720, 5284, 7524, 12524. Тишко 3314. Улина 1854, 4993, 11877, 13170. Улита 10981, Устя 6625. Хведір 3014. Хведько 6240, 10976, 12003, Хвеся 5549, 9034, 12680. Хвесь 7703. Хилко 4732. Химка, Хима и д. 1012, 6918, 10783, 4, 11193, 338, 439, 12548, 9, 13337, 986, 7. Хівря 5567, 6439, 598, 7905. Хома 1542, 2579, 80, 3001, 69, 255, 4062, 5159, 565, 736, 7335, 969, 9146, 474, 799, 10557, 8, 856, 973, 12550, 75. Хтодря 9478. Юрко, Юрій 3930, 7976, 12520, 718, 9, 14109. Язько 5736. Яким 7975, 8024. Яків 2661, 3530, 4726, 7111, 8024, 12720. Ярема 4062, 6285, 8945, 9474, 11362. Ярош 7555.—Андрій швець 11412. Борисиха 13017. Велигон 12980. Гайдай 12609. Гальченко 4102. Головко 12960. Дудек 10559. Забіла 13704. Заблоцький 10561. Иван Бражник 188. Кастиь 8121. Коваленко 9262. Комнацька 12080. Костюк 10557, 14271. Кулаківський 12833. Кулина Валуленкова 11412. Ліщиха баба 13822. Лотоцький 5509. Май 7689. Малах 6452. Мархвела 5372. Муйсіёва 6417. Панасиха 9105. Пендюр 12534, 13599. Перекладовський 5469. Петриха 2328. Пендюриха 12534. Повнанський 6284. Потоцький 5509. Редько 13861. Романиха 12533. Сажна 13131. Сасимін 8588. Сахно 7915. Севрадим 8588. Семен швець 4000. Сидоровна 11522. Синяків 6675. Тупишиця 13989. Харько Макогоненко 6224, 13019. Хівря Рейдзуля 13976. Хоменко *3674*. Шишка 7970. Шкребиха баба 13976. Щокота 13627.

Провьба (4465—613), 2322, 3, 6—35, 4680, 5232, 10629, 11055, 978, 13656, 8.

Про мене (4932—5007), 4528, 97, 7512, 8926, 40, 9541—3, 12846.

Пропав (1871—953), 7621.

Пристя (10273—6), 323, 4007, 993, 6428, 7119, 20, 99, 603, 793, 817, 8130, 209, 9138, 317, 478, 963, 10053, 862, 3, 90, 12548, 607, 709, 91, 13165.

Птиця (10257—68), 379, 418, 21, 5, 523, 45, 784, 1336, 7, 950, 97, 5725, 7195, 325, 981, 8236, 761, 859, 61, 9089, 279, 425, 31, 10849, 11309, 12584—7, 716, 9, 13186, 205, 14030.

Бугай 12443. Вузько 8057, 12676. Бусель 324, 13807. Ворона, дава 436, 7, 671, 1031, 252, 4, 784, 95, 2364, 540, 9, 50, 978, 81, 3453, 4080, 5499, 613, 68, 795, 8, 880, 6041, 403, 587, 8, 764, 7007, 324, 44, 953, 8032, 9266, 424, 842, 6, 10925, 6, 11120, 205, 361, 405, 12743, 13306, 11, 508, 759, 14028. Галка 1776, 7324, 571, 9600, 13152. Голуб 785, 7295, 8858, 13076. Голуб дикий 6620. Горобець 259, 60, 437, 547, 77, 614, 5, 903, 1033, 3098, 249, 3322, 4071, 5038, 790, 6072, 565, 7017, 295, 809, 8461, 9160, 507, 10258—60, 997, 12007, 821, 69, 13311, 769, 956, 14048. Горлиця 10102. Граи 10964. Гуси 326—9, 1021, 3243, 4116, 6893, 918, 7382, 435, *8103*, 531, 9083, 11228, 76, 12736, 946, 13054, 290, 347, 821, 14104. Гусй 288, 3411, 46. Жайворінок 14149. Журавель 4070, 934, 5500, 7296—8, 8623, 13201, 2, 365, 87, 8. Зозуля 439, 71, 826, 5169, 515, 7363, 9088, 932, 13207, 653. Ива 10261. Индик 2482, 836, 3375, 10268, 12764, 943. Качена 288, 1742, 3411, 8610, 12946. Качка 552, 1648, 2045, 8555, 11767, 13401. Квочка *421*, 3244, 416, 5316, 10027, 957, 13424, 783, 14140. Крук 3217, 4855, 7250, 953. Клітка 1336, 7. Кулик 997, 3374, 5702, 6561, 640, 7327, 965, 98, 9458, 563, 10417, 957, 14087. Курі 321, 436, 570, 697, 1015, 74, 5, 742, 69, 843, 89—91, 2353, 589, 817, 43, 97, 3243, 9, 4016, 207, 582, 685, 724, 909, 5490, 553, 739, 40, 849, 99, 6079, 266, 305, 409, 20, 516, 918, 7534, 7, 81, 685, 952, 8412, 966, 9475, 80, 740, 1, 850, 10234, 635—7, 943, 11338, 691, 901, 12271, 834, 13223, 321, 86, 99, 406, 26, 760, 14141. Куропъя 3067, 6564. Курча 2284, 3453, 4890, 7604, 8185, 13690. Ластівка 266, 309, 25, 9, 5271, 9236, 12915, 13956. Лебідь 11206. Овсянка 546. Орел 407, 999, 1032, 3, 5357, 7322, 8098, 465, 13329. Пава 2483, 540, 11612. Перепелиця 10997. Півень 443, 588, 1667, 2915, 4155, 6187, 8784, 9618, 10262, 4, 12464, 838, 13702, 900, 14027. Припутень 10945. Пущик 3371, 11204, 13405. Ранша 14029. Рябець 4170, 8874, 13678. Синиця 546, 616, 2062, 3213, 4070, 1, 7296, 8, 8548, 10257, 12762, 13301. Сич 3376, 5941, 7001, 811, 13067. Сова 998, 3214, 371, 6, 4008, 225, 362, 74, 813, 5486, 739, 40, 941, 6841, 39, 7001, 152, 343, 811, 927, 88, 8023, 914, 9460, 4, 10719, 12609, 779. Сокіл 997, 1031, 1301, 3214, 4080, 225, 374, 5904, 6612, 7152, 343, 953, 8464, 9465, 846, 10548, 11145, 12779, 80. Соловей *471*, 5501, 7297, 9193, 10251, 12837. Сорока 414, 25, 1032, 795, 2115, 289, 364, 3125, 193, 5495, 512, 33, 6078, 9, 88. 585, 6, 713, 7004, 7, 8033, 396, 9059, 81, 266, 842, 6, 11205, 361, 793, 12743, 54, 80, 938, 13269, 311, 428, 89, 785, 92, 14028, 190. Тетерук 8556, 10265. Туркот 2732. Удуд 826, 3352, 4304, 5515, 7110, 11201. Чайка *289*, 5702, 10964. Чапля 4130, 934, 8622. Чечітка 13690. Чирка 5091. Шпак 6566, 7853, 13178, 712. Шуліка 13386. Щур 1353. Яйце 421, 5, 697, 1015, 843, 940, 2700, 4890, 7279, 13155, 14031. Яструб 1902, 7927. Ятіль 7337.

Рада (6110—49), 947, 3510, 6159, 72, 258, 8678, 9, 12864.

Рай 24, 200, 762, 1641, 4952, 5385, 6176, 7272, 9133, 280.

Ремесло (10407—69), 212, 2961, 5762, 848, 95, 942, 6019, 53, 179, 280, 3, 63, 313, 45, 81, 96, 555, 62, 82, 3, 798, 9, 911, 2, 54, 7338, 57, 69, 635, 807, 995, 9576, 10037, 125, 11063, 85, 12911, 13285, 311, 841.

Бердник 1026, 7. Бондарь 2746, 8443, 9346, 10442—5, 11325, 12540, 13989. Бортник 7160. Гончарь 3148, 10464, 13443, 989. Гута 14045. Коробейник 1020, 9272. Кравець 5950, 6174, 656, 7277, 554, 9267, 577, 899, 10435, 11326, 12806, 908, 13865, 14146. Кухарь 1221, 2, 10455, 13232. Коваль 499, 1858, 2277, 548, 844, 3377, 4060, 284, 5426, 854, 927, 7609, 10, 3, 27, 8517, 9574, 10431—4, 752, 835, 11325, 12530, 13650, 714, 987, 14014. 40, 5. Кушнір 10247. Лазня 5462, 10465, 11285, 706, 13295, 14038, 9. Ліповщик 10439. Лісничий

Digitized by Google

1867. Маляр 227, 10427—9. Мамка 8086. Медвідник 1025, 6036, 10469. Мірошник 2523, 3114, 7138, 8086, 10446, 7, 12853. Пастух 2545, 4124, 5445, 6, 7106, 200. 8070, 10107, 466—9, 12722. Рибалка 5766, 7601, 963, 99, 8000, 631, 9860, 10448—52, 12233, 768 Різник 6598, 8561, 82, 9567. Свитник 1028. Ситник 1020, 6. Ткач 2541, 4946, 7547, 10274, 436, 552, 12540, 13254. Чуман 1756, 2496, 7967, 10095, 456—63, 12500, 13571, 14104. Шапувал 1587, 14174. Швець 301, *933*, 2597, 750, 965, 3103, 944, 400, 60, 5517, 6124, 623, 73, 7488, 9573, 7, 10069, 70, 437—41, 836, 939, 11646, 749, 12537, 617, 894, 14055. Шильник 1027. Шинкарь 10453, 4, 611, 11789, 90. Шорник 1028. Щетинник 9272.

Решето 138, 612, 1690, 928, 2715, 3200, 4096, 5619, 81, 778, 6198, 903, 7819, 20, 8, 8649, 10284, 785, 12217, 13775, 881.

Риба 206, 583, 775, 1633, 2145, 605, 3321, 4263, 562, 777, 872, 83, 5116, 7, 354, 7, 90, 518, 644, 761, 897, 921, 2, 6046, 318, 7157, 229, 93, 368, 459, 857, 922, 4, 8018, 739, 9027, 257, 526, 7, 840, 10143, 517, 35—7, 874, 11817, 993, 7, 12000, 69, 177, 233, 361, 2, 500, 15, 79, 941, 13347, 413, 86, 517, 843.

Карась 119, 5857, 7493, 13504, 853. Лин 3238, 85, 7523, 8469, 12511, 13872. Менєк 12250. Окунь 3330, 4157, 250, 11320. Оселедець 2593, 9852, 12121, 416. Окунь 3124, 9, 10452. Піскарь 5766. Плотичка 1107, 3071, 11664. Раки 3190, 1, 249, 997, 4157, 229, 684, 5163, 345, 492, 644, 719, 6532, 69, 77, 651, 897, 8, 7076, 601, 15, 832, 47, 910, 8018, 9799, 10970, 4, 86, 95, 11969, 12069, 359, 400, 13371, 6, 14145. Сом 1827, 8116, 12150. Тарань 13571. Чабак 13571. Щука 416, 1248, 4250, 5857.

Рід (9331—417), 239, 40, 1410, 2232, 310, 7274, 725, 977, 8, 81, 2, 94, 9978, 11573, 607, 800, 13986—9.

Баба 5475, 6319, 8112, 9387, 8, 13082. Батько (9353—7), 59, 77, 148, 678, 725, 57, 968, 1061, 215, 440, 638, 896, 986, 2045, 346, 667, 3465, 987, 9, 4293, 448, 572, 748, 828, 960, 1, 5145, 7, 54, 86, 239, 87, 473, 4, 599, 666, 6115, 427, 78, 523, 4, 33,5, 726, 826, 45, 6, 7086—8, 136—8, 50, 236, 309, 485, 529, 80, 668, 861, 8019, 42, 238, 901, 3, 92—4, 6, 9288, 92, 300, 1, 10, 60, 8, 70—3, 5, 89, 90, 7, 10255, 378, 730, 77, 8, 854, 68, 99, 11109, 62, 975, 6, 12019, 194, 5, 410, 1, 19, 87, 8, 598, 679, 12808—10, 2, 6, 8, 20, 6, 13964, 90. Брат 2303, 6, 25, 4719, 7617, 8093, 9345—405, 710, 3, 6, 7, 12274, 706, 13102. Братова 11502. Вітчим 12748. Вуйко 12706. Дівер 5539, 7507, 13088. Дід 683, 8, 99, 6318, 9, 525, 13083. Діти (9167—283), 215, 67, 79, 80, 3, 94, 5, 557, 2296, 432, 919, 4481, 563, 7, 8, 5300, 61, 426, 33, 575, 909, 6006, 667, 9, 750, 7135, 6, 50, 1, 408, 917, 68, 8062, 3, 92, 109, 9096, 133, 336, 56, 10027, 378, 967, 11508, 620—2, 75, 980, 12000, 143, 81, 251, 305, 433, 576, 7, 776, 838, 13494, 975—81. Дочка (9311—30), 1738, 2569, 70, 9177, 10778, 855, 11172, 987, 12554, 615, 13984. Дядина 7479, 529, 614, 9392. Дядько 59, 850, 2331, 3631, 6684, 7505, 29, 614, 8798, 9389—91, 11223, 12612, 706, 97, 13081. Зять 4910, 5611, 9092, 394, 406—14, 13989. Мати (9358—76) 676, 8, 701, 2, 57, 1215, 440, 2040, 569, 70, 3987, 9, 4293, 572, 960, 2, 5154, 386, 474, 666, 6847, 7087, 8, 151, 241, 9026, 7, 92, 224—8, 94, 310, 22, 3, 70—3, 5, 8, 80. 6, 9, 97, 584, 10691, 11070, 162, 975, 81, 99, 12410, 1, 81, 554, 615, 817, 22, 13984, 91. Мачуха 619, *2041*, 5731, 9377—386. Невістка 2820, 3901, 4293, 6899, 7021, 9394, 12163, 13395, 805. Онуки 683, 99, 7095, 9666, 10861, 11595. Пасинок 9377. Предки 683, 7, 8, 99, 4203, 7239, 886, 13085. Сват 2303, 6, 7, 4719, 7453, 617, 9713, 4, 6, 12043, 651, 706, 800. Сваха 3134, 8965, 13988. Свекор 10967 Свекруха 8996. Сестра 7995, 8093, 9395, 7, 404, 5, 511, 12274, 13103. Син (9284—310), 5684, 7137, 8,292, 8101, 9092, 326—30, 413, 12598, 729, 816, 13982, 3. Сімя 2448, 13994. Стрийна-вийна 9394. Тесть 9409, 17. Теща 2852, 3160, 4910, 5611, 9363, 415, 6, 11324, 953. Тітка 1902, 7505, 614, 8016, 9389, 92, 3, 11030, 12111, 398, 13061, 989. Чоловік и жінка (9019—166), 251, 523, 1196, 289, 406, 2702, 3, 813—5, 9, 22, 3473, 880, 1, 988, 4291, 751—3, 904, 65, 9, 5062, 7, 230, 460, 1, 638, 9, 42, 76, 7, 731, 68, 914, 6425, 6, 67, 8, 534, 7000, 135, 292, 888, 969, 70, 2, 94, 8091—5, 113, 7, 133, 327—38, 490, 852, 63, 4. 9363, 10110. 822, 6, 59, 11523, 722, 837, 980, 4, 12435, 83, 536, 51, 6, 602, 711, 812, 26, 13070, 358, 9, 932, 66—74. Шурин 9409.

Річ (12856—13100), 301, 1103—26, 2582, 641, 3346, 7, 4565, 5091, 6165, 94—6, 280, 1, 405, 506, 33, 4, 7011, 7, 29, 247, 348, 481, 8558—63, 9079—87, 973, 11012, 383, 415, 47, 87, 525, 6, 635, 756, 858, 905, 85, 6, 9, 13268, 464, 14187—91.

Річ на двоє (12843—55), 1526, 3290, *4570*, 6188, 627, 34—6, 40, 4, 7526, 8141, 10345, 486, 7, 11168, 234, 320 1, 8, 697, 12032, 95, 149, 50, 2—4, 239, 63, 756—9, 816, 35, 6, 13617, 14185, 6.

Родина (9418—28), 708, 50, 9112, 10219.

Розвязлака (6584—651), 5480, 6337—9, 7985, 10924, 13778—82, 802, 950, 1.

Розмишлять (5828—916), 3870, 85—7, 4132, 11865, 13743—52.

Розум (5683—703), 64, 141, 1053, 5, 5218, 607, 961—3, 6037—9, 155, 71, 6—9, 82, 5, 6, 214, 81, 499—503, 7264, 315, 939, 40, 8476, 677, 9290, 10470, 11468, 653, 12241, 590, 860, 1, 13197, 200, 373, 942.

Роспіт (1718—24), 10815, 23, 12503, 13499.

Роспуста (8786—844), 749, 975, 1066, 2472, 4446—8, 5134, 301, 40, 6567, 936, 7215, 479, 8493, 693—9, 9017, 8, 122. 10351, 982, 12525, 13447, 657, 874, 959, 60, 14004, 80.

Ручицця, вірить 6821—30, 2, 78, 80, 7803, 8091, 2, 4, 5, 101, 2, 9069, 70, 521—3, 10235, 6, 661, 12875, 13747.

Сам (10678—82), 11963.

Сам винен (7042—102), 88, 124, 866, 2791, 4119, 8780.

Свинякувате (2827—53), 1000, 36, 7, 4834—7, 9, 41, 2, 11623, 970, 13463, 547—9

Свідок 7418—22.

Свій (9437—60), 4468, 5152, 7961, 2, 77—9, 81—3, 8914, 9422, 11096, 890, 13993—5.

Світ (382—411), 5, 29, 658, 91, 1334, 699, 2101, 440, 3677, 5166, 529, 30, 6044, 345, 782, 804, 7, 17, 914—50, 8075, 257—60, 618, 47, 10695, 984, 11041, 2, 175, 716, 80.

Світ той 52, 294, 2938, 4131, 5666, 933, 6973, 8197, 259, 94, 301, 5—7, 9060, 415, 6, 10637, 44, 11517, 881, 12066, 390.

Своє (9636—96), 1402, 2565, 8906, 9240, 10314, 5, 11058, 12229, 13645, 997.

Святі 16, 146, 86, 1034, 479, 522, 3315, 8, 9, 4662, 5195, 8, 6053, 9541, 10866, 12110, 13709.

Digitized by Google

Свято (184—92), 620, 2805, 4863, 93, 4, 5520, 44, 5, 695, 6536, 7242, 8374, 8799, 10847, 68, 11005, 25, 131, 225, 43, 13377, 798.

Андрія 262, 503. Арехва 6080. Благовіщення 418—22. Варвари 504—8, 4064. Василя *347*. Великдень 289, 99, 349, 62, 3, 422, 8—30, 511, 7, 8, 93, 2619, 4292, 530, 5201, 384, 560, 629, 6394, 428, 7773, 8400, 803, 10051, 2, 3, 701, 2, 11596, 13176, 244, 410. Вербиця 348, 424, 6, 8401. Власа 522. Водохрища 271, 514, 6, 1816, 3158, 7126, 683, 829, 8407, 11217, 13413, 4, 25. Вшести 457, 6444. Ганни-Зачатія 509. Гліба-Бориса 451, 78, 9. Головосіка 515. Громниця 443. Дмитра 452, 97,8. Дмитрова субота 5333. Дрібні святки 3697. Духа 458. Ёсни 11346. Колодій 363, 528. Кузьма-Демьян 499, 500. Куминьця 472. Івана Верхопечерника 432. Івана Головатого 261. Івана Купала 465, 6. Иван Христитель 4007. Илля *347*, 468, 74 — 7. Лазарь 172, 13035. Луки 495. Маковій 481, 12959. Марко 444. Мартина 431. Миколи 440, 1. 52 — 4, 502, 6 — 8, 10636, 12071, 14178. Митути 189, 6311, 10636. Михайла *497*. Мокрини 473. Навський великдень 461. Новий рік 346, 7, 513, *6394*, 13411. Обрітення 523. Олекси Теплого 416. Паликопи 480. Параски 496. Переплавна середа 456. Петра 451, 67—71, 3769, 5332, 44, 7907, 8227, 13651. Петра Верити 520. Покрова 468, 90 — 4, 10859, 13553. Похвала 424, 5. Пречиста 468, 87 — 9. Різдво 284, 428, 510—2, 7, 8, 639, 5202, 6394, 11926. Розгари, Русалі 459, 60. Сави 506—8. Семена Юди 486. Симона Зилота 455. Сорок святих 414, 5, 6410. Спас 468, 84, 5, 11328. Срітення 521. Страсті 361, 424, 7, 6851, 2, 8407, 11009, 657, 882, 13899. Хома Невірний 6785. Хлора и Лавра 13422. Юра Івана (рахманський великдень) 5634. Юрія 433—43, 502, 7852, 10050, 13422, 14178.

Сердитий (3349—509), 1083, 2724—36, 882, 4169, 6674, 9555, 7, 8, 12099, 13483, 594.

Сила (1051—128), 1140, 2102, 5875, 6499, 7258, 9, 10746, 11415, 12012, 13466, 7, 643, 717.

Сила в чому (7221—371), 797, 815, 1471, 5, 6, 610, 2—4, 7, 8, 23—5, 2534, 4197, 8, 5248, 9142, 13684, 840—50.

Сильний (945—82), 212, 790, 1, 9, 1001, 127, 8, 726, 9, 910, 2243, 626, 3015, 686—91, 925, 4019, 98, 100, 1, 10, 256, 65, 406, 513, 77, 935, 42, 5120, 93, 210, 75, 312, 975, 6499, 728, 7040, 68, 86, 8, 9, 337, 82 — 416, 44, 526, 38, 835, 70, 957, 8253, 83, 9126, 623. 799, 10314, 24, 5, 48, 11034, 484, 633, 12211, 84, 13032, 75, 468—71.

Сирота (10690—716), 5099, 8191, 14066, 7.

Січ (575—62), 204, 665, 7, 74—6, 8, 959. 1312, 495, 614, 3064, 4212, 62, 5228, 7919, 9505, 11029, 12072, 158—60, 510, 36, 13367.

Сіно (10181—7), 20, 85, 440—3, 76, 380—2, 621, 2613, 4, 4301, 48, 824, 5008, 90, 187, 458, 6821, 7148, 215, 651, 765, 8123, 442, 656, 9998, 9, 10000, 36, 7, 147, 86, 206, 7, 333, 859, 903, 11126, 12008, 383, 799, 13177, 342, 74, 424, 14018—20.

Скотина (10188—256), 405, 40—2, 752, 1407, 706, 4824, 7106, 231, 594, 720, 8401, 2, 9250, 972, 10513, 747, 852, 11602, 12766, 14021.

Скупий (4667—802), 1451, 2, 4628—30, 7, 8, 858, 5159, 9377, 13665—74.

Смерть (8240—338), 1, 74, 287, 90, 2—7, 302, 12, 51—7, 9, 60, 603, 1603, 4, 2214, 37, 433, 692, 4066, 268—72, 590, 1, 969, 5043, 150, 448, 84, 521, 79, 89, 659, 68, 9, 72, 6414, 674, 95, 762—4, 7099—103, 262, 8154, 223, 5, 8, 9, 36, 7, 248, 9, 404, 7, 9033, 184, 5 — 91, 10031, 128, 729, 893, 929, 55, 65, 78, 9, 11050, 186, 480, 573, 607, 915, 12254, 480, 788, 845, 967, 13088, 9, 260, 380, 404, 6, 8, 27, 817, 929—33, 14046.

Сміхи, жарти и д. (12619—842), 89, 90, 108, 48, *349*, 538, 932, 3, 1161 — 3, 466, 735, 2232, 345, 9 — 52, 4200, 5852, 3, 910, 70, 6491, 2, 979, 7577, 756, 7, 998—8004, 6, 7, 14, 131—46, 437, 70, 1, 529—41, 683, 715, 66—8, 785, 876, 7, 945, 56, 9093—5, 100, 26—30, 54, 238—40, 53, 302, 450, 82, 980, 1, 10076—8, 169, 76, 7, 231, 380, 912, 11166, 281, 2, 343, 66, 7, 84, 412, 3, 38, 514, 5, 20, 1, 54, 83, 7—91, d, 614—21, 32, 96, 727, 9, 874, 6—80, 2—5, 916, 52, 70, 3, 4, 12006, 14, 68—80, 23, 217—21, 3, 51, 9, 305, 51, 2, 73, 5—7, 426, 557, 607, 13376, 7, 471, 90, 1, 14150—84.

Сон (11286 — 356), 287, 311, 1308, 735, 54, 7, 2276, 3036, 5103, 33, 54, 5, 742, 909, 79, 6005, 770, 7013, 201, 2, 875, 8080, 7, 9, 115, 27, 789, 9187, 91, 4, 255, 6, 80, 3, 320, 10388, 842, 52, 90, 11166, 381, 2, 649, 50, 765, 883, 12113, 234, 60, 760, 926, 13179, 784, 14087, 8.

Сором (3167—207), 3969, 4491, 7656, 8775, 6, 13585—8.

Співи (12434—64), 539, 1408—11, 2041, 4769, 5019, 366, 6054, 546, 822, 8878, 9610, 50, 12797, 13035, 115, 206, 308, 854, 14129, 30.

Спокій (3275—323), 1507, 751, 9514, 13592.

Спропігся (4904—12).

Спрят (9975—81), 10779, 11103, 4, 892.

Срібло 406, 1395, 438, 45, 2103, 4446, 815, 6983, 10272, 11636, 923.

Старець (4642 — 66), 413, 553, 66, 984, 1025, 547, 781, 2146, 607, 747, 51, 3476, 682, 867, 935, 96, 4066, 224, 514, 27, 36, 7, 758, 92, 3, 5, 6, 992, 5011, 3, 6, 74, 7, 179, 226, 7, 317, 48, 74, 5, 552, 75, 787, 6169, 80, 98, 9, 607, 42, 844, 9, 7566, 771, 919, 8005, 6, 542, 936, 9061, 272, 3, 707, 60, 813, 71, 10960, 11132, 983, 7, 12143, 579, 792, 13078, 211, 38, 92, 656, 8, 62—4.

Старовина (680—8), 11441, 535, 40, 13441.

Степ (10112—5), 338, 729, 67, 8, 70, 2602, 3085, 7759, 8125, 425, 9436, 797, 10140, 14011.

Стережися (4296 — 325), 66, 89, 2241 — 3, 948 — 53, 4084 — 110, 5142, 3, 6466, 7045, 6, 359, 11910, 12650, 61—4, 13550, 602, 3, 7—10, 46, 7, 817.

Страх (4326—403), 285, 1045, 3932, 4181, 5792—802, 8295, 343, 11484, 12830, 13648—55.

Струць (?) 13617.

Суд (7372 — 473), 34, 41 958, 60, 1099, 628, 2571, 803, 17, 3883, 4, 4050, 2, 101, 66, 200, 5291, 805, 945, 7800, 78, 84, 8073, 4, 283, 11488, 506, 49, 12833, 13851.

Супротивник 3749.

Сусід (9488—91), 2313, 4, 564, 4707, 12, 810, 6145, 8298, 9116, 10888, 11581, 934.

Талан 1748—50, 2053.

Танець (12476 — 558), 363, 746, 5043, 314, 66, 442, 876, 6477, 7062, 525, 8710, 64, 6, 9, 9152, 260, 10076 — 8, 794, 805, 50, 11714, 12806, 14131, 46.

Тепер (689—99).

Терпи (2401—45), 1862, 5007, 13530.

Digitized by Google

Ті года (битопис) (657—79), 335, 7, 9, 772, 3, 9, 92, 865, 7, 9—74, 906, 1796, 7, 5356, 6853, 5, 7239, 500, 8099, 507, 9824, 12293, 13442

Абель 5458. Авраам 267, 5456, 7, 8307. Адам 125. 267, 658, 9058. Беля 11699. Борис князь 661. Виговский 3106. Вишневецький 670. Вовчий Хвист 610. Вовчок 673. Гаман 3956. Гимон 3559. Головатий 675. Гонта 672, *906*. Горошко 6854. Дорошенчиха 8821. Залізняк 674. Єва 9058. Ісаак 5456. Ірод 3572, 6. Каїн 3198, 579, 5458. Катерина II 676 — 8. Кожумъяка Кирило 314. Мазепа Иван 663, 9, 71, 3570. Махомет 3571. Наливайко 9473. Пилип з Конопель 3153. Пилат 4381. Понятовський 679. Потоцький Степан 667. Роман 662. Сас 679. Сенека 1000. Сибко 6857. Скарієт 316, 7. Скоропадські Иван и Настя 1073, 9065. Тетеренко Павло 13440. Тимко 6856. Хварисей 11478. Хвирлій 668. Хмельницький Богдан 663 — 6, 701. Хмельницький Юрась 13440. Шведчина 6454. Шелест 9962. Яків праотець 13439.

Тілисте (8626 — 37), 5678, 6358, 899, 8569, 71 — 5, 7, 9 — 83, 7 — 99, 13917.

Вóля 3458, 12846. Груди 5484, 8106, 10923. Долоня 306, 5489, 13417. Кістка 275, 3801, 6997, 7317, Коліно 261. Литка 1285, 7, 4336, 5040. Лоніть 5395. Ноги 3541, 5712, 838, 6368, 415, 633, 80— 2, 842, 7663, 72, 8106, 546, 10879, 11045, 9, 189, 91, 491. Пазістара 241, 1288, 4742, 5069, 178, 6258, 388, 651, 8581, 644, 9732, 815, 10207, 832, 47, 73, 907, 39, 11263, 9, 333, 67, 13065, 331, 462, 582, 650, 919. Палець 5722, 6714, 5, 7, 8954, 13928, 93. Пуп 654, 2471, 7141, 10018, 13608. Руки 3541, 5889 — 92, 6021, 2, *368*, 682, 7047, 705, 8596, 9718 — 26, 10905, 6, 11491, 12917, 13937. Серце 4343, 4, 12775. Стегно *349*. Слід 3541. Тіло 267, 9, 7073. Черево и живіт 12013, 4, 8, 34, 41; 77, 131, 2, 237, 47, 548.

Треба (9746—833), 215, 2207, 8, 4151, 3, 224, 6029, 14000.

Трохи (7694 — 716), 504, 13, 666, 1490, 7018, 8266, 807, 9230, 10187, 11336, 12007, 850, 13473, 575, 623.

Тхорить (12407 — 15), 962, 1042, 224, *2462*, 997, 3194, 4027, 6386, 484, 572, 85, 650, 786, 7034, 600, 12, 932, 8032, 535, 49 — 52, *682*, 9278, 524, 7, 10858, 11185, 206, 18, 44, 335, 12262, 577, 714, 36, 9, 43, 814, 953, 13066, 475, 538, 676, 856, 924, 49, 14128.

Убогі (1464 — 621), 80, 115, 691, 789, 979, 1227, 361, 437, 46, 53, 7, 2015, 39, 169, 304, 6, 10, 1, 534, 5, 7, 4454, 90, 546, 7, 764, 905, 5678, 980, 7504, 8952, 6, 10787 — 90, 965, 6, 11144, 96, 237, 52, 12700, 13450, 1, 88 — 95, 588.

Україна (700 — 50), 361 —3, 92, 622, 66, 71, 6, 757 — 9, 869, 1010, 62, 125, 70, 495, 741, 96, 995, 2008, *212*, 42, 335, 482, 622, 31, 845, 3063, 641, 74, 838, 944, 50, 4011, 266, 316, 625, 49, 81, 705, 33, 5438, 66, 509, 84, 6153, 93, 225, 470, 567, 625, 877, 9, 7487, 500, 753, 5, 9, *915*, 8096, 454, 557, 620, 5, 9357, 10113, 599, 933, 11227, 370, 415, 510, 40, 89, 626, 7, 921, 12017, 279, 401, 47, 507, 12, 31, 55, 833, 55, 13081, 238, 357, 89, 90, 440, 3 — 52, 69, 604, 15—7, 24, 706, 870, 941, 7, 51, 86, 14011, 191.

Бендерський 3569. Бесіда 2210. Витебск 2118. Відень, Вена 860, 1994. Дін 834, 14143. Дунай 708, 5352, 9994, 13578, 699. Єрусалим 11439. Карпати 2209, 11. Краків 2209, 12, 5583, 11414. Крим 5635, 6610, 7755, 14122. Кричев 2966, 13296. Очаків 623, 1797. Париж 7587, 8. Поліся 1902, 8624, 13444. Полоцьк 5513. Рим 6610, 7755. Родня 2221. Сібір 3768. Тилигул 3064. Чаків 2212. Чорна гора 12849.

Улиця 4479, 894, 5093, 6670, 9005, 11464, 12561, 2, 13794.

Умова (10669—77), 36, 14062.

Упертий (2629—71), 2981, 3221, 890, 6184—9, 13070—5, 540.

Утёк (4404—22), 3921, 2, 7449, 50, 11237, 18653, 5.

Халепа 5130, 7858, 9.

Хам 8224.

Хата (10277 — 98), 7, 13, 101, 16, 251, 78, 93, 301, 553, 64, 76, 1500, 4512, 653, 704, 886, 5208, 316, 892, 914, 37 — 9, 6513, 668, 71, 763, 7125, 222, 346, 537, 637, 49, 66, 942, 8114, 367, 72, 80, 3, 96, 9037, 284, 488, 764, 10796, 11591, 615, 6, 865, 6, 912, 12190, 1, 3—5, 703, 13305, 6, 400, 5, 6, 19, 14036—42.

Піч 14, 50, 447, 97, 1400, *576*, 700, 935, 2131, 74, 5, 473, 809, 3648, 4195, 933, 5514, 780, 956, 9, 6580, 1, 996, 7022, 51, 222, 494, 844, 63, 82, 8110, 21, 40, 247, 372, 639, 74, 96, 7, 9054, 5, 164, 387, 10295, 6, 784, 92, 4, 11026—9, 338, 447, 797, 838, 12203, 13154, 64, 287, 403, 641, 717, 14043—7.

Хата своя (9607 — 35), 2041, 140, 276, 559, 5638, 938, 7885, 8957, 9400, 10314, 5, 838, 11935, 6, 13997—9.

Хвалить (7474 — 523), 375, 2445, 4588, 618, 7310—35, 7—45, 10010, 12159—63, 6—78, 80, 1, 90, 1, 793, 800—2, 13329, 852—6.

Хвалиця (2560 — 628), 375, 1002, 462, 2553 — 7, 5680, 6499, 840, 8037, 11196, 7, 200, 917, 12881, 13535 — 9, 14184.

Хвороба (8149 — 239), 247 — 9, 302, 431, 1154, 2002, 584, 3035, 4832, 5305, 10, 7263, 704, 21, 8081, 5, 136, 7, 9, 42—5, 7, 303, 4, 42, 6, 8, 9751, 4—7, 10200, 859, 11479, 681, 725, 6, 977, 12498, 866, 13812, 918—25.

Вишиха 8400. Вільмо 2002, 786, 8413, 9809. Волячка 3732, 4458, 5106, 341, 552, 6757, 8041 — 3, 172, 419, 9196, 808, 9, 10706, 13172, 628, 14147. Вородавка 13172. Волос 8403. Врони 374, 8357 — 9, 90 — 7, 11187, 835. Гарячка 8136. Голова 163, 6320, 676, 8138, 77 — 9, 10853, 13395, 919. Гостець 4004, 8351. Груди 3721, 10923, 13960. Давання 252. Живіт болить 8138, 40, 1, 59, 13928. Завійниця 3723, 4, 8159. Згага 8162. Зуби 263, 8, 9. Істовець 12224. Каліцтво 4663, 5667. Кашель 8182. Короста 4839, 5611, 8163, 4, 407, 13409, 860- Корча 3719. Курача сліпота 8540. Мір 8349, 404. Нахід 2498. Немид 12223. Ненажир 12222. Нориці 13626. Ночниці 8412. Очі 714 — 6, 5076, 101, 8167, 8, 408, 10, 1, 537, 13926. Остуда 8399. Парші 7729. Переполох 285, 8409. Печінки 3455. Печуха 3722. Полуда 4590, 6756. Поруха 8176. Пошесть 8349, 404. Правець 13634. Пранці 3717, 8169, 70, 1, 786. Пристріт 3723, 8396, 13834, 927. Причина 3760, 5135. Пуп 3456. Різачка 3725. Родимець 3729. Рот 3717, 8.

Digitized by Google

Самна 3723. Серце болять 8175, 11121, 13928. Скажений, божевільний и д. 3457, 758, 60, 1, 4950, 5125 — 7, 667, 6380, 422, 6, 8155, 6. Скрутиця 3735, 6321. Спина болять 13402. Судорга, судомить 456, 3715. Сухота 5001, 8402. Трясця 1689, 2766, 3726, 5099, 520, 6214, 7104, 8174, 91, 401, 11255, 766, 12284, 13023. Хинди 3727, 402. Чад 8181. Чирак 4457, 6325, 7105, 10088, 13172. Чорна хороба 8407. Чума 3731. Шолуді 5428, 62, 8003, 13962.

Хитрий (2969—3116), 178, 9, 83, 535, 2824, 5, 871, 911, 63, *5401*, 700, 1, 3, 37, 842, 4, 75, 6, 8—80, 6326, 966, 7091, 254, 461, 956, 8252, 741, 9508, 11338, 654, 97, 725, 6, 13449, 560—79.

Хліб (10116—80), 28, 35, 78, 171, 90, 209, 14, 55, 60, 2, 5, 80, 91, 3, 313, 24, 47, 64, 411, 9, 23, 31, 3, 6—9, 42, 4, 6, 8, 9, 51, 2, 63, 4, 6, *71*, 68, 91, 5, 8, 523, 48, 61, 81, 4, 5, 650, 61, 90, 929, 1013, 4, 143, 397, 924, 2443, 72, 557, 9, 608, 741, 3306, 632, 4044, 96, 194, 267, 426, 718, 24, 41, 805, 965, 5009, 25, 81, 95, 247, 416, 560, 600, 771, 90, 812, 909, 18, 24, 6029, 377, 409, 62, 513, 615, 72, 9, 815, 54, 948, 61, 7048, 60, 1, 124, 34, 43, 54, 62—5, 7—77, 91, 238, 44, 67—70, 304—6, 10, 48, 54, 6, 563, 87, 8, 609, 13, 99, 727, 51, 72, 832, 8057, 129, 44, 203, 4, 352, 407, 811, 2, 4, 5, 9016, 647, 9, 875, 10033, 325, 9—33, 6, 7, 49, 720, 59, 853, 7, 9—61, 987, 94, 11043, 60, 206, 14, 574—6, 600—2, 8, 21, 984, 12155, 487, 317, 20, 39, 638, 730, 808, 54, 954, 13003, 209, 24, 74, 301, 34, 56, 412, 5, 643, 14012—16, 8.

Хліб-сіль (11952—12406). 75—7, 9, 134, 5, 41, 374, 524, 39, 54, 648, 709, 38, 82, 1023, 4, 223, 39, 466, 565, 83, 4, 614, 719, 2213, 410—3, 3975, 4133, 4, 237, 703, 806, 44—6, 81, 907, 5013, 171, 289, 355, 83, 429, 30, 501, 86—8, 657, 780, 845, 6, 63, 932, 68, 6450, 657, 72, 731, 974, 7057, 117, 89, 227, 32, 9, 81, 8, 324, 481, 682, 702, 8029, 87, 115, 36—9, 371, 2, 703, 878, 9126, 243, 549, 50, 2, 3, 747, 855, 904, 10103, 706, 58, 93, 827, 8, 39, 50, 3, 5, 11024, 378—80, 536—9, 42, 3, 97, 813, 57, 88, 9, 903, 4, 8, 12, 27—32, 42, 12756, 60, 811, 50, 78, 928, 13119, 220, 338, 423, 777, 952, 14112—9, 25, 6.

Божі онучі 457. Борщ. 164, 276, 334, 583, 1109, 930, 4699, 809, 5060, 5—5, 75, 324, 459, 723, 6127, 375, 631, 7076, 693, 713, 8855, 9044, 93, 139, 52, 895, 10589, 853, 11191, 12032, 78, 142, 76, 236, 97—9, 302—16, 18—20, 39, 92, 585, 6, 809, 10, 14120, 1. Бриндзя 12798, 13174. Бублик 414, 671, 6213, 429, 7487, 827, 8634, 12355, 13211. Булка 7593, 8880, 12108, 239, 511. Вухани 3963. Вуханці *3857*, 7288. Варенники 1721, 4333, 4740, 7159, 8145, 6, 11987, 12078, 235, 304, 41, 3—54. Вівсяник 12098. Галушки 671, 4209, 7573, 89, 8041, 4, 10877, 12078, 327—9, 708, 932, 14119. Гречане 3368, 5201. 7897, 12167, 281, 2. Грінка 10594, 12291. Гуща 1369. Дійниця 254. Джур 12420, 531. Долото 12030, 151. Драглі 12154. Дріжджі 8611, 10986. Калач 1595, 4134, 650, 5097, 6033, 271, 7182, 8639, 771, 9253, 494, 5, 10316, 52, 484, 5, 12290, 356, 7, 13655. Капуста 4773, 12032, 162, 392. Каша 1108, 692, 2051, 563, 3335, 520, 1, 4243, 5069, 243, 82, 3, 416, 516, 869, 7056, 243, 313, 900, 10147, 731, 855, 907, 11032, 142, 259, 434, 12077, 8, 176, 305, 16—21, 621, 2, 13014, 699, 14120, 2. Кваша 256, *2258*, 767, 5441, 7993, 11968, 12176, 326, 621, 2, 13202, 498, 597, 671. Кишки 6473, 7219, 10969, 12242, 670. Кислий 10063, 12123, 96, 399, 626. Кісіль 2048, 258, 4904, 5, 5441, 640, 1, 6470, 2, 883, 9257, 352, 10050, 966, 12330, 1, 420, 797. Книш 414, 2682, 3262, 5677, 7850, 926, 79, 9136, 10333. Корж 2775, 6482, 8225, 541, 9774, 12336, 7, 13992. Коровай 4700, 5470, 7156, 8830, 2, 9648, 11872, 12009. Ковбаса 682, 709, 2148, 3385, 588, 4634, 727, 5052, 3, 558, 723, 7219, 10333, 11968, 12243, 369, 70. Крупник 12322. Кулага 4143. Куліш 5072, 516, 12322—4. Лемішна 7600, 12329, 13400. Логаза 10837. Луска 2412. Мамалига 13400. Мандрики 471. Марципан 5023. Масло 236, 526, 1692, 721, 2051, 5869, 6372, 484, 5, 7475, 660, 974, 10907, 34, 12215, 304, 42, 52, 75—8, 434, 511, 13033. Мелуни 6930, 7570, 14115. Мливець 4664, 997, 6, 574, 883, 7336, 932, 12399, 13299, 14146. М'ясиво *939*, 1219—22, 2505, 75, 3261, 369, 5056, 7153, 85, 922, 8116, 733, 9093, 10533, 11226, 991, 5, 12000, 73, 174, 83, 361, 3, 4, 86, 13199, 347, 853, 14123. Молоко 115, 254, *457*, 560, 1592, 3041, 4685, 6, 5069, 391, 653, 793, 7300, 13, 4, 581, 3, 809, 10212, 38, 371—3, 11597, 12201, 881, 13220. Обід 1565, 4667, 810, 81, 904, 6, 5101, 638, 972, 3, 7274, 5, 776, 9140, 903, 4, 11292, 3, 536, 77, 802, 99, 934—6, 45, 60, 1, 3, 72, 12030, 74, 150, 338, 772, 92, 13410. Олива 6795. Олія 510, 668, 1720, 132. Палянниця 116, 259, 677, 2682, 3839, 4731, 5156, 397, 7124, 10138, 333, 805, 12217, 332—5, 509, 13432. Пампушки 1720, 4656, 11987, 13133, 14047. Перець 3509, 970, 4533, 5067, 72—4, 348, 9, 6077, 381, 97, 8, 512, 3, 8144, 83, 733, 10593, 13138, 652. Пироги 679, 81, 862, 2908, 88, 4131, 472, 835, 5676, 6204, 510, 7159, 284, 355, 591, 658, 8029, 9046, 572, 670, 10137, 72, 211, 853, 11933, 120, 31, 2, 337—40, 2, 7, 54, 677, 745. Пшика 3611. Пляцки 12292. Порося 119, 5057, 8, 7280, 11967, 13461, 853. Потапці 11994, 13288. Путря 5121. Пшеничне 7595, 12167, 238—40, 920. Росіл 10937, 12076. Сало 769, 935, 8, 1722, 2594, 3195, 4059, 148, 238, 727—9, 5010, 4, 5, 291, 2, 283, 741, 6232, 307, 70, 467, 7476, 9268, 704, 73, 10333, 510, 11191, 597, 12198, 264, 365, 6—8, 70, 504, 680, 13528, 710, 54. Сир 526, 1659, 6484, 5, 11007, 8, 205, 12215, 341, 2, 52, 74. Сироватка 4772, 5653, 793, 6641, 12244, 633, 13457. Сита 11988. Сіль 1819, 2762, 3835, 962, 4718, 5914, 6445, 8357, 9852, 10074—8, 12102, 23, 75, 275, 378—83, 588, 13257, 927, 8. Скрутні 12152. Сметана *116*, 1643, 3235, 4772, 12343, 13219. Сластёни 11988. Тісто 4831. Таріяки, миски и д. 939, 2334, *3054*, 144, 6, 8, 4756, 809, 31, 42, 5060, 98, 209, 389, 91, 557, 643, 949, 85, 6000, 158, 437, 76, 575, 784, 7339, 457, 523, 776, 936, 8001, 2, 11063, 256, 539, 908, 58, 68, 9, 82, 12126, 7, 83, 218, 20, 1, 77—90, 653, 81, 990, 13408. Холодець 4745. Хляки 8115. Хрести 423. Шулики 12354, 8. Шахвран 5200, 6398, 9079. Юшка 2575, 3523, 4883, 4, 5162, 6381, 860, 7118, 53, 619, 8739, 9094, 10517, 35—7, 787, 11997, 12000, 149, 77, 306, 25, 515, 13363, 843. Ягли 12153. Яйце 5062, 3, 5, 8, 552, 10499. Яшня 9656. Яшне 2411, 5459, 12282, 920.

Хочу (5008—74), 1079, 4645, 56, 833, 57, 7519, 20, 2, 947—8, 12481, 13687—93.

Хутко (7737—44), 47, 504, 12212, 13885.

Цар 59, 677, 9, 756, 961, 1237, 2549, 3487, 4102, 872, 5556, 6252, 8075—7, 249, 11252, 12367, 13468, 70, 705, 967, 14177.

Царица 677, 756, 13603, 705.

Церква (162—83), 210, 12—4, 224, 8, 89, 335, 61, 2, 564, 2650, 67, 816, 968, 3157, 8, 232, 4232, 649, 91, 733, 50, 82, 75, 95, 5464, 521, 34, 44, 5, 670, 1, 94, 753, 856, 947, 6090, 201, 313, 95, 434, 48, 71, 4, 5, 945, 64, 72, 7011, 2, 107, 8, 539, 915, 8015, 108, 9, 322, 5, 73, 9432, 3, 501, 605, 13, 94, 10250, 422, 623, 83, 853, 961, 11109, 215, 6, 419, 623, 73, 723—6, 8, 9, 85, 12026, 394, 442, 4, 788, 94, 832, 98, 13184, 404, 556, 723, 51, 814, 27, 14097, 179.

Digitized by Google

Циган (928—39), 3, 13, 517, *66*, 93, 600, 42, 780, *850*, 988, 1040, 228, 498, 587, 858, 2008, *267*, 578, 618, 848, 3006, 16, *104*, 97, 906, 20, 4360, 769, 97, 5055, 203, 854, 946, 6511, 4, 5, 877, 919, 61, 7030, 7, 9, 543, 610, 8194, 504, 27, 9, 30, 640. 9455—7 10021, 57, 84, 226, 504, 603, 4, 770, 835, 11024, 311, 33, 967, 82, 12244, 367, 570, 636, 13437, 61, 14115.

Ціба 3229.

Цісар 146.

Чай и сахар 3069, 228, 608, 5535, 6571, *7809*, 11540, 1, 12395.

Час с на все (7764—81), 512, 2315—23, 4224, 5, 579, 7371, 946, 10554, 5, 885, 921, 11891, 954, 7, 13897, 901.

Чернець, піп (202—30), 138, *1168*, 321, 603, *63*, 2241, 2, 64, 330, 52, 476, 515, 6, 648—50, 835, 3105, 532, 700, 953, 4095, 232, 817, 9, 940, 72, 3, 5002, 157, 88, 288, 418, 9, 25, 506, 31, 66, 877, 6222, 64, 70, 336, 421, 46—9, 63, 536, 622, 958, 7031, 4, 8, 107, 8, 260, 342, 80, *523*, 644, 755, 893, 910, 43, 8064—6, 8—71, 159, 223, 386, 652, 905, 9571, 97, 8, 698, 10168, 250, 333, 6, 7, 742, 870, 11167, 215, 63, 728, 66, 866, 915, 12202, 464, 525, 52, 687, 833, 965, 78, 13080, 309, 13379—83, 6, 426, 544, 79, 622, 7, 38, 712, 867, 74, 98, 931, 77, 14000, 123, 46.

Богослов 6967. Дик 227, 8, 1004, 70, 603, 3583, 5877, 6068, 893, 8120, 9798, 12525, 892, 978, 13098, 521, 14135. Диківна 7079. Гумен 1004, 2528, 6108. Паламарь 230, 3583, 5509, 9694, 13758. Паніматка 8083. Паніж 6610. Підлачий 12142. Попадя 219, 24, 2491, 4972, 6447, 885, 13898. Попинята 5333. Попівна *1029*, *2491*, 3159, 4833, 972, 5591, 6447. Протопоп *1029*. Раса 770. Чернець 202—6, 4998—5000, 6452, 8083, 991, 10080, 681, 12807, 42, 13353, 445, 557, 66, 14072.

Чроний бог 3742.

Чорт (193—8), 136, 79, 211, 32, 45, 73—5, *301*, 16, 406, 515, *64*, 721, 804, 8, 9, 12, 3, 21, 2, 38, 46, 64, 1063, 129, 31, 41, 226, 35, 54, 352, 412, 3, 20—4, 44, 6, 9, 88, *570*, 619, 846, 77, 932, 83, 2154, 65, 448, 590, 2, 634, 48—51, 65, 76, 755, 66, 806, 26, 43, 55, 9, 72, 94, 6, 9, 915, 23, 4, 74, 81, 3000, 4, 21, 6, 8, 53, 4, 119, 20, 3, 6, 33, 7, 8, 42, 3, 54, 404, 22—7, 31, 3, 50, 4, 533, 54, 7, 750, 4, 837, 949, 53, 98, *4044*, 89, 192, 233, 372, 420, 670, 88, 704, 45, 9, 91, 967, 73, 98, 5104, 5, 75, 89, 98, 263, 356, 417, 8, 98, 625, 760, 871—3, 985, 6, 6080, 186, 336, 421, 501, 2, 26, 57, 8, 90, 649, 790, 889, 7041, 50, 381, 418, 592, 686, 786, 853, 70, 918, 55, 6, 9, 60, 8047, 86, 98, 167, 238, 314, 487, 521, 80, 650, 77, 96, 7, 749, 9023, 56, 71—4, 159, 733, 43, 804, 10140, 68, 346, 408, 90, 898, 932, 57, 11216, 7, 22, 78, 428, 785, 12487, 593, 781, 890, 965, 13171, 91, 2, 209, 80, 8, 347, 78, 82, 428, 514, 638, 728, 67, 82, 996.

Чуе душа (377—81), 306.

Чуже лихо 2338—47, 50—9.

Чужі лиха (не мішайсь в) (9569—606), 1098, 2550, 3112, 3, 4621—4, 808, 5446, 6518, 7936. 9449—52,646, 12851.

Шапарь 6124.

Швидкий який (5561—606), 2417, 8, 10843, 13731—3.

Шептуха (8353—424), 263, 6—9, 85, 2670, 3489, 4061, 462, 5538, 643, 73, 6371—5, 667, 8082, 12759, 13927, 8.

Шкода 2299—301.

Щасливий (1622—717), 20, 1725, 2308, 9, 4253, 922, 5683, 6205, 6, 14—6, 11294, 307, 670, 13485, 6, 7.

Ювелірник-латирник (?) 13614.

Юха 2488, 927—10, 6096.

Яга 2900.

Ягоза 100, 2983, 5, 3315, 9889.

Яра баба 3557.

Яропух 3572

НАРОДНА СЕРБСКА

Digitized by Google

ПОКАЖЧИК

(до загадок)

Адам 260. Апостоли 2. Байдак 436. Батько 256. Бджола 132—7. Берег 437. Береза 153. Блискавка 50, 1. Блоха 149, 50. Бовдур 295, 301. Бог 1. Бог річка 208. Борона 371—3. Борщ 409. Бочка 450. Брови 222. Буряк 176—8. Буряк квашений 403. Вареник 401. Вгірок 139, 168, 89, 90. Вгірок солоний 191, 2. Великдень 14. Верх и затикало 294, 5. Витушка 347, 8. Вишнева ягода 162. Вишня 161. Вила 401. Вівця 122, 4. Відро 444, 5. Віз 460. Вікно 281—4, 91. Віл 109. Вінник 330—5. Віск 132, 141, 2. Вітер 57, 25. Вія 22. Вовк 121, 2, 4. Вода 205, 430, 4, 9. Волок 90—2. Волосся 222, 3. Ворона 83. Вугіль 306—8. Гадюка 101—3. Галушка 400. Гарбуз 168—75, 81. Главень 268. Гніздо 135. Голка 350—6. Голоблі 468. Голова 222, 5, 6. Горілка 414—6. Горіх 156—9. Горобець 88. Горох 73. Горщик 308, 83—9, 444. Грабки 498. Грак 86. Гребінець 224. Гребля 438. Гречка 164. Гриб 216, 7. Грім 45—9. Гроші 263—5. Груба 289, 92. Гусак 78. Гуска 79, 80. Двері 268—71, 91. День 43, 4, 59. День будденний 60. Дерево 86, 205. Дзвін 8—13, 49. Дзеркало 336. Дзиґарі 337, 8. Дим 301—5. Дитина 245—8. Дійниця 111—3. Долото 491. Дорога 458—9. Досада 244. Дочка 256. Дощ 52. Драбина 339. Дуга 469. Дужка у відрі 446. Душа 242, 416. Євангеліє 2. Ёсип Св. 3. Жаба 106. Жертки на овині 380. Житній цвіт 137. Жменя 146. Жолудь 120, 55. Жорна 426, 7. Жук 130, 43. Завертка в дверях 273. Закаблук 321. Замок 274, 5. Заслонка у печі 293. Засув 272. Звід 52. Земля 15, 205. Зорі 28 — 39. Зуби 64, 233 — 9. Іжа 406, 9 — 12. Кабан 119. Кавун 168. Каганець 315—9. Калина 73, 160. Камінь 219. Капиця у ціпа 379. Капуста 186—8. Кватирка у вікні 285. Квашня 382. Кишеня 452. Кілок 154. Кілочок 151. Кінь 115, 6, 22, 468. Кінь осідланий 471. Кірниця 440. Кіт 120—30 Кішка 125 — 8. Клубок 349. Книжка 475. Книш 399. Кобила 114. Ковбиця 366. Ковганка 397. Коза 122. Колеса у возі 461 — 5. Колиска 426, 320, 1. Колодязь 52, 440 — 2. Комарь 147, 8. Комін 310. Коноплі 166. Короб 71. Корова 110 — 4. Коромісло 447. Коса 374, 495 — 9. Костриця 167. Кропива 211. Кросна 342. Кульбака 470. Кули 485. Купа 501. Курка 74—7, 89. Курчя 71. Кухоль 448, 9. Кушка 452. Лава 287. Ланцюг 494. Лапті 455. Ластівка 87. Лепеха 210. Лист 474. Літа чоловіка 250. Лоб 222. Ложка 398, 485. Лотоки 429. Люлька 418. Мак 193 — 204. Макітра 139, 395. Макогін 139, 395, 6. Мачуха 417. Мення 262. Мертвяк 254. Миска 409. Миша 125—31. Місяць (на небі) 22—33, 5, 9. Місяць (чотирі неділі) 58, 9. Мітла 332, 3, 7. Млинець 402. Млин 421—6, 8. Млинове каміння 426, 8. Могилки 417. Молодість и старість 251. Морква 181, 2. Мороз 56. Мох 205. Музики 476. Мурашка 144. Мухи 146. Мъясо 62. Начиння 341. Небо 28, 9. Неділя (сёмий день в тижневі) 60. Никодим 3. Ніж 258. Ніс 222. Ніч 30, 40, 1, 4. Нужа 223 — 6. Обичайка 326. Обнажь 186. Огонь 57, 296—8, 301, 2. Огудина 139, 75. Одвірки 268. Олійниця 419. Ополоник (водяний) 105. Осел 117. Осердок в дереві 152. Очерет 73, 205—8, 438, 9. Очі 222, 7—9. Оюн 97, 273. Павук 145. Павутина 329. Палець 225, 6. Папороть 212. Перо (для писання) 473. Перець 404. Пплат 3. Пилка 493. Півень 72, 3, 125—8, 258. Підсвіташ 319. Піп 4, 6, 7. Піръя 62, 3. Піст Великий 14. Пісьмо 472. Піч 128, 301. Плуг 369, 420. Пляшка 416. Погреб 420. Подушка 322, 5. Пожежа 57. Полова 165. Половки 467. Полотно тчецця 341. Полумъя и челюсти 299, 300. Полуниця 163. Поріг 268, 80. Порося 118. Постіль 291. Пояс 451. Праник 358. Про себе 241. Процент 266. Прясти на гребіні 345—6. Птах 61, 2. Пъявка 98—100. Рак 95, 6. Ранок 41. Редька 179, 80. Риба 89—92, 273. Рій 138. Рік 58, 9. Ріпа 183, 9. Річка 438, 40. Роса 53. Рот 222. Рукавиця 456, 7. Рушниця 273, 482—5. Сало 120, 402. Сажа 309—12. Санки 466. Свердло 273, 487—9. Свиня 118, 120—3. Світ світає 42. Світло 313. Свічка 314. Свічка у церкві 314. Сволоки 290, 1, 444. Свята рокові 60. Селех 81. Серп 374, 5. Сироватка 417. Сироїжка 218. Сито 326—8. Сіль 405. Сімъя між зубами 413. Сіна стіг 499, 500. Сітняг 209. Сковорода 390—4, 402. Скотина рогата 108. Скрипка 139, 477—81. Смалець 402. Смерть 252, 3. Сміття 330. Сніг 55. Сніп 334. Собака 121, 2, 31, 259. Сокира 492, 3. Сон 255. Сонце 16—22, 52. Сонце на долівці 309. Сорока 84, 5, 123. Сошник 370. Старець 259. Старости 258. Стерня 377. Стіл 407, 9. Стілець 408. Стіни 289. Стріха 267. Ступа 362—5. Сук 151. Суниця 163. Темник 420. Терниця 359—61, 3, 4. Тиждень 59, 60. Тіло 416. Ткач 340, 1. Торба 259. Трава 499. Труба 295, 301. Туман 54. Увага 243. Угли у хаті 288. Уж 104. Улень 139, 40. Утка 82, 9. Хата 330. Хліб 381. Хліб сіять 376. Хмари 39. Хміль 213—5. Хрести на гробках 417. Христово тіло 3. Церква 4—6, 182. Цибуля 184. Цицька 245, 7—9. Ціп 378. Чаплін 390—3. Часник 185. Чаша 7. Чоботи 453, 4. Човен 431—5. Човник (ткацький) 341. Чоловік 122, 220, 1, 68. Чоловік и жінка 257, 406. Шіст 434, 5. Шмарки 231. Шпуги 268. Щуряк 257. Щука 92. Яблуко 120. Ягода 162. Язик 222, 32 3. Яйце 62, 4—71, 6, 7, 80. Ясла 289. Ятір 36, 93, 4. Ящірка 107.

Digitized by Google

ОГРІХИ

(з дебільшого)

№№	Стяжка	Надруковано	Треба читать
108		то буде,	то буде
141		Разумний	Розумний
172		в церкві:	в церкві
236		кропит	кропить
241		стражена	стрижена
258	(5)	шнуряють	шпуряють
268		*Арт.*,	*Арт.*
297		Э поховані	Є поховані
326		*Прав.*,	*Прав.*
334	(16)	земному	зеленому
341		(*Н.*)	[*Н.*]
349		249	349
351		251	351
417		размерзаецця	розмерзаецця
446	(4)	а клуних	в клунях
559	(2)	а взім,	а в зімі
591		ему	ёму
596		гріеш	грієш
670		Вишневецькай	Вишневецький
—		а нумис	а ну лиш
701	(5)	гесця	герця
726	(2)	*Ов*	*Ос*
743		Падеgун	Падзеgун
770		Конем з меренцем	конем-меренцем.
782	(2)	дити	діти
789		табак	табаки
880	(21)	назад.	назад,
929	(4)	ухпалі	ухналі
931	(3)	поспитавши:	поспитавши
1240	(2)	папу	пану
1278	(3)	акрбованців	карбованців
1283	(4)	*Г. Бр.*	*Г., Бр.*
1356		.—Бр.,	. Бр.—
1406	(1)	Разумна	Розумна
1467	(2)	як это	як хто
1519	(4)	*Пир.*	*Пир.*
1528		И боге	И босе
1538	(3)	вижевеш	виживеш
—	(7)	вижеве	виживе.
1540	(2)	Лесе	Лесь
1598	(2)	випровожають	випроважають
1732		копем	конем
1778		пальца	пальця
1878		виду	воду
2011		раздасть	роздасть
2093		*Проск.*	*Проск.*
2129	(2)	дитина	дитина
2165	(4)	Біс	(¹) Біс
2183	(1)	недалеко (¹)	не далеко
2197	(2)	кпиги	книги
2280		2282. Як	2280. Як
2285		человіка	чоловіка
2298		житеме	житиме
2316	(2)	Ліби	Люби
2420	(1)	скажусь	скажуть
2421		молчи	мовчи
2514	(2)	*Х., Зб.*	*Х. Зб.*
2694		воде	ваде
2717		Да ви	Та ви
2782	(8)	Кобилій	кобилій
2787	(3)	Юхвима	Ювхима
2818	(3)	*Прав.*,	*Прав.*
2820	(3)	*Кон.*—« Так плахта ii дома!»	«Так плахта ii дома!» *Кон.*
2823	(4)	*Пр. Ст.*	*Пр. в Ст.*
2893		*Пр. в.*	*Пр. в*
3022		лозці ме	лозці не
3072	(2)	тритизни	трутизни
3083		жорч	жовч
3121		ито му	и тому
3125		*Пав.*	*Павл.*
3137		Хидить	Ходить
3140	(1)	Тевчецця	Товчецця
—	(5)	Бъэцця	Бъецця
3252	(1)	*Пав.*	*Павл.*
3268	(2)	гарбуз, гарбуз,	гарбуз!—...гарбуз,
3350		на даремний	надаремний
3359	(1)	зеленин	зеленим
3434	(3)	*Ёвх.*	*Ёвх., Павлв.*
3707		замакітвивсь	замакітривсь.
3709		здоровъ я	здоровъя
3894	(1)	учуеші.	учуеш.
3908		пересторга	пересторога.
3952		4952	3952
3954		4954	3954
3956		гамана	Гамана
4007	(4)	кудею	куделю
4097		Поводицця	Повадицця
4166	(1)	бъютцця	бъюцця
—	(4)	мішаетцця	мішаеппя
4195	(5)	Палица	Палпця
4200	(1)	бъючь	бъють
4247		Кусила	Кусала
4378		аж	аж у паністарі.
4390		подевняніла	подеревняніла
4539		на оголи	не огули
4569		росі	роси
4625	(1)	шпанів	штанів.
4654	(2)	знімі	зніми
4729	(1)	Сало	сало
4825		другом	другому
5003	(2)	ёго	Ёго
5010	(1)	*Прав.*,	*Прав.*
5162	(2)	южку	юшку
5223		бобо	бабо
5234		пъэцця	пъецця
5244	(3)	*Прав.*,	*Прав.*
5438		Киева	Києва
5461	(3)	корвцця	корицьця
5554		Досить	Досить
5657		Огладівся	Оглядівся
5680	(5)	*Павлв.*]	[*Павлв.*]
5826	(4)	Люде.	Люде
5876		танцюй. Так	танцюй. *Бр.*—
5933		небі,	небі
5941	(4)	внав	впав
5970		5070	5970
6133		ліхая	лихая
6251		Ос. II	Ос. 11
6511		вівцях,	вівцях:
6521	(4)	мовляе.	мовляє
6526	(2)	Назвав	Назнав
6553		житця	життя
6557		свічку	свічка
6578	(¹)	дурнаго	дурного
6621		Коли	6621. Коли
6623		Розгубивсь	6623. Розгубивсь

Digitized by Google

6656 (2)	штихож	штихом
6687 (1)	'тале	т' але
7189 (3)	пекши	пекти
7245 (1)	Не дивно	Не диво
7324 (1)	Ворона́	Воро́на
7559 (1)	рідко,—(напр.	(рідко—напр.
7771 (9)	жбин	жбан
7829	Чудосія	Чудасія
7915 (5)	Чув	Чув в
8156 (2)	*Б.*, *Бер.*	*Б.*, (*Бер.*
8161	занедужало	Занедужало
8292 (1)	ями	ямі
8409 (2)	пню	огню
8733 (2)	дуре	дуже
9058 (1)	Єви	Єви
9174	Липше	Ліпше
9560	Примиг	Приміг
9562 (5)	«*Лип.*	». *Лип.*
9569	мишайтесь	мішайтесь
9571 (9)	*Сів.*	*Сівер.*
9610 (11)	ідеш	(4) ідеш
— (12)	(4)	(5)
— (13)	(5) (6)	(6) (7)
9960	за ділом	за ділом добрим
10266 (2)	сии	(як
10387 (2)	долижно	доліжно
10414	укажчич	укажчик
10422 (2)	твого	свого
10479 (2)	то	то з
10497 (3)	позавичнёго	позавічнёго
10572	Вильший	Більший
10662 (2)	пиПИС	ЗАПИС
10663	нЗеп ши	не пиши
10664	А Не штука сати, коли е	Не штука писати, коли е що
10813	годі	годи
10961	Закиль	Заким
11252	*Рат.*	*Рад.*
11254	хозяёк	хазяёк
11365 (3)	(1) Кажуть	Кажуть
11501	нестатокъ	нестаток
11659 (7)	прісліввъя	прислівъя
11696 (3)	со́бака	собака
11843	хати	хати
11900	Якій	Який
11923	перщого	першого
11927 (18)	отоман	отаман
11967 (8)	увилювять	увилювать
12064 (6)	щанує	шанує
12084	Не се	На се
12088	богати	багати
12094	поки	он поки
12168	тількі	тільки
12262	істі	істи
12317	кішець	кінець
12510	Запорзці	Запорозці
12521 (7)	кидай	подай
12532	брові	брови
12534 (3)	Пендюриухо	Пендюрихо
13028	разуму	розуму
13181	Вид	Від
13712 (10)	сего	сёго
13878	не зроби а	не зробила
14076 (3)	бачитъ	бачить
14146 (6)	дженицьця	женицьця
14161	кла и на	клади на

Digitized by Google

PRINCETON UNIVERSITY LIBRARY

This book is due on the latest date stamped below. Please return or renew by this date.

Digitized by Google